Contents

1	Sarga 01 - प्रथमः सर्ग	
	Hanuma's Flight Over Ocean	1
2	Sarga 02 - द्वितीयः सर्ग	
	The City Of Lanka	56
2	Cause 02 After tui	
3	Sarga 03 - तृतीयः सर्ग Hanuma Conquers Lanka	73
		75
4	Sarga 04 - चतुर्थः सर्ग	
	Hanuma Enters The City Of Lanka	87
5	Sarga 05 - पञ्चमः सर्ग	
	Ravana's Palace	96
6	Sarga 06 - षष्टः सर्ग	
	Inside The Palace	106
-		
7		117
	Hanuma Sees Pushpaka In Ravana's Inner City	117
8	Sarga 08 - अष्टमः सर्ग	
	Description Of The Pushpaka	124
9	Sarga 09 - नवमः सर्ग	
	The Inner Buildings Of Ravana's House	128
10	Sarga 10 - द्शमः सर्ग	
10	Hanuma Enters Ravana's House	148
		110
11	Sarga 11 - एकाद्शः सर्ग	
	Hanuma Continues Search For Seetha	163
12	Sarga 12 - द्वाद्शः सर्ग	
	Hanuma'S Depression	176

13	Sarga 13 - त्रयोदशः सर्ग	
	Hanuma Starts To Search In Ashoka Garden	183
14	Sarga 14 - चतुर्दशः सर्ग	
	Hanuma Enters The Ashoka Garden	201
15	Sarga 15 - पञ्चद्शः सर्ग	
	Hanuma Sees Seetha	215
16	Sarga 16 - षोडशः सर्ग	
	Hanuma'S Grief At The Plight Of Seetha	230
17	Sarga 17 - सप्तद्शः सर्ग	
	Hanuma Sees Seetha With Ogresses	240
18	Sarga 18 - अष्टाद्शः सर्ग	
	Ravana Comes To Seetha	249
19	Sarga 19 - एकोनविंशः सर्ग	
	Seetha In Ashoka Garden	258
20	Sarga 20 - विंशः सर्ग	
	Ravana Talks To Seetha	265
21	Sarga 21 - एकविंशः सर्ग	
	Seetha's Reply	275
22	Sarga 22 - द्वाविंदाः सर्ग	
	Ravana Gives Deadline	285
23	Sarga 23 - त्रयोविंशः सर्ग	
	Ogres Frighten Seetha	298
24	Sarga 24 - चतुर्विशः सर्ग	
	Seetha'S Reply To Ogres	304
25	Sarga 25 - पञ्चविंशः सर्ग	

Seetha Bursts Into A Wail 26 Sarga 26 - षिट्वंशः सर्ग Seetha Decides To Give Up Life 27 Sarga 27 - सप्तविंशः सर्ग	317 323 337
Seetha Decides To Give Up Life	
27 Sarga 27 - सप्तविंशः सर्ग	337
	337
Trijata's Dream	
28 Sarga 28 - अष्टाविंशः सर्ग	
Seetha Recollects The Time Limit	351
29 Sarga 29 - एकोनत्रिंशः सर्ग	
Seetha Experiences Some Good Omens	359
30 Sarga 30 - त्रिंशः सर्ग	
Hanuma Falls In Dilemma	363
31 Sarga 31 - एकत्रिंशः सर्ग	
Hanuma Began To Narrate Story Of To Seetha	376
32 Sarga 32 - द्वात्रिंशः सर्ग	
Seetha Is Shocked To See Hanuma	382
33 Sarga 33 - त्रयिस्रंशः सर्ग Seetha Antecedents To Hanuma	387
	507
34 Sarga 34 - चतुस्त्रिंशः सर्ग Hanuma Reveals Himself To Be A Messenger Of	396
	390
35 Sarga 35 - पञ्चित्रिंशः सर्ग	100
Seetha Asks Hanuma To Describe The Characteristics	408
36 Sarga 36 - षड्रिशः सर्ग	
Hanuma Gives Seetha, The Signet Ring Sent By	435
37 Sarga 37 - सप्तित्रेशः सर्ग	
Seetha Was Both Delighted And Depressed	450

38	Sarga 38 - अष्टत्रिंशः सर्ग	
	Hanuma Asks Seetha To Give Him A Token Of Remembrance	469
39	Sarga 39 - एकोनचत्वारिशः सर्ग	
	To Urge And Lakshmana	490
40	Sarga 40 - चत्वारिशः सर्ग	
	Hanuma Consoles Seetha And Travels Northward	506
41	Sarga 41 - एकचत्वारिशः सर्ग	
	Hanuma Thinks To Meet Ravana	514
42	Sarga 42 - द्विचत्वारिशः सर्ग	
	Female-Demons Enquires Seetha About Hanuma	522
43	Sarga 43 - त्रिचत्वारिशः सर्ग	
	Hanuma Thinks Of Destroying A Sacred Sanctuary Of Demons	535
44	Sarga 44 - चतुश्चत्वारिशः सर्ग	
	Ravana Sends Jambumali	543
45	Sarga 45 - पञ्चचत्वारिशः सर्ग	
	Hanuma Kills Prahasta's Seven Sons	549
46	Sarga 46 - ष्ट्वत्वारिशः सर्ग	
	Ravana Sends Five Army-Generals	554
47	Sarga 47 - सप्तचत्वारिशः सर्ग	
	Ravana Sends His Son Aksha	565
48	Sarga 48 - अष्टचत्वारिशः सर्ग	
	Ravana Sends His Son Indrajit	581
49	Sarga - एकोनपञ्चाराः सर्ग	
	Hanuma Sees Well-Adorned Ravana	602
50	Sarga 50 - पङ्चाशः सर्ग	

CONTENTS	CONTENTS
Hanuma Declares Himself To Be A Messenger Of	608
51 Sarga 51 - एकपङ्चराः सर्ग	
Hanuma Narrates The Story Of Raama	614
52 Sarga 52 - द्विपञ्चाशः सर्ग	
Ravana Orders Hanuma To Be Killed	628
53 Sarga 53 - त्रिपञ्चशः सर्ग	
Later Ravana Orders To Set Fire To His Tail	638
54 Sarga 54 - चतुःपञ्चाशः सर्ग	
Hanuma Makes Up His Mind To Set Fire The City Of Lanka	651
55 Sarga 55 - पञ्चपञ्चाशः सर्ग	
Hanuma Doubts Whether Seetha Dies In The Fire	667
56 Sarga 56 - ष्दञ्चाराः सर्ग	
Hanuma Again Visits Ashoka Garden And Sees Seetha	677
57 Sarga 57 - सप्तपञ्चशः सर्ग	
Hanuma Leaps From Lanka And Touches Mount Mainaka	687
58 Sarga 58 - अष्टपंचाशः सर्ग	
Jambavan Requests Hanuma To Narrate Clearly The Happenings	702
59 Sarga 59 - एकोनषष्टितमः सर्ग	
Hanuma Describes The Plight Of Seetha To His Fellow Monkeys	747
60 Sarga 60 - षष्टितमः सर्ग	
Jambavan's Wise Guidelines	758
61 Sarga 61 - एकषष्टितमः सर्ग	
Monkeys Took Halt At Madhuvana	761
62 Sarga 62 - द्विषष्टितमः सर्ग	
Dadhimukha Departs To Kishkindha	769

Seetha Expressed Her Grave Doubt

826

63	Sarga 63 - त्रिषष्टितमः सग	
	Dadhimukha Reports Madhuvana Destruction To Sugreeva	781
64	Sarga 64 - चतुःषष्टितमः सर्ग	
	Hanuma Apprises Of The Discovery Of Seetha	790
65	Sarga 65 - पञ्चषष्टितमः सर्ग	
	Hanuma Conveys Seetha's Message To Raama	802
66	Sarga 66 - षद्वष्टितमः सर्ग	
	Urges Hanuma, To Repeat The Words Spoken By Seetha.	810
67	Sarga 67 - स्प्तपष्टितमः सर्ग	
	Hanuma Narrates An Incident Connected With A Crow	815
68	Sarga 68 - अष्टषष्टितमः सर्ग	

1 Sarga 01 - प्रथमः सर्ग

Hanuma's Flight Over Ocean

Introduction -

This first chapter of Sundara Kanda describes Hanuma's preparations to cross the ocean in search of Sita. Mighty Hanuma's flight over the ocean is described in a glorious detail. Hanuma's encountering of Mainaka, Surasa and Simhika form important phases of His flight.

ततो रावणनीतायाः सीतायाः शत्रुकर्शनः । इयेष पदमन्वेष्टुं चारणाचरिते पथि ।।५-१-१

ततः	= after that	शत्रुकर्शनः	= th	he destroyer of foes	इयेष	=	desired to (travel in)
			(H	Hanuma)			
पथि	= the path	चारणा चरिते	= tr	read by chaaranas	अन्वेष्टुम्	=	to search for
सीथयाः	= Sita's place	रावण	= ta	aken away by Ra-			
पदम्		नीतायाः	V	ana.			

After that, Hanuma, the destroyer of foes, desired to travel in the sky where celestials like chaaranas tread, to search for Sita, who was taken away by Ravana.

दुष्करं निष्प्रतिद्वन्द्वं चिकीर्षन् कर्म वानरः । समुद्रप्रशिरोग्रीवो गवांपतिरिवाबभौ ।। ५-१-२

वानरः	= Th	ie	monkey	चिकीर्षन्	=	who	desired	to	per-	कर्म		=	a deed	
	(H	[anuma]				form								
दुष्करम्	= $(w$	hich is) ir	npossible	बभौ	=	shone	9			गवाम्	पति	=	like a bull	
	to	do								इव				
निष्प्रतिद्वन्द्वम्	= wi	thout any	obstacles	समुदग्रशिरोर्ग्र	ोवः=	with a	a raised l	nead	l and					
						neck.								

Hanuma who desired to perform a deed done by no one else, shone like a bull without any obstacles, with his stretched neck and raised head.

अथ वैडूर्यवर्णेषु शाद्वलेषु महाबलः। धीरः सलिलकल्पेषु विच्चार यथासुखम्।।५-१-३

अथ	= after that	महाबलः	:	the mighty one	धीरः	=	the courageous one
विचचार	= roamed about	यथा सुखम्	=	= at ease	शाद्वलेषु	=	on the lawns
वैडूर वर्णेषु	= with the hue of an	सिललकल्पेषु	=	and same as (still) wa-			
	emerald			ter (from a distance).			

Formatted by आकु 1 ्रदेशराजु हनुमन्त राव

After that, the mighty and courageous Hanuma roamed at ease on the lawns with the hue of an emerald, which looked like still water from a distance.

द्विजान् वित्रासयन् धीमानुरसा पादपान् हरन् । मृगांश्च सुबाहुन्निघ्नन् प्रवृद्ध इव केसरी।। ५-१-४

धीमान्	= the thoughtful	प्रवृद्धः केसरी = (trod) like a Raama-	द्विजान् = making birds to fear
	(Hanuma)	इव pant lion	वित्रासयन्
हरन्	= destroying	पाद्पान् = trees	उरसा = by his breast
निघ्नन्	= killing	सुबहून् = many	मृगांश्च = animals also.

The thoughtful Hanuma tread like a rampant lion, making birds fear, uprooting trees by his breast and also killing many animals.

नीललोहितमाञ्जिष्ठपत्रवर्णैः सितासितैः । स्वभावविहितैश्चित्रैर्घातुभिः समलंकृतम् ॥५-१-५

कामरूपिभिराविष्टमभीक्ष्णं सपरिच्छिदैः । यक्षकिन्नरगन्धवैर्दिवक्त्पैश्च पन्नगैः ।।५-१-६

स तस्य गिरिवर्यस्य तले नागवरायुते । तिष्ठन् कपिवरस्तत्र हृदे नाग इवाबभौ ।।५-१-७

<del></del>	= that	कपिवरः = great monkey	ਕਮੀ = shone
11			
नागः इव	= like an elephant	ह्रदे = in a lake	तिष्ठन् = being located
तस्य	= on that great moun-	ਰਲੇ = foot	नागवरायुते = which had best of ele-
गिरिवरस्य	tain's		phants
तत्र	= there	समलंकृतम् = was decorated by	
धातुभिः	= mineral rocks	चित्रैः = of varied hues	सितासितैः = (like) black and white
नील लोहित	= blue; red; yellow; leaf	अभीक्ष्णम् = surrounded to a	great यक्षिकन्नरगन्धर्वैः= Yakshas- Kinnaras-
माञ्जिष्ठ	color (green)	आविष्टम् extent by	Gandharvas
पत्रवर्णैः			
कामरूपिभिः	= who could assume de-	सपरिच्छदैः = together with	their च देव कल्पैः = and godly serpents.
	sired form	families	पन्नगैः

That great monkey Hanuma shone like an elephant in a lake, standing on the foot of that great mountain by the name of Mahendra, where many elephants of good breed resided, which was beautifully decorated with many naturally formed mineral rocks of varied hue like black, white, red, blue, yellow and green and which was surrounded by godly serpents and Yakshas, Kinnaras, Gandharvas who were capable of assuming desired form, together with their families.

स सूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वयंभुवे । भूतेभ्यश्चाञ्जलिं कृत्वा चकार गमने मतिम् ।। ५-१-८

सः	= He	कृत्वा	= performed	अञ्जलिं	= salutation with joined
					palms
सूर्याय	= to Sun-God	महेन्द्राय	= to Lord Indra	पवनाय	= to the God of Wind
स्वयंभुवे	= to Lord Brahma	च भूतेभ्यः	= and to Bhutas	मतिम्	= (and) set his mind
				चकार	
गमने	= to leave.			1	

He saluted with joined palms to the Sun-God, Lord Indra, God of Wind, Lord Brahma and Bhutas and decided to leave.

अञ्जलिं प्राड्युखः कृत्वा पवनायात्मयोओनयो । ततो हि ववृधे गन्तुं दक्षिणो दक्षिणां दिश्म् ।। ५-१-९

प्राङ्मुखः	= (Hanuma) facing east	कृत्वा	= offered	अञ्जलिम् = salutation
पवनाय	= Lord of Wind	आत्म योनये	= responsible for his	ततः = and then
ववृधे हि	= increased (his body)	गन्तुं	own birth = to go	दक्षिणाम् = the southern direction. दिशं

Hanuma turned towards east, saluted his father, the Lord of Wind and increased his body to go towards southern direction.

प्लवङ्गप्रवरेर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः । ववृधे रामवृद्धर्थम् समुद्र इव पर्वसु ।। ५-१-१०

द ष्टः	= being seen	प्रवङ्गप्रवरैः	by best of '	Vaanaras कृत निश्चयः	= with a strong resolve
प्रवने	= to fly	ववृधे	grew	राम वृद्धर्थं	= for Raama's success
समुद्रः इव	= like the ocean	पर्वसु	on full moo	on days.	

With all the Vaanaras seeing, Hanuma decided to fly and like an ocean swelling on full moon days, grew for Raama's success.

निष्प्रमाणशरीरः सन् लिलङ्घयिषुरर्णवम् । बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ।। ५-१-११

- लिलङ्घयिषुः	= Desiring to leap	अर्णवम्	=	the ocean	निष्प्रमाण	=	with an immeasurable
					शरीरः		body
पीडयामास	= pressed	पर्वतम्	=	the mountain	बाहुभ्याम्	=	with hands
च	= and feet.						
चरणाभ्याम्							

With a desire to cross the ocean, Hanuma grew his body immeasurably and pressed the mountain with his feet and hands.

स चचालाचलश्चापि मुहूर्तं किपपीडितः । तरूणां पुष्पिताग्राणां सर्वं पुष्पमशातयत् ।। ५-१-१२

कपिपीडितः	= tormented by	सः अचलः	= even that mountain	चचाल	= shook
	Hanuma	अपि			
मुहूर्तम्	<pre>= for an instant</pre>	अशातयत्	= (and) showered	सर्वम्	= all
पुष्पम्	= flowers	तरूणाम्	= of trees	पुष्पिताग्राणाम्	= with flowered ends.

Thus tormented by Hanuma, that mountain shook for an instant and showered all flowers of trees on it.

तेन पादपमुक्तेन पुष्पौघेन सुगन्धिना । सर्वतः संवृतः शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ।।५-१-१३

संवृतः	= covered	सर्वतः	= all through	सुगन्धिना	= by groups of fragrant
				पुष्पौघेन	flowers
तेन	= left by those trees	शैलः	= (that) mountain	बभौ	= shone
पादपमुक्तेन					
यथा	= like	पुष्पमयो	= being made of flowers.		

Covered all through by those fragrant flowers which fell down from the trees, that mountain shone like a mountain made of flowers.

तेन चोत्तमवीर्येण पीड्यमानः स पर्वतः । सिललं संप्रसुस्राव मदं मत्त इव द्विपः ।।५-१-१४

सः पर्वतः	= that mountain	संप्रसुस्राव	= shed	
मदम् इव	= like rut juice	मथः द्विपः	= (from) an elephant in पीड्यमानः = being pressed	
			rut	
तेन उत्तम	= by that powerful			
वीर्येण	Hanuma.			

 $That \,mountain \,shed \,water \,like \,an \,elephant \,in \,rut \,emitting \,rut \,juice, \,after \,being \,pressed \,by \,the \,mighty \,Hanuma.$

पीड्यमानस्तु बलिना महेन्द्रस्तेन पर्वतः । रीतीर्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजतीः ।।५-१-१५

पीड्यमानः	= tormented	तेन बिलना	=	by	that	mighty	रीतीः	=	lines
काञ्चनाञ्चन राजतीः	= gold silver and black kind	निर्वर्तयामास	=	Hanı were		o form	महेन्द्रः पर्वतः	=	(on) the mountain of Mahendra.

Pressed by that mighty Hanuma, streaks of gold silver and antimony color appeared on the Mahendra mountain.

मुमोच च शिलाः शैलो विशालाः समनःशिलाः । मध्यमेनार्चिषा जुष्टो धूमराजीरिवानलः ।।५-१-१६

शैलः	= mountain	मुमोच च	= also emitted	विशालाः	= vast
शिलाः	= boulders	समनः	= with rocks of Sulfur	धूमराजीरिव	= like columns of smoke
		शिलाः			
अनलः	= (from a) fire	जुष्टः	= with	मध्यमेन	= with a medium flame.
				अर्चिषा	

Huge Rocks of Sulfur were also shot forth from that mountain, just as a fire burning with a medium flame would emit columns of smoke.

गिरिणा पीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वदाः । गुहाविष्टानि भूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥५-१-१७

पीड्यमानानि	= being pressed	सर्वशः	= on all sides	गिरिणा	= by the mountain
पीड्यमानेन	= which was being tor-	भूतानि	= creatures	गुहाविष्टानि	= living in caves
	mented (by Hanuma)				
विनेदुः	= shrieked	विकृतैः	= in horrifying	स्वरैः	= tones.

Being pressed on all sides by the mountain which itself was being pressed by Hanuma, creatures living in the caves of that mountain shrieked in horrifying tones.

स महासत्त्वसंनादः शैलपीडानिमित्तजः । पृथिवीं पूरयामास दिशश्चोपवनानि च ।।५-१-१८

सः	= that	महासत्त्वसंनादः	=	loud noise from crea-	शैलपीडानिमित्त	∓ :	formed because of the
				tures			stress to the mountain
पूरयामास	= filled	पृथिवीम्	=	the earth	च दिशः	=	all the directions
च उपवनानि	= and forests (near that						
	mountain).						

That loud noise from creatures which emanated because of stress caused to the mountain, filled the earth and all four directions and forests near that mountain.

शिरोभिः पृथुभिः सर्पा व्यक्तस्वस्तिकलक्षणैः । वमन्तः पावकं घोरं ददंशुर्दशनैः शिलाः ॥५-१-१९

	0 1	
सर्पाः	= Snakes	व्यक्त = with clear swastika वमन्तः = spewed out
		स्वस्तिक signs (on the hoods)
		लक्षणैः
घोरम्	= frightening flame	पृथुभिः = with (their) great द्दंशुः = (and) bit
पावकम्		त्रिारोभिः heads
शिलाः	= rocks	दशनैः = with (their) teeth.

Great snakes with clear swastika signs on their hoods, spewed out frightening flames with their great heads and bit the rocks with their teeth.

तास्तदा सविषेर्दष्टाः कुपितैस्तैर्महाशिलाः। जज्ज्वलुः पावकोद्दीप्ता बिभिदुश्च सहस्रधा ॥५-१-२०

तदा	= then	ताः	= those great rocks ব্য: = bit
		महाशिलाः	
तैः	= by those (snakes)	कुपितैः	= with anger सविषैः = (and) with venom
जज्वलुः	= burned	पावकोद्दीप्ताः	= encouraged by the बिभिदुश्च = and split
			flame
सहस्रथा	= into thousand pieces.		·

Then those great rocks bit by those snakes with anger and venom, burned due to the flame and split into thousand pieces.

यानि चौषधजालानि तस्मिन् जातानि पर्वते । विषन्नान्यपि नागानां न शेकुः शमितुं विषम्।। ५-१-२१

यानि	= whatever medicinal	जातानि	= born	तस्मिन्	= on that mountain
औषधजालानि	herbs			पर्वते	
विषघ्नान्यपि	= although destroyers of	न शेकुः	= (were) not capable	शमितुम्	of neutralizing
	poison				
विषम्	= poison	नागानाम्	= of the snakes.		

Medicinal herbs from that mountain, although capable of destroying ordinary poisons, could not neutralize the poison from those snakes.

भिद्यतेऽयं गिरिर्भूतौरिति मत्त्वा तपस्विनः । त्रस्ता विद्याधरास्तस्मादुत्पेतुः स्त्रीगणैः सह।। ५-१-२२

पानभूमिगतं हित्वा हैममासवभाजनम् । पात्रणि च महार्हाणि करकांश्च हिरण्मयान् ।।५-१-२३

लेह्यानुचावचान् भक्ष्यान् मांसानि विविधानि च । आर्षभाणि च चर्माणि खङ्गांश्च कनकत्सरून् ।। ५-१-२४

तपस्विनः	= ascetics	मत्त्वा	= thought	इति	= that
अयम्	= this	गिरि:	= mountain	भिद्यते	= is being shattered
भूतैः	= by bhutas	उत्पेतुः	= (and) flew away	विध्याधराः	= Vidhyaadharaas
त्रस्ताः	= who became afraid	हित्वा	= left	हैमम्	= golden
आसवभाजनम्	= jugs of wine	पानभूमिगतम्	= in the liquor house	महार्हाणि	= golden hued
करकांश्च	= vases	उच्चावचान्	= lot of	लेह्यान्	= sauces to be licked
भक्ष्यान्	= eatables	विविधानि	= various	मांसानि	= meats

चर्माणि	= skins	आर्षभाणि	=	of oxen	खङ्गांश्च	=	and swo	ords	
कनकत्सरून्	= with gold hilts	उत्पेतुः	=	(and) flew	स्त्री गनैः सह	=	along	with	their
							women	folk.	

Ascetics residing on that mountain flew away from there thinking that some demons were destroying it. Vidhyadharas who lived there, became afraid and flew away with their women folk, leaving behind them golden jugs of wine in the liquor house, gold vases, a varieties of sauces that can be licked, eatables, various meats, skins of oxen and swords with golden hilts.

कृतक्ण्ठगुणाः क्षीबा क्तमाल्यानुलेपनाः । क्तक्षाः पुष्कराक्षाश्च गगनं प्रतिपेदिरे ॥५-१-२५

क्षीबाः	= the intoxicated (Vid-	कृत कन्ठ = with garlands around	रक्त = with red flower gar-
	hyadharas)	गुणाः neck	माल्यानुलेपनाः lands and smeared
			with sandal paste
रक्ताक्षाः	= with reddened eyes	पुष्पराक्षाश्च = and with lotus like	प्रतिपेदिरे = obtained
		eyes	
गगनम्	= the sky.		

The intoxicated Vidyadharas with garlands around their neck decked with red flower garlands and smeared with sandal paste, with reddened eyes, and with lotus shaped eyes, obtained the sky.

हारनृपुरकेयूरपारिहार्यधराः स्त्रियः । विस्मिताः सस्मितास्तस्थुराकाशे रमणैः सह ।।५-१-२६

स्त्रीयः	= Women	हार	नृपुर	=	wearing necklaces an-	तस्तुः	=	stood
		केयूर			klets armlets and ban-			
		पारिहार	र्भ		gles			
		धराः						
आकाशे	= in the sky	विश्मित	Π:	=	with surprise	सस्मिताः	=	(and) with smiles
रमणैः सः	= along with their loved							
	ones.							

Vidyadhara women wearing necklaces, anklets, armlets and bangles stood in the sky with surprise and with smiles along with their loved ones.

दर्शयन्तो महाविद्यां विद्याधरमहर्षयः । सहितास्तस्थुराकाशे वीक्षाञ्चकुश्च पर्वतम्।। ५-१-२७

विद्याधर	= Vidyadharas	and	तस्तुः	= stood	आकाशे	= in the sky
महर्षयः	great sages					
सहिताः	= in a group		दर्शयन्तः	= showing	महाविद्याम्	= great prowess
वीक्षाञ्चकुश्च	= and viewed		पर्वतम्	= the mountain.		

Vidyadharas and great sages stood in the sky in a group, showing their great prowess and viewed the mountain.

शुश्रुवुश्चतदा शब्दमृषीणां भावितात्मनाम्। चारणानां च सिद्धानां स्थितानांविमलेऽम्बरे।। ५-१-२८

तदा	= then	शुश्रुवुः	(they) heard	
चरणानाम्	= of Charanas	सिद्धानाम्	Siddhas च ऋषिणाम् = and Rishis	3
भावितात्मानाम	I = with pure hearts	स्थितानाम्	located विमले अम्बरे = in (that) c	lear sky.

Then they heard words of Charanas, Siddhas and pure hearted Rishis who were located in that clear sky.

एष पर्वतसंकाशो हनूमान् मारुतात्मजः। तितीर्षति महावेगः समुद्रं मकरालयम् ॥५-१-२९

एषः	= this	हनुमान्	= Hanuma	पर्वतसंकाशः = who is equal to a
				mountain
मारुतात्मजः	= who is the son of Vayu	महावेगः	= with great speed	तितीर्षति = wants to cross
समुद्रम्	= the ocean	मकरालयम्	= which is abode to	
			crocodiles.	

"This Hanuma, who is equal to a mountain, who is the son of Vayu, and who has great speed, wants to cross the ocean which is abode to crocodiles."

रामार्थं वानरार्थं च चिकीर्षन् कर्मदुष्करम् । समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तुमिच्छति।। ५-१-३०

इच्छति	= (He) wants	प्राप्तुम्	= to obtain	समुद्रस्य = the other side of ocean
				परम् पारम्
दुष्प्रापम्	= which is hard to obtain	चिकीर्षन्	= (and) has decided to	दुष्करम् = (this) impossible
			perform	
कर्म	= task	रामार्थम्	= for Raama	वानरारथम् = and for Vanaras.

"Hanuma has decided to perform an impossible task for the sake of Raama and Vanaras and wants to obtain the other side of ocean which is hard to obtain."

इति विद्याधराः श्रुत्वा वचस्तेषां महात्मनाम् । तमप्रमेयं दृहशुः पर्वते वानरर्षभम् ।।५-१-३१

विद्यधराः	= Vidyadharas	श्रुत्वा	= listened	वचः	= words
तेषाम्	= of those great people	इति	= thus	दहशुः	= (and) looked
महात्मानाम्					
तम्	= (at) that best of Va-	अप्रमेयम्	= who is incomparable	पर्वते	= (standing) on the
वानरषभः	naras				mountain.

Vidyadharas thus listened to the words of those great people and looked at the incomparable Hanuma, best among Vanaras, standing on the mountain.

दुधुवे च स रोमाणि चकम्पे चाचलोपमः । ननाद सुमहानादं सुमहानिव तोयदः ।। ५-१-३२

सः	= He	अचलोपमः	= equal to a mountain	दुधुवे च	= shook
रोमाणि	= hair	चकम्पे च	= quivered (his body)	ननाद	= (and) sounded
सुमहानादम्	= a great roar	इव सुमहान्	= like a vast cloud.		
		तोयदः			

He, who is equal to a mountain, shook his hair, quivered his body and let out a great roar like from a vast cloud.

आनुपूर्व्येण वृत्तं च लाङ्गूलं लोमभिश्चितम् । उत्पतिष्यन् विचिक्षेप पक्षिराज इवोरगम् ॥५-१-३३

उत्पतिष्यन्	= About to fly	विचिक्षेप	= (Hanuma) jolted ਰਾਜ਼੍ਰਰਾਂ = tail
आनुपूर्व्येण	= (rolled) in a circle from	चितम्	= covered होमभिः = with hair
वृत्तम्	top to bottom		
यथा	= like	पक्षि राजः	= the king of birds उरगम् = (jolts) a snake.
			(Garuda)

About to fly, Hanuma jolted his tail, which was rolled into a circle from top to bottom, and which was covered with hair, just as Garuda, the king of birds would jolt a snake.

तस्य लाङ्ग्लमाविद्धमात्तवेगस्य पृष्ठतः । ददृशे गरुडेनेव ह्रियमाणो महोरगः ।। ५-१-३४

तस्य आत्तवेगस्य	= receiving his vigor	लाङ्गूलम्	= tail	आविद्धम्	= curled
आत्तवगस्य पृष्ठतः	= (at) his back	दृहशे	= was seen	महोरगः इव	= like a great serpent
ह्रियमाणः	= being stolen	गरुदेन	= by Garuda.		

Receiving his vigor, the tail curled at his back was seen like a great serpent being stolen by Garuda.

बाहू संस्तंभयामास महापरिघसंनिभौ । ससाद च कपिः क्ट्यां चरणौ संचुकोच च ।।५-१-३५

कपिः	= Hanuma (lit. monkey)	संस्तम्भयामास	=	supported	बाह्र	= his arms
महा परिघ	= which resembled huge	ससाद	=	crouched	कट्याम्	= the waist
सन्निभौ	iron clubs					
च संचुकोच	= and contracted	चरणौ	=	feet.		

Hanuma firmly supported his arms (on the mountain surface) which resembled huge iron clubs, crouched the waist and contracted his feet.

संहृत्य च भुजौ श्रीमांस्तथैव च शिरोधराम् । तेजः स्त्त्वं तथा वीर्यमाविवेश स वीर्यवान् ।।५-१-३६

संहृत्य	= bending	भुजौ च	= shoulders	तथैव च	= and also
शिरोधराम्	= neck	सः	= that (Hanuma)	श्रिमान्	= (who is) glorious
वीर्यवान्	= mighty	आविवेश	= increased	तेजः	= energy
सत्त्वम्	= strength	तथा	= and	वीर्यम्	= courage.

Bending shoulders and neck, that mighty and glorious Hanuma, increased his energy, strength and courage.

मार्गमालोकयन्दूरादूर्ध्वं प्रणिहितेक्षणः । रुरोध हृदये प्राणानाकाशमवलोकयन् ।। ५-१-३७

ऊर्ध्वम् प्रणिहितेक्षणः	= With eyes raised up	आलोकयन्	= seeing	मार्गम्	= the way
दोरात्	= from a distance	अवलोकयन्	= viewing	आकाशम्	= the sky
रुरोध	= (he) held	प्राणान्	= breath	हृदये	= in heart.

With his eyes raised up, seeing the way from a distance, viewing the sky, he held his breath in his heart.

पन्धां दृढमवस्थानं कृत्वा स किपकुञ्जरः । निकुञ्च कर्णौं हनुमानुत्पतिष्यन् महाबलः । वानरान् वानरश्रेष्ठ इदं वचनमब्रवीत् ।। ५-१-३८

सः हनुमान्	= that Hanuma	कपिकुञ्जरः	= who is equal to an महाबलः = the mighty one
			elephant among mon-
			keys
वानरश्रेष्ठः	= the best among Vaa-	कृत्वा	= performed अवस्थानम् = standing
	naraas		
दृढम्	= firmly	पद्माम्	= with his feet
कर्णौ	= ears	उत्पतिष्यन्	= before flying अबवीत् = spoke
इदम्	= these words	वानरान्	= to Vaanaraas.
वचनम्			

That mighty Hanuma, equal to an elephant among monkeys and the best among Vaanaraas, stood firmly with his legs, bent his ears and before flying spoke these words to the Vaanaraas.

यथा राघवनिर्मुक्तः शरः श्वसनविक्रमः । गचेत्तद्वद्गमिष्यामि लङ्कां रावणपालिताम् ।। ५-१-३९

न हि द्रक्ष्यामि यदि तां लङ्कायां जनकात्मजाम् । अनेनैव हि वेगेन गमिष्यामि सुरालयम् ।। ५-१-४०

यदि वा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्याम्यकृतश्रमः । बद्धा राक्षसराजानमानियष्यामि रावणम् ।। ५-१-४१

सर्वथा कृतकार्योऽहमेष्यामि सह सीतया । आनियष्यामि वा लङ्कां समुत्पाट्य सरावणाम् ।। ५-१-४२

गमिष्यामि	= I will go	लङ्कां	= to Lanka रावणपालिताम् = ruled by F	
यथा	= as	शरः	= an arrow राघव = released b	
			निर्मुक्तः	-
गच्छेत्	= will go	तद्वत्	= like that	-like speed
			विक्रमः	
यदि	= if	न हि द्रक्ष्यामि	= I do not see ताम् = that da	ughter of
			जनकात्मजाम् Janaka	
लङ्कायाम्	= in Lanka	अनेन वेगेनैन	= with the same speed गमिष्यामि = I will go	
		हि		
सुरालयम्	= to the abode of gods	यदि	= if	ee
सीताम्	= Sita	त्रिदिवे	= in heaven आनियेष्यामि = I will get	
रावणम्	= Ravana	राक्षसराजानम्	= the king of raak- ৰম্বা = tied up (ir	chains)
			shasaas	
अकृत श्रमः	= without effort	अहम्	= I will return सर्वथा = in all even	ts
		एष्यामि		
कृतकार्यः	= successfully	सीतया सह	= along with Sita वा = or	
आनियष्यामि	= I will get	लङ्कां	= Lanka सरावणाम् = along with	n Ravana
समुत्पाट्य	= (after) uprooting (it).			

"I will go to the city of Lanka, ruled by Ravana just like an arrow released by Raama will go, with wind-like speed. If I do not see the daughter of Janaka there, I will go with the same speed to the abode of gods. If I do not see Sita there in heaven, I will get Ravana the king of raakshasaas tied up in chains without any effort. I will, in all events, return successfully along with Sita or I will get Lanka along with Ravana after uprooting it."

एवमुक्त्वा तु हनुमान्वानरान्वानरोत्तमः ।। ५-१-४३ उत्पपाताथ वेगेन वेगवानविचारयन् ।

सुपर्णमिव चात्मानं मेने स कपिकुञ्जरः ।। ५-१-४४

वा	ानरोत्तमः	=	the best among Vaa-	हनुमान्	=	Hanuma	उत्तवा तु	=	spoke
			naraas						
एर	वम्	=	this	वानरान्	=	to Vaanaraas	अथ	=	(and) after that

अविचारयन्	= without thinking (any-	उत्पपात	= flew up	वेगेन = with speed
महा वेगवान्	thing else) = (being) with lot of	सः	= that great monkey	मेने च = also thought
आत्मानम्	vigor = himself	कपिकुञ्जरः सुपर्णमिव	= as being equal to	
			Garuda.	

The best among Vaanaraas, Hanuma, spoke in this way to Vaanaraas and then without thinking about anything else, flew up with lot of vigor. That great monkey also thought himself equal to Garuda, the king of birds.

समुत्पतित तस्मिंस्तु वेगात्ते नगरोहिणः । संहृत्य विटपान् सर्वान् समुत्पेतुः समन्ततः ।। ५-१-४५

तस्मिन्	= while he was rising up	वेगात्	= due to the fo	orce	ते	=	trees on that mountain
समुत्पतति					नगरोहिणः		
समुत्पेतुः	= flew away	समन्ततः	= in all directi	ons	संहृत्य	=	drawing together
सर्वान्	= all branches.			'			
विटपान्							

While he was flying up, due to that force, all trees on that mountain flew away in all directions, drawing together all their branches.

स मत्तकोयष्टिभकान् पादपान् पुष्पशालिनः । उद्वहन्नूरुवेगेन जगाम विमलेऽम्बरे ।। ५-१-४६

सः	= He	अम्बरे जगाम	= went in the sky	उद्वहन्	= taking aloft (with him)
ऊरुवेगेन	= with the force of his	पादपान्	= trees	पुष्पशालिनः	= shining with flowers
	thighs				
मत्त कोयष्टि	= (and) with fattened			'	
भकान्	lapwing birds.				

While flying in the sky, he took along with him, because of the force of his thighs, trees shining with flowers and with fattened lapwing birds.

ऊरुवेगोत्थिता वृक्षा मुहूर्तं किपमन्वयुः । प्रस्थितं दीर्घमध्वानं स्वबन्धमिव बान्धवाः ।। ५-१-४७

वृक्षाः	= the trees	ऊरुवेगोत्थिताः	=	held aloft by the force	अन्वयुः	=	followed
				of thighs			
कपिम्	= Hanuma	मुहूर्तम्	=	for some time	बान्धवाः इव	=	like relatives
स्वबन्धुम्	= (following) a relative	प्रस्थितम्	=	embarking	दीर्घम्	=	on a long distance.
					मार्गम्		

The trees thus being held aloft by the speed of Hanuma's thighs, followed him for a while just as relatives would follow their loved ones embarking on a long journey.

तमूरुवेगोन्मथिताःसालाश्चन्ये नगोत्तमाः। अनुजग्मुईनूमन्तं सैन्या इव महीपतिम् ॥ ५-१-४८

ऊरुवेगोन्मथिताः= uprooted by the force	सालाश्च	= Sal and	अन्ये	= other excellent trees
of (Hanuma's) thighs			नगोत्तमाः	
अनुजग्मुः = followed	हनूमन्तम्	= Hanuma	सैन्याः	= like soldiers (follow-
			महीपतिम्	ing their) king.
			इव	

Uprooted by the force of Hanuma's thighs, Sal and other excellent trees followed Hanuma like soldiers following their king.

सुपुष्पिताग्रैर्बहुभिः पादपैरन्वितः कपिः । हनुमान् पर्वताकारो बभूवाद्भृतदर्शनः ।। ५-१-४९

हनुमान्	= Hanuma	कपिः	= the monkey	
अद्भुत दर्शनः	= a wonderful sight	पर्वताकारः	= with a mountain-like अन्वितः = together with	
पाद्पैः	= trees	सुपुष्पिताग्रैः	appearance = with well flowered ends.	

Hanuma the great monkey presented a wonderful sight, with his mountain-like appearance together with the well flowered trees.

सारवन्तोऽथ ये वृक्षा न्यमज्जन् लवणाम्भसि । भयादिव महेन्द्रस्य पर्वता वरुणालये ।। ५-१-५०

अथ	= after that	ये	= whatever	वृक्ष्हाः	= trees
सारवन्तः	= (which were) power-	न्यमज्जन्	= sank	लवणाम्भसि	= in the salt ocean
	ful				
इव	= like	पर्वताः	= mountains	वरुणालये	= in ocean
भयात्	= due to fear	महेन्द्रस्य	= of Mahendra.		

After that, powerful trees sank into the salt ocean like mountains sinking into ocean due to fear of Mahendra.

स नानाकुसुमैः कीर्णः किः साङ्करकोरकैः । युशुभे मेघसंकाद्याः खद्योतैरिव पर्वतः ।। ५-१-५१

_	২ 7		IINC	757611	_	a mountain	लपाताः	_	with memes.
	ਵਜ	=	like	परवतः	_	a mountain	खद्योतैः	_	with fireflies.
						ous kinds			
	साङ्करकोरकैः	=	shoots and buds	नानाकुसुमैः	=	(and) flowers of vari-	રાુરાુમ <u>ે</u>	=	shone
	सः कपिः	=	that Hanuma	मेघसंकाशः	=	equal to a cloud	कीर्णः	=	covered

That Hanuma who was equal to a cloud, covered with flowers of various kinds, shoots and buds, shone like a mountain with fireflies.

विमुक्तास्तस्य वेगेन मुक्त्वा पुष्पाणि ते द्रुमाः । अवशीर्यन्त सलिले निवृत्ताः सुहृदो यथा ॥५-१-५२

ते द्रुमाः	= those trees	विमुक्ताः	= released	तस्य वेगेन	= by His (Hanuma's)
					speed
मुत्तवा	= dropped	पुष्पाणि	= flowers	अवशीर्यन्त	= (and) fell down
सिलले	= in water	यथा	= like	सुहृदो	= friends
निवृत्ताः	= going back.			,	

Those trees which were released by Hanuma's speed, dropped flowers and fell down in the water like friends going back after bidding farewell to their dear one.

लघुत्वेनोपपन्नं तद्विचित्रं सागरेऽपतत् । द्रुमाणां विविधं पुष्पं किपवायुसमीरितम् ।। ५-१-५३ ताराचितमिवाकाशं प्रबभौ च महार्णवः।

कपि वायु	= set in motion by the	तत्	= that	विविधम्	= variety of
समीरितम्	wind (from the move-				·
	ment) of Hanuma				
पुष्पम्	= blossom	द्रुमाणाम्	= of the trees	विचित्रम्	= with different hues
अपतत्	= fell down	सागरे	= in sea	महार्णवः	= (That) great ocean
प्रबभौ च	= also shone	आकाशमिव	= like the sky	ताराचितम्	= filled with stars.

Set in motion by the wind from the movement of Hanuma, that variety of blossom, with various hues, from the trees fell down into the sea. That great ocean shone like the sky filled with stars.

पुष्पौघेनानुबद्धेन नानावर्णेन वानरः । बभौ मेघ इवाकाशे विद्युद्गणविभूषितः ।। ५-१-५४

वानरः	= Hanuma	बभौ =	shone	मेघः इव	= like a cloud
आकाशे	= in the sky	विद्युद्गणविभूषितः=	decorated by lighten-	नानावर्णेन	= by flowers of various
	•		ing	पुष्पौघेन	hues
अनुबद्धेन	= attached (to his body).		-	ı	

Hanuma shone like a cloud in the sky decorated by lightening, with flowers of various hues sticking to his body.

तस्य वेगसमाधृतैः पुष्पैस्तोयमदृशयत ।।५-१-५५ ताराभिरभिरामाभिरुदिताभिरिवाम्बरम् ।

तोयम् अभिरामाभिः	= (sea) water = with delightful stars	अदृश्यत उदिताभिः	= looked = rising up	अम्बरमिव पुष्पैः	= like the sky = with the flowers
ताराभिः					
तस्य वेग	= being flown up by His			'	
समाधूतैः	(Hanuma's) speed.				

That sea water looked like the sky with delightful stars rising up, with flowers flown up by Hanuma's speed.

तस्याम्बरगतौ बाह्र दृहशाते प्रसारितौ ।। ५-१-५६ पर्वताग्राद्विनिष्कान्तौ पञ्चास्याविव पन्नगौ ।

तस्य	= That sky-b	orne बाह्र	= arms	प्रसारितौ = which were spread out
अम्बरगतौ	Hanuma's			
दृहशाते	= were seen	पन्चस्यौ	= like five-headed ser-	विनिष्कान्तौ = coming out of
		पन्नगौ इव	pents	
पर्वताग्रात्	= a mountain's peak			

That sky-borne Hanuma's arms which were spread out, were seen like five-headed serpents coming out of a mountain's peak.

पिबन्निव बभौ चापि सोओर्मिमालं महार्णवम् ।। ५-१-५७ पिपासुरिव चाकाशं दृदृशे स महाकपिः।

सः महाकपिः	=	that	great	monkey	बभौ	=	shone	पिबन्निव	=	like one who is drink-
		Hanu	ıma							ing
महार्णवम्	=	the g	reat sea		सोर्मिमालम्	=	together with waves	दृहशे	=	(He also) looked
पिपासुरिव	=	like o	ne who	desires to	आकाशम्	=	the sky.			
		drink	-							

That great monkey shone like one who is drinking the great sea together with its waves. He also seemed like one who desires to drink the whole of sky.

तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुमार्गानुसारिणः ।।५-१-५८ नयने विप्रकाशेते पर्वतस्थाविवानलौ ।

नयने	= The eyes	तस्य =	of that Hanuma who	विद्युत्प्रभाकारे = with a brilliance equal
		वायुमार्गनुसारिणः	was following the path	to that of lightening
			of sky	
विप्रकाशेते	= were shining	पर्वतस्थौ =	like two fires on a	
		अनलौ इव	mountain.	

The eyes of that Hanuma, who was following the path of sky, which had a brilliance equal to that of lightening, were shining like two fires on a mountain.

पिङ्गे पिङ्गाक्षमुख्यस्य बृहती परिमण्डले ।। ५-१-५९ चक्षुषी संप्रकाशेते चन्द्रसूर्याविवोदितौ ।

चक्ष्हुषी	= eyes	पिङ्गाक्ष	=	of the best among the	पिङ्गे	=	were reddish brown
		मुक्षस्य		reddish brown eyed			
				monkeys			
बृहती	= wide	परिमण्डले	=	round	संप्रकाशेते	=	shone
उदितौ चन्द्र	= like fully risen sun and				•		
सूर्याविव	moon.						

The round, wide, reddish brown eyes of Hanuma, the best among the monkeys shone like fully risen sun and moon.

मुखं नासिकया तस्य ताम्रया ताम्रमाबभौ ।। ५-१-६० सन्ध्यया समभिस्पृष्टं यथा तत्सूर्यमण्डलम् ।

ताम्रम्	= ruddy face	तस्य	= of Hanuma	ताम्रया	= with reddish nose
मुखम्				नासिकया	
आबभौ	= shone	सूर्य	= like the Sun	समभिस्पृष्टम्	= touched
		मन्डलम्			
		यथा			
सन्ध्यया	= by twilight.			1	

The ruddy face of Hanuma, with His reddish face shone like the Sun touched by twilight.

लाङ्गूलं च समाविद्धं प्लवमानस्य शोभते ।।५-१-६१ अम्बरे वायुपुत्रस्य शकध्वज इवोच्छितः।

लाण्गूलम्	= tail	वायुपुत्रस्य	= of the son of Vayu	प्रवमानस्य	= floating
अम्बरे	= in sky	समाविद्धम्	= which was risen up	शोभते	= was shining
शक ध्वजः	= like the pillar of Indra	उच्चितः	= standing straight.		
इव					

The tail of Hanuma, the son of Vayu floating in the sky, being risen up looked like the pillar erected in honour of Indra.

लाङ्गूलचकेण महान् शुक्रदंष्ट्रोऽनिलात्मजः ।। ५-१-६२ व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीव भास्करः।

अनिलात्मजः	=	Son	of	Vayu	महान्	=	with his great body	शुक्क दंष्ट्रः	=	with white teeth
		(Hanun	na)							
महाप्राज्ञः	=	with gre	eat intell	lect	व्यरोचत	=	shone	भास्करः इव	=	like the Sun
परिवेषी	=	surroun	ided by		लाञूल	=	by his circle shaped			
					चक्रेण		tail.			

The great intellectual Hanuma, with his great body, and with white teeth, shone like the Sun, being surrounded by his circular tail.

स्फिग्देशेनाभिताम्रेण रराज स महाकिपः ।। ५-१-६३ महता दारितेनेव गिरिगैरिकधातुना ।

सः महा	= that great monkey	अभिताम्रेण = with his red colored	रराज = shone
कपिः	Hanuma	स्फिग्देशेन buttocks	
दारितेन	= like a mountain	महता गैरिक = with great 'gairika'	दारितेन = broken apart.
गिरिः इव		धातुना herb	

That great monkey Hanuma, with his red colored buttocks, shone like a mountain with a large deposit of red Gairika herb broken into pieces.

तस्य वानरसिंहस्य प्रवमानस्य सागरम् ।। ५-१-६४ कक्षान्तरगतो वायुर्जीमूत इव गर्जति ।

वायुः = Air	तस्य वानर सिंहस्य	=	1 0 0	प्रवमानस्य	=	who was crossing
सागरम् = the ocean	कक्षान्तरगतः गर्जिति	=	lion among monkeys Hanuma's armpits is roaring	जीमूतः इव	=	like a cloud (during lightening)

Air passing through the lion among monkeys Hanuma's arm pits sounded like a thundering cloud.

खे यथा निपतन्त्युल्का ह्युत्तरान्ताद्विनिःसृता । ५-१-६५ दृश्यते सानुबन्धा च तथा स किपकुञ्जरः ।

यथा	= how	उल्का	= meteor	सानुबन्धा च = wl	nich is darting
विनिःसृता	= with great speed	खे	= in the sky	उत्तरान्तात् = fro	om the northern di-
				rec	ction
दृश्यते	= will be seen	सः	= that best among mon-	तथा = (w	as seen) just like
		कपिकुञ्जरः	keys Hanuma	tha	at.

The best among monkeys Hanuma flying thus in the sky, looked like a meteor darting away with great speed in the sky from northern direction.

पतत्पतङ्गसंकाशो व्यायतः शुशुभे किपः ।। ५-१-६६ प्रवृद्ध इव मातङ्गः कक्ष्यया बध्यमानया ।

	गः=	With a fast pace equal	व्यायतः	=	the tall one	कपिः	= Hanı	uma
		to that of Sun god						
<u>રાુ</u> સુમે	=	shone	मातङ्गः इव	=	like an elephant	प्रवृद्धः	= incre	ased in size
बध्यमानया	=	(when) being festered	कक्ष्या	=	by a rope.			

With a fast pace equaling that of Sun god, the tall Hanuma shone like an elephant which increases its size when being festered by a rope.

उपरिष्टाच्छरीरेण छायया चावगाढया । सागरे मारुताविष्टा नौरिवासीत्तदा कपिः ।। ५-१-६७

तदा	= then	कपिः	= Hanuma	उपरिष्टात्	= with His body on the
				शरीरेण	above
च सागरे	= and with his shadow	आसीत्	= like a boat	मारुताविष्टा	= driven by wind.
अवगाढया	immersed in the sea	नौरिव			
चायया	below				

Then Hanuma who was flying above the ocean with his body above the ocean and his shadow being immersed in the sea below, looked like a boat being driven by wind.

यं यं देशं समुद्रस्य जगाम स महाकिपः । स स तस्योरुवेगेन सोन्माद इव लक्ष्यते । ५-१-६८

यम् यम्	= whatever place	समुद्रस्य	= of the ocean	सः महाकपिः	= that great monkey
देशम् जगाम	= went	सः सः	= that place	लक्ष्यते	- was soon
सोन्मादः	= to be in agitation	तस्य	= by the force	, , , , ,	= was seen
	C	ऊरुवेगेन	thighs.		

Whatever place Hanuma went towards on the ocean, that place became agitated due to the force of thighs.

सागरस्योओर्मिजालानामुरसा शैलवर्ष्मणाम् । अभिघ्नंस्तु महावेगः पुष्ठुवे स महाकपिः ।५-१-६९

```
अबिग्हन्
सः महावेगः
            = that
                      great monkey
                                         पुप्लुवे
                                                         flew
                                                                                                = striking
महाकपिः
               with great speed
                                         ऊर्मिजालानाम् = series of waves
उरसा
            with his chest
                                                                                   सागरस्य
                                                                                                of the sea
शैलवर्ष्मणाम्
               with a body like that of
               mountains.
```

That great monkey with great speed flew in the sky striking with his chest series of waves which had a great body like that of mountains.

किपवातश्च बलवान् मेघवातश्च निःसृतः । सागरं भीमनिर्घोषं कम्पयामासतुर्भृशम् ।। ५-१-७०

बलवान् = wind fro	m the mighty मेघवाश्च	= wind released	from	कंपयामासतुः =	caused to shake
कपिवातश्च Hanuma	निःसृतः	the clouds			
भृशम् = a lot	सागरम्	= the ocean		भीम =	with a fearful sound.
				निरहोषम्	

Wind from the mighty Hanuma and the wind released from the clouds caused the ocean with a fearful sound to shake a lot.

विकर्षन्नूर्मिजालानि बृहन्ति लवणाम्भसि । पुष्ठुवे कपिशार्दूलो विकिरन्निव रोदसी ।। ५-१-७१

कपिशार्दूलः	= Hanuma	पुप्रुवे	= flew	विकर्षन्	= dragging
बृहन्ति	= big waves	लवणांभसि	= in the ocean	विकिरन्निव	= as though sprinkling
ऊर्मिजालानि					(them)
रोदसी	= in the sky.			1	

Hanuma flew in the sky dragging along with him big waves from the ocean as though he were sprinkling them in the sky.

मेरुमन्दरसंकाशानुद्धतान् स महार्णवे । अत्यकामन्महावेगस्तरङ्गान् गणयन्निव ।। ५-१-७२

महावेगः =	Hanuma with great	अत्यकामत्	=	crossed	तरङ्गान्	=	waves
<u> </u>	speed			(4) (1) 1)			
मरुमन्द्रसकाशा ~~व्~~	equal in height to the	उद्धतान्	=	(that had) risen up	महाणव	=	in the ocean
	mountains Meru and						
	Mandara						
गणयन्निव =	as if counting them.						

Hanuma with great speed crossed waves which were equal to Mount Meru and Mount Mandara, that had risen up in the sea, as if counting them.

तस्य वेगसमुद्भूतं जलं सजलदं तदा । अम्बर्स्थं विबभ्राज शारदाभ्रमिवाततम् ।। ५-१-७३

तदा	= then	जलम्	=	water together w	vith	समुद्भूतम्	= which was driven up
		सजलदम्		clouds			
तस्य वेगम्	= by Hanuma's speed	अम्बरस्थम्	=	being in the sky		विबभ्राज	= shone
शारदाभ्रमिव	= like autumnal cloud	अततम्	=	stretched out.			

Then the water together with clouds which was driven up by the force of Hanuma, shone like a stretched autumnal cloud in the sky.

तिमिनकझषाः कूर्मा दृश्यन्ते विवृतास्तदा । वस्त्रापकर्षणेनेव शरीराणि शरीरिणाम् ।। ५-१-७४

	ere being seen
and turtles	

शरीराणीव = like the bodies शरीरिणाम् = of humans वस्त्रापकर्षेण = due to removal of clothes.

Then various whales, fishes, turtles and crocodiles were being seen clearly in the sea just as bodies of humans would be seen when clothes are removed.

प्रवमानं समीक्ष्यथ भुजङ्गाः सागरालयाः । व्योम्नि तं कपिशार्दूलं सुपर्ण इति मेनिरे ।। ५-१-७५

अथ	= after that	भुजङ्गाः	=	serpents	सागरालयाः	=	living in the sea
समीक्ष्य	= saw	तम्	=	the best among mon-	प्रवमानम्	=	flying
		कपिशार्दूलम्		keys Hanuma			
व्योम्नि	= in the sky	मेनिरे	=	(and) thought	सुपर्णः इति	=	that it was Garuda the
							king of birds.

Serpents living in the sea saw Hanuma flying in the sky and thought that it was Garuda, the king of birds.

दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता । छाया वानरसिंहस्य जले चारुतराभवत् ।। ५-१-७६

चाया	= shadow	वानर सिंहस्य = of Hanuma	द्श योजन = which was ten yojanas
			विस्तीर्णा wide
त्रिम्शत्	= (and) thirty yojanas	अभवत् = appeared	चारुतरा = very beautiful
योजनम्	long		
आयता			
ज ਲੇ	= on water.		

Hanuma's shadow which was ten yojanas wide and thirty yojanas long appeared very beautiful on water.

"Yojana" is a measure of length in ancient India like the modern mile. However its value does not seem to be a standard even within India. Some consider it as six miles, some as eight miles and some as two and half miles. Hence it is difficult to have an accurate conversion from yojanas to miles.

श्वेताभ्रघनराजीव वायुपुत्रानुगामिनी । तस्य सा शुशुभे छाया वितता लवणाम्भसि ।। ५-१-७७

सा चाया	= that shadow	तस्य	=	of His	वायुपुत्रानुगामिनी	which was following
						the son of Vayu -
						Hanuma
वितता	= spread	लवणांभिस	=	on the sea	શુશુમે :	= shone
श्वेताभ्रघन	= like a series of dense			·		
राजीव	white clouds.					

That shadow which was following Hanuma and spread on the ocean, shone like a series of dense white clouds.

शुशुभे स महातेजा महाकायो महाकिपः । वायुमार्गे निरालम्बे पक्षवानिव पर्वतः ।। ५-१-७८

सः महाकपिः	= that great monkey	महातेजाः	=	the great resplendent	महाकायः	=	with a great body
				one			
રાુ ગુમે	= shone	पर्वतः इव	=	like a mountain	पक्षवान्	=	with wings
वायुमार्गे	= in the path of Vayu -	निरालम्बे	=	without any support.			
	the God of wind						

That great monkey Hanuma, the great resplendent one with a huge body, shone like a mountain with wings flying in the sky without any support underneath.

येनासौ याति बलवान् वेगेन कपिकुञ्जरः । तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ।। ५-१-७९

येन मार्गेण	= whatever path	असौ	= this Hanuma	बलवान्	= the mighty one
		कपिकुञ्जरः			
याति	= went	तेन	= in that path	आर्णवः	= the ocean (beneath)
सहसा	= immediately	द्रोणीक्इतः	appeared like trough.		
		इव			

In whatever path Hanuma the mighty one went, in that path, there immediately appeared a trough in the ocean below.

आपाते पक्षिसंघानां पक्षिराज इव व्रजन् । हनुमान् मेघजालानि प्रकर्षन् मारुतो यथा ।। ५-१-८०

हनुमान्	= Hanuma	व्रजन्	= coursing	पक्षि	= through the sky (the
				संघानाम्	path of birds)
				आपाते	
पक्षिराजः इव	= like the king of birds -	प्रकर्षन्	= dragging (with him)	मेघजालानि	= series of clouds
	Garuda				
मारुतो यथा	= like the god of wind.			ı	

Hanuma while coursing through the path of birds like the king of birds Garuda, dragged with him series of clouds like the god of wind.

पाण्डुरारुणवर्णानि नीलमाञ्जिष्ठकानि च । कपिनाकृष्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ।। ५-१-८१

महाभ्राणि	= Great clouds	पाण्डुरारुन्ण = with white and red	च = and also blue and
		वर्णानि colors	नीलमाञ्जष्टकानि madder colored ones
चकाशिरे	= shone	आकृष्यमाणानि = being dragged	कपिना = by Hanuma.

Great clouds with white, red, blue and madder colors shone on being dragged by Hanuma.

प्रविशन्नभ्रजालानिनिष्पतंश्च पुनः पुनः । प्रचन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ।। ५-१-८२

पुनः पुनः	= repeatedly	प्रविशन्	= entering निष्पतंश्च = and leaving
अभ्रजालानि	= series of clouds	लक्ष्यते	= (Hanuma) is being चन्द्रमाः इव = like moon
			seen
प्रच्छन्नश्च	= (who is) being covered	प्रकाशश्च	= and shining (alter-
			nately).

Hanuma who is repeatedly entering and leaving series of clouds as He flies in the sky, is being seen like the moon who shines and is hidden alternately.

स्रवमानं तु तं दृष्ट्वा स्रवङ्गं त्वरितं तदा । ववर्षुः पुष्पवर्षणि देवगन्धर्वदानवाः ।। ५-१-८३

तदा	= then	देव गन्धर्व	=	Devas - Gandharvas -	ववर्षुः	=	showered
		दानवाः		Danavas			
पुष्पवर्षाणि	= a rain of flowers	द्य	=	seeing	तम् प्लवङ्गं	=	that Hanuma
त्वरितम्	flying quickly.						
प्रवमानम्							

Then, on seeing Hanuma flying quickly in the sky, Devas, Gandharvas and Danavas showered flowers on him.

तताप न हि तं सूर्यः प्लवन्तं वानरोत्तमम् । सिषेवे च तदा वायू रामकार्यादुथसिद्धये ।। ५-१-८४

तदा	= then	सूर्यः	= Sun God	न हि तताप	= did not scorch
तम्	= that best of Vanaras	प्रवन्तम्	= who was flying	राम	= for Raama's benefit
वानरोत्तमम्				कार्यार्थसिद्धये	
वायुः च	= Vayu also	सिषेवे	= served (Him).		

Then, the Sun did not scorch Hanuma, the best among Vanaras, who was flying for Raama's welfare. The wind god Vayu also served him with a delightful breeze.

ऋषयस्तुष्टुवुश्चेव प्रवमानं विहायसा । जगुश्च देवगन्धर्वाः प्रशंसन्तो महौजसम् ।। ५-१-८५

ऋषयः	= Sages	तुष्टुवुश्चैव	= praised	महौजसम्	= the great resplendent
					Hanuma
प्रवमानम्	= flying	विहायसा	= by sky	देवगन्धर्वाः	= Devas and Gandhar-
					vas
जगुश्च	= also sang	प्रशंसन्तः	praising Him.		

Sages praised the great resplendent Hanuma flying in the sky. Devas and Gandharvas also sang in His praise.

नागाश्च तुष्टुवुर्यक्षा रक्षांसि विबुधाः खगाः ।। ५-१-८६ प्रेक्ष्य सर्वे किपवरं सहसा विगतक्कमम् ।

सहसा	= immediately	नागाः	= Nagas च यक्षाः = and Yakshas	
रक्षांसि	= Rakshasas	विबुधाः	= Devas स्वगाः = birds	
सर्वे	= all	तुष्टुवुः	= praised प्रेक्ष्य = seeing	
कपिवरम्	= best among monkeys	विगतक्रमम्	= (flying) without any	
	Hanuma		effort.	

Immediately on seeing the best among monkeys, Hanuma, flying without any effort, Nagas, Yakshas, Rakshasas, Devas and birds all praised Him.

तस्मिन् प्रवगशार्दूले प्रवमाने हनूमित ।। ५-१-८७ इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिन्तयामास सागरः।

तस्मिन्	= (while) that Hanuma	प्रवग शार्दूले	= best among monkeys	प्रवमाने	= was flying
हनूमित					
सागरः	= the god of ocean	चिन्तयामास	<pre>= thought (thus)</pre>	इक्षाकु कुल	= for the respect of Iksh-
				मानार्थी	vaaku dynasty.

While that best among vanaras, Hanuma, was flying, the god of ocean thought thus for the respect of Ikshvaaku dynasty:

साहाय्यं वानरेन्द्रस्य यदि नाहं हनूमतः ।। ५-१-८८ करिष्यामि भविष्यामि सर्ववाच्यो विवक्षताम् ।

यदि	= if	अहम्	= I न साहाय्यम् = do not do help	
			करिष्यामि	
हनूमतः	= to Hanuma	वानरेन्द्रस्य	= the best among va- भविष्यामि = I shall become	
			naras	
सर्व वाच्यः	= (prone to) all kinds of	विवक्षताम्	= for those who want to	
	ill-talk		speak (against me).	

"If I do not help this best among vanaras Hanuma, I shall become prone to all kinds of ill-talk by those who want to speak against me."

अहमिक्ष्वाकुनाथेन सगरेण विवर्धतः ।। ५-१-८९ इक्ष्वाकुसचिचश्चायं नावसीदितुमर्हति ।

अह म = I	विवर्धितः	= was developed	सगरेण	= by Sagara
इक्ष्वाकुनाथेन = of Ikshvaku dynasty	अयम्	= this Hanuma	इक्ष्वाकु	= who is helping that de-
			सचिवः	scendant of Ikshvaaku
न अर्हति = is not eligible	अवसीदितुम्	= to become tired.		

"I was developed by Sagara of Ikshvaaku dynasty. This Hanuma who is helping a descendant of that dynasty should not become tired."

तथा मया विधातव्यं विश्रमेत यथा किपः ।। ५-१-९० रोषं च मिय विश्रान्तः सुखेनातिपतिष्यति ।

यथा	= how	कपिः	= Hanuma	विश्रमेत	= will take rest
तथा	= in that way	विधातम्	= to be behaved	मया	= by me
विश्रान्तः	= after resting	मिय	= in me	अतिपष्यति	= (He) can cross
सेषम्	= the remaining (dis-	सुखेन	= with comfort.		
	tance)				

"I have to behave in such a way that Hanuma would take rest. After resting in me for a while, He can cross the remaining distance with comfort."

इति कृत्वा मितं साध्वीं समुद्रश्चन्नमम्भिति ।। ५-१-९१ हिरण्यनाभं मैनाकमुवाच गिरिसत्तमम् ।

समुद्रः	= Samudra	इति	=	thus	साध्वीम्	=	making	a	good
					मतिम् कृत्वा		thought		
उवाच	= spoke	मैनाकम्	=	to Mainaka	गिरि	=	best amor	ng mo	untains
					सत्तमम्				
हिरण्यनाभम्	= with gold in the mid-	छन्नम्	=	covered	अम्भसि	=	in water.		
	dle								

Samudra thus making a good thought, spoke to Mainaka, the best among mountains with gold in the middle hidden in water.

त्विमहासुरसंघानां पाताळतलवासिनां ।। ५-१-९२ देवराज्ञा गिरिश्रेष्ठ परिघः संनिवेशितः ।

गिरि श्रेष्ठ	=	O best among moun-	त्वम्	=	you	संनिवेशितः	=	have been positioned
		tains						
इह	=	here	देवराज्ञा	=	by Devendra	परिघः	=	as an obstacle
असुरसंघानाम्	=	to the groups of asuras	पाताळतलवारि	~~(- }~~	l living in paataala.			

"O best among mountains Mainaka! You have been positioned here by Devendra as an obstacle to the groups of asuras living in paataala."

त्वमेषां जातवीर्याणां पुनरेवोत्पतिष्यताम् ।। ५-१-९३ पाताळस्याप्रमेयस्य द्वारमावृत्य तिष्ठसि ।

त्वम्	= you	तिष्ठसि	= are standing	आवृत्य	= surrounding
द्वारम्	= the entrance	पाताळस्य	= of patala	अप्रमेयस्य	= which is immeasur-
					able

Formatted by आकु 24 ©देशराजु हनुमन्त राव

एषाम् = (when) these (asuras) जातवीर्याणाम् = courageous by birth उत्पतिष्यताम् = are trying to rise up पुनरेव = again.

"You are standing at the entrance of paataala which is difficult to measure, fully covering it, when asuras courageous by birth are trying to rise up again."

तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव शक्तिस्ते शैल वर्धितुम् ।। ५-१-९४ तस्मात्संचोदयामि त्वामुत्तिष्ठ गिरिसत्तम ।

- शैल	= O mountain	ते शक्तिः	=	there is capability to	वर्धितुम्	= to grow
_				you		
तिर्यक्	= wide	ऊर्ध्वम्	=	up	अधश्चैव	= and down
गिरिसत्तम	= O best among moun-	तस्मात्	=	for that reason	संचोदयामि	= I am encouraging
	tains					
त्वाम्	= you	उत्तिष्ठ	=	raise up.		

"O mountain, you have capability to grow wide, up or down. O best among mountains, for that reason I am encouraging you. Raise up."

न एष किपशार्दूलस्त्वमुपर्येति वीर्यवान् ।। ५-१-९५ हनूमात्रामकार्यार्थं भीमकर्मा खमास्रुतः।

कपिशार्दूलः	= the best among mon-	वीर्यवान्	= courageous one	भीम कर्मा	= with a fearful task
	keys				
सः एषः	= such this	हनुमान्	= Hanuma	आप्रुतः	= flying
खम्	= in the sky	राम	= for Raama's task	एति	= is coming
		कार्यार्थम्			
त्वाम् उपरि	= over you.			•	

"Hanuma, the best among monkeys, the courageous one, who has taken up a fearful task for the benefit of Raama, that such Hanuma while flying in the sky is coming over you."

अस्य साह्यं मया कार्यमिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः ।। ५-१-९६ मम हीक्ष्वाकवः पूज्याः परं पूज्यतमास्तव ।

अद्य	= now	अस्य	= to this Hanuma	इक्ष्वाकु कुल	= who is a follower of
				वर्तिनः	the Iksvaaku dynasty
साह्यम्	= help	कार्यम्	= should be done	मया	= by me
इक्ष्वाकवः	= descendants of Iksh-	पूज्याः	= are repectable	मम	= to me
	vaaku				
पूज्यतमाः	= even more respectable	तव	= to you.		

"To this Hanuma, who is a follower of the Ikshvaaku dynasty, help should be done by me now. Descendants of Ikshvaaku are repectable to me. They are even more respectable to you."

कुरु साचिव्यमस्माकं न नः कार्यमतिक्रमेत् ।। ५-१-९७ कर्तव्यमकृतं कार्यं सतां मन्युमुदीरयेत् ।

कुरु	= do	साचिव्यम्	= help	अस्माकम् = to us
नः	= our	कार्यम्	= task	न = may not be miscarried
				अतिक्रमेत्
कार्यम्	= a task	कर्तव्यम्	= which needs to be per-	अकृतम् = not done
			formed	
उदीरयेत्	= will increase	मन्युम्	= the anger	सताम् = of good people.

"Do help to us. Our task may not be miscarried. A task which needs to be performed and not done, will increase the anger of good people."

सिललादूर्ध्वमुत्तिष्ठ तिष्ठत्वेष किपस्त्विय ।। ५-१-९८ अस्माकमतिथिश्चैव पूज्यश्च प्रवतां वरः ।

उत्तिश्ठ	= get up	ऊर्घ्वम्	= above सिं	ਲੇਲਾਰ = from water
एषः कपिः	= this Hanuma	वरः	= best ਸ਼ੁਰ	वताम् = among fliers
अतिथिश्चैव	= (is a) guest	पूज्यश्च	= and one to be wor-	स्म्मकम् = for us
			shipped	
तिष्ठतु	= let Him stand	त्विय	= on you.	

"Raise up above from the water. This Hanuma is the best among fliers and is a guest to be worshipped for us. Let him stand on you."

चामीकरमहानाभ देवगन्धर्व सेवित ।।५-१-९९ हनुमांस्त्विय विश्रान्तस्ततः शेषं गमिष्यति ।

चामीकर	= O (mountain) with	देवगन्धर्व =	O one who is served	हनुमान्	= Hanuma
महानाभ	golden hued huge	सेवित	by Devas and Gand-		
	middle area		harvas		
विश्रान्तः	= can take rest	त्विय =	on you	ततः	= and then
गमिष्यति	= can go	शेषम् =	the rest (of the dis-		
			tance).		

"O mountain with golden hued middle area and one who is served by Devas and Gandharvas! Hanuma can take rest on you and then traverse rest of the distance."

काकुत्थ्सस्यानृशंस्यं च मैथिल्याश्च विवासनम् ।। ५-१-१०० श्रमं च प्लवगेन्द्रस्य समीक्ष्योत्थातुमर्हसि ।

अर्हिसि = (you are) fit उत्थातुम् = to raise up समीक्ष्य = a	after seeing
आनृशम्स्यम् = the gentleness of काकुत्थस्य = of Sri Raama विवासनम् = व	and the exile
च	
मैथिल्याः = of Sita प्रमम् च = and the effort प्रवगेन्द्रस्य = of	of Hanuma.

"You are fit to raise up after seeing the gentleness of Sri Raama, and the exile of Sita, and the effort of Hanuma."

हिरण्य नाभो मैनाको निशम्य लवणाम्भसः ।। ५-१-१०१ उत्पपात जलात्तूर्णं महाद्रुमलतायुतः ।

हिरण्यनाभः	= The mountain with	मैनाकः	=	Mainaka	निशम्य	=	listening
	golden central area						
लवणाम्भसः	= the words of the salty	उत्पपात	=	got up	जलात्	=	from the water
	ocean						
तूर्णम्	= quickly	महा द्रुम लता	=	together with great			
		युतः		trees and creepers.			

The mountain with gold in the middle, Mainaka, listening to the words of the salty ocean, got up quickly from the water, together with great trees and creepers.

स सागरजलं भित्त्वा बभूवाभ्युत्थितस्तदा ।। ५-१-१०२ यथा जलधरं भित्त्वा दीप्तरिमर्दिवाकरः ।

तदा	= then	सः	= that Mainaka बभूव = became	
अभ्युत्थितः	= risen up	भित्त्वा	= passing through सागर जलम् = the ocean water	
यथा	= like	दिवाकरः	= the Sun भित्त्वा = piercing through	
जलधरम्	= a cloud	दीप्त रिकमः	= with shining rays.	

Then that Mainaka became in the risen state, passing through the ocean water, just like the Sun piercing through a cloud with His shining rays.

स महात्मा मुहूर्तेन सर्वतः सिललावृतः ।। ५-१-१०३ दुऱ्शयामास शृङ्गाणि सागरेण नियोजितः ।

शातकुम्भमयैः शृङ्गैः सिकन्नरमहोरगैः ।। ५-१-१०४ आदित्योदयसंकाशैरालिखद्भिरिवाम्बरम् ।

सः महात्मा	= that great Mainaka	श्रङ्गैः	= (with) peaks	सिकन्नरमहोरगैः = which had Kinnaras
				and great serpents
आदित्योदय	= which were equal to	अम्बरम्	= which seemed to	शात कुम्भ = which had a golden
संकाशैः	sunrise	आलिखद्भिः	touch the sky	मयैः hue
		इव		
सलिलावृतः	= (and) who was cov-	सर्वतः	= in all directions	नियोजितः = (being) ordered
	ered by water			
सागरेण	= by the ocean	दर्शयामास	= showed	श्रङ्गाणि = (his) peaks
मुहूर्तेन	= in an instant.			'

That great Mainaka who was covered by water in all directions, who had peaks with Kinnaras and great serpents, which were equal to a sun rise, which were touching the sky, and which had a golden hue, being

ordered by the ocean, showed his peaks in an instant.

तप्तजाम्बूनदैः शृङिगाः पर्वतस्य समुत्थितैः ।। ५-१-१०५ आकाशं शस्त्रसंकाशमभवत्काञ्चनप्रभम् ।

आकाशम्	= sky	रास्त्रसंकाशम्	=	which had a bluish	अभवत्	=	became
				hue like that of sword			
काञ्चन प्रभम्	= shining with a golden	શ્ક્ષે:	=	by the peaks	पर्वतस्य	=	of the mountain
	color						
समुत्थितैः	= which rose up	तप्तजाम्बूनदैः	=	(and) which was like			
				molten gold.			

The sky which had a bluish tinge like that of a sword, shone with a golden hue because of the peaks of the mountain which rose up and which was like molten gold.

जातरूपमयैः शृङ्गेर्भ्राजमानैः स्वयंप्रभैः ।। ५-१-१०६ आदित्यशतसंकाशः सोऽभवद्गिरिसत्तमः ।

सः आदित्य शत	= that = equal to a hundred	गिरिसत्तमः श्रङ्गैः	= best among mountains अभवत् = with peaks जातरूपमयैः	= became = which had a golden
संकाशः	suns	,	•	hue
भ्राजमानैः	= and which were shin- ing	स्वयम्प्रभैः	= with self generated shine.	

That best among mountains became equal to a hundred suns with its peaks which had a golden hue and which were shining with a self generated shine.

तमुत्थितमसंगेन हनुमानग्रतः स्थितम् ।। ५-१-१०७ मध्ये लवणतोयस्य विघ्नोऽयमिति निश्चितः।

हनुमान्	= Hanuma	निश्चितः	= decided	तम्	= (that) the mountain
अग्रतः	= which stood before	असन्गेन	= suddenly	उत्थितम्	= rising up
	Him				
लवणतोयस्य	= from the middle of the	विग्हः इति	= (as) an obstacle.		
मध्ये	salty ocean				

Hanuma on seeing the mountain which stood before Him, rising up from the middle of the salty ocean suddenly, decided that it as an obstacle.

स तमुच्छित मत्यर्थं महावेगो महाकपिः ।। ५-१-१०८ उरसा पातयामास जीमूतिमव मारुतः ।

सः	महा	= tha	great	monkey	महा वेगः	=	one with a great speed	पातयामास	= brought down
कपिः		Haı	numa						

तम्	= that great tall moun-	उरसा :	= with His chest	मारुतः	= like the God of wind to
अत्यर्थम्	tain			जीमूतमिव	a cloud.
उच्चितम्					

That great monkey Hanuma with a great speed, brought that great tall mountain with His chest just as the God of wind would a cloud.

स तथा पातितस्तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।। ५-१-१०९ बुद्धा तस्य कपेर्वेगं जहर्ष च ननन्द च ।

सः	= that best among	तथा	= thus	पातितः	= fell down
पर्वतोत्तमः	mountains - Mainaka				
तेन कपिना	= by Hanuma	बुद्धा	= recognized	वेगम्	= speed
तस्य कपेः	= of Hanuma	जहर्ष च	= lauded Him	ननन्द च	= and was also pleased.

That best among mountains Mainaka, thus being fell down by that Hanuma, recognized Hanuma's speed and lauded him with pleasure.

तमाकाशगतं वीरमाकाशे समुपस्थितः ।। ५-१-११० प्रीतो हृष्टमना वाक्यमब्रवीत्पर्वतः किपम् । मानुषं धारयन् रूपमात्मनः शिखरे स्थितः ।। ५-१-१११

पर्वतः	= Mount Mainaka	प्रीतः	= with love	हृष्टमनाः = and with gladdened
				heart
धारयन्	= obtaining	मानुषम्	= human form	स्थितः = and standing
		रूपम्		
आत्मनः	= on its peak	अब्रवेत्	= spoke	वाक्यम् = (these) words
शिखरे	-		•	
समुपस्थितः	= approaching	आकाशे	= in the sky	तं वीरम् = that courageous
-			•	कपिम् Hanuma
आकाशगतम्	= who was in the sky.			

Mount Mainaka with love and with gladdened heart obtained a human form and standing on its own peak, spoke these words approaching that courageous Hanuma in the sky.

दुष्करं कृतावन्कर्म त्विमदं वानरोत्तम । निपत्य मम श्क्षेषु विश्रमस्व यथासुखम् ।। ५-१-११२

वानरोत्तम	= O best among Va-	त्वम्	= you	कृतवान्	= have done
	naras!				
इदम्	= this	दुष्करम्	= impossible	कर्म	= task
निपत्य	= get down	मम शृन्गेषु	= on my peaks	विश्रमस्व	= and rest
यथा सुखम्	= for comfort.				

"O the great Vanara! You have performed this impossible task of flying over the ocean. Do come down on to my peaks and rest for a while to your comfort."

राघवस्य कुले जातैरुद्धिः परिवर्धितः । स त्वां रामहिते युक्तं प्रत्यर्चयति सागरः ।। ५-१-११३

	= the ocean	परिवर्थितः	= has been developed	_	by people born in the
				जातैः	dynasty of Sri Raama
सः सागरः	= that such ocean	प्रत्यचयति	= is worshipping (in lieu	त्वाम् =	= you
			of Sri Raama)		
राम हिते	= who is desirous of Sri				
युक्तम्	Raama's welfare.				

"The ocean was developed by people born in Sri Raama's dynasty. That such ocean is worshipping in lieu of Sri Raama, you who is desirous of Sri Raama's welfare."

कृते च प्रतिकर्तव्यमेष धर्मः सनातनः । सोऽयं तत्प्रतिकारार्थीं त्वत्तः संमानमर्हति ।। ५-१-११४

 कृते	= when a service has	प्रतिकर्तव्यम्	= a return service needs	एषः	= this is
	been done		to be done		
सनातनः	= ancient	धर्मः	= law	सः अयम्	= such this ocean
तत्प्रतिकारार्थी	= who wants to do ser-	अर्हति	= is suitable	संमानम्	= for respect
	vice to the Raghu dy-				
	nasty				
त्वत्तः	= from you.				

"When a service is done, a return service needs to be rendered. This is an ancient tradition. Such this ocean who wants to do a return service to the Raghu dynasty, is suitable for respect by you."

त्वन्निमित्तमनेनाहं बहुमानात्प्रचोदितः । योजनानां शतं चापि कपिरेष समाप्लुतः ॥५-१-११५

तव सानुषु विश्रान्तः शेषं प्रक्रमतामिति । तिष्ठ त्वं हरिशार्दूल मयि विश्रम्य गम्यताम् ।। ५-१-११६

समाप्रुतः	= (after) flying	योजनानाम्	= a hundred yojanas	एषः कपिः	= (let) this Hanuma
		शतम्			
विश्रान्तः	= rest	तव सानुषु	= on your peak	प्रक्रमताम्	= (and) travel
सेषम्	= the rest (of the dis-	इति	= thus	अहम्	= I
	tance)				
प्रचोदितः	= have been encouraged	अनेन	= by this samudra	बहुमानात्	= due to great respect
त्वन्निमित्तम्	= for your sake	हरि शार्टूल	= O best among Vanaras	त्वम्	= you
			- Hanuma		

तिष्ठ = stop गम्यताम् = (and you) shall leave विश्रम्य = (after) resting

""After flying a hundred yojanas, let this Hanuma rest on your peak and then travel the rest of distance." - Thus I have been encouraged by this ocean for your sake due to His great respect for you. O best among vanaras! Stop for a while and then go after resting on me."

तिद्दं गन्धवत्स्वादु कन्दमूलफलं बहु । तदास्वाद्य हरिश्रेष्ठ विश्रान्तोऽनु गमिष्यसि ।। ५-१-११७

हरि श्रेष्ठ	= O best among vanaras!	तत्	=	for that (reason)	इदम्	=	here is
बहु	= lot of	कन्दमूलफलम्	=	(a mass of) roots fruits	गन्धवत्	=	(which is) fragrant
				and others			
स्वादु	= (and) sweet	गमिष्यसि	=	may you leave	अनु	=	after
आस्वाद्य	= eating	तत्	=	that	विश्रान्तः	=	(and) resting.

"O best among vanaras! For that reason, here is lots of roots, fruits and other eatables which are fragrant and sweet. May you leave after eating that and resting here for a while."

अस्माकमपि सम्बन्धः कपिमुख्य त्वयास्ति वै । प्रख्यातस्त्रिषु लोकेषु महागुणपरिग्रहः ।। ५-१-११८

कपि मुख्य	= O chief among va-	अस्ति वै	= there exists	संबन्धः = a relationship
	naras!			
प्रख्यातः	= which is famous	त्रिषु लोकेषु	= in all the three worlds	महागुणपरिग्रहः = based on great virtues
अस्माकमपि	= for us also	त्वया	= with you.	

"O chief among vanaras! Besides this, there also exists a relationship which is famous in all the three worlds, which is based on great virtues, for us with you."

वेगवन्तः प्लवन्तो ये प्लवगा मारुतात्मज । तेषां मुख्यतमं मन्ये त्वामहं कपिकुञ्जर ।। ५-१-११९

मारुतात्मज	= O son of Vayu	कपि कुञ्जर	= best among vanaras	अहम्	= I
मन्ये	= am thinking	त्वाम्	= you	मुख्यतमम्	= as being very impor-
					tant
ये तेषाम्	= (among) those vanaras	वेगवन्तः	= who are fast	प्रवन्तः	= (and) who can fly.

"O son of Vayu, the god of wind! O best among vanaras! I am thinking you as being very important among those vanaras who are fast and who are capable of flying."

अतिथिः किलपूजार्हः प्राकृतोऽपि विजानता । धर्मं जिज्ञासमानेन किं पुनस्त्वादृशो महान् ।। ५-१-१२०

जिज्ञास	= By one who wants to	धर्मम्	= dharma	विजानता	= by one who knows
मानेन	know				dharma
अतिथिः	= a guest	प्राकृतो अपि	= even though ordinary	पूजार्हः	= is suitable to be re-
					spected
महान्	= (for) a great man	त्वादृशः	= like you	किं पुनः	= what else to say.

"By a person who wants to know dharma or by one who knows dharma, a guest even though ordinary is to be respected. What else can I say in the case of a great guest like you."

त्वं हि देववरिष्ठस्य मारुतस्य महात्मनः । पुत्रस्तस्यैव वेगेन सदृशः कपिकुञ्जर ।। ५-१-१२१

कपि कुञ्जर	= O best among vanaras!	त्वम्	= you	पुत्रः हि	= are son indeed
मारुतस्य	= of Vayu	महात्मनः	= the great one	देववरिष्ठस्य	= and the best among
					Devas
वेगेन	= in speed	सदृशः	= (you are) equal	तस्यैव	= to him alone.

"O best among vanaras! You are the son of the great Vayu - the God of wind, who is best in speed among the Devas. In speed you are equal to him alone."

पूजिते त्विय धर्मज्ञ पूजां प्राप्नोति मारुतः । तस्मात्त्वं पूजनीयो मे शृणु चाप्यत्र कारणम् ।। ५-१-१२२

धर्मज्ञ	= O one who knows	त्विय पूजिते	= if you are being wor-	मारुतः	= Vayu
	dharma!		shipped		
प्राप्नोति	= gets	पूजाम्	= worship	तस्मात्	<pre>= for that reason</pre>
त्वम्	= you	पूजनीयः	= are to be respectable	मे	= to me
शृणु	= (also) listen	कारणम् च	= to the reason	अत्र	= in this matter.

"O knower of Dharma! If you are worshipped, Vayu also gets worship. For that reason you are to be worshipped by me. Also listen to another reason in this matter."

पूर्वं कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन् । ते हि जग्मुर्दिशः सर्वा गरुडानिलवेगिनः ।। ५-१-१२३

तात	= O son!	पूर्वं =	earlier	कृत युगे	= in the Krita yuga
पर्वताः	= mountains	अभवन् =	became	पक्षिणः	= with wings
ते	= those	गरुडानिलवेगिन≔	having speed equal to	जग्मुः	= went
			Garuda and Vayu		
सर्वाः दिशः	= in all directions.			'	

"O son! Earlier in the Krita yuga, mountains had wings. With speed equal to that of Garuda and Vayu, they went in all directions."

ततस्तेषु प्रयातेषु देवसंघः सहर्षिभिः । भूतानि च भयं जग्मुस्तेषां पतनशङ्कया।। ५-१-१२४

ततः	= after that	तेषु प्रयातेषु	= when they were going	देव संघाः	= groups of devas
भूतानि च	and living creatures	सहर्षिभिः	= together with sages	जग्मुः	= obtained
भयम्	= fear	पतन शङ्कया	= due to the doubt of de-	तेषाम्	= of those mountains.
			struction		

"After that when those mountains were thus flying freely, Devas and living creatures together with sages obtained fear in the doubt that those mountains might fall down."

ततः कुद्धः सहस्राअक्षः पर्वतानां शतकतुः । पक्षान् चिच्छेद् वज्रेण तत्र तत्र सहस्रशः ॥५-१-१२५

ततः	= after that	कुद्धः	= angry	सहस्राक्षः	= Devendra
शत कतः	= with a hundred yajnas	चिछेद	= cut off	पक्षान्	= wings
सहस्रशः	= of thousands of moun-	वज्रेण	= by his weapon vajra	तत्र तत्र	= then and there.
पर्वतानाम्	tains				

"Then the angry Devendra who performed a hundred Asvamedha rituals, cut off the wings of thousands of mountains by his weapon vajra then and there."

स मामुपागतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट् । ततोऽहं सहसा क्षिप्तः स्वसनेन महात्मना ।। ५-१-१२६

सः	= that	देवराट्	= Devendra	उपागतः	= reached
माम्	= me	कुद्धः	= with anger	उद्यम्य	= raising
वज्रम्	= vajra	ततः	= then	अहम्	= I
क्षिप्तः	= was thrown away	सहसा	= immediately	महात्मना	by the great Vayu.
				श्वसनेन	

"That Devendra angrily reached me with raised vajra. Then I was thrown away immediately by the great Vayu."

अस्मिन्लवणतोये च प्रक्षिप्तः प्रवगोत्तम । गुप्तपक्षसमग्रश्च तव पित्राभिरक्षितः ।। ५-१-१२७

प्रवगोत्तम	= O best among vanaras!	गुप्तपक्षसमग्रश्च	⊌ = with saved full wings	प्रक्षिप्तः	being thrown down
अस्मिन्	= in this salt ocean	अभिरक्षितः	= I have been protected	तव पित्रा	= by your father.
लवणतोये			•		

"O best among vanaras! With saved full wings, being thrown down into this salt ocean, I have been protected by your father."

ततोऽहं मानयामि त्वां मान्यो हि मम मारुतः । त्वया मे ह्येष संबन्धः किपमुख्य महागुणः ।। ५-१-१२८

कपि मुख्य	= O chief among va-	मारुतः	= Vayu	मान्यः हि	= is indeed respectable
	naras!				
मम	= to me	ततः	<pre>= for that reason</pre>	अहम्	= I
मानयामि	= am respecting	त्वाम्	= you	मे	= my
एषः	= this	संबन्धः	= relationship	त्वया	= with you
महा गुणः	= has great virtues.				

"O chief among vanaras! Vayu is thus indeed respectable to me. For that reason I am respecting you. My this relationship with you has great virtues."

अस्मिन्नेवंगते कार्ये सागरस्य ममैव च । प्रीतिं प्रीतमनाः कर्तुं त्वमर्हिस महाकपे ।। ५-१-१२९

महा कपे	= O great vanara!	अस्मिन्	= (because) this matter	एवंगते	= goes like this
		कार्ये			
त्वम्	= you	अर्हिस	= are suitable	कर्तुम्	= to do
प्रीतिम्	= happiness	सागरस्य	= to Sagara	ममैव च	= and to me
प्रीतमनाः	= with a gladdened				
	heart.				

"O great Vanara! Because this matter is like this, you are suitable to make myself and Sagara happy, with a gladdened heart."

श्रमं मोक्षय पूजां च गृहाण किपसत्तम । प्रीतिं च बहुमन्यस्व प्रीतोऽस्मि तव दर्शनात् ।। ५-१-१३०

कपिसत्तम	= O best among Va-	मोक्षय	= reduce	श्रमम्	= tiredness
	naras!				
गृहाण	= accept	पूजाम् च	= (our) worship also	बहुमन्यस्व	= respect
प्रीतिम्	= (our) love	प्रीतः अस्मि	= I am happy	तव दर्शनात्	= by your appearance.

"O best among Vanaras! Reduce your fatigue. Accept our worship also. Respect our love. I am happy by your manifestation."

एवमुक्तः कपिश्रेष्ठस्तं नगोत्तममब्रवीत् । प्रीतोऽस्मि कृतमातिथ्यं मन्युरेषोऽपनीयताम् ।। १५-१-१३१

कपि ष्रेष्टः तं नगोत्तमम्	= Hanuma = to that best among	एवम् उक्तः प्रीतः अस्मि		thus being talked to I am happy	अब्रवीत् आतिथ्यम्		spoke (thus) hospitality
कृतम्	mountains = has been done	एस्शः मन्युः	=	(let) this anger (or ill feeling)	अपनीयताम्	=	be removed.

Hanuma listening to the best mountain's words, spoke thus: "I am happy. Hospitality has been done. Let this ill feeling be removed."

त्वरते कार्यकालो मे अहश्चाप्यतिवर्तते । प्रतिज्ञा च मया दत्ता न स्थातव्यमिहान्तरे ।। ५-१-१३२

कालः	= time	मे कार्यः	= (to perform) my duty	त्वरते	= is hastening (me)
अहः च	= the day too	अतिवर्तते	= is passing	प्रतिज्ञा	= a promise
दत्ता च	= has also been given	मया	= by me	न स्थातव्यम्	= (I) should not stand
अन्तरे	= in the middle	इह	= here (neglecting my		
			duty).		

"The time to perform my duty is hastening me. The day too is passing. A promise has also been given by me. I should not stand here in the middle neglecting my duty."

इत्युक्तवा पाणिना शैलमालभ्य हरिपुङ्गवः । जगामाकाशमाविश्य वीर्यवान् प्रहसन्निव ।। ५-१-१३३

वीर्यवान्	= the courageous	हरिपुङ्गवः	= Hanuma	उत्तवा	= saying
इति	= thus	आलभ्य	= touching	शैलम्	= the mountain
पाणिना	= with His hand	आविष्य	= entering sky	जगाम	= went
प्रहसन्निव	= with a smile.			1	

The courageous Hanuma saying thus, touched the mountain with His hand, entered the sky and flew on with a smile.

स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमानादवेक्षितः । पूजितश्चोपपन्नाभिराशीभिरनिलात्मजः ।। ५-१-१३४

सः	= that	अनिलात्मजः	=	Hanuma	अवेक्षितः	=	was seen
बहुमानात्	= with great respect	पर्वत	=	by the ocean and the	पूजितः	=	and also worshipped
		समुद्राभ्याम्		mountain			
उपपन्नभिः	= with suitable bless-				!		
आशीर्भिः	ings.						

That Hanuma was thus seen with great respect by the ocean and the mountain, and also worshipped with suitable blessings.

अथोर्ध्वं दूरमुत्स्रुत्य हित्वा शैलमहार्णवौ । पितुः पन्थानमास्थाय जगाम विमलेऽम्बरे ।। १-५-१३५

अथ	= after that	हित्वा	= leaving	शैल महार्णवौ	= the mountain and the
उत्सुत्य	= flying	ऊर्ध्वम्	= up	दूरम्	great ocean = far

विमले अम्बरे = in the clear sky जगाम = went आस्थाय = following पन्थानम् = the path पितुः = of (His) father.

After that leaving the mountain and the great ocean, and flying up far into the clear sky, Hanuma followed the path of his father.

भूयश्चोर्ध्वं गतिं प्राप्य गिरि तमवलोकयन् । वायुसूनुर्निरालम्बे जगाम विमलेऽम्बरे ।। १-५-१३६

गतिम वायु सूनुः = the son of Vayu प्राप्य obtained = speed ऊर्ध्वम् भूयः च अवलोकयन् = in the upper portion = seeing = again तम् गिरिम् विमले अम्बरे = that mountain (below) जगाम = in the clear sky went निरालम्बे = which had no support.

The son of Vayu obtained the speed to fly still higher into the sky and seeing that mountain below, went in the clear sky which had no support.

तिद्वतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् । प्रश्वासुः सुराः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।। १-५-१३७

हनुमतः Hanuma's that द्य्वा = seeing तत् द्वितीयं कर्म सुदुष्करम् very difficult second task all सुराः सिद्धाश्च = Devas Siddhas and परमर्षयः प्रशशंसुः = praised (Him). = great sages

Seeing Hanuma perform that very difficult second task (first one being the flight over ocean), all Devas, Siddhas and great sages praised Him.

देवताश्चाभवन् हृष्टास्तत्रस्थास्तस्य कर्मणा । काञ्चनस्य सुनाभस्य सहस्राक्षश्च वासवः ।। १-५-१३८

देवताश्च	= Devas and	सहस्राक्षः	= the thousand eyed	वासवश्च	= Devendra
तत्रस्थाः	= who were there	अभवन्	= became	हृष्टाः	= happy
कर्मणा	= by the task	तस्य	 of that golden hued 	सुनाभस्य	= Mainaka.
		काञ्चनस्य			

Devas and the thousand eyed Devendra who were there, became happy by the task of that golden hued Mainaka.

उवाच वचनं धीमान् परितोषात्सगद्भदम् । सुनामं पर्वतश्रेष्ठं स्वयमेव शचीपतिः ।। १-५-१३९

उवाच	= spoke	वचनम्	= words	सगद्गदम्	=	through fa	ltering
परितोषात्	= due to intense happiness	सुनाभम्	= to Mainaka	पर्वत श्रेष्ठम्	=	tones the best among tains.	moun-

The wise Devendra himself spoke these words through faltering tones due to extreme happiness, to Mainaka, the best among mountains.

हिरण्यनाभ शैलेन्द्र परितुष्टोऽस्मि ते भृशम् । अभयं ते प्रयच्छामि तिष्ठ सौम्य यथासुखम् ।। ५-१-१४०

हिरण्यनाभ	= O Mainaka!	shailendra	=	the king of mountains!	=	I
				भृशम् परितुष्तः अस्मि		am
						very
						happy
ते	= in you	सौम्य	=	O gentle one! prayach-	=	I
				haami		am
						giv-
						ing
अभयम्	= protection	ते	=	to you	यथा सुखम्	= proceed according to
					तिष्ठ	your comfort.

"O Mainaka, the king of mountains! I am very happy with you. O gentle one! I am giving protection to you. Proceed according to your comfort."

साद्यं ते सुमहद्विकान्तस्य हनूमतः । कमतो योजनशतं निर्भयस्य भये सति ।। ५-१-१४१

हनूमतः	= (To) Hanuma	विक्रान्तस्य	= who is courageous	क्रमतः	= crossing
योजन	= hundred yojanas	निर्भयस्य	= who is fearless	भये सति	= even when there is rea-
शतम्					son to be afraid
सुमहत् ते	= great = (by) you.	साह्यम्	= help	कृतम्	= has been done

To the dauntless Hanuma crossing hundred yojanas, who is fearless even when there is reason to be afraid, a great help has been done by you.

रामस्यैष हितायैव याति दाशरथेर्हरिः । सिक्कयां कुर्वता तस्य तोषितोऽस्मि दृढं त्वया ।। ५-१-१४२

एषः हरिः	= this Vanara	याति	= is going	हितायैव	= for the benefit
रामस्य	= of Sri Raama	दासरथेः	= the son of Dasaratha	दधम्	= I am very happy
				तोषितः	
				अस्मि	
त्वया	= with you	कुर्वता	= (who is) doing	सित्क्रयाम्	= respect
तस्य	= to Him.				

This Vanara Hanuma is going for the benefit of Sri Raama, the son of Dasaratha. I am very happy with you who is doing respect to Him.

ततः प्रहर्षमगमद्विपुलं पर्वतोत्तमः । देवतानां पतिं दृष्ट्वा परितुष्टं शतकतुम् ।। ५-१-१४३

 तत्:	= thereafter	पर्वतोत्तमः	= the best among moun- अगमत् = obtained	
			tains	
विपुलम्	= great	प्रहर्षम्	= happiness	
शतकतुम्	= Devendra	पतिम्	= lord	
परितुष्टम्	being happy.		,	

Thereafter, the best among mountains obtained great happiness on seeing Devendra, the lord of Devas being happy.

स वै दत्तवरः शैलो बभूवावस्थितस्तदा । हनुमांश्च मुहूर्तेन व्यतिचकाम सागरम् ।। ५-१-१४४

तदा	= then	सः	= that	शैलः	= mountain
दत्त वरः	= with a given boon	बभूव	= became	अवस्थितः	= situated there
हनुमाम्श्च	= Hanuma also	व्यतिचक्राम	= crossed	सागरम्	= (over that portion of)
					the ocean
मुहूर्तेन	= in an instant.			ı	

Then that mountain with a given boon from Devendra stood still there. Hanuma also leaped over that part of the ocean in an instant.

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः । अब्रूवन् सूर्यसंकाशां सुरसां नागमातरम् ।। ५-१-१४५

ततः	= after that	देवाः	= Devas	सगन्धर्वाः	= together with Gand-
					harvas
सिद्धाश्च	= Siddhas	परमर्षयः	= and great sages	अब्रुवन्	= spoke (thus)
सुरसाम्	= to Surasa	नागमातरम्	= mother of the Nagas	सूर्यसंकाशम्	= equal to the Sun (in
					brilliance).

Thereafter, Devas together with Gandharvas, Siddhas and great sages spoke thus to Surasa, the mother of Nagas, equal to the Sun in brilliance.

अयं वातात्मजः श्रीमान्स्रवते सागरोपरि । हनुमान्नाम तस्य त्वं मुहूर्तं विघ्नमाचर ।। ५-१-१४६

राक्षसं रूपमास्थाय सुघोरं पर्वतोपमम् । दंष्ट्रकराळं पिङ्गाक्षं वऋं कृत्वा नभःसमम् ।। ५-१-१४७

अयम्	= this	श्रीमान्	= glorious one	वातात्मजः	= son of Vayu
हनुमान्नाम	= with the name of	प्रवते	= is flying	सागरोपरि	= on the ocean
	Hanuma				
त्वम्	= you	आस्थाय	= obtain	सुघोरम्	= a horrible
पर्वतोपमम्	= mountain like	राक्षसम्	= demonic	रूपम्	= appearance
कृत्वा	= (and) make	वऋम्	= a face	दंष्ट्राकराळम्	= (with) fearful tusks
पिङ्गाक्षम्	= red-brown eyes	नभम्	= and (vast) like the sky	आचर	= (and) create
		समम्			
विघ्नम्	= an obstacle	तस्य	= to Him	मुहूर्तम्	= for an instant.

"This glorious son of Vayu, going by the name of Hanuma is flying over the ocean. You obtain a horrible mountain like demonic appearance and make a face with fearful tusks, red-brown eyes and as vast as the sky, and create an obstacle to Him for an instant."

बलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमम् । त्वां विजेष्यत्युपायेन विषादं वा गमिष्यति ।। ५-१-१४८

इचामहे	= (We are) desiring	ज्ञातुम्	= to find out	अस्य	= (if) by His
बलम्	= strength	भूयः	= and also	पराक्रमम् च	= and courage
उपायेन	= and intelligence	विजेष्यति	= (can He) win	त्वाम्	= you
वा	= or	गमिष्यति	= get	विषदम्	= sorrow.

"We are desiring to find out if by His strength and also courage and intelligence He can win over you or obtain sorrow."

एवमुक्ता तु सा देवी दैवतैरभिसत्कृता । समुद्रमध्ये सुरसा बिभ्रती राक्षसं वपुः ।। ५-१-१४९

विकृतं च विरूपं च सर्वस्य च भयावहम् । प्रवमानं हनूमन्तमावृत्येदमुवाच ह ।। ५-१-१५०

सा देवी	= that Goddess	सुरसा	= Surasa	एवम्	= thus
उक्ता	= spoken to	दैवतैः	= by Devas	अभिसत्कृता	= and also respected (by
					them)
बिभ्रती	= wearing	विकृतम्	= a horrible	विरूपम् च	= disfigured
राक्षसम्	= appearance of a de-	समुद्र मध्ये	= in the middle of the	भयावहम्	= causing fear
वपुः	mon		ocean		
सर्वस्य	= to all	आवृत्य	= and stopping	हनूमन्तम्	= Hanuma
प्रवन्तम्	= who was flying	उवाच ह	= (and) spoke	इदम्	= these words.

That Goddess Surasa, thus spoken to by Devas and also being respected by them, wearing a horrible disfigured appearance of a demon in the middle of the ocean which caused fear to all, and stopping Hanuma who was flying, spoke these words.

मम भक्षः प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर्वानर्षभ । अहं त्वा भक्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननम् ।। ५-१-१५१

वानरर्षभ	= O best among Va-	त्वम्	= you	प्रदिष्टः	= have been given
	naras!				
एस्वरैः	= by Devas	मम	= (as) my	भक्षः	= food
अहम्	= I	भक्षयिष्यामि	= will eat	त्वाम्	= you
प्रविश	= enter	इदम्	= (in) this	मम	= my
आननम्	= face.			•	

"O best among Vanaras! You have been given by Devas as my food. I will eat you. Enter inside my mouth."

एवमुक्तः सुरसया प्राञ्जलिर्वानरर्षभः । प्रहृष्टवद्नः श्रीमानिदं वचनमबवीत् ।। १-५-१५२

एवम्	= thus	उक्तः = spoken to	सुरसया = by Surasa
श्रीमान्	= the glorious	वानरर्षभः = best among Vanaras	प्रहृष्ट वदनः = with a happy face
प्राञलिः	= (and) with folded	अब्रवीत् = spoke	इदम् = this sentence.
	hands		वचनम्

Thus spoken to by Surasa, the glorious Hanuma, with a happy face and with folded hands, spoke these words to Surasa.

रामो दाशरिथर्नाम प्रविष्टो दण्डकावनम् । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।। ५-१-१५३

दाशरथिः	= the son of Dasaratha	रामो नाम	= with the name of प्रविष्टः = entered	
			Raama	
दण्डकावनम्	= the forest of Dandaka	सह	= together with স্নান্ন = His brother	
लक्ष्मणेन	= Lakshmana	भर्यया	= (and with His) wife विदेह्या = Sita.	

"The son of Dasaratha, with the name of Raama entered the forest of Dandaka together with His brother Lakshmana and wife Sita."

अन्यकार्यविषक्तस्य बद्धवैरस्य राक्षसैः । तस्य सीत हृता भार्या रावणेन यशस्विनी ।। ५-१-१५४

तस्य अन्य कार्य	that Sri Raama being diverted in an-	with a bitter enmity His wife	राक्षसैः सीता	with Rakshasas Sita
विषक्तस्य यशस्विनी	other task = the famous one	= had been stolen	रावणेन	= by Ravana.

"When that Sri Raama, with a bitter enmity towards Rakshasas, was diverted in another task, His famed wife Sita had been taken away by Ravana."

तस्याः सकाशं दूतोऽहं गिमध्ये रामकारणात् । कर्तुमर्हिस रामस्य साह्यं विषयवासिनि ।। ५-१-१५५

अहम्	= I	गमिष्ये	= can go	राम	= for Raama's sake
				कारणात्	
दूतः	= as a messenger	तस्याः	= (to find) Her	सकाशम्	= presence
विषय	= O subject (of Sri	अर्हिस	= (you are) suited	कर्तुम्	= to do
वासिनी	Raama)!				
साह्यम्	= help	रामस्य	= of Raama.		

"I am going for Raama's sake as a messenger to find Her presence. O subject of Sri Raama! You are suited to help Raama."

अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्किष्टकारिणम् । आगमिष्यामि ते वक्कं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ।। ५-१-१५६

अथवा	= otherwise	द्य	= (after seeing) मैथिलीम् = Sita	
रामम् च	= and Raama	अक्रिष्ट	= who makes (Sita) आगिमध्यामि = (I will) obtain	
		कारिणम्	without troubles	
ते	= your	वऋम्	= face प्रतिशृणोमि = I am promising	
सत्यम्	= truthfully	ते	= to you.	

"Otherwise after seeing Sita and informing that to Sri Raama who makes Sita without troubles, I will obtain your mouth. I am promising truthfully to you."

एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी । अब्रवीन्नातिवर्तेत कश्चिदेष वरो मम ।। ५-१-१५७

एवम्	= thus	उक्ता	= spoken to	
सुरसा	= Surasa	कामरूपिणी	= with power to take de- अन्नवीत् = spoke (thus)	
			sired form	
कश्चित्	= No one	नातिवर्तेत	= can overcome (me) एषः = this	
मम	= (is) my	वरः	= boon.	

Thus being spoken to by Hanuma, Surasa with power to take desired form, spoke thus: "No one can overcome me. This is my boon."

तं प्रयान्तं समुद्वीक्ष्य सुरसा वाक्यमब्रवीत् । बलं जिज्ञासमाना वै नागमाता हनूमतः ।। ५-१-१५८

नाग माता	Mother of Nagas	सुरसा	= Surasa	जिज्ञासमाना	= desiring to know
				वै	
बलम्	= strength	हनूमतः	= of Hanuma	अब्रवीत्	= spoke
वाक्यम्	= (these) words	समुद्वीक्ष्य	= seeing	तम्	= Him
प्रयान्तम्	= going away.		·		

Mother of Nagas, Surasa, desiring to know the strength of Hanuma, spoke these words on seeing Him going away.

प्रविश्य वदनं मेऽद्य गन्तव्यं वानरोत्तम । वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा ।। ५-१-१५९ व्यादाय विपुलं वक्रं स्थिता सा मारुतेः पुरः ।

वानरोत्तम	= O best among Va-	अद्य	= now	गन्तव्यम्	= (you) have to go
	naras!				
प्रविश्य	= after entering	मे	= my	वदनम्	= face
एषः वरः	= this boon	दत्तः	= had been given	मम	= to me
पुरा	= long back	धात्रा	= by Brahma	इति	= (speaking) thus
सत्वरा	= with quickness	सा	= she	व्यादाय	= opened
विपुलम्	= wide mouth	स्थिता	= (and) stood	पुरः	= before
वऋम्					
मारुतेः	= Hanuma.			•	

"O best among Vanaras! You are bound to go only after entering my mouth. This boon had been given to me long ago by Brahma." - speaking thus, with quickness she opened her wide mouth and stood before Hanuma.

एवमुक्तः सुरसया कुद्धो वानरपुञ्गवः ।। ५-१-१६० अबवीत्कुरु वै वक्रं येन मां विषहिष्यसे ।

तदा	= then	हनुमान्	= Hanuma	इति उत्तवा	= speaking thus
सुरसाम्	= to Surasa	कुद्धः	= became angry	बभूव	= and became
दश योजनम्	= ten yojanas	आयतः	= long	दश योजन	= (and) ten yojanas
				विस्तारः	wide.

Then Hanuma speaking thus to Surasa, became angry and became ten yojanas long and ten yojanas wide.

प्रविश्य वदनं मेऽद्य ग्न्तव्यं वानरोत्तम । वर एष पुरा दत्तो ममम् भ्रात्रेति सत्वरा ।। ५-१-१६१ व्यादाय विपुलं वक्रं स्थिता सा मरुतेः पुरः ।

द्य	= seeing	तम्	=	Him	मेघ	= equal to a cloud
					संकाशम्	
दश योजनम्	= ten yojanas long	सुरसा च	=	Surasa also	चकार	= made
आयतम्						
आस्यम्	= (Her) mouth	विम्शद्योजनम्	=	twenty yojanas long.		
		आयतम्		-		

Seeing Hanuma, who looked like a cloud, being ten yojanas long, Surasa also made her mouth twenty yojanas long.

तं दृष्ट्वा मेघसंकाशं दृशयोजनमायतम् ।। ५-१-१६२ चकार सुरसा चास्यं विंशद्योजनमायतम् ।

= thereafter हनुमांस्तु ततः = Hanuma कुद्धः became angry त्रिंशद्योजनम् = became thirty yojanas सुरसा Surasa चकार made आयतः चत्वारिशत् उच्चितम् = high वऋम् = mouth = forty yojanas वीरः = the courageous हनुमान् = Hanuma बभूव = became पञ्चाराद्योजनोच्चितः fifty yojanas high.

Thereafter, Hanuma got angry and became thirty yojanas long. Surasa made her mouth forty yojanas high. The courageous Hanuma then became fifty yojanas high.

हनुमांस्तु ततः कुद्धस्त्रिंशद्योजनमायतः ।। ५-१-१६३ चकार सुरसा वक्रं चत्वारिशत्तथोच्छितम् । बभूव हनुमान्वीरः पञ्चाशद्योजनोच्छितः ।। ५-१-१६४

= thereafter हनुमांस्तु ततः Hanuma कुद्धः became angry त्रिंशद्योजनम् = became thirty yojanas सुरसा Surasa चकार = made आयतः long चत्वारिशत् उच्चितम् वऋम् = mouth forty yojanas = high वीरः हनुमान् = the courageous = Hanuma बभूव = became पञ्चाशद्योजनोच्चितः fifty yojanas high.

Thereafter, Hanuma got angry and became thirty yojanas long. Surasa made her mouth forty yojanas high. The courageous Hanuma then became fifty yojanas high.

चकार सुरसा वक्रं षष्टियोजनमायतम् । तथैव हनुमान्वीरः सप्ततीयोजिनोच्छितः ।। ५-१-१६५

सुरसा	= Surasa	चकार	= made वक्रम् = her mouth	
षष्टि	= sixty yojanas long	वीरः	= the courageous	
योजनम्				
आयतम्				
तथैव	= in the same way	सप्तती	= became seventy yo-	
	•	योजनोच्चितः	janas high.	

Surasa then made her mouth sixty yojanas long. The mighty Hanuma in the same fashion, became seventy yojanas high.

चकार सुरसा व्क्रंशीतीयोजनोच्छितम् । हनुमानचलप्रख्यो नवतीयोजनोच्छितः ।। ५-१-१६६

सुरसा	= Surasa	चकार	= made	वऋम्	= her mouth

अशीती = eighty yojanas high अचल प्रख्यः = the mountain-like हनुमान् = Hanuma योजनिच्न्रतम् नवती = became ninety yojanas

योजनोच्चितः

high.

Surasa made her mouth eighty yojanas high. The mountain-like Hanuma then became ninety yojanas high.

तदृष्ट्वा व्यादितं त्वास्यं वायुपुत्रः सुबुद्धिमान् । दीर्घजिह्वं सुरसया सुघोरं नरकोपमम् ।। ५-१-१६७ सुसंक्षिप्यात्मनः कायं बभूवाञ्गुष्टमात्रकः।

सुबुद्दिमान् वायुपुत्रः = the great wise = Hanuma द्ट्वा = seeing दीर्घ जिह्नम् सुघोरं = that mouth = with a long tongue = which was horrible तत् आस्यम् व्यादितम् सुसंक्षिप्य नरकोपमम् = equal to hell = opened by Surasa = greatly reducing सुरस्या बभूव = the size of a thumb. आत्मनः His own body = became अन्गुष्ठ मात्रः कायम्

The great wise Hanuma seeing that mouth with a long tongue which was horrible and equal to hell being opened by Surasa, greatly reduced His own body and became the size of a thumb.

सोऽभिपत्याशु तद्वऋं निष्पत्य च महाजवः । अन्तरिक्षे स्थितः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ।। ५-१-१६८

श्रिमान = the glorious one महाजवः = with great speed = that Hanuma अशु = quickly अभिपत्य = obtained तद्वऋम् = that mouth of Surasa निष्पत्य च स्थितः अन्तरिक्षे = and came out and standing = in the sky अब्रवीत् वचनम् = spoke इदम् = this = word.

The glorious Hanuma with great speed, quickly entered Surasa's mouth and came out of it and standing in the sky spoke these words to Surasa.

प्रविष्टोऽस्मि हि ते वक्रं दाक्षायिण नमोऽस्तु ते । गमिष्ये यत्र वैदेही सत्यं चासीद्वरस्तव ।।५-१-१६९

दाक्षायणी	= O daughter of Daksha!	अस्मि हि	= I indeed	प्रविष्टः	= entered
ते	= your	वऋम्	= mouth	नमः अस्तु	= (my) regards
ते	= to you	गमिष्ये	= I will go	यत्र	= where
वैदेही	= Sita (is located)	तव	= your	वरः च	= boon also
आसीत्	= became	सत्यम्	= true.		

"O daughter of Daksha! I indeed entered your mouth. My regards to you. I will now go where Sita is. Your boon also came true."

तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहुमुखादिव । अब्रवीत्सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ।। ५-१-१७०

द्य	= seeing	तम् वानरम्	= that Vanara	मुक्तम्	= being released
वदनात्	= from (her) mouth	चन्द्रमिव	= like the moon	राहुमुखात्	= from the mouth of
सुरसा देवी रूपेण	the goddess Surasa form.	अब्रवीत्	= spoke	स्वेन	Rahu = with her own

Seeing that Vanara being released from her mouth like the moon from the mouth of Rahu, goddess Surasa spoke these words assuming her normal form.

अर्थिसच्चै हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम् । समानयस्व वैदेहीं राघवेण महात्मना ।। ५-१-१७१

सौम्य	= O gentle	हरिश्रेष्ठ	= best among Vanaras	गच = go
यथा सुखम्	= according to your	अर्थ सिख्यै	= for the (desired) task	समानयस्व = bring together
	comfort			
वैदेहीम्	= Sita	महात्मना	= with the great Sri	
		राघवेण	Raama.	

"O gentle Hanuma! Go according to your comfort to achieve the desired task. Bring Sita together with the great Sri Raama."

तत्तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् । साधु साध्विति भूतानि प्रश्शंसुस्तदा हरिम् ।। ५-१-१७२

द्वा	= seeing	तत्	= that third	सुदुष्करम्	= very difficult
		तृतीयम्			
कर्म	= task	हनुमतो	= of Hanuma	तदा	= then
भूतानि	= all creatures	प्रशशंसुः	= praised	हरिम्	= Hanuma
साधु साधु	= saying "good! good!".			1	
इति					

Seeing that third very difficult task of Hanuma, all the creatures then praised Hanuma saying "Good! Good!".

स सागरमनाधृष्यमभ्येत्य वरुणालयम् । जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडोपमः ।। ५-१-१७३

सः	= that Hanuma	गरुडोपमः	= equal to Garuda	वेगेन	= in speed
अभ्येत्य	= neared	सागरम्	= the ocean	वरुणालयम्	= abode of Varuna
आविश्य	= entered	आकाशम्	= the sky	जगाम	= (and) went (in his
					path).

That Hanuma, equal to Garuda in speed, neared the ocean which is the abode of Varuna, entered the sky and went in His original path.

चरिते कैशिकाचायैरैरावतनिषेविते ।। ५-१-१७४

सिंहकुञ्जरशार्दूलपतगोरगवाहनैः । विमानैः संपतद्भिश्च विमलैः समलंकृते ।। ५-१-१७५

वज्राशनिसमाघातैः पावकैरुपशोभिते ।

कृतपुण्यैर्महाभागैः स्वर्गजिद्भिरलंकृते ।। ५-१-१७६

वहता हव्यमत्यर्थं सेविते चित्रभानुना । यहनक्षत्रचन्द्रार्कतारागणविभूषिते[ँ]।। ५-१-१७७

महर्षिगणगन्धर्वनागयक्षसमाकुले । विविक्ते विमले विश्वे विश्वावसुनिषेविते ।। ५-१-१७८

देवराजगजाकान्ते चन्द्रसूर्यपथे शिवे । विताने जीवलोकस्य वितते ब्रह्मनिर्मिते ।। ५-१-१७९

बहुशः सेविते वीरैर्विद्याधरगणैवरैः । जगाम वायुमार्गे तु गरुत्मानिव मारुतिः ।। ५-१-१८०

ater
ater
ns ele-
birds
great
us jolt
at luck
1

स्वर्गजिद्धिः	= who conquered heaven	सेविते = served	चित्रभानुना	= by the God of fire
वहता	= carrying	अत्यर्थम् = great हव्यम् oblation	quantities of ग्रहनक्षत्र ns चन्द्राकेताराग विभूषिते	= shone by planets stars moon sun and starlets
महर्षि गन्धर्वनाग यक्षसमाकुले	occupied by groups of great sages Gandhar- vas; Nagas; Yakshas	विविक्ते = unpopu mans)	ılated (by hu- विमले	= (which is) clear
विश्वे	= all pervasive	विश्वावसु = served निशेविते harva Vishvaa	king called	ान्ते= roamed by the ele- phants of Devendra
चन्द्र सूर्य पथे	= (which is the) path of moon and the sun	शिवं = auspici	ous one वितते विताने	= a wide canopy
ब्रह्म निर्मिते	= constructed by Brahma	जीव लोकस्य = of the e	arth सेविते	= served
बहुशः विद्याधर गणैः	in various ways groups of Vidyadharas.	वरैः = (by) exc	cellent वीरैः	= courageous

Hanuma went, like Garuda, in the sky served by clouds (or streams of water), served also by birds, tread by masters of music Tumbura and other Gandharvas, served by Airavata, borne by lions, elephants, tigers, birds and serpents, decorated by clear Vimanas moving with great speed, shone by fires with thunderous jolt equal to that of Vajra - the weapon of Devendra, decorated by people with good deeds, people with great luck who conquered the heavens, served by the God of fire carrying great quantities of oblations, shone by planets, stars, moon, sun and starlets, occupied by groups of great sages, Gandharvas, Nagas, Yakshas but unpopulated by humans, clear and all pervasive, served by the gandharva king Vishvaavasu, roamed by elephants of Devendra, the path of the moon and the sun, the auspicious one, a wide canopy of the earth constructed by Brahma, served in various ways by excellent courageous groups of Vidyadharas.

प्रदृश्यमानः सर्वत्र हनुमान्मारुतात्मजः । भेजेऽम्बरं निरालम्बं लम्बपक्ष इवाद्रिराट् ।। ५-१-१८१

हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	the son of Vayu प्रदश्यमानः = being show	'n
सर्वत्र	= everywhere	भेजे	obtained अम्बरम् = the sky	
निरालम्बम्	= without any support	अद्रिराट् इव	like the king of birds	vings.

Hanuma, the son of Vayu, visible everywhere, obtained the sky without support, like the king of birds with long wings.

प्रवमानं तु तं दृष्ट्वा सिंहिका नाम राक्षसी । मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी ।। ५-१-१८२

राक्षसी	= A demoness	सिम्हिका	=	by	the	name	of	कामरूपिणी	=	with the power to as-
		नाम		Sim	hika					sume desired form
द्रष्ट्वा	= seeing	तम्	=	Hin	n.			प्रवमानम्	=	flying
प्रवृद्धा	= increased in size	चिन्तयामास	=	and	thoug	ht		मनसा	=	in her mind.

A demoness by the name of Simhika with the power to assume desired form, saw Hanuma flying, increased in size and thought thus in her mind.

अद्य दीर्ग्हस्य कालस्य भविष्याम्यहामाशिता । इदं हि मे महत्सत्त्वं चिरस्य वशमागतम् ।। ५-१-१८३

चिरस्य	= (after) a long time	इदम्	= this	महत्	= great
सत्त्वम्	= animal	आगतम्	= came	मे	= (into) my
वशम्	= grasp	दीर्घस्य	= (after) long	कालस्य	= time
अद्य	= today	भविश्यामि	= I will	आशिता	= have (my) meal.

"After a long time, this great animal came into my grasp. After long time, today I will enjoy my meal."

इति संचिन्त्य मनसा छायामस्य समाक्षिपत् । छायायां गृह्यमाणायां चिन्तयामास वानरः ।। ५-१-१८४

इति	= thus	सम्चिन्त्य	= thinking	मनसा	= with mind
समाक्षिपत्	= (she) attracted	अस्य	= His	चायाम्	= shadow
चायायाम्	= while the shadow was	वानरः	= Hanuma	चिन्तयामास	= thought (thus).
गृह्यमाणायाम्	being grasped				

Thinking thus in her mind, Simhika attracted His shadow. While the shadow was thus being grasped, Hanuma thought thus.

समाक्षिप्तोऽस्मि तरसा पञ्कृतपराक्रमः । प्रतिलोमेन वातेन महानौरिव सागरे ।। ५-१-१८५

महा नौरिव	= like a great boat	सागरे	= ir	n the ocean	प्रतिलोमेन	= (with) opposing
वातेन	= wind	अस्मि	= I	am becoming	समाक्षिप्तः	= pulled
तरसा	= forcefully	पञ्तपराक्रमः	= w	with disabled power.		

"Like a great boat in the ocean with opposing winds, I am being pulled back forcefully, with disabled power."

तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव वीक्षिमाणस्ततः कपिः । ददर्श स महत्सत्त्वमुत्थितं लवणाम्भसि ।। ५-१-१८६

ततः	= after that	कपिः	= Hanuma	वीक्षमाणः	= looking
तिर्यक्	= sideways	ऊर्ध्वम्	= upwards	अथश्चैव	= and downwards
ददर्श	= saw	महत्	= big	सत्त्वम्	= animal
उत्थितम्	= raised up	लवणाम्भसि	= in the salty ocean.		

After that, Hanuma looking sideways, upwards and downwards, saw a big animal raised up in the salty ocean.

छाय्तद्रृष्ट्वा चिन्तयामास मारुतिर्विकृताननम् । कपिराजेन कथितं सत्त्वमद्भुतदर्शनम् ।। ५-१-१८७

मारुतः	= Hanuma	द्य	= saw	तत्	= that (animal)
विकृताननम्	= with a horrible face	चिन्तयामास	= and thought	इदम्	= this animal
अद्भुतदर्षनम्	= with a strange appear-	महावीर्यम्	= with great strength	चायाग्राहि	= attracting shadow
	ance				
तत्	= (is indeed) that	सत्त्वम्	= animal	कथितम्	= as told
कपिराजेन	= by Sugriva	न	= no	संशयः	= doubt
अत्र	= in this.				

Hanuma saw that animal with a horrible face and thought: "This animal with a strange appearance, with great strength attracting shadow, is indeed the animal that had been told by Sugriva. There is no doubt in that."

आग्राहि महावीर्यं तिद्दं नात्र संशयः । स तां बुद्धार्थतत्त्वेन सिंहिकां मितमान्किपः । व्यवर्धत महाकायः प्रवृषीव वलाहकः ।। ५-१-१८८

```
सः मतिमान्
            = that wise
                                                                                                  recognizing
                                                       = Hanuma
                                          अर्ततत्त्वेन
                                                                                     सिम्हिकाम्
ताम्
               that
                                                                                                  = as Simhika
                                                          correctly
व्यवर्थत
                                          महा कायः
                                                          (into) one with great
                                                                                     वलाहकः इव
                                                                                                  = like a cloud
                grew
                                                          body
प्रावृशि
            = in rainy season.
```

That wise Hanuma recognizing that animal correctly as Simhika, increased His body greatly, like a cloud in rainy season.

तस्य सा कायमुद्वीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः ।। ५-१-१८९ वक्रं प्रसारयामास पाताळान्तरसन्निभम् ।

सा	= that Simhika	उद्वीक्ष्य	eing	वर्धमानम् = growing
कायम्	= body	महाकपेः	the great Hanum	ma प्रसारयामास = spread
वऋम्	= mouth	पाताळान्तर	be) equal to	the
		सन्निभम्	ddle of Patala.	

That Simhika seeing the growing body of the great monkey Hanuma, spread her mouth to be equal to the middle of Patala.

घनराजीव गर्जन्ती वानरं सिम्मद्रवत् ।। ५-१-१९० स दद्शं ततस्तस्या विवृतं सुमहन्मुखम् । कायमात्रं च मेधावी मर्माणि च महाकपिः ।। ५-१-१९१

गर्जन्ती	= roaring	घनराजीव	= like a dense cloud समभिद्रवत् = (she) ran	
वानरम्	= (towards) the Vanara	ततः	= then	
महाकपिः	= great Hanuma	ददर्श	= saw तस्याः = her	
विवृतम्	= opened	सुमहत्	= very big	
कायमात्रम्	= equal to (His own)	मर्माणि च	= and also the internal	
	body		organs.	

Roaring like a dense cloud, she ran towards the Vanara. Then the wise Hanuma saw her opened very big mouth equal to His own body and also her internal organs.

स तस्या विवृते वक्रे वज्रसंहननः किः । संक्षिप्य मुहुरात्मानं निष्पपात महाबलः ।। ५-१-१९२

सः कपिः	= that Hanuma	महाबलः	=	one	with	great	वज्रसंहननः	=	with a body equal (in
				streng	gth				strength) to a diamond
मुहुः	= repeatedly	संक्षिप्य	=	contra	ecting		आत्मानम्	=	Himself
निष्पपात	= fell	तस्याः विवृते	=	into	her	opened			
		वक्रे		mouth.					

That Hanuma with great strength and with a body equal to a diamond, repeatedly contracted His body and fell into her opened mouth.

आस्ये तस्या निमज्जन्तं दृहशुः सिद्धचारणाः । ग्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णं पर्वणि राहुणा ।। ५-१-१९३

सिद्ध चारणाः	= Siddhas and Charanas	दढ़ुशुः	= saw	निमज्जन्तम्	= (Hanuma) sinking
तस्याः	= in her	आस्ये	= mouth	पूर्णम्	= like the full moon
				चन्द्रम् यथा	
पर्वणि	= on a full moon day	ग्रस्यमानम्	being swallowed	राहुणा	= by Rahu.

Siddhas and Charanas saw Hanuma sinking in her mouth, like the full moon on a full moon day being swallowed by Rahu.

ततस्तस्या नखैस्तीक्णैर्मर्माण्युत्कृत्य वानरः । उत्पपाताथ वेगेन मनः संपातविक्रमः ।। ५-१-१९४

 ततः	= then	वानरः	= Hanuma	उत्कृत्य = rending
मर्माणि		,		
ममााण	= internal organs	तस्याः	= of Simhika	तीक्ष्णैः नखैः = with sharp nails
अथ	= and after that	उत्पपात	= flew up	मनः सम्पात = with a speed equal to
				विक्रमः वेगेन that of thought.

Then Hanuma rend her internal organs with His sharp nails and after that flew up with a speed equal to that of thought.

तां तु दृष्ट्वा च धऋत्या च दाक्षिण्येन निपात्य च । स कपिप्रवरो वेगाद्ववृधे पुनरात्मवान् ।। ५-१-१९५

सः	= that wise	कपिप्रवरः	= Hanuma	निपात्य	= felling
आत्मवान्					
ताम्	= her	दृष्ट्या च	= with His vision	धृत्या च	= courage
दाक्षिण्येन च	= and ability	ववृधे	= developed	पुनः	= again
वेगात्	= by speed.		· ·		

That wise Hanuma felling Simhika down with His vision, courage and ability, developed again by speed.

हृतहृत्सा हृनुमता पपात विधुराम्भसि । तां हृतां वानरेणाशु पतितां वीक्ष्य सिंहिकाम् ।। ५-१-१९६ भूतान्याकाशचारीणी तमूचुः स्रवगोत्तमम् ।

सा	= that Simhika	हत हत्	= with heart rend	हनुमता	= by Hanuma
पपात	= fell	अम्भसि	= in water	विधुरा	= with sorrow
वीक्ष्य	= seeing	सिम्हिकाम्	= Simhika	हताम्	= killed
वानरेण	= by Hanuma	भुतानि	= creatures	आकाश	= roaming in the sky
				चारिणी	
ऊचुः	= spoke (thus)	तम्	= to that best among Va-		
		प्ल्बगोत्तमम्	naras.		

That Simhika with heart rend by Hanuma fell in water with sorrow. Seeing Simhika killed by Hanuma, creatures roaming in the sky spoke thus to that best among Vanaras.

भीममद्य कृतं कर्म महत्सत्त्वं त्वया हतम् ।। ५-१-१९७ साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टं प्लवतां वर ।

प्लवताम् वर	= O best among Va-	=	a सत्त्वम्	=	animal
	naras! mahat		huge		
हतम्	= has been killed	त्वया	= by you	अद्य	= now
भीमम्	= a great	कर्म	= task	कृतम्	= has been done
साधय	= perform	अर्थम्	= the task	अभिप्रेतम्	= dear to you
अरिष्टम्	= auspiciously.			1	

"O best among Vanaras! A huge animal has been killed by you. A great task has been done. Perform the task dear to you auspiciously."

यस्य त्वेतानि चत्वारि वानरेन्द्र यथा तव ।। ५-१९८ धृतिर्दृष्टिर्मितिर्दाक्ष्यं स कर्मसु न सीद्ति ।

वानरेन्द्र	= O best among Va-	यस्य = whoever	धृतिः = (has) courage
दृष्टिः	naras! = vision	मतिः = intellect	दाक्ष्यम् = skill

एतानि	= (all) these	चत्वारि	= four (virtues)	तव यथा	= like you
सः	= that (him)	न सीदति	= will not fail	कर्मसु	= in (any) tasks.

"O best among Vanaras! Whoever has the four qualities of courage, vision, intellect and skill, all these four virtues like you, such a person will not fail in any task."

स तैः संभावितः पूज्यः प्रतिपन्नप्रयोजनः ।। ५-१-१९९ जगामाकाशमाविश्य पन्नगाशनवत्कपिः ।

सः कपिः	= that Hanuma	पूज्यः	=	the respectable one	सम्भावितः	=	(thus) respected
तैः	= by them	प्रतिपन्न	=	with a determined	आविश्य	=	entered
		प्रयोजनः		goal			
आकाशम्	= the sky	जगाम	=	and went	पन्नगाशनवत्	=	like the Garuda.

That Hanuma the respectable one, thus respected by them, entered the sky and went like the Garuda with a determined goal.

प्राप्तभूयिष्ठपारस्तु सर्वतः प्रतिलोकयन् ।। ५-१-२०० योजनानां शतस्यान्ते वनराजिं दुदर्श सः।

सः	= that Hanuma	प्राप्तभूयिष्ठ	almost reaching	the	प्रतिलोकन्	= looking
		पारस्तु	other shore			
सर्वतः	= in all directions	ददर्श	saw		वनराजिम्	= a series of trees
अन्ते	= at the end	शतस्य	of hundred yojana	s.		
		योजनानाम्				

Hanuma after almost reaching the other shore, looked in all directions and saw a series of trees at the end of his journey of hundred yojanas.

ददर्श च पतन्नेव विविधद्रुमभूषितम् ।। ५-१-२०१ द्वीपं शाखामृगश्रेष्ठो मलयोपवनानि च ।

शाखा	मृग	=	the	best	among	Va-	पतन्नेव		=	immediately after get-	ददर्श च	=	also saw
श्रेष्ठः			nara	as						ting down			
द्वीपम्		=	an i	sland			विविध	द्रुम	=	decorated by various	मलयोप	=	and also forests in the
							भूषितम्			trees	वनानि च		region of Malaya.

The best among Vanaras, Hanuma, immediately after getting down also saw an island decorated by a variety of trees and also the forests in the region of Malaya.

सागरं सागरानूपं सागरानूपजान् द्रुमान् ।। ५-१-२०२ सागरस्य च पत्नीनां मुखान्यपि विलोकयन् ।

स महामेघसंकाशं समीक्ष्यात्मानमात्मवान् ।। ५-१-२०३ निरुन्धन्तमिवाकाशं चकार मतिमान् मतिम् ।

सः	= that Hanuma	आत्मवान्	=	with controlled senses	मतिमान्	=	with good thoughts
विलोकयन्	= looking	सागरम्	=	the ocean	सागरानूपम्	=	bay
द्रुमान्	= trees	सागरानुपजान्	=	born in the bay	मुखान्यपि च	=	and also the faces
सागरस्य	= of the wives of the	समीक्ष्य	=	observed	आत्मानम्	=	Himself
पत्नीनाम्	ocean (rivers)						
महामेघसंकाश	म्= equal to a great cloud	निरुन्धन्तमिव	=	as though stopping	आकाशम्	=	the sky
चकार	= made	मतिम्	=	thought (thus).			

That Hanuma with controlled senses and with good thoughts looked at the ocean, the bay and the trees born in the bay, and also the faces of the wives of the ocean (rivers are considered wives of ocean), observed Himself to be equal in size to a great cloud as though stopping the sky, and thought thus.

comment: It is considered an auspicious sign to be welcomed by married women. Hanuma seeing the wives of Sagara coming to meet their husband thus bodes well for Hanuma.

कायवृद्धिं प्रवेगं च मम दृष्ट्वव राक्षसाः ।। ५-१-२०४ मिय कौतूहलं कुर्युरिति मेने महाकिपः।

- दृष्ट्व ~~ै~~ व	= after seeing	मम	= my	कायवृद्धिम्	= grown body
प्रवेगम् च	= and speed	राक्ष्साः	= Rakshasas	कुर्युः	= will do
कौतूहलम्	= curiousness	इति	= thus	मेने	= thought
महाकपिः	= the great Hanuma.			•	

"After seeing my huge body and the speed, Rakshasas will become curious." - thus thought the great Hanuma.

ततः शरीरं संक्षिप्य तन्महीधरसन्निभम्। ५-१-२०५ पुनः प्रकृतिमापेदे वीतमोह इवात्मवान् ।

ततः	= for that reason	संक्षिप्य	=	reducing	तत्	=	that
महीधर	= mountain-like	शरीरम्	=	: body	आपेदे	=	obtained
सन्निभम्							
प्रकृतिम्	= nature	आत्मवानिव	=	like one who realized	वीतमोहः	=	free from infatuations.
				self			

For that reason, Hanuma reduced His mountain-like body and obtained the nature of one who reached self-realization, free from infatuations.

तद्रूपमितसंक्षिप्य हनुमान् प्रकृतौ स्थितः ।। ५-१-२०६ त्रीन् क्रमानिव विक्रम्य बलिवीर्यहरो हरिः ।

हनुमान्	= Hanuma	अतिसंक्षिप्य	= greatly reducing (His	प्रकृतौ स्थितः = became (normal) in
			size)	nature
तत्	= (regaining) that	रूपम्	= (original) appearance	हरिः इव = like Vishnu
बलिवीर्यहरः	= who mitigated the	त्रीन् क्रमान्	= by taking three strides.	
	strength of Bali	विक्रम्य		

Hanuma greatly reducing His size became normal in nature regaining His original form, like Vishnu who mitigated the strength of Bali by taking three strides.

स चारुनानाविधरूपधारी । परं समासाद्य समुद्रतीरम् । परेरशक्यः प्रतिपन्नरूपः । समीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ।। ५-१-२०७

सः	= Hanuma	चारुनानाविधरूपधारीcapable of assuming अशक्यः परैः	= who cannot be de-
		many different beauti-	feated by enemies
		ful forms	
समासाद्य	= obtained	परम् समुद्र = the other side of ocean समीक्षितात्मा तीरम्	= cognizant of Himself
प्रतिपन्न रूपः	= with restored form	समवेक्षितार्थः = (and became) with a decided mission.	

Hanuma capable of assuming many different beautiful forms, who cannot be defeated by enemies, obtained the other side of ocean and being cognizant of Himself restored His own form and became with a decided mission.

> ततः स लम्बस्य गिरेः समृद्धे । विचित्रकूटे निपपात कूटे । सकेतकोद्दालकनाळिकेरे । महाभ्रकूटप्रतिमो महात्मा ।। ५-१-२०८

ततः	= after that	सः = that	महात्मा = great one
महाभ्रकूट	= (who looked) like a	निपपात = alighted	लम्बस्य गिरेः = on the mountain peak
प्रतिमः	huge mass of clouds		कूटे of Lamba
विचित्र कूटे	= with wonderful	समृद्धे = abundant with various	सकेत = filled with Ketaka, Ud-
	(lower) peaks	things	कोद्दालकनाळिकेरे daalaka and Coconut
			trees.

After that great one who looked like a huge mass of clouds, alighted on the mountain peak of Lamba with wonderful lower peaks, abundant with various things and filled with Ketaka, Uddalaka and coconut trees.

ततस्तु संप्राप्य समुद्रतीरं । समीक्ष्य लङ्कां गिरिवर्यमूर्घि । कपिस्तु तस्मिन्निपपात पर्वते । विधूय रूपं व्यथयन्म्रुगद्विजान् ।। ५-१-२०९

```
कपिः तु
ततः
             = after that
                                                       = Hanuma for His part
                                                                                     सम्प्राप्य
                                                                                                  = obtained
                                          समीक्ष्य
समुद्र तीरम्
                                                       = observed
                                                                                     लङ्काम्
                                                                                                  = Lanka
               ocean shore
गिरिवर्यमुधि
               from the top of the
                                          विधूय
                                                       = leaving
                                                                                     रूपम्
                                                                                                     (His original) form
                mountain
                                          मृग द्विजान्
व्यथयन्
                                                                                     निपपात
             = tormenting
                                                       = animals and birds
                                                                                                  alighted
तस्मिन्
               on that mountain.
पर्वते
```

After that Hanuma for His part obtained the ocean shore, observed the city of Lanka from the top of the mountain, leaving His original form, tormenting animals and birds, alighted on that mountain.

स सागरं दानवपन्नगायुतं । बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनम् । निपत्य तीरे च महोद्धेस्तदा । ददर्श लङ्काममरावतीमिव ।। ५-१-२१०

विक्रम्य	= having crossed	बलेन = by the dint of his	सागरम् = over the ocean
		strength	
दानव	= infested with demons	महोर्मिमालिनम् = and endowed with se	निपत्य = and alighting
पन्नगायुतम्	and reptiles	ries of huge waves	
तिरे महोदधेः	= on the shore of the	सः = Hanuma	तदा = then
	great sea		
ददर्श	= saw	लङ्काम् = the City of Lanka	अमरावतीमिव = having a semblance of
			Amaravati the capital
			City of Indra.

Having transred, by the dint of his strength over the ocean which was infested with demons and reptiles and endowed with series of huge waves, and alighting on the shore of the great sea, Hanuma then saw the City of Lanka having a resemblance of Amaravati, the capital City of Indra.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे प्रथमः सर्गः ।।

Thus completes 1st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

2 Sarga 02 - द्वितीयः सर्ग

The City Of Lanka

Introduction -

This chapter introduces us to the glorious city of Lanka and Hanuma's first encounter with it. The geography around the island where Lanka is located is described herein. The chapter also depicts the initial reaction of Hanuma on seeing the city and his initial thoughts about the feasibility of the task of overcoming the Rakshasas and Ravana to reunite Sri Raama with mother Sita. As the book progresses, we shall see how Hanuma overcomes these thoughts and moves toward achieving this task.

स सागरमनाधृष्यमतिक्रम्य महाबलः । त्रिकूटशिखरे लङ्कां स्थितां स्वस्थो ददर्श ह ।। ५-२-१

		1							
सः	= that Hanuma	महाबलः	=	one	with	great	अतिक्रम्य	=	crossed
				streng	gth				
अनाध्रिष्यम्	= the insurmountable	सागरम्	=	ocean			स्वस्थः	=	(stayed) healthy (with-
									out any physical tired-
									ness)
ददर्श ह	= and viewed	लङ्काम्	=	the cit	y of Lank	ca	स्थिताम्	=	situated
त्रिकूट शिखरे	= on the peak of Mount								
	Trikuta.								

That Hanuma with great strength crossed the insurmountable ocean without becoming tired and viewed the city of Lanka located on the peak of Mount Trikuta.

ततः पादपमुक्तेन पुष्पवर्षेण वीर्यवान् । अभिवृष्टः स्थितस्तत्र बभौ पुष्पमयो यथा ।। ५-२-२

ततः	= after that	वीर्यवान्	= the powerful Hanuma	स्थितः	= standing
तत्र	= there	बभौ	= shone	पष्पमयो यथा	= like one (with a body)
अમિ વૃષ્ટઃ	being showered	पुष्पवर्षेण	by a rain of flowers	पादपमुक्तेन	of flowers = released by trees.

After that, the powerful Hanuma standing there shone like one made of flowers being showered by a rain of flowers released by trees.

Being showered by flowers is considered auspicious.

योजनानां शतं श्रीमांस्तीर्त्वाप्युत्तमविक्रमः । अनिःस्वसन् कपिस्तत्र न ग्लानिमधिगच्छति ।। ५-२-३

श्रीमान	= the glorious	कपिः	= Hanuma	उत्तम	= with the best courage
Miller.	- the glorious	7411	- Hanuma	1	- Willi the best courage
				विक्रमः	
तीर्त्वापि	= even though crossing	शतम्	= a hundred	योजनानाम	= yojanas
	- even mough crossing			1	- yojanas
अनिःश्वन्	= was without a sigh	न अधिगछति	= (and) did not obtain	ग्लानिम्	= tiredness
तत्र	= there.			'	

The glorious Hanuma with the best courage, even though crossing a hundred yojanas, was without a sigh and did not obtain any tiredness.

This verse and others clearly mention that Hanuma crossed an ocean of hundred yojanas. At the present time the shore to shore distance between southern tip of India and Northern tip of Sri Lanka is around sixty miles. Even with a measure of 2.5 miles per yojana, hundred yojanas translate to 250 miles. To explain this anomaly, we need to consider that around the time of Raamayana, the distance was lot more than the current sixty miles. This is in sync with the current theories by geologists that the ocean between India and the current Sri Lanka had been replaced by land mass over a period of time. Most of the land to the south of current Raghunatha Pura had been covered by landmass in antiquity. Also according to Raamayana, the mountains Trikuta, Lamba and Suvela were to the north of Lanka, but currently the mountains are found in the southern part of Lanka. This suggests that the northern parts of current Lanka were submerged in water during the Raamayana period.

शतान्यहं योजनानां क्रमेयं सुबहुन्यपि । किं पुनः सागरस्यान्तं संख्यातं शतयोजनम् ।। ५-२-४

अहम्	= I	क्रमेयम्	= will cross	सुबहून्यपि	= a lot of
शतान्यपि	= hundreds of yojanas	किम् पुनः	= what to say	अन्तम्	= (about) the end
योजनानाम्	also		·		
सागरस्य	= of the ocean	संख्यातम्	= counted	शत	= to be hundred yojanas
				योजनम्	(long).

'I can cross many hundreds of yojanas. What to say about the end of the ocean which had been counted to be hundred yojanas long?'

स तु वीर्यवतां श्रेष्ठः प्लवतामिप चोत्तमः । जगाम वेगवान् लङ्कां लङ्कियित्वा महोदिधम् ।। ५-२-५

सः तु	= that Hanuma	श्रेसह्ह्ठः	= best	वीर्यवताम्	= among the powerful
					ones
उत्तमः	= foremost	प्लवतामपि	= also among those who fly	जगाम	= went
वेगवान् महोद्धिम्	with (good) speed the great ocean.	लन्काम्	= for Lanka	लञ्हियत्वा	= crossing

That Hanuma, the best among powerful ones and the foremost also among those who can fly, reached the city of Lanka by crossing the great ocean with good speed.

शाद्वलानि च नीलानि गन्धवन्ति वनानि च । गण्डवन्ति च मध्येन जगाम नगवन्ति च ।। ५-२-६

जगाम	= (He) passed	मध्येन	= in the middle of	वनानि च = forests
नीलानि	= (with) dark green	गन्धवन्ति	= fragrant	शाद्वलानि च = lawns
	hued			
गण्डवन्ति च	= with great rocks	नगवन्ति च	= and also hills.	

He passed through forests with dark green hued fragrant lawns and also consisting of great rocks and hills.

शैलांश्च तरुसंचन्नान् वनराजीश्च पुष्पिताः । अभिचक्राम तेजस्वी हनुमान् प्लवगर्षभः ।। ५-२-७

हनुमान्	= Hanuma	प्रवगर्षभः	= the best among Va-	तेजस्वी	= the radiant one
			naras		
अभिचक्राम	= tread	शैलांश्च	= on mountains	तरुसंचन्नान्	= covered with trees
वनराजीश्च	= and on series of trees	पुष्पिताः	= (which were) bloom-		
			ing.		

Hanuma, the best among Vanaras and the radiant one, tread on mountains covered with trees and on series of trees full of flowers.

स तस्मिन्नचले तिष्ठन्वनान्युपवनानि च । स नगाग्रे च तां लङ्कां ददर्श पवनात्मजः ।। ५-२-८

सः	= that Hanuma	तिष्ठन्	= stood तस्मिन् = on that mo	untain
पवनात्मजः			अचले	
ददर्श	= and saw	वनानि	= forests	ıs
ताम्	= (and also) that city of	नगाग्रे	= situated on the top of a	
लङ्काम्	Lanka		mountain.	

That son of God Vayu stood on a mountain and saw forests and gardens and also the city of Lanka situated on the top of a mountain.

सरळान् कर्णिकारांश्च खर्जूरांश्च सुपुष्पितान् । प्रियाळान्मुचुळिन्दांश्च कुटजान् केतकानपि ।। ५-२-९

प्रियङ्गून् गन्धपूर्णाश्च नीपान् सप्तच्छदांस्तथा । असनान् कोविदारांश्च करवीरांश्च पुष्पितान् ।। ५-२-१०

पुष्पभारनिबद्धांश्च तथा मुकुळितानिप । पादपान् विहगाकीर्णान् पवनाधूतमस्तकान् ।। ५-२-११

हंसकारण्डवाकीर्णान्वापीः पद्मोत्मलायुताः । आक्रीडान् विविधान् रम्यान्विविधांश्च जलाशयान् ।। ५-२-१२

संततान् विविधेर्वऋकैः सर्वर्तुफलपुष्पितैः । उद्यानानि च रम्याणि ददर्श किपकुञ्जरः ।। ५-२-१३

कपि कुञरः	= The elephant among	ददश	= saw	सरळान्	= pine trees
	monkeys (Hanuma)				
कर्णिकारांश्च	= Karnikaras	खर्जूरंश्च	= date-palms	सुपुष्पितान्	= in full blossom
प्रियालान्	= Priyalas	मुचुलिन्दस्	= lemon trees	कुतजान्	= wild jasmine trees
केतकानपि	= mogra trees	प्रियञ्गूंश्च	= long pepper trees	गन्धपूर्णान्	= filled with fragrance
नीपान्	= Kadamba trees	तथा	= and	सप्तच्छदान्	= seven leaved banana
					trees
असनान्	= Asanas	कोविदारांश्च	= Kovidaras	करवीरांश्च	= Karaviras
पुष्पितान्	= in full blossom	पद्पान्	= trees	पुष्पभार	= tied by the weight of
				निबद्धांश्च	flowers
तथा	= and	मुकुलितानपि	= with flower buds	विहगाकीर्णान्	= distressed by birds
पवनाधूतमस्तव	जि ~~द~~ with (their) peaks	वापीः	= wells	विविधान्	= (and) various
	moved by wind				
रम्यान्	= glorious	आक्रीडान्	= pleasure-groves	विविधैः वृक्षैः	= (filled) by various
	· ·				trees
सर्वर्तुफलपुष्पित	i:= that give fruits and	रम्याणि	= (and) beautiful	उद्यानानि च	= gardens also
	flowers in all seasons				
संततान्	= surrounded by	विविधान्	= various	जलाशयांश्च	= ponds
हंसकारण्ड	= consisting of swans	,	ı		1
वाकीर्णाः	O .				
વાજાળાઃ	and ducks.				

Standing on that mountain, the elephant among monkeys, Hanuma, saw pine trees, Karnikaras, datepalms in full blossom, Priyalas, lemon trees, wild jasmine trees, mogra trees, long pepper trees filled with sweet fragrance, Kadamba trees and seven leaved banana trees, Asana trees, Kovidaras, Karaviras in full blossom, trees that were tied by the weight of their flowers and flower buds, that were distressed by birds, with their crests moved by wind, wells and various glorious pleasure-groves filled by various trees that give fruits and flowers in all seasons and beautiful gardens also, surrounded by various ponds consisting of swans and ducks.

समासाद्य च लक्ष्मीवन् लङ्कां रावणपालिताम् । परिखाभिः सपद्माभिः सोत्पलाभिरलंकृताम् ।। ५-२-१४

सीतापहरणार्थेन रावणेन सुरक्षिताम् । समन्ताद्विचरद्भिश्च राक्षसैरुग्रधन्विभिः ।। ५-२-१५

काञ्चनेनावृतां रम्यां प्राकारेण महापुरीम् । गृहैश्च ग्रहसंकाद्योः शारदाम्बुदसन्निभैः ।। ५-२-१६

पाण्डुराभिः प्रतोळीभिरुच्चाभिरभिसंवृताम् । अट्टालकशताकीर्णां पताकाध्वजमालिनीम् ।। ५-२-१७

तोरणैः काञ्चनैर्दिव्यैर्रुतापिङ्कविचित्रितैः । ददर्श हनुमान् लङ्कां दिवि देवपुरीं यथा ।। ५-२-१८

- लक्ष्मीवान्	= the glorious	हनुमान्	=	Hanuma	समासाद्य	=	neared
लङ्काम्	= the city of Lanka	रावण	=	ruled by Ravana	अलंकृताम्	=	decorated by
		पालिताम्					
परिखाभिः	= moats	सपद्माभिः	=	filled with lotuses	सोत्पलाभिः	=	and water-lilies
सुरक्षिताम्	= well protected	सीतापहरणार्थेन	=	due to the reason of	रावणेन	=	by Ravana
				Sita's abduction			
राक्षसैः	= (and also) by Rak-	उग्रध्वनिभिः	=	with horrifying voices	विचरद्भिः	=	roaming
	shasas						
समन्तात्	= around	आवृताम्	=	surrounded	काञ्चनेन	=	by a golden boundary
					प्राकारेण		wall
रम्याम्	= the beautiful	महापुरीम्	=	great city	अभिसंवृताम्		consisting
गृहैश्च	= houses	गिरिसंकादौः	=	equal to mountains	शारदाम्बुदसन्नि	मै⊨	equal to the autumnal
							clouds
प्रतोलीभिः	= (and) main streets	पाण्डुराभिः	=	which were white	उचाभिः	=	(and) which were ele-
				(plastered)			vated
पताकाध्वज	= decorated with flags	तोरणैः	=	archaways	दिव्यैः	=	excellent
मालिनीम्	and pennons						
काञ्चनैः	= golden hued	लतापङ्कि	=	adorned with sculpted	ददर्श	=	(Hanuma) saw
		विचित्रितैः		rows of climbers			
लङ्काम्	= (that) Lanka	देवपुरिंमिव	=	like the city of Gods	दिवि	=	in heaven.

The glorious Hanuma neared the city of Lanka ruled by Ravana, and saw the city which looked like the city of Gods in heaven, decorated by moats filled with lotuses and water-lilies, which was well protected, since the time of Sita's abduction, by Ravana and by Rakshasas with horrifying voices roaming around, which was surrounded by a golden boundary wall, that beautiful great city consisted of houses equal in height to mountains and which looked like autumnal clouds, with white and elevated main streets, decorated with flags and pennons, with excellent golden hued archways adorned with sculpted rows of vines.

गिरिमूर्घ्नि स्थितां लङ्कां पाण्डुरैर्भवनैः शुभैः । ददर्श स कपिश्रेष्ठः पुरमाकाशगं यथा ।। ५-२-१९

सः	= that	कपि श्रेष्ठः	= best among monkeys	ददर्श	= saw
			Hanuma		
लङ्काम्	= the city of Lanka	भवनैः	= with buildings	पाण्डुरैः	= white in color
શુમૈઃ	= beautiful ones	स्थिताम्	= situated	गिरि मूर्धि	= on the top of a moun-
					tain
आकाशगम्	= like a city located in			•	
पुरम् यथा	the sky.				

That best among monkeys Hanuma saw the city of Lanka with beautiful white buildings situated on the top of a mountain like a city located in the sky.

पालितां राक्षसेन्द्रेण निर्मितां विश्वकर्मणा । स्रवमानामिवाकाशे दद्शे हनुमान् पुरीम् ।। ५-२-२०

हनुमान्	= Hanuma	ददर्श	= saw पुरीम् = that city	
पालिताम्	= ruled	राक्षसेन्द्रेण	= by the king of Rak- निर्मिताम् = constructed	
			shasas	
विश्वकर्मणा	= by Visvakarma - the	प्रवमानिव	= looked as though it अनुजारों = in the sky.	
	architect of Gods		were floating	

Hanuma saw that city of Lanka ruled by Ravana the king of Rakshasas, constructed by Visvakarma (architect of Gods), and which looked as though it were floating in the sky.

पप्रप्राकारजघनां विपुलाम्बुनवाम्बराम् । शतन्नीशूलकेशान्तामट्टालकवतंसकाम् ।। ५-२-२१

मन्सेव कृतां लङ्कां निर्मितां विश्वकर्मणा । द्वारमुत्तरमासाद्य चिन्तयामास वानरः ।। ५-२-२२

वानरः	= Hanuma (saw)	लङ्काम्	= city of Lanka	वप्रप्राकार = (with) buttress and en-
				जघनाम् closure wall as her hip
				and loins
विपुलाम्बुनवा	म्बरम् the vast body of water	शतघी शूल	5 = Satagnis and Sulas as	अट्टालकवतंसका ~~म्~~ the mansions as her
	(in the moat) as her rai-	केशन्ताम्	her locks	earrings
	ment			
निर्मिताम्	= constructed	मनसा	= by thought	ःए आसाद्य = reached
उत्तरम्	= the northern gate	चिन्तयामास	= and thought (thus -).	
द्वारम्				

Hanuma saw the city of Lanka with buttress and enclosure wall as her hip and loins, the vast body pf water in the moat as her raiment, Satagnis and Sulas as her locks, the mansions as her earrings, constructed by thought. He reached the northern gate and thought thus.

कैलासिशाखरप्रख्यामालिख्स्न्तीमिवाम्बरम् । डीयमानामिवाकाशमुच्छितैर्भवनोत्तमैः ।। ५-२-२३

संपूर्णां राक्षसैघोरैर्नागेर्भोगवतीमिव। अचिन्त्यां सुकृतां स्पष्टां कुबेराध्युषितां पुरा ।। ५-२-२४

दंष्ट्रिभिर्बहुभिः शूरैः शूलपट्टिसपाणिभिः । रक्षितां राक्षसैघौरेर्गुहामाशीविषैरिव ।। ५-२-२५

तस्याश्च महतीं गुप्तिं सागरं च निरीक्ष्य सः । रावणं च रिपुं घोरं चिन्तयामास वानरः ।। ५-२-२६

कैलास	= (Hanuma saw the city	आलिखन्तीमि	व =	as though touching	अम्बरम्	=	the sky
शिखर	of Lanka) equal to the						
प्रख्याम्	peak of Kailasa						
डीयमानामिव	= as though flying	आकाशम्	=	for sky	उच्चितः	=	with its best mansions
					भवनोत्तमैः		
संपूर्णाम्	= filled	घोरैः	=	(with) horrible	राक्षसैः	=	Rakshasas
भोगवतीमिव	= like in the city of	नागैः	=	and by Serpents	अचिन्त्याम्	=	one which is unfath-
	Bhogavati						omable
सुकृताम्	= well arranged one	स्पष्टाम्	=	the clear one	कुबेराध्युषिताम्	=	governed by Kubera
पुरा	= in earlier times	रक्षिताम्	=	protected	आशीविषैः	=	by serpents
राक्षसैः	= (and) Rakshasas	गुहामिव	=	(with a mouth) like a	दंष्ट्रिभिः	=	with sharp teeth
				cave			
शूरैः	= courageous ones	शूलपत्तिस	=	with spikes and Patti-	घोरैः	=	horrible ones
		पानिभिः		sas in their hands			
सः वानरः	= that Hanuma	निरीक्ष्य	=	saw	तस्याः	=	that Lanka's
		1		'			

महतीम्	= great	गुप्तिम्	= protection	सागरम् च	= and the ocean
रावणम् च	= and Ravana	घोरम्	= the horrible enemy	चिन्तयामास	= and thought thus.
		रिपुम्			

Hanuma saw the city of Lanka equal to peak of Kailasa as though touching the sky, as though flying to reach the sky, with its best mansions, filled with horrible rakshasas and serpants like the city of Bhogavati (capital of Patala), one which was unfathomable, a well arranged and a clear city governed by Kubera in earlier times, protected by courageous, horrible serpents and Rakshasas with mouths with sharp teeth like a cave, with spikes and Pattisas (spears) in their hands. Hanuma saw that Lanka's great protection and the ocean and Ravana the horrible enemy and thought thus.

आगत्यापीह हरयो भविष्यन्ति निररथकाः । न हि युद्धेन व लङ्का शक्या जेतुं सुरैरपि ।। ५-२-२७

हरयः	= vaanaras	आगत्यापि	= even (if they) could	इह = here
			come	
भविष्यन्ति	= they would become	निरर्थकाः	= without success	ਲङ्का = Lanka
न शक्या हि	= is not possible	जेतुम्	= to be overcome	युद्धेन = in war
सुरैरपि	= even by Suras.		'	

'Even if Vanaras were to come here they would not meet with success. It is not possible even for Devas to be victorious against Lanka in war'.

इमां तु विषमां दुर्गां लङ्कां रावणपालिताम् । प्राप्यापि स महाबाहुः किम् करिष्यति राघवः ।। ५-२-२८

प्राप्यापि	= even after reaching	इमाम्	= this	विषमाम्	= very difficult
दुर्गाम्	= impenetrable	लङ्काम्	= Lanka	रावण	= ruled by Ravana
				पालिताम्	
किं करिष्यति	= what can that Sri				
सः महाबाहुः	Raama with mighty				
राघवः	arms do?.				

'Even if He reaches this very difficult and impenetrable Lanka ruled by Ravana, what can that Sri Raama with mighty arms do'?

अवकाशो न सान्त्वस्य रक्षसेष्वभिगम्यते । न दानस्य न भेदस्य नैव युद्धस्य दृश्यते ।। ५-२-२९

राक्षसेषु	= in (the matter of over-	अवकाशः न = no opportunity can be	सान्त्वस्य = for persuasion
	coming) rakshasas	अभिगम्यते obtained	
न दानस्य	= no (opportunity for)	न भेदस्य = no (opportunity for)	युद्धस्य = (an opportunity for)
	gift	dissension	war
नैव द्विश्यते	= is not even to be seen.	'	

'In the matter of overcoming rakshasas, there seems to be no opportunity for persuasion, gifts, dissension or even war'.

चतुर्णामेव हि गतिर्वानराणां महात्मनाम् । वालिपुत्रस्य नीलस्य मम राज्ञश्च धीमतः ।। ५-२-३०

चतुर्णाम् एव हि	= only four	महात्मानाम्	=	great	वानराणाम्	=	vanaras
गतिः हि	= (have) the possibilit of coming (here)	वालिपुत्रस्य	=	for the son of Vali - Angada	नीलस्य	=	for Nila
मम	= for me	धीमतः राण्जनश्च	=	and for the wise king Sugriva.			

'Only four great Vanaras can come here - the son of Vali (Angada), Nila, myself and the wise king Sugriva'.

यावज्ञानामि वैदेहीं यदि जीवति वा न वा । तत्रैव चिन्तियष्यामि दृष्ट्वा तां जनकात्मजाम् ।। ५-२-३१

यावत्	= I will find out	वैदेहीम्	= about Sita	यदि जेवति	= if she is alive or
जानामि				वा	
न	= not	चिन्तयिष्यामि	= I will think	तत्रिव	= there
द्य	= after seeing	ताम्	= that Sita.		
		जनकात्मजाम्			

'I will first find out if Sita is alive or not. I will think all this later, after seeing that daughter of Janaka'.

ततः स चिन्तयामास मुहूर्तं किपकुञ्जरः । गिरिश्वङ्गे स्थितस्तस्मिन् रामस्याभ्युदये रतः ।। ५-२-३२

ततः	= after that	सः	=	that elephant among	रतः	=	interested
		कपिकुञरः		monkeys Hanuma			
अ મ્યુ द्ये	= in the welfare	रामस्य	=	of Sri Raama	स्थितः	=	stood
तस्मिन्	= on that mountain peak	चिन्तयामास	=	and thought	मुहूर्तम्	=	for an instant.
गिरिश्वञ्गे							

After that, that elephant among monkeys Hanuma who was interested in the welfare of Sri Raama, stood on that mountain peak and thought for an instant.

अनेन रूपेण मया न शक्या रक्षसां पुरी । प्रवेष्टुं राक्षसौर्गुप्ता कूरैर्बलसमन्वितैः ।। ५-२-३३

न शक्या	= it is not possible	प्रवेष्टुम्	= to enter	मया	= by me
अनेन रूपेण	= in this appearance	पुरी	= the city	रक्षसाम्	= of rakshasa
गुप्ता	= protected	राक्षसैः	= by rakshasas	कूरैः	= (who are) cruel
बलसमन्वितैः	= (and) with strength.		·		

'It is not possible for me to enter the city of ogres protected by cruel and strong rakshasas, with this appearance'.

उग्रौजसो महावीर्या बलवन्तश्च राक्षसाः । वञ्चनीया मया सर्वे जानकीं परिमार्गता ।। ५-२-३४

राक्षसाः सर्वे	= all rakshasas	उग्रौजसः	=	who are with extraor-	महावीर्यः	=	great prowess
				dinary energy			
बलवन्तश्च	= and of might	वङ्गनीयाः	=	are to be cheated	मया	=	by me
परिमार्गता	= who is searching	जानकीम्	=	Sita.			

'All these mighty ogres with extraordinary energy and great prowess are to be cheated by me while engaged in the search of Sita'.

लक्ष्यालक्ष्येण रूपेण रात्रौ लङ्का पुरी मया। प्रवेष्टुं प्राप्तकालं मे कृत्यं साधियतुं महत् ।। ५-२-३५

साधियतुम्	= to acheive	मे	= my महत् = great
कृत्यम्	= task	मया	= by me प्रवेष्टुम् = to enter
लङ्कापुरी	= city of Lanka	लक्ष्यालक्ष्येण	= in a seen-unseen स्पिण = form
			(barely seen)
रात्रौ	= at night	प्राप्तकालम्	= is a timely (thing).

'To achieve this great deed successfully, entering the city of Lanka in a small form at night is a timely thing to do'.

तां पुरीं तादशीं दृष्ट्वा दुराधशीं सुरासुरैः । हनुमान् चिन्तयामास विनिश्चित्य मुहुर्मुहुः ।। ५-२-३६

हनुमान्	= Hanuma	दृष्ट्वा	= saw	तादृशीम्	= such
ताम्	= that	पुरीम्	= city	दुराधर्षम्	= difficult to overcome
सुरासुरैः	= (even for) devas or	चिन्तयामास	= (and) thought	मुहुर्मुहुः	= repeatedly.
	asuras				

Hanuma saw such that city of Lanka, which was difficult to overcome even for Devas or asuras, and thought thus repeatedly.

केनोपायेन पशेयं मैथिलीं जनकात्मजाम् । अदृष्टो राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।। ५-२-३७

केन	= By which	उपायेन	=	idea	पश्येयम्	=	can I see
मैथिलीम्	= Sita	जनकात्मजाम्	=	the daughter of Janaka	अदृष्टः	=	unseen
दुरात्मना	= by the wicked Ravana	राक्षसेन्द्रेण	=	the king of ogres.			
रावणेन							

'By what idea can I see Sita the daughter of Janaka, unseen by the wicked Ravana, the king of the ogres.

न विनश्येत्कथं कार्यं रामस्य विदितात्मनः । एकामेकश्च पश्येयं रहिते जनकात्मजाम् ।। ५-२-३८

कथम्	= how	कार्यम्	=	(can) the task	विदितात्मनः	=	of	Sri	Raama	the
					राम्स्य		kno	wer o	of self	
न विनश्येत्	= not be destroyed	पश्येयम्	=	(How) can I alone see	जनकात्मजाम्	=	Sita	l		
		एकश्च								
एकाम्	= alone	रहिते	=	in a place devoid of						
				people.						

'How can the task of Sri Raama, one who knows self, not be destroyed? How can I alone see Sita alone in a place devoid of people?.'

भूताश्चार्था विपद्यन्ते देशकालविरोधिताः । विक्ठबं दूतमासाद्य तमः सूर्योदये यथा ।। ५-२-३९

आसाद्य = obtaining	दूतम्	= a messenger	विक्रबम्	= with a gloomy mind
देशकालविरोधित⊭ being against the place	भूताः	= ready	अर्थाः	= tasks
and time विपद्यन्ते = get harmed	तमः यथा	= like darkness (getting destroyed)	सूर्योदये	= at dawn.

'With a mediator who has an unsteady and gloomy mind working against time and place, tasks that are otherwise ready to succeed get harmed, like the darkness that gets destroyed at dawn'.

अर्थानर्थान्तरे बुद्धिर्निश्चितापि न शोभते । घातयन्ति हि कार्याणि दूताः पण्डितमानिनः ।। ५-२-४०

निश्चिताः	= even a decided mind	न शोभते	= will not shine	अर्थानर्थान्तरे	= (when vacillating) be-
बुद्धिरपि					tween gain and loss
दूताः	= messengers	पण्डितमानिनः	: = who are respected by	घातयन्ति हि	= will also harm
			scholars		
कार्याणि	= tasks (due to their ar-			•	
	rogance).				

'Even a decided mind will not shine when thinking about gain and loss. Mediators who are respected by scholarly people will also harm tasks due to their arrogance.'

न विनश्येत्कथं कार्यं वैक्लब्यम् न कथं भवेत् । लङ्घनं च समुद्रस्य कथं नु न वृथा भवेत् ।। ५-२-४१

कथम्	= how	कार्यम्	= the task (at hand)	न विनश्येत्	= will not be harmed
कथम्	= how	वैक्रब्यम्	= gloominess	न भवेत्	= will not be got
कथम् नु	= how	लञ्घनम् च	= crossing	समुद्रस्य	= of the ocean
न भवेत्	= will not become	वृधा	= waste.		

'How will the task at hand be not harmed? How will my mind not get gloominess? How will not the crossing of ocean go waste?.'

मिय दृष्टे तु रक्षोभी रामस्य विदितात्मनः । भवेद्यर्थमिदं कार्यं रावणानर्थमिच्छतः ।। ५-२-४२

मयि दृष्टे तु	= If I am seen	रक्षोभिः	= by rakshasas	इदम् कार्यम्	= this task
रामस्य	= of Sri Raama	विदितात्मनः	= one with famed mind	इचतः	= who desires
रावणानर्थम्	= the slaying of Ravana	भवेत्	= will become	व्यर्थम्	= wasteful.

'If I were to be seen by rakshasas, this task of Sri Raama, with a famed mind, who desires the slaying of Ravana will become wasteful.'

न हि शक्यं कचित् स्थातुमविज्ञातेन राक्षसैः । अपि राक्षसरूपेण किमुतान्येन केनचित् ।। ५-२-४३

न शक्यम् हि	= it is not possible	स्थातुम्	= to be	क्रचित् = in any place
राक्षस	= with the form of	a rak- अविण्जातेन	= not being known	राक्षेः = by rakshasas
रूपेणापि	shasa			
किमुत	= what to say	अन्येन	= (about) any other	
	•	केनचित्	form.	

'It is not possible to be in Lanka even in the form of a rakshasa. What to say about being there in any other form?'

वायुरप्यत्र नाज्ञातश्चरेदिति मतिर्मम । न ह्यस्त्यविदितं किंचिद्राक्षसानां बलीयसाम् ।। ५-२-४४

इति	= this	मम मतिः	<pre>= is my thought</pre>	वायुरपि	= even wind
न चरेत्	= cannot pass	अत्र	= here	अण्ज्ञ्नातः	without being known
नास्ति हि	= there is nothing	अविदितम्	= not known	बलीयसाम्	= to the mighty rak-
किंचित्				राक्षसानाम्	shasas.

'My thought goes thus: Even wind cannot pass here without being known. There is nothing not known to the might rakshasas.'

> इहाहं यदि तिष्ठामि स्वेन रूपेण संवृतः । विनाशमुपयास्यामि भर्तुरर्थश्च हीयते ।। ५-२-४५

अहम्	= if I stay	इह	= here	स्वेन रूपेण	=	consisting of my usual
तिष्ठामि यदि				संवृतः		form
उपयास्यामि	= I can obtain	विनाशम्	= destruction	अर्थश्च	=	the task
भर्तुः	= of Lord Sri Raama	हीयते	= will also be harmed.			

'If I stay here with my usual form, I can be destroyed. The task of the Lord will also be harmed.'

तदहं स्वेन रूपेण रजन्यां हस्वतां गतः । लङ्कामभिपतिष्यामि राघवस्यार्थसिद्धये ।। ५-२-४६

- तत्	= for that (reason)	अहम्	= I	गतः	=	will obtain
हस्वताम्	= smallness	स्वेन रूपेण	= in my usual form	अभिपतिष्यामि	=	and will enter
लङ्काम्	= Lanka	रजन्याम्	= at night	अर्थ सिद्धये	=	for the success of the
						task
राघवस्य	= of Sri Raama.			1		

'For that reason, I will become small in my appearance and will enter Lanka at night for the success of the task of Sri Raama.'

रावणस्य पुरीं रात्रौ प्रविश्य सुदुरासदाम् । विचिन्वन् भवनं स्ञ्वं द्रक्ष्यामि जनकात्मजाम् ।। ५-२-४७

प्रविश्य	= entering	सुदुरासदाम्	= the unapproachable	पुरीम् = city
रात्रौ	= at night	विचिन्वन्	= searching	सर्वम् = all the mansion
				भवनम्
रावणस्य	= of Ravana	द्रक्ष्यामि	= I can see	जनकात्मजाम् = Sita.

'Entering the unapproachable city of Lanka at night and searching all the mansion of Ravana, I can see Sita.'

इति संचिन्त्य हनुमान् सूर्यस्यास्तमयं किः । आचकांक्षे ततो वीरो वैदेह्या द्रशनोतुसकः ।। ५-२-४८

वीरः कपिः	= the courageous mon-	हनुमान्	=	Hanuma	इति	=	thus
संचिन्त्य	key = thinking	दर्शनोत्सुकः	=	interested in discovery	वैदेह्याः	=	of Sita
तदा	= then	आचकांक्षे		desired	सूर्यस्य	=	the sun set.
					अस्तमयम्		

The courageous Hanuma thus thinking and being interested in discovering Sita, then desired the sun to set.

सूर्ये चास्तं गते रात्रौ देहं संक्षिप्य मारुतिः । वृषदंशकमात्रः सन् बभूवाद्भुतदर्शनः ।। ५-२-४९

सूर्ये	= After the sun had set	मारुतिः	=	Hanuma	संक्षिप्य	=	reduced
अस्तंगते च							
देहम्	= body	रात्रौ	=	at night	वृषदंशक	=	with a body size equal
					मात्रः सन्		to that of a cat
बभूव	= became	अधुत दशनः	=	a wonderful sight (to			
				behold).			

After the sun had set, Hanuma reduced His body at night with a size equal to that of a cat and became a wonderful sight to behold.

प्रदोषकाले हनुमांस्तूर्णमृत्स्रुत्य वीर्यवान् । प्रविवेश पुरीं रम्यां सुविभक्तमहापथाम् ।। ५-२-५०

वीर्यवान्	= the courageous	हनुमान्	= Hanuma	तूर्णम् = quickly
उत्सुत्य	= flew	प्रदोषकाले	= during the evening	प्रविवेश = (and) entered
			time	
रम्याम्	= beautiful	पुरीम्	= city of Lanka	सुविभक्तमहापथा ~~म्~~ with well divided
				main pathways.

The courageous Hanuma quickly flew during evening time and entered the beautiful city with well divided main pathways.

प्रासादमालाविततां स्तम्भैः काञ्चनराजतैः । शातकुम्भमयैर्जालेर्गन्धर्वनगरोपमाम् ।। ५-२-५१

सप्तभौमाष्टभौमैश्च स ददर्श महापुरीम् । तलैः स्फतिकसंकीर्णैः कार्तस्वरविभूषितैः ।। ५-२-५२

सः	= Hanuma	ददर्श = saw	महापुरीम् = (that) great city
प्रासाद माला	= filled with series of	কান্থ্ৰন = (with) golden hued	स्थम्भैः = pillars
वितताम्	mansions	राजतैः	
जालैः	= and windows	गन्धर्वनगरोपमाम्= equal to the city of	सप्तभौमाष्टभौमै = (consisting of) seven
		Gandharvas	च and eight storied
			houses
तलैः	= (with) top portions	स्फटिक = inlaid with crystals	कार्तस्वरविभूषितै= and decorated with
		संकीर्णैः	gold.

Hanuma saw that great city filled with series of mansions, golden hued pillars and window lattices, which was equal to the city of Gandharvas, consisting of seven and eight storied buildings with their top portions studded with crystals and pearls and decorated with gold.

वैडूर्यमणिचित्रेश्च मुक्ताजालविभूषितैः । तलेः शुशुभिरे तानि भवनान्यत्र रक्षसाम् ।। ५-२-५३

अत्र	= there (in that city of	भवनानि	= the houses	रक्षसाम्	= of rakshasas
ગ્રુગ્રુમિરે	Lanka) = shone	ਰਲੈ :	= with top portions	वैडूर्यमणि चित्रैः	= painted by cats-eyes and emeralds
मुक्ताजालविभूा	पेतें: decorated by groups of pearls.			1 444	and cinerales

There in that city of Lanka, the houses of rakshasas shone with top portions painted by cats-eyes and emeralds and decorated by groups of pearls.

काञ्चनानि च चित्राणि तोरणानि च रक्षसाम् । लङ्कामुद्योतयामासुः सर्वतः समलंकृताम् ।। ५-२-५४

काङ्चनानि	= golden	तोरणानि	=	archways	चित्राणि	=	with strange hues
उद्योतयामासुः	= illuminated	समलंकृताम्	=	well decorated	लङ्काम्	=	city of Lanka
सर्वतः	= in all directions.						

Golden archways with strange hues illuminated the well decorated city of Lanka in all directions.

अचिन्त्यामद्भुताकारां दृष्ट्वा लङ्कां महाकिपः । आसीद्विष्ण्डो हृष्टश्च वैदेह्या दर्शनोत्सुकः ।। ५-२-५५

महाकपिः	= Hanuma	दृष्ट्वा	eing अचिन्त्याम् = tl	he unimaginable
लङ्काम्	= city of Lanka	अद्भुताकाराम्	th a wonderful ap- दर्शनोत्सुकः = ea	ager in discovery
			arance	
वैदेह्याः	= of Sita	आसीत्	came विषण्णः = sa	ad
हृष्टश्च	= and happy.		·	

Hanuma on seeing the unimaginable city of Lanka with a wonderful appearance became sad thinking about the prospect of capturing Lanka and also happy being eager to see Sita.

स पाण्डुराविद्धविमानमालिनीं । महार्हजाम्बूनदजालतोरणाम् । यशस्विनीं रावणबाहुपालितां । क्षपाचरैर्भिमबलैः समावृताम् ।। ५-२-५६

सः	= Hanuma (saw Lanka)	पाण्डुराविद्वविमान्मालिनीम् white closely	महार्हजाम्बृनद्जास्रतो रप्राप्ना ng golden win-
		built series of build-	dows and doorways
		ings	of great value
यशस्विनीम्	= of great fame	समावृताम् = consisting	क्षपाचरैः = of ogres
भिम्मबलैः	= of great strength	रावणबाहुपालिताम् ruled by the hands of	
		Ravana.	

Hanuma saw that city of Lanka of great fame, with white, closely built buildings having golden windows and doorways of great value, consisting of ogres of great strength and ruled by the hands of Ravana.

चन्द्रोऽपि साचिव्यमिवास्य कुर्वं । स्तारागणैर्मध्यगतो विराजन् । ज्योत्स्रावितानेन वितत्य लोक । मुत्तिष्ठते नैकसहस्ररिदमः ।। ५-२-५७

नैकसहस्ररिमः	:= Moon with many	तारा गणैः = together with a retinue	मध्यगतः = obtaining the center of
चन्द्रोपि	thousands of rays	of stars	stars
विराजन्	= shining	वितत्य = (and) covering	लोकम् = the earth
ज्योत्स्ना	= with canopy of moon-	उत्तिष्ठते = rose up	कुर्वन्निव = as though performing
वितानेन	light		
साचिव्यम्	= help	अस्य = to Him (Hanuma)	सः हरि = that Hanuma
			प्रवीरः
ददर्श	= saw	चन्द्रम् = the moon	उद्गच्छमानम् = rising up
शण्ज्खप्रभम्	= with a glow of a conch	व्यवभासमानम् = shining	क्षीरमृणाल = with milky white hue
			वर्णम् like a lotus-fiber
हंसमिव	= like a swan	पोष्ट्र्यमानम् = swimming	सरसि = in a lake.

The shining moon too rose up with its many thousands of rays, as though performing help to Hanuma, being at the middle of its retinue of stars and covering the earth with a canopy of light. That Hanuma saw the moon rising up with a glow of a conch shell, shining with a milky white hue of a lotus-fiber, like a swan swimming in a lake.

शिक्षप्रभं क्षीरमृणालवर्ण । मुद्गच्छमानं व्यवभासमानम् । ददर्श चन्द्रं स हरिप्रवीरः । स्रोस्रूयमानं सरसीव हंसम् ।। ५-२-५८

```
सः हरिप्रवीरः
               that Hanuma
                                          ददश
                                                                                                     the moon
                                                       = saw
                                                                                     चन्द्रम्
उद्गछ मानम्
                who was rising up
                                          शङ्खं प्रभम्
                                                       = with the splendour of
                                                                                     व्यवभासमानम् =
                                                                                                     shining
                                                          a couch-shell
क्षीरमृणाल
                in white colour as milk
                                          हम्समिव
                                                                                     पोप्रुयमानम्
                                                          and looking like a
                                                                                                  = swimming
वर्णम्
                and lotus-fibre
                                                          swan
सरसि
             = in a lake.
```

That Hanuma saw the moon, who was rising up in the sky with the splendour of a couch-shell, shining in white colour as milk or lotus-fibre, and looking like a swan swimming in a lake.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्वितीयः सर्गः ।।

Thus completes 2nd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage

and the oldest epic.

3 Sarga 03 - तृतीयः सर्ग

Hanuma Conquers Lanka

Introduction -

In this chapter Hanuma faces Lanka, the city of Lanka herself in the form of a demoness.

स लम्ब शिखरे लम्बे लम्ब तोयद सम्निभे । सत्त्वम् आस्थाय मेधावी हनुमान् मारुत आत्मजः ।। ५-३-१

निशि लन्काम् महा सत्त्वः विवेश किप कुन्जरः । रम्य कानन तोय आढ्याम् पुरीम् रावण पालिताम् ।। ५-३-२

सः	= That	हनुमान्	= Hanuma	मेधावी	= the intellectual
मारुतात्मजः	= son of God of Wind	महासत्त्वः	= one with great might	कपिकुन्जरः	= best among monkeys
लम्बे	= on the mountain called	लम्ब शिखरे	= with high peaks	लम्बतोयद	= equalling a high cloud
	Lamba			सन्निभे	
आस्थाय	= gathered	सत्त्वम्	= courage	विवेश	= and entered
निशि	= at night	लङ्काम्	= the city of Lanka	रावण	= ruled by Ravana
		पुरीम्		पालिताम्	
रम्य कानन	= and filled with beauti-			,	
तोयाढ्याम्	ful forests and (places				
	of) water.				

That Hanuma, best among monkeys, the intellectual son of Vayu, one with great might, stood on the moutain called Lamba with its high peaks equalling a high cloud, gathered courage and entered at night the city of Lanka ruled by Ravana and filled with beautiful forests and places of water such as lakes.

शारद् अम्बु धर प्रख्यैः भवनैः उपशोभिताम् । सागर उपम निर्घोषाम् सागर अनिल सेविताम् ।। ५-३-३

सुपुष्ट बल सम्गुप्ताम् यथैव विटपावतीम् । चारु तोरण निर्यूहाम् पाण्डुर द्वार तोरणाम्।। ५-३-४

उपशोभिताम्	=	(city of Lanka was)	भवनैः	=	by buildings		शारदाम्भुधर	=	equalling au	utumnal
		shone					प्रख्यैः		clouds	
सागरोपम	=	with a sound resem-	सागर अनिल	=	served by	ocean	सुपुष्ट बल	=	filled by	mighty
निर्घोषाम्		bling that of an ocean	सेविताम्		breeze		संपुष्टाम्		armies	
यथैव	=	like	विटपावतीम्	=	Vitapavati		छरु तोरण	=	with elephants	s stand-
					-		निर्यूहाम्		ing at archway	7S
पाण्डुरद्वार	=	with white gates and								
~~तोरणाम~~		archways.								

The city of Lanka was shone by buildings equalling autumnal clouds. With a sound resembling that of an ocean, it was served by ocean breeze. It was filled with well fed and mighty armies like Vitapati, the capital of Kubera. It had elephants positioned at archways and had white gates and archways.

भुजग आचरिताम् गुप्ताम् शुभाम् भोगवतीम् इव । ताम् सविद्युत् घन आकीर्णाम् ज्योतिः मार्ग निषेविताम् ।। ५-३-५

चण्ड मारुत निर्हादाम् यथा इन्द्रस्य अमरावतीम् । शातकुम्भेन महता प्राकारेण अभिसम्वृताम् ।। ५-३-६

किन्किणी जाल घोषाभिः पताकाभिः अलम्कृताम् । आसाद्य सहसा हृष्टः प्राकारम् अभिपेदिवान् ।। ५-३-७

सहसा	= quickly	आसाद्य	= a	approaching	ताम्	=	that Lanka
भुजगाचरिताम्	= with serpants moving	गुप्ताम्	= a	and being protected	शुभाम्	=	like auspicious city of
	about		b	by them	भोगवतीमिव		Bhogavati
सविद्युद्धनाकीर्णाम	≢ spread with lightening	ज्योतिर्मार्ग	= s	served by pathway of	मन्द मारुत	=	with a light breeze
	clouds	निषेविताम्	s	stars	संचाराम्		
इन्द्रस्य	= like Indra's city of	अभिसंऋताम्	= s	surrounded	महता	=	by a city wall
अमरावतीम्	Amaravati				प्राकारेण		
यथा							
शातकुम्भेन	= with a golden hue	अलंकृताम्	$= \dot{c}$	decorated	पताकाभिः	=	by flags
किन्किणी	= with sounds from	हिष्टः	= b	became happy	अहिपेदिवान्	=	and obtained
जाल	groups of bells						
घोषाभिः							
प्राकारम्	= the wall.			'			

Quickly approaching that city of Lanka which was protected by Rakshasas, like the the auspicious city of Bhogavati being protected by serpents moving about, spread with cloud illumined by flashes of lightening, served by pathways of stars, witha light breeze like the Indra's city of Amaravati, surrounded by a wall with a golden hue, decorated by flags with sounds from groups of small bells. He became happy and leapt up the wall.

विस्मय आविष्ट हृदयः पुरीम् आलोक्य सर्वतः । जाम्बूनदमयैः द्वारैः वैदूर्य कृत वेदिकैः ।। ५-३-८

मणि स्फटिक मुक्ताभिः मणि कुट्टिम भूषितैः । तप्त हाटक निर्यूहैः राजत अमल पाण्डुरैः ।। ५-३-९

वैदूर्य तल सोपानैः स्फाटिक अन्तर पांसुभिः । चारु सम्जवन उपेतैः खम् इव उत्पतितैः शुभैः ।। ५-३-१०

कौन्च बर्हिण सम्घुष्टे राज हंस निषेवितैः । तूर्य आभरण निर्घोषेः सर्वतः प्रतिनादिताम् ।। ५-३-११

वस्वोकसारा प्रतिमाम् समीक्ष्य नगरीम् ततः । खम् इव उत्पतिताम् लन्काम् जहर्ष हनुमान् कपिः ।। ५-३-१२

आलोक्य	= seeing	पुरीम् = the city	सर्वतः = everywhere
विस्मयाविष्ट	= (Hanuma) became	ततः = thereafter	कपिः = Hanuma the monkey
हृद्यः	surprised at heart		ह नुमान्
जहर्ष	= became happy	वीक्ष्य = seeing	द्वारैः = with doors
जाम्बूनदमयैः	= which were golden	वैंडुर्यं कृत = with platforms of cat's	वज्रस्फतिकमुक्ताभिः inlaid with diamonds
	hued	वेदिकैः eye gems	crystals and pearls
मणि कुत्तिम	= embellished with	तप्तहाटकनियूहैः = graced with elephants	राजतामल् = crowned with spotless
भूषितैः	floors of gems	made of refined gold	पाण्डुरैः white silver
वैदूर्य कृत	= stairs studded with	स्फाटिकान्तरपांसुभिःwith inside walls	चारुसंज = provided with lovely
सोपानैः	cat's eye gems	made of crystal free	वनोपेतैः assembly halls
		from dust	-
क्रौन्च बर्हिण	= with sounds of Kraun-	राजहंस = served by royal swans	उत्पतितैरिव = as though flying
संघष्टैः	cha birds and pea-	निशेवितैः	
	cocks		
खम्	= towards the sky	शुभैः = with auspicious	प्रति = resounding
	·	houses	नादिताम्
सर्वतः	= everywhere	तूर्याभरण = with the sounds of	वस्वौकसाराप्रतिमाम् equalling the city of
	·	निर्घोषिः clarionets and orna-	Vasvaukasaara
		ments	
उत्पतिताम्	= as though flying	खम् = towards sky.	
इव	.		

Seeing the city everywhere Hanuma became surprised at heart. Thereafter Hanuma the monkey, became happy seeing the doors which were of golden color, with platforms of cat's eye gems, inlaid with diamonds, crystals and pearls, embellished with floors of gems, graced with elephants made of refined gold, crowned

with spotless white silver, stairs studded with cat's eye gems, with inside walls made of crystal free from dust, provided with lovely assembly halls, with sounds of Krauncha birds and peacocks, served by royal swans, looking as though flying toward the sky, with auspicious houses resounding everywhere with the sounds of clarionets and ornaments, equalling the city of Vasvaukasaara, as though flying towards the sky.

ताम् समीक्ष्य पुरीम् लन्काम् राक्षस अधिपतेः शुभाम् । अनुत्तमाम् ऋद्धि युताम् चिन्तयाम् आस वीर्यवान् ।। ५-३-१३

समीक्ष्य	= seeing	ताम् पुरीम्	=	that city		राक्ष्साधिपतेः	=	of the king of rak-
								shasas
अनुत्तमम्	= best one	बुद्धियुताम्	=	with wealth		रम्याम्	=	beautiful one
शुभाम्	= auspicious one	वीर्यवान्	=	that	powerful	चिन्तयामास	=	thought (thus).
				Hanuma				

Seeing that city of Ravana, which was best among cities, a wealthy city, a beautiful and auspicious city, that powerful Hanuma thought thus.

न इयम् अन्येन नगरी शक्या धर्षयितुम् बलात् । रक्षिता रावण बलैः उद्यत आयुध धारिभिः ।। ५-३-१४

न शक्या	= (it is) not possible	धर्षयितुम्	= to oppose	बलात्	= by strength
अन्येन	= by anyone else	इयम् नगरी	= this city	रक्षिता	= guarded
रावण बलैः	= by armies of Ravana	उद्यतायुध	= with raised weapons.		
		धारिभिः			

'It is not possible for anyone else to oppose this city, by strength alone, which is being guarded by armies of Ravana with raised weapons.'

कुमुद् अन्गद्योः वा अपि सुषेणस्य महा कपेः । प्रसिद्धा इयम् भवेत् भूमिः मैन्द् द्विविद्योः अपि ।। ५-३-१५

```
इयम् = this भूमिः = land प्रसिद्धा = may become conquer-
भवेत् able
कुमुद = to Kumuda or Angada महा कपेः = to the great monkey
अन्गदयोर्वापि सुषेणस्य Sushena द्विविदयोर्गप
```

This land may be conquerable by Kumuda or Angada, to the great monkey Sushena or to Mainda or Dvivida.

विवस्वतः तनूजस्य हरेः च कुश पर्वणः । ऋक्षस्य केतु मालस्य मम चैव गतिः भवेत् ।। ५-३-१६

गतिः भवेत्	= there may be access	विवस्वतः	= to son of Sun God -	हरेः	= the monkey	
		तनूजस्य	Sugreeva			
		'	·			

```
कुशपर्वणः = Kusaparvana किप मुख्यस्य = to the chief among मम च एव = and to me. ऋक्षस monkeys Riksha
```

There may be access to this land to the son of Sun God Sugreeva, to the monkey Kusaparvana, to the chief among monkeys Riksha and to me.

समीक्ष्य तु महा बाहः राघवस्य पराक्रमम् । लक्ष्मणस्य च विकान्तम् अभवत् प्रीतिमान् कपिः ।। ५-३-१७

समीक्ष्य	= considering	महबाहोः	= the great armed	राघवस्य	= scion of Raghu's
पराक्रमम्	= strength	लक्ष्मणस्य च	= and Lakshmana's	विक्रान्तम्	= valour
कपिः	= Hanuma	अभवत्	= became	प्रीतिमान्	= happy.

Considering the long armed Sri Raama's strength and Lakshmana's valour, Hanuma became happy.

ताम् रत्न वसन उपेताम् कोष्ठ आगार अवतंसकाम् । यन्त्र अगार स्तनीम् ऋद्धाम् प्रमदाम् इव भूषिताम् ।। ५-३-१८

ताम् नष्ट तिमिराम् दीपैः भास्वरैः च महा गृहैः । नगरीम् राक्षस इन्द्रस्य दद्शं स महा कपिः ।। ५-३-१९

सः महाकपिः	= that great monkey	ददर्श	=	saw	ताम्	=	that
राक्षसेन्द्रस्य	= city of king of rak-	प्रम्दाम् इव	=	like a woman	बुध्हाम्	=	with wealth
नगरीम्	shasas						
भूषिताम्	= decorated	रत्नवसनोपेताम	(=	with diamonds for her	कोष्ठागारवतंसव	गम्	with various storage
				clothes			houses as earrings
अन्त्रागारस्तनी	म् = with armouries for her	नष्ट	=	losing darkness	महाऋहैः	=	by great houses
	breasts	तिमिराम्					
भास्वरैश्च	= radiating	दीप्तैः	=	being illuminated			
				by(lamps).			

That great monkey saw that city of king of rakshasas like a wealthy woman decorated with diamonds for her clothes, with various storage houses as earrings, with amouries for her breasts. Due to the lamps that illuminated the radiant great houses, all darkness was lost.

अथ सा हरिशार्दूलम् प्रविशन्तिम् महाबलम् । नगरी स्वेन रूपेण ददर्श पवनात्मजम् ।। ५-३-२०

अथ	= thereafter	सा नगरी	= (guardian of) that city	स्वेन रूपेण	= in her own	form
ददर्श	= saw	हरि शार्दूलम्	= best among monkeys	महा बलम्	= one wit	h great
					strength	
पवनात्मजम्	= Hanuma	प्रविशन्तम्	= entering.			

Thereafter, the guardian of that city, in her own form, saw Hanuma, the best among monkeys and the mighty one, entering.

सा तम् हरिवरम् दृष्ट्वा लङ्का रावणपालिता । स्वयमेवोत्थिता तत्र विकृताननदर्शना ।। ५-३-२१

द्य	= seeing	तम्	= that Hanuma	तत्र	= there
		हरिवरम्		_	
सा लङ्का	= that Lanka	रावण	= ruled by Ravana	उथिता	= rose up
		पालिता			
स्वयमेव	= herself	विकृत आनन	1		
		दशेना	pearence of face and		
			eyes.		

Seeing that best among monkeys Hanuma there, that Lanka ruled by Ravana, rose up herself with a horrific appearance of face an eyes.

पुरस्तत्क पिवर्यस्य वायुसूनोरतिष्ठत । मुञ्जमाना महानादमब्रवीत्पवनात्मजम् ।। ५-३-२२

अतिष्ठत	= stood	पुरस्तात् =	= in front	वायुसूनोः	= of Hanuma
कपिवरस्य	= the best among Va-	मुन्चमाना =	= leaving	महा नाद	= a great sound
	naras				
अब्रवीत्	= spoke	पवनात्मजम् =	to Hanuma.		

She stood in front of the best among Vanaras Hanuma. She made a great sound and spoke to Hanuma thus.

कस्त्वम् केन च कार्येण इह प्राप्तो वनालय । कथय स्वेह यत्तत्त्वम् यावत्प्राणा धरन्ति ते ।। ५-३-२३

वनालय = Oon	e who lives in gar- विम्	कः =	who are you	केन कार्येण	=	for what reason
dens प्राप्तः इह = did y	rou come here यावत धरनि		as long as (you) sustained	ते प्राणाः	=	your lives (before that)
कथयस्व = tell	यत्	=	whatever	तत्त्वम्	=	truth

'O one who lives in gardens! Who are you? For what reason did you come here? As long as your lives are sustained, tell me the truth here before that.'

न शक्यम् खिल्वयम् लङ्का प्रवेष्टुम् वानर त्वया । रिक्षता रावणबलैरिभगुप्ता समन्ततः ।। ५-३-२४

वानर	= O Vanara	न शक्यम्	= it is indeed not possi-	त्वया	= by you	
		खलु	ble			

Formatted by आकु 78 ©देशराजु हनुमन्त राव

प्रवेष्टुम्	= to enter	इयम् लङ्का	= this Lanka	रक्षिता	= protected
रावण बलैः	= by Ravana's forces	अभिगुप्ता	= guarded	समन्ततः	= all around.

'O Vanara! It is indeed not possible for you to enter this city of Lanka which is protected by Ravana's forces and strongly guarded all around.'

अथ तामब्रवीद्वीरो हनुमानग्रतः स्थिताम् । कथिष्यामि ते तत्त्वम् यन्मम् त्वम् परिपृच्छिस ।। ५-३-२५

अथ	= therafter	वीरः	= the mighty	हनुमान्	= Hanuma
अब्रवीत्	= spoke	ताम्	= to her	स्थिताम्	= who stood
अग्रतः	= in front (of Him)	यत्	= whatever	त्वम्	= you
परिचसि	= are asking	माम्	= me	कथयिष्यामि	= I will tell
ते	= you	तत्त्वम्	= that truth.		

Therafter the mighty Hanuma spoke to Lanka standing in front of Him as follows: 'Whatever matter you are asking me, I will tell you that truthfully.'

का त्वम् विरूपनयना पुरद्वारेऽवतिष्ठसि । किमर्थम् चापि माम् रुद्धा निर्भर्त्सयसि दारुणा ।। ५-३-२६

अवतिष्ठसि	= you are standing	पुरद्वारे	= at the entrance to city	विरूपनयना	= O one with ugly eyes
त्वम् का	= who are you	दारुणा	= O horrible one	रुख्रा	= stopping
माम्	= me	किमर्थम्	= for what reason	निर्भत्यसि	= are you threatening
					me.

'You are standing at the entrance to the city. O one with ugly eyes! Who are you? O horrible one! Stopping me, for what reason are you threatening me?'

हनुमद्वचनम् श्रुत्वा लङ्का सा कामरूपिणी । उवाच वचनम् क्रुद्धा परुषं पवनात्मजम् ॥ ५-३-२७

श्रुत्वा	= listening	हनुमत्	= to Hanuma's words	स लङ्का	= that Lanka
		वचनम्			
कामरूपिणी	= with ability to change	कुद्धा	= became angry	उवाच	= and spoke
	form according to will				
परुषम्	= strong	वचनम्	= words	पवनात्मजम्	= to Hanuma.

Listening to Hanuma's words, that Lanka, with ability to achieve desired form, became angry and spoke these strong words to Hanuma.

अहम् राक्षसराजस्य रावणस्य महात्मनः । आज्ञाप्रतीक्षा दुर्घर्षा रक्षामि नगरीमिमाम् ।। ५-३-२८

अहम्	= I	रक्षामि	= protect	इमाम्	= this
नगरीम्	= city	दुर्घर्षा	= being invincible	आञा प्रतीक्षा	waiting for orders
राक्षस	= of the king of rak-	रावणस्य	= of Ravana	महात्मनः	= the great souled one.
राजस्य	shasas				

'I protect this city, being invincible. I wait for the orders of the king of demons Ravana, the great one.'

न शक्या मामवज्ञाय प्रवेष्टुम् नगरी त्वया । अद्य प्राणैः परित्यक्तः स्वप्स्यसे निहतो मया ।। ५-३-२९

अवज्णाय	= humiliating	माम्	= me	न शक्या	= it is not possible
त्वया	= by you	प्रवेष्टुम्	= to enter	नगरी	= the city
अद्य	= now	निहतः	= being beaten	मया	= by me
परित्यक्तः	= leaving	प्राणैः	= life	स्वप्ससे	= you will sleep (for-
					ever).

'After humilliating me it is not possible for you to enter the city. Being beaten by me, you will leave life and have a permanent sleep.'

अहम् हि नगरी लङ्का स्वयमेव प्लवङ्गम । सर्वतः परिरक्षामि ह्येतत्ते कथितम् मया ।। ५-३-३०

प्रवन्गम	= O Vanara!	अहम्	= I	परिरक्षामि	= am protecting
लण्का नगरी	= the city of Lanka	सर्वतः	= in all directions	एतत्	= this matter
कथितम्	= has been indeed told	ते	= to you	मया	= by me.

'O Vanara! I am protecting this city of Lanka in all directions. This matter has been already told to you by me.'

लङ्काया वचनम् श्रुत्वा हनुमान् मारुतात्मजः । यत्नवान्स हरिश्रेष्ठः स्थितश्शेल इवापरः ।। ५-३-३१

मारुतात्मजः	= Son of Vayu - Hanuma	हरि श्रेष्ठः	= the best among Va- श्रुत्वा = hearing	
			naras	
लण्कयाः	= Lanka's words	स्थितः	= stood up अपरः शैलः = like a second mo	un-
वचनम्			इव tain	
यत्नवान्	= with a purpose.			

The son of Vayu and best among Vanaras heard Lanka's words and stood up like a second mountain, with a purpose.

स ताम् स्त्रीरूपविकृताम् दृष्ट्वा वानरपुङ्गवः । आबभाषेऽथ मेधावि सत्त्वान् प्लवगर्षभः ।। ५-३-३२

अथ	= thereafter	सः	= that Hanuma	मेथावी	= the wise one	

सत्त्वान्	= with strength	प्रवगर्ष भः	=	best among those who	वानर पु	ण्गवः	=	best among Vanaras
				can fly				
द्रष्ट्वा	= saw	आम्	=	that Lanka	स्त्री	रूप	=	in the form of a lady
					इकृताम्			and ugly
आबभाषे	= spoke thus.							

Thereafter that Hanuma the wise one, with great strength, best among those who can fly and best among Vanaras, saw that city of Lanka in the form of an ugly woman and spoke thus.

द्रक्ष्यामि नगरीम् लङ्काम् साट्टप्राकारतोरणाम् । इत्यर्थमिह सम्प्राप्तः परम् कौतूहलम् हि मे ।। ५-३-३३

द्रक्ष्यामि	= I should like to see	लङ्काम्	= the city of lanka	साट्टा प्राकार	=	with its palaces defen-
		नगरीम्		तोरणाम्		sive walls and arch-
						ways
इति अर्थम्	= for this reason	संप्राप्तः	= (I) came	इह	=	here
परम्	= (there is) lot of curios-	मे	= to me.			
कौतूहलम्	ity					

'I should like to see the city of Lanka with its palaces, defensive walls and archways. I came here for that reason. I am very curious to see them.'

वनान्युपवनानीह लङ्कायाः काननानि च । सर्वतो गृहमुख्यानि द्रष्टुमागमनम् हि मे ।। ५-३-३४

मे आगमन्म्	= my arrival	इह	here		द्रष्टुम् हि	=	to indeed see
लङ्कायाः	= Lanka's	वनानि	gard	ens	उपवनानि	=	parks
काननानि च	= and forests	गृह मुख्यानि	impo	ortant houses	सर्वतः	=	all over

'My arrival here is indeed to see Lanka's gardens, parks, forests and important houses all over.'

तस्य तद्वचनम् श्रुत्वा लङ्का सा कामरूपिणी । भूय एव पुनर्वाक्यम् बभाषे परुषाक्षरम् ।। ५-३-३५

श्रुत्वा	= listening	तस्य	= to His	तत् वचनम्	= those words
लङ्का काम	= Lanka with the ability	बभाषे	= spoke	पुनः	= again
रूपिणी	to change form accord-				
	ing to will				
परुषाक्षरम्	= strong words	भूयः एवे	= stronger than before.		

Listening to Hanuma's words, Lanka with the ability to assume desired form, spoke harsh words stronger than before.

मामनिर्जत्य दुर्बेद्धे राक्षसेश्वरपालिता । न शक्यमद्य ते द्रष्टुम् पुरीयम् वनराधम ।। ५-३-३६

वानराधम	= O lowly Vanara!	दुर्बद्धे	= with evil mind	न शक्यम्	= it is not possible
ते	= to you	द्रष्टुम्	= to see	अद्य	= now
इयम् पुरी	= this city	राक्षसंस्वर	= ruled by king of rak-	अनिर्जित्य	= without defeating me.
		पालिता	shasas	माम्	

'O lowly Vanara with an evil mind! It is not possile for you to see this city ruled by king of rakshasas, without first defeating me.'

ततः स किपशार्दूलस्तामुवाच निशाचरीम् । दृष्वा पुरीमिमाम् भद्रे पुनर्यास्ये यथागतम् ।। ५-३-३७

ततः	= then	सः कपि	=	that tiger among Va-	उवाच	=	spoke
		शार्दूलः		naras Hanuma			
ताम्	= to that demon	भद्रे	=	O auspicious one!	दृष्वा	=	after seeing
निशाचरीम्							
इमाम्	= this city	यास्ये	=	I will return	पुनः	=	agin
पुरीम्							
यतागतम्	= as I came.						

Then that tiger among Vanaras Hanuma spoke to that demon : 'O auspicious one! After seeing this city I will return back again to where I came from.'

ततः कृत्वा महानादम् सा वै लङ्का भयावहम् । तलेन वानरश्रेष्ठम् ताडयामास वेगिता ।। ५-३-३८

ततः	= thereafter	सा लन्का	= that Lanka	कृत्वा	= made
महानादम्	= a great sound	भयावहम्	= causing terror	ताडयामास	= hit
वानरश्रेष्ठम्	= the best among Va-	तलेन	= with the palm	वेगिता	= quickly.
	naras				

Thereafter that Lanka made a great sound causing terror and hit Hanuma, the best among Vanaras, with her palm quickly.

ततः स किपशार्दुलो लङ्काया तािहतो भृशम् । ननाद सुमहानादम् वीर्यवान् पवनात्मजः ।। ५-३-३९

ततः	= then	सः	=	that tiger among Va-	वीर्यवान्	=	the poweful
		कपिशार्दूलः		naras			
पवनात्मजः	= son of Vayu	ताडितः	=	being hit	लन्कया	=	by Lanka
भृशम्	= a lot	ननाद	=	made	सुमहानादम्	=	a great sound.

Then that tiger among Vanaras, the powerful son of Vayu, being hit powerfully by Lanka made a great sound.

ततः सम्वर्तयामास वामहस्तस्य सोऽङ्गुळीः । मृष्टिनाभिजघूनैनाम् हनुमान् क्रोधमूर्चितः ।। ५-३-४० स्त्री चेति मन्यमानेन नातिक्रोधः स्वयम् कृतः ।

= thereafter क्रोधमूर्चितः ततः सः हनुमान् = that Hanuma = became dizzy with anger संवर्तयामास = folded अङ्गळीः = of left hand वामहस्तस्य = fingers अभिहघान = hit एनाम् her with His fist स्त्री च इति अति क्रोधः = she is a woman (thus) मन्यमानेन = thinking = great anger स्वयम् = was not done by Himself. कृतः

Thereafter that Hanuma became dizzy with anger and folded his fingers of left hand. He then hit her with His fist. 'She is a woman' - thinking thus He did not show much anger by Himself.

सा तु तेन प्रहारेण विह्नलाङ्गी नीशाचरी ।। ५-३-४१ पपात सहसा भूमौ विकृताननदर्शना ।

सा निशाचरी	= that demon	पपात	= fell	भूमौ	= on land
तु					
सहसा	= immediately	तेन प्रहारेण	= by that hit	विह्ह्याङ्गी	= with a distressed body
विकृतानन	= and became with			'	
दर्शना	a horrific face in				
	appearance.				

That demon fell on land immediately by that hit with a distressed body and appeared with a horrific face.

ततस्तु हनुमान् प्राज्ञस्ताम् दृष्ट्वा विनिपातिताम् ।। ५-३-४२ कृपाम् चकार तेजस्वी मन्यमानः स्त्रियम् तु ताम् ।

ततः	= thereafter	प्रञः	= the intellectual	तेस्जस्वी	= the glorious one
हनुमान्	= Hanuma	द्य	= saw	ताम्	= her
विनिपातिताम्	= fallen down	मन्य मानः	= thinking	ताम्	= her
स्त्रियम्	= to be woman	चकार	= made	कृपाम्	= kindness.

Thereafter the intellectual and glorious Hanuma saw her fallen down and thinking her to be woman, showed kindness.

ततो वै भृशसम्विम्ना लङ्का गद्भदाक्षरम् ।। ५-३-४३ उवाचागर्वितम् वाक्यम् हनूमन्तम् प्लवङ्गमम् ।

ततः	= thereafter	सा लन्का	= that Lanka	भृश संविग्ना	= being very gloomy
उवाच	= spoke	गद्भदाक्षरम्	= with faltering tone	वाक्यम्	= these words
अगर्वितम्	= without being proud	हनूमन्तम्	= to Hanuma	प्रवङ्गम्	= the Vanara.

Thereafter that Lanka being very gloomy spoke with a falterting tone without pride these words to Hanuma the Vanara.

प्रसीद सुमहाबाहो त्रायस्व हरिसत्तम ।। ५-३-४४ समये सौम्य तिष्ठन्ति स्त्त्ववन्तो महाबलाः ।

सु महाबाहो	= O long armed one!	हरि सत्तम	= O best among Va-	प्रसीद = get propitiated
			naras!	
त्रायस्व	= protect me	सौम्य	= O gentle one!	महाबलाः = those with great
				strength
सत्त्ववन्तः	= with courage	तिष्ठन्ति	= stand	समये = on tradition.

'O long armed one! O best among Vanaras! Get propitiated and protect me. O gentle one! Those with great strength and courage always stand firm on tradition.'

अहं तु नगरी लङ्का स्वयमेव प्लवङ्गम ।। ५-३-४५ निर्जिताहम् त्वया वीर विक्रमेण महाबल।

प्रवन्गम	= O Vanara!	अहं तु	= I am	लन्कानगर्येव	= city of Lanka itself
स्वयमेव	= myself	महा बल	= O strong one!	वीर	= O courageous one!
अहं	= I	निर्जिता	= have been defeated	त्वया	= by your strength.
				विक्रमेण	

'O Vanara! I am myself the city of Lanka. O strong one! O courageous one! I am defeated by your strength.'

इदम् तु तथ्यम् शृणु वै ब्रुवन्त्य मे हरीश्वर ।। ५-३-४६ स्वयम्भुवा पुरा दत्तम् वरदानम् यथा मम ।

हरिश्वरा	= O lord of Vanaras!	पुरा	= in earlier times	यथा	= how
वरदानम्	= a gift of boon	दत्तम्	= had been given	मम	= to me
स्वयम्भुवा	= by Brahma	शृणु वै	= hear	मे	= by me
ब्रुवन्याः	= being spoken	इदम्	= this truth.		
		तथ्यम् तु			

'O lord of Vanaras! In earlier times I had been given a boon by Lord Brahma. Hear from me about this matter.'

यदा त्वाम् वानरः कश्चिद्विक्रमाद्वशमानयेत् ।। ५-३-४७ तदा त्वया हि विज्ञेयम् रक्षसाम् भयामागतम् ।

यदा	= whenever	कश्चित्	= one Vanara	विक्रमात्	= by his prowess
		वानरः			
त्वाम् वशम्	= conquers you	तदा	= then	भयम्	= fear
आनयेत्					
आगतम्	= will come	रक्षसाम्	= for Rakshasas	त्वया	= let it be known by you.
				विग्नेयम्	

'Let this be known by you - whenever a Vanara conquers you with his might, then a fear will come for Rakshasas.'

स हि म् समयः सौम्य प्राप्तोऽय तव दुर्शनात ।। ५-३-४८ स्वयम्भूविहितः सत्यो न तस्यास्ति व्यतिक्रमः ।

सौम्य	= O gentle one!	तव दर्शनात	= with your apparance	अद्य	=	now	
सः समयः	= that time has arrived	मे	= for me	स्वयम्भूविहितः	=	the ordinance	of
प्राप्तः						Brahma	
सत्यः	= is true	नास्ति	= there is no	व्यतिक्रमः	=	change	
तस्य	= to that.			,			

'O gentle one! With your appearance now, that time has come for me. Ordinance of Brahma is the truth and is immutable.'

सीतानिमित्तंम् राज्ञस्तु रावणस्य दुरात्मनः ।। ५-३-४९ विधत्स्व सर्वकार्याणि यानि यानिह वाञ्चसि ।

विनाशः	= destruction	समुपागतः	= has come	रावणस्य	= of Ravana
दुर्रात्मनः	= the evil minded	राञाः	= king	सर्वेषाम्	= and to all Rakshasas
				रक्षसाम् च	
सीता	= due to Sita.			'	
निमित्तम्					

'The destruction has come for Ravana the evil minded king and to all Rakshasas due to Sita.'

तत्प्रविश्य हरिश्रेष्ठम् पुरीम् रावणपालिताम् ।। ५-३-५० विधत्स्व सर्वकार्याण् यानि यानीह वाञ्चसि ।

हरि श्रेष्ठ	= O best among Va-	tat	= for that reason	प्रविश्य	= enter
पुरीम्	naras! = the city	रावण पालिताम्	= ruled by Ravana	इ विध्त्व	= do
यानि यानि इह	= whatever = here.	वान्चसि	= you desire	सर्व कार्याणि	= all those tasks

'O best among Vanaras! For that reason, enter the city of Lanka ruled by Ravana and do here whatever tasks you want to.'

प्रविश्य शापोपहताम् हरीश्वर । शुभाम् पुरीम् राक्षसराजपालिताम् । यदच्छया त्वम् जनकात्मजाम् सतीम् । विमार्ग सर्वत्र गतो यथासुखम् ।। ५-३-५१

हरीश्वरा	= O lord of Vanaras!	प्रविश्य	= enter	पुरीम्	= the city
यदृछया	= freely	शापोपहताम्	= stuck by curse	राक्षस राज	= ruled by the king of
				पालिताम्	Rakshasas
शुभाम्	= auspicious one	त्वम्	= you	सर्वत्र गतः	= being gone every-
					where
विमार्गस्व	= search	सतीम्	= the chaste wife Sita	यथा सुखम्	= according to comfort.
		जनकात्मजाम्			

'O lord of Vanaras! Enter the auspicious city of Lanka stuck by the curse, ruled by the king of Rakshasas, roam everywhere and search for the chaste wife Sita according to your comfort.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे तृतीयः सर्गः ।।

Thus completes 3rd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

4 Sarga 04 - चतुर्थः सर्ग

Hanuma Enters The City Of Lanka

Introduction -

Entering Lanka at night by placing His left foot desiring the destruction of enemies, Hanuma hears various musical instruments being played upon inside. He also observes enemies' forces and moves towards the royal gynaeceum.

स निर्जत्य पुरीम् लण्का श्रेष्ठाम् ताम् कामरूपिणीम् । विक्रमेण महातेजा हनुमान् कपिसत्तमः ।। ५-४-१ अद्वारेण मःआतेजा होमान् कपिसत्तमः ।

सः हनुमान्	= that Hanuma	कपिसत्तमः	= the best among Va-	महातेजाः	= the great radiant one
			naras		
महा बाहुः	= the long armed one	निर्जित्य	= conquered	विक्रमेण	= by strength
ताम्	= that Lanka	श्रेष्ठाम्	= the best one	कामरूपिणीम्	= capable of assuming
लङ्काम्					desired form
अभिपुप्लुवे	= leapt	प्राकारम्	= (over) fortress wall	अद्वारेण	= at a non-entry gate.

That Hanuma the best among Vanaras, the great radiant one, the long armed one, conquered with His might the best Lanka who is capable of assuming desired form. He then leapt over the city wall at a place that was not a gate.

प्रविश्य नगरीम् लङ्काम् किपराजहितम्करः ।। ५-४-२ चकेणाऽथ पदम् सव्यम् शत्रूणाम् स तु मूर्धनि ।

कपिराज	= desiring the benefit of	सः	= that Hanuma	प्रविश्य	= entered
हितंकरः	the king of Vanaras				
लङ्काम्	= the city of Lanka	अथ	= and	चक्रे	= made
नगरीम्					
सव्यं पादम्	= left foot	शत्रूणाम्	= on enemies' head.		
		मूर्धनि			

Desiring the benefit of the king of Vanaras Sugreeva, that Hanuma entered the city of Lanka and thus actually placed His left foot on the enemies' heads.

comment: When entering a city of enemies, one who wishes their destruction should always place one's left foot first into the city.

Formatted by आकु 87 ©देशराजु हनुमन्त राव

प्रविष्टः सत्त्वसंपन्नो विशायाम् मारुतात्मजः ।। ५-४-३ स महापथमास्थाय मुक्तापुष्पविराजितम् । ततस्तु ताम् पुरीम् लङ्काम् रम्यामभिययौ कपिः ।। ५-४-४

सः	= that son of Vayu	सत्त्व संपन्नः	= endowed with great	ਸੈੲ:	= entered
मारुतात्मजः			strength		
निशायाम्	= at night	आस्थाय	= and took	महा पथम्	= the grand road
मुक्ता पुष्प	= shone by pearls and	ततः	= then	कपिः	= Hanuma
विराजितम्	flowers				
अभिययौ	= went	ताम्	= towards that beautiful		
		रम्याम्	city of Lanka.		
		लकाम्			
		पुरीम्			

That son of Vayu endowed with great strength, entered the city at night and took the grand road shone by flowers and pearls. After that Hanuma went towards that beautiful city of Lanka.

हसित उद्धुष्ट निनदैः तूर्य घोष पुरः सरैः । वज्र अन्कुश निकाशेः च वज्र जाल विभूषितैः ।। ५-४-५ गृह मेधेः पुरी रम्या बभासे द्योः इव अम्बुदैः ।

रम्या पुरी	= the beautiful city	बभासे	= shone	द्यौरिव = like the sky
अम्बुदैः	= with clouds	गृह मेघैः	= with cloud like houses	हसितोत्कृष्ट = with sounds of laugh-
				निनदैः ter
तूर्य घोष पुरः सरैः	= with sounds of musi- cal instruments at the	वज्रांकुरा निकाशैश्च	= equal (in strength) to diamonds and clubs	वज्र जाल = with windows deco- विभूषितैः rated with diamonds.
	interior		unit ciu	

The beautiful city shone like the sky together with clouds, with its cloud like houses filled with sounds of laughter and with sounds of musical instruments at the interior, equal in strength to diamonds and clubs and with windows decorated with diamonds.

प्रजज्वाल तदा लन्का रक्षः गण गृहैः शुभैः ।। ५-४-६ सित अभ्र सदृशैः चित्रैः पद्म स्वस्तिक संस्थितैः । वर्धमान गृहैः च अपि सर्वतः सुविभाषितैः ।। ५-४-७

ततः	= then	थे चित्य = shone	सुविभूषिता = being well decorated
_		प्रजज्वाला	
सर्वतः	= everywhere	रक्षोगणगृहैः = by houses of Rak	
		shasas	गृहैश्चा houses
सिताभ्र	equalling white clouds	चित्रैः = surprising ones	पद्मस्वस्तिक = with the shape of lotus
सदृशैः			संस्थितैः and swastika
~~ર~~ ાુમૈઃ	= (and) auspicious.		

Then that city of Lanka shone brilliantly being well decorated by the houses of Rakshasas. These were modern houses which equalled white clouds, which were surprising with the shape of lotus and swastika and which were auspicious.

ताम् चित्र माल्य आभरणाम् कपि राज हितम् करः । राघव अर्थम् चरन् श्रीमान् ददर्श च ननन्द च ।। ५-४-८

कपि राज	= performer of good	श्रीमान्	= the glorious Hanuma	चरन्	= moving
हितं करः	deeds for the king of				
	monkeys				
राघवार्थम्	= for the sake of Sri	ददर्श	= saw	ताम्	= that city
	Raama				
चित्रमाल्या	= with wonderful gar-	ननन्द च	= and became happy		
भरणाम्	lands and jewellery		too.		

That glorious Hanuma, performer of beneficial deeds for Sugreeva the king of monkeys, moved around the city of Lanka which had wonderful garlands and jewellery, for the sake of Sri Raama. He saw the city and became happy too.

भवनाद्भवनं गच्छ्न् दद्र्श पवनात्मजः । विविधाकृतिरूपाणि भवनानि ततस्ततः ।। ५-४-९

गचन्	= going	भवनात्	= from one building to	पवनात्मजः	= Hanuma
		भवनम्	another		
ददर्श	= saw	भवनानि	= buildings	विविधाकृति	= in various shapes and
				रूपाणि	forms
ततस्ततः	= on every side.			1	

Going from one building to another, Hanuma saw buildings in various shapes and forms on every side.

शुश्राव मधुरम् गीतम् त्रि स्थान स्वरं भूषितम् । स्त्रीणाम् मदं समृद्धानाम् दिवि च अप्सरसाम् इव ।। ५-४-१०

अप्सरसाम्	= like Apsarasa women	दिवि = in heaven	मद् = filled with love
इव			समृद्धानाम्
स्त्रीणाम्	= of women	त्रिस्थानस्वरभूषितम् decorated by sounds	
		born from the three	
		areas- Mandra Mad-	
		hya Tara	
शुश्राव	= heard	गीतम् = song	मधुरम् = which was sweet.

Hanuma heard a sweet song which was decorated by sound from the three svaras - Mandra, Madhya and Tara of love lorne women like Apsara women in heaven.

शुश्राव कान्ची निनदम् नृपुराणाम् च निह्स्वनम् । सोपान निनदामः चैव भवनेषु महात्मनम् ।। ५-४-११

	= (He) heard	ततः ततः	=	there a	nd there		महात्मनम्	=	in houses of wealthy
							भवनेषु		people
कान्चीनिनद्मृ	पुरम्गाम्inkling of ornaments	सोपान	=	sound	footfall	over	अस्पोतित	=	sound from warriors
निह्स्वनम्	worn around the waist	निनदाम् च		stairs			निनाद्म्च		due to clapping of
		इव							arms
क्ष्वेळिताम्श्र	= roar of ogres.						'		

Hanuma also heard there and there sound from the tinkling of ornaments worn around the waist in the houses of wealthy people, sounds of footfall over stair, sound from clapping of arms by warriors and roar of ogres.

आस्फोटित निनादामः च क्ष्वेडितामः च ततः ततः । शुश्राव जपताम् तत्र मन्त्रन् रक्षोगृहेषु वै ।। ५-४-१२

राुश्राव = (He) heard	ततः ततः	= there and there	महात्मनम् = in houses of wealthy
			भवनेषु people
कान्चीनिनद्म्नूपुरम्णाम्(inkling of orname	nts सोपान	= sound footfall over	आस्फोटित = sound from warriors
निह्स्वनम् worn around the wa	ist निनदाम् च	stairs	निनादामः च due to clapping of
	इव		arms
क्ष्वेडिताम: च = roar of ogres.			•

Hanuma also heard there and there sound from the tinkling of ornaments worn around the waist in the houses of wealthy people, sounds of footfall over stair, sound from clapping of arms by warriors and roar of ogres.

स्वाध्याय निरतामः चैव यातु धानान् ददर्श सः । रावण स्तव सम्युक्तान् गर्जतः राक्षसान् अपि ।। ५-४-१३

शुश्राव	= (He) heard	मन्त्रान्	= ritual chantings	जपताम् = chanted by ogres
तत्र	= there	रक्षोगृहेषु	= in the house of rak-	सः = He
			shasas	
ददर्श	= saw	यतुधानाम्	= a class of ogres	स्वध्यायनिरतान् = engaged in study of
				Vedas
ददर्श	= saw	राक्षसानपि	= also rakshasas	गर्जतः = roaring
रवनस्ततसम्यु	कान् who came together			'
	praise to Ravana.			

There Hanuma heard ritual chantings muttered by rakshasas in their houses. He saw ogres engaged in study of Vedas. He also saw roaring rakshasas who came together to praise Ravana.

राज मार्गम् समावृत्य स्थितम् रक्षः बलम् महत् । ददर्श मध्यमे गुल्मे राक्षसस्य चरान् बहून् ।। ५-४-१४

ददर्श	= (He) saw	बहून् चरान्	= many spies	रावनस्य	= of Ravana
रक्षोबलम्	= army of ogres	महत्	= which was a big one	स्तितम्	= which stood
राजमार्गम्	= surrounding royal	मध्यमे गुल्मे	= in the central zone of		
स्मावृत्य	highway		the city.		

He saw many spies of Ravana and a big army of ogres which stood surrounding the royal highway in the central zone of city.

दीक्षितान् जटिलान् मुण्डान् गः अजिन अम्बर् वाससः । दर्भ मुष्टि प्रहरणान् अग्नि कुण्ड आयुधामः तथा ।। ५-४-१५

कूट मुद्गर पाणीमः च दण्ड आयुध धरान् अपि । एक अक्ष अनेक कर्णामः च चलल् लम्ब पयः धरान् ।। ५-४-१६

करालान् भुग्न वऋामः च विकटान् वामनामः तथा। धन्विनः खिन्ननः चैव शतन्नी मुसल आयुधान्।। ५-४-१७

परिघ उत्तम हस्तामः च विचित्र कवच उज्ज्वलान् । नातिस्थूलान् नातिकृशान् नातिदीर्घ अतिहस्वकान् ।। ५-४-१८

नातिगौरान्नातिकृष्णान्नातिकुङ्गान्न वामनान् । विरूपान् बहु रूपामः च सुरूपामः च सुवर्चसः ।। ५-४-१९

				_	
ददर्श	= (He)saw	दीक्षितान् =	those who were ini-	जटिलान् =	those who wore mat-
			tiated into various		ted locks on their head
			Vedic practices		
मुण्डान्	= those who had shaven	गोजिनाम्बरवसिन≄	those who had worn	दर्भमुष्टिप्रहरणान् =	those who were car-
	heads		cow hides and other		rying Kusa grass as
			clothing		weapons
तधा	= and also	अग्निकुन्डायुधान् =	those who had fire	कूटमुद्गरपाणीम्श्र=	those who carried
			vessels as weapons		hammers and clubs in
			•		their hands
दण्डायुधधरान	ापि= and also those who	एकाक्षान् =	those who were one-	एककर्णाम्श्च =	those who had one ear
·	had worn staffs as		eyed		
	weapons		,		
लम्बोदरपयोध	*	कराळान् =	those who had horri-	भुग्नवऋम्थ =	those with twisted
•	bellied and with hang-	`	ble appearances	•	mouths
	ing breast		11		
विकटान्	= those who were hor-	तधा =	and also	वामनान् =	short people
`	rific			,	1 1
	-				

धन्विनः =	those who carried bows and arrows	सिंद्रिनश्चेव = those who carried swords	श्वतिष्ठमुसलायुधान् those who carried pestles and clubs as
परिघोत्तमहस्ताम् ~~श~~ ्च	those who carried excellent Parighas in their hands	विचित्रकवचोज्ज्वस्मन्those who shone with strange armour	weapons नातिस्थूलान् = those who were not very fat
नातिकृशान् =		नातिधीर्घातिह्रस्वाकान्hose who were nei- ther tall nor short	नातिगौरान् = those who were not very fair
नातिकृष्णान् =	those who were not very dark	नातिकुड़ाान् = those who were not very hunchbacked	न वामनान् = those who were not very short
	those who had distorted appearance	बहुरूपन्थ = those who had multi- ple appearances	सुरूपांश्र = those who had a good appearance
सुवर्चसः =	those who had great brilliance	ध्वजीन् = those who carried ban- ners	पताकिनश्चैव = those who carried flags
विविधायुधान् =	those who carried different weapons.		

Hanuma saw those who were initiated into various Vedic practices, those who wore matted locks on their head, those who had shaven heads, those who wore cow hides and other clothing, those who were carrying Kusa grass as weapons and also those who had fire vessels as weapons, those who carried hammers and clubs in their hands and also those who had worn staffs as weapons, hose who were one-eyed, those who had one ear, hose who were pot-bellied and with hanging breast, those who had horrible appearances, those with twisted mouths, those who were horrific and also short people, those who carried bows and arrows those who carried swords, those who carried pestles and clubs as weapons, those who carried excellent Parighas in their hands, those who shone with strange armour, those who were not very fat, those who were not too thin, those who were neither tall nor short, those who were not very fair, those who were not very dark, those who were not very hunchbacked, those who were not very short, those who had great brilliance, those who carried banners, those who carried flags and those who carried different weapons.

ध्वजीन् पताकिनश्चैव ददर्श विविधायुधान् । शक्ति वृक्ष आयुधामः चैव पट्टिश अशनि धारिणः ।। ५-४-२०

क्षेपणी पाश हस्तामः च ददर्श स महा किपः । स्रग्विणः त्व अनुलिप्तामः च वर आभरण भूषितान् ।। ५-४-२१

नानावेषसमायुक्तान्यथास्वैरगतान् बहून् । तीक्ष्ण शूल धरामः चैव विज्ञणः च महा बलान् । । ५-४-२२

महाकपिः =	Hanuma	ददर्श =	saw	शेक्तिवृक्षयुधाम्श्रेक्	those who carried
					javelins and trees as
					weapons
पटिसशेनिधारिण⊨	or holding Pattisa and	क्षेपणीपाशहस्ताम्श्र	and holding a sling	स्रग्विणः =	those who carried
	thunderbolts		and noose in their		flower garlands
			hands		
अनुलिप्ताम्श्र =	those who wore san-	वराभरनभोषितान्⊨	decorated with best	नानावेषसमायुक्ताच्	with various kinds of
	dal pastes		jewellery		appearances
यधास्वैरगतान् =	moving about at will	बहृन् =	many people	तीक्ष्नस्तूलधारम्श्रेव	those who carried
					sharp spikes
वज्रिनश्च =	along with thunder-	महाबलान् =	those who had great		
	bolt		might		

Hanuma saw many people, who had great might, who carried javelins and trees as weapons, those who carried Pattisas and thunderbolts, those who carried in their hands sling and nooses, those who carried flowered garlands, wearing sandal paste and decorated with best jewellery, those who had various kinds of appearances roaming freely at will, those who carried sharp spikes and thunderbolts.

श्रत साहस्रम् अव्ययम् आरक्षम् मध्यमम् कपिः । रक्षोधिपतिनिर्दिष्टम् ददर्शान्तः पुराय्रतः ।। । ५-४-२३

कपिः	= Hanuma	ददर्श	= saw	अन्तःपुराग्रतः = (statoned) before inner
				city
मध्यमंआरक्षम्	= central protective	अव्यग्रम्	= attentive	सेतसहस्रम् = equal in hundred
	force			thousand
रखोधिपतिनिर्दि	ष्टम् positioned at the com-			'
	mand of Ravana.			

Hanuma saw at the front of inner city, a hundred thousand central protective force which was attentive and was positioned there at the command of Ravana.

स तदा तद्गृहम् दृष्ट्वा महाहाटकतोरणम् । राक्षसेन्द्रस्य विख्यातमद्रिमूर्घि प्रतिष्ठितम् ।। ५-४-२४

पुण्डरीकावतंसाभिः परिखाभिरलम्कृतम् । प्राकार आवृतम् अत्यन्तम् दद्शं स महा कपिः ।। ५-४-२५

सः	=	that	महाकपिः	=	Hanuma	ददर्श	=	saw
तत् गृहम्	=	that house	राक्षसेन्द्रस्य	=	of Ravana	महाहाटक	=	with a great golden
						तोरणम्		doorway
अर्द्रिमूर्द्रिणि	=	on a top of mountain	प्रतिष्ठितम्	=	situated	विक्यातम्	=	famous
पुदरीकवतम्सा	भे⊨	with lotuses as decora-	परिकाभिः	=	garnished by moats	प्राकारवृतम्	=	surrounded by a com-
		tions	अलम्कृतम्					pound wall
तदा	=	then	दृष्त्वा	=	seeing	अत्यन्तम्	=	a lot.

That Hanuma saw Ravana's house with a golden doorway. That famed house was on the top of a mountain. Motes filled with white lotuses surrounded it. It was also surrounded by a compound wall. He watched the house again and again.

त्रिविष्टप निभम् दिव्यम् दिव्य नाद विनादितम् । वाजि हेषित सम्घुष्टम् नादितम् भूषणैः तथा ।। ५-४-२६

रथैः यानैः विमानैः च तथा गज हयैः शुभैः । वारणैः च चतुः दन्तैः श्वेत अभ्र निचय उपमैः ।। ५-४-२७

भृषितम् रुचिर द्वारम् मत्तैः च मृग पक्षिभिः । राक्षस अधिपतेः गुप्तम् आविवेश गृहम् कपिः ।। ५-४-२८

	TT1	आविवेश		. 1			.1
महाकपिः	= The great Hanuma			entered	गुप्तम्	=	secretly
राक्षसाधिपतेः	= Ravana's inner city	त्रिविष्टपःनिभम	=	(which was like a) par-	दिव्यम्	=	best one
				adise			
वाजिघोषितसन	न्गुष्टम् resonating with neigh-	तधा	=	and	नादितम्	=	made noisy
	ing of horses						
भूषनैः	= with ornaments	रधैः	=	by chariots	यानैः	=	by vehicles
विमानैश्च	= and by aerial-cars	तधा	=	and	भूषितम्	=	decorated by
सुभैःहयगजैः	= by auspicious horses	स्वेताब्रनिचयोप	ग्मै≑	equalling a group of	वारणैश्च	=	by great elephants
	and elephants			white clouds			
चतुर्दन्तैः	= with four tusks	मृगपक्षिभिः	=	by animals and birds	मत्तैः	=	in heat
रुचिरद्वारम्	= with a beautiful en-	रक्षितम्	=	protected	यातुधानैः	=	by raksasas
	trance						
सुमहावीरैः	= with great strength	शहस्रशेः	=	in thousands.			

The great Hanuma entered secretly Ravana's inner city which was equal to paradise, rendered noisy by neighing of horses and tinkling of ornaments, by chariots, vehicles and aerial-cars and decorated by auspicious elephants and horses and great elephants with four tusks and by birds and animals in heat. It had beautiful entrances and was protected by thousands of rakshasas with great strength.

सहेमजाम्बूनद्चकवाळम् । महार्ह मुक्तामणिभूषितान्तम् । परार्थ्यकालागुरुचन्दनाक्तं । स रावणान्तःपुरमाविवेश ।। ५-४-२९

सः	= Hanuma	आविवेश = entered	रावनातःपुरम् = the in inner city of Ra-
			vana

सहेम	= filled with gold	जाबूनद चक्रवाळम्	= with a golden court- yard	महारः मुक्ता = मणिभूषितान्तम्	with a central area decorated by pearls and diamonds of great value
परार्ध्यकालागु	रुच्च्दनातस् which was sprin-			1	
	kled with water				
	containing superb				
	agallocum and sandal-				
	wood.				

Hanuma entered the inner city of Ravana which was filled with gold, which had a golden court-yard, with a central area decorated by pearls and diamonds of great value and sprinkled daily with water containing superb algallocum and sandal-wood.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुर्थः सर्गः ।।

Thus completes 4th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

5 Sarga 05 - पश्चमः सर्ग

Ravana's Palace

Introduction -

Hanuma sees the denizens of city of Lanka rendered beautiful by the glorious moon, Hanuma also become anxious had not become to able to find Sita.

ततः स मध्यंगतमंशुमन्तं । ज्योत्स्नावितानम् महदुद्वमन्तम् । दद्शं धीमान् दिवि भानुमन्तम् । गोष्ठे वृषं मत्तमिव भ्रामन्तम् ।।५-५-१

```
धीमान सः
            = thereafter
                                                                   intellectual
                                                                                 ददर्श
ततः
                                                     = that
                                                                                              = saw
                                                        Hanuma
                                        दिवि
                                                                                                who obtaining
भानुवन्तम्
               the moon
                                                     = in the sky
                                                                                  मध्यम्गतम्
                                                                                                 middle of sky
अम्शुमन्तम्
                                        उद्दमन्तम्
                                                                                  महत्ज्योत्स्नावितानम् a great quantity of
               who had rays
                                                     who spread
                                                                                                 moon shine
वृषमिव
               moon looked like a
                                                     = in heat
                                                                                  गोष्ठेभ्रमन्तम्
                                                                                              = among cows.
               bull
```

Thereafter that intellectual Hanuma saw the moon in the sky shining with rays, obtaining the middle portion of sky. Spreading a great quantity of moon shine, moon looked like a bull in heat among cows.

लोकस्य पापानि विनाशयन्तम् । महोद्धिं चापि समेधयन्तम् । भूतानि सर्वाणि विराजयन्तम् । ददर्श शीतांशुमथाभियान्तम् ।। ५-५-२

```
अथ
            = after that
                                         ददर्श
                                                      = (He) saw
                                                                                   शीताम्शुम्
                                                                                                = the moon
अभियान्तम्
                                         विनाशयन्तम्
                                                                                   लोकस्यपापानि = the sins of the world
                                                      = destroying
            = coming up
समेधयन्तम्
                                         महोदधिम्
                                                                                   विराजयन्तम्
            = and also causing the
                                                      = the great ocean
                                                                                               = causing to shine
च अपि
               growth of
सर्वाणिभूतानि
            = all the living beings.
```

After that Hanuma saw the moon coming up destroying the sins of the world, causing the great ocean to grow and causing all living beings to shine.

या भाति लक्ष्मीर्भुवि मन्दरस्था । तथा प्रदोषेषु च सागरस्था । तथैव तोयेषु च पुष्करस्था । रराज सा चारुनिशाकरस्था ।। ५-५-३

या	= what ever	लक्ष्मीः	= splendour	मन्द्रस्थाभाति = shines over Mount
				Mandara
भुवि	= on earth	तथा	= in the same way	सागरस्था = over ocean
प्रदोषेषु	= during evenings	तथैव	= in the same way	पुष्करस्तातोयेषु = over lotuses in the wa-
				ters
सा	= the same splendour	रराज	= shone	चरुनिशाकरस्ता = on the beautiful moon.

What ever splendour shines over Mount Mandara on earth, on the ocean during evenings, over the lotuses in the waters, the same splendour shone on the beautiful moon.

हंसो यथा राजतपञ्जरसथः । सिम्हो यथा मन्दरकन्दरस्थः । वीरो यथा गर्वितकुञ्जरस्थ । श्चन्द्रो विबभ्राज तथामभरस्थः ।। ५-५-४

```
हंसःयदा = like a swan राजतपञ्जरस्थः = in a silver cage सिंहह्यथा = like a lion गिंदतकुञ्जरस्तः = on proud elephant Mandara वाराधा = like a warrior चिंतकुञ्जरस्तः = on proud elephant चन्द्रःविवभ्राज = the moon shone.
```

Like a swan in a silver cage, like a lion in the cave of Mount Mandara, like a warrior on a proud elephant, in the same way the moon shone in the sky.

स्थितह् ककुद्मानिव तीक्ष्णशृङ्गो । महाचलः श्वेत इवोच्चशृङ्गः । हस्तीव जाम्बूनदबद्धशृङ्गो । रराज चन्द्रह परिपूर्णशृङ्गः ।। ५-५-५

चन्द्रः	= the full moon	परिपोर्णसृगः	= with its horn like spot	रराज	= shone
ककुद्मानिव	= like a high humped ox	स्तितः	= standing	तीक्ष्णश्रङ्ग:	= with a high hump
महाचलःइव	= like a great mountain	स्वेतः	= white in colour	वुछसृगः	= with tall summits
हस्तीव	= like an elephant	जाबूनद	with golden tusks.		
		बद्दसृगः			

The full moon with its horn like spot shone like a sharp horned standing ox with a high hump, like a great white mountain with tall summits, like an elephant with golden tusks.

विनष्टशीताम्बुतुषारपङ्को । महाग्रहग्राहविनष्टपङ्कः । प्रकाशलक्ष्म्याश्रयनिर्मलाङ्को । रराज चन्द्रो भगवान् शशाङ्कः ।। ५-५-६

भगवान्	= Divine	चन्द्रः	= the moon	विनष्टशीताम्बुतुषास्पङ्गvho lost cold water
				and frost

महाग्रहग्राहविनष्ट ~~प~~ ङ्कःwith lost stain due to	प्रकाशलक्ष्म्याश्रयिर्म लाङ्कः who has a calm	शशाङ्कः	= with a symbol of hare
the eclipse of the sun	spot which is an abode		
	of brilliant splendour		
रराज = shone brilliantly.			

The Divine moon who lost the stain of cold water and frost, with lost stain due to eclipse by the great planet sun, one who has a calm spot which is an abode of brilliant splendour, with a symbol of hare, shone brilliantly.

शीलातलम् प्राप्य यथा मृगेन्द्रो । महारणम् प्राप्य यथा गजेन्द्रह् । राज्यम् समासाद्य यथा नरेन्द्र । स्तथाप्रकाशो विरराज चन्द्रः ।। ५-५-७

यथा	= in whatever way	मृगेन्द्रः	= a lion	प्राप्य	= obtaining
शिलातलम्	= a level surfaced	यथा	= in whatever way	गजेन्द्रः	= best elephant
	rock(shines)				
प्राप्य	= obtaining	महारणम्	= a great battle	यथा	= in whatever way
नरेन्द्रः	= a king	समासाध्य	= obtaining	राज्यम्	= kingdom
तथा	= in the same way	प्रकाशः	= the clear	चन्द्रः	= moon
विरराज	= shone.			'	

In whatever way a lion obtaining a level surfaced rock (shines), in whatever way best elephant obtaining a great battle(shines), in whatever way a king obtaining kingdom(shines), in the same way the clear moon shone.

प्रकाशचन्द्रोद्यनष्टदोषः । प्रवृत्तरक्षः पिशिताशदोषः । रामाभिरामेरितचित्तदोषः । स्वर्गप्रकाशो भगवान् प्रदोषः ।। ५-५-८

भगवान् = the Divine	प्रदोषः = evening	प्रकाशचन्द्रोद्यनष्ट्रदोष्with lost stain due to
		rise of shining moon
प्रवृत्तरक्षःपिशिताञ्चदोत्रगांth the stain due to	रामाभिरामेरितचिच्चद्रिक्षाd in which the	स्वर्गप्रकाशः = became with a heav-
meal of flesh eating	bitterness of mind of	enly glow.
rakshasas	young women and	
	their lover is wiped	
	away	

The Divine evening with lost stain due to rise of shining moon, with the stain due to meal of flesh eating rakshasas, and in which the bitterness of mind of young women and their lovers is wiped away, became with a heavenly glow.

तन्त्रीस्वनाह् कर्णसुखाः प्रवृत्ताः । स्वपन्ति नार्यः पतिभिः सुवृत्ताः । नक्तंचराश्चापि तथा प्रवृत्ता । विहर्तुमत्यद्भुतरौद्रवृत्ताः ।। ५-५-९

तन्त्रीस्वनाः from कर्णसुखाः = which were comfort-प्रवृत्ताः = musical notes = started stringed instruments ing to ears नार्यः स्वपन्ति women सुवृत्ताः with good character = were sleeping पतिभिः नत्तम्चराश्चापि = with husbands तथा and also rakshasas also विहर्तुम् अत्यद्भुतरौद्रवृत्ता⊨ with started = to roam. extremely प्रवृत्ताह् strange character

Musical notes from stringed instruments which were comforting to ears started. Women with good character were sleeping with husbands and also rakshasas with extremely strange character started to roam.

मत्तप्रमत्तानि समाकुलानि । तथाश्वभद्रासनसम्कुलानि । वीरः श्रिया चापि समाकुलानि । दद्र्ञ धीमान् स कपिः कुलानि ।। ५-५-१०

सःकपिः वीरः धीमान् that Hanuma = the intellectual one the courageous one ददर्श मत्तप्रमत्तानि कुलानि houses with people in heat रथाश्वभद्रासनसंकुळामिlled chariots horses श्रिया चापि समाकुलानि = filled with people = and also full of wealth. समाकुलानि elephants and best furniture

That Hanuma the courageous one, the intellectual one, saw houses with people in heat, houses filled with people, full chariots, horses, elephants and best furniture and also full of wealth.

परस्परं चाधिकमाक्षिपन्ति । भुआंश्च पीनानधिनिक्षिपन्ति । मत्तप्रलापानधिकम् क्षिपन्ति । मत्तानि चान्योन्यमधिक्षिपन्ति ।। ५-५-११

```
अदिखमाक्षिपन्ति= (Hanuma saw
                                                                                   अधिनिक्षिपन्ति = moving
                                         परस्परम
                                                      = at one another
               shasas) railing a lot
पीनानभुजान्च =
                                         क्षिपन्ति
                                                                                   अधिकन्
               their shoulders
                                                        throwing
                                                                                                = wild and incoherent
                                                                                   मत्तप्रलापान
                                                                                                   words a lot
अधिक्षिपन्ति
                                         परस्परम्
                                                                                   मत्तानि
            = insulting
                                                      = one another
                                                                                                being intoxicated.
```

Hanuma saw rakshasas railing a lot at one another moving their heavy shoulders, throwing wild and incoherent words a lot, insulting one another being intoxicated.

रक्षांसि वक्षांसि च विक्षिपन्ति । गात्राणि कान्तासु च विक्षिपन्ति । रूपाअणि चित्राणि च विक्षिपन्ति । दृढानि चापानि च विक्षिपन्ति ।। ५-५-१२

रक्षाम्सि विक्षिपन्ति वकाम्सि = rakshasas = who smote = breast विक्षिपन्ति those who threw गात्रानि = limbs कान्तासु = on women विक्षिपन्ति चित्राणिरूपाणि = their strange forms विक्षिपन्ति those who were = sporting spreading दुडानि their strong bows. चापानि

(Hanuma saw) rakshasas who smote breast, those who threw limbs on women, those who were spreading their strange forms sporting their strong bows.

ददर्श कान्ताश्च समालभन्त्य । स्तथा परास्तत्र पुनः स्वपन्त्यः । सुरूपवक्राश्च तथा हसन्त्यः । कुद्धाः पराश्चपि विनिःश्वसन्त्यः ।। ५-५-१३

कान्तःच समालभन्त्यः तथा and also some women = applying sandal paste on their bodies अपराःपुनः some other women स्वपन्त्यः तत्र = there sleeping तथा in the same way सुरूपवःच some women with हसन्त्यः were smiling good appearance पराःच = and some other विनिःश्वसन्त्यः = were sighing कृदाः = in anger. women

Hanuma saw some women applying sandal paste on their bodies and also some other women sleeping there, in the same way some women with good appearance were smiling, and some other women were sighing in anger.

महागजैश्चापि तथा नदद्भिः । सुपूजितैश्चापि तथा सुसद्भिः । रराज वीरेश्च विनिःश्वसद्भि । र्ह्हदो भुजङ्गैरिव निःश्वसद्भिः ।। ५-५-१४

तथा	= in the same way	रराज	= (the city of Lanka)	महागजैश्वापि = with great elephants
			shone	making sound
तथा	= and	सुसद्भिः	= also with gentlemen	सुपूजितैः = well respected
		चापि		
रराज	= shone	वीरैश्च	= with warriors	विनिःस्वसभिः = with long sighs
भुजङ्गैरिव	= like serpents in a lake	निस्वसद्भिः	= hissing.	

Hanuma saw (the city of Lanka that) shone with great elephants making sound and also with gentlemen well respected, shone with warriors in a wresting bout, with long sighs, like serpents in a lake hissing.

बुद्धप्रधानान् रुचिराभिधानान् । संश्रद्दधानान् जगतः प्रधानान् । नानाविधानान् रुचिराभिधानान् । ददर्शे तस्याम् पुरि यातुधानान् ।। ५-५-१५

```
ददशं
               (Hanuma) saw
                                         यातुद्धानान्
                                                      = yatudhanaa
                                                                                   बुद्धिप्रधानान्
                                                                                                = who were intellectuals
रुचिराभिधानानन्= who
                                         सम्श्रद्दधानान्
                                 good
                                                         who had good devo-
                                                                                   जगतः
                                                                                                = important people to
                talker's
                                                                                   प्रधानान्
                                                                                                   the world
नानाविधानान् = who had various ways
                                         रुचिराविधानानन्=
                                                                       beautiful
                                                                                   तस्याम् पुरि
                                                                                                = in that city.
                                                        who
                                                                had
                                                         names
```

Hanuma saw Yatudhanaas who were intellectuals, who were good talkers, who had good devotion, important people to the world, who had various ways, and people who had beautiful names in that city.

ननन्द दृष्ट्वा स च तान् सुरूपा । न्नानागुणानात्मगुणानुरूपान् । विद्योतमानान्स तदानुरूपान् । ददर्श कांश्चिच पुनर्विरूपान् ।। ५-५-१६

सः	= That Hanuma	र ष्ट्वा = s	seeing	सुरूपान्	= people with good ap-
					pearance
नानागुणान्	= who had various good	अत्मगुणानुरूपान्⊨ ti	those who were ac-	विद्योतमानान्न्	= those who were radi-
	virtues	c	cording to their char-		ant
		a	acter		
तान्	= all those	ननन्द = b	pecame happy	तदा	= then
सः	= that Hanuma	= s	saw	विरुपान्	= those who had horrific
					appearance
अनुरुपान्	= those who were ac-	कांश्चिच = s	some of those too.		
	cording to their ap-				
	pearance				

That Hanuma seeing people with good appearance, who had various good virtues, those who were according to their character, those who were radiant, all those - became happy. Then that Hanuma saw those who had horrific appearance, those who were according to their appearance - some of those too.

ततो वरार्हः सुविशुद्धभावा ।
स्तेषाम् स्त्रियस्तत्र महानुभावाह् ।
प्रियेषु पानेषु च सक्तभावा ।
ददर्श ताराइव सप्रभावाः ।। ५-५-१७

ददर्श	= Hanuma saw	ततः	= thereafter	तत्र	= there
स्रेषांस्त्रियः	= their women	वरार्हाः	= those who were eligi-	महानुबाः	= those who were of
			ble for distinction		great skill
सक्तभावा	= with an interested	प्रियेषु	= in lovers	पानेषुच	= and in drinks
	heart				
ताराःइव	= like stars	सुप्राभावाः	= with good effect.		

Hanuma saw thereafter there, their women - those who were eligible for distinction, those who were of great skill with an interested heart in lovers and in drinks and those who were like stars with good effect.

श्रिया ज्वलन्तीस्त्रपयोगूढा । निशीथकाले रमणोपगूढाः । ददर्श काश्चित्प्रमदोपगूढा । यथा विहङ्गाः कुसुमोपगूढाः ।। ५-५-१८

ददर्श	= Hanuma saw				काश्चित्	=	some women	ज्वलन्तिः	=	who we	re brillia	ınt
श्रियाः	= with radiance				उपगूडाः	=	adorned a lot	त्रपय	= with bashfulness			s
रमणोपगूढाः	= t	= those who were		निशीथकाले	=	in the middle of night	प्रमदोपगूडाः	=	those	who	were	
	hugged by lovers								hugged	with	great	
										pleasure	<u>:</u>	
कुसुमोपगूढाः	= t	those	who	were	विहङ्गः	=	like birds.					
	h	nugged	by flow	ers								

Hanuma saw some women who were brilliant with radiance, adorned a lot with bashfulness, those who were hugged by lovers in the middle of night, those who were hugged with great pleasure, those who were hugged by flowers like birds.

अन्याः पुनर्हर्म्यतलोपविष्टा । स्तत्र प्रियाङ्केषु सुखोपविष्टाः । भर्तुः प्रिया धर्मपरा निविष्टा । ददर्श धीमान् मदनाभिविष्टाः ।। ५-५-१९

धीमान्	=	the in	ntellectual	ददर्श	=	saw				अन्याः	=	some other women
		Hanuma										
तत्र	=	there		प्रियाङ्केषु	=	comfo	ortabl	y sitti	ing on	निविष्टाः	=	sitting
				सुखोपविष्टाः		the la	ps of	the lo	vers			
हर्म्यतलोपविष्टा	: =	at the top	of their	भर्तुः प्रियाः	=	dear	to	their	hus-	धर्मपराः	=	interested in virtuous
		buildings				bands	s(som	e	other			deeds
						wome	en)					
मदनाभिविष्टाः	=	(some other	women)									
		possessed by	y the lord									
		of love.										

The intellectual Hanuma saw some other women there comfortably sitting on the laps of their lovers, at the top of their buildings, dear to their husbands and (some other women) interested in virtuous deeds, and some possessed by the lord of love.

अप्रावृताः काञ्चनराजिवर्णाः । काश्चित्परार्थ्यास्तपनीयवर्णाः । पुनश्च काश्चिच्छशलक्ष्मवर्णाः । कान्तप्रहीणारुचिराङ्गवर्णाः ।। ५-५-२०

काञ्चनराजिवर्णाः= (Hanuma saw)women	अप्रावृताः	= lacking clothes तपनीयवर्णाः = women with a	com-
with a golden com-		plexion of refined	gold
plexion			
परार्थ्याः = suitable for mating	काश्चित्	= and some other ধুনপ্স = also	
		women	
श्चारालक्ष्मवर्णाः = with the colour of	काश्चित्	= and some other रुचिराङ्गवर्णाः = with beautiful boo	lies
moon		women	
कान्तप्रहीणाः = lacking lovers.		·	

Hanuma saw women with golden complexion lacking clothes, women with a complexion of refined gold suitable for mating and some other women also with the colour of moon and some other women with beautiful bodies lacking a lover.

ततह् प्रियान् प्राप्य मनोभिरामान् । सुप्रीतियुक्ताः सुमनोभिरामाः । गृहेषु हृष्टाः परमाभिरामाः । हरिप्रवीरः स ददर्श रामाः ।। ५-५-२१

ततः	= thereafter	हरिप्रवीरः	= that Vanara warrior ददर्श = saw
सुप्रीतयुक्ताः	= those with great hap-	प्रियान्प्राप्य	= obtained lovers मनोभिरामान् = who entertaine
	piness		(them)
सुमनोभिरामाः	: = those who attracted	परमाभिरामाः	= those with great रामाः = and women
	like flowers		beauty
हृष्टाः	= filled with happiness	गृहेषु	= in their houses.

Thereafter that Vanara warrior saw those with great happiness, those who obtained lovers who entertained, those who attracted like flowers, those with great beauty and women in their houses filled with happiness.

चन्द्रप्रकाशाश्च हि वक्रमाला । वक्राक्षिपक्ष्माश्च सुनेत्रमालाः । विभूषाणानाम् च ददर्श मालाः । शतहृदानामिव चारुमालाः ।। ५-५-२२

ददर्श	= (Hanuma) saw	वक्रमालाश्च = rows faces	चन्द्रप्रकाशाः = shining like the moon
सुनेत्रमालाः	= beautiful rowus of	व्काक्षिपक्ष्माश्च = with curved eyebrows	विभूषणानाम् = and rowus of orna-
	eyes		च ments
चारुमालाः	= like beautiful rowus	सतहदानाम् = of lighting.	

Hanuma saw rows of faces shining like the moon, beautiful rows of eyes with curved eyebrows and rows of ornaments like beautiful rows of lighting.

न त्वेव सीताम् परमाभिजाताम् । पथि स्थिते राजकुले प्रजाताम् । लताम् प्रपुल्लामिव साधु जाताम् । दद्र्शे तन्वीम् मनसाभिजाताम् ।। ५-५-२३

```
नददर्श
             = Hanuma did not see
                                          सीताम्तु
                                                          Sita
                                                                                     परमाभिजाताम् = one with great beauty
                                          राजकुले
                                                                                     पथि स्थिते
प्रजाताम्
             = born

    in a royal family

                                                                                                  = in virtuous path
                                          लथामिव
साधुजाताम्
             = well brought up
                                                       = like a creeper
                                                                                     प्रपुल्लाम्
                                                                                                     in full blossom
तन्वीम
             = one who was thin
                                          अभिजाताम्
                                                          born
                                                                                     मनसा
                                                                                                    from the mind(of cre-
                                                                                                     ator).
```

Hanuma did not see Sita, one with great beauty born in a royal family following a virtuous path, well brought up, like a creeper in full blossom, one who was thin, and one who was born from the mind (of creator).

सनातने वर्त्मानि सम्निविष्टाम् । रामेक्षणां तां मद्नाभिविष्टाम् । भर्तुर्मनः श्रीमद्नुप्रविष्टाम् । स्त्रीभ्यो वराभ्यश्च सदा विशिष्टाम् ।। ५-५-२४

ताम्	= that Sita	संनिविष्टाम्	=	who stood	सनातने	=	in the path of ancient
					वर्त्मानि		righteousness
रामेक्षणाम्	= with Her sight on Sri	मदनाभिविष्टाम्	_ =	who was possessed by	अनुप्रविष्टाम्	=	who entered
	Raama			the love for Sri Raama			
इिमत्मनः	= the glorious mind	भर्तुः	=	of husband	सदा	=	always
विशिष्ताम्	= the best	स्त्रीभ्यश्च	=	among women	वराभ्यः	=	who were the best.

Hanuma did not see that Sita who stood in the path of ancient righteousness with Her sight on Sri Raama, who was possessed by the love for Sri Raama, who entered the glorious mind of husband and always the best among women who were the best.

उष्णार्दिताम् सानुसृतास्रकण्ठीम् । पुरा वराहींत्तमनिष्ककण्ठीम् । सुजातपक्ष्मामभिरक्तकण्ठीम् । वनेऽप्रनृत्तामिव नीलकण्ठीम् ।। ५-५-२५

		1	_
उष्णार्दिताम्	= tourched by separa-	सानुसृताश्रखन्ठी ~~य~~ with unabounding	पुरा = in earlier times
	tion from Sri Raama	tears in her throat	
वरार्होत्तम	= who had invaluable	सुजातपक्ष्माम् = born with beautiful	अभिरक्तकण्ठीं = with a sweet voice
निष्ककण्ठीम्	and best jewellery on	eyebrows	
	her neck		
नीलकण्ठीम्	= like a she hen	अप्रनुत्तान् = who did not dance	वने = in a forest.
इव			

Hanuma did not see Sita, tortured by separation from Sri Raama, with unabounding tears in her throat, in earlier times who had invaluable and best jewellery on her neck, born with beautiful eyebrows, with a sweet voice, like a she- hen who did not dance in a forest because of Her current sorrow.

अव्यक्तरेखामिव चन्द्ररेखां । पांसुप्रदिग्धामिव हेमरेखाम् । क्षतप्ररूढामिव बाणरेखां । वायुप्रभिन्नामिव मेघरेक्षाम् ।। ५-५-२६

```
चन्द्ररेखामिव = like a crescent अव्यक्तरेखाम् = with a blurred outline हेमरेखामिव = like a streek of gold पाम्सुप्रधिग्धाम् = coated by dust वाणरेखामिव = like an arrow क्षतप्ररूढामिव = in an injury वायुप्रभिन्नान् = scattered by wind.
```

Hanuma did not see Sita who was like a crescent with a blurred outline, like a streek of gold coated by dust, like an arrow in an injury, like a series of clouds scattered by wind.

सीतामपश्यन् मनुजेश्वरस्य । रामस्य पत्नीम् वदताम् वरस्य । बभूव दुःखाभिहतश्चिरस्य । प्रवङ्गमो मन्द इवाचिरस्य ।। ५-५-२७

प्रवङ्गमो	= Hanuma	बभुव	= became	मन्दः इव	= like a numb minded
					one
अचिरस्य	<pre>= for sometime</pre>	दुखाभि हतः	= stricken with grief	अपश्यन्	= not seeing
चिरस्य	<pre>= for a moment</pre>	सीताम्	= Sita	पत्नीम्	= wife
रामस्य	= of Sri Raama	वरस्य	= the best	वदताम्	= among those who talk
मनुजेश्वरस्य	= the lord of all humans.				

Hanuma became a numb minded one for sometime, stricken with grief not seeing for a moment Sita, wife of Sri Raama the best among those who talk, and the lord of all humans.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पश्चमः सर्गः ।।

Thus completes 5th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

6 Sarga 06 - षष्टः सर्ग

Inside The Palace

Introduction -

Hanuma moves about the city of Lanka, going from one house to another in search of mother Sita. He finds amazing wealth and riches abounding in that city of Ravana. He finally enters the huge house of Ravana.

स निकामम् विमानेषु विषण्णः काम रूपधृत् । विचचार पुनर्रुङ्काम् लाघवेन समन्वितः ।। ५-६-१

सः = that Hanuma	कामरूपदृत् = who could assume any	विमानेषु = (searching) among
$\forall \cdot = \text{triat Frantistia}$	with the wild could assume any	विमानषु = (searching) among
	desire form	houses
निकामम्विषण्णः = had a lot of grief	लाघवेनसमन्वित⊨ endowed with great	विचचार = roamed
	speed	
पुनः = again	लङ्काम् = the city of Lanka.	

That Hanuma who could assume any desire form, searching among houses had a lot of grief. Endowed with great speed, He roamed again the city of Lanka.

आससाद अथ लक्ष्मीवान् राक्षस इन्द्र निवेशनम् । प्राकारेण अर्क वर्णेन भास्वरेण अभिसम्ब्न्तम् ।। ५-६-२

अथ = after that	लक्ष्मिवान्	= the glorious Hanuma	अससाद = neared
राक्षसेन्द्रनीवेशनम् the house of Ravana	भास्वरेण	= shining	अर्कवर्णेन = with the hue of Sun
अभिसम्वृतम् = surrounded	प्राकारेण	= by a compound wall.	

After that, the glorious Hanuma neared the house of Ravana shining with the golden hue of Sun, surrounded by a compound wall.

रिक्षतम् राक्षसौर् भीमैः सिम्हैर् इव महद् वनम् । समीक्षमाणो भवनम् चकाशे किप कुन्जरः ।। ५-६-३

कपिकुन्ञुरः	= Hanuma	चकाशे	= shined	समीक्षमाणः	= purveying
भवनम्	= the building	रक्षिताम्	= protected	भीमैः	= by horrible rakshasas
	-		-	राक्षसैहि	
महावनमिव	= like a forest	सिम्हैः	= by lions.		

Hanuma shined purveying the building protected by horrible rakshasas, like a forest by lions.

रूप्य कोप हितैः चित्रैः तोरणैर् हेम भूषितैः । विचित्राभिः च कक्ष्याभिर् द्वारैः च रुचिरेर् व्न्तम् ।। ५-६-४

वृतम्	= (Ravana's	तोरणैः	= archways	रूप्यकोपहितैः	= decorated with sliver
	house)consisted				
	of				
चित्रैः	= surprising one's	हेमभ्हूषितैः	= decorated with gold	विचित्राभि	= strange
कक्ष्याभिः	= entrances	रुचिरैः द्वारैश्च	= and beautiful doors.		

Ravana's house consisted of surprising archways decorated with sliver and gold, strange entrances and beautiful doors.

गज आस्थितेर् महा मात्रैः शूरैः च विगत श्रमैः । उपस्थितम् असम्हार्येर् हयैः स्यन्दन यायिभिः ।। ५-६-५

उपस्थितम्	= (Ravana's	गजास्थितैः	= by men on elephants	शूरैः	= warriors
विगतस्त्रमैः	house)waited upon = people with removed	महामात्रैः	= drivers of elephants	असम्हारैः	= by undefeatable
ાવગલભન	tiredness	महामात्रः	- unvers of elephants	हयैः	horses
स्यन्दनयायिभि	: = by charioteers.				

Ravana's house waited upon by men on elephants, warriors, people with removed tiredness, drivers of elephants, by undefeatable horses, and by charioteers.

सिम्ह व्याघ्र तनु त्राणैर् दान्त कान्चन राजतैः । घोषवद्भिर् विचित्रैः च सदा विचरितम् रथैः ।। ५-६-६

सिम्हव्याघ्रातनुत्राम्भैः with protective shields	दान्तकाञ्चनराजतै⊭ decorated with ivory	विचरितम्	= being roamed
made of lion and tiger	gold and silver		
skins			
सदा = always	विचिरैःरधैः = by strange chariots	घोषवद्भिः	with great sound.

Hanuma saw Ravana's house with protective shields made of lion and tiger skins, decorated with ivory, gold and silver, being roamed always by strange chariots with great sound.

बहु रत्न समाकीर्णम् पर अर्ध्य आसन भाजनम् । महा रथ समावासम् महा रथ महा आसनम् ।। ५-६-७

बहुरत्नसमाकीर्णम्= filled with a lot of dia-	पराध्यासनभाजनम् having valuable seats	महारथसमावासम् abode of great war-
monds	and utensils	riors
महारथमहासनम्= with great chariots		
and great utensils.		

Hanuma saw Ravana's house filled with a lot of diamonds, having valuable seats and utensils, abode of great warriors, with great chariots and great utensils.

हरुयैः च परम उदारैः तैः तैः च मृग पक्षिभिः । विविधेर् बहु साहस्रैः परिपूर्णम् समन्ततः ।। ५-६-८

परिपूर्णम् = filled all around with तैः तैः = those and those विविधैः = various kinds of मृगपक्षिभिः = animals and birds वहुसाहस्रैः = in those thousands हरूपैः = lovely to watch परमोदारैः = very beautiful ones.

Filled all around with those and those various kinds of animals and birds in thousands, lovely to watch - very beautiful ones.

विनीतैर् अन्त पालैः च रक्षोभिः च सुरक्षितम् । मुख्याभिः च वर स्त्रीभिः परिपूर्णम् समन्ततः ।। ५-६-९

विनीतैः सुरक्षितम् = well protected रक्षोभि = by rakshasas = well trained one's अन्तपालैः = protecting the inner परिपूर्णम् = filled समन्ततः = all over वरस्त्रीभिः मुख्याभिः = by best women = who were important.

Well protected by well trained rakshasas, protecting the inner area, filled all over by best women who were important.

मुदित प्रमदा रत्नम् राक्षस इन्द्र निवेशनम् । वर आभरण निर्हादैः समुद्र स्वन निह्स्वनम् ।। ५-६-१०

मुदितप्रमादारत्नम्= having happy women	राक्षसेन्द्रनिवेशनम् the abode of Ravana	वराभरणसम्हादैः= with the tinkling of
		best jewellery
समुद्रस्वननिस्वन ~~म्~~ had a sound like that		
of an ocean.		

Having happy women, the abode of Ravana with the tinkling of best jewellery had a sound like that of an ocean.

तद् राज गुण सम्पन्नम् मुख्यैः च वर चन्दनैः । भेरी म्प्दन्ग अभिरुतम् शन्ख घोष विनादितम् ।। ५-६-११

राजगुणसम्पन्नम् =	together with royal in-	मुखैः	=	with best scents and	समाकीर्णम्	=	spread with
	signia	अगरुचन्दनैः		sandal woods			
महाजनैः =	great number of peo-	महत्वनमिव	=	like a great forest	सिम्हैः	=	with lions.
	ple						

Together with royal insignia, with best scents and sandal wood, spread with great number of people like a great forest with lions.

भेरीमृदङ्गाभिरुतम् शङ्खघोषनिनादितम् । नित्य अर्चितम् पर्व हुतम् पूजितम् राक्षसैः सदा ।। ५-६-१२

भेरीमृदङ्गभिरु	तम्= resounded by bheris	शन्खघोषितनिनाद्गितम्esounded	by the	नित्यार्चितम्	= prayed upon daily
	and mrindagas	sound of cor	nch-shells		
पर्वहुतम्	= with rituals on festi-	सदा = always		पूजितम्	= worshipped
	vals				
रक्षैः	= by rakshasas.			'	

Resounded by bheris and mridagas, resounded by the sound of conch-shells, prayed upon daily by Rakshsas, with rituals on festivals, always worshipped by rakshasas.

समुद्रम् इव गम्भीरम् समुद्रम् इव निह्स्वनम् । महात्मानो महद् वेश्म महा रत्न परिचदम् ।। ५-६-१३ महा जन समाकीर्णम् ददर्श स महा कपिः।

समहाकपिः	= the great Hanuma	ददर्श	= saw	महात्मनः = the wealthy Ravana's
महत्वेश्म	= big house	घम्भीरम्	= inscrutable	समुद्रमिव = like an ocean
निस्स्वनम्	= like a noiseless ocean	महारल	= with a roof embedded	महारत्नसमाकीर्णम् filled with great dia-
समुद्रमिव		परिच्छदम्	with great diamonds	monds.

The great Hanuma saw the wealthy Ravana's huge house, inscrutable like an ocean, like a noiseless ocean, with a roof embedded with great diamonds filled with great diamonds.

विराजमानम् वपुषा गज अश्व रथ सम्कुलम् ।। ५-६-१४ लन्का आभरणम् इति एव सो अमन्यत महा कपिः । चचार हनुमांस्तत्र रावणस्य समीपतः ।। ५-६-१५

सः	= that great Hanuma	अमन्यत = thought	विराजमानम् = (the house which was)
			shining
विपुषा	= with its form	गजाश्वरथसन्कुलम् filled with elephants	
		horses chariots	
लङ्काभरणम्	= to be the jewel of	हनुमान् = Hanuma	चचार = walked about
इत्येव	Lanka		
तत्र	= there	समीपतः = near hood	रावणस्य = of Ravana

That great Hanuma thought the house, which was shining with its form filled with elephants, horses, chariots, to be the jewel of Lanka. Hanuma walked about there in the near-hood of Ravana.

गृहाद् गृहम् राक्षसानाम् उद्यानानि च वानरः । वीक्षमाणो हि असम्त्रस्तः प्रासादामः च चचार सः ।। ५-६-१६

सः	= That Hanuma	चार	= moved about	गृहात् =	from one house to an-
				गृहम्	other

रक्ष्सानाम्	= of rakshasas	वुद्यानानिच	= and also parks	वीक्षमाणः	= and observing
_				अपि	
सर्वशः	= in all directions	असन्त्रस्तः	= without fear	प्रासादाम्श्र	= and also courtyards.

That Hanuma moved about from one house to another of Rakshasas and also parks and observing in all directions without fear and also courtyards.

अवष्ठुत्य महा वेगः प्रहस्तस्य निवेशनम् । ततो अन्यत् पुष्ठुवे वेश्म महा पार्श्वस्य वीर्यवान् ।। ५-६-१७

महावीर्यः	= Hanuma with great	महावेगः	= and one with great	अवप्रुत्य = jumping
	prowess		speed	
निवेशनम्	= for the house	प्रहस्तस्य	= of Prahasta	ततः = and from there
प्रुप्रुवे	= leapt	अन्यत्वेश्म	= for another house	महापार्श्वस्य = that of Mahaparshva.

Hanuma with great prowess, and one with great speed, jumped for the house of Prahasta and from there leapt for another house that of Mahaparshva.

अथ मेघ प्रतीकाशम् कुम्भ कर्ण निवेशनम् । विभीषणस्य च तथा पुष्ठुवे स महा कपिः ।। ५-६-१८

अथ =	thereafter	महाकपिः	=	the gre	at Hanuma		प्रुप्रुवे	=	leapt
कुम्भकर्णनिवेशन ~~म~~ ्	for the house of Kumb-	मेघप्रतीकाशम्	=	which	resembled	a	तथा	=	and in the same way
	hakarna			cloud					
विभीषनस्य =	for the house of Vib-						'		
	hishana.								

Thereafter the great Hanuma leapt for the house of Kumbhakarna which resembled a cloud and in the same way for the house of Vibhishana.

महा उदरस्य च तथा विरूप अक्षस्य चैव हि । विद्युज् जिह्नस्य भवनम् विद्युन् मालेः तथैव च ।। ५-६-१९ वज्र दम्ष्ट्रस्य च तथा पुष्ठुवे स महा कपिः ।

सः महाकपिः	= That great Hanuma	तथा	= in the same way	प्रुप्रुवे	= leapt
भवनम्	= for the house	महोदरश्य	= of Mahodara	विरूपाक्ष स्य	= and also that of Viru-
				चैवः	paaksha
विद्युज्जिह्रस्य	= that of Viddutjihva	तथैवच	= and in the same fash-	विद्युन्मालेः	= that of Vidhunmaali
			ion		
तथैव	= and in the same way	ब्ज्रदम्ष्ट्रस्य	= that of Vajradamshh-		
			tra.		

That great Hanuma in the same way leapt for the house of Mahodara and also that of Virupaaksha, that of Viddutjihva.

शुकस्य च महा वेगः सारणस्य च धीमतः । तथा च इन्द्रजितो वेश्म जगाम हरि यूथपः ।। ५-६-२०

हरियूधपः	= Hanuma the comman-	महातेजाः	= with great radiance जगाम = went
	der of Vanara army		
शुकस्य	= for Suka's house	धीमतः	= for the intellectual सारणस्य = for Sarana's house
		शुकस्य	Suka's house
तथा	= in the same way	गृहम्	= for the house इन्द्रजितः = of Indrajit.

Hanuma the commander of Vanara army with great radiance went for the intellectual Suka's house, for Sarana's house, and in the same way for the house of Indrajit.

जम्बु मालेः सुमालेः च जगाम हिर यूथपः ।। ५-६-२१ रिंम केतोः च भवनम् सूर्य शत्रोः तथैव च । वज्रकायस्य च तथा पुस्रुवे स महाकिपः ।। ५-६-२२

हरिसत्तमः	= the best among Va-	जगाम	= went	जम्बुमालेः	= for the house of Jam-
	naras Hanuma				bumali
सुमालेश्च	= and for the house of	सः महाकपिः	= the great Hanuma	पुप्रुवे	= jumped
	Sumali				
रिमकेतोः	= for the house of Ras-	तथैवच	= and in the same way	सुर्यकेतोः	= for the house of
	miketu				Suryaketu
तथा	= and in that way	भवनम्	= for the building	वज्रकायस्य	= of Vajrakaaya.

The best among Vanaras Hanuma went for the house of Jambumali and for the house of Sumali. The great Hanuma jumped for the house Rasmiketu and in the same way for the house of Suryaketu and in that way for the building of Vajrakaaya.

धूम्र अक्षस्य च सम्पातेर् भवनम् मारुत आत्मजः । विद्युद् रूपस्य भीमस्य घनस्य विघनस्य च ।। ५-६-२३

शुक नाभस्य वकस्य शठस्य विकटस्य च । हस्व कर्णस्य दम्ष्ट्रस्य रोमशस्य च रक्षसः ।। ५-६-२४

युद्ध उन्मत्तस्य मत्तस्य ध्वज ग्रीवस्य नादिनः । विद्युज् जिह्न इन्द्र जिह्नानाम् तथा हस्ति मुखस्य च ।। ५-६-२५

करालस्य पिशाचस्य शोणित अक्षस्य चैव हि।

मारुतात्मजः = Hanuma (jumped)	धूम्राक्ष्हसय	= for Dhumrah's house	सम्पातेः	= for Sampati's house
विधुद्त्रूपसय = for Vidhudrupa's	भीमस्य	= for Bhimaa's house	घनस्य	= for Ghana's house

विघनस्यच शठस्य	and Vighana's house for Satha's house	शुकनासस्य विकटस्यच	for Sukhana's house and also for Vikatasaa	वकस्य ब्रह्मकर्नस्य	= for Vakra's = for Brahmakarnas
			house		house
दम्ब्त्रस्य	= for Damshra's house	रोमश्यस्य	= for Romasas house	रक्षसः	= for Rakshasas house
युद्धोन्मतस्य	= for Ydhonmata's	मत्तस्य	= for Mattaas house	द्वज ग्रीवस्य	= for Dvajagriva's house
	house				
नादिनः	= for Naadi's house	विध्युज्जिह्वेन्द्रजि	नहम्नार्म्or Vidhutjiva's and	तथा	= in the same way
			Indrajihva's houses		
हस्तिमुखस्य	= and also Hastimukaas	कराळस्य	= for Karaala's house	पिश्चस्य	= for Pischa's house
	house				
शोणिताक्षस्यचै	व⊨ and also for the build-			'	
भवन्	ing of Shonita.				

Hanuma jumped for Dhumrah's house, for Sampati's house, for Vidhudrupa's, Bhiima's house, for Ghana's house and Vighana's house, for Sukhana's house, for Vakra's, for Satha's house and also for Vikata's house, for Brahmakarna's house, for Damshra's house, for Roma's house, for Raksha's house, for Ydhonmata's and Indrajihva's house, in the same way for Hastimukas house, for Karala's house, for Pisacha's house, and also for the building of Shonita.

क्रममाणः क्रमेण एव हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-६-२६ तेषु तेषु महा अर्हेषु भवनेषु महा यशाः । तेषाम् न्द्रिमताम् ऋद्विम् दुदर्श स महा कपिः ।। ५-६-२७

मारुतात्मजः	= the son of Vayu	महायशाः	= one with great fame	महाकपिः	= great one among Va-
सः हनुमान्	= that Hanuma	ददर्श	= saw	तेषाम् बुद्धिम्	naras = the wealth of those rakshasas
भुद्धिमताम्	= who were rich	क्रममाणः	= moving	क्रमेणैव	= in a sequence
तेषु तेषु	= (in) those and those	महार्हेषु	best buildings.		
		भवनेषु			

The son of Vayu, one with great fame, great one among Vanaras, moving about in a sequence in those and those best buildings, saw the wealth of those rakshasas, who were rich.

सर्वेषाम् समितकम्य भवनानि समन्ततः । आससाद् अथ लक्ष्मीवान् राक्षस इन्द्र निवेशनम् ।। ५-६-२८

लक्ष्मिवान्	= the glorious Hanuma	समित क्रम्य	= passing	सर्वेषम्	= every ones houses
				भवनानि	
समन्ततः	= all round	तथा	= there after	अससाद	= neared
राक्षसेन्द्रनिवेश	नम् the house of Ravana.			1	

The glorious Hanuma passing everyone's houses all round, there-after neared the house of Ravana.

रावणस्य उपशायिन्यो दद्शं हिर सत्तमः । विचरन् हिर शार्दूलो राक्षसीर् विकृत ईक्षणाः ।। ५-६-२९ शूल मुद्गल हस्ताः च शक्तो तोमर धारिणीः ।

हरिसत्तमः	= Hanuma best among	हरिशार्दुलः =	tiger among Vanaras	विचरन =	moving about
erana.	Vanaras	61111113111	ager among varianas	_	moving about
•	vanaras				
ददर्श	= saw	राक्षसीः =	Rakshasa women	रावणस्य =	those who were sleep-
				उपशायिन्य	ing near to Ravana
विकृतेक्षाः	= those who had horrific	शूलमुद्गरहस्ताश्च =	those who had Sulaas	शक्तितोमरधारिणी⊭	those who had Shaktis
	eyes		Mudgaras in their		and Tomaras.
			hands		

Hanuma best among Vanaras, tiger among Vanaras, moving about saw Rakshas women, those who were sleeping near to Ravana, those who had horrific eyes, those who had Sulaas, Mudgaras in their hands, those who had Shaktis and Tomaras.

ददर्श विविधान् गुल्मामः तस्य रक्षः पतेर् गृहे । राक्षसांश्च महाकायान्नानाप्रहरणोद्यतान् ।। ५-६-३०

ददर्श	= (Hanuma) saw	तस्यगृहे	= in that house	रक्षःपते	= of Ravana
विविधान्गुल्मा	T = a variety of army divi-	राक्षसाम्श्र	= and also rakshasas	महाकायान्	= those who had huge
	sions				bodies
नानाप्रहरणोध्य	ता ~~ब्~~ having different			'	
	weapons raised up.				

Hanuma saw in that house of Ravana a variety of army divisions and also Rakshasas those who had huge bodies having different weapons raise up.

रक्तान् श्वेतान् सितामः चैव हरीमः चैव महा जवान् ।।५-६-३१ कुलीनान् रूप सम्पन्नान् गजान् पर गज आरुजान् ।

निष्ठितान् गज शिखायाम् ऐरावत समान् युधि ।। ५-६-३२ निहन्त्ञ्च्न् पर सैन्यानाम् गृहे तस्मिन् ददर्श सः ।

क्षरतः च यथा मेघान् स्रवतः च यथा गिरीन् ।। ५-६-३३ मेघ स्तनित निर्घोषान् दुर्घर्षान् समरे परैः।

सः	= that Hanuma	तस्मिन्गृहे	=	in that house	ददर्श	=	saw
हरीम् चापि	= horses	रक्तान्	=	in red colour	श्वेथान्	=	in white colour
स्तिताम्श्रैव	= slightly whitish	महान्जवान्	=	capable of great speed	गजान्	=	elephants
पुलीनान्	= born in a good breed	रूपसम्पन्नान्	=	having good appear-	परगजारुजान्	=	capable of harassing
				ance			enemy's elephants

निष्ठितान्	= skilled	गजिशस्सायाम् = in good elephant train-	ऐरावतसमान्	= equalling Iraavata
निहन्त्रून्	= capable of killing	ing परसैन्यानाम् = enemies armies	युधि	= in war
क्षरतः	= rutting	मेघान्यथा = like raining clouds	गिरीन्यथा	= like mountains
स्रवतः	= (with water falls)that are pouring down	मेघस्तिनितिनिर्घोषम् with trumpeting re- sembling thundering	दुर्घर्षान्	= unassailable
	1 0	of clouds		
परैः	= by enemies	समरे = in a battle.		

That Hanuma in that house saw horses in red colour and in white colour, slightly whitish, capable of great speed, elephants born in a good breed having good appearance capable of harassing enemy's elephants, skilled in good elephant training, equalling Iraavata, capable of killing enemies armies in war, rutting like raining clouds, like mountains with water falls that are pouring down, with trumpeting resembling thundering of clouds, unassailable by enemies in a battle.

सहस्रम् वाहिनीः तत्र जाम्बूनद् परिष्कृताः ।। ५-६-३४ हेम जालैर् अविचिन्नाः तरुण आदित्य सम्निभाः । ददर्श राक्षस इन्द्रस्य रावणस्य निवेशने ।। ५-६-३५

```
निवेशने
                                          ददश
                                                                                                  = in the house
तत्र
                there
                                                        = (Hanuma) saw
                                           रक्षसेन्द्रस्य
                                                                                     वाहिनीः
रावणस्य
                of Ravana
                                                          the king of rakshasas
                                                                                                     army divisions
                in thousands
                                          जाबूनदपरिष्कृता⊨ decorated with gold
                                                                                     हेमजालपरिच्छन्न≠
सहस्रम्
                                                                                                     covered with heaps of
                                                                                                     gold
तरुणादित्यसन्निभ⊯ equalling the sun who
                has fully come up.
```

There Hanuma saw in the house of Ravana, the king of rakshasas, army divisions in thousands decorated with gold, covered with heaps of gold, equalling the Sun who has fully come up.

शिबिका विविध आकाराः स किपर् मारुत आत्मजः । लता गृहाणि चित्राणि चित्र शाला गृहाणि च ।। ५-६-३६

कीडा गृहाणि च अन्यानि दारु पर्वतकान् अपि । कामस्य गृहकम् रम्यम् दिवा गृहकम् एव च ।। ५-६-३७

दुद्रश राक्षस इन्द्रस्य रावणस्य निवेशने ।

सः कपिः 📁 that Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of Vayu	ददर्श = saw
निवेशने = in the house	रवनस्य	= of Ravana	रक्षसेन्द्रस्य = the king of Rakshasas
शिबिकाः = palanquins	विविधाकाराः	= of various shapes	चित्राणिलथागृहाम्म wonderful bowers
चित्राशालागृहाणि⊨ art galleries	अन्यानि	= and other	क्रीडागृहाणि = pleasure houses

दारुपर्वतकानपि = (which were con-	कामस्यगृहकम् = house for sexual de-	रम्यम्	= and a beautiful diurnal
structed) with wooden	lights	दिवागृकमेवच	house.
mountains			

That Hanuma the son of Vayu saw in the house of Ravana the king of rakshasas, palanquins of various shapes, wonderful bowers, art galleries and other pleasure houses which were constructed with wooden mountains, house for sexual delight and a beautiful diurnal house.

स मन्दर तल प्रख्यम् मयूर स्थान सम्कुलम् ।। ५-६-३८ ध्वज यष्टिभिर् आकीर्णम् ददर्श भवन उत्तमम् ।

अनन्त रत्न निचयम् निधि जालम् समन्ततः ।। ५-६-३९ धीर निष्ठित कर्म अन्तम् गृहम् भूत पतेर् इव ।

सः =	That Hanuma	ददर्श	=	saw	भानुबन्तम्	=	the best among build-
							ing
मन्दरगिरिप्रख्यम्=	equalling mount Man-	मयूरस्थानसम्कु	लम्	filled with pens for	आकीर्णम्	=	spread
	dara			peacocks			
ध्वजयष्टिभिः =	by flag staffs	धीरनिष्ठतकर्मान	तम्	managed by coura-	भूतपतेःगृहमिव	=	like the house of Ku-
				geous one's			bera
अनेकरत्नसम्कीर्ण ~~म~~	filled with many dia-	निधिजालम्	=	and also heaps of			
	monds			riches.			

That Hanuma saw the best among buildings equalling mount Mandara filled with pens for peacocks, spread by flag staffs managed by courageous ones like the house of Kubera filled with many diamonds and also heaps of riches.

अर्चिर्भिः च अपि रत्नानाम् तेजसा रावणस्य च ।। ५-६-४० विरराज अथ तदु वेश्म रिश्ममान् इव रिश्मिभः ।

तत्	= That	वेश्म	= buildin	g विरराज	= shone
अर्चिर्भिश्चापि	= by the rays	रत्नानाम्	= of dian	ionds तेजसाच	= by the splendour
रावणस्य	= of Ravana	रिशममानिव	= like the	Sun रिश्मिभ	= by rays.

That building shone by the rays of diamonds, by the splendour of Ravana like the Sun by rays.

जाम्बू नदमयानि एव शयनानि आसनानि च ।। ५-६-४१ भाजनानि च शुभ्राणि दद्शे हरि यूथपः ।

हरियूधपः	= leader of Vanaras;	ददर्श = saw	शयनानि = couches
	Hanuma		
आसनानिच	= and seats	mukhyaani = and chief vessels	जाम्बूनद्मयान्येक्= all made with gold.

Hanuma leader of Vanaras saw couches and seats and chief vessels all made with gold.

मध्व् आसव कृत क्लेदम् मणि भाजन सम्कुलम् ।। ५-६-४२ मनो रमम् असम्बाधम् कुबेर भवनम् यथा।

नूपुराणाम् च घोषेण कान्चीनाम् निनदेन च ।। ५-६-४३ मृदन्ग तल घोषैः च घोषवद्भिर् विनादितम् ।

प्रासाद सम्घात युतम् स्त्री रत्न शत सम्कुलम् ।। ५-६-४२ सुव्यूढ कक्ष्यम् हनुमान् प्रविवेश महा गृहम् ।

हनुमान् = Hanuma	प्रविवेश = entered	महागृहम् = the big house
मध्वासवकृतक्केदम् moistened by liquor	मणिभाजनशन्कुत्स्म् filled with vessels	मनोरमम् = delightful one
made of honey	made of gems	
असम्बाधम् = un-congested one	कुबेरभवनम्यथा = like the building of	निनादितम् = resounded
-	Kubera	
नूपुराणाम्घोषेण = by the sound of tinkles	काञ्चीनाम् = by the sound waist or-	मृदङ्गतलघोषेश्च = by the sound of per-
•	निनदेन naments	cussion on Mrudangas
घोष्विद्भः = with deep sound	प्रासादसम्गातयुतम् which consisted of	स्त्रीरतशेतसम्कुलम् filled with hundreds
•	many mansions	of best women
सुव्युढकक्ष्यम् = encircled by many		
spacious enclosures.		

Hanuma entered the big house moistened by liquor made of honey, filled with vessels made of gems delightful one, un-congested one like the building of Kubera resounded by the sound of tinkles by the sound of waist ornaments, by the sound of percussion on Mrudangas with deep sound, which consisted of many mansions filled with hundreds of best women, encircled by many spacious enclosures.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षष्ठः सर्गः ।।

Thus completes 6th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

7 Sarga 07 - सप्तमः सर्ग

Hanuma Sees Pushpaka In Ravana's Inner City

Introduction -

Hanuma continues his search for mother Sita in Ravana's inner city. He sees the aerial plane Pushpaka in Ravana's building.

स वेश्म जालम् बलवान् दद्शं । व्यासक्त वैदूर्य सुवर्ण जालम् । यथा महत् प्राव्निष मेघ जालम् । विद्युत् पिनद्धम् सविहम्ग जालम् ।। ५-७-१

सः	= That Hanuma	बलवान् = the strong one	ददर्श = saw
वेश्मजालम्	= a group of houses	व्यासक्तवैडूर्यसुवर्ष्मजालम्भी windows in	महत् = like a great group of
		golden hue embedded	मेघजालम् clouds
		with cats eye gems	यथा
प्रावृषि	= in rainy season	विद्युत्पिनद्धम् = made with lighting	सविहङ्गजालम् = together with a group
			of birds.

That Hanuma, the strong one, saw a group of houses with windows in golden hue, embedded with cat's-eye gems, like a great group of clouds in rainy season with lighting, together with a group of birds.

निवेशनानाम् विविधाः च शालाः । प्रधान शन्ख आयुध चाप शालाः । मनो हराः च अपि पुनर् विशाला । ददर्श वेश्म अद्रिषु चन्द्र शालाः ।। ५-७-२

ददर्श = (Hanuma) saw	विविधाः	= various halls	
	शालाः		
प्रधानशङ्खायुधचाप्रशासुष्ठportant buildings	पुनः	= and also मनोहराः = heartening	
storing conches; bows;			
and other weapons			
विशालाः = spacious attics	वेश्मादृषु	= on the top of mountain	
चन्द्रशालाः		like houses.	

Hanuma saw various halls of the houses, important buildings storing conches, bows, and other weapons, and also heartening spacious attics at the top of mountain-like houses.

Formatted by आकु 117 ©देशराजु हनुमन्त राव

गृहाणि नाना वसु राजितानि । देव असुरैः च अपि सुपूजितानि । सर्वैः च दोषैः परिवर्जितानि । कपिर ददर्श स्व बल अर्जितानि ।। ५-७-३

```
कपिः
               Hanuma
                                          ददर्श
                                                                                     गृहाणि
                                                                                                  = houses
                                                          saw
नानावसुराजितानि glittered by various
                                          सुपूजिताणि
                                                                                     देवासुरैश्चापि
                                                         well worshipped
                                                                                                  = by devas and asuraas
                riches
परिवर्जितानि
                                          सर्वैःदोषैः
                                                                                     स्वबालार्जितानि =
                                                       = by all flaws
                                                                                                     obtained by the self-
                                                                                                     might of rakshasas
```

Hanuma saw houses glittered by various riches, well worshipped by Devas and Asuras, devoid of all flaws and obtained by the self-might of rakshasas.

तानि प्रयत्न अभिसमाहितानि । मयेन साक्षाद् इव निर्मितानि । मही तले सर्व गुण उत्तराणि । ददर्श लन्का अधिपतेर् ग्न्हाणि ।। ५-७-४

Hanuma saw those houses of the ruler of Lanka, constructed by great effort as though constructed by Mayaa himself on earth with all best qualities.

ततो ददर्श उच्चित मेघ रूपम् । मनो हरम् कान्चन चारु रूपम् । रक्षो अधिपस्य आत्म बल अनुरूपम् । गृह उत्तमम् हि अप्रतिरूप रूपम् ।। ५-७-५

```
thereafter
                                         ददर्श
                                                                                  गृहोत्तमम्
                                                                                                  the best house
ततः
                                                      = Hanuma saw
                                         उच्छितमेघरूपमम् having the appearance
रक्षोधिपस्य
               of the lord of Rakshas
                                                                                  मनोहरम्
                                                                                                  soul-captivating one
                                                         of a cloud
                                         अप्रतिरुपरूपम् =
                                                        with that has no com-
कान्चनचारुरुपम्= having a beautiful
                                                                                  आत्मबलानुरूपम्⊨ suitable of Ravana's
               form made of gold
                                                         parison
                                                                                                  might.
```

Thereafter Hanuma saw the best house of the lord of rakshasas, having the appearance of a cloud, soul-captivating one having a beautiful form made of gold which has no comparison, suitable of Ravana's might

मही तले स्वर्गम् इव प्रकीर्णम् । श्रिया ज्वलन्तम् बहु रत्न कीर्णम् । नाना तरूणाम् कुसुम अवकीर्णम् । गिरेर् इव अग्रम् रजसा अवकीर्णम् ।। ५-७-६

स्वर्गमिव	= like heaven	प्रकीर्णम्	= thrown		= upon earth
ज्वलन्तम्	= effulgent	श्रिया	= with glory	बहुरत्नकीर्णम्	= embedded with vari-
					ety of diamonds
कुसुमावकीरण	म् = covered by flowers	नानातरूणाम्	of various trees	गिरेः	= like the summit of
				अग्रमिव	mountain
अवकीर्णम्	= covered	रजसा	= by pollen.		

Hanuma saw Ravana's house like heaven thrown upon earth, effulgent with glory, embedded with variety of diamonds covered by flowers of various trees, like the summit of a mountain covered by pollen.

नारी प्रवेकैर् इव दीप्यमानम् । तिडिद्भिर् अम्भोदवद् अर्च्यमानम् । हंस प्रवेकैर् इव वाह्यमानम् । श्रिया युतम् खे सुक्ताम् विमानम् ।। ५-७-७

दीप्यमानमिव	= being shone	नारिप्रवेकाः	=	by the best among the	अम्भोदवत्	=	like a cloud
				women			
तटिद्भिः	= by lightening	अर्च्यमानम्	=	being worshipped	वाह्यमानमिव	=	like being carried
हम्सप्रवेकैः	= by the best swans	श्रीयायुतम्	=	full of splendor	विमानम्	=	(like an) aerial car
सुकृताम्	of good people	खे	=	in sky.			

Being shone by the best among women like a cloud by lightening, being worshipped, like being carried by the best swans, like an aerial car full of splendor, of good people in sky.

यथा नग अग्रम् बहु धातु चित्रम् । यथा नभः च ग्रह चन्द्र चित्रम् । दद्शं युक्ती कृत मेघ चित्रम् । विमान रत्नम् बहु रत्न चित्रम् ।। ५-७-८

ददर्श	= Hanuma saw	विमानरत्नम्	= the best house	युक्तीकृत	= like a beautiful cloud
				मेघचित्रम्	endowed with many hues
नभः यथा	= like the sky	ग्रःचन्द्रचित्रम्	= illumined by planets including the moon	बहुरत्नचित्रम्	= decked with numer- ous precious stones
नगाग्रम् यथा	= like a mountain peak	बहुधातु चित्रम्	= looking picturesque with numerous minerals.		ous precious stories

Hanuma saw the best house like a beautiful cloud endowed with many hues, like the sky illumined by planets including the moon, decked with numerous precious stones like a mountain peak, looking picturesque with numerous minerals.

मही कृता पर्वत राजि पूर्णा । शैलाः कृता वृक्ष वितान पूर्णाः । वृक्षाः कऱ्ताः पुष्प वितान पूर्णाः । पुष्पम् कऱ्तम् केसर पत्र पूर्णम् ।। ५-७-९

	.1 .1		1	2 2 2
मही	= the earth	कृता	= was made	पवेतराजपूर्ण = to be full of mountain
				ranges
शैलाः	= the mountains	कृताः	= were made	वृक्षवितानपूर्णाः = to be abounding of tree
वृक्षाः	= the trees	कृताः	= were made	पुष्पविताःपूर्णाः = to be full of flowers
पुष्पम्	= the flower	कृतम्	= was made	केसरपत्रपूर्णम् = to be full of filaments
				and petals.

The earth was made to be full of mountain ranges. The mountains were made to be abounded of trees. The trees were made to be full of flowers. The flower was made to be full of filaments and petals.

कृतानि वेश्मानि च पाण्डुराणि । तथा सुपुष्पा अपि पुष्करिण्यः । पुनः च पद्मानि सकेसराणि । धन्यानि चित्राणि तथा वनानि ।। ५-७-१०

पान्डुराणि	= white mansions were	कृतानि	= built	तथा	= in the same way
वेश्मानि च	also				
पुष्कराणिच	= lakes also	सुपुष्पाणि	= with beautiful flowers	पुनश्च	= and also
पद्मानि	= lotuses	सकेसराणि	= together with fila-	तथा	= and
			ments		
वनानि	= forest	धन्यानि	= (that were) the best		
		चित्राणि	and wonderful.		

White mansions were also built in the same way. Lakes also with beautiful flowers and also lotuses together with filaments and forest that were the best and wonderful.

पुष्प आह्वयम् नाम विराजमानम् । रत्न प्रभाभिः च विवर्धमानम् । वेश्म उत्तमानाम् अपि च उच्च मानम् । महा कपिः तत्र महा विमानम् ।। ५-७-११

तत्र =	there	महाकपिः	=	the	great	महाविमानम्	=	a great aerial car
				Hanuma(saw)				
वेश्मोत्तमानामपि=	the best among best of	नामविराजमान	म् =	shining with the	name	पुष्पाःवयम्	=	of Pushpaka
उचमानम्	aerial cars							

```
रत्नप्रभाभिः = with the rays of pre- विघूर्णमानम् = capable of traveling cious stones long distances.
```

There the great Hanuma saw a great aerial car, the best among best of aerial cars, shining with the name of Pushpaka with the rays of precious stones, and capable of traveling long distances.

कृताः च वैदूर्यमया विहम्गा । रूप्य प्रवालैः च तथा विहम्गाः । चित्राः च नाना वसुभिर् भुजम्गा ।

जात्या अनुरूपाः तुरगाः शुभ अन्गाः 📙 ५-७-१२

विहङ्गाः	= birds	वैडूर्यमयाः	=	of cats eye gems	तथा	=	as well as
विहङ्गाः	= birds	रूप्यप्रवाळैश्च	=	made of silver and	चित्राः	=	wonderful serpants
				coral	भुजङ्गाः		-
नानावसुभिः	= made of various jewels	तुरगाः	=	horses	सुभाङ्गाः	=	of beautiful limbs
अनुरूपाः	= suitable	जात्या	=	by their noble breed	कृता	=	were arranged.

Artificial birds made of cat's-eye gems, as well as birds made of silver and coral, wonderful serpants made of various jewels, horses of beautiful limbs suitable by their noble breed were arranged.

प्रवाल जाम्बूनद् पुष्प पक्षाः । सलीलम् आवर्जित जिह्म पक्षाः । कामस्य साक्षाद् इव भान्ति पक्षाः । कृता विहम्गाः समुखाः सुपक्षाः ।। ५-७-१३

विहङ्गाः	= birds	कृताः = were made	प्रवाळजाम्बूनद्पुष् ~~य~~ पक्षाःith corals on their
			wings and with
			golden flowers
सुपक्षाः	= with good wings	आवर्जितजिह्मपक्ष्मः with curved and bent	सलीलम् = in a playful way
		wings	
भान्ति	= shining	पक्षाःइव = like helpers	कामस्य = of the god of love
साक्षात्	= himself.		

Birds were made with corals on their wings and ogether with golden flowers, with good wings, with curved and bent wings in a playful way, shining like helpers of the god of love himself

नियुज्यमानाः च गजाः सुहस्ताः । सकेसराः च उत्पल पत्र हस्ताः । बभूव देवी च कृता सुहस्ता ।

लक्ष्मीः तथा पद्मिनि पद्म हस्ता ।। ५-७-१४

गजाः	= Elephants	पद्मिनि =	in a lotus-pool	सकेसराश्च	= with filaments of lotus
					petals on body
सुहस्ता	= with shapely trunks	उत्पलपत्रहस्ताः =	with lotus petals held	नियुज्यमानाः	= devoted to the wor-
			in their trunks	तु	ship

लक्ष्मीः	= of Goddess Lakshmi	तथा	= and	देवी च	= (an image of) Goddess
					Lakshmi also
सुहस्ता	= with graceful hands	पद्महस्ता	= holding lotus in Her	कृता बभूव	= was made to exist in
			hand		Pushpaka

Images of elephants in a lotus-pool with filaments of lotus on body, with lotus petals held in their trunks, were devoted to the worship of an image of Goddess Lakshmi. And also an image of Goddess Lakshmi with four graceful hands and holding lotus in Her hand was made to exist in Pushpaka.

```
इति इव तद् ग्न्हम् अभिगम्य शोभनम् ।
सविस्मयो नगम् इव चारु शोभनम् ।
पुनः च तत् परम सुगन्धि सुन्दरम् ।
हिम अत्यये नगम् इव चारु कन्दरम् ।। ५-७-१५
```

```
इतीव
                                          अभिगम्या
             = in this fashion
                                                                                    तत्गृहम्
                                                                                                 = that house
                                                       = nearing
शोभनम्
                                          नगमिव
                                                                                    चारुशोभनम्
               which was shining
                                                       = like a mountain
                                                                                                    with a beautiful glow
सविस्मयः
             = became surprised
                                          पुनश्च
                                                         and saw (again)
                                                                                    तत्
                                                                                                   that house
परमसुगन्धि
                                                                                    हिमात्यये
             = with a great sweet fra-
                                                       = like a beautiful moun-

    during spring

                                          सुन्दरम्
                                          नगमिव
                                                          tain
                grance
चारुकन्दरम्
            = with beautiful case.
```

In this fashion, nearing that house which was shining like a mountain with a beautiful glow that house with great sweet fragrance like a beautiful mountain during spring, with beautiful cave became surprised and saw (again).

ततः स ताम् किपर् अभिपत्य पूजिताम् । चरन् पुरीम् दश मुख बाहु पालिताम् । अदृश्य ताम् जनक सुताम् सुपूजिताम् । सुदुहि्खताम् पति गुण वेग निर्जिताम् ।। ५-७-१६

```
सः कपिः
                                                                                  अभिपत्या
            = thereafter
                                                     = that Hanuma
ततः
                                                                                              = nearing
ताम् पुरीम्
               that city of Lanka
                                         पुजिताम्
                                                       worshipped (by Rak-
                                                                                  मुख
                                                                                        बाहु
                                                                                              = ruled by arms of ten-
                                                                                  पालिताम
                                                                                                 headed Ravana
                                                        shasas)
                                         सुदुखिता
                                                     = became very gloomy
                                                                                  अदृश्या
            = moving(thereabout)
                                                                                              = (on) not seeing
चरन्
                                         सुपूजिताम्
                                                     = well worshipped (by
                                                                                  पतिगुणवेगनिजिंत्मम् greatly conquered by
ताम्जनकसुताम् = that Sita
                                                        all)
                                                                                                 the virtues of Her hus-
                                                                                                 band Sri Raama.
```

Thereafter that Hanuma nearing that city of Lanka worshipped by Rakshasas, ruled by arms of ten-headed Ravana, moving thereabout became very gloomy on not seeing that Sita well worshipped by all and greatly conquered by the virtues of Her husband Sri Raama

ततः तदा बहु विध भावित आत्मनः । कृत आत्मनो जनक सुताम् सुवर्त्मनः । अपश्यतो अभवद् अतिदुह्खितम् मनः । सुचक्षुषः प्रविचरतो महात्मनः ।। ५-७-१७

ततः	= Thereafter	तद्ा = then	मनः = the heart
महात्मनः	= of the great souled	बहुविधभावितात्मनः who contemplated	कृतात्मनः = with a disciplined
	Hanuma	supreme Spirit in	mind
		many ways	
सुवर्त्मनः	= following ritues path	सुचक्षुषः = with good eyes	प्रविचरतः = moving about(in the
			city of Lanka)
अभवत्	= became	अतिदुखितम् = greatly sorrowful	अपस्यतः = not seeing
जनकसुताम्	= Sita		

Thereafter then the heart of the great souled Hanuma who contemplated supreme spirit in many ways with a disciplined mind following righteous path, with good observant eyes, moving about in the city of Lanka became greatly sorrowful on not seeing Sita.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तमः सर्गः ।।

Thus completes 7th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 123 ©देशराजु हनुमन्त राव

8 Sarga 08 - अष्टमः सर्ग

Description Of The Pushpaka

Introduction -

This chapter describes Pushpaka in glorious and amazing detail.

स तस्य मध्ये भवनस्य संस्थितम् । महद्विमानम् मणिवज्रचित्रितम् । प्रतप्तजाम्बूनद्जालकृत्रिमम् । ददर्श वीरः पवनात्मजः कपिः ।। ५-८-१

सः कपिः	= that Hanuma	वीरः	= the courageous one	पवनात्मजः =	the son of Lord Vayu
ददर्श	= saw	महत्	 a great aerial plane 	सम्स्थितम् =	standing
		विमानम्			
मध्ये	= in the middle	तस्य भवनस्य	= of that building	मणिवज्रचित्रितम्=	with a surprising hue
			·		due to diamonds and
					gems
प्रतप्तजाम्बूनद	जात्क्कृतिसस्कारतां by series of			I	
	refined gold.				

That Hanuma the courageous one, the son of Lord Vayu, saw the great aerial plane standing in the middle of that building with a surprising hue, due to diamonds, and gems decorated by series of refined gold.

तदप्रमेयाप्रतिकारकृत्रिमम् । कृतम् स्वयम् साध्विति विश्वकर्मणाः । दिवम् गतम् वायुपथप्रतिष्ठितम् । व्यराजतादित्यपथस्य लक्ष्मिवत् ।। ५-८-२

```
व्यराजत
                                                                                      लक्ष्मवत्
तत्
             = that plane
                                                        = shone
                                                                                                   = like symbol
आदित्यपथस्य =
                                           वायुपथप्रतिष्ठतम् = standing in the aerial
                                                                                      दिवम्गतम्
                for solar path
                                                                                                       obtaining in the sky
                                                           path
                                                                                      साध्विति
                manufactured
कृतम्
                                           स्व्यम्
                                                        = by Vishvakarma him-
                                                                                                    and praised by him
                                           विश्वकर्मणा
                                                           self
अप्रमेयाप्रतिकारकृत्रिकक्षe without compari-
                son in beauty.
```

That plane shone like symbol for solar path standing in the aerial path obtaining the sky. Manufactured by Vishvakarma himself and praised by him as one without comparison in beauty.

न तत्र किंचिन्न कृतम् प्रयत्नतो । न तत्र किंचिन्न महर्हरत्नवत् । न ते विशेषा नियताः सुरेष्वपि । न तत्र किंचिन्न महाविशेषवत् ।। ५-८-३

तत्र	In that plane	न किम्चित्	there is not even a प्रयत्नतः = with effor	t
		न कृतम्	small thing that is not	
			made	
तत्र	= in that	न किम्चित्	there is nothing = without the	ne best dia-
			महार्हरतन्त् monds	
ते विशेषाः	= those characteristics	ननियताः	definitely are not सुरेष्वपि = in Devas a	lso
तत्र	= in that	किम्चित् न	there is nothing $=$ that is not	great signif-
			महाविशेषवत् icance.	

In that plane there is not even a small thing that is not made with great effort, in that there is nothing without the best diamonds, those characteristics definitely are not in Devas also, in that there is nothing that is not of great significance.

> तपह्समाधानपराक्रमार्जितम् । मनःसमाधानविचारचारिणम् । अनेकसंस्थानविषेषनिर्मितम् । ततस्ततस्तुल्यविशेषदर्शनम् ।। ५-८-४

तप्ःसमाधानपस्कर्षार्षिताम्at has been ob-	मनःसमाधानविचारचातिखाम्hat moves about	अनेकसम्स्थानविश्चेष निर्धितम् from various
tained by austerities	by the thoughts of con-	significant parts
and by prowess	centrated mind	
तुत्र्यविशेषनदर्शनम् with an appearance of	ततः ततः = (collected from) here	
parts of equal signifi-	and there	
cance		

One that has been obtained by austerities and by prowess, one that moves about by thoughts of concentrated mind, made from various significant parts with an appearance of parts of equal significance, collected from here and there from all over the world.

विशेषमालम्ब्य विशेषसंस्थितम् । विचित्रकूटम् बहुकूटमण्डितम् । मनोऽभिरामम् शरद्न्दुनिर्मलम् । विचित्रकूटम् शिखरम् गिरेर्यथा ।। ५-८-५

आलम्ब्य	= obtaining	विशेषम् = a special construction	विशेषसम्स्थितम् = stood as a special ob-
			ject
विचित्रकूटम्	= like a mountain with	बहुकूटमण्डितम् = adorned by many	मनोऽभिरामान् = attractive to soul
	wonderful peaks	peaks	

```
शरदिन्दुनिर्मलम् = calm like an autumnal moon यदा

विचित्रकूटम् = with other wonderful small peaks.
```

Obtaining a special construction as a special object, like a mountain with wonderful peaks adorned by many peaks, attractive to soul, calm like an autumnal moon, like the peak of a mountain with other wonderful small peaks.

वहन्ति यम् कुण्डशोभितानना । महाशना व्योमचरा निशाचराः । विवृत्तविध्वस्तविशाललोचना । महाजवा भूतगणाः सहस्रशः ।। ५-८-६

यम् = which	निशाचराः	= rakshasas	महाशनाः = who were great eaters
कुन्डलशोभितान ~~वा~~ ः with a face beautified	व्योमचरा	= who roamed around	सहस्रशः = (and) thousands of
by earrings		in the sky	बूतगणाः genii
निवृत्तविध्वस्तवि भालस्मोत्ताः round eyes	महाजवाः	= capable of great speed	वहन्ति = carried.
crooked eyes and			
wide eyes			

Hanuma saw that aerial plane which rakshasas who were great eaters, with a face beautified by earnings, who roamed around in the sky and thousands of genii with round eyes, crooked eyes and wide eyes capable of great speed carrying it.

वसन्तपुष्पोत्करचारुदर्शनम् । वसन्तमासदिप कान्तदर्शनम् । स पुष्पकम् तत्र विमानमुत्तमम् । ददर्श तद्वानरवीरसत्तमः ।। ५-८-७

```
सः
               that Hanuma
                                          वनरवीरसत्तमः = the best among Vanara
                                                                                   ददशे
                                                                                                = saw
                                                         warriors
                                                                                   पुष्पकम्
तत्र
            = there
                                          उत्तमम्
                                                      = a best plane
                                                                                                   with the name of Push-
                                         विमानम
                                                                                                   paka
वसन्तपुष्पोत्करचारुद्श्लंबार्क्क a more beauti-
                                          कान्तदर्शनम्
                                                                                   वसन्तमासादपि =
                                                      = a more attractive ap-
                                                                                                  than even the spring
               ful appearance than a
                                                         pearance
                                                                                                   season.
               group of flowers dur-
               ing spring
```

That Hanuma the best among Vanara warriors saw there a best plane with the name of Pushpaka with a more beautiful appearance than a group of flowers during spring, a more attractive appearance than even the spring season.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टमः सर्गः 🗆

Thus completes 8th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

9 Sarga 09 - नवमः सर्ग

The Inner Buildings Of Ravana's House

Introduction -

This chapter further describes the inner buildings of Ravana's house. Hanuma passess through a hall filled with Ravana's wives.

तस्य आलय वरिष्ठस्य मध्ये विपुलम् आयतम् । ददर्श भवन श्रेष्ठम् हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-९-१

हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः =	the son of Vayu	ददर्श	= saw
भवनश्रेष्टम्	= a best building	आयतम् =	which was a tall one	विपुलम्	= and a wide one
मध्ये	= in the middle	तस्यालयवरिष्टस्य=	of that best group of		
			houses.		

Hanuma, the son of Vayu, saw a best tall building and a wide one in the middle of that best group of houses.

अर्घ योजन विस्तीर्णम् आयतम् योजनम् हि तत् । भवनम् राक्षस इन्द्रस्य बहु प्रासाद सम्कुलम् ।। ५-९-२

तत् = that	भवनम् = building	राक्षसेन्द्रस्य = of Ravana
बहुप्रासाद्शम्कुलम् filled with many edi-	अर्धयोजनविस्थीर्ष्मम् (was) half a Yojana	योजनम् = and one Yojana tall.
fices	long	आयतम्

That building of Ravana filled with many edifices was half a Yojana long and one Yojana tall.

मार्गमाणः तु वैदेहीम् सीताम् आयत लोचनाम् । सर्वतः परिचकाम हनूमान् अरि सूदनः ।। ५-९-३

हनुमान्	= Hanuma	अरिसूदनः	=	the destructor of ene-	परिचकाम	=	moved around
				mies			
सर्वतः	= in all directions	मार्गमाणः तु	=	searching	सीताम्	=	Sita
आयतलोचनाम्	= the wide eyed	विदेहीम्	=	the daughter of King			
				of Videha.			

Hanuma, the destructor of enemies, moved around in all directions searching for Sita the wide eyed daughter of King of Videha

उत्तमम् राक्षसावासम् हनुमानवलोकयन् । आससादाथ लक्ष्मीवान् राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ।। ५-९-४

चतुर् विषाणैर् द्विरदैः त्रिविषाणैः तथैव च । परिक्षिप्तम् असम्बाधम् रक्ष्यमाणम् उदायुधैः ।। ५-९-५

अथ	= thereafter	हनुमान्	=	: Ha	anuma		लक्ष्मीवान्	=	the glorious one
आससाद	= neared	उत्तमम्	=	the	e best res	राक्षसेन्द्रनिवेशन ~~म~~ ्		(and) the house of Ra-	
		राक्षसावासम्		Ra	kshas				vana
परिक्षिप्तम्	= containing	चतुर्विषाणैः	=	= (e	elephants)	with four	तथैवच	=	and also
				tus	sks				
त्रिविषाणैः	= those with three tusks	द्विरदैः	=	tw	o tusks		असम्बाधम्	=	not crowded
रक्ष्यमाणम्	= protected	उदायुधैः	=	by	those	अवलोकयन्	=	observing (it).	
				rai	ised weap	ons			

Thereafter, Hanuma the glorious one neared and observed the best residence of Rakshasas and the house of Ravana, containing elephants with four tusks and also those with three tusks, those with two tusks and still not crowded. It was protected by soldiers bearing raised weapons.

राक्षसीभिः च पत्नीभी रावणस्य निवेशनम् । आहुन्ताभिः च विक्रम्य राज कन्याभिर् आव्न्तम् ।। ५-९-६

तन् नक मकर आकीर्णम् तिमिम्गिल झष आकुलम् । वायु वेग समाधूतम् पन्नगैर् इव सागरम् ।। ५-९-७

तत्	= that building	आवृतम्	= surrounded	रावणस्यपत्नीभिः = by the wives of Ravana
निवेशनम्				
राक्षसीभिः	= by demonesses	राजकन्याभिः	= princesses	आह्ताभिः = brought
विक्रम्य	= by strength	सागरम् इव	= (was) like an ocean	नक्रमकराकीर्णम् = by crocodiles; big
				fishes
तिमिङ्गिलझषा	कुल्म्म filled with sharks and	वायुवेघसमाधूत	त्तम्= moved by the speed of	पन्नगैः = and together with ser-
	other fishes		wind	pants.

That building surrounded by the wives of Ravana, by demonesses, and princesses brought by strength, was like an ocean filled with crocodiles, big fishes, sharks and other fishes, moved by the speed of wind, and together with serpants.

या हि वैश्वरणे लक्ष्मीर् या च इन्द्रे हिर वाहने । सा रावण ग्न्हे सर्वा नित्यम् एव अनपायिनी ।। ५-९-८

या लक्ष्मीः	= whatever wealth	वैश्रवणे	= is at Kubera	या लक्ष्मी	= whatever riches
इन्द्रे च	= at Indra	हरिवाहने	= with green horses	सा सर्वा	= all that affluence
रावणगृहे	= was at Ravana's house	नित्यमेव	= always	आनपायिनी	= without reduction.

Whatever wealth is at Kubera, whatever riches at Indra with green horses, all that affluence was at Ravana's house. That wealth was always without reduction.

या च राज्ञः कुबेरस्य यमस्य वरुणस्य च । तादुऱ्शी तदु विशिष्टा वा ऱ्दी रक्षो ग्न्हेष्व् इह ।। ५-९-९

या	= whatever fortune	कुबेरस्य	= of Kubera	राज्ञः	= the King of Yakshaas
यमस्य	= of Yama	वरुणस्य च	= and of Varuna	ताद्वशी	= the same fortune
वा तद्विशिष्टा	= or even greater	बुद्धिः	= treasure	इह	= was at this house of
				राक्षोगृहेषु	Ravana.

Whatever was the fortune of Kubera the King of Yakshas, of Yama and of Varuna, the same fortune or even greater treasure was at this house of Ravana.

तस्य हर्म्यस्य मध्यस्थम् वेश्म च अन्यत् सुनिर्मितम् । बहुनिर्यूह् सम्कीर्णम् दद्शं पवन आत्मजः ।। ५-९-१०

पवनात्मजः = Hanuma	ददर्श	= saw	अन्यत्वेश्म	= another house
मध्यस्थम् = in the middle	तस्य हर्म्यस्य	= of that house	सुनिर्मितम्	= a well build one
बहुनिर्यूह्स्सम्कीर्ण्म् consisting of many ele-			1 -	
phants in rut.				

Hanuma saw another house in the middle of that house, a well built one consisting of many elephants in rut.

ब्रह्मणो अर्थे क्नतम् दिव्यम् दिवि यद् विश्व कर्मणा । विमानम् पुष्पकम् नाम सर्व रत्न विभूषितम् ॥५-९-११

परेण तपसा लेभे यत् कुबेरः पितामहात् । कुबेरम् ओजसा जित्वा लेभे तद् राक्षस ईश्वरः ।। ५-९-१२

यत्	=	whatever	दिव्यम्	=	wonderful aeroplane	पुष्पकम्	=	by the name of Push-
			विमानम्			नाम		paka
सर्वरत्नविभूषि	तम्=	decorated with all	कृतम्	=	made	विस्वकर्मण	=	by Visvakarma
		kinds of precious						
		stones						
दिवि	=	in heaven	ब्रह्मणः अर्थे	=	for lord Brahma	यत्	=	whatever plane
कुबेरः	=	Kubera	ਲੇਮੇ	=	obtained	परेण तपसा	=	by great austerity
पितामहात्	=	from Lord Brahma	राक्षशेश्वरः	=	Ravana	ਲੇਮੇ	=	obtained
तत्	=	that plane	ओजसा	=	by prowess	जित्वा	=	defeating
कुबेर	=	Kubera.						

Whatever wonderful aeroplane by the name of Pushpaka, decorated with all kinds of precious stones, made by Visvakarma in heaven for lord Brahma, whatever plane Kubera obtained by great austerity from Lord Brahma, Ravana obtained that plane by prowess defeating Kubera.

ईहा म्ञा समायुक्तैः कार्य स्वर हिरण्मयैः । सुक्न्तैरु आचितम् स्तम्भैः प्रदीप्तम् इव च श्रिया ।। ५-९-१३

मेरु मन्दर सम्काशैर् उछिखद्भिर् इव अम्बरम् । कूट अगारैः शुभ आकारैः सर्वतः समलम्बन्तम् ।। ५-९-१४

आचितम् =	supported	स्तम्भिः	=	by pillars	ईहामृगसमायुक्तैः=		decorated with images	
							of wolves	
कार्तस्वरहिरण्मयै⊨	with silver and golden	सुकृतैः	=	(and that were) well	प्रदीप्तमिव	=	radiant	
	hue			made				
श्रिया =	with splendour	सर्वतः	=	decorated all around	कूटागारैः	=	with rooms	
		समलन्कृतम्						
मेरुमन्दरसम्काशै⊭	equalling Mount Meru	अम्बरम्	=	as though touching the	सुभाकारैः	=	with an auspicious	
	and Mount Mandara	वुछिखद्भिरिव		sky			shape.	

Supported by pillars decorated with images of wolves, with silver and golden hue and which were well made, radiant with splendour, decorated all around with rooms equalling Mount Meru and Mount Mandara, as though touching the sky with an auspicious shape.

ज्वलन अर्क प्रतीकाशम् सुक्न्तम् विश्व कर्मणा । हेम सोपान सम्युक्तम् चारु प्रवर वेदिकम् ।। ५-९-१५

सुकृतम् = well made	विश्वकर्मण = by Visvakarma	ज्वलनार्कप्रतीकशम् resembling Fire and
		Sun(in splendour)
हेमसोपानसम्युक्तम् with stairways made	चारुप्रवरवेदिकम्= with beautiful and	
of gold	best platforms.	

Well made by Visvakarma and resembling Fire and Sun in splendour, with stairways made of gold and with beautiful and best platforms

जाल वात अयनैर् युक्तम् कान्चनैः स्थाटिकैर् अपि । इन्द्र नील महा नील मणि प्रवरवेदिकम् ।। ५-९-१६

जालवातानैः = with windows and	काञ्चनैः = made of gold	स्पटिकैरपि = and also made of crys-
युक्तम् ventilation holes		tal
इन्द्रनीलमहानीलमणिश्रवाखेवित्रास्(forms made		
of sapphires and emer-		
alds.		

With windows and ventilation holes made of gold and also made of crystal, with platforms made of sapphires and emeralds

विद्रुमेण विचित्रेण मणिभिश्च महाधनैः । विस्तुलाभिश्च मुक्ताभिस्तलेनाभिविराजितम् ।। ५-९-१७

अभिविराजितम	H = shone	तलेन	= by floors	विचित्रेण	= embellished with
				विद्रुमेण	corals of strange hue
मणिभिश्च	= and with precious	महाधनैः	= of great value	मुक्ताभिः	= with pearls
	stones				
निस्तुलाभिः	= without comparison.			'	

Shone by floors embellished with corals of strange hue and with precious stones of great value, with pearls without comparison

चन्दनेन च रक्तेन तपनीयनिभेन च । सुपुण्यगन्धिना युक्तमादित्यतरुणोपमम् ।। ५-९-१८

रक्तेन	= reddish	तपनीयनिभेनच = and resembling gold	युक्तम्	= together
चन्दनेन	= with sandal wood	सुपुण्यगन्धिना = having a good smell	आदित्य	= (brilliant) like the Sun
			तरुणोपमम्	at noon.

Reddish and resembling gold, together with sandal wood having a good smell and brilliant like the Sun at noon

कूटागारैर्वराकारैर्विविधेः समलम्कृतम् । विमानम् पुष्पकम् दिव्यम् आरुरोह महा कपिः ।। ५-९-१९

महाकपिः	= the great Hanuma	आरुरोह	=	alighted	दिव्यम्	=	the	best	aeroplane
					पुष्पकम्		calle	d Push	paka
					विमानम्				
वराकारैः	= with an excellent form	समलन्कृतम्	=	decorated	कूतागारैः	=	by	rows	of upper
							floor	rs	

The great Hanuma alighted the best aeroplane called Pushpaka with an excellent form decorated by rows of upper floors.

तत्रस्थः स तदा गन्धम् पान भक्ष्य अन्न सम्भवम् । दिव्यम् सम्मूर्चितम् जिघ्नन् रूपवन्तम् इव अनिलम् ।। ५-९-२०

सः	= that Hanuma	तदा	=	then	तत्रस्थः	=	being there
जिघ्रम्	= smelled	दिव्यम्गन्धम्	=	a wonderful sweet fra-	अनिलमिव	=	like wind
				grance			

Formatted by आकु 132 ©देशराजु हनुमन्त राव

रूपवन्तम् = with an appearance पानभक्ष्यान्न्सम्भक्ष्म created from drinks and foods including cooked rice

That Hanuma then being there, smelled a wonderful sweet fragrance like wind with an appearance, created from drinks and foods, including cooked rice diffused on all sides.

स गन्धः तम् महा सत्त्वम् बन्धुर् बन्धुम् इव उत्तमम् । इत एहि इति उवाच इव तत्र यत्र स रावणः ।। ५-९-२१

सः गन्धः	= that sweet smell	उवाचेव इति	= was as though saying	तम्	= to that Hanuma
			thus		
इतः एहि	= come here	बन्धुरिव	= like a relative	उत्तमम्	= to a best relative
				भन्धुम्	
तत्र	= there	यत्र	= wherever	सः रावणः	= that Ravana(was).

That sweet smell was as though saying thus to that Hanuma: Come here!, like a relative to a best relative pointing to there wherever that Ravana was.

ततः ताम् प्रस्थितः शालाम् ददर्श महतीम् शुभाम् । रावणस्य मनः कान्ताम् कान्ताम् इव वर स्त्रियम् ।। ५-९-२२

प्रस्थितः	= Hanuma started	ततः	= thereafter	ततः = there(in that direction)
ददर्श	= and saw	शुभाम्	= in auspicious	महतीम्शालाम् = great hall
मनः	= close to heart	रावनस्य	= of Ravana	कान्ताम् = like a delightfull best
कान्ताम्				वरस्त्रियमिव woman.

Hanuma started thereafter there (in that direction) and saw an auspicious great hall, close to heart of Ravana, like a delightful best woman.

मणि सोपान विकऱ्ताम् हेम जाल विराजिताम् । स्फाटिकैर् आव्न्त तलाम् दन्त अन्तरित रूपिकाम् ।। ५-९-२३

ठत् ह्ह् = made of stairways	हेमजालविभूषिताम् decorated with golden	स्पतिकैः	= with a floor embel-
वस्मणिसोपानव्कृताम्embedded with dia-	windows	आवृततलाम्	lished with crystal
monds			
दन्तान्तरितरूपिक्मम् with shapes made		'	
ivory in the middle.			

That hall was made of stairways embedded with diamonds, decorated with golden windows, with a floor embellished with crystal, with shapes made from ivory in the middle.

मुक्ताभिः च प्रवालैः च रूप्य चामी करैर् अपि । विभूषिताम् मणि स्तम्भैः सुबहु स्तम्भ भूषिताम् ।। ५-९-२४

विभूषिताम् = well decorated	मुक्ताभिश्च	= with pearls प्रवाळैश्व = with corals	
रूप्यचामीकरैरपि= and also with silver	मणिस्तम्भैः	= and with diamond शुभहुस्थम्भभूषिताम् and also decor	rated
and gold		studded pillars with many pillars	

Well decorated with pearls, corals and also with silver and gold and with diamond studded pillars and also decorated with many pillars.

नम्रैर्ऋजुभिरत्युचैः समन्तात्सुविभूषितैः । स्तम्भैः पक्षेर् इव अत्युचैर् दिवम् सम्प्रस्थिताम् इव ।। ५-९-२५

स्थम्भैः	= by pillars	नम्रैः	= slightly bent	ऋजुभिः	= with no distortion
अत्युचैः	= which were very tall	सुविभूषितैः	= and well decorated	समन्तात्	= all over
सम्प्रस्थितामिव	= (that hall) was like	दिवम्	= for sky	अत्युच्चैः पक्षैः	= with very high wings.
	starting				

By pillars slightly bent with no distortion, which were very tall and well decorated all over, that hall was as though starting for sky with very high wings.

महत्या कुथय आस्त्रीणम् पिन्थवी लक्षण अन्कया। पृथिवीम् इव विस्तीर्णाम् सराष्ट्रग्न्ह मालिनीम् ।। ५-९-२६

आस्थीर्णाम्	= covered	महत्या	=	by a wonderful large	पृथिवीलक्षणाङ्कय⊨	with all earth's char-
		कुथया		carpet		acteristics (like rivers
						mountains; oceans;
						forests; painted over)
विस्तीर्णाम्	= (that hall was)like the	सराष्ट्रगृहमालिनी	¥Ę	together with states		
पृथिवीमिव	vast earth			and rows of houses.		

Covered by a wonderful large carpet with all earth's characteristics like rivers, mountains, oceans, forests, painted over, that hall was like the vast earth together with states and rows of houses.

नादिताम् मत्त विहगैर् दिव्य गन्ध अधिवासिताम् । पर अर्ध्य आस्तरण उपेताम् रक्षो अधिप निषेविताम् ।। ५-९-२७

नादिताम् = resounded	मत्तविहगैः = by birds in heat	दिव्यगन्धाधिवासिन्नाम्made fragrant by ex-
		cellent perfumes
परार्थ्यास्तरणोपेतम्म् hung with best	रक्षोधिपनिषेविताम् inhabited by the King	
tapestries	of rakshasas.	

It was resounded by birds in heat, made fragrant by excellent perfumes, hung with best tapestries and inhabited by the king of rakshasas

धूम्राम् अगरु धूपेन विमलाम् हंस पाण्डुराम् । चित्राम् पुष्प उपहारेण कल्माषीम् इव सुप्रभाम् ।। ५-९-२८

धूम्राम् = smokey	अगरुधूपेन	= by the fumes of agal-	विमलाम्	= a pure one
		locum		
हम्सपाण्डुराम् = white like a swan	चित्राम्	= wonderful	पुष्पोपहारेण	= by the decoration of
				flowers
कल्माषीमिव = like divine cow	सुप्रभाम्	= with a great radiance.		

It was made smokey by the fumes of agallocum. It was a pure one white like a swan, wonderful by the decoration of flowers, like divine cow with a great radiance.

मनः सम्ह्राद् जननीम् वर्णस्य अपि प्रसादिनीम् । ताम् शोक नाशिनीम् दिव्याम् श्रियः सम्जननीम् इव ।। ५-९-२९

ताम्	= that excellent hall	मनःसम्हाद्जननीम् causing happiness to	प्रसादिनीम्	= causing
दिव्याम्		heart		
वर्नस्यापि	= a fair complexion	सोकनाशनीम् = destroying sorrow	सम्जननीम्	= and was as though
			इव	producing
स्रियः	= prosperity.			

That excellent hall was causing happiness to heart, causing a fair complexion, destroying sorrow and was as though producing prosperity.

इन्द्रियाणि इन्द्रिय अर्थैः तु पन्च पन्चिभर् उत्तमैः । तर्पयाम् आस माता इव तदा रावण पालिता ।। ५-९-३०

मातेव	= like a mother	तदा	= then	रावणपालिता	= that hall governed by
					Ravana
तर्पयामास	= caused satisfaction	पश्चद्रियाणी	= to all five sense orga	ns उत्तमैः	= with the excellent five
				पञ्चभिः	objects of the senses.
				इन्द्रियार्थैः	

Like a mother, then that hall governed by Ravana caused satisfaction to all five sensory organs with all the excellent five objects of the senses.

स्वर्गों अयम् देव लोको अयम् इन्द्रस्य इयम् पुरी भवेत् । सिद्धिर् वा इयम् परा हि स्यादु इति अमन्यत मारुतिः ।। ५-९-३१

मारुतिः	= Hanuma	अमन्यता	=	thought	इति	=	thus
इयम् स्वर्गः	= this is heaven	इयम्	=	this is the aboard of	इयम्	=	this
		देवलोकः		Devas			
भवेत्	= is	इन्द्रस्य पुरी	=	a city of Indra	इयम्	=	this
स्याद्वा	= might be	परासिद्धिः	=	the result of great aus-			
				terity.			

Hanuma thought thus: This is heaven! This is indeed the abode of Devas! This is a city of Indra. This might be the result of a great austerity.

प्रध्यायत इव अपश्यत् प्रदीपामः तत्र कान्चनान् (ःइअतुस्!)। धूर्तान् इव महा धूर्तीर् देवनेन पराजितान् ।। ५-९-३२

धूर्तानिव	= like gamblers	पराजितान्	= defeated	महाधूरैः	= by greater gamblers
देवनेन	= in gambling	अपश्यत्	= Hanuma saw	काञ्चनान्	= golden hued lamps
				प्रदीपान्	
प्रध्यात इव	= being still as though in			'	
	thought.				

Like gamblers defeated by greater gamblers in gambling, Hanuma saw golden hued lamps being still, as though in thought.

दीपानाम् च प्रकाशेन तेजसा रावणस्य च । अर्चिर्मिर् भूषणानाम् च प्रदीप्ता इति अभ्यमन्यत ।। ५-९-३३

अमन्यत = Hanuma thought	इति	=	thus	प्रदीप्त	=	(this building) shines
दीपानाम्प्रकाशेन = by the light of lamps	रावणस्य	=	and the brilliance of	भुष्णानाम्	=	and also due to the ra-
	तेजसा च		Ravana	अर्चिर्भिः च		diance of jewellery.

Hanuma thought thus: This building shines by the light of lamps and the brilliance of Ravana and also due to the radiance of jewellery.

ततो अपश्यत् कुथा आसीनम् नाना वर्ण अम्बर स्रजम् । सहस्रम् वर नारीणाम् नाना वेष विभूषितम् ।। ५-९-३४

ततः	= thereafter	अपस्यत्	= Hanuma saw	सहस्रम् = a thousand
वरनारीणाम्	= of best women	कुथासीनम्	= sitting on the rug	नानावर्णाम्बरस्रजम् with clothing of vari-
				ous colours
नानावेशविभूषि	तिम् and decorated in a va-			'
	riety of ways.			

Thereafter Hanuma saw a thousand of best women sitting on the rug with clothing of various colours and decorated in a variety of ways.

परिव्न्ते अर्घ रात्रे तु पान निद्रा वशम् गतम् । क्रीडित्वा उपरतम् रात्रौ सुष्वाप बलवत् तदा ।। ५-९-३५

तदा	= then	अर्धरात्रेपरिवृत्ते	=	at the turn of midnight	शुष्वाप	=	(that women folk)slept
बलवत्	= deeply	उपरतम्	=	resting	रात्रौकीडित्वा	=	after playing during
							night

पाननिद्रावशम् = getting the sleep गतम् caused by liquor.

Then at the turn of midnight, those women slept deeply resting after playing during night, with a deep sleep caused by liquor.

तत् प्रसुप्तम् विरुरुचे निह्शब्द् अन्तर भूषणम् । निह्शब्द् हंस भ्रमरम् यथा पद्म वनम् महत् ।। ५-९-३६

तत् प्रसुप्तम्	= that sleeping group	f निशब्दान्तरभूषणम् adorned with jewels	विरुरुचे = shone
	women	which were not mak-	
		ing sound	
महत्	= like a great park of l	- निःशेब्दहम्सबमस्म् with calm swans and	
पद्मवनम्	tuses	bees.	
यथा			

That sleeping group of women, adorned with jewels which were not making sound, shone like a great park of lotuses with calm swans and bees.

तासाम् सम्बन्त दन्तानि मीलित अक्षाणि मारुतिः । अपश्यत् पद्म गन्धीनि वदनानि सुयोषिताम् ।। ५-९-३७

मारुतिः	= Hanuma	अपस्यत्	= saw	वदनानि	= faces
तासाम्	= of those best women	सम्वृतदन्तानि	= with teeth covered (by	मीलिताक्षीणि	= with closed eyes
शुयोषिताम्			lips)		
पद्मघन्धीनि	= and with lotus fra-		'		
	grance.				

Hanuma saw faces of those best women, with teeth covered by lips with closed eyes and with lotus fragrance.

प्रबुद्धानि इव पद्मानि तासाम् भूत्वा क्षपा क्षये । पुनः सम्बन्त पत्राणि रात्राव् इव बभुः तदा ।। ५-९-३८

तदा	=	at that time	तासाम्	=	those faces	बभुः	=	shone
प्रबुधानिव	=	became like lotuses in	क्षापक्ष्यये	=	during day time	पुनः	=	and again
पद्मानिव		blossom						
भूत्वा								
सम्वृतपत्राणीव	=	were like lotuses with	रात्रौ	=	at night.			
		closed petals						

At that time, those faces shone which became like lotuses in blossom during day time and again were like lotuses with closed petals at night.

इमानि मुख पद्मानि नियतम् मत्त षद्ददाः । अम्बुजानि इव फुल्लानि प्रार्थयन्ति पुनः पुनः ।। ५-९-३९

मत्तषद्दाः	= drunk bees	नियतम्	= definitely	प्रात्ऱ्हयन्ती	= are desiring
पुनः पुनः	= again and again	इमानी	= these	मुखपद्मानि	= lotuses faces
पुल्लानि	= like lotuses in blos-			·	
अम्बुजानीव	som.				

Hanuma thought that drunk bees definitely are desiring again and again these lotus faces like lotuses in blossom.

इति वा अमन्यत श्रीमान् उपपत्त्या महा कपिः । मेने हि गुणतः तानि समानि सलिलोद्भवैः ।। ५-९-४०

श्रीमान्	= the glorious	महाकपिः	= the great Hanuma	अमन्यत	= thought
इतीव	= thus	उपपत्य	= by reason	मेने हि	= thought also that
तानि	= those faces	समानि	= equal	सलिल	= lotuses
				उद्भवैः	
गुणतः	= by their qualities.		'	1	

The glorious great Hanuma thought as above by recourse to reason. He also thought thus Those faces equal lotuses by their qualities such as beauty, fragrance, and others .

सा तस्य शुशुभे शाला ताभिः स्त्रीभिर् विराजिता । शारदी इव प्रसन्ना द्यौः ताराभिर् अभिशोभिता ।। ५-९-४१

सा शाला	= that hall	तस्य	= of Ravana's	विराजिता	= being shone
तभिःस्त्रीभि	= by those women	શુશુમે	= glittered	प्रसन्ना द्यौः	= like a calm cloudless
				इव	sky
शारदीव	= in autumn	अभिशोभिता	= shone	ताराभिः	= by stars.

That hall of Ravana's being shone by those women, glittered like a calm cloudless sky in autumn shone by stars.

स च ताभिः परिव्न्तः शुशुभे राक्षस अधिपः । यथा हि उडु पतिः श्रीमामः ताराभिर् अभिसम्बन्तः ।। ५-९-४२

```
ताभिः
             = that lord of Rakshasas
                                          परिवृतः
                                                        = surrounded
सः
                                                                                                   = by those women
राक्षसाधिपः
રાુરાુમે
                                                                                      स्रीमान्
                                           ह्युड्रपथिः
                                                        = like the moon
                                                                                                   = with radiance
             = shone
                                           यथा
अभिसम्वृतः
                                          ताराभिः
             = surrounded
                                                        = by stars.
```

That lord of Rakshasas surrounded by those women shone like the radiant moon surrounded by stars.

याः च्यवन्ते अम्बरात् ताराः पुण्य शेष समाव्न्ताः । इमाः ताः सम्गताः बन्त्स्ना इति मेने हरिः तदा ।। ५-९-४३

		•					
तद्। =	then:	हरिः	=	Hanuma	मेने	=	thought
इति =	thus:	याः	=	whatever	ताराः	=	meteors
पुण्यशेषसमावृता⊨	together with residue	च्यवन्ते	=	fall down	अम्बरात्	=	from the sky
	of piety						
ताः कृस्त्नाः =	all those meteors	इमाः	=	had been together as			
		सन्गताः		these women.			

Then Hanuma thought thus: Whatever meteors together with residue of piety fall down from the sky, all those meteors had been together as these women.

ताराणाम् इव सुव्यक्तम् महतीनाम् शुभ अर्चिषाम् । प्रभा वर्ण प्रसादाः च विरेजुः तत्र योषिताम् ।। ५-९-४४

तत्र	= there	प्रभावर्णप्रसादाश्च = the luster complexion	योषिताम् = of those women
सुव्यक्तम्	= clearly	and grace महतीनाम् = resembled great stars ताराणाम्	विरेजुह = which emitted
शुभार्चिषाम्	= an auspicious radi- ance.	इव	

There the luster, complexion and grace of those women clearly resembled great stars which emitted an auspicious radience.

व्याव्न्त गुरु पीन स्नक् प्रकीर्ण वर भूषणाः । पान व्यायाम कालेषु निद्रा अपह्नत चेतसः ।। ५-९-४५

व्यावृत्तगुरुपीनस्रक्यकीर्षालस्यूषणाःmen with di-	पानव्यायमकालेषु= during the time of	निद्रापहृतचेतसः = were with a conscious-
shevelled large thick	drinking dancing etc.	ness stolen by sleep.
garlands and scattered excellent jewels		

Those women with dishevelled large thick garlands and scattered excellent jewels during the time of drinking, dancing etc., were with consciousness stolen by sleep.

व्याव्न्त तिलकाः काश्चित् काश्चिद् उद्धान्त नृपुराः । पार्श्वे गलित हाराः च काश्चित् परम योषितः ।। ५-९-४६

काश्चित्परमयोषित‡ best women	व्यावृत्ततिलकाः	=	became	with	dis-	काश्चित्काश्चिदुद्धान्तन् भुस came with displaced
			turbed	marks	on	anklets
			forehead			
काश्चित्कागळितह्मराश्चecame with necklaces fallen off	पार्श्वे	=	to side.			

Best women with disturbed sacred marks (tilaka) on forehead became with displaced anklets, became with necklaces fallen off to side.

मुखा हार व्न्ताः च अन्याः काश्चित् प्रस्नस्त वाससः । व्याविद्ध रशना दामाः किशोर्य इव वाहिताः ।। ५-९-४७

अन्याः	= some other women	मुक्ताहारावृताः =	became tied with pearl	काश्चित्	= some others
			necklaces		
विस्रस्तवाससः	= became with tropped	व्याविद्धरशनादामाः	(some others) became	किशोर्यः इव	= (and) resembled
	raiment		with tied-up waist or-		young female horses
			naments		
वाहिताः	= who had walked long.			'	

Some other women became tied with pearl necklaces, some others became with tied-up waist ornaments (and) resembled young female horses who had walked long.

सुकुण्डल धराः च अन्या विचिन्न मिन्दित स्रजः । गज इन्द्र मिन्दिताः फुल्ला लता इव महा वने ।। ५-९-४८

```
विचिन्न मृदित
अन्याः
            = some others
                                          सुकुण्डल
                                                       = wearing nice earrings
                                                                                                 = with flower garlands
                                          धराः
                                                                                    स्रजः
                                                                                                    that were torn and dis-
                                                                                                    turbed
                                          गजेन्द्र
लताः इव
             = resembled creepers
                                                       = tread upon by an ele-
                                                                                    महावने
                                                                                                 in a big forest.
                                          मृदिताः इव
                                                          phant
```

Some others wearing nice earrings with flower garlands that were torn and disturbed, resembled creepers, tread upon by an elephant in a big forest.

चन्द्र अंशु किरण आभाः च हाराः कासांचिद् उत्कटाः । हंसा इव बभुः सुप्ताः स्तन मध्येषु योषिताम् ।। ५-९-४९

```
उत्कटाः
             = big
                                           हाराः
                                                            (pearl) necklaces
                                                                                       चन्द्रांषु
                                                                                                        with the radiance of
                                                                                       किरणाभाश्च
                                                                                                        moon rays
स्तन मध्येषु
                                           कासांचित्
                     the
                            middle
                                                         = of some other women
                                                                                       बभुः
                                                                                                     = shone
                                           योषिताम्
                breasts
सुप्ताः हंसाः
             like sleeping swans.
इव
```

Big pearl necklaces with the radiance of moon-rays in the middle of breasts of some other women shone like sleeping swans.

अपरासाम् च वैदूर्याः कादम्बा इव पक्षिणः । हेम सूत्राणि च अन्यासाम् चक्र वाका इव अभवन् ।। ५-९-५०

अपरासां च	= And for some other	वैडूर्याः	= necklaces made with	कादंबाः पक्षिणः इव	= resembled birds called Kadambas
अन्यासाम्	women = and for some others	हेमसूत्राणि	cat's eye gems = golden chains	अभवन्	= were like Chakravaka
				चक्रवाकाः इव	birds.

And of some other women, necklaces made with cat's eye gems resembled birds called Kadambas and for some others golden chains were like Chakravaka birds.

हंस कारण्डव आकीर्णाः चक्र वाक उपशोभिताः । आपगा इव ता रेजुर् जघनैः पुलिनैर् इव ।। ५-९-५१

ताः	= those women	जघनैः	= with buttocks	पुलिनैरिव = :	resembling sand
					dunes
रेजुः	= shone	आपगा इव	= like rivers	हम्स = :	filled with swans and
				कारन्डवपक्ष्ऱ्णाः	bird called Karandas
चक्रवाकोपिर	गोभिक्षाः and decorated by			'	
	Chakravaka birds.				

Those women with buttocks resembling sand dunes, shone like rivers filled with swans and birds called Karandas and decorated by Chakravaka birds.

किन्किणी जाल सम्काशाः ता हेम विपुल अम्बुजाः । भाव ग्राहा यशः तीराः सुप्ता नद्य इव आबभुः ।। ५-९-५२

सुप्ताः	= those sleeping women		= shone	नद्यः इव	= like rivers
किङ्किणीजाल	s्यंक्रेशाwith their smiles as	हैमविपुलांबुजाः	= with golden jewellery	भाव ग्राहाः	= with their behaviours
	flower buds		as big lotuses		as crocodiles
यशस्तीराः	= with fame as banks.		- '		

Those sleeping women shone like rivers with their smiles as flower buds, with golden jewellery as big lotuses, with their behaviours as crocodiles, with fame as banks.

मृदुष्व् अन्गेषु कासांचित् कुच अग्रेषु च संस्थिताः । बभूवुर् भूषणानि इव शुभा भूषण राजयः ।। ५-९-५३

	= auspicious	भूषण राजयः	es of decoration संस्तिताः	= which were
मृदुषु अण्गेषु	= on smooth parts	कासांचित्	some other women व्याग्रेषु च	= and on nipples
बभृवुः	= were	भूषणानीव	re like jewellery.	

Auspicious lines of decoration which were on smooth parts of some other women and on nipples, were like jewellery.

अंशु कान्ताः च कासांचिन् मुख मारुत कम्पिताः । उपरि उपरि वक्राणाम् व्याधूयन्ते पुनः पुनः ।। ५-९-५४

अम्शुकन्ताश्च	= Edges of clothing	मुख मारुत :	= disturbed by air from	कासाम्चित्	= of some other women
	(worn by them)	कम्पिताः	breathing		
व्याधूयन्ते	= were being fluttered	पुनः पुनः ः	= again and again	वऋाणाम्	= on their faces.
				उपर्युपरि	

Edges of clothing (worn by them) disturbed by air from breathing of some other women, were being fluttered again and again on their faces.

ताः पाताका इव उद्भूताः पत्नीनाम् रुचिर प्रभाः । नाना वर्ण सुवर्णानाम् वऋ मूलेषु रेजिरे ।। ५-९-५५

ताः	= Those edges of clothes	नाना वर्ण	=	with various beautiful	रेजिरे	=	shone
		सुवर्णानाम्		colours			
पत्नीनाम्	= at the base of Ravana's	रुचिर प्रभाः	=	like flags of beautiful	उद्भूताः	=	hoisted.
वऋ मूलेषु	wives' throats	पताकाः		shine			

Those edges of clothes with various beautiful colours, shone at the base of Ravana's wives' throats like hoisted flags of beautiful shine.

ववत्गुः च अत्र कासांचित् कुण्डलानि शुभ अर्चिषाम् । मुख मारुत संसर्गान् मन्दम् मन्दम् सुयोषिताम् ।। ५-९-५६

अत्र	= Here	कुण्डलानि	= ear-rings	कासाम्चित्	= of some beautiful
				सुयोषिताम्	women
शुभार्चिषाम्	= with a good glory	ववल्गुश्च	= also moved	मन्दम्	= lightly
				मन्दम्	
मुख मारुत	= due to the air from				
संसर्गात्	breathing (of those				
	women).				

Here ear-rings of some beautiful women with a good glory, also moved lightly due to the air from breathing of those women.

शर्कर आसव गन्धः स प्रवन्त्या सुरिभः सुखः । तासाम् वदन निह्श्वासः सिषेवे रावणम् तदा ।। ५-९-५७

तदा	= then	सुखः	= comforting	वदननिःश्वासः	= breath from the faces
तासाम्	= of those women	प्रकृत्या	= by nature	सुरभिः	= fragrant
शर्करासव	= with the smell of	सिषेवे	= served	रावणम्	= Ravana.
गन्धेश्च	liquor made of Sarkara				

Then comforting breath from the faces of those women, by nature fragrant with the smell of liquor made of Sarkara, served Ravana.

रावण आनन शन्काः च काश्चिद् रावण योषितः । मुखानि स्म सपत्नीनाम् उपाजिघ्नन् पुनः पुनः ।। ५-९-५८

काश्चित्	= Some	रावण	=	women of Ravana	उपाजिघ्रन्	=	smelled
		योषितः					
सपत्नीनाम्	= co-wives'	मुखानि	=	faces	पुनः पुनः	=	again and again
रावणानन	= imagining them to be						
शण्काश्च	face of Ravana.						

Some women of Ravana smelled co-wives' faces again and again imagining them to be face of Ravana.

अत्यर्थम् सक्त मनसो रावणे ता वर स्त्रियः । अस्वतन्त्राः सपत्नीनाम् प्रियम् एव आचरमः तदा ।। ५-९-५९

ताः	= those	वरस्त्रियः	= best women	अत्यर्थम्	= with greatly devoted
				सक्तमनसः	mind
रावणे	= in Ravana	तदा	= then	अस्वतन्त्राः	= not being on own will
आचरन्	= brought	प्रियमेव	= delight only	सपत्नीनाम्	= to their co-wives.

Those best women with greatly devoted mind in Ravana, then not being on own will, brought delight only to their co-wives.

बाहून् उपनिधाय अन्याः पारिहार्य विभूषिताः । अंशुकानि च रम्याणि प्रमदाः तत्र शिश्यिरे ।। ५-९-६०

अन्याः	= some other		प्रमदाः	= women	शिशियरे	= slept
तत्र	= there		उपनिधाया	making as pillows	बाहृन्	= their arms
पारिहार्य	= decorated	with	रम्याणि	= and beautiful clothes.		
विभूषितान्	bracelets		अम्शुकाणि			

Some other women slept there, making as pillows their arms decorated with bracelets and beautiful clothes.

अन्या वक्षसि च अन्यस्याः तस्याः काचित् पुनर् भुजम् । अपरा त्व अन्कम् अन्यस्याः तस्याः च अपि अपरा भुजौ ।। ५-९-६१

अन्या	= another woman	अन्यस्याः	=	(slept) on another's bo-	काचित्पुनः	=	again anothe	r women
		वक्षसी		som				
तस्याः	= (slept) on her shoulder	अपरातु	=	another woman	अन्यस्याः	=	(slept) on	another
भुजम्					अङ्कम्		woman's thig	;h
अपरा	= another	तस्याः कुचौ	=	(slept) on her breasts.				

Another woman slept on another's bosom, again another woman slept on her shoulder, another woman slept on another woman's thigh and another slept on her breasts.

ऊरु पार्श्व कटी प्न्ष्ठम् अन्योन्यस्य समाश्रिताः । परस्पर निविष्ट अन्ग्यो मद् स्नेह वदा अनुगाः ।। ५-९-६२

मदस्रेः	= overcome with heat	समाश्रिताः = resorting	ऊरुपार्श्व = to thighs sides waist
	and friendship		कटीपृष्टम् and back
अन्योन्यस्य	= of one another	परस्परनिविष्टाञ्चः= with mutual limbs	
		placed on one another.	

Overcome with heat and friendship, they resorted to thighs, sides, waist and back of one another, with mutual limbs placed on one another.

अन्योन्यस्य अन्ग संस्पर्शात् प्रीयमाणाः सुमध्यमाः । एकी वन्त भुजाः सर्वाः सुषुपुः तत्र योषितः

अन्योन्य भुज सूत्रेण स्त्री माला ग्रथिता हि सा । माला इव ग्रथिता सूत्रे शुशुभे मत्त षद्ददा ।। ५-९-६३

सा = that अन्योन्यभुजसूत्रेष्म with the rope of each	स्त्रीमाला शुशुभे	= garland of women = shone	ग्रथिता मालेव	= tied = like a flower garland
other's shoulders	99	0-10-10		v
मत्तष्ट्वता = with dragon flies on it	घ्रथिता	= tied	सूत्रे	= in thread.

That garland of women tied with the rope of each other's shoulders shone like a flower garland with dragon flies on it tied in thread.

लतानाम् माधवे मासि फुल्लानाम् वायु सेवनात् । अन्योन्य माला ग्रथितम् संसक्त कुसुम उच्चयम् ।। ५-९-६४

व्यतिवेष्टित सुस्कन्थम् अन्योन्य भ्रमर आकुलम् । आसीद् वनम् इव उद्भूतम् स्त्री वनम् रावणस्य तत् ।। ५-९-६५

तत्	= that group of women	रावनस्य	= of Ravana	अन्योन्यमालाग्र ~~िधतम्~~ ied by each other as
स्त्रीवनम्				garland
सम्सक्त्कुसुम	च्छिम्with mixed group of	व्यतिवेष्टितसुर	खन्यम् with beautiful shoul-	अन्योन्यभ्रमलाकुळम्promiscuously hair
	flowers		ders entwined	
आसीत्	= was	उद्धुतम्	= like an exalted garden	अन्योन्यमालाग्र ~~िधतम्~~ with a flower garland
		वनमिव		tied together
लतानाम्	= of creepers	पुल्लानाम्	= in bloom	वायुसम्सेवनात् = due to the caress of the
				lord of wind

मधवेमासि = in the vernal in the व्यतिवेष्टितसुस्खन्दम् with entwined beautimonth of Vaisaakha ful trees

That group of women of Ravana, tied by each other as garland with mixed group of flowers, with beautiful shoulders entwined promiscuously, hair like an exalted garden with a flower garland tied together of creepers in bloom due to the caress of the lord of wind in the vernal in the month of Vaisakha, with entwined beautiful trees.

उचितेष्व् अपि सुव्यक्तम् न तासाम् योषिताम् तदा । विवेकः शक्य आधातुम् भूषण अन्ग अम्बर स्रजाम् ॥ ५-९-६६

तदा =	= then	न शेक्यः	=	it was not possible	आधातुम्	=	to make
सुव्यक्तम् =	= clear	विवेकः	=	the knowledge	भूष्ङ्गाम्बरस्रज	म =	of jewellery body parts
							and clothes
तासाम्योषिताम् =	of those women	वुचितेष्वपि	=	even for those used (to			
				them).			

Then it was not possible to make clear the knowledge of jewellery, body parts and clothes of those women even for those used to them.

रावणे सुख सम्विष्टे ताः स्त्रियो विविध प्रभाः । ज्वलन्तः कान्चना दीपाः प्रेक्षन्त अनिमिषा इव ।। ५-९-६७

रावणे	= while Ravana slept	काञ्चनाः	= golden lamps	ज्वलन्तः	= shining brilliant
~~शु~~ खसम्विष्टे	comfortably	दीपाः			
प्रैक्षन्त इव	= were as though seeing	अनिमिषाः	= without closing eye	s ताः स्त्रियः	= those women
विविधप्रभाः	= of various glows.				

While Ravana slept comfortably, golden lamps shining brilliant, were as though seeing without closing eyes, those women of various glows.

राज न्षि पित्र् दैत्यानाम् गन्धर्वाणाम् च योषितः । रक्षसाम् च अभवन् कन्याः तस्य काम वशम् गताः ।। ५-९-६८

योषितः	= women	राजर्षिपित्रुदैत्य	ान⊯् ०:	royal	sages brah-	गन्धर्वणाम्	= and of Gandharvas
			n	anas and	l demons		
राक्षसानाम्	= of Rakshasas	याः कन्याः	= a	1 those	unmarried	कामवशम्	= surrendered from lust
			g	rls		गताः	
तस्य	= to Ravana.						

Women of royal sages, brahmanas and demons and of Gandharvas, of Rakshasas - all those unmarried girls surrendered from lust to Ravana.

युद्धकामेन ताः सर्वा रावणेन हृताः स्त्रियः । समदा मदनेनैव मोहिताः काश्चिदागताः ।। ५-९-६९

सर्वाः	= all	ताः स्त्रियः	= those women	हृताः = have been stolen
रावणेन	= by Ravana	युद्धकामेन	= with a desire for war	काश्चित् = some
समदा	= together with heat (of	आगताः	= obtained (Ravana)	मद्नेनैवमोहिताः = being desired by god
	youth)			इव of love.

All those women had been stolen by Ravana with a desire for war, some together with heat of youth obtained Ravana being desired by god of love.

न तत्र काचित् प्रमदा प्रसद्य । वीर्य उपपन्नेन गुणेन लब्या । न च अन्य कामा अपि न च अन्य पूर्वा । विना वर अर्हाम् जनक आत्मजाम् तु ।। ५-९-७०

तत्र	= there	काचित्प्रमद् = even one woman	न ਲभ्घा = has not been obtained
प्रसह्य	= forcefully	वीर्योपपन्नेन = by the strong Rava	na ताम् = except for that daugh-
			जनकात्मजाम् ter of Janaka Sita
			विना
वरार्हाम्	= the best among	गुणेन = (every other wor	man नच = and there is
	women	has been obtained	) by no(woman)
		character	
अन्यकामापि	= who had desire in an-	न अन्यपूर्वाच = and also there	was
	other(man)	no one with ano	ther
		(lover).	

There, even one woman had not been obtained forcefully by the strong Ravana, except for that daughter of Janaka, Sita. Every other woman had been obtained by her character alone and there was no woman who had desire in another man, and there also was none with another lover.

न च अकुलीना न च हीन रूपा । न अदक्षिणा न अनुपचार युक्ता । भार्या अभवत् तस्य न हीन सत्त्वा । न च अपि कान्तस्य न कामनीया ।। ५-९-७१

न च अभवत्	= and there was no	तस्य भार्य	= wife of his	अकुलीना = without a good lineage
नहीन रूपाच	= and there was no one	न अदक्षिणा	= no one without skill	न अनुपचार = no one without service
	with less beauty			युक्ता
न हीनस्त्वा	= none with low intellect	न	= no one	कान्तस्य न = without causing desire
				कामनीया च to lover.

And there was no wife of his without a good lineage, there was no one with less beauty, no one without skill, no one without service, none with low intellect, no one without causing desire to lover.

बभूव बुद्धिः तु हिर ईश्वरस्य । यदि ईद्ऱ्शी राघव धर्म पत्नी । इमा यथा राक्षस राज भार्याः । सुजातम् अस्य इति हि साधु बुद्धेः ।। ५-९-७२

```
इति बुधिस्तु
                                                                                    हरीश्वरस्य
            = following thought
                                          बभूव
                                                       = occurred
                                                                                                 = to Hanuma
साधुबुध्हे
               with a pious mind
                                          सुजातम्
                                                       = it is good
                                                                                    अस्य
                                                                                                    for this Ravana
राघव
                                          इदृशी यथा
               (if) the virtuous wife of
                                                         in the same such man-
                                                                                    इमाः
                                                                                                    as these wives of the
धर्मपलीम
                Raama(had been left
                                                                                    रक्षसराज
                                                                                                    king of rakshasas.
                                                          ner
                                                                                    भार्याः
               happy with her hus-
               band)
```

Following thought occurred to Hanuma with a pious mind: It would have been good for this Ravana if the virtuous wife of Raama had been left happy with her husband in the same such manner as these wives of the king of rakshasas.

पुनः च सो अचिन्तयद् आर्त रूपो | ध्रुवम् विशिष्टा गुणतो हि सीता | अथ अयम् अस्याम् बन्तवान् महात्मा | लन्का ईश्वरः कष्टम् अनार्य कर्म || ५-९-७३

सः	= Hanuma	आर्थरूपः = became gloomy	पुनश्च = and thought (thus)
			सोऽचिन्तयत्
सीता	= Sita	ध्रुवम्विशिष्टाः = is definitely the best	गुणतः = by virtues
अथ	= then	अयम् = this lord of Lanka	महात्म = even though being
		ल ङ्केश्वरः	great otherwise
कृतवान्	= did	कष्टम् = evil	अनार्यम् = (and)an un-
			gentlemanly deed)
अस्याम्	= with her.		

Hanuma became gloomy and thought thus: Sita is definitely the best by virtues then this lord of Lanka even though being great otherwise, did an evil and an un-gentlemanly deed with her.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे नवमः सर्गः ।।

Thus completes 9th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

10 Sarga 10 - दशमः सर्ग

Hanuma Enters Ravana's House

Introduction -

In this Chapter Hanuma has first glimpse of Ravana in his house. He also observes various wives of Ravana sleeping in the house. He sees Mandodari and thinks her to be Sita.

तत्र दिव्य उपमम् मुख्यम् स्फाटिकम् रत्न भूषितम् । अवेक्षमाणो हनुमान् ददर्श शयन आसनम् ।। ५-१०-१

दान्तकाञ्चनिचित्राङ्गेवैश्व वरासनैः । महार्हस्तरणोपेतेरुपपन्नम् महाधनैः ।। ५-१०-२

arts
and

In that house, while observing, Hanuma saw a portion of house with beds and couches, consisting of best couches equaling those in heaven, made of crystal decorated with diamonds, with wonderful parts made of ivory and gold, covered with best beds made of cat's eye gems of great value.

तस्य च एकतमे देशे सो अग्न्य माल्य विभूषितम् । ददर्श पाण्डुरम् चत्रम् तारा अधिपति सम्निभम् ।। ५-१०-३

सः	= Hanuma	ददर्श	= saw	एकतमेदेशे	= in a part
तस्य	= of that room	छत्रम्	= an umbrella	पाण्डुरम्	= white in colour
अग्ऱ्यमालाविभ	ष्भितम्decorated with best	ताराधिपतिसन्निः	त्रभम् and resembling moo	n	
	flower garlands		the lord of stars.		

Hanuma saw in a part of that room, an umbrella white in colour decorated with best flower garlands and resembling moon - the lord of stars.

Formatted by आकु 148 ©देशराजु हनुमन्त राव

जातरूपपरिक्षिप्तम् चित्रभानुसमप्रभम् । अशोकमालाविततम् दुद्शं परमासनम् ।। ५-१०-४

दुर्श = (Hanuma) saw	परमासनम् = an excellent couch	जातरूपपरीक्षिप्तम्⊨ made of gold
ggal = (Hallulla) saw	44-141-4 = all excellent couch	Thade of gold
चित्रभानुसमप्रभम्= with radiance equal-	असोकमालावितत्म्म् spread by garlands of	
ing that of fire	Ashoka flowers.	

Hanuma saw an excellent couch made of gold with radiance equaling that of fire, spread by garlands of Ashoka flowers.

वाल व्यजन हस्ताभिर् वीज्यमानम् समन्ततः । गन्धैः च विविधेर् जुष्टम् वर धूपेन धूपितम् ।। ५-१०-५

वीज्यमानम्	= fanned	वालव्यजनहस्ताभिः by women with fans in	समन्ततः = in all the four direc-
		their hands	tions
जुष्टम्	= obtained	विविधैः = by various fragrances	धूपितम् = fumigated
		गन्धैः	
परधूपेन	= by the best incense.		

Fanned by women with fans in their hands in all the four directions and obtained by various fragrances fumigated by the best incense.

परम आस्तरण आस्तीर्णम् आविक अजिन सम्बन्तम् । दामभिर् वर माल्यानाम् समन्तादु उपशोभितम् ।। ५-१०-६

परमास्थरणास्तीर्ष्मम् covered by an excel-	आविकाजिनसम्वृत्तम् spread by sheep skin	समन्तात् = everywhere
lent bed		
उपशोभितम् = shone	दमभिः = by rows	वरमाल्यानाम् = of excellent garlands.

Covered by an excellent bed, spread by sheep skin everywhere and shone by rows of excellent garlands.

तस्मिन् जीमूत सम्काशम् प्रदीप्त उत्तम कुण्डलम् । लोहित अक्षम् महा बाहुम् महा रजत वाससम् ।। ५-१०-७

ःअनुम = in that	जीमूतसम्काशम् = equaling a cloud	प्रदीप्तोत्तमकुण्डलम् wearing earrings with
सव् ऱ्अवन		a brilliant shine
तस्मिन्		
लोहिताक्षम् = with read eyes	महाबाहुम् = with long arms	महारजतवाससम्= wearing gold clothes.

Hanuma saw Ravana in that house, equaling a cloud, wearing earrings with a brilliant shine with red eyes and with long arms wearing gold clothes.

लोहितेन अनुलिप्त अन्गम् चन्दनेन सुगन्धिना । संध्या रक्तम् इव आकाशे तोयदम् सतडिद् गुणम् ।। ५-१०-८

अनुलिप्ताङ्गम्	= with body smeared	लोहितेनचन्दनेन = with red sandal wood	सुगन्धिना	= with good fragrance
सन्ध्यारक्तम्	= like a cloud in the red	सतिटद्गणम् = together with groups		
आकाशे	sky at sunset	of lightening.		
तोयदम् इव				

With his body smeared with red sandal-wood with good fragrance like a cloud in the red sky at sunset, together with groups of lightening.

वृतम् आभरणेर् दिव्यैः सुरूपम् काम रूपिणम् । सन्द्रक्ष वन गुल्म आढ्यम् प्रसुप्तम् इव मन्दरम् ।। ५-१०-९

वृतम्	= filled	दिव्यैः	= with excellent jew- सुर्रुपम् = with a good appear-
		आभरणैः	ellery ance
कामरूपिणम्	= with ability to assume	मन्दरम् इव	= resembling mount प्रसुप्तम् = in sleep
	desired form		Mandara
सवृक्षवनगुल्मा	रुम्म् together with groups		·
	of trees and bushes.		

Ravana was filled with excellent jewellery, with a good appearance, with an ability to assume desired form, resembling mount Mandara in sleep, together with groups of trees and bushes.

कीडित्वा उपरतम् रात्रौ वर आभरण भूषितम् । प्रियम् राक्षस कन्यानाम् राक्षसानाम् सुख आवहम् ।। ५-१०-१०

उपरतम् = resting	क्रीडित्वा	= after having pleasure	रात्रौ = at night
वराभरणभूषितम् = bedecked with the best	प्रियम्	= lover	राक्षसकन्यानाम् = to the Rakshasa girls
ornaments			
सुखावहम् = causing comfort	राकसानाम्	= to rakshasas.	

Resting after having pleasure at night, bedecked with the best ornaments, he was a lover to the rakshasa girls and causing comfort to rakshasas.

पीत्वा अपि उपरतम् च अपि दद्र्या स महा कपिः । भास्करे शयने वीरम् प्रसुप्तम् राक्षस अधिपम् ।। ५-१०-११

स महाकिः	= that great Hanuma	ददर्श	=	saw	वीरम्	=	the gallant
राक्षसाधिपम्	= king of rakshasas	प्रसुप्तम्	=	in the sleep	उपरतम्	=	resting
पीत्वा	= after drinking	भास्वरे शयने	=	on a shining couch.			

That great Hanuma saw the gallant king of rakshasas in sleep on a shining couch resting after drinking.

निह्श्वसन्तम् यथा नागम् रावणम् वानर उत्तमः । आसाद्य परम उद्विग्नः सो अपासर्पत् सुभीतवत् ।। ५-१०-१२

सः वानरर्षभः	= that Hanuma best	आसाद्य	= neared	रावणम्	= Ravana
	among Vanaras				
परोम्द्वियः	= became very gloomy	अपासर्पत्	= (and) moved away	सुभीतवत्	= with great dread
निःश्वसन्तम्	= as though from a hiss-			'	
नागम् यथा	ing serpent.				

That Hanuma, best among Vanaras neared Ravana, became very gloomy and moved away with great dread, as though from a hissing serpent.

अथ आरोहणम् आसाद्य वेदिका अन्तरम् आश्रितः । सुप्तम् राक्षस शार्दूलम् प्रेक्षते स्म महा कपिः ।। ५-१०-१३

अथ	= thereafter	महाकपिः	= the great Hanuma	आसाद्य	= neared
आरोहणम्	= staircase	आश्रितः	= sought	वेदिकान्तरम्	= another dais
प्रेक्षते स्म	= (and) observed closely	राक्षस	= Ravana.		
	•	शार्दूलम्			

Thereafter the great Hanuma neared staircase, sought another dais and observed closely Ravana.

शुशुभे राक्षस इन्द्रस्य स्वपतः शयन उत्तमम् । गन्ध हस्तिनि सम्विष्टे यथा प्रस्रवणम् महत् ।। ५-१०-१४

- शयनोत्तमम्	= the excellent couch	स्वपतः राक्षसेन्द्रस्य	= of the sleeping Ravana	शुशुभे = shone
महत् प्रस्रवणम् यथा	= like a great lake	गन्धहस्तिनि सम्विष्ठे	= when a scented ele- phant resides (in it).	

The excellent couch of the sleeping Ravana shone like a great lake when a scented elephant resides in it.

कान्चन अन्गद नद्धौ च दद्शे स महात्मनः । विक्षिप्तौ राक्षस इन्द्रस्य भुजाव् इन्द्रध्वज उपमौ ।। ५-१०-१५

सः	= that Hanuma	ददर्श च	=	also saw	महात्मन	=	the wealthy
राक्षसेन्द्रस्य	= Ravana's	भुजाः	=	arms	काञ्च्नाङ्गद्दनद्धौ	=	tied with golden arm-
							lets
विक्षिप्तौ	= thrown apart	इन्द्रध्वजोप्तमौ	=	resembling flag			
				staffs(raised in honor)			
				of Indra.			

That Hanuma also saw the wealthy Ravana's arms tied with golden armlets thrown apart, resembling flag staffs raised in honor of Indra.

ऐरावत विषाण अग्रेर् आपीडित क्नत व्रणौ । वज्र उल्लिखित पीन अंसौ विष्णु चक्र परिक्षितौ ।। ५-१०-१६

आपीडनकृतव्रणौ=	(those	arms	had)	ऐरावतविषाणाग्रैः=	from	the	poin	ted	वज्रोह्मिखितपीना ~~म~~ ्सौ fleshy	shoulders	
	wounds	made	by		edges	of	tusks	of	smeared	with	dia-
	stabbing				Iraavat	a			mond		
विष्णुचक्रपरिक्षतौ=	hit by Vi	shnu cha	kra								

Those arms had wounds made by stabbing from the pointed edges of tusks of Iraavata and fleshy shoulders smeared with diamond and hit by Vishnu chakra.

पीनौ समसुजात अंसौ सम्गतौ बल सम्युतौ । सुलक्षण नख अन्गुष्ठौ स्वन्गुली तल लक्षितौ ।। ५-१०-१७

पीनौ	= (these arms of Ravana	समसुजाताम्सौ =	with w	ell grow	n and	सम्गतौ	= proportionate	e to body
	were) corpulent		equal sh	oulders				
बलसम्युतौ	= with strength	सुलक्षणनखाङ्गुष्ठौ=	with	knees	and	स्वङ्गुलीतलली	स्ख्यितौwith good fir	ngers and
			thumbs	of	good		palms.	
		characteristic						

These arms of Ravana were corpulent with well grown and equal strong shoulders proportionate to body, with knees and thumbs of good characteristics, with good fingers and palms.

सम्हतौ परिघ आकारौ ब्न्तौ करि कर उपमौ । विक्षिप्तौ शयने शुभ्रे पन्च शीर्षाव् इव उरगौ ।। ५-१०-१८

सम्हतौ	= with strong joints	परिघाकारौ =	with a shape	of club	वृत्तौ	= round in shape
करिकरोपमौ	= resembling the trunks	पश्चशीर्षाविवोरगौ=	like five	headed	विक्षिप्तौ	= thrown
	of an elephant	इव	snakes			
सुभ्रे शयने	= on clean couch.			'		

With strong joints in the shape of club, round in shape resembling the trunks of an elephant, like five headed snakes thrown on clean couch.

श्वाश क्षतज कल्पेन सुशीतेन सुगन्धिना । चन्दनेन पर अर्ध्येन स्वनुलिप्तौ स्वलम्बन्तौ ।। ५-१०-१९

उत्तम स्त्री विम्न्दितौ गन्ध उत्तम निषेवितौ । यक्ष पन्नग गन्धर्व देव दानव राविणौ ।। ५-१०-२०

- भुजौ	= shoulders	सु अनुलिप्तौ =	well smeared	परार्थ्येन =	by best sandal
				चन्दनेन	
सुगन्धिन	= with good smell	सुशीतेन =	and very cool	शशक्षतजकल्पेन=	resembling a hare's
					blood
स्वलन्बङ्कृतौ	= well decorated	उत्तमस्त्रीविमृदिते⊨	massaged by the best	गन्धोत्तमनिषेविते⊨ै	served by the best san-
			women		dal

```
यक्षपन्नग = (which made) yak-
गन्धर्व देव shas; nagas; gand-
दानव राविणों harvas; devas and
daanavaas scream.
```

Shoulders well smeared by best sandal with good smell and very cool resembling in color to a hare's blood, well decorated, massaged by the best women, served by the best sandal and which made yakshas, nagas, gandharvas, devas and daanavaas scream.

ददर्श स किपः तस्य बाह्र शयन संस्थितौ । मन्दरस्य अन्तरे सुप्तौ महा अर्ही रुषिताव् इव ।। ५-१०-२१

सः कपिः	= That Hanuma	ददर्श	= saw	तत्र	= there
बाहु	= arms	शनसम्स्थितौ	= on the couch	महाही इव	= like great serpents
रुषितौ	= in anger	सुप्तौ	= sleeping	मन्दरस्य	= in the middle of mount
				अन्तरे	Mandara.

That Hanuma saw there arms on the couch like great serpents in anger sleeping in the middle of mount Mandara.

ताभ्याम् स परिपूर्णाभ्याम् भुजाभ्याम् राक्षस अधिपः । शुशुभे अचल सम्काशः २ऱ्न्गाभ्याम् इव मन्दरः ।। ५-१०-२२

 सः	= That	राक्षसंश्वरः	=	king	of	Rak-	अचलसम्काशः	: =	equaling a mountain
				shasas(Ravana)					1 0
ताभ्याम्	= with those two shoul-	परिपूर्णाभ्याम्	=	which	were wel	ll built	શુશુમે	=	and shone
भुजाभ्याम्	ders	·							
मन्दरः इव	= like Mount Mandara	शृङ्गाभ्याम्	=	with tv	vin peaks	5			

That king of Rakshasas equaling a mountain with those shoulders, which were well built and shone like Mount Mandara with twin peaks.

चूत पुम्नाग सुरभिर् बकुल उत्तम सम्युतः । मृष्ट अन्न रस सम्युक्तः पान गन्ध पुरः सरः ।। ५-१०-२३

तस्य राक्षस सिम्हस्य निश्चकाम मुखान् महान् । शयानस्य विनिदृश्वासः पूरयन्न् इव तदु ग्व्हम् ।। ५-१०-२४

माहामुखात्	= from the great face	राक्षसिम्हस्य	=	of that king of Rak-	शयनस्य	=	who was sleeping
				shasas			
निश्चकाम	= came out	विनिस्वासः	=	breath	चूतपुन्नाग सुरभिः	=	fragrant like the flow- ers of chuuta and pun- naaga

वकुळोत्तमसम	युत⊨ consisting of the best	मृष्टान्नरससम्यु	ुक्त≔	together with the fla-	पानगन्धपुरस्कृत≔	with	the	smell	of
	fragrance of Vakula			vor of best cooked rice		liquoi	•		
	flowers								
पूरयन्निव	= as though filling	तत् गृहम्	=	that house.					

From the great face of that king of Rakshasas who was sleeping, came out breath with fragrance like that of flowers of chuuta and punnaaga, consisting of the best fragrance of Vakula flowers, together with the flavor of best cooked rice, with the smell of liquor as though filling that house.

मुक्ता मणि विचित्रेण कान्चनेन विराजता । मुकुटेन अपव्न्तेन कुण्डल उज्ज्वलित आननम् ।। ५-१०-२५

रक्त चन्दन दिग्धेन तथा हारेण शोभिता । पीन आयत विशालेन वक्षसा अभिविराजितम् ।। ५-१०-२६

पाण्डुरेण अपविद्धेन क्षौमेण क्षतज ईक्षणम् । महा अर्हेण सुसम्वीतम् पीतेन उत्तम वाससा ।। ५-१०-२७

माष राशि प्रतीकाशम् निह्श्वसन्तम्भुजन्गवत् । गान्गे महति तोय अन्ते प्रसुतमिव कुन्जरम् ।। ५-१०-२८

चतुर्भिः कान्चनैर् दीपैर् दीप्यमानैः चतुर्दिशम् । प्रकाशी क्त सर्व अन्गम् मेघम् विद्युद् गणैर् इव ।। ५-१०-२९

पाद मूल गताः च अपि ददर्श सुमहात्मनः । ।पत्नीः स प्रिय भार्यस्य तस्य रक्षः पतेर् ग्न्हे ।। ५-१०-३०

सः	=	that Hanuma	ददर्श	=	saw	तस्य	रक्षः	=	in the house of that
						पतेः गृहे			king of Rakshasa's
पत्नीश्च	=	wives	पादमूलगताः	=	at the feet	सुमहात्म	नः	=	a gigantic one
प्रियभार्यस्य	=	with loving wives	विराजितम्	=	shone	अपवृत्तेन	1	=	with crown tilted to
						मकुटेन			the side
मुक्तामणिविचि	त्रेप्म	having strange hue	काञ्चनान्	=	and of golden colour	कुण्डलो	ज्ञ्वलित	क	म्with a face made bril-
		with pearls and dia-							liant made by earrings
		monds							
अभिविराजितम	₹ =	shone	वक्षसा	=	with the chest region	रक्तचन्द	नदिग्धे	न=	smeared with red san-
									dal
शोभिनाहारेण	=	shining with a neck-	पीनायतविशाले	न=	wide high and corpu-	क्षौमेण		=	with a silk cloth
		lace			lent				

पाण्डरेण	= of white colour	अपविद्धेन = falling on him	क्षतजेक्षनम् = with eyes reddish like
			blood
सुसम्वीतम्	= well tied	उत्तमवससा = by a best cloth	पीतेन = of yellow colour
महार्हेण	= and of very best qual-	माषराशिप्रतीकाश्चम् resembling a heap of	निरुश्वसन्तम् = snoring
	ity	black beans	
भुजङ्गवत्	= like a hiss of a snake	कुञ्जरम् इव = like an elephant	प्रसुप्तम् = sleeping
तोयान्ते	= in the middle of water	महति गाङ्गे = belonging to the great	दीप्यमानचतुर्दिशम् with all the four direc-
		river Ganga	tions shone
चतुर्भिः दीपैः	= by the four lamps	काञ्चनैः = of golden colour	मेघम् इव = resembling a cloud
प्राकासीकृत	= with all the parts being	विध्युगणैः = by groups of lighting.	
सर्वाङ्गम्	shone		

That Hanuma saw in the house of that king of Rakshasa's, wives at the feet, Ravana being a gigantic one with loving wives, shone with crown tilted to the side, having strange hue with pearls and diamonds and of golden colour, with a face made brilliant by earrings, shone with the chest region smeared with red sandal, shining with a necklace wide, high and corpulent with a silk cloth of white colour falling on him, with eyes reddish like blood, well tied by a best cloth of yellow colour and of very best quality, resembling a heap of black beans, snoring like a hiss of a snake, like an elephant sleeping in the middle of water belonging to the great river Ganga with all the four directions shone by the four lamps of golden colour, resembling a cloud with all the parts being shone by groups of lighting.

शिशास्त्राश्चारा वदना वर कुण्डल भूषिताः । अम्बाल माल्य आभरणा ददर्श हरि यूथपः ।। ५-१०-३१

हरियूधपः	= the leader of Vanaras	ददर्श =	saw	राशिप्रकाशवद्ना⊨	(those wives of Ra-
					vana) with faces with
					radiance of moon
चारुकुण्डलभूषित	# adorned with beauti-	अम्रानमाल्यभरण⊭	wearing jewellery and		
	ful earrings		flower garlands which		
			were not worn out.		

The leader of Vanaras saw those wives of Ravana with faces with radiance of moon, adorned with beautiful earrings, wearing jewellery and flower garlands which were not worn out.

नृत्त वादित्र कुशला राक्षस इन्द्र भुज अन्कगाः । वर आभरण धारिण्यो निषन्ना ददुऱ्शे कपिः ।। ५-१०-३२

हरिः	= Hanuma		दृहशे	=	saw	नृत्तवादित्रकुशला=	= (	(wives	of	Ravana)
							,	with skil	ll in c	lance and
							]	musical	instr	uments
राक्षसेन्द्रभुजाङ्कग	obtained t	he shoul-	वराभरणधारिण्यो	=	wearing the best jew-	निषण्णाः =	= 1	being in	sleep	).
	ders of Rava	ana			ellery					

Hanuma saw wives of Ravana with skill in dance and musical instruments, who obtained the shoulders of Ravana wearing the best jewellery and being in sleep.

वज्र वैदूर्य गर्भाणि श्रवण अन्तेषु योषिताम् । ददर्श तापनीयानि कुण्डलानि अन्गदानि च ।। ५-१०-३३

ददर्श	= (he) saw	कुण्डलानि = earrings		योषिताम्	= of those women
श्रवणान्तेषु	= at the end of ears	न्ज्रवैडूर्यगर्भाणि = with embedo	ed dia-	तापनीयानि	= and having golden
		monds and	cats eye		colour.
		gems			

He saw earrings of those women at the end of ears with embedded diamonds and cats eye gems and having golden colour.

तासाम् चन्द्र उपमेर् वक्रैः शुभैर् ललित कुण्डलैः । विरराज विमानम् तन् नभः तारा गणैर् इव ।। ५-१०-३४

वक्रैः	= with the faces	तासाम्	= of those women	लितकुण्डलैः = with delicate earrings
चन्द्रोपमैः	= which were equal to	शु भैः	= (and)auspicious	तत् = that house
	moon		-	विमानम्
विरराज	= shone	नभः इव	= like the sky	तारागणैः = with clusters of stars.

With the faces of those women with delicate earrings which were equal to moon and auspicious that house shone like the sky with clusters of stars.

मद व्यायाम खिन्नाः ताः राक्षस इन्द्रस्य योषितः । तेषु तेष्व् अवकाशेषु प्रसुप्ताः तनु मध्यमाः ॥ ५-१०-३५

योषितः	= women	ताः	= of that Ravana	मदव्यायामकिन्ना≔	being tired from lust-
		राक्षसेन्द्रस्य			ful passion and exer-
					tion
तनुमध्यमाः	= and having lean waists	प्रसुप्ताः	= slept	तेषु तेषु =	at opportunity.
				अवकाशेषु	

Women of that Ravana being tired from lustful passion and exertion and having lean waists slept at first opportunity.

अङ्गहारेस्तथैवान्या कोवलैर्नृत्तशालिनी । विन्यस्तशुभसर्वाङ्गी प्रसुप्ता वरवर्णिनी ।। ५-१०-३६

अन्या	= another	नृत्तशालिनी	= woman with skill in	कोमलैः	= consisting of delicate
		वरवर्णिनी	dancing	अङ्गहारैः	body postures

प्रसुप्ता = slept तथैव = in the same way विन्यस्तशुभसर्वाङ्गि with all her body parts making the same dance postures.

Another woman with skill in dancing consisting of delicate body postures slept in the same way with all her body parts making the same dance postures.

काचिद् वीणाम् परिष्वज्य प्रसुप्ता सम्प्रकाशते । महा नदी प्रकीर्णा इव निलनी पोतम् आश्रिता ।। ५-१०-३७

काचित्	= one women	परिष्वज्य	= hugging	वेणाम्	= veena
प्रसुप्ता	= and sleeping	सम्प्रकाशते	= was shining	निलनीव	= like a lotus plant
महानदीप्रकीर्ण	= thrown away by(the	आश्रिता	= and resorting	पोतम्	= a boat.
	flow of) a great river				

One woman hugging veena and sleeping was shining like a lotus plant thrown away by the flow of a great river and resorting a boat.

अन्या कक्ष गतेन एव मङ्डुकेन असित ईक्षणा । प्रसुप्ता भामिनी भाति बाल पुत्रा इव वत्सला ।। ५-१०-३८

अन्या	= another woman	असितेक्षणा	= with black eyes	प्रसुप्ता = sleeping
मडुकेन	= with an instrument	कक्षगतेनैव	= under arm pit	भाति = shone
	called madduka			
भामिनीव	= like a woman	वत्शला	= (carrying) an infant	
		बालपुत्रा	boy with love.	

Another woman with black eyes sleeping with an instrument called madduka under arm pit shone like a woman carrying an infant boy with love.

पटहम् चारु सर्व अन्गी पीड्य शेते शुभ स्तनी । चिरस्य रमणम् लब्ध्वा परिष्वज्य इव कामिनी ।। ५-१०-३९

भामिनि	= a women	चारुसर्वाङ्गी	= with beautiful body सुभस्त	= with beautiful breasts
			features	
शेते	= slept	पीड्य	= tightly hugged पटहम्	= instrument called
•				pataha
परिष्वज्येव	<pre>= as though hugging</pre>	रमणम्	= a lover लब्बा	= getting him
चिरस्य	= after a long time.			

A woman with beautiful body features and with beautiful breasts slept tightly and hugged instrument called pataha as though hugging a lover, getting him after a long time.

काचिद् अंशम् परिष्वज्य सुप्ता कमल लोचना । रहः प्रियतमम् गृह्य सकामेव च कामिनी ।। ५-१०-४०

काचित्	= another woman	कमललोचना	= with lotus like eyes	परिष्वज्य	= hugging
वसम्	= a flute	सुप्ता	= slept	सकामा	= like a woman with lust
				कामिनीव	
गृह्य	= holding	प्रियतमम्	= (her) lover	रहः	= in secret.

Another woman with lotus like eyes hugging a flute slept like a woman with lust holding her lover in secret.

विपञ्चेइम् परिगृह्यान्या नियता नृत्तशालिनी । निद्रा वशम् अनुप्राप्ता सह कान्ता इव भामिनी ।। ५-१०-४१

अन्या	= another woman	नृत्तशालिनी	= skilled in dance	अनुप्राप्ता	= obtained
निद्रावशम्	= sleep	परिगृह्या	= getting	विपञ्चैइम्	= an instrument like
नियता	= (and being) in tune with it	भामिनी	= like a woman	सह कान्त	veena = together with her lover.

Another woman skilled in dance obtained sleep getting an instrument like veena and being in tune with it like a woman together with her lover.

अन्या कनक सम्काशैर् म्न्दु पीनैर् मनो रमैः । मृदन्गम् परिपीड्य अन्गैः प्रसुप्ता मत्त लोचना ।। ५-१०-४२

अन्या	= another woman	मत्तलोचन	=	=	with lusty eyes	प्रसुप्ता	=	slept		
परिपीड्या	= hugging	मृदङ्ग	=	:	a percussion instru-	अन्ङ्गैः	=	with l	ner body p	oarts
					ment called mridanga					
मनोहरैः	= which were pleasant	कनकसम्काशै	: =	=	which resembled gold	मृदुपीनैः	=	and	which	were
								smoot	th and fles	shy.

Another woman with lusty eyes slept hugging a percussion instrument called mridanga with her body parts which were pleasant which resembled gold and which were smooth and fleshy.

भुज पार्श्व अन्तरस्थेन कक्षगेन क्ऱ्श उदरी। पणवेन सह अनिन्द्या सुप्ता मद क्न्त श्रमा।। ५-१०-४३

कृशोदरी	= another woman with	अनिन्द्या	= who was not to be सुप्ता = slept
	thin stomach		blamed
मद्कृतस्त्रमा	= due to tiresomeness	पदमेशः	= together with an भुजपाशान्तरस्थेन= between her shoulders
	from lust		instrument called
			Padama
कक्षगेन	= and reaching arm pits.		

Another woman with thin stomach, who was not to be blamed, slept due to tiresomeness from lust together with an instrument called Padama between her shoulders and reaching arm pits.

डिण्डिमम् परिग्न्ह्य अन्या तथैव आसक्त डिण्डिमा । प्रसुप्ता तरुणम् वत्सम् उपगृह्य इव भामिनी ।। ५-१०-४४

अन्या	= another woman	आसक्तडिण्डिम	Π =	with an instrument	परिगृह्य	=	got
				called Dindima near			
				her			
डिन्डिमम्	= that Dindima	प्रसुप्ता	=	slept	तथैव	=	and in the same way
भामिनी इव	= as a woman	तरुणमुपगुह्य	=	hugging her husband	वस्थम्	=	and also her child

Another woman with an instrument called Dindima near her slept in the same way as a woman hugging her husband and also her child.

काचिद् आडम्बरम् नारी भुज सम्भोग पीडितम् । कृत्वा कमल पत्र अक्षी प्रसुप्ता मद् मोहिता ।। ५-१०-४५

काचित्नारी	= another woman	कमलपत्राक्षि	= with eyes like lotus प्रसुप्ता = slept	
			petals	
कृत्वा	= making	आडम्बरम्	= the instrument called भुजसम्योगपीडितम् pressing it	by her
			aadambara shoulders	
मदमोहिता	= being desired by lust			

Another woman with eyes like lotus petals slept making the instrument called adambara pressing it by her shoulders being desired by lust.

कलशीम् अपविद्य अन्या प्रसुप्ता भाति भामिनी । वसन्ते पुष्प शबला माला इव परिमार्जिता ।। ५-१०-४६

अन्या	= another women	प्रसुप्ता	= sleeping	अपविध्य	= felling down
भामिनी					
कलसीम्	= a small pot	भाति	= shone	मालेव	= like a flower garland
पुष्पशबला	= with the flowers of	वसन्ते	= made auspicious in		
	strange hue	परिमार्जिता	spring.		

Another woman sleeping, felling down a small pot, shone like a flower garland with the flowers of strange hue made auspicious in spring.

पाणिभ्याम् च कुचौ काचित् सुवर्ण कलश उपमौ । उपगृह्य अबला सुप्ता निद्रा बल पराजिता ।। ५-१०-४७

काचित्	= another woman	सुप्ता	=	slept		उपगुह्या	=	hugging
अब्ला कुचौ	= her breasts	सुवर्ण्कलशोपमौ		resembling	golden	पाणिभ्याम्	=	by her hands
निद्राबलपराजि	না= overcome with sleep.			pots				·

Another woman slept hugging her breasts resembling golden pots by her hands, overcome with sleep.

अन्या कमल पत्र अक्षी पूर्ण इन्दु सद्ऱ्श आनना । अन्याम् आलिन्ग्य सुश्रोणी प्रसुप्ता मद् विह्वला ।। ५-१०-४८

अन्या	= another woman	कमलपत्राक्षि	=	with eyes like lotus	पूर्णेदु	=	with her face resem-
				petals	सदृशानन		bling full moon
मद्विह्नला	= overcome with lust	प्रसुप्ता	=	slept	आलिङ्या	=	hugging
अन्याम्	= another woman	शुश्रोणीम्	=	with a beautiful hip re-			
				gion.			

Another woman with eyes like lotus petals, with her face resembling full moon, overcome with lust slept hugging another woman with a beautiful hip region.

आतोद्यानि विचित्राणि परिष्वज्य वर स्त्रियः । निपीड्य च कुचैः सुप्ताः कामिन्यः कामुकान् इव ।। ५-१०-४९

वरस्त्रियः	= some excellent woman	सुप्ताः	= slept	परिश्वज्य = hugging
विचित्राणि	= strange instruments	कुचैह्	= and pressing them	कामिन्यः = as though lustful
आतोध्यानि		निपीढ्य	with breasts	कामुकानिव woman with lusty
				men

Some excellent women slept hugging strange instruments and pressing them with breasts as though lustful woman with lusty men.

तासाम् एक अन्त विन्यस्ते शयानाम् शयने शुभे । ददर्श रूप सम्पन्नाम् अपराम् स कपिः स्त्रियम् ।। ५-१०-५०

सः कपिः	= that Hanuma	ददर्श = saw	तासाम् = among those women
रूपसम्पन्नाम्	= a very beautiful	स्यानाम् = sleeping	शुभे शयने = on an auspicious
स्त्रियम्	woman		couch
एकान्त	= arranged alone at a		
विन्यस्ते	side.		

That Hanuma saw among those women a very beautiful woman sleeping on an auspicious couch arranged alone at a side.

मुक्ता मणि समायुक्तेर् भूषणैः सुविभूषिताम् । विभूषयन्तीम् इव च स्व श्रिया भवन उत्तमम् ।। ५-१०-५१

गौरीम् कनक वर्ण आभाम् इष्टाम् अन्तः पुर ईश्वरीम् । किपर् मन्द उदरीम् तत्र शयानाम् चारु रूपिणीम् ।। ५-१०-५२

कपिः =	Hanuma	मन्दोदरीम्	= (saw) Mandodari	चरुरूपिणीम्	with a beautiful form
मुक्तामणिसमामुक्तै⊭	together with dia-	भूषणैः	= by jewellery	स्वश्रिय	= and with her self radi-
	monds and pearls				ance
	suvibhuushhitaam				
	well decorated				
विभूषयन्तीमिव =	as though decorating	=	thaसौरीम्	=	with
	bhavanottamam		great		a
			build-		fair
			ing		com-
					plex-
					ion
कनकवर्णाभाम् =	and with a radiance	इष्टाम्	= who was dear to her	अन्तःपुरेश्वरीम्	= the lady of the women
	like golden colour		husband		in that gynaeceum
शयानाम् =	sleeping	तत्र	= there.		

Hanuma saw Mandodari with a beautiful form together with diamonds and pearls, well decorated by jewellery and with her self radiance as though decorating that great building with a fair complexion and with a radiance like golden colour, who was dear to her husband the lady of women in that gynaeceum sleeping there.

> स ताम् दृष्ट्वा महा बाहुर् भूषिताम् मारुत आत्मजः । तर्कयाम् आस सीता इति रूप यौवन सम्पदा ।। ५-१०-५३ हर्षेण महता युक्तो ननन्द हरि यूथपः ।

सः	= that Hanuma	महाबाहुः	= with great arms	ताम्दट्घा	= seeing that woman
मारुतात्मजः					
भृषिताम्	= well decorated	तर्कयामास	= in logic though	सीतेति	= this is Sita
रूपयौवन	= by the wealth of her	हरियुधपः	= that warrior of vanaras	ननन्द	= was delighted
सम्पदा	appearance and her youth				
महता हर्षेनयुक्तः	= together with great pleasure.				

That Hanuma with great arms seeing the woman well decorated, out of logic thought thus: 'This is Sita by the wealth of her appearance and her youth'. That warrior of Vanaras was delighted together with great pleasure.

आश्पोटयाम् आस चुचुम्ब पुच्छम् । ननन्द चिक्रीड जगौ जगाम। स्तम्भान् अरोहन् निपपात भूमौ। निदर्शयन् स्वाम् प्रकिन्तम् कपीनाम् ।। ५-१०-५४

आस्फोटयामास = clasped his arms	चुचुम्भ	= kissed his tail	ननन्द	= he was delighted
चिक्रीड = he was playful	पुच्छम् जगौ	= sang	जगाम	= paced

निदर्शयन्	= showing	स्वाम्	= his	कप्पीनाम्	= simian nature
				प्रकृतिम्	
आरोहत्	= climbed	स्तम्बात्	= pillars	निपपात भूमौ	= and fell down on land.

He clasped his arms, kissed his tail he was delighted, he was playful, sang, paced showing his simian nature, climbed pillars and fell down on land.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे दशमः सर्गः ।।

Thus completes 10th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

11 Sarga 11 - एकाद्शः सर्ग

Hanuma Continues Search For Seetha

Introduction -

Realizing that the woman he saw at Ravana's house was not Sita, Hanuma begins to search again for Sita.

अवध्य च ताम् बुद्धिम् बभूव अवस्थितः तदा । जगाम च अपराम् चिन्ताम् सीताम् प्रति महा कपिः ।। ५-११-१

महाकपिः	= the great Hanuma	तदा	= then	अवधूय	= removing
ताम् बुद्धिम्	= that thought	भभूव	= became	अवस्थितः	= with the right mind
जगाम	= and went	अपराम्	= (with)another thought	सीताम् प्रति	= about Sita.
		चिन्ताम्			

The great Hanuma then removing that thought became with the right mind and had another thought about Sita.

न रामेण वियुक्ता सा स्वप्नुम् अर्हति भामिनी । न भोक्तुम् न अपि अलम्कर्तुम् न पानम् उपसेवितुम् ।। ५-११-२

न अन्यम् नरम् उपस्थातुम् सुराणाम् अपि च ईश्वरम् । न हि राम समः कश्चिद् विद्यते त्रिदशेष्य् अपि ।। ५-११-३ अन्या इयम् इति निश्चित्य पान भूमौ चचार सः ।

```
सा भामिनी
               that Sita
                                          न अहते
                                                         is not suitable
                                                                                    स्वप्नुम्
                                                                                                  to sleep
रामेण
                                          न भोक्तुम्
             = separated from Raama
                                                       = will not eat
                                                                                                 = will not decorate also
वियुक्ता
                                                                                     अप्यलम्कर्तुम्
                                                                                    अपि
                                          उपसेवितुम्
             = not suited
                                                       = to drink
                                                                                    पानम्
                                                                                                  a beverage
उपस्थातुम्
                                          अन्यम्
                                                         another man
                                                                                    सुराणाम्
               to reach
                                                                                                  = even though he were
                                                                                    एश्वरम् अपि
                                          नरम्
                                                                                                    Indra
हि
                                          न विद्यते हि
                                                                                    कश्चित्
                                                       = there is indeed no
               because
                                                                                                    one
                                          त्रिदशेष्वपि
रामसमः
               equalling Raama
                                                       = even among gods
                                                                                    इयम् अन्या
                                                                                                    this is another woman
इति
                                          निश्चित्य
             = thus
                                                       = deciding
                                                                                                  = that Hanuma
चचार
                                          पानभूमौ
                                                       = in that
                                                                    banqueting
            = paced
                                                          hall.
```

That Sita is not suitable to sleep separated from Raama, will not eat, will not decorate also, not suited to drink a beverage, to reach another man even though if he were Indra because there is indeed no one equaling Raama even among gods. This is another woman - thus deciding that Hanuma paced in that banqueting hall.

Formatted by आकु 163 ©देशराजु हनुमन्त राव

क्रीडितेन अपराः क्लान्ता गीतेन च तथा पराः ।। ५-११-४ नृत्तेन च अपराः क्लान्ताः पान विप्रहताः तथा।

अपराः	= some women	क्रान्ताः	= were tired	क्रीडितेन	= from erotic dalliance
तथा	= and then	अपराः	= some other women	गीतेन	= (were tired) from
					singing
अपराः	= some others	क्रान्ताः	= were weary	नृत्तेन	= from dance
तथा	= and	पानविप्रहताः	= were unconscious		
			from consumption of		
			liquor.		

Some women were tired from erotic dalliance and then some other women were tired from singing some others were weary from dance and were unconscious from consumption of liquor.

मुरजेषु म्न्द्नोषु पीठिकासु च संस्थिताः ।। ५-११-५ तथा आस्तरण मुख्य्येषु सम्विष्टाः च अपराः स्त्रियः ।

सम्स्थिताः	= (some women) were	मुरजेषु = on tabors	मृदङ्गेषु	= on mrudangaas
	stationed			
पीठिकासु च	= on seats	अपराः = some other	स्त्रियः	= women
सम्विष्ठाः	= rested	आस्तरणमुख्येषु = on chief carpets.		

Some women were stationed on tabors, on Mrudangas, on seats, some other women rested on chief carpets.

अङ्गनानाम् सहस्रेण भूषितेन विभूषणैः ।। ५-११-६ रूप सम्लाप शीलेन युक्त गीत अर्थ भाषिणा।

देश काल अभियुक्तेन युक्त वाक्य अभिधायिना ।। ५-११-७ रत अभिरत संसुप्तम् ददर्श हरि यूथपः ।

हरियूधपः	= the warrior among Va-	ददर्श	=	saw	अन्ङ्गनानाम् =	a thousand of women
	naras				सहस्रेण	
भूषितेन	= decorated	विभूषणैः	=	by jewellery	रूपसछापशीलेन=	with a nature of talk-
						ing about beauty
युक्तगीतार्थभाषि	□ conversing about the	देश काल	=	behaving according to	युक्तवाक्याभिधायिना	wont to speak appro-
	correct meaning of	अभियुक्तेन		time and place		priate words
	songs(being sung)					
रथाभिरथसम्सुप्त	ाम् indulged in sleep after				l	
	sexual dalliance.					

The warrior among Vanaras saw a thousand of women decorated by jewellery with a nature of talking about beauty, conversing about the correct meaning of songs being sung, behaving according to time and place, wont to speak appropriate words, indulged in sleep after sexual dalliance.

तासाम् मध्ये महा बाहुः शुशुभे राक्षस ईश्वरः ।। ५-११-८ गोष्ठे महति मुख्यानाम् गवाम् मध्ये यथा वृषः ।

मध्ये	= in the middle	तासाम्	=	of	that	group	of	रक्षशेश्वरः	=	Ravana
				wo	men					
महाबाहुः	= with great arms	શુશુમે	=	sho	ne			वृषभैव	=	like a bull
गवाम् मध्ये	= in the middle of cows	महतिघोष्ठे	=	in a	big co	w-pen.				

In the middle of that group of women, Ravana with great arms shone like a bull in the middle of cows in a big cow-pen.

स राक्षस इन्द्रः शुशुभे ताभिः परिवृतः स्वयम् ।। ५-११-९ करेणुभिर् यथा अरण्यम् परिकीर्णो महा द्विपः।

सः राक्षसेन्द्रः	= that Ravana himself	परिवृतः	= surrounded	ताभिः	= by those women
स्वयम्					
રાુ રાુમે	= shone	महाद्विपः	= like a great elephant	परिकीर्णः	= surrounded
		यथा			
करेणुभिः	= by she elephants	महारण्ये	= in a great forest		

That Ravana himself surrounded by those women, shone like a great elephant surrounded by she elephants in a great forest.

सर्व कामैर् उपेताम् च पान भूमिम् महात्मनः ।। ५-११-१० ददर्श किप शार्दूलः तस्य रक्षः पतेर् गृहे ।

हरिशार्घूलः	= the best among Va-	ददर्श	= saw	तस्य	= in that wealthy Ra-
	naras			महात्मनः	vana's
				रक्षःपतेः	
गृहे	= house	पानभूमिम्	= a bar also	उपेताम्	= consisting
		च			
सर्वकामैः	= of all desirables.				

The best among Vanaras saw in that wealthy Ravana's house a bar also, consisting of all desirables.

मृगाणाम् महिषाणाम् च वराहाणाम् च भागशः ।। ५-११-११ तत्र न्यस्तानि मांसानि पान भूमौ ददर्श सः ।

सः	= Hanuma	ददर्श	= saw	तत्र	= there
पानभूमौ	= in that bar	माम्सानि	= meat	मृगाणाम्	= of dear
महिषाणाम्	= and of buffalo	वराहाणाम्	= of wild boar	न्यस्तानि	= kept
च		च			
भागशः	= separately			•	

Hanuma saw there in that bar, meat of dear and of buffalo, of wild boar kept separately.

रौक्मेषु च विश्वलेषु भाजनेष्य् अर्ध भक्षितान् ।। ५-११-१२ ददर्श किप शार्दूल मयूरान् कुक्कुटामः तथा।

हरिशार्दूलः	= the best among Va-	ददर्श	= saw	अर्घभक्षितान्	= half eaten
	naras				
मयुरान्	= peacocks	तथा	= and	कुकुटान्	= chicken
विशालेषु	= in wide vessels	रौक्मेषु	= of golden colour.		
भाजनेषु					

The best among Vanaras saw half eaten peacocks and chicken in wide vessels of golden colour.

वराह वार्घ्राणसकान् दिध सौवर्चल आयुतान् ।। ५-११-१३ शल्यान् म्ञा मयूरामः च हनूमान् अन्ववैक्षत ।

हनुमान्	= Hanuma	अन्ववैक्षत	= observed	वराहवार्घ्राणशकान् meat of pigs and goat
शल्यान्	= porcupines	मृगमयूराम्श्र	= deer and peacocks	दिधसौवर्चलायुतान् preserved in curds
				and sochal salt.

Hanuma observed meat of pigs and goats, porcupines, deer and peacocks preserved in curds and sochal salt.

कृकरान् विविधान् सिद्धामः चकोरान् अर्ध भिक्षतान् ।। ५-११-१४ मिहषान् एक शल्यामः च चागामः च कृत निष्ठितान् । लेख्यम् उच्च अवचम् पेयम् भोज्यानि विविधानि च ।। ५-११-१५

क्रकरान्	= birds called Krakara	विविधान्सिद्धान्	=	cooked ready(to	be	चकोरान्	= birds called Chakoras
				eaten) in variety	of		
				ways			
अर्घभिक्षतान्	= half eaten	महिषान्	=	wild buffalos		एकशल्याम्श्र	= fishes called ekashleya
छागाम्श्र	= goats	लेह्यान्	=	food to be licked		वुचावचान्	of various kinds
पेयान्	= beverages	विविधानि	=	(and) various foods.			
		भोज्यानि					

Hanuma saw birds called Krakara cooked ready to be eaten in variety of ways, birds called Chakoras half eaten, wild buffalos, fishes called ekashleya, goats, food to be licked of various kinds, beverages and various foods.

तथा अस्र लवण उत्तंसौर् विविधे राग षाडवैः । हार नूपुर केयूरैर् अपविद्धैर् महा धनैः ।। ५-११-१६

पान भाजन विक्षिप्तैः फलैः च विविधैर् अपि । कृत पुष्प उपहारा भूर् अधिकम् पुष्यति श्रियम् ।। ५-११-१७

तथा	= In the same way	भू ः	= that	floor	श्रियम	Į	=	was o	btaining	glory
					पुष्यति	Ŧ				
अधिकम्	= greatly	रागषाडबैः	= with	Ragas and Shad-	आस्र		=	seaso	ned wit	h sour
			abas		लवण	त्तं सैः		and s	alty sauce	es
हारनूपुरकेयूरैः	= with necklaces anklets	महाधनैः	= of gr	eat value	अपवि	द्धेः	=	throw	n around	[
	and armlets									
विविधैः	= with various fruits	पानभाजन	= left i	n drinking vessels	कृत	पुष्पोप	=	with	flowers	sprin-
फलैश्च		विक्षिप्तैः			हारा			kled.		

In the same way that floor was obtaining glory greatly with Ragas and Shadabas seasoned with sour and salty sauces, with necklaces, anklets and armlets of great value thrown around, with various fruits left in drinking vessels, with flowers sprinkled.

तत्र तत्र च विन्यस्तैः सुश्लिष्टैः शयन आसनैः । पान भूमिर् विना विह्नम् प्रदीप्ता इव उपलक्ष्यते ।। ५-११-१८

पान भूमिः	= That bar	उपलक्ष्यते	= was seen प्रदीसेव = as though radiant
विना वह्निम्	= without fire	शयनासनैः	= with couches and सुश्चिष्टेः = well arranged
			chairs
विन्यस्तैः	= (and) placed	तत्र तत्र	= there and there.

That bar was seen as though radiant without fire, with couches and chairs well arranged and placed there and there.

बहु प्रकारेर् विविधेर् वर संस्कार संस्कृतेः । मांसैः कुश्चल सम्युक्तैः पान भूमि गतैः पृथक् ।। ५-११-१९

बहुप्रकारैः	= Many meats	विविधैः	= of different kinds	वरसम्स्कार = cultured with various
माम्सैः				सम्स्कृतैः best seasonings
कुशल	= well arranged	पृथक्	= separately	पानभूमिगतैः = obtained that bar.
संयुक्तैः				

Many meats of different kinds cultured with various best seasonings, well arranged separately obtained that bar.

दिव्याः प्रसन्ना विविधाः सुराः कृत सुरा अपि ।

शर्कर आसव माध्वीकाः पुष्प आसव फल आसवाः ।। ५-११-२० वास चूर्णैः च विविधेर् मृष्टाः तैः तैः पृथक् पृथक् ।

दिव्याः	= excellent	प्रसन्नाः	= c	clear	विविधाः	=	various (liquors)
सुराः	= liquor called Sura	शर्करा सव	= li	iquor made of sugar	माध्वीक	=	(liquor) made of honey
पुरुपा सव	= liquor made of flowers	फला सवाः	= a	and liquors made of	कृत सुराः	=	also artificially made
			f	ruits	अपि		liquors
तैः तैः	= those and those	मृष्टाः	= v	vere cultured	पृथक् पृथक्	=	separate separately

विविधेः = with various fragrant वासचूर्णैः powders

Excellent and clear various liquors, a liquor called Sura, liquor made of sugar, liquor made of honey, liquor made of flowers and liquors made of fruits also, artificially made liquors - those and those were cultured separately with various fragrant powders.

सम्तता शुशुभे भूमिर् माल्यैः च बहु संस्थितैः ।। ५-११-२१ हिरण्मयैः च करकेर् भाजनैः स्फाटिकेर् अपि । जाम्बूनदमयैश्चान्याः करकेरभिवम्वृता ।। ५-११-२२

```
भूमिः
                The floor
                                            શુશુમે
                                                                                        संतता
                                                                                                     = filled
                                                         = shone
माल्येश्च
                                            बहु संस्थितैः
                                                                                        विविधैः
             = by flower garlands
                                                         = in a variety of forms
                                                                                                        with various vessels
                                                                                        भाजनैः
हिरण्मयैः
             = of golden hue
                                            स्फाटिकैर्
                                                                                        अभिसंवृता
                                                                                                     = filled
                                                         = and also made of crys-
                                            अपि
अन्यैः करकैः
                                            जाम्बूनदमयैः
                                                         = of golden colour.
             = with other small ves-
```

The floor shone filled by flower garlands in a variety of forms, with various vessels of golden hue and also made of crystal, filled with other small vessels of golden colour.

राजतेषु च कुम्भेषु जाम्बूनदमयेषु च । पान श्रेष्ठम् तदा भूरि कपिः तत्र ददर्श ह ।। ५-११-२३

कपिः	= Hanuma	ददर्श ह	= saw indeed	तदा	= then
भूरि पान	= lot of best quality	कुम्भेषु	= in pots	राजतेषु	= of silver
श्रेष्ठम्	liquor		_		
जाम्बूनदमयेषु	= and of golden colour.		,	1	

Hanuma saw indeed then lot of best quality liquor in pots of silver and of golden colour.

सो अपश्यत् शात कुम्भानि शीधोर् मणिमयानि च । राजतानि च पूर्णानि भाजनानि महा कपिः ।। ५-११-२४

सः महा	= That great Hanuma	अपश्यत्	= saw	भाजनानि	= vessels
कपिः					
पूर्णानि	= full	शीधोः	= of liquor	शातकुम्भानि	= of golden colour
मणिमयानि	= embedded with gem	राजतानि च	= and also of silver hue.		
च	stones				

That great Hanuma saw vessels full of liquor of golden colour, embedded with gem stones and also of silver hue.

कचिद् अर्घ अवशेषाणि कचित् पीतानि सर्वशः । कचिन् न एव प्रपीतानि पानानि स दुदर्श ह ।। ५-११-२५

सः	= That Hanuma	ददर्श ह	= saw indeed	कचित्	= at some places
पानानि	= drinks	अर्घाव	= half filled	क्वचित्	= (and) some places
		शेषाणि			
सर्वशः	= completely drunk	क्वित्	= (and) some places	नैव प्रपीतानि	= not at all drunk.
पीतानि	1 ,		. , , ,		

That Hanuma saw indeed at some places drinks half filled and at some places completely drunk and some places not at all drunk.

कचिद् भक्ष्यामः च विविधान् कचित् पानानि भागशः । कचिद् अन्न अवशेषाणि पश्यन् वै विचचार ह ।। ५-११-२६

विचचार ह	= (Hanuma) paced	पश्यन्	= seeing	क्वित्	= (at) some places
विविधान्	about = various eatables	क्वित्	= (and) some places	पानानि	= drinks
મक्षांश्च भागशः	= separately	क्वित्	= some places	अन्नवशेषाणि	= remnants of cooked rice.

Hanuma paced about seeing at some places various eatables and at some places drinks separately, and at some places remnants of cooked rice.

कचित् प्रभिन्नेः करकेः कचिद् आलोडितैर् घटैः । कचित् सम्पृक्त माल्यानि जलानि च फलानि च ।। ५-११-२७

क्वचित्	= (Hanuma saw) some	करकैः	= with vessels	प्रभिन्नैः	= broken
	places				
क्वचित्	= some places	घटैः	= with pots	अलोळितैः ः	= in shambles
क्वचित्	= some places	जलानि च	= (with) water	संपृक्तमाल्यानि :	= together with flower
					garlands
फलानि च	= and fruits.				

Hanuma saw some places with vessels broken, some places with pots in shambles, some places with water together with flower garlands and fruits.

शयनानि अत्र नारीणाम् शून्यानि बहुधा पुनः । परस्परम् समाश्चिष्य काश्चित् सुप्ता वर अन्गनाः ।। ५-११-२८

अत्र	= Here	शयनानि	= couches again	नारिणाम्	= of women
बहुधा शुभ्राणि	= were varied and clean	पुनः काश्चित्	= some	वराङ्गनाः	= best women

सुप्ताः = slept समाश्चिष्य = hugging परस्परम् = one another

Here couches again of women were varied and clean, some best women slept there hugging one another.

काचिच् च वस्त्रम् अन्यस्या अपह्न्त्य उपगुह्य च । उपगम्य अबला सुप्ता निद्रा बल पराजिता ।। ५-११-२९

- काश्चित्	= Some women	निद्राबलपराजिता= conquered by	the	आहृत्य	= pulled
अबलाः		power of sleep			
अन्यस्याः	= other sleeping	सुप्ताः = and slept		परिधाय	= covering (themselves).
स्वपन्त्याः	women's clothing				
वस्त्रम्					

Some women conquered by the power of sleep pulled other sleeping women's clothing and slept covering themselves.

तासाम् उच्चास वातेन वस्त्रम् माल्यम् च गात्रजम् । न अत्यर्थम् स्पन्दते चित्रम् प्राप्य मन्दम् इव अनिलम् ।। ५-११-३०

वस्त्रम्	= Clothing and garland	तासाम्	=	on the throats of those	स्पन्दते	=	was moving
माल्यम् च		गात्रजम्		(women)			
न अत्यर्थम्	= slightly	चित्रम्	=	(and) wonderfully	प्राप्य इव	=	as though obtaining
अनिलम्	= air	उच्छ्वासवातेन	=	from the air of breath.			

Clothing and garland on the throats of those women was moving slightly and wonderfully as though obtaining air from the air of breath.

चन्दनस्य च शीतस्य शीधोर् मधु रसस्य च । विविधस्य च माल्यस्य पुष्पस्य विविधस्य च ।। ५-११-३१

बहुधा मारुतः तत्र गन्धम् विविधम् उद्वहन् ।

तत्र	= There	मारुतः	= wind (blew)	उद्वहन्	= carrying
बहुधा	= in a lot (of directions)	विविधम्	= a variety of fragra	ances शीतस्य	of cool sandal-paste
		गन्धम्		गन्धस्य	
मधुरसस्य	= and of sweet liquor	विविधस्य	= of various flower	gar- विविधस्य	= and of various kinds of
शीधोः च		माल्यस्य	lands	धूपस्य च	agallocum fumes.

There wind blew carrying in a lot of directions, a variety of fragrances of cool sandal-paste and of sweet liquor, of various flower garlands and of various kinds of agallocum fumes.

स्नानानाम् चन्दनानाम् च धूपानाम् चैव मूर्चितः । प्रववौ सुरभिर् गन्धो विमाने पुष्पके तदा ।। ५-११-३२

तदा	= Then	सुरभिः गन्धः	= the blossoming fra-	स्नानानाम् = from the baths and
			grance	चन्द्नानाम् sandal paste
				च
धूपानाम्	= and from agallocum	प्रववौ	= blew	मूर्चितः = spreading (all around)
चैव	fumes			
पुष्पके	= in that Pushpaka			'
विमाने	plane.			

Then the blossoming fragrance from the baths and sandal paste and from agallocum fumes blew spreading all around in that Pushpaka plane.

स्याम अवदाताः तत्र अन्याः काश्चित् कृष्णा वर अन्गनाः ।। ५-११-३३ काश्चित् कान्चन वर्ण अन्ग्यः प्रमदा राक्षस आलये ।

तत्र	= there	राक्षसालये	= in that Ravana's house	अन्याः = some (women)
रयामावदाताः	= had fair and white	काश्चित्	= some	वराङ्गनाः = best women
कृष्नाः	complexion = were black	काश्चित्	= some women	काञ्चनवर्णाञ्चः = had a body of golden
		प्रमदाः		complexion.

There in that Ravana's house, some women had fair and white complexion some best women were black, some women had a body of golden complexion.

तासाम् निद्रा वशत्वाच् च मद्नेन विमूर्चितम् ।। ५-११-३४ पद्मिनीनाम् प्रसुप्तानाम् रूपम् आसीद् यथैव हि ।

रूपम्	= appearance	तासाम्	=	of those	प्रसुप्तानाम्	=	sleeping (women)
विमूर्चितम्	= tired	निद्रावशत्वाच	=	from being possessed	मदनेनच	=	and from lust
				by sleep			
आसीत्	= was	यथैव	=	like	पद्मिनीनाम्	=	lotuses
प्रसुप्तानाम्	= sleeping.						

Appearance of those sleeping women, tired from being possessed by sleep and from lust, was like lotuses sleeping.

एवम् सर्वम् अशेषेण रावण अन्तः पुरम् किपः ।। ५-११-३५ ददर्श सुमहा तेजा न ददर्श च जानकीम् ।

कपिः	= Hanuma	सुमहातेजाः	= with great radiance	एवम् = thus
ददर्श	= saw	सर्वम्	= entire	रावणात्ःपुरम् = Ravana's house
अशेषेन	= completely	न ददर्श	= (but) did not see	जानकीम् च = Sita.

Hanuma with great radiance thus saw entire Ravana's house completely but did not see Sita.

निरीक्षमाणः च ततः ताः स्त्रियः स महा किपः ।। ५-११-३६ जगाम महतीम् चिन्ताम् धर्म साध्वस शन्कितः ।

 तद्ा	= then	सः महाकपिः	=	that Hanuma	निरीक्ष्माणः	= seeing
ताः स्त्रियः	= those women	जगामा	=	obtained	महतीम्	= great anguish
					चिन्ताम्	
धर्मसाद्वःसशेङ्कि	त⊭ being in doubt because					
	of fear in the matter of					
	dharma.					

Then that Hanuma seeing those women obtained great anguish being in doubt because of fear in the matter of dharma.

पर दार अवरोधस्य प्रसुप्तस्य निरीक्षणम् ।। ५-११-३७ इदम् खलु मम अत्यर्थम् धर्म लोपम् करिष्यति ।

मम	= my	इदम् = this	निरीक्षणम् = seeing
प्रसुप्तस्य	= sleeping	परदारावरोधस्य = house of other peo-	करिष्यति = will do
		ple's wives	
अत्यर्थम् धर्मलोपम्	= a great deficit to dharma.		'

'My seeing sleeping house of other people's wives will do a great deficit to dharma.'

न हि मे पर दाराणाम् दृष्टिर् विषय वर्तिनी ।।५-११-३८ अयम् च अत्र मया दृष्टः पर दार परिग्रहः ।

मे	= my	द ष्टः	= sight	न हि	= is indeed not
परदाराणाम्	= in the matter of others	अत्र	= here	अयम्	= these
विषयवर्तिनी	wives				
पर दार	= other's wives	दृष्टश्च	= have been seen	मया	= by me
परिग्रहः					

'My sight is indeed not in the matter of other wives here. These other's wives have been seen by me.'

तस्य प्रादुर् अभूच् चिन्ता पुनर् अन्या मनस्विनः ।। ५-११-३९ निश्चित एक अन्त चित्तस्य कार्य निश्चय दर्शिनी ।

तस्य	= to that Hanuma	मनस्विनः =	with an excellent mind	निश्चितैकान्तचित्तस्य with a fixed and con
				centrated mind
प्रदुरभूत्	= was born		another	चिन्ता = thought
पुनः	= again	कार्यनिश्चयदर्शिनी⊧	showing a fixed re-	
			solve in the task at	
			hand.	

To that Hanuma with an excellent mind, with a fixed and concentrated mind, was born another thought again, showing a fixed resolve in the task at hand.

कामम् दृष्ट्वा मया सर्वा विश्वस्ता रावण स्त्रियः ।। ५-११-४० न तु मे मनसः किंचिद् वैकृत्यम् उपपद्यते ।

सर्वाः	= all	रावणस्त्रियः	= Ravana's women	विश्वस्ताः	= who were in faith
कामम् दृष्टाः	= could have been seen	मया	= by me	मे मनसः	= to my mind
न उपजायते	= there indeed was not	किम्चित्	= even a little	वैकृत्यम्	= disturbance.
हि					

'All Ravana's women who were in faith could have been seen by me to my mind there indeed was not even a little disturbance'.

मनो हि हेतुः सर्वेषाम् इन्द्रियाणाम् प्रवर्तते ।। ५-११-४१ द्युभ अशुभास्व अवस्थासु तच् च मे सुव्यवस्थितम् ।

शुभाशुभासु	= among auspicious or	अवस्थासु	= states	प्रवर्तते = in the behavior
	inauspicious			
सर्वेषानाम्	= of all senses	मनः हेतुः	= mind is the reason	
इन्द्रियाणाम्				
मे	= my	तच	= that mind	सुव्यवस्थितम् = is very steady.

'Among auspicious or inauspicious states in the behavior of all senses mind is the reason. My that mind is very steady.'

न अन्यत्र हि मया शक्या वैदेही परिमार्गितुम् ।। ५-११-४२ स्त्रियो हि स्त्रीषु दुऱ्रयन्ते सदा सम्परिमार्गणे ।

मया	= by me	न शख्या हि	= it is not possible	परिमार्गितुम्	= to search
वैदेही	= Sita	अन्यत्र	= at another place	सदा	= always
सम्परिमार्गणे	= during search	स्त्रियः	= women	दृश्यन्ते	= will be seen
स्त्रिषु	= among women.			'	

'By me it is not possible to search Sita at another place. Always during search women will be seen among other women.'

यस्य सत्त्वस्य या योनिः तस्याम् तत् परिमार्ग्यते ।। ५-११-४३ न शक्यम् प्रमदा नष्टा मृगीषु परिमार्गितुम् ।

यस्य सत्त्वस्य	= to an animal	या योनिः	= whatever race	तत्	= that animal
परिमार्ग्यते	= is searched	तस्याम्	= in that race	प्रमदा	= a woman
नष्टा	= missing	न शख्या	= is not possible	परिमार्गितुम्	= to be searched
मृगीषु	= among female deer.		·		

'To an animal of whatever race that animal is searched in that race a woman missing is not possible to be searched among female deer.'

तद् इदम् मार्गितम् तावत् शुद्धेन मनसा मया ।। ५-११-४४ रावण अन्तः पुरम् सरम् दृश्यते न च जानकी ।

तत्	= for that reason	इदम् सर्वम्	=	all this	रावणातःपुरम्	=	Ravana's house
मार्गितम्	= has been search	मया	=	by me	शुद्धेन	=	with a pure
मनसा	= mind	आरमैच्	=	Sita alone	न दृश्यते	=	cannot be seen.

'For that reason all this Ravana's house has been search by me with a pure mind Sita alone cannot be seen.'

देव गन्धर्व कन्याः च नाग कन्याः च वीर्यवान् ।। ५-११-४५ अवेक्षमाणो हनुमान् न एव अपश्यत जानकीम् ।

वीर्यवान् = the strong	हनुमान् = Hanuma	अवेक्षमाणः = observing
देवगन्धर्वकन्याश्च= girls from devas;	नागकन्याश्च = and girls from nagas	नैवावैक्षत = did not see
Gandharvas		
जानकीम् = Janaki.	'	

The strong Hanuma observing girls from devas, gandharvas and girls from nagas did not see Janaki.

ताम् अपश्यन् कपिः तत्र पश्यमः च अन्या वर स्त्रियः ।। ५-११-४६ अपक्रम्य तदा वीरः प्रध्यातुम् उपचक्रमे ।

वीरः कपिः	= the powerful Hanuma	अपश्यन्	= not seeing	ताम्	= Her
तत्र	= there	पश्यम्श्च	= and seeing	अन्याः	= other best women
				वरस्त्रियः	
तदा	= then	उपचक्रमे	= started	प्रध्यातुम्	= to think deeply
अपक्रम्य	= going far(from there).			,	

The powerful Hanuma not seeing Her there and seeing other best women then started to think deeply going far from there.

स भूयस्तु परम् श्रीमान् मारुतिर्यत्नमास्थितः ।। ५-११-४७ अपानभूमिमुत्सुज्य तद्विचेतुम् प्रचक्रमे ।

सः मारुतिः	= that Hanuma	श्रीमान्	= the glorious one	आस्तितः	= adopting
परम् यत्नम्	= a great task	भूयः	= again	उत्सृज्य	= left
आपानभूमिम्	= that bar	प्रचक्रमे	= (and) began	विचेतुम्	= to search
तत्	= that (house).			•	

That Hanuma the glorious one adopting a great task again left that bar and began to search that house.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकादशः सर्गः ।।

Thus completes 11th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

12 Sarga 12 - द्वाद्शः सर्ग

Hanuma'S Depression

Introduction -

In this chapter Hanuma gets discouraging thoughts about Sita. He thinks that Sita might be dead. He thus gets into depression for a moment.

स तस्य मध्ये भवनस्य वानरो | लता ग्ऱ्हामः चित्र गृहान् निशा गृहान् | जगाम सीताम् प्रति दर्शन उत्सुको | न च एव ताम् पश्यति चारु दर्शनाम् || ५-१२-१

सः मारुतिः	= That Hanuma	दर्शनोत्सुकः	= interested in sight	सीताम् प्रति	= toward Sita
मध्ये	= in the middle of	तस्य भवनस्य	= that building	जगाम	= went
लतागृहान्	= (towards) houses	चित्रगृहान्	= art houses	निशागृहान्	= nocturnal houses
	made of plant creep-				
	ers				
न चैव	= but did not see	ताम्	= Her	चारुदर्शनाम्	= with a beautiful ap-
पश्यति					pearance.

That Hanuma interested in sight of Sita, in the middle of that building, went towards houses made of plant creepers, art houses, and nocturnal houses but did not see Her with a beautiful appearance.

स चिन्तयाम् आस ततो महा किपः । प्रियाम् अपश्यन् रघु नन्दनस्य ताम् । ध्रुवम् नु सीता म्रियते यथा न मे । विचिन्वतो दर्शनम् एति मैथिली ।। ५-१२-२

```
सः महाकपिः
            = That great Hanuma
                                         ततः
                                                     = then later
                                                                                  अपश्यन्
                                                                                               not seeing
                                         प्रियाम्
ताम्
            = that Sita
                                                     = dear
                                                                                  रघुननदनस्य
                                                                                              = to Raama
चिन्तयामास
            = thought thus
                                         मे
                                                                                  विचिन्वतः
                                                     = to me
                                                                                               = searching
मैथिली
                                         यथा
                                                                                  दर्शनम्
            = Sita
                                                     = in what way
                                                                                               = appearance
न उपयिति
                                         सीता
            = not
                        being
                                   ob-
                                                     = Sita
                                                                                  ध्रुवम्
                                                                                                 definitely
               tained(from that)
म्रियते
            = has died.
```

That great Hanuma then later not seeing that Sita dear to Raama thought thus: 'to me searching Sita in whatever way appearance not being obtained, from that Sita definitely has died.'

 सा राक्षसानाम् प्रवरेण बाला । स्व शील सम्रक्षण तत् परा सती । अनेन नूनम् प्रतिदुष्ट कर्मणा । हता भवेदु आर्य पथे परे स्थिता ।। ५-१२-३

सा जानकी	= That Sita	स्थिता	= standing	परे आर्यपथे	= in the best traditional
					path
वशीलसम्रक्षणा	= being chaste interested	हताभवेत्	= must have been killed	अनेन	= by the king of these
तत्परा सती	in preserving her char-			राक्षसानाम्	Rakshasas
	acter			प्रवरेण	
प्रतिदुष्ठकर्मणा	= who performed evil	नूनम्	= this is certain.		
	deeds				

'That Sita standing in the best traditional path being chaste interested, in preserving her character must have been killed by the king of these Rakshasas who performed evil deeds - this is certain.'

विरूप रूपा विकृता विवर्चसो । महा आनना दीर्घ विरूप दर्शनाः । समीक्ष्य सा राक्षस राज योषितो । भयादु विनष्टा जनक ईश्वर आत्मजा।। ५-१२-४

सा जनकेश्वर	= that daughter of king	विनष्टा	= died	भयात्	= of fear
आत्मजा	Janaka				
समीक्ष्य	= seeing	राक्षस	= the wives of Ravana	विरूपरूपाः	= with crooked appear-
		राजयोषितः			ances
विकृताः	= horrible ones	विवर्च सः	= without radiance	महाननाः	= with great faces
दीर्घ विरूप	= with long and crooked				
दर्शनाः	eyes.				

'That daughter of King Janaka died of fear seeing the wives of Ravana with crooked appearances - horrible ones without radiance with great faces with long and crooked eyes.'

सीताम् अद्ऱ्या हि अनवाप्य पौरुषम् । विद्युन्त्य कालम् सह वानरैः चिरम् । न मे अस्ति सुग्रीव समीपगा गतिः । सुतीक्ष्ण दण्डो बलवामः च वानरः ।। ५-१२-५

अदृष्ट्वा	= without seeing	सीताम्	= Sita	अनवाप्य	= not obtaining
पौरुषम्	= destiny	विहृत्य	= and wandering	चिरम्	= for a long time
				कालम्	
वानरैः सः	= together with Vanaras	मे	= to me	गतिः नास्थि	= there is no path
सुग्रीव	= to go near Sugreeva	वानरः	= Sugreeva	सुतीक्षणदण्डः	= has a sharp punish-
समीपगा					ment
बलवाम्श्र	= and also is strong.			'	

'Without seeing Sita, not obtaining destiny and wandering for a long time together with Vanaras, to me there is not a path to go near Sugreeva. Sugreeva has a sharp punishment and also is strong.'

दृष्टम् अन्तः पुरम् सर्वम् दृष्ट्वा रावण योषितः । न सीता दृश्यते साध्वी वृथा जातो मम श्रमः ।। ५-१२-६

सर्वम्	= all	अन्तःपुरम्	= inner city	दृष्टाम्	= has been seen
राजयोषितः	= women of Ravana	दृष्टाः	= have been seen	साध्वी	= the chaste
सीता	= Sita	न दृश्यते	= has not been seen	मम श्रमः	= my effort
जातः	= became	वृथा	= wasteful.		

'All inner city has been seen. Women of Ravana have been seen. The chaste Sita has not been seen. My effort became wastefull.'

किम् नु माम् वानराः सर्वे गतम् वक्ष्यन्ति सम्गताः । गत्वा तत्र त्वया वीर किम् कृतम् तदु वदस्व नः ।। ५-१२-७

माम्	= to me	गतम्	= who has gone back	सर्वे वानराः	= all vanaras
सम्गताः	= after meeting	किम् नु	= what	वक्ष्यन्ति	= they would say
वीरा	= O strong one	गत्वा	= going	तत्र	= there
किम् कृतम्	= what has been done	त्वया	= by you	तत् वदस्व	= tell that
नः	= to us.		'		

'To me who has gone back all Vanaras after meeting what they would say? O strong one! Going there, what has been done by you? Tell that to us.'

अदृष्ट्वा किम् प्रवक्ष्यामि ताम् अहम् जनक आत्मजाम् । ध्रुवम् प्रायम् उपेष्यन्ति कालस्य व्यतिवर्तने ।। ५-१२-८

अदृष्ट्वा	= without seeing	तम्	= that Sita	किम्	= what
		जनकात्मजाम	ર		
प्रवक्ष्यामि	= can I say	व्यतिवर्तने	= due to passing	कालस्य	= of time
दृवम्	= definitely	उपैष्यन्ति	= they will obtain	प्रायम्	= fire.

'Without seeing that Sita what can I say? Due to passing of time, definitely they will obtain fire.'

किम् वा वक्ष्यति व्र्द्धः च जाम्बवान् अन्गदः च सः । गतम् पारम् समुद्रस्य वानराः च समागताः ।। ५-१२-९

गतम्	= (to me) who had gone	पारम्	= for the other shore	समुद्रस्य	= of the ocean	
किम् वा	= what will	वृद्धः	= the old Jambava	वक्ष्यति	= say	
		जाम्बवान्				
सः	= (what would)that	अन्गधश्च	= Angada and	समागताः	= vanaras	who
				वानराश्च	meet(say).	

'To me who had gone for the other shore of the ocean what will the old Jambavan say? What would that Angada and vanaras who meet say?'

अनिर्वेदः श्रियो मूलम् अनिर्वेदः परम् सुखम् । अनिर्वेदो हि सततम् सर्व अर्थेषु प्रवर्तकः ।। ५-१२-१०

ऐहेंद्	= non-depression	मुछह्	= is root	श्रियः	= of development
अनिर्वेदः	= Absence of despon- dency	परम् सुखम्	= is the greatest comfort	अनिर्वेदः	= self reliance
सततम्	= is always	प्रवर्तकः हि	= is indeed the promoter	सर्वार्थेषु	= in all matters.

'Non-depression is root of development. Absence of despondency is the greatest comfort. Self reliance always is indeed the promoter in all matters.'

करोति सफलम् जन्तोः कर्म यच् च करोति सः । तस्माद् अनिर्वेद क्तम् यत्नम् चेष्टे अहम् उत्तमम् ।। ५-१२-११ अदृष्टामः च विचेष्यामि देशान् रावण पालितान् ।

यत्	= whatever	कर्म	= action	करोति = (human) does
तत्	= that	जन्तोः	= (action) of man	सफलम् सः = is made to be success-
				करोति ful by non-depression
तस्मात्	<pre>= for that reason</pre>	अहम्	= I	चेष्टे = will perform
उत्तमम्	= a best effort	अनिर्वेदकृतम्	म् = together with non-	विचेष्याम् = I will search all those
प्रयत्नम्			depression	तावत्
देशान्	= regions	रावनपालितान	ान् = ruled by Ravana	अदृष्टान् = not (yet) seen.

'Whatever action a human does that action of man is made to be successful by non-depression. For that reason I will perform a best effort together with non-depression. I will search all those regions ruled by Ravana not yet seen.'

आपान शाला विचिताः तथा पुष्प गृहाणि च ।। ५-१२-१२ चित्र शालाः च विचिता भूयः क्रीडा गृहाणि च । निष्कुट अन्तर रथ्याः च विमानानि च सर्वशः ।। ५-१२-१३

अपानशालाः	= bars	विचिताः	=	have been searched	तथा	=	in the same way
पुष्पगृहानिच	= flower houses	चित्रशालाश्च	=	art houses	विचिताः	=	have been searched
भूयः	= again	क्रीडागृहानिच	=	pleasure houses	निष्कुटान्तरस्थ्य	श्च	pathways in the mid-
							dle of gardens
विमानानिच	= buildings	सर्वशः	=	in all directions(have			, and the second
	-			been searched).			

'Bars have been searched; in the same way flower houses, art houses have been searched; again pleasure houses, pathways in the middle of gardens, buildings in all directions have been searched.'

इति संचिन्त्य भूयो अपि विचेतुम् उपचक्रमे । भूमी गृहामः चैत्य गृहान् गृह अतिगृहकान् अपि ।। ५-१२-१४

इति	= thus	सम्चिन्त्य	=	thinking	उपचक्रमे	=	(Hanuma) began
विचेतुम्	= to search	भूयोपि	=	again	भूमीगृहान्	=	undergrounds
चैत्यगृहान्	= houses at the begin-	गृहाति	=	and also small houses			
	ning of street intersec-	गृहकानपि		faraway from the main			
	tions			houses.			

Thus thinking Hanuma began to search again undergrounds, houses at the beginning of street intersections and also small houses faraway from the main houses.

उत्पतन् निपतमः च अपि तिष्ठन् गचन् पुनः कचित् । अपावृण्वमः च द्वाराणि कपाटानि अवघट्टयन् ।। ५-१२-१५

प्रविशन् निष्पतमः च अपि प्रपतन्न उत्पतन्न अपि । सर्वम् अपि अवकाशम् स विचचार महा कपिः ।। ५-१२-१६

सः महाकपिः	= the great Hanuma	उत्पतन्	= flying	पुनः पुनः	= again and again
निष्पतम्श्चापि	= and jumping down	तिष्ठन्	= standing up	घच्छन्	= walking
द्वाराणि	opening doors	कवाटानि	= pushing doors	प्रविशन्	= and entering(inside)
अपावृण्वन्		अवघाटयन्			
निष्पतम्श्चापि	= coming out	प्रपतन्	= climbing down	उत्पतन्	= climbing up
				अपि	
विचचार	= wandered	सर्वम्	= all opportunity.		
		अवकासम्			

The great Hanuma flying again and again and jumping down, standing up, walking, opening doors, pushing doors and entering inside, coming out, climbing down, climbing up wandered all opportunity.

चतुर् अन्गुल मात्रो अपि न अवकाशः स विद्यते । रावण अन्तः पुरे तस्मिन् यम् कपिर् न जगाम सः ।। ५-१२-१७

सः कपिः	= that Hanuma	तस्मिन्	= in that city of Ravana	यम्	न =	whatever region he
		रवणान्तः पुरे		जगाम		did not go
सः	= that region	न विध्यते	= was not there	चतुरङ्गुळ	=	even for four angulas.
अवकाराः				मात्रोऽपि		

That Hanuma in that city of Ravana - whatever region he did not go that region was not there even for four angulas.

प्राकर अन्तर रथ्याः च वेदिकः चैत्य संश्रयाः ।

श्वभ्राः च पुष्करिण्यः च सर्वम् तेन अवलोकितम् ।। ५-१२-१८

		120		1 3	
प्रकारन्तर	= streets in the middle of	वेदिकाः	= platforms	चेत्य	= together with the
रध्याश्च	fort walls			सम्श्रयाः	intersection of four
					streets
दीर्घिकाः	= wells	पुष्करिण्यश्च	= lakes	सर्वम्	= all these
अवलोकितम्	= had been seen	तेन	= by him.		

Streets between fort walls, platforms together with the intersection of four streets, wells, lakes all these had been seen by him.

राक्षस्यो विविध आकारा विरूपा विकृताः तथा । दृष्टा हनूमता तत्र न तु सा जनक आत्मजा ।। ५-१२-१९

राक्षस्यः	= Rakshasa women	विविधाकाराः	= of various forms	विरूपाः	= with crooked forms
तथा	= and	विउताः	= horrific forms	दृष्टाः	= had been seen
तत्र	= there	हनुमता	= by Hanuma	न तु	= but not
सा	= that Sita.				
जनकात्मजा					

Rakshasa women of various forms, with crooked forms and horrific forms had been seen there by Hanuma but not that Sita.

रूपेण अप्रतिमा लोके वरा विद्या धर स्त्रियः । दृटा हनूमता तत्र न तु राघव नन्दिनी ।। ५-१२-२०

वराः	= the best	विध्याधर	= Vidhyaadara women	रूपेण	=	incomparable	by
		स्त्रीयः		अप्रतिमाः		beauty	
लोके	= in the world	दृष्टाः	= had been seen	तत्र	=	there	
हनुमता	= by Hanuma	न तु	= but not	राघवनन्दिनी	=	Sita.	

The best Vidhyadhara women incomparable by beauty in the world had been seen there by Hanuma, but not Sita.

नाग कन्या वर आरोहाः पूर्ण चन्द्र निभ आननाः । दृष्टा हनूमता तत्र न तु सीता सुमध्यमा ।। ५-१२-२१

नागकन्याः	= naaga women	वरारोह	with beautiful but- पूर्णचन्द्र = with faces	equaling
			tocks निभाननाः full moon	
द ष्टाः	= had been seen	हनुमता	by Hanuma	
न तु	= but not	सीता	Sita सु मध्यमा = with a beaut	iful waist.

Naaga women with beautiful buttocks, with faces equaling full moon had been seen by Hanuma there, but not Sita with a beautiful waist.

प्रमथ्य राक्षस इन्द्रेण नाग कन्या बलाद् हृताः । दृष्टा हृनूमता तत्र न सा जनक निन्दिनी ।। ५-१२-२२

नागकन्याः	= naaga women	हताः	= who had been stolen	ਕਲਰ = forcefully
प्रमध्य	= being defeated	राक्षसेन्द्रेण	= by Ravana	दृष्टाः = had been seen
तत्र	= there	हनुमता	= by Hanuma	न सा = not that Sita.
				जनकनिन्दिनी

Naaga women who had been stolen forcefully, being defeated by Ravana had been seen there by Hanuma, not that Sita

सो अपश्यमः ताम् महा बाहुः पश्यमः च अन्या वर स्त्रियः । विषसाद महा बाहुर् हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-१२-२३

सः हनुमन्	= That Hanuma	महा बाहुः	= with great arms	दीमान्	= the wise one
मारुतात्मज	= the son of Vayu	अपस्यन्	= not seeing	ताम्	= that Sita
पस्यन्	= seeing	अन्याः	= other	वरस्त्रियः	= best women
विषसाद	= became depressed	मुहुः	= again and again.		

That Hanuma with great arms, the wise one, the son of Vayu not seeing that Sita and seeing other women became depressed again and again.

उद्योगम् वानर इन्द्राणम् प्लवनम् सागरस्य च । व्यर्थम् वीक्ष्य अनिल सुतः चिन्ताम् पुनर् उपागमत् ।। ५-१२-२४

वीक्ष्य	= seeing	उद्योगम्	= the effort	वाणरेन्द्राणाम्	=	of the best Vanaras
प्रवनम् च	= and the crossing	सागरस्य	= of ocean	व्यर्थम्	=	as being wasted
अनिलसुतः	= Hanuma	चिन्ताम्	= got depression	पुनः	=	again.
		उपागमत्				

Seeing the effort of the best Vanaras and the crossing of ocean as being wasted, Hanuma got depression again.

अवतीर्य विमानाच् च हनूमान् मारुत आत्मजः । चिन्ताम् उपजगाम अथ शोक उपहत चेतनः ।। ५-१२-२५

अथ	= there after	मारुतात्मजः = the son of Vaayu	हनुमन्	= Hanuma
अवतीर्य	= got down	विमानात् = from Pushpaka	उपागमत्	= obtained
चिन्ताम्	= thought	शोकोहहतचेतनः= with a mind overcome		
		with grief.		

Thereafter the son of Vayu Hanuma got down from Pushpaka, obtained thought with a mind overcome with grief.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्वादशः सर्गः ।।

Thus completes 12th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

13 Sarga 13 - त्रयोद्शः सर्ग

Hanuma Starts To Search In Ashoka Garden

Introduction -

In this chapter Hanuma starts to search for Sita overcoming the depression. He begins to go towards Ashoka garden to continue his search.

विमानात् तु सुसम्कम्य प्राकारम् हरि यूथपः । हनूमान् वेगवान् आसीद् यथा विद्युद् घन अन्तरे ।। ५-१३-१

हनुमन्	= Hanuma	हरियूधपः	the leader of vanaras	सुसम्क्रम्य	=	crossed
विमानात्	= from pushpaka	प्राकारम्	toward the fort wall	आसीत्	=	and became
वेगवान्	= with speed	विध्युत् यथा	= like a lighting	घनन्तरे	=	in the middle of cloud.

Hanuma the leader of Vanaras crossed from pushpaka toward the fort wall and became with speed like lighting in the middle of a cloud.

सम्परिकम्य हनुमान् रावणस्य निवेशनान् । अदृष्ट्वा जानकीम् सीताम् अबवीद् वचनम् कपिः ।। ५-१३-२

कपिः	= the simian Hanuma	सम्परिक्रम्य	= went far	रावणस्य	= from the house of Ra-
हनुमन्				निवेशनात्	vana
अदृष्ट्वा	= not seeing	सीताम्	= Sita	जानकीम्	= the daughter of king
					Janaka
अब्रवीत्	= said	वचनम्	= (these)words.		

The simian Hanuma went far from the house of Ravana and not seeing Sita, the daughter of King Janaka, said these words:

भूयिष्ठम् लोडिता लन्का रामस्य चरता प्रियम् । न हि पश्यामि वैदेहीम् सीताम् सर्व अन्ग शोभनाम् ।। ५-१३-३

लङ्का	= the city of Lanka	भूयिष्ठम्	= had been mostly ex- चरता = (by me)attempting
		लोलिता	plored
रामस्य	= the pleasure of Sri	न हि पश्यामि	= but I am unable to see सीताम् = Sita
प्रियम्	Raama		
सर्वाङ्ग	= beautiful in all limbs	वैदेहीम्	= and the daughter of
शोभनाम्			Videha

'The city of Lanka has been mostly explored by me attempting for the pleasure of Raama. But I am unable to see Sita, beautiful in all limbs, and the daughter of Videha.'

पल्वलानि तटाकानि सरांसि सरितः तथा । नद्यो अनूपवन अन्ताः च दुर्गाः च घरणी घराः ।। ५-१३-४ लोडिता वसुघा सर्वा न च पश्यामि जानकीम् ।

पल्वालानि तटाकानि सर्वाः वसुदा = all earth = (consisting of) pools = ponds सराम्सि सरितः = lakes = streams नद्यः धरणीधराः = rivers अनुपवनान्तश्च mountains and forest areas filled with water दुर्गाः ळोलिता difficult of access = have been explored न तु पश्यामि = but I did not see जानकीम Sita.

'All earth consisting of pools, ponds, lakes and streams, rivers and forest areas filled with water, mountains difficult of access have been explored but I did not see Sita.'

इह सम्पातिना सीता रावणस्य निवेशने ।। ५-१३-५ आख्याता गृध्र राजेन न च पश्यामि ताम् अहम् ।

अख्याता	= it has been said	गृध्रराजेन	= by the eagle king Sam- सीता = Sita	
		सम्पातिना	paati	
इह	= (to be) here	रावणस्य	= in the house of Ravana । अहम् = I	
		निवेशने		
न च पश्यामि	= I am unable to see	ताम्	= her.	

'It has been said by the eagle King Sampati that Sita is here in the house of Ravana. I am unable to see her.'

किम् नु सीता अथ वैदेही मैथिली जनक आत्मजा ।। ५-१३-६ उपतिष्ठेत विवशा रावणम् दुष्ट चारिणम् ।

अथ	= otherwise	सीता	Sita वैदेही	= belo	onging to Videha
मैथिली	= born in Mithila	जनकात्मज	and daughter of king किम्	नु = can	she be
			Janaka उपतिष्ठेत		
विवशा	= helplessly	दुष्टचारिणम्	(together with) the evil		
		रावणम्	minded Ravana.		

'Otherwise Sita belonging to Videha born in Mithila and daughter of king Janaka - Can she be helplessly together with the evil minded Ravana.'

क्षिप्रम् उत्पततो मन्ये सीताम् आदाय रक्षसः ।। ५-१३-७ बिभ्यतो राम बाणानाम् अन्तरा पतिता भवेत् ।

मन्ये	= I think	रक्षसः	= while Ravana	बिभ्यतः = fearing
रामबाणानाम्	= Raama's arrows	क्षिप्रमुत्पततः	= flew quickly	सीताम् = carrying Sita
				आदाय
पतिता भवेत्	= (She) might have	अन्तरा	= in the middle(of the	
	fallen down		journey).	

'I think while Ravana fearing Raama's arrows flew quickly carrying Sita, she might have fallen down in the middle of the journey.'

अथवा हियमाणायाः पथि सिद्ध निषेविते ।। ५-१३-८ मन्ये पतितम् आर्याया हृदयम् प्रेक्ष्य सागरम् ।

अथवा = or	मन्ये	= I think	हृदयम्	= the heart
आग्रायाः = of the noble Sita	ह्रयमार्यायाः	= being stolen	पती	= in the path
सिध्हिनिषेविते = served by Siddhaas	पतितम्	= must have sunk	सागरम्	= at the site of the ocean.
			प्रेक्ष्य	

'Or I think the heart of the noble Sita being stolen in the path served by Siddhas must have sunk at the site of the ocean.'

रावणस्य ऊरु वेगेन भुजाभ्याम् पीडितेन च ।। ५-१३-९ तया मन्ये विशाल अक्ष्या त्यक्तम् जीवितम् आर्यया ।

मन्ये	= I think	रावनस्य	=	due to great speed of	भुजाभ्याम्	=	and due to the torture
		उरुवेगेण		Ravana	पीडितेनच		of Ravana's shoulders
जीवितम्	= the life has been given	तया आर्यया	=	by that noble one	विशालाक्ष्या	=	with wide eyes.
चक्तम्	up						

'I think due to great speed of Ravana and due to the torture of Ravana's shoulders the life has been given up by that noble one with wide eyes.'

उपरि उपरि वा नूनम् सागरम् क्रमतः तदा ।। ५-१३-१० विवेष्टमाना पतिता समुद्रे जनक आत्मजा ।

तदा	= then	क्रमतः	= while being flown	सागरम्	= upon the surface of the
				उपरि उपरि	ocean
जनकात्मज	= Sita	नुनम्	= definitely	पतिता	= fell down
सागरे	= in the ocean	विवेष्ठमान	while wriggling.		

'Then while being flown upon the surface of the ocean, Sita definitely fell down in the ocean while wriggling.'

आहो क्षुद्रेण च अनेन रक्षन्ती शीलम् आत्मनः ।। ५-१३-११ अबन्धुर् भक्षिता सीता रावणेन तपस्विनी ।

अहो	= or	तपस्विनी सीता भकिशता	= has the austere Sita been eaten	अनेन = by this Ravana रावणेन
क्षुद्रेण	= the evil minded one	अत्मनः शीलम् रक्षन्ती	= while she was protect- ing her chastity	अवन्धुः = without any relatives(near her).

'Or has the austere Sita been eaten by this Ravana, the evil minded one while she was protecting her chastity without any relatives near her.'

अथवा राक्षस इन्द्रस्य पत्नीभिर् असित ईक्षणा ।। ५-१३-१२ अदुष्टा दुष्ट भावाभिर् भक्षिता सा भविष्यति ।

अथवा	= otherwise	अदुष्टा	= not being evil	असितेक्षणा	= with black eyes
सा	= she	भक्षिता	= may have been eaten	राक्षसेन्द्रस्य	= by the wives of Ravana
		भविष्यति	•	पत्नीभि	•
दुष्टभावाभि	= with evil thoughts.				

'Otherwise not being evil with black eyes, She may have been eaten by the wives of Ravana with evil thoughts.'

सम्पूर्ण चन्द्र प्रतिमम् पद्म पत्र निभ ईक्षणम् ।। ५-१३-१३ रामस्य ध्यायती वऋम् पन्चत्वम् कृपणा गता।

कृपणा	= the pitiable Sita	सम्पूर्णचन्द्र	= equaling full moon	पद्मपत्र	= with eyes equaling lo-
		प्रतिमम्		निभ्येक्षणम्	tus petals
पञ्चन्त्वम्	= must have obtained	ध्यायती	= while meditating	रामस्य	= upon Raama's face.
गता	death			वऋम्	

'The pitiable Sita equaling full moon, with eyes equaling lotus petals must have obtained death while meditating upon Raama's face.'

हा राम लक्ष्मण इति एव हा अयोध्येति च मैथिली ।। ५-१३-१४ विलप्य बहु वैदेही न्यस्त देहा भविष्यति ।

वैदेही	= the daughter of	मैथिली	=	Sita	ह रामा	=	O Raama
	Videha						
ह लक्ष्मण	= O Lakshmana	ह अयोध्ये	=	O Ayodhya	इति	=	thus
बहुविलप्य	= weeping greatly	न्यस्त देहा	=	may have given up her			
		भविष्यति		body.			

'The daughter of Videha, Sita. O Raama!' O Lakshmana!' O Ayodhya!', thus weeping greatly may have given up her body.'

अथवा निहिता मन्ये रावणस्य निवेशने ।। ५-१३-१५ नूनम् लालप्यते मन्दम् पन्जरस्था इव शारिका ।

मन्ये	= I think	अथवा	= otherwise	निहिता	= being put
रावणस्य	= in the house of Ravana	सीता	= Sita	नुनम्	is definitely crying
निवेशने				लाल्प्यते	
पञ्जरस्ता	= like a caged myna.				
शारिका इव					

'I think otherwise being put in the house of Ravana Sita is definitely crying like a caged myna.'

जनकस्य कुले जाता राम पत्नी सुमध्यमा ।। ५-१३-१६ कथम् उत्पल पत्र अक्षी रावणस्य वशम् व्रजेत् ।

कथम्	= how(can)	जनकस्य	= the daughter of King	रमपत्नीम्	= Raama's wife
		सुता	Janaka		
सीत	= Sita	सु मध्यमा	= with a beautiful waist	उत्पल	= with eyes like black lo-
				पत्राक्षि	tus petals
व्रजेत्	= obtain	रावनस्य	= Ravana's capture.		
		वसम्			

'How can the daughter of King Janaka, Raama's wife Sita with a beautiful waist, with eyes like black lotus petals obtain Ravana's capture.'

विनष्टा वा प्रनष्टा वा मृता वा जनक आत्मजा ।। ५-१३-१७ रामस्य प्रिय भार्यस्य न निवेदियतुम् क्षमम् ।

न क्षमम्	= it is not fair	निवेदयुतुम्	= to let know	रामस्य	=	to Raama who has a
				प्रियभार्यस्य		dear wife
जनकात्मज	= (if) Sita	विनष्टा वा	= is lost	प्रणष्टवा	=	or is not to be seen
मृतावा	= or has died.					

'It is not fair to let know Raama who has a dear wife if Sita is lost or is not to be seen or has died.'

निवेद्यमाने दोषः स्याद् दोषः स्याद् अनिवेदने ।। ५-१३-१८ कथम् नु खलु कर्तव्यम् विषमम् प्रतिभाति मे ।

निवेद्यमाने	= to be let known	स्यात् दोषः	= becomes an error	अनिवेदने	= not to let know
स्यात्	= becomes	दोषः	= an error	खथम्	= how
कर्तव्यम् नु	= to perform the duty	मे	= to me	प्रतिभाति	= (this) seems
खलु					
विषमम्	= dire (situation).			1	

'To be let known becomes an error; not to let know becomes an error how to perform the duty? To me this seems dire situation.'

अस्मिन्न एवम् गते कर्ये प्राप्त कालम् क्षमम् च किम् ।। ५-१३-१९ भवेद् इति मतिम् भूयो हनुमान् प्रविचारयन् ।

अस्मिन् = this task	एवम् गते	= while it goes this way	प्राप्तकालम्	= the time is approach-
कार्ये				ing
किम् भवेत् = what becomes	क्षमम्	= appropriate	इति	= thus
हनुमन् = Hanuma	भूयः	= thought again	मतम्	= (this) view point.
	प्रविचारयत्			

'This task while it goes this way the time is approaching. What becomes appropriate' thus Hanuma thought again this view point.

यदि सीताम् अदृष्ट्वा अहम् वानर इन्द्र पुरीम् इतः ।। ५-१३-२० गमिष्यामि ततः को मे पुरुष अर्थो भविष्यति ।

यदि अहम्	= if I go	वानरेन्द्र	= towards Sugreeva's
गमिष्यामि		पुरीम्	city
अदृष्ट्वा	= without seeing	सीताम्	= Sita ततः = from that
कः	= (to) what	पुरुषार्थः	= avail will this effort be.
		भविष्यति	

'If I go towards Sugreeva's city from here without seeing Sita from that to what avail will this effort be?'

मम इदम् लन्घनम् व्यर्थम् सागरस्य भविष्यति ।। ५-१३-२१ प्रवेशः चिव लन्काया राक्षसानाम् च दर्शनम् ।

इदम्	= this	मम	= my	सागरस्य	= crossing of the ocean
लङ्कायाः प्रवेशस्च	= entering the city of Lanka	राक्षसानाम् दर्शनम्	= the site of Rakshasas	लङ्घनम् व्यर्थम् भविष्यति	= (all this) will become waste.

'My crossing of the ocean entering the city of Lanka the site of rakshasas - all this will become waste.'

किम् वा वक्ष्यति सुग्रीवो हरयो व समागताः ।। ५-१३-२२ किष्किन्धाम् समनुप्राप्तौ तौ वा दशरथ आत्मजौ ।

माम्	= to me	समनुप्राप्तम्	= reaching	किरिकन्धाम्	= Kishkindha
किम्	= what would Sugreeva	समागताः	= or vanaras there	तौ	= or those sons of
वक्स्यति	say	हरयः वा		दशराथ्मजौ	Dasharatha (what
सुग्रीवः				वा	would they say).

'To me reaching Kishkindha what would Sugreeva say or Vanaras there or those sons of Dasharatha what would they say?'

गत्वा तु यदि काकुत्स्थम् वक्ष्यामि परम् अप्रियम् ।। ५-१३-२३ न दृष्टा इति मया सीता ततः त्यक्ष्यन्ति जीवितम् ।

गत्वा	= going(there)	मया = by me	काकुस्थम्	= for Raama
सीता न दृष्टेति	= Sita has not been seen	इति = thus	वक्षामि यदि	= if I say
परम्	= a very unpleasant	ततः = thereas	iter जीवितम्	= (Raama) will give up
अप्रियम्	(word)		त्यक्षति	life.

'Going there by me for Raama, Sita has not been seen' - thus if I say a very unpleasant word thereafter Raama will give up life.'

परुषम् दारुणम् क्रूरम् तीक्ष्णम् इन्द्रिय तापनम् ।। ५-१३-२४ सीता निमित्तम् दुर्वाक्यम् श्रुत्वा स न भविष्यति ।

श्रुत्वा	= hearing	दुर्वाख्यम्	=	bad words	सीता		=	belonging to Sita
					निमित्तम्			
परुषम्	= (that is) harsh	दारुणम्	=	horrible	कुरम्		=	cruel
तीक्षणम्	= sharp	इन्द्रियतापनम्	=	sense agonizing	सः	न	=	He will not exist.
					भविष्यति			

'Hearing bad word belonging to Sita that is harsh, horrible, cruel, sharp, sense agonizing, He will not exist.'

तम् तु कृच्च गतम् दृष्ट्वा पन्चत्व गत मानसम् ।। ५-१३-२५ भृश अनुरक्तो मेधावी न भविष्यति लक्ष्मणः।

द्य	= seeing	तम्	= that Raama	कृच्छ्र गतम्	= being with troubles
पञ्चत्व	= being with a heart to-	लक्ष्मणः	= Lakshmana	भृशानुरक्तः	= one with great love
गतमानसम्	wards death				
मेधावि	= and an intellectual	न भविष्यति	= will not exist.		

'Seeing that Raama being with troubles, being with a heart towards death, Lakshmana, one with great love and an intellectual will not exist.'

विनष्टौ भ्रातरौ श्रुत्वा भरतो अपि मरिष्यति ।। ५-१३-२६ भरतम् च मृतम् दृष्ट्वा शत्रुघ्नो न भविष्यति ।

शृत्वा	= hearing	ब्रातरौ	= brothers	विनष्टौ	= to be dead
भरतः अपि	= Bharata also	मरिष्यति	= will die	दृष्ट्वा	= seeing
मृतम्	= the dead	भरतम्	= Bharata	शत्रुघ्नश्च	= Shatrughana also
न भविष्यति	= will not exist.			,	

'Hearing brothers to be dead, Bharata also will die. Seeing the dead Bharata, Shatrughana also will not exist.'

पुत्रान् मृतान् समीक्ष्य अथ न भविष्यन्ति मातरः ।। ५-१३-२७ कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च न संशयः।

अथ	= thereafter	स मीक्ष्य	= seeing	पुत्रान्	= sons
मृतान्	= to be dead	मातरः	= the mothers	कौसल्या च	= Kausalya sumitraa
च	= and Sumitra	कैकेयी च	= and Kaikeyi	न भविष्यन्ति	= will not exist
सम्सयः न	= there is no doubt.			•	

'Thereafter seeing sons to be dead the mothers Kausalya, Sumitra and Kaikeyi will not exist - there is no doubt.'

कृतज्ञः सत्य संधः च सुग्रीवः प्लवग अधिपः ।। ५-१३-२८ रामम् तथा गतम् दृष्ट्वा ततः त्यक्ष्यन्ति जीवितम् ।

कृतज्ञः	= grateful	सत्यसन्धश्च	= true to pledge	सुग्रीवः	= Sugreeva
प्रवगाधि पः	= the leader of Vanaras	द्रष्ट्वा	= seeing	रामम्	= Raama
तथा गतम्	= die in that way	जीवितम्	= will give up life	ततः	= thereafter.
		त्यक्ष्यति			

'Grateful, true to pledge Sugreeva, the leader of Vanaras, seeing Raama the leader of Vanaras seeing Raama die in that way will give up life thereafter.'

दुर्मना व्यथिता दीना निरानन्दा तपस्विनी ।। ५-१३-२९ पीडिता भर्तृ शोकेन रुमा त्यक्ष्यति जीवितम् ।

पीडिता	= being tortured	भर्त्रुशोकेन	=	by the sorrow of hus-	व्यथिता	=	made sad
				band			
दुर्मनाः	= by a gloomy heart	दीना	=	disconsolate	निरानन्दा	=	without happiness
तपस्विनी	= to be pitied	रुमा	=	Ruma	त्यक्षति	=	will give up
जीवितम्	= life.						

'Being tortured by the sorrow of husband, made sad by a gloomy heart, disconsolate without happiness, to be pitied, Ruma will give up life.'

वालिजेन तु दुह्खेन पीडिता शोक कर्शिता ।। ५-१३-३० पन्चत्व गमने राज्ञः तारा अपि न भविष्यति ।

पीडिता	= being distressed	वालिजेनदुखेन	= from	the sorrow	of	शोककर्शिता	=	being emaciated from
			Vali					grief
तारापि	= Tara also	न भविष्यति	= will r	not exist		राज्ञि	=	(while) the king Sug-
								reeva
पञ्चत्वम् गते	is obtaining death.					•		

'Being distressed from the sorrow of Vali, being emaciated from grief, Tara also will not exist while the king Sugreeva is obtaining death.'

माता पित्रोर् विनाशेन सुग्रीव व्यसनेन च ।। ५-१३-३१ कुमारो अपि अन्गदः कस्माद् धारियष्यति जीवितम् ।

कुमारः	= the young	अन्गद् अपि	= Angada also	विनाशेना	= from the death
माता पित्रो	= of mother and father	व्यसनेन	= from the grief	सुरीवस्य	= of Sugreeva
कस्मात्	= why will (he)	धारयिष्यति	= retain life.		
	·	जीवितम्			

'The young Angada also from the death of mother and father, from the grief of Sugreeva - why will he retain life?'

भर्तृजेन तु शोकेन अभिभूता वन ओकसः ।। ५-१३-३२ शिरांसि अभिद्दनिष्यन्ति तलैर् मुष्टिभिर् एव च।

वनौकसः = Vanaras	ह्यभिभूताः	= being rejected	भत्रुजेन	= by the sorrow due to
			दुःखेन	their lord
अभिहनिष्यन्ति = will strike	शिराम्सि	= their heads	तलैः	= with palms
मुष्टिभिरेवच = and fists.			'	

'Vanaras being rejected by the sorrow due to their lord will strike their heads with palms and fists.'

सान्त्वेन अनुप्रदानेन मानेन च यशस्विना ।। ५-१३-३३ लालिताः कपि राजेन प्राणामः त्यक्ष्यन्ति वानराः ।

वानाराः	= Vanaras	लालिताः	= loved	यशस्विना	= by the famous Sug-
				कपिराजेः	reeva
सान्त्वेना	= through good words	अनुप्रदानेन	= through small gifts	मानेन	= through respect
चक्ष्यन्ति	= will give up	प्राण	= lives.		

'Vanaras loved by the famous king Sugreeva through good words, through small gifts, through respect will give up lives.'

न वनेषु न शैलेषु न निरोधेषु वा पुनः ।। ५-१३-३४ क्रीडाम् अनुभविष्यन्ति समेत्य कपि कुन्जराः।

कपिकुञ्जराः	= best among Vanaras	न	=	will not enjoy	समेत्य	=	together
		अनुभविष्यन्ति					
क्रीडाम्	= sport	वनेषु	=	in forest	न शैलेषु	=	not on mountains
निरोधेषु वा	= not again in covered						
पुनः	places.						

'Best among Vanaras will not enjoy together sport in forest, not on mountains, not again in covered places.'

सपुत्र दाराः सामात्या भर्तृ व्यसन पीडिताः ।। ५-१३-३५ शैल अग्रेभ्यः पतिष्यन्ति समेत्य विषमेषु च ।

स पुत्र धाराः	= together with wife and	सामात्याः	= and together with भर्तुव्यसन = being tortured by grief
	children		ministers पीडिताः of their lord
पतिष्यन्ति	= they will fall down	शैलाग्रेभ्यः	= from top of mountains समेषु = on to flat lands
विषमेषु च	= and on to rugged		'
	lands.		

'Together with wife and children and together with ministers being tortured by grief of their lord, they will fall down from top of mountains on to flat lands and on to rugged lands.'

विषम् उद्धन्धनम् वा अपि प्रवेशम् ज्वलनस्य वा ।। ५-१३-३६ उपवासम् अथो शस्त्रम् प्रचरिष्यन्ति वानराः ।

वानराः	= Vanaras	प्रचरिष्यन्ति	= will perform(death)	विषम्	= (taking) poison
उत्बन्धनम्	= or get hanged	ज्वलनस्य	= or entering fire	उपवासम्	= or fasting
वापि		प्रवेशम् वा			
अथो	= or	शस्त्रम्	= a weapon.		

'Vanaras will perform death by taking poison or getting hanged or entering fire or fasting or a weapon.'

घोरम् आरोदनम् मन्ये गते मिय भविष्यति ।। ५-१३-३७ इक्ष्वाकु कुल नाशः च नाशः चैव वन ओकसाम् ।

मयि गते	= while I am going	मन्ये	= I think	इक्ष्वाकु कुल	= (about) the destruction
नाशश्चैव घोरम्	and destruction a terrible wail.	वनौकसाम्	= of Vanaras	नाशश्च भविष्यति	of Ikshvaaku dynasty = and there will be
आरोधनम्					

'While I am going I think about the destruction of Ikshvaaku dynasty and destruction of Vanaras and there will be a terrible wail.'

सो अहम् न एव गमिष्यामि किष्किन्धाम् नगरीम् इतः ।। ५-१३-३८ न हि शक्ष्यामि अहम् द्रष्टुम् सुग्रीवम् मैथिलीम् विना ।

अहम्	= I	नैव	= will not go	इतः	= from here
किश्विकन्धाम्	= to the kishkindha city	गमिष्यामि अहम्	= I	न च	= (am)not capable
नगरीम् द्रष्टुम्	= to see	सुग्रीवम्	= Sugreeva	शक्ष्याम्यहम् मैथिलीम्	= without Sita.
~3 \		3-11.7	- Sugreevu	विना	- Without offu.

'I will not go from here to the Kishkindha city. I am not capable to see Sugreeva without Sita.'

मिय अगचति च इहस्थे धर्म आत्मानौ महा रथौ ।। ५-१३-३९ आशया तौ धरिष्येते वनराः च मनस्विनः ।

मयी	= I	अगच्छति	= while not going	इहस्थे	= being here
धर्मात्मानौ	= those virtuous ones	महा रथौ	= those great warriors	तौ	= those two Raama and
					Lakshmana
धरिष्यते	= will live	आशया	= by hope	वानराश्च	Vanaras also
मनस्विनः	= who are agile.				

'I while not going, being here those virtuous ones, those great warriors those two Raama and Lakshmana will live by hope. Vanaras also who are agile will live.'

हस्त आदानो मुख आदानो नियतो वृक्ष मूलिकः ।। ५-१३-४० वानप्रस्थो भविष्यामि अदृष्ट्वा जनक आत्मजाम् । सागर अनूपजे देशे बहु मूल फल उदके ।। ५-१३-४१

अदृष्त्वा जनकात्मजा = Sita without seeing हस्ता दनः = (subsisting on) whatever falls on hand मुखादानः whatever comes to नियतः = being self restrained भविष्यामि will become mouth वान प्रस्तः = a hermit वृक्षमूलिकः सागरानुपजे living on trees and at a region near ocean herbs देसे बहुमूलफलोदके = which has many roots fruits and much water.

'Without seeing Sita subsisting on whatever falls on hand, whatever comes to mouth, being self restrained I will become a hermit living on trees and herbs at a region near ocean which has many roots, fruits and much water.'

चिताम् कृत्वा प्रवेक्ष्यामि समिद्धम् अरणी सुतम् । उपविष्टस्य वा सम्यग् लिन्गिनम् साधियष्यतः ।। ५-१३-४२ शरीरम् भक्षयिष्यन्ति वायसाः श्वापदानि च ।

```
प्रवेक्ष्यामि
              or I will enter
                                            अरणीसृतम्
                                                          = fire
                                                                                         समिधम

    which is glowing

                                                                                         उपविष्टस्य
चिताम
                after making a funeral
                                            वा

    while sitting

कृत्वा
                pile
साधियष्यतः
                                            लिङ्ग्नम्
                                                          = fasting onto death
                                                                                         सरिरम्
             = performing
                                                                                                       = my body will be eaten
                                                                                         भक्षियप्यन्ति
                                            श्वपदानि च
वायसाः
             = by crows
                                                          = and by beasts of prey.
```

'Or I will enter fire which is glowing after making a funeral pile or while sitting performing fasting onto death my body will be eaten by crows and by beasts of prey.'

इदम् अपि ऋषिभिर् दृष्टम् निर्याणम् इति मे मितः ।। ५-१३-४३ सम्यग् आपः प्रवेक्ष्यामि न चेत् पश्यामि जानकीम् ।

```
निर्याणम्
इदम्
              = this

    way to giving up body

                                                                                             दृष्टम्

    has been seen

महर्षिभि
                                                                                             मे मतिः
              by sages
                                              इति
                                                               this
                                                                                                           = is my opinion
जानकीम् न
              = if I do not see Sita
                                              प्रवेक्ष्यामि
                                                            = I will enter
                                                                                             सम्यक् आपः
                                                                                                           = lot of water.
चेत्पश्यामि
```

'This way to giving up body has been seen by sages. This is my opinion if I do not see Sita, I will enter lot of water.'

सुजात मूला सुभगा कीर्ति माला यशस्विनी ।। ५-१३-४४ प्रभग्ना चिर रात्री इयम् मम सीताम् अपश्यतः।

सीताम्	= not seeing Sita	मम	= my garland of glory	चिररात्राय	= of long time
अपश्यतः		कीर्तिमाला			
सुजातमूल	= with a strong founda-	सुभगा	= beautiful one	यशस्विनी	= together with fame
	tion				
प्रभग्ना	has been destroyed.				

'Not seeing Sita, my garland of glory of long time with a strong foundation, beautiful one together with fame has been destroyed.'

तापसो वा भविष्यामि नियतो वृक्ष मूलिकः ।। ५-१३-४५ न इतः प्रतिगमिष्यामि ताम् अदृष्ट्वा असित ईक्षणाम् ।

भविष्यामि	= I will become	तापसोवा = as a hermit	नियतः = who is self restrained
वृक्षमूलिकः	= resorting to trees and	न = I will not go	इतः = from here
	herbs	प्रतिगमिष्यामि	
अदङ्घा	= not seeing	ताम् = Sita	असितेक्षनाम् = with black eyes.

'I will become a hermit who is self restrained resorting to trees and herbs, I will not go from here not seeing Sita with black eyes.'

यदि इतः प्रतिगचामि सीताम् अनिधगम्य ताम् ।। ५-१३-४६ अन्गदः सहितैः सर्वैर् वानरैर् न भविष्यति ।

यदि	=	if I go back	इतः	=	from here	अनधिगम्या	=	without knowing
प्रतिगच्छामि								
ताम्	=	that Sita	न भविष्यति	=	there will not be	अन्गधः	=	Angada
सीताम्								
सर्वैः तै	=	together with all those						
वानरैः सः		Vanaras.						

'If I go back from here without knowing that Sita, there will not be Angada together with all those Vanaras.'

विनाशे बहवो दोषा जीवन् प्राप्नोति भद्रकम् ।। ५-१३-४७ तस्मात् प्राणान् धरिष्यामि ध्रुवो जीवति सम्गमः।

बहवः दोषाः	= there are lot of blem-	विनाशे	= in dieing	जीवन्	= one who is alive
	ishes				
पश्यति	= sees	भद्राणि	= auspicious things	तस्मात्	= for that reason
धरिष्यामि	= I will keep	प्राणान्	= my life	द्भवः	= it is definite
जीवितसम्गाः	= for the meeting of peo-		'		
	ple who are alive.				

'There are lots of blemishes in dying; one who is alive sees auspicious things. For that reason I will keep my life. It is definite for the meeting of people who are alive.'

एवम् बहु विधम् दुह्खम् मनसा धारयन् मुहुः ।। ५-१३-४८ न अध्यगचत् तदा पारम् शोकस्य कपि कुन्जरः ।

- कपिकुञ्जरः	= Hanuma	धारयन्	= carrying	मनसा	= in mind
बहुविधम्	= sorrow of various	मुहुः	= again and again	नाध्यगच्छत्	= did not get
दुःखम्	kinds				
तदा	= then	शोखस्य	= the crossing of sorrow.		
		पारम्			

Hanuma carrying in mind sorrow of various kinds again and again did not get then the crossing of sorrow.

रावणम् वा विधिष्यामि दशय्रीवम् महा बलम् ।। ५-१३-४९ कामम् अस्तु हृता सीता प्रत्याचीर्णम् भविष्यति ।

वा	= otherwise	वधिष्यामि	= I will kil	1	रावणम्	= Rav	ana
दशग्रीवम्	= with ten heads	महाबलम्	= with gre	at prowess	हता	= the	stolen
सीता	= Sita	कामम्	= whateve	er happened to	प्रत्याचीर्णम्	= this	will be a revenge
		अस्तु	her		भविष्यति	to th	nat.

'Otherwise I will kill Ravana with ten heads, with great prowess. Whatever happened to the stolen Sita, this will be revenge to that.'

अथवा एनम् समुत्क्षिप्य उपरि उपरि सागरम् ।। ५-१३-५० रामाय उपहरिष्यामि पशुम् पशु पतेर् इव ।

अथवा	= otherwise	समुत्क्षिप्या	= carrying	एवम्	= this Ravana
सागरम्	= over the surface of	उपहरिष्यामि	= I will take him	रामाय	= to Raama
उपर्युपरि	ocean				
पशुम् इव	= like an animal	पशुपते	= to the lord of animals.		

'Otherwise carrying this Ravana over the surface of ocean I will take him to Raama like an animal to the lord of animals.'

इति चिन्ता समापन्नः सीताम् अनिधगम्य ताम् ।। ५-१३-५१ ध्यान शोका परीत आत्मा चिन्तयाम् आस वानरः।

वानरः	= Hanuma	अनधिगम्य	=	not seeing	ताम्	=	that Sita
_					सीताम्		
इति	= thus	समापन्नः		begetting	चिन्ताम्	=	sorrow
चिन्तयामास	= thought	ध्यानशोकपरीता	त्म	with a mind cluttered			
				with thoughts and sor-			
				row.			

Hanuma not seeing that Sita thus begetting sorrow, thought with a mind cluttered with thoughts and sorrow.

यावत् सीताम् न पश्यामि राम पत्नीम् यशस्विनीम् ।। ५-१३-५२ तावद् एताम् पुरीम् लन्काम् विचिनोमि पुनः पुनः।

यावत्	= to wherever	पश्यामि	= I see	सीताम्	= Sita
रामपत्नीम्	= the wife of Sri Raama	यशस्विनीम्	= and one with fame	तवत्	= till there
विचिनोमि	= I will search	एताम्	= the city of Lanka	पुनः पुनः	= again and again.
		लङ्काम्			
		पुरीम्			

'To wherever I see Sita, the wife of Sri Raama and one with fame, till there I will search the city of Lanka again and again.'

सम्पाति वचनाच् च अपि रामम् यदि आनयामि अहम् ।। ५-१३-५३ अपश्यन् राघवो भार्याम् निर्दहेत् सर्व वानरान् ।

सम्पाति	= based on words of	अहम्	= if I bring	रामम्	= Sri Raama(then)
वचनात्	Sampati	आनयामि			
		यदि			
रघवः	= Sri Raama	अपस्यन्	= not seeing	भार्याम्	= wife
निदंहेत्	= will burn	सर्व वानरान्	= all Vanaras.		

'Based on words of Sampati if I bring Sri Raama then Sri Raama not seeing wife will burn all Vanaras.'

इह एव नियत आहारो वत्स्यामि नियत इन्द्रियः ।। ५-१३-५४ न मत् कृते विनश्येयुः सर्वे ते नर वानराः ।

नियताहारः	= with limited food	यतेन्द्रियः	and with	restrained	वत्स्यामि	= and I live
			senses			
इहैव	= here itself	मत्कृते	by my deed	i	ते नरवानराः	= those men and va-
						naras
न विनशेयुः	= let they not be de-				•	
	stroyed.					

'With limited food and with restrained senses, I live here itself. By my deed those men and vanaras - let they not be destroyed.'

अशोक वनिका च अपि महती इयम् महा द्रुमा ।। ५-१३-५५ इमाम् अभिगमिष्यामि न हि इयम् विचिता मया।

या = whatever	इयम्	=	this	अशोकवनिका	=	Ashoka garden
महादमा = with great trees	दृश्यते	=	is being seen	इमम्	=	this
अधिगमिष्यामि = I will obtain	इयम्	=	this	न विचिताः	=	has not been searched
मया = by me.						

'Whatever this Ashoka garden with great trees is being seen this I will obtain. This has not been searched by me.'

वसून् रुद्रामः तथा आदित्यान् अश्विनौ मरुतो अपि च ।। ५-१३-५६ नमः कृत्वा गमिष्यामि रक्षसाम् शोक वर्धनः ।

नमस्कृत्वा	= saluting	वसून्	= the eight Vasus	रुद्रान्	= Rudras
तथा	= and	आदित्यान्	= Adityas	अस्विनौ	= the two Aswinis
मरुतो अपि	= seven maruts	गमिष्यामि	= I will go	शोकवर्धनः	= to increase the grief
च					
रक्षसाम्	= of Rakshasas.			I	

'Saluting the eight Vasus, Rudras and Adityas, the two Aswinis, seven Maruts, I will go to increase the grief of Rakshasas.'

जित्वा तु राक्षसान् देवीम् इक्ष्वाकु कुल नन्दिनीम् ।। ५-१३-५७ सम्प्रदास्यामि रामाया यथा सिद्धिम् तपस्विने ।

जित्वातु	= defeating	सर्वान्	= all Rakshasas	सम्प्रदास्यामि	= I will give
		रक्षसान्			
इक्ष्वाकु	= Sita who gives happi-	रामय	= to Sri Raama	सिध्हिम्	= as the fruit of austerity
कुलनन्दिनी	ness to Ikshvaaku dy-			यथा	
	nasty				
तपस्विन	= to an ascetic.			·	

'Defeating all rakshasas, I will give Sita, who gives happiness to Ikshvaaku dynasty to Sri Raama as the fruit of austerity to an ascetic.'

स मुहूर्तम् इव ध्यात्वा चिन्ता विग्रथित इन्द्रियः ।। ५-१३-५८ उदितष्ठन् महा बाहुर् हनूमान् मारुत आत्मजः ।

महा तेजाः	= the great gloried	मारुतात्मजः	=	son of Vayu	सः हनुमन्	=	that Hanuma
वुद्तिष्टत्	= got up	चिन्ताः	=	with his senses tied by	ध्यात्वा	=	meditating
		ग्रथितेद्रियः		grief			
मुहुर्तम् इव	= for a moment.			-			

The gloried son of Vayu that Hanuma got up with his senses tied by grief.

नमो अस्तु रामाय सलक्ष्मणाय । देव्ये च तस्ये जनक आत्मजाये । नमो अस्तु रुद्र इन्द्र यम अनिलेभ्यो । नमो अस्तु चन्द्र अर्क मरुद् गणेभ्यः ।। ५-१३-५९

नमः अस्तु	= let there be salutations	रामाय	= to Sri Raama	स लक्ष्मणाय	= together with Laksh-
					mana

तस्यै	=	also to that	daughter	देव	यै=	who	is	=	let there be saluta	tions
जनकात्मजायै			of Janaka			divine				
च						namaF	I			
						astu				
रुद्रेन्द्र	=	to Rudra; Indra; Yama	नमः अस्तु	=	let there be salutations	चन्द्रकमर	इंद्रणे भ्य	य⊨	to Chandra Sun	and
यमानिलेभ्यः		and Vaayu							Marut ganas.	

'Let there be salutations to Sri Raama together with Lakshmana, also to that, who is divine let there be salutations. To Rudra, Indra, Yama and Vaayu let there be salutations.'

स तेभ्यः तु नमः कृत्वा सुग्रीवाय च मारुतिः । दिशः सर्वाः समालोक्य अशोक वनिकाम् प्रति ।। ५-१३-६०

सः मरुतिः	= that Hanuma	नमस्कृत्वा	= saluting	तेभ्यः	= to all those
सुग्रीवाय च	= and also to Sugreeva	समालोक्य	= observing	सर्वाः दिशः	= all directions
गतः	= went	अशोकवनिकाम्	= towards Ashoka gar-		
			den.		

That Hanuma saluting to all those and also to Sugreeva, observing all directions went towards Ashoka garden.

स गत्वा मनसा पूर्वम् अशोक वनिकाम् शुभाम् । उत्तरम् चिन्तयाम् आस वानरो मारुत आत्मजः ।। ५-१३-६१

मारुतात्मजः	= the son of Vayu	सः वानर	= that Vanara	गत्वा	= went
मनसा	= by mind	पूर्वम्	= before itself	अशोक	= toward that Ashoka
				वनिकाम्	garden
शुभम्	= the auspicious one	चिन्तयामास	= pondered	उत्तरम्	= the task to be done
	_		_		later.

The son of Vayu, that Vanara went by mind before itself toward that Ashoka garden. The auspicious one pondered the task to be done later.

ध्रुवम् तु रक्षो बहुला भविष्यति वन आकुला। अशोक वनिका चिन्त्या सर्व संस्कार संस्कृता।। ५-१३-६२

अशोकवनिका रक्षोबहुला	the Ashoka garden with many rakshasas	द्दवम् वनाकुला	definitely filled with trees	भविष्यति सर्वसम्सार	will be adorned with various
पुण्या	= and sacred.			सम्स्कृता	cultures

'The Ashoka garden definitely will be with many rakshasas, filled with trees, adorned with various cultures and sacred.'

रक्षिणः च अत्र विहिता नूनम् रक्षन्ति पादपान् । भगवान् अपि सर्व आत्मा न अतिक्षोभम् प्रवायति ।। ५-१३-६३ सम्क्षिप्तो अयम् मया आत्मा च राम अर्थे रावणस्य च ।

तत्र	= there	मूलम्	= definitely	रक्षिनश्च	= guards
रक्ष्यन्ति	will be protecting	विहिताह	= assigned	पादपान्	= trees
सर्वात्म	= omni present	भगवान् अपि	= lord Vayu also	प्रवाति वै	= will be blowing by
नातिक्षोभम्	= without force	मया	= by me	इयम् अत्मा	= this body
सम्क्षिप्तः	= has been made small	रामाधे	= for the sake of Sri	रवणस्य च	= and (to avoid) Ravana.
			Raama		

'There definitely guards will be protecting assigned, trees, omnipresent Lord Vayu also will be blowing by without force, and by me this body has been made small for the sake of Sri Raama and to avoid Ravana.'

सिद्धिम् मे सम्विधास्यन्ति देवाः सर्षि गणाः त्व इह ।। ५-१३-६४ ब्रह्मा स्वयम्भूर् भगवान् देवाः चैव दिशन्तु मे ।

सिद्धिम् अग्निः च वायुः च पुरु हूतः च वज्रधृत् ।। ५-१३-६५ वरुणः पाश्च हस्तः च सोम आदित्यै तथैव च ।

अश्विनौ च महात्मानौ मरुतः सर्व एव च ।। ५-१३-६६ सिद्धिम् सर्वाणि भूतानि भूतानाम् चैव यः प्रभुः ।

दास्यन्ति मम ये च अन्ये अदृष्टाः पथि गोचराः ।। ५-१३-६७

देवाः	= Devas	सर्षिगणाः	= together with ascetics सम्विधास्यन्ति = will make	
सिद्धिम्	= success	मे	= to me	
स्वयम्भूः	= self born	ब्रह्मा	= Brahma	one
देवाश्चेवा	= and devas	अग्निश्च	= and Agni वायुश्च = and Vaayu	
पुरुहृतश्च	= devendra	वज्रभृत्	= wearing the weapon of বিহুত্যস্থ = and Varun	a
			Vajra	
पाशहस्तः	= with Pasha in hand	तथैव च	= and also सोमादित्यौ = the Sun and	d the moon
अस्विनौ च	= and the aswinis	महात्मानौ	= the great ones	
शर्वः एव च	= and Eshwara	दिशन्तु	= may give में सिद्धिम् = my success	}
यः	= whoever	प्रभृः	= is the lord	creatures
सर्वाणि	= among all living be-	अन्ये	= others ये = who	
भूतानि	ings			
अदृष्टाः	= being unseen	घोचराः	= exist पथि = in the path	
दास्यन्ति	= may give	सिध्हिम्	= success मम = to me.	

'Devas together with ascetics will make success to me here, self born Brahma the divine one and devas and Agni and Vaayu, Devendra wearing the weapon of Vajra and Varuna with Pasha in hand and also the Sun

and the moon and the aswinis. The great ones Maruts and Eshwara may give my success. Whoever is the lord of all living creatures among all living beings others who being unseen exist in the path may give success to me.'

तद् उन्नसम् पाण्डुर दन्तम् अव्रणम् । शुचि स्मितम् पद्म पलाश लोचनम् । द्रक्ष्ये तद् आर्या वदनम् कदा न्व अहम् । प्रसन्न तारा अधिप तुल्य दर्शनम् ।। ५-१३-६८

कदा	= when	अहम् द्रक्ष्ये	= will I see	तत् आर्य	= that noble face
		नु		वदनम्	
उन्नसम्	= with a high nose	पाण्डुरम्	= with white teeth	अव्रणम्	= without any injuries
		दन्तम्	1.11		
शुचिस्मितम्	= with a bright smile	पद्मफलाश	= with eyes resembling	प्रसन्न	= with sight equaling
		लोचनम्	lotus petals	तार्घिप तुल्य	the splendor of clear
				दशेनम्	full moon.

'When will I see that noble face with a high nose, with white teeth without any injuries with a bright smile, with eyes resembling lotus petals with sight equaling the splendor of clear full moon?'

क्षुद्रेण पापेन नृशंस कर्मणा । सुदारुण अलाम्कृत वेष धारिणा । बल अभिभूता अबला तपस्विनी । कथम् नु मे दृष्ट पथे अद्य सा भवेत् ।। ५-१३-६९

कदम्	= how	सा अबला	= that powerless Sita तपस्विनी = 1	helpless one
बलाभिभूता	= forcefully taken away	क्षुद्रेण	= (by the) mean पापेन = प	vile (Ravana)
नृशम्स	with a cruel action	सुदारुण	= with a horribly deco- भवेत् नु = प	will fall
कर्मण		अलन्कृत वेष	rated form	
		धारिणा		
मे दृष्टिपथे	= in the range of my	अद्य	= today.	
	sight			

'How that powerless Sita, a helpless one, forcefully taken away by the mean vile Ravana with a cruel action, with a horribly decorated form will fall in the range of my sight today.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ।।

Thus completes 13th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

14 Sarga 14 - चतुर्दशः सर्ग

Hanuma Enters The Ashoka Garden

Valmiki Raamayana - Sundara Kanda - Sarga 14 Introduction

Hanuma enters the Ashoka garden and observes its beauty. He starts looking for Sita in the garden. He thinks that Sita would definitely come to that garden if she were to be alive.

स मुहूर्तम् इव ध्यत्वा मनसा च अधिगम्य ताम् । अवध्रुतो महा तेजाः प्राकारम् तस्य वेशमनः ।। ५-१४-१

सः	= that Hanuma	महा तेजाः	= with great resplen-	यात्वा = thought
मुहूर्तम् इव	= for a moment	अधिगम्य	= obtained ता	ाम् = that Ashoka garden
मनसा	= by mind	अवप्रुतः	= jumped ਰ	स्य वेश्मनः = from the compound
			प्रव	कारम् wall of that house.

That Hanuma with great resplendence thought for a moment, obtained that Ashoka garden by mind and jumped from the compound wall of that house.

स तु सम्हृष्ट सर्व अन्गः प्राकारस्थो महा किः । पुष्पित अग्रान् वसन्त आदौ ददर्श विविधान् द्रुमान् ।। ५-१४-२

सालान् अशोकान् भव्यामः च चम्पकामः च सुपुष्पितान् । उद्दालकान् नाग वृक्षामः चूतान् कपि मुखान् अपि ।। ५-१४-३

सः महा	= that great Hanuma	सम्हष्ट सर्वे = with joyful limbs	प्राकारस्थः = being on enclosure
कपिः		अन्गः	wall
ददर्श	= saw	विद्विधान् = various trees	सालान् = (such as) Sal
		द्रुमान्	
भव्यान्	= beautiful Ashoka	सु पुष्पितान् = champakas full of	उद्दालकान् = Uddalaka
अशोकान्		चम्पकाम्श्र flowers	
नाग वृक्षान्	= Naga	चूतान् = mango trees	कपि मुखान् = with their fruit in the
			अपि colour of the snout of a
			monkey
पुष्पित	= in full blossom	वसन्त आदौ = at the start of the	
अग्रान्		spring.	

That great Hanuma with joyful limbs, being on enclosure wall saw various trees such as Sal, beautiful Ashoka, Champaka full of flowers, Uddalaka, Naga, mango trees with their fruit in the colour of the snout of a monkey, in full blossom at the start of the spring.

Formatted by आकु 201 ©देशराजु हनुमन्त राव

अथ आम्र वण संचन्नाम् लता शत समावृताम् । ज्या मुक्त इव नाराचः पुप्लुवे वृक्ष वाटिकाम् ।। ५-१४-४

अथ	= thereafter	पुप्रुवे	= (Hanuma) flew	नाराचः इव	= like a Naracha arrow
ज्या मुक्तः	= released from bow	वृक्षान्	= toward the garden	आम्रवण	= covered by mango
	string	वाटिकाम्		सम्चन्नाम्	trees
लता शत	= and surrounded by				
समावृताम्	hundreds of creepers				

Thereafter Hanuma flew like a Naracha arrow released from bow string, toward the garden covered by mango trees and surrounded by hundreds of creepers.

स प्रविष्य विचित्राम् ताम् विहगैर् अभिनादिताम् । राजतैः कान्चनैः चैव पादपैः सर्वतो वृताम् ।। ५-१४-५

विहगैर् मृग सम्घैः च विचित्राम् चित्र काननाम् । उदित आदित्य सम्काशाम् ददर्श हनुमान् कपिः ।। ५-१४-६

वृताम् नाना विधेर् वृक्षैः पुष्प उपग फल उपगैः । कोकिलैर् भृन्ग राजैः च मत्तैर् नित्य निषेविताम् ।। ५-१४-७

प्रहृष्ट मनुजे कले मृग पक्षि समाकुले । मत्त बर्हिण सम्घुष्टाम् नाना द्विज गण आयुताम् ।। ५-१४-८

	(1 (TT	कपिः	,1		
सः हनुमन्	= that Hanuma	_	= the simian	ददशे	= saw
ताम् प्रविष्य	entering that garden	प्रहृष्ट मनुजे	= with happy humans	मृग पक्ष्हि	= filled with animals
				समाकुले	and birds
विचित्राम्	= with varied hues	कले	= during spring	अभिनादिताम्	= resounded
विहगैः	= by birds	पादपैः	= with trees	राजतैः	= made of silver
कान्चनैः चैव	= made of gold	वृताम्	= surrounded	सर्वतः	= everywhere
विहगैः	= by birds	मृग सम्घैः	= and groups of animals	विचित्राम्	= wonderful
चित्र	= with wonderful trees	उदित	= equaling the Sun at	वृताम्	= together
काननाम्		आदित्य	sunrise		
		सम्काशाम्			
वृक्षैः	= with trees	नाना विधैः	= of various kinds	पुष्प उपग	= which obtained flow-
				फल उपगैः	ers and fruits
नित्य	= served daily	कोकिलैः	= by Cuckoos	भृन्ग राजैः च	= and by dragon flies
निषेविताम्	·				. 0
मत्त बर्हिण	= resounded by pea-	नाना	= with groups of birds of		
सम्घुष्टाम्	cocks in heat	द्विज गणा	various kinds.		
• •		आयुताम्			
		3.1.3/11.5			

That Hanuma the simian, saw on entering that garden filled with happy humans, animals and birds with varied hues during spring, resounded by birds, with trees made of silver, made of gold, surrounded everywhere by birds and groups of animals; wonderful with wonderful trees equaling the Sun at sunrise together with trees of various kinds which obtained flowers and fruits, served daily by Cuckoos and by dragon flies, resounded by peacocks in heat and with groups of birds of various kinds.

मार्गमाणो वर आरोहाम् राज पुत्रीम् अनिन्दिताम् । सुख प्रसुप्तान् विहगान् बोधयाम् आस वानरः ।। ५-१४-९

वानरः	= Hanuma	मार्गमाणः	= searching	रज पुत्रीम्	= the royal daughter Sita
वर	= with excellent limbs	अनिन्दिताम्	= and without blame	बोधयाम्	= woke up
आरोहाम्				आस	_
विहगान्	= birds	सुख प्रसुप्तान्	= in comfortable sleep.		

Hanuma searching the royal daughter Sita with excellent limbs and without blame, woke up birds in comfortable sleep.

उत्पतद्भिर् द्विज गणैः पक्षैः सालाः समाहताः । अनेक वर्णा विविधा मुमुचुः पुष्प वृष्टयः ।। ५-१४-१०

```
पक्षैः
सालाः
                                             समाहताः
                                                          = hit
                                                                                                       = by wings
द्विज गणैः
                                            उत्पतद्भिः
             = of groups of birds
                                                          = in flight
                                                                                          मुमुचुः
                                                                                                          shed
                                             अनेक वर्णाः
                                                                                         विविधाः
पुष्प वृष्टयः
             = showers of flowers
                                                          = of various colours
                                                                                                         and of various kinds.
```

Trees hit by wings of groups of birds in flight shed showers of flowers of various colours and of various kinds.

पुष्प अवकीर्णः शुशुभे हनुमान् मारुत आत्मजः। अशोक वनिका मध्ये यथा पुष्पमयो गिरिः।। ५-१४-११

मारुत	= the son of Lord Vayu	हनुमान्	= Hanuma	पुष्प	= sprinkled with flowers
आत्मजः				अवकीर्णः	
રાુ રાુમે	= shone	गिरिः यथा	= like a mountain	पुष्पमयः	<pre>= of flowers</pre>
अशोक	= in the middle of			'	
वनिका मध्ये	Ashoka garden.				

The son of Lord Vayu, Hanuma sprinkled with flowers shone like a mountain of flowers in the middle of Ashoka garden.

दिशः सर्व अभिदावन्तम् वृक्ष षण्ड गतम् कपिम् । दुऱ्ट्वा सर्वाणि भूतानि वसन्त इति मेनिरे ।। ५-१४-१२

दृष्ट्वा = seeing कपिम् = Hanuma प्रथावन्तम् = running
--

सर्वाः दिशः	= in all directions	वृक्ष षण्ड	=	and being in the mid-	सर्वाणि	=	all living creatures
		गतम्		dle of trees	भूतानि		
मेनिरे	= thought	वसन्तः इति	=	(Him to be) vasanta.			

Seeing Hanuma running in all directions and being in the middle of trees, all living creatures thought Him to be Vasanta, the lord of spring.

वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पैर् अवकीर्णा पृथग् विधैः । रराज वसुधा तत्र प्रमदा इव विभूषिता ।। ५-१४-१३

तत्र	= there	वसुधा	= the Earth	अवकीर्णा	= sprinkled
पुष्पैः	= by flowers	पृथक् विधैः	= of various kinds	पतितैः	= which fell down
वृक्षेभ्यः	= from trees	रराज	= shone	विभूषिता	= like a well decorated
				प्रमदेव	woman.

There the Earth sprinkled by flowers of various kinds which fell down from trees shone like a well decorated woman.

तरस्विना ते तरवः तरसा अभिप्रकम्पिताः । कुसुमानि विचित्राणि सस्न्जुः कपिना तदा ।। ५-१४-१४

तदा	= then	ते तरवः	= those trees	अभिप्रकम्पिताः	= shaken
तरसा	= by the might	कपिना	= of Hanuma	तरस्विना	= the mighty one
ससृजुः	= showered	विचित्राणि	= wonderful flowers.		
		कुसुमानि			

Then those trees, shaken by the might of Hanuma the mighty one, showered wonderful flowers.

निर्धृत पत्र शिखराः शीर्ण पुष्प फल द्रुमाः । निक्षिप्त वस्त्र आभरणा धूर्ता इव पराजिताः ।। ५-१४-१५

```
शीर्ण
द्रमाः
                                           निर्धत
                                                         = with their branches re-
                                                                                                    = with fallen down fruits
             = the trees
                                           शिखराः
                                                                                       फलाः
                                                            moved leaves
                                                                                                       and flowers
                                           निक्षिप्त वस्त्र
पराजिताः
                were
                        like
                               defeated
                                                         = with their clothes and
धूर्ता इव
                                            आभरणाः
                gamblers
                                                            jewellery kept down.
```

The trees with their branches, removed leaves with fallen down fruits and flowers were like defeated gamblers with their clothes and jewellery kept down.

हनूमता वेगवता कम्पिताः ते नग उत्तमाः । पुष्प पर्ण फलानि आशु मुमुचुः पुष्प शालिनः ।। ५-१४-१६

नग उत्तमाः	= the excellent trees	पुष्प शालिनः	=	shining	with	best	कम्पिताः	=	shaken
				flowers					
हनूमता	= by Hanuma	वेगवता	=	with spee	d		मुमुचुः	=	fell down

The excellent trees shining with best flowers fell down instantly flowers, leaves and fruits.

विहम्ग सम्घेर् हीनाः ते स्कन्ध मात्र आश्रया द्रुमाः । बभूवुर् अगमाः सर्वे मारुतेन इव निर्धृताः ।। ५-१४-१७

सर्वे ते द्रुमाः हीनाः = all those trees = losing विहम्ग groups of birds बभूवुः स्कन्ध मात्र became = being resort to सम्घैः आश्रयाः branches only निर्धुताः अगमाः इव = like trees मारुतेन = by wind = shook

All those trees losing groups of birds became being a resort to branches only like trees shook by wind.

विधूत केशी युवतिर् यथा मृदित वर्णिका । निष्पीत शुभ दन्त ओष्ठी नखैर् दन्तैः च विक्षता ।। ५-१४-१८

तथा लान्गूल हस्तैः च चरणाभ्याम् च मर्दिता । बभूव अशोक वनिका प्रभन्न वर पादपा ।। ५-१४-१९

मर्दिता = hit लान्गूल = by (Hanuma's) tail and चरणाभ्याम् and feet हस्तैः च hands अशोक = with broken best trees Ashoka garden प्रभग्न बभूव = became वनिका पादपा युवतिः यथा निर्धृत केशी मृदित = like a young woman with disturbed hair with effaced sandal वर्णकाः paste निष्पीत शुभ विक्षता नखैः = with auspicious teeth = wounded = by nails दन्त ओष्ठी and lips drunk from दन्तैः च = and by teeth

Hit by Hanuma's tail, hands and feet, Ashoka garden with broken best trees became like a young woman with disturbed hair, with effaced sandal paste, with her auspicious teeth and lips drunk from and wounded by nails and by teeth.

महा लतानाम् दामानि व्यथमत् तरसा कपिः । यथा प्रावृषि विन्ध्यस्य मेघ जालानि मारुतः ।। ५-१४-२०

कपिः	= Hanuma	व्यधमत्	=	broke	महा	=	circles of great creep-
					लतानाम्		ers
					दामानि		
तरसा	= by His might	यथा	=	like	मारुतिः	=	the wind
प्रावृषि	during rainy season	विन्ध्यस्य मेघ	=	(breaking) the groups			
		जालानि		of clouds of mountain			
				Vindhya.			

Hanuma broke circles of great creepers by His might like the wind during rainy season, breaking the groups of clouds of mountain Vindhya.

स तत्र मणि भूमीः च राजतीः च मनो रमाः । तथा कान्चन भूमीः च विचरन् दृहशे कपिः ।। ५-१४-२१

स कपिः	= that Hanuma	विचरन्	= pacing	तत्र	= there
ददर्श	= saw	मनिभूमीश्च	= diamonds studd	d राजतीश्च	= silver inlaid floors
			floors		
तथा	= and	मनोरमाः	= beautiful	कान्चन	= gold inlaid floors.
				भूमीश्च	

That Hanuma pacing there saw diamond studded floors, silver inlaid floors, and beautiful gold inlaid floors.

वापीः च विविध आकाराः पूर्णाः परम वारिणा । महा अर्हीर् मणि सोपानैर् उपपन्नाः ततः ततः ।। ५-१४-२२

मुक्ता प्रवाल सिकता स्फटिक अन्तर कुट्टिमाः । कान्चनैः तरुभिः चित्रैः तीरजैर् उपशोभिताः ।। ५-१४-२३

फुल्ल पद्म उत्पल वनाः चक्र वाक उपकूजिताः । नत्यूह रुत सम्घुष्टा हंस सारस नादिताः ।। ५-१४-२४

दीर्घाभिर् द्रुम युक्ताभिः सरिद्भिः च समन्ततः । अम्ञ्त उपम तोयाभिः शिवाभिर् उपसंस्कृताः ।। ५-१४-२५

लता शतैर् अवतताः सन्तानक समावृताः । नाना गुल्म आवृत वनाः कर वीर कृत अन्तराः ।। ५-१४-२६ २२-

पूर्णाः	= filled	परम वारिणा	=	with the best waters	उपपन्नाः	=	together
ततः ततः	= there and there	मणि सोपानैः	=	with stairs embedded	महा अर्हैः	=	of great value
				with diamonds			
मुक्ता प्रवाल	= with pearls and corals	स्फटिक	=	with bottoms of crystal	उपशोभिताः	=	shone
सिकताः	as sand	अन्तर		and precious stones			
		कुट्टिमाः					
तरुभिः	= by trees	कान्चनैः	=	of golden hue	चित्रैः	=	and of wonderful hue
दीरजैः	= at banks	फुछ पद्म	=	containing beds of lo-	चक्र वाक	=	resounded by
		उत्पल वनाः		tuses in full blossom	उपकूजिताः		chakravaka birds
				and lilies			nearby

नत्यूह रुत	= sounded by water	हम्स सारस =	resounded by swans	दीर्घाभिः द्रुम	= together with tall trees
सम्घुष्टाः	fowls	नादिताः	and cranes	युक्ताभिः	
अमृत उपम	= with nectar like waters	शिवाभिः =	with auspicious canals	समन्ततः	= in all directions
तोयाभिः		शरिद्धिः			
अवतताः	= spread	लता शतैः =	with hundreds of	सन्तानक	= covered by the flowers
	-		creepers	समावृतः	of santaana trees
नाना गुल्म	= surrounded by vari-	कर वीर कृत =	with middle regions of	वापिश्च	= and also wells
आवृत गणाः	ous shrubs	अन्तराः	karaveera trees		
विविधाकाराः	= and in various shapes			ı	

Hanuma saw ponds filled with the best waters, together there and there with stairs embedded with diamonds of great value, with pearls and corals as sand, with bottoms made of crystal and precious stones, shone by trees of golden hue and of wonderful hue at banks containing beds of lotuses in full blossom and lilies, resounded by chakravaka birds nearby, sounded by water fowls, resounded by swans and cranes, together with tall trees, with nectar like waters, with hundreds of auspicious creepers, covered by the flowers of santaana trees, surrounded by various shrubs with middle regions of karaveera and also wells and in various shapes.

ततो अम्बु धर सम्काशम् प्रवन्द्ध शिखरम् गिरिम् । विचित्र कूटम् कूटैः च सर्वतः परिवारितम् ।। ५-१४-२७

शिला गृहैर् अवततम् नाना वृक्षैः समावृतम् । ददर्श कपि शार्दूलो रम्यम् जगति पर्वतम् ।। ५-१४-२८

ततः	= thereafter	हरिशार्दूलः	= the monkey warrior	ददर्श	= saw
			Hanuma		
गिरिम्	= a mountain	रम्यम्	= (which was a) beauti-	जगति	= in the world
		पर्वतम्	ful mountain		
अम्बु धर	= equaling cloud	प्रवृद्ध	= with high peaks	विचित्र	= with wonderful peaks
सम्काशम्		शिखरम्		कूटम्	
परिवारितम्	= surrounded	सर्वतः	= in all directions	कूटैः	= by peaks
अवततम्	= spread	शिरा गृहैः	= by caves	समावृतम्	= covered
नाना वृक्षैः	by different trees.			'	

Thereafter the monkey warrior Hanuma saw a mountain which was a beautiful mountain in the world, equaling cloud with high peaks, with wonderful peaks surrounded in all directions by peaks, spread by caves and covered by different trees.

ददर्श च नगात् तस्मान् नदीम् निपतिताम् कपिः । अन्कादु इव समुत्पत्य प्रियस्य पतिताम् प्रियाम् ।। ५-१४-२९

जले निपतित अग्रैः च पादपैर् उपशोभिताम् । वार्यमाणाम् इव कुद्धाम् प्रमदाम् प्रिय बन्धुभिः ।। ५-१४-३०

पुनः आव्न्त तोयाम् च ददर्श स महा किपः । प्रसन्नाम् इव कान्तस्य कान्ताम् पुनर् उपस्थिताम् ।। ५-१४-३१

कपिः	= Hanuma	ददर्श	= saw	नदीम् =	= river
निपतिताम्	= which fell down	नगात्	= from a mountain	प्रियाम् इव =	= like a beloved (young
					wife)
पतिताम्	= who fell down	समुत्पत्य	= after jumping	प्रियस्य =	from the lap of a loved
				अन्गात्	one
उपशोभिताम्	= shone	पादपैः	= by trees	जले निपतित =	whose ends fell down
				अग्रैः	in water
प्रमदाम् इव	= (or) like a woman	कुद्धाम्	= in anger	वार्यमाणाम् =	 being detained
प्रिय बन्धुभिः	= by her near and dear	सः महा	= that great Hanuma	पुनः ददर्श =	again saw (that river)
		कपिः			
आवृत्त	= with water turning	कान्ताम् इव	= like a beloved woman	उपस्थिताम् =	= reaching
तोयाम्	back				-
पुनः	= again	प्रसन्नाम्	= being reconciled	कान्तस्य =	to her beloved one.
		1		Į.	

Hanuma saw river which fell down from the mountain like a beloved (young wife) who fell down after jumping from the lap of a loved one shone by trees whose ends fell down in water or like a woman in anger being detained by her near and dear. That great Hanuma again saw that river with water, turning back like a beloved woman reaching her beloved again, being reconciled to her beloved one.

तस्य अदूरात् स पिद्मन्यो नाना द्विज गण आयुताः । ददर्श कपि शार्दूलो हनुमान् मारुत आत्मजः ।। ५-१४-३२

हरिशार्दूलः	= the best among va-	मारुत	= (and) the son of Vayu	सः हनुमान्	= that Hanuma
	naras	आत्मजः			
ददर्श	= saw	तस्य	= near to that mountain	पद्मिन्यः	= lotus ponds
		अदूरात्			
नाना द्विज	= together with many				
गण आयुताः	groups of birds.				

The best among vanaras and the son of Vayu, that Hanuma saw near to that mountain, lotus ponds together with many groups of birds.

 कृत्रिमाम् दीर्घिकाम् च अपि पूर्णाम् शीतेन वारिणा । मणि प्रवर सोपानाम् मुख्ता सिकत शोभिताम् ।। ५-१४-३३

विविधेर् मृग सम्घेः च विचित्राम् चित्र काननाम् । प्रासादेः सुमहद्भिः च निर्मितैर् विश्व कर्मणा ।। ५-१४-३४

काननैः कृत्रिमैः च अपि सर्वतः समलम्कृताम् ।

कृत्रिमाम्	= (He also saw) an artifi-	पूर्णाम् = filled	सीतेन = with cold water
दीर्घिकाम् च	cial pond		वारिणा
अपि			
मणि प्रवर	= with steps embedded	मुक्ता सिकत = shone by the sand of	विचित्राम् = wonderful
सोपानाम्	with best diamonds	शोभिताम् pearls	
विविधैः ग	= with various groups of	चित्र = with wonderful forest	सुमहद्भिः = with very big build-
सम्घैः च	animals	काननाम्	प्रासादैः ings
विश्व कर्मणा	= made by Vish-	कृत्रिमैः = with groups of artifi-	सर्वतः = decorated in all direc-
निर्मितैः	wakarma	काननैः च cial trees	समल्म्कृताम् tions.
		अपि	

He also saw an artificial pond filled with cold water, with steps embedded with best diamonds, shone by the sand of pearls, wonderful forest with very big buildings made by Vishwakarma, with groups of artificial trees decorated in all directions.

ये केचित् पादपाः तत्र पुष्प उपग फल उपगाः ।। ५-१४-३५ सच् चत्राः सवितर्दीकाः सर्वे सौवर्ण वेदिकाः ।

तत्र	= there	ये केचित्	= whatever	पाद्पाः = trees were there
पुष्प उपग	= with flowers and fruits	सर्वे	= all those	सचत्राः = were together with
फल उपगाः				umbrellas
सवितदींकाः	= together with big plat- forms	सौवर्ण वेदिकाः	= and with (smaller) golden platforms.	

There whatever trees were there with flowers and fruits, all those were together with umbrellas, together with big platforms and with smaller golden platforms.

लता प्रतानैः बहुभिः पर्णैः च बहुभिर् व्न्ताम् ।। ५-१४-३६ काञ्चनीम् शिंशुपाम् एकाम् ददर्श स महा कपिः । वृताम् हेममयूभिस्तु वेदिकाभिः समन्ततः ।। ५-१४-३७

हरियूधपः	= the monkey warrior Hanuma	ददर्श	= saw	एकाम् शिम्शुपाम्	= one shimshupaa tree
काञ्चनीम्	= golden colour	वृताम्	= covered	बहुभिः लता प्रतानैः	= with many groups of creepers

बहुभिः पर्णैः = and with many leaves वृताम् = surrounded समन्ततः = everywhere वेदिकाभिः = with platforms हेममयीभिस्तु = made of gold.

The monkey warrior Hanuma saw one shimshupaa tree golden in colour covered with many groups of creepers and with many leaves surrounded everywhere with platforms made of gold.

सो अपश्यद् भूमि भागामः च गर्त प्रस्रवणानि च । सुवर्ण वृक्षान् अपरान् ददर्श शिखि सम्निभान् ।। ५-१४-३८

सः	= Hanuma	ददर्श	= saw	भूमि	= lands
गर्त	= mountain springs	अपरान्	= and some other	भागाम्ः च सुवर्ण वृक्षान्	= golden trees
प्रस्रवणानि च	. 0				8
शिखि सम्निभान्	= equal to fire.				

Hanuma saw lands, mountain springs, and some other golden trees equal to fire.

तेषाम् द्रुमाणाम् प्रभया मेरोर् इव महा किपः । अमन्यत तदा वीरः कान्चनो अस्मि इति वानरः ।। ५-१४-३९

तदा	= then	वीरः	= the courageous	वानरः	= Hanuma
अमन्यत इति	= thought thus	दिवाकरः	= like the sun	प्रभया	= by the radiance
मेरोः	= of Mount Meru	प्रभया	= by the radiance	तेषाम्	= of those trees
				द्रमाणाम्	
कान्चनः	= I am of golden colour.				
अस्मि					

Then the courageous Hanuma thought thus: 'Like the sun by the radiance of Mount Meru, by the radiance of those trees, I am of golden colour.'

ताम् कान्चनैः तरु गणैर् मारुतेन च वीजिताम् । किन्किणी शत निर्घोषाम् दृष्ट्वा विस्मयम् आगमत् ।। ५-१४-४०

ताम् दृष्ट्वा	= seeing that shimshu-	तरु गणैः	= with groups of trees	काञ्चनैः	= of golden colour
	paa tree				
वीजिताम्	= blown	मारुतेन	= by the wind	किन्किणी	= with the sound of hun-
				शत	dreds of tinkle bells
				2 2	
				निर्घोषाम्	
विस्मयम्	= (Hanuma) got sur-			1	
आगमत्	prised.				

Seeing that shimshupaa tree with groups of trees of golden colour blown by the wind, with the sound of hundreds of tinkle bells, Hanuma got surprised.

स पुष्पित अग्राम् रुचिराम् तरुण अन्कुर पल्लवाम् । ताम् आरुह्य महा वेगः शिंशपाम् पर्ण सम्बन्ताम् ।। ५-१४-४१

~~-~~ सः	= Hanuma	महा बाहुः	= with great arms	आरुह्य = climbing up
ताम्	= that shimshupaa tree	पुष्पित	= with well flowered	रुचिराम् = beautiful one
	-	अग्राम्	ends	
तरुण अन्कुर	= mature with young	पर्ण	= and covered by leaves.	
पछ्रवाम्	shoots and leaves	सम्वृताम्		

Hanuma with great arms climbing up that shimshupaa tree with well flowered ends, beautiful tree, mature with young shoots and leaves and covered by leaves (thought thus).

इतो द्रक्ष्यामि वैदेहीम् राम दर्शन लालसाम् । इतः च इतः च दुह्ख आर्ताम् सम्पतन्तीम् यद्ञ्चया ।। ५-१४-४२

द्रक्ष्यामि	= I will see	यदचया	= by God's grace	इतः	= here
वैदेहीम्	= Sita	राम दर्शन	= who is interested in	सम्पतन्तीम्	= while she is moving
		लालसाम्	the sight of Sri Raama		
इतः च इतः च	= here and there	दुह्ख आर्ताम्	= with grief.		

'I will see by God's grace, Sita who is interested in the sight of Sri Raama while she is moving here and there with grief.'

अशोक वनिका च इयम् दृढम् रम्या दुरात्मनः । चम्पकैः चन्दनैः च अपि बकुलैः च विभूषिता ।। ५-१४-४३

इयम्	= this Ashoka garden	दुरात्मनः	= of evil-souled Ravana	दृढम्	= is definitely
अशोक					
वनिका					
रम्या	= beautiful	विभूषिता	= it is well decorated	चम्पकैः	= by champaka trees
चन्दनैः च	= by sandal trees	अकुल	= by Vakula tree.		

This Ashoka garden of evil-souled Ravana is definitely beautiful; it is well decorated by Champaka trees, by sandal trees and by Vakula trees.

इयम् च निलनी रम्या द्विज सम्घ निषेविता । इमाम् सा राम महिषी नूनम् एष्यति जानकी ।। ५-१४-४४

इयम् निलनी	= this pond also	द्विज सम्घ	=	served by groups of	रम्या	= is beautiful
च		निषेविता		birds		
सा राम	= that wife of Sri Raama	जानकी	=	Janaki	नुनम्	= definitely
महिषी						
एष्यति	= will come	इमाम्	=	for this.		
		1			1	

'This pond also served by groups of birds is beautiful; that wife of Sri Raama definitely will come for this pond.'

सा राम राम महिषी राघवस्य प्रिया सदा । वन संचार कुशला नूनम् एष्यति जानकी ।। ५-१४-४५

राम महिषी	= the wife of Sri Raama	राघवस्य	= dear to Sri Raama	सती	= a chaste wife
		प्रिया			
राम	= soul captivating one	वन सम्चार	= expert at moving in	सा जानकी	= that Janaki
		कुशला	forest		
नुनम् एष्यति	= will definitely come.		'	I	

'The wife of Sri Raama dear to Sri Raama, a chaste wife, soul captivating one, expert at moving in forest, that Janaki will definitely come.'

अथवा मृग शाव अक्षी वनस्य अस्य विचक्षणा । वनम् एष्यति सा च इह राम चिन्ता अनुकर्शिता ।। ५-१४-४६

अथवा	= otherwise	मृग शाव = one with the eyes of a	अस्य वनस्य = conversant with the
		अक्षी deer	विचक्षणा forest
राम चिन्त	= emaciated by the	सा आर्य = that noble one	एष्यति = will come
अनुकर्शिता	thought of Sri Raama		
इह वनम्	= for this garden.		•

'Otherwise one with the eyes of a deer, emaciated by the thought of Sri Raama, that noble one will come for this garden.'

राम शोक अभिसम्तप्ता सा देवी वाम लोचना । वन वास रता नित्यम् एष्यते वन चारिणी ।। ५-१४-४७

राम श	गोक	=	torched by grief for Sri	वाम लोचना	=	with beautiful eyes	रता	=	interested
अभिसम्तः	प्ता		Raama						
नित्यम्		=	always	वन वास	=	living in the garden	सा देवी	=	that Devi
वन चारिण	गी	=	moving about in the	एष्यते	=	will come.			
			garden						

'Tortured by grief for Sri Raama, with beautiful eyes, interested always living in the garden, that Devi moving about in the garden will come.'

वने चराणाम् सततम् नूनम् स्पृहयते पुरा । रामस्य दियता भार्या जनकस्य सुता सती।। ५-१४-४८

द्यिता भार्या	= the beloved wife	रामस्य	= of Sri Raama	सुता	= the daughter
जनकस्य	of king Janaka	सती	= the chaste wife	पुरा	= earlier

Formatted by आकु 212 ©देशराजु हनुमन्त राव

सततम्	= always	स्पृहयते	= was interested	वने	=	the denizens of the	
				चराणाम्		garden	
ननम	= this is true						

'The beloved wife of Sri Raama, the daughter of king Janaka, the chaste wife, earlier always was interested the denizens of the garden. This is true.'

संध्या काल मनाः श्यामा ध्रुवम् एष्यति जानकी । नदीम् च इमाम् शिव जलाम् संध्या अर्थे वर वर्णिनी ।। ५-१४-४९

श्यामा	= the ever youthful	वरवर्णिनी	=	one with the best com-	जानकी	=	Sita
				plexion			
सम्ध्या काल	= interested in the rites	ध्रुवम् एष्यति	=	will definitely come	इमाम्	=	to this river
मनाः	of Sandhya time				नदीम्		
शुभ जलाम्	= with the auspicious	सन्ध्यार्थे	=	for Sandhya rite.			
	water						

'The ever youthful one with the best complexion, Sita interested in the rites of Sandhya time will definitely come to this river with the auspicious water for Sandhya rite.'

तस्याः च अपि अनुरूपेयम् अशोक वनिका शुभा । शुभा या पार्थिव इन्द्रस्य पत्नी रामस्य सम्मिता ।। ५-१४-५०

या	= whoever Sita	शुभा पत्नी	= the auspicious wife	सम्मता	= a dear one
रामस्य	= of Sri Raama	अधिं वनस्य	= the king of kings	तस्याः	= to that Sita
इयम्	= this Ashoka garden	शुभा	= an auspicious one	अनुरूपापिच	= is well suited also
अशोक					
वनिका					

'Whoever Sita, the auspicious wife, a dear one of Sri Raama, the king of kings, to that Sita this Ashoka garden, an auspicious one, is well suited also.'

यदि जिवति सा देवी तारा अधिप निभ आनना । आगमिष्यति सा अवश्यम् इमाम् शिव जलाम् नदीम् ।। ५-१४-५१

सा देवी	= that Devi	तारा अधिप	=	with the face like that	जिवति यदि	=	if alive
		निभ आनना		of the moon			
सा	= She	अवश्यम्	=	definitly	आगमिष्यति	=	will come
इमाम्	<pre>= for this river</pre>	शिव जलाम्	=	with auspicious water.			
नदीम्				-			

'That Devi with the face like that of the moon, if alive, she definitely will come for this river with auspicious water.'

एवम् तु मत्वा हनुमान् महात्मा । प्रतीक्षमाणो मनुज इन्द्र पत्नीम् ।। अवेक्षमाणः च द्दर्शसर्वम् । सुपुष्पिते पर्ण घने निलीनः ।। ५-१४-५२

```
महात्मा
                                                                                     एवम् मत्वा
            = the great-souled
                                          हनुमान्
                                                       = Hanuma
                                                                                                  = thus thinking
प्रतीक्षमाणः
                                          मनुज
                                                         for the wife of king of
                                                                                    निलीनः
               waiting
                                                                                                    being concealed
                                          पत्नीम्
                                                          men
सुपुष्पितं पर्ण
               in the mass of well
                                          सर्वम् दुदर्श
                                                                                     अवेक्षमाणः
                                                       = saw everything
                                                                                                  = observing
                                                                                                                     every-
                flowered leaves
                                                                                                     where.
```

The great-souled Hanuma thus thinking being concealed in the mass of well flowered leaves saw everything observing everywhere.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ।।

Thus completes 14th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 214 ©देशराजु हनुमन्त राव

15 Sarga 15 - पञ्चद्शः सर्ग

Hanuma Sees Seetha

Introduction -

Hanuma continues his search in the Ashoka garden for Sita. He sees an emaciated woman surrounded by demonesses. From Her radiance and manner of clothing etc, Hanuma recognizes Her to be Sita.

स वीक्षमाणः तत्रस्थो मार्गमाणः च मैथिलीम् । अवेक्षमाणः च महीम् सर्वाम् ताम् अन्ववैक्षत ।। ५-१५-१

सः	= that Hanuma	तत्रस्तः	= being there	वीक्षमाणः	= seeing(and)
मार्गमाणः	= searching	मैथिलीम्	= for Sita	अवेक्षमाणः	= observing
सर्वाम्	= all	ताम् महीम्	= that land	अन्ववैक्षत	= explored (the garden).

That Hanuma being there, seeing and searching for Sita, observing all that land, explored the garden.

Formatted by आकु 215 ©देशराजु हनुमन्त राव

सन्तान कलताभिः च पादपैर् उपशोभिताम् । दिव्य गन्ध रस उपेताम् सर्वतः समलम्कृताम् ।। ५-१५-२

ताम् स नन्दन सम्काशाम् मृग पक्षिभिर् आवृताम् । हर्म्य प्रासाद सम्बाधाम् कोकिल आकुल निह्स्वनाम् ।। ५-१५-३

कान्चन उत्पल पद्माभिः वापीभिः उपशोभिताम् । बह्व आसन कुथा उपेताम् बहु भूमि गृह आयुताम् ।। ५-१५-४

सर्व ऋतु कुसुमैः रम्यैः फलवद्भिः च पादपैः । पुष्पितानाम् अशोकानाम् श्रिया सूर्य उदय प्रभाम् ।। ५-१५-५

प्रदीप्ताम् इव तत्रस्थो मारुतिः समुदैक्षत । निष्पत्र शाखाम् विहगैः क्रियमाणाम् इव असकृत् ।। ५-१५-६

विनिष्पतद्भिः शतशः चित्रैः पुष्प अवतंसकैः । आमूल पुष्प निचितैर् अशोकैः शोक नाशनैः ।। ५-१५-७

पुष्प भार अतिभारैः च स्पृशद्भिर् इव मेदिनीम् । कर्णिकारैः कुसुमितैः किंशुकैः च सुपुष्पितैः ।। ५-१५-८

		1			
सः मारुतिः	= that Hanuma	तत्रस्थः	= being there	समुदैक्षत	= observed closely
ताम्	that Ashoka garden	उपशोभिताम्	= shone	सन्तान	 by Santanaka creepers
				कलताभिः च	
पादपैः	= Santana trees	दिव्य गन्ध	= with heave	nly aroma समलम्कृताम्	= well decorated
		रस उपेताम्	and juice		
सर्वतः	= in all directions	नन्दन	= equaling the	e garden of । आवृताम्	= surrounded
		सम्काशाम्	Nandana		
मृग पक्षिभि	= by animals and birds	हर्म्य प्रासाद	= congested	with man- कोकिल	= resounded with the
	·	सम्बाधाम्	sions and p	alaces आकुल	notes of cuckoos
			1	निह्स्वनाम्	
उपशोभिताम्	= decorated	वापीभिः	= with wells	कान्चन	= having golden water
,				उत्पल	lilies lotuses and
				पद्माभिः	
बह्व आसन	= with many chairs and	बहु भूमि गृह	= with many		= beautiful
कुथा	carpets	आयुताम्	houses		
उपेताम्	cm p cuo		110 0.000		
→ 1/11.1					

पादपैः	= trees	सर्वर्तु कुसुमैः	= with flowers of all sea- sons	फलवद्भिः	= and with fruit
सूर्य उदय प्रभाम्	= with the radiance of raising Sun	श्रिया	= by the glory	पुष्पितानाम् अशोकानाम्	= of Ashoka trees in bloom
प्रदीप्ताम् इव	= as though radiant		= as though being made	निष्पत्र	= to be with branches without leaves
शतशः विहगैः	= by hundreds of birds	इव असकृत् विनिष्पतद्भिः	= perching again and again	शाखाम् अशोकैः	= Ashoka trees
चित्रैः पुष्प अवतंसकैः	= with wonderful flow- ers as head decora-	आमूल पुष्प निचितैः	= with flowers spread till the roots	सोकनाशनैः	= destroying leaves
पुष्प भार अतिभारैः च	tions = with the weight of groups of flowers	स्पृसि्निरिव	= as touching	मेदिनीम्	= the earth
कर्णिकारैः सुपुष्पितैः	= with Karnkaara trees = in full blossom.	कुसुमितैः	= in blossom	किम्शुकैः	= with Kimkusa trees

That Hanuma being there observed closely that Ashoka garden shone by Santanaka creepers, Santana trees with heavenly aroma and juice, well decorated in all directions equalling the garden of Nandana, surrounded by animals and birds, congested with mansions and palaces, resounded with the notes of cuckoos, decorated with wells having golden water lilies, lotuses and with many chairs and carpets; with many sub-terrain houses, beautiful trees, with trees with flowers of all seasons and with fruit, with the radiance of raising sun, by the glory of ashoka trees in bloom, as though radiant as though being made to be with branches without leaves, by hundreds of birds perching again and again, Ashoka trees with wonderful flowers as head decoration, with flowers spread till the roots destroying leaves, with weight of groups of flowers as touching the earth with karnolaara trees in blossom with Kimkusa trees in full blossom.

स देशः प्रभया तेषाम् प्रदीप्त इव सर्वतः । पुम्नागाः सप्त पर्णाः च चम्पक उद्दालकाः तथा ।। ५-१५-९ विवृद्ध मूला बहवः शोभन्ते स्म सुपुष्पिताः ।

तेशः प्रभ्यया	= by the radiance of	सः देशः	= that region	प्रदीप्त इव	= was as though lit
	those trees				
सर्वतः	= in all directions	पुम्नागाः	= Punnaaga trees	विव्इद्ध मूलः	= with fattened roots
सुपुष्पिताः	= and in full blossom	सप्त पर्णाः च	= saptaparna trees	तथा चम्पक	= campaka and Ud-
				उद्दालकाः	dalaka trees
शोभन्ते स्म	= were shining				

By the radiance of those trees that region was as though lit in all directions. Punnaaga trees with flatted roots and in full blossom, Saptaparna trees Campaka and Uddalaka trees were shining.

शात कुम्भ निभाः केचित् केचिद् अग्नि शिख उपमाः ।। ५-१५-१० नील अन्जन निभाः केचित् तत्र अशोकाः सहस्रशः ।

तत्र	= there (in that garden of	सहस्रशः	=	(there	were	e)	thou-	केचित		=	some
	Ashoka)	अशोकाः		sands	of	As	shoka				
				trees							
शात कुम्भ	<pre>= equalling gold</pre>	केचित्	=	some				अग्नि	शिख	=	equalling fire
निभाः								उपमाः			
केचित्	= some	नील अन्जन	=	equalli	ng the	e pre	ecious				
		निभाः		stone	Niila	and	l An-				
				jana.							

There in that garden of Ashoka there were thousands of Ashoka trees some equalling gold, some equalling fire, some equalling the precious stone Niila and Anjana.

नन्दनम् विविध उद्यानम् चित्रम् चैत्ररथम् यथा ।। ५-१५-११ अतिवृत्तम् इव अचिन्त्यम् दिव्यम् रम्यम् श्रिया वृतम् ।

द्वितीयम् इव च आकाशम् पुष्प ज्योतिर् गण आयुतम् ।। ५-१५-१२ पुष्प रत्न शतैः चित्रम् पन्चमम् सागरम् यथा।

सर्व ऋतु पुष्पैर् निचितम् पादपैर् मधु गन्धिभिः ।। ५-१५-१३ नाना निनादैः उद्यानम् रम्यम् मृग गणैर् द्विजैः ।

अनेक गन्ध प्रवहम् पुण्य गन्धम् मनो रमम् ।। ५-१५-१४

	= like the garden of Nan-	विबुध	= a celestial garden चित्रम् = wonderful
यथा	dana	उद्यानम्	
चैत्ररथम्	= like Caitraratham (a	अतिवृत्तम्	= surpassing all अचिन्त्यम् = unfathomable
यथा	garden of Kubera)		
दिव्यम्	= an excellent one	रम्यम्	= a beautiful one श्रिया वृत्तम् = consisting of glory
पुष्प	= together with flowers	द्वितीयम्	= like a second sky चित्रम् = wonderful
ज्योतिर् गण	like clusters of stars	आकाशम्	
आयुतम्		इव	
पुष्प रत्न शतैः	= with flowers like hun-	द्वितीयम्	= like a second ocean सर्व ऋतु = with flowers of all sea-
	dreds of diamonds	सागरम्	पुष्पैः sons
		यथा	
निचितम्	= spread	पादपैः	= with trees मधु गन्धभिः = having the smell of
			honey
रम्यम्	= beautiful	मृग गनैः	= with groups of ani- ট্রিजै: = birds
			mals
नाना निनादैः	= of various sounds	अनेक गन्ध	= diffused with many पुण्य गन्धम् = with an auspicious
_		प्रवहम्	smells smell
मनोरमम्	= soul pleasing.		

Like the garden of Nandana, a celestial garden, wonderful like Caitraratham, a garden of Kubera, surpassing all, unfathomable, an excellent one, a beautiful one consisting of glory together with flowers like clusters of stars, like a second sky wonderful with flowers, like hundreds of diamonds, like a second ocean with flowers of all seasons, spread with trees having the smell of honey, beautiful with groups of animals of various sounds, diffused with many smells with an auspicious soul pleasing smell.

शैल इन्द्रम् इव गन्ध आढ्यम् द्वितीयम् गन्ध मादनम् । अशोक वनिकायाम् तु तस्याम् वानर पुम्गवः ।। ५-१५-१५

स ददर्श अविदूरस्थम् चैत्य प्रासादम् ऊर्जितम् । मध्ये स्तम्भ सहस्रेण स्थितम् कैलास पाण्डुरम् ।। ५-१५-१६

प्रवाल कृत सोपानम् तप्त कान्चन वेदिकम् । मुष्णन्तम् इव चक्षूम्षि द्योतमानम् इव श्रिया ।। ५-१५-१७

विमलम् प्रांशु भावत्वादु उल्लिखन्तम् इव अम्बरम् ।

सः वानर	= that monkey warrior	ददर्श	= saw	अविदूरस्थम् = not far away
पुम्गवः	Hanuma			
तस्याम्	= in that Ashoka garden	मध्ये	= in the middle	ऊर्जितम् = a lofty temple
अशोक				चैत्य
वनिकायाम्				प्रासादम्
गन्ध	= filled with fragrance	द्वितीयम्	= like a second Gand-	स्तितम् = standing
आढ्यम्		गन्ध	hamaadana Mountain	
		मादनम् इव		
स्तम्भ	= by a thousand pillars	कैलास	= white like Mount	प्रवाल कृत = with stairs made of
सहस्रेण		पाण्डुरम्	Kailaasa	सोपानम् corals
तप्त कान्चन	= with platforms made	द्योतमानम्	= as though radiant	श्रिया = with glory
वेदिकम्	of refined gold	इव		
विमलम्	= clear	प्राम्शु	= because of being tall	उल्लिखन्तम् = as thought scraping
		भावत्वाद्		इव
अम्बरम्	= the sky			ı

That monkey warrior Hanuma saw not far away in that Ashoka garden, in the middle, a lofty temple filled with fragrance like a second Gandhamadana Mountain, standing by a thousand pillars, white like Mount Kailaasa with stairs made of corals with platforms made of refined gold as though radiant with glory, clear and because of being tall as though scraping the sky.

ततो मिलन सम्वीताम् राक्षसीभिः समावृताम् ।। ५-१५-१८ उपवास कृशाम् दीनाम् निह्श्वसन्तीम् पुनः पुनः ।

दुदर्श शुक्र पक्ष आदौ चन्द्र रेखाम् इव अमलाम् ।। ५-१५-१९

ततः	= thereafter	ददर्श =	Hanuma saw (Sita)	मिलिन = wearing a se	oiled gar-
				सम्वीताम् ment	
समावृताम्	= surrounded	राक्षसीभिः =	by raksha women	उपवास = emaciated di	ue to fast-
				कृशाम् ing	
दीनाम्	= looking miserable	निःश्वसन्तीम् =	sighing	पुनः पुनः = again and ag	ain
अमलाम्	= like the pure crescent	शुक्र पक्ष =	at the beginning of a		
चन्द्र रेखाम्	moon	आदौ	bright fortnight		
इव					
		1		l .	

Thereafter Hanuma saw Sita wearing a soiled garment, surrounded by rakshasa women, emaciated due to fasting, looking miserable, sighing again and again, like the pure crescent moon at the beginning of a bright fortnight.

मन्द प्रख्यायमानेन रूपेण रुचिर प्रभाम् । पिनद्धाम् धूम जालेन शिखाम् इव विभावसोः ।। ५-१५-२०

रूपेण	= with a form	मन्द	= that slowly came out	विभावसोः	= like a tongue of fire
		प्रख्यायमानेन		शिखाम् इव	
रुचिर प्रभाम्	= of beautiful radiance	पिनद्धाम्	= covered	धूम जालेन	= by smoke.

With a form that slowly came out like a tongue of fire, of beautiful radiance covered by smoke.

पीतेन एकेन सम्वीताम् क्रिप्टेन उत्तम वाससा । सपन्काम् अनलम्काराम् विपद्माम् इव पद्मिनीम् ।। ५-१५-२१

सम्बीताम्	= covered	एकेन	= by a single	उत्तम वाससा = best cloth
पीतेन	of yellow colour	क्रिप्टेन	= which was wrinkled	अनलम्काराम् = without any decora-
				tions
पद्मिनीम् इव	= like a lotus plant	विपद्माम्	= without lotuses	सपन्काम् = together with mud.

Covered by a single best cloth of yellow colour, which was wrinkled, without any decorations like a lotus plant without lotuses, together with mud.

व्रीडिताम् दुह्खं सम्तप्ताम् परिष्ठानाम् तपस्विनीम् । ग्रहेण अन्गारकेण एव पीडिताम् इव रोहिणीम् ।। ५-१५-२२

व्रीडिताम्	= bashful	दुह्ख	= tortured by sorrow	परिम्लानाम्	= worn out
तपस्विनीम्	= in a pitiable condition	सम्तप्ताम् रोहिणीम् इव	= like the constellation Rohini	पीडिताम्	= pressed

अन्गारकेण = by the planet mars. ग्रहेण

Bashful, tortured by sorrow worn out in a pitiable condition like the constellation Rohini, pressed by the planet mars.

अश्रु पूर्ण मुखीम् दीनाम् कृशाम् अननशेन च । शोक ध्यान पराम् दीनाम् नित्यम् दुह्ख परायणाम् ।। ५-१५-२३

अश्रु पूर्ण	= with a face full of tears	दीनाम् = in a pitiable	condition কৃ্যাদ্ = ei	maciated
मुखीम् अनशनेन	= due to not taking food	शोक ध्यान = immersed i पराम् with gloom	, ·	lways in a pitiable rate
दुह् ख परायणाम्	= surrendering to sorrow.			

With a face full of tears in a pitiable condition, emaciated due to not taking food, immersed in thought with gloom, always in a pitiable state, surrendering to sorrow.

प्रियम् जनम् अपश्यन्तीम् पश्यन्तीम् राक्षसी गणम् । स्व गणेन मृगीम् हीनाम् श्व गण अभिवृताम् इव ।। ५-१५-२४

अपश्यन्तीम्	= not seeing	प्रियम्	=	dear people	पश्यन्तीम्	=	seeing
राक्षसी गणम्	= groups of demonesses	जनम् मृगीम् इव	=	like a female deer	हीनाम्	=	loosing
स्व गणेन	= her own herd	श्व गणाभिवृताम्	=	surrounded by group of hounds.			

Not seeing dear people, seeing groups of demonesses, like a female deer loosing her own herd surrounded by group of hounds.

नील नाग आभया वेण्या जघनम् गतया एकया । नीलया नीरदापाये वनराज्या महीमिव ।। ५-१५-२५ सुख अर्हाम् दुहुख सम्तप्ताम् व्यसनानाम् अकोदिवाम् ।

वेण्या	= with a braid	एकया नील	=	with the radiance of a	गतया	= reaching
		नाग आभया		single black serpent		
जघनम्	= hinder part	महीमिव	=	like the earth	नीलया	= with dark green
वनराज्या	= groups of trees	नीरदापाये	=	during the end of	सुख अर्हाम्	= deserving of comforts
				rainy season		
दुह्ख	= tormented by grief	व्यसनानाम्	=	not accustomed to		
सम्तप्ताम्		अकोविदाम्		calamities.		

With a braid with the radiance of a single black serpent reaching hinder part, like the earth with dark green groups of trees during the end of rainy season, deserving of comforts, tormented by grief, not accustomed to calamities.

ताम् समीक्ष्य विशाल अक्षीम् अधिकम् मिलनाम् कृशाम् ।। ५-१५-२६ तर्कयाम् आस सीता इति कारणैः उपपादिभिः।

			1	
समीक्ष्य	= observing	ताम्	= that woman विशास	ਲ = with wide eyes
	-		अक्षीम	म्
अधिकम्	= very untidy	कृशाम्	= emaciated तर्कया	ाम् = Hanuma thought
मलिनाम्			आस	(that)
सीतेति	= this is indeed Sita	उपपादिभिः कारणैः	= on logical grounds.	

Observing that woman with wide eyes, very untidy, emaciated, Hanuma thought that this is indeed Sita on logical grounds.

हियमाणा तदा तेन रक्षसा काम रूपिणा ।। ५-१५-२७ यथा रूपा हि दृष्टा वै तथा रूपा इयम् अन्गना ।

तदा	= then	ह्रियमाणा	= while being abducted	तेन रक्षसा	= by that rakshasa
काम रूपिणा	= with the ability to as-	यथा रूपा	= in whatever way She	इयम्	= this woman
	sume desired form	दृष्टा	was seen	अन्गना	
तथा रूपा	= has the same form.			'	

Then, while being abducted by that rakshasa with the ability to assume desired form in whatever way, She was seen, this woman has the same form.

पूर्ण चन्द्र आननाम् सुभ्रूम् चारु वृत्त पयो धराम् ।। ५-१५-२८ कुर्वन्तीम् प्रभया देवीम् सर्वा वितिमिरा दिशः ।

ताम् नील केशीम् बिम्ब ओष्ठीम् सुमध्याम् सुप्रतिष्ठिताम् ।। ५-१५-२९ सीताम् पद्म पलाश अक्षीम् मन्मथस्य रितम् यथा।

सीताम्	= (Hanuma saw) Sita	पूर्ण चन्द्र	=	with a face like full	सुभ्रूम्	=	with beautiful eye-
		आननाम्		moon			brows
चारु वृत्त पयो	= with graceful rounded	प्रभया	=	by the radiance	कुर्वन्तीम्	=	making
धराम्	breasts						
सर्वाः दिशः	= all directions	वितिमिराः	=	without darkness	देवीम्	=	goddess like
नील केशीम्	= with black hair	बिम्ब	=	with lips like bimba	सुमध्याम्	=	with a good waist
		ओष्ठीम्		fruit			
सुप्रतिष्ठाम्	= very firm	पद्म पलाश	=	with eyes like lotus	मन्मथस्य	=	like Rati the consort of
	•	अक्षीम्		petals	रतिम् यथा		god of love.

Hanuma saw Sita with a face like full moon, with beautiful eyebrows, with graceful rounded breasts, by the radiance making all directions without darkness, goddess like with black hair, with lips like bimba fruit, with a good waist, very firm, with eyes like lotus petals, like Rati the consort of god of love.

इष्टाम् सर्वस्य जगतः पूर्ण चन्द्र प्रभाम् इव ।। ५-१५-३० भूमौ सुतनुम् आसीनाम् नियताम् इव तापसीम् ।

पूर्ण चन्द्र	= as the light of full	इष्टाम्	= dear	सर्वस्य	= to all world
प्रभाम् इव	moon			जगतः	
तापसीम् इव	= like an ascetic woman	नियताम्	= leading austere life	आसीनाम्	= sitting
भृमौ	= on (bare) ground	सुतनुम्	= with a good body.		

As the light of full moon, dear to all world, like an ascetic woman leading austere life sitting on bare ground with a good body.

निःश्वास बहुलाम् भीरुम् भुजग इन्द्र वधूम् इव ।। ५-१५-३१ शोक जालेन महता विततेन न राजतीम् ।

निःश्वास	= sighing a lot	भुजग इन्द्र	=	like the consort of lord	भीरुम्	= in fright
बहुलाम्		वधूम् इव		of serpents		
न राजतीम्	= not radiant	शोक जालेन	=	by sorrow	महता	= which was great
विततेन	= (and) extensive.				1	

Sighing a lot like the consort of lord of serpents in fright, not radiant by sorrow which was great and extensive.

संसक्ताम् धूम जालेन शिखाम् इव विभावसोः ।। ५-१५-३२ ताम् स्मृतीम् इव संदिघ्दाम् ऋद्धिम् निपतिताम् इव ।

ताम्	= (Hanuma saw)Her	विभावसोः	= like a tongue of fire	सम्सक्ताम्	= mixed
		शिखाम् इव			
धूम जालेन	= with column of smoke	स्मृतीम् इव	= like an intellect	सम्दिघ्दाम्	= together with doubts
निपतिताम्	= like a cast away trea-				
ऋद्धिम् इव	sure.				

Hanuma saw Her like a tongue of fire mixed with column of smoke, like an intellect together with doubts, like a cast away treasure.

विहताम् इव च श्रद्धाम् आशाम् प्रतिहताम् इव ।। ५-१५-३३ स उपसर्गाम् यथा सिद्धिम् बुद्धिम् सकलुषाम् इव ।

श्रद्धाम् इव	विहताम्	= like shattered faith	प्रतिहताम्	= like a frustrated hope	स उपसर्गाम्	= like success together
, - · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	श्रद्धाम् इव		आशाम् इव		सिद्धिम् इव	with obstacles
बुद्धिम् इव	सकलुषाम्	= like an impure mind.				
9 · · ·	बुद्धिम् इव					

Like shattered faith, like frustrated hope, like success together with obstacles, like an impure mind.

अभूतेन अपवादेन कीर्तिम् निपतिताम् इव ।। ५-१५-३४ राम उपरोध व्यथिताम् रक्षो हरण कर्शिताम् ।

कीर्तिम् इव = like fame	निपतिताम्	= that has fallen down	अभूतेन = by a false scandal
			अपवादेन
राम उपरोध = tortured by the ob- व्यथिताम् struction caused to Raama	रक्षो हरण कर्शिताम्	= emaciated due to the abduction by Ravana.	

Like fame that has fallen down by a false scandal, tortured by the obstruction caused to Raama, emaciated due to the abduction by Ravana.

अवलाम् मृग शाव अक्षीम् वीक्षमाणाम् ततः ततः ।। ५-१५-३५ बाष्प अम्बु प्रतिपूर्णेन कृष्ण वक्र अक्षि पक्ष्मणा । वदनेन अप्रसन्नेन निह्श्वसन्तीम् पुनः पुनः ।। ५-१५-३६

मृग शाव	= with eyes like those of	बाष्प अम्बु = full of tears	कृष्ण वऋ = with black and oblique
अक्षीम्	a young doe	परिपूर्णेन	अक्षि पक्ष्मणा eye-brows
अप्रसन्नेन	= with a cheerless coun-	वीक्षमाणाम् = seeing	ततः ततः = there and there
वदनेन	tenance		
अबलाम्	= being helpless	निःश्वसन्तीम् = sighing	पुनः पुनः = again and again.

With eyes like those of a young doe full of tears, with black and oblique eye-brows, with a cheerless countenance, seeing there and there, being helpless, sighing again and again.

मल पन्क धराम् दीनाम् मण्डन अर्हाम् अमण्डिताम् । प्रभाम् नक्षत्र राजस्य काल मेघैः इव आवृताम् ।। ५-१५-३७

मल पन्क	= wearing a coat of dust	दीनाम्	= pitiable one	मण्डन	= (although) suited for
धराम्				अर्हाम्	decorations
अमण्डिताम्	= undecorated	प्रभाम् इव	= like the radiance	नक्षत्र राजस्य	= of the moon the lord of
					stars
आवृताम्	= covered	काल मेघैः	= by black clouds.		

Wearing a coat of dust, pitiable one, although suited for decorations undecorated, like the radiance of the moon, the lord of stars, covered by black clouds.

तस्य संदिदिहे बुद्धिः मुहुः सीताम् निरीक्ष्य तु । आम्नायानाम् अयोगेन विद्याम् प्रशिथिलाम् इव ।। ५-१५-३८

निरीक्ष्य	=	seeing	सीताम्	=	Sita	विद्याम् इव	=	like knowledge
प्रशिथिलाम्	=	in ruin	आम्नायानाम्	=	for want of repeated	तस्य	=	that Hanuma's
			अयोगेन		study			

 बुद्धिः तु = mind | मुहुः = got repeatedly doubt-सम्दिदिहे ful.

Seeing Sita like knowledge in ruin for want of repeated study, that Hanuma's mind got repeatedly doubtful.

दुह्खेन बुबुधे सीताम् हनुमान् अनलम्कृताम् । संस्कारेण यथा हीनाम् वाचम् अर्थ अन्तरम् गताम् ।। ५-१५-३९

हनुमान् = Hanuma बुबुधे = recognized दुखेन = with great sorrow सीताम् Sita अनलन्कृताम् वाचम् यथा = like sentence not decorated अर्थ सम्स्कारेण being devoid of culwhich got a different हीनाम अन्तरम् meaning गताम्

Hanuma recognized with great sorrow Sita not decorated, like a sentence which got a different meaning being devoid of culture.

ताम् समीक्ष्य विशाल अक्षीम् राज पुत्रीम् अनिन्दिताम् । तर्कयाम् आस सीता इति कारणैः उपपादयन् ।। ५-१५-४०

समीक्ष्य विशाल ताम् = that princess = the wide eyed one seeing पुर्त्रीम् अक्षीम् तर्कयामास सीतेति अनिन्दिताम् = her to be Sita = blamless one (Hanuma) reasoned उपपादयन् for the following rea-कारणैः sons.

Seeing that princess, the wide eyed one, blameless one, Hanuma reasoned her to be Sita for the following reasons.

वैदेह्या यानि च अन्गेषु तदा रामो अन्वकीर्तयत् । तानि आभरण जालानि गात्र शोभीनि अलक्षयत् ।। ५-१५-४१

सुकृतौ कर्ण वेष्टौ च श्व दम्ष्ट्रौ च सुसंस्थितौ । मणि विद्रम चित्राणि हस्तेष्व् आभरणानि च ।। ५-१५-४२

इयामानि चिर युक्तत्वात् तथा संस्थानवन्ति च ।

तदा	= then	अलक्षयत्	=	(Hanuma) saw	यानि	=	whatever
आभरण	= groups of jewellery	वैदेह्याः	=	of Sita	अन्गेषु	=	on various parts
जालानि							
रामः	= Raama	अन्वकीर्तयत्	=	spoke	तानि	=	those
गात्र शोभीनि	= charming Her limbs	सुकृतौ	=	well made	कर्ण वेष्टौ च	=	earrings
सुसम्स्थितौ	= well fitting	स्व दम्ष्ट्रौ च	=	svadamstras	आभरणानि	=	and ornaments
					च		

मणि विद्रुम	=	wonderful with dia-	हस्तेषु	=	on the limbs of Her	चिर	=	belonging to body for
चित्राणि		monds corals			hands	युक्तत्वात्		long time
इयामानि	=	blackened	सम्स्थानवन्ति	=	and making marks (on			
			च		body).			

Then Hanuma saw whatever groups of jewellery of Sita on various parts Raama spoke, those charming Her limbs, well made earrings, well fitting Svadamstras and ornaments wonderful with diamonds on the limbs of Her hands, belonging to body for long time, blackened and making marks on body.

तानि एव एतानि मन्ये अहम् यानि रामो अन्वकीर्तयत् ।। ५-१५-४३ तत्र यानि अवहीनानि तानि अहम् न उपलक्षये । यानि अस्या न अवहीनानि तानि इमानि न संशयः ।। ५-१५-४४

अहम् मन्ये	= I think	एतानि	= all these	तानि एव	= to be same
यानि	= about which	रामः	= Raama spoke	तत्र	= among them
		अन्वकीर्तयत्			
यानि	= whatever	अवहीनानि	= have been worn out	तानि	= those
अहम्	= I	न उपलक्षये	= will not see	यानि	= whatever
अस्याः	= (jewels) of Her	न अवहीनानि	= are not worn out	तानि इमानि	= these are they
न सम्शयः	= no doubt.				

'I think all these to be same about which Raama spoke; among them whatever have been worn out those I will not see; whatever jewels of Her are not worn out these are they - no doubt.'

पीतम् कनक पृष्ट आभम् स्नस्तम् तद् वसनम् शुभम् । उत्तरीयम् नग आसक्तम् तदा दृष्टम् प्लवम् गमैः ।। ५-१५-४५

तत्	= that upper garment	पीतम्	= yellow	कनक पृष्ट = with a shine like a
उत्तरीयम्				आभम् golden plate
वस्त्रम्				
सुभम्	= auspicious one	स्रस्तम्	= being dropped	ਵੲਸ = had been seen
नग	= caught in a tree	तदा	= then	प्रवम् गमैः = by vanaras.
आसक्तम्				

That upper garment yellow with a shine like a golden plate, auspicious one, being dropped had been seen caught in a tree then by vanaras.

भूषणानि च मुख्यानि दृष्टानि धरणी तले । अनया एव अपविद्धानि स्वनवन्ति महान्ति च ।। ५-१५-४६

अपविद्धानि	= dropped	धरणी तले	= on the earth	अनया एव	= by Her
भूषणानि च	= ornaments also	महान्ति	= great and important	स्वनवन्ति	= making sound
		मुख्यानि			
दृष्टानि	= have been seen.			ı	

'Dropped on the earth by Her, ornaments also great and important, those making sound have been seen.'

इदम् चिर गृहीतत्वाद् वसनम् क्लिप्टवत्तरम् । तथा हि नूनम् तद् वर्णम् तथा श्रीमद् यथा इतरत् ।। ५-१५-४७

इद्म्	= this cloth	चिर	= being worn for a long क्किप्टवत्तरम् = has worn c	out a lot
वसनम्		गृहीतत्वाद्	time	
तथा हि	= even then	नुनम्	= definitely	same colour
यथा	= like	इतरम्	= the other (upper gar- तथा = in the same	e way
			ment)	
श्रीमत्	= (this is) glorious.		'	

'This cloth being worn for a long time has worn out a lot, even then definitely it is of the same colour, like the other upper garment; in the same way this is glorious.'

इयम् कनक वर्ण अन्गी रामस्य महिषी प्रिया । प्रनष्टा अपि सती यस्य मनसो न प्रणश्यति ।। ५-१५-४८

इयम्	= this She	कनक वर्ण	= of golden colour	रामस्य पिर्या	= is indeed Raama's dear
		अन्गी		महिषी	wife
या	= who ever (Sita)	सती	= the chaste one	प्रनष्टा अपि	= even though not seen
न प्रणश्यति	= is not gone	अस्य मनसः	= from Raama's heart.		

'This She of golden colour is indeed Raama's dear wife; who ever Sita the chaste one, even though not seen, is not gone from Raama's heart.'

इयम् सा यत् कृते रामः चतुर्भिः परितप्यते । कारुण्येन आनृशंस्येन शोकेन मदनेन च ।। ५-१५-४९

स्त्री प्रनष्टा इति कारुण्याद् आश्रिता इति आनृशंस्यतः । पत्नी नष्टा इति शोकेन प्रियेति मदनेन च ।। ५-१५-५०

सा इयम्	= this is She	यत् कृते	= for whose sake	रामः	= Raama
परितप्यते	= is tormented	चतुर्भिः	= in four ways	कारुण्येन	= from compassion
आनृशम्स्येन	= from pity	शोकेन	= from grief	मदनेन	= from love
प्रनष्टा स्त्री	= (thinking that) a	कारुण्येन	= from compassion	आश्रिता इति	= depending on him
इति	woman has disap-				
	peared				
आनृशम्स्यतः	= from pity	नष्टा पत्नी इति	= wife has been lost	शोकेन	= from grief
प्रिया इति	= a dear one	मदनेन	= from love.		

'This is She for whose sake Raama tormented in four ways from compassion from pity from grief from love; (thinking that) a woman has disappeared from compassion, depending on him from pity, wife has been lost

from grief, a dear one from love.'

अस्या देव्या यथा रूपम् अन्ग प्रत्यन्ग सौष्ठवम् । रामस्य च यथा रूपम् तस्य इयम् असित ईक्षणा ।। ५-१५-५१

यथा	= in whatever way	अस्याः	=	(is) this lady's	रूपम्	=	appearance
		देव्याः					
अन्ग प्रत्यन्ग	= elegance of major and	रामस्य च	=	in the same way is	यथा	=	in whatever way
सौष्ठवम्	minor limbs			Raama's			
तस्य रूपम्	His appearance	इयम् असित	=	(in the same way is)			
		ईक्षणा		this black-eyed one's			
				appearance.			

'In whatever way is this lady's appearance, elegance of major and minor limbs, in the same way is Raama's. In whatever way His appearance, in the same way is this black-eyed one's appearance.'

अस्या देव्या मनः तस्मिमः तस्य च अस्याम् प्रतिष्ठितम् । तेन इयम् स च धर्म आत्मा मुहूर्तम् अपि जीवति ।। ५-१५-५२

अस्याः	= this lady's	मनः	= heart	तस्मिन्	= is in Raama
देव्याः					
तस्य	= His heart	अस्याम् च	= is firmly in Her	तेन	<pre>= for that reason</pre>
		प्रतिष्ठितम्			
इयम्	= she	धर्मात्मा स च	= that noble Raama	मुहूर्तम् अपि	= are able to live even for
				जीवति	a moment.

'This lady's heart is in Raama, His heart is firmly in Her, for that reason She and that noble Raama are able to live even for a moment.'

दुष्करम् कुरुते रामो इमाम् मत्त काशिनीम् । सीताम् विना महा बाहुः मुहूर्तम् अपि जीवति ।। ५-१५-५३

प्रभुः रामः	= lord Raama	आनया हीनः	= losing Her	दुष्करम् = has dor	ne an impossi-
				कुऋतवान् ble task	
धारयति यत्	= in that He still pre-	आत्मनः	= his body	नावसीद्ति = in that I	He did not die
	served	देहम्		इति यत्	
शोकेन	= from grief.				

'Lord Raama losing Her has done an impossible task in that He still preserved His body, in that He did not die from grief.'

एवम् सीताम् तदा दृष्ट्वा हृष्टः पवन सम्भवः । जगाम मनसा रामम् प्रश्रशंस च तम् प्रभुम् ।। ५-१५-५४

पवनसम्भवः	= Hanuma	तदा	= then	दृष्त्वा	= seeing
सीताम्	= Sita	हृष्टः	= became happy	एवम्	= thus
जगाम	= and went	मनसा	= by mind	रामम्	= to Raama
प्रशशम्स च	= and also praised	तम् प्रभुम्	= that lord.		

Hanuma, then seeing Sita became happy thus and went by mind to Raama and also praised that Lord.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ।।

Thus completes 15th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 229 ©देशराजु हनुमन्त राव

16 Sarga 16 - षोडशः सर्ग

Hanuma'S Grief At The Plight Of Seetha

Introduction -

Hanuma is grief stricken seeing the plight of Sita, in that garden being surrounded by ogresses. He becomes firm in mind that She is indeed Sita, based on Her auspicious bodily marks.

प्रशस्य तु प्रशस्तव्याम् सीताम् ताम् हरि पुम्गवः । गुण अभिरामम् रामम् च पुनः चिन्ता परो अभवत् ।। ५-१६-१

हरि पुम्गवः	= the best among va-	प्रशस्य	= praising ताम् = that Sita
	naras		सीताम्
प्रशस्तव्याम्	= who is fit to be praised	रामम् च	= and also (praising) गुण = pleasing with Hi Raama अभिरामम् virtues
चिन्ता परः अभवत्	= became immersed in thought	पुनः	= again.

The best among vanaras praising that Sita who is fit to be praised, and also praising Sri Raama pleasing with His virtues, became immersed in thought again.

स मुहूर्तम् इव ध्यात्वा बाष्प पर्याकुलेक्षणः । सीताम् आश्रित्य तेजस्वी हनुमान् विललाप ह ।। ५-१६-२

सः हनुमान् = That	Hanuma तेजस्वी	= the radiant one	मुहूर्तम् इव	= thinking for a moment
			ध्यात्वा	
विललाप ह = cried	सीताम्	= about Sita	बाष्प	= (and) became with
	आश्रित्य		पर्याकुलेक्षणः	eyes tormented with
				tears.

That Hanuma the radiant one thinking for a moment, cried about Sita and became with eyes tormented with tears.

मान्या गुरु विनीतस्य लक्ष्मणस्य गुरु प्रिया। यदि सीता अपि दुह्ख आर्ता कालो हि दुरतिक्रमः।। ५-१६-३

मान्या	= respectable	लक्ष्मणस्य	= to Lakshma	ana गुरु	= instructed by teachers
				विनीतस्य	
सीत अपि	= Sita also	गुरु प्रिया	= dear to tead	chers दुह्ख आर्ता	= if She is stricken with
				यदि	grief
कालः	= destiny	दुरतिक्रमः हि	= is indeed	difficult to	
			withstand.		

Formatted by आकु 230 ©देशराजु हनुमन्त राव

'Respectable to Lakshmana, instructed by teachers, Sita is also dear to teachers; if She is stricken with grief, destiny is indeed difficult to withstand.'

रामस्य व्यवसायज्ञा लक्ष्मणस्य च धीमतः न अत्यर्थम् क्षुभ्यते देवी गन्गा इव जलद् आगमे ॥ ५-१६-४

व्यवसायज्ञा	= (knowing) effort	रामस्य	= of Raama	धीमतः	=	and of sagacious Lak-
				लक्ष्मणस्य च		shmana
देवी	= Sita	न क्षुभ्यते	= is not worried	अत्यर्थम्	=	a lot
गन्गा इव	= like Ganga	जलद आगमे	= in the rainy season.			

'Knowing the effort of Sri Raama and of sagacious Lakshmana, Sita is not worried a lot, like Ganga in the rainy season.'

तुल्य शील वयो वृत्ताम् तुल्य अभिजन लक्षणाम् राघवो अर्हति वैदेहीम् तम् च इयम् असित ईक्षणा ।। ५-१६-५

राघवः	= Raama	अर्हति = is suited	वैदेहीम् = to Sita
तुल्य शील	= with Her well	तुल्य = with well matched	इयम् = this
वयो वृत्ताम्	matched character	अभिजन pedigree and charac-	
	age and conduct	रुक्षणाम् teristics	
असितेक्षणा	= black-eyed Sita	तम् अर्हति = is also suited to Him.	

'Sri Raama is suited to Sita with Her well matched character, age and conduct; with well matched pedigree and characteristics this black-eyed Sita is also suited to Him.'

ताम् दृष्ट्वा नव हेम आभाम् लोक कान्ताम् इव श्रियम् जगाम मनसा रामम् वचनम् च इदम् अबवीत् ॥ ५-१६-६

ताम् दृष्ट्वा	= seeing that Sita	नव	हेम	=	with the radiance of	श्रियम् इव	=	like	the	goddess
		आभाम्			new gold			Laksn	ni	
लोक	= delightful to the world	जगाम		=	(Hanuma) went	मनसा	=	by he	art	
कान्ताम्										
रामम्	= to Sri Raama	अब्रवीत्		=	spoke	इदम्	=	these	words	also.
						वचनम् च				

Seeing that Sita with the radiance of new gold, like the goddess Laksmi, delightful to the world, Hanuma went by heart to Sri Raama spoke these words also.

अस्या हेतोर् विशाल अक्ष्या हतो वाली महा बलः रावण प्रतिमो वीर्ये कबन्धः च निपातितः ॥ ५-१६-७

अस्याः हेतोः = for the sake of this Sita	विशाल	= the wide eyed one	महाबलः	= Vali of great strength
	अक्ष्याः		वाली	

Formatted by आकु 231 ©देशराजु हनुमन्त राव

हतः = has been killed कबन्धः च = Kabanda also रावण प्रतिमः = equalling to Ravana वीर्ये = in strength निपातितः = has been felled.

'For the sake of this Sita, the wide eyed one, Vali of great strength has been killed, Kabanda also equalling Ravana in strength has been felled.'

विराधः च हतः सम्ख्ये राक्षसो भीम विक्रमः वने रामेण विक्रम्य महा इन्द्रेण इव शम्बरः ॥ ५-१६-८

वने	= in the forest	सम्ख्ये	= during war	विराधः	= Virada
भीम विक्रमः	= of horrible prowess	हतः	= has been killed	रामेण	= by Raama
विक्रम्य	= by valour	शम्बरः इव	= like Sambara	महा इन्द्रेण	= by Mahendra.

'In the forest during war Virada of horrible prowess has been killed by Raama by valour, like Sambara by Mahendra.'

चतुर् दश सहस्राणि रक्षसाम् भीम कर्मणाम् निहतानि जन स्थाने शरैर् अग्नि शिख उपमैः ।। ५-१६-९

जन स्थाने	= at Janastaana	चतुर् दश	= fourteen thousands	रक्षसान् = of raksasas
भीम कर्मणाम्	= of terrible deed	सहस्राणि निहतानि	= have been killed	अग्नि शिख = by arrows equalling शरे: tongues of fires.

'At Janastaana fourteen thousands of rakshasas of terrible deed have been killed by arrows equalling tongues of fires.'

करः च निहतः सम्ख्ये त्रिशिराः च निपातितः दूषणः च महा तेजा रामेण विदित आत्मना ।। ५-१६-१०

रामेण	= by Raama	विदित	=	with a famed mind	ख़्हरश्च	=	Khara has been killed
		आत्मना			निहतः		
त्रिशिराः च	= Trisira also has been	महातेजाः	=	Duushana with great	सम्ख्ये	=	in war.
निपातितः	fell down	दूषणः च		glory also (has been			
				killed)			

'By Raama with a famed mind, Khara has been killed, Trisira also has been fell down, Duushana with great glory also has been killed in war.'

ऐश्वर्यम् वानराणाम् च दुर्लभम् वालि पालितम् अस्या निमित्ते सुग्रीवः प्राप्तवान् लोक सत्कृतम् ॥ ५-१६-११

अस्याः	= for Her	निमित्ते	= sake	सुग्रीवः	= Sugreeva
प्राप्तवान्	= obtained	ऐश्वर्यम्	= wealth	वानराणाम्	= of Vanaras

वालि	= ruled by Vali	दुर्लभम्	=	difficult to be obtained	लोक	=	and worshiped by the
पालितम्					सत्कृतम्		world.

'For Her sake Sugreeva obtained wealth of vanaras ruled by Vali difficult to be obtained and worshiped by the world.'

सागरः च मया क्रान्तः श्रीमान् नद् नदी पतिः अस्या हेतोर् विशाल अक्ष्याः पुरी च इयम् निरीक्षिता ।। ५-१६-१२

अस्याः हेतो	= for Her sake	विशाल	= with wide eyes	सागरः च	= the ocean
		अक्ष्याः			
नद् नदी पतिः	= lord of rivers and	क्रान्तः	= has been crossed	मया	= by me
	streams				
इयम्	= this	पुरी च	= city also	निरीक्षिता	= has been explored.

'For the sake of Her, with wide eyes, the ocean, lord of rivers and streams, has been crossed by me; this city also has been explored.'

यदि रामः समुद्रान्ताम् मेदिनीम् परिवर्तयेत् अस्याः कृते जगत् च अपि युक्तम् इति एव मे मितः ।। ५-१६-१३

यदि	= if	रामः	= Raama	अस्याः कृते =	for Her sake
परिवर्तयेत्	= turns upside down	मेदिनीम्	= earth	समुद्रान्ताम् =	with the ocean at the
जगत् च अपि	= and the entire universe	युक्तम् इति	= it is fair	एव मे मितः =	end this is my opinion.

'If Sri Raama for Her sake turns upside down the earth with the ocean at the end, and the entire universe it is fair, this is my opinion.'

राज्यम् वा त्रिषु लोकेषु सीता वा जनक आत्मजा त्रैलोक्य राज्यम् सकलम् सीताया न आप्नुयात् कलाम् ॥ ५-१६-१४

- त्रिषु लोकेषु	= among three worlds	राज्यम् वा	= kingdom or
जनकात्मज	= the daughter of Janaka	सकलम्	= all the kingdom of न आप्रुयात् = will not approach
		त्रैलोक्य	three worlds
		राज्यम्	
सीतायाः	= a sixteenth part of Sita.		'
कलाम्			

'Among three worlds, if it is a choice between kingdom or Sita, the daughter of Janaka, all the kingdom of three worlds will not approach a sixteenth part of Sita.'

इयम् सा धर्म शीलस्य जनकस्य महात्मनः सुता मैथिलराजस्य सीता भर्तृदृढ व्रता ।। ५-१६-१५

इयम्	= This She	सा सीता	= is that Sita	सुता	= the daughter
जनकस्य	= of king Janaka of	महात्मनः	= the great soul	धर्म शीलस्य	= and noble one
मैथिलराजस्य	Mithila				
भर्तृदृडव्रत	= with a firm resolution				
	towards husband.				

'This She is that Sita, the daughter of king Janaka of Mithila, the great soul, and noble one with a firm resolution towards husband.'

उत्थिता मेदिनीम् भित्त्वा क्षेत्रे हल मुख क्षते पद्म रेणु निभैः कीर्णा शुभैः केदार पांसुभिः ।। ५-१६-१६

क्षेत्रे हल मुख	=	while a field was being	उत्थित	Π	=	(She) rose up	मेदिनीम		=	splitting the earth
क्षते		ploughed					भित्त्वा			
कीर्णा	=	covered	शुभैः	केदार	=	by auspicious dust of	पद्म	रेणु	=	equalling pollen.
			पाम्सुनि	मेः		field	निभैः			

'While a field was being ploughed She rose up splitting the earth covered by auspicious dust of field equalling pollen.'

विक्रान्तस्य आर्य शीलस्य सम्युगेषु अनिवर्तिनः स्रुषा दशरथस्य एषा ज्येष्ठा राज्ञो यशस्विनी ।। ५-१६-१७

एषा	= She is	यशस्विनी	= the famed	ज्येष्ठा स्त्रुषा	= eldest daughter-in-
-					O
					law
	44	~	_	~ ~	
राज्ञः	of king Dasaratha	विकान्तस्य	valorous one	अनिवर्तिनः	not turning back
	O				O
दशरथस्य					
				1	
सम्युगषु	= in the battle.				

'She is the famed eldest daughter-in-law of king Dasaratha the valorous one, not turning back in the battle.'

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य रामस्य विदित आत्मनः इयम् सा दियता भार्या राक्षसी वशम् आगता ।। ५-१६-१८

इयम्	= this She	द्यिता भार्या	dear w	ife		रामस्य	= of Raama
धर्मज्ञस्य	= the righteous one	कृतज्ञस्य	gratefu	l one		विदित	= knower of Self
						आत्मनः	
आगता	= has obtained	राक्षसी	capture	of	de-		
		वसम्	mones	es.			

'This She the dear wife of Raama the righteous one, grateful one, knower of Self has obtained capture of demonesses.'

सर्वान् भोगान् परित्यज्य भर्तृ स्नेह बलात् कृता अचिन्तयित्वा दुहुखानि प्रविष्टा निर्जनम् वनम् ॥ ५-१६-१९

सम्तुष्टा फल मूलेन भर्तृ शुश्रूषणा परा या पराम् भजते प्रीतिम् वने अपि भवने यथा ।। ५-१६-२०

सा इयम् कनक वर्ण अन्गी नित्यम् सुस्मित भाषिणी सहते यातनाम् एताम् अनर्थानाम् अभागिनी ।। ५-१६-२१

या	= whoever Sita	परित्यज्य	= abandoning	सर्वान् = all comforts
_				भोगान्
भर्तृ स्नेह	= forced by the love to-	अचिन्तयित्वा	= not thinking	दुह्खानि = (about) sorrows
बलाकृता	wards husband			
प्रविष्टा	= entering	निर्जनम्	= forest unpopulated	सम्तुष्टा = being happy
		वनम्	with humans	
फल मूलेन	= with fruits and roots	भर्तृ शुश्रूषणा	= devoted to the service	वने अपि = even in forest
		परा	of Her husband	
भजते	= is getting	पराम्	= great happiness	भवने यथा = like in a palace
		प्रीतिम्		
कनक वर्ण	= the one with golden	नित्यम्	= always with a smiling	अनर्थानाम् = not suited to misfor-
अन्गी	limbs	सुस्मित	talk	अभागिनी tunes
		भाषिणी		
सा इयम्	= that this Sita	सहते	= is bearing	एताम् = all this suffering.
				यातनाम्

'Whoever Sita abandoning all comforts, forced by the love towards husband not thinking about sorrows, entering forest unpopulated with humans, being happy with fruits and roots, devoted to the service of Her husband, even in forest is getting great happiness like in a palace, the one with golden limbs, always with a smiling talk, not suited to misfortunes - that this Sita is bearing all this suffering.'

इमाम् तु शील सम्पन्नाम् द्रष्टुम् इच्चति राघवः रावणेन प्रमथिताम् प्रपाम् इव पिपासितः ॥ ५-१६-२२

राघवः	= Raama	द्रष्टुम् इच्चति	=	likes to see	इमाम्	=	this Sita
सीलसम्पन्नाम्	= who is endowed with	रावणेन	=	and tormented by Ra-	पिपासितः	=	like a thirsty one for
	excellent character	प्रमथिताम्		vana	प्रपाम् इव		a place where water is
							available freely.

'Sri Raama likes to see this Sita who is endowed with excellent character and tormented by Ravana, like a thirsty one for a place where water is available freely.'

Formatted by आकु 235 ©देशराजु हनुमन्त राव

अस्या नूनम् पुनर् लाभाद् राघवः प्रीतिम् एष्यति राजा राज्य परिभ्रष्टः पुनः प्राप्य इव मेदिनीम् ॥ ५-१६-२३

अस्याः	= by Her gain	पुनः	= again	राघवः	= Raama
लाभाद्					
नूनम्	= definitely	एष्यति	= will get	प्रीतिम्	= happiness
राजा इव	= like a king	राज्य	= who lost kingdom	प्राप्यः पुनः	= getting back
		परिभ्रष्टः			
मेदिनीम्	= the land.			'	

'By Her gain again Sri Raama definitely will get happiness like a king who lost kingdom getting back the land.'

काम भोगैः परित्यक्ता हीना बन्धु जनेन च धारयति आत्मनो देहम् तत् समागम कान्क्षिणी ।। ५-१६-२४

परित्यक्ता	= left	काम भोगैः	=	by coveted	enjoy-	हीना	=	lacking
				ments				
बन्धु जनेन च	= relatives also	धारयति	=	(Sita) is keeping	g	देहम्	=	body
तत् समागम	= desirous of meeting							
कान्क्षिणी	with Raama.							

'Left by coveted enjoyments, lacking relatives also Sita is keeping body desirous of meeting with Sri Raama.'

न एषा पश्यति राक्षस्यो न इमान् पुष्प फल द्रुमान् एकस्थ हृदया नूनम् रामम् एव अनुपश्यति ॥ ५-१६-२५

एषा	= She	न पश्यति	= is not seeing	राक्षस्यः	= demonesses
न	= not	पुष्प फल	= flowers fruits or trees	एकस्थ हृदया	= with a single heart
		द्रमान्			
रामम् एव	= is meditating only on	नूनम्	= this is sure.		
अनुपश्यति	Sri Raama				

'She is not seeing demonesses, not flowers, fruits or trees and with a single heart is meditating only on Sri Raama - this is sure.'

भर्ता नाम परम् नार्या भूषणम् भूषणाद् अपि एषा हि रहिता तेन शोभन अर्हा न शोभते ।। ५-१६-२६

भर्ता नाम	= husband is	हि	=	indeed	परम्	=	the greatest adorn-
					भूषणम्		ment
नार्याः	= for a woman	भूषणाद् अपि	=	greater than jewellery	एषा	=	this Sita
शोभन अर्हा	= though deserving of	न शोभते	=	is not looking charm-	तेन रहिता	=	without Sri Raama.
	decoration			ing			

'Husband is indeed the greatest adornment for a woman greater than jewellery; this Sita though deserving of decoration, is not looking charming without Sri Raama.'

दुष्करम् कुरुते रामो हीनो यद् अनया प्रभुः धारयति आत्मनो देहम् न दुह्खेन अवसीदति ।। ५-१६-२७

रामः	= Sri Raama	हीनाः	= (although) bereft	अनया	= of Her
प्रभुः	= that Lord Sri Raama	कुरुते	= is doing	दुष्करम्	= an impossible task
धारयति इति	= by retaining	आत्मनः	= His body	न अवसीदति	= not being depressed
यद्		देहम्			
दुह्खेन	= by sorrow.		'	I	

'Sri Raama although bereft of Her that Lord Raama is doing an impossible task by retaining His body and not being depressed by sorrow.'

इमाम् असित केश अन्ताम् शत पत्र निभ ईक्षणाम् सुख अर्हाम् दुःखिताम् ज् आत्वा मम अपि व्यथितम् मनः ।। ५-१६-२८

ज्आत्वा	= knowing	इमाम्	= Her	असित केश	= with black ended hairs
_				अन्ताम्	
शत पत्र निभ	= with lotus like eyes	सुख अर्हाम्	= deserving of comforts	दुःखिताम्	= in sorrow
ईक्षणाम्					
	= my mind also	व्यथितम्	= is gloomy.		
अपि					

'Knowing Her with black ended hairs, with lotus like eyes, deserving of comforts, and in sorrow, my mind also is gloomy.'

क्षिति क्षमा पुष्कर सम्निभ अक्षी या रक्षिता राघव लक्ष्मणाभ्याम् सा राक्षसीभिर् विकृत ईक्षणाभिः सम्रक्ष्यते सम्प्रति वृक्ष मूले ॥ ५-१६-२९

या	= whoever (Sita)	क्षिति क्षमा	= with earth like pa- पुष्कर सम्निम = with e	yes resembling
			tience अक्षी lotuses	
रक्षिता	= was protected	राघव	= by Sri Raama and Lak- सा = that Sit	a
		लक्ष्मणाभ्याम्	shmana	
सम्प्रति	= now	सम्रक्ष्यते	= is being guarded राक्षसीभिः = by ogre	esses
विकृत	= with crooked eyes	वृक्ष मूले	= at the base of a tree.	
ईक्षणाभिः				

'Whoever Sita with earth-like patience, with eyes resembling lotuses, was protected by Sri Raama and Lakshmana, that Sita now is being guarded by ogresses with crooked eyes at the base of a tree.'

हिम हत निलनी इव नष्ट शोभा व्यसन परम्परया निपीड्यमाना सह चर रहिता इव चक्र वाकी जनक सुता कृपणाम् दशाम् प्रपन्ना ।। ५-१६-३०

नष्ट शोभा	= with lost glory	हिम हत	=	like a lotus plant hit by	निपीड्यमाना	=	being tormented
		निलनी इव		snow			
व्यसन	= by a series of calami-	जनक सुता	=	Sita	प्रपन्न	=	obtained
परम्परया	ties						
कृपणाम्	= a pitiable condition	चक्र वाकी इव	=	like a chakravaka bird	सह चर	=	without a companion.
दशाम्					रहिता		

'With lost glory like a lotus plant hit by snow, being tormented by a series of calamities, Sita obtained a pitiable condition like a chakravaka bird without a companion.'

अस्या हि पुष्प अवनत अग्र शाखाः शोकम् दृढम् वै जनयति अशोकाः हिम व्यपायेन च शीतरिशमः रभ्युत्थितो न एक सहस्र रिमः ।। ५-१६-३१

अशोकाः	= Ashoka trees	पुष्प अवनत	=	with	bent	branches	जनयन्ति	=	are giving rise to
		अग्र शाखाः		due to	o flowe	ers			
शोकम्	= gloom	दृढम्	=	a lot			अस्याः	=	to Her
हिम व्यपायेन	= due to melting of snow	अभ्युत्थितः	=	the ri	sen up		सीतरिशमः च	=	moon also
न एक सहस्र	= with thousands of rays						•		
रिंमः	(is causing grief).								

'Ashoka trees with bent branches due to flowers are giving rise to gloom a lot to Her Due to melting of snow the risen up moon also with thousands of rays is causing grief.'

> इति एवम् अर्थम् किपर् अन्ववेक्ष्य सीता इयम् इति एव निविष्ट बुद्धिः संश्रित्य तस्मिन् निषसाद वृक्षे बली हरीणाम् ऋषभः तरस्वी ।। ५-१६-३२

ਕਲੀ	= the mighty one	हरीणाम्	=	the best among va-	तरस्वी	=	quick one
		ऋषभः		naras			
कपिः	= Hanuma	इति एवम्	=	thus	अन्ववेक्ष्य	=	observed
अर्थम्	= the subject	इयम् सीता	=	this is Sita	इति एव	=	thus
निविष्ट बुद्धिः	= with a firm mind	निषसाद	=	sat	तस्मिन् वृक्षे	=	at that tree
सम्श्रित्य	= leaning against (it).			'			

The mighty one, the best among vanaras, quick one, Hanuma thus observed the subject: 'This is Sita!' - thus with a firm mind sat at that tree, leaning against it.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षोडशः सर्गः ।।

Thus completes 16th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

17 Sarga 17 - सप्तद्शः सर्ग

Hanuma Sees Seetha With Ogresses

Introduction -

In this chapter Hanuma sees Sita surrounded by ogresses.

ततः कुमुद्षण्डाभो निर्मलम् निर्मलोद्यः प्रजगाम नभश्चन्द्रो हंसो नीलिमवोद्कम् ॥ ५-१७-१

ततः	= Thereafter	चन्द्रः	= the moon	निर्मल उदयः	= with a peaceful rise
कुमुद	= with radiance equal-	प्रजगाम	= obtained	निर्मलम्	= clear sky
षन्डाभः	ing that of a group of			नभः	
	lotuses				
इव	= like	हम्सः	= a swan	नीलम्	= blue water
				उदकम्	

Thereafter the moon with a peaceful rise, with radiance equaling that of a group of lotuses, obtained the clear sky like a swan obtaining blue water.

साचिव्यमिव कुर्वन् स प्रभया निर्मलप्रभः चन्द्रमा रश्मभिः शीतैः सिषेवे पवनात्मजम् ॥ ५-१७-२

सः चन्द्रमाः	= that moon	निर्मल प्रभः	= with a peaceful glow	सिषेवे	= served
पवनात्मजम्	= Hanuma	शीतैः	= with cool rays	कुर्वन् इव	= as though performing
		रिंमभिः			
साचिव्यम्	= help	प्रभाया	= with radiance.		

That moon with a peaceful glow served Hanuma with cool rays as though performing help with radiance.

स ददर्श ततः सीताम् पूर्णचन्द्रनिभाननाम् शोकभारैरिव न्यस्तां भारैर्नावमिवाम्भसि ।। ५-१७-३

ततः	= Thereafter	सः	=	Hanuma	ददर्श	=	saw
सीताम्	= Sita	पूर्ण चन्द्र	=	with face like a full	न्यस्ताम्	=	put down
		निभ्हननाम्		moon			
शोकभारैः	= by the weight of grief	नावमिव	=	like a ship	न्यस्ताम्	=	sinking down
अम्भसि	= in water	भारैः	=	due to weight			

Thereafter Hanuma saw Sita with a face like a full moon, put down by the weight of grief, like a ship sinking down in water due to weight.

दिदृक्षमाणो वैदेहीम् हनुमान् मारुतात्मजः स ददर्शाविदूरस्था राक्षसीर्घोरदर्शनाः ।। ५-१७-४

एकाक्षीमेककर्णाम् च कर्णप्रावरणाम् तथा अकर्णाम् राङ्ककर्णाम् च मस्तकोच्छ्वासनासिकाम् ॥ ५-१७-५

अतिकायोत्तमाङ्गीं च तनुदीर्घशिरोधराम् ध्वस्तकेशीम् तथाकेशीम् केशकम्बलधारिणीम् ॥ ५-१७-६

लम्बकर्णललाटाम् च लम्बोदरपयोधराम् लम्बोष्ठीं चुबुकोष्ठीं च लम्बास्याम् लम्बजानुकाम् ॥ ५-१७-७

हस्वाम् दीर्घाम् च कुङाम् विकटाम् वामनां तथा करालाम् भुग्नवऋाम् च पिङ्गाक्षीम् विकृताननाम् ॥ ५-१७-८

मारुतात्मजः	= Hanuma	दिदृक्षमाणः	=	wanting to see	वैदेहीम्	=	Sita
ददर्श	= saw	विदूरस्था	=	nearby	राक्षसीः	=	ogresses
घोर दर्शनाः	= with horrible appear-	एकाक्षीम्	=	(ogress) with one eye	एककर्णाम्	=	and (another) with a
	ance				च		single ear
तथा	= and also	कर्णप्रावरणाम्	=	one with ears as cover-	सङ्क कर्णाम्	=	with conch shell like
				ing body	-		ears
मस्तकोच्चास	= one with fattened nose	तनु दीर्घ	=	one with a lean and	ध्वस्तकेसीम्	=	one with disheveled
नासिकाम्	up to head	शिरोधराम्		long neck			hair
तथा	= and also	अकेशीम्	=	one without hair	केशकम्बल	=	one with hair like a
					धारिणीम्		blanket
लम्ब कर्ण	= one with hanging	लम्बोष्टीम्	=	one with hanging face	चुबुकोष्टीम्	=	one with lips at chin
ललाताम् च	stomach and breasts						_
लम्बास्याम्	= one with hanging face	लम्बजानुकाम्	=	with hanging knees	हस्वाम्	=	one who is short
दीर्घाम्	= one who is tall	तथा	=	and also	कुड्डाम्	=	hunch backed one
विकटाम्	= one who is distorted	वामनाम्	=	one is dwarf	तथा	=	and also
करालाम्	= one with high teeth	भुग्न वऋाम्	=	and one with crooked	पिङ्गाक्षीम्	=	one with green eyes
	· ·	च		mouth			•
विकृताननाम्	= one with a horrible				I		
	face.						

Hanuma wanting to see Sita saw nearby ogresses with horrible appearance - one with one eye; one with a single ear and also one with ears as covering; one with conch shell like ears; one with fattened nose up to head; one with lean and long neck; one with disheveled hair and also one without hair; one with blanket like hair; one with hanging stomach and breasts; one with hanging face; one with lips at chin; one with hanging face;

one with hanging knees; one who is short; one who is tall and also hunch backed one; one who is distorted; a dwarf one and also one with high teeth and one with crooked mouth, one with green eyes and one with a horrible face.

विकृताः पिङ्गलाः कालीः कोधनाः कलहप्रियाः कालायसमहाशूलकूटमुद्गधारिणीः ।। ५-१७-९

वराहमृगशार्दूलमहिषाजशिवामुखीः गजोष्ट्र हयपादीश्च निखातशिरसोपराः ॥ ५-१७-१०

एकहस्तैकपादाश्च खरकण्यश्वकणिकाः गोकणीर्हस्तिकणीर्इश्च हरिकणीस्तथापराः ।। ५-१७-११

अतिनासाश्च तिर्यङ्गासा अनासिकाः गजनन्निभनासाश्च ललाटोच्चासनासिकाः ॥ ५-१७-१२

हस्तिपादा महापादा गोपादाः पादचूळिकाः अतिमात्रशिरोग्रीवा अतिमात्रकुचोद्रीः ॥ ५-१७-१३

अतिमात्रस्यनेत्राश्च दीर्घजिह्वानखास्तथा अजामुखीर्हस्तिमुखीर्गोमुखाः सूकरीमुखीः ।। ५-१७-१४

हयोष्ट्रखरवऋाश्च राक्षसीघोरदर्शनाः शूलमुद्गरहस्ताश्च कोधनाः कलहप्रियाः ॥ ५-१७-१५

कराळा धूम्रकेशीश्च राक्षसीर्विकृताननाः पिबन्तीः सततं पानं सदा मां ससुराप्रियाः ।। ५-१७-१६

मांसशोणितदिग्धाङ्गीर्मांसशोणितभोजनाः ता ददर्श कपिश्रेष्ठो रोमहर्षणदर्शनाः ।। ५-१७-१७

स्कन्धवन्तमुपासीनाः परिवार्य वनस्पतिम् ।

कपि घ्रेस्ठः	= Hanuma	दद्ऱ्श	aw	विकृताः = horrible ones
पिङ्गलाः	= dark complexioned	क्रोधनाः	ngry ones	kalaha = those who like quar-
	ones			priyaaH rels
कालायसमहा	= ones wearing big darts	मृग शार्दूल	rith faces like those of	गजोष्ट्र = with feet like
शूल कूट	mallets and clubs of	महिषा शिवा	igs; deer; tigers; buf-	हयपादीः those of elephants
मुद्गर धारिनीः	iron;	मुखीः	aloes; goats; she-foxes	camels;horses;
निखात	= with heads sunk into	अपराः	ome others	एक हस्तैक = with a single hand and
शिरसः	bodies	, 00		पादाश्च those with single foot
खर कर्ण्यस्व	= those with donkey	गोकर्णीः	nose with cow ears	हस्ति कर्णीः = those with elephant
कर्णिका	ears and horse ears			ears
हरि कर्णीः	= those with monkey	अपराः	nd some others	अनासाः = without nose
•	ears	C (		
अति नासाश्च	= with big nose	तिर्यज्ङासाः	nose with horizontal	विनासिकाः = those with crooked
			ose	nose
गजसन्निभ	= those with elephant-	ललाटोच्चास नासिकाः	ose fixed in forehead	हस्ति पादाः = with feet like those of
नासाश्च	like nose			elephant
महापादाः	= those with big feet	गोपादाः	nose with cow like	पाद चूळिकाः = those with hair on
अतिमात्र	= those with big heads	थियात्रसनोट	eet nose with big nipples	their feet अतिमात्रास्यनेत्रश्च those with big mouths
जारानात्र शिरोग्रीवाः	and necks	ગાતનાત્રયુ, વાવ	nd big stomach	and eyes
दीर्घजिह्ना	= with long tongues and	तथा	nd also	ajaamukhiiH= those with face like
नखाः नखाः	nails	(1-41)	ara aroo	that of a she-goat
हस्तिमुखीः	= those with elephant	गोमुखीः	nose with face like	सूकरी मुखीः = those with face of a
. 3	like face	,	nat of a cow	she-pig
हयोष्ट्रखरवऋाश्च	F = with faces like those of	घोरदर्शनाः	nose with horrible ap-	राक्षसीः = ogresses
•	horses; camels; don-		earance	O
	keys;			
शूल मुद्गर	= carrying pikes and	क्रोधनाः	ngry ones	कलह प्रियाः = those who like quar-
हस्ताश्च	clubs in their hand			rels
कराळाः	= those with high teeth	धूम्र केसीश्च	rith hair color like	विकृतानाः = with horrible faces
			nat of smoke	
सततम्	= always	पिबन्तीः	rinking	पानम् = liquor
सदा	= always	माम्ससुरा	esiring meat and	माम्स = with body smeared by
		प्रियाः	quor	शोणितदिग्धाङ्गी meat and blood
माम्स	= with meat and blood	रोमहर्षण	hose appearance	उपासिन्नाः = sitting
शोणित	as food	दर्सनाः	nade hair to stand up	
भोजनाः				
परिवार्य	= around	वनपतिम्	great tree	स्कन्धवन्तम् = with huge trunk

Hanuma saw horrible ogresses, dark complexioned ones, angry ones, those who like quarrels, ones wearing big darts, mallets and clubs of iron, with faces like those of pigs, deer, tigers, buffaloes, goats, she-foxes, with feet like those of elephants, camels, horses, with heads sunk into bodies, with single hand and single foot, those ears like that of donkeys and horses, those with cow ears, those with elephant ears, those with monkey ears, and some others without nose, those with horizontal nose, those with crooked nose, those with elephant-like nose, toes with nose fixed in forehead, with feet like those of elephant, those with big feet, those with cow like

feet, those with hair on their feet, those with big heads and necks, those with big nipples and big stomach, those with big eyes and mouths, with long tongues and nails, and also the a face like that of a she-goat, those with elephant like face, those with face like that of a cow, those with face of a she-pig, those with faces like those of horses, camels, donkeys, those with horrible appearance, ogresses carrying pikes and clubs in their hand, angry ones, those who like quarrels, those with high teeth, with hair color like that of smoke, with horrible faces, always drinking liquor, always desiring meat and liquor, with body smeared by meat and blood, with meat and blood as food, whose appearance made hair to stand up, sitting around a great tree with huge trunk.

तस्याधस्ताच ताम् देवीम् राजपुत्रीमनिन्दिताम् ।। ५-१७-१८ लक्षयामास लक्ष्मीवान् हनुमान् जन्कात्मजाम् ।

हनुमान्	= Hanuma	लक्ष्मीवान्	= the glorious one	लक्षयामास	= saw
ताम् देवीम्	= that Sita	राजपुत्रीम्	= the princess	जन्कात्मजाम्	= daughter of Janaka
अनिन्दिताम्	= unblemished one	तस्य	= below that tree		
		अधस्तात्			

Hanuma the glorious one saw that Sita, the princess, daughter of Janaka, unblemished one below that tree.

निष्प्रभाम् षोकसन्तप्ताम् मलसम्कुलमूर्धजाम् ।। ५-१७-१९ क्षीणपुण्याम् च्युताम् भूमौ ताराम् निपतितामिव।

निष्प्रभाम्	= lack lustre one	शोकसम्तप्ताम्	=	being	tormented	by	मलसम्कुल	मूर्धज ~~म~~	with hair covered	by
				grief					dirt	
क्ष्हिण	= with merits exhausted	तारामिव	=	like a st	tar		च्युताम्	=	fallen from heaven	ıS
पुण्याम्										
भूमौ	= that fell on ground.									
निपतिताम										

She was lack luster being tormented by grief, with hair covered by dirt, with merits exhausted, like star fallen from heavens onto ground.

चारित्रव्यपदेशाड्यां भर्तृदर्शनदुर्गताम् ।। ५-१७-२० भूषणैरुत्तमोद्दीनाम् भर्तृवात्सल्यभूषणाम् ।

चारित्रव्यपदेः	तादाम् rich with fame of char-	भर्तृदर्शन	=	poor due to not seeing	हीनाम्	=	lacking
	acter	दुर्गताम्		husband			
उत्तमैः	= excellent ornaments	भर्तृवात्सल्य	=	with husband's love as			
भूषनैः		भूषणाम्		ornament.			

She was rich with fame of lofty character, poor due to not seeing husband, lacking excellent ornaments, with husband's love as ornament.

राक्षसाधिपसम्रुद्धाम् बन्धुभिश्च विना कृताम् ।। ५-१७-२१ वियूथाम् सिम्हसम्रुद्धाम् बद्धाम् गजवधूमिव

राक्षाधिप	=	Being held captive by	कृताम्	=	made	बन्धुभिः विना	=	without relatives
संरुद्धाम्		Ravana				च		
गजवधूमिव	=	like a she-elephant	वियूधाम्	=	without herd	सिंह	=	being detained by a
						संरुद्धाम्		lion.
						बद्धाम्		

Being held captive by Ravana, without any relatives, She was like a she-elephant without herd, being detained by a lion.

चन्द्ररेखाम् पयोदान्ते शारदाबैरिवावृताम् ।। ५-१७-२२ क्रिष्टरूपामसंस्पर्शादयुक्तामिव वस्रकीम् ।

चन्द्ररेखामिव	= like moon	आवृताम्	= being covered	शारदाभ्रेः = by clouds
पयोदान्ते	= at the end of rainy sea-	क्रिष्त रुपाम्	= With an appearance	असम्स्पर्शात् = due to lack of contact
	son		lacking lustre	(with husband)
वलाकीमिव	= like Veena	आयुक्ताम्	= which was unplucked.	

She was like moon being covered by clouds at the end of rainy season with an appearance lacking lustre due to lack of contact with husband, was like an unplucked Veena.

स ताम् भर्तवशे युक्तामयुक्ताम् राक्षसीवशे ।। ५-१७-२३ अशोकवनिकामध्ये शोकसागरमाष्ठ्रताम् ।

सीताम्	= (Hanuma saw)Sita	भर्तृवशे	= being suited to be with	राक्षसीवशे	= in the custody of
		युक्ताम्	her husband		ogresses
अशोकवनिका	= in the middle of	अप्रुताम्	= being immersed	शोक	= in an ocean of grief.
मध्ये	Ashoka garden			सागराम्	

Hanuma saw Sita being suited to be with her husband, in the custody of ogresses, in the middle of Ashoka garden being immersed in an ocean of grief

ताभिः परिवृताम् तत्र सग्रहामिव रोहिणीम् ।। ५-१७-२४ ददर्श हनुमान् देवीम् लतामकुसुमामिव।

हनुम्मन्	= Hanuma	ददर्श	= saw	देवीम्	= Sita
तत्र	= there	परिवृताम्	= surrounded	ताभिः	= by those ogresses
सग्रहामिव	= like Rohini with plan-	लथामिव	= like a creeper	अकुसुमाम्	= without flowers.
रोहिणीम्	ets				

Hanuma saw Sita there surrounded by those ogresses, like Rohini with planets, like a creeper without flowers.

सा मलेन च दिग्धाङ्गीवपुषा चाप्यलंकृता ।। ५-१७-२५ मृणाली पङ्कदिग्धेव विभाति च न भाति च

इग्धाङ्गी	= With body smeared	मलेन	= with dirt	वपुस्शा चापि = being graced by her
				अलंकृता body
सा	= that Sita	विभाति	= shone	न विभाति च = and also not shining
मृणाली इव	= like a lotus-fibre	पङ्क दिग्धाः	= covered with dirt.	

With body smeared with dirt, being graced by Her body, that Sita shone and also did not shine, like a lotusfibre covered with dirt.

> मिलनेन तु वस्त्रेण परिक्लिप्टेन भामिनीम् ।। ५-१७-२६ संवृताम् मृगशाबाक्षीं ददर्श हनुमान् किपः।

ताम् देवीं दीनवदनामदीनां भर्तृतेजसा ।। ५-१७-२७ रक्षिताम् स्वेन शीलेन सीतामसितलोचनाम् ।

हनुमान्	= the monkey Hanuma	darasha = saw	ताम् देवीम् = that Sita
कपिः			सेथाम्
भामिनीम्	= with great beauty	asitalochanaæmwith black eye	संवृताम् = covered
वस्त्रेण	= by a cloth	परिक्रिप्टेन = which was creased	मिलनेन = dirty
मृग	= with eyes of a deer	दीनवदनाम् = with a pitiful face	अदीनाम् = not depressed
शाबाक्षीम्			
भर्तृ तेजसा	= due to the brilliance of	रिक्षताम् = protected	स्वेन शीलेन = by her own character.
	husband		

The monkey Hanuma saw that Sita with great beauty with black eyes, covered by a cloth which was creased and dirty, with eyes of a deer, with a pitiful face, not depressed due to the brilliance of her husband, protected by her own character.

ताम् दृष्ट्वा हनुमान् सीताम् मृगशाबनिभेक्षणाम् । मृगकन्यामिव त्रस्ताम् वीक्षमाणाम् समन्ततः ।। ५-१७-२८

दहन्तीमिव निःश्वासैर्वृक्षान् पछ्ठवधारिणः । सम्घातमिव शोकानाम् दुःखस्योर्मिमिवोथिताम् ।। ५-१७-२९

हनुमान्	=	Hanuma	सीताम् दृष्ट्वा	=	on seeing Sita (became	मृग		=	with eyes of a fawn
					very happy)	निभेक्षप	गाम्		
त्रस्ताम् मृग	=	fearful like a she-deer	वीक्षमणाम्	=	seeing	वृक्षान्		=	trees
कन्यामिव									
पल्लव	=	with young shoots	दहन्तीमिव	=	as though being burnt	निःश्वा	<u> </u>	=	by sighs
धारिणः 💮		-							

Hanuma became happy on seeing Sita with eyes of a fawn, fearful like a she-deer, seeing trees with young shoots, as though being burnt by sighs, like a bundle of grief, with a wave of sorrow risen up.

ताम् क्षमां सुविभक्ताङ्गीं विनाभरणशोभिनीम् प्रहर्षमतुलम् लेभे मारुतिः प्रेक्ष्य मैथिलीम् ।। ५-१७-३०

मारुतिः	= The son of wind-god	प्रेक्ष्य	= on seeing ताम् = that Sita	
	Hanuma		मैथिलीम्	
क्षमाम्	= like the goddess Earth	सुविभक्ताङ्गीम्	= with well divided विनाभरण = shining even with	hout
			body parts शोभिनीम् ornaments	
लेभे	= obtained	अतुलम्	= great joy.	
		प्रहर्शाम्		

Hanuma the son of wind god on seeing Sita that Sita like the goddess earth, with well divided body parts shining eve without ornaments, obtained great joy.

हर्षजानि च सोऽश्रूणि ताम् दृष्ट्वा मिद्रेक्षणाम् मुमुचे हनुमांस्तत्र नमश्चके च राघवम् ॥ ५-१७-३१

हनुमान्	= Hanuma	दृश्वा	= on seeing ताम् = her	
tatra	= there	मदिरेक्षणाम्	= with intoxicating eyes मुमुचे = shed	
हर्शजानि	= tears of joy	नमश्रके च	= and also paid obei- राघवम् = to Sri	Raama.
अश्रृणि			sance	

Hanuma on seeing Sita there with intoxicating eyes shed tears of joy and also paid obeisance to Sri Raama.

नमस्कृत्वा रामाय लक्ष्मणाय च वीर्यवान् सीतादर्शनसम्हृष्टो हनुमान् सम्वृतोऽभवत् ।। ५-१७-३२

सीत दर्शन	= Being joyful on seeing	हनुमान्	= Hanuma	वीर्यवान्	= the mighty one
सम्हष्ट:	Sita				
नमस्कृत्वा	= paid obeisance	रामाय	= to Sri Raama	लक्ष्मणाय च	= and to Lakshmana
सम्वृतोऽभवत्	= became covered (with		·		
	leaves)				

Being joyful on seeing Sita, Hanuma the mighty one paid obeisance to Sri Raama and to Lakshmana and became covered with leaves.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तदशः सर्गः ।।

Thus completes 17th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage

and the oldest epic.

18 Sarga 18 - अष्टाद्शः सर्ग

Ravana Comes To Seetha

Introduction -

In this chapter Hanuma sees Ravana entering Ashoka garden with a retinue of his wives following him.

तथा विप्रेक्षमाणस्य वनम् पुष्पितपादपम् । विचिन्वतश्च वैदेहीम् किंचिचेषा निशाभवत् ।। ५-१८-१

निशा	= the night		अभवत्	=	became	किंचिछेशा	=	a little remaning
तथा	= while	(Hanuma)	वैदेहीम्	=	Sita	वनम्	=	in the garden
विप्रेक्षमाणस्य	searched l	like that						
पुष्पितपादपम्	= with flow	vers in blos-				!		
	som							

A little of the night was left while Hanuma was searching like that for Sita in the garden with flowers in blossom.

षडङ्गवेदविदुषाम् कतुप्रवरयाजिनाम् । शुश्राव ब्रह्मघोषान् स विरात्रे ब्रह्मरक्षसाम् ।। ५-१८-२

सः	= That Hanuma	शुश्राव	= heard	ब्रह्म घोषान्	= Vedic sounds
विरात्रे	= early in the morning	ब्रह्मराक्षसाम्	= of Brahma Rakshasas	षडङ्ग वेद विदुषाम्	well versed in six parts of Vedas
क्रतु प्रवर याजिनाम्	who performed excel- lent sacrifices				

That Hanuma heard Vedic sounds early in the morning of Brahma Rakshasas well versed in six parts of Vedas and those who performed excellent sacrifices.

अथ मङ्गलवादित्रशब्दैः श्रुतिमनोहरैः । प्रबुध्यत महाबाहुर्दशग्रीवो महाबलः ।। ५-१८-३

अथ	= Thereafter	दसग्रीवः	= Ravana	महा बाहुः	= with great arms
महा बलः	= with great prowess	प्राबुध्यत	= was woken	मन्गलवादित्र	= by the sounds of var-
				शब्दैः	ious auspicious musi-
					cal instruments
श्रतिमनोहरै:	= pleasing to the ear			1	

Thereafter Ravana with great arms and great prowess was woken by the sounds of various auspicious musical instruments pleasing to the ear.

विबुध्य तु यथाकालम् राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् । स्रस्तमाल्याम्बरधरो वैदेहीमन्वचिन्तयात् ।। ५-१८-४

राक्षसेन्द्रः	= The king of rakshasas	प्रतापवान्	= with great might विबुध्य = woke up
यथाकालम्	= at the appropriate time	स्रस्त	= wearing slippery अन्वचिन्तयत् = remembered
		माल्याम्बर	flower garlands
		धरः	
विदेहीम्	= about Sita.		'

The king of rakshasas with great might woke up at the appropriate hour wearing slippery flower garlands remembered about Sita.

भृशं नियुक्तस्तस्याम् च मदनेन मदोत्कटः । न स तं राक्षसः कामं शशाकात्मिन गूहितुम् ।। ५-१८-५

तस्याम्	= In that Sita's matter	नियुक्तः	= directed	ब्ःऋशम्	= a lot
मदनेन	= by the god of love	मदोत्कटः	= excited by passion	सः राक्षसः	= that Rakshasa
न शसाक	= was not capable	गृहितुम्	= to suppress	आत्मनि	= in self
तम् कामम्	= that desire.				

In that Sita's matter, directed a lot by the god of love and excited by passion, that Rakshasa was not capable to suppress in self that desire.

स सर्वाभरणैर्युक्तो बिभच्छियमनुत्तमाम् । तां नगैर्बहुभिर्जुष्टाम् सर्वपुष्पफलोपगैः ।। ५-१८-६

युक्तः	= together with	सर्वाभरणैः = all ornaments विभ्रत् = wearing
अनुत्तमाम्	great glory	सः = that Ravana (entered) जुष्टाम् = having
श्रियम्		that Ashoka garden
बहुभिः नगैः	= a lot of trees	सर्वपुष्पफलोपगैः= with all fruits and
		flowers.

Together with all ornaments wearing great glory that Ravana entered that Ashoka garden having a lot of trees with all fruits and flowers.

वृतां पुष्करिणीभिश्च नानापुष्पोपशोभिताम् । सदामदैश्च विहगैर्विचित्राम् परमाद्भुताम् ।। ५-१८-७

परमाद्भुताम् = a great wonderful one नाना = shone by various flow-	 together brilliant	पुष्करिणीभिः विह गै	= with lakes = with birds
पुष्पोपशोबिताम् ers सदा मदैः = always in rut.		1161	- Will blids

Ravana entered that great wonderful Ashoka garden together with lakes, shone by various flowers, brilliant with birds always in rut.

ईहामृगैश्च विविधेर्जुष्टां डृष्टिमनोहरैः । वीथीः संप्रेक्षमाणश्च मणिकाञ्चनतोरणाः ।। ५-१८-८

नानामृगगणाकीर्णां फलैः प्रपतितैर्वृताम् । अशोकवनकामेव प्राविशत्संततद्भमाम् ।। ५-१८-९

प्राविशत्	=	(Ravana) entered	अशोकवनिकाम	मेव=	Ashoka garden	संप्रेक्षमाणश्च	= seeing
मणिकाञ्चनतोरप	ण⊭	archways of gold and	जुष्टाम्	=	crowded	ईहामृगैश्च	by artificial deer
		gems					
विविधैः	=	of various varieties	दृष्टिमनोहरैः	=	ravishing the eyes and	नानामृगगणार्वः	रीप्मेम् filled with animals of
					mind		various kinds
वृताम्	=	together	प्रपतितैः	=	with fallen fruits	संततद्रमाम	= full of trees.
			फलैः				

Ravana entered Ashoka garden seeing archways of gold and gems crowded by artificial deer of various kinds ravishing eyes and mind, filled with animals of various kinds, together with fallen fruits and full of trees.

अङ्गनाशतमात्रं तु तं व्रजन्तमनुव्रजत् । महेन्द्रमिव पौलस्त्यम्ं देवगन्धर्वयोषितः ।। ५-१८-१०

व्रजन्तम् = while going	अङ्गनाशतमात्रम् = only a hundred of	अनुव्रजत् = followed
तम् = that Ravana पौलस्त्यम्	women देवगन्धर्वयोशित≔ like Deva and Gand- harva women	महेन्द्रम् = (following) Indra.

While He was going only a hundred of women followed that Ravana like Deva and Gandharva women following Indra.

दीपिकाः काञ्चनीः काश्चिज्जगृहुस्तत्र योषितः । वालव्यजनहस्ताश्च तालवृन्तानि चापराः ।। ५-१८-११

तत्र	= there	काश्चित्	= some	योषितः =	women
जगृः	= bore	दीपिकाः	= lamps	काङ्चनीः =	of gold
अपराः	= some others	तालवृन्तानि	= (carried) chowries	वालव्यजनहस्ताश्च	(some others had) fans
					of Palmyra leaves in
					their hands.

There some women bore lamps of gold; some others carried chowries; some others had fans of Palmyra leaves in their hands.

काञ्चनैरपि भृङ्गारैर्जेहुः सिललमग्रतः । मण्डलागान् बुर्सीश्चापि गृह्यान्याः पृष्ठतो ययुः ।। ५-१८-१२

षोमे वोमेन्	= carried	सलिलम्	= water	भृन्गारैः	= in small vessels
जुहुः					
काङ्गनिः	= of gold	अन्याः	= some others	पृष्ठतः ययुः	= followed in the back
गृह्य	= taking	ब्रुसींश्चैव	= pillows	मण्डलाग्रान्	= with circular ends

Some women carried water in small vessels of gold; some others followed in the back taking pillows with circular ends.

काचिद्रलमयीं स्थालीं पूर्णां पानस्य ब्राजतम् । दक्षिणा दक्षिणेनेव तदा जग्राह पाणिना ।। ५-१८-१३

काचित्	= one	भामिनी	= woman	दक्षिना	= to the right (of Ravana)
जग्राः	= held	दक्षिनेनैव	= with her right hand	स्थालीम्	= a vesel
		पाणिना			
पानस्य	= of liqour	रत्नमयीम्	= with gem stones	पूर्णाम्	= full (of liqour)

One woman to the right of Ravana held with her right hand a vessel with gem stones filled with liqour.

राजहंसप्रतीकाशं चत्रं पूर्णशशिप्रभम् । सौवर्णदण्डमपरा गृहीत्वा पृष्ठतो ययौ ।। ५-१८-१४

अपरा	= another (woman)	पृष्थतः ययौ = went at back	गृहीत्वा = taking
छत्रम्	= an umbrella	राजहम्सप्रतीकाशम् equalling a royal swan	पूर्नेशिसप्रभाम् = with the radiance of
			full moon
सौवर्णदण्डम्	= with a golden handle.	'	

Another woman went at back taking an umbrella equalling a royal swan with the radiance of full moon with a golden handle.

निद्रामदपरीताक्ष्यो रावनस्योत्तमाः स्त्रियः । अनुजग्मुः पतिं वीरम् घनम् विद्युल्लता इव ।। ५-१८-१५

निद्रामद परीताक्ष्यो	= With sleepy eyes	उत्तमाः स्त्रियः	= best women	रावणस्य	= of Ravana
अनुजग्मुः	= followed	वीरम् पतिम्	= mighty husband	विद्युल्लताः घनमिव	like lightning (following a) cloud.

With sleepy eyes best women of Ravana followed mighty husband like lightning following a cloud.

व्याविद्धहारकेयूराः समामृदितवर्णकाः ।

समागळितकेशान्ताः सस्वेदवदनास्तथा ।। ५-१८-१६

घोर्णन्त्यो मदशेषेण निद्रया च शुभाननाः ।

स्वेद्क्षिष्टाङ्गकुसुमाः सुमाल्याकुलमूर्घजाः ।। ५-१८-१७

प्रयान्तं नैर्ऋतपतिं नार्यो मिद्ररलोचनाः । बहुमानाच कामाच प्रिया भार्यास्तमन्वयुः ।। ५-१८-१८

व्य्यविद्ध	= With displaced neck-	समामृदित	= with effaced cover (of	समागळित = with dishevelled hair
केयूराः	laces and armlets	वर्णकाः	sandal-paste)	केशान्ताः
तथा	= and also	सस्वेद	= with sweaty faces	घोर्णन्त्यः = staggering
		वदनाः		
मदशेषेण	= due to surviving trace	स्वेद क्रिष्टङ्ग	= with shrivelled flow-	सुमाल्याकुलमूर्घजाः with dishevelled hair
निद्रया च	of liqour and due to	कुसुमाः	ers on perspiring bod-	along with good gar-
	sleepiness		ies	lands
मदिरलोचनाः	= with intoxicating eyes	नार्याः	= women	प्रियाः भार्याः = who were dear wives
अन्वयुः	= followed	तम्	= that	नैर्ऋतपतिम् = king of Rakshasas
प्रयान्तम्	= who was going	बहुमानाच	= due to respect	कामाच = and due to love.

With displaced necklaces and armlets, with effaced cover of sandal-paste, with dishevelled hair, and also with sweaty faces, staggering due to surviving trace of liquor and due to sleepiness, with shrivelled flowers on perspiring bodies, with dishevelled hair along with good garlands, with intoxicating eyes, women who were dear wives followed that king of Rakshasas who was going due to respect and due to love.

स च कामपराधीनः पतिस्तासां महाबलः । सीतासक्तमना मन्दो मन्दाञ्चितगतिर्बभौ ।। ५-१८-१९

पतिः	= husband	तासाम्	= of those (women)	महाबलः	= of great might
कामपराधीनः	= who was surrendered	सच	= that Ravana also	मन्दः	= (who was) dull witted
	to lust				
सीतासक्त	= with his mind inter-	बभौ	= shone	मन्दाङ्चित	= with a slow and beau-
मनाः	ested in Sita			गतिः	tiful gait.

Husband of those women, of great might, who was surrendered to lust, that Ravana also who was dull witted, with his mind interested in Sita shone with a slow and beautiful gait.

ततः काञ्चीनिनादं च नूपुराणाम् च निस्वनम् । शुश्राव परमस्त्रीणां स कपिर्मारुतात्मजः ।। ५-१८-२०

ततः	= Thereafter	सः कपिः	= that Hanuma	मारुतात्जम्जाम् = the son of wind-god
सुश्राव	= heard	काङ्घीनिनादम्	= the sound of waist-	न्पुराणम् = and the sound of an-
			bands	निस्वनम् च klets
परमस्त्रीणाम्	= of those excellent			'
	women.			

Thereafter that Hanuma, the son of wind-god heard the sound of waist-bands and the sound of anklets of those excellent women.

तं चाप्रतिमकर्माणमचिन्त्यबलपौरुषम् । द्वारदेशमनुप्राप्तं ददर्श हनुमान् कपिः ।। ५-१८-२१

हनुमान्	= Hanuma	कपिः	=	the monkey	ददर्श	=	saw	
तम् च	= that Ravana also	अप्रतिम	=	performer of deeds	अचिन्त्य बल	=	with	unfathomable
		कर्माणम्		without an equal	पौरुषम्		might	and virility
अनुप्राप्तम्	= reaching	द्वार देशम्	=	entrance region.				

Hanuma the monkey saw that Ravana also, performer of deeds without an equal, with unfathomable might and virility, reaching the entrance region.

दीपिकाभिरनेकाभिः समन्तादवभासितम् । गन्धतैलावसिक्ताभिर्द्रियमाणाभिरय्रतः ।। ५-१८-२२

गन्ध	=	Wettened by fragrant	घ्रियमाणाभिः	=	being carried	अग्रतः	=	in front
तैलावसिक्ताभिः		oil						
Hanuma	=	being shone	समन्तात्	=	in all directions	अनेकाभिः	=	by many
saw								
Ravana								
अवभासितम्								
दीपिकाभिः	=	lamps						

Wettened by fragrant oil, being carried in front of Ravana, Hanuma saw Ravana being shone in all directions by many lamps.

कामद्र्पमदेर्युक्तं जिह्मताम्रायतेक्षणम् । समक्षमिव कन्द्र्पमपविद्धशरासनम् ।। ५-१८-२३

युक्तम्	= together	कामदर्पमदैः =	with lust vanity and	जिह्मताम्रायतेक्षणम् with wide red eyes
			intoxication	which were slanted
समक्षम्	= like Manmadha	अपविद्धशरासनम्⊨	with bow kept at a dis-	
कन्दर्पमिव			tance	

Hanuma saw Ravana together with lust, vanity and intoxication, with wide red eyes which were slanted, like the god of love in person with bow kept at a distance.

मथितामृतफेनाभमरजोवस्त्रमुत्तमम् । सलीलमनुकर्षन्तं विमुक्तं सक्तमङ्गदे ।। ५-१८-२४

सिल्लिम् = playfully	21115		11
सिलेल्लम् = playfully	अनुकषन्तम्	= readjusting	uttamam = excellent (upper) gar-
			vastram ment
मथितामृतफेनाभ ~~य~~ With the lustre	of अरजः	= without stain	vimuktam = slipping
churned nectar frot			
अङ्गदे = being entangled w	ith		·
सक्तम् armlet .			

Hanuma saw Ravana playfully readjusting his excellent upper garment with the luster of churned nectar froth, without stain, slipping being entangled in armlet.

तं पत्रविटपे लीनः अत्रपुष्पघनावृतह् । समीपमिव संक्रान्तं निध्यातुमुपचक्रमे ॥ ५-१८-२५

लीनः	= blended	पत्रविटपे	= in a branch full of	पत्रपुस्रपघनावृत⊨ covered by groups of
			leaves	leaves and flowers
उपचक्रमे	= started	निध्यातुम्	= to see	तम् = that Ravana
सम्क्रान्तमिव	= as though coming	समीपम्	= near (Him)	

Hanuma blended in a branch full of leaves covered by groups of leaves and flowers started to see that Ravana as though coming near Him.

अवेक्षमाणस्तु ततो ददर्श किपकुञ्जरः । रूपयौवनसंपन्ना रावणस्य वरस्तियः ।। ५-१८-२६

Thereafter Hanuma, the best among Vanaras looking in all directions saw best women of Ravana full of beauty and youth.

ताभिः परिवृतो राजा सुरूपाभिर्महायशाः । तस्मृगद्विजसम्घष्टं प्रविष्टः प्रमदावनम् ।। ५-१८-२७

राजा	= king	महा यशाः	= of great fame	परिवृतः	= toget	her
ताभिः	= with those women	सुरूपाभिः	= with good ap	pearance प्रविष्टः	= enter	ed
तत्	= that garden	मृगद्विजसंघुष्तम	= resounded by	y animals		
			and birds.			

King of great fame, Ravana, together with those women with good appearance entered that garden resounded by animals and birds.

क्षीबो विचित्राभरणः शङ्ककर्णो महाबलः । तेन विश्रवसः पुत्रः स दृष्टो राक्षसाधिपः ।। ५-१८-२८

वृतः परमनारीभिस्ताराभिरिव चन्द्रामाः । तं दद्र्श महातेजास्तेजोवन्तं महाकपिः ।। ५-१८-२९

सः	= that king of Rakshasas	क्षीबः	= who was intoxicated	विचित्राभरणः	= with wonderful orna-
राक्ष्साधिपः					ments
सङ्कर्णः	= with pointed ears	विश्रवसः	= son of Visravasa	चन्द्रमाः इव	= was like the moon
		पुत्रः			
ताराभिः	= together with stars	वृतः	= together	परमनारीभिः	= with best women
दृष्तः	= was seen	तेन	= by that Hanuma	महा कपिः	that great Vanara
महा तेजाः	with great brilliance	ददर्श	= saw	तम्	= that Ravana
तेजोवन्तम्	= with glory.			1	

That king of Rakshasas who was intoxicated with wonderful ornaments, with pointed ears, son of Visravasa was like the moon together with stars, together with best women was seen by Hanuma. That great Vanara with great brilliance saw that Ravana with glory.

रावणोऽयम् महाबाहुरिति संचिन्त्य वानरः । अवस्रुतो महातेजा हनुमान्मारुतात्मजः ।। ५-१८-३०

मारुतात्मजः	= The son of god of wind	वानरः	= Vanara	हनुमान्	= Hanuma
महा तेजाः	of great brilliance	अयम्	= this	महाबाहुः	= long armed one
रावणः	= is Ravana	इति	= thinking thus	अवप्रुतः	= jumped down.
		सम्चिन्त्य			

The son of god of wind Vanara Hanuma of great brilliance thinking thus 'This long armed one is Ravana', jumped down.

स तथाप्युग्रतेजाः सन्निर्धृतस्तस्य तेजसा । पत्रगुद्यान्तरे सक्तो हनुमान् संवृतोऽभवत् ।। ५-१८-३१

तथा	= thus	हनुमान्	= Hanuma	उग्र तेजाः = (altho	ough) of terrible
				सन्नपि energ	gy
निर्घूतः	= was overshadowed	तस्य तेजसा	= by Ravana's brilliance	अभवत् = (and)	became
पत्र गुह्यान्तरे	= rooted behind a group	सम्वृतः	= and was concealed		
सक्तः	of leaves				

Thus Hanuma although of terrible energy was overshadowed by Ravana's brilliance and became rooted behind a group of leaves and was concealed.

स तामसितकेशान्तां सुश्रोणीं संहतस्तनीम् । दिदृक्षुरसितापाङ्गमुपावर्तत रावणः ।। ५-१८-३२

सः रावनः = that Ravana	उपावर्तत	= neared	ताम् = Sita
असितकेशान्ताम्= with black hair	सुश्रोणीम्	with charming limbs	सम्हतस्तनीम् = with well knit breasts
असितापाङ्गाम् = with black corners of	दिदृक्षुः	= wishing to see (Her)	
eyes			

That Ravana neared Sita with black hair, with charming limbs with well knit breasts, with black corners of eyes, wishing to see Her.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टादशः सर्गः ।।

Thus completes 18th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

19 Sarga 19 - एकोनविंशः सर्ग

Seetha In Ashoka Garden

Introduction -

In this chapter Valmiki describes the plight of Sita in Ashoka garden in detail.

तस्मिन्नेव ततः काले राजपुत्री त्वनिन्दिता। रूपयौवनसम्पन्नं भूषणोत्तमभूषितम् ॥ ५-१९-१

ततो दृष्ट्वैव वैदेही रावणम् राक्षसाधिपम् । प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदली यथा ।। ५-९-२

 ततः	= Thereafter	तस्मिन्	= at that time	vaidehii	= Sita
(1(1)	= Thereafter	तारमध्	= at that time	valueiiii	= 51ta
		काले एव			
राजपुत्री	= a princess	अनिन्दिता	= without any blame	वरारोहा	of excellent limbs
प्रावेपत	= shook	कदली यथा	= like a plantain tree	प्रवाते	= in wind
दृष्ट्वैव	= on seeing	रावणम्	= Ravana	राक्षसाधिपम्	= the king of Rakshasas
रूप यौवन	= endowed with beauty	भूशणोताम	= adorned with excel-		
सम्पन्नम्	and youth	भूषितम्	lent ornaments.		

Thereafter at that time Sita a princess without any blame of excellent limbs shook like a plantain tree in wind on seeing Ravana the king of rakshasas endowed with beauty and youth adorned with excellent ornaments.

आच्छाद्योदरमूरुभ्यां बाहुभ्यां च पयोधरौ । उपविष्टा विशालाक्षी रुदन्ती वरवर्णिनी ।। ५-१९-३

विशालाक्षी	= The wide eyed Sita	वरवर्णिनी	= with excellent color	आच्छाद्य	= covering
उदरम्	= stomach	ऊरुभ्याम्	= with thighs	पयोधरौ	= breasts
बाहुभ्याम्	= with hands	उपविस्वटा	= sat down	रुदन्ती	= crying.

The wide eyed Sita with excellent color covering stomach with thighs and breasts with hands sat down crying.

दशग्रीवस्तु वैदेहीम् रिक्षतां राक्षसीगणैः । ददर्श दीनाम् दुःखार्तां नावं सन्नामिवार्णवे ।। ५-१९-४

दशग्रीवस्तु	=	Ravana	ददर्श	=	saw	वैदेहीम्	=	Sita
rakshitaam	=	protected	राक्षसीगणैः	=	by batches of ogres	दीनाम्	=	(looking) miserable
दुःखाताम्	=	being struck with grief	नावमिव	=	like a ship	सन्नाम्	=	in danger
आर्णवे	=	in the sea			- '			

Ravana saw Sita protected by batches of ogres looking miserable being struck with grief like a ship in danger in the sea.

असंवृतायामासीनाम् धरण्याम् संशितव्रताम् । चिनां प्रपतितां भूमौ शाखामिव वनस्पतेः ।। ५-१९-५

आसीनाम्	= (Hanuma saw Sita) sit-	असंवृतायाम्	n uncovered धारण्याम् = lar	nd
<del></del>	ting down	<del></del> -	la a basa da Ga Gasa a ~~marita nu~~	l
सरितव्रताम्	= with a firm resolve	वनस्पतः शाखामिव	ke a branch of a tree प्रपतिताम् = fal	len down
भुमौ	= on earth	चिन्नम्	eing torn (from the	
			ree).	

Hanuma saw Sita sitting down on uncovered land, with a firm resolve, like a branch of a tree fallen down on earth being torn from the tree.

मलमण्डनिचत्राङ्गीम् मण्डनार्हाममण्डिताम् । मृणाली पङ्कदिग्धेव विभाति न विभाति च ।। ५-१९-६

मलमण्डन	= (Hanuma saw Sita)	मण्डनार्हाम्	= suitable to decorate	अमण्डित्तम्	= without any orna-
चित्राङ्गीम्	With a strange body		with ornaments		ments
	with dirt as an orna-				
	ment				
vibhaati	= shining	मृणालीव	= like a lotus stem	पङ्कदिग्धा	= being covered with
					mud
न विभाति च	= and also not shining			,	

Hanuma saw Sita with a stange body with dirt as ornament, who although suited to decorate with ornaments was without ornaments. Although She was shining like a lotus stem covered with mud, She was not shining also.

समीपम् राजसिम्हस्य रामस्य विदितात्मनः । सङ्कल्पहयसम्युक्तैर्यान्तीमिव मनोरथैः ।। ५-१९-७

यान्तीमिव	= (Sita) Was as though	samiipam	=	near	रामस्य	=	to Raama
	going						
राजसिम्हस्य	= a lion among kings	विदितात्मनः	=	with a famous person-	मनोरथैः	=	with desires as chariot
				ality			
सम्कल्पहयसम	युक्केः tied with thoughts as			,			
	horses						

Sita was as though going near to Raama a lion among kings with a famous personality with desires as chariot tied with thoughts as horses.

शुष्यन्तीम् रुदतीमेकां ध्यानशोकपरायणाम् । दुःखस्यान्तमपश्यन्तीं रामां राममनुव्रताम् ।। ५-१९-८

रामाम्	= (Sita) a pleasant one	षुष्यन्तिम्	= was emaciated	रुदतीम्	= was crying
एकाम्	= being alone	ध्यानशोकपरा	यणस्म् having surrendered to	अपश्यन्तीम्	= not seeing
			Her thoughts and sor-		
			row		
अन्तम्	= the end	दुखस्य	= of grief	अनुव्रताम्	= following the will
रामम्	= of Raama.			1	

Sita a pleasant one, was emaciated, was crying, being alone having surrendered to Her thoughts and sorrow not seeing the end of grief, following the will of Raama.

चेष्टमानां तथाविष्टां पन्नगेन्द्रवधूमिव । धूप्यमानाम् ग्रहेणेव रोहिणीं धूमकेतुना ।। ५-१९-९

तथा	= And also	पन्नगेन्द्रवधूमिव = (Sita) was like great	चेष्टमानाम् = writhing
		she-serpant	
आविष्टाम्	= under the spell of an incantation	रोहिणीं इव = like Rohini	धूप्यमानाम् = being fumigated
धूमकेतुना 	= by a smoke colored		ı
ग्रहेन	planet called Ketu.		

And also Sita was like a great she-serpant writhing under the spell of an incantation. She was like Rohini being fumigated by a smoke colored planet called Ketu.

वृत्तशीलकुले जातामाचारवति धार्मिके । पुनः संस्कारमापन्नां जातामिव च दुष्कुले ।। ५-१९-१०

जाताम्	= Being born	धार्मिके	= in a virtuous	आचारवति	= traditional
वृत्त शील	= family with good con-	आपन्नाम्	= getting	सम्स्कारम्	= married
कुले	duct and character				
पुनः	= again	जातामिव	= (Sita was) like being	दुष्कुले	= in a bad family
			born		

Being born in a virtuous traditional family with good conduct and character and getting married, Sita appeared as if She was born in a bad family.

अभूतेनापवादेन कीर्तीम् निपतितामिव । अम्नायानामयोगेन विद्यां प्रशिथिलामिव ।। ५-१९-११

कीर्तिमिव	= (Sita was) like fame	nipatitaam = fallen down	abhuutena = (due to) false
अपवादेन	= blame	vidyaamiva = like education	प्रशिथिताम् = runied
अयोगेन	= (due to) non confor-	अम्नायानाम् = (of) learning by heart.	
	mity		

Sita was like fame fallen down due to false blame. She was like education ruined due to lack of learning by heart.

सन्नामिव महाकीर्तिं श्रद्धामिव विमानिताम् । प्रज्ञामिव परिक्षीणामाशां प्रतिहतामिव ।। ५-१९-१२

सन्नम् इव	= (Sita was) like deterio-	महाकीर्तिम्	= great fame श्रहामिव = like faith	
	rated			
विमानिताम्	= insulted	प्रञामिव	= like an understanding परिक्षीणाम् = grown feeble	
आशामिव	= like hope	प्रतिहताम्	= dulled.	

Sita was like deteriorated great fame, like insulted faith, like an understanding grown feeble, like dulled hope.

आयतीमिव विध्वस्तामाज्ञां प्रतिहतामिव । दीप्तामिव दिशं काले पूजामपहृतामिव ।। ५-१९-१३

आयतीमिव	= (Sita was) like expecta-	विध्वस्ताम्	= destroyed	आज्ञामिव	= like an order
प्रतिहताम्	tion = flouted	दीप्ताम्	= like a blazing quarter	काले	= during a period of de-
पूजामिव	= like a worship	दिशामिव अवहृताम्	= stolen		struction

Sita was like an expectation destroyed, like an order flouted; like a blazing quarter during a period of destruction, like a worship stolen.

पद्मिनीमिव विध्वस्तां हतशूरां चमूमिव । प्रभामिव तमोध्वस्तामुपक्षीणामिवापगाम् ।। ५-१९-१४

पद्मिनीमिव	= (Sita was) like a lotus	विध्वस्ताम्	= destroyed	चमूमिव	= like an army
हत शुराम्	= with killed warriors	प्रभामिव	= like light	तमोध्वस्ताम्	= destroyed by darkness
अपागामिव	= like a river	उपक्षीणाम्	= vanished.		

Sita was like a lotus destroyed, like an army with killed warriors, like light destroyed by darkness, like vanished river.

वेदीमिव परामृष्टां शान्तामग्निशिखामिव । पौर्णमासीमिव निशां राहुग्रस्तेन्दुमण्डलाम् ।। ५-१९-१५

वेदीमिव	= (Sita was) like an altar	परामृष्टाम्	= desecrated	अग्निशिखामिव = like a tongue of fire
शन्ताम्	= gone out	पौर्णमासीम्	= like a full moon night	राहुग्रस्तेन्दुमण्डल्मम् with moon devoured
		निशामिव		by Rahu.

Sita was like an altar desecrated, like a tongue of fire gone out, like a full moon night with moon devoured by Rahu.

Formatted by आकु 261 ©देशराजु हनुमन्त राव

उत्कृष्टपर्णकमलां वित्रासितविहङ्गमाम् । हस्तिहस्तपरामृष्टमाकुलां पद्मिनीमिव ।। ५-१९-१६

पद्मिनीमिव = (Sita was) like a lotus	आकुलाम् = agitated	उत्खृष्टपणकमलाम् with torned out leaves
pond		and lotuses
हस्तिहस्तपरामृष्टम् (being) roughly		
treated by the trunk of		
an elephant.		

Sita was like a lotus pond agitated with torned out leaves and lotuses, being roughly traeated by the trunk of an elephant.

पतिशोकातुरां शुष्कां नदीं विस्नावितामिव । परया मृजया हीनाम् कृष्णपक्षनिशामिव ।। ५-१९-१७

पतिशोकातुराम् = Grieved for husband	नदीमिव	= (Sita was) like a river	शुष्काम्	= dried up
विस्नाविताम् = (with water) caused to	हीनाम्	= lacking	परया मृजया	= best washing
flow out				
कृष्ण पक्ष = like a new moon night.			ı	
निशामिव				

Grieved for husband, Sita was like a river which has dried uo with water caused to flow out lacking best washing, was like a new moon night.

सुकुमारीम् सुजाताङ्गीं रत्न गर्भगृहोचिताम् । तप्यमानामिवोष्णेन मृणालीमचिरोद्धृताम् ।। ५-१९-१८

- सुकुमारीम्	= (Sita was) a delicate	सुजातङ्गीम्	= w	vith well built limbs	रत्नगर्भगृहोचिताम	~~I~~ Ę	accustomed to houses
	one						full of diamonds
तप्यमानाम्	= being tormented	उष्णेन	= b	y heat	मृणालीमिव	=	like a lotus fibre
अचिरोद्धृताम्	= uprooted short time						
	back.						

Sita was a delicate one with well built limbs, accustomed to houses full of diamonds, being tormented by heat, like a lotus fibre uprooted short time back.

गृहीतामाळितां स्तम्भे यूथपेन विनाकृताम् । निःश्वसन्तीं सुदुःखार्तां गजराजवधूमिव ।। ५-१९-१९

गजराजवधूमिव = (Sita was) Like a she-	गृहीताम्	= captured	आळिताम्	= tied
elephant स्तम्भे = to a pillar	- स्टोन	_ mada	यूधपेन विना	- (to bo) without the
	कृतन	= made	यूवपन ।पना	= (to be) without the leader of herd
निःश्वसन्तीम् = sighing	सुदुःखर्ताम्	very much tormented by grief.		
		by grier.		

Sita was like a she-elephant captured and tied to a pillar, made to be without the leader of herd, sighing, very much tormented by grief.

एकया दीर्घया वेण्या शोभमानामयत्नतः । नीलया नीरदापाये वनराज्या महीमिव ।। ५-१९-२०

दीर्घया	= with a long	एकया	=	single	वेण्या	=	plait			
शोभमानाम्	= shining	अयत्नतः	=	without effort	महीमिव	=	(Sita)	was	like	the
							earth			
नीलया	= with dark groups of	नीरदापाये	=	at the end of rainy sea-						
वनराज्या	trees			son.						

With a long single plait, shining without effort, Sita was like the earth with dark groups of trees at the end of rainy season.

उपवासेन शोकेन ध्यानेन च भयेन च । परिक्षीणां कृशां दीनामल्पाहारां तपोधनाम् ।। ५-१९-२१

परिक्षीणाम्	= wasted	क्र्इशाम्	maciated	उपवासेन	= due to fasting
शोकेन	= due to sorrow	ध्यानेन	ue to thought	भयेन च	= and due to fear
अल्पाहाराम्	= (Sita) was with limited	तपोधनाम्	and) with auste	erity as	
	food		ealth.		

Wasted, emaciated due to fasting, due to sorrow, due to thought and due to fear, Sita was with limited food and with austerity as wealth.

आयाचमानाम् दुःखार्तां प्राञ्जिलं देवतामिव । भावेन रघुमुख्यस्य दशग्रीवपराभवम् ।। ५-१९-२२

देवतामिव	= (Sita was) like a celes-	दुःखार्ताम्	=	tormented by grief	भवेन	=	by thought
	tial being						
प्राङ्गिलम्	with joined palms	अयाचमानाम्	=	desiring	दशग्रीव	=	defeat of Ravana
					पराभवम्		
रघु मुख्यस्य	= (at the hands of) Sri			,	'		
	Raama.						

Sita was like a celestial being, tormented by grief and by thought with joined palms, desiring the defeat of Ravana at the hands of Sri Raama

समीक्षमाणां रुद्तीमनिन्दितां । सुपक्ष्मताम्रायतशुक्कलोचनाम् । अनुव्रतां राममतीव मैथिलीं । प्रलोभयामास वधाय रावणः ।। ५-१९-२३

रावनः	= Ravana	प्रलोभयामास	=	(was trying) to allure	वधाय	=	(and	threatening)
							death (to	o Sita)
समीक्षमाणां	= who was looking at ev-	रुदतीम्	=	crying	अनिन्दिताम्	=	without	blame
	ery direction							
सुपक्ष्मताम्रायत	= with good eye lids	अतीव	=	with an excessive vow	रामम्	=	Sri Raam	ıa
शुक्ललोचनाम्	and reddish and white	अनुव्रतां		to follow				
	eyes							

Ravana was trying to allure and threatening death to Sita who was looking at every direction, crying, without blame, with good eye lids and reddish and white eyes, with an excessive vow to follow Sri Raama.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ।।

Thus completes 19th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 264 ©देशराजु हनुमन्त राव

20 Sarga 20 - विंशः सर्ग

Ravana Talks To Seetha

Introduction -

In this chapter Ravana entices Sita with wealth, gems, sovereignty over all wives of Ravana.

स ताम् परिवृतां दीनां निरानन्दां तपस्विनीम् । साकारैर्मधुरैवांक्यैर्न्यदर्शयत रावणः ।। ५-२०-१

रावणः	= Ravana	न्यदर्शयत	= conveyed		साकारैः	= in significant words
3 111	- (to) that Cita	חופים		(larr	वाक्यैः दीनाम्	- (rush o zuzoo) zuzwotalno d
ताम्	= (to) that Sita	पारवृताम्	= surrounded ogresses)	(by	दानाम्	= (who was) wretched
निर्रनन्दाम्	= without happiness	तपस्विनीम्	= (and) pitiable.			

Ravana conveyed in significant words to that Sita who was surrounded by ogresses, wretched, without happiness and pitiable.

मां दृष्ट्वा नागनासोरु गृहमाना स्तनोद्रम् । अद्र्शनमिवात्मानं भयान्नेतुं त्विमचसि ।। ५-२०-२

नागवासोरु	= (You are) With thighs	माम् दृष्ट्वा	= seeing me	गुहमाना	= covering
	like the trunk of an ele-				
	phant				
स्तनोदरम्	= (your) breasts and	त्वम्	= you	इच्छसीव	= desire
	belly				
नेतुम्	= obtaining	अदर्शनम्	= disappearence	आत्मानम्	= of self
भयात्	= due to fear.			ı	

'You are with thighs like the trunk of an elephant. Seeing me covering your breasts and belly, you desire obtaining disappearance of self due to fear.

कामये त्वाम् विशालाक्षि बहुमन्यस्व मां प्रिये । सर्वाङ्गगुणसम्पन्ने सर्वलोकमनोहरे ।। ५-२०-३

विशालक्षी	= O wide eyed one!	सर्वाङ्ग गुण	=	you are endowed with	सर्व	लोक	= pleasing to all people
त्वाम् कामये	= I desire you	सम्पन्ना प्रिये	=	bodily excellencies O lovable one!	मनोहरे माम्	•	= respect me.
					बहुमय	स्व	

'O wide eyed one! You are endowed with bodily excellencies, pleasing to all people. I desire you. O lovable one! respect me.'

नेह केचिन्मनुष्या वा राक्षसाः कामरूपिणः । व्यपसर्पतु ते सीते भयम् मत्तः समुत्थितम् ।। ५-२०-४

सेथे	= O Sita!	इह	=	here	केचित् न	=	there are no
मनुष्याः	= humans	कामरूपिणः	=	or ogres with ability to	ते भयम्	=	(Let)your fear
		राक्षसाः वा		change form			
समुत्थितम्	= caused	मत्तः	=	due to me	व्यपसर्पतु	=	be removed

'O Sita! Here there are no humans or ogres with ability to change form. Let your fear caused due to me be removed.'

स्वधर्मो रक्षसां भीरु सर्वथैव न संशयः । गमनं वा परस्त्रीणाम् हरणम् सम्प्रमथ्य वा ।। ५-२०-५

भीरु	= O one with fear	गमनम् वा	= obtaining	परस्त्रीणाम्	= women belonging to
					others
हरणम् वा	= or abducting	संप्रमध्य	= by force	स्वधर्मः	= is the righteous deed
रक्षसाम्	= for ogres	सर्वथैव	= by all means	संशयः न	= there is no doubt (in
					this).

'O one with fear! Obtaining women belonging to others or abducting by force is the righteous deed for ogres by all means. There is no doubt in this.'

एवं चैतद्कामां तु न त्वां स्प्रक्ष्यामि मैथिलि । कामम् कामः शरीरे मे यथाकामं प्रार्तताम् ।। ५-२०-६

मैथिलि	= O Sita!	एतत् एवम्	=	It is like this	कामः	=	desire
कामम्	= very much	यथा कामम्	=	may behave in what-	मे	=	in my
		प्रवर्तताम्		ever way it likes			
शरीरे	= body	तु	=	but	न स्पृक्ष्यामि	=	I will not touch
त्वाम्	= you	अकामाम्	=	without lust.			

'O Sita! It is like this. desire very much may behave in whatever way it likes in my body. But I will not touch you without lust.'

देवि नेह भयम् कार्यम् मिय विश्वसिहि प्रिये । प्रणयस्व च तत्वएन मैवम् भूः शिकलालसा ।। ५-२०-७

देवि	= O queen (of my heart)!	इह	= in this matter	भयम् न = fear is not to be made
				कर्यम्
प्रिये	= O love!	विश्वसिहि	= believe	मिय = in me
तत्त्वेन	= truly	प्रणयस्व	= become with love	मा भूः = do not become
शोकलालसा	= absorbed in sorrow	evam	= like this.	

'O queen of my heart! In this matter fear is not to be made. O love! Believe in me. Truly become with love. Do not become absorbed in sorrow like this.'

एकवेणी धराशय्या ध्यानं मिलनमम्बरम् । अस्थानेऽप्युपवासश्च नैतान्यौपयिकानि ते ।। ५-२०-८

एकवेणी	= single plait	धराशय्य	=	the bed of ground	ध्यानम्	=	meditation
मलिनम्	= dirty cloth	अस्थाने	=	fasting at an inappro-	एतानि	=	all these
अम्बरम्		उपवासश्च		priate time			
न	= are not useful	ते	=	to you.			
औपयिकानि							

'Single plait, the bed of ground, mediation, dirty cloth, fasting at an inappropriate time - all these are not useful to you.'

विचित्राणि च माल्यानि चन्दनान्यगरूणि च । विविधानि च वासांसि द्यान्याभरणानि च ।। ५-२०-९

महार्हिणि च पानानि शयनान्यासनानि च । गीतम् नृत्तं च वाद्यं च लभ मं प्राप्य मैथिलि ।। ५-२०-१०

मैथिली	= O Sita!	प्राप्य	= getting	माम्	= me
ਲਮ	= gain	विचित्राणि	= wonderful garlands	चन्दनानि	= sandals
		माल्यानि			
अगरूणि	= Agallochums	विविधानि	= a variety of cloths	दिव्यानि	= and best ornaments
		वासांसि च		आभरणानि	
				च	
महार्हाणि	= the best drinks	शयनानि	= beds	आसनानि च	= and seats
पानानि					
गीतम्	= song	नृत्तम् च	= and dance	वाद्यम् च	= and musical instru-
					ment.

'O Sita! After getting me gain wonderful garlands, sandals, Agallochums, a variety of cloths and best ornaments, the best drinks, beds and seats, song and dance and musical instrument.'

स्त्रीरत्नमिस मैवम् भूः कुरु गात्रेषु भूषणम् । मां प्राप्य हि कथम् नु स्यास्त्वमनर्हा सुविग्रहे ।। ५-२०-११

स्त्री रत्न्म	= You are a gem among	मा भूः	= do not be	एवम्	= like this
असि	women				
कुरु	= make	भूषणम्	= decoration	आत्ञ्षु	= on your limbs
सुविग्रहे	= O one with a good	प्राप्य	= getting	माम्	= me
	body!				
कथम् नु	= how (will you)	स्य्यः	= become	अनर्हाः	= unsuited (for luxu-
					ries).

'You are a gem among women. Do not be like this. Make decoration on your limbs. O one with a good body! Getting me how will you become unsuited for luxuries?'

इदम् ते चारु सम्जातम् यौवनम् व्यतिवर्तते । यदतीतं पुनर्नैति स्रोतः शीघ्रमपामिव ।। ५-२०-१२

इदम्	= this	ते यौवनुम्	= your youth	चारु	= born beautifully
व्यतिवर्तते अतीतम् अपाम् स्रोतः इव	is passing away passing away like the flow of water.	यत् नैति	= Whichever (youth) = will not come back	संजातम् सीघ्रम् पुनः	= (is) quickly = again

'This your youth born beautifully is passing away, whichever youth is quickly passing away will not come back again like the flow of water.'

त्वां कृत्वोपरतो मन्ये रूपकर्ता स विश्वसृक् । न हि रूपोपमा त्वन्या तवास्ति शुभदर्शने ।। ५-२०-१३

शुभ दर्शने	= O one with auspicious	रूप कर्ता	= the creator of form	
विश्वसुक्	appearance! = creator of the world	कृत्वा	= made व्याम् = you	
144/22	Lord Brahma	5./-11	- made (mg - you	
उपरतः	= and stopped	मन्ये	= I think so अन्या = Another	
नास्ति हि	= is indeed not	तव रूपोपमा	= equal to your appear-	
			ance.	

'O one with auspicious appearance! The creator of form, that creator of the world, Lord Brahma has made you and stopped - I think thus. There is not another who is equal to your appearance.'

त्वाम् समाअसाद्य वैदेहि रूपयौवनशालिनीम् । कः पुमानतिवर्तेत साक्षाद्पि पितामहः ।। ५-२०-१४

वैदेही = O Sita!	समासाद्य	= obtaining	त्वाम्	= you
रूपयौवनशालिनीम् endowed with bea	uty कः पुमान्	= which man	सक्षात्	= (even if he is) Lord
and youth			पितामहः	Brahma himself
अतिवर्तेत = will disregard (you	ı).		'	

'O Sita! Obtaining you endowed with beauty and youth, which man even if he is Lord Brahma himself will disregard (leave) you.'

यद्यत्पश्यामि ते गात्रम् शीतांशुसदृशानने । तस्मिंस्तस्मिन् पृथुश्रोणि चक्षुर्मम निबध्यते ।। ५-२०-१५

शीतांशुसदृष	नने = O one with face like	पृथुश्रोणि	= O one with broad hips!	ते	= your
	that of moon!				
यद्यत्	= whichever	गात्रम्	= limb	पश्यामि	= I see
मम	= my	चक्षुः	= eye	निबध्यते	= is getting tied
तस्मिन्	= in that that (limb).			1	
तस्मिन्					

'O one with face like that of moon! O one with broad hips! Your whichever limb I see, my eye is getting tied in that limb.'

भव मैथिलि भाया मे मोहमेनम् विसर्जय । बह्बीनामुत्तमस्त्रीणामाहृतानामितस्ततः ।। ५-२०-१६ सर्वापामेव भद्रं ते ममाग्रमहिषी भव ।

मैथिली	= O Sita!	भव	= become	मे	= my
भार्या	= wife	विसर्जय	= leave	एवम्	= this
मोहम्	= ignorance	सर्वसामेव	= In all	मम	= my
बह्वीनाम्	= many	उत्तम	= best women	आहृतानाम्	= brought
		स्त्त्नाम्			
इतस्ततः	= from here and there	भव	= become	अग्रमहिषी	<pre>= foremost consort</pre>
ते भद्रम्	= (let there be) auspi-			'	
	cious to you.				

'O Sita! Become my wife. Leave this ignorance. In all my many best women brought from here and there, become foremost consort. Let there be auspicious to you.'

लोकेभो यानि रत्नानि सम्प्रमथ्याहृतानि वै ।। ५-२०-१७ तानि मे भीरु सर्वाणि राज्यम् चैतदृहं च ते ।

भीरु	= O timid one!	रानि रत्नानि	=	Whatever gems	आहृतानि वै	=	(that	have
							been)brought	
संप्रमध्य	= by force	तानि सर्वाणि	=	all those	मे	=	my	
एतत्	= this	राज्यम्	=	kingdom	अहम् च	=	and also myself	
ते	= (belong to) you.				,			

'O timid one! Whatever gems that have been brought by force, all those, my this kingdom and also myself belong to you.'

विजित्य पृथिवीं सर्वां नानानगरमालिनीम् ।। ५-२०-१८ जनकाय प्रदास्यामि तव हेतोर्विलासिनि ।

विलासिनि =	O charmful lady!	विजित्य	= conquering	सर्वाम्	= the entire earth
				पृथिवीम्	
नाना नगर =	together with chain of	तव हेतोः	= for your sake	प्रदास्यामि	= I can give
मालिनीम्	various cities				

जनकाय = to king Janaka.

'O charmful lady! Conquering the entire earth together with chain of various cities for your sake, I can give to king Janaka.

नेह पश्यामि लोकेऽन्यम् यो मे प्रतिबलो भवेत् ।। ५-२०-१९ पश्य मे सुमहद्वीर्यमप्रतिद्वन्द्वमाहवे।

इह लोके	= in this world	न पश्यामि	= I do not see अन्यम् = another one	
यः	= who	प्रतिबलः	= is equally matched (to पश्य = see	
			me)	
मे	= my	सुमहत्	= very great वीर्यम् = power.	

'In this world I do not see another one who is equally matched to me. See my very great power.'

असकृत्सम्युगे भग्ना मया विमृदितध्वजाः ।। ५-२०-२० अशक्ताः प्रत्यनीकेषु स्थातुं मम सुरासुराः ।

सुरासुराः	= Suras and Asuras	भग्नाः	= defeated	विमृद्ति = with broken flags
				ध्वजाः
मया	= by me	संयुगे	= in war	असकृत् = many times
अशक्ताः	= are powerless	स्थातुम्	= to stand	प्रत्यनीकेषु = (in an army)against
				met
mama	= of me.			

'Suras and Asuras defeated with broken flags by me in war many times are powerless to stand in an army against me.'

इच्छ मां कियतामद्य प्रतिकर्म तवोत्तमम् ।। ५-२०-२१ सप्रभाण्यवसज्यन्तां तवांगे भूषणानि च । साधु पश्यामि ते रूपम् सम्युक्तं प्रतिकर्मणा ।। ५-२०-२२

इच	= desire	माम्	= me	अद्य	= now
तव	= (let) your	उत्तमम्	= best	प्रतिकर्म	= decoration
क्रियताम्	= be made	तव	= on your	अङ्गे	= body
भुषणानि	= (let) ornaments also	सप्रभाणि	 with great brilliance 	अवसज्य	= be fit
साधु	= I will see well	तव	= your	रूपम्	= form
पश्यामि					
प्रतिकर्मणा	= together with decora-			1	
युक्तम्	tion.				

'Desire me! Now let your best decoration be made. On your body let ornaments also with great brilliance be fit. I will see well your form together with decoration.'

प्रतिकर्माभिसम्युक्ता दाक्षिण्येन वरानने । भुम्क्ष्व भोगान्यथाकामं पिब भीरु रमस्व च ।। ५-२०-२३

वराने	= O one with best face!	भीरु	= O timid one!	दाक्षिण्येन	= with consideration
प्रतिकर्माभि	= together with decora-	भुंक्स्व	= enjoy	भोगान्	= luxuries
संयुक्ता	tion				
यथा कामम्	= according to your de-	पिब	= drink	रमस्व च	= Rejoice
	sire				

'O one with best face! O timid one! With consideration enjoy luxuries according to your desire together with decoration. Drink. Rejoice.'

यथेच्छम् च प्रयच्छ त्वं पृथिवीम् वा धनानि च । ललस्व मिय विस्रब्धा धृष्टमाज्ञापयस्व च ।। ५-२०-२४

त्वम्	= you	प्रयच	= donate	प्रिथिवीम्	= land
धनानि च	= and wealth	यथेच्छम्	<pre>= according to wish</pre>	विस्त्रभ्दा	= with confidence
ललस्व	= behave freely	मयि	= in my matter	धृष्तम्	= fearlessly
आज्ञापयस्व	= order also.			'	
च					

'You donate land and wealth according to your wish. With confidence behave freely in my matter. Fearlessly order also.'

मत्ञ्पसादाल्ललन्त्याश्च ललन्तां बान्धवास्तव । बुद्धिं ममानुपश्य त्वम् श्रियम् भद्रे यशश्च मे ।। ५-२०-२५

मत्प्रसादात्	= By my grace	ललन्त्याः	= (with your) sporting	तव	= your
बान्धवा:	= relatives	ललन्ताम्	= (will also) sport	भद्रे	= O auspicious one!
त्वम्	= you	अनुपश्य	= see	मम	= my
बुद्धिम्	= wealth	मे यशश्च	= and my fame.		

^{&#}x27; By my grace with your sporting, tour relatives will also sport. O auspicious one! You see my wealth and my fame.'

किं करिष्यिस रामेण सुभगे चीरवाससा । निक्षिप्तविजयो रामो गतश्रीर्वनगोचरः ।। ५-२०-२६ व्रती स्थण्डिलशायी च शङ्के जीवति वा न वा ।

-	सुभगे	=	O beautiful one!	kim	=	what	करिष्यसि	=	can you do
	रामेण	=	with Raama	चीर वससा	=	clad in tatters	निक्षिप्त	=	with lost hope of vic-
							विजयः		tory
	गतश्री	=	with gone fortune	वन गोचरः	=	roaming in forests	व्रती	=	observing austerities
	स्थण्डिलशयी	=	and also sleeping on	शङ्के	=	I doubt	रामः	=	(if) Raama
	च		floor						

'O beautiful one! What can you do with Raama clad in tatters, with lost hope of victory, with gone fortune. Roaming in forests, observing austerities and also sleeping on floor, I doubt if Raama is alive or not.'

न हि वैदेहि रांस्त्वां द्रष्टुं वा प्युपलस्स्यते ।। ५-२०-२७ पुरोबलाकैरसितैर्मे घोर्ज्योत्स्नामिवावृताम् ।

'O Sita, Raama indeed does not get opportunity even to see you like moonlight covered by dark clous with cranes at the front.'

न चापि मम हस्तात्त्वां प्राप्तुमर्हति राघवः ।। ५-२०-२८ हिरण्यकशिपुः कीर्तिमिन्द्रहस्तगतामिव।

कीर्तिमिव	= like keerthi	हिरण्यकशिपुः = (got by)	Hi-	इन्द्रहस्तगताम् = from Indra's hand
		ranyakasipu		
राघवः	= Raama	न चापि = is not suited		प्राप्तुम् = to get
		अर्हति		
त्वाम्	= you	मम हस्तात् = from my hand.		

'Like Keerthi got by Hiranyakasipu from Indra's hand, Raama is not suited to get you from my hands.'

चारुस्मिते चारुद्ति चारुनेत्रे विलासिनि ।। ५-२०-२९ मनो हरसि मे भीरु सुपर्णः पन्न्गं यथा।

चारुस्मिते	= O One with a beautiful	चारुद्ति	= O one	with beautiful	चारुनेत्रे	=	O one with beautiful
	smile!		teeth!				eyes!
विलासिनी	= O charmful one!	भीरु	= O tim	d one!	हरसि	=	you are stealing
मे मनः	= my heart	पन्नगं यथा	= like a	serpent	सुपर्णः	=	(stolen) by Garuda.

'O one with a beautiful smile! O one with beautiful teeth!O one with beautiful eyes! O charmful one! O timid one! You are stealing my heart like a serpent stolen by Garuda.

क्षिष्टकौशेयवसनाम् तन्वीमप्यनलम्कृताम् ।। ५-२०-३० त्वां दृष्ट्वा स्वेषु दारेषु रतिं नोपलभाम्यहम् ।

क्रिष्ट कौशेय	=	(You are) wearing a	तन्वीम्	=	(you are) emaciated	अ•	न् लंकृतामपि	=	Even though you have
वसनाम्		silk cloth in a bad con-							not decorated
		dition							
द्य	=	seeing	त्वाम्	=	you	अह	म ्	=	I
नोपलभामि	=	am not getting	रतिम्	=	happiness	स्वे	षु दारेषु	=	in my wives.

'You are Wearing a silk cloth in a bad condition. You are emaciated. Even though you have not decorated, seeing you I am not getting happiness in my wives.'

अन्तः पुरविनासिन्यः स्त्रियः सर्वगुणान्विताः ।। ५-२०-३१ यावन्त्यो मम सर्वासामैश्वरम् कुरु जानिक ।

जानकि	= O Sita!	यावन्त्यः = whovever	स्त्रियः = women
मम अन्तःपुर	= living in my gynae-	सर्वगुणान्विताः = endowed with all	कुरु = have
निवासिन्यः	ceum	virtues	
ऐश्वर्यम्	= sovereignty	सर्वासाम् = on all of them.	

'O Sita! whoever women living in gynaeceum endowed with all virtues, have sovereignty on all of them.'

मम ह्यसितकेशान्ते त्रैलोक्यप्रवराः स्त्रियः ।। ५-२०-३२ तास्त्वां परिचरिष्यन्ति श्रियमप्सरसो यथा ।

असितकेषन्ते	= O one with black hair!	=	myताः	=	those
	mama				
स्त्रियः	= women	अप्सरसः	= apsarasas	त्रैलोक्यप्रवराः	= best among the three worlds
परिचरिष्यन्ति	= will serve	त्वाम्	= you	श्रियम् यथा	= like the goddess of wealth.

'O one with black hair! My those women and apsarasas who are the best among the three worlds will serve you like the goddess of wealth.'

यानि वैश्रवणे सुभ्रु रत्नानि च धनानि च ।। ५-२०-३३ तानि लोकांश्च सुश्रोणि मां च भुम्क्ष्व यथासुखम् ।

सुश्रोणि	= O one with beautiful	सुभ्रु	=	O one with beautiful	भुन्क्ष्व	=	enjoy
	hips!			eyebrows			
यथासुखम्	= according to your	यानि रत्नानि	=	Whatever gems	धनानि च	=	and wealth
	comfort						
वैश्रवणे	belonging to Kubera	तानि	=	all those	लोकांश्च	=	three worlds
मां च	= and me			·			

'O one with beautiful hips! O one with beuatiful eyebrows! Enjoy according to your comfort whatever gems and wealth belonging to Kubera, all those three worlds and me.'

न रामस्तपसा देवि न बलेन विक्रमैः ।। ५-२०-३४ न धनेन मया तुल्यस्तेजसा यशसापि वा।

देवी	= O Sita!	रामः	= Raama	
मया	= to me	न तपसा	= not (equal) by auster- बलेन च = by might	
न विक्रमैः यक्सापि च	not (equal) by strength and by fame.	न धनेन	ity = not (equal) by wealth न तेजसा = by brilliance	

'O Sita! Raama is not equal to me by austerity, not equal by might; not equal by strength, not equal by wealth, by brilliance and by fame.'

पिब विहर रमस्व भुंक्ष्व भोगान् । धननिचौअम् प्रदिशामि मेदिनीम् च । मयि लल ललने यथासुखम् त्वम् । त्विय च समेत्य ललन्तु बान्यव्वस्ते ।। ५-२०-३५

ਲਲ न ੇ	= O playful one!	प्रदिशामि	= I will give	धननिचयम्	= hordes of wealth
मेदिनीम् च	= and land	त्वम्	= you	पिब	= drink
विहर	= roam freely	रमस्व	= and play	भुन्क्ष्व	= enjoy
भोगान्	= luxuries	ਲਲ	= sport	यथासुखम्	= according to comfort
मयि	= in me	ते बान्धवाः	= your relatives	ललन्तु	= may sport
समेत्य	= together	त्विय	= in you.		

'O playful one! I will give hordes of wealth and land. You drink. Roam freely and play. Enjoy luxuries. Sport according to comfort in me. Your relatives may sport together in you.'

कनकविमलहारभूषिताङ्गी । विहर मया सह भीरु काननानि ।। ५-२०-३६

भीरु	= O timid one!	कनकविमलहारभूषिनाङ्गीth body decorated	विहार = roam
		by gold colored; pure	
		garlands	
मया सह	= with me	काननानि = in forests	समुद्रतीरजानि = born at sea shore
कुसुमित	= filled with groups of	भ्रमर युतानि = with humble bees	
तरु जाल	flowered trees		
संततानि			

'O timid one! With body decorated with gold colored, pure garlands, roam with me in forests born at sea shore filled with groups of flowered trees and with humble bees.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे विंशः सर्गः ।।

Thus completes 20th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

21 Sarga 21 - एकविंशः सर्ग

Seetha's Reply

Introduction -

In this chapter Sita replies to Ravana saying that He should seek friendship with Raama and return Her back to Raama.

तस्य तद्वचनम् श्रुत्वा सीता रौद्रस्य रक्षसः । आर्ता दीनस्वरा दीनम् प्रत्युवाच ततः शनैः ।। ५-२१-१

सीता	= Sita	श्रुत्वा	= listening	तस्य रौद्रस्य	= to that horrible ogre's
				रक्षसः	
तत्	= that	वचनम्	= word	आर्ता	= being tormented
प्रत्युवच	= spoke in reply	दीन स्वरा	= with a pitiable voice	दीनम्	= pitifully
शनैः	= slowly.			1	

Sita listening to that horrible ogre's word, being tormented spoke in reply with a pitiable voice, pitifully and slowly.

दुःखार्ता रुद्ती सीता वेपमाना तपस्विनी । चिन्तयन्ती वरारोह पतिमेव पतिव्रता ।। ५-२१-२ तृणमन्तरतः कृत्वा प्रत्युवाच शुचिरिमता ।

दुःखार्ता	= Being tormented by	तपस्विनी	= in a pitiful state	वरारोहा	= with excellent limbs
	grief				
पतिव्रता	= devoted to husband	चिन्तयन्ती	= thinking	पतिमेव	= about husband alone
शुचि स्मिता	= with pleasant smiles	सीता	= Sita	रुद्ति	= was sobbing
वेपमाना	= shivering	कृत्वा	= making	तृणम्	= a grass straw
अन्तरतः	= in between (herself	प्रत्युवाच	= spoke in reply.		
	and Ravana)				

Being tormented by grief, in a pitiful state, with excellent limbs, devoted to husband, thinking about husband alone, with pleasant smiles Sita was sobbing, shivering and placing a straw in between herself and Ravana spoke thus in reply.

निवर्तय मनो मत्तः स्वजने क्रियतां मनः ।। ५-२१-३ न मां प्रार्थियतुं युक्तं सुसिद्धिमिव पापकृत् ।

निवर्तय	= turn back	मनः	= mind	मत्तः	= from me
मनः	= let your mind be made	स्वजः	= on your own wives	सुसिद्धिमिव	= like best emancipation
क्रियताम्	·		•		-
पापकृत्	= (for) a sinner	न युक्तम्	= it is not appropriate	प्रार्थियतुम्	= to pray

maam = me.

'Turn your mind back from me. Let your mind be made on your own wives. Like best emancipation for a sinner, it is not appropriate to pray me.'

अकार्यम् न मया कार्यमेकपल्या विगर्हितम् ।। ५-२१-४ कुलम् सम्प्राप्तया पुण्यम् कुले महति जातया।

जातया	= I was born	महति	= in a great	कुले	= family
संप्राप्तया	= getting	कुलम्	= family	कपल्या	having one husband
अकार्यम्	= a bad deed	निगर्हितम्	= which is blameable	न कार्यम्	= is not to be made
मया	= by me.				

'I was born in a great family. Getting such family, having one husband, a bad deed which is blameable is not to be made by me.'

एवमुक्तवा तु वैदेही रावणम् तम् यशस्विनी ।। ५-२१-५ रावणम् पृष्ठतः कृत्वा भूयो वचनम्ब्रवीत् ।

वैदेही	= Sita	यशस्विनी	= with renown	एवम् उत्तवा	= thus speaking
तम् रवणम्	= to that Ravana	कृत्वा	= making	पृष्ठतः	= the back
राक्षसम्	= to (that) ogre	अब्रवीत्	= spoke	वचनम्	= words
बूयः	= again.				

Sita with renown thus speaking to that Ravana, turned back and spoke words again.

वाहमौपियकी भार्या परभार्या सती तव ।। ५-२१-६ साधु धर्ममवेक्षस्व साधु साधुव्रतम् चर ।

अहम्	= I	परभर्या	= who am wife of an-	satii	= and devoted to hus-
			other		band
न	= am not	औपैकी	= suitable	भार्या	= wife
तव	= to you	अन्वेक्षस्व	= observe	धर्मम्	= righteousness
साधु	= well	चर	= follow	साधुव्रतम्	= course of conduct of
					virtuous
साधु	= well.				

'I who am wife of another and devoted to husband am not suitable wife to you. Observe righteousness well. Follow well course of conduct of virtuous.'

यथा तव तथान्येषां दारा रक्ष्या विशाचर ।। ५-२१-७ आत्मानमुपमां कृत्वा स्वेषु दारेषु रम्यताम्।

निशाचर	= O ogre!	यथा	= how	तव	= your (wives)
रक्ष्या	= are to be protected	तथा	= in the same way	अन्येषाम्	= others'

दाराः	= wives (are to be pro-	आत्मानम्	= making yourself as an	रम्यताम्	= enjoy
	tected)	उपमाम्	example		
		कृत्वा			
स्वेषु दार्सेषु	= your own wives.			•	

'O Ogre! How your wives are to be protected, in the same way others' wives are to be protected. Making yourself as an example enjoy your own wives.'

अतुष्टं स्वेषु दारेषु चपलम् चिलतेन्द्रियम् ।। ५-२१-८ नयन्ति निकृतिप्रज्ञं परदाराः पराभवम् ।

अतुष्टम्	= one who is not satis-	स्वेषु दारेषु	= in own wives	चपलम् = fickle-minded one
	fied			
चिितनिद्रयम्	= with disturbed senses	निकृति	= mean minded one	तो सुच् अ = others' wives
		प्रज्ञाम्		मन्परभार्याः
नयन्ति	= will lead	पराभवम्	= to humiliation.	

'One who is not satisfied in own wives, a fickle-minded one with disturbed senses, mean minded one, to such a man, others' wives will lead to humilation.'

इह सन्तो न वा सन्ति सतो वा नानुवर्तसे ।। ५-२१-९ तथाहि विपरीता ते बुद्धिराचारवर्जिता ।

इह	= here	न वा सन्ति	= are there not	सन्तः	= good people?
नानुवर्तसे वा	= or are you not follow-	सतः	= those (who are good)?	तथ्हहि	= it must be like that
	ing				
ते बुद्धिः	= (beacuse) your mind	आचारवर्जिता	= devoid of traditions	विपरीता	= is perverse.

'Here are there not good people? Or are you not following those who are good? It must be like that because your mind, devoid of traditions is perverse.'

वचो मिथ्याप्रणीतात्मा पथ्यमुक्तं विचक्षणैः ।। ५-२१-१० राक्षसानामभावाय त्वम् वा न व्रतिपद्यसे ।

त्वम्	= you	मिथ्या प्रणीतात्मा	=	who is being led by mind towards unreal	न प्रतिपद्य से	=	is not taking
पथ्यम्	= wholesome	वचः	=	words	उप्तम्	=	being said
विचक्षणैः	= by righteous ones	अभावाय	=	for the destruction	राक्षसानाम्	=	of ogres.

'You who is being led by mind towards unreal is not taking wholesome words being said by righteous onesfor the destruction of ogres.'

आकृतात्मानमासाद्य राजानमनये रतम् ।। ५-२१-११ समृद्धानि विनश्यन्ति राष्ट्राणि नगराणि च ।

तथेयम् त्वाम् समासाद्य लङ्का रत्नौघसम्कुला ।। ५-२१-१२ अपराधात्तवैकस्य विचराद्विनिशिष्यति ।

आसाद्य	= (after) getting	राजानम्	= a king	अकृतात्मानम्	= who has uncontrolled
					mind
रतम्	= interested	अनये	= in bad path	समृद्दनि	= wealthy
राष्ट्राणि	= states	नगराणि च	= and cities also	विनश्यन्ति	= will be destroyed
समासाद्य	= (after)getting	त्वाम्	= you	तथा	= like that
इयम् लङ्का	= this Lanka	रलौघसम्कुला	= filled with best things	नचिरात्	= in a short while
विनशिष्यति	= will be destroyed	तव	= due to your	एकस्य	= one
अपराधात्	= sin.			•	

'After getting a king who has uncontrolled mind, interested in a bad path, wealthy states and cities also will be destroyed. After getting you like that this Lanka filled with best things in a short while will be destroyed due to your one sin.'

स्वकृतैर्हन्यमानस्य आवणादीर्घदर्शिनः ।। ५-२१-१३ अभिनन्दन्ति भूतानि विनाशे पापकर्मणः ।

रावन	= O Ravana!	विनाशे	= (when there is) de-	अदीर्घ = (of) a short sighted one
			struction	दर्शिनः
हन्यमानस्य	= being hit by his own	पापकमणः	= a sinner	भूतानि = living beings
स्वकृतैः	deeds			
अभिनन्दन्ति	= will be happy		'	1

'O Ravana! When there is destruction of a short sighted one being hit by his own deeds, a sinner, living beings will be happy.'

एवं त्वां पापकर्माणम् वक्ष्यन्ति निकृता जनाः ।। ५-२१-१४ दिष्ट्यैतदु व्यसनं प्राप्तो रौद्र इत्येव हर्षिताः ।

				1	
त्वाम्	= about you	पापकमोणम्	= who is a sinner	एवम्	= thus being destroyed
जनाः	= people	निकृताः	= who have been humil-	हर्षिताः	= being happy
			iated by you		
इत्येव	= will speak thus	रौद्रः	= the cruel Ravana	दिष्ट्या	= by God's grace
वक्ष्यन्ति					
प्राप्तः	= has got	एतत्	= this danger.		
		व्यसनम्			

'About you who is a sinner thus being destroyed, people who have been humiliated by you being happy will speak thus: 'The cruel Ravana by God's grace has got this danger' '.

शक्या लोभयितुं नाहमैश्वर्येण धनेन वा ।। ५-२१-१५ अनन्या राघवेणाहं भास्करेण प्रभा यथा।

अहम्	= I	न शक्या	= am not capable	लोभयितुम्	= to be tempted
ऐस्वर्येण	= by wealth	धनेन वा	= or by money	अहम्	= I
अनन्या	= am not separate	राघवेण	= with Raghava	प्रभा यथा	= like the sun-shine
भास्करेण	= with the sun.			'	

'I am not capable to be tempted by wealth or by money. I am not separate with Raghava like the sun-shine with the sun.'

उपधाय भुजम् तस्य लोकनाथस्य सत्कृतम् ।। ५-२१-१६ कथम् नामोपधास्यामि भुजमन्यस्य कस्य चित् ।

उपधाय	= (after making) as a pil-	सत्कृतम्	= that	worshipped	लोकनथस्य	= of that lord of the
	low	भुजम्	shoulder			world
तस्य	= of that Raama	कथम् नाम	= how		उपधास्यामि	= can I make as pillow
अन्यस्य	= some other one's	भुजम्	= shoulder			
कस्य चित्						

'After making as a pillow that worshipped shoulder of that lord of the world, of that Raama, how can I make as pillow some other one's shoulder?'

अहमौपयीकी भार्या तस्यैव वसुधापतेः ।। ५-२१-१७ व्रतस्नातस्य विप्रस्य विद्येव विदितात्मनः ।

विद्या इव	= like the education	विप्रस्य	= of a brahmin	विदितात्मनः	= with a famous mind
व्रत स्नातस्य	= initiated in religious	अहम्	= I	औपियकी	= am a suitable wife
	vow			भार्या	
तस्यैव	= to that Raama alone	वसुधापतेः	= the lord of earth.		

'Like the education of a brahmin with a famous mind, initiated in religious vow, I am suitable wife to that Raama alone the lord of earth.'

साधु रावण रामेण मां समानय दुःखिताम् ।। ५-२१-१८ वने वाशितया सार्थम् करेण्वेव गजाधिपम् ।

रावण	= O Ravana!	माम्	= let me meet	saadhu	= well
		समानय			
रामेण	together with Raama	वाशितया	= like a female elephant	गजाधिपम्	= with a (male) elephant
सार्धम्		करेण्वेव			
वने	= in a forest.			•	

'O Ravana! Let me meet together with Raama like a female elephant with a male elephant in a forest.'

मित्रमौपयिकम् कर्तुम् रामः स्थानम् परीप्सता ।। ५-२१-१९ वधम् चानिच्छता घोरं त्वयासौ पुरुषर्षभः ।

औपयिकम्	= it is suited	असौ	=	this	रामः	=	Raama
पुरुषर्षभः	= best among men	मित्रम्	=	is made to be a friend	त्वया	=	by you
		कर्तुम्					
परीप्सता	= who is desiring	स्थानम्	=	continued existence	अनिच्छता च	=	and not desiring
घोरम् वधम्	= a horrible slaying.			,	'		

'It is suited that this Raama, best among men, is made to be a friend by you who is desiring continued existence and not desiring a horrible slaying.'

विदितः स हि धर्मज्ञः शरणागतवत्सलः ।। ५-२१-२० तेन मैत्री भवतु ते यदि जीवितुमिच्चसि ।

सः = He (Raama)	धर्मज्ञः	= the righteous one	विदितः हि	= is indeed known
शरणागतवत्सलः≔ as one who loves those	इच्छिस यदि	= if you desire	जीवितम्	= to live
who seek protection				
मैत्री भवतु = let there be friendhip	ते	= to you	तेन	= with Raama.

'Raama the righteous one is indeed known as one who loves those who seek protection. If you desire to live. let there be friendship between you and Raama.'

प्रसादयस्व त्वं चनं शरणागतवत्सलम् ।। ५-२१-२१ मां चास्मै नियतो भूत्वा निर्यातयितुमर्हसि ।

त्वम् = you	प्रसादयस्व	= seek graciousness enam = of this Raama	
शरणागतवत्सलम् who loves those who	प्रयतः भूत्वा	= becoming piously dis- अर्हिस = you are suited	
seek protection		posed	
निर्यातयितुम् = to return	माम्	= me अस्मै = to this Raama.	

'You seek graciousness of this Raama who loves those who seek protection. Becoming piously disposed, you are suited to return me to this Raama.'

एवम् हि ते भवेत्स्वस्ति सम्प्रदाय रघूत्तमे ।। ५-२१-२२ अन्यथा त्वम् हि कुर्वणो वधम् प्राप्स्यसि रावण ।

<u> </u>	= in this way	सम्प्रदाय	= giving (me)	रघूत्तमे	= to Raama
bhavet	= will become	स्वस्ति	= fortunate	ते	= to you
रवण	= O Ravana!	त्वम्	= you	अन्यथा	= doing in a different
				कुर्वाण	way
वधम्	will get slaying.				
प्राप्स्यसि					

'In this way giving me to Raama will become fortunate to you. O Ravana! If you do in a different way, you will get slayed.'

वर्जयेद्वज्रमृत्सृष्टं वर्जयेदन्तकश्चिरम् ।। ५-२१-२३ त्वद्विधम् तु न स कुद्धो लोकनाथः स राघवः।

उत्सष्टम्	= drawn out	वज्रम	= the weapon of Indra	वर्जयेत	= may spare
• `			•	22	J 1
त्वद्विधम्	some one like you	अन्तकः	= Lord of death	वजयत्	= may spare you
चिरम्	= for a long time	सः र्आघवः	= that Raama	लोकनाथः	= the lord of worlds
संकुद्धः	greatly enraged	न	= will not (spare you).		

'Drawn out Vajrayudha, the weapon of Indra may spare some one like you. Lord of death may spare you for a long time. That Raama the lord of worlds greatly enraged will not spare you.'

रामस्य धनुषः शब्दं श्रोष्यिस त्वं महास्वनम् ।। ५-२१-२४ शतकतुविसृष्टस्य निर्घोषमशनेरिव।

निर्घोषमिव	= like the great sound	अशनेः	= of Vajrayudha	शतकतुविसृष्टय = hurled by Indra
त्वम्	= you will hear	महास्वनम्	= a loud sound	शब्दम् = which is sonorous
श्रोष्यसि				
रामस्य	= of Ram's bow.			•
धनुषः				

'Like the great sound of Vajrayudha hurled by Indra, you will hear a loud sound which is sonorous of Raama's bow.'

इह शीग्रं सुपर्वाणो ज्वलितास्य इवोरगाः ।। ५-२१-२५ इषवो निपतिष्यन्ति रामलक्ष्मणलक्षणाः ।

इषवः	= arrows	सुपर्वाणः	= with good nodes प्रज्वितास्याः = with blazing tips	
उरगाः इव	= like snakes	रामलक्ष्मण	= with characteristic निपतिष्यन्ति = will fall down	
		लक्षणाः	signs of Raama and	
			Lakshmana	
इह	= here (in Lanka)	शीघ्रम्	= soon.	

'Arrows with good nodes, with blazing tips, like snakes, with characteristic signs of Raama and Lakshmana will fall down soon here in Lanka.'

रक्षांसि परिनिघ्नस्तः पुर्यामस्यां समन्ततः ।। ५-२१-२६ असम्पातं करिष्यन्ति पतन्तः कङ्कवाससः ।

कङ्क वाससः	=	arrows tied with the	परिविघ्नन्तः	=	will hit	रक्षांसि	=	ogres
समन्ततः	=	plumes of an eagle everywhere	अस्याम् पुर्याम्	=	in this city	करिष्यन्ति	=	(and) will make

असंपातम् = without space.

'Arrows tied with the plumes of an eagle will hit ogres everywhere in this city and will cover the city without space.'

राक्षसेन्द्रमहासर्पान् स रामगरुडो महान् ।। ५-२१-२७ उद्धरिष्यति वेगेन वैनतेय इवोरगान् ।

सः	= That	रामगरुदः =	Garu	ıda calle	d Raama	वेगेन	=	speedily
उद्धरिष्यति	= will pluck	राक्षसेन्द्रमहासर्पा ~~व्~~	the	great	serpents	वैनतेयः	=	like Vainateya (pluck-
		called ogres			उरगानिव		ing) the serpents.	

'That Garuda called Raama speedily will pluck the great serpants called ogres like Vainateya plucking the serpants.'

अपनेष्यति मां भर्ता त्वत्तः शीघ्रमरिन्दमः ।। ५-२१-२८ असुरेभ्यः श्रियं दीप्तां विष्णुस्त्रिभिरिव क्रमैः ।

भर्ता	= my husband	ariMdama	H= the destoyer of foes	माम्	= will take me away
				अपनेष्यति	
त्वत्तः	= from you	विष्णुः इव	= like Lord Vishnu	त्रिभिः क्रमैः	= with three steps
दीप्ताम्	= (taking away) brilliant	असुरेभ्यः	= from Asuras.		
श्रियम्	prosperity				

'My husband who is a destroyer of foes will take me away from you like Lord Vishnu with three steps taking away the brilliant prosperity from Asuras.'

जनस्थाने हतस्थाने निहते रक्षसां बले ।। ५-२१-२९ अशक्तेन त्वया रक्षः कृतमेतदसाधु वै ।

रक्षः	= O ogre!	रक्षसां बले	= (while the) army of निहते = was being killed
			ogres
जनस्थाने	= at Janasthana	हतस्थाने	= (which became) land एतत् = this
			of the dead
असाधु	= bad (deed)	कृतम् वै	= has been done
अशक्तेन	= being powerless		

'O ogre! While the army of ogres was being killed at Janasthana which became the land of dead, this bad deed has been done by you being powerless.'

अश्रमम् तु तयोः शून्यं प्रविश्य नरसिम्हयोः ।। ५-२१-३० गोचरं गतयोर्भात्रोरपनीता त्वयाधम ।

अधम	= O lowest one!	तयोः भ्रात्रोः	= (when) those brothers	गतयोः	= were gone
गोचरम्	= out	प्रविश्य	= entering	आश्रमम्	= hermitage
शून्यम्	= without them	अपनिता	= I have been abducted	त्वया	= by you.

'O lowest one! When those brothers were gone out, entering hermitage without them, I have been abducted by you.'

न हि गन्धमुपाघ्राय रामलक्ष्मणयोस्त्वया ।। ५-२१-३१ शक्यं संदर्शने स्थातुं शुना शार्दूलयोरिव ।

शार्दुलयोरिव	= like tiger	शुना	=	by dog	उपाघ्राय	=	smelling
गन्धम्	= scent	रामलक्ष्मणयो:	=	of Raama and Laksh-	न शक्यम् हि	=	it is indeed not possi-
				mana			ble
त्वया	= by you	स्थातुम्	=	to stand	संदर्शने	=	(in their) view.

'Like tiger by dog, smelling the scent of Raama and Lakshmana it is indeed not possible by you to stand in their view.'

तस्य ते विग्रहे ताभ्यां युगग्रहणमस्थिरम् ।। ५-२१-३२ वृत्रस्येवेन्द्रबाहुभ्यां बाहोरेकस्य विग्रहे ।

ते	= To you	तस्य	= like that	विग्रहे	= enmity
तभ्याम्	= with those two	विग्रहे इह	= is like the enmity	एकस्य बहोः	= of one hand
वृत्रस्य	= of Vruttasura	इन्द्र	= with two hands of In-	अस्थिरम्	= (and) it is not perse-
		बाहुभ्याम्	dra		vering
युगग्रहनम्	= (for you) to be an op-			'	
	ponent (with them).				

'To you like that, enmity with those two is like the enmity of one hand of Vruttasura with two hands of Indra and it is not persevering for you to be an opponent with them.'

क्षिप्रं तव स नाथों में रामः सौमित्रिणा सह ।। ५-२१-३३ तोयमल्पमिवादित्यः प्रानानादास्यते शरैः।

मे नाथः	= my husband	सः रामः	= that Raama	सौमित्रिणा	= together with Laksh-
				सह	mana
अदास्यते	will take away	शरैः	= with His arrows	तव प्राणान्	= your life
क्षिप्रम्	= quickly	आदित्यः इव	= like the sun	अल्पम्	= (drying) shallow wa-
				तोयम्	ter.

'My husband that Raama together with Lakshmana will take away with His arrows your life quickly like the sun drying up shallow water.'

गिरि कुबेरस्य गतोऽथवालयम् । सभां गतो वा वरुणस्य राज्ञः । असंशयं दाशरथेर्न मोक्ष्यसे । महाद्भमः कालहतोऽशनेरिव ।। ५-२१-३४

काल हतः	Killed by time	कुबेरस्य	= (even if you) go to the	अथवा	= or
		गिरिम्	mountain of Kubera		
		गतम्			
आल्यम्	= to his house	गतो वा	= or if you go	सभाम्	= to the assembly
राज्ञः	of King Varuna	असंशयं	= without doubt	न मोक्ष्यसे	= you will not be re-
वरुनस्य					leased
दाशरथेः	= from Raama	महाद्रुमः	= like a great tree	अशनि	= (from) thunderbolt.

'Killed by time even if you go to the mountain of Kubera or to his house or if you go to the assembly of King Varuna, without doubt you will not be relased from Raama like a great tree from thunderbolt.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकविंशः सर्गः ।।

Thus completes 21st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

22 Sarga 22 - द्वाविंशः सर्ग

Ravana Gives Deadline

Introduction -

Ravana gives Sita two months to marry hm. He orders ogres to frighten Sita and bring Her to his control. Ravana then goes back to his own house with his consorts.

सीताय वचनं श्रुत्वा परुषं राक्षसंश्वरः । प्रत्युवाच ततः सीतां विप्रियं प्रियदर्शनम् ।। ५-२२-१

राक्षसंस्वरः	= King of ogres	श्रुत्वा	= listening	सितायाः	= to Sita's words
परुषम्	= which were harsh	ततः	= thereafter	वचनम् सीताम	= replied to Sita
	- Which were hardr			प्रत्युवाच	- replied to old
विप्रियम्	= unpleasant (words)	प्रियदर्शनम्	= which are seen to be pleasant.		

Ravana listening to Sita's words which were harsh thereafter replied to Sita unpleasant words which are seen to be pleasant.

यथा यथा सान्त्वियता वश्यः स्त्रीणां तथा तथा । यथा यथा प्रियम् वक्ता परिभूतस्तथा तहा ।। ५-२२-२

यथा यथा	= in whatever way	सान्त्वियता	= gentle language (is स्त्रीणाम् = to women	
			used)	
तथा तथा	= in that way	वश्यः	= (they) will be under यथा यथा = in whatever way	
			control	
वक्ता	= (men) speak	प्रियम्	= dear words तथा तथा = in that way	
परिभूतः	they will be rejected.			

'In whatever way gentle language is used to women in that way they will be under control. In whatever way men speak dear words, in that way they will be rejected.'

संनियचित मे कोधं त्विय कामः समुत्थितः । द्रवतोऽमार्गमासाद्य हयानिव सुसारिथः ।। ५-२२-३

त्विय	= in your matter	कामः	=	desire	समुत्थितः	=	which has risen up
संनियच्छति	= is subdueing	क्रोधम्	=	anger	हयानिव	=	like horses
द्रवतः	= running	ऽमार्गमासाद्य	=	obtaining a bad path	सुसारथिः	=	(being subdued by) a
							good charioteer.

Formatted by आकु 285 ©देशराजु हनुमन्त राव

'In your matter desire which has risen up is subdueing my anger like horses running obtaining a bad path being subdued by a good charioteer.'

वामः कामो मनुष्याणाम् यस्मिन् किल निबध्यते । जने तस्मिस्त्वनुक्रोशः स्नेहश्च किल जायते ।। ५-२२-४

कामः	= deisre	मनुष्याणाम्	= of men	वामः	= is unfavourable
यस्मिन्	= in which	जने	= man	निबध्यते	= (desire) is tied up
तस्मिन्	= in that man	जायते किल	= there is	अनुक्रोशः	= compassion
स्रेहश्च	= and fondness.			'	

'Desire of men is unfavourable. In which man desire is tied up, in that man there is compassion and fondness.'

एतस्मात्कारणान्न त्वां घातयामि वरानने । वधार्हमवमानार्हां मिथ्याप्रवजिते रताम् ।। ५-२२-५

वरानने	=	O one with a beautiful	एतस्मात्	=	for this reason	त्वाम्	=	(although) you (are)
		face!						
वधार्हाम्	=	suitable to be killed	अवमानार्हाम्	=	(and) suitable to be hu-	रताम्	=	interested
					miliated			
मिथ्याप्रव्रजिते	=	(in Raama who is in)	न घातयामि	=	I am not killing you.			
		sham exile						

'O one with a beautiful face! For this reason although you are suitable to be killed and suitable to be humilaited, interested in Raama who is in sham exile, I am not killing you.'

परुषाणीह वाक्यानि यानि यानि ब्रवीषि माम् । तेषु तेषु वधो युक्तस्तव मैथिलि दारुणः ।। ५-२२-६

मैथिली	= O Sita!	इह	= here			यानि यानि	= whatever
परुषणि	= harsh	वाक्यानि	= word	ds		ब्रवीषि	= you are speaking
माम्	= about me	तेषु तेषु	= (beca	ause of)	those	तव दारुणः	your horrible slaying
			(wor	rds)		वध	
युक्तः	= is suitable						

'O Sita! Here whatever harsh words you are speaking about me, because of those words, you are suitable to be horribly slayed.'

एकमुक्तवा तु विअदेशीं रावणो राक्षसाधिपः । कोधसंरम्भसम्युक्तः सीतामुत्तरमबवीत् ।। ५-२२-७

राक्षसाधिपः	= king of ogres	रावनः = Ravana	एवम् उत्तवा =	speaking thus
वैदेहीम्	= to Sita	क्रोधसंरम्भसंयुक्त⊨ full of anger and fury	अब्रवीत् =	= spoke
उत्तरम्	= subsequent word	सीताम् = to Sita.		

The king of ogres Ravana speaking thus to Sita, full of anger and fury spoke subsequent word to Sita.

द्वौ मासौ रिक्षतव्यौ मे योऽविधस्ते मया कृतः । ततः शयनमारोह मम त्वं वरविर्णिनि ।। ५-२२-८

वरवर्णिनि	= O Sita with best com-	यः	= whatever	अवधिः	= limit
	plexion!				
कृत	= has been made	मया	= by me	ते	= to you
द्वौ	= (those) two	मासौ	= months	रक्षितव्यौ	= are protectable
मे	= to me	ततः	= thereafter	आरोह	= ascend
मम शयनम्	= my bed.			•	

'O Sita with best complexion! Whatever limit has been made by me to you, those two months are protectable to me. Thereafter ascend my bed.'

ऊर्ध्वं द्वाभ्यां तु मासाभ्यां भर्तारम् मामनिच्चतीम् । मम त्वां प्रातराशार्थमालभन्ते महानसे ।। ५-२२-९

ऊर्ध्वम्	= above	द्वाभ्याम्	= two months	त्वाम्	= you
		मासाभ्यां			
अनिच्छतीम्	= not desiring	मम	= me	भर्तारम्	= as husband
आलभन्ते	= will be killed	महानसे	= in my kitchen	मम	= for my breakfast.
				प्रातराशार्थम्	

'Above two months you not desiring me as husband will be killed in my kitched for my breakfast.'

तां तर्ज्यमानां सम्प्रेक्ष्य राक्षसेन्द्रेण जानकीम् । देवगन्धर्वकन्यास्ता विषेदुर्विकृतेक्षणाः ।। ५-२२-१०

संप्रेक्ष्य	= Seeing	जानकीम्	= Sita	तर्ज्यमानाम्	= being frightened
राक्षसेन्द्रेण	= by Ravana	ताः	= those	देवगन्धर्व	= Deva and Gandharva
	•			कन्या	maidens
विषेदुः	= grieved	विकृतेक्षणाः	= with troubled eyes.		

Seeing Sita being frightened by Ravana those Deva and Gandharva maidens grieved with troubled eyes.

औष्ठप्रकारेरपरा वऋनेत्रैस्तथापराः । सीतामाश्वासयामासुस्तर्जितां तेन रक्षसा ।। ५-२२-११

तपराः	= some	औष्ठप्रकारै:	= in the way of lips	तथा = and in the like manner
अपराः	= some (others)	वऋनेत्रैः	= with faces and eyes	आश्वासयामासुः = consoled
taam	= that Sita	तर्जिताम्	= frightened	तेन रक्ष्सा = by that ogre
siitaam				

 Some in the way of lips and in like manner some others with faces and eyes consoled that Sita frightened by that ogre.

ताभिराश्वासिता सीता रावणम् राक्षसाधिपम् । उवाचात्महितं वाक्यं वृत्तशौण्डीर्यगर्वितम् ।। ५-२२-१२

आश्वासिता	= co	onsoled	ताभिः	=	by them	सीता	=	Sita
वृत्त शौन्डीर्य	= p	roud of virtuous con-	उवाच	=	spoke	वाक्यम्	=	words
गर्वितम्	d	uct						
आत्महितम्	= b	eneficial to self	राक्षसाधिपम्	=	to the king of ogres Ra-			
			रावणम्		vana.			

Consoled by them Sita proud of virtuous conduct spoke words beneficial to self to the king of ogres Ravana.

नूनम् न ते जनः कश्चिद्स्ति निःश्रेयसे स्थितः । निवारयति यो न त्वां कर्मणोऽस्माद्विगर्हितात् ।। ५-२२-१३

यः	= Whoever	निवारयति	= prevents	त्वाम्	= you
अस्मात्	= from these actions	निगर्हितात्	= (which are) blameable	जनः	= (such) a person
कर्मणः					-
रतः	= interested	ते निःश्रेयसे	= in your welfare	कश्चित	= there is none
			,	नास्ति	
नूनम्	= this is definite.			1,	

'Whoever prevents you from these actions which are blameable, such a person interested in your welfare there is none. This is definite.'

मां हि धर्मात्मनः पत्नीं शचीमिव शचीपतेः । त्वदन्यस्त्रिषु लोकेषु प्रार्थयेन्मनसापि कः ।। ५-२२-१४

त्रिषु लोकेषु	= in all the three worlds	त्वदन्यः	= except you कः = who	
मनसापि	= even by heart	प्रार्थयेत्	= will desire मां = me	
पत्नीम्	= (who am the) wife	धर्मात्मनः	= of virtuous Raama	
शचीपतेः	= the wife of Indra.		'	

'In all the three worlds except you who even by heart will desire me who am the wife of virtuous Raama like Sachi the wife of Indra.'

राक्षसाधम रामस्य भार्याममिततेजसः । उक्तवानसि यत्पापं क गतस्तस्य मोक्ष्यसे ।। ५-२२-१५

राक्षसाधम	= O vile ogre!	यत्पापं	= whatever sinful word	उक्तवान् = you spoke असि
भर्याम्	= to me who is the wife	अमिततेजसः	= of the great re-	तस्य = from that word
<u></u>	= where	रामस्य गतः	spendent Raama = will you go	मोक्ष्यसे = to be released?

 'O vile ogre! Whatever sinful word you spoke to me who is the wife of the great resplendent Raama, from that word where will you go to be released?'

यथा दृप्तश्च मातङ्गः शशश्च सहितौ वने । तथा द्विरद्वद्रामस्त्वं नीच शशवत् स्मृतः ।। ५-२२-१६

यथा	= like	दप्तश्च	= an elephant in rut	হাহাश্ব	= and a hare
		मातङ्गश्च			
sahitau	= at war	वने	= in the forest	tathaa	= in the same way
नीच	= O vile one!	राम:	= Raama	द्विरदवत्	= is like an elephant
त्वम्	= you	स्मृतः	= are said	रुशवत्	= to be like a hare.

'Like an elephant in rut and a hare at war in the forest, in the same way O vile one! Raama is like an elephant and you are said to be like a hare.'

स त्विमक्ष्वाकुनाथम् वै क्षिपन्निह न लज्जसे । चक्षुषोर्विषयम् तस्य न तावदुपगच्छिस ।। ५-२२-१७

सः	= such	त्वम्	= you	न लज्जसे	= are not shameful
क्षिपन्	= abusing	इक्ष्वाकुनाथम्	= the lord of Ikshvaku	न	= you are not getting
			dynasty Raama	उपगच्छिस	
तस्य	= Raama's	विशयम्	= matter so much.		
		तावत्			

'Such you are not shameful abusing the lord of Ikshvaku dynasty Raama. You are not getting Raama's matter so much.'

इवे ते नयने कूते विरूपे कृष्णपिङ्गले । क्षितौ न पतिते कस्मान्मामनार्य निरीक्षतः ।। ५-२२-१८

अनार्य	= O ignoble one!	ते	= your	इमे नयने	= these eyes
कूरे	= (which are) cruel	विरूपे	= crooked	कृष्ण	= which are black and
				पिञ्गळे	reddish brown
माम्	= which are seeing me	कस्मात्	<pre>= for what reason</pre>	न पतिते	= are (they) not falling
निरीक्षितः					down.

'O ignoble one! your these eyes which are cruel, crooked, which are black and reddish brown, which are seeing me, for what reason are they not falling down.'

तस्य धर्मात्मनः पत्नीं स्नुषां दशरथस्य च । कथं व्याहरतो मां ते न जिह्वा व्यवशीर्यते ।। ५-२२-१९

व्याहरतः	= thus speaking	माम्	= a bout me	पत्नीं	= (who am) the wife
धर्मात्मन	e of virtuous Raama	स्रुषाम् च	= and the daughter-in-	दशरथस्य	= of Dasaratha
तस्य			law		

कथम् = how ते जिह्ना = your tongue व्यवशीर्यते = did not fall off.

'Thus speaking about me who am the wife of virtuous Raama and the daughter-in-law of Dasaratha how your tongue did not fall off.'

असंदेशात्तु रामस्य तपसश्चामपालनात् । न त्वां कुर्मि दशग्रीव भस्म भर्मार्ह तेजसा ।। ५-२२-२०

दशग्रीव	= O Ravana!	भस्मार्ह	= (although you are) असंदेशात् = not having manda	te
			suited to be burnt into	
			ashes	
रामस्य	= of Raama	अनुपालनात्	= (and) preserving तपसः = austerity	
न कुर्मि	= I am not making	त्वाम्	= you into ashes तेंजसा = (with my) glory.	
		भस्मम्		

'O Ravana! Although you are suited to be burnt into ashes, not having the mandate of Raama and preserving austerity, I am not reducing you into ashes with my glory.'

नापहर्तुमहं शक्या त्वया रामस्य धीमतः । विधिस्तव वधार्थाय विहितो नात्र संशयः ।। ५-२२-२१

धीमतः	= wise	रामस्य	= Raama's	अहम्	= I
न राक्या	= am not capable of be-	अपहर्तुम्	= abducted	त्वया	= by you
	ing				
विधिः	= (this) act	विहितः	= has been made	तव	= for your
वधार्थाय	= slaying	अत्र	= in this	न संशयः	= there is no doubt.

'Wise Raama's I am not capable of being abducted by you. This act has been made for your slaying. In this there is no doubt.'

शूरेण धनदभ्रात्रा बलैः समुदितेन च । अपिद्य रामं कस्माद्धि दारचौर्यं त्वया कृतम् ।। ५-२२-२२

त्वया	= by you	शूरेण	= (who is) strong	धनद्भ्रात्रा	= brother of Kubera
समुदितेन च	= possessed of	बलैः	= army	अपोह्य	= removing
रामम्	= Raama	कस्मात्	= for what reason	दारचौर्यम्	= abduction of wife
कृतम्	= has been done.		·		

'By you who is strong, brother of Kubera possessed of army, removing Raama for what reason abduction of wife has been done.'

सीताया वचनं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः । विनृत्य नयने कूरे जानकीमन्ववैक्षत ।। ५-२२-२३

राक्षसाधिपः	king of rakshasas to Sita's words	रावनः	= Ravana	श्रुत्वा	= listening
सीतायाः		विवृत्य	= turned around	कूरे	= (his) cruel
वचनम् नयने	= eyes	अन्ववैक्षत	= and saw	जानकीम्	= Sita.

King of rakshasas Ravana listening to Sita's words turned around his cruel eyes and saw Sita.

नीलजीमूतसम्काशो महाभुजशिरोधरः । सिंहसत्त्वगतिः श्रीमान् दीप्त जिह्नयलोचनः ।। ५-२२-२४

नीलजीमूत	= (Ravana was) equal to	महाभुजिशरोधरः= with big shoulders	सिंहसत्त्वगतिः = with the strength and
संकाशो	a black cloud	and neck	gait of a lion
श्रीमान्	= glorious	दीप्त जिह्नाम = with radiant tip of	
		लोचनः tongue and eyes.	

Ravana was qual to a black cloud, with big shoulders and neck with the strength and gait of a lion, glorious with radiant tip of tongue and eyes.

चलाग्रमकुटप्रांशुश्चित्रमाल्यानुलेपनः । रक्तमाल्याम्बरधरस्तप्ताङ्गद्विभूषणः ।। ५-२२-२५

- चलाग्रमकुतप्रांशु	= (He v	was)	tall	with	चित्रमाल्यानुले	प ~~न्द~~ ाः with	excelle	nt ga	r-	रक्तमाल्याम्बर	=	wearing red garlands
	movin	g fror	nt po	ortion		lands	and	anoin	t-	धरः		and clothes
	of crov	wn				ments						
तप्ताङ्गद	= with c	orname	ents	made								
विभूषनः	of refin	ned go	old									

He was tall with moving front portion of crown, with excellent garlands and anointments, wearing red garlands and clothes, with ornaments made of refined gold.

श्रोणिसूत्रेण महता मेचकेन सुसम्वृतः । अमृतोत्पादनद्वेन भुजगेनेव मन्दरः ॥ ५-२२-२६

-				
मन्दरः इव	 Like Mount Mandara 	भुजगन	= by Vasuki	अमृतोत्पादनेद्धेन = tied for producing nec-
				tar
सुसंवृतः	= (Ravana was) well tied	महता	by a black big thread	
-		मेचकेन	,	
		श्रोणि सूत्रेण		

Like Mount Mandara tied by Vasuki for producing nectar, Ravana was well tied by a black big thread.

ताभ्यां स परिपूर्णाभ्यां भुजाभ्यां राक्षसेश्वरः । शुशुभेऽचलसंकाशः शृङ्गाभ्यामिव मन्दरः ।। ५-२२-२७

अचल	= Equalling a mountain	राक्षसंस्वरः	= the king of ogres	શુશુમે	= shone
संकाशः					
ताभ्याम्	= (with) those perfect	मन्दरः इ व	= like Mount Mandara	शृङ्गाभ्याम्	= with its peaks.
परिपूर्णाभ्याम्	shoulders				
भुजाभ्याम्					

Equalling a mountain the king of ogres shone with those perfect shoulders like Mount Mandara with its peaks.

तरुणादित्यवर्णाभ्यां कुण्डलाभ्यां विभूषितः । रक्तपल्लवपुष्पाभ्यामशोकाभ्यामिवाचलः ।। ५-२२-२८

तरुणादित्य	= With the color of just	विभूषितः	=	decorated	कुण्डलाभ्याम्	=	by earrings
वर्णाभ्याम्	risen sun						
अचलः इव	= (he) was like a moun-	अशोकाभ्याम्	=	with Ashoka trees	रक्तपछव	=	(with) red flowers and
	tain				पुष्पाभ्याम्		shoots.

With the color of just risen sun, decorated by earrings, he was like a mountain with Ashoka trees with red flowers and shoots.

स कल्पवृक्षप्रतिमो वसन्त इव मूर्तिमान् । इमशानचेत्यप्रतिमो भूषितोऽपि भयम्करः ।। ५-२२-२९

कल्पवृक्ष	= Equalling a Kalpavrik-	सः	= he	वसन्तः	= was	like the e	mbodi-
प्रतिम	sha			मूर्तिमान् इव	ment	of spring	
इमशान चैत्य	= like a funeral mound	भयन्करः	= was horrible	भूषितो अपि	= even	though	deco-
प्रतिमः	in a grave-yard				rated		

Equalling a Kalpavriksha he was like the embodiment of spring season. Like a funeral mound in a grave-yard was horrible even though decorated.

अवेक्षमाणो वैदेहीं कोपसम्रक्तलोचनः । उवाच रावणः सीतां भुजङ्ग इव निःश्वसन् ।। ५-२२-३०

कोपसंरक्तलोचन≔ With red eyes due to	रावनः	= Ravana अवेक्षमाणः = was looki	ng
anger वैदेहीम् = (at) Sita उवाच = spoke	निःश्वसन् सीताम्	= sighing = to Sita. भुजङ्गः इव = like a serp	pant

With red eyes due to anger Ravana was looking at Sita sighing like a serpant and spoke to Sita.

अनयेनाभिसम्पन्नमर्थहीनमनुव्रते । नारायाम्यहमद्य त्वां सूर्यः सन्ध्यामिवौजसा ।। ५-२२-३१

अनुव्रते	= O follower of Raama!	abhisampan ~~n~~ ampossessed	अनयेन	= with bad conduct
अर्थहीनम्	= without wealth	अद्य = now	अहम्	= I

नाशयामि	= will destroy	त्वाम्	= you	सूर्यः इव	= like the sun
सन्ध्या	= (destroying) morning	ओजसा	= with light.		
	twilight				

O follower of Raama posessing bad conduct, without wealth! Now I will destroy you like sun destroying morning twilight with light.

इत्युक्त्वा मैथिलीम् राजा रावणः शत्रुरावणः । संदिदेश ततः सर्वा राक्षसीर्गोरदर्शनाः ।। ५-२२-३२

राजा	= the king	रावण	= Ravana	शत्रुरावनः	= who causes enemies to
इति उत्तवा सन्दिदेश घोरदर्शनाः	thus speaking ordered with horrible appearances.	मैथिलीम् सर्वाः	= to Sita = all	ततः राक्षसीः	cry = thereafter = ogre women

The king Ravana who causes enemies to cry thus speaking to Sita, thereafter ordered all ogre women with horrible appearances.

एकाक्षीमेककर्णां च कर्णप्रावरणां तथा । गोकर्णीं हस्तिकर्णीम् च लम्बकर्णीमकर्णिकाम् ।। ५-२२-३३

हस्तिपाद्यश्वपाद्यो च गोपादीं पादचूळिकाम् । एकाक्षीमेकपादीं च पृथुपादीमपादिकाम् ।। ५-२२-३४

अतिमात्रशिरोग्रीवामतिमात्रकुचोद्रीम् । अतिमात्रास्यनेत्राम् च दीर्घजिह्नमजिह्निकाम् ।। ५-२२-३५

अनासिकां सिम्हमुखीं गोमुखीम् सूकरीमुखीम् ।

एकाक्षीम्	= (Ravana ordered) one	एककर्णाम्	= one with a single ear	तता = and
	with a singe eye	च		
कर्णप्रावरणाम्	= one with ears as cover-	गोकर्णीम्	= one with cow's ears	हस्तिकर्णीम् = one with ears of an ele-
	ing			च phant
लम्बकर्णीम्	= one with dangling ears	अकर्णिकाम्	= one without ears	हस्तिपाद्यश्वपाद्यौ= and one with the feet
				च of an elephant and one
				with feet of a horse
गोपादीम्	= one with feet of a cow	पादचूिलकाम्	t = one with hair over the	एकाक्षीम् = one with a single eye
			feet	
एकपादीम्	= and one with a single	पृथुपादीम्	= one with big feet	अपादिकाम् = one wthout feet
च	foot		O	
		I		T

अतिमात्रशिरो	ग्रीव्यम् one with a big head	अतिमात्रकुचोद्री±	one with big breats	अतिमात्रास्य	= and one with big
	and neck		and stomach	नेत्राम् च	mouth and eyes
दीर्घजिह्वाम्	= one with long tongue	अजिह्विकाम् =	one without tongue	अनासिकाम्	= one without nose
सिंहमुखीम्	= one with the face of a	गोमुखीम् =	one with the face of a	सूकरमुखीम्	= one with the face of a
	lion		cow		pig.

Ravana ordered one with a single eye, one with a single ear and one with ears as covering, one with cow's wars, one with ears of an elephant, one with dangling ears, one without ears and one with the feet of an elephant and one with the feet of a horse, one with feet of a cow, one with hair over feet, one with a single eye and one with a single foot, one with big feet, one without feet, one with a big head and neck, one with big breasts and stomach, and one with big mouth and eyes, one with a long tongue, one without tongue, one without nose, one with the face of a lion, one with the face of a cow, one with the face of a pig.

यथा मद्वशगा सीता क्ष्प्रं भवति जानकी ।। ५-२२-३६ तथा कुरुत राक्षस्यः सर्वाः क्षिप्रं समेत्य च ।

राक्षस्यः	= O ogres!	यथा	= how	जानकी	= the daughter of Janaka
सीता	= Sita	मद्वशगा	= becomes (under) my	क्षिप्रम्	= quickly
		भवति	control		
तथा	= thus	सर्वाः	= all of you	समेत्य च	= together
कुरुत	= do that task).			'	-

'O ogres! How the daughter of Janaka, Sita becomes under my control quickly, thus all of you together do that task.'

प्रतिलोमानुलोमैश्च सामदानादिभेदनैः ।। ५-२२-३७ अवर्जयत वैदेहीं दण्डस्योद्यमनेन च ।

प्रतिलोम	= with hostile and	सामदानादिभेदनैः with kind words; with उद्यमनेन च = and exertion
अनुलोमैश्च	favourable (tasks)	gifts; and dividing
		words
दण्डस्य	= of punishment	अवर्जयत = bring under posses- वैदेहीम् = Sita.
		sion

'With hostile and favourable tasks, with kind words, with gifts and dividing words and exertion of punishment, bring Sita under my possession.'

इति प्रतिसमादिश्य राक्षसेन्द्रः पुनः पुनः ।। ५-२२-३८ काममन्युपरीतात्मा जानकीं पर्यतर्जयत् ।

जानकीम्	=	Sita.	परातात्म <u>ा</u>		and anger			
3.1. 2.1.	_	again and again	परीतात्मा	_		नन्ताजान <u>त्</u>	_	nightened
पुनः पुनः	_	again and again	काममन्य	_	with a mind full of lust	पर्यतर्जयत	_	frightened
राक्ष्सेन्द्रः	=	Ravana	इति	=	thuus	प्रतिसमदिश्य	=	ordered

Ravana thus ordered again and again with a mind full of lust and anger frightened Sita.

उपगम्य ततः शीघ्रं राक्षसी धान्यमालिनी ।। ५-२२-३९ परिष्वज्य दशग्रीविमदं वचनमब्रवीत् ।

ततः	= Thereafter	राक्षसी	= an ogre	धान्यमालिनी	= (called) Dhanyamalini
शीघ्रम्	= quickly	उपगम्य	= neared	दशग्रीवम्	= Ravana
परिष्वज्य	= embraced (him)	अब्रवीत्	= (and) spoke	इदम्	= these
वचनम्	= words.		·		

Thereafter an ogre named Dhanyamalini quickly neared Ravana, embraced him and spoke these words.

मया क्रीड महाराज सीतया किं तवानया ।। ५-२२-४० विवर्णया कृपणया मानुष्या राक्षसेश्वर ।

महाराजा	= O king!	क्रीड	= sport	मया	= with me
राक्षसंस्श्वर	= O lord of ogres!	किम्	= of what use	तव	= to you
		प्रयोजनम्			
अनया	= (is) this	सीतया	= Sita	विवर्णया	= (who is) colorless
कृपणया	= and a wreched human			'	
मानुष्या					

'O king! Sport with me. O lord of ogres! Of what use to you is this Sita who is colorless and a wreched human.'

नूनमस्या महाराज न दिव्यान् भोगसत्तमान् ।। ५-२२-४१ विद्धात्यमरश्रेष्ठस्तव बाहुबलार्जितान् ।

महरज	= O k	ing!	अमरश्रेष्ठः	=	Lord Brahma	न विद्धात	=	did not assign
अस्याः	= to F	· ler	दिव्यान्	=	wonderful	भोगसत्तमान्	=	best luxuries
तव	= earr	ned by the might of	नूनम्	=	this is definite.			
बाहुबलार्जितान्	you	r arms						

'O king! Lord Barhma did not assign to Her wonderful best luxuries earned by the might of your arms. This is definite.'

अकामां कामयानस्य शरीरमुपतप्यते ।। ५-२२-४२ इच्छन्तीं कामयानस्य प्रीतिर्भवति शोभना ।

शरीरम्	= the body	कामयानस्य	= of one who desires	अकामाम्	=	(a woman) without de-
						sire
उपतप्यते	= suffers pain	शोभना	= good	प्रीतिः	=	happiness
भवति	= will occur	कामयानस्य	= to one who loves	icchantiim	=	(a woman) who de-
						sires (him).

'The body of one who desires a woman without desire suffers pain. Good happiness will occur to one who loves a woman who desires him.'

एवमुक्तस्तु राक्षस्या समुत्क्षिप्तस्ततो बली ।। ५-२२-४३ प्रहसन्मेघसम्काशो राक्षसः स न्यवर्तत ।

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken to	राक्षस्याः	= by that ogre
सः	= that	राक्षसः	= Ravana	बली	= who was strong
मेघसंकाशः	= equalling a cloud	ततः	= thereafter	समुत्विक्षपतः	 being taken away
न्यवर्तत	= turned back	प्रहसन्	= laughing.		

Thus spoken to by that ogre that Ravana who was strong equalling a cloud, thereafter being taken away turned back laughing.'

प्रस्थितः स दशग्रीवः कम्पयन्निव मेदिनीम् ।। ५-२२-४४ ज्वलद्भास्करवर्णाभम् प्रविवेश निवेशनम् ।

सः	= that	द्शमीवः = Ravana	प्रस्थितः	= departing
कम्पयन्निव	= was as though shaking	मेदिनीम् = the earth	प्रविवेश	= entered
निवेशनम्	= (his) house	ज्वलद्भास्करवर्णाभम् with the lustre of blaz-		
		ing sun shine		

That Ravana departing was as though shaking the earth and entered his house with the lustre of blazing sun shine.

देवगन्धर्वकन्याश्च नागकन्याश्च सर्वतः ।। ५-२२-४५ परिवार्य दश्यीवं विविशुस्तं गृहोत्तमम् ।

देव गन्धर्व	= Deva and Gandharva	नागकन्याश्च	= and Naga maidens	परिवार्य	= surrounding
कन्याश्च	maidens				
रावणम्	= Ravana	सर्वतः	= in all directions	विविशुः	= entered
तम्	= that	गृहोत्तमम्	= best among houses.		

Deva and Gandharva maidens and Naga maidens surrounding Ravana in all directions entered that best among houses.

स मैथिलीं ध्रम परामवस्थितां । प्रवेपमानां परिभर्स्य रावणः । विहाय सीतां मदनेन मोहितः । स्वमेव वेश्म प्रविवेश भास्वरम् ।। ५-२२-४६

		ing						•
		ina						
प्रवेपमानाम्	=	(and who was) shak-	विहाय	=	leaving	सीताम्	=	Sita
मैथिलीम्	=	Sita	अवस्थिताम्	=	(who was) steadfastly	धर्मपराम्	=	intent on virtue
सः	=	that	रावनः	=	Ravana	परिभर्त्स्य	=	frightening

That Ravana frightening Sita who was steadfastly intent on virtue and who was shaking, leaving Sita, infatuated by love, entered his own house which was shining.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ।।

Thus completes 22nd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

23 Sarga 23 - त्रयोविंशः सर्ग

Ogres Frighten Seetha

Introduction -

This chapter describes the ogre women speaking to Sita about her marrying Ravana.

इत्युक्त्वा मैथिलीं राजा रावणः शत्रुरावणः । संदिश्य च ततः सर्वा राक्षसीर्निर्जगाम ह ।। ५-२३-१

राजा	= the king	रावणः	= Ravana	शत्रुरावणः	= who makes enemies to
					cry
इति उत्तवा	= thus speaking	मैथिलीम्	= to Sita	ततः	= thereafter
संदिश्य	= also ordering	सर्वाः	= all	राक्षसीः	= ogre women
निर्जगाम	= went away.			,	

The king Ravana who makes enemies to cry thus speaking to Sita thereafter also ordering all ogre women went away.

निष्कन्ते राक्षसेन्द्र तु पुनरन्तःपुरं गते । राक्षस्यो भीमरूपास्ताः सीतां समभिदुद्रुवुः ।। ५-२३-२

राक्षसेन्द्रे	= Ravana	निष्कान्ते	= leaving	गते	= obtaining
पुनः	= again	अन्तःपुरम्	= gynaeceum	ताः राक्षस्यः	= those ogres
भीमरूपाः	= with horrible appear-	समभिदुद्रुवुः	= went running	सीताम्	= to Sita.
	ances				

After Ravana left and obtained gynaeceum, those ogres with horrible appearances went running to Sita.

ततः सीतामुपागम्य राक्षस्यः क्रोधमूर्चिताः । परं पुरुषया वाचा वैदेहीमिदमब्रवन् ।। ५-२३-३

ततः	= thereafter	उपागम्य	= reaching	सीताम्	= Sita
राक्षस्यः	= ogre women	क्रोधमूर्चिताः	= swooned with anger	वाचा	= (with a) speech
परम्	= (which was) very	परुषया	= harsh	अब्रुवन्	= spoke
इदम्	= this (word)	वैदेहीम्	= to Sita.		

Thereafter reaching Sita ogre women swooned with anger and with a very harsh speech spoke these words to Sita.

पौलस्त्यस्य वरिष्ठस्य रावणस्य महात्मनः । दशग्रीवस्य भार्यात्वं सीते न बहुमन्यसे ।। ५-२३-४

सीते	= O Sita!	न बहुमन्यसे	= you are not respecting भार्यात्वम् = becoming wife
रावणास्य	= of Ravana	पौलस्तस्य	= born in the family of विरिध्ह्ठस्य = best among men
			Paulastya
महात्मनः	= a great soul	दशग्विस्य	= with ten heads

'O Sita! You are not respecting becoming wife of Ravana born in the family of Paulastya, best among men, a great soul with ten heads.'

ततस्वएकजटा नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् । अमन्त्य्र क्रोधताम्राक्षी सीतां करतलोदरीम् ।। ५-२३-५

ततः	=	Thereafter	राक्षसी	=	an ogre woman	एकजटा नाम	=	named Ekajata
क्रोधताम्राक्षी	=	with red eyes due to	आमन्त्ऱ्य	=	calling	सीताम्	=	Sita
करतलोदरीम्	=	anger with stomach that can be held by a palm of the hand	अब्रवीत्	=	spoke	वाक्यम्	=	(these) words.

Thereafter an ogre woman named Ekajata with red eyes sue to anger calling Sita with stomach that can be held by palm of the hand, spoke these words.

प्रजापतीनाम् षण्णं तु चतुर्थो यः प्रजापतिः । मानसो ब्रह्मणः पुत्रः पुलस्त्य इति विश्रुतः ।। ५-२३-६

अण्णाम् = among the six Prajap-	यः	= whichever	पुत्रः	= son
प्रजापतीनाम् athis				
chaturthaH = the fourth Prajapati	मानसः	= born by the thought	ब्रह्मणः	= of Lord Brahma
prajap-				
atiH				
विश्रुतः = (he is) famous	पुलस्त्यः इति	= as Pulastya.		

'Among th six Prajapatis, whichever son, the fourth Prajapati, born by the thought of Lord Brahma ,he is famous as Paulastya.'

पुलस्त्यस्य तु तेजस्वी महार्षिर्मानसः सुतः । नाम्ना स विश्रवा नाम प्रजापतिसमप्रभः ।। ५-२३-७

नाम्ना	= By the name	विश्रवा नाम	= famous as Visrava	प्रजापति	= with a radiance
				समप्रभः	equalling that of Lord
					Brahma
सः तेजस्वी	= that glorious sage	सुतः	= is the son	मानसः	= (born) from the
महर्षिः					thought
पुलस्तस्य	= of Pulastya.			•	

By the name, famous as Visrava, with a radiance equalling that of Lord Brahmathat glorious sage is the son born from the thought of Pulastya.

तस्य पुत्रो विशालाक्षि रावणः शत्रुरावणः । तस्य त्वं राक्षसेन्द्रस्य भार्या भवितुमर्हसि ।। ५-२३-८ मयोक्तं चारुसर्वाङ्गि वाक्यम् किं नाममन्यसे ।

	= O wide eyed one!	रावणः	= Ravana	शत्रुरावणः	= who makes enemies to
	,				cry
तस्य	= is his (Visrava's)	पुत्रः	= son	त्वम्	= you
	- 13 1113 (V 1314 V 4 3)		- 3011	14.7	– you
अर्हिस	= are suited	भवितुम्	= to become	तस्य	= Ravana's
भार्या	= wife	चारुसर्वाण्गी	= O one with all beauti-	किम्	= why
			ful limbs!		
नानुमन्यसे	= will you not agree	वाक्यम्	= words	उक्तम्	= spoken
मया	= by me.			•	

'O wide eyed one! Ravana who makes enemies to cry, is Visrava's son. You are suited to become Ravana's wife. O one with all beautiful limbs! Why will you not agree words spoken by me.'

ततो हरिजटा नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् ।। ५-२३-९ विवर्त्य नयने कोपान्मार्जारसदृशेक्षणा ।

ततः = Thereafter	raakshasii = an ogre woman	हरिजटा नाम = named Harijata
मार्जारसहश्रेक्षणा= with eyes like those of	विवर्त्य = turned around	नयने = eyes
a cat कोपात् = due to anger	अब्रवीत् = (and) spoke	वाक्यम् = (these) words.

Thereafter an ogre woman named Harijata with eyes like those of a cat turned around eyes due to anger and spoke these words.

येन देवास्त्रायस्त्रिंशद्देवराजश्च निर्जताः ।। ५-२३-१० तस्य त्वं राक्षसेन्द्रस्य भार्या भवितुमर्हसि ।

येन	= by whom	त्रस्त्रिंशत्	= thirty three	देवाः	= Devas
देवराजश्च	= and the king of Devas	निर्जिताः	= have been conquered	त्वम्	= you
अर्हसि	= are suited	भवितुम्	= to become	भार्या	= the wife
तस्य	= of that lord of ogres.		'		
राक्षसेन्द्रस्य					

'By whom thirty three Devas and the king of Devas have been conquered, you are suited to become the wife of that lord of ogres.

ततस्तु प्रघसा नाम राक्षसी क्रोधमूर्छिता ।। ५-२३-११ भर्त्सयनी तदा घोरमिदं वचनमब्रवीत् ।

ततः	= Thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	प्रघसा नाम	= named Praghasa
क्रोधमूर्छिता	= swooning with anger	तदा	= then	भर्त्सयन्ती	= frightening (Sita)
अब्रवीत्	= spoke	इदम्	= this	घोरम्	= horrible (word).

Thereafter an ogre named Praghasa swooning with anger and then frightening Sita, spoke this horrible word.

वीर्योत्सिक्तस्य शूरस्य सम्य्रामे न निवर्तिनः ।। ५-२३-१२ बिलनो वीर्ययुक्तस्य भार्यात्वम् किं न लप्स्यसे ।

- किम्	= why	न लफ्यसे	= (you) will not get	भर्यात्वम्	= wife-hood (of Ravana)
वीर्योत्सिक्तस्य	= (who is) proud of his	शूरस्य	= valiant	अनिवर्तिनः	= who will not turn back
	might				
संग्रामेषु	= in wars	बलिनः	= strong	वीर्ययुक्तस्य	= together with valour.

'Why will you not get wifehood of Ravana who is proud of his might, valiant, who will not turn back in wars, who is strong together with valour.'

प्रियां बहुमतां भार्यां त्यक्तवा राजा महाबलः ।। ५-२३-१३ सर्वासां च महाभागां त्वामुपैष्यति रावणः ।

रावणः	= Ravana	महाबलः	= with great might त्यक्तवा = leaving	
priyaam	= dear	बहुमताम्	= respectable भार्याम् = wife	
सर्वासाम्	= who among all wives	महाभागाम्	= is most fortunate उपैष्यति = can obtain	
त्वाम्	= you.			

'The mighty Ravana can leave dear respectable wife who among all wives is most fortunate and can obtain you.'

समृद्धम् स्त्रीसहस्रेण नानारत्नोपशोभितम् ।। ५-२३-१४ अन्तःपुरं समुत्सृज्य त्वामुपैष्यति रावणः।

रावणः	= Ravana	समुत्सृज्य	= leaving	अन्तःपुरम्	= gynaeceum
समृद्धम्	= filled	स्त्री सहस्रेण	= with thousand women	नाना	= shone by various best
				रल्लोपशोभितम्	things
उपैष्यति	= can obtain	त्वाम्	= you.		

'Ravana leaving gynaeceum filled with thousand women and shone by various best things can obtain you.

अन्या तु विकटा नाम राक्षसी वाक्यमब्वीत् ।। ५-२३-१५ असकृद्देवता युद्धे नागगन्धर्वदानवाः । निर्जिताः समरे येन सते पार्श्वमुपागतः ।। ५-२३-१६

अन्या	= another	राक्षसी तु	= ogre woman	विकटा नाम	= named Vikata
अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= (these) words	येन	= by whom

असकृत्	= a number of times	युद्धे =	in war	देवताः	= Devas
समरे	= in war	नागगन्धर्वदानवा⊨	Nagas; Gandharvas	निर्जिः	= have been conquered
			and Danavas		•
सः	= that Ravana	आगतः =	has come	ते पार्स्वम्	= to your side.

Another ogre woman named Vikata spoke these words: 'By whom a number of times in war Devas, in war Nagas, Gandharvas and Danavas have been conquered that Ravana has come to your side.'

तस्य सर्वसमृद्धस्य रावणस्य महात्मनः । किमद्य राक्षसेन्द्रस्य भार्यात्वं नेच्छऽधमे ।। ५-२३-१७

अधमे	= O vile one	किम्	= why	अद्य	= now
नेच्छसे	= are you not desring	भार्यात्वम्	= wifehood	तस्य	= of such Ravana
				रावणस्य	
सर्वसमृद्धस्य	= fulfilled in all respects	महात्मनः	= great soul	राक्षसेन्द्रस्य	= lord of ogres.

'O vile one! Why are you not desiring wifehood of such Ravana, fulfilled in all respects, who is a great soul and lord of ogres.

ततस्तु दुर्मुखी नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् । यस्य सूर्यो न तपति भीतो यस्य च मारुतः ।। ५-२३-१८ न वाति स्मायतापाङ्गे किं त्वं तस्य न तिष्ठसि ।

ततः	= Thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	दुर्मुखी नाम	= named Durmuukhi
अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= (these) words	आयता पाङ्गे	= O one with long cor-
					nered eyes!
bhiitaH	= fearing	यस्य	= whom	सूर्यः	= sun
न तपति	= will not consume by	भीतः	= fearing	यस्य	= whom
	heat				
मारुतः	= wind	न वाति स्म	= will not blow	तस्य	= to that one
किम्	= why	त्वम्	= are you	न तिष्ठसि	= not favourable.

Thereafter an ogre woman named Durmukhi spoke these words: 'O one with long eyes! Fearing whom the sun will not comsume by heat, fearing whom the win will not blow, to that one why are you not favourable.'

पुष्टवृष्टं च तरवो मुमुचुर्यस्य वै भयात् ।। ५-२३-१९ शैलाश्च सुभ्रु पानीयम् जलदाश्च यदेच्छति।

तस्य नैर्ऋतराजस्य राजराजस्य भामिनि ।। ५-२३-२० किं त्वं न कुरुषे बुद्धिं भार्यार्थे रावणस्य हि ।

सुभ्र	= O one with good eye-	भमिनी	= O Sita!	भयात्	= by the fear
	brows!				
यस्य	= of whom	तरवः	= trees	मुमुचुः	= shed
पुष्पवृष्टिम्	= a shower of flowers	यदा इच्छति	= whenever desired	शैलाश्च	= mountains

जलदाश्च	= and clouds	पनीयम्	= (will shed) water	kim	= why
त्वम्	= you	न कुरुषे	= are not making	बुद्धिम्	= mind
बार्यार्धे	= to be the wife	तस्य	= of such Ravana	नैर्ऋत	= king of ogres
		रावणस्य		राजस्य	
राजराजस्य	= (and) king of kings			•	

'O one with good eyebrows! O Sita! By the fear of whom trees shed a shower of flowers, whenever Ravana desired mountains and clouds will shed water, why you are not making mind to be the wife of such Ravana, who is the king of ogres and king of kings.'

साधु ते तत्त्वतो देवि कथितं साधु भामिनि ।। ५-२३-२१ गृहाण सुस्मिते वाक्यमन्यथा न भविष्यसि ।

सुस्मिते	= O Sita with good smile	देवी	= O princess!	गृहाण	= understand
भामिनी					
साधु	= kind words	ते कथितम्	= spoken to you	साधु	= well
वाक्यम्					
तत्त्वतः	= truly.				

'O Sita with a good smile! O princess! Understand kind words spoken to you well and truly.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ।।

Thus completes 23rd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

24 Sarga 24 - चतुर्विशः सर्ग

Seetha'S Reply To Ogres

Introduction -

Sita cites the examples of Sachi, Arundhati, Rohini et.al., on their devotion towards their husbands. Ogre women threaten to kill Sita and eat her.

ततः सीतामुपागम्य राक्षस्यो विकृताननाः । परुषं परुषा नार्य ऊचुस्तां वाक्यमप्रियम् ।। ५-२४-१

ततः	= Thereafter	राक्षस्यः नार्यः	= ogre women	परुषाः	= with a cruel nature
विकृताननः	= with crooked faces	उपागम्य	= neared	ताम् सीताम्	= that Sita
ऊचुः परुषम्	= (and) spoke = harshly.	अप्रियम्	= unpleasant	वाक्यम्	= words

Thereafter ogre women with a cruel nature, with crooked faces neared that Sita and spoke unpleasant words harshly.

किं त्वमन्तःपुरे सीते सर्वभूतमनोहरे । महार्हशयनोपेते न वासमनुमन्यसे ।। ५-२४-२

सीते	= O Sita	किम्	=	why	त्वम्	= (are) you
नानुमन्यसे	= not agreeing	वासम्	=	to stay	अन्तःपुरे	= in the gynaeceum
सर्वभूत	= pleasing to all beings	महाईशयनोपेते	=	together with the very		
मनोहरे				best beds.		

'O Sita! Why are you not agreeing to stay in the gynaeceum pleasing to all beings together with very best beds.'

मानुषी मानुषस्यैव भार्यात्वं बहुमन्यसे । प्रत्याहर मनो रामान्न त्वं जातु भविष्यसि ।। ५-२४-३

मान्य्षी	= you who are a human	बहुमन्यसे	are thinking highly	भार्यात्वम्	= (about) the wifehood
मानुषस्यैव	= of a human being	प्रत्यहार	= withdraw	मनः	= mind
रामात्	= from Raama	त्वम्	= (otherwise) you	न भविष्यसि	= will not exist
जात	= at all				

'You who are a human are thinking highly about the wifehood of a human being. Withdraw your mind from Raama. Otherwise you will not exist at all.'

त्रैलोक्यवसुभोक्तारं रावणं राक्षसेश्वरम् । भर्तारमुपसंगम्य विहरस्व यथासुखम् ।। ५-२४-४

विहरस्व	= sport	यथासुखम्	= according to (your)	संगम्य = coming together
राक्षसंश्वरम	= (with) the king of	रावणम्	= Ravana	त्रैलोक्यवसुभोक्तास्म् enjoying luxuries of
रापारा घरम्	ogres	रावणम्	- Navana	the three worlds
भर्तारम्	= (and taking him) as husband.			

'Sport according to your comfort coming together with the king of ogres Ravana enjoying luxuries of the three worlds and taking him as husband.

मानुषी मानुषं तं तु राममिच्छिस शोभने । राज्याद्धाष्टमिसद्धार्थं विक्कबं त्वमनिन्दिते ।। ५-२४-५

शोभने	= O beautiful one!	अनिन्दिते	= O irreproachable one!	मानुषी तु	= but being a human
त्वम्	= you	इच्छिसि	= are desiring	तम् रामम्	= that Raama
मानुषम्	= who is a human	भ्रष्टम्	= banished	राज्यात्	= from kingdom
असिद्धार्थम्	= unsuccessful	विक्रबम्	= (and) gloomy.		

'O beautiful one! O irrreproachable one! But being a human you are desiring that Raama who is a human, banished from kingdom, unsuccessful and gloomy.'

राक्षसीनां वचः श्रुत्वा सीता पद्मिनभेक्षणा । नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यामिदं वचनमबवीत् ।। ५-२४-६

सीता	= Sita	पद्म निभेक्षणा	=	with eyes like lotuses	श्रुत्वा	=	hearing
वचः	= words	राक्षसीनाम्	=	of ogre women	अब्रवीत्	=	spoke
इदम्	= these words	नेत्राभ्याम्	=	with eyes	अश्रुपूर्णाभ्याम्	=	filled with tears.
वचनम्				-			

Sita with eyes like lotuses hearing the words of ogre women spoke these words with eyes filled with tears.

यदिदम् लोकविद्विष्टमुदाहरथ संगताः । नैतन्मनसि वाक्यं मे किल्बिषं प्रतिभाति वः ।। ५-२४-७

संगता	= (all of you) coming to-	यत् वाक्यम्	= whatever words	लोकविद्विष्टम्	= which are hated in the
	gether				world
उदाहरथ	= you spoke	मे	= in my matter	एतत्	= this
न प्रतिभाति	= does it not seem	किल्बिषम्	= sinful	वः	= in your
मनसि	= mind			1	

'All of you coming together whatever words which are hated in the world you spoke in my matter, this does it not seem sinful in your mind?'

न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितुमर्हति । कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ।। ५-२४-८

मानुषी	= Human woman	न अर्हति	= is not suited	भवितुम्	= to become
भार्या	= wife	राक्षसस्य	= of an ogre	सर्वाः	= all of you
कामम्	= freely	खादत	= eat	माम्	= me
न करिष्यामि	= I will not honour	वः वचनः	= your words.		

'Human woman is not waited to become wife of an ogre. All of you freely eat me. I will not honour your words.'

दीनो वा राज्यहीनो वा यो मे भर्ता स मे गुरुः । तं नित्यमनुरक्तास्मि यथा सूर्यं सुवर्चेळा ।। ५-२४-९

दीनः वा	= (although) wretched	राज्य हीनः	= or without kingdom	यः	= whoever
		वा			
मे भर्ता	= is my husband	सः	= He (alone)	मे	= is my
गुरुः	= master	सुवर्चला यथा	= like Suvarchala	सूर्यम्	= with the Sun God
अनुरक्ता	= I am fond of Him	नित्यम्	= always		
अस्मि तम्					

'Although wretched or without kingdom, whoever is my husband, He alone is my master. Like Suvarchala with the Sun God, I am fond of Him always.'

यथा राची महाभागा राक्रं समुपतिष्ठति । अरुन्धती वसिष्ठं च रोहिणी राशिनं यथा ।। ५-२४-१०

लोपामुद्रा यथागस्त्यं सुकन्याच्यवनं यथा । सावित्री सत्यवन्तं च कपिलं श्रीमती यथा ।। ५-२४-११

सौदासं मदयन्तीव केशिनी सगरं यथा। नैषधं दमयन्तीव भैमी पतिमनुव्रता।। ५-२४-१२

तथाहमिक्ष्वाकुवरं रामं पतिमनुव्रता ।

यथा	= like		महाभागा	=	the highly fortunate	शची	=	Sachi
समुपतिष्ठति	= (who) waits		शुक्रम्	=	upon Indra	अरुन्धती	=	like Arundhati on Va-
						वसिष्ठम् च		sishta
यथा	= like		रोहिणि	=	Rohini on the Moon	यथा	=	like
			सशिनम्		God			
लोपमुद्रा	= Lopamudra	on	सुकन्या	=	like Sukanya on Chya-	सावित्री	=	(like) Savitri on Satya-
अगस्त्यम्	Agastya		च्यवनम्		vana	सत्यवन्तम्		vanta
			यथा					

श्रीमती कपिलम्	= like Srimati on Kapila	सौदासम् मदयन्तीव	= like Madayanti on Saudasa	केशिनी सगरम् यथा	= like Kesini on Sagara
यथा					
दमयन्तीव	= like Damayanti	भैमी	= daughter of Bhima	अनुव्रता	= devoted
पतिम्	= to husband Nala	तथा	= in the same way	अहम्	= I am devoted
नैषधम्				अनुव्रता	
पतिम्	= to my husband Raama	इक्ष्वाकुवरम्	= best in Ikshvaku dy-		
रामम्			nasty.		

'Like the highly fortunate Sachi who waits upon Indra, like Arundhati on Vasishta, like Rohini on the Moon God, like Lopamudra on Agastya, like Sukanya on Chyavana, like Savitri on Satyavanta, like Srimati on Kapila, like Madayanti on Saudasa, like Kesini on Sagara, like Damayanti the daughter of Bhima, devoted to husband Nala, in the same way I am devoted to my husband Raama, the best in Ikshvaku dynasty.'

सीताया वचनं श्रुत्वा राक्षस्यः क्रोधमूर्चिताः ।। ५-२४-१३ भर्त्सयन्ति स्म परुषैर्वाक्ये रावणचोदिताः ।

राक्षस्यः	= ogre women	रावण चोदिताः	= incited by Ravana	श्रुत्वा	= listening
वचनम् भर्त्सयन्ति	to the words frightened (Her)	सीतायाः परुषैः वाक्यैः	of Sita with harsh words.	क्रोधमूर्चिताः	= swooned with anger

Ogre women incited by Ravana listening to the words of Sita, swooned with anger and frightened Her with harsh words.

अवलीनः स निर्वाक्यो हनुमान् शिंशुपादुमे ।। ५-२४-१४ सीतां संतर्जयन्तीस्ता राक्ससीरशृणोत् कपिः।

सः हनुमान्	= that Hanuma	कपिः	= a monkey	निर्वाक्यः	= not talking
अवलीनः	= (and) hiding	शिंशुपा द्रुमे	= in the Simsupa tree	अशृणोत्	= listened
ताः राक्षसीः	= to those ogre women	संतर्जयन्तीः	= frightening	सीताम्	= Sita.

That monkey Hanuma not talking and hiding in the Simsupa tree listened to those ogre women frightening Sita.

तामभिक्रम्य संकुद्दा वेपमानां समन्ततः ।। ५-२४-१५ भृशं संलिलिहुर्दीप्तान् प्रलब्मन् दशनच्छदान् ।

अभिक्रम्य	= nearing	ताम्	that Sita	वेपमानाम्	= shaking (with fear)
समन्ततः	= in all directions	संकृद्धः	(those ogres)	being an- संलिलिहः	= licked
الكلا	= a lot	ਰੀਚਾਰ	gry	TIATAL Z	- hanging line
भृशम्	= a lot	दीप्तान्	shining	प्रलम्बान्	= hanging lips.
				दशनच्छदान्	

Nearing that Sita shaking with fear in all directions, those ogres being angry licked a lot shining and hanging lips.

जनुश्च परमकुद्धाः प्रगृह्याशु परश्वधान् ।। ५-२४-१६ नेयमर्हति भर्तारं रावणं राक्षसाधिपम् ।

परम्कुद्धाः	= being angry a lot	प्रगृह्य	grasping आशु = quickly	
परश्वधान्	= axes	ऊचुश्च	and spoke इयम् = this woma	n
नार्हति	= is not suited	राक्षसाधिपम्	(to have) the king of रावणाम् = Ravana	
			ogres	
भर्तारम्	= as husband.		•	

Being angry a lot and grasping axes quickly spoke as follows: 'This woman is not suited to have the king of ogres Ravana as husband.'

सा भर्तस्यमाना भीमाभी राक्षसीभिर्वरानना ।। ५-२४-१७ सबाष्यमपसर्पन्ती शिंशुपां तामुपागमत् ।

भत्स्यमाना	= being frightened	राक्षसीभिः	= by ogre women	भीमाभिः	= who were horrible
सा वरानना	= that Sita with best face	सबाष्पम्	= with tears in eyes	अपसर्पन्ती	= moving from there
उप्पगमत्	= reached	ताम्	= that Simsupa tree.		
		शिंशुपाम्			

Being frightened by ogre women who were horrible that Sita with best face with tears in eyes and moving from there reached that Simsupa tree.

ततस्तां शिंशुपां सीता राक्षसीभिः समावृता ।। ५-२४-१८ अभिगम्य विशालाक्षी तस्थौ शोकपरिष्ठुता ।

ततः	= Thereafter	विशालाक्षी	= the wide eyed	सीता	= Sita
अभिगम्य	= nearing	ताम्	= that Simsupa tree	समावृता	= being surrounded
		सिंसुपाम्			
राक्षसीभिः	= by ogre women	तस्थौ	= was situated (there)	शोकपरिप्रुता	= with gloom.

Thereafter the wide eyed Sita nearing that Simsupa tree being surrounded by ogre women was situated there with gloom.

तां कृशां दीनवदनां मिलनाम्बरधारिणीम् ।। ५-२४-१९ भत्सयांचिकरे सीतां राक्षस्यस्ताम् समन्ततः।

ताः	= those	राक्षस्यः = ogres	भर्त्सयांचिकरे = frightened
समन्ततः	= from all directions	ताम् = that Sita	कृशाम् = (who was) emaciated
		सीताम्	
दीनवदनाम्	= with a pitiful face	मिलनाम्बरधारिणीम् wearing dirty gar-	
		ments	
		1	_

Those ogres frightened from all directions that Sita who was emaciated with a pitiful face and wearing dirty garments.

ततस्तां विनता नाम राक्षसी भीमदर्शना ।। ५-२४-२० अब्रवीत्कुपिताकारा कराळा निर्णतोदरी ।

ततः	= Thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	विनता नाम	= named Vinata
भीमदर्श्ना	= with a horrible ap-	कुपिताकारा	= with an angry form	कराळा	= crooked
	pearance				
निर्णतोदरी	= having a prominent	ताम्	= spoke to Her.		
	belly	अब्रवीत्			

Thereafter an ogre woman named Vinata with a horrible appearance with an angry form, crooked, having a prominent belly spoke to Her.

सीते पर्याप्तमेतावद्भर्तुः स्नेहो निद्र्शितः ।। ५-२४-२१ सर्वात्रातिकृतं भद्रे व्यसनायोपकल्पते ।

सीते	= O Sita!	स्नेहः	= love	મર્તુઃ	= of husband
निदर्शितः	= has been shown (by	एतावत्	= this much	पर्याप्तम्	= is enough
भद्रे	you) = O auspicious one!	सर्वत्र	= at all times	अतिकृतम्	= doing (something) ex- cessively
उपकल्पते	= serves as	व्यसनाय	= vice		

'O Sita! You have showed love of husband. This much is enough. O auspicious one! At all times doing something excessively serves as vice.'

परितुष्टास्मि भद्रं ते मानुषस्ते कृतो विधिः ।। ५-२४-२२ ममापि तु वचः पथ्यं ब्रुवन्त्याः कुरु मैथिलि ।

मैथिलि	= O Sita! paritushhTaa	=	I मानुषः विधिः	=	human
	asmi		am		duty
			happy		
कृतः	= has been done	ते	= by you	भद्रम्	= (let there be) fortune
ते	= to you	कुरु	= do (according to)	मम	= my
पथ्यम्	= wholesome	वचः अपि	= words also	ब्रुवन्त्याः	= (which are) being told

'O Sita! I am happy. Human duty has been done by you. Let there be fortune to you. Do also according to my wholesome words being told.'

रावणं भ्ज भर्तारं भर्तारं सर्वरक्षसाम् ।। ५-२४-२३ विकान्तं रूपवन्तं च सुरेशमिव वासवम् । दक्षिणं त्यागशीलं च सर्वस्य प्रियदर्शनम् ।। ५-२४-२४

भज	= obtain	भर्तारम्	= as husband	रावणम्	= Ravana
भर्तारम्	= (who is) the lord	सर्व रक्षसाम्	= to all ogres	विक्रान्तम्	= bold
रूपवन्तम्	= and handsome	वासविमव	= like Indra	सुरेषम्	= the lord of Devas
च					
दक्षिणम्	= able one	त्यागशीलं च	= and liberal	प्रियदर्शनम्	= with a pleasing ap-
					pearance
सर्वस्य	= to all			1	-

'Obtain as husband Ravana who is the lord of all ogres, bold and handsome, like Indra the lord of Devas, able one and liberal with a pleasing appearance to all.'

मानुषं कृपणं रामं त्यक्तवा रावणमाश्रय । दिव्याङ्गरागा वैदेहि दिव्याभरणभूषिता ।। ५-२४-२५ अद्यप्रभृति सर्वेषां लोकनामीश्वरी भव ।

त्यक्तवा	= leaving	रामम्	= Raama	मानुषम् = a human
कृपणम्	= miserable	आश्रय	= seek refuge	रावणम् = (in) Ravana
वैदेहि	= O Sita!	दिव्यङ्गरागा	= with best unguents to	दिव्याभरण = decorated with best
			the body	भूषिता ornaments
भव	= become	ईश्वरी	= mistress	सर्वेषाम् = of all the worlds
				लोकानाम्
अद्यप्रभृति	= from today.			

'Leaving Raama who is a human and miserable, seek refuge in Ravana. O Sita! With best unguents to the body and decorated with best ornaments, become mistress of all the worlds from today.'

अग्नेः स्वाहा यथा देवी शिची वेन्द्रस्य शोभने ।। ५-२४-२६ किं ते रामेण वैदेहि कृपणेन गतायिषा।

शोभने	= O auspicious one!	स्वहा यथा	= like Svaha	देवी	= wife
अग्नेः	= of the Fire God	शचीव	= like Sachi	इन्द्रस्य	= (wife) of Indra (be-
					come mistress of all
					worlds
वैदेहि	= O Sita!	किम्	= what (is the use)	रामेण	= with Raama
पणेन	= who is miserable	गतायुषा	= and with gone vigour		

'O auspicious one! Like Svaha the wife of the Fire God, like Sachi the wife of Indra become mistress of all worlds. O Sita! What is the use with Raama who is miserable and with gone vigour.'

एतदुक्तं च मे वाक्यं यदि त्वं न करिष्यपि ।। ५-२४-२७ अस्मिन्मुहूर्ते सर्वास्त्वां भक्षयिष्यामहे वयम् ।

i you do not do	मे एतत् = my this spoken word	वयम् सर्वाः = all of us
करिष्यसि	उक्तम्	
	वाक्यम्	

अस्मिन् = in this मुद्धर्ते = moment भक्षयिष्यामहे = will eat त्वाम् = you.

If you do not do my this spoken word, all of us in this moment will eat you.

अन्या तु विकटा नाम लबमानपयोधरा ।। ५-२४-२८ अबवीत्कुपिता सीतां मुष्टिमुद्यम्य गर्जती ।

अन्य्य तु = another (ogre) विकटा नाम named Vikata लम्बमानपयोधरा= with hanging breasts गर्जती मुष्टिम् उद्यमय fist = roaring = rasing कुपिता अब्रवीत् सीताम् = to Sita. = with anger = spoke

Another ogre named Vikata with hanging breasts raising fist and roaring with anger spoke to Sita.

बहून्य्प्रयरूपाणि वचनानि सुदुर्मते ।। ५-२४-२९ अनुक्रोशान्मऋदुत्वाच सोढानि तव मैथिलि ।

सुदुर्मते	= O Sita with evil mind!	तव बहूनि	= your many words	अप्रियरूपाणि	= very unpleasant ones
मैथिली		वचनानि			
सोधानि	= have been tolerated	अनुक्रोशात्	= due to pity	मृदुत्वाच	= and due to softness.

'O Sita with an evil mind! Your many words which are unpleasant have been tolerated due to pity and due to softness.'

न च नः कुरुषे वाक्यं हितं कालपुरुस्कृतम् ।। ५-२४-३० अनीतासि समुद्रस्य पारमन्यैर्दुरासदम् । रावणान्तःपुरं घोरं प्रविष्टा चासि मैथिलि ।। ५-२४-३१

मैथिलि	) Sita! न कुरुषे च	= you are not doing	नः = our
वाक्यम्	vord कालपुरस्कृतम्	t = (which is) respected	हितम् = (and) wholesome
		by time	
आनीता असि	rou have been समुद्रस्य	= (to this) bank of the	दुरासदम् = not obtainable
	rought पारम्	ocean	
अन्यैः	y others प्रविद्या असि	= you have entered	घोरम् = terrible
रावणानन्तःपुर	ynaeceum of Ravana.		'

'O Sita! You are not doing according to our word which is respected by time and wholesome. You have been brought to this bank of the ocean not obtainable by others. You have entered the terrible gynaeceum of Ravana.'

रावणस्य गृहे रुद्धामस्माभिस्तु सुरक्षिताम् । न त्वां शक्तः परित्रातुमपि साक्षात्पुरन्दरः ।। ५-२४-३२

रुद्धाम्	= withheld	रावणस्य गृहे	= in the house of Ravana	सुरक्षिताम्	= well protected
अस्माभिः	= by us	पुरन्दरः अपि	= even Devendra	साक्षात्	= himself

न शक्तः = is not capable परित्रातुम् = to protect त्वाम् = you.

'Withheld in the house of Ravana well protected by us, even Devendra himself is not capable to protect you.'

कुरुष्व हितवादिन्या वचनं मम मैथिलि । अलमश्रुप्रपातेन त्यज शोकमन्न्थकम् ।। ५-२४-३३

मैथिलि = O Sita! कुरुष्व मम वचनम (according word हितवादिन्याः अश्रुप्रपातेन = (which is) beneficial discharge of tears = is enough alam अनर्थकम् त्यज = worthless शोकम् = leave gloom.

'O Sita! Do according to my word, which is beneficial. Discharge of tears is enough. Leave worthless gloom.'

भज प्रीतिं च हर्षं च त्यजैतां नित्यदैन्यताम् । सीते राक्षसराजेन सह कीड यथासुखम् ।। ५-२४-३४

सीते	= O Sita!	bhaja	= have	प्रीतिम् च	= love
हर्षम् च	= and happiness	त्यज	= leave	एताम्	= this
नित्यदैन्यताम्	= daily gloom	क्रीड	= sport	यथा सुखम्	= according to comfort
राक्षसराजेन	= with the king of ogres.				
सह					

'O Sita! Have love and happiness. Leave this daily gloom. Sport according to comfort with the king of ogres.'

जानासि हि यथा भीरु स्त्रीणां यौवनमध्रुवम् । यावन्न ते व्यतिकामेत्तावत्सुखमवाप्नुहि ।। ५-२४-३५

भीरु	= O timid one!	जानासि हि	= you know	यथा	= how
यौवनम्	= youth	स्त्रीणाम्	= of women	अध्रुवम्	= is not lasting
यावत्	= as long as	ते	= your (youth)	न	= will not pass away
				व्यतिकामेत्	
तावत्	= so long	अवाप्नुहि	= get	सुखम्	= comfort.

'O timid one! You know how youth of women is not lasting. As long as your youth will not pass away, so long get comfort.'

उद्यानानि च रम्याणि पर्वतोपवनानि च । सह राक्षसराजेन चर त्वं मदिरेक्षणे ।। ५-२४-३६

मदिरेक्षणे	= O one with intoxicat-	त्वम्	= you	राक्षस राजेन	= along with king of
	ing eyes!	_			ogres
चर	= roam	रम्याणि	= beautiful groves	पर्वतोपवनानि	= mountains and nearby
		उद्यानानि			forests.

'O one with intoxicating eyes! You along with king of ogres roam beautiful groves, mountains and nearby forests.

स्त्रीसहस्राणि ते सप्त वशे स्थास्यन्ति सुन्दरि । रावणं भज भर्तारं भन्तारं सर्वरक्षसाम् ।। ५-२४-३७

सुन्दरि	= O beautiful one!	सप्त	= seven	स्त्री सहस्राणि	= thousand women
स्थास्यन्ति	= will be	ते वशे	= in your control	भज	= have
भर्तारम्	= as husband	रावणम्	= Ravana	भर्तारम्	= lord
सर्वरक्ष्साम्	= of all ogres				

'O beautiful one! seven thousand women will be in your control. Have as husband Ravana the lord of all ogres.'

उत्पाट्य वा ते हृद्यं भक्षयिष्यामि मैथिलि । यदि मे व्याहृतं वाक्यं न यथावत्करिष्यसि ।। ५-२४-३८

मैथिलि	= O Sita!	न करिष्यसि	= if you do not do	मे व्याहृतम्	= (according to) my spo-
		यदि		वाक्यम्	ken word
यथ्हृत्	= as is	भक्षयिष्यामि	= I will eat	ते हृदयम्	= your heart
उत्पाट्य वा	= (indeed by) plucking it				
	out.				

'O Sita! If you do not do according to my spoken word as is, I will eat your heart indeed by plucking it out.'

ततश्चण्डोदरी नाम राक्षसी कोधमूर्छिता । भ्रामयन्ती महचूलिमदं वचनम्बवीत् ।। ५-२४-३९

 ततः	= thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	चण्डोदरी	= named Chandodari
			O	नाम	
क्रोधमूर्छिता	= swooning with anger	भ्रामयन्ती	= turning around	महत्	= a big
शूलम्	= spike	अब्रवीत	= spoke	इदम्	= this
वचनम्	= word.		· r · · · ·	` ` `	

Thereafter an ogre woman named Chandodari swooning with anger, turning around a big spike spoke this word.

इमां हरिणलोलाक्षीं त्रासोत्कम्पिपयोधरां । रावणेन हृतां रृष्ट्वा दौहृदो मे महानभूत् ।। ५-२४-४०

ह्या = seeing	इमाम्	= this woman	हरिणलोलाक्षीम् = with eyes like that of a
			deer
त्रासोत्कम्पिपयोध्सम्with moving breast	इ हताम्	= abducted	रावणेन = by Ravana
due to fear			
अभूत् = (there) occurred	मे	= to me	महान् = a great

दौह्दः = desire.

'Seeing this woman with eyes like that of a deer, with moving breasts due to fear, abducted by Ravana, there occured to me a great desire.'

यकृत्ल्पीहमथोत्पीडं हृद्यं च सबन्धनम् । अन्त्राण्यपि तथा शीर्षं खादेयमिति मे मतिः ।। ५-२४-४१

मे मतिः	= it is my mind	khadeyam	= to eat	यकृत्	= the liver
		iti			
ष्रीहम्	= the spleen	उत्पीडम्	= flesh above heart	हृदयं च	= and heart
सबन्धनम्	= together with muscle	अन्त्राण्यपि च	= and entrails	तथा	= and
शीर्षम्	= the head.			'	

'It is my mind to eat the liver, the spleen, flesh above heart and heart together with muscle and entrails and the head.'

ततस्तु प्रघसा नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् । कण्ठमस्या नृशंसायाः पीडयाम किमास्यते ।। ५-२४-४२

राक्षसी	= ogre woman	प्रघसा नाम	= named Pragasa	अब्रवीत्	= spoke
वाक्यम्	= (these) words	पीडयाम	= squeeze	कण्ठम्	= the neck
अस्याः	= of this	नृशंसायाः	= cruel woman	किम्	= why
आस्यते	= do we delay?			1	

An ogre woman named Pragasa spoke these words: 'Squeeze the neck of this cruel woman. Why do we delay?'

निवेद्यतां ततो राज्ञे मानुषी सा मृतेति ह । नात्र कश्चन संदेहः खादतेति स वक्ष्यति ।। ५-२४-४३

ततः	= thereafter	निवेद्यताम्	= let it be known	राज्ञे	= to the king (that)
saa	= that	मानुषी	= human woman	मृतेति	= has died
सः	= he	वक्ष्यति	= will say	इति	= thus
khaadata	= eat	न सन्देहः	= there is no doubt	अत्र	= in this matter.

'Thereafter let it be known to the king that that human woman has died. He will say thus: 'Eat.'. There is no doubt in this matter.'

ततस्त्वजामुखी नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् । विश्रस्येमां ततः सर्वाः समान् कुरुत पीलुकान् ।। ५-२४-४४

-	ततः	= thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	अजामुखी	= named Ajamukhi
					नाम	
	अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= (these) words	सर्वाः	= all of you

विशस्य	= killing	इमाम्	= this woman	ततः	= thereafter
कुरुत	= do	समान्	= equal	पीलुकान्	= pieces.

Thereafter an ogre woman named Ajamukhi spoke these words: 'All of you killing this woman thereafter do equal pieces.'

विभजाम ततः सर्वा विवादो मे न रोचते । पेयमानीयतां क्षिप्रं लेह्यमुच्चावचं बहु ।। ५-२४-४५

ततः	= thereafter	सर्वाः	= all of us	विभजाम	= will divide
विवादः	= quarrel	न रोचते	= is not desirable	मे	= to me
पेयम्	= liquor	उच्चावचम्	= many kinds	बहु	= a lot of
लेह्यम्	= lickables	अनीयताम्	= be brought	क्षिप्रम्	= quickly.

'Thereafter all of us will divide. Quarrel is not desirable to me. Liquor, many kinds and a lot of lickables be brought quickly.'

ततः शूर्पणखा नाम राक्षसी वाक्यमब्रवीत् । अजामुख्या यदुक्तं हि तदेव मम रोचते ।। ५-२४-४६

ततः	= thereafter	राक्षसी	= an ogre woman	शूर्पणखा	= named Surpanakha
				नाम	
अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= (these) words	यत्	= that
उक्ताम्	= (which was) spoken	अजामुख्या	= by Ajamukhi	तदेव	= that
रोचते	= is desirable	मम	= to me.		

Thereafter an ogre woman named Surpanakha spoke these words: 'That which was spoken by Ajamukhi, is desirable to me.'

सुरा चानीयतां क्षिप्रं सर्वशोकविनाशिनी । मानुषं मां समास्वाद्य नृत्यामोथ निकुम्भिलाम् ।। ५-२४-४७

सुरा च	= liquor	सर्वशोकविनाशिर्न	(which	is	the)	de-	अनीयताम्	=	be brou	ght
			stroyer	of all	sorro	w				
क्षिप्रम्	= quickly	aasvaadya :	= eating				मानुषम्	=	human	flesh
				_			मासम्			
अथ	= afterwards	नृत्यामः ः	= we will	danc	e		निकुम्भिलाम्	=	for	(propitiating)
									Nikumb	ohila

'Liquor which is the destroyer of all sorrow be brought quickly. Eating human flesh afterwards, we will dance for propitiating Nikumbila.'

एवं संभत्स्र्यमाना सा सीता सुरसुतोपमा । राक्षसीभिः सुघोराभिर्धेर्यमुत्सृज्य रोदिति ।। ५-२४-४८

 एवम्	= thus	संभर्त्स्यमाना	= being frightened	सुघोराभिः	= by horrible
राक्षसीभिः	= ogres	सा सीता	= that Sita	सुरसुतोपमा	= equalling a daughter
					of gods
उत्सृज्य	= abandoning	धैर्यम्	= fortitude	रोदित	= is crying.

Thus being frightened by horrible ogres, that Sita equalling a daughter of gods, abandoning fortitude, was crying.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुर्विशः सर्गः ।।

Thus completes 24th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

25 Sarga 25 - पञ्चविंशः सर्ग

Seetha Bursts Into A Wail

Introduction -

Sita calls out Raama and others and bursts into a wail not being able to endure the threats of ogre women.

अथ तासां वदन्तीनां परुषं दारुणं बहु । राक्षसीनामसौम्यानां रुरोद जनकात्मजा ।। ५-२५-१

अथ	= thereafter	तासाम्	= (as) those	राक्षसीनाम्	= ogre women
असौम्यानाम्	= with a cruel nature	वदन्तीनां	= were speaking	बहु	= a lot
परुषम्	= harshly	दारुणम्	= (and) horribly	जनकात्मजा	= Sita
रुरोद	= cried.		,		

As those ogre woman with a cruel nature were speaking a lot harshly and horribly, Sita cried.

एवमुक्ता तु वैदेही राक्षसीभिर्मनस्विनी । उवाच परमत्रस्ताबाष्पगद्गदया गिरा ।। ५-२५-२

एवम्	= thus	उक्ता	= being spoken to	राक्षसीभिः	= by ogre women
वैदेही	= Sita	मनस्विनी	= with a good mind	परमत्रस्ता	being frightened a lot
बाष्प गद्गदया गिरा	= with a voice indistinct due to tears	उवाच	= spoke (as follows).		

Thus being spoken to by ogre women, Sita with a good mind being frightened a lot spoke as follows with a voice indistinct due to tears.

न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितुमर्हति । कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ।। ५-२५-३

मानुषी	= a human woman	न अर्हति	= is not suited	भवितुम्	= to become
भार्या	= a wife	राक्षसस्य	= of an ogre	सर्वाः	= all of you
खादत	= eat	माम्	= me	कामम्	= according to your de-
					sire
न करिष्यामि	= I will not do	वः	= (according to) your	वचः	= words.

'A human woman is not suited to become a wife of an ogre. All of you eat me according to your desire. I will not do according to your words.'

सा राक्षसीमध्यगता सीता सुरसुतोपमा । न शर्म लेभे दुःखार्ता रावणेन च तर्जिता ।। ५-२५-४

राक्ष्सैमध्यगता	=	being in the middle of	तर्जिता	=	being frightened	रावणेन च	=	by Ravana also
सुरसुतोपमा शर्म		ogre women like a daughter of gods comfort	सा सीता दुःखार्ता		that Sita being tormented by	न लेभे	=	did not get
					grief.			

Being in the middle of ogre women, being frightened by Ravana also, like a daughter of gods, that Sita did not get comfort being tormented by grief.

वेपते स्माधिकं सीता विश्वन्ती वाङ्गमात्मनः । वने यथा परिभ्रष्टा मृगी कोकैरिवार्दिता ।। ५-२५-५

मृगीव	= like a fawn	वने	= in a forest	यूधपरिभ्रष्टा	= lost from its herd
अर्दिता	= tormented	कोकैः	= by wolves	विशन्तीव	= (Sita was) as though
			·		sinking (into)
आत्मनः	= own	अङ्गम्	= body	वेपते स्म	= (and) shook
अधिकम्	= a lot.		•		

Like a fawn in a forest lost from its herd and tormented by wolves, Sita was as though sinking into own body and shook a lot.

सा त्वशोकस्य विपुलां शाखामालम्ब्य पुष्पिताम् । चिन्तयामास शोकेन भर्तारं भग्नमानसा ।। ५-२५-६

सा तु	= that Sita	भग्न मानसा	= with a broken heart	शोकेन	= due to grief
आलम्ब्य	= holding	पुष्पिताम्	= a flowering branch	विपुलाम्	= which was wide
		शाखाम्			
अशोकस्य	= of Ashoka tree	चिन्तयामास	= thought	भर्तारम्	= about husband.

That Sita with a broken heart due to grief, held a wide flowering branch of Ashoka tree and thought about Her husband.

सा स्नापयन्ती विपुलौ स्तनौ नेत्रजलस्नवैः । चिन्तयन्ती न शोकस्य तदान्तमधिगच्छति ।। ५-२५-७

तदा	= then	सा	=	that Sita	स्नापयन्ती	=	washing
विपुलौ स्तनौ	 Her wide breasts 	नेत्र जल	=	with a flow of tears	चिन्तयन्ती	=	(and) thinking
		स्रवैः		from eyes			
न	= did not get	अन्तम्	=	end	शोकस्य	=	of sorrow.
अधिगच्छति							

Then that Sita washing Her wide breasts with a flow of tears from eyes and thinking, did not get end of sorrow.

सा वेपमाना पतिता प्रवाते कदळी यथा। राक्षसीनां भयत्रस्ता विवर्णवदनाभवत् ।। ५-२५-८

सा	= that Sita	वेपमाना	= was shaking कद्ळी यथा	= like a plantain tree
पतिता	= fallen down	प्रवाते	= in an exceedingly राक्षसी भय	= trembling with fear of
			windy place संत्रस्ता	the ogre women
अभवत्	= became	विवर्णवद्ना	= with a pale face.	-

That Sita was shaking like a plantain tree fallen down in an exceedingly windy place, trembling with fear of the ogre women, and became with a pale face.

तस्याः सा दीर्घविपुला वेपन्त्या सीतया तदा । दृदृशे कम्पिनी वेणी व्याळीव परिसर्पती ।। ५-२५-९

सा कम्पिनी	= that moving plait	दीर्घ विपुला	=	which was wide and	तस्याः	=	of that best woman
वेणी				long	परम्स्त्रियाः		
वेपन्त्याः	= trembling	दृहशे	=	was seen (to be)	व्याळीव	=	like a serpant
परिसर्पती	= in motion.						

That moving plait, which was wide and long, of that best woman was seen to be like a serpant in motion.

सा निःश्वसन्ती दुःखार्ता शोकोपहतचेतना । आर्ता व्यसृजदश्रूणि मैथिली विललाप च ।। ५-२५-१०

सा मैथिली	= that Sita	दुःखार्ता	= tormented by grief	शोकोपहत	= with a mind hit by sor-
				चेतना	row
आर्ता	= struck by calamity	निःश्वसन्ती	= was sighing	न्यसृजत्	= let down
अश्रृणि	= tears	विललाप च	= and also cried.		

That Sita tormented by grief, with a mind hit by sorrow, struck by calamity was sighing and let down tears and also cried.

हा रामेति च दुःखार्ता हा पुनर्रुक्ष्मणेति च । हा श्वश्रु मम कौसल्ये हा सुमित्रेति भामिनी ।। ५-२५-११

भामिनी	= Sita	दुःखार्ता	=	being	tormented	by	हा रामेति	=	Oh! Raama!
				grief (s	said)				
पुन:	= again	हा लक्ष्मणेति	=	Oh! La	akshmana		हा कौसल्ये	=	Oh! Kausalya
मम श्वश्रु	= my mother-in-law	हा सुमित्रेति	=	Oh! Su	ımitra.				

Sita being tormented by grief said: 'Oh! Raama!' and again 'Oh! Lakshmana!','Oh! Kausalya!, my mother-in-law' 'Oh! Sumitra!'

लोकप्रवादः सत्योऽयं पण्डितैः समुदाहृतः । अकाले दुर्लभो मृत्युः स्त्रिया वा पुरुषस्य वा ।। ५-२५-१२

यदाहमेवं क्रूराभी राक्षसीभिरिहार्दिता । जीवामि हीना रामेण मुहूर्तमिप दुःखिता ।। ५-२५-१३

अहम्	= I	एवम्	= thus	आर्दिता	= being tormented
क्रूराभिः	= by cruel ogre women	इह	= here	हीना	= lacking
राक्षसीभिः					
रामेण	= Raama	दुःखार्ता	= being tormented by	यदा	= when
			grief		
जीवामि	= I am living	मुहूर्तमपि	= even for a moment	मृत्युः	= death
अकाले	= at wrong time	स्त्रियाः वा	= to woman	पुरुषस्य	= or to a man
दुर्रुभः	= is hard	समुदाहृतः	= (thus) being said	लोकप्रवादः	= the popular saying in
					the world
सत्यः	= is true.			1	

'I thus being tormented by cruel ogre women here lacking Raama, being tormented by grief, when I am living even for a moment,' death at wrong time to woman or to a man is hard' - thus being said this popular saying in the world is true.'

एषाल्पपुण्या कृपणा विनिशिष्याम्यनाथवत् । समुद्रमथ्ये नौः पूर्णा वायुवेगौरिवाहता ।। ५-२५-१४

एषा	= this me	अल्पपुण्या	= with small merit	कृपणा	= wretched
अनाथवत्	= like an orphan	विनशिष्यामि	= will perish	नौः इव	= like a ship
समुद्रमध्ये	= in the middle of the	आहता	= being hit	वायुवेगैः	= by the speed of wind.
	ocean				

'This me with small merit,wreched, like an orphan, will perish like a ship in the middle of the ocean being hit by the speed of wind.'

भर्तारं तमपश्यन्ती राक्षसीवशमागता । सीदामि खलु शोकेन कूलं तोयहतं यथा ।। ५-२५-१५

अपश्यन्ती	= not seeing	भर्तारम्	=	my husband	तम्	=	that Raama
आगता	= obtaining	राक्षसी	=	control of ogre women	तीरम् यथा	=	like a bank
		वशम्					
तोयहतम्	= hit by water	सीदामि खलु	=	I am verily perishing	शोकेन	=	with sorrow.

'Not seeing my husband that Raama and obtaining control of ogre women like a bank hit by water I am verily perishing with sorrow.'

Formatted by आकु 320 ©देशराजु हनुमन्त राव

तं पद्मदळपत्राक्षं सिंहविकान्तगामिनम् । धन्याः पश्चिन्त मे नाथं कृतज्ञं प्रियवादिनम् ।। ५-२५-१६

धन्याः	= (only) fortunate	पश्यन्ति	= see	तम् = that
मे	= my	नाथम्	= husband	पद्मदळपत्राक्षम् = with eyes like petals of
सिंह विक्रान्त गामिनम्	= walking with the gait of a lion	कृतज्ञम्	= correct in conduct	an expanded lotus प्रियवादिम् = pleasant talker

'Only fortunate see that my husband with eyes like petals of an expanded lotus, walking with the gait of a lion, correct in conduct and a pleasant talker.'

सर्वथा तेन हीनाया रामेण विदितात्मना । तीक्ष्णंविषमिवास्वाद्यदुर्लभं मम जीवितम् ।। ५-२५-१७

н म	= to me	हीनायाः	= lacking	तेन	= that Raama
विदितात्मना	= with a famous soul	आस्वाद्येव	= like after eating	तीक्ष्णम्	= a pungent poison
			v	विषम्	
जीवितम्	= life	सर्वथा	= in all ways	दुर्लभम्	= is hard.

'To me lacking that Raama with a famous soul, like after eating a pungent poison life in all ways is hard.'

कीदृशं तु महापापं मया जन्मान्तरे कृतम् । येनेदं प्राप्यते दुःखं मया घोरं सुदारुणं ।। ५-२५-१८

येन	= by what	मया	= by me	प्राप्यते	= obtaining
इदम्	= this	दुःखम्	= grief	घोरम्	= which is horrible
सुदारुणं	= very dreadful	कीदृशम्	= what kind of	महा पापम्	= great sin
कृतम्	= has been done	मया	= by me	जन्मान्तरे	= in an other life.

'By what this horrible and very dreadful grief is obtained by me, what kind of great sin had been done by me in another life.'

जीवितं त्यक्तंइच्छामि शोकेन महता वृता । राक्षसीभिश्च रक्ष्यन्त्या रामो नासाद्यते मया ।। ५-२५-१९

वृता	= together	महता शोकेन	= with great grief	इच्छामि	= I desire
त्यक्तुम्	= to give away	जीवितुम्	= life	कामः	= (this) desire
न अवाप्यते	= is not obtainable	मया	= by me	सुरक्षिता	= I am well protected
राक्षसीभिः	= by ogre women.			•	

'Together with great grief, I desire to give away my life. This desire is not obtainable by me. I am well protected by ogre women.'

धिगस्तु खलु मानुष्यं धिगस्तु परवश्यताम् । न शक्यं यत्परित्यक्तमात्मच्छन्देन जीवितम् ।। ५-२५-२०

धिक् अस्तु	= fie	मानुष्यम्	=	upon human condi-	धिक् अस्तु	=	fie
परवश्यताम्	= upon being in the con-	यत्	=	by what reason	आत्मच्छन्देन	=	according to own de-
न शक्यम्	trol of others = it is not possible	परित्यक्तुम्	=	to give up	जीवितम्	=	sire life.

'Fie upon human condition! Fie upon being in the control of others. By what reason it is not possible according to own desire to give up life.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पञ्चविंदाः सर्गः ।।

Thus completes 25th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 322 ©देशराजु हनुमन्त राव

26 Sarga 26 - षिट्वंशः सर्ग

Seetha Decides To Give Up Life

Introduction -

In this chapter Sita ponders a lot and decides to give up life without Raama.

प्रसक्ताश्रमुखी त्वेवं ब्रुवती जनकात्मजा । अधोगतमुखी बाला विलप्तुमुपचक्रमे ।। ५-२६-१

प्रसक्ताश्रुमुखी	= with a face continually	जन्कात्मजा	= Sita	बला	= an young woman
	shedding tears				
एवम्	= thus	ब्रुवती	= speaking	अधोगतमुखी	= with downward face
उपचक्रमे	= started	विलप्तुम्	= to weep.		

With a face continually shedding tears, Sita an young woman, thus speaking with a downward face, started to weep.

उन्मत्तेव प्रमत्तेव भ्रान्तचित्तेव शोचती । उपावृत्ता किशोरीव विवेष्टन्ती महीतले ।। ५-२६-२

उन्मत्तेव	= like a mad one	प्रमत्तेव	e an intoxicate	d one । भ्रान्तचित्तेव	= with a deluded mind
शोचती	= (Sita was) crying	किशोरीव	e a female hors	se उपावृत्ता	= rolling on ground
विवेष्टन्ती	= (Sita) rolled	महीतले	the ground.		

Sita was crying like a mad one, like an intoxicated one, with a deluded mind. Like a female horse rolling on ground, Sita rolled on the ground.

राघवस्य प्रमत्तस्य रक्षसा कामरूपिणा । रावणेन प्रमथ्याहमानीता कोशती बलात् ।। ५-२६-३

राघवस्य	= (while) Raama	प्रमत्तस्य	= was heedless	अहम्	= I
क्रोशती	= who have been crying	बलात्	= (was) forcibly brought	प्रमध्य	= overpowered
		आनीता			
रक्षसा	= by the ogre	रावणेन	= Ravana	कामरूपिणा	= who can wear desired
					form.

'While Raama was heedless (taken away by Mareecha), I who have been crying was forcibly brought overpowered by the ogre Ravana who can wear desired form.'

> राक्षसीवशमापन्ना भत्स्यमाना सुदारुणम् । चिन्तयन्ती सुदुःखार्ता नाहं जीवितुमुत्सहे ।। ५-२६-४

आपन्ना	= obtaining	रास्कसी	= control by ogresses	बत्स्यमाना = being frighte	ened
सुदारुणम्	= very horribly	वशम् चिन्तयन्ती	= thinking		ented by
अहम्	= I	न उत्सहे	= do not desire	grief जीवितुम् = to live.	

'Being under the control of ogresses, being frightened very horribly, thinking and being tormented by grief, I do not desire to live.'

न हि मे जीविते नार्थों नै वार्थैर्न च भूषणैः । वसन्त्या राक्षसीमध्ये विना रामं महारथम् ।। ५-२६-५

विना	= without	रामं	= Raama	rior
वसन्त्याः	= living	राक्षसी मध्ये	= in the midst of अर्थः न = there is no use	
			ogresses	
जीवितेन	= with life	मे	= to me न अर्थैः = not with wealth	າ
न भुषणैश्च	= not with ornaments.		·	

'Without Raama, a great car-warrior, living in the midst of ogresses, there is no use with life to me; not with wealth, not with ornaments.'

अश्मसारमिदं नूनथवाप्यजरामरम् । हृदयं मम येनेदं न दुःखेनावशीर्यते ।। ५-२६-६

अथवा	= or	मम	= my	इदम्	= this
हृदयम्	= heart	नूनम्	= truly	अञ्मसारम्	= (is made of) iron
अजरामरमपि	= is undecaying and	येन	= by what reason	नावशीर्यते	= is it not destroying
	without death				
दुःखेन	= with sorrow.				

'Or my this heart truly is made of iron. It is undecaying and without death. By what reason is it not destroying with sorrow?'

धिड्यामनार्यामसतीं याहं तेन विना कृता । मुहूर्तमपि रक्षामि जीवितं पापजीविता ।। ५-२६-७

या	= whoever	अहम्	= I	पापजीविता	= with a sinful life
कृता	= made	तेन विना	= (to be) without Raama	रक्षामि	= protecting
जीवितम्	= life	मुहूर्तमपि	= even for a moment	माम्	= to such me
अनार्याम्	= who am ignoble	असतीम्	= who am bad wife	धिक्	= shame (on me).

'Whoever I with a sinful life made to be without Raama, protecting life even for a moment, to such me who am ignoble, who am bad wife, shame on me.'

का च मे जीविते श्रद्धा सुखे वा तं प्रियं विना । भर्तारं सागरान्ताया वसुधायाः प्रियंवदम् ।। ५-२६-८

प्रियम् विना	= without husband	bhartaaram = (who is) lord	वसुधायाः = of the earth
	Raama		
सागरान्तायाः	= with ocean at the end	प्रियंवदम् = a pleasant talker	का = what (is)
श्रध्हा	= interest	में = to me	जीविते = in life
सुखे वा	= or in comfort.		'

'Without husband Raama who is the lord of the earth with ocean at the end, a pleasant talker, what is the interest to me in life or in comfort.'

भिद्यतां भक्ष्यतां वापि शरीरं विसृजाम्यहम् । न चाप्यहं चिरं कुःखं सहेयं प्रियवर्जिता ।। ५-२६-९

अहम्	= I	विसृजामि	= will leave	शरीरम्	= the body
भिद्यताम्	= let it be split (into	भक्ष्यताम्	= or let it be eaten	अहम्	= I
	pieces)	वापि			
प्रियवर्जिता	= without husband	न च सहेयम्	= will not tolerate	दुःखम्	= sorrow
चिरम्	= for a long time.				

'I will leave the body. Let it be split into pieces or let it be eaten. I without husband will not tolerate sorrow for a long time.'

चरणेनापि सव्येन न स्पृशेयं निशाचरम् । रावणं किं पुनरहं कावयेयं विगर्हतम् ।। ५-२६-१०

अहम् =	I	न स्पृशेयम्	=	will not touch	सव्येन	= even with my left foot
					चरणेनापि	
रावणम् =	Ravana	निशाचरम्	=	ogre	विगर्हितम्	= of reprehensible con-
						duct
कामयेयम् =	what to say of desiring			l		
किं पुनः	(him).					

'I will not touch even with my left foot Ravana an ogre of reprehensible conduct. What to say of desiring him.'

प्रत्याख्यातं न जानाति नात्मानं नात्मनः कुलम् । यो नृशंसस्वभावेन मां प्रार्थियतुमिच्छति ।। ५-२६-११

यः	= whoever (Ravana)	नृशंस	= with a cruel nature	इच्छति	= is desiring
		स्वभावेन			
प्रार्थियतुम्	= to solicit	माम्	= me (that Ravana)	न जानाति	= does not know
आत्मानम्	= him	प्रत्याख्यातम्	= to be refused	न	= (he does) not (know)
आत्मनः	= his	कुलम्	= race.		

'Whoever Ravana with a cruel nature is desiring to solicit me, that Ravana does not know him to be refused he does not know his race.'

चिन्ना भिन्ना विभक्ता वा दीप्तेवाम्नौ प्रदीपिता । रावणं नोपतिष्ठेयं किं प्रलापेन विश्वरम् ।। ५-२६-१२

छिन्न वा	= (even) if cut	भिन्न वा	= or if divided into parts	प्रदीपिता वा	= or (even) if burnt
अग्नौ	= in fire	दीप्ते	= which is blazing	नोपतिष्टेयम्	= I will not reach
रावणम्	= Ravana	किम्	= what is the use	वः प्रलापेन	= with your prattling
चिरम्	= for a long time.			1	

'Even if cut or if divided into parts in blazing fire, I will not reach Ravana. What is the use with your prattling for a long time?'

ख्यातः प्राज्ञः कृतज्ञ्शश्च राघवः । सद्वृत्तो निरनुक्रोशः शङ्के मद्भाग्यसंक्षयात् ।। ५-२६-१३

राघवः	= Raama	ख्यातः	= is famous সাল্ল: = is a wise man	
सानुल्रोशश्च	= is compassionate	सद्वृत्तः	= with a good conduct मद्भाग्य = due to deterioration	ı of
			संक्षयात् my fortune	
सङ्के	= I doubt	निरनुक्रोशः	= (He became) hard	
			hearted.	

'Raama is famous, is a wise man, is compassionate with a good conduct. Due to the deterioration of my fortune, I doubt He became hard hearted.'

राक्षसानां सहस्राणि जनस्थाने चतुर्दश । येनैकेन निरस्तानि स मां किं नाभिपद्यते ।। ५-२६-१४

येन एकेन	= by whom alone	चतुर्दस सहराणि	= fourteen thousand	राक्ष्सानाम्	= of ogres
निरस्तानि	= have been destroyed	किम्	= why	सः	= (is) that Raama
नाभिपद्यः	= not saving	माम्	= me.		

'By whom alone fourteen thousand of ogres have been destroyed, why is that Raama not saving me.'

निरुद्धा रावणेनाहमत्पवीर्येण रक्षसा । समर्थः खलु मे भर्ता रावणं हन्तुमाहवे ।। ५-२६-१५

अहम्	= I	निरुद्धा	= am withheld	रक्षसा	= by the ogre Ravana
				रावणेन	
अल्पवीर्येण	= with little strength	मे भर्ता	= my husband	समर्थः खलु	= is indeed capable
हन्तुम्	= to kill	रावणम्	= Ravana	अहवे	= in a war.

'I am withheld by the ogre Ravana with little strength. My husband is indeed capable of killing Ravana in a war.'

विराधो दण्डकारण्ये येन राक्षसपुङ्गवः । रणे रामेण निहतः स मां किं नाभिपद्यते ।। ५-२६-१६

येन रामेण	= By which Raama	विराधः	= Viradha	राक्षस पुङ्गवः	= best among ogres
निहतः	= has been killed	दण्डकारण्ये	= in Dandaka forest	रणे	= in a war
किम्	= why	सः	= (is) that He	नाभिपद्यते	= not saving
माम्	= me.				

'By which Raama Viradha, best among ogres, has been killed in Dandaka forest in a war, why is that He not saving me?'

कामं मध्ये समुद्रस्य लङ्केयं दुष्प्रधर्षणा । न तु राघवबाणानां गतिरोधो भविष्यति ।। ५-२६-१७

इयम् लङ्का	= this city of Lanka	समुद्ऱ्य	=	being in the middle of	दुष्मृधर्षणा	=	is difficult to be at-
		मध्ये		ocean	कामम्		tacked
तु	= but	न भविष्यति	=	there will not be	गतिरोधः	=	an obstacle to flying
राघव	= of Raama's arrows				•		
बानाणाम्							

'This city of Lanka being in the middle of ocean is difficult to be attacked. But there will not be an obstacle to flying of Raama's arrows.'

किं नु तत्कारणं येन रामो दृढपराक्रमः । रक्षसापहृतां भार्यामिष्टां नाभ्यवपद्यते ।। ५-२६-१८

किम् नु	= what now	तत्	= is that reason	येन	= by which
		कारणम्			
रामः	= Raama	दृढ पराक्रमः	= with a firm courage	नाभ्यवपद्यते	= is not protecting
इष्टाम्	= His dear wife	अपहृताम्	= stolen	रक्षसा	= by an ogre.
भार्याम्					

'What now is that reason by which Raama with a firm courage is not protecting His dear wife stolen by an ogre.'

इहस्थां मां न जानीते शङ्के लक्ष्मणपूर्वजः । जानन्नपि स तेजस्वी धर्षणं मर्षियष्यति ।। ५-२६-१९

शङ्के :	= I doubt that	लक्ष्मन	=	Raama elder to Laksh-	न जानिते	=	does not know
		पूर्वजः		mana			
माम् :	= me	इहस्थाम्	=	to be here	जानन्नपि	=	after knowing

सः तेजस्वी = (will) that glorious मर्ध्यिष्यति = tolerate धर्षणम् = (this) outrage. Raama

'I doubt that Raama elder to Laksmana does not know me to be here. After knowing will that glorious Raama tolerate this outrage?'

हृतेति योऽधिगत्वा मां राघवाय निवेदयेत् । गृध्रारजोऽपि स रणे रावणेन निपातितः ।। ५-२६-२०

यः	= whoever Jatayu	अधिगत्वा	= nearing (Raama)	निवेदयत्	= will have let known
राघवाय	= to Raama	हृतेति	= (that Sita) was stolen	सः गृध्र राजः	= that king of vultures
				अपि	, and the second
हतः	= has been killed	रावणेन	= by Ravana	रणे	= in war.

'Whoever Jatayu nearing Raama will have let known to Raama that Sita was stolen, that king of vultures has been killed by Ravana in war.'

कृतं कर्म महत्तेन मां तथाभ्यवपद्यता । तिष्ठता रावणद्वन्द्वे वृद्धेनापि जटायुषा ।। ५-२६-२१

महत् कर्म	= a great deed	कृतम्	= has been done	तेन जटायुषा	= by that Jatayu
तथा	= thus	अभ्यवपद्यता	= protecting	माम्	= me
वृद्धेनापि	although of old age	तिष्ठता	= standing	रावण द्वन्द्वे	= in a dual combat with
					Ravana.

'A great deed has been done by that Jatayu, thus protecting me, although of old age, standing in a dual combat with Ravana.'

यदि मामिह जानीयाद्वर्तमानां स राघवः । अद्य बाणैरभिकुद्धः कुर्याल्लोकमराक्षसम् ।। ५-२६-२२

सः राघवः	= that Raama	जानीयाद्यदि	= if He knows	माम्	= me
इह	= to be living here	अभिक्रुद्धः	= with anger	कुर्यात्	= will make
वर्तमानाम्					
लोकम्	= the world	अराक्षसम्	= to be without ogres	बाणैः	= with (His) arrows
अद्य	= now.				

'If that Raama knows me to be living here, with anger He will make the world to be without ogres with His arrows now.'

विधमेच पुरीं लङ्कां शोषयेच महोद्धिम् । रावणस्य च नीचस्य कीर्तिं नाम च नाशयेत् ।। ५-२६-२३

विधमेच	= (Raama	will)	blow	लङ्कां पुरीं	= the	city of Lanka	शोषयेच	= will dry up	
	away								

महोद्धिम्	= the great ocean	नाशयेत्	= will destroy	कीर्तिम्	= the fame
नाम च	= and name	रावणस्य	= of Ravana.		

'Raama will blow away the city of Lanka, will dry up the great ocean, will destroy the name and fame of Ravana.'

ततो निहतनाथानां राक्षसीनां गृहे गृहे । यथाहमेवं रुदती तथा भुयो न संशयः ।। ५-२६-२४

ततः	= thereafter	यथा	=	how	अहम्	=	I
एवम् रुदती	= am crying in this way	तथा	=	in the same way	गृहे गृहे	=	in house and house
राक्षसीनाम्	= ogresses	निहतनाधानाम्	=	with killed husbands	भूयः	=	again and again
				(will cry)			
न संशयः	= there is no doubt.				ı		

'Thereafter how I am crying in this way, in the same way, in very house, ogresses with killed husbands will cry again and again. There is no doubt in this.'

अन्विष्य रक्षसां लङ्कां कुर्याद्रामः सलक्ष्मणः । न हि ताभ्यां रिपुर्दृष्टो मुहूर्तमपि जीवति ।। ५-२६-२५

रामः	= Raama	सलक्ष्मणः	= together will Laksh-	अन्विष्य	= will search
			mana		
लङ्काम्	= Lanka	रक्षसाम्	= of ogres	कुर्यात्	= will do (destruction)
रिपुः	= an enemy	दृष्टः	= seen	ताभ्याम्	= by those two
न जीवति हि	= will indeed not live	मुहूर्तमपि	= even for a moment.		

'Raama together will Lakshmana will search the city of Lanka belonging to ogres. An enemy seen by those two will indeed not live even for a moment.'

चिताधुमाकुलपथा गृध्रमण्डलसंकुला । अचिरेण तु लङ्केयं श्मशानसदृशी भवेत् ।। ५-२६-२६

इयम्	= this	लन्का	= Lanka	अचिरेण = shortly
भवेत्	= will become	इमशा न	= like a graveyard	चिताधूमकुलपथा= with paths agitated
		सदृशी		with smoke of funeral
				pyres
गृध्रमण्डलसं	i্ব্যুল⊨ crowded with a group			
	of vultures.			

'This Lanka shortly will become like a graveyard, with paths agitated with smoke of funeral pyres, crowded with a group of vultures.'

अचिरेणैव कालेन प्राप्स्याम्येव मनोरथम् । दुष्प्रस्थानोऽयमाख्याति सर्वेषाम् वो विपर्ययम् ।। ५-२६-२७

अचिरेण	= in a short time only	प्राप्स्यामेव	= I will attain	मनोरथम्	= (my) desire
कालेनैव					
अयम	= this	दुष्प्रस्थानः	= evil course	आख्याति	= is telling
सर्वेषाम्	= all	वः	= of your	विपर्ययम्	= destruction.

'In a short time only I will attain my desire. This evil course is telling of destruction of you all.'

यादशानीह दशन्ते लङ्कायामशुभानि वै । अचिरेणैव कालेन भविष्यति हतप्रभा ।। ५-२६-२८

इह	= here	लङ्कायाम्	= in Lanka	यादृशानि	= whatever
अशुभानि	= inauspicious things	दृश्यन्ते	= are being seen	अचिरेणैव	= (from those) in a short
	•		•	कालेन	while
भविष्यति	= (Lanka) will become	हतप्रभा	= deprived of glory.		

'Here in Lanka whatever inauspicious things are being seen, from those, in a short while Lanka will become deprived of glory.'

नूनं लङ्का हते पापे रावणे राक्षसाधमे । शोषं यास्यति दुर्धर्षा प्रमदा विधव यथा ।। ५-२६-२९

पापे	= sinful	राक्षसाधमे	= vile ogre	रावणे	= Ravana
हते	while being killed	लङ्का	= Lanka	दुर्घर्षा	= which is unconquer-
					able
नूनम्	= definitely	यास्यति	= will get	शोषम्	= drying up
प्रमदा यथा	= like a woman	विधवा	= who lost husband.		

'While the sinful, vile ogre Ravana is being killed, Lanka which is unconquerable till now, definitely will get drying up like a woman who lost husband.'

पुण्योत्सव समृद्धा च नष्टभर्ती सराक्षसी । भविष्यति पुरी लङ्का नष्टभर्त्री यथाङ्गना ।। ५-२६-३०

पुण्योत्सव	= (now) abounding in	लङ्कापुरी	= the city of Lanka	नष्ट भर्त्री	= with lost lord
समृद्धा	pious festivities				
सराक्षसी	= together with ogresses	भविष्यति	= will become	अङ्गना यथा	= like a woman
नष्ट भर्त्री	= with lost husband.			'	

'Now abounding in pious festivities, the city of Lanka with lost lord together with ogresses will become like a woman with lost husband.'

नूनं राक्षसकन्यानां रुदन्तीनां गृहे गृहे । श्रोष्यामि नचिरादेव दुःखार्तानामिह ध्वनिम् ।। ५-२६-३१

- नचिरादेव	= in a short while	इह	= here	गृहे गृहे = in every house
नूनम्	= I can definitely hear	ध्वनिम्	= the sound	राक्षसकन्यानाम् = of ogresses
श्रोष्यामि				
रुदन्तीनाम्	= crying	दुःखार्तानाम्	= being tormented by	
			grief.	

'In a short while here in every house I can definitely hear the sound of ogresses crying being tormented by grief.'

सान्धकारा हतद्योता हतराक्षसपुङ्गवा । भविष्यति पुरी लङ्का निर्दग्धा रामसायकैः ।। ५-२६-३२

लङ्का पुरी	= the city of Lanka	भविष्यति	= will become	निर्दग्धा	= burnt
रामसायकैः	= by Raama's arrows	सान्धकारा	= together with dark-	हदद्योता	= with destroyed lustre
			ness		
हत राक्षस	= with killed best ogres.			!	
पुङ्गवा	·				

'The city of Lanka will become burnt by Raama's arrows together with darkness, with destroyed luster with killed best ogres.'

यदि नाम स शूरो मां रामो रक्तान्तालोचनः । जानीयद्वर्तमानां हि रावणस्य निवेशने ।। ५-२६-३३

सः रामः	= that Raama	शूरः	= a strong man	रक्तान्त	= with red eye corners
				लोचनः	
यदि नाम	= will he know	माम्	= me	वर्तमानाम्	= to be living
जानीयात्					
निवेशने	= in the house	रावणस्य	= of Ravana.		

'Will that Raama who is a strong man with red eye corners know me to be in the house of Ravana.'

अनेन तु नृशंसेन रावणेनाधमेन मे । समयो यस्तु निर्दिष्टस्तस्य कालोऽयमागतः ।। ५-२६-३४ स च मे विहितो मृत्युरस्मिन् दुष्टे न वर्तते ।

यः	= whatever	समयः	= time	निर्दिष्ट	= ordered
अनेन	= by this Ravana	नृशंसेन	= who is cruel	अधमेन	= (and) vilest of men
रावणेन					
अयम्	= this	कालः	= time	आगतः	= has come
मे	= to me	सः मृत्युः	= that death	विहितः	= decreed
मे	= to me	न वर्तते	= does not hold good	अस्मिन् दुष्टे	= in the matter of this
					evil one.

'Whatever time has been ordered by this cruel and vilest of men Ravana, this time has come to me. That death decreed to me does not hold good to this evil one (Ravana).'

अकार्यं ये न जानन्ति नैर्ऋताः पापकारिणः ।। ५-२६-३५ अधर्मात्तु महोत्पातो भविष्यति हि सांप्रतम् । नैते धर्मं विजानन्ति राक्षसाः पिशिताशनाः ।। ५-२६-३६

```
ये नैर्ऋताः
                                         पापकारिणः
                                                                                  ना जानति
            = Whoever ogres
                                                      = who are sinners
                                                                                               = do not know
अकार्यम
                                         अधर्मात्तु
               what should not be
                                                                                  सांप्रतम्
                                                      = due to their unrigh-
                                                                                                 now
               done
                                                         teousness
भविष्यति
                                                                                  एते
            = there will be
                                         महोत्पातः
                                                      = a great calamity
                                                                                                 these
                                         पिशितनाशनाः = who are meat eaters
राक्षसाः
                                                                                  न जानति
                                                                                                  do not know
               ogres
धर्मम्
            = virtue.
```

'Whoever sinful ogres who do not know what should not be done, due to their unrighteousness now there will be a great calamity. These meat eating ogres do not know virtue.'

ध्रुवं मां प्रातराशार्थे राक्षसः कल्पयिस्यति । साहं कथं करिष्यामि तं विना प्रियदर्शनम् ।। ५-२६-३७ रामम् रक्तान्तनयनमपश्यन्ती सुकुःखिता ।

राक्ष्सः	= an ogre	ध्रुवम्	= will definitely	कल्पयिष्यति	= make
माम्	= me	प्रातराशार्थे	<pre>= for breakfast</pre>	सा अहम्	= such I
कथम्	= what should do	तम् विना	= without Raama	प्रियदर्शनम्	= with pleasing appear-
करिष्यामि					ance
सुदुःखिता	= I am grieving a lot	अपश्यन्ती	= not seeing	रामम्	= Raama
रक्तान्तनयनम्	= with red eye corners.				

'An ogre will definitely eat me for breakfast. What should such I do without Raama with pleasing appearance? I am grieving a lot not seeing Raama with red eye corners.'

यदि कश्चित् प्रदाता मे विषस्याद्य भवेदिह ।। ५-२६-३८ क्षिप्रं वैवस्वतं देवं पश्येयं पतिना विना ।

अद्य	= now	कश्चित्	= if there exists any one	प्रादाता	= (who is a) giver
		भवेद्यदि			
विषस्य	= of poison	इह	= here	पतिना विना	= (I) without husband
क्षिप्रम्	= quickly	पश्येयम्	= will see	देवम्	= the god
वैवस्वतम्	= Yama.			•	

'Now if there exists any one who is a giver of poison here, I without husband quickly will see the god Yama.'

नाजानाज्जिवतीं रामः स मां लक्ष्मणपूर्वजः ।। ५-२६-३९ जानन्तौ तौ न कुर्यातां नोर्य्यां हि मम मार्गणम् ।

सः रामः	= that Raama	लक्ष्मण	= elder to Lakshmana नाजानात् = (ma	ay) not know
		पूर्वजः		
माम्	= me	जीवतीम्	= to be alive	ese two
जानन्तौ	= knowing (me to be	न कुर्यताम्	= it cannot be said that मम = my	search
	alive)	इति न	they will not do मार्गणम्	
ऊर्ध्वाम्	= on earth		'	

'That Raama elder to Lakshmana may not know me to be alive. If those two know me to be alive, then it cannot be said that they will not do my search on earth.'

नूनं ममैव शोकेन स नीरो लक्ष्मणाय्रजः ।। ५-२६-४० देवलोकमितो यातस्त्यक्त्वा देहं महीतले ।

- लक्ष्मणाग्रजः	= the elder brother of	सः	= that Raama	वीराः	= who is valiant
	LakshmaNa				
मम शोकेनैव	= due to grief of me	त्यक्तवा	= leaving	देहम्	= the body
महीतले	= on earth	यातः	= has gone	इतः	= from here
देवलोकम्	= to celestial world	नूनम्	= this is certain.		

'That valiant Raama who is the elder brother of Lakshmana due to grief of me, leaving the body on earth has gone to celestial world. This is certain.'

धन्या देवाह् सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।। ५-२६-४१ मम पश्यन्ति ये नाथं रामं राजीवलोचनम् ।

ये	= whoever	pashyanti	i = is seeing	मम = my	
नाथम्	= husband	रामम्	= Raama	राजीव = with eyes resem	bling a
				लोचनम् lotus flower	
देवाः	= (such) Devas	सिद्धाश्च	= Siddhas	सगन्ध्रवाः = together with	Gand-
				harvas	
पर्मर्षयः	= and great sages	धन्याः	= are fortunate.		

'Whoever is seeing my husband Raama with eyes resembling a lotus flower such Devas, Siddhas together with Gandharvas and great sages are fortunate.'

अथवा न हि तस्यार्थो दुकर्मकामस्य धीमतः ।। ५-२६-४२ मया रामस्य राजर्षेर्भार्यया परमात्मनः ।

अथवा	= or	तस्य रामस्य	= to that Raama	धर्मकामस्य	= with a desire in virtu-
धीमतः अर्थम् न	 who is intelligent there is no use	राजर्षेः मया	= sage-king = with me	परमात्मनः भार्यया	ousness = the supreme spirit = his wife.

'Or to that Raama with a desire in virtuousness, who is intelligent, a sage-king, the supreme spirit, there is no use with me, his wife.'

दृश्यमाने भवेत्प्रीतिः सौहृदं नास्त्यपश्यतः ।। ५-२६-४३ नाशयन्ति कृतघ्नास्तु न रामो नाशयिष्यति ।

प्रीतिः भवेत्	= friendly disposition	दृश्यमाने	= in what is being seen	नास्ति = there is no	
	will occur				
सौहृदम्	= friendship	अपश्यतः	= to one who does not	कृतमाः = ungreatful	ones
			see		
नाशयन्ति	= destroy (friendship)	रामः तु	= but Raama	न = will not	destroy
				नाशियष्यति friendship.	

'Friendly disposition will occur in what is being seen. There is no friendship to one who does not see. Ungrateful ones destroy frindship. But Raama will not destroy friendship.'

किं नु मे न गुणाः केचित्किं वा भाग्यक्षयो मम ।। ५-२६-४४ याहं सीदामि रामेण हीना मुख्येन भामिनी ।

अहम्	= I	या	= who भामिनी = is a woman
सीदामि	= (who is) perishing	मुख्येन	= without the chief $ \hat{H} $ = to (such) me
		रामेण विना	Raama
न किं नु	= are there no	केचित्	= good qualities किंवा = or
		गुणाः	
मम	= (has) my	भाग्यक्षयः	= fortune diminished.

'I who is a woman who is perishing without the chief Raama to such me are there no good qualities or has my fortune diminished.'

इऱ्यो हि हीवितान्मर्तुं विहीनाया महात्मनः ।। ५-२६-४५ रामाद्क्षिष्टचारित्राच्छूराच्छत्रुनिबर्हणात् ।

विहीनायाः	= deprived	रामात्	= f	rom Raama	अक्रिष्ट	=	with untroubled repu-
					चारित्रात्		tation
शूरात्	= a warrior	शत्रुनिबर्हणात्	= a	annihilator of enemies	महात्मनः	=	a great soul
मे	= to (such) me	जीवितात्	= n	nore than living	मर्तुः	=	death
श्रेयः	= is good.			'			

'To me who is deprived of Raama with untroubled reputation, a warrior, annihilator of enemies, a great soul, more than living, death is good.'

अथवा न्यस्तशस्त्रौ तौ वने मूलफलाशिनौ ।। ५-२६-४६ भ्रातरौ हि नरश्रेष्ठौ संवृत्तौ वनगोचरौ ।

Formatted by आकु 334 ©देशराजु हनुमन्त राव

अथवा	= or	तौ भ्रातरौ	= those two brothers	नरश्रेस्ठौ	= best among men
न्यस्त शस्त्रौ	= giving up weapons	वने	= in the forest	संवृत्तौ	= (may have) become
वनगोचरौ	= dwellers of forest	मूलफलाशनौ	= eating roots and fruits.		

'Or those two brothers who are best among men giving up weapons in the forest may have become dwellers of forest eating roots and fruits.'

अथवा राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।। ५-२६-४७ चद्मना घातितौ शूरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

अथवा	= or	रामलक्ष्मणौ	= Raama and Laksh-	शूरौ भ्रातरौ = the warrior brothers
			mana	
ghaatitau	= (may have been) killed	दुरात्मना	= by the evil soul	राक्ष्सेन्द्रेण = by king of ogres Ra-
				रावणेन vana
चद्मना	= by deceit			

'Or Raama and Lakshmana the warrior brothers may have been killed by the evil soul king of ogres Ravana by deceit.'

साहमेवंगते काले मर्तुमिच्छामि सर्वथा ।। ५-२६-४८ न च मे विहितो मृत्युरस्मिन् दुःखेऽपि वर्तते ।

एवम् गते	= under such circum-	काले	= (and time)	सा	= such
	stances				
अहम्	= I	सर्वथा	= in all ways	इच्छामि	= am desiring
मर्तुम्	= to die	अस्मिन्	= even in this grief	मृत्युः	= death
		दुखः अपि			
विहितः न	= is not bestowed (on				
वर्तते	me).				

'Under such circumstances and time, such I in all ways am desiring to die. Even in this grief, death is not bestowed on me.'

धन्याः खलु महात्मानो मुनयस्त्यक्तकिल्बिषाः ।। ५-२६-४९ जितात्मनो महाभागा येषां न स्तः प्रियाप्रिये ।

महात्मनः	= great souled ones	त्यक्त	= with abandoned sins	जित्तत्मनः	= with a conquered
		किल्बिषाः			mind
महाभागाः	= those with great for-	मुनयः	= sages	धन्याः खलु	= are indeed fortunate
	tune				
येषाम्	= to whom	न स्तः	= there is no	प्रियाप्रिये	= pleasure or displea-
					sure.

'Great souled ones with abandoned sins, with a conquered mind, those with great fortune, sages are indeed fortunate to whom there is no pleasure and displeasure.'

प्रियान्न संभवेदुःखमप्रियादधिकं भयम् ।। ५-२६-५० ताभ्यां हि ये वियुज्यन्ते नमस्तेषां महात्मनाम् ।

प्रियात्	= from pleasure	दुःखम्	= sorrow	अप्रियात्	= (and) from displeasure
अधिकम्	= great fear	न सम्भवेत्	= do not occur (to great	ये	= whoever
भयम्			souls)		
वियुज्यन्ते	= are separated	ताभ्याम्	= from pleasure and dis-	नमः	= (my) obeisance
			pleasure		
तेषाम्	= to such great souls.				
महात्मानाम्					

'From pleasure sorrow and from displeasure great fear do not occur to great souls. Whoever are separated from pleasure and displeasure, my obeisance to such great souls.'

साहंत्युक्ता प्रियेणैव रामेन विदितात्मना ।। ५-२६-५१ प्राणांस्त्यक्ष्यामि पापस्य रावनस्य गता वशम् ।

त्यक्ता	= left	प्रियेणैव	= by dear Raama	विदितात्मना	= with a well known
		रामेण			mind
वशम् गता	= coming under the con-	पापस्य	= of sinful one	रावणस्य	= of Ravana
	trol				
सा अहम्	= such I	त्यक्षामि	= will leave	प्राणान्	= breath of life.

'Left by dear Raama with a well known mind coming under the control of sinful Ravana, such I will leave breath of life.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षड्विंशः सर्गः ।।

Thus completes 26th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

27 Sarga 27 - सप्तविंशः सर्ग

Trijata's Dream

Introduction -

In this chapter an ogress named Trijata describes her dream. She dreams of Sri Raama triumphs and the ogre Ravana is conquered.

इत्युक्ताह् सीतया घोरं राक्षस्यः कोधमूर्छिताः । काश्चिज्जग्मुस्तदाख्यातुं रावणस्य दुरात्मनः ।। ५-२७-१

इति	= thus	उक्ताः	= spoken to	सीतया	= by Sita
राक्षस्यः	= ogresses	क्रोध मूर्छिताः	= swooned with anger	घोरम्	= terribly
काश्चित्	= some	जग्मुः	= went	आख्यातुम्	= to tell
तत्	= that	रावणस्य	= to Ravana	दुरात्मनः	= the evil minded one.

Thus spoken to by Sita, ogresses swooned with anger terribly. Some went to tell that to Ravana the evil minded one.

ततः सीतामुपागम्य राक्षस्यो घोरदर्शनाः । पुनः पुरुषमेकार्थमनर्थार्थमथाब्रुवन् ।। ५-२७-२

ततः	= thereafter	राक्सस्यः	= ogresses	घोर दर्शनाः	= with a terrible appear-
					ance
उपागम्य	= neared	सीताम्	= Sita	अथ	= then
पुनः	= again	अब्रुवन्	= spoke	अनर्थार्थम्	= (words of) evil pur-
					pose
एक्कर्थम्	= with a single meaning	परुषम्	= (which were) harsh.		

Therafter ogresses with a terrible appearance neared Sita and ten agin spoke words of evil purpose, with a single meaning and which were harsh.

अद्येदानीं तवानार्ये सीते पापविनिश्चये । राक्षस्यो भक्षयिष्यन्ति मांसमेतद्यथासुखम् ।। ५-२७-३

अनार्ये	= O ignoble one!	पापविनिश्चये	= O	one with sinful re-	सीते	=	O Sita
			sol	lve!			
अद्य	= today	इदानीम्	= at t	this moment	राक्षस्यः	=	ogresses
भक्षयिष्यन्ति	= will eat	एतत्	= this	s	तव	=	your
मांसम्	= flesh	यथ्हसुखम्	= acc	cording to comfort.			

'O ignoble one! O one with a sinful resolve! O Sita! Today at this moment ogreeses will eat this your flesh according to comfort.'

सीतां ताभिरनार्याभिर्दृष्ट्वा संतर्जितां तदा । राक्षसी त्रिजटा वृद्धा शयाना वाक्यमब्रवीत् ।। ५-२७-४

तदा	= then	द्य	= seeing	सीताम्	= Sita
संतर्जिताम्	= frightened	ताभिः	= by those evil ones	राक्षसी	= an ogress
		अनार्याभिः	-		
त्रिजटा	= (named) Trijata	शयना	= sleeping (till then)	अब्रवीत्	= spoke
वाक्यम्	= (these) words.		,	ı	

Then, seeing Sita frightened by those evil ones, an ogress named Trijata, sleeping till then, spoke these words.

आत्मानं खादतानार्या न सीतां भक्षयिष्यथ । जनकस्य सुतामिष्टां सुन्नषां दशरथस्य च ।। ५-२७-५

अनार्याः	= O evil ones! khaadata	=	eatआत्मानम्	=	your
					selves
न भक्षयिष्यथ	= you will not eat	सीताम्	= Sita	इष्टाम्	= dear daughter
				सुताम्	
जनकस्य	of king Janaka	स्रुषाम् च	= and daughter-in-law	दसरथस्य	of king Dasaratha.

'O evil ones! Eat your selves. You will not eat Sita who is the dear daughter of king Janaka and daughter-in-law of king Dasaratha.'

स्वप्नो ह्यद्य मया दृष्टो दारुनो रोमहर्षणः । राक्षसानामभावाय भर्तुरस्या भवाय च ।। ५-२७-६

अद्य	= now	स्वप्नः	= a dream	दारुणः	= (which is) terrible
रोमहर्षणः	= causing the hairs to	अभावाय	= for the destruction	राक्षसानाम्	= of ogres
	stand erect				
भवाय	= for the welfare	अस्याः भर्तुः	= of Her husband	दृष्टः	= has been seen
मया	= by me.			'	

'Now a dream which is terrible, causing the hairs to stand erect for the destruction of ogres and for the welfare of Her husband, has been seen by me.'

एवमुक्टास्त्रिजटया राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः । सर्वा एवाब्रुवन्भीतास्त्रिजटां तामिदं वचः ।। ५-२७-७

एवम्	= thus	उक्ताः	= spoken to	त्रिजटया	= by Trijata
सर्वाः एव	= all	राक्षसयः	= ogresses	भीताः	= were frightened
अब्रुवन्	= (and) spoke	ताम्	to that Trijata	इदम्	= this
		त्रिजटाम्			
वचः	= sentence.			•	

Thus spoken to by Trijata all ogresses were frightened and spoke to that Trijata these words.

कथयस्व त्वया दृष्टः स्वप्नोऽयं कीदृशो निशि । तासां श्रुत्वा तु वचनं राक्षसीनां मुखाच्य्चुतम् ।। ५-२७-८ उवाच वचनं काले त्रिजटा स्वप्नसंश्रितम् ।

कीदशी	= of what kind	अयम् स्वप्नः	= (is) this dream	द ष्टः	= seen
त्वया	= by you	कथयस्व	= tell (us)	श्रुत्वा	= listening
वचनम्	= (to the) utterance	च्युतम्	= (that) came forth	मुखात्	= from the mouths
तासाम्	= of those ogresses	त्रिजटा	= Trijata	उवाच	= spoke
राक्षसीनाम्					
काले	= at that time	वचनम्	= (this) word	स्वप्न	= relating to the dream.
				संश्रितम्	

'Of what kind is this dream seen by you. Tell us'. Listening to this utterance that came forth from the mouths of those ogresses, Trijata spoke at that time this word relating to the dream.

गजदन्तमयीं दिव्यां शिबिकामन्तरिक्षगाम् ।। ५-२७-९ युक्तां हंससहेण स्वयमास्थाय राघवः। शुक्कमाल्याम्बरधरो लक्ष्मणेन सहागतः।। ५-२७-१०

राघवः	= Raama	शुक्रमाल्याम्बर = wearing white gar-	अन्तरिक्षगाम् = passing through the
		धरः lands and clothes	sky
स्वयम्	= Himself ascending	शिविकाम् = a palanquin	गजद्न्तमयीम् = made of ivory
आस्थाय			
युक्ताम्	= tied	हंस सहस्रेण = with a thousand	आगतः = arrived
		swans	
लक्ष्मणेन सह	= along with Laksh-		
	mana.		

'Raama wearing white garlands and clothes passing through the sky, Himself ascending a palanquin made of ivory tied with a thousand swans, arrived along with Lakshmana.'

स्वप्ने चाद्य मया दृष्टा सीता शुक्काम्बरावृता । सागरेण परिक्षिप्तं स्वेतं पर्वतमास्थिता ।। ५-२७-११

अद्य	= now	दृष्टा	= (it has been) seen	मया	= by me
स्वप्ने	= in the dream (that)	सीता च	= Sita also	शुक्लाम्बरावृता	= wearing white clothes
आस्थिता	= was sitting	श्वेतम् पर्वतम्	= on a white mountain	परिक्षिप्तम्	= surrounded
सागरेण	= by the ocean.				

'Now it has been seen by me in the dream that Sita also wearing white clothes was sitting on a white mountain surrounded by the ocean.'

रामेण संगता सीता भास्करेण प्रभा यथा । राघवश्च मया दृष्टश्च तुर्दृष्ट्रं महागजम् ।। ५-२७-१२

सीता	= Sita	संगता	= came together	रामेण	= with Raama
प्रभा यथा	= like the light	भास्करेण	= with the Sun	रामश्च	= Raama also
मया दृष्टः	= was seen by me	आरूढः	= (to be) mounted	महागजम्	= on a great elephant
चतुर्द्रष्ट्रम्	= with four tusks	शैलसंकाशम्	= equalling a mountain	चचार	= (and) wandered
सह लक्ष्मनः	= together with Laksh-			'	
	mana.				

'Sita came together with Raama like the light with the Sun. Raama also was seen by me to be mounted on a great elephant with four tusks and equalling a mountain and Raama wandered together with Lakshmana.'

ततस्तौ नरशार्दूलौ दीप्यमानौ स्वतंजसा ।। ५-२७-१३ शुक्कमाल्याम्बरधरौ जानकीं पर्युपस्थितौ ।

ततः	= thereafter	दीप्यमानौ	= shining	स्वतेजसा	= with their own radi-
					ance
-	= wearing white gar-	तौ	= those two	नरशार्दूलौ	= best among men
धरौ	lands and clothes				(Raama and Laksh-
					mana)
पर्युपस्थितौ	= neared	जानकीम्	= Sita.		

'Thereafter shining with their own radiance, wearing white garlands and clothes, those two best among men Raama and Laksmana neared Sita.'

ततस्तस्य नगस्याये ह्याकाशस्थस्य दन्तिनः ।। ५-२७-१४ भर्त्रा परिगृहीतस्य जानकी स्कन्धमाश्रिता ।

ततः	= Thereafter	जानकी	=	Sita			आश्रिता	=	rested on
स्कन्धम्	= the upper part of back	दन्तिनः	=	of el	ephant		आकाशस्थस्य	=	in the sky
परिगृहीतस्य	= taken	भर्त्रा	=	by	Her	husband	अग्रे	=	to the front
				Raar	na				
तस्य नगस्य	= of that mountain						'		

'Thereafter Sita rested on the upper part of back of elephant in the sky; taken by Her husband Raama to the front of that mountain.'

भर्तुरङ्कात्समुत्पत्य ततः कमललोचना ।। ५-२७-१५ चन्द्रसूर्यौ मया दृष्टा पाणिना परिमार्जती ।

ततः	= thereafter	मया दृष्टा	= it has been s	een by me विमललोचना	= Sita with eyes like lo-
			(that)		tuses
समुत्पत्य	= has risen up	अङ्कात्	= from the lap	बह्-तुः	= of Her husband
परिमार्जती	= gently touched	चन्द्र सूर्यौ	= the Moon ar	nd the Sun पाणिना	= with Her hand.

'Thereafter it has been seen by me that Sita with eyes like lotuses has risen up from the lap of Her husband and gently touched the Moon and the Sun with Her hand.'

ततस्ताभ्यां कुमाराभ्यामास्थितः स गजोत्तमः ।। ५-२७-१६ सीतया च विशालाक्ष्या लङ्काया उपरिस्थितः

ततः	= thereafter	सः गजोत्तमः	= that best elephant आस्थितः = ascended	
ताभ्याम्	= by those princes	सीतया च	= and by Sita विशालक्ष्या = with wide eyes	s
कुमाराभ्याम्				
स्तितः	= stood	उपरि	= on the top	

'Thereafter that best elephant ascended by those princes Raama and Lakshmana and by Sita with wide eyes stood on the top of Lanka.'

पाण्डुरर्षभयुक्तेन रथेनाष्ट्युजा स्वयम् ।। ५-२७-१७ इहोपयातः काकुथ्सः सीतया सह भार्य या।

- काकुत्थ्सः	= Raama	भार्यया	=	together with wife Sita	स्वयम्		=	Himself
		सीतया सह						
इह उपयातः	= came here	रथेन	=	in a chariot	पाण्डुरह	भः	=	tied with eight white
					युक्तेन	अष्ट		bulls
					युजा			

'Raama together with wife Sita, Himself came here in a chariot tied with eight white bulls.'

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया सह वीर्यवान् ।। ५-२७-१८ आरुह्य पुष्पकं दिव्यं विमानं सूर्यसन्निभम् । उत्तरां दिशमालोक्य जगाम पुरुष्तमः ।। ५-२७-१९

वीर्यवान्	= The valorous	पुरुषोत्तमः	= best among men	सह = together
			Raama	
भ्रात्रा	= with brother Laksh-	सीतया	= (and) with Sita	आरुह्य = ascended
लक्ष्मणेन सह	mana			
दिव्यम्	= wonderful	पुष्पकम्	= Pushpaka aeroplane	सूर्य = equalling the Sun
		विमानम्		सन्निभम्
जगाम	= went	आलोक्य	= beholding	उत्तराम् = northern direction.
				दिशम्

'The valorous best among men Raama together with brother Lakshmana and with Sita ascended wonderful Pushpaka aeroplane equalling the Sun, went in the northern direction.'

एवं स्वप्ने मया दृष्टो रामो विष्णुपराक्रमः । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया सह राघवः ।। ५-२७-२०

रामः	= Raama	विष्णुपराक्रमः	= with	strength	राघवः	= born in Raghu's dy-
			equalling	that of		nasty
			Lord Vishnu			
सह	= together	भ्रात्रा	= with brothe	r Laksh-	सीतया	= (and) with Sita
		लक्ष्मणेन	mana			
दष्टः	= has been seen	मया	= by me		एवम्	= thus
स्वप्ने	= in the dream.		-		1	

'Raama with strength equalling that of Lord Vishnu, born in Raghu's dynasty together with brother Lakshmana and with Sita has been seen by me thus in the dream.'

न हि रामो महातेजाः शोक्यो जेतुं सुरासुरैः । राक्षसैर्वापि चान्यैर्वा स्वर्गः पापजनैरिव ।। ५-२७-२१

रामः	= Raama	महातेजाः	= with great glory	न शक्यः	= is not possible
जेतुम्	= to be defeated	सुरैः	= by Suras	राक्षसैर्वापि	= or by ogres
अन्वैर्वा	= or by others	स्वर्गः इव	= like heaven	पापजनैः	= by sinners.

'Raama with great glory is not possible to be defeated by Suras or by ogres or by others like heaven not being conquerable by sinners.'

रावणश्च मया दृष्टः क्षितौ तैलसमुक्षितः । रक्तवासाह् पिबन् मत्तः करवीरकृतस्त्रजः।। ५-२७-२२

रावनश्च	= Ravana also	ਵੲ: = was seen	मया = by me
क्षितौ	= on earth	तैलसमुक्षितः = sprinkled with oil	रक्षवासाः = with red clothes
करवीर कृत	= with garlands tied	पिबन् = drinking oil	मत्तः = intoxicated
स्रजः	with Oleander flowers		

'Ravana also was seen by me on earth sprinkled with oil, with red clothes, with garlands tied with Oleander flowers, drinking oil and intoxicated.'

विमानात्पुष्पकादद्य रावणः पतितो भुवि । कृष्यमाणः स्त्रिया दृष्टो मुण्डः कृष्णाम्बरः पुनः ।। ५-२७-२३

अद्य	= now	रावण	=	Ravana	पतितः	=	fallen dov	vn	
भुवि	= (on to) earth	पुष्पकात्	=	from Pushpaka aero-	मुण्डः	=	having	the	head
		विमानात्		plane			shaved		
कृष्णाम्बरः	= wearing black clothes	पुनः	=	again	द ष्टः	=	was seen		
कृष्यमाणः	= (to be) pulled	स्त्रिया	=	by a woman.					

'Now Ravana fallen down on to earth from Pushpaka aeroplane having the head shaved, wearing black clothes again was seen to be pulled by a woman.'

रथेन खरयुक्तेन रक्तमाल्यानुलेपनः । पिबंस्तैलं हसन्नृतन् भ्रान्तचित्ताकुलेन्द्रियः ।। ५-२७-२४

रक्त	= Wearing red garl	ands पिबन्	= drinking	तैलम्	= oil
माल्यानुलेपनः	and unguents				
हसन्	= laughing	नृत्यन्	= dancing	भ्रान्त चित्त	= with a confused mind
अकुलेन्द्रियः	= with agitated sens	es रथेन	= (Ravana went) by	√ a विरयुक्तेन	= tied by donkeys
			chariot		

'Wearing red garlands and unguents, drinking oil, laughing, dancing, with a confused mind, with agitated senses, Ravana went by a chariot tied by donkeys.'

गर्दभेन ययौ शीग्रं दक्षिणां दिशमास्थितः । पुनरेव मया दृष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ।। ५-२७-२५ पतितोऽवाक्छिरा भूमौ गर्दभाद्भयमोहितः ।

आस्थितः	= undertaking	दक्षिनाम्	= southern direction	ययौ	= (Ravana) went
		दिशम्			
शीघ्रम्	= quickly	गर्धबेन	= by a donkey	पुनरेव	= again
म दृष्टः	= it was seen by me	राक्षसंस्वरः	= (that) the king of ogres	रावणः	= Ravana
भय मोहितः	= stupefied with fear	पतितः	= fell down	गर्धबात्	= from the donkey
अवाकिराः	= with head down.			•	

'Undertaking southern direction, Ravana went quickly by a donkey. Again it was seen by me that the king of ogres Ravana stupefied with fear, fell down from the donkey with head down.'

सहसोत्थाय संभ्रान्तो भयार्तौ मदविह्वलः ।। ५-२७-२६ उन्मत्त इव दिग्वासा दुर्वाक्यं प्रलपन् बहु ।

दुर्गन्धं दुस्सहं घोरं तिमिरं नरकोपमम् ।। ५-२७-२७ मलपङ्कं प्रविश्याशु मग्नस्तत्र स रावणः।

सः रावणः	= that Ravana	उत्थाय	= rising up	सहसा	= quickly
संभ्रान्तः	= together with perplex-	भयार्तः	= distressed with fear	मदविह्नल	= excited by passion
	ity				
दिग्वासा	being naked	उन्मत्तः इव	= like a mad man	प्रप्रपन्	= prattling
बहु दुर्वाक्यम्	= many bad words	प्रविश्य	= entering	मलपपङ्कम्	= dirt
दुर्गन्धम्	= with a bad smell	दुस्सहम्	= intolerable	घोरम्	= horrible
तिमिरम्	= dark	नरकोपमम्	= like hell	अशु	= quickly
मग्नः	= sank	तत्र	= in that.		

'That Ravana rising up quickly, together with perplexity, distressed with fear, excited by passion, being naked, like a mad man, prattling many bad words, entering dirt with a bad smell, which was intolerable, horrible,

dark, like the hell and quickly sank in that.'

कण्ठे बद्धा दशग्रीवं प्रमदा रक्तवासिनी ।। ५-२७-२८ काळी कर्दमलिप्ताङ्गी दिशं याम्यां प्रकर्षति ।

प्रमदा	= a woman	रक्तवासिनी	= with red clothes	कळी	= who was black
कर्दमलिप्ताङ्गी	= with body smeared	बध्वा	= tying	दशग्रीवम्	= Ravana
कण्ठे	with dirt = by the throat	प्रकर्षति	= was pulling him	याम्याम् दिशम्	= in southern direction.

'A woman with red clothes, who was black, with body smeared with dirt, tying Ravana by the throat, was pulling him in southern direction.'

एवं तत्र मया दृष्टह् कुम्भकर्णो निशाचरः ।। ५-२७-२९ रावणस्य सुताः सर्वे दृष्टास्तैलसमुक्षिताः ।

तत्र	= in that (dream)	निशाचरः	=	the ogre	कुम्भकर्णः	=	Kumbhakarna
दष्टः	= has been seen	एवम्	=	thus	मया	=	by me
सर्वे	= all	रावणस्य	=	Ravana's	सुताः	=	sons
द ष्टाः	= have been seen	तैलसमुक्षिताः	=	to be sprinkled with			
				oil.			

'In that dream the ogre Kumbhakarna has been seen thus by me. All Ravana's sons have been seen to be sprinkled with oil.'

वराहेण दशग्रीवः शिंशुमारेण चेन्द्रजित् ।। ५-२७-३० उष्टेण कुम्भकर्णश्च प्रयाता दक्षिणां दिशम् ।

दशग्रीवः शिंशुमारेण	= Ravana = by a porpoise	वराहेण कुम्भकर्णः	by a pig Kumbhakarna	इन्द्रजित् उष्त्रेण च	Indrajit by a camel
च प्रयाताः	= set out	दक्षिणाम् दिशम्	in southern direction.		- y

'Ravana by a pig, Indrajit by a porpoise, Kumbhakarna by a camel set out in southern direction.'

एकस्तत्र मया दृष्टः श्वेतच्छत्रो विभीसणः ।। ५-२७-३१ शुक्रमाल्याम्बरधरः शुक्रगन्धानुलेपनः ।

तत्र	= among those	विभीषणः =	= Vibhishana	एकः	= is the only one
द ष्टः	= (who) has been seen	मया =	= by me	श्वेतच्छत्रः	= to be having a white umbrella
शुक्रमाल्याम्बर	यस wearing white gar- lands and clothes	शुक्लगन्धानुलेपनः	= anointing body with white unguents.		

'Among those Vibhishana is the only one who has been seen by me to be having a white umbrella, wearing white garlands and clothes and anointing body with white unguents.'

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषेर्नृत्तगीतेरलङ्कृतः ।। ५-२७-३२ आरुह्य शैलसंकाशं मेघस्तनितनिस्वनम् ।

चतुर्धन्तं गजं दिव्यमास्ते तत्र विभीषणः ।। ५-२७-३३ चतुर्भिः सचिवैः सार्धं वहायसमुपस्थितः ।

विभीषणः	= Vibhishana	तत्र अस्ते	=	is there	अलकृतः	=	adorned
राह्बदुन्दुभिनिघोषे⊨ with the sound of		नृत्त गीतैः	=	with dances and songs	आरुह्य	=	ascended
	conch shells and						
	kettledrums						
दिव्यम्	= a best elephant	शैलसंकाशम्	=	equalling a mountain	मेघस्तनितनिस्	नम्	with the sound of a
गजम्							thundering cloud
चतुर्दन्तम्	= with four tusks	उस्थितः	=	(he) approached	वैहायसम्	=	the sky
चतुर्भिः	= together with four				•		
सचिवैः	ministers.						
सार्थम्							

'Vibhishana is there adorned with the sound of conch shells and kettledrums, with dances and songs, ascended a best elephant equalling a mountain with the sound of a thundering cloud, with four tusks. He approached the sky together with four ministers'

समाजश्च मया दृष्टो गीतवादित्रनिःस्वनः ।। ५-२७-३४ पिबतां रक्तमाल्यानां रक्षसां रक्तवाससाम् ।

समाजश्च	= an assembly also	रक्षसाम्	= of ogres	पिबताम् = drinking (oil)
रक्तमाल्यानाम्	= wearing red garlands	रक्त्वाससाम्	= with red clothes	गीतवादित्रनिस्वनः with the sound of
				songs and musical
				instruments
दृष्तः	= has been seen	मया	= by me.	

'An assembly also of ogres drinking oil and wearing red garlands, with red clothes, with the sound of songs and musical instruments has been seen by me.'

लङ्का चेयं पुरी रम्या सवाजिरथकुञ्जरा ।। ५-२७-३५ सागरे पतिता दृष्टा भग्नगोपुरतोरणा ।

इयम्	= this	रम्या = beautiful	लङ्का पुरी च = city of Lanka also
दृष्टा	= has been seen	सवाजिरथकुञ्जराः= together with horses	भग्नगोपुरतोरणा = with broken gates and
		and elephants	arches
पतिता	= fallen down	सागरे = in the ocean.	

'This beautiful city of Lanka has also been seen together with horses and elephants with broken gates and arches fallen down in the ocean.'

लङ्का दृष्टा मया स्वप्ने रावणेनाभिरक्षिता ।। ५-२७-३६ दृग्धा रामस्य दूतेन वानरेण तरस्विना ।

लङ्का	= Lanka	अभिरक्षिता	= protected	रावणेन	= by Ravana
द्र्इष्टा	= has been seen	मया	= by me	स्वप्ने	= in the dream
दग्धा	= to be burnt	वान्नेण	= by a Vanara	राम्स्य दूतेन	= (who is) a messenger
					of Raama
तरस्विना	= (who is) a quick one			'	

'Lanka protected by Ravana has been seen by me in the dream to be burnt by a quick Vanara who is a messenger of Raama.'

सीत्वा तैलं प्रनृत्ताश्च प्रहसन्त्यो महास्वनाः ।। ५-२७-३७ लङ्कायाण् भस्मरूक्षायां सर्वा राक्षसयोषितः।

लङ्कायाम्	= in Lanka	भस्मरूक्षायाम्	=	horrible with ash	सर्वाः	=	all
राक्षस स्त्रियः	= ogresses	पीत्वा	=	(were) drinking	तैलम्	=	oil
प्रहसन्त्यः	 laughing heartily 	महास्वनाः	=	with a great noise	प्रनृत्ताः च	=	and also dancing a lot.

'In Lanka horrible with ash, all ogresses were drinking oil, laughing heartily with a great noise and also dancing a lot.'

कुम्भकर्णाद्यश्चेमे सर्वे राक्षसपुङ्गवाः ।। ५-२७-३८ रक्तं निवसनं गृह्य प्रविष्टा गोमयहृदे ।

इमे सर्वे	= all these	राक्ष्सपुङ्गवाः	=	best among ogres	कुम्भकर्णादयः	=	(such	as)	Kumb-
							hakarna	and o	others
गृह्य	= taking	रक्तम्	=	a red	निवसनम्	=	cloth		
प्रविष्टाः	= entered	गोमयह्रदे	=	a hole filled with cow					
				dung.					

'All these best among ogres such as Kumbhakarna and others taking a red cloth entered a hole filled with cow dung.'

अपगच्छत नश्यध्वं सीतामाप्तोति राघवः ।। ५-२७-३९ घातयेत्परमामर्षी युष्मान् सार्धं हि राक्षनैः।

अपगच्छ	= go away	नश्यध्वम्	= be destroyed	राघवः	= Raama
आप्नोति	= will get	सीताम्	= Sita	परमामर्षी	= with a great anger
युष्मान्	= He will get you killed	राक्षसैः	= together with (other)		
घातयेत्		सार्थम्	ogres.		

'Go away! Be destroyed! Raama will get Sita. With a great anger He will get you killed together with other ogres.'

प्रियां बहुमतां भार्यां वनवासमनुव्रताम् ।। ५-२७-४० भर्त्सितां तर्जितां वापि नानुमंस्यति राघवः ।

राघवः	= Raama	न	= will not approve	भर्सिताम्	= frightening
		अनुमंस्यति			
तर्जितां वापि	= or threatening	प्रियाम्	 His dear wife 	बहुमताम्	= who is highly valued
		भार्याम्			(by Him)
अनुव्रताम्	= who followed Him	वनवासम्	= to live in forest.		

'Raama will not approve frightening ot threatening His dear wife who is highly valued by Him, who followed Him to live in the forest.'

तद्लं क्रूरवाक्येश्च सान्त्वमेवाभिधीयताम् ।। ५-२७-४१ अभियाचाम वैदेहीमेतिद्ध मम रोचते ।

तत्	= for that reason	अलम्	= enough	क्रूर वाक्यैः	= of cruel words
सान्त्वमेव	= gentle words indeed	अभिदीयताम्	= be said	अभियाचाम	= (let us) request
वैदेहीम्	= Sita	एतद्धि	= this	रोचते	= is agreeable
मे	= to me.			'	

'For that reason, enough of cruel words. Gentle words indeed be said. Let us request Sita. This is agreeable to me.'

यस्यामेवंविधः स्वप्नो दुःखितायां प्रदृश्यते ।। ५-२७-४२ सा दुःखैर्विविधेर्मुक्ता प्रियं प्राप्नोत्यनुत्तमम् ।

 यस्याम्	= which woman	दुःखितायाम्	= while being sorrowful	एवंविधः = such type	
स्वप्नः	= (of) dream	प्रदृश्यते	= has been seen	saa = that woman	
मुक्ता	= being released	विविधैः	= from various sorrows	प्राप्नोति = will get	
		दुःखैः			
अनुत्तमम्	= unsurpassed	प्रियम्	= pleasure.		

'Which woman while being sorrowful, such type of dream has been seen, that woman being released from various sorrows, will get unsurpassed pleasure.'

भर्त्सितामपि याचध्वं राक्सस्यः किं विवक्षया ।। ५-२७-४३ राघवाद्धि भयं घोरं राक्षसानामुपस्थितम् ।

राक्षस्यः	= O ogresses!	याचध्वं	= entreat (Her)	भर्त्सितामपि	= who has been fright-
					ened
किम्	= what (is the use)	विवक्षया	= with desire to speak	राघवात्	= from Raama

घोरम् = a horrible fear उपस्थितम् = has come राक्षसानाम् = to ogres

'O ogresses! Entreat Sita who has been frightened. What is the use with a desire to speak. From Raama a horrible fear has come to ogres.'

प्रणिपातप्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा ।। ५-२७-४४ अलमेषा परित्रारुं राक्षस्यो महातो भयात् ।

अपि चास्या विशालाक्ष्या न किंचिदुपलक्षये ।। ५-२७-४५ विरूपमपि चाङ्गेषु सुसूक्ष्ममपि लक्षणम् ।

राक्षस्यः	= O ogresses!	एषा	= this
जनकात्मजा	= daughter of Janka	प्रणिपात	= pleased with prostra- अਲम् = is competent
		प्रसन्ना	tion
परित्रातुम्	= to protect	महतः	= (from) great भयात् = danger.
apicha	= and also	न उपलशये	= I do not see अस्याः = in Her
विशालाक्ष्या	= who is wide eyed	अङ्गेषु	= in Her limbs सुसूस्ख्ममपि = even a minute
विरूपम्	= misshapen character-	किंचिदपि	= even insignificant
लक्षणम्	istic		(one).

'O ogresses! This Sita daughter of Janaka, pleased with prostration is competent to protect us from great danger. And also I do not see in Her who is wide eyed, in Her limbs even a minute misshapen characteristic, even insignificant one.'

चायावैगुण्यमात्रं तु शङ्के दुःखमुपस्थितम् ।। ५-२७-४६ अदुःखार्हमिमां देवीं वैहायसमुपस्थिताम् ।

चायावैगुण्य	= (I see) an imperfection	शङ्के	=	I doubt	इमाम्	=	(that) this princess
मात्रं	in complexion alone				देवीम्		
उपस्थिताम्	= who came near	वैहायसम्	=	an aeroplane (in my	अदुःखार्हाम्	=	who is not suited to
				dream)			sorrows
उपस्थितम्	= received	दुःखम्	=	sorrow.			

'I see an imperfection in complexion alone. I doubt that this princess who came near an aeroplane in my dream, who is not suited to sorrows received sorrow.'

अर्थिसिद्धिं तु वैदेह्याः पश्याम्यहमुपस्थिताम् ।। ५-२७-४७ राक्षसेन्द्रविनाशं च विजयं राघवस्य च।

अहम्	= I	पश्यामि	= am seeing	अर्धसिद्धिं तु	= accomplished motive
वैदेह्याः	= of Sita	उपस्थिताम्	= coming near	राक्षसेन्द्र	= the destruction of Ra-
				विनाशम् च	vana also

राघवस्य = and victory of Raama विजयं च (coming near).

'I am seeing Sita coming near accomplishment of motive. I also see the destruction of Ravana also and victory of Raama coming near.'

निमित्तभूतमेतत्तु श्रोतुमस्या महत्प्रियम् ।। ५-२७-४८ दृश्यते च स्फुरचक्षुः पद्मपत्रमिवायतम् ।

निमित्तभूतमेत	तु = being a cause	श्रोतुम्	=	to listen	महत्	=	(to) a great
प्रियम्	= pleasure	अस्याः	=	of Her	एतत्	=	this
स्पुरत्	= throbbing	चक्षुः	=	eye	आयतम्	=	long
पद्मपत्रमिव	= like a lotus petal	दृश्यते	=	is being seen (by me).			

'Being a cause to listen to a great pleasure of Her, this throbbing eye long like a lotus petal is being seen my me.'

ईषच हृषितो वास्या दक्षिणाया ह्यदक्षिणः ।। ५-२७-४९ अकस्मादेव वैदेह्या बहुरेकः प्रकम्पते ।

एकः	= one left arm	त्	अस्याः	=	of	this	straight	for-	अकस्मादेव	=	suddenly
अदक्षिणः		दक्षिण	ायाः		wa	rd Sit	a				
बाहुः		वैदेह्या	:								
हृषितः	= has become erect	ईषत्		=	slig	ghtly			प्रकम्पते	=	is trembling.

'One left arm of this strightforward Sita suddenly has become erect and is slightly trembling.'

करेणुहस्तप्रतिमः सव्यश्चोरुरनुत्तमः ।। ५-२७-५० वेपमानः सूचयति राघवं पुरतः स्थितम् ।

अनुत्तमः	= (Sita's) best left thigh	करेणुहस्तप्रतिमः	equal to an elephant's	वेपमानः	= is trembling
सव्यः ऊरुः			trunk		
सूचयति	= indicating	राघवम् ः	= Raama's	स्थितम्	= is standing
पुरतः	= in front (of Her).				

'Sita's best left thigh equal to an elephant's trunk is trembling indicating Raama's standing in front of Her.'

पक्षी च शाखानिलयं प्रविष्टः । पुनः पुनश्चोत्तमसान्त्ववादी । सुस्वागतं वाचमुदीरयानः । पुनः पुनश्चोदयतीव हृष्टः ।। ५-२७-५१

पक्षी च	= a bird also	प्रविष्टः	= entering	शाखा	= (its) dwelling place on
				निलयम्	a branch

पुनः पुनश्च	= again and again	उत्तमसान्त्ववादी = speaking best conso	सुस्वागतम् = telliing heartily wel-
		lating words	वाचम् coming words
			उदीरयानः
हृष्टः	= being delighted	पुनः पुनः = again and again	चोदयतीव = as though impelling
			(Sita).

'A bird also entering its dwelling place on a branch again and again speaking best consolating words, is telling heartily welcoming words being delighted again and again, as though impelling Sita.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ।।

Thus completes 27th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

28 Sarga 28 - अष्टाविंशः सर्ग

Seetha Recollects The Time Limit

Introduction -

Sita recollects the time limit of two months given by Ravana and her vulnerability of being killed by him. After lamenting for a while, she tries to strangle herself to death with the braid of her hair. At that moment, a propitious omen never seen before appears on her person.

सा राक्षसेन्द्रस्य वचो निशम्य । तद्रावणस्याप्रियमप्रियार्ता । सीता वितत्रास यथा वनान्ते। सिंहाभिपन्ना गजराजकन्या । । ५-२८-१

				T	
सा सीता	= that Sita	निशम्य	= hearing	तत्	= those
अप्रियम्	= unpleasant	वचः	= words	रावणस्य	= of Ravana
अप्रियार्ता	= tormented by grief	अप्रियार्ता	= tormented by grief	वितत्रास	= was frightened
गजराजकन्या	= like a tiny female-	सिम्हाभिपन्ना	= over powered by a lion	वनान्ते	= in the middle of a for-
यथा	elephant				est.

That Sita, hearing those unpleasant words of Ravana, tormented by grief, was frightened like a tiny femaleelephant overpowered by a lion in the middle of a forest.

> सा राक्षसीमध्यगता च भीरु । वाग्भिर्भृशं रावणतर्जिता च । कान्तारमध्ये विजने विसृष्टा । बालेव कन्या विललाप सीता । । ५-२८-२

सा सीता	= that Sita	भीरुः	= who was fearful	राक्षसी	= who was situated in
				मध्यगता	the middle of female-
					demons
रावणतयिताच	= and threatened by Ra-	वाग्भिः	= with his words	भृशम्	= galore
	vana				
विलपाप	= lamented	बालाकन्या	= like a young virgin	विसृष्टा	= who was left
		इव			
विजने	= lonely	कान्तार मध्ये	= in the midst of a forest.		

That fearful Sita, who was situated in the middle of female-demons and also threatened by Ravana with his words galore, lamented (as follows) like a young virgin who was left lonely in the midst of a forest.

सत्यं बतेदं प्रवद्नित लोके । नाकालमृत्युर्भवतीति सन्तः । यत्राहमेवं परिभर्त्स्यमाना । जीवामि दीना क्षणमप्यपुण्या ।। ५-२८-३

```
अहम्
                                          अपुण्या
                                                       = the impure
                                                                                     यत्र
                                                                                                     for which reason
परिभर्त्यमाना
                                          एवम्
                                                                                     जीवानि
             = I was threatened
                                                          in this way
                                                                                                     am surviving
क्षणमपि
             = even for an instant
                                          दीना
                                                          miserably
                                                                                     इदम्
                                                                                                     this word
प्रवदन्ति
             = spoken
                                          सन्तः
                                                          by saints
                                                                                     सत्यम्
                                                                                                     is true
                                          न भवति
अकालमृत्युः
             = 'untimely death
                                                         does not come
                                                                                     लोके
                                                                                                  = in this world'
बत
             = how difficult!.
```

'Truly the saints affirm that untimely death does not come in the world, as I being impure am surviving even for an instant, though being threatened in this way.'

सुखाद्विहीनं बहुदुःखपूर्ण । मिदं तु नूनं हृदयं स्थिरं मे । विशीर्यते यन्न सहस्रधाद्य । वज्राहृतं शृङ्गमिवाचलस्य ।। ५-२८-४

इदम्	= this	मे	= my	हृद्यं	= heart
नूनम्	= is surely	स्थिरम्	= hard	यत्	<pre>= for which reason</pre>
अद्य	= today	न विशीर्यते	= (it) is not broken	सहस्रथा	= into thousand pieces
अचलस्य	= as a mountain-top	वज्राहतम्	= struck by lightning.		
श्रङ्गमिव					

'Though devoid of happiness and frequently full of sorrow, my heart must be hard indeed, in that it does not break into a thousand pieces today like a mountain-top struck by lightning.'

वैवास्ति दोषो मम नूनमत्र । वध्याहमस्याप्रियदर्शनस्य । भावं न चास्याहमनुप्रदातु । मलं द्विजो मन्त्रमिवाद्विजाय ।। ५-२८-५

- नैवास्ति	= there is no	दोषः	= fault	मम	= of mine
अत्र	= in this matter	अहम्	= I	अस्मि	= have become
वध्या	= assassinable	अस्य	= to this Ravana	अप्रिय	= of disagreeable per-
				दर्शनस्य	ception
अहम्	= I	न अलम्	= am not able	अनुप्रधातुम्	= to give
अस्य	= him	भावम्	= (my) affection	मम्त्रमिव	= like a mystical verse
अद्विजाय	= to one not belonging to	द्विजः	= by a member of the		·
	the twice-born classes		twice-born class.		

'There is no fault of mine in this matter. I have become killable at the hands of this demon of disagreeable perception. I am not able to give him my affection any more than a member of the twice-born classes would offer a mystical verse to one not belonging to the twice-born classes.'

नूनं ममाङ्गान्यचिरादनार्यः । शस्त्रेः शिते श्छेत्स्यति राक्षसेन्द्रः । तस्मिन्ननागच्छति लोकनाथे । गर्भस्थजन्तोरिव शल्यकृन्तः ।। ५-२८-६

तस्मिन्	= (If) Raama	लोकनाथे	= the ruler of the world	अनागच्छति	= does not come
अनार्यः	= the evil	राक्षसेन्द्रः	= king of Demons	नूनम्	= surely
छेत्स्यति	= will cut off	मम	= my	अण्गानि	= limbs
शितैः	= with shapened	शस्त्रैः	= weapons	शल्य कृन्तः	= like a surgeon
				इव	
गर्भस्थजन्तोः	= a (lifeless) feotus situ-			'	
	ated in the womb.				

'If Raama the Ruler of the world does not come here, the evil Ravana, the king of Demons will cut off my limbs with his sharpened weapons, even as a surgeon would cut the limbs of a lifeless feotus.'

दुःखं बतेदं मम दुःखिताया । मासौ चिरायाधिगमिष्यतो द्वौ । बद्धस्य वध्यस्य तथा निशान्ते । राजापराधादिव तस्करस्य ।। ५-२८-७

		· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·
मम	= to me	दुःखितायाः = lamenting
मासौ	= mouths	अधिगमिष्यतः = will go upto चिराय = a long time
निशान्ते इव	= as at the end of a night	तस्करस्य = a thief बद्ध्हस्य = imprisoned
वध्यस्य	= and to be capitally	राजापराधात् = under the deten- बत = Alas!
	punished	tion orders of a king
		(passes away in the
		instant case)
Idam	= this	दुःखम् = is painful.

'To me lamenting, two months will go up to a long time, as at the end of a night a thief imprisoned and to be capitally punished under the detention orders of a king. Alas! This is painful.'

हा राम हा लक्ष्मण हा सुमित्रे । हा राममातः सह मे जनन्या । एषा विपद्याम्यहमल्पभाग्या । महार्णवे नौरिव मूढवाता ।। ५-२८-८

हा राम = O Raama	हा लक्ष्मण	= O Lakshmana	हा सुमित्रा	= O Sumitra	_
------------------	------------	---------------	-------------	-------------	---

हा राम मातः	= O Kausalya	मे जनन्या	= together with my	एषा	= this
		सह	mother		
अहम्	= I	अल्पभग्या	= of scanty fortune	विपद्यामि	= am going to be de- stroyed
नौरिव	= like a ship	मूढ वाता	driven out of its course by a strong wind	महार्णवे	= in a mighty ocean.

'O Raama, O Lakshmana, O Sumitra, O Kausalya! O mother! I, of a scanty fortune, am going to be destroyed, like a ship driven out of its course by a strong wind in a mighty ocean.'

तरस्विनौ धारयता मृगस्य । सत्त्वेन रूपं मनुजेन्द्रपुत्रौ । नूनं विशस्तौ मम कारणात्तौ । सिंहर्षभौ द्वाविव वैद्युतेन ।। ५-२८-९

सत्त्वेन	= by a being	धारयता	=	who had possessed	रूपम्	=	the form
मृगस्य	= of a deer	तौ	=	those two	मनुजेन्द्र पुत्रौ	=	sons of Dasaratha
तरस्विनौ	= the energetic one	नूनम्	=	were surely	विशस्तौ	=	killed
मम	= for my sake	द्वौ सिम्हर्षभौ	=	as two excellent lions	वैद्युतेन	=	by a flashing thunder
कारणात्		इव		(killed)			bolt.

'In the disguise of a deer, those two energetic sons of Dasaratha were surely killed for my sake, as two excellent lions killed by a flashing thunderbolt.'

नूनं स कालो मृगरूपधारी । मामल्पभाग्यां लुलुभे तदानीम् । यत्रार्यपुत्रं विससर्ज मृढा । रामानुजं लक्ष्मणपूर्वजं च ।। ५-२८-१०

नूनम्	= certainly	सः	= that	कालः	= Time-spirit
मृगरूपधारी	= assuming the guise of	<u> लुलु</u> भे	= allured	माम्	= me
	a deer				
अल्पभाग्याम्	= having a poor fortune	यत्र	= at which time	मूढा	= I a stupid woman
विससर्ज	= sent forth	रामानुजम्	= Lakshmana	आर्यपुत्रम्च	= and the noble prince
लक्ष्मण	= Raama the elder				
पूर्वजम्	brother of Laksh-				
	mana.				

'Certainly that Time-spirit, assuming the guise of a deer, allured me, a woman of poor fortune at that time and to whom I, a stupid woman, sent forth (far away) Lakshmana and the noble prince Raama the elder brother of Lakshmana.'

हा राम सत्यव्रत दीर्घबाहो । हा पूर्णचन्द्रप्रतिमानवऋ । हा जीवलोकस्य हितः प्रियश्च । वध्यां न मां वेत्सि हि राक्षसानाम् ।। ५-२८-११

हा राम	= O Raama	सत्यव्रत	= the strictly truthful	दीर्घ बाहो	= the long-armed
			man		
हा पूर्ण चन्द्र	= O the man whose	हा	= Alas!	हितः	= (you) who are well-
रतिमान वऋ	face resembles the				disposed
	full-moon				
जीवलोकस्य	= of the world of living	न वेत्सि हि	= do not indeed know	माम्	= me
	beings!				
वध्याम्	= to have been sen-	राक्षसाम्	= by the demons.		
	tenced to dealth				

'O Raama, the strictly truthful man and the long-armed, O the man whose face resembles the full-moon! You, who are well-disposed of the world of living beings, do not indeed know me to have been sentenced to death by the demons.'

अनन्यदैवत्विमयं क्षमा च । भूमौ च शय्या नियमश्च धर्मे । पतिव्रतात्वं विफलं ममेदम् । कृतं कृतघ्नेष्विव मानुषाणाम् ।। ५-२८-१२

अनयदैवत्वम्	= (My) not having a de-	इयम्	= this	क्षमाच	= patience
	ity (other than my hus-				
	band)				
शय्या	= my reposing	भूमौ	= on the floor	नियमश्च	= my restriction
धर्म	= in righteousness	मम	= my	पतिव्रतात्वम्	= devotion to the hus-
					band
इदम्	= all this	विफलम्	= has become a waste	मनुष्याणाम्	= like a good act done by
				कृतमिव	men
कृतघ्नेषु	to ungrateful men.			1	

'My not having a deity (other than my husband), this patience, my reposing on the floor, my restriction in righteousness, my devotion to the husband - all this has become a waste, like a good act done by men to ungrateful men becoming waste'.

मोघो हि धर्मश्चरितो मयायं । तथैकपत्नीत्विमदं निर्श्यम् । या त्वां न पश्चामि कृशा विवर्णा । हीना त्वया संगमने निराशा ।। ५-२८-१३

या	= I that person who	न पश्यामि	= is not seeing	त्वाम्	= you
निराशा	= and who is not hopeful	सन्गमने	= of coming into contact	कृशा	= who is emaciated
			with you		
विवर्णा	= and pale in complex-	अयम्	= this	धर्मः	= righteous act
	ion				
चरितः	= performed	मया	= by me	मोघः हिस्	= has indeed become a
					waste
तथा	= likewise	इदम्	= this wife to you	निरर्थम्	= has become useless.

'For me who is not seeing you, who is bereft of you, who is not hopeful of coming into contact with you, who is emaciated and pale in complexion this righteous act performed by me has indeed become a waste. Likewise, this state of my being only one wife to you has become useless..'

पितुर्निदेशं नियमेन कृत्वा वनान्निवृत्तश्चरितव्रतश्च । स्त्रीभिस्तु मन्ये विपुलेक्षणाभिस्त्वं रंस्यसे वीतभयः कृतार्थः ।। ५-२८-१४

कृत्वा	having fulfilled	पितुः	= your father'	s = command
			nidesham	
नियमेन	= as per the order of his	चरित व्रतश्च	= and observed you vov	v निवृत्तः = you return
	words			
वनात्	= from the forest	वित भयः	= fearlessly	कृतार्थः = and having accom-
				plished your purpose
मन्ये	= I think	रम्स्यसे	= you will enjoy carnall	y विपुलेक्षणाभिः = with large-eyed
स्त्रीभिः	= women.			
		1		

'Having fulfilled your father's command as per the order of his words and observed your vow, you return from the forest fearlessly and having accomplished your purpose, I think you will enjoy carnally with large-eyed women.'

अहं तु राम त्विय जातकामा चिरं विनाशाय निबद्धभावा । मोघं चरित्वाथ तपो व्रतञ्च त्यक्ष्यामि धिग्जीवितमल्पभाग्याम् ।। ५-२८-१५

राम	= O Raama!	चरित्वा	= having performed	तपः	= austerity
व्रतम्च	= and vow	मोघम्	= in vain	अहम् तु	= I for myself
निबद्ध भावा	= in whose was confined	विथ्	= and who has fallen in	त्विय	= with you
	an affection for you	जालकामा	love		
चिरम्	= for a long time	विनाशाय	= for (my own) destruc-	त्यक्ष्यामि	= I can lose
			tion		
जैवितम्	= my life	धिक्	= woe to me	अल्प	= of my little fortune!.
				भाग्याम्	

'O Raama! Having performed austerity and vow in vain, I for myself who has fallen in love with you and in whose was confined an affection for you for a long time, for my own destruction, I can lose my life. Woe to me of my little fortune!'

सा जीवितं क्षिप्रमहं त्यजेयं । विषेण शस्त्रेण शितेन वापि । विषस्य दाता न हि मेऽस्ति कश्चि । च्छस्त्रस्य वा वेश्मिन राक्षसस्य ।। ५-२८-१६

सा अहम्	= I as such	क्षिप्रम्	= will quickly	त्यजेयम्	= abandon
जीवितम्	= my life	विषेण	= by poison	शितेन शस्त्रेण	= or by a sharp weapon
	-			वापि	
मे	= to me	नास्ति	= none is there	दाता	= who is a giver
		कश्चित्			
विषस्य	= either of a poison	शस्त्रस्यवा	= or of a sharp weapon	वेश्मनि	= in the house
राक्षसस्य	= of Ravana (a demon).			•	

'I as such will abandon quickly my life by poison or by a sharp weapon. To me, none is there, who is a giver either of a poison or of a sharp weapon in the house of Ravana.'

इतीव देवी बहुधा विलप्य । सर्वात्मना राममनुस्मरन्ती । प्रवेपमाना परिशुष्कवऋा । नगोत्तमं पुष्पितमाससाद ।। ५-२८-१७

इतीव	= thus	विलप्य	= lamenting	बहुधा	= in several ways
देवी	= Sita	अनस्मरन्ती	= was recollecting	रामम	= Raama
٠,		,3	O		
सवात्मना	= in all spirits	प्रवेपमाना	= and trembling	पारशुष्कवऋा	= with a dried-up face
आससाद	= approached	नगोत्तमम्	= that excellent trees	पुष्पितम्	= in bloom.

Thus lamenting in several ways, Sita was recollecting Raama in all spirits and trembling with and emaciated face, approached that excellent tree in bloom.

सा शोकतप्ता बहुधा विचिन्त्य । सीताथ वेण्युद्धथनं गृहीत्वा । उद्भुध्य वेण्युद्धथनेन श्रीघ्र । महं गमिष्यामि यमस्य मूलम् ।। ५-२८-१८

शीता	= Sita	शोकभितप्ता	= who was tormented with grief	विचिन्त्य	= thinking (thus)
बहुधा वेण्युद्धथनम्	in various ways her braid of hair look-	गृहीत्वा अहम्	= holding = 'I	अथ गमिष्यामि	= and thereafter = shall go
	ing like a hanging rope (now thought within herself)				
यम्स्य मूलम्	= to the presence of Yama the God of Death	उद्घध्य	= by tying my neck	शीग्रम्	= quickly

```
वेण्युग्रथनेन = with my braid of hair looking
```

Sita, who was tormented with grief, thus thinking in various ways and thereafter holding her braid of hair looking like a hanging rope (now thought within herself) 'I shall go to the presence of Yama the God of Death by tying my neck quickly with my braid of hair looking like a hanging rope'

```
उपस्थिता सा मृदुसर्वगात्री ।
शाखां गृहीत्वाथ नगस्य तस्य ।
तस्यास्तु रामं प्रविचिन्तयन्त्या ।
रामानुजं स्वं च कुलं शुभाङ्याः ।। ५-२८-१९
```

शोकानिमित्तानि तथा बहूनि । धैर्यार्जितानि प्रवराणि लोके । प्रादुर्निमित्तानि तदा बभृवुः । पुरापि सिद्धान्युपलक्षितानि ।। ५-२८-२०

		1		
अथ	= thereafter	सा	= that Sita	मृदु सर्वागत्री = with all her soft limbs
उपिशता	= stood	यृहीत्वा	= seizing	शाखाम् = a branch
तस्य नगस्य	= of that tree	तस्याः तु	= to her	शुभाण्ग्याः = having handsome
				limbs
प्रविचिन्तयन्त्य	∏:= who was thinking	रामम्	= of Raama	रामानुजम् = Lakshmana
स्वम्	= her own race	प्रादर्बभूवुः	= appeared	तद्ग = then
कुलम्च				
बहूनि	= many	निमित्तानि	= omens	शोकानिमित्तानि = not having adequate
				occasion for grief
धैर्या जिंतानि	= which procured	लोके	= in the world	प्रवराणि = which were excellent
	courage			
तथा	= and	उपलक्षितानि	= which were seen	पुरापि = earlier also
सिद्धानि	= as thoroughly effica-			'
	cious.			

Thereafter Sita with all her soft limbs stood seizing a branch of that tree. To her having handsome limbs, who was thinking of Raama, Lakshmana and her own race, then appeared many omens, which were not having adequate occasion for grief, which procured courage in the world, which were excellent and which were seen earlier also as thoroughly efficacious.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ।।

Thus completes 28th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

29 Sarga 29 - एकोनत्रिंशः सर्ग

Seetha Experiences Some Good Omens

Introduction -

Sita experiences some good omens as follows; Her left eye, left shoulder and left thigh quivered, as also her clothing slipped a bit. Feeling these omens, her consciousness was awakened with exaltation.

तथा गताम् ताम् व्यथिताम् अनिन्दिताम् । व्यपेत हर्षाम् परिदीन मानसाम् । शुभाम् निमित्तानि शुभानि भेजिरे । नरम् श्रिया जुष्टम् इव उपजीविनः ।। ५-२९-१

```
व्यथिताम्
ताम्
            = to her
                                        तथागताम्
                                                     = who was in such cir-
                                                                                                 who was in distress
                                                        cumstances
                                        व्यपेत हर्षाम्
                                                                                 परिदीनमानसाम् = who was dejected
अनिन्दिताम्
            = who was irraproach-
                                                     = devoid of joy
                                        भेजिरे
शुभाम्
                                                                                 शुभानि
            = who was virtuous
                                                     = was bestowed with
                                                                                              auspicious
निमित्तानि
                                        नरम् इव
               omens
                                                                                 जुष्टम्
                                                     = as a man
                                                                                                 possessed
श्रिया
                                        उपजीविनः
            = of prosperity
                                                     = is bestwoed with de-
                                                        pendent servants.
```

To her who was in such circumstances, who was in distress, who was irraproachable, devoid of joy and dejected but virtuous, was bestowed with auspicious omens, as a prosperous man is bestowed with dependent servants.

तस्याः शुभम् वामम् अराल पक्ष्म । राजी वृतम् कृष्ण विशाल शुक्रम् । प्रास्पन्दत एकम् नयनम् सुकेश्या । मीन आहतम् पद्मम् इव अभिताम्रम् ।। ५-२९-२

सुकेश्याः	 the beautifully haired 	तस्ताग्	= Sita's	वामनयनम् = whose surrounding
				अराल राजी row of eye-lashes
				वृतम् were curved
कृष्ण	= which was black wide	प्रास्पन्दत	= like a red lotus	मीनाहतम् = (quivered) by the blow
विशाला	and bright-looking			of a fish.
शुक्रम्				

The beautifully haired Sita's left eye, which was auspicious, whose surrounding row of eye-lashes were curved, which was black, wide and bright-looking; was predominantly quivering, like a red lotus quivered by the blow of a fish.

भुजः च चार्व् अन्चित पीन वृत्तः । पर अर्घ्य काल अगुरु चन्द्न अर्हः । अनुत्तमेन अध्युषितः प्रियेण ।

चिरेण वामः समवेपत आशु ।। ५-२९-३

वामः भुजश्च	= Her left shoulder	चार्वण्चित	= which was pretty; dis-	परार्थ्यकागुरु	= which deserved to be
		पीन वृत्तः	tinguished; beefy and	चन्दनार्हः	applied with excellent
			round		black aloe and sandal-
					wood paste
चिरेण	= which had been used	अनुत्तमेन	= by her most excel-	प्रियेण	= beloved Raama
ध्युषितः	for long as a pillow		lently		
आशु	= quickly	सन्नवेपत	= quivered.		

Her left shoulder, which was pretty, distinguished beefy and round, which deserved to be applied with excellent black aloe and sandalwood paste, which had been used

> गज इन्द्र हस्त प्रतिमः च पीनः । तयोः द्वयोः सम्हतयोः सुजातः । प्रस्पन्दमानः पुनः ऊरुः अस्या ।

रामम् पुरस्तात् स्थितम् आचचक्षे ।। ५-२९-४

तयोः द्वयोः	= of her two thighs	सम्हतयोः	= kept together	अस्याः उरुः	= her (left) thigh
पीनः	= which was beefy	सुजातः	= and well born	गजेन्द्रहस्त	= which resembled the
				प्रतिमः	trunk of a princely ele-
					phant
प्रस्पन्दमानः	= was predominantly	अचचक्षे	= spoke	स्थितम्	= the existance
	quivering				
रामम्	= of Raama	पुरुस्तात्	= in front.		

Of her two thighs kept together, the left tigh which was beefy and well born, which resembled the trunk of a princely elephant was predominantly quivering, spoke indistinctly of existenc of Raama in front.

शुभम् पुनः हेम समान वर्णम् । ईषत् रजो ध्वस्तम् इव अमल अक्ष्याः । वासः स्थितायाः शिखर अग्र दन्त्याः । किंचित् परिस्नंसत चारु गात्ऱ्याः ।। ५-२९-५

पुनः	= again	वासः	=	the clothing	स्थितायाः	=	of Sita standng there
अमलाक्ष्याः	of spotless eyes	चारुगात्ऱ्याः	=	and charming limbs	शिखाग्र	=	having teeth resem-
					दन्त्याः		bling the buds of jasmine
हेम समान वर्णम्	= which was of golden shade	ईषत्	=	and was slightly	रजोध्वस्तमिव	=	soiled as it were with dust
परिस्नम्सत	= glided down	शुभम्	=	which looked auspicious.			

Again, the clothing of Sita standing there, of spotless eyes and charming limbs, having teeth resembling the buds of jasmine, which was of golden shade and was slightly soiled as it were with dust, glited down, which appeared auspicious (for her).

एतैः निमित्तैः अपरैः च सुभ्रूः । सम्बोधिता प्राग् अपि साधु सिद्धैः । वात आतप क्लान्तम् इव प्रनष्टम् । वर्षेण बीजम् प्रतिसम्जहर्ष ।। ५-२९-६

	= these	निमित्तैः	= omens अपरेश	= and some other omens
्राः सम्बोधिता				
	= explained	साधु	0	= which were fruitful
प्रागपि	= previously also	सुभूः	= Sita of beautiful eye- प्रतिसग	जहर्ष = disclosed a great joy
			brows	
बीजम् इव	= even as a seed	प्रणष्टम्	= vanished वातात	= and withered by the
			क् रान्तम	wind and the sun (got
				sprouted)
वर्षेण	= by rain.			

Bolstered by these and some other omens which straight explained that they were fruitful on the earlier occasion also, Sita of beautiful eyebrows disclosed a great joy, even as a seed vanished and withered by the wind and the sun, got sprouted by rain.

तस्याः पुनः बिम्ब फल उपम ओष्ठम् । स्विक्ष भ्रु केश अन्तम् अराल पक्ष्म । वऋम् बभासे सित शुक्क दम्ष्ट्रम् । राहोः मुखाच् चन्द्र इव प्रमुक्तः ।। ५-२९-७

पुनः	= moreover	बिम्बफलाधरोष्टम्= having the lips like	स्विक्षम्रु = having beautiful eyes
		Bimba fruit	केशान्तम् and eyebrows
अरालपक्ष्म	= who eye lids are	सित चारु = having charming	तस्या = her
	curved	दन्तम् white teeth	
वऋम्	= face	बभासे = shone	चन्द्रः इव = like the moon
प्रमुक्तः	= liberated	राहोः = from the mouth of the	
		मुखात् demon Rahu.	

Moreover, having the lips resembling Bimba fruit, having beautiful eyes and eyebrows, whose eye lids are curved, having charming white teeth, her face shone like the moon liberated from the mouth of the demon Rahu.

सा वीत शोका व्यपनीत तन्द्री । शान्त ज्वरा हर्ष विबुद्ध सत्त्वा । अशोभत आर्या वदनेन शुक्के । शीत अन्शुना रात्रिः इव उदितेन ।। ५-२९-८

वीत शोका	= free from sorrow	व्यपनीत	=	her	weariness	re-	शान्त ज्वरा	=	her mental affliction
		तन्द्री		mov	ed				alleviated
हर्ष	= and her consciousness	सा आर्या	=	that	esteemed	lady	अशोभत	=	looked splendid
विबुद्धसत्त्वा	awakened with exalta-			(Sita	)				
	tion								
वदनेन	= with her countenance	रात्रिरिव	=	as a	night		शीताम् शुना	=	with the moon
उदितेन	= appear	शुक्ते	=	duri	ng the brigh	t fort-			
				nigh	t.				

Free from sorrow, her weariness removed, her mental affliction alleviated and her consciousness awakened with exaltation, that esteemed lady (Sita) looked handsome with her countenance, as a night with the moon appears during the bright fortnight.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 29th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

30 Sarga 30 - त्रिंशः सर्ग

Hanuma Falls In Dilemma

Introduction -

Hanuma falls in a dilemma whether to console Sita or to remain silent. Finally Hanuma decides to console Sita, by eulogising Raama's attributes in a sweet voice, so that Sita can give credence to his words.

हनुमान् अपि विक्रान्तः सर्वम् शुश्राव तत्त्वतः । सीतायाः त्रिजटायाः च राक्षसीनाम् च तर्जनम् ।। ५-३०-१

विक्रान्तः	= the valiant	हनुमानपि	= Hanuma also	अत्त्वतः = truly
शुश्राव	= heard	सर्वम्	= all those words	सीतायाश्च = of Sita
त्रिजटायाश्च	= of Trijata	तर्जनम्	= and the threatening	राक्षसीनाम् = of the female demons.
			words	

The valiant Hanuma also heard truly all those words of Sita, Trijata and the threatening words of the female demons.

अवेक्षमाणः ताम् देवीम् देवताम् इव नन्दने । ततो बहु विधाम् चिन्ताम् चिन्तयामास वानरः ।। ५-३०-२

ततः	= thereafter	अवेक्षमाणः	= seeing ताम् देवीम् = that Sita	_
देवतामिव	= as a divine lady	नन्दने	= in the garden of वानरः = Hanuma	
			Nanadana	
चिन्तयामास	= reflected	चिन्ताम्	= his thought बहुविधाम् = in various ways.	

Thereafter, seeing that Sita as a divine lady in the garden of Nandana, Hanuma echoed his thought in various ways.

याम् कपीनाम् सहस्राणि सुबहूनि अयुतानि च । दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते सा इयम् आसादिता मया ।। ५-३०-३

याम्	= which Sita	मार्गन्ते	s being sea	rched सर्वासु	= in all
दिक्षु	= directions	सुबहूम्	y many	सहस्राणि	= thousans
अयुतानि च	= and myriads	कपीनाम्	of monkeys	सा इयम्	= the same Sita
आसादिता	= has been found	मया	y me.		

'Which Sita is being searched in all directions by many thousands and myriads of monkeys, the same Sita has been found by me.'

चारेण तु सुयुक्तेन शत्रोः शक्तिम् अवेक्षिता। गूढेन चरता तावत् अवेक्षितम् इदम् मया।। ५-३०-४

मया	= by me	सुयुक्तेन	= employed thought-	चारेण = as a secret agent
			fully (by my Master)	
चरता	= and gone about	गूढेन	= secretly	शत्रोः शक्ति = in my view to as-
				व्यपेक्ष्य certain the enemy's
				strength
इदम्	= this	अवेक्षितम्	= has been perceived.	
		तावत्		

'By me, employed thoughtfully (by my Master) as a secret agent and gone about secretly with a view to ascertain the enemy's strength, this has been perceived.

राक्षसानाम् विशेषः च पुरी च इयम् अवेक्षिता । राक्षस अधिपतेः अस्य प्रभावो रावणस्य च ।। ५-३०-५

विशेषश्च	= the characteristics of	राक्षसानाम्	=	demons	इयम्	=	this
पुरीच	= town	प्रभावश्च	=	and the power	रावणस्य	=	of Ravana
राक्षसाधिपते	= the king of demons	अवेक्षिता	=	have been perceived			
				(by me).			

'The characteristics of demons, this town and the power of the king of demons, Ravana, have been perceived by me.'

युक्तम् तस्य अप्रमेयस्य सर्व सत्त्व दयावतः । समाश्वासयितुम् भार्याम् पतिदर्शन कान्क्षिणीम् ।। ५-३०-६

युक्तम्	= It is proper	समाश्वासयितुम् =	to console her who is	भार्याम्	= the wife
		पतिदर्शनकान्क्षिणीग	F desirous of seeing her		
			husband		
तस्य	= of Raama	सर्व सत्त्व =	who is compassionate	अप्रमेयस्य	= and who is of immea-
		द्यावतः	towards all beings		surable might.

'It is proper for me to console the wife of Raama, desirous of seeing her husband who is compassionate towards all beings and who is of immeasurable might.'

अहम् आश्वासयामि एनाम् पूर्ण चन्द्र निभ आननाम् । अदृष्ट दुह्खाम् दुह्खस्य न हि अन्तम् अधिगच्छतीम् ।। ५-३०-७

अहम्	= I	आश्वासयाम्	=	=	shall console	एनाम्	=	this woman
पूर्णचन्द्र	= whose face resembles	अदृष्ट	=	=	who is having an un-	दुःखार्तम्	=	who is tormented by
निभाननाम्	a full moon	दुःखाम्			foreseen affliction			grief
अगच्छतीम्	= who is tormented by	दुःखस्य	=	=	the end of her afflic-			
	grief	अन्तम्			tion.			

'I shall console this woman, whose face resembles a full moon, who is having an unforeseen affliction, who is tormented by grief and who is not attaining the end to her affliction.'

यदि हि अहम् इमाम् देवीम् शोक उपहत चेतनाम् । अनाश्वास्य गमिष्यामि दोषवत् गमनम् भवेत् ।। ५-३०-८

अहम् यदि	= If I return	अनाश्वास्य	= without consoling	इमाम्	= this Sita the wife of
गमिष्यामि				देवीम्	Raama
शोकोपहत	= even though her mind	गमनम्	= my departure	भवेत्	= becomes
चेतनामपि	is tormented by grief				
दोषवत्	= blemished.				

'If I return without consoling this Sita, the wife of Raama, even though her mind is tormented by grief, my departure becomes blemished.'

गते हि मिय तत्र इयम् राज पुत्री यशस्विनी । परित्राणम् अविन्दन्ती जानकी जीवितम् त्यजेत् ।। ५-३०-९

मयि गते	= when I return	तत्र	=	: there	यशिश्वनी	=	the illustrious
राजपुत्री	= princess	जनकी	=	: Sita	त्यजेत्	=	may give up
जीवितम्	= her life	अविन्दन्ती	=	not finding	परित्राणाम्	=	a rescue.

'Not finding a rescue when I return to Kishkindha, the illustrious princess Sita may give up her life.'

मया च स महाबाहुः पूर्ण चन्द्र निभ आननः । समाश्वासयितुम् न्याय्यः सीता दर्शन लालसः ।। ५-३०-१०

सः	= that Raama	महा बाहुः	= the long armed	पूर्णचन्द्र = with the countenance
			·	निभाननः of a full moon
सीतादर्र्शन	= eagerly longing for	न्याय्यः	= is fit	समाश्वासयितुम् = to be consoled by me.
लाल सः	seeing Sita			

'That long-armed Raama having the countenance of a full moon, eagerly longing to see Sita, is fit to be consoled by me.'

निशाचरीणाम् प्रत्यक्षम् अक्षमम् च अभिभाषणम् । कथम् नु खलु कर्तव्यम् इदम् कृच्छु गतो हि अहम् ।। ५-३०-११

अनर्हम्	= It is not proper	अभिभाषितुम्	= speak (with her)	प्रत्यक्षम्	= within the sight of
निशाचरीणाम्	= the female-demon	कथम्	= how	इदम्	= is this
कर्त्व्यम् खलु	= indeed to be done?	अहम्	= I	कृच्छ्रगतो हि	= am indeed perplexed.
नु					

'It is not proper to speak with her within the sight of these female-demons. How indeed is this to be done? I am indeed perplexed.'

अनेन रात्रि शेषेण यदि न आश्वास्यते मया । सर्वथा न अस्ति संदेहः परित्यक्ष्यति जीवितम् ।। ५-३०-१२

नाश्वास्यते	= If she is not consoled	मया	= by me	अनेन रात्रि	= during the rest of this
यदि				शेषेण	night
परित्यक्ष्यति	= she will forsake	जीवितम्	= her life	सर्वथा	= by all means
नास्ति	= there is no	सन्देहः	= doubt.		

'If she is not consoled by me during the rest of this night, she will forsake her life by all means. There is no doubt about it.'

रामः च यदि पृच्छेन् माम् किम् माम् सीता अब्रवीत् वचः । किम् अहम् तम् प्रतिब्रूयाम् असम्भाष्य सुमध्यमाम् ॥ ५-३०-१३

रामश्च	= If Raama enquires of	माम्	= me	किम्	= (as to) what
पृच्छेद्यदि वचः	= words	सीता	= did Sita speak	माम्	= about me
किम्	= what	अब्रवीत् अहम्	= can I speak	तम् प्रति	= about that Raama
असम्भाष्य	= without speaking	ब्र्याम् सुमध्यमाम्	= to this Sita the slender		
	1		waisted lady.		

'If Raama enquires of me as to what words did Sita speak about him, what can I say to Raama without speaking now to this Sita, the slender-waisted lady?'

सीता संदेश रहितम् माम् इतः त्वरया गतम् । निर्दहेत् अपि काकुत्स्थः कुद्धः तीव्रेण चक्षुषा ।। ५-३०-१४

माम्	= to me	गतम्	=	returning	त्वरया	=	in haste
इतः	= from here	सीता सन्देश	=	without carrying Sita's	काकुत्थ्सः	=	Raama
		रहितम्		message			
कुद्धः	= getting irritated	निर्दहेदपि	=	will burn me up	तीव्रेण चक्षुषा	=	with his pungent eyes.

'To me returning in haste from here without carrying Sita's message Raama may get irritated and burn me up with his pungent eyes.'

यदि चेत् योजियष्यामि भर्तारम् राम कारणात् । व्यर्थम् आगमनम् तस्य ससैन्यस्य भविष्यति ।। ५-३०-१५

यदि च	=	even if I instigate my	रामकारणात्	=	in the cause of Raama	तस्य	=	his
उद्योजयिष्यामि		master Sugreeva to do	,					
भर्तारम		his best						
						भविष्यति		
आगमनम्	=	arrival	ससन्यस्य	=	with an army	मावध्यात 	=	will be
व्यथेम्	=	futile.						

'Even if I instigate my master Sugreeva to do his best in the cause of Raama, his arrival here with an army will be futile.'

अन्तरम् तु अहम् आसाद्य राक्षसीनाम् इह स्थितः । शनैः आश्वासियध्यामि सम्ताप बहुलाम् इमाम् ।। ५-३०-१६

स्थितः	= staying	इह = here	आसाद्य = getting hold of
अन्तरम्	= an opportunity	राक्षसीनाम् = even in the midst of	अह म् = I
		the female-demons	
शनैः	= shall slowly	आश्वासियष्यामि = console	इमाम् = her
सम्ताप	= who is very much in		
बाहुळाम्	distress.		

'Staying here itself and getting hold of an opportunity even in the midst of the female-demons (when they are in attentive), I shall slowly console Sita who is very much in distress.'

अहम् हि अतितनुः चैव वनरः च विशेषतः । वाचम् च उदाहरिष्यामि मानुषीम् इह संस्कृताम् ।। ५-३०-१७

अहम् तु	= I however	अतितनुश्च	=	am very small	विशेषतः	=	and particularly
वनरः च	= a money	इह	=	and now	उदाहरिष्यामि	=	can speak
सम्स्कृताम्	= Sanskrit	मानुषीम्	=	the human	वाचुम्च	=	langugae too.

'However, I am very small in stature, particularly as a monkey and can speak now Sanskrit, the human language too.'

यदि वाचम् प्रदास्यामि द्विजातिः इव संस्कृताम् । रावणम् मन्यमाना माम् सीता भीता भविष्यति ।। ५-३०-१८ वानरस्य विशेषेण कथं स्यादिभभाषणम्म् ।

प्रदास्यामि	= If I use	सम्कृताम्	= Sankrit language	द्विजातिरिव	= like a brahmin
यदि सीता	= Sita	वाचम् भीत	= well become fright-	मस्यमाना	= thinking
माम् 	= me	भविष्यति रावणम्	ened = as Ravana	विशेषेण 	= especially
वानरस्य अभिभाषणम्	= for a monkey = spoken?	कथम्	= how	स्यात्	= can it be

'If I use Sanskrit language like a brahmin, Sita will get frightened, thinking me as Ravana. Especially, how can a monkey speak it?'

अवश्यम् एव वक्तव्यम् मानुषम् वाक्यम् अर्थवत् ।। ५-३०-१९ मया सान्त्वियतुम् शक्या न अन्यथा इयम् अनिन्दिता ।

अवश्यमेव	= certainly	अर्थवत्	= meaningful words	मानुषम्	= of a human being
वक्तव्यम्	= are to be spoken	मया	= by me	अन्यथा	= otherwise
इयम्	= she	अनिन्दिता	= the irreproachable	न शक्या	= cannot be
सान्त्वयितुम्	= consoled.			•	

'Certainly, meaningful words of a human being are to be spoken by me. Otherwise, the virtuous Sita cannot be consoled.'

सा इयम् आलोक्य मे रूपम् जानकी भाषितम् तथा ।। ५-३०-२० रक्षोभिः त्रासिता पूर्वम् भूयः त्रासम् गमिष्यति ।

आलोक्य	= looking at	मे	= my	रूपम्	= figure
तथा	= and	भाषितम्	= language	जानकी	= Sita
गमिष्यति	= will get	त्वासम्	= fear	भूयः	= again
सायम्	= she who	त्रासिता	= who was frightened	पूर्वम्	= previously
रक्षोभिः	= by demons.		·		

'Looking at my figure and the language, Sita who was already frightened previously by the demons, will get frightened again.'

ततो जात परित्रासा शब्दम् कुर्यान् मनस्विनी ।। ५-३०-२१ जानमाना विशाल अक्षी रावणम् काम रूपिणम् ।

ततः	= thereafter	विशालाक्षि	= this large-eyed Sita	मनस्विनी	= who is full of mind
जानान	= thinking	माम्	= me	रावणम्	= as Ravana
काम	= who can assume any	कुर्यात्	= and may make	शब्दम्	= a noise
रूपिणम्	form at will				
जात	= engendered by fear.				
पर्तित्रासा	-				

'Thereafter, this large-eyed Sita who is full of mind, thinking me as Ravana who can assume any form at will, may shout loudly, engendered by fear.'

सीतया च कृते शब्दे सहसा राक्षसी गणः ।। ५-३०-२२ नाना प्रहरणो घोरः समेयात् अन्तक उपमः।

सहसा	= as soon as	शब्दे	= the noise	कृते	= is made
सीतया	= by Sita	राक्षसीगणः	= a troop of female-	घोरः	= dreadful
			demons		

अन्तकोपमः	= as Yama the Lord of	समेयात्	= may assemb	le (here) वानाप्रहरणः	= wielding	various
	Death				kinds of we	apons.

'As soon as Sita shouts loudly, a troop of female-demons, wielding various kinds of weapons and appearing dreadful as Yama the Lord of Death, may assemble here.'

ततो माम् सम्परिक्षिप्य सर्वतो विकृत आननाः ।। ५-३०-२३ वधे च ग्रहणे चैव कुर्युः यत्नम् यथा बलम् ।

ततः	= then	विकृताननः	= those female demons सम्परिक्षिप्य = m	ay encircle
			with their ugly faces	
माम्	= me	सर्वतः	= from all sides कुर्युः = ar	nd make
यत्नम्	= an effort	ग्रहणे चैव	= to catch वधेच = ar	nd kill (me)
यथाबलम्	= with all their might.		'	

'Then those ugly faced female-demons may encircle me from all sides and try to catch and kill me with all their might.'

गृह्य शाखाः प्रशाखाश्च स्कन्धांश्चोत्तमशाखिनाम् ।। ५-३०-२४ दृष्ट्वा विपरिधावन्तं भवेयुर्भयशङ्किताः ।

द्या	= seeing	विपरिधावन्तम्	=	me running hitter and thither	गृह्य	=	grasping
	big branches of excellent trees	प्रशाखाश्च भवेयुः		small branches they may become	स्कन्धामश्च भय शण्किताः		and trunks alarmed with fear.

'Then, seeing me running hither and thither, seizing big branches, twigs and trunks of excellent trees, they may get alarmed with fear.'

मम रूपम् च सम्प्रेक्ष्य वनम् विचरतो महत् ।। ५-३०-२५ राक्षस्यो भय वित्रस्ता भवेयुः विकृत आननाः ।

राक्षस्यः	= the female-demons	विकृताननाः	= with their ugly faces	भवेयुः	= will be
भयवित्रस्ताः	= frightened with fear	सम्प्रेक्ष्ये	= by seeing mama	=	my
महत्	= huge	रूपम्	= figure	विचरतः	= wandering
वने	= in the grove.				

'The ugly faced female-demons will be frightened with fear, after seeing my huge figure wandering in the grove.'

ततः कुर्युः समाह्वानम् राक्षस्यो रक्षसाम् अपि ।। ५-३०-२६ राक्षस इन्द्रं नियुक्तानाम् राक्षस इन्द्रं निवेशने ।

ततः	= then	राक्षस्यः	= the female demons	कुर्युः	= may invite
				समाह्वानम्	
रक्षसाम्	= other demons also	राक्षसेन्द्र	= retained by Ravana	राक्षसेन्द्र	= in the house of Ra-
अपि		नियुक्तानाम्		निवेशने	vana.

'Then those female-demons may call the other demons too retained by Ravana in his house.'

ते शूल शर निस्त्रिंश विविध आयुध पाणयः ।। ५-३०-२७ आपतेयुः विमर्दे अस्मिन् वेगेन उद्विप्न कारिणः।

ते	= those female-demons	उद्वेग	=	with an element of tur-	वेगेन	=	and in the speed
		कारणात्		bulence			
आपतेयुः	= may rush into	अस्मिन्	=	this	विमर्दै	=	battle
शूल शक्ति	= with various kinds of						
निस्त्रिम्श	weapons like spears						
विविधायुध	lances and swords.						
पाणयः							

'Those female-demons with an element of turbulence and rapidity may rush into a battle with various kinds of weapons like spears lances and swords.'

सम्कुद्धः तैः तु परितो विधमन् रक्षसाम् बलम् ।। ५-३०-२८ शक्नुयम् न तु सम्प्राप्तम् परम् पारम् महाउद्धेः।

सम्रुद्धः	= obstructed tightly	परितः	= around	तैः	= by them
न शक्रुयाम्	= I may not be able	सम्प्राप्तुम्	= to reach	परम् पारम्	= the other shore
महोद्धे	= of the great ocean	विधमन्	= while destroying	बलम्	= the army
रक्षसाम्	= of demons.				

'Surrounded on all sides by them, I may not be able to reach the other shore of the great ocean, while destroying the army of demons.'

माम् वा गृह्णीयुः आष्ठुत्य बहवः शीघ्र कारिणः ।। ५-३०-२९ स्यात् इयम् च अगृहीत अर्था मम च ग्रहणम् भवेत् ।

बहवः	= many demons	शीघ्र कारिणः	= operating speedily गृह्णीयुः वा = may capture	
माम्	= me	आप्रुत्य	= having jumped up	
स्यात्	= may be	अगृहीतार्था	= not comprehending मम = my	
			the sense	
ग्रहणम्च	= capture too	भवेत्	= may occur.	

'Or having jumped up (over me) many demons operating speedily may capture me. Then, Sita may not be able to know the occurrence of my arrival. Even I may get captured too.'

हिंसा अभिरुचयो हिंस्युः इमाम् वा जनक आत्मजाम् ।। ५-३०-३० विपन्नम् स्यात् ततः कार्यम् राम सुग्रीवयोः इदम् ।

वा	= or	हिम्साभिरुचयः = the	violent-minded	हिम्स्युः	= may kill
		dem	nons		
इमाम्	= this	जानकात्मजम् = Sita		ततः	= consequently
इदम्	= this	कार्यम् = wor	k		= of Raama and Sug-
				सुग्रीवयोः	reeva
विपन्नम्	= will be ruined.				
स्यात्					

'Or the violent minded demons may kill this Sita. Consequently this work of Raama and Sugreeva will be ruined.'

उद्देशे नष्ट मार्गे अस्मिन् राक्षसैः परिवारिते ।। ५-३०-३१ सागरेण परिक्षिप्ते गुप्ते वसति जानकी ।

जानकी	= Sita	वसति	= is residing	अस्मिन्	= in this
गुप्ते	= secret	उद्देशे	= place	नष्ट मार्गे	= with concealed access
परिवारिते	= surrounded	राक्षसैः	= by demons	परिक्षिप्ते	= and encircled
सागरेण	= by ocean.			•	

'Sita is residing in this secret place, with a concealed access, surrounded by demons and encircled by an ocean.'

विशस्ते वा गृहीते वा रक्षोभिः मयि सम्युगे ।। ५-३०-३२ न अन्यम् पश्यामि रामस्य सहायम् कार्य साधने ।

मयि विशस्ते	= If I am killed	सम्युगे	= in the battle	वा	= or
गृहिते वा	= captured	रक्षोभिः	= by the demons	न पश्यामि	= I do not see
अन्यम्	= any other	सहायम्	= companion	रामस्य	= for Raama
कार्य साधने	= in fulfilling this work				
	(of searching for Sita).				

'If I am killed in the battle or got captured by the demons, I do not see any other companion for Raama who can fulfill this work (of searching for Sita).'

विमृशन् च न पश्यामि यो हते मिय वानरः ।। ५-३०-३३ शत योजन विस्तीर्णम् लन्घयेत महाउद्धिम् ।

विमृशन् च	= even after due reflec-	न पश्यामि	= I do not see	यः	= any
	tion				
वानरः	= monkey	लङ्घयेत	= who can transgress	महोदधिम्	= the ocean
शत योजन	= with a breadth od one	मयिहते	= if i got killed.'		
विस्तीर्णम्	hundred yoganas				

'Even after due reflection, I do not see any monkey who can transgress the ocean with a breadth of one hundred Yojanas, in case I am killed.'

कामम् हन्तुम् समर्थो अस्मि सहस्राणि अपि रक्षसाम् ।। ५-३०-३४ न तु शक्ष्यामि सम्प्राप्तुम् परम् पारम् महाउद्धेः।

विमृशन् च	= even after due reflec-	न पश्यामि	= I do not see	यः	= any
	tion				
वानरः	= monkey	लङ्घयेत	= who can transgress	महोदधिम्	= the ocean
शत योजन	= with a breadth of one	मयिहते	= if i got killed.'		
विस्तीर्णम्	hundred yoganas				

'I am competent to kill even thousands of demons. I am quite sure. But, after doing such a large battle, I may not be capable of reaching the other shore of the ocean.'

असत्यानि च युद्धानि संशयो मे न रोचते ।। ५-३०-३५ कः च निह्संशयम् कार्यम् कुर्यात् प्राज्ञः ससंशयम् ।

युद्धानि	= conflicts	असत्यानि च	= are unreal too	मे	= to me
न रोचते	= there is no desire	सम्शयः	= for uncertainty	कः	= which
प्राञ्यः	= intellectual	कुर्यात्	= will do	निः	= an assured
				सम्शयम्	
कार्यम्	= act	ससम्शयम्	= with a doubt?'		

'Conflicts are unreal too and to me, there is no desire for uncertainty. which intellectual will do an assured act with an apprehension?'

एष दोषो महान् हि स्यान् मम सीता अभिभाषणे ।। ५-३०-३६ प्राण त्यागः च वैदेह्या भवेत् अनिभभाषणे ।

अनभिभाषणे	= If I do not talk	भवेत्	=	there will be	वैदेह्याः	=	Sita's
प्राणत्यागः	= death	सीताभिभाषणे	=	If I talk to Sita	एषः	=	this
महान्	= great	दोषः	=	lapse	स्यात्	=	will occur.

'If I do not talk, there will be Sita's death. If I talk to Sita, this great lapse will occur.'

भूताः च अर्था विनश्यन्ति देश काल विरोधिताः ।। ५-३०-३७ विक्रवम् दूतम् आसाद्य तमः सूर्य उदये यथा।

अर्थाः	= actions	भूताः	= which are going to be विनश्यन्ति = get spoiled	—
आसाद्य	= having reached (the hands of)	विक्रबम्	accomplished = a confused	

'Actions which are going to be accomplished shortly, get spoiled at the hands of a accomplished shortly, get spoiled at the hands of a confused messenger, when the actions are set in opposition to time and space, even as darkness disappears at sun rise.'

अर्थ अनर्थ अन्तरे बुद्धिः निश्चिता अपि न शोभते ।। ५-३०-३८ घातयन्ति हि कार्याणि दूताः पण्डित मानिनः ।

बुद्धिः	= Intellect	न शोभते	= does not shine	अर्थ	= between worthy and
				अनर्थान्तरे	worthless acts
निश्चितापि	= even if a decision is	दूताः	= messengers	पङ्खित	= boasting themselves
	taken			मानिनः	as learned
घातयन्ति हि	= indeed ruin	कार्याणि	= the actions.		

'Even if a decision is taken, regarding what is worthy and what is worthless, it does not yield good results. Messengers boasting themselves to be learned, thus indeed ruin those actions.'

न विनश्येत् कथम् कार्यम् वैक्कव्यम् न कथम् भवेत् ।। ५-३०-३९ लन्घनम् च समुद्रस्य कथम् नु न वृथा भवेत् ।

कथम् नु	= How	कार्यम्	= (does) the work	न विनश्यते	= not get spoiled?
कथम्	= how	वैक्रब्यम्	= the feebleness	न भवेत्	= can not occur?
कथम् नु	= also how	लम्घनम् च	= my leaping across the	न भवेत्	= does not become
			sea		
वृथा	= vain?'		'		

'How does not my work get spoiled? How should I avoid my feebleness? Also how does not my leaping across the sea become vain?'

कथम् नु खलु वाक्यम् मे शृणुयान् न उद्विजेत च ।। ५-३०-४० इति संचिन्त्य हनुमान् चकार मतिमान् मतिम् ।

कथम् नु	= how (can Sita)	शृणुयात्	= hear	मे वाक्यम्	= my words?
न उद्विजेतवा	= or without fear	सम्चिन्त्य	= thinking	इति	= in this way
मतिमान्	= the wise	हनुमान्	= Hanuma	चकार	= made up
मतिम्	= (his) mind (as follows):				

'How can Sita hear my words without fear?' Thinking in this way, the wise Hanuma made up his mind (as follows):

रामम् अक्किष्ट कर्माणम् स्व बन्धुम् अनुकीर्तयन् ।। ५-३०-४१ न एनाम् उद्वेजियध्यामि तत् बन्धु गत मानसाम् ।

अनुकीर्तयन् = If I enlogige	रामम् = Raama	अक्रिप्ट = who is unwearied in
		कर्माणम् action
सुबन्धुम् = and a good relation	नोद्वेजियष्यामि = I shall not frighten	एनाम् = her
तद्बन्धुगतमानसा ~~म्~~ whose mind is di-		
rected towards that		
relation.		

'If I eulogize Raama, who is unwearied in action and a good relation, I shall not frighten her, whose mind is directed towards that relation.'

इक्ष्वाकूणाम् वरिष्ठस्य रामस्य विदित आत्मनः ।। ५-३०-४२ शुभानि धर्म युक्तानि वचनानि समर्पयन् ।

श्रावियष्यामि सर्वाणि मधुराम् प्रब्रुवन् गिरम् ।। ५-३०-४३ श्रद्धास्यति यथा हि इयम् तथा सर्वम् समाद्धे ।

समर्पयन्	= offering	शुभानि	= auspicious	धर्म युक्तानि = righteous
वचनानि	= words	रामस्य	= about Raama	वरिष्ठस्य = the most excellent man
इक्ष्वाकूणाम्	= in Ikshvaaku dynasty	विदितात्मनः	= and possessing a	प्रबुवन् = and speaking
			learned soul	
मधुराम्	= in a sweet	गिरम्	= voice	समाददे = I shall make every-
				श्राविषयामि thing intelligible
				सर्वानि
इयम्	= that Sita	यथा तथा	= rightly	श्रद्धास्यति = believes
सर्वम्	= everything.		0 1	

'Offering auspicious and righteous words about Raama the most excellent prince Ikshvaku dynasty who possesses a learned soul and myself speaking in a sweet voice, I shall make everything intelligible so that Sita rightly believes everything.'

इति स बहु विधम् महाअनुभावो । जगति पतेः प्रमदाम् अवेक्षमाणः । मधुरम् अवितथम् जगाद वाक्यम् । द्रुम विटप अन्तरम् आस्थितो ।। ५-३०-४४

सः हनुमान्	=	that Hanuma	महानुभावः	=	of noble mind	आस्थितः	=	abiding
द्रम	=	in the midst of the	अवेक्षमाणः	=	and seeing	प्रमदाम्	=	the wife
विटपान्तरम्		twigs of the trees						
जगतिपते	=	of Raama the Lord of	जगादे	=	spoke	इति	=	thus
		the Earth						
वाक्यम्	=	the words	बहुविधम्	=	of many kinds	अवितथम्	=	which were not futile.

The noble-minded Hanuman, abiding in the midst of the twigs of the trees and seeing Sita, spoke the following words of many kinds which were not futile.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 30th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

31 Sarga 31 - एकत्रिंशः सर्ग

Hanuma Began To Narrate Story Of To Seetha

Introduction -

Sitting on the branch of a Simshapa tree, Hanuma began to narrate in human language the story of Raama from the time he was born till his sending Hanuma to Lanka in search of Sita. Hearing the narration of Hanuman, Sita was overjoyed and finds Hanuma perched on Simshapa tree.

एवम् बहु विधाम् चिन्ताम् चिन्तयित्व महाकिपः । संश्रवं मधुरम् वाक्यम् वैदेह्या व्याजहार ह ।। ५-३१-१

चिन्तयित्वा	= thinking	एवम्	= thus	बहुविधाम्	= many kinds of
चिन्ताम्	= thought	महाक पिः	= Hanuman	व्याजहारः	= spoke (the following)
madhuran	ı = sweet	वाक्याम्	= words	सम्श्रवे	= within the hearing
वैदेह्याः	= of Sita.			ı	O

Thus reflecting on many kinds of thought, Hanuma spoke the following sweet words within the hearing range of Sita.

राजा दशरथो नाम रथ कुन्जर वाजिनाम् । पुण्य शीलो महाकीर्तिः ऋजुः आसीन् महायशाः ।। ५-३१-२

राजा	= (There was) a king	दशरथे नाम	= named Dasaratha	महायशाः = who was	very glorious
इक्ष्वाकूणाम्	= among kings belong-	पुण्य शीलः	= and had virtuous dis-	रथ कुङ्गर = he owned	d chariots
	ing to Ikshvaku dy-		position	वाजिमान्	
	nasty				
एलेफन्त्स्	= and horses	महा कीर्तिः	= and was very famous.		

'There was a king named Dasaratha who was very glorious among the kings of Ikshvaku dynasty and had a virtuous disposition. He owned chariots, elephants and horses, becoming very famous.

राजर्षीणां गुणश्रेष्ठस्तपसा चर्षिभिः समः । चक्र वर्ति कुले जातः पुरम् दर समो बले ।। ५-३१-३

गुणश्रेष्ठः	= excellent in virtues	राजर्षीणाम्	=	among royal sages	समः	=	equal to
ऋषिभिः	= the (seven) sages	तपसा	=	in austerity	जातः	=	born
चक्रवर्ति कुले	= in the lineage of em-	पुरन्दर समः	=	and was equivalent to	बले	=	in prowess.
	perors			Indra			

'He was excellent in virtues among royal sages. He was equal to the seven sages in austerity. He was born in the lineage of emperors and was equivalent to Indra in prowess.'

अहिंसा रितः अक्षुद्रो घृणी सत्य पराक्रमः । मुख्यः च इक्ष्वाकु वंशस्य लक्ष्मीवास्र् लक्ष्मि वर्धनः ।। ५-३१-४

अहिन्सा	= fond of harmlessness	अक्षुद्रः	= not vulgar घृणी	= compassionate
रतिः सत्य	= truly mighty	मुख्यश्च	= eminent इक्ष्वाकु	= in Ikshvaku race
पराक्रमः	, , ,		वम्शश्च	
लक्ष्मीवान्	= endowed of prosper-	लक्ष्मिवर्धनह्	= and causing to in-	
	ity		crease prosperity.	

'He was keen on harmlessness. He was not vulgar. He was compassionate. He was truly mighty. He was an eminent king in Ikshvaku race. He was endowed with prosperity and was causing to increase prosperity.'

पार्थिव व्यञ्जनैः युक्तः पृथु श्रीः पार्थिव ऋषभः । पृथिव्याम् चतुः अन्तयाम् विश्रुतः सुखदः सुखी ।। ५-३१-५

युक्तः	= endowed	पार्थिव	=	with royal characteris-	પૃથુશ્રી	=	was highly prosper-
		व्यण्जनैः		tics			ous
पार्थिवर्षभः	= excellent among kings	विश्रुतः	=	famous	पृथिव्याम्	=	on earth
चतुरन्तायाम्	= with four borders	सुखदः	=	gave happiness	सुखी	=	and was happy him-
							self.

'The king Dasaratha was endowed with royal characteristics, highly prosperous, excellent among kings and highly prosperous, excellent among kings and famous on earth with its four borders. He was happy man and gave happiness to others.'

तस्य पुत्रः प्रियो ज्येष्ठः तारा अधिप निभ आननः । रामो नाम विशेषज्ञः श्रेष्ठः सर्व धनुष्मताम् ।। ५-३१-६

तस्य	= to that Dasaratha	ज्येष्ठ पुत्रः	=	(there was) an eldest	रामो नाम	=	named Raama
priyaH	= who was beloved	ताराधिप निभाननः	=	son having a face like a moon	विशेषञः	=	knowing distinc- tions (in humans and
श्रेष्ठः	= and excellent	सर्वधनुष्मताम्	_ =	among all the wielders of the bow.			others)

'There was an eldest son named Raama to that Dasaratha. Raama was beloved having a moon-like face. He, knows the distinctions among humans and others. He was excellent among all the wielders of the bow.'

रिक्षता स्वस्य वृत्तस्य स्व जनस्य अपि रिक्षता । रिक्षता जीव लोकस्य धर्मस्य च परम् तपः ।। ५-३१-७

परम्तपः	= (that Raama) who tor-	रक्षिता	= is a protector	स्वस्य	= his own
	ments the enemies				
वृत्तस्य	= mode of life	रक्षिता	= a protector	स्वजनस्य	= of his own people
रक्षिता	= a protector	जीव लोकस्य	of every living being	रक्षिता	= and a protector
धर्मत्यच	= of righteousness.			1	

'That Raama who annihilates enemies, is a protector of his own mode of life, a protector of his own people, a protector of every living being and a protector of righteousness.'

तस्य सत्य अभिसंधस्य वृद्धस्य वचनात् पितुः । सभार्यः सह च भ्रात्रा वीरः प्रव्नजितो वनम् ।। ५-३१-८

वचनात्	= by the words	तस्य =	of that Dasaratha	वृद्धेसया	= his old
पितुः	= father	सत्याभिसन्धस्य =	a true speaking man	वीरः	= that Raama a brave
					man
प्रव्राजितः	= went on exile	वनम् =	to a forest	स भार्यः	= along with his wife
सहच भ्रात्रा	= and together with his				
	brother.				

'By the command of that Dasaratha, his old father and true-speaking man, that Raama a brave man went on exile to a forest along with his wife and brother.'

तेन तत्र महाअरण्ये मृगयाम् परिधावता । राक्षसा निहताः शूरा बहवः कामरूपिणः ।। ५-३१-९

परिधावता	= while hunting	तत्र महारण्ये	= in that great forest	बहरः	= many
मृगयाम्					
राक्षसाः	= demons	शूराः	= who were valiant	काम रूपिणः	= and who could as-
					sume any form at
					will
निहताः	= were killed	तेन	= by that Raama.		

'While hunting in that forest, that Raama killed many demons who were valiant and who could assume any form at will.'

जन स्थान वधम् श्रुत्वा हतौ च खर दूषणौ । ततः तु अमर्ष अपहृता जानकी रावणेन तु ।। ५-३१-१० वञ्चयित्वा वने रामं मृगरूपेण मायया ।

-	ततः	=	thereafter	श्रुत्वा	= hearing	जन	स्थान	=	about the killing of
						वधम्			demons in Janasthana
									a part of Dandaka for-
									est
	खर दूषणौ च	=	Khara and Dushana	हतौ	having been killed	जानकी	İ	=	Sita
			the demons						

अमर्षापहृता	=	was taken away with	रावणेन	=	by Ravana	वण्चयित्वा	=	by deceiving
		anger						
मृग रुपेण	=	in the guise of a deer	रामन्	=	Raama	वने	=	in the forest
मायया	=	and by creating illu-						
		sion.						

'Thereafter, hearing about the killing of demons in Janasthana, a part of Dandaka forest, in addition to killing of Khara and Dushana the demons, the enraged Ravana took away, Sita, by deceiving Raama in creating an illusive image of deer in the forest.'

स मार्गमाणस्ताम् देवीम् रामः सीतामन्निद्ताम् ।। ५-३१-११ आससाद वने मित्रम् सुग्रीवम् नाम वानरम् ।

ततः	= thereafter	सः रामः	= that Raama	परपुरम्जयः	= the conqueror of ene-
					mys cities
महाबलः	= and a very stron man	हत्वा	having killed	वालिनम्	= Vali
प्रायच्छत्	= gave away	तत्	= that	कपिराज्यम्	= kingdom of monkeys
सुग्रीवस्य	= to Sugreeva.			,	

'Searching for Sita the irreproachable lady, that Raama met a monkey called Sugreeva as his friend in the forest.'

ततः स वालिनम् ह्त्वा रामः परपुरम्जयः ।। ५-३१-१२ प्रायच्छत्कपिराज्यम् तत्सुग्रीवाय महाबलः ।

ततः	= thereafter	सः रामः	= that Raama	परपुरम्जयः	= the conqueror of en-
					emy's cities
महाबलः	= and a very strong man	हत्वा	having killed	वालिनम्	= Vali
प्रायच्छत्	= gave away	तत्	= that	कपिराज्यम्	= kingdom of monkeys
सग्रीवस्य	= to Sugreeva			,	

'Thereafter, Raama the conqueror of enemy's cities and very strong man, killed Vali and gave away that kingdom of monkeys to Sugreeva.'

सुग्रीवेणापि संदिष्टा हरयः कामरूपिणः ।। ५-३१-१३ दिक्षु सर्वासु ताम् देवीम् विचिन्न्वन्ति सहस्रशः।

सम्दिष्टाः	= sent	सुग्रीवेण	= by Sugreeva	सहस्रशः	= thousands of
हरयः	= monkeys	कामरूपिणः	= capable of assuming	विचिन्वन्ति	= are searching
			any form at their will		
ताम् देवीम्	= that lady	Sita	सर्वासु	in all	
			दिक्षु	quarters.	

'As commanded and sent by Sugreeva, thousands of monkeys capable of assuming form at their will, are searching for that lady Sita in all quarters of the earth.'

अहम् सम्पातिवचनाच्छतयोजनमायतम् ।। ५-३१-१४ अस्या हेतोर्विशालाक्ष्याः सागरं वेगवान् स्रुतः।

सम्पाति	= by the words of Sam-	अहम्	= I	वेगवान्	= a swift monkey
वचनात्	pati				
प्रुतः	= crossed	सागरम्	= the ocean	आयतम्	having a length
शत	= of one hundred Yo-	अस्याः	= for the sake of this		
योजनम्	janas	विशलाक्ष्याः	broad eyed Sita.		
		हेतोः			

'By the words of Sampati, I a swift monkey crossed the ocean having a length of one hundred yojanas for the sake of this broad eyed Sita.'

यथा रूपाम् यथा वर्णाम् यथा लक्ष्मीम् विनिश्चिताम् ।। ५-३१-१५ अश्रोषम् राघवस्य अहम् सा इयम् आसादिता मया।

इयम्	= this Sita	असादिता	= has been found	मया	= by me
यथा रूपाम्	= according to the come-	यथा वर्णाम्	= according to the com-	यथा	= and according to the
	liness		plexion	लक्ष्मवतीम्च	bodily marks
सा	= the same	अहम्	= I	ताम्	= that Sita
अश्रौषम्	= had heard	राघवस्य	= from Raama.		

'This Sita has been found by me according to the same comeliness, complexion and the bodily marks as I had heard from Raama.'

विरराम एवम् उत्तवा असौ वाचम् वानर पुम्गवः ।। ५-३१-१६ जानकी च अपि तत् श्रुत्वा विस्मयम् परमम् गता ।

उत्तवा	= speaking	वाचम्	= the words	एवम् = thus
असौ	= that	वानरपुण्गवः	= Hanuma the excellent	विरराम = kept quiet
			among the monkeys	
श्रुत्वा	= hearing	तत्	= those words	जानकीच = Sita also
				अपि
आगता	= got	परम्	= a great	विस्मयम् = surprise.

Having spoken these words, Hanuma kept quiet. Hearing those words, Sita too got a great surprise.

ततः सा वक्र केश अन्ता सुकेशी केश सम्वृतम् ।। ५-३१-१७ उन्नम्य वदनम् भीरुः शिंशपा वृक्षम् ऐक्षत ।

ततः	= then	सा	= that Sita	क्केश सम्वृत	=	whose conciousness
				चेतना		was enshrouded by
						affliction
वक्र केशान्ता	= whose hair-ends were	भीरुः	= and who was of fearful	उन्नम्य	=	lifted
	curved		nature			
वदनम्	= her face	ऐक्षत	= and looked towards	शिम्सुपावृक्षम्	=	shimshupa tree.

Thereafter, that Sita whose consciousness was enshrouded by affliction, whose hair-ends were curved and who was of a fearful nature, lifted her face and looked towards Shimshupa tree.

निशम्य सीता वचनम् कपेश्च । दिशश्च सर्वाः प्रदिशश्च वीक्ष्य । स्वयम् प्रहर्षं परमं जगाम । सर्वात्मना राममनुस्मरन्ती ।। ५-३१-१८

निशम्य	= heaving	कपः	= Hanuma's	वचनम् = words
वीक्ष्य	= and seeing	सर्वाः	= all	दिशश्च = quarters
प्रदिशश्च	= and sub-quarters	सीता	= Sita	अनुस्मरन्ती = was recollecting
रामम्	= Raama	सर्वात्मना	= in all ways	जगाम = and obtained
परमम्	= a great	प्रहर्षम्	= joy.	

Hearing Hanuma's words and looking at all quarters and sub-quarters, Sita was recollecting Raama in all ways and obtained a great joy.

सा तिर्यग् ऊर्ध्वम् च तथा अपि अधस्तान् । निरीक्षमाणा तम् अचिन्त्य बुद्धिम् । दद्शं पिन्ग अधिपतेः अमात्यम् । वात आत्मजम् सूर्यम् इव उदयस्थम् ।। ५-३१-१९

```
निरीक्षमाणा
                                         तिर्यक्
                                                                                  ऊर्घवम् च
            = looking at
                                                      = sides
                                                                                               = up
तथापि
                                         अधस्तात्
                                                      = down
                                                                                               = that Sita
               and
ददर्श
                                                                                  अचिन्त्य
                                         वातात्मजम
                                                      = that
                                                               Hanuman
                                                                                               = having an unimagin-
                                                                                   बुद्धिम्
                                                         wind-God the sun
                                                                                                  able intelligence
                                         पिण्गाधिपते
                                                                                   सूर्यमिव
अमात्यम्
            = the minister
                                                      = of Sugreeva
                                                                                               = resembling the sun
उदयस्थम्
             = behind
                               eastern
               mountain.
```

Looking at sides, up and down, that Sita saw that Hanuman, the sun of wind-god, having an unimaginable intelligence, the minister of Sugreeva and looking like the sun behind an eastern mountain.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 31st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

32 Sarga 32 - द्वात्रिंशः सर्ग

Seetha Is Shocked To See Hanuma

Introduction -

Sita is shocked to see Hanuma, perched on the branches of a shimshupa tree She is confused whether it is a dream or a reality. Finally, she thinks that as the monkey is talking to her in a manifested form, it is quite a reality. She prays Lord Brihaspati and Brahma to make the words spoken by Hanuma as true.

ततः शाखा अन्तरे लीनम् दृष्ट्वा चलित मानसा । वेष्टितार्जुनवस्त्रम् तं विद्युत्सम्घातिपङ्गलम् ।। ५-३२-१

ततः	= then (Sita)	चिलत	= had her mind shaken दृष्ट्वा	= seeing
तम्	= that Hanuma	मानसा विद्युत्सन्घात पिगलम्	= who was tawny विद्युत्स	0
वेष्टितार्जुन वस्त्रम्	= and wrapped up in a white cloth	लीनम्	coloured = hiding शा खान	thunder bolts = behind branches of Sita beheld there a monkey.

Then, seeing Hanuma, who was tawny coloured like a series of flashing thunderbolts wrapped up in a white cloth and hiding behind the branches of a tree, Sita had her mind shaken.

सा ददर्श किपम् तत्र प्रश्रितम् प्रिय वादिनम् । पुल्लाशोकोत्कराभासम् तप्तचामिकरेक्षणम् ।। ५-३२-२

ना	= that Sita	ददशं =	beheld	तत्र	= there
कपिम्	= a monkey	<u>फ</u> छ =	beaming like a clus-	तप्त	= with his eyes resem-
		शोकोत्कराभासम्	ter of Ashoka flowers	चामीकरेक्षणम्	bling refined gold
			wide opened		
प्रश्रितम्	= humble	प्रिय =	and speaking agree-		
		वादिनम्	ably.		

Sita beheld there a monkey, beaming like a cluster of Ashoka flowers wide opened, with his eyes resembling regined gold, humble and speaking agreeable words.

मैथिली चिन्तयामास स्वप्नो अयम् इति भामिनी । अहो भीममिदं रूपं वानरस्य दुरासदम् ।। ५-३२-३ दुर्निरीक्षमिति ज्ञात्वा पुनरेव मुमोह सा ।

मैथिली = Sita	ta	गता	= 8	got			परमम्	= a great
विस्मयम् = sur	rise	चिन्तयामास	= a	and	thought (	(as fol-	=	Alas!
			1	ows)	: aho			

Formatted by आकु 382 ©देशराजु हनुमन्त राव

इदम्	= this	रूपम्	= appearance	वानरस्य	= of the monkey
दुरासदम्	= is hard to be ap-	भीमम	= fearful	दुर्निरीक्षम्	= and difficult to be
	proached				looked at
इति	= thus	ज्ञात्वा	= thinking	सा	= she
मुमोह	= was bewildered	पुनरेव	= again.		

Sita got a great surprise and thought (as follows): 'Alas! This monkey is hard to be approached, fearful and difficult to be looked at.' Thus thinking, she was bewildered again.

विललाप भृशं सीता करुणम् भयमोहिता ।। ५-३२-४ रामरामेति दुःखार्ता लक्ष्मणेति च भामिनी । रुरोद बहुधा सीता मन्दम् मन्दस्वरा सती ।। ५-३२-५

सीता	= Sita	भामिनी	= the splendid woman	भय मोहिता	= bewildered by fear
दुःखार्ता	= afflicted with grief	विललाप	= lamented	भृशम्	= most
करुणम्	= piteously	राम रामेति	= saying O! Raama!, O!	लक्ष्मणेति च	= and O Lakshmana
			Raama!		
सीता	= Sita	रुरोदे	= wept	मन्दम्	= faintly
मन्दस्वरा	= satii	=	in बहुधा	=	in
			a		many
			low		ways.
			voice		

The splendid woman Sita, bewildered by fear and afflicted with grief, lamented most piteously saying 'O, Raama! O, Raama! and 'O Lakshmana!'. Sita wept faintly in a low voice in many ways.

सा तम् दृष्ट्वा हरिश्रेष्ठं विनीतवदुपस्थितम् । मैथिली चिन्तयामास स्वप्नोऽयमिति भामिनी ।। ५-३२-६

द्य	= seeing	तम्	= that	हरिश्रेष्ठम्	= excellent monkey
उपस्थितम्	= appraoching	विनीतवत्	= humbly	सा	= that
भामिनी	= splendid woman	मैथिली	= Sita	चिन्तयामास	= thought
अयम्	= it	इति	= as	स्वप्नः	= a dream.

Seeing that excellent monkey appraching humbly, that splendid woman Sita thought it as a dream.

सा वीक्षमाणा पृथुभुग्नवक्रं शाखामृगेन्द्रस्य यथोक्तकारम् । ददर्श पिङ्गप्रवरं महार्हं वातात्मजं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।। ५-३२-७

सा	= that Sita	वीक्षमाणा	= looking hither and दिद्शें = saw	
			thither	
वातात्मजग	T = Hanuma	पृथुभ्ग्नवऋम्	= who had wide and यथोक्त = doing as told	
			curved mouth कारम्	
शाखामृगेन	द्रस्य = by Sugreeva the king	पिङ्ग प्रवरम्	= the foremost of mon- महार्टम = greatly respectable	
	of monkeys		keys	
वरिष्ठम्	= and excellent	बुद्धिमताम्	= among the intelligent.	

Sita, looking hither and thither, saw Hanuman, who was having a wide and curved mouth, doing acts as told by sugreeva the king of monkeys, the foremost of monkeys, greatly adored and the best among the inelligent.

सा तम् समीक्ष्य एव भृशम् विसम्ज्ञा गत असु कल्पा इव बभूव सीता । चिरेण सम्ज्ञाम् प्रतिलभ्य चैव चैव विचिन्तयामास विशाल नेत्रा ।। ५-३२-८

समीक्ष्यैव	= as soon as seeing	तम्	= that Hanuma	सा सीता	= that Sita
विसम्ज्णा	= lost her consciousness	भृशम्	= very much	बभूव	= and became
गतास्म्कल्पेन	= as though lifeless	प्रतिलभ्य	= regaining	सम्ज्ञाम्	= her cnciousness
चिरेण	= after a long time	विशाल नेत्रा	= the wide-eyed Sita	भूयः	= again
विचिन्तयामास	T = thought (as follows).			1	

As soon as seeing Hanuma Sita lost her consciousness very much and became seemingly lifeless. Regaining her consciousness after a long time the wide eyed Sita moreover thought (as follows)

स्वप्नो मया अयम् विकृतो अद्य दृष्टः शाखा मृगः शास्त्र गणैः निषिद्धः । स्वस्ति अस्तु रामाय सलक्ष्मणाय तथा पितुः मे जनकस्य राज्ञः ।। ५-३२-९

अद्य	= today	शाखामृगः	= a monkey	विकृतः	= in an ugly form
द ष्टः	= was seen	मया	= by me	स्वप्ने	= in a dream
निषिद्धः	= which is forbidden	शास्त्रगणैः	= according to a series of	स्वस्ति अस्तु	= May it be well
			scriptures		
रामाय	= with Raama	सलक्ष्मणाय	= together with Laksh-	तथा	= and together with Lak-
			mana		shmana
तथा	= and	मे पितुः	= with my father	जनकस्य	= king Janaka.
				राज्ञः	

'Today, I saw an ugly monkey in my dream, which is forbidden according to a body of scriptures. May it be well with Raama together with Lakshmana and with my father, King Janaka.

स्वप्नो अपि न अयम् न हि मे अस्ति निद्रा । शोकेन दुह्खेन च पीडितायाः । सुखम् हि मे नअस्ति यतो अस्मि हीना । तेन इन्दु पूर्ण प्रतिम आननेन ।। ५-३२-१०

अयम्	= this	न अस्ति = is not	स्वप्नोऽपि = a dream too
मे	= to me	यतः = since	पीडितायाः = tormented
शोकेन	= by sorrow	दुःखेन च = and grief	नास्ति हि = there is indeed no
	•		निद्रा sleep
मे	= to me	अस्मि = who is	हीना = bereft
तेन	= of Raama	इन्दु पूर्ण = whose countenance	नास्ति हि = there is indeed no
		प्रतिमान नेन resembles a full moon	
सुखम्	= happiness.		ı

 'This is not a dream. To me, tormented by sorrow and grief, there is indeed no sleep. To me, separated from Raama whose countenance resembles a full moon, there is no happiness indeed!'

रामेति रामेति सदैव बुद्धा विचिन्त्या वाचा ब्रुवती तमेव । तस्यानुरूपं च कथां तदर्था मेवं प्रपश्यामि तथा शृणोमि ।। ५-३२-११

विचिन्त्य	= (since) I am thinking	बुद्धा	= with intellect	तमेव	= (about) that Raama
					only
ब्रुवती	= and saying	वाचा	= in my voice	रामेति रामेति	= thus 'Raama! Raama!'
सदैव	= always	अनुरूपम्	= conformably	प्रपश्यामि	= I am seeing
तथा	= and	शृणोमि	= hearing	कथाम्	= story
एवम्	= in this way	तदर्थाम्	= with the same object.		

'Since I am pondering with my mind about that Raama only, and always saying 'Raama! Raama!' thus, confomably I am seeing and hearing a story thus corresponding to he same thought.'

अहम् हि तस्य अद्य मनो भवेन सम्पीडिता तत् गत सर्व भावा । विचिन्तयन्ती सततम् तम् एव तथैव पश्यामि तथा शृणोमि ।। ५-३२-१२

सम्पीडिता	= tormented	अद्य		=	today	मनोभवेन	=	by Manmatha the god
								of love
तस्य	= about that Raama	तद्गत स	र्ग्व	=	having all my feelings	विचिन्तयन्ती	=	and thinking
		भावा			directed towards him			
सततम्	= always	तमेव		=	about him	तथैव	=	in the like manner
अहम्	= I am seeing	तथैव		=	and in the like manner	श्रणोमि	=	I am hearing (the same
पश्यामि								matters).

'Tormented as I am today by manmatha god of love longing for Raama, my whole feelings directed towards him and constantly thinking of him alone, in the like manner I am seeing him and in the like manner i am hearing of him alone.'

मनो रथः स्यात् इति चिन्तयामि । तथा अपि बुद्धा च वितर्कयामि । किम् कारणम् तस्य हि न अस्ति रूपम् । सुव्यक्त रूपः च वदित अयम् माम् ।। ५-३२-१३

चिन्तयामि	I am imagining	इति	= that		= my wish
स्यात्	= will be fulfilled	तथा	= likewise	वितर्कयामि	= I am reasoning (it)
बुद्यापि च	= by my intellect also	नास्ति हि	= there is indeed no	रूपम्	= form
तस्य	<pre>= for that wish</pre>	अयम्	= He	सुव्यक्त रूपः	= with a well-
					manifested form
वद्ति	= is speaking	माम्	= about me	किम्	= what
कारणाम्	= is the reason?			•	

 'I am imagining that my wish will be fulfilled. Likewise, I am reasoning my wish by my intellect also. There is no concrete form indeed for my wish. He, with a well manifested form is speaking to me. for what reason?'

नमो अस्तु वाचः पतये सवज्रिणे स्वयम्भुवे चैव हुत अश्चनाय । अनेन च उक्तम् यत् इदम् मम अग्रतो वन ओकसा तच् च तथा अस्तु न अन्यथा ।। ५-३२-१४

			~~_~~	
नमः	= my salutation	वाचस्पतये	= to Brihaspati the lord सर्वाज्रिणे = together with	Indra
			of eloquence wielding a the	under-
			bolt	
स्वयम्भुवे	= to Brahma the self-	हुताशनाय च	= and to the Lord of fire; यत् = whatever	
चैव	existent Lord		eating the oblations	
इदम्	= these words	उक्तम्	= are spoken अग्रतः = before me	
अनेन	= by this monkey	अस्तु	= let them be so तत् अस्तु = let it be so	
वनौकसा				
तथा	= in the like manner	न अन्यथा	= let it not be otherwise!.	

'My salutation to Brihaspati the Lord of eloquence, together with Indra the wielder of a thunderbolt, to Brahma the self-existent Lord and to the Lord of Fire eating the oblations! Let whatever words spoken by this monkey be true! Let them not be untrue!'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 32nd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 386 ©देशराजु हनुमन्त राव

33 Sarga 33 - त्रयस्त्रिंशः सर्ग

Seetha Antecedents To Hanuma

Introduction -

Stepping down from the tree, Hanuma approached Sita and asked her to clarify him whether she is the wife of Raama. Sita then starts to narrate her antecedents and the story of Raama along with circumstances under which she along with Raama and Lakshmana went to Dandaka forest as per the command of King Dasaratha. She also informs Hanuma about her snatching away of Ravana from the forest.

सोऽवतीर्य द्रुमात्तस्माद्विद्रुमप्रतिमाननः । विनीतवेषः कृपणः प्रणिपत्योपसृत्य च ।। ५-३३-१

ताम् अब्रवीन् महातेजा हनूमान् मारुत आत्मजः । शिरसि अञ्जलिम् आधाय सीताम् मधुरया गिरा ।। ५-३३-२

सः हनुमान्	= that Hanuma	विद्रुम प्रति	= with coral-coloured	महा तेजा = very bright
		मान नः	countenance	
मारुतात्मजः	= and the so of wind-	विनीत वेषः	= with a humble look	कृपणः = and feeble
	god			
उपसृत्य	= approached	ताम्	that Sita	प्रणिपत्य = offered his salutation
		सीताम्		
आधाय	= by keeping	अङ्गलिम्	= his joined palms f	शिरसि = on his head
अब्रवीत्	= and spoke (the follow-	मधुरया	= sweet	गिरा = words.
	ing)			

That Hanuma, with coral-coloured face, very bright, the son of wind-god, wearing a humble and feeble look, approached Sita by stepping down from the tree and offered her his salutation by keeping his joined palms on his head and spoke the following sweet words:

का नु पद्म पलाश अक्षी क्रिष्ट कौशेय वासिनी । द्रुमस्य शाखाम् आलम्ब्य तिष्ठसि त्वम् अनिन्दिता ।। ५-३३-३

पद्म पलाशक्षि	= O Lady with your	क्रिष्ट कौशय	= wearing worn-out sila	अनिन्दित	= O the irreproachable
	eyes resembling lotus	वासिनि	cloth		one!
	leaves!				
तिष्ठसि	= you have stood	आलम्ब्य	= taking by the hand	शाखाम्	= a branch
द्रुमस्य	= of the tree	कानु	= who are you?		

'O Lady with your eyes resembling lotus leaves, wearing a worn out silken cloth! O, the irreproachable one! You have stood, holding by the hand a branch of the tree who are you?'

किम् अर्थम् तव नेत्राभ्याम् वारि स्रवति शोकजम् । पुण्डरीक पलाशाभ्याम् विप्रकीर्णम् इव उदकम् ।। ५-३३-४

वारि	= tears of sorrow	स्रवति	= are gushing down	तव	= from you
शोकजम्					
नेत्राभ्याम्	= eyes	उदकम्	= as water	विप्रकिर्णम्	= scattered down
पुण्डरीक	= from two lotus petals	किमर्थम्	= why?		
पलाशाभ्याम्					

'Tears of sorrow are gushing down from your eyes, as water is scattered down from two lotus-petals. Why?'

सुराणाम् असुराणाम् च नाग गन्धर्व रक्षसाम् । यक्षाणाम् किम्नराणाम् च का त्वम् भवसि शोभने ।। ५-३३-५

शोभने	= O auspicious lady!	का	=	In whom	त्वम्	=	are you
भवसि	= born	सुराणाम्	=	whether in celestials	असुराणाम्	=	or in ogres
					वा		
नाग	= or in serpent-demons	यक्षाणाम्	=	or in semi-divine be-	किम्नराणाम्	=	or in mythical beings.
गन्धर्वरक्षसाम्	or in celestial musi-			ing			
	cians or in demons						

'O auspicious lady! In whom are you born-whether in celestials or in ogres or in serpent-demons or in celestial musicians or in demons or in semi-divine beings or in mythical beings?'

का भविस रुद्राणाम् मरुताम् वा वर आनने । वसूनाम् वा वर आरोहे देवता प्रतिभासि मे ।। ५-३३-६

वरानने	= O Lovely faced	का	= who	भवसि :	= are
	woman!				
त्वम्	= you	रुद्राणाम्	= among eleven Rudras	मरुताम् वा :	or among Maruts the
			who		storm-gods
वसूनाम्	= or among eight Vasus	वरारोहे	= O handsome lady with	में ः	= to me
	the beneficient gods?		fine hips!		
प्रतिभासि	= you appear	देवता	= as a deity.		

'O lovely-faced woman! Who are you among eleven Rudras who bestow strength, or among Maruts the storm-gods or among eight Vasus the beneficent gods? O Handsome lady with fine hips! You appear to me as a deity.'

किम् नु चन्द्रमसा हीना पतिता विबुध आलयात् । रोहिणी ज्योतिषाम् श्रेष्ठा श्रेष्ठा सर्व गुण अन्विता ।। ५-३३-७

रोहिणीकिम्वा = Are you Rohini	श्रेष्ठ सर्व	=	endowed with all ex-	पतिता	= fallen
	गुणान्विता		cellent qualities		
विबुधालयात् = from heaven	हीना	=	left behind	चन्द्रमसा	= by moon

श्रेष्ठा = excellent ज्योतिषाम् = among stars.

'Are you Rohini, endowed with all the best qualities, fallen from heaven, left behind by moon and excellent among stars.'

कोपात् वा यदि वा मोहात् भर्तारम् असित ईक्षणा ।। ५-३३-८ वसिष्ठम् कोपयित्वा त्वम् न असि कल्याणि अरुन्धती ।

असितेक्षणे	= O dark eyed lady!	त्वम् नासि	= are you not	कल्याणी	= the auspicious
अरुन्धति	= Arundhati	कोपयित्वा	= who irritated	वसिष्ठम्	= the sage Vasishta
भर्तारम्	= her husband	कोपाद्वा	= either by anger.		
		यदिवा			

'O dark-eyed lady! Are you not the auspicious Arundhati, who irritated her husband, Vasishta the sage either by anger or by error?'

को नु पुत्रः पिता भ्रात भर्ता वा ते सुमध्यमे ।। ५-३३-९ अस्माल् लोकात् अमुम् लोकम् गतम् त्वम् अनुशोचसि ।

सुमध्यमे	= O the slender waisted	त्वम्	= you	अनुशोचिस	= seem to be lamenting
	lady!				
गतम्	= (about someone) who	अस्मात्	= from thus	लोकात्	= world
	has gone				
अमुम्	= to the other world	ते	= your	putraH	= son
लोकम्				_	
पिता	= father	भ्राता	= brother	भर्ता वा	= or your husband?

'O the slender waisted lady! You seem to be lamenting over someone who died is he your son, or father or brother or husband.'

रोदनादितिनिःश्वासाद्भूमिसंस्पर्शनादिप ।। ५-३३-१० न त्वाम् देवीमहम् मन्ये राज्ञः संज्ञावधारणात् ।

रोदनात्	= for you lamenting	अतिनिः श्वासात्	= for you long sighs	भूमि सम् स्पर्शनादपि	=	also for your touching of the earth
सम्ज्ञावधरणात	= for holding the signs	राज्ञः	= of a king	अहम्	=	: I
न मन्ये	= do not think	त्वाम्	= you	देवीम्	=	as a divine woman.

'You are lamenting. You are sighing a lot. You are touching the earth. You have royal insignia in you. According to these things, I do not consider you as a divine woman.'

व्यञ्जनानि हि ते यानि लक्षणानि च लक्षये ।। ५-३३-११ महिषी भूमि पालस्य राज कन्या असि मे मता।

यानि	= which	व्यङ्गनानि	= marks on your person	ते लक्षणाम्च	= and your form
लक्षये	= I see (according to	मे	= to me	मता	= (your are) believed to
	that)				be
महिषी	= a queen	भूमिपालस्य	= of an emperor	राज कन्याच	= and a king's daughter.

'Based on the marks on your person and your bodily characteristics, I believe you to be a queen of an emperor and the daughter of a king.'

रावणेन जन स्थानात् बलात् अपहृता यदि ।। ५-३३-१२ सीता त्वम् असि भद्रम् ते तन् मम आचक्ष्व पृच्छतः।

असि यदि	= If you	सीता	= are Sita	अपहृता	= stolen
त्वम्					
बलात्	= by force	रावणेन	= by Ravana	जनस्थानात्	= from Janasthana
आचक्ष्य	= tell	तत्	= it	मम	= to me
पृच्छतः	= who is asking	भद्रम् ते	= if you please.'		

'If you are Sita stolen per force by Ravana from Janasthana, tell it to me who is asking if you please!'

यथा हि तव वैदैन्यम् रूपम् चाप्यतिमानुषम् ।। ५-३३-१३ तपसा चान्वितो वेषस्त्वं राममहिषी ध्रुवम् ।

यथा	= according to	तव	= your	दैन्यम्	= miserable state
रूपम् च	= the (beautiful) figure	अतिमानुषम्	= which is super-human	वेषः	= your costume
अन्वितः	= endowed with	तपसा	= austerity	ध्रुवम्	= surely
त्वम्	= you are	राम महिषी	= Raama's wife.'		

'According to your miserable state, the super-human beautiful figure and your costume endowed with austerity, surely you are Raama's wife.'

सा तस्य वचनम् श्रुत्वा राम कीर्तन हर्षिता ।। ५-३३-१४ उवाच वाक्यम् वैदेही हनूमन्तम् द्रुम आश्रितम् ।

श्रुत्वा	= hearing	तस्य	=	his			वचनम्	=	words
सा वैदेही	= that Sita	राम कीर्थन	=	was o	delighted	of	उवाच	=	and spoke
		हर्षिता		Raama's	s mention				
वाक्यम्	= (the following) words	हनुमन्तम्	= to Hanuma		ıma		द्रुमाश्रितम्	=	who was dwelling on a
									tree.

Hearing his words, Sita was delighted of Raama's mention and spoke the following words to Hanuma, who was dwelling on a tree.

पृथिव्यां राजसिंहानां मुख्यस्य विदितात्मनः ।। ५-३३-१५ स्नुषा दशरथस्याहम् शत्रुसैन्यप्रतापिनः ।

अहम्	= I	स्रुषा	= am the daughter-in- दशरथस्य = of Dasaratha
			law
मुख्यस्य	= the eminent	राज	= among the excellent पृथि व्याम् = on earth
		सिम्हानाम्	kings
विदितात्मनः	= who understands the	शत्रुसैन्य	= and who torments the
	nature of the spirit	प्रतापिनः	army of the adversary.

'I am the daughter-in-law of Dasaratha, eminent among the excellent kings on earth, who understands the nature of the spirit and who torments the army of the adversary.'

दुहिता जनकस्य अहम् वैदेहस्य महात्मनः ।। ५-३३-१६ सीता च नाम नाम्ना अहम् भार्या रामस्य धीमतः।

अहम्	= I	दुहिता	:	=	am the daughter	जनकस्य	=	of Janaka
वैदेहस्य	= the king of Videha	महात्मनः	:	=	having a noble nature	नाम्ना	=	by name
	kingdom				Sita			
भार्या	= and wife	रामस्य	:	=	of Raama	धीमतः	=	the wise man.

'I am the daughter of the noble-natured Janaka, the king of Videha kingdom. I am know.

समा द्वादश तत्र अहम् राघवस्य निवेशने ।। ५-३३-१७ भुन्जाना मानुषान् भोगान् सर्व काम समृद्धिनी ।

अहम्	= I (stayed)	तत्र	= there	राघवस्य	= in Raama's
निवेशने	= house	द्वाद्श	= for twelve	समाः	= years
भुञाना	= enjoying	भोगान्	= the worldly pleasures	मानुषान्	= belonging to mankind
सर्वकाम	= and fulfilling all the				
समृद्धिनी	desires.				

'I stayed in Raama's house there for twelve years, enjoying the worldly pleasures belonging to human kind and fulfilling all my desires.'

ततः त्रयोदशे वर्षे राज्येन इक्ष्वाकु नन्दनम् ।। ५-३३-१८ अभिषेचियतुम् राजा स उपाध्यायः प्रचक्रमे ।

ततः	= thereafter	त्रयोदशे वर्षे	=	in the thirteenth year	राजा	=	the king Dasaratha
सोपाध्यायः	= along with his precep-	प्रचक्रमे	=	started	अभिषेचियतुम्	=	to anointment
	tors						
राज्येन	= of the kingdom	इक्ष्वाकुनन्दनम्	=	to Raama	a		
					celebrity		
					of Ik-		
					shvaku		
					dynasty.		

'Thereafter, in the thirteenth year, King Dasaratha along with his preceptors started to perform anointment of the kingdom to Raama, a celebrity of Ikshvaku dynasty.'

तस्मिन् सम्प्रियमाणे तु राघवस्य अभिषेचने ।। ५-३३-१९ कैकेयी नाम भर्तारम् देवी वचनम् अब्रवीत् ।

	= (While) that	अभिषेचने	= anointment	राघवस्य	= of Raama
सम्भ्रियमाणे	= was being arranged	देवी	= a queen	कैकेयी नाम	= called Kaikeyi
अब्रवीत्	= spoke	वचनम्	= the (following) words	भर्तारम्	= to Dasaratha
her hus-	•	I		l	
band.					

'While that anointment of Raama was being arranged, a queen called Kaikeyi spoke the following words to Dasaratha, her husband.

न पिबेयम् न खादेयम् प्रत्यहम् मम भोजनम् ।। ५-३३-२० एष मे जीवितस्य अन्तो रामो यदि अभिषिच्यते ।

रामः यदि	= If Raama gets anointed	न पिबेयम्	= I shall not drink water	न खादेयम्	= I shall not eat
अभिषिच्यते					
मम	= my	भोजनम्	= food	प्रत्यहम्	= daily
एषः	= this is	अन्तः	= the end	मे	= to my
जीवितस्य	= life.		'		

'If Raama gets anointed for the kingdom, from now onwards, I shall neither drink water nor take my food daily. This is the end to my life.'

यत् तत् उक्तम् त्वया वाक्यम् प्रीत्या नृपति सत्तम ।। ५-३३-२१ तच् चेन् न वितथम् कार्यम् वनम् गच्छतु राघवः ।

नृपतिसत्तम	= O the excellent king!	यत्	= which	तत् वाक्यम्	= that word
उक्तम्	= was uttered	त्वया	= by you	प्रीत्या	= with affection
तत् यदि	= and if that	न कार्यम्	= for waste	राघवः	= (let) Raama
गचतु	= go	वनम्	= to the forest.		

'O the excellent king! If that word of pledge was uttered affectionately by you and if it is not going to be a waste, let Raama go to the forest.'

स राजा सत्य वाग् देव्या वर दानम् अनुस्मरन् ।। ५-३३-२२ मुमोह वचनम् श्रुत्वा कैकेय्याः कूरम् अप्रियम् ।

श्रुत्वा	= hearing	क्र्रम्	= the cruel	अप्रियम्	= and the disagreeable
वचनम्	= words	कैकेय्याः	= of Kaikeyi	अनुस्मरम्	and recollecting
वरदानम्	= the boon given	देव्याः	= to the queen	सः राजा	= that king

'Hearing the cruel and the disagreeable words of Kaikeyi and recollecting the boon given to the queen, King Dasaratha who was true to his word, fell unconscious.

ततः तु स्थविरो राजा सत्य धर्मे व्यवस्थितः ।। ५-३३-२३ ज्येष्ठम् यशस्विनम् पुत्रम् रुदन् राज्यम् अयाचत ।

ततः	= then	स्थविरः	= the aged	राजा	= king
व्यवस्थितः	= who was firmly estab-	सत्ये	= in truth	धर्मे	= and righteousness
	lished				
रुद्न्	while weeping	अयाचत्	= asked for	राज्यम्	= the kingdom
यशस्विनम्	= from his illustrious	ज्येष्ठम्	= eldest	पुत्रम्	= son.

'Then, the aged king, who was firmly established in truth and righteousness, regretfully asked his illustrious eldest son to give back the kingdom, which he bestowed him earlier.'

स पितुः वचनम् श्रीमान् अभिषेकात् परम् प्रियम् ।। ५-३३-२४ मनसा पूर्वम् आसाद्य वाचा प्रतिगृहीतवान् ।

श्रीमान्	= the glorious	सः	= that Raama	पूर्वम्	= first
आसाद्य	= admitted	पितुः	= his father's	वचनम्	= words
मनसा	= in mind	परम् प्रियम्	= more dearer	अभिषेकात्	= than his anointment to
					the kingdom
प्रतिगृहीतवान्	= and accepted (them)	वाचा	= with his word.		

'That glorious Raama first admitted his father's words in mind, considering them more dearer than his anointment to the kingdom and accepted them with his word.'

द्द्यान् न प्रतिगृह्णीयान् न ब्रूयत् किंचित् अप्रियम् ।। ५-३३-२५ अपि जीवित हेतोः हि रामः सत्य पराक्रमः।

रामः	= Raama	सत्य	=	the truly courageous	द्यात्	=	(always) gives (to oth-
		पराक्रमः		man			ers)
न	= and does not take	न ब्र्यात्	=	(He) does not speak	किम्चित्	=	even a little
प्रतिगृह्णीयान्	(from others)						
अप्रियम्	= of disagreeable word	अपि जीवित	=	even for the cause of			
		हेतोर्वा		his life.			

'The truly courageous Raama always gives anything to others and does not take anything from others. He does not speak just a little of a disagreeable word even for the cause of his life.'

स विहाय उत्तरीयाणि महाअर्हाणि महायशाः ।। ५-३३-२६ विसृज्य मनसा राज्यम् जनन्यै माम् समादिशत् ।

विहाय	= leaving behind	महार्हाणि	= greatly valuable	उत्तरीयाणि	= outer garments (and
					wearing garments
					made of bark)
सः	= that Raama	महायशाः	= the highly illustrious	विसृज्य	= gave up
			one		
राज्यम्	= his kingdom	मनसा	= intentionally	समादिशत्	= (and) assigned
माम्	= me	जनन्यै	= to his mother.		

'Leaving behind his greatly valuable outer garments and wearing garments made of bark, that highly illustrious Raama gave up his kingdom willingly and assigned me to his mother.'

सा अहम् तस्य अग्रतः तूर्णम् प्रस्थिता वन चारिणी ।। ५-३३-२७ न हि मे तेन हीनाया वासः स्वर्गे अपि रोचते ।

हीनायाः	= bereft	तेन	= of him वासः = dwelling
स्वर्गेऽपि	= even in heaven	न रोचते हि	= does not indeed give सा अहम् = I as such
			pleasure
वन चारिणी	= (decided) to proceed	तूर्णम्	= and soon प्रस्थिता = was ready to start
	to the forest		
अग्रतः	= (even) ahead	तस्य	= of that Raama.

'To me bereft of him, residing even in heaven does not indeed give pleasure. I, as such, decided to proceed to the forest and soon was ready to start even ahead of Raama.'

प्राग् एव तु महाभागः सौमित्रिः मित्र नन्दनः ।। ५-३३-२८ पूर्वजस्य अनुयात्रा अर्थे द्रुम चीरैः अलम्कृतः ।

सौमित्रिः	= Lakshmana	महाभागः	= the illustrious man	मित्र नन्दनः	= the rejoice of his
					friends
अनुयात्रार्थे	= for the purpose of fol-	पूर्वजस्य	= of his elder brother	अलम्कृतः	= adorned
	lowing				
प्रागेव	= even before (me).			•	

'Adorned with clothes of bark, the illustrious Lakshmana, the rejoice of his friends, got ready to follow his elder brother even before (me).'

ते वयम् भर्तुः आदेशम् बहु मान्य दृढ व्रताः ।। ५-३३-२९ प्रविष्टाः स्म पुरात् दृष्टम् वनम् गम्भीर दर्शनम् ।

बहुमान्य	= obeying respectfully	आदेशम्	= the command	મર્તુઃ	= of Lord Dasaratha
वयम्	= we	ते	= as such	द ढवताः	= firm in our resolution
प्रविष्टाः स्म	= entered	वनम्	= the forest	अदृष्टम्	= not seen
पुरा	= before	गम्भीर	= with its deep and pro-		
		दर्शनम्	found appearance.		
			·		

'Obeying respectfully the command of Lord Dasaratha, we as such with a firm resolution, entered the forest, which we have never seen before and which was deep and profound in appearance.'

वसतो दण्डक अरण्ये तस्य अहम् अमित ओजसः ।। ५-३३-३० रक्षसा अपहृता भार्या रावणेन दुरात्मना ।

अहम्	= I	भार्या	= the wife	तस्य	= of Raama
अमितौजसः	of great vigour	वसतः	= dwelling	दङ्डकारण्य	= in the forest of Dan-
					daka
अपहृता	= was taken away	रावणेन	= by Ravana	रक्षसा	= the evil-minded de-
				दुरात्मना	mon.

While Raama of great vigour was dwelling in the forest of Dandaka, the evil-minded demon, Ravana took me, Raama's wife, away.'

द्वौ मासौ तेन मे कालो जीवित अनुग्रहः कृतः ।। ५-३३-३१ ऊर्ध्वम् द्वाभ्याम् तु मासाभ्याम् ततः त्यक्ष्यामि जीवितम् ।

मे	= to me	द्वौ	= two	मासौ	= months
जीवितानुग्रहः	of favour of survived	कृतः	= have been given	तेन	= by him
ततः	<pre>= for that reason</pre>	ऊर्ध्वम्	= after	द्वाभ्याम्	= two
मासाभ्याम्	= months	त्यक्ष्यामि	= I shall give up	जीवितम्	= my life.

'A period of two months of survival-benefit has been given to me by him. For that reason, after the said two months, I shall give up my life.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रयित्रंशः सर्गः ।।

Thus completes 33rd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

34 Sarga 34 - चतुस्त्रिंशः सर्ग

Hanuma Reveals Himself To Be A Messenger Of

Introduction -

Hearing the words of the grief-stricken Sita, Hanuma reveals himself to be a messenger of Raama and repeats the enquiries made by Raama, Lakshmana and Sugreeva. Sita, however, suspects Hanuma to be Ravana in disguise and chides him when Hanuma approaches nearer to her. Sita then asks Hanuma to describe the good qualities of Raama. Hanuma on his part discloses to her his actuality as a minister of Sugreeva and tells the important qualities of Raama. He requests her to have faith in his words.

तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा हनूमान् हरि यूथपः । दुह्खात् दुह्ख अभिभूतायाः सान्तम् उत्तरम् अबवीत् ।। ५-३४-१

श्रुत्वा	= hearing	तत्	=	that	वचनम्	=	speech
तस्याः	= of that Sita	दुःखात्	=	who was overthrown	हनुमान्	=	Hanumaan
		दुःखाभिभूतयाः		from one grief to an-			
				other			
हरिपुङ्गवः	= the best of monkeys	अब्रवीत्	=	spoke	सान्त्वम्	=	in a kindly and affec-
							tionate
उत्तरम्	= reply.				ı		

Hearing those words of Sita who was overthrown from one grief to another, Hanuma the best of monkeys gave the following reply in a kindly and affectionate manner.

अहम् रामस्य संदेशात् देवि दूतः तव आगतः । वैदेहि कुशली रामः त्वाम् च कौशलम् अबवीत् ।। ५-३४-२

देवी	= O princess	वैदेहि	= Sita the daughter of	अहम् = I
			the king of Videha	
			Kingdom!	
आगतः	= have come	तव दूतः	= as your messenger	रामस्य = on the direction of
				सन्देशात् Raama
कुसली	= the virtuous	रामः	= Raama	अब्रवीत् = enquired
त्वाम्च	= about your welfare			
कुशलम्	too.			

'O Sita the daughter of the king of Videha Kingdom! I have come here as your messenger on Raama's directions. The virtuous Raama enquired about your welfare too.'

यो ब्राह्मम् अस्त्रम् वेदान् च वेद वेदविदाम् वरः । स त्वाम् दाशरथी रामो देवि कौशलम् अबवीत् ।। ५-३४-३

देवी	= O divine lady!	स:	= such	रामः	= Raama
दाशरथिः	= the son of Dasaratha	यः	= who	वरः	= is excellent
वेद विदाम्	= among the knower of	वेद	= and who knows	ब्रह्मम्	= Brahma's missile (a
	Veda			अस्त्रम्	mythical weapon
					which deals infallible
					destruction)
वेदाम्श्च	= and Vedas the sacred	अब्रवीत्	= enquired	त्वाम्	= you
	knowledge				
कौशलम्	= about your welfare.			1	

'O Divine Lady! Raama the son of Dasaratha, who is excellent among the knowers of Veda and who knows Brahma's missile (a mythical weapon which deals infallible destruction) and Vedas the sacred knowledge, enquired about your welfare.'

लक्ष्मणः च महातेजा भर्तुः ते अनुचरः प्रियः । कृतवान् शोक सम्तप्तः शिरसा ते अभिवादनम् ।। ५-३४-४

लक्ष्मणश्च	= also Lakshmana	महातेजाः	= having a great splen-	प्रियः	= the favourite brother
			dour		
अनुचरः	= and the follower	ते भर्तुः	= of your husband	शोक सन्तप्तः	= tormented with grief
कृतवान्	= performed	ते	= salutation to you	शिरसा	= with his head.
		अभिवादनम्			

'Also the greatly splendourous Lakshmana, the favourite brother and the follower of your husband, himself tormented with grief, performed salutation to you by bowing his head.'

सा तयोः कुशलम् देवी निशम्य नर सिम्हयोः । प्रीति सम्हष्ट सर्व अन्गी हनूमान्तम् अथ अबवीत् ।। ५-३४-५

निशम्य	= hearing	तयोः	= that	कुशलम् =	(news of) welfare
नरसिम्हयोः	= of Raama and Lak-	सा देवी	= that divine lady Sita	प्रीति सम्हष्ट =	with all her limbs
	shmana the excellent			सर्वाण्गी	thrilled with joy
	among men				
अथ	= then	अब्रवीत्	= spoke	हनुमन्तम् =	to Hanuma (as fol-
					lows).

Hearing that news of welfare of Raama and Lakshmana the excellent of men, the divine lady, with all her limbs thrilled with joy, spoke to Hanuma (as follows):

कल्याणी बत गथा इयम् लौकिकी प्रतिभाति मे । एहि जीवन्तम् आनदो नरम् वर्ष शतात् अपि ।। ५-३४-६

आनन्दः = joy	एति	= rushes	jiivantam = to surviving
--------------	-----	----------	--------------------------

नरम्	= man	वर्षशताद्पि	= even though (it be) at the end of a hundred = this	
लौकिकीर्	= wordly	गाथा	years = adage प्रतिभाति = appear	rs
कल्याणि	= auspicious			
मा	= to me.			

^{&#}x27; 'Joy rushes to surviving man even though (it be) as the end of a hundred years' - this popular adage appears true and and auspicious for me.'

तयोः समागमे तस्मिन् प्रीतिः उत्पादिता अद्भुता । परस्परेण च आलापम् विश्वस्तौ तौ प्रचक्रतुः ।। ५-३४-७

तस्मिन्	= In that Hanuma	समागते	= who approached (her) अद्भुता = a wonderful
प्रीतिः	 friendly disposition 	उत्पादिता	= was brought forth तया = by her
तौ	= the two of them	विश्वस्तौ	= with full of confidence चक्रतुः = made
आलापम्च	= conversation	परस्परेण	= with each other.

Sita showed wonderful friendly disposition towards Hanuma who approached her. Both of them also conversed with each other in full confidence.

तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा हनूमान् हरि यूथपः । सीतायाः शोक दीनायाः समीपम् उपचक्रमे ।। ५-३४-८

श्रुत्वा	= hearing	तत्	=	that	वचनम्	= reply
तस्याः	= of that	सीतायाः	=	Sita	शोक दीनयाः	= who was afflicted with
हनुमान्	= Hanuma	हरि यूथपः	=	the army-chief of mon-	उपचक्रमे	= endeavoured to draw
				keys		
समीपम	= nearer (to her).				1	

Hearing that reply of Sita who was afflicted with grief, Hanuma the army-chief of monkeys endeavoured to draw nearer to her.

यथा यथा समीपम् स हनूमान् उपसर्पति । तथा तथा रावणम् सा तम् सीता परिशन्कते ।। ५-३४-९

यथा यथा	= in as much as	सः हनुमान्	= that Hanuma	उपसर्पति	= drew
समीपम्	= nearer to her	तथा तथा	= in so much way	सा सीता	= that Sita
परिशङ्कते	= suspected	तम्	= him	रावणम्	= as Ravana.

In as much as that Hanuma drew nearer to her, in the same way, that Sita suspected him as Ravana.

अहो धिग् धिग् कृतम् इदम् कथितम् हि यत् अस्य मे । रूप अन्तरम् उपागम्य स एव अयम् हि रावणः ।। ५-३४-१०

अहो धिक्	= O shame!	मे दुष्कृतम्	= It was my a	guilt कथितम्	= to tell
अस्य	= him	इदम्	= (all) this	अयम्	= he
सः रावणः हि	= is indeed that Ravana	उपागम्य	= who obtain	ied रूपान्तरम्	= another guise.

'O shame! It was my guilt to tell him all this to him. He is indeed that Ravana, who obtained another guise.'

ताम् अशोकस्य शाखाम् सा विमुत्तवा शोक कर्शिता । तस्याम् एव अनवद्य अन्गी धरण्याम् समुपाविशत् ।। ५-३४-११

सा	= that Sita	अनवद्याङ्गी = having faultless limbs	विमुक्त्या = leaving
ताम्	= that	शाखाम् = branch	अशोकस्य = of Ashoka tree
शोक कर्शिता	= and emaciated with	समुपाविश्वत् = sat down	तस्याम् = on that floor itself.
	grief		धरण्यामेव

That Sita, having faultless limbs, leaving that branch of Ashoka tree and as emaciated with grief, sat down on that ground itself.

हनुमानिप दुःखार्तां तां दृष्ट्वा भयमोहिताम् । अवन्दत महाबाहुः ततः ताम् जनक आत्मजाम् ।। ५-३४-१२ सा च एनम् भय वित्रस्ता भूयो न एव अभ्युदैक्षत ।

द्य	= seeing	ताम्	= her	दुःखार्तम्	= afflicted with grief
भय	= and deluded with fear	हनुमानपि	= also Hanuma	महाबाहुः	= the grea armed
मोहितम्					
ततः	= then	अवन्दत	= saluted	ताम्	= that Sita
				जनकात्मजम्	
सा च	= she too	भय वित्रस्ता	= trembling with fear	ना अभ्युदैक्षत	= did not look towards
एनम्	= him	भूयः	= again.		

Seeing Sita afflicted with grief and deluded with fear, the great armed Hanuma also then simply saluted her. She too, trembling with fear, did not look towards him again.

तम् दृष्ट्वा वन्दमानम् तु सीता शिशा निभ आनना ।। ५-३४-१३ अबवीत् दीर्घम् उच्छ्वस्य वानरम् मधुर स्वरा ।

सीता	= Sita	शशिनिभानना	=	with her countenance	द्रष्ट्वा	=	seeing
				resmbling the moon			
तम्	= him	वन्दमानम्	=	saluting her	उच्छ्वस्य	=	sighed
दीर्घम्	= deeply	अब्रवीत्	=	and spoke	वानरम्	=	to Hanuma
मधुर स्वरा	= in a sweet-sounding				'		
	voice (as follows):						

Sita, with her countenance resembling the moon, seeing Hanuma saluting her, had a deep sigh and spoke to Hanuma in a sweet-sounding voice (as follows)

मायाम् प्रविष्टो मायावी यदि त्वम् रावणः स्वयम् ।। ५-३४-१४ उत्पादयसि मे भूयः सम्तापम् तन् न शोभनम् ।

त्वम् रावणः	= If you are Ravana	प्रविष्टः	= who made use of	मायाम्	= an illusive guise
यदि					
स्वयम्	= and yourself	मायावी	= a conjurer	उत्पादयसि	= you are causing
भूयः	= a further	सम्तापम्	= agony	मे	= to me
तत्	= that	न शोभनम्	= is not good.		

'If you are Ravana, who made use of an illusive guise and yourself a conjurer, you are causing me a further agony. It is no good.'

स्वम् परित्यज्य रूपम् यः परिव्राजक रूपधृत् ।। ५-३४-१५ जन स्थाने मया दृष्टः त्वम् स एव असि रावणः।

यः रावणः	= which Ravana	परित्यज्य	= leaving	स्वम् ruu- = his real form
द ष्टः	= was seen	मया	= by me	pam परिवाजकरूपवान् in the guise of a va- grant religious mendi- cant
जनस्थाने	= in Janasthana	स एव	= that Ravana indeed	त्वम् असि = you are.

'You are indeed the same Ravana, who, abandoning your real form, appeared to me in the guise of a vagrant religious mendicant in Janasthana.'

उपवास कृशाम् दीनाम् काम रूप निशा चर् ।। ५-३४-१६ सम्तापयसि माम् भूयः सम्तापम् तन् न शोभनम् ।

निशाचर	= O demon	कामरूप	=	who can assume any	तत्	=	It
				form at will!			
शोभनम् न	= is not good	सन्तापयसि	=	that you are causing	भूयः	=	again
		सम्तापम्		any			
माम्	= to me	उपवासकृशाम्	=	who is emaciated by	दीनाम्	=	and very miserable.
				fasting			

'O demon who can assume any form at your will! It is no good that again you are causing agony to me, emaciated because of fasting and feeling very miserable.'

अथवा नैतदेवं हि यन्मया परिशङ्कितम् ।। ५-३४-१७ मनसो हि मम प्रीतिरुत्पन्ना तव दर्शनात् ।

अथवा =	otherwise	यत्	= whatever	परिशङ्कितम्	= is suspected
मया =	by me	एतत्	= that	न हि	= is not indeed
एवम् =	so	मम मनसः	= in my mind	प्रीतिः	= a pleasurable sensa-
					tion

'Otherwise, whatever is suspected by me is not indeed true because in my mind, a pleasurable sensation indeed occurred by reason of your audience.'

यदि रामस्य दूतः त्वम् आगतो भद्रम् अस्तु ते ।। ५-३४-१८ पृच्छामि त्वाम् हरि श्रेष्ठ प्रिया राम कथा हि मे ।

त्वम्	= if you have come	रामस्य दूतः	= as Raama's messenger	अस्तु ते	= may you be
आगतः यदि					
भद्रम्	= blessed	हरिश्रेष्ठ	= O the best of monkeys!	मे	= to me
राम कथा	= Raama's anecdote	पिया हि	= is indeed pleasurable	पृच्छामि	= (hence) I am asking
त्वाम्	= you (to narrate it).			'	

'If you have come as Raama's messenger, may you be blessed! O the best of monkeys! Raama's anecdote is very pleasurable for me. Hence, I am requesting you to narrate it.'

गुणान् रामस्य कथय प्रियस्य मम वानर ।। ५-३४-१९ चित्तम् हरसि मे सौम्य नदी कूलम् यथा रयः।

वानर	= O monkeys!	कथय	=	Narrate	गुणान्	=	the qualities
प्रीयस्य	= of my beloved Raama	सौम्य	=	O gentle one!	हरसि	=	you are eroding
रामस्य							
मे चित्तम्	= my mind	रयः यथा	=	as a rapid course of	nadii ku-	=	(erodes) a river-bank.
	-			steram	ulam		

'O monkey! Narrate the qualities of my beloved Raama. O gentle one! You are eroding my mind as a rapid course of stream erodes a river bank.'

अहो स्वप्नस्य सुखता या अहम् एवम् चिर आहृता ।। ५-३४-२० प्रेषितम् नाम पश्यामि राघवेण वन ओकसम् ।

या हम्	= I who	चिराहृता	was taken a	away long	पश्यामि	=	is seeing
			ago				
वनौकसम्	= a monkey	प्रेषितम्	sent		राघवण	=	by Raama
		नाम्					
एवम्	= in this way	अहो	Alas!		सुखता	=	how delightful
सप्तस्य	= of this dream!.			·			

'I, who was taken away long ago, is seeing a monkey sent by Raama in this way. Alas! How delightful this dream is!'

स्वप्नेऽपि यद्यहम् वीरं राघवम् सहलक्ष्मणम् ।। ५-३४-२१ पश्येयम् नावसीदेयम् स्वप्नोऽपि मम मत्सरी।

अहम्	= If I have seen	राघवम् = Raama	वीरम् = the eminent man
पश्येयम्			
यदि			
सह	= along with Laksh-	ਜ = I would not have dis-	मम = in my case
लक्ष्मणम्	mana	अवसीदेयम् heartened	
स्वप्नोऽपि	= even the dream	मत्सरी = is wicked.	

'If I have seen the eminent Raama together with Lakshmana, I would not have disheartened. In my case, even my dream is wicked!'

न अहम् स्वप्नम् इमम् मन्ये स्वप्ने दृष्ट्वा हि वानरम् ।। ५-३४-२२ न शक्यो अभ्युद्यः प्राप्तुम् प्राप्तः च अभ्युद्यो मम ।

अहम्	= I	न मन्ये	= do not deem	इमम्	= it
स्वप्नम्	= as a dream	द्य	= seeing	वानरम्	= a monkey
स्वप्ने	= in a dream	न शक्यः	= is not fit	प्राप्तुम्	= to get
अभ्युदयम्	= prosperity	अभ्युदयः	= (But) prosperity	प्राप्तश्च	= has come
मम	= to me.				

'I do not deem it as a dream. Seeing a monkey in a dream does not bring about prosperity But prosperity has come to me!'

किम् नु स्याच् चित्त मोहो अयम् भवेत् वात गतिः तु इयम् ।। ५-३४-२३ उन्माद्जो विकारो वा स्यात् इयम् मृग तृष्णिका ।

स्यात् किम्	= how possibly	अयम्	= is it	चित्त मोहः	= a delusion of my
नु					mind?
iyan	= is it the impending	वातगतिः	= course of a flatulence?	विकारो वा	= or change of mental
bhavet					condition
उन्माद्ज	= born out of madness?	स्यातियम्	= is it a looming	मृगतृष्णिका	= mirage?

'How possibly is it a delusion of my mind? Is it an impending course of flatulence or changing mental condition of madness? Is it a looming mirage?'

अथवा न अयम् उन्मादो मोहो अपि उन्माद् लक्ष्मणः ।। ५-३४-२४ सम्बुध्ये च अहम् आत्मानम् इमम् च अपि वन ओकसम् ।

अथवा	= Otherwise	अयम्	=	It	न उन्मादः	= is neither a madness
मोहोऽपि	= nor even a delusion	उन्माद	=	which is a symptom of	अहम्	= I
		लक्षणः		madness		
सम्बुध्ये	= am knowing	आत्मानम्	=	about myself	इमम्	= and this monkey.
					वनोन्कसम्	

'Otherwise, it is neither madness nor even a delusion, which is a symptom of madness. Because I am knowing about myself as also about this monkey.'

इति एवम् बहुधा सीता सम्प्रधार्य बल अबलम् ।। ५-३४-२५र क्षसाम् काम रूपत्वान् मेने तम् राक्षस अधिपम् ।

इत्येवम्	= thus	सम्प्रधार्य	=	deliberating upon	बलाबलम्	=	the	strengths	and
							wea	knesses	
बहुधा	= in several ways	सीत	=	Sita	मने	=	thou	ıght	
तम्	= him	राक्षसाधिपम्	=	as Ravana	कामरूपत्वात्	=	as	they can c	change
							their	forms at w	ill.

Thus deliberating upon the strengths and weaknesses in several ways, Sita finally imagined him to be Ravana, as demons can change their forms at will.

एताम् बुद्धिम् तदा कृत्वा सीता सा तनु मध्यमा ।। ५-३४-२६ न प्रतिव्याजहार अथ वानरम् जनक आत्मजा ।

तदा	= then	सा		that	तनुमध्यमा	=	slender waisted
सीता	= Sita	जनकात्मजा	:	the daughter of Janaka	एताम्	=	thus having made up
					बुद्धिम् कृत्वा		her mind
न	= did not reply in return	वानरम्	:	to Hanuma	अथ	=	thereafter.
प्रतिव्याजहार							

Then, that slender waisted Sita, the daughter of Janaka, thus having made up her mind, did not reply in return anything further to Hanuman.

सीतायाः चिन्तितम् बुद्धा हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-३४-२७ श्रोत्र अनुकूलैः वचनैः तदा ताम् सम्प्रहर्षयत् ।

बुद्धा	= understanding	चिन्तितम्	= the contemplation	सीतायाः	= of Sita
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	तदा	= then
सम्प्रहर्षयत्	= brought about a great	ताम्	= in her	वचनैः	= with his words
श्रोत्रानुकूलैः	joy = favourable to her ears.				

Understanding the contemplation of Sita, Hanuma the son of wind-god then brought about a great joy in her with his words most favourable to her ears (as follows):

आदित्य इव तेजस्वी लोक कान्तः शशी यथा ।। ५-३४-२८ राजा सर्वस्य लोकस्य देवो वैश्रवणो यथा।

विक्रमेण उपपन्नः च यथा विष्णुः महायशाः ।। ५-३४-२९

Formatted by आकु 403 ©देशराजु हनुमन्त राव

	(D) 1			111 4			
तेजस्वी	= (Raama) has a great	आदित्य इव	=	like that of the sun	लोक कान्तः	=	pleasing to all
	splendour						
शसीयथा	= like the moon	राजा	=	lord	सर्वस्य	=	to the entire
लोकस्य	= world	देवो वैश्रवणो	=	like Kubera the lord of	महायशाः	=	greatly renowned
		यथा		wealth			
विष्णुः यथा	= like Vishnu	उपपन्नश्च	=	and endowed with	विक्रमेण	=	valour.

'Raama has a great splendour like that of the sun. He is pleasing to all like the moon. As Kubera the Lord of wealth, he is a lord to the entire world. Like Vishnu, he is greatly renowned and endowed with valour.'

सत्य वादी मधुर वाग् देवो वाचस्पतिः यथा। रूपवान् सुभगः श्रीमान् कन्दर्पं इव मूर्तिमान् ।। ५-३४-३०

	(D)) 1 (			111 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1			
सत्यवादी	= (Raama) is a speaker of	दंवः	=	like lord Brihaspati	मधुरवाक्	=	he has a sweet voice
	truth	वाचस्पतिर्यथा					
रूपवान्	= a handsome man	सुभगः	=	possessing good for-	श्रीमान्	=	and royal dignity
				tune			
कन्दरः इव	= He is like Manmadha	मूर्तिमान्	=	personified himself.			
	the Lord of love						

'Raama is a speaker of truth. Like Lord Brihaspati, he has a sweet voice. He is a handsome man, possessing good fortune and a royal dignity. He is a personified Manmadha, the lord of love.'

स्थान कोध प्रहर्ता च श्रेष्ठो लोके महारथः । बाहुच् चायाम् अवष्टब्यो यस्य लोको महात्मनः ।। ५-३४-३१

स्थान क्रोधः	= (Raama) gets anger at	प्रहर्ताच	=	He strikes a befitting	श्रेष्ठः	=	he is an excellent
	the right time			person			
महारथः	= chariot-warrior	यस्य	=	in which	बाहु	=	shelter of arms
					च्छायाम्		
महात्मनः	= of the high-souled	लोकः	=	the world	अवस्टब्धः	=	is resting on.
	man						Ţ.

'Raama gets anger only at right time. He strikes a befitting person at a right time. He is an excellent chariotwarrior. The world is resting under the shelter of arms of this high souled man.'

अपकृश्च्य आश्रम पदान् मृग रूपेण राघवम् । शून्ये येन अपनीता असि तस्य द्रक्ष्यसि यत् फलम् ।। ५-३४-३२

येन	= by which Ravana	मृगरूपेण	= by means of an illu-	राघवम्	= Raama
			sory antelope		
अपकृष्य	= was taken far away	अप्रनीता	= you were stolen	शून्ये	= from a deserted her-
		असि		आश्रम्	mitage
				पदात्	
यत्	= which	फलम्	= consequence	तस्य	= to such Ravana

```
द्रक्ष्यसि = you will see (later).
```

'Showing an illusory antelope, Ravana detracted Raama and took you away from a deserted hermitage. You will see later, the consequence Ravana will get for this act.'

निचरात् रावणम् सम्ख्ये यो वधिष्यति वीर्यवान् । रोष प्रमुक्तैः इषुभिः ज्वलद्भिः इव पावकैः ।। ५-३४-३३

तेन अहम् प्रेषितो दूतः त्वत् सकाशम् इह आगतः । त्वत् वियोगेन दुह्ख आर्तः स त्वाम् कौशलम् अबवीत् ।। ५-३४-३४

यः वीर्यवान्	= which valiant Raama	अचिरात्	= soon	वधिष्यति	= is going to kill
रावणम्	= Ravana	सम्ख्ये	= in battle	इषुभिः	= with arrows
ज्वलद्भिः	= strongly shining	पावकैः इव	= like sparkles	रोष प्रमुक्तैः	= released with anger
तेन	= by the same Raama	प्रेषितः	= I was sent	इह	= here
दूतः	= as a messenger	आगतः	= and I came	त्वत्सकाशम्	= to your presence
सः	= that Raama	दुःखार्तः	= pained with grief	त्वद्वियोगेन	by your separation
अब्रवीत्	= enquired	त्वाम्	= about your welfare.		
		कौशलम्			

'Which valiant Raama with arrows strongly shining like sparkles released with anger, by the same Raama I was sent here as a messenger and I arrived at your presence. That Raama, agonised by your separation wishes to enquire of your welfare.'

लक्ष्मणः च महातेजाः सुमित्र आनन्द वर्धनः । अभिवाद्य महाबाहुः सो अपि कौशलम् अबवीत् ।। ५-३४-३५

सः लक्ष्मणश्च	= that Lakshmana too	महा तेजाः	= having a great splen-	सुमित्रा नन्द	=	who augments the
			dour	वर्धनः		happiness of Sumitra
						his mother
महा बाहुः	= and having long arms	अभिवाद्य	= saluted	त्वाम्	=	you
अब्रवीत्	= and enquired	कौशलम्	= about your welfare.			

'That long-armed Lakshmana too, having a great splendour and who augments the happiness of Sumitra his mother, saluted you and enquired about your welfare.'

रामस्य च सखा देवि सुग्रीवो नाम वानरः । राजा वानर मुख्यानाम् स त्वाम् कौशलम् अबवीत् ।। ५-३४-३६

देवी	= O Princess!	सः वानरः	= that monkey	सुग्रीवोनाम :	= named Sugreeva
सखा	= a companion	रामस्य	= of Raama	राजा :	and the king
वानर	= of the excellent mon-	अब्रवीत्	= asked	त्वाम् :	= about your welfare.
मुख्यानाम्	keys			कौशलम्	

'O princess! That monkey called Sugreeva, a companion of Raama and the king of the excellent monkeys, asked about your welfare.'

नित्यम् स्मरित रामः त्वाम् ससुग्रीवः सलक्ष्मणः । दिष्ट्या जीवसि वैदेहि राक्षसी वशम् आगता ।। ५-३४-३७

रामः	= Raama	स सुग्रीवः	= together with Sug-	स लक्ष्मणः = along with Laksh-
			reeva	mana
नित्यम्	= is always	स्मरति	= recollecting	त्वाम् = you
वैदेहि	= O Sita!	आगता	= (eventhough) coming	राक्षसीवशम् = the power of female-
			into	demons
जीवसि	= you are surviving	दिष्ट्या	by your good luck.	

'Raama, together with Sugreeva and Lakshmana, is always recollecting you. O Sita! Eventhough coming into the control female-demons, you are somehow surviving by your good luck!'

निचरात् द्रक्ष्यसे रामम् लक्ष्मणम् च महारथम् । मध्ये वानर कोटीनाम् सुग्रीवम् च अमित ओजसम् ।। ५-३४-३८

न चिरात्	= within a few days	द्रक्ष्यसे	= you will see	रामम् = Raama
महाबलम्	= the mighty	लक्ष्मणम्	= lakshmana	अमितौजसम् = and the highly splen-
				dorous
सुग्रीवम् च	= Sugreeva	मध्ये	= in the presence of	वानरकोटीनाम् = crores of monkeys.

'Within a few days, you will see Raama, the mighty Lakshmana and the highly splendorous Sugreeva, in the presence of crores of monkeys.'

अहम् सुग्रीव सचिवो हनूमान् नाम वानरः । प्रविष्टो नगरीम् लन्काम् लन्घयित्वा महाउद्धिम् ।। ५-३४-३९

अहम्	= I	वानरः	= am a monkey	सुग्रीव	= the minister of Sug-
				सचिवः	reeva
हुमान् नामः	= named Hanuma	प्रविष्टः	= I entered	लङ्काम्	= the City of Lanka
				नगरीम्	
लङ्घयित्व	= by traversing	महोद्धिम्	= the great ocean.		

'I am a monkey, the minister of Sugreeva, called Hanuma. I entered the city of Lanka, by traversing the great ocean.'

कृत्वा मूर्घ्नि पद न्यासम् रावणस्य दुरात्मनः । त्वाम् द्रष्टुम् उपयातो अहम् समाश्रित्य पराक्रमम् ।। ५-३४-४०

समाश्रित्य = a	sserting	पराक्रमम्	= my strength	कृत्वा	= and putting down my
				पज्ञासम्	feet

Formatted by आकु 406 ©देशराजु हनुमन्त राव

मूर्धि	= on the head	दुरात्मनः	= of the evil-minded Ra-	अहम्	= I
		रावणः	vana		
उपयातः	= have come	द्रष्टुम्	= to see	त्वाम्	= vou.

'Asserting my strength and putting down my feet on the head of the evil minded Ravana, I have come to see you.'

न अहम् अस्मि तथा देवि यथा माम् अवगच्छिस । विशन्का त्यज्यताम् एषा श्रद्धत्स्व वदतो मम ।। ५-३४-४१

देवि	= O princess!	यथा	= As	मवगच्छस <u>ि</u>	= you comprehend
माम्	= about me	अहम्	= I न	। अस्मि	= am not
तथा	= so	त्यज्यताम्	= let this suspicion be প্র	गद्धत्स्व	= believe
		एषा विशणका	given up		
मम	= me	वद्तः	= who is saying.		

'O Princess! I am not so, as you comprehend me (as Ravana). Let your suspicion be given up. Believe me as I say it.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 34th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

35 Sarga 35 - पञ्चित्रंशः सर्ग

Seetha Asks Hanuma To Describe The Characteristics

Introduction -

Sita asks Hanuma to describe the various characteristics of Raama and Lakshmana. Hanuma describes in detail to Sita the appearance and qualities of Raama and Lakshmana. Hanuma also gives an account of how a friendship developed between Raama and Lakshmana as well as Sugreeva the Lord of monkeys. Hanuma also narrates his own life-story from the time he was born till his role as a minister of Sugreeva. He ends the story with his sight of Sita in Lanka.

ताम् तु राम कथाम् श्रुत्वा वैदेही वानर ऋषभात् । उवाच वचनम् सान्त्वम् इदम् मधुरया गिरा ।। ५-३५-१

श्रुत्वा	= hearing	ताम्	= that	राम कथाम्	= narration about
					Raama
वानर र्षभात्	= from Hanuma the ex-	वैदेही	= Sita	मधुरया गिरा	= in a sweet voice
	cellent of monkeys				
उवाच	= spoke	इदम्	= these	वचनम्	= words
सान्त्वम्	= which were addressed			•	
	gently.				

Hearing that narration about Raama from Hanuma the excellent of monkeys, Sita in a sweet voice spoke the following gentle words:

क ते रामेण संसर्गः कथम् जानासि लक्ष्मणम् । वानराणाम् नराणाम् च कथम् आसीत् समागमः ।। ५-३५-२

क	= where	सम्पर्कः	= was the contact	ते	= to you
रामेण	= with Raama?	कथम्	= how	जानासि	= do you know
लक्ष्मणम्	= Lakshmana?	कथम्	= how	समागमः	= did the union
वानराणाम्	= between monkeys and	आसीत्	= occur?		
नराणाम्च	men				

'Where was your contact with Raama? How do you know Lakshmana? How did the union between monkeys and men arise?'

यानि रामस्य लिन्गानि लक्ष्मणस्य च वानर । तानि भूयः समाचक्ष्व न माम् शोकः समाविशेत् ।। ५-३५-३

वानर	= O Hanuma!	यानि	= which (are)	लिन्गानि	= the characteristics
रामस्य	= of Raama	लक्ष्मणस्य	= and of Lakshmana?	सामाचक्ष्य	= tell

Formatted by आकु 408 ©देशराजु हनुमन्त राव

तानि	= them	शोकः	= sorrow	न समाविशेत	= will not take posses- sion
माम्	= of me	भूयः	= again.		

'O Hanuma! What are the characteristics of Raama and Lakshmana? Narrate them to me, so that sorrow will not take possession of me again.'

कीदृशम् तस्य संस्थानम् रूपम् रामस्य कीदृशम् । कथम् ऊरू कथम् बाह्न लक्ष्मणस्य च शंस मे ।। ५-३५-४

की दृशम्	= of what kind	सम्स्थानम्	= was the appearance	तस्य रामस्य	= of that Raama
लक्ष्मणस्य	= and of Lakshmana?	कीदृशम्	= of what kind was	रूपम्	= the form?
कथम्	= how (were)	<u> ऊरू</u>	= the thighs?	कथम्	= how were
बाह्र	= the arms? shamse	=	tellमे	=	me.

'Of what kind was the appearance of that Raama and of Lakshmana? Of what kind was their form? How were the thighs? How were the arms? Tell me.'

एवम् उक्तः तु वैदेह्या हनूमान् मारुत आत्मजः । ततो रामम् यथा तत्त्वम् आख्यातुम् उपचक्रमे ।। ५-३५-५

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	वैदेह्या	= by Sita
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	ततः	= then
उपचक्रमे	= started	आख्यातुम्	= to tell	रामम्	= about Raama
यथातत्त्वम्	= according to the actual				
	state.				

Hearing the words of Sita, Hanuma, the son of wind-god, then started to describe Raama according to his actual state (as follows):

जानन्ती बत दिष्ट्या माम् वैदेहि परिपृच्छिस । भर्तुः कमल पत्र अक्षि सम्ख्यानम् लक्ष्मणस्य च ।। ५-३५-६

वैदेहि	= O Sita	कमलपत्राक्षि	= having eyes resem-	दिष्ट्र = by fortune
			bling lotus leaves!	
परिपृच्छिस	= you are asking	सम्स्थानम्	= about the appearance	ਸਰ੍ਹੰ: = of Raama your hus-
				band
लक्ष्मणस्य	= and of Lakshmana	जानन्ती	= eventhough you know	बत = Alas what a pleasure!.
			about them	

'O Sita having eyes resembling lotus leaves! By my fortune, you are enquiring about the appearance of Raama your husband and Lakshmana, eventhough you know about them. Alas! what a pleasure!'

यानि रामस्य चिह्नानि लक्ष्मणस्य च यानि वै । लक्षितानि विशाल अक्षि वदतः शृणु तानि मे ।। ५-३५-७

विशालाक्षि	= O Sita the large-eyed	यानि चिह्नानि	of which character	ris- रामस्य	= of Raama
	woman!		tics		
यानि	= and of which charac-	लक्ष्मणस्य च	of Lakshmana	लक्षितानि	= were seen
	teristics				
शृणु	= hear	तानि	them	मे	= from me.

'O the large eyed Sita! I tell the characteristics of Raama and Lakshmana as I recognized them hear them from me.'

रामः कमल पत्र अक्षः सर्व भूत मनो हरः । रूप दाक्षिण्य सम्पन्नः प्रसूतो जनक आत्मजे ।। ५-३५-८

जानकात्मजे	= O Sita the daughter of	रामः	= Raa	ama	कमल =	has his eyes resem-
	Janaka!				पत्राक्षः	bling the petals of a lo-
						tus
सर्व	= he has a handsome-	रूप दक्षिण्य	= He	is endowed with	प्रसूतः =	from the time he was
सत्त्वमनोहरः	ness attracting the	सम्पन्नः	gra	ce and dexterity		born.
	hearts of all living					
	beings					

'O Sita the daughter of Janaka! Raama has his eyes resembling the petals of a lotus. He has a handsomeness, attracting the hearts of all living beings. He is endowed with grace and dexterity, by birth.'

तेजसा आदित्य सम्काशः क्षमया पृथिवी समः । बृहस्पति समो बुद्धा यशसा वासव उपमः ।। ५-३५-९

आदित्य	= he is equal to the sun	तेजसा	= in splendour	पृथिवीसमः	= equal to the earth
सन्काशः					
क्षमया	= in endurance	बृहस्पति	= equal to Brihaspati	बुद्धा	= in intelligence
		समः			
वासवोपमः	= and equal to Indra	यशसा	= in fame.		

'He is equal to the sun in splendour, earth in endurance, Brihaspati in intelligence and Indra in fame.'

रिक्षता जीव लोकस्य स्व जनस्य च रिक्षता । रिक्षता स्वस्य वृत्तस्य धर्मस्य च परम् तपः ।। ५-३५-१०

परम्तपः	= Raama the tormenta-	रक्षिता	= is a protector	जीवलोकस्य	= of the world of beings
	tor of his adversaries				
अभिरक्षिता	= further protecting	स्वजनस्य	= his own people	रक्षिता	= he is the protector
वृत्तस्य	= his own behaviour	धर्मस्यच	= and righteousness.		

'Raama the tormentator of his adversaries, is a protector of the world of beings, further protecting his own people. He is the protector of his own behaviour and righteousness.

Formatted by आकु 410 ©देशराजु हनुमन्त राव

रामो भामिनि लोकस्य चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता । मर्यादानाम् च लोकस्य कर्ता कारियता च सः ।। ५-३५-११

भामिनि	= O Sita!	रामः	= Raama	रक्षिता	= is the protector*
चातुर्वर्णस्य	= of the four castes	लोकस्य	<pre>= of the world</pre>	सः	= He
कर्ता	= is the doer	कारियताचैव	= and also the agent	मर्यादानाम्	= for the proprieties of
					conduct
लोकानाम्	= of people.				

'O Sita! Raama is the protector of the four castes of the world. He is the doer and also the agent for the people's propriety of conduct.'

comment: Four principal castes described in Manu's code - Brahmanas (priestly class), Kshatriyas (members of military or reigning order) Vaisyas (Traders and agriculturists) and Sudras (class of servitude).

अर्चिष्मान् अर्चितो अत्पर्थम् ब्रह्म चर्य व्रते स्थितः । साधूनाम् उपकारज्ञः प्रचारज्ञः च कर्मणाम् ।। ५-३५-१२

अर्चिष्मान्	= (Raama) Raama is a re-	अर्चितः	= He is respected	अत्यर्थम्	= exceedingly
	splendent man				
स्थितः	He is established	ब्रह्मचर्य व्रते	= in a vow of chastity	उपकारज्णः	= He knows how to do
					good
साधूनाम्	= to virtuous people	प्रचारञश्च	= He knows the applica-	कर्मणाम्	= of actions.
			tion and advantage		

'Raama is a resplendent man. He is respected exceedingly. He is established in a vow of chastity. He knows how to do good to virtuous people. He knows the application and advantage of his actions.'

राज विद्या विनीतः च ब्राह्मणानाम् उपासिता । श्रुतवान् शील सम्पन्नो विनीतः च परम् तपः ।। ५-३५-१३

राज विद्या	= He is well trained in	उपासिता	= He honours	ब्राह्मणानाम्	= Brahmins the priestly
विनीतश्च	statesmanship				class
श्रुतवान्	= He possesses sacred	शीलसमपन्नः	= He is endowed with a	विनीतः	= He is a modest-man
	knowledge		good conduct		
परम्तपः	= He torments his adver-			'	
	saries.				

'He is well trained in statesmanship. He honours brahmins, the priestly class. He possesses sacred knowledge. He is endowed with good conduct. He is a modest man. He torments his adversaries.'

यजुः वेद विनीतः च वेदविद्भिः सुपूजितः । धनुः वेदे च वेदे च वेद अन्गेषु च निष्ठितः ।। ५-३५-१४

यदुर्वेद	= He got trained in Ya	सुपूजितः	= he is highly	honoured वेद विद्धिः	= by those well-versed
विनीतश्च	jurveda the sacrificia				in Vedas
	Veda				
निष्ठितः	= He is skilled in	धनुर्वेदेच	= Dhanurveda	a the sci- वेदेषु	= other Vedas
			ence of arch	ery	
वेदाण्गेच	= and the six limbs of			,	
	Vedangas.				

'He got trained in Yajurveda, the sacrificial Veda. He is highly honoured by those well-versed in Vedas. He is skilled in Dhanurveda, the science of archery, other Vedas and the six limbs* of Vedangas.'

comment:ix limbs of Vedangas: 1) Siksha, the science of proper articulaton and pronunciation 2) Chandas, the metre 3) Vyakarana, the grammar 4) Nirukta, the explanation of difficult Vedic words 5) Jyotisha, the astronomy or rather the Vedic Calendar. 6) Kalpa, the ceremonial represented by a large number of Sura works.

विपुल अंसो महाबाहुः कम्बु ग्रीवः शुभ आननः । गूढ जत्रुः सुताम्र अक्षो रामो देवि जनैः श्रुतः ।। ५-३५-१५

देवि	= O Princess!	रामः	= Raama	विपुलाम्सः	= is broad-shouldered
महाबाहुः	= long-armed	कम्बुग्रीवः	= has a shell-like neck	शुभाननः	= has an auspicious
					countenance
गूढ जत्रुः	= He has hidden collar-	सूताम्राक्षः	= He has beautiful red	श्रुतः	= he is heard about
	bone		eyes		
जनैः	= by people.			1	

'O princess! Raama is a broad shouldered and a long-armed man. He has a shell-like neck. He has a handsome countenance. He has a hidden collar-bone. He has beautiful red eyes. His fame is heard about by people.'

दुन्दुभि स्वन निर्घोषः स्निग्ध वर्णः प्रतापवान् । समः सम विभक्त अन्गो वर्णम् इयामम् समाश्रितः ।। ५-३५-१६

दुन्दुभिस्वननि	र्घोष⊭ He has a voice like the	स्निग्धवर्णह	=	He has a shining skin	प्रतापवान्	_	: He is full of splendour
3 3	sound of a kettle-drum	,		8			· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·
समः	= He is square-built		=	His limbs are symmet-	समाश्रितः	=	: He is endowed with
	•			rically built			
श्यामम्	= a dark-brown com-				'		
वर्णम्	plexion.						

'He has a voice like the sound of a kettle-drum. He has a shining skin. He is full of splendour. He is square-built. His limbs are built symmetrically. He is endowed with a dark-brown complexion.'

त्रिस्थिरः त्रिप्रलम्बः च त्रिसमः त्रिषु च उन्नतः ।

त्रिवलीवान् तऱ्यवनतः चतुः व्यन्गः त्रिशीर्षवान् ।। ५-३५-१७

त्रिस्थिरः	= He is ever firm in three	त्रिप्रलम्बश्च	=	long in three (viz. his	उन्नतः	=	elevated
	limbs (viz. the breast			locks testicles and			
	wrist and fist)			knees)			
त्रिषु	= in three (viz. the breast	त्रिताम्रः	=	coppery in three (viz.	स्मिग्धः	=	soft in three (viz. the
	rim of the navel and			the rims of his eyes	त्रिषुच		lines on his soles hair
	the lower abdomen)			nails palms and soles)			and the end of mem-
							brum virile)
नित्यशः	= and always	त्रिषु गम्भीरः	=	deep in three (viz.			
				the voice gait and the			
				navel).			

'He is ever firm in three limbs (viz. the breast, waist and fist), long in three (viz. the breast, waist and fist), long in three (viz. the eyebrows, arms and soles), uniform in three (viz. his locks, testical and knees, elevated in three (viz. his breast, rim of his navel and lower abdomen), coppery in three of the navel and the lower abdomen), coppery in three (viz. the rims of his eyes, nails, palms and soles), soft in three (viz. the lines on his soles, hair and the end of the membrane virile) and always deep in three (viz. the voice, gait and the navel).'

त्रिवलीवांस्त्ऱ्यवनतश्चतुर्व्यङ्गस्त्रिशीर्षवान् । चतुष्कलश्चतुर्लेखश्चतुष्किष्कुश्चतुःसमः ।। ५-३५-१८

त्रिवलीवान्	= He has three folds (in	त्ऱ्यवनतः	= He is depressed at	चतुर्व्यङ्गः	= undersized at four
	the skin of his neck		three places (viz. the		place (viz. the neck;
	and belly)		middle of his soles the		membrum virile; the
			lines on his soles and		back and the shanks)
			the nipples)		
त्रिशीर्षवान्	= He is endowed with	चतुष्कलः	= He has four marks on	चतुर्लेखः	= He has four lines on
	three spirals in the		his thumb (denoting		his forehead (indicat-
	hair of his head; four		his proficiency in the		ing longevity)
	lines at the root of his		four Vedas)		
	thumbs and the four				
	lines on his forehead				

'He has three folds in the skin of his neck and belly. He is depressed at three places (viz. the middle of his soles, the lines on his soles and the nipples). He is undersized at four places (viz. the neck, membran virile, the back and the shanks). He is endowed with three spirals in the hair of his head. He has four lines at the root of his thumb (denoting his proficiency in the four Vedas). He has four lines on his forehead (indicating longevity). He is four cubits high (96 inches). He has four pairs of limbs (viz. the cheeks, arms, shanks and knees) equally matched.'

चतुष् कलः चतुः लेखः चतुष् किष्कुः चतुः समः। चतुर्दश सम द्वन्द्वः चतुः दष्टः चतुः गतिः।। ५-३५-१९

चतुर्देशमद्धन्द्वः = He has fourteen other pairs of limbs (viz. the eye brows; nostrils; eyes; ears; the lips; nipples; elbows; wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ट = He has fourteen other pairs of limbs (viz. the eye brows; nostrils; eyes; ears; the lips; nipples; elbows; wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ट = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and nose पङ्कार स्वाम्ह स्वाम्ह स्वाम्ह स्वामह						
the eye brows; nostrils; eyes; ears; the lips; nipples; elbows; wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose पङ्गिसम्धः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and nose soles) of a lion; a tiger; an elephant and a bull) of a lion; a tiger; an elephant and a bull)	चतुर्दशमद्वन्द्वः	= He has fourteen other	चतुर्दम्ष्ट्रः	= the four large teeth at	चतुर्गतिः	= He walks in four gaits
trils; eyes; ears; the lips; nipples; elbows; wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose पङ्गिसम्धः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) महोष्ठ = He has eight long वम्ह्यवान् limbs (viz. the arms; fingers and toes; eyes and ears; thighs and		pairs of limbs (viz.		both the ends of his		(resembling the; walks
lips; nipples; elbows; wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose पङ्गस्मिण्यः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) उत्पर्धाः = He has eight long limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles)		the eye brows; nos-		upper and lower jaws		of a lion; a tiger; an ele-
wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose wrists; knees; testicles; loins; hands; feet and thighs) equally matched पङ्गस्मिग्धः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) = He has eight long limbs (viz. the arms; fingers and toes; eyes and ears; thighs and		trils; eyes; ears; the		are very sharp		phant and a bull)
loins; hands; feet and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose Total Company of the property of		lips; nipples; elbows;				
and thighs) equally matched महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose and thighs) equally matched पङ्गीसम्पः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) = He has eight long limbs (viz. the arms; fingers and toes; eyes and ears; thighs and		wrists; knees; testicles;				
matched महोष्ठ = He is endowed with हनुनासथ excellent lips; chin and nose matched पङ्गस्मिग्धः = He has five glossy limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) = He has eight long limbs (viz. the hair; fingers and toes; eyes and ears; thighs and		loins; hands; feet				
महोष्ठ = He is endowed with excellent lips; chin and nose		and thighs) equally				
हनुनासश्च excellent lips; chin and nose limbs (viz. the hair; eyes; teeth; skin and soles) वम्शवन limbs (viz. the arms; fingers and toes; eyes and ears; thighs and		matched				
nose eyes; teeth; skin and fingers and toes; eyes soles) and ears; thighs and	महोष्ठ	= He is endowed with	पङ्गस्निग्धः	= He has five glossy	अष्ट	= He has eight long
soles) and ears; thighs and	हनुनासश्च	excellent lips; chin and		limbs (viz. the hair;	वम्शवान्	limbs (viz. the arms;
		nose		eyes; teeth; skin and		fingers and toes; eyes
shanks).				soles)		and ears; thighs and
						shanks).

'He has fourteen other pairs of limbs (viz. the eye brows, nostrils, eyes, ears, lips, nipples, elbows, wrists, knees testicles, lions, hands, feet and thighs) equally matched. The four large teeth at both the ends of his upper and lower jaws are very sharp. He walks in four gaits (resembling the walks of a lion, a tiger, an elephant and a bull). He is endowed with excellent lips, chin and nose. He has five glossy limbs (viz. the hair, eyes, teeth, skin and soles). He has eight long limbs (viz. the arms, fingers and toes, eyes and ears, thighs and shanks).

दश पद्मो दश बृहत् त्रिभिः व्याप्तो द्वि शुक्कवान् । षड् उन्नतो नव तनुः त्रिभिः व्याप्तोति राघवः ।। ५-३५-२०

राघवः	= Raama	द्शपद्मः	= has ten lotus-like दशबृहत् = He has ten	ample
			limbs (viz. the countellimbs (viz. the	chest;
			nance; the mouth; the the head; the for	ehead;
			eyes; the tongue; lips; the neck; the arr	ms the
			palate; breasts; nails; heart; the mout	th; the
			the hands and the feet) feet; the back a	nd the
			ears)	
व्याप्तः	= He is spread through	त्रिभिः	= by reason of three (viz. व्याप्तः = He is spread thr	ough
			splendour; renown	
			and glory)	
त्रिभिः	= by reason of three (viz.	द्विशुक्कवान्	= He is doubly pure (on ব্রুমন: = He is elevated	in six
	splendour; renown		father's and mother's limbs (viz the	flanks;
	and glor)		side) the abdomen;	the
			breast; the nos	e; the
			shoulders and	d the
			forehead)	

नवतनुः	= He is small; thin; fine	अचुमेन् = He pursus religious
	or sharp in nine (viz.	अद्व merit world riches
	the hair; the mous-	पेर्चेप्तिन् and sensuous delight
	taches and the beard;	व्याप्रोति in three periods (viz
	nails; the hair on the	the forenoon midday
	body; the skin; the fin-	and afternoon).
	ger joints; the mem-	
	bran virile;	

'Raama has ten lotus-like limbs (viz. the countenance, the mouth, the eyes, the tongue, lips, palate, breasts, nails, the hands and the feet). He has ten ample limbs (viz. the chest, the head, the forehead, the neck, the arms, the heart, the mouth the feet, the back and the ears). He is spread through by reason of three (viz. splendour, renown and glory). He is doubly pure (on father's and mother's side). He is elevated in six limbs (viz. the flanks, the abdomen, the breast, the nose, the shoulders and the forehead). He is small, thin, fine or sharp in nine (viz. the hair, the moustaches and the beard, nails the hair on the body, the skin, the finger-joints, the membrum virile, acumen and perception). He pursues religious merit, worldly riches and the sensuous delight in three periods (viz. the forenoon, midday and afternoon).

सत्य धर्म परः श्रीमान् सम्ग्रह अनुग्रहे रतः । देश काल विभागज्ञः सर्व लोक प्रियम् वदः ।। ५-३५-२१

```
सत्यधर्मपरः
                                         श्रीमान्
                                                                                                = He is interested in
               Raama is engrossed in
                                                                                   रतः
                                                      = He is a prosperous
                truth and righteous-
                                                         man
               ness
                                                                                   सर्वलोकप्रियम्बद्घ He speaks affection-
सम्ग्रहानुग्रहे
                                         देश
                                                        He knows apportion-
               reception and facilita-
                                         विभागञः
                                                         ing of place and time
                                                                                                   ately with all.
```

'Raama is engrossed in truth and righteousness. He is a prosperous man. He is interested in reception and facilitation. He knows how to apportion place and time. He speaks affectionately with all.'

भ्राता च तस्य द्वैमात्रः सौमित्रिः अपराजितः । अनुरागेन रूपेण गुणैः चैव तथा विधः ।। ५-३५-२२

```
अपराजितह
            = the invincible
                                         सौमित्रिः
                                                                                               = that Raama's
                                                     Lakshmana
                                                                                  तथाविधः
                                         भ्राता
                                                     = and the brother
                                                                                               = is like that Raama
vaimaatraH = step-mother's son
अनुरागेण
                                                                                  गुणैः चैव
               in affection
                                         रूपंण
                                                     = in appearance
                                                                                                 and in qualities.
```

'The invincible Lakshmana, the son of Raama's step-mother and Raama's brother, is resembling Raama in appearance, affection and in qualities.'

तावुभौ नरशार्डूलौ त्वद्दर्शनसमुत्सुकौ । विचिन्वनौ महीम् कृत्स्नामस्माभिरभिसम्गातौ ।। ५-३५-२३

तौ	= those	उभौ	= two	नरशार्दूलौ	= tigers among men
त्वद्दर्शन	= very anxiously de-	विचिन्वन्तौ	= and searching	कृत्स्नाम्	= all over
समुत्सुकौ	sirous of seeing you				
महीम्	= the earth	अभिसम्गतौ	= came in contact	अस्माभिः	= with us.

'Raama and Lakshmana, the two tigers among men, very anxiously desirous of seeing you and searching all over the earth, came in contact with us.'

त्वाम् एव मार्गमाणो तौ विचरन्तौ वसुम् धराम् । ददर्शतुः मृग पतिम् पूर्वजेन अवरोपितम् ।। ५-३५-२४

ऋश्यमूकस्य पृष्ठे तु बहु पादप सम्कुले । भ्रातुः भार्य आर्तम् आसीनम् सुग्रीवम् प्रिय दर्शनम् ।। ५-३५-२५

तौ	= those two Raama and	विचरन्तौ = wandering maarga-	= in
	Lakshmana	maaNau	search
			of
त्वामेव	= you only	वसुन्धराम् = on the earth	ददर्शतुः = saw
सुग्रीवम्	= Sugreeva	मृगपतिम् = the Lord of monkeys	आसीनम् = sitting
ऋश्यमूकस्य	= on the top of Rishya-	बहुपाद्पसम्कुले = filled with several	अवरोपितम् = having been de-
पृष्ठे	muka mountain	trees	throned
पूर्वजेन	= by his elder brother	भयार्तम् = oppressed with fear	भ्रातुः = from his brother
प्रियदर्शनम्	= and who was pleasant		
	to the sight.		

'Those two brothers Raama and Lakshmana, wandering only in search of you all over the earth, saw Sugreeva the Lord of monkeys, sitting on the top of Rishyamuka mountain, filled with several trees, having been dethroned by his elder brother, oppressed with fear, but who was pleasant to the sight.'

वयम् तु हरि राजम् तम् सुग्रीवम् सत्य सम्गरम् । परिचर्यामहे राज्यात् पूर्वजेन अवरोपितम् ।। ५-३५-२६

वयम्तु	= we for one	परिचर्यास्त्रहे	= are serving	तम्	= that
सुग्रीवम्	= Sugreeva	हरिराजम्	= the Lord of monkeys	सत्य	= who was true to his
अवरोपितम्	= and who was de- throned	राज्यात्	= from the kingdom	सम्गरम् पूर्वजेन	promise by his elder brother.

'We for one are serving that Sugreeva, the Lord of monkeys, who was true to his promise, but was dethroned from the kingdom from his elder brother.'

ततः तौ चीर वसनौ धनुः प्रवर पाणिनौ । ऋश्यमूकस्य शैलस्य रम्यम् देशम् उपागतौ ।। ५-३५-२७

ततः	= then	तौ	= those two brothers चीरवसनौ = wearing clothes m	nade
			Raama and Laksh- of bark	
			mana	
धनुः प्रवर	= arming the best bows	उपागतौ	= came स्म्यम् = to the charming	
पाणिनौ				
देशम्	= place	ऋश्यमूकस्य	= shailasya of Rishya-	
			muka mountain.	

'In the meanwhile, those two brothers Raama and Lakshmana, wearing clothes made of bark and arming the best bows, came to the charming place of Rishyamuka mountain.'

स तौ दृष्ट्वा नर व्याघ्रौ धन्विनौ वानर ऋषभः । अभिष्ठुतो गिरेः तस्य शिखरम् भय मोहितः ।। ५-३५-२८

द्य	= seeing	सः	= those	नरव्याघ्रौ	= excellent of men
धन्विनौ	= coming with bows in	सः	= that	वानरर्षभः	= Sugreeva the best of
	hand				monkeys
भयमोहितः	= was deluded with fear	अમિ પ્રુતઃ	= and jumped over	शिखरम्	= to the hill-top
तस्य	= of that	गिरेः	= mountain.		

'Seeing Raama and Lakshmana, the excellent of men, coming with bows in hand, that Sugreeva the best of monkeys was deluded with fear and jumped over to the hill-top of that mountain.'

ततः स शिखरे तस्मिन् वानर इन्द्रो व्यवस्थितः । तयोः समीपम् माम् एव प्रेषयामास सत्वरः ।। ५-३५-२९

ततः	= thereafter	व्यवस्थितः	= stationed	तस्मिन् = on that hill-top शिखरे
सः	= that	वानरेन्द्रः	= Sugreeva the lord of monkeys	सत्वरम् = very soon
प्रेषयामास तयोः	= sent = those two (brothers)	मानेव	= me only	समीपम् = to approach

'Thereafter, stationed on that hill-top, that Sugreeva the lord of monkeys, very soon sent me only, to approach those two brothers.'

ताव् अहम् पुरुष व्याघ्रौ सुग्रीव वचनात् प्रभू । रूप लक्षण सम्पन्नौ कृत अञ्जलिः उपस्थितः ।। ५-३५-३०

सुग्रेव	= as per the words of	अहम्	=	I			कृताङ्गलिः	=	making salutations
वचनात्	Sugreeva								
उपस्थितः	= reached	तौ	=	those	two	brothers	पुरुषव्याघ्रौ	=	the tigers among men
				Raama	and	Laksh-			
				mana					

प्रभू	= the capable men	~~रू~~ पलक्षण	= and endowed with a
		सम्पन्नौ	good form and charac-
			teristics.

'On that command of Sugreeva, I reached saluting those two brothers, Raama and Lakshmana the excellent and capable men, endowed with good form and characteristics.'

तौ परिज्ञात तत्त्व अर्थौ मया प्रीति समन्वितौ । पृष्ठम् आरोप्य तम् देशम् प्रापितौ पुरुष ऋषभौ ।। ५-३५-३१

									_				
तौ	= tl	nose two	brothers	पुरुषर्षभौ	=	the exc	cellent	among	परिज्ञात	=	having	known	the
	R	aama and	Laksh-			men			तत्त्वर्थौ		exact p	osition (a	bout
	n	nana									Sugreev	a)	
प्रीतिसमन्वितौ	= a	nd fully e	ndowed	आरोप्य	=	wee mad	de to as	scend	मम पृष्ठम्	=	my back	ζ	
	W	rith kindness											
प्रापितौ	= a	nd caused to	arrive at	तम् देशम्	=	that plac	ce (whe	ere Sug-					
						reeva ar	nd othe	ers were					
						present)	).						

'Those two brothers, Raama and Lakshmana, the excellent among men, were fully endowed with kindness, after knowing the exact position about Sugreeva. Then, I made Raama and Lakshmana to ascend on my back and took them to Sugreeva's place.'

निवेदितौ च तत्त्वेन सुग्रीवाय महात्मने । तयोः अन्योन्य सम्भाषात् भृशम् प्रीतिः अजायत ।। ५-३५-३२

सुग्रीवाय	= for Sugreeva	महात्मन	= the high-souled	निवेदितौ	= was made known (by
					me)
तत्त्वेन	= the true state (about	अन्योन्य	= by the mutual conver-	भृशम्	= a great
	Raama and Laksh-	सम्रापात्	staion		
	man)				
पितिः	= friendship	अजायत	= was developed.		

'I informed the high-souled Sugreeva about the true position of Raama and Lakshmana. After a mutual conversation between those two brothers and Sugreeva, a great friendship developed among them.'

ततस्तौ प्रीतिसंपन्नौ हिर ईश्वर नर ईश्वरौ । परस्पर कृत आश्वासौ कथया पूर्व वृत्तया ।। ५-३५-३३

ततः	= thereafter	तौ	= those two	हरीश्वरनरेश्वरौ	=	Sugreeva the lord of
						monkeys and Raama
						the excellent among
						men
प्रीतिसम्पन्नौ	= endowed with friend-	कथया	= by the narration	पूर्व वृत्तया	=	of the earlier occur-
	ship					rances

'Thus endowed with friendship, Sugreeva the lord of monkeys and Raama the best of men, by talking together of their earlier occurrences, developed mutual confidence.'

तम् ततः सान्त्वयामास सुग्रीवम् लक्ष्मण आग्रजः । स्त्री हेतोः वालिना भ्रात्रा निरस्तम् उरु तेजसा ।। ५-३५-३४

ततः	= thereafter	सः	= that	लक्ष्मणाग्रजः	= Raama the elder
					brother of Lakshmana
वालिना	= through Vali	उरुतेजसा	= of great splendour	भ्रात्रा	= the brother of Sug-
					reeva
सान्त्वयामास	= consoled	सुग्रीवम्	= Sugreeva	निरस्तम्	= who was expelled
					(from the kingdom by
					Vali)
स्त्री हेतः	= for the sake of Ruma a				
	woman.				

'Thereafter, that Raama the elder brother of Lakshmana, through the extremely effulgent Vali the brother of Sugreeva, consoled Sugreeva who was earlier expelled from the kingdom; (by Vali), for the sake of Ruma a woman.'

ततः त्वन् नाशजम् शोकम् रामस्य अक्किष्ट कर्मणः । लक्ष्मणो वानर इन्द्राय सुग्रीवाय न्यवेदयत् ।। ५-३५-३५

ततः	= then	लक्ष्मणः	=	Lakshmana	न्यवेदयत्	=	informed
सुग्रीवाय	= Sugreeva	वानरेन्द्राय	=	the king of monkeys	शोकम्	=	about the sorrow
रमस्य	= of Raama	अक्रिष्टकर्मणः	=	who is unwearied in	त्वन्नाशजम्	=	generated out of your
				action			disappearance.

'Then, Lakshmana informed Sugreeva the king of monkeys about the sadness of Raama, (who is unwearied in action), born out of your disappearance.'

स श्रुत्वा वानर इन्द्रः तु लक्ष्मणेन ईरितम् वचः । तदा आसीन् निष्प्रभो अत्यर्थम् ग्रह ग्रस्त इव अंशुमान् ।। ५-३५-३६

श्रुत्वा	= having heard	वहः	= the words	ईरितम्	= spoken
लक्ष्मणेन	= by Lakshmana	सः	= that	वानरेन्द्रस्तु	= Sugreeva on his part
तदा	= then	आसीत्	= became	निष्प्रभः	= dim-witted
अत्यर्थम्	= very much	अम्शुमानिव	= like the sun	ग्रहग्रस्तः	= overpowered by
					Rahu the inauspicious
					planet.

'Hearing the words of Lakshmana, Sugreeva then became highly dim-witted, as the sun becomes dim when overpowered by an eclipse.'

ततः त्वत् गात्र शोभीनि रक्षसा हियमाणया । यानि आभरण जालानि पातितानि मही तले ।। ५-३५-३७

तानि सर्वाणि रामाय आनीय हरि यूथपाः । सम्हृष्टा दर्शयाम् आसुः गतिम् तु न विदुः तव ।। ५-३५-३८

ततः	= thereafter	यानि	= which	आभरणजालानि = multitude of orna-
				ments
त्वद्गात्रशोभिनि	= adorning on your	ह्रियमाणया	= and which were being	रक्षसा = by Ravana
	body		snatched away	
पातितानि	= and which were	महीतले	= on tot he earth	तानि सर्वाणी = all those ornaments
	dropped			
आनीय	= were brought	हरियूथपाः	= by monkeys-leaders	सम्ह्ष्टाः = joyfully
दर्शमानुः	= shown	रामाय	= to Raama	न विदुः = (But) they did not
				know
तव	= your	गतिम्तु	= path (of further move-	
			ment).	

'Thereafter, all those multitude of ornaments which adorned your body, which were being tried to be be snatched away by Ravana and which were dropped on to the earth, were brought by monkey-leaders joyfully and shown to Raama. But the monkey-leaders did not know the further course of your movement.'

तानि रामाय दत्तानि मया एव उपहृतानि च । स्वनवन्ति अवकीर्णन्ति तस्मिन् विहृत चेतिस ।। ५-३५-३९

तानि	= those ornaments	उपहृतानि	were brought near	रामाय	= to Raama
दथानि	= and were given (to	मयैव	= just by me	तस्मिन्	= while he (Raama) was
	him)			विगत चेतसि	losing consciousness
स्वनवन्ति	= the resounding orna-	अवकीर्णानि	= were scattered.		-
	ments				

'I indeed brought those ornaments near to Raama and gave them to him. Then, soon after receiving them, Raama lost his consciousness and the resounding ornaments were scattered all over.'

तानि अन्के दर्शनीयानि कृत्वा बहु विधम् ततः । तेन देव प्रकाशेन देवेन परिदेवितम् ।। ५-३५-४०

तानि	= those beautiful orna-	तव	= of yours	कृत्वा	= were kept
दर्शानीयानि	ments				
अङ्के	= in the flank	तेन देवेन	= by that Lord Raama	देवप्रकाशेन	= looking like god

परिदेवितम् = lamented बहुविधम् = in many ways.

'That Lord Raama looking like god, kept those beautiful ornaments of yours in his flank and lamented in many ways.'

पश्यतः तस्या रुदतः ताम्यतः च पुनः पुनः । प्रादीपयन् दाशरथेः तानि शोक हुत अशनम् ।। ५-३५-४१

तानि	= those ornaments	प्रादीपयन्	= ignited	शोक	= fire of grief
				हुताशनम्	
दाशरथेः	= of Raama	पश्यतः	= who was seeing	तानि	= them
रुद्तः	= lamenting	ताम्यतश्च	= and getting suffocated	पुनः पुनः	= again and again.

'While seeing those ornaments, Raama was lamenting and getting suffocated again and again. Thus, those ornaments ignited the fire of Raama's grief.'

श्रायितम् च चिरम् तेन दुह्ख आर्तेन महात्मना । मया अपि विविधेः वाक्येः कृच्छात् उत्थापितः पुनः ।। ५-३५-४२

तेन	= by that mighty man	दुःखार्तेन	= who was grief stricken शयितम्च = and lying on the floor
महात्मना			
चिरम्	= for a long time	पुनः	= was again made to get मयापि = by me
		उत्थापितः	up
कृच्छात्	= with difficulty	विविधैः	= by telling several
		वाक्यैः	words.

'That grief-stricken mighty man was thus lying on the floor for a long time. Then, with great difficulty, I made him to get up by telling several consoling words.'

तानि दृष्ट्वा महाअर्हाणि दृर्शयित्वा मुहुः मुहुः । राघवः सह सौमित्रिः सुग्रीवे स न्यवेदयत् ।। ५-३५-४३

सः राघवः	= that Raama	महाबाहुः	= the long armed	सह सौमित्रिः	= along with Laksh-
					mana
द्य	= having seen	दर्शयित्वा	= examined	तानि	= those ornaments
मुहुः मुहुः	= angain and again	न्यवेदयत्	= and gave	सुग्रीव	= to Sugreeva.

'That long-armed Raama, along with Lakshmana, after seeing those ornaments, examined them, again and again. He later gave them to Sugreeva.'

स तव अदर्शनात् आर्ये राघवः परितप्यते । महता ज्वलता नित्यम् अग्निना इव अग्नि पर्वतः ।। ५-३५-४४

आर्ये	= O the kind mistress!	तव	=	as you were being un-	सः राघवः	=	that Raama
		अदर्शनात्		seen			
परितप्यते	= was tormented	नित्यम्	=	forever	ज्वलता	=	with a great flaming
					महता		fire (of grief)
					अग्निना		
अग्निपर्वतः	= like a volcano.				'		
इव							

'O the kind mistress! As you were being unseen, Raama was tormented forever with a great flaming fire of grief, like a volcano.'

त्वत् कृते तम् अनिद्रा च शोकः चिन्ता च राघवम् । तापयन्ति महात्मानम् अग्नि अगारम् इव अग्नयः ॥ ५-३५-४५

त्वत्कृते	= for your sake	तम् राघवम्	=	to that great souled	अनिद्राच	= insomnia
		महात्मनम्		Raama		
शोकः	= grief	चिन्ताच	=	and worry	तापयन्ति	= were tormenting
अग्नयह् इव	= like flames	अभ्यगारम्	=	to a burning house.		

'For your sake, insomnia, grief and worry were tormenting that great souled Raama, as flames torment a burning house.'

तव अद्र्शन शोकेन राघवः प्रविचाल्यते । महता भूमि कम्पेन महान् इव शिला उच्चयः ।। ५-३५-४६

तव अदर्शन	= by the grief caused by	राघवः	= Raama	प्रविचाल्यते	= was trembled
शोकेन	your invisibility				
महता	= as a great earth quake	महान्	= a high mountain.		
भूमिकम्पेन	(trembles)	शिलोच्चयः			
		इव			

'By the grief caused by your not being seen, Raama is trembled with grief, as a high mountain is trembled by a great earthquake.'

कानानानि सुरम्याणि नदी प्रस्रवणानि च । चरन् न रतिम् आप्नोति त्वम् अपश्यन् नृप आत्मजे ।। ५-३५-४७

नृपात्मजे	= O princess!	अपश्यन्	= not seeing	त्वाम्	= you (Raama)
न आप्नोति	= is not obtaining	रतिम्	= delight	चरन्	while moving in
सुरम्याणि	= very beautiful forests	नदीः	= rivers	प्रस्रवणानि च	= and water-falls.
कानानानि					

'O princess! In not seeing you, Raama is not obtaining delight, even while moving in quite charming forests, encompassing rivers and water-falls.'

स त्वाम् मनुज शार्दूलः क्षिप्रम् प्राप्स्यति राघवः । समित्र बान्धवम् हत्वा रावणम् जनक आत्मजे ।। ५-३५-४८

जनकात्मजे	= O Sita the daughter of	सः राघवः	= that Raama	मनुजशार्दूलः	=	the excellent of men
	Janaka!					
प्राप्स्यसि	= will receive	त्वाम्	= you	क्षिप्रम्	=	soon
हत्वा	= killing	रावणम्	= Ravana	समित्र	=	along with his friends
				बान्धवम्		and relatives.

'O Sita the daughter of Janaka! That Raama the excellent of men will receive you, soon after, killing Ravana along with Ravana's friends and relatives.'

सहितौ राम सुग्रीवाव् उभाव् अकुरुताम् तदा । समयम् वालिनम् हन्तुम् तव च अन्वेषणम् तथा ।। ५-३५-४९

तदा	= then	उभौ	= both	राम सुग्रीवौ	= Raama and Sugreeva
सहितौ	= were together	अकुरुताम्	= and made	समयम्	= an agreement
हन्तुम्	= (That Raama) to kill	वालिनम्	= Vali	तथा	= (and Sugreeva)
अन्वेषणम्	= to arrange for a search	तव	= of you.		

'That day when Raama and Sugreeva were together, both of them made an agreement that Raama would annihilate Vali and Sugreeva would arrange for a search of you.'

ततस्ताभ्याम् कुमाराभ्याम् वीराभ्याम् स हरीश्वरः । किष्किन्धाम् समूपागम्य वाली युद्धे निपातितः ।। ५-३५-५०

ततः	= thereafter	ताभ्याम्	= those	वीराभ्याम्	= valiant
कुमाराभ्याम्	= princes	समुपायम्य	= having reached	किष्किन्धाम्	= Kishkindha
सः	= that	वाली	= Vali	हरीश्वरः	= the king of monkeys
निपानितः	= was tumbled down	युद्धे	= in a combat.		

'Thereafter, Raama and Lakshmana the two valiant princes reached Kishkindha. Raama killed Vali the king of monkeys there in a combat.'

ततो निहत्य तरसा रामो वालिनम् आहवे । सर्व ऋष्क हरि सम्घानाम् सुग्रीवम् अकरोत् पतिम् ।। ५-३५-५१

ततः =	after	निहत्य	= 1	killing	वालिनम्	=	Vali
अचवे =	in combat	तरसा	= '	by his strength	रामः	=	Raama
अकरोत् =	made	सुग्रीवम्	=	Sugreeva	पतिम्	=	the king
सर्वऋक्ष हरि =	for the entire multi-			·			
सम्घानाम्	tude of bears and mon-						
	keys.						

'After killing Vali in combat by means of his strength, Raama made Sugreeva the king for the entire multitude of bears and monkeys.'

राम सुग्रीवयोः ऐक्यम् देवि एवम् समजायत । हनूमन्तम् च माम् विद्धि तयोः दूतम् इह आगतम् ।। ५-३५-५२

देवि	= O princess!	ऐक्यम्	= A friendship सम	मजायत = was held well
एवम्	= in such a manner	राम सुग्रेवयोः	= between Raama and वि	ਬਿ = know
			Sugreeva	
माम्	= me	हनुमन्तम्	= as Hanuma	ागतम् = who came
इह	= here	दूतम्	= as a messenger तर	योः = for both of them.

'O princess! A friendship was held well in such a manner between Raama and Sugreeva. Know me as Hanuma, who came here as a messenger on behalf of both of them.'

स्व राज्यम् प्राप्य सुग्रीवः समनीय महाहरीन् । त्वत् अर्थम् प्रेषयामास दिशो दश महाबलान् ।। ५-३५-५३

प्राप्य	= having got	स्वराज्यम्	= his own kingdom	सुग्रीवः	= Sugreeva
समानीय	= summoned for	महाबलान्	= mighty	हरीश्वरान्	and capable monkeys
प्रेषयामास	= and sent (them)	दश	= to ten	दिशः	= directions
त्वदर्थम्	= for your sake.			1	

'Having got his own kingdom, Sugreeva summoned for mighty as well as capable monkeys and sent them to ten different directions in search of you.'

आदिष्टा वानर इन्द्रेण सुग्रीवेण महाओजसः । अद्रि राज प्रतीकाशाः सर्वतः प्रस्थिता महीम् ।। ५-३५-५४

आदिष्टाः	= as commanded	सुग्रीवेण	= by Sugreeva
वानरेन्द्रेण	= and the king of mon-	अद्रिराज	= those monkeys re- प्रस्थिताः = started out
	keys	प्रतीकाषः	sembling the king of
			mountains
महीम्	= on earth	सर्वतः	= in all directions.

'As commanded by Sugreeva of a great splendour and the king of monkeys, those monkeys resembling Himalayan mountains, started out on all directions of the earth.'

ततस्ते मार्गमाणा वै सुग्रीववचनातुराः । चरन्ति वसुधाम् कृत्स्नाम् वयमन्ये च वानराः ।। ५-३५-५५

ततः	= then	वयम्	= we	ते	= as such	

अन्ये वानराः च	= and other monkeys	सुग्रीव वचनातुराः	=	who are eager to fulfill the command of Sug-	मार्गमाणः	= are in search of you
				reeva		
चरन्तो	= and wandering	कृत्स्नाम्	=	the entire	वसुधाम्	= earth.

'Then, we along with other monkeys too who are eager to fulfill the command of Sugreeva, are wandering the entire earth in search of you.'

अन्गदो नाम लक्ष्मीवान् वालि सूनुः महाबलः । प्रस्थितः कपि शार्दूलः त्रिभाग बल सम्वृतः ।। ५-३५-५६

हरिशार्दूलः	= an excellent monkey	अङ्गदोनाम	= named Angada	लक्ष्मीवान्	= possessed of fortune
वालिसूनुः	= son of Vali	महाबलः	= are mostly powerful	प्रस्थितः	= set out
			monkey		
त्रिभागसम्	= taking one third of		•	1	
वृतः	army (along with				
•	him).				

'An excellent monkey named Angada, possessed of fortune, son of Vali and having great strength, taking one third of army along with him, set out in search of you.'

तेषाम् नो विप्रनष्टानाम् विन्ध्ये पर्वत सत्तमे । भृशम् शोक परीतनाम् अहो रात्र गणा गताः ।। ५-३५-५७

अहोरात्रगणाः	= a number of days and	गताः	= passed	तेषा	= filled as we were with
	night				grief
विप्रणष्टानाम्	= having got lost our	विन्ध्ये पर्वत	= in a mountain range		
	way intensely	सत्तमे	called Vindhya.		

'A number of days and nights passed, filled as we were with grief, having got lost our way intensely in a mountain-range called Vindhya.'

ते वयम् कार्य नैराश्यात् कालस्य अतिक्रमेण च । भयाच् च कपि राजस्य प्राणान् त्यक्तुम् व्यवस्थिताः ।। ५-३५-५८

ते वयम्	= we v	were as such deter-	त्यक्तुम्	=	to forsake	प्राणान्	=	our lives
व्यवस्थिताः	min	ed						
कार्य	= beca	nuse of despair in	कालस्य	=	in our over-tapping	भयाच	=	and in fear
नैराश्यात्	our	non-fulfillment of	अतिक्रमेणच		the time-limit (given			
	wor	k			by Sugreeva)			
कपिराजस्य	= of St	ugreeva the king of						
	mor	nkeys.						

'We were determined to forsake our lives because of despair in our non-fulfillment of work, in our overstepping of time-limit given by Sugreeva and in fear of the King Sugreeva.'

विचित्य वन दुर्गाणि गिरि प्रस्रवणानि च । अनासाद्य पद्म् देव्याः प्राणान् त्यक्तुम् व्यवस्थिताः ।। ५-३५-५९

विचिन्त्य	= having searched	वनदुर्गाणो	=	in places difficult of ac-	गिरिप्रस्रवणानि	=	at mountains and at
				cess in forests			cascades
अनासाद्य	= and unobtainable	पदम्	=	any trace	देव्याः	=	of you the princess
समुद्यताः	= we were ready	त्यक्तुम्	=	to give up	प्राणान्	=	the lives.

'Having searched in places difficult of access in forests, at mountains and at cascades and not obtaining any indication of you the princess, we were ready to give up our lives.'

दृष्ट्वा प्रायोपविष्टांश्च सर्वान्वानरपुङ्गवान् । भृशम् शोक अर्णवे मग्नः पर्यदेवयत् अन्गदः ।। ५-३५-६०

तव नाशम् च वैदेहि वालिनः च तथा वधम् । प्राय उपवेशम् अस्माकम् मरणम् च जटायुषः ।। ५-३५-६१

वैदेहि	= O Sita!	द्रष्ट्वा	= seeing स	र्वान् = all
वानरपुण्गवान्	= the excellent monkeys	प्रायोपविष्टान्	= sitting down and স	~~ाङ्गदः~~ = Angada
			calmly awaiting the	
			approach of death	
भृशम्	= was very much	मग्नः	= immersed হা	iोकार्णवे = in the sea of sorrow
पर्यदेवयत्	= and lamented	तव नाशम्च	= about your loss ব	था = and
वधम्च	= the killing of	वालिनः		रणम्च = the death
जटायुषः	= of Jatayu	अस्माकम्	= and our प्रा	ायोपवेशम् = calmly awaiting for
				the death in simply
				sitting down.

'O Sita! Seeing all the excellent monkeys sitting down and calmly awaiting for the approach of death, Angada was very much immerssed in the ocean of sorrow and lamented about your loss, the killing of Vali, the death of Jatayu and our practice of calmly awaiting for the approach of death in simply sitting down.'

तेषाम् नः स्वामि संदेशान् निराशानाम् मुमूर्षताम् । कार्य हेतोः इव आयातः शकुनिः वीर्यवान् महान् ।। ५-३५-६२

तेषाम् नः	= for us as such	निराशानाम्	=	who lost our hopes on	मुमूर्षताम्	=	and willing to give up
				our lives			our lives
स्वानि	= as per the command of	कार्य हेतोरिव	=	(as thought) for the	महान्	=	a great
सम्देशात्	Sugreeva			sake of our need alone			
वीर्यवान्	= valiant	शकुनिः	=	bird	आयातः	=	came (there).

'For us who lost all our hopes on our lives and willing to give up our lives as per the command of Sugreeva, as though for the sake of our need alone, a great valiant bird came there.'

गृध्र राजस्य सोदर्यः सम्पातिः नाम गृध्र राट् । श्रुत्वा भ्रात् वधम् कोपात् इदम् वचनम् अबवीत् ।। ५-३५-६३

श्रुत्वा	= hearing	भ्रात्रुवधम्	=	about the killing of his	गृध्र राजस्य	=	thebrother of Jatayu
				brother	सोदर्यः		the king of vultures
सम्पातिर्नामः	= named Sampati	गृध्र राट्	=	(himself) a king of vul-	अब्रिवीत्	=	spoke
				tures			
इदम्	= the following words	कोपात्	=	in anger.			
वचनम्							

'Hearing about the killing of his brother, the vulture-king Sampati the brother of slain Jatayu the King of vultures spoke (the following) words in anger:

यवीयान् केन मे भ्राता हतः क च विनाशितः । एतत् आख्यातुम् इच्छामि भवद्भिः वानर उत्तमाः ।। ५-३५-६४

वानरोत्तमाः	= O the best of monkeys!	केन	= by whom	मे	= my
यवीयान्	= younger	भ्राता	= brother	हतः	= was killed?
क	= where	निपातितः	= was he made to fall?	इच्छमि	= I desire
एतत्	= this	आख्यातुम्	= to be told	भवद्भिः	= by you.

'O the best of monkeys! Tell me who, where and how my younger brother Jabali was killed and made to fall.'

अन्गदो अकथयत् तस्य जन स्थाने महत् वधम् । रक्षसा भीम रूपेण त्वाम् उद्दिश्य यथा तथम् ।। ५-३५-६५

अङ्गदः	= Angada	अकथयत्	= told तस्य = that Sampati	
यथा तथम्	= a detailed account of	महद्वधम्	= about the events जनस्थाने = at Janasthana	
	events		killing of that great	
			bird	
भीमरूपेण	= by a demon of terrific	उद्दिश्य	= for the sake of त्वाम् = you.	
रक्षसा	form			

'Then, Angada told Sampati a detailed account of events which led to the killing of that great bird at Janasthana, by a demon of terrific form, for your sake.'

जटायोः तु वधम् श्रुत्वा दुिह्हतः सो अरुण आत्मजः । त्वाम् आह स वर आरोहे वसन्तीम् रावण आलये ।। ५-३५-६६

वरारोहे	= O Sita with an excellent waist!	श्रुत्वा	= hearing	वधम्	= about the slaughter
जटायुषः	= of Jatayu	सः	= that	अरुणात्मजः	= Sampati the son of Aruna
दुः खोतः वसन्तीम्	= was pained = were staying	शशम्स रावणालये	and said in Ravana's house.	त्वाम्	= you

'O Sita with an excellent waist! Hearing about the slaughter of Jatayu, that Sampati the son of Aruna was very much pained and said that you were staying in Ravana's house.'

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा सम्पातेः प्रीति वर्धनम् । अन्गद् प्रमुखाः सर्वे ततः सम्प्रस्थिता वयम् ।। ५-३५-६७

श्रुत्वा	= hearing	तत्	= those	प्रीतिवर्धनम्	= a delight-increasing
वचनम्	= words	तस्य सम्पाते	= of that Sampaate of	वयम्	= we
			that Sampati		
अङ्गद	= with our Chief An-	प्रस्थिताः	= started	ततः	= from there
प्रमुखाः	gada				
तूर्णम्	= soon.			'	

'Hearing those delightful words of Sampati, we with our Chief Angada started soon from there.'

विन्ध्यादुत्थाय सम्प्राप्ताः सागरस्यान्तमुत्तरम् । त्वत् दर्शन कृत उत्साहा हृष्टाः तुष्टाः प्रवम्गमाः ।। ५-३५-६८

प्रवण्गमाः	= the monkeys	हृष्टाः	= were very much de-	নুম্ব: = and satisfied
			lighted	
त्वद्दर्शन	= and exercising their	उत्थाय	= having risen	विन्ध्यात् = from Vindhya moun-
कृतोत्साहो	strength to see you			tain
सम्प्राप्ताः	= reached	उत्तरम्	= the northern shore	सागरस्य = of the ocean.
		अन्तम्		

'The monkeys were very much delighted and satisfied. They were making up their energy to see you, rose up from Vindhya mountain and reached the northern shore of the ocean.'

अङ्गदप्रमुखाः सर्वे वेलोपान्तमुपस्थिताः । चिन्ताम् जग्मुः पुनर्भीतास्त्वद्दर्शनसमुत्सुकाः ।। ५-३५-६९

सर्वे	= all	अङ्गद	=	the	monkeys	with	त्वद्दर्शनमुत्सकाः	=	in their anxiety to see
		प्रमुखाः		their	Chief Anga	da			you
उपस्थिताः	= reached	वेलोपान्ताम्	=	the	shore-area (	of the	भीताः	=	being frightened
				ocea	n				
पुनः	= again	जग्मुः	=	got			चिन्ताम्	=	the worry.

'All the monkeys with their Chief Angada, in their anxiety to see you, reached the ocean. They were frightened after seeing the ocean there and they were again worried.'

अथ अहम् हरि सैन्यस्य सागरम् दृश्य सीदतः । व्यवधूय भयम् तीव्रम् योजनानाम् शतम् प्रुतः ।। ५-३५-७०

अथ	= thereafter	प्रक्ष्य	= seeing	सागरम्	= the ocean

अहम्	= I	व्यवधूय	= removed	तीव्रम्	= the serious
भयन्	= fear	हरिसैन्यस्य	= of the army of mon-	सीदतः	= who were worrying
			keys		
प्रुतः	= and crossed	शतम्	= hundred	योजनानाम्	= Yojanas.

'Thereafter, seeing the ocean, I removed the serious fears of the army of monkeys who were worrying and crossed hundred Yojanas across the sea.'

लन्का च अपि मया रात्रौ प्रविष्टा राक्षस आकुला । रावणः च मया दृष्टः त्वम् च शोक निपीडिता ।। ५-३५-७१

लङ्काचापि	= even Lanka	राक्षसाकुला	= filled with demons	प्रविष्टा	= was entered
मया	= by me	रात्रौ	= in the night	रावणश्च	= Ravana too
दष्टः	= was seen	मया	= by me	त्वम्च	= You too
शोक परिष्ठुता	= filled with grief (were			'	
	seen by me).				

'Entering even Lanka, filled with demons in the night, I saw Ravana and you too who were immersed in grief.'

एतत् ते सर्वम् आख्यातम् यथा वृत्तम् अनिन्दिते । अभिभाषस्व माम् देवि दूतो दाशरथेः अहम् ।। ५-३५-७२

देवि	= O princess	अनिन्दिते	= the faultless!	सर्वम्	= all
एतत्	= this	आख्यातम्	= was told	ते	= to you
यथावृत्तम्	= as actually occurred	अभिभाषस्व	= talk	माम्	= to me
अहम्	= I	दूतः	= am the messenger	दाशरथ	= of Raama.

'O the faultless princess! I told you all this as actually occurred. I am the messenger of Raama. Talk to me.'

त्वम् माम् राम कृत उद्योगम् त्वन् निमित्तम् इह आगतम् । सुग्रीव सचिवम् देवि बुध्यस्व पवन आत्मजम् ।। ५-३५-७३

देवि	= O princess!	बुद्धस्व	= know	तम् माम्	= me as such
राम	= having made an effort	आगतम्	= who came	इह	= here
कृतोद्योगम्	on Raama's behalf				
त्वन्निमित्तम्	= for your sake	सुग्रेव	= Sugreeva's minister	पवनात्मजम्	= and son of wind-god.
		सचिवम्			

'O princess! I made an effort on Raama's behalf and came here for your sake. I am Sugreeva's minister. I am the son of wind-god. Know me, as such.'

कुशली तव काकुत्स्थः सर्व शस्त्रभृताम् वरः । गुरोः आराधने युक्तो लक्ष्मणः च सुलक्षणः ।। ५-३५-७४

तव	= your	काकुत्थ्सः	= Raama	वरः	= excellent	

सर्वशस्त्रभृताम्	= among all the wielders	कुशली	=	is safe	लक्ष्मणश्च	=	Laksł	ımana too	
	of bow								
युक्तः	= who is engaged in	गुरोः	=	the service of his elder	सुलक्षणः	=	and	having	good
		आराधने		brother			chara	cteristics (	is also
							safe).		

'You Raama, the excellent man among all the wielders of bow, is safe. Lakshmana, who is engaged in the service of his elder brother and possessing good characteristics, is also safe.'

तस्य वीर्यवतो देवि भर्तुः तव हिते रतः । अहम् एकः तु सम्प्राप्तः सुग्रीव वचनात् इह ।। ५-३५-७५

देवि	= O princess!	अहम्	= I	रतः	= who am interested
हिते	= in the welfare	तस्य	= of Raama	तव	= your
भर्तुः	= husband	वीर्यवतः	= who is valiant	प्राप्तः	= came
इह	= here	एकः	= alone	सुग्रेव	= on the command of
				वचनात्	Sugreeva.

'O princess! I, who am interested in the welfare of the valiant Raama, your husband, came here alone on the command of Sugreeva.'

मया इयम् असहायेन चरता काम रूपिणा । दक्षिणा दिग् अनुक्रान्ता त्वन् मार्ग विचय एषिणा ।। ५-३५-७६

मया	= by me	काम रूपिणा	= who can change my	त्वन्मार्ग	= desirous of finding out
			form at will	विचयैषिणा	your access
असहायेन	= without any helper	चरता	wandering alone	इयम्	= this
दक्षिण दिक्	= southern direction	अनुक्रान्ता	= is obtained.		

'I, who can change my form at will, desirous of finding out your access, wandering alone without any helper, came to this southern direction.'

दिष्ट्या अहम् हरि सैन्यानाम् त्वन् नाशम् अनुशोचताम् । अपनेष्यामि सम्तापम् तव अभिगम शंसनात् ।। ५-३५-७७

अहम्	= I shall remove	सम्तापम्	= the anguish	हरिसैन्यानाम् = of the army of mon-
अपनेष्याम्नि				keys
अनुशोचताम्	= who are lamenting	त्वन् नाशम्	= because of your loss	तव = by informing about
				अभिगमशम्सनात् my approaching you
दिष्ट्या	= by a good fortune!.		'	

'I shall remove the anguish of the army of monkeys who are lamenting because of your disappearance by informing them about my coming close to you because of my good fortune!'

दिष्ट्या हि न मम व्यर्थम् देवि सागर लन्घनम् । प्राप्स्यामि अहम् इदम् दिष्ट्या त्वत् दुर्शन कृतम् यशः ।। ५-३५-७८

देवि	= O princess	दिष्ट्या	= by good luck	मम	= my
सागरे	= crossing of ocean	न व्यर्थम्	= has not gone in vain	अहम्	= I
लङ्घनम्					
प्राप्स्यामि	= can get	इदम्	= this	यशः	= fame
तद्दर्शन	of having seen you	दिष्ट्या	= by my good luck.		
कृतम्					

'O princess! By my fortune, my crossing of ocean has not gone in vain. I can get this fame of having seen you because of my good luck.'

राघवः च महावीर्यः क्षिप्रम् त्वाम् अभिपत्स्यते । समित्र बान्धवम् हत्वा रावणम् राक्षस अधिपम् ।। ५-३५-७९

महावीर्यः	= the highly valiant	राघवश्च	Raama	हत्वा	= by killing
रावणम्	= Raama	हत्वा	by killing	रावणम्	= Raama
राक्षसाधिपम्	= the Lord of demons	समित्र	along with h	is friends अभि पत्स्यते	= and will obtain
		बान्धवम्	and relatives		
त्वाम्	= you	क्षिप्रम्	soon.		

'The highly valiant Raama, by killing Ravana the Lord of demons along with his friends and relatives, will obtain you soon.'

कौरजो नाम वैदेहि गिरीणाम् उत्तमो गिरिः । ततो गच्छति गो कर्णम् पर्वतम् केसरी हरिः ।। ५-३५-८०

वैदेहि	= O Sita!	गिरिः	= there is a mountain	माल्यान्नाम	= called Malyavan
उत्तमः	= which is the best	गिरिंणाम्	= among mountains	ततः	= from there
हरिः	= a monkeys	केसरी	= called Kesari	गच्छति	= went
परवतम्	= to another mountain	गोकर्णम्	= called Gokarna.		

'O Sita! There is a mountain called Malyavan, which is the best among mountains. From there, a monkeys called Kesari went to another mountain called Gokarna.'

स च देव ऋषिभिः दृष्टः पिता मम महाकपिः । तीर्थे नदी पतेः पुण्ये शम्ब सादनम् उद्धरत् ।। ५-३५-८१

दिष्टः	= as commanded	देवर्षिभिः	= by gods and seers	सः महाकपि	= that great monkey
					called Kesari
मम	= my	पिता	= father	उद्धरत्	= killed
शम्ब	= a demon named	पुण्ये	= at a sacred	तीर्थे	= shrine
सादनम्	Shamba sadana				
नादीपतेः	= near the sea-shore.			'	

'As prayed by gods and seers, that great monkey called Kesari, my father killed a demon named Shambasadana at a sacred shrine near the sea-shore.'

तस्य अहम् हरिणः क्षेत्रे जातो वातेन मैथिलि । हनूमान् इति विख्यातो लोके स्वेन एव कर्मणा ।। ५-३५-८२

मैथिलि	= O Sita!	अहम्	= I	जातः	= am born
क्षेत्रे	= in the wife	तस्य हरिणः	= of that Kesari the mon-	वातेन	= by the grace of wind-
			key		god
स्येन कर्मणा	= by my activity alone	विख्यातः	= I am renowned	हनुमानिति	= as Hanuman
एव					
लोके	= in this world.			ı	

'O Sita! I am born in the womb of the wife of that Kesari the monkey, by the grace of the wind-god. By my activity alone, I am renowned as Hanuma in this world.'

विश्वासार्थम् तु वैदेहि भर्तुरुक्ता मया गुणाः । विश्वास अर्थम् तु वैदेहि भर्तुः उक्ता मया गुणाः ।। ५-३५-८३

वैदेहि	= O Sita!	गुणाः	= the qualities	भर्तुः	= of Raama your hus-
					band
उक्ताः	= were uttered	मया	= by me	विश्वासार्थम्	= to cause trust in you
अनघे देवि	= O the faultless	राघवः	= Raama	नयिता	= will take
	princess!				
त्वाम्	= you	इतः	= from here	अचिरात्	= within a short time.

'O Sita! I described the qualities of Raama, your husband, to cause trust in you. O the faultless princess! Raama will take you from here within a short time.'

एवम् विश्वासिता सीता हेतुभिः शोक कर्शिता । उपपन्नैः अभिज्ञानैः दूतम् तम् अवगच्छति ।। ५-३५-८४

एवम्	= thus	विश्वासिता	= inspired with confi- हेतुभिः = by logical reasons
			dence
सीत	= Sita	शोककर्शिता	= emaciated with grief अवगच्छति = could recognise
तम्	= him	दूतम्	= as a messenger
अभिज़्ज्नानैः	= clues serving as proof.		'

Thus inspired by confidence because of the above reasons, Sita emaciated with grief, by adequate clues served as proof.

अतुलम् च गता हर्षम् प्रहर्षेण तु जानकी । नेत्राभ्याम् वक पक्ष्माभ्याम् मुमोच आनन्दजम् जलम् ।। ५-३५-८५

जानकी	= Sita	गताच	= obtained	अतुलम्	= unequalled	
हर्षम्	= delight	मुमोच	= (She) released	जलम्	= tears	
आनन्दजम्	= of joy	नेत्राभ्याम्	= from her eyes	वक्रपक्ष्माभ्याम्	[= having curved e	ye
					lashes	
प्रहर्षेण	= with a thrill of delight.		'			

Sita obtained unequal delight. She released tears of joy from her eyes having curved eye-lashes, with a thrill of delight.

चारु तच् च आननम् तस्याः ताम्र शुक्क आयत ईक्षणम् । अशोभत विशाल अक्ष्या राहु मुक्त इव उडु राट् ।। ५-३५-८६

तत्	= that	वदनम् =	countenance	तस्याह्	= of that large eyed Sita
				विशलाक्ष्याः	
चारु	= who is beautiful	ताम्रशुक्कायतेक्षण ~~म~~ ्	whose eyes are red;	अशोभत	= is shining
			white and long		
उडुराडिव	= like a moon; the king	राहुमुक्तः =	liberated from Rahu		
	of stars		the demon.		

The countenance of that large-eyed Sita, who is beautiful, whose eyes are red white and long is shining like a moon, the king of stars liberated from Rahu the demon.

हनूमन्तम् किपम् व्यक्तम् मन्यते न अन्यथा इति सा । अथ उवाच हनूमान् ताम् उत्तरम् प्रिय दर्शनाम् ।। ५-३५-८७

सा	= Sita	मन्यते	= considered	हनुमन्तम्	= Hanuma
व्यक्तम्	= clearly	कपिम्	= as a monkey	न	= not
अन्यथा इति	= as otherwise	अथ	= thereafter	हनूमान्	= Hanuma
उत्तरम्	= replied	ताम्	= to her	प्रिय	= who is pleasant to the
उवाच				दर्शनाम्	sight.

Sita considered Hanuma clearly as a monkey and not otherwise. Thereafter Hanuma replied to her who is pleasant to the sight (as follows)

एतत्ते सर्वमाख्यातम् समाश्वसिहि मैथिलि । किम् करोमि कथम् वा ते रोचते प्रतियाम्यहम् ।। ५-३५-८८

मैथिलि	= O Sita!	एतत् सर्वम्	= All this	आख्यातम् = was told
ते	= to you	समाश्वसिहि	= be consoled indeed!	किम् = what
करोमि	= can I do?	कथम्वा	= how	रोचते = is it agreeable
ते	= for you?	अहम्	= I	प्रतियामि = am returning.

'O Sita! I told you indeed all this please be consoled. Tell me what I can do for you and also what is agreeable to you. I am going back now.'

हते असुरे सम्यति शम्ब सादने । कपि प्रवीरेण महर्षि चोदनात् । ततो अस्मि वायु प्रभवो हि मैथिलि । प्रभावतः तत् प्रतिमः च वानरः ।। ५-३५-८९

मैथिलि	= O Sita!	महर्षिचोदनात्	=	as provoked by the	कपिप्रवीणेन	=	by Ke	esari the va	aliant
				sages			monk	ey	
असुरे	= a demon	शम्बसादने	=	called shambasadana	हते सति	=	having	g been kille	d
सम्यति	= in battle	वानराः	=	I am monkey	वायुप्रभवः	=	born	through	the
		अस्मि					wind-	god	
प्रभावतः	= by his influence	तत्प्रतिमः	=	I am equal to the wind-					
				god.					

'O Sita! As provoked by the sages, Kesari, the valiant monkey killed a demon called Shambasadana in battle. I am a monkey born through wind-god and through his influence I am equal to the wind-god in strength.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पञ्चित्रंशः सर्गः ।।

Thus completes 35th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 434 ©देशराजु हनुमन्त राव

36 Sarga 36 - षड्निशः सर्ग

Hanuma Gives Seetha, The Signet Ring Sent By

Introduction -

Hanuma gives Sita, the signet ring sent by Raama through him in order to strengthen her confidence in Sita felt very happy to see the ring and praised Hanuma for his arrival to Lanka after having crossed the sea single handedly. She expresses her hope to Hanuma, saying that Raama, Lakshmana, Bharata and Sugreeva will come to Lanka with their armies so as to destroy Ravana, for her sake. Hearing Sita's words, Hanuma consoles Sita saying that Raama, Sugreeva and a host of monkeys will come to Lanka by crossing the ocean, so as to defeat Ravana and his army, with assurance that Raama will appear before her shortly.

भूय एव महातेजा हनूमान् मारुत आत्मजः । अब्रवीत् प्रश्रितम् वाक्यम् सीता प्रत्यय कारणात् ।। ५-३६-१

हनुमान्	= Hanuma	महातेजाः	= the highly energetic पवनात्मजः = son of win	d-god
सीताप्रश्रय	= with a reason to obtain	एव	= again अब्रवीत् = spoke	
कारणात्	confidence from Sita			
प्रश्रितम्	= modestly	वाक्यम्	= (the following) words:	

Hanuma, the highly energetic son of wind-god, with an inducement to obtain confidence from Sita, again modestly spoke the following words:

वानरो अहम् महाभागे दूतो रामस्य धीमतः । राम नाम अन्कितम् च इदम् पश्य देवि अन्गुलीयकम् ।। ५-३६-२

महाभागे	= O illustrious lady!	अहम्	=	I	वानरः	=	am a monkey
दूतः	= and a messenger	रामस्य	=	of Raama	धीमतः	=	the wise
देवि	= O princess!	पश्य	=	look at	इदम्	=	this
अङ्गुलीयकम्	= ring also	राम	=	marked with Raama's			
च		नामाण्कितम्		name.			

'O illustrious lady! I am a monkey and a messenger of the wise Raama. O princess! Look at this ring too, marked with Raama's name.'

प्रत्ययार्थम् तवानीतम् तेन दत्तम् महात्मना । समाश्वसिहि भद्रम् ते क्षीण दुह्ख फला हि असि ।। ५-३६-३

तव	= for the purpose of cre-	तेन दत्तम्	this ring given by महात्मना = the high sou	ıled man
प्रत्ययार्थम्	ating your confidence		Raama	
अनीतम्	= is brought	समाश्रसिहि	get consoled indeed ते भद्रम् = happiness to	o you!

Formatted by आकु 435 ©देशराजु हनुमन्त राव

'I brought this ring given by the high souled Raama, for the purpose of gaining your confidence. Get consoled indeed. Happiness to you! You are now free from the object of your grief.'

गृहीत्वा प्रेक्षमाणा सा भर्तुः कर विभूषणम् । भर्तारम् इव सम्प्राप्ता जानकी मुदिता अभवत् ।। ५-३६-४

गृहीत्वा	= taking	कर	=	that ring adorned by	प्रेक्षमाणा	=	and seeing (it)
		विभूषणम्		Raama's hand			
सा जानकी	= that Sita	अब्रवत्	=	became	मुदिता	=	glad
सम्प्राप्ता इव	= as though she reached	भर्तारम्	=	her husband.			

'I brought this ring given by the high souled Raama, for the purpose of gaining your confidence. Get consoled indeed. Happiness to you! You are now free from the object of your grief.'

चारु तत् वदनम् तस्याः ताम्र शुक्क आयत ईक्षणम् । अशोभत विशालाक्ष्या राहु मुक्त इव उडु राट् ।। ५-३६-५

ततः सा ह्रीमती बाला भर्तुः संदेश हर्षिता । परितुद्वा प्रियम् श्रुत्वा प्राशंसत महाकपिम् ।। ५-३६-६

तत्	= that	वदनम् = countenance	तस्याः = of that large-eyed Sita
			विशालाक्ष्याः
चारु	= which was charming	ताम्र = with red and white	अशोभत = shone
		शुक्कायतेक्षणम् eyes	
उडुराडिव	= like a moon the king of	राहुमुक्तः = liberated by Rahu the	ततः = then
	stars	demon	
सा बाला	= that young Sita	ਮਰ੍ਹੰ = gladdened by the mes-	ह्रीमती = became shy
		सम्देशहर्षिता sage of her husband	
सम्तुष्टा	= and becoming well-	कृत्वा = and talking	प्रियम् = delightful words
	pleased		
प्रशशम्स	= praised	महाकपिम् = Hanuma the great	
		monkey.	

The countenance of that large-eyed Sita, which appeared charming with red and white eyes shone like a moon the king of stars liberated by Rahu the demon. Then, that young Sita, gladdened by the message of her husband, became shy and message of her husband, became shy and well-pleased. Uttering delightful words, she praised Hanuma the great monkey (as follows):

विकान्तः त्वम् समर्थः त्वम् प्राज्ञः त्वम् वानर उत्तम । येन इदम् राक्षस पदम् त्वया एकेन प्रधर्षितम् ।। ५-३६-७

वानरित्तन	= O Hanuma the best of	येन त्वया	= by which you एकेन = singly	
	monkeys!			
इदम्	= this	राक्षस पदम्	= place infested by प्रधर्षितम् = is overpowered	
			demons	
त्वम्	= you as such	विक्रान्तः	= are valiant त्वम् = you	
समर्थः	= are competent	त्वम्	= you সাস: = are intelligent.	

'O Hanuma the best of monkeys! You have singly overpowered this place infested by demons. You are valiant. You are competent. You are intelligent.'

श्वत योजन विस्तीर्णः सागरो मकर आलयः । विक्रम श्राघनीयेन क्रमता गोष्पदी कृतः ।। ५-३६-८

क्रमता	= by you who have	विक्रम	= with your acclaimable	सागरः = the ocean
	crossed	श्राघनीयेन	gallantry	
शतयोजन	= having a width of one	मकरालयः	= and an asylum of	गोष्पदीकृतः = made it as a small pud-
विस्तीर्णः	hundred Yojanas		crocodiles	dle.

'You, with an acclaimable gallantry, crossed the ocean having a width of one hundred Yojanas and an asylum of crocodiles, making it as a small puddle.'

न हि त्वाम् प्राकृतम् मन्ये वनरम् वनर ऋषभ । यस्य ते न अस्ति सम्त्रासो रावणान् न अपि सम्भ्रमः ।। ५-३६-९

वानर्षभ	= O excellent of mon-	यस्य ते	= from whom you	नास्ति	= there is no
	keys!				
सम्त्रापः	= fear	रावणात्	= from Ravana	न	= nor
सम्भ्रमः अपि	= even bewilderment	न मन्ये	= I do not consider	त्वाम्	= you
प्राकृतम्	= as an ordinary	वानरम्	= monkey.		

'O excellent of monkeys! For you there is no fear nor even bewilderment from Ravana. Hence, I do not consider you as an ordinary monkey.'

अर्हसे च कपि श्रेष्ठ मया समिभभाषितुम् । यदि असि प्रेषितः तेन रामेण विदित आत्मना ।। ५-३६-१०

कपिश्रेष्ठ तेन रामेण	O the best of monkeys! by that Raama	असि यदि विदितात्मना		If you are who knows the nature	प्रेषितः अर्हसे	sent you are fit
				of his self		
समभाषितम्	= to talk well	मया	=	with me.		

'O the best of monkeys! If you are sent by that Raama, who knows the nature of his self, you are worthy of talking to me well.'

प्रेषियप्यति दुर्धर्षौ रामो न हि अपरीक्षितम् । पराक्रमम् अविज्ञाय मत् सकाराम् विरोषतः ।। ५-३६-११

दुर्घर्षः	= the indomitable	रामः	= Raama	rithout knowing
पराक्रमम्	= your enterprise	अपरीक्षितम्	= and without being न = m	nust not have sent
			tested प्रेषियप्यतिहि yo	ou
विशेषतः	= and especially	मत्सकाशम्	= to my presence.	

'The indomitable Raama must not have sent you indeed, especially to me, without knowing your enterprise and without testing you in advance.'

दिष्ट्या च कुशली रामो धर्म आत्मा धर्म वत्सलः । लक्ष्मणः च महातेजाः सुमित्र आनन्द वर्धनः ।। ५-३६-१२

रामः	= Raama	धर्मात्मा	= the righteous man	सत्य सन्गरः = who is true to his
				promise
लक्ष्मणश्च	= and Lakshmana	महातंजाः	of great splendour	सुमित्रानन्दवर्धन≔ who enriches the joy of
_				Sumitra
दिष्ट्या	<pre>= are fortunately</pre>	कुशली	= safe.	

'Raama the righteous man who is true to his promise and Lakshmana of great splendour who enriches the joy of Sumitra are fortunately safe.'

कुशली यदि काकुत्स्थः किम् नु सागर मेखलाम् । महीम् दहति कोपेन युग अन्त अग्निः इव उत्थितः ।। ५-३६-१३

काकुत्थ्सः	= If Raama is safe	कोपेन	= with anger	किम्	= why
कुशली यदि					
न दहति	= is he not scorching	महीम्	= the earth	सागर	= with ocean as its belt
	G			मेखलाम्	
उत्थितः	= like rising fire at the			,	
युगान्ताग्निरिव	end of the world.				

'If Raama is safe, with his anger why is he not scorching the earth with ocean as its belt, like rising fire at the end of the world?'

अथवा शक्तिमन्तौ तौ सुराणाम् अपि निग्रहे । मम एव तु न दुह्खानाम् अस्ति मन्ये विपर्ययः ।। ५-३६-१४

अथवा	= otherwise	तौ	= those two brothers Raama and Laksh-	शक्तिमन्तौ	= are having strength
निग्रहे मन्ये	in holding down I think	सुराणामपि नास्ति	mana = even the celestials = there is no	तु विपर्ययः	= but = end

मम = to my troubles indeed. दुखानामेव

'Otherwise, Raama and Lakshmana are capable of holding down even the celestials. But I think there is no end indeed to my troubles.'

कचिच् च व्यथते रामः कचिन् न परिपत्यते । उत्तराणि च कार्याणि कुरुते पुरुष उत्तमः ।। ५-३६-१५

न रामः	= Is not Raama getting	न परितप्यते	= is he not tormented	पुरुषोत्तमः	= Is Raama the best o
व्यथितः	perturbed?	कचित्	with grief?		men
कचित	•		<u> </u>		
कुरुते	= doing	कार्याणि	= actions	उत्तराणि	= to be done (to annihi
कुरुते	= doing	कार्याणि	= actions	उत्तराणि	= to be done (to a late his enemies'

'Is not Raama getting perturbed? Is he not tormented with grief? Is Raama the best of men now doing the right acts to annihilate the enemies?'

कचिन् न दीनः सम्भ्रान्तः कार्येषु च न मुह्यति । कचिन् पुरुष कार्याणि कुरुते नृपतेः सुतः ।। ५-३६-१६

नृपते सुतः	= is Raama the prince	न कचित्	= 1	not hopefully	दीनः	= miserable
सम्ब्रान्तः	= and confused?	नच मुह्यति	= 1	nor even mistaken	कार्येषु	= in his actions?
कचित्	= I hope he is doing	पुरुषकार्याणि	= ;	acts which require hu-		
कुरुते			1	man effort.		

'Is Raama the prince miserable and confused? Is he even mistaken in his actions? I hope he is doing all acts which require human effort.'

द्विविधम् त्रिविध उपायम् उपायम् अपि सेवते । विजिगीषुः सुहृत् किचन् मित्रेषु च परम् तपः ।। ५-३६-१७

परम्तपः	=	is Raama the annihila-	अपिसेवते	=	resorting to	द्विविधम्	=	the two strategies viz.
		tor of enemies				उपायम्		conciliatory and par-
								taking approaches
त्रिविधोपायमपि	Ŧ =	and even the three	सुहृत्	=	is he kind-hearted	मित्रेषु	=	to friends
		strategies viz. partak-	कचित्					
		ing sowing dissention						
		and open assault						
		-	विजगीषुः	=	with a wish to conquer			
					the enemies?			

'Is Raama the annihilator of enemies as per necessity resorting to the two strategies viz., conciliatory and partaking approaches and even the three strategies viz., partaking, sowing dissension and open assault? Is he

kind-hearted towards friends, with a wish to conquer the enemies?'

किचन् मित्राणि लभते मित्रैः च अपि अभिगम्यते । किचत् कल्याण मित्रः च मित्रैः च अपि पुरः कृतः ।। ५-३६-१८

कचित्	= Is he getting	मित्राणि	= friends?	अपि	= is he approached
ਲਮतੇ ਸਿੜੈ:	= by friends?	कल्यान	= I hope he is having	अभिगम्यते अपि	= and even honoured
(-1-1-1	- by frictions.	मित्रश्च	good friends	पुरस्कृतः	- and even nonoured
		कचित्			
मित्रैश्च	= by his friends?				

'Is he getting friends? Has he been approached for friendship by others? I hope he is having good friends and even so honoured by them.'

कचित् आशास्ति देवानाम् प्रसादम् पार्थिव आत्मजः । कचित् पुरुष कारम् च दैवम् च प्रतिपद्यते ।। ५-३६-१९

पार्थिवात्मजः	= is Raama the prince	आशास्ति	ishing for प्रसादम्	= the grace
		कचित्		
देवानाम्	= of gods?	कचित्	he (equally) aware पुरुषकार	দ্য = human endeavour
		प्रतिपद्यते		
अदैवम्च	= and the fate?			

'Is Raama the prince wishing the grace of the gods? Is he equally aware of the role of human endeavour and the role of fate?'

किचन् न विगत स्नेहो विवासान् मिय राघवः । किचन् माम् व्यसनात् अस्मान् मोक्षयिष्यति वानरः ।। ५-३६-२०

वानर	= O Hanuma!	राघवः	= Is Raama	न कचित् = n	ot hopefully
विगत स्नेहः	= losing affection	मयि	= in me	प्रवासात् = b	ecause of my staying
				a	way from home?
मोक्षयिष्यति	= will he release	माम्	= me	अस्मात् = fr	om this evil plight?.
कचित्				व्यसनात्	

'O Hanuma! Is Raama not losing affection in me because of my staying away from home? Will he release me from this evil predicament?'

सुखानाम् उचितो नित्यम् असुखानाम् अनूचितः । दुह्खम् उत्तरम् आसाद्य कचित् रामो न सीदिति ।। ५-३६-२१

राघवः	= Raama	उचितः	= who is habituated	नित्यम्	= always
सुखानाम्	= to pleasures	अनौचितः	= and not habituated	असुखानाम्	= to pains

Formatted by आकु 440 ©देशराजु हनुमन्त राव

न सी	दति	=	not hopefully sinking	आसाद्य	= by obtaining	उत्तरम्	= a great
कचित्			into despondency				
द:खम		=	pain?				

'Is Raama, who is habituated always to pleasures and not habituated to pains, not sinking into despondency by now getting this great pain?'

कौसल्यायाः तथा कचित् सुमित्रायाः तथैव च । अभीक्ष्णम् श्रूयते कचित् कुशलम् भरतस्य च ।। ५-३६-२२

अभीक्ष्णम्	= are you constantly	कुशलम्	= the news of safety	कौसल्याः	= of Kausalya
शूयते	hearing				
कचित्					
तथा	= and	सुमित्रायाः	= of Sumitra	तथैव च	= and
भरतस्य	= of Bharata?			•	

'Are you constantly hearing the news of safety of Kausalya, Sumitra and Bharata?'

मन् निमित्तेन मान अर्हः किचत् शोकेन राघवः । किचन् न अन्य मना रामः किचन् माम् तारियष्यिति ।। ५-३६-२३

राघवः	= is Raama	मानार्हः	worthy of honour किचत्	= suffering from pain
			शोकेन	
मन्निमित्तेव	= just because of me	रामः	is not Raama अन्यमना	= having his mind fixed
		कचित्		on something else
कचित्	= and will he liberate	माम्	me?.	
तारियष्यति				

'Is Raama worthy of honour, suffering from pain just because of me? Will he liberate me from my sorrow, without fixing his mind on something else?'

कचित् अक्षाउहिणीम् भीमाम् भरतो भ्रातृ वत्सलः । ध्वजिनीम् मन्त्रिभिः गुप्ताम् प्रेषयिष्यति मत् कृते ।। ५-३६-२४

भरतः	= I hope Bharata hav-	मत्कृते	= for my sake	ध्वजिनीम्	= an army furnished
भ्रातृवत्सलः	ing a brotherly affec-				with banners
कचित्	tion will send				
प्रेषयिष्यति					
गुप्ताम्	= guarded	मन्त्रिभिः	= by the ministers	अक्षौहिणीम्	= consisting of ten aniki-
					nis or 21870 elephants;
					21870 chariots; 65610
					horses and 109350
					foot-soldiers
भीमम्	= and terrific.			1	

'I hope Bharata, having a brotherly affection, will send for my sake, an army furnished with banners, guarded by the ministers, consisting of ten anikinis (21870 elephants, 21870 chariots, 65610 horses and 109350 foot soldiers) which were terrific in appearance.'

वानर अधिपतिः श्रीमान् सुग्रीवः कचित् एष्यति । मत् कृते हरिभिः वीरैः वृतो दन्त नख आयुधेः ।। ५-३६-२५

श्रीमान्	= the glorious	सुग्रीवः	= Sugreeva	वानराधिपतिः	= the Lord of monkeys
एष्यति	= will indeed come	मत्कृते	= for my sake	वृतः	= along with
कचित्					
वीरैः	= the valiant	हरिभिः	= monkeys	दन्त	= with their tusks and
				नखायुधैः	nails as weapons.

'The glorious Sugreeva the lord of monkeys will indeed come for my sake along with his valiant monkeys, who have their tusks and nails as their weapons.'

किच्च च लक्ष्मणः शूरः सुमित्रा आनन्द वर्धनः । अस्त्रवित् शर जालेन राक्षसान् विधमिष्यति ।। ५-३६-२६

लक्ष्मणः	= Lakshmana	शूरः	=	the strong man	सुमित्रानन्दवर्धनः	who augments the joy
						of Sumitra
अस्त्रवित्	= and who is an expert in	कचित्	=	will indeed destroy	राक्षसान् =	the demons
	weaponry	विधमिष्यति				
शरजालेन	= by the multitude of his				'	
	arrows.					

'Lakshmana, the strong man, who augments the joy of Sumitra and who is an expert in weaponry, will indeed destroy the demons by the multitude of his arrows.'

रौद्रेण किचत् अस्त्रेण रामेण निहतम् रणे । द्रक्ष्यामि अल्पेन कालेन रावणम् ससुहृज् जनम् ।। ५-३६-२७

अल्पेन	= within a short time	द्रक्ष्यामि	= I hope to see	रावणम्	= Ravana
कालेन		कचित्			
निहतम्	= killed	ससुहृज्जनम्	= along with his com-	रणे	= in the battle-field
			panions		
रौद्रेण अस्त्रेण	= by terrific weapons	ज्वलता	= burning brightly.		

'Within a short time, I hope see Ravana killed along with his companions in the battle-field by terrific weapons burning brightly.'

किचन न तद्त् हेम समान वर्णम् । तस्य आननम् पद्म समान गन्धि । मया विना शुष्यति शोक दीनम् । जल क्षये पद्मम् इव आतपेन ।। ५-३६-२८

तत्	= that	आननम्	=	face	तस्य		=	of Raama
हेम समान	= with the complexion	पद्म	=	and the fragrance of a	शोक व	दीनम्	=	may be looking miser-
वर्णम्	of gold	समानगन्धि		lotus				able grief
मया विना	= as bereft of me	जलक्षये	=	and dehydrated	न	शुष्यति	=	I hope it is not parched
					केचित	Ţ		
आतपेन	= by sun	पद्ममिव	=	like a lotus.				

'That face of Raama with its golden and with the fragrance of a lotus may be looking miserable as bereft of me and getting dehydrated too. I hope it is not parched by the sun, like a louts.'

धर्म अपदेशात् त्यजतः च राज्याम् । माम् च अपि अरण्यम् नयतः पदातिम् । न आसीत् व्यथा यस्य न भीः न शोकः । कचित् स धैर्यम् हृदये करोति ।। ५-३६-२९

		1		
यस्य	= which Raama	त्यजतः	= left	राज्यम् = the kingdom
धर्मापदेशात्	= as an indication of his	यस्य	= to whom	नासीत् = there was neither dis-
	righteousness			व्यथा turbance
न भीः	= nor fear	न शोकः	= nor sorrow	माम् चापि = even while taking me
				नयतः
अरण्यम्	= to the forest	पदातिम्	= by foot	सः = such Raama
करोति	= is hopefully maintain-	धैर्यम्	= boldness	हृद्ये = in is heart.
कचित्	ing			

'Which Raama left the kingdom as an indication of his righteousness and to whom there was neither disturbance nor fear nor sorrow even while taking me to the forest by foot, I hope that the same Raama is maintaining boldness in his heart.'

न च अस्य माता न पिता न च अन्यः न । स्नेहात् विशिष्टो अस्ति मया समो वा । तावद्त् हि अहम् दूत जिजीविषेयम् । यावत् प्रवृत्तिम् शृणुयाम् प्रियस्य ।। ५-३६-३०

अस्य	= to Raama	स्नेहात्	= in the matter of affect	- न माता	= neither his mother
			tion		
न पिता	= nor his father	नास्ति अन्यः	= nor any body else	समोवा	= is equal or
विशिष्टः	= more	मया	= than me	दूत	= O Hanuma the mes-
					senger!
अहम्	= I	जिजीविषेयम्	= wish to survive	यावत्	= as long as
				तावत् तु	

श्रुणुयाम्	= I hear	प्रवृत्तिम्	= the activity priyasya	=	of
					my
					beloved.

'To Raama, in the matter of affection, neither his mother nor his father nor any body else is equal to or more than me. O Hanuma the messenger! I wish to survive only as long as I hear the activity of my beloved.'

इति इव देवी वचनम् महाअर्थम् । तम् वानर इन्द्रम् मधुर अर्थम् उत्तवा । श्रोतुम् पुनः तस्य वचो अभिरामम् । राम अर्थ युक्तम् विरराम रामा ।। ५-३६-३१

उत्तवा	= uttering	इतीव	= thus	महार्थम्	= the greatly meaningful
मधुरार्थम्	= and sweetly worth-	वचनम्	= words	रामा	= Sita
	while				
देवी	= the princess	विरराम	= kept abstained from	श्रोतुम्	= so as to hear
			talking		
पुनः	= again	तस्य	= his	अभिरामम्	= delightful
वचः	= words	रामार्थ	= containing matter per-		
		युक्तम्	taining to Raama.		

Uttering thus those greatly meaningful and sweetly worthwhile words, Sita the princess further abstained from talking so as to hear Hanuma's delightful words describing the matters pertaining to Raama.

सीताया वचनम् श्रुत्वा मारुतिः भीम विक्रमः । शिरसि अञ्जलिम् आधाय वाक्यम् उत्तरम् अबवीत् ।। ५-३६-३२

श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the word	सीतायाः	= of Sita
मारुतिः	= Hanuma	भीम विक्रमः	of terrific prowess	आधाय	= keeping
अङ्गलिम्	= his joined palms	शिरसि	= on his head	अब्रवीत्	= spoke
वाक्यम्	= (the following) words	उत्तरम्	= in reply.		

Hearing Sita's words, Hanuma of terrific prowess, keeping his joined palms on his head, spoke the following words in reply.

न त्वाम् इहस्थाम् जानीते रामः कमल लोचनः । तेन त्वामिहस्थाम् जानीते रामः कमललोचने ।। ५-३६-३३

कमल लोचने	= O Sita having lotus-	रामः	= Raama	न जानीते	= does not know
	eyes!				
त्वाम्	= that you	इहस्थाम्	= are here	तेन	<pre>= for that reason</pre>
त्वाम्	= he did not take your	आशु	= soon	पुरन्दरः इव	= as Indra the destroyer
नानयति	back				of strong-holds
शचीम्	= did not take you back	आशु	= soon	पुरन्दरः इव	= as Indra the destroyer
					of strong-holds

'O Sita having lotus eyes! Raama does not know that you are here. For that reason, he did not take you back soon, as Indra the destroyer of strong holds did not take back Sachi, his wife.'

श्रुत्वा एव तु वचो मह्मम् क्षिप्रम् एष्यित राघवः । चमूम् प्रकर्षन् महतीम् हरि ऋष्क गण सम्कुलाम् ।। ५-३६-३४

श्रुत्वैव तु	= soon after hearing	मम	= my	वचः	= words
राघवः	= Raama	एष्यति	= will come	क्षिप्रम्	= soon
प्रकर्षन्	= drawing forth	महतीम्	= a large	चमूम्	= army
हरि ऋक्षगण	= consisting of a multi-				
सम्कुलाम्	tude of monkeys and				
	bears.				

'Soon after hearing my words, Raama will come soon, drawing forth a large army, consisting of a multitude of monkeys and bears.'

विष्टम्भयित्वा बाण ओघैः अक्षोभ्यम् वरुण आलयम् । करिष्यति पुरीम् लन्काम् काकुत्स्थः शान्त राक्षसाम् ॥ ५-३६-३५

काकुत्थ्सः	= Raama	विष्टम्भयित्वा	=	will paralyse	अक्षोभ्यम्	=	the imperturbable
वरुणालयम्	= ocean	बाणौघैः	=	with his flood of ar-	करिष्यति	=	and make
				rows			
लन्काम्	= the city of Lanka	शान्त	=	extinguished of			
पुरिम्		राक्षसाम्		demons.			

'Raama will paralyze the imperturbable ocean with his flood of arrows and make the City of Lanka extinguished of demons.'

तत्र यदि अन्तरा मृत्युः यदि देवाः सह असुराः । स्थास्यन्ति पथि रामस्य स तान् अपि वधिष्यति ।। ५-३६-३६

मृत्युः यदि	= If the goddess of Death	सहासुराः	= along with demons	देवाः	= or celestials
स्थास्यन्ति	= stand firmly	अन्तरा	= in the middle	पथि	= of the way
रामस्य	= of Raama	तत्र	= at that time	सः	= he
वधिष्यति	= will kill	तानपि	= them also.		

'If the goddess of Death along with demons or celestials stand firmly in the way of Raama at that time, he will kill them also.'

तव अदर्शनजेन आर्ये शोकेन स परिष्ठुतः । न शर्म लभते रामः सिम्ह अर्दित इव द्विपः ।। ५-३६-३७

आर्ये	= O noble lady!	परिप्रुतः	= being full of	शोकेन	= grief
तव	= caused by your non-	सः रामः	= that Raama	ਜ ਲਮਰੇ	= is not obtaining
अदर्शनजेन	appearance				
शर्म	= happiness	द्विपः इव	= like an elephant	सिम्हार्दितः	= tormented by a lion.

'O noble lady! Being full of grief caused by your non-appearance, that Raama is not obtaining happiness, like an elephant tornmented by a lion.'

दर्दरेण च ते देवि शपे मूल फलेन च । मलयेन च विन्ध्येन मेरुणा मन्दरेण च ।। ५-३६-३८

यथा सुनयनं वल्गु बिम्बौष्ठं चारुकुण्डलम् । मुखं द्रक्ष्यसि रामस्य पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।। ५-३६-३९

<u> </u>	= O Sita the princess!	शपे	= I swear and tell	ते	= you
_र मलयेनच	= by Malya Mountain	विन्ध्येन	= by Vindhya mountain	 मेरुणा	= by Meru mountain
दुर्दुरेण	= by Dardura Mountain	मूलफलेन	= by our food of roots	यथा	= that
			and fruits		
द्रक्ष्यसि	= you will see	रामस्य	= Raama's	मुखम्	= face
सुनयननम्	= having good eyes	वल्गु	= handsome	बिम्बोष्टम्	= having lips with the
					colour of a bright-red
					gourd (fruit of Mo-
					mordica monodelpha)
चारु दर्शनम्	= with a charming look	उदितम्	= like a rising full moon.		_
		पूर्णचन्द्रमिव			

'O Sita the princess! I swear and tell you by the mountains Malaya, Vindhya, Meru and Dardura as well as by our staple food of roots and fruits, that you will soon see Raama's face, having good eyes, handsome, having lips with the colour of a bright-red gourd (fruit of Momordica monodelpha) and with its charming look like a rising full moon.'

क्षिप्रं द्रक्ष्यसि वैदेहि रामं प्रस्रवणे गिरौ । शतकतुमिवासीनं नाकपृष्ठस्य मूर्धनि ।। ५-३६-४०

वैदेहि	= O Sita!	द्रक्ष्यसि	=	you will see	क्षिप्रम्	=	soon
रामम्	= Raama	प्रस्नवणे गिरौ	=	on Prasravana Moun-	शतकतुम्	=	like Indra the Lord of
				tain	इव		celestials
आसीनम्	= seated	मूर्धनि	=	on the back	नागराजस्य	=	of Airavatha the chief
							of elephants.

'O Sita! You will see soon Raama on the Prasravana mountain, like Indra the Lord of celestials seated on the back of Airavata, the chief of elephants.'

न मांसं राघवो भुङ्के न चापि मधुसेवते । वन्यं सुविहितं नित्यं भक्तमश्नाति पञ्चमम् ।। ५-३६-४१

राघवः	= Raama	न भुण्के	= is not eating	
न सेवते	not indulging in	मधुचापि	= even spirituous liquor नित्यम् = everyday	
पङ्गमम्	= in the evening	अश्नाति	= he is eating	
वन्यम्	= existing in the forest	सुविहितम्	= well-arranged (for	
			him).	

'Raama is not eating meat, nor indulging even in spirituous liquor. Everyday, in the evening, he is eating the food existing in the forest, well arranged for him.'

न एव दंशान् न मशकान् न कीटान् न सरी सृपान् । राघवो अपनयेत् गत्रात् त्वत् गतेन अन्तः आत्मना ।। ५-३६-४२

अन्तरात्मना	= with his mind	त्वद्गतेन	= directed towards you	राघवः	= Raama
नैव	= is not driving away	दम्शान्	= forest-flies	गात्रात्	= from his body
अपनयेत्					
न मशकान्	= nor mosquitoes	न कीटान्	= nor insects	न सरीसृपान्	= nor reptiles.

'With his mind wholly devoted to you, Raama is not even driving away forest-flies from his body, nor mosquitoes nor insects nor reptiles from his body.'

नित्यम् ध्यान परो रामो नित्यम् शोक परायणः । न अन्यच् चिन्तयते किंचित् स तु काम वशम् गतः ।। ५-३६-४३

रामः	= Raama	नित्यम्	= is always	ध्यानपरः	= thoughtful
नित्यम्	= and is always	शोकपरायणः	= engaged in sorrow	सः	= He
काम	= is enamoured with the	नचिन्तयति	= and thinks of nothing		
वशान्गतः	god of love	अन्यत्	else.		
		किम्चित्			

'Raama always cogitates on something or the other. He is forever engaged in sorrow. He is enamoured with the god of love and thinks of nothing else.'

अनिद्रः सततम् रामः सुप्तो अपि च नर उत्तमः । सीतेति मधुराम् वाणीम् व्याहरन् प्रतिबुध्यते ।। ५-३६-४४

रामः	= Raama	सततम्	= always	अनिद्रः	= does not have sleep
सुप्तोऽपि	= even if that best of men	प्रति बुध्यते	= he keeps awake	व्याहरन्	= uttering
नरोत्तमः	sleeps				
मधुराम्	= the sweet	वाणीम्	= words	सीतेति	= 'lo! Behold! Sita!'

'Raama mostly does not have sleep. Even if that best of men sleeps, he keeps awake uttering sweet words like 'lo! Behold! Sita!'

दृष्ट्वा फलम् वा पुष्पम् वा यच् च अन्यत् स्त्री मनो हरम् । बहुशो हा प्रियेति एवम् श्वसन् त्वाम् अभिभाषते ।। ५-३६-४५

द्य	= seeing	फलम्वा	= a fruit	पुष्पम् वा	= or a flower
यद्वा	= or	सुमनोहरम्	= any other beautiful ob-	भिभाषते	= he recollects and says
		अन्यत्	ject		
त्वाम्	= about you	ह प्रियेत्येवम्	= 'O Beloved!' बहुशः	=	many
					times
श्वसन्	= and breathes a sigh.		'		

'When he happens to see a fruit or a flower or any other beautiful object, he recollects of you and says 'O beloved!' many times and breathes a sigh.'

स देवि नित्यम् परितप्यमानः । त्वाम् एव सीतेति अभिभाषमाणः । धृत व्रतो राज सुतो महात्मा । तव एव लाभाय कृत प्रयत्नः ।। ५-३६-४६

देवि	= O Sita the princess!	सः	=	Raama that	महात्मा	=	magnanimous prince
					राजसुतः		
नित्यम्	= is always	परितप्यमानः	=	lamenting	अभिभाषमाणः	=	speaking
त्वामेव	= about you alone	सीतेति	=	thus recollecting Sita	धृतव्रतः	=	being firm in his vow
				Sita!			
कृत प्रयतः	= he makes effort	तवलाभायैव	=	to find you alone.			

'O Sita the princess! Raama the magnanimous prince is always lamenting, speaking just about you, recollecting 'Sita, Sita!'. Being firm in his vow, he makes effort to find you only.'

सा राम सम्कीर्तन वीत शोका । रामस्य शोकेन समान शोका । शरन् मुखेन अम्बुद शेष । निशा इव वैदेह सुता बभूव ।। ५-३६-४७

सा	= that	वैदेहसुता	=	Sita	समान शोका	=	who has the same
							amount of grief
रामस्य	= as that of Raama	बभूव राम	=	became worn out of	निशेव	=	like a night
शोकेन		सम्कीर्तन		grief on hearing the			
		वीत शोका		adoration of Raama			
साम्बुद शेष	= with moon obscured	शरन्मुखे	=	at the beginning of au-			
चन्द्रा	by the remnant clouds			tumn.			

'That Sita, who has the same amount of grief as that of Raama, became worn out of her grief upon hearing the adoration of Raama, like a night with the moon obscured by the remnant clouds at the commencement of autumn.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षट्गिशः सर्गः ।।

Thus completes 36th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

37 Sarga 37 - सप्तत्रिंशः सर्ग

Seetha Was Both Delighted And Depressed

Introduction -

Sita was both delighted and depressed respectively on hearing Raama's episode from Hanuma and Raama's overwhelmed sorrow caused by his dissociation from her. She beseeches Hanuma to arrange for Raama's arrival to Lanka to meet her within two months, the period remaining out of the time-limit for her survival given by Ravana. Hanuma consoles Sita, saying that Raama would surely come to see her. He also offers Sita to carry her on his back to Raama's presence at Prasravana Mountain. Looking to the small size of Hanuma's body Sita doubts his capability to do it. Then, Hanuma assumes a gigantic form, so as to inspire confidence in Sita. However, explaining various reasons, Sita declines to go with him and requests Hanuma to bring her husband to Lanka.

सा सीता तत् वचनम् श्रुत्वा पूर्ण चन्द्र निभ आनना । हनूमन्तम् उवाच इदम् धर्म अर्थ सहितम् वचः ।। ५-३७-१

श्रुत्वा	= hearing	हनूमन्तम्	= Hanuma's words सा = that
सीता	= Sita	पूर्णचन्द्र	= with her face resem- उवाच = spoke
		निभानना	bling the full moon
इदम्	= these	वचः	= words धर्मार्थसहितम् = supported by justice
			and utility
हनूमन्तम्	= to Hanuma.		•

Hearing Hanuma's words, Sita whose face resembled the full moon, spoke the following words braced with justice and utility, to Hanuma.

अमृतम् विष संसृष्टम् त्वया वानर भाषितम् । यच् च न अन्य मना रामो यच् च शोक परायणः ।। ५-३७-२

वानर	= O Hanuma!	भाषितम्		the words spoken	त्वया	= by you
नागर		***************************************		-		<i>y y</i>
रामः	= (that) Raama	अन्यमनाः न	=	is not having any other	शोक	= and is fully over-
		इति यत्		thoughts	परायणः इति	whelmed by sorrow
					च यत्	
अमृतम्	= (are like) ambrosia	विष	=	filled with poisons.		
		सम्सृष्टम्				

'O Hanuma! The words spoken by you viz. that Raama is not having any other thoughts (than on me) and is fully overwhelmed by sorrow are like ambrosia mixed with poisons.'

Formatted by आकु 450 ©देशराजु हनुमन्त राव

ऐश्वर्ये वा सुविस्तीर्णे व्यसने वा सुदारुणे । रज्ज्वा इव पुरुषम् बद्धा कृत अन्तः परिकर्षति ।। ५-३७-३

कृतान्तः	= destiny	परिकर्षति	=	drags out	पुरुषम्		=	a m	an	
सुविस्तीर्णे	= into a very extensive	अतिदारुणे	=	or into a very dreadful	रज्ज्वा	बद्धा	=	as	(dragged	out)
ऐश्वर्यवा	fortune	व्यसने वा		adversity	इव			bou	nd with rope	es.

'Destiny drags out a man into a very extensive fortune or into a very dreadful adversity, as if being dragged, tied with ropes.'

विधिः नूनम् असम्हार्यः प्राणिनाम् स्रवग उत्तम । सौमित्रिम् माम् च रामम् च व्यसनैः पश्य मोहितान् ।। ५-३७-४

	= O Hanuma the best of	प्राणिनाम्	= for living beings	विधिः	= destiny
	monkeys!				
नूनम्	= is surely	असम्हार्यः	= irresistible	पश्य	= see
सौमित्रिम्	= Lakshmana	माम्च	= myself	रामम्च	= and Raama
मोहितान्	= are bewildered	व्यसनैः	= by misfortunes.		

'O Hanuma the best of monkeys! For living beings, destiny is surely irresistible. See how Lakshmana, myself and Raama are baffled by misfortunes.'

शोकस्य अस्य कदा पारम् राघवो अधिगमिष्यति । प्रवमानः परिश्रान्तो हत नौः सागरे यथा ।। ५-३७-५

कदा	= when	राघवः	= will Raama	परिश्रान्तः = as a thoroughly fa-
				यथा tigued man
प्रवमानः	= swimming	हतनौः	= having his ship	सागरे = in (the middle of) the
			wrecked	sea
अधिगमिष्यति	= indeed reach	पारम्	= the end	अस्य = of this grief?
				शोकस्य

'When will Raama reach the end of this grief any more than a thoroughly fatigued man, having suffered a ship wreck is swimming in the middle of the sea?'

राक्षसानाम् क्षयम् कृत्वा सूद्यित्वा च रावणम् । लन्काम् उन्मूलिताम् कृत्वा कदा द्रक्ष्यित माम् पतिः ।। ५-३७-६

कदा	= when	द्रक्ष्यति पतिः	= will my husband see	माम्	= me
वधम् कृत्वा	after annihilation	राक्षसाम्	= of demons	सूद्यित्वा	= killing
रावणम् च	= Ravana too	कृत्वा	= and making	लङ्काम्	= the city of Lanka
उन्मूलिताम्	= debacled?'		,	'	

Formatted by आकु 451 ©देशराजु हनुमन्त राव

'When will my husband see me, after annihilation of the demons, killing of Ravana and making the City of Lanka debacled?.'

स वाच्यः सम्त्वरस्व इति यावत् एव न पूर्यते । अयम् सम्वत्सरः कालः तावद्त् हि मम जीवितम् ।। ५-३७-७

यावदेव	= till	अयम्	= this	सम्बत्सर	= period of one year
				कालः	
न पूर्यते	= is not completed	सः	= that Raama	वाच्यः	= is to be told
सम्त्वरस्वेति	= to make haste	मम	= (since) my	जीवितम्	= survival
ताविद	= will indeed be till that			•	
	time.				

'Till the current period of one year is not completed, that Raama is to be told to make haste to save me; since my life will be lasting till such time only.'

वर्तते दशमो मासो द्वौ तु शेषौ प्लवम्गम । रावणेन नृशंसेन समयो यः कृतो मम ।। ५-३७-८

प्रवङ्गम	= O Hanuma!	यः	= In that	समयः	= time
** *		1111			
कृतः	= given	मम	= to me	नृशम्सन	= by the cruel RavanaH
				रावणंन	
दशमः	= the tenth	मासः	= month	वर्तते	= is running
द्वौ तु	= only two months	शेशौ	= are left.		

'O Hanuma! Out of the time-limit given to me by the cruel Ravana for my survival, the tenth month is now running. Only two months are left out.'

विभीषणेन च भ्रात्रा मम निर्यातनम् प्रति । अनुनीतः प्रयत्नेन न च तत् कुरुते मतिम् ।। ५-३७-९

 अનુનીતઃ	= (even if) humbly en-	प्रयत्नेन	with continued exer- विभीषणेन	= by Vibhishana
	treated		tion	
bhraatraa	= his brother	मम निर्यातनम् प्रति	about my giving back अ कुरुते	= (Ravana) is not mak- ing up
मतिम्	= his mind	तत्	in that matter.	

'Even when humbly entreated with continued exertion by Vibhishana his brother about my restoration (to Raama), Ravana is not making up his mind to do so.'

मम प्रतिप्रदानम् हि रावणस्य न रोचते । रावणम् मार्गते सम्ख्ये मृत्युः काल वशम् गतम् ।। ५-३७-१०

मम प्रति	= my restoration	न रोचते	= is not agreeable	रावणस्य	= to Ravana
प्रदानम्					
सम्ख्ये	= In the battle	मृत्युः	= death	मार्गते	= is seeking
रावणम्	= for Ravana	काल	= who has become sub-		
		वशम्गतम्	ject to the power of		
			time.		

'My restoration is not agreeable to Ravana. In the battle, death lies in wait for Ravana, who has become subject to the power of Time.'

ज्येष्ठा कन्या अनला नम विभीषण सुता कपे । तया मम एतत् आख्यातम् मात्रा प्रहितया स्वयम् ।। ५-३७-११

कपे	= O Hanuma!	नला	= Nala ज्येष्ठा = the eldest	
कन्या	= maiden	विभीषण	= daughter of Vibhis- प्रहितया = sent	
		सुता	hana	
स्वयम्	= personally	तया	= by her मात्रा = mother	
आख्यातम्	= told	मम	= me इदम् = this.	

'O Hanuma! Nala, the eldest maiden daughter of Vibhishana, when she was sent personally to me by her mother, told me about this.'

आशंस इति हरि श्रेष्ठ क्षिप्रम् माम् प्राप्स्यते पतिः । अन्तः आत्मा हि मे शुद्धः तस्मिन् च बहवो गुणाः ।। ५-३७-१२

हरिश्रेष्ठ	= O Hanuma the excel-	पतिः	= Raama; my husband	असम्शयम्	= without doubt
	lent of monkeys!				
प्रापस्यसि	= will obtain	माम्	= me	क्षिप्रम्	= soon
मे	= My	अन्तरात्माच	= heart	शुद्धः	= is pure
तस्मिम्श्र	= In that Raama also	बहवः	= (there are) many	गुणाः	= good qualities.

'O Hanuma the excellent of monkeys! Raama, my husband, will soon regain me without any doubt. Because my heart is pure and in Raama also, there are many good qualities existing.'

उत्साहः पौरुषम् सत्त्वम् आनृशंस्यम् कृतज्ञता । विक्रमः च प्रभावः च सन्ति वानर राघवे ।। ५-३७-१३

वानर	= O Hanuma!	राघवे	= In Raama	उत्साहः	= perseverance
परुषम्	= manliness	सत्त्वम्	= courage	अनृशम्स्यम्	= non-mischievousness
कृतञता	= gratitude	विक्रमश्च	= prowess	प्रभावश्च	= and energy
सन्ति	= are there.			·	

'O Hanuma! In Raama are figured, pesseverence, manliness, courage, non-mischievousness, gratitude, prowess and energy.'

चतुर्दश सहस्राणि राक्षसानाम् जघान यः । जन स्थाने विना भ्रात्रा शतुः कः तस्य न उद्विजेत् ।। ५-३७-१४

यः	= which Raama	विनाभ्रात्रा	= without the help	जनस्थाने = in Janastha	na part of
			of Lakshmana his	the forest	
			brother		
कः	= which	शत्रुः	= adversary	नोद्विजेत् = will not hav	e fear
तस्य	= of such Raama?				

'Which Raama, who without the help of Lakshmana his brother, killed fourteen thousand demos in Janasthana (part of the forest), what adversary will not have fear of such a man?'

न स शक्यः तुलयितुम् व्यसनैः पुरुष ऋषभः । अहम् तस्य अनुभावज्ञा शकस्य इव पुलोमजा ।। ५-३७-१५

सः	= that Raama	पुरुषर्षभः	= the excellent of men	न शक्यः	= is not compelled
तुलयितुम्	= to be moved	व्यसनैः	= by troubles	अहम्	= I
प्रभावञा	= know the energy	तस्य	= of Raama	पुलोमजा	= as Shachi the wife of
					Indra
शकस्येव	= (knows) of Indra the			'	
	Lord of celestials.				

'Raama, the excellent among men, is not compelled to be moved by troubles. I now well the energy of Raama, as Shachi the wife of Indra knows the energy of Indra the Lord of celestials.'

शर जाल अंशुमान् शूरः कपे राम दिवा करः। शत्रु रक्षोमयम् तोयम् उपशोषम् नियष्यति।। ५-३७-१६

कपे	= O Hanuma!	शूरः	= the powerful	राम	= Raama like the sun
				दिवाकरः	
शर	= with his multitude of	नयिष्यति	= will get	तोयम्	= the water
जालाम्शुमान्	ray-like arrows				
शत्रुरक्षौ	= of adversaries as	उपशोषम्	= dried up.		
अयम्	demons				

'O Hanuma! The powerful Raama like the sun, with his multitude of ray-like arrows, will dry up the water in the form of hostile adversaries.'

इति सम्जल्पमानाम् ताम् राम अर्थे शोक कर्शिताम् । अश्रु सम्पूर्ण वदनाम् उवाच हनुमान् कपिः ।। ५-३७-१७

कपिः	= Hanuma	उवाच = spoke	वचनम् = (the following) words
ताम्	= to Sita	सम्जल्पमानम् = who was talking	इति = thus
शोक	= who was emaciated	रामर्थे = for Raama	अश्रुसम्पूर्णनयनाम् and with her eyes full
कर्शित	गम् with grief		of tears.

Hanuma spoke the following words to Sita, who was thus talking with grief for Raama and with her eyes full of tears.'

श्रुत्वा एव तु वचो मह्मम् क्षिप्रम् एष्यति राघवः । चमूम् प्रकर्षन् महतीम् हरि ऋक्ष गण सम्कुलाम् ।। ५-३७-१८

श्रुत्वैव	= soon after hearing	मम	= my	वचः	= words
राघवः	= Raama	क्षिप्रम्	= will soon	एष्यति	= come
प्रकर्षन्	= engaging	महतीम्	= a great	चमूम्	= army
हर्यृक्षगुण	= comprising a multi-				
सम्कुलाम्	tude of monkeys and				
	bears.				

'Soon after hearing my words, Raama will soon come, engaging a great army comprising of a multitude of monkeys and bears with him.'

अथवा मोचियष्यामि ताम् अद्य एव हि राक्षसात् । अस्मात् दुह्खात् उपारोह मम पृष्ठम् अनिन्दिते ।। ५-३७-१९

वरानने	= O Sita with a charming	अथवा	=	Or rather	मोचियष्यामि	=	I shal relieve
	face!						
त्वाम्	= you	अस्मात्दुःखात्	=	from this grief	अद्यैव	=	now itself
अनिन्दिते	= O irreproachable lady!	उपारोह	=	Ascend	मम पृष्ठम्	=	my back.

'O Sita with a charming face! Or rather, I shall relieve you from this grief now itself. O irreproachable lady! Ascend my back. I shall take you to Raama.'

त्वम् हि पृष्ठ गताम् कृत्वा सम्तरिष्यामि सागरम् । शक्तिः अस्ति हि मे वोढुम् लन्काम् अपि सरावणाम् ।। ५-३७-२०

त्वाम् पृष्ठ	=	I shall cause you sit on	सम्तरिष्यामि	=	and cross	सागरम्	=	the ocean
गताम् कृत्वा		my back						
मे	=	to me	शक्तिः अस्ति	=	there is indeed capac-	वोढुम्	=	to carry
			हि		ity			
लङ्काम् अपि	=	Lanka too	सरावणम्	=	along with Ravana.			

'I shall cause you sit on my back and cross the ocean. I have indeed capacity to carry even Lanka together with Ravana.'

अहम् प्रस्नवणस्थाय राघवाय अद्य मैथिलि । प्रापयिष्यामि शकाय हव्यम् हुतम् इव अनलः ।। ५-३७-२१

मैथिलि	=	O Sita!	अद्यैव	=	now itself	अहम्	=	I	
प्रापयिष्यामि	=	shall cause you to at-	राघवाय	=	Raama	प्रस्रवणस्थाय	=	who is stationed	at
		tain						Prasravana Mountai	in

Formatted by आकु 455 ©देशराजु हनुमन्त राव

अनलह्	= even	as	fire-god	हव्यम्	=	the oblations offered	शकाय	=	to Indra the Lord of ce-
	(hanc	ls over)		हुतम्					lestials.

'O Sita! Now itself, I shall cause you to reach Raama who is staying at Prasravana Mountain, even as fire-god hands over the oblations offered in the sacrifices to Indra the Lord of celestials.'

द्रक्ष्यिस अद्य एव वैदेहि राघवम् सह लक्ष्मणम् । व्यवसाय समायुक्तम् विष्णुम् दैत्य वधे यथा ।। ५-३७-२२

बैदेहि = O Sita!	अद्यैव	= now itself	द्रक्ष्यसि	= you can see
राघवम् = Raama	सहलक्ष्मणम्	= together with L	aksh- व्यवसाय	= getting ready for
		mana	समायुक्तम्	a strenuous effort
				(to annihilate the
				demons)
विष्नुम् यथा = as Vishr	u the Lord दैत्य वधे	= for annihilation	n of	
of preserv	ation (is get-	demons.		
ting read	y) -			

'O Sita! Now itself, you can see Raama together with Lakshmana, getting ready for a strenuous effort to annihilate the demons, as Vishnu the Lord of Preservation getting ready for killing of demons.'

त्वत् दर्शन कृत उत्साहम् आश्रमस्थम् महाबलम् । पुरंदरम् इव आसीनम् नाग राजस्य मूर्धनि ।। ५-३७-२३

महाबलन्	= the mighty Raama	त्वद्दर्शन	= with a gusto to see you	अश्रमस्थम्	= is staying in a her-
		कृतोत्साहम्			mitage
पुरम्दरमिव	= even as Indra the de-	आसीनम्	= sitting top of Airavata		
	stroyer of strong holds		the elephant.		

'The mighty Raama, with a gusto to see you, is staying in a hermitage, even as Indra the destroyer of strong-holds sitting on the back of Airavata the elephant.'

पृष्ठम् आरोह मे देवि मा विकान्क्षस्व शोभने । योगम् अन्विच्छ रामेण शश अन्केन इव रोहिणी ।। ५-३७-२४

शोभने देवि	= O Sita the auspicious	आरोह	= Ascend	मम	= my
	princess!				•
पृष्ठम्	= back	मा विचारय	= do not have hesitation	अन्विच्छ	= be inclined
योगम्	= of joining	रामेण	= with Raama	रोहिणी इव	= as Rohini moon's
	, ,				favourite wife
शशाङ्क	= (went) to the moon			ı	

'O Sita the auspicious princess! Mount on my back. Do not have any hesitation. Be inclined of joining Raama even as Rohini, moon's favourite wife, joined the moon.'

कथयन्ति इव चन्द्रेण सूर्येण इव सुवर्चला । मत् पृष्ठम् अधिरुह्य त्वम् तर आकाश महाअर्णवम् ।। ५-३७-२५

त्वम्	= you	अधिरुद्य = ascend	मत्पृष्ठम्	= my back
तर	= and cross	आकाशमहार्णवौ = the sky and the ocean	कथयन्तीव	= as though speaking
महार्चिषा	= to the greatly resplen-	चन्द्रेण = and to the moon.		
सूर्येण	dent sun			

'You ascend my back and cross the ocean by journeying through the sky, as though speaking to the greatly resplendent sun and to the moon.'

न हि मे सम्प्रयातस्य त्वाम् इतो नयतो अन्गने । अनुगन्तुम् गतिम् शक्ताः सर्वे लन्का निवासिनः ।। ५-३७-२६

आण्गने	= O Sita!	अनुगन्तम्	= following	मे	= my
गतिम्	= way	सम्प्रयातस्य	= of the journey	नयतः	= talking
त्वाम्	= you	इतः	= from here	सर्वे	= all
लङ्क	= the residents of Lanka	न शक्ताः	= are not competent.		
निवासिनः					

'O Sita! While I am taking you from here, no body staying in Lanka is competent to come along with me.'

यथा एव अहम् इह प्राप्तः तथैव अहम् असंशयम् । यास्यामि पश्य वैदेहि त्वाम् उद्यम्य विहायसम् ।। ५-३७-२७

वैदेहि	= O Sita	यथैव	In what manner अहम् = I	
प्राप्तः	= reached	इह	here तथैव = in the	same manner
यास्यामि	= I shall move	विहायसम्	through the sky त्वाम् उद्यम्य = lifting	you up
पश्य	= see	असम्शयम्	there is no doubt.	

'O Sita! In what manner I reached here, in the same manner, I shall move through the sky, taking you along with me. See, there is no doubt.'

मैथिली तु हरि श्रेष्ठात् श्रुत्वा वचनम् अद्भुतम् । हर्ष विस्मित सर्व अन्गी हनूमन्तम् अथ अबवीत् ।। ५-३७-२८

श्रुत्वा	= hearing	अद्भुतम्	= the surprising	वचनम	= words
^{छर ।} हरिश्रेष्ठात	O	मैथिलीत <u>ु</u>	1 0	हर्ष विस्मित	
હારત્રુષ્ઠાત્	= from Hanuma	मायलातु	= Sita then	ह्य ।वास्मत	,
				सर्वाण्गी	astonished with joy
अथ	= thereafter	अब्रवीत्	= spoke	हनुमन्तम्	= to Hanuma (as fol-
					lows):

Hearing those astonishing words from Hanuma, Sita with her entire limbs flowered with joy, thereafter spoke to Hanuma (as follows):

हनूमन् दूरम् अध्वनम् कथम् माम् वोढुम् इच्छिस । तत् एव खलु ते मन्ये किपत्वम् हिर यूथप ।। ५-३७-२९

हनुमन्	= O Hanuma!	कथम्	= how	इच्छिस	=	are you wishing
वोढुम्	= to carry	माम्	= me	दूरम्	=	for such a long dis-
				अध्वनम्		tance?
हरियूथप	= O chief of monkeys!	मन्ये	= I consider	तदेव खलु	=	that itself indeed
ते	= (as) your	कपित्वम्	= apishness.			

'O Hanuma! How are you wishing to carry me for such a long distance? O chief of monkeys! I consider this indeed as your apishness!'

कथम् वा अल्प शरीरः त्वम् माम् इतो नेतुम् इच्छिस । सकाशम् मानव इन्द्रस्य भर्तुः मे प्लवग ऋषभ ।। ५-३७-३०

प्लवगर्षभ	= O the excellent of mon-	कथम् वा	= how do	त्वम्	= you
	keys!				
अल्पशैरः	= with such a small body	इच्छिस	= wish	नेतुम्	= to take (me)
इतः	= from here	सकाशम्	= to the presence	भर्तुः	= of my husband Raama
				मानवन्द्रस्य	the Lord of human be-
					ings.

'O Hanuma the best of monkeys! With such a small seized body, how do you wish to take me from here to the presence of my husband, Raama the Lord of human beings?'

सीताया वचनम् श्रुत्वा हनूमान् मारुत आत्मजः । चिन्तयामास लक्ष्मीवान् नवम् परिभवम् कृतम् ।। ५-३७-३१

श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the words	सीतायाः	= of Sita
लक्ष्मीवान्	= the illustrious	हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god
चिन्तयामास	= thought	नवम्	= that a new	परिभवम्	= insult
कृतम्	= was caused (to him)				

Hearing the words of Sita, the illustrious Hanuma, the son of wind-god thought it to be the first insult was caused to him.

न मे जानाति सत्त्वम् वा प्रभावम् वा असित ईक्षणा । तस्मात् पश्यतु वैदेही यत् रूपम् मम कामतः ।। ५-३७-३२

वैदेही	= Sita	असितेक्षणा	=	having black eyes	न जानाति	=	is not aware
सत्त्वम् वा	= of my strength	प्रभावम् वा	=	or power	तस्मात्	=	that is why
पश्यतु	= let her see	मम	=	my	यत्	=	whatever
रूपम्	= form	कामतः	=	(I can disguise) at my			
				will.			

(Hanuma said to himself) 'The black-eyed Sita is not aware of my strength or power. That is why, let her see the form I can assume at will.'

इति संचिन्त्य हनुमान् तदा प्लवग सत्तमः । दर्शयामास वैदेह्याः स्वरूपम् अरि मर्दनः ।। ५-३७-३३

हनुमान्	= Hanuma	प्रवगसत्तमह्	= the best of monkeys	अरिमर्दनः	=	and the annihilator of
						enemies
इति	= thus	सम्चित्य	= thinking	तदा	=	then
दर्शयामास	= showed	स्वरूपम्	= his peculiarity	वैदेह्याः	=	to Sita.

Hanuma, the best of monkeys and the annihilator of enemies, thinking in this way, then showed his peculiarity to Sita.

स तस्मात् पादपात् धीमान् आष्ठुत्य प्रवग ऋषभः । ततो वर्धितुम् आरेभे सीता प्रत्यय कारणात् ।। ५-३७-३४

<del></del>	= that Hanuma	धीमान्	= the intelligent	प्रवगर्ष भः	= and the excellent of
					monkeys
आप्रुत्य	= jumped down	तस्मात्	= from that tree	ततः	= and then
सीताप्रत्ययका	रणान् to creat confidence in Sita	पादपात् आरेभे	= started	वर्धितुम्	= to increase (his body).

Hanuma, the intelligent and the excellent of monkeys, leaped down from that tree and then, to create confidence in Sita, started to increase his body-form.

मेरु मन्दार सम्काशो बभौ दीप्त अनल प्रभः । अग्रतो व्यवतस्थे च सीताया वानर ऋषभः ।। ५-३७-३५

वानरोत्तोमः	= Hanuma the best of	बभौ	=	flashed	मेरु	=	like Meru and Man-
	monkeys				मन्द्रसम्काशः		dara mountains
दीप्तानलप्रभः	= shinning brightly like	व्यवबस्थेच	=	(He) stood too	अग्रतः	=	in front
	a blazing fire						
सीतायाः	= of Sita.			'			

Hanuma, the foremost of monkeys, flashed like Meru and Mandara mountains, shining brightly like a blazing fire. He thus stood too in front of Sita.

हरिः पर्वत सम्काशः ताम्र वऋो महाबलः । वज्र दम्ष्ट्र नखो भीमो वैदेहीम् इदम् अब्रवीत् ।। ५-३७-३६

महाबलः	= the mighty	हरिः	= Hanuma	पर्वत	= resembling a moun-
				सम्काशः	tain

ताम्रवऋः	= having a red face	वज्रदम्ष्ट्र	=	having teeth and nails	भीमः	=	and terrific in appear-
		नखः		as hard as adamant			ance
अब्रवीत्	= spoke	इदम्	=	these	वैदेहीम्	=	to Sita.

The mighty Hanuma, resembling a mountain, having a red face, having teeth and nails as hard as adamant and terrific in appearance, spoke the following words to Sita.

सपर्वत वन उद्देशाम् साट्ट प्राकार तोरणाम् । लन्काम् इमाम् सनथाम् वा नियतुम् शक्तिः अस्ति मे ।। ५-३७-३७

में = to me	अस्ति	=	there is			शक्तिः	=	capability
नियतुम् = to carry	इम्मम्	=	this			लङ्काम् वा	=	Lanka
सपर्वतवनोद्देशाम्= along with its hills and	साट्ट प्राकार	=	together	with	its	सनाथाम्	=	and its Lord Ravana.
forest-areas	तोरणाम्		market-p	laces	de-			
			fensive	walls	and			
			arches					

'To me, there is capability to carry this Lanka along with its hills, forest-areas, market-places, defensive walls and arches together with its Lord Ravana himself.'

तत् अवस्थाप्य ताम् बुद्धिः अलम् देवि विकान्क्षया । विशोकम् कुरु वैदेहि राघवम् सह लक्ष्मणम् ।। ५-३७-३८

देवि	= O princess!	तत्	=	for that reason	अलम्	=	enough
विकाङ्कषया	= of your suspicion	बुद्धिः	=	let your mind be	वैदेहि	=	O Sita!
	•	अवस्थाप्यताम्		steady			
कुरु	= make	राघवम्	=	Raama	सहकक्ष्मणम्	=	along with Laksh-
							mana
विशोकम्	= bereft of grief.				'		

'O princess! For this reason, leave your suspicion and keep your mind steady. Come along with me and make Raama and Lakshmana bereft of grief.'

तम् दृष्ट्वा अचल सम्काशम् उवाच जनक आत्मजा । पद्म पत्र विशाल अक्षी मारुतस्य औरसम् सुतम् ।। ५-३७-३९

जनकात्मजा	= Sita	पद्मपत्र	=	with her large eyes re-	उवाच	=	spoke
		विशालाक्षी		sembling lotus-petals			
द्यष्ट्वा	= seeing	तम्	=	that Hanuma	भीम	=	who was terrific
					सम्काशम्		
औरसम्	= who is the son	मारुतस्य	=	of wind-god.			
सुतम्							

Sita, with her large eyes resembling lotus-petals, spoke to that terrific Hanuma, the son of wind-god (as follows)

तव सत्त्वम् बलम् चैव विजानामि महाकपे । वायोः इव गतिम् च अपि तेजः च अग्निः इव अद्भुतम् ।। ५-३७-४०

महाकपे	= o great monkey!	विजानामि	= I know	तव	= you
सत्त्वम्	= courage	बलम्चैव	= strength	गतिम्	= power of movement
वायोरिव	= like that of wind	अद्भुतम्	= wonderful	तेजश्च	= brilliance
अग्नेरिव	= like that of fire.			!	

'O great monkey! I know fully well your courage, strength, your power of movement like that of the wind and your wonderful brilliance like that of the fire.'

प्राकृतो अन्यः कथम् च इमाम् भूमिम् आगन्तुम् अर्हति । उद्घेः अप्रमेयस्य पारम् वानर पुम्गव ।। ५-३७-४१

वानर पुङ्गव	= O the best of monkeys!	कथम्	= how	प्राकृतः = can any other common
				अन्यः person
अर्हति	= be fit	पारम्	= (to reach) this shore	अप्रमेयस्य = of the unfathomable
				उद्धेः ocean
आगन्तम्	= and to come	इमाम्	= to this	भूमिम् = place?

'O the best of monkeys! How can any other common person cross this unfathomable ocean and reach this place?'

जानामि गमने शक्तिम् नयने च अपि ते मम । अवश्यम् साम्प्रधार्य आशु कार्य सिद्धिः इह आत्मनः ।। ५-३७-४२

जानामि	= I know	शक्तिम्	= your capacity	गमने = in going
मम	= and in my	नयने	= carrying	अवश्यम् = It is surely deter-
				सम्प्रधार्या minable
आহ্য	= quickly	कार्यसिद्धिः	= about the accomplish-	महात्मनः = by the high-souled
			ment of work	Raama.

'I know your capacity of carrying and taking me from here. However, we have to determine soon whether the accomplishment of work by the high souled Raama would not thus get spoiled.'

अयुक्तम् तु किप श्रेष्ठ मया गन्तुम् त्वया सह। वायु वेग सवेगस्य वेगो माम् मोहयेत् तव।। ५-३७-४३

अनघ	= O the faultless one!	कपिश्रेष्ठ	= O the excellent of mon-	अयुक्तम्	= It is not proper
			keys!		
मम	= for me	गन्तुम्	= to go	त्वया	= with you
तव	= your	वेगः	= speed	वायुवेग	= resembling winds
				सवेगस्य	speed
मोहयेत्	= may bewilder	माम्	= me.		

'O the faultless one! O the excellent of monkeys! It is not befitting of me to go with you. For, your speed resembling the winds speed, may bewilder my mind.'

अहम् आकाशम् आसक्ता उपरि उपरि सागरम् । प्रपतेयम् हि ते पृष्ठात् भयात् वेगेन गच्छतः ।। ५-३७-४४

अहम्	= I	आपन्ना	= reaching	आकाशम्	= the sky
सागरम्	= high above the sea	प्रपतेयम्	= will fall down	भयात्	= out of fear
उपर्युपरि					
पृष्ठात्	= from the back	ते	= of you	गच्छतः	= who are going
वेगेन	= speed.'			•	

'Reaching the sky high above the sea, I will fall down out of fear from your back even as you sweep with speed.'

पतिता सागरे च अहम् तिमि नक झष आकुले। भयेयम् आशु विवशा यादसाम् अन्नम् उत्तमम् ॥ ५-३७-४५

अहम्	= I	पतिता = having fallen			विवशा	=	insensible		
सागरे	= into the sea	तिमि नक	=	filled	with	sharks	भवेयम्	=	may become
		झषाकुले		crococ	liles an	d giant			
				fish					
उत्तमम्	= the best	अन्नम्	=	food			आशु	=	soon
यादसाम्	= for the aquatic crea-						'		
	tures.								

'Having fallen insensible into the sea, which is filled with sharks, crocodiles and giant fish, I may become the best food soon for the aquatic creatures.'

न च शक्ष्ये त्वया सार्धम् गन्तुम् शत्रु विनाशन । कलत्रवित संदेहः त्विय अपि स्यात् असंशयम् ।। ५-३७-४६

शत्रुविनाशन	= O Hanuma the annihi-	न शक्ष्ये च	=	It is not possible for me	गन्तुम्	=	to go
	lator of enemies!						
त्वया सार्थम्	= along with you	स्यात्	=	there will be	सम्देहः	=	a risk
त्वय्यपि	= too for you	क ळत्रवति	=	having a lady to pro-	असम्शयः	=	there is no doubt.
				tect			

'O Hanuma the annihilator of enemies! It is not possible for me to go with you. There will also be a risk for you, having me a lady additionally to protect. There is no doubt.'

हियमाणाम् तु माम् दृष्ट्वा राक्षसा भीम विक्रमाः । अनुगच्छेयुः आदिष्टा रावणेन दुरात्मना ।। ५-३७-४७

दट्टा	= seeing	माम्	= me	ह्रियमाणाम्	being taken away ordered
राक्षसाः	= the demons	भीम विक्रमाः	= with their ter	ific आदिष्टाह्	
रावणेन दुरात्मनाः	= the evil minded Ravana	अनुगच्छेयुः	prowess = will follow.		

'Seeing me being taken away by you, the demons of terrific prowess, incited by the evil-minded Ravana, will follow you.'

तैः त्वम् परिवृतः शूरैः शूलम् उद्गर पाणिभिः । भवेः त्वम् संशयम् प्राप्तो मया वीर कलत्रवान् ।। ५-३७-४८

वीर	= O brave monkey!	त्वम् = you	परिवृतः = will be surrounded
तैः शूरैः	= by those valiant	शूल मुद्गर = wielding darts and	कळत्रवान् = (Accompanied) by a
	demons	पाणिभिः clubs in their hands	lady
मया	= in me	त्वम् भवेः = you will be	ਸ਼ਸ਼: = getting
सम्शयम्	= a risk.	'	

'O brave monkey! Those valiant demons wielding darts and clubs in their hands will surround you. Accompanied by a lady in me, you will be at a risk.'

सायुधा बहवो व्योम्नि राक्षसाः त्वम् निरायुधः । कथम् शक्ष्यसि सम्यातुम् माम् चैव परिरक्षितुम् ।। ५-३७-४९

बहवः	= Many	राक्षसाः	= demons (will come)	सायुधाः	= wi	th their we	eapons
व्योम्नि	= in the sky	त्वम्	= you	निरायुधः	= wi	ll be	without
					we	apons	
कथम्	= how	शक्ष्यसि	= will you be capable	सम्यातुम्	= of	travelling	
परिरक्षितुम्च	= and protecting	माम्	= me?				

'Many demons will come with their weapons, in the sky. You will be alone without any weapon. How can you continue your travel, while protecting me?'

युध्यमानस्य रक्षोभिः ततः तैः क्रूर कर्मभिः । प्रपतेयम् हि ते पृष्ठत् भय आर्ता कपि सत्तम ।। ५-३७-५०

कपिसत्तम	= O the best of monkeys!	तव	= (While) you युद्धमानर	ৰ = will be resorting to
				battle
तैः रक्षोभिः	= with those demons	क्रूर कर्मभिः	= who perform cruel भयार्ता	becoming frightened
			acts	
प्रपतेयम् हि	= I will indeed fall down	ते पृष्ठात्	= from your back.	

'O the best of monkeys! While you will be resorting to battle with those demons, who perform cruel acts, I, stricken with fear, may fall down from your back.'

अथ रक्षांसि भीमानि महान्ति बलवन्ति च । कथंचित् साम्पराये त्वाम् जयेयुः कपि सत्तम ।। ५-३७-५१

कपिसत्तम	= O the excellent of mon-	अथ	= thereafter	रक्षाम्सि	= the demons
	keys!				
भीमानि	= of fearful form	महान्ति	= with their giant bodies	बलवन्तिच	= and powerful ones
जयेयुः	= will conquer	त्वाम्	= you	साम्पराये	= in battle
कथम्चित्	= somehow or other.		·		

'O excellent of monkeys! Then the powerful and terrific demons with their giant bodies will conquer you in battle, somehow or other.'

अथवा युध्यमानस्य पतेयम् विमुखस्य ते । पतिताम् च गृहीत्वा माम् नयेयुः पाप राक्षसाः ।। ५-३७-५२

अथवा	= otherwise	ते	= (while) you	विमुखस्य	= are indifferent of me
युध्यमानस्य	= and resort to the battle	पतेयम्	= I may fall down	पापराक्षसाः	= the wicked demons
गृहीत्वा	= catching hold	माम्	= of me	पतिताम्	= fallen
नयेयुः	= may take me away.				

'Otherwise, if you are indifferent of me and resort to battle, I may eventually fall down. Then, the wicked demons, catching hold of me fallen, may take me again to Lanka.'

माम् वा हरेयुः त्वद्त् हस्तात् विश्वसेयुः अथ अपि वा । अव्यवस्थौ हि दृश्येते युद्धे जय पराजयौ ।। ५-३७-५३

माम् हरेयुः	= (or) they may take me	त्वद्धस्तात्	= from your hand	वा	= or
	awa				
विशसेयुः	= or may even kill (me)	युद्धे	= In battle	जयापजयौ	= victory and defeat
दृश्येते हि	= indeed are being seen	अव्यवस्थौ	= as unsettled.		

'Or they may take me away from your hand, or may even kill me. In battle, victory and defeat are perceived as uncertain.'

अहम् वा अपि विपद्येयम् रक्षोभिः अभितर्जिता । त्वत् प्रयत्नो हरि श्रेष्ठ भवेन् निष्फल एव तु ।। ५-३७-५४

हरिश्रेष्ठ	= O the best of monkeys!	वा	= or	अहम् = (while) I
अभितर्जिता	= am frightened	रक्षोभिह्	= by the demons	विपद्येयम् = I may get into a
				अपि calamity
त्वत्प्रयतः	= your effort	भवेत्	= will become	निष्फल एव = futile indeed.
				तु

'O the best of monkeys! Or while I am frightened by the demons, I may get into a mishap. Thus, your effort may become futile indeed!'

कामम् त्वम् अपि पर्याप्तो निहन्तुम् सर्व राक्षसान् । राघवस्य यशो हीयेत् त्वया शस्तैः तु राक्षसैः ।। ५-३७-५५

त्वम्	= you	पर्याप्तः असि	=	may be surely suffi-	निहन्तुम्	= to kill
सर्व राक्षसान्	= all the demons	कामम् राक्षसैः	=	cient all by the demons	शस्तैः	= killed
त्वया हीयेति	by you will be lowered.	राघवस्य	=	Raama's yashaH	=	celebrity

'You may be surely able to kill all the demons. But if you alone kill all the demons, Raama's celebrity will be lowered.'

अथवा आदाय रक्षांसि न्यस्येयुः सम्वृते हि माम् । यत्र ते न अभिजानीयुः हरयो न अपि राघवः ।। ५-३७-५६

अथवा	= otherwise	रक्षाम्सि	= the demons	आदाय	= after having taken
माम्	= me	न्यसेयुः	= may keep	यत्र सम्वृते	= in which secret place
नाभिजानीयुः	= that will not be known	ते हरयः	= to those monkeys	राघवौऽपि	= or even to Raama and
					Lakshmana.

'Otherwise, the demons may take me away and hide me in any secret place that will not be known by those monkeys or even Raama and Lakshmana.'

आरम्भः तु मत् अर्थो अयम् ततः तव निरर्थकः । त्वया हि सह रामस्य महान् आगमने गुणः ।। ५-३७-५७

ततः	= then	तव	= your	आरभस्तु	= effort
मदर्थः	= taken for my sake	निवर्थकः	= will become futile	महान्	= there is a great
गुणः	= merit	आगमने	= in coming	रामस्य	= of Raama
त्वया सह	= along with you.			,	

'Then your effort taken for my sake will become futile. That is why there is a great merit in Raama's coming here along with you.'

मिय जीवितम् आयत्तम् राघवस्य महात्मनः । भ्रातृऋणाम् च महाबाहो तव राज कुलस्य च ।। ५-३७-५८

महाबाहो	= O the long armed	जीवितम्	= the survival	महात्मनः	= of the high souled
	monkey!			राघवस्य	Raama
भ्रात्रूणाम्	= (of) his brothers	तव	<pre>= of yourself</pre>	राजकुलस्यच	of your royal family
 आयत्तम्	= is dependent	मिय	= on me.		

'O Hanuma the long-armed! The survival of the high souled Raama, his brothers, of yourself and of your royal family (of Sugreeva) is dependent on me.'

तौ निराशौ मत् अर्थे तु शोक सम्ताप किशतौ । सह सर्व ऋक्ष हरिभिः त्यक्ष्यतः प्राण सम्ग्रहम् ।। ५-३७-५९

तौ	= those two men Raama	शोकसम्ताप	= who are emaciated by	सर्वर्क्षहरिभिः	= with all bears and
	and Lakshmana	कर्शितौ	grief and anguish	सह	monkeys
निराशौ	= bereft of hope	त्यक्ष्यतः	= will abandon	प्राणसम्ग्रहम्	their protection of life.

'Those two men Raama and Lakshmana who are emaciated by grief and anguish along with all bears and monkeys, losing their hope, will abandon their lives.'

भर्तुः भक्तिम् पुरः कृत्य रामात् अन्यस्य वानर । न अहम् स्प्रष्टुम् पदा गात्रम् इच्छेयम् वानर उत्तम ।। ५-३७-६०

वानर	= O Hanuma	वानरपुण्गव	= thes best of monkeys	पुरस्कृत्य	= Honouring
भक्तिम्	= the devotion	भर्तुः	= to my husband	न स्पृशामि	= I can not touch
शरीरम्तु	= the body	अन्यस्य	= of any other man	रामात्	= than Raama.
		पुम्सः			

'O Hanuma, the best of monkeys! Honouring the devotion to my husband, I cannot touch the body of any man other that of Raama.'

यत् अहम् गात्र संस्पर्शम् रावणस्य गता बलात् । अनीशा किम् करिष्यामि विनाथा विवशा सती ।। ५-३७-६१

अहम्	= that I got	बलात्	= by force सम्स्पर्शम् = the touch	
गतायत्				
रावणस्य	= of Ravana's body	किम्	= what can I do अनीशा = being helpless	
गात्र		करिष्यामि		
विवशा सती	= having lost control of	विनाथा	= and without a protec-	
	myself		tor?	

'That I got, by force, the touch of Ravana's body, was because being helpless, having lost control of myself and without a protector, I could not do anything.'

यदि रामो दशग्रीवम् इह हत्वा सराक्षसम् । माम् इतो गृह्य गच्छेत तत् तस्य सदृशम् भवेत् ।। ५-३७-६२

_	11				1//	•		^
	1711	= WIII DECOINE	11041-7		proper	1117		-101 Hilli
	भवेत	= will become	सदृशम्	_	proper	तस्य	_	for him.
	माम्	= me	इतः	=	from here	तत्	=	that
					tives			
	इह	= here	सबान्धवम्	=	along with his rela-	गछेत	=	and goes taking
	रामः यदि	= If Raama	हत्त्वा	=	by killing	दशग्रीवम्	=	Ravana

'If Raama kills Ravana here along with his relatives and departs taking me from here, it would be proper for him'

श्रुता हि दृष्टाः च मया पराक्रमा । महात्मनः तस्य रण अवमर्दिनः । न देव गन्धर्व भुजम्ग राक्षसा । भवन्ति रामेण समा हि सम्युगे ।। ५-३७-६३

```
It was heard
                                         दृष्टाश्च
                                                      = and seen
                                                                                   मया
                                                                                                = by me
श्रुताः
                                                                                   रणावमर्दिनः
पराक्रमाः
               About the strength of
                                         तस्य
                                                      = of the high souled
                                                                                                   destroying enemies in
                                         महात्मनः
                                                         Raama
                                                                                                   battle
                                                                                   रामेण
                                         नहि समाः
            = the celestials; divine
                                                      = are not equal
                                                                                                = to Raama
भुजण्ग
               musicians;
                              serpent-
राक्षसाः
               gods; and demons
सम्गुग
            in combat.
```

'I have not only heard but seen myself about the strength of the high souled Raama destroying enemies in battle. Neither the celestials nor the divine musicians nor the serpent-gods nor the demons are equal to Raama in combat.'

समीक्ष्य तम् सम्यति चित्र कार्मुकम् । महाबलम् वासव तुल्य विक्रमम् । सलक्ष्मणम् को विषहेत राघवम् । हुत अशनम् दीप्तम् इव अनिल ईरितम् ।। ५-३७-६४

```
विषहेत
                                                                                    समीक्ष्य
             = who
                                                         can with stand
                                                                                                = seeing
समिति
                                          तम् राघवम्
                                                      = that Raama
                                                                                    दीप्तम्
            = in battle
                                                                                                = dazzling
अनिलेरितम्
                                          हुताशनमिव
                                                                                    अनिलेरितम्
                                                      = like a fire
             = fanned by wind

    fanned by wind

चित्र
               wielding a conspicu-
                                          सम्यति
                                                      = endowed with
                                                                                    महाबलम्
                                                                                                   great strength
कार्मुकम्
                ous bow
वासव
                                         सलक्ष्मणम्

    having prowess equal

                                                      = together with Laksh-
तुल्यविक्रम्
                to that of Indra the
                                                          mana.
               Lord of celestials
```

'Who can withstand seeing in battle that mighty Raama, dazzling like fire fanned by wind, wielding his conspicuous bow and having prowess equal to that of Indra the Lord of celestials, together with Lakshmana?'

सलक्ष्मणम् राघवम् आजि मर्दनम् । दिशा गजम् मत्तम् इव व्यवस्थितम् । सहेत को वानर मुख्य सम्युगे । युग अन्त सूर्य प्रतिमम् शर अर्चिषम् ।। ५-३७-६५

वानर मुख्य = O the best of mo	onkeys! कः	= who	सम्युगे	= in battle	
-------------------------------	------------	-------	---------	-------------	--

सहेत	= can endure	राघवम्	= Raama	युगान्त सुर्य = resembling the sun प्रतिमम् during the noon-time
सलक्ष्मणम्	= together with Laksh-	आजिमर्दनम्	= the destroyer in battle	व्यवस्थितम् = stationed
दिशागजमिव	mana = like a mythical ele- phant (which stand in the four quarters of the sky and protect		= in rut	शराचिषम् = with arrows resembling the rays of the sun.
	the earth)			

'O the best of monkeys! In battle, who can endure Raama resembling the sun at noon-time, with his arrows resembling its rays, the destroyer in battle, stationed like a mythical elephant in rut, along with Lakshmana?

स मे हिर श्रेष्ठ सलक्ष्मणम् पितम् । सयूथपम् क्षिप्रम् इह उपपादय । चिराय रामम् प्रति शोक किशताम् । कुरुष्य माम् वानर मुख्य हर्षिताम् ।। ५-३७-६६

हरिश्रेष्ठ	= O the excellent of mon-	सः	= here	क्षिप्रम्	= soon
	keys!				
पतिम्	= my husband	स लक्ष्मणम्	= along with Lakshma	सयूथपम्	= with chiefs of army
वानरमुख्य	= O the best of monkeys!	कुरुष्व	= make	माम्	= me
शोककर्शिताम्	= who is emaciated with	रामम् प्रति	= about Raama	चिराय	= since a long time
	grief				
हर्षिताम्	= joyful.				

'O the excellent of monkeys! You, as such, soon bring my husband here along with Lakshmana, and the chiefs of army. O the best of monkeys! I am emaciated with grief about Raama since long. Make me now joyful.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 37th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

38 Sarga 38 - अष्टित्रंशः सर्ग

Hanuma Asks Seetha To Give Him A Token Of Remembrance

Introduction -

Hanuma asks Sita to give him a token of remembrance, which Raama can recognize. Sita then narrates the episode of a crow which occurred on the Chitrakuta mountain and requests Hanuma to repeat it before Raama by way of a token of recollection. She further sends greetings to both Raama and Lakshmana, conveys her enquiry about their welfare and conveys to them her resolve to survive only for a month after the expiry of the time-limit given by Ravana. Thereupon, she hands over to Hanuma her jewel for the head as a token of remembrance.

ततः स किप शार्दूलः तेन वाक्येन हर्षितः । सीताम् उवाच तत् श्रुत्वा वाक्यम् वाक्य विशारदः ।। ५-३८-१

ततः	= thereafter	सः कपि	= that excellent among	
		शार्दूलः	monkeys	
वाक्य	= who was skilled in	श्रुत्वा	= after hearing	तत् वाक्यम् = those words
विशारदः	speech			
तोषितः	= was pleased	उवाच	= and spoke	सीताम् = to Sita (as follows):

Hearing those words of Sita, the eloquent Hanuma was very much pleased and spoke to Sita (as follows):

युक्त रूपम् त्वया देवि भाषितम् शुभ दर्शने । सदृशम् स्त्री स्वभावस्य साध्वीनाम् विनयस्य च ।। ५-३८-२

ગુમદ્દર્શન	= O beautiful Sita	देवि	the princess! भाषि	तम् = what is spoken
त्वया	= by you	युक्तरूपम्	is befitting सहश	म् = It is suitable
स्त्रीस्वभवाश्च	= of woman's nature	विनयस्यच	= and of the humility सार्घ्व	नाम् = of chaste women.

'O Sita, the beautiful princess! Whatever you spoke is befitting. It is in keeping with woman's nature and humility of a chaste women.'

स्त्रीत्वम् न तु समर्थम् हि सागरम् व्यतिवर्तितुम् । माम् अधिष्ठाय विस्तीर्णम् शत योजनम् आयतम् ।। ५-३८-३

न समर्थम् हि	= It is not indeed fit for	स्रीत्वम्	=	womanhood	अधिष्ठाय	=	to mount on
माम् सागरम्	= me = ocean	व्यतिवर्तितुम् शतयोजनम् आयतम्		and cross which is wide of one hundred Yojanas.	विस्तीर्णम्	=	an extensive

'It is indeed not fit for a woman to mount on my back and traverse an extensive ocean, which is having a width of one hundred yojanas.'

द्वितीयम् कारणम् यच् च ब्रवीषि विनय अन्विते । रामात् अन्यस्य न अर्हामि संस्पर्शम् इति जानिक ।। ५-३८-४

एतत् ते देवि सदृशम् पत्न्याः तस्य महात्मनः । का हि अन्या त्वाम् ऋते देवि ब्रूयात् वचनम् ईदृशम् ।। ५-३८-५

जानकि	= O Sita	विनयान्विते	= endowed with mod-	यत्	= which
			esty!		
द्वितीयम्	= second	कारणम्	= reason	ब्रवीषि	you were telling
नार्हमीति	= that you would not be	सम्स्पर्शम्	= touching	अन्यस्य	= any one else
रामात्	= than Raama	एतत्	= it	सदृशम्	= is befitting
ते	= of you	पल्याः	= the wife	तस्य	= of that high soled
				महात्मनः	Raama
देवि	= O princess	का अन्या	= which other woman	त्वामृते	= except you
ब्र्यत्	= can speak	ईदृशम्	= such	अमृते	= sweet
वचनम्	= words?				

'O Sita endowed with modesty! The second reason you mentioned that you would not be touching any one else other then Raama is befitting of you, the wife of that high soled Raama. O princess! which other lady except you can speak of such sweet words?'

श्रोष्यते चैव काकुत्स्थः सर्वम् निरवशेषतः । चेष्टितम् यत् त्वया देवि भाषितम् मम च अग्रतः ।। ५-३८-६

देवि	= O princess!	काकुत्थ्स	= Raama	श्रोष्यते	= will hear
निरवशेषतः	= completely	सर्वम्	= all	यत्	= that
चेष्टितम्	= was acted correctly	त्वया	= by you	भाषितम्	= and spoken
अग्रतः	= in front	मम	= of me.		

'O princess! I can completely inform Raama of all that you have done and of all that you have spoken before me.'

कारणैः बहुभिः देवि राम प्रिय चिकीर्षया । स्रोह प्रस्कन्न मनसा मया एतत् समुदीरितम् ।। ५-३८-७

देवि	=	O princess!	बहुभिः	=	because of several rea-	राम	=	being desirous of do-
			कारणैः		sons	प्रियचिकीर्षया		ing good to Raama
स्नेह प्रस्कन्न	=	and with a mind	एतत्	=	this	समुदीरितम्	=	was spoken
मनसा		moistened with affec-						
		tion						
मया	=	by me.			'			
		e j me.						•

'O princess! All this was told by me because of several reasons, being desirous of doing good to Raama ad with my mind moistened with affection towards him.'

लन्काया दुष्प्रवेशत्वात् दुस्तरत्वान् महाउद्धेः । सामर्थ्यात् आत्मनः चैव मया एतत् समुदाहृतम् ।। ५-३८-८

दुष्प्रधर्षत्रात्	= because of the unas-	लन्कायाः	=	of Lanka	महोद्धेः	=	and the great ocean
	sailability						
दुस्तरत्वा	= difficult to be crossed	आत्मनः	=	and because of my ca-	एतत्	=	this
		सामर्थ्याचैव		pability			
समुदीरितम्	= was spoken	मया	=	by me.			

'I spoke this because of the unassailability of Lanka, its great ocean so difficult to be crossed and also my capacity of taking you.'

इच्छामि त्वाम् समानेतुम् अद्य एव रघु बन्धुना । गुरु स्नेहेन भक्त्या च न अन्यथा तत् उदाहृतम् ।। ५-३८-९

गुरुस्नेहेन	= because of my great af-	भक्त्याच	=	and devotion	इच्छमि	=	I wish
	fection						
त्वाम्	= to carry you well	अद्यैव	=	now itself	रघुबन्धुना	=	te Raama your hus-
समानेतुम्							band
एतत्	= these words	न उदाहृतम्	=	were not spoken	अन्यथा	=	from another motive.

'Because of my great affection and devotion towards you, I wish to carry you well now itself to Raama your hushand. These words were not spoken by me with any other motive.'

यदि न उत्सहसे यातुम् मया सार्धम् अनिन्दिते । अभिज्ञानम् प्रयच्छ त्वम् जानीयात् राघवो हि यत् ।। ५-३८-१०

अनिन्दिते	= O faultless Sita!	नोत्सहसेयदि	= if you are not willing	यातम्	= to go
मया सार्थम्	= with me	त्वम्	= you	प्रयच्छ	= give
अभिज्ञानम्	= a token of remem-	यत्	= which	राघाः	= Raama
	brance				
जानीयात्	= can recognise.				

'O faultless Sita! If you are not willing to go with me, give me a token of remembrance which Raama can recognise.'

एवम् उक्ता हनुमता सीता सुर सुत उपमा । उवाच वचनम् मन्दम् बाष्य प्रग्रथित अक्षरम् ।। ५-३८-११ इदम् श्रेष्ठम् अभिज्ञानम् ब्रूयाः त्वम् तु मम प्रियम् ।

Formatted by आकु 471 ©देशराजु हनुमन्त राव

एवम्	= thus	उक्ता	= spoken	हनुमता	= by Hanuma
सीता	= Sita	सुरसुतोपता	= like the daughter of	मन्दम्	= slowly
			god		
उवाच	= spoke	वचनम्	= slowly	उवाच	= spoke
वचनम्	= the (following) words	बाष्प	= strung together with	त्वम्तु	= you
		प्रग्रथिता	alphabets of tears		
		क्षरम्			
ब्र्याः	= tell	इदम्	= this	श्रेष्ठम्	= excellent thing
अभिञानम्	= as a token of remem-	मम प्रियम्	= to my beloved hus-		
	brance		band.		

Hearing Hanuma's words, Sita like the daughter of a god, slowly spoke the following words, strung together with alphabets of tears: 'You tell this (following) excellent thing as a token of remembrance to my beloved husband.'

शैलस्य चित्र कूटस्य पादे पूर्व उत्तरे तदा ।। ५-३८-१२ तापस आश्रम वासिन्याः प्राज्य मूल फल उदके।

तस्मिन् सिद्ध आश्रमे देशे मन्दाकिन्या अदूरतः ।। ५-३८-१३ तस्य उपवन षण्डेषु नाना पुष्प सुगन्धिषु ।

विहृत्य सिलल क्षिन्ना तव अन्के समुपाविशम् ।। पर्यायेण प्रसुप्तः च मम अन्के भरत अग्रजः ।। ५-३८-१४

पादे	= at a hillock	पूर्वोत्तरे	= in the north-eastern di-	चित्रकूटस्य	= of Chitrakuta moun-
			rection	शैलस्य	tain
प्राज्यमूल	= having bountiful roots	तस्मिन् देश	= in that place	सिद्धाश्रिते	= inhabited by seers
फलोदके	fruits and water				
मन्दाकिन्य	= in the vicinity of River	पुरा	= long ago	विहृत्य	= (we were) strolling
विदूरतः	Ganges				
सिलले	= in water	उपवन	= in parts of groves	नानापुष्प	= with various kinds of
		खण्डेषु		सुगन्धिषु	flowers in perfume
तस्य	= of that hillock	क्रि न्नः	= you became wet	समुपाविशः	= and sat
मम अङ्के	= at my proximity	तापसाश्रम	= residing in the her-		
		वासिन्याः	mitage of sages.		

'There is a place inhabited by sages at a hillock in the north-eastern It was bountiful with roots fruits and water. In that place, while we were residing in a hermitage of sages, on a day long ago, we were strolling in water in parts of groves with various kinds of flowers of perfume in that hillock. Your thereupon became wet and sat at my proximity.'

ततो मांस समायुक्तो वायसः पर्यतुण्डयत् । तम् अहम् लोष्टम् उद्यम्य वारयामि स्म वायसम् ।। ५-३८-१५

ततः	= then	वायसः	= a crow	माम्ससमायुक्त	: =	yearning for meat
पर्यतुङ्डयत्	= began to peek (me)	अहम्	= I	उद्यम्य	=	lifting
लोष्टम्	= a clod of earth	वारयामिस्म	= prevented	तम्	=	that
वायसम्	= crow.					

'Then, a crow, yearning for meat, began to peck me. Picking up a clod of earth, I prevented the crow from its act.'

दारयन् स च माम् काकः तत्र एव परिलीयते । न च अपि उपरमन् मांसात् भक्ष अर्थी बलि भोजनः ।। ५-३८-१६

दारयन्	= tearing	माम्	= me	सः काकः = that crow	
परिलीयते	= was hiding	तत्रैव	= there only	सः = that	
बलिभोजनह्	= crow	મક્ષાર્થી	= yearning for food	ਜ = did not resign	
				उपारमच्छापि	
माम्सात्	= from meat.		'		

'Pecking me again and again, the crow was hiding there only. That crow, yearning for food, did not resig from meat.'

उत्कर्षन्त्याम् च रशनाम् क्रुद्धायाम् मिय पक्षिणे । स्रंसमाने च वसने ततो दृष्टा त्वया हि अहम् ।। ५-३८-१७

मयि	= (while) I	कुद्धायाम्	= was angry	पक्षिणा	= with that bird
वसने	= my skirt	स्रस्यमानेच	= was slipping	उत्कर्षन्त्याम्च	= and I was pulling
रशनाम्	= its string (so as to	अहम्	= I	दष्टा	= was seen
	tighten it)				
त्वया	= by you	ततः	= then.		

'While I was angry with that bird, my skirt was slipping and I was pulling its string (so as to tighten it). I was seen by you then.'

त्वया विहसिता च अहम् कुद्धा सम्लज्जिता तदा । भक्ष्य गृद्धेन कालेन दारिता त्वाम् उपागता ।। ५-३८-१८

तदा	= then	अहम्	= I	कृद्धा	= moved by anger
सम्रज्जिता	= felt abashed	अपहसिता	= being laughed at	त्वया	= by you
दारिता	= Torn down	काकेन	= by crow	મક્ષગૃધ્નેન	= which was yearning
					for food
उपागता	= I sought shelter	त्वाम्	= with you.		

'Moved by anger, I felt abashed for being laughed at by you. Torn down by the crow, which was yearning for food, I sought shelter with you.'

आसीनस्य च ते श्रान्ता पुनः उत्सन्गम् आविश्रम् । क्रध्यन्ती च प्रहृष्टेन त्वया अहम् परिसान्त्विता ।। ५-३८-१९

श्रान्ता	= feeling tired	पुनः आविशम	= I again settled on	ते	= your
उत्सङ्गम्	= lap	कुद्धन्ती	= as though angry	अहम्	= I
परिसान्विता	= was consoled	त्वया	= by you	प्रहृष्टेन	= fully delighted.

'Feeling tired, I again settled on your lap. As though angry, I was consoled by you and I was fully delighted.'

बाष्प पूर्ण मुखी मन्दम् चक्षुषी परिमार्जती । लक्षिता अहम् त्वया नाथ वायसेन प्रकोपिता ।। ५-३८-२०

नाथ	= O Lord!	प्रकोपिता	= annoyed	वायसेन	= by the crow
बाष्पपूर्णमुखी	= having my face filled	चक्षुषि	= and having my eyes	परिमार्जती	= being wiped
	with tears				
मन्दम्	= slowly	अहम्	= I	लक्षिता	= was seen
त्वया	= by you.		·		

'Slowly wiping my eyes, my face filled with tears, I was seen by you, O Lord, as having been annoyed by the crow.'

परिश्रमात्प्रसुप्ता च राघवाङ्के ऽप्य्हम् चिरम् । पर्यायेण प्रसुप्तश्च ममाङ्के भरतायजः ५-३८-२१

अहमपि	= I even	प्रसुप्ता च =	slept	चिरम्	= for a long time
राघवाण्के	= on Raama's lap	परिश्रमात् =	because of fatigue	पर्यायेण	= in his turn
भरताग्रजः	= Raama the elder	प्रसुप्तः =	slept mama	अङ्के	= in my arms.
	brother of Bharata				

'I even slept for a long time on Raama's lap because of my fatigue. In his turn, Raama the elder brother of Bharata, slept in my arms.'

स तत्र पुनरे वाथ वायसः समुपागमत् । ततः सुप्तप्रबुद्धाम् माम् रामस्याङ्कात्समृत्थिताम् ।। ५-३८-२२

वायसः सहसागम्य विद्दार स्तनान्तरे ।

पुनः पुनर्थोत्पत्य विददार स मां भृशम् ।। ५-३८-२३

Formatted by आकु 474 ©देशराजु हनुमन्त राव

अथ	= thereafter	सः वायसः	= that crow पुनरेव = aga	in
समुपागमत्	= came	तत्र	= there ततः = the	n
सः	= that	वायसः	= crow सहसा = qui	ckly
आगम्य	having arrived at	माम्	= me समुत्थिताम् = wh	o raised
अङ्कात्	= from the lap	रामस्य	= of Raama सुप्तप्रबुद्धाम् = afte	er waking up from
			my	sleep
विददार	= clawed	स्तनान्तरे	= the space between my अथ = and	I
			breasts	
उत्पत्य	= flying up	पुनः पुनः	= again and again माम् विद्दार = tore	e me up
भृशम्	= a lot.		'	

'Meanwhile, the same crow appeared there. Descending all of a sudden, the crow clawed me at the space between the breasts, even as I awoke from my sleep and rose from the lap of Raama. Flying up again, it tore me up a lot.'

ततः समुक्षितो रामो मुक्तैः शोणितबिन्दुभिः । वयसेन ततस्तेन बलवित्क्कश्यमानया ।। ५-३८-२४ स मया बोधितः श्रीमान् सुखसुप्तः परम्तपः ।

ततः	= then	रामः	= Raama	समुक्षितः	= was moistened
मुक्तैः शोणित	= by the discharged	ततः	= thereafter	सः	= that Raama
बिन्दुभिः	drops of blood				
श्रीमान्	= the splendid man	परम्तपः	= the destroyer of ene-	सुख सुप्तः	= who was in a pleasant
			mies		slumber
बोधितः	= was woken up	तेन रायसेन	= by that crow	मया	= and by me
बलवत्	= who was grievously				
क्रिश्यमानया	tormented (by the				
	crow).				

'Then, Raama got wet by the discharged drops of blood. Thereafter, that splendorous Raama, the annihilator of enemies, who was in a pleasant slumber, was woken up by that crow and by me who was grievously tormented by the crow.'

स माम् दृष्ट्वा महाबाहुर्वितुन्नाम् स्तनयोस्तदा ।। ५-३८-२५ आशी विष इव कुद्धः श्वसान् वाक्यम् अभाषथाः ।

सः	= that Raama	महाबाहुः	= the long armed	द्रष्ट्वा	= seeing
माम्	= me	वितुन्नाम्	= pierced	स्तनयोः	= on the breasts
तदा	= then	श्वसन्	= hissing	कुद्धह्	= like an angry serpant
				अशीविषैव	
अभाषत	= spoke	वाक्यम्	= (the following) words.		

'That long-armed Raama, seeing me pierced violently on the breasts, then spoke the following words, hissing like an angry serpant.

केन ते नाग नास ऊरु विक्षतम् वै स्तन अन्तरम् ।। ५-३८-२६ कः कीडित सरोषेण पन्च वक्रेण भोगिना।

नागनासोरु	= O Sita the round	केन	= by whom	ते	= the space between
	thighed woman!			स्तनान्तरम्	your breasts
विक्षतम् वै	= was wounded?	कः	= who	क्रीडित	= is playing
पङ्घ वक्रेण	= with a fire-faced ser-	सरोषेण	= filled with fury?		
भोगिना	pent				

'O Sita the round-thighed woman! Who has wounded the space between your breasts? who is playing with a fire-faced serpent filled with fury?'

वीक्षमाणः ततः तम् वै वायसम् समवैक्षथाः ।। ५-३८-२७ नखैः सरुधिरैः तीक्ष्णैः माम् एव अभिमुखम् स्थितम् ।

ततः	= then	वीक्षमाणः	= throwing a glance स	मुदैक्षत = (Raama) saw
तम्	= that crow	तीक्ष्णैः नखैः	(around) = with its sharp claws स	रुधिरैः = with its sharp claws
वायसम् सरुधिरैः मानेव	= moistened with blood = me alone.	स्थितम्	= and remaining স	ाभिमुखम् = in front of

'Then, throwing a glance around, Raama saw that crow with its sharp claws moistened iwth blood and sitting in front of me alone.'

पुत्रः किल स शकस्य वायसः पतताम् वरः ।। ५-३८-२८ धरा अन्तर चरः शीघ्रम् पवनस्य गतौ समः ।

सः वायसः	= that crow	वरः	= the best	पतताम्	= among birds
पुत्रः किल	= seems to be the son	शकस्य	= of Indra the Lord of ce-	धरान्तरयतः	= residing among the
			lestials		mountains
गतौ	= and in moving	शीघ्रम्	= speedily	समः	= equal
परनस्य	= to the wind.		·		

'That crow, the best among birds, seems to be the son of Indra the Lord of celestials, staying in mountains and moving with a peed equal to the wind.'

ततः तस्मिन् महाबाहुः कोप सम्वर्तित ईक्षणः ।। ५-३८-२९ वायसे कृतवान् क्रूराम् मतिम् मतिमताम् वर ।

ततः = then	महाबाहुः	= the long-armed Raama	मतिमताम्	= the best among wise
			वरः	men
कोप = swirling his eyes ir	1 कृतवान्	= made	मतिम्	= a resolve
सम्वर्तितेक्षणः anger				

```
तस्मिन् = in the matter of that fe-
क्र्राम् rocious cow.
वायसे
```

'Then, the long-armed Raama, the best among wise men, swirling his eyes in anger, made a resolve in the matter of that ferocious crow.'

स दर्भ संस्तरात् गृह्य ब्रह्मणो अस्त्रेण योजयः ।। ५-३८-३० स दीप्त इव काल अग्निः जज्वाल अभिमुखो द्विजम् ।

गृह्य	= taking	दर्भम्	= a shoot of Kusa grass	सम्स्तरात्	= from his bed (made of
					Kusa grass)
सः	= that Raama	योजयत्	= used it to work	ब्राह्मेण	= with Brahma's missile
				अस्त्रेण	(a mythical weapon
					which deals infallible
					destruction)
सह्	= that	दीप्तः	= blazing shoot of grass	कालाग्निरिव	= like fire destroying the
					world
जज्वाल	= flared up	द्विजम्	= in front of that bird.		
	-	अभिमुखम्			

'Taking a blade of Kusa grass from his bed (made of Kusa grass), Raama employed it to work with Brahma's missile (a mythical weapon which deals with infallible destruction). That blazing shoot of grass, resembling a fire destroying the world, flared up in front of that bird.'

स तम् प्रदीप्तम् चिक्षेप दर्भम् तम् वायसम् प्रति ।। ५-३८-३१ ततस्तम् वायसम् दर्भः सोम्बरेऽनुजगाम ह ।

सः	= that Raama	चिक्षेप	= threw	तम्	= that
प्रदीप्तम्	= blazing	दर्भम्	= blade of Kusa grass	तम्	= towards that crow
				वायसम्	
				प्रति	
ततः	= then	सः दर्भः	= that blade of grass	अनुजगाम ह	= chased
तम्	= that crow	अम्बरे	= in the sky.		
वायसम्					

'As Raama threw that blazing blade of Kusa grass towards that crow, that blade of grass went chasing that crow in the sky.'

अनुसृष्टः तदा कालो जगाम विविधाम् गतिम् ।। ५-३८-३२ त्राण काम इमम् लोकम् सर्वम् वै विचचार ह।

तदा	= then	काकः	= the crow	अनुसृष्टः	= being chased
जगाम	= wnet	विविधाम्	= in many	गतिम्	= a way
त्राण कामः	= seeking protection	थे च्रोव्	= roamed	सर्वम्	= all over
		विचचार ह			

इमम् = this लोकम् = world.

'Then, while that blade of grass came chasing, that crow went flying in many a way. Seeking protection, it roamed all over the world.'

स पित्रा च परित्यक्तः सुरैः सर्वैः महर्षिभिः ।। ५-३८-३३ त्रीन् लोकान् सम्परिकम्य त्वाम् एव शरणम् गतः।

सम्परिक्रम्य	= roaming	त्रीन्	= the three	लोकान्	= worlds
सः	= that crow	परित्यक्तः	= was abandoned	पित्राच	= by Indra its father
सुरैश्च	= celestials	स महर्षिभिः	= along with sages	शरणम्गतः	= (and finally) sought
					refuge
तमेव	= in the same Raama.			1	

'Roaming the three worlds in search of a saviour, that crow was abandoned by Indra; its father, the celestials and the sages. Finally, it sought refuge in the same Raama.'

स तम् निपतितम् भूमौ शरण्यः शरणा गतम् ।। ५-३८-३४ वध अर्हम् अपि काकुत्स्थ कृपया पर्यपालयः।

सः काकुत्स्थ	= that Raama	शरण्यः	= who affords protec-		
			tion		
कृपया	= by compassion	पर्यपालयत्	= protected	तम्	= that crow
निपतितम्	= which fell	भूमौ	= on the floor	शरणागतम्	= and sought for protec-
					tion
वधार्हमपि	= even though it was apt				
	to be killed.				

'That Raama, who affords protection, was compassionate and protected that crow, which fell on the ground (in salutation to Raama) and sought for protection, eventhough it was apt to be killed.'

परिचूनम् विषण्णम् च स त्वम् आयान्तम् उक्तवान् ।। ५-३८-३५ मोघम् कर्तुम् न शक्यम् तु ब्राह्मम् अस्त्रम् तत् उच्यताम् ।

सः	= that Raama	अब्रवीत्	= spoke	तम्	= of that crow
आयान्तम्	= which was coming	परिद्यूनम्	= exhausted	विषण्णम्	= and dejected
न शक्यम् तु	= It is not possible	कर्तुम्	= to make	ब्राह्मम्	= Brahma missile
				अस्त्रम्	
मोघम्	= a waste	तत्	= for that reason	उच्यताम्	= tell me what to do.

'Seeing that crow, coming exhausted and dejected, Raama said to it: 'It is not possible to make Brahma missile a waste. For this reason, tell me what to do now.'

हिनस्तु दक्षिणाक्षित्वच्छर इत्यथ सोऽब्रवीत् ।। ५-३८-३६ ततः तस्य अक्षि काकस्य हिनस्ति स्म स दक्षिणम् । दत्त्वा स दक्षिणम् नेत्रम् प्राणेभ्यः परिरक्षितः ।। ५-३८-३७

अथ	= thereafter	सः	= that crow	अब्रवीत्	= said
इति	= that	त्रचरः	= your arrow	हिनस्तु	= shoot
दक्षिणाक्षि	= my right eye	ततः	= then	सः	= that blade of grass
हिनन्तिस्म	= shooted	दक्षिणम्	= the right	अक्षि	= eye
तस्य काकस्य	= of that crow	सः	= that crow	दत्त्वा	by giving away
दक्षिणम्	= its right eye	परिरक्षितः	= saved	प्राणेभ्यः	= its lives.
नेत्रम्					

Thereafter, that crow said 'Let your arrow shoot my right eye.' Then that blade of Kusa grass shooted the right eye of that crow. By giving away its right eye in that way, the crow saved its life.'

स रामाय नमस्कृत्वा राज्ञे दशरथाय च । विसृष्टस्तेन वीरेण प्रतिपेदे स्वमालयम् ।। ५-३८-३८

सः	= that crow	नमस्कृत्या	<pre>= after saluting</pre>	रामाय	= Raama
दशरथाय च	= and Dasaratha	राज्ञे	= the king	विसृष्टः	= and discharged
तेन वीरेण	= by that valiant Raama	प्रतिपेदे	= it reached	स्वम्	= its own
आलयम्	= abode.				

'After offering salutations to Raama and King Dasaratha and being discharged by that valiant Raama, the crow returned to its own abode.'

मत् कृते काक मात्रे अपि ब्रह्म अस्त्रम् समुदीरितम् । कस्मात् यो माम् हरत् त्वत्तः क्षमसे तम् मही पते ।। ५-३८-३९

महीपते	= O lord of the earth!	मत् कृते	= for my sake	ब्रह्मास्त्रम्	= a Brahma's missile
समुदीरितम्	= was hurled	काकमात्रे	= even at a crow	कस्मात्	= why
क्षमसे	= are you forgiving	तम्	= him	यः	= who
अहरत्	= took away	मा	= me	त्वत्तः	= from you?

'O lord of the earth! For my sake you hurled a Brahma's missile even at a crow. Why are you forgiving the one who has taken me away from you?'

स कुरुष्व महाउत्साहम् कृपाम् मिय नर ऋषभ । त्वया नाथवती नाथ ह्यनाथा इव दृश्यते ।। ५-३८-४०

कुरुष्य = endow कृपम् = mercy मिय = in me नाथ = O protector! नाथवती = She with a protector हरयते = is being seen अनाथा इव = like the one without any protector.	नरर्षभ	= O best among men!	सः	=	you as such	महोत्साहः	=	having great strength
हरुयते = is being seen अनाथा इव = like the one without	कुरुष्व	= endow	कृपम्	=	= mercy	मयि	=	in me
	नाथ	= O protector!	नाथवती	=	She with a protector	त्वया	=	in you
any protector.	दृश्यते	= is being seen	अनाथा इव	=	like the one without			
					any protector.			

'O Raama the best among men! You, with great strength, annihilate the enemy and bestow your mercy on me. O Lord! She who has a protector in you, actually looks like one without any protector.'

आनृशंस्यम् परो धर्मः त्वत्त एव मया श्रुतः । जानामि त्वाम् महावीर्यम् महाउत्साहम् महाबलम् ।। ५-३८-४१

अपार पारम् अक्षोभ्यम् गाम्भीर्यात् सागर उपमम् । भर्तारम् ससमुद्राया धरण्या वासव उपमम् ।। ५-३८-४२

श्रुतः	= It was heard	मया	= by me त्वत्तः	एव = from you alone
अनृशम्स्यम्	= (that) kindness	परः धर्मः	= is the best righteous- जानारि	ਸੇ = I know
			ness	
त्वाम्	= you	महार्यम्	= having a great महोत्स	ग्रहम् = a great energy
			prowess	
महाबलम्	= and a great strength	अपारपारम्	= you non-acquiescence अक्षोभ	यम् = imperturbability
गाम्भीर्यात्	= profoudness	सागरोपमम्	= like an ocean भर्तार्	Į = lord
धरण्याः	= of the earth	समुद्रायः	= including the ocean वासवो	पमम् = and equal to Indra the
				Lord of celestials.

'You yourself told me that kindness is the best righteousness. I know you, having a great prowess, a great energy, and a great strength. I know your non-acquiescence, imperturbability, profoundness like an ocean, as Lord of the earth including the oceans and as equal to Indra the Lord of celestials.'

एवम् अस्त्रविदाम् श्रेष्ठः सत्त्ववान् बलवान् अपि। किम् अर्थम् अस्त्रम् रक्षदृसु न योजयसि राघव।। ५-३८-४३

राघव	= O Raama!	बलवानपि	=	eventhough you are	अस्त्रविदाम्	=	excellently skilled in
				stron	श्रेष्ठः		archery
सत्यवान्	= and a truthful man	एवम्	=	thus	किमर्थम्	=	why
नयोजयसि	= are you not employing	अस्त्रम्	=	your arrow	रक्षस्सु	=	on demons?

'O Raama! Eventhough you are strong, excellently skilled in archery and a truthful man, why are you not utilizing your arrow on demons?'

न नागा न अपि गन्धर्वा न असुरा न मरुत् गणाः । रामस्य समरे वेगम् शक्ताः प्रति समाधितुम् ।। ५-३८-४४

नागः	= the serpent-demons	न शक्ताः	= are not capable प्रतिसमीहितुम् = of resisting	
वेगम्	= the onrush	रामस्य	= of Raama समरे = in battle	
गन्धर्वा अपि	= even divine musicians	न	= are not capable असुराः = demons	
न	= are not capable	मरुद्गणाः	= troops of storm-gods	

'Neither the serpent-demons, nor the divine musicians nor the demons nor the storm-gods are able to resist the onrush of Raama in battle.'

तस्या वीर्यवतः कश्चित् यदि अस्ति मिय सम्प्रमः । किम् अर्थम् न शरैः तीक्ष्णैः क्षयम् नयति राक्षसान् ।। ५-३८-४५

वीर्यवतः	= if the valiant Raama	कश्चित्	= any	सम्प्रमः = haste
तस्य अस्ति	has			
यदि		,		
मय्	= in my case	किमर्थम्	= why	न नयति = does he not destroy
T101111-1	d l	तीक्ष्णैः रारैः		क्षयम्
राक्षसान्	= the demons	ताक्ष्णः शरः	= with his sharp arrows?	

'If the valiant Raama has any haste in my case, why does he not destroy the demons with his sharp arrows?!

भ्रातुः आदेशम् आदाय लक्ष्मणो वा परम् तपः । कस्य हेतोः न माम् वीरः परित्राति महाबलः ।। ५-३८-४६

कस्य हेतोः	= for what reason	लक्ष्मणो वा	= even Lakshmana	परम्तपः	= the tormentator of en-
					emies
महाबलः	= the mighty man	वीरः	= and the valiant man	न परित्राति	= does not protect
माम्	= me	आदाय	= by taking	आदेशम्	= the command
भ्रात्रुः	= of his elder brother?'				

'For what reason, even Lakshmana the tormentator of enemies, the mighty man and the valiant man does not protect me, by taking the command of his elder brother?'

यदि तौ पुरुष व्याघ्रौ वाय्व् इन्द्र सम तेजसौ । सुराणाम् अपि दुर्घर्षो किम् अर्थम् माम् उपेक्षतः ।। ५-३८-४७

तौ	= those two brothers	पुरुषव्याघ्रौ	= the tigers among men Raama and Lakshman	वाय्वग्नि सम्तेजसौ	= with a sharpness equal to that of wind and fire
सुराणाम् दुर्घर्षौ यदि अपि	= even if unconquerable by demons also		Naama and Laksiiman	વન્લગલા	to that of white and the

Those two tigers among men, Raama and Lakshmana, with a sharpness equal to that of wind and fire, even if they are unconquerable by demons too, why are they neglecting me?'

मम एव दुष्कृतम् किंचिन् महत् अस्ति न संशयः । समर्थाव् अपि तौ यन् माम् न अवेक्षेते परम् तपौ ।। ५-३८-४८

किम्चित्	= some	महत्	= great	दुष्कृतम्	= sin
अस्ति	= may be there	ममैव	= of me alone	न सम्शयः	= there is no doubt

Formatted by आकु 481 ©देशराजु हनुमन्त राव

यत्	= for which reason	तौ	=	those two		brothers	परम्तपौ	=	the tormentator of en-
				Raama an	d	Laksh-			emies
				mana					
सम्ञ्थावपि	= even when capable	न अवेक्षते	=	are not seei	ng	~~.~~	माम्	=	me.

'There is not doubt that I would have committed a great sin, for which reason those two brothers Raama and Lakshmana the tormentators of enemies, even when capable, are neglecting me.'

वैदेह्या वचनम् श्रुत्वा करुणम् साशुभाषितम् । अथाबवीन्महातेजा हनुमान् मारुतात्मजः ।। ५-३८-४९

अथ	= then	श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the words
भाषितम्	= spoken	करुणम्	= pitiably	सा श्रु	= with tears
वैदेह्या	= by Sita	हनुमान्	= Hanuma	महातेजा	= of great splendour
मारुतात्मजः	= the son of wind-god	अब्रवीत्	= spoke (as follows):		

Hearing the pitiable appeal Sita with tears, Hanuma of great splendour and the son of wind-god spoke (as follows)

त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे। रामे दुःखाभिपन्ने च लक्ष्मणः परितप्यते।। ५-३८-५०

देवि	= O Sita!	रामः	= Raama	त्वचोक =	has grown averse to
				विखः	eveything else caused
					by grief towards you
शपे	= I swear	ते	= to you	सत्येन =	by truth
रामे	= (When) Raama	दुःखाभिपन्ने	= is overpowered by	लक्ष्मणः च =	Lakshmana too
			grief		
परितप्यते	= is tormented (by grief).			'	

'O Sita! Raama has grown averse to everything else, caused by grief towards you. I swear it to you by truth. When Raama is overpowered by grief; Lakshmana too gets tormented by grief.'

कथम् चिद्भवती दृष्टा न कालः परिदेवितुम् । इमम् मुहूर्तम् दुःखानाम् द्रक्ष्यस्यन्तमनिन्दिते ।। ५-३८-५१

अनिन्दिते	= O faultless Sita!	कथम्चित्	= Somehow or other	भवती	= you
दृष्टा	= appeared	न कालः	= this is not the time	परिदेवितुम्	= to lament
द्रक्ष्यसि	= you will see	अन्तम्	= the end	दुःखानाम्	= of your sorrows
इमम्	= within this moment.				
मुहूर्तम्					

'O faultless Sita! Somehow or other, you have been discovered by me. This is not the time to lament. Your will see the end of your sorrow within a short time.'

तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ राजपुत्रौ महाबलौ । त्वदृर्शनकृतोत्साहौ लङ्काम् भस्मीकरिष्यतः ।। ५-३८-५२

तौ उभौ = those two princes	पुरुषव्याघ्रौ	= the excellent among	महाबलों = the mighty ones
राजपुत्रौ		men	
त्वद्दर्शनकृतोत्साह्मे and who are eager to	लङ्काम्	= with reduce Lanka to	
see you	भस्मी	ashes.	
·	करिष्यतः		

'Those two mighty princes, the excellent among men, are eager to see you and they will reduce Lanka to ashes.'

हत्वा च समरे क्रूतम् रावणम् सहबान्धवम् । राघवस्त्वाम् विशालाक्षि नेष्यति स्वाम् पुरीम् प्रति ।। ५-३८-५३

विशालाक्षि	= O large eyed Sita!	हत्वा	= killing क्र्रम्	= the cruel
रावणम्	= Ravana	सहबान्धवम्	= along with his rela- राघवः	= Raama
			tives	
नेष्यति	= will take	त्वाम्	= you स्वाम्	पुरीम् = to his own city.
			प्रति	

'O large-eyed Sita! Killing the cruel Ravana along with his relatives in battle, Raama will take you back to his own city.'

ब्रूहि यद्राघवो वाच्यो लक्ष्मणश्च महाबलः । सुग्रीवो वापि तेजस्वी हरयोऽपि समागताः ।। ५-३८-५४

ब्रूहि	= tell me	यत् वाच्यः	= what to be expressed	राघवः	= to Raama
महाबलः	= or to the mighty Lak-	तेजस्वी	= or to the splendoror	ıs हरयोऽपि	= or to even the mon-
लक्ष्मणश्च	shmana	सुग्रीवोवापि	Sugreeva	समागताः	keys assembled
					(there).

'Tell me what to be expressed to Raama or to the mighty Lakshmana or to the splendourous Sugreeva or even to the other monkeys assembled there.'

इत्युक्तवित तस्मिंस्तु सीता सुरसुतोपमा । उवाच शोकसंतप्ता हनुमन्तं प्लवंगमम् ।। ५-३८-५५

इति	= thus	उक्तवति	= spoken	तस्मिन्	= by that Hanuma
सीत	= Sita	सुरसुतोपमा	= like the daughter of a	शोक सन्तप्ता	= tormented with grief
			sage		
उवाच	= spoke	हनुमन्तम्	= to Hanuma	प्रवम्गमम्	= the monkey (as fol-
					lows):

Hearing the words of Hanuma, Sita, like the daughter of a sage, tormented with grief, spoke to Hanuma the monkey (as follows):

कौसल्या लोक भर्तारम् सुषुवे यम् मनस्विनी । तम् मम अर्थे सुखम् पृच्छ शिरसा च अभिवादय ।। ५-३८-५६

मदर्थे	= On my behalf	अभिवादयच	=	salute by bowing your	पृच्छ	= and ask
		शिरसा		head		
सुखम्	= about the welfare of	तम्	=	that Raama	लोकभर्तारम्	= the lord of the worlds
यम्	= whom	मनस्विनी	=	the magnanimous	सुषुव	= gave birth.
		ख़ौसल्या		Kausalya		•

'On my behalf, salute by bowing your head and ask about the welfare of Raama, the Lord of the worlds, whom the magnanimous Kausalya gave birth.'

स्रजः च सर्व रत्नानि प्रिया याः च वर अन्गनाः । ऐश्वर्यम् च विशालायाम् पृथिव्याम् अपि दुर्लभम् ।। ५-३८-५७

पितरम् मातरम् चैव सम्मान्य अभिप्रसाद्य च । अनुप्रव्रजितो रामम् सुमित्रा येन सुप्रजाः ।। ५-३८-५८

सुमित्रा	= Sumitra	सुप्रजाः	= who got good children	येन = by whom
			like Lakshmana	
स्रजश्च	= wreaths of flowers	सर्व रत्नानि	= all the riches	प्रियाः याः = pleasant and beautiful
				वराङ्गनाः girls
ऐश्वर्यम्च	= and even the prosper-	दुर्रुभम्	= difficult to be obtained	विशालाम्- = on the extensive earth
अपि	ity			पृथिव्याम्
त्यक्त	= were abandoned)	सम्मान्य	= venerating	अभिप्रसाद्य = and praying for grace
				च
पित्रम्	= his fatehr	मातरम्चापि	= and also his mother	रामः = went to exile following
				अनुप्रव्रजितः Raama.

(On my behalf, ask about the welfare of) Lakshmana, that good child of Sumitra who, having renounced the wreaths of flowers, all the riches, pleasant and beautiful girls and even the prosperity difficult to be obtained in this extensive world, offered his profound respects to and pacified his father and mother, followed Raama to exile.'

आनुकूल्येन धर्म आत्मा त्यक्त्वा सुखम् अनुक्तमम् । अनुगच्छति काकुत्स्थम् भ्रातरम् पालयन् वने ।। ५-३८-५९

त्यक्त्वा	= renouncing	अनुत्तमम्	= a great	सुखम्	= comfort
धर्मात्मा	= the righteous Laksh-	अनुगच्छति	= followed	पालयम्	= protecting
काकुत्स्थम्	mana = Raama	भ्रातरम्	= his elder brother	अनुकूल्येन	= acting in an affection-
वने	= in the forest.				ate way towards him

Formatted by आकु 484 ©देशराजु हनुमन्त राव

'Renouncing a great comfort, the righteous Lakshmana, acting in an affectionate manner towards Raama, followed him, watching over him in the forest.'

सिम्ह स्कन्धो महाबाहुः मनस्वी प्रिय दर्शनः । पितृवत् वर्तते रामे मातृवन् माम् समाचरन् ।। ५-३८-६०

 सिम्हस्कन्धः	= Lakshmana who has	महाबाहु:	= mighty armed	मन्स्वी	= steady minded
111.61.11.41		_	- migney armed	111	- steady fillitated
	broad shoulders like				
	that of a lion				
प्रियदर्शिनः	= and having pleasant	वर्तते	= who behaves	रामे	= towards Raama
	looks				
पितृवत्	= as towards his father	समाचरन्	= and look to	माम्	= me
मातृवत्	= as his own mother.			1	

'Lakshmana, who has broad shoulders like that of alion, mighty-armed, steady-minded and having pleasant looks, behaves towards Raama as towards his father and looks to me as his own mother.'

प्रियमाणाम् तदा वीरो न तु माम् वेद् लक्ष्मणः । वृद्ध उपसेवी लक्ष्मीवान् शक्तो न बहु भाषिता ।। ५-३८-६१ राज पुत्रः प्रिय श्रेष्ठः सदृशः श्वशुरस्य मे ।

वीरः	= the valiant	लक्ष्मणः	= Lakshmana तदा = then
न वेद	= did not know	माम्	= me
			(by Ravana)
वृद्धोपसेवी	= He serves elders	लक्ष्मीवान्	= He has splendour
शक्तः	= (though) capable me	श्वशुरस्य	= to Dasaratha my सद्दाः = he is suitably well
			father-in-law
प्रियः	= a beloved	श्रेष्ठः	= and best राजपुत्रः = prince.

'The valiant Lakshmana, on that day of occurrence, did not know that I was being taken away by Ravana. He serves elders. He possesses a splendour. Though capable, he does not talk much. To Dasaratha, my father-in-law, he is his replica a beloved and the best prince.'

मत्तः प्रियतरो नित्यम् भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ।। ५-३८-६२ नियुक्तो धुरि यस्याम् तु ताम् उद्वहति वीर्यवान् ।

लक्ष्मणः	= Lakshmana	भ्राता	= the younger brother	रामस्य	= of Raama
नित्यम्	= is always	प्रियतरः	= the one who is dearer	मम्	= to me
वीर्यवान्	= the energetic Laksh-	उद्वहति	= carries out	ताम्	= that
	mana				
यस्याम्	= whatever	धुरि	= load of work	नियुक्तः	= is entrusted.

'Lakshmana, the younger brother of Raama is the one who is dearer to me always. That energetic Lakshmana carries out well, whatever load of work is entrusted to him'

यम् दृष्ट्वा राघवो न एव वृद्धम् आर्यम् अनुस्मरत् ।। ५-३८-६३ स मम अर्थाय कुशलम् वक्तव्यो वचनान् मम ।

द्य	= seeing	यम्	= whom	राघवः	= Raama
न अनुस्मरेत्	= does not recollect	वृत्तम्	= (his) deceased	आर्यम्	= father
सः	= that Lakshmana	वक्तव्यः	= is to be asked	कुशलम्	= about his well-being
मम वचनात्	= as my word	मम अर्थाय	= on my behalf.		

'Seeing whom, Raama ceases to recollect his deceased father, that Lakshmana is to be asked about his well-being, as my word and on my behalf.'

मृदुः नित्यम् श्रुचिः दक्षः प्रियो रामस्य लक्ष्मणः ।। ५-३८-६४ यथा हि वानरश्रेष्ठ दुःखक्षयकरो भवेत् । त्वमस्मिन् कार्यनिर्योगे प्रमाण हरिसत्तम ।। ५-३८-६५

	O. I.I 1		1.1 1	
वानरश्रेष्ठ	= O Hanuma the excel-	हरिसत्तम	= and the best of mon- विम् = you	
	lent of monkeys		keys!	
प्रमाणम्	= are the model	अस्मिन्	= for fulfilling this act (of यथा भवेत् = in such a way	
		कार्यनियोंगे	addressing him)	
लक्ष्मणः	= that Lakshmana	मृदुः	= the mild	
शुचिः	= pure	दक्षः	= and clever प्रियः = darling	
रामस्य	= of Raama	दुःखक्षय	= may bring my sorrows	
		करः	to an end.	

'O Hanuma, the excellent of monkeys and the best of monkeys! you are the model for fulfilling this act of addressing him in such a way that Lakshmana, the mild, every-pure and clever darling of Raama may bring my sorrows to an end.'

राघवस्त्वत्समारम्भान्मयि यत्नपरो भवेत् । इदम् ब्रूयाः च मे नाथम् शूरम् रामम् पुनः पुनः ।। ५-३८-६६

त्वत्समारम्भात	= by your effort	राघवः	= Raama भवेत् = will become	
यत्नपरः	= a diligent man	मयि	= in my case ब्र्याः = tell	
इदम्	= this	पुनः पुनः	= again and again	
मे नाथम्	= my lord	शूरम्	= and the hero.	

'Depending on your effort, Raama will be more active with his effort the following words again and again to Raama, my Lord and the hero:'

जीवितम् धारियष्यामि मासम् दशरथ आत्मज । ऊर्ध्वम् मासान् न जीवेयम् सत्येन अहम् ब्रवीमि ते ।। ५-३८-६७

दशरथात्मज	= O Raama!	धारयिष्यामि	= I shall hold	जीवितम्	= my life
मासम्	= for a month	न जीवेयम्	= I cannot survive	ऊर्ध्वम्	= after

Formatted by आकु 486 ©देशराजु हनुमन्त राव

मासात्	= a month	अहम्	= I	ब्रवीमि	= am telling
ते	= you	सत्येन	= by truth.		

'O Raama! I shall hold my life for a month. I cannot survive after a month I am telling you the truth.'

रावणेन उपरुद्धाम् माम् निकृत्या पाप कर्मणा । त्रातुम् अर्हसि वीर त्वम् पातालात् इव कौशिकीम् ।। ५-३८-६८

वीर	= O valiant man!	त्वम्	= you	अर्हिस	= are required
त्रातुम्	= to protect	माम्	= me	उपरुद्धाम्	= who is detained
रावणेन	= by Ravana	पापकर्मणा	= the criminal	निकृत्या	= with humiliation
कौशिकीमिव	= (as you protected) In-	पातालात्	= from the abode of ser-		
	dra the Lord of celes-		pents and demons.		
	tials and Lakshmi the				
	goddess of prosperity				

'O valiant man! You are required to rescue me, detained (as I am) by Ravana the criminal and subjected to humiliation, as you (as Lord Vishnu) earlier protected Indra the Lord of celestials and Lakshmi the goddess of prosperity from the abode of servants and demons.'

ततो वस्त्र गतम् मुक्त्वा दिव्यम् चूडा मणिम् शुभम् । प्रदेयो राघवाय इति सीता हनुमते ददौ ।। ५-३८-६९

ततः	= then	मुत्तवा	= untying	शुभम्	= the bright
दिव्यम्	= divine	चूडामणिम्	jewel for her head	वस्त्रगतम्	= tied in her garment
सीता	= Sita	ददौ	= gave (it)	हनुमते	= to Hanuma
इति	= saying	प्रदेयः	= that it might be deliv-	राघवाय	= to Raama.
			ered		

Then, untying the bright devine jewel for her head tied in her garment, Sita gave it to Hanuma, saying that it might be handed over to Raama.

प्रतिगृह्य ततो वीरो मणि रत्नम् अनुत्तमम् । अन्गुल्या योजयामास न हि अस्या प्राभवत् भुजः ।। ५-३८-७०

प्रतिगृह्य	= taking	अनुत्तमम्	=	the excellent	मरि	गरतम्	=	jewel
वीरः	= the valiant Hanuma	ततः	=	thereupon	योः	जयामास	=	fitted it
अङ्गुल्या	= to his finger	अस्य भुजः	=	(since) his arm even- न प्राभवत्		=	was not fitting (to it).	
				though he had as-	हि			
				sumed his former tiny				
				form				

Taking the excellent jewel, the valiant Hanuma thereupon fitted it to his finger, since his arm (eventhough he had assumed his former tiny form), was not fitting to it properly.

मणि रत्नम् कपि वरः प्रतिगृह्य अभिवाद्य च । सीताम् प्रदक्षिणम् कृत्वा प्रणतः पार्श्वतः स्थितः ।। ५-३८-७१

प्रतिगृह्य	= receiving	मणिरत्नम्	= that jew	el कपिवरः	=	Hanuma	the	best
						among the monkeys		
अभिवाद्य च	= offered his salutation	सीताम्	= to Sita	प्रदक्षिणम्	=	engaging	in ci	rcum-
				कृत्वा		ambulation	n	
स्थितः	= and stood	पार्श्वतः	= aside	नम्रतः	=	with humb	oleness	3.

Receiving that jewel, Hanuma the best among the monkeys, offered his salutation to seetha, by engaging himself in circumambulation and stood aside with humbleness.

हर्षेण महता युक्तः सीता दर्शनजेन सः । हृदयेन गतो रामम् शरीरेण तु विष्ठितः ।। ५-३८-७२

युक्तः	= enjoined	महता हर्षेण	= with a great delight सीता	इर्शनजेन = born out of Sita's dis-
				covery
सः	= that Hanuma	हृदयेन गतः	= mentally sought (the रामम	= of Raama
			presence)	
विष्ठितः	= but stood there	शरीरेणतु	= with his physical body	
			alone.	

Filled with a great delight, born out of Sita's discovery by him, that Hanuma mentally sought (the presence) of Raama but stood there with just his physical body.

मणि वरम् उपगृद्ध तम् महाअर्हम् । जनक नृप आत्मजया धृतम् प्रभावात् । गिरि वर पवन अवधृत मुक्तः । सुखित मनाः प्रतिसम्क्रमम् प्रपेदे ।। ५-३८-७३

उपगृह्य	= taking	तम् = that excellent jewel	महार्हम् = the highly venerable
		मणिवरम्	one
धृतम्	= worn	जनकनृपात्मजया= by Sita	प्रभावात् = and by its influence
पवनावधूत	= resembling one who	सुखित मनाः = mentally pleased	प्रपेदे = set out for
मुक्तः	was shaken by a blast		
गिरिरिव	coming from the top		
	of a huge mountain		
	(Hanuma)		
प्रतिसम्क्रमम्	= crossing the ocean in		
	return.		

Taking that excellent and highly venerable jewel, worn by Sita and by its influence resembling one who was shaken by a blast coming from the top of a huge mountain, Hanuma was mentally pleased and set out for crossing the ocean in his return journey.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टत्रिंशः सर्गः ।।

Thus completes 38th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

39 Sarga 39 - एकोनचत्वारिशः सर्ग

To Urge And Lakshmana

Introduction -

Sita asks Hanuma, who is prepared to depart with the jewel for her head, to convey her enquiries about the welfare of Raama, Lakshmana and Sugreeva. She further requests Hanuma to urge them to rescue her. Then, Sita expresses her doubt about the capacity of Raama, Lakshmana and the troops of monkeys and bears to cross the ocean. Hanuma explains to Sita about the strength of monkey-heroes and assures her about their ability to cross the ocean. In the end, Hanuma consoles Sita by promising to bring Raama and Lakshmana on his back across the sea so that they will together destroy the City of Lanka.

मणिम् दत्त्वा ततः सीता हनूमन्तम् अथ अबवीत् । अभिज्ञानम् अभिज्ञातम् एतत् रामस्य तत्त्वतः ।। ५-३९-१

ततः	= then	अथ	= after	दत्त्वा	= giving
मणिम्	= the jewel	सीता	= Sita	अब्रवीत्	= spoke
हनूमन्तम्	= to Hanuma (as fol-	एतत्	= this	अभिज्ञातम्	= known
	lows)				
रामस्य	= to Raama.			•	

Then, after giving the jewel for head, Sita spoke to Hanuma as follows: 'This token of remembrance is actually known to Raama.'

मणिम् तु दृष्ट्वा रामो वै त्रयाणाम् संस्मरिष्यति । वीरो जनन्या मम च राज्ञो दशरथस्य च ।। ५-३९-२

द्य	= by seeing	मणिम्	= (this) jewel	वीरः	= the heroic
रामः	= Raama	सम्स्मरिष्यति	= can recollect	त्रयाणाम्	= three of us
जनन्याः	= viz. my mother	ममच	= myself	राज्ञः च	= and the king
दशरथस्य	= Dasaratha.				

'By seeing this jewel, the heroic Raama can recollect three of us, viz. my mother, myself and the king Dasaratha.'

स भूयः त्वम् समुत्साहे चोदितो हिर सत्तम । अस्मिन् कार्य समारम्भे प्रचिन्तय यत् उत्तरम् ।। ५-३९-३

हरिसत्तम = O the excellent among	सः त्वम्	= you as such	भूयः	= again	
monkeys					
समुत्साहचोदितः= driven by enthusiasm	प्रचिन्तय	= think	यत्	= what	
उत्तरम् = remains to be done	कार्य	= in undertaking	this		
	समारम्भे	task.			

'O Hanuma the excellent among monkeys! Driven by your enthusiasm again, think what remains to be done in undertaking this task.'

त्वम् अस्मिन् कार्य निर्योगे प्रमाणम् हरि सत्तम । हनुमन् यत्नमास्थाय दुःखक्षयकरो भव ।। ५-३९-४ तस्य चिन्तय यो यत्नो दुह्ख क्षय करो भवेत् ।

हरिसत्तम	= O Hanuma the best	अस्मिन्	=	In fulfillment of this	त्वम्	=	you
	among monkeys!	कार्य निर्योगे		task			
प्रमाणम्	= are the standard	हनुमन्	=	O Hanuma!	आस्थाय	=	utilizing
यत्नम्	= your effort	भव	=	become	दुःखक्षयकरः	=	the on who can re-
							move my misfortunes
तस्य	= If you as such	चिन्तयतः	=	think	यत्नह्	=	your effort
भवेत्	= will become	दुःख्हयकरः	=	the one which can re-			
				move my misfortunes.			

'O Hanuma the best among monkeys! You are capable of fulfilling this task. O Hanuma! Become the one who can remove my misfortunes, by employing your effort. If you think of it carefully, your effort will become the one which can remove my misfortunes.'

स तथा इति प्रतिज्ञाय मारुतिः भीम विक्रमः ।। ५-३९-५ शिरसा आवन्य वैदेहीम् गमनाय उपचक्रमे ।

सः मारुतिः	= that Hanuma	भीम विक्रमः	of terrific prowess	प्रतिज्ञाय	having promised
तथेति	= 'so be it'	वन्द्य	= offered his salutation	शिरसा	= by bowing his head
वैदेहीम्	= to Sita	उपचक्रमे	= and was set off	गमनाय	= to go.

That Hanuma of terrific prowess, having promised 'so be it', offered salutation to Sita by bowing his head to her and was set off to go.

ज्ञात्वा सम्प्रस्थितम् देवी वानरम् मारुत आत्मजम् ।। ५-३९-६ बाष्प गद्गदया वाचा मैथिली वाक्यम् अब्रवीत् ।

ज्ञात्वा	= getting to know	मारुतात्मजम्	=	Hanuma	सम्प्रस्थितम्	=	ready to set out
मैथिली	= Sita	वाक्यम्	=	(the following) words	बाष्पगद्गदया	=	with her voice choked
							by tears.

Getting to know Hanuma ready to set out, Sita the princess spoke the following words with her voice choked by tears.

कुशलम् हनुमन् ब्र्याः सहितौ राम लक्ष्मणौ ।। ५-३९-७ सुग्रीवम् च सह अमात्यम् वृद्धान् सर्वान् च वानरान् । ब्रुयस्त्वाम् वानरश्रेष्ठ कुशलम् धर्मसम्हितम् ।। ५-३९-८

Formatted by आकु 491 ©देशराजु हनुमन्त राव

हनुमान्	= O Hanuma	वानरश्रेष्ठ	= the excellent among ब्र्याः = ask
			the monkeys!
कुशलम्	= about the welfare	रामलक्ष्मणौ	= of Raama and Laksh- सिंहतौ = together
			mana
त्वम्	= you	ब्र्याः	= ask धर्मसम्हितम् = according to usage
कुशलम्	<pre>= for welfare</pre>	सुग्रीवम्च	= of Sugreeva सहामात्यम् = together with his min-
			isters
सर्वान्	= of all the monkeys	वृद्धान्	= who are elder.
वानरान्			

'O Hanuma, the excellent among monkeys! Ask about the welfare of both Raama and Lakshmana together. You also ask, according to our usage, about the welfare of Sugreeva together with his ministers and of all the monkeys who are elder.'

यथा च स महाबाहुः माम् तारयति राघवः । अस्मात् दुहुख अम्बु सम्रोधात् त्वम् समाधातुम् अर्हसि ।। ५-३९-९

त्वम्	= you	अर्हिस	= deserve	समाधतुम्	= arrange through
सः राघवः	= that Raama	महाबाहुः	= the long-armed	यथा	= the way in which
तारयति	= he can make me to	अस्मात्	= this	दुःखाम्बु	= ocean of misfortunes.
	cross over			सम्रोधात्	

'You deserve to evolve a strategy through which the long-armed Raama can make me to cross over this ocean of misfortunes.'

जीवन्तीम् माम् यथा रामः सम्भावयति कीर्तिमान् । तत् त्वया हनुमन् वाच्यम् वाचा धर्मम् अवाप्नुहि ।। ५-३९-१०

हनुमन्	= O Hanuma!	तत्	= It	वाच्यम्	= is to be told
यथा तथा	= in whatever manner	कीर्तिमान्	= the illustrious	रामः	= Raama
	(so that)				
माम्	= while I am surviving	सम्भावयति	= can console me	अवापूहि	= obtain
जीवन्तीम्					
धर्मम्	= righteousness	वाचा	= by your word.		

'O Hanuma! Tell, in whatever manner, by which the illustrious Raama can console me, even while I am still surviving. Reap righteousness, by helping me through your word.'

नित्यम् उत्साह युक्ताः च वाचः श्रुत्वा मया ईरिताः । वर्धिष्यते दाशरथेः पौरुषम् मत् अवाप्तये ।। ५-३९-११

नित्यम्	= constantly	श्रुत्वा	=	hearing	वाचः	=	the words
उत्साहयुक्ताः	= endowed with energy	ईरिताः	=	spoken	त्वया	=	by you
दाशरथः	= Raama's	पौरुषम्	=	manly strength	वर्धिष्यते	=	will by intensified
मदवाप्यते	= to recover me.						

'Constantly hearing the words endowed with energy spoken by you, Raama's manly strength will be intensified to recover me.'

मत् संदेश युता वाचः त्वत्तः श्रुत्वा एव राघवः । पराक्रम विधिम् वीरो विधिवत् सम्विधास्यति ।। ५-३९-१२

श्रुत्वा	= hearing	वाचः	=	the words		मत्सन्देश	=	containing my mes-
						युताः		sage
त्वत्तः	= from you	वीरः	=	the valiant		राघवः	=	Raama
विधिवत्	= will duly set his heart	पराक्रमविधम्	=	in exercising	his			
सम्विधास्यति				strength.				

'Hearing the words containing my message from you, the valiant Raama will duly set his heart in exercising his strength.'

सीतायाः तत् वचः श्रुत्वा हनुमान् मारुत आत्मजः । शिरसि अञ्जलिम् आधाय वाक्यम् उत्तरम् अबवीत् ।। ५-३९-१३

श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the words	सीतायाः	= of Sita
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	आधाय	having placed
अङ्गलिम्	his open hands side by side slightly hollowed	शिरसि	= on his head	अब्रवीत्	= spoke
उत्तरम्	= (the following) words			•	
वाक्यम्	in reply.				

Hearing the words of Sita, Hanuma the son of wind-god, having placed his open hands side by side, slightly shallowed on his head in salutation), spoke the following words in reply.

क्षिप्रम् एष्यति काकुत्स्थो हरि ऋक्ष प्रवरैः वृतः । यस्ते युधि विजित्य अरीन् शोकम् व्यपनयिष्यति ।। ५-३९-१४

काकुत्थसः	= Raama	एष्यति	= will come	क्षिप्रम्	= soon
हर्यृक्षप्रवरेह्	= together with excellent	यः	= which Raama	विजित्य	= defeating
युतः	monkeys and bears				
अरीन्	= the enemies	युधि	= in battle	व्यसनयिष्यति	= will devastate
ते	= your	शोकम्	= sorrow.		

'Coming soon together with valiant monkeys and bears, Raama after defeating the enemies in battle, will eliminate your sorrow.'

न हि पश्यामि मर्त्येषु न अमरेष्व् असुरेषु वा । यस्तस्य ष्विपतो बाणान् स्थातुम् उत्सहते अग्रतः ।। ५-३९-१५

Formatted by आकु 493 ©देशराजु हनुमन्त राव

—————— यः	= who	क्षिपतः	=	while discharging	बाणान	=	his arrows
न हि पश्यामि	-	मर्त्येषु		0 0			
न ।ह परयााम	= none can be seen	मत्यपु	=	either in human be-	वानरेषु	=	or in monkeys
				ings			
सुरेषु वा	= or in celestials	उत्सहते	=	are able	स्थातुम्	=	to stand
अग्रतः	= before	यः	=	that Raama	युधि	=	in battle.

'While discharging his arrows, none can be seen either in men or in monkeys or in celestials who are able to stand before Raama in battle.'

अपि अर्कम् अपि पर्जन्यम् अपि वैवस्वतम् यमम् । स हि सोढुम् रणे शक्तः तव हेतोः विशेषतः ।। ५-३९-१६

सः	= that Raama	शक्तः	= is capable	
अर्कमपि	= even the sun-god	पर्जन्यम्	= even Indra the god of यमम् = or Yama	
		अपि	rain	
वैवस्वतम्	= son of the sun-god	रणे	= in battle-field विशेषतः = especially	
तव हेतोः	= for your sake.			

'That Raama is capable of enduring even the sun-god, even Indra the god of rain or even Yama the god of death, son of the sun-god a battle-field especially for your sake.'

स हि सागर पर्यन्ताम् महीम् शासितुम् ईहते । त्वन् निमित्तो हि रामस्य जयो जनक निन्दिनि ।। ५-३९-१७

सः	= that Raama	अर्हति हि	=	is indeed worthwhile	साधितुम्	=	to master
महीम्	= the earth	सागरपर्यन्ताम्	=	which extends to the	जनकनन्दिनि	=	O Sita!
रामस्य	= Raama's	जय:	=	ocean victory	त्वन्निमित्तोहि	=	is indeed for your sake.

'Raama is indeed worthwhile to master the entire earth bounded by the ocean. O Sita! Raama's victory is indeed for your sake.'

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा सम्यक् सत्यम् सुभाषितम् । जानकी बहु मेने अथ वचनम् च इदम् अब्रवीत् ।। ५-३९-१८

श्रुत्वा	= hearing	तत् वचनम्	= those words तस्य = of Hanuma	
सुभाषितम्	spoken rightly	सत्यम्	= and truly सम्यक् = well	
जानकी	= Sita	बहुमने	= highly respected him	
अब्रवीत्	= spoke	इदम्	= these वचनम् च = words too.	

Hearing those words of Hanuma, spoken rightly and truly well, Sita held him in great respect and proceeded to speak (the following) words:

ततः तम् प्रस्थितम् सीता वीक्षमाणा पुनः पुनः । भर्तुः स्नेह अन्वितम् वाक्यम् सौहार्दात् अनुमानयत् ।। ५-३९-१९

ततः	= thereupon	वीक्षमाणा	= looking	पुनः पुनः	= again and again
तम्	= (towards) the	t प्रस्थितम्	= who was going away	सीता	= Sita
	Hanuma				
सौहादात्	= kind-heartedly	अनुमानयत्	= adored	वाक्यम्	= his words
भर्तृस्नेहान्वितम	म् = endowed with friend	-			
	liness for her husband	l.			

Thereupon, looking again and again towards that Hanuma who was going away, Sita kind-heartedly adored his words endowed with friendliness for her husband.

यदि वा मन्यसे वीर वस एक अहम् अरिम् दम। कस्मिंश्चित् सम्वृते देशे विश्रान्तः श्वो गमिष्यसि।। ५-३९-२०

वीर	= O valiant monkey	अरिम्दम	= the annihilator of ene-	मन्यस्से यदि	= If you think it as good
			mies!		
वस	= stay	एकाहम्	= for a day	कस्मिम्श्चित्	= at anyone
सम्वृते	= secret	देशे	= place	विश्रान्तः	after taking rest
गमिष्यसि	= you can go	શ્વઃ	= tomorrow.		

'O valiant monkey, the annihilator of enemies! If you are agreeable, stay for a day at any one secret place. After taking rest, you can go tomorrow.'

मम चेत् अल्प भाग्यायाः साम्निध्यात् तव वीर्यवान् । अस्य शोकस्य महतो मुहूर्तम् मोक्षणम् भवेत् ।। ५-३९-२१

वानर	= O Hanuma!	तव	=	because of your vicin-	भवेत् चेत्	=	there may be
		साम्निध्यात्		ity			
मोक्षणम्	= a relief	मुहूर्तम्	=	for a moment	महतः अस्य	=	to this great sorrow
					शोकस्य		
मम	= of me	अल्पभाग्यायाः	=	who is less fortunate.			

'O Hanuma! Because of your vicinity, there may be a relief for a moment to this great sorrow of me, who is less fortunate.'

गते हि हरि शार्दूल पुनः आगमनाय तु । प्राणानाम् अपि संदेहो मम स्यान् न अत्र संशयः ।। ५-३९-२२

हरिशार्दूल	= O lion among the	गते	= while you go	पुनरागमनाय	= for your return
	monkeys!				
स्यात्	= there will be	सन्देहः	= a doubt	मम	= even to my survival
				प्राणानाम्	
				अपि	
न	= there is no	सम्देहः	= doubt	अत्र	= in this matter.

'O Hanuma the lion among the monkeys! If after that, there is any doubt about your return, there is a doubt even for my survival too. There is no suspicion about this matter.'

तव अदर्शनजः शोको भूयो माम् परितापयेत् । दुःखात् दुःखपरामृष्टाम् दीपयन्न् इव वानर ।। ५-३९-२३

वानर	= O Hanuma!	मम	= to me	दुःखात् = who is touched by
				दुःखपरामृष्टाम् one grief after another
				grief
शोकः	= my sorrow	तव	= due to your disappear-	परितापयेत् = will torment me
		अदर्शनजः	ance	
भूयः	= again	दीपयन्निव	= like a burning flame.	

'O Hanuma! To me, who is tormented by one grief after another grief, my sorrow due to your disappearance will further torment me, like a burning flame.'

अयम् च वीर संदेहः तिष्ठति इव मम अग्रतः । सुमहान् त्वत् सहायेषु हिर ऋक्षेषु हिर ईश्वर ।। ५-३९-२४

हरीश्वर	= O best among the	वीर	= the valiant one!	हर्यृक्षेषु	= In the matter of mon-
	monkeys				keys and bears
त्वत्	= who are helpmates to	अयम्	= this	सुमहान्	highly great
सहायेषु	you				
सन्देहः	= doubt	तिष्ठतीव	= is standing	अग्रतः	= before me.

'O best among the monkeys! O valiant one! In the matter of monkeys and bears who are your helpmates, this highly great doubt is lingering before me.'

कथम् नु खलु दुष्पारम् तरिष्यन्ति महाउदिधम् । तानि हरि ऋक्ष सैन्यानि तौ वा नर वर आत्मजौ ।। ५-३९-२५

 कथुम्नु	= how	खलु = indeed	तानि = those
हर्यृक्षसैन्यानि	= troops of monkeys and	तौ = or those two princes	तरिष्यन्ति = can cross
	bears	नरवरात्मजौवा	
दुष्पारम्	= the insurmountable	महोद्धिम् = great ocean?	

'How indeed can those troops of monkeys and bears or Raama and Lakshmana can cross that great insurmountable ocean?'

त्रयाणाम् एव भूतानाम् सागरस्य इह लन्घने । शक्तिः स्यात् वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा ।। ५-३९-२६

त्रयाणाम्	= only three	भूतानाम्	= beings	वैनतेयस्यवा	= viz. Garuda the eagle
एव					

तववा	= or yourself	मारुतस्य वा	= or the wind-god	स्यात्	= have
शक्तिः	= the capacity	लङ्घने	= in crossing	अस्य	= of this
सागरस्य	= ocean.				

'Three beings viz. Garuda the eagle, or yourself or the wind-god only have the capacity of crossing this ocean.'

तत् अस्मिन् कार्य निर्योगे वीर एवम् दुरतिकमे । किम् पश्यसि समाधानम् त्वम् हि कार्यविदाम् वरः ।। ५-३९-२७

वीर	= O valiant monkeys!	तत्	= that is why	किम्	= what
समाधानम्	= strategy	पश्यसि	are you visualizing	अस्मिन्	= to fulfill this act
				कार्यनिर्योगे	
दुरतिक्रमे	= which is impassable	एवम्	= thus?	त्वम्	= you
वरः हि	= are indeed excellent	कार्यविदाम्	= of those who know		
			how to accomplish		
			any work.		

'O valiant monkey! That is why, what strategy are you visualizing to fulfill this act, which is thus impassable? You are indeed excellent of those who know how to accomplish a task.

कामम् अस्य त्वम् एव एकः कार्यस्य परिसाधने । पर्याप्तः पर वीरघ्न यशस्यः ते बल उदयः ।। ५-३९-२८

पर वीरघ्न	= O Hanuma the anni-	त्वम्	= you	एक एव	= as one alone
	hilator of strong ene-				
	mies!				
पर्याप्तः	= are accomplisher of	परिसाधने	<pre>= of fulfilling</pre>	अस्य	= this task
कामम्	desires (capable)			कार्यस्य	
ते	= your	फलोदयः	= fulfillment of result	यशस्यः	= is famous.

'O Hanuma the annihilator of hostile enemies! You, as one alone, is capable of fulfilling this task. Your act of fulfilling the result is well-known.'

बलैः समग्रैः यदि माम् रावणम् जित्य सम्युगे । विजयी स्व पुरम् यायात् तत् तु मे स्यात् यशः करम् ।। ५-३९-२९

यदि जित्य	= (If Raama) defeating	रावणम्	= Ravana	समग्रैः बलैः	= with all his army
सम्युगे	= in battle	विजयी	= and as a champion	यायात्	= taking
माम्	= me	स्वपुरम्	= to his own city	तत्सदृशम्	= it will be worthy
				भवेत्	
तस्य	= of him.			•	

'If Raama defeats Ravana with his entire army in battle and as a champion takes me back to his own city, it will be quite worthy of him.'

शरैस्तु सम्कुलाम् कृत्वा लन्काम् पर बल अर्दनः । माम् नयेत् यदि काकुत्स्थः तत् तस्य सदृशम् भवेत् ।। ५-३९-३०

यदि	= If Raama	परबलार्दनः	= the destroyer of army कृत्वा = making	
काकुत्थ्सः			of adversaries	
लङ्काम्	= Lanka	सम्कुलाम्	= filled शरैः = with arrows	
माम् नयेत्	= take me home	तत्	= that सहशम् = will be worthy	
			भवेत्	
तस्य	= of him.		,	

'If Raama, the destroyer of rival army, fills the entire Lanka with his arrows and takes me home, it will be quite worthy of him.'

तत् यथा तस्य विक्रान्तम् अनुरूपम् महात्मनः । भवेत् आहव शूरस्य तथा त्वम् उपपादय ।। ५-३९-३१

तत्	= for that reason	त्वम्	= you	उपपादय	=	act		
यथा	= in such a way	तथा	= that	महात्मनः	=	Raama	the	high-
						souled m	an	
आहवशूरस्य	= valiant in battle	भवेत्	= may become	विक्रान्तम्	=	the prowess		
अनुरूपम्	= worthy	तस्य	= of him.					

'For that reason, you act in such a way, that Raama the high-souled man, valiant in battle, may exhibit the prowess befitting of him.'

तत् अर्थ उपहितम् वाक्यम् सहितम् हेतु सम्हितम् । निशम्य हनुमान् शेषम् वाक्यम् उत्तरम् अबवीत् ।। ५-३९-३२

निशम्य	= hearing	तत् वाक्यम्	=	those words	अर्थोपहितम्	=	which were meaning-
							ful
प्रश्रितम्	= humble	हेतुसम्हितम्	=	and attended with rea-	हनुमान्	=	Hanuma
				son			
अब्रवीत्	= spoke	शेषम्	=	the remaining	उत्तरम्	=	reply.
					वाक्यम्		

Hearing those words, which were meaningful humble and attended with reason, Hanuma gave his final reply (as follows)

देवि हरि ऋक्ष सैन्यानाम् ईश्वरः प्रवताम् वरः । सुग्रीवः सत्त्व सम्पन्नः तव अर्थे कृत निश्चयः ।। ५-३९-३३

देवि	=	O Sita the princess!	सुग्रीवः	=	Sugreeva	ईश्वरः	=	the L	ord	
वानर	=	of the armies of mon-	प्लवताम् वरः	=	excellent among the	सत्त्वसम्पन्नः	=	and	endowed	with
भल्लूकसैन्यानाम्	Į	keys and bears			monkeys			stren	gth	
कृतनिश्चयः	=	is firmly determined	तव अर्थे	=	in your cause.					

Formatted by आकु 498 ©देशराजु हनुमन्त राव

'O Sita the princess! Sugreeva, the Lord of the troops of monkeys and bears and the premost among the monkeys, who is endowed with strength, is firmly determined in your cause.'

स वानर सहस्राणाम् कोटीभिः अभिसम्वृतः । क्षिप्रम् एष्यति वैदेहि राक्षसानाम् निबर्हणः ।। ५-३९-३४

वैदेहि	= O Sita!	सः	= that Sugreeva	अभिसम्वृतः	= endowed with
वानर	= thousands and crores	एष्यति	= will come	शीघ्रम्	= soon
सहस्राणाम्	of monkeys				
कोटीभिः	•				
निभर्हणह्	= to destroy	राक्षसाम्	= the demons.		

'O Sita! That Sugreeva, endowed with thousands and crores of monkeys, will come soon to destroy the demons.'

तस्य विक्रम सम्पन्नाः सत्त्ववन्तो महाबलाः । मनः सम्कल्प सम्पाता निदेशे हरयः स्थिताः ।। ५-३९-३५

हरयः	= the monkeys	विक्रमसम्पन्नाः	=	endowed with	सत्त्ववन्तः	=	perseverance
				prowess			
महाबलाः	= great strength	मनः सन्कल्प	=	and who can rush to	स्थिताः	=	are intensely commit-
		सम्पाताः		any place as they wish			ted
तस्य	= to Sugreeva's	निदेशे	=	command.			

'So many monkeys, endowed with prowess, perseverance, great strength and who can rush to any place as they wish are intensely committed to Sugreeva's command.

येषाम् न उपरि न अधस्तान् न तिर्यक् सज्जते गतिः । न च कर्मसु सीदन्ति महत्स्व् अमित तेजसः ।। ५-३९-३६

येषाम्	= whose	गतिः = movement	उपरि	= on the sky
अधस्तात्	= or on the ground	न सज्जते = has no hind	rance न	= has no hindrance
तिर्यक्	= (even) horizontally;	अमित = with unlim	ited splen- न सीदन्ति	= are not indolent
	(those monkeys)	तेजसः dour		
महत्सु	= (to perform) great		1	
कर्मसु	tasks.			

'There is no hindrance to their movement either in the sky or in the ground or in any horizontal region (between the sky and the ground) with unlimited splendour are not indolent in performing any great task.'

> असकृत् तैः महाउत्सहैः ससागर धरा धरा । प्रदक्षिणी कृता भूमिः वायु मार्ग अनुसारिभिः ।। ५-३९-३७

तैः	= by those monkeys	महोत्साहैः	= which are highly ener	- वायुमार्गानुसारिभिः and follow the path of
			getic	the wind
भूमिः	= the earth	स	= with its oceans and	प्रदक्षिणीकृता = has been circumambu-
		सागरधराधरा	T mountains	lated clockwise
असकृत्	= many times.			

'The earth with its oceans and mountains has been circumambulated clockwise many times by those monkeys, who are highly energetic and who follow the aerial path.'

मत् विशिष्टाः च तुल्याः च सन्ति तत्र वन ओकसः । मत्तः प्रत्यवरः कश्चिन् न अस्ति सुग्रीव सिम्नधौ ।। ५-३९-३८

तत्र	= in them	वनौसः	= (some of) the monkeys	मद्विशिष्टाश्च	= are superior to me
तुल्याश्च	= and some; even equal	सन्ति	= are there	कश्चित्	= none sugriiva
	to me			नास्ति	
प्रत्यवरः	= is inferior	मत्तः	= to me.		

'In them, some of the monkeys are superior to me and some are even equal to me. No one in the vicinity of Sugreeva is inferior to me.'

अहम् तावत् इह प्राप्तः किम् पुनः ते महाबलाः । न हि प्रकृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्ते हि इतरे जनाः ।। ५-३९-३९

अहम्	= I myself	अनुप्राप्तः	=	has come	इह	=	here
तावत्							
किम् पुनः	= why to talk	ते	=	about them	महाबलाः	=	who are mighty?
प्रकृष्टाः	= the superior ones	न प्रेष्यन्ते हि	=	are not sent (for er-	इतरे	=	other
				rands)			
जनाः	= persons	प्रेषन्ते हि	=	are indeed sent.			

'When I have arrived here, why to talk about the mighty ones? Generally, superior ones are not sent for errands. Only others are indeed sent.'

तत् अलम् परितापेन देवि शोको व्यपैतु ते । एक उत्पातेन ते लन्काम् एष्यन्ति हरि यूथपाः ।। ५-३९-४०

देवि	= O Sita the princess!	तत्	= that is why	अलम्	= enough
परितापेन	= of (your) lamentation	ते शोकः	= (Let) your sorrow	व्यपैतु	= be removed
ते	= those	हरियूथपाः	= leaders of monkeys	एष्यन्ति	= will reach
लङ्काम्	= Lanka	एकोत्पातेन	T = by one single leap.		

'O Sita the princess! Enough of your lamentation. Take away your sorrow. Those leaders of monkeys will reach Lanka by one single leap.'

मम पृष्ठ गतौ तौ च चन्द्र सूर्याव् इव उदितौ । त्वत् सकाशम् महासत्त्वौ नृसिम्हाव् आगमिष्यतः ।। ५-३९-४१

तौ नृसिम्हौ च	=	those two lions among	महासथौ	=	of great strength	मम पृष्ठ	गतौ	=	sitting on my shoul-
		men Raama and Lak-							ders
		shmana too							
आगमिष्यतः	=	can come	त्वत्सकाशम्	=	to you	उदितौ	चन्द्र	=	like the rising sun and
						सूर्यावि	1		the moon.

'Raama and Lakshmana, those two lions among men also of great strength, ascending on my shoulders, can come to you, like the rising sun and the moon.'

तौ हि वीरौ नर वरौ सहितौ राम लक्ष्मणौ । आगम्य नगरीम् लन्काम् सायकैः विधमिष्यतः ।। ५-३९-४२

ततः	= thereafter	रामलक्ष्मणौ	= Raama and Laksh-	वीरौ = the valiant
			mana	
नरवरौ	= and the excellent	आगम्य	= coming	सहितौ = together
	among men			
विधमिष्यतः	= can destroy	लङ्काम्नगरीम्	= the city of Lanka	सायकैः = with their arrows.

'Coming together, Raama and Lakshmana the valiant and the excellent among men, can destroy the City of Lanka with their arrows.'

सगणम् रावणम् हत्वा राघवो रघु नन्दनः । त्वाम् आदाय वर आरोहे स्व पुरम् प्रतियास्यति ।। ५-३९-४३

वरारोहे	= O Sita with a good	रागवः	= Raama	रघुनन्दनः = the delight of Raghu
	waist!			dynasty
हत्त्वा	= killing	रावणम्	= Ravana	सगणम् = along with his troops
प्रतियस्यति	= will return	स्वपुरीम्	= to his town	त्वाम् = taking you (with him).
				आदाय

'O Sita with a good waist! Raama, the delight of Raghu dynasty, killing Ravana together with his troops, will return to his town, duly taking you with him.'

तत् आश्वसिहि भद्रम् ते भव त्वम् काल कान्क्षिणी । नचिरात् द्रक्ष्यसे रामम् प्रज्वजन्तम् इव अनिलम् ।। ५-३९-४४

तत्	= for that reason	आश्रसि हि	=	console yourself	ते भद्रम्	=	happiness to you!
				indeed!			
भव	= be	कालकाङ्क्षिणि	=	waiting for the time	द्रक्ष्यसे	=	you shall see
न चिरात्	= within a short time	रामम्	=	Raama	प्रज्वलन्तम्	=	like a blazing fire.
					अनलम् इव		

Formatted by आकु 501 ©देशराजु हनुमन्त राव

'For that reason, console yourself indeed! Happiness to you! If you wait for some time, you shall see, within a short time, Raama like a blazing fire.'

निहते राक्षस इन्द्रे च सपुत्र अमात्य बान्धवे । त्वम् समेष्यसि रामेण शश अन्केन इव रोहिणी ।। ५-३९-४५

अस्मिन् = (when) this	राक्षसेन्द्रे	= king of demons	निहते	= is killed
सपुत्रामात्यबान्धवें along with his sons;	त्वम्	= you	समेष्यसि	= will meet
ministers and relatives				
रामेण = Raama	रोहिणि इव	= as Rohini*	शशाङ्केन	= (met) the moon.

'When this king of demons is killed along with his sons, ministers and relatives, you will meet Raama, as Rohini* met the moon.'

comment:Rohini: A consort of the moon-god, presiding over a constellation of the same name.

क्षिप्रम् त्वम् देवि शोकस्य पारम् यास्यसि मैथिलि । रावणम् चैव रामेण निहतम् द्रक्ष्यसे अचिरात् ।। ५-३९-४६

देवि	= O princess!	मैथिलि	= O Sita!	त्वम्	= you
यास्यसि	= can reach	पारम्	= the end	शोकस्य	= of your sorrow
क्षिप्रम्	= soon	अचिरात्	= within a short time	द्रक्ष्यसे चैव	= you can also see
रावणम्	= Ravana	निहतम्	= as destroyed	रामेण	= by Raama.

'O Sita the princess! You shall see the end of your sorrow soon. Within a short time, you will also see the end of Ravana, as destroyed by Raama.'

एवम् आश्वस्य वैदेहीम् हनूमान् मारुत आत्मजः । गमनाय मतिम् कृत्वा वैदेहीम् पुनः अब्रवीत् ।। ५-३९-४७

एवम्	= thus	आश्वास्य	= consoling वैदेही	F = Sita
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	= making up
मतिम्	= his mind	गमनाय	= to go अबवी	त् = spoke
वैदेहीम्	= to Sita	पुनः	= again (as follows):	

Thus consoling Sita, Hanuma the son of wind-god made up his mind to go back and spoke to Sita again as follows:

तम् अरिघ्नम् कृत आत्मानम् क्षिप्रम् द्रक्ष्यसि राघवम् । लक्ष्मणम् च धनुष् पाणिम् लन्का द्वारम् उपस्थितम् ।। ५-३९-४८

तम् राघवम् = that Raama	अरिघ्नम्	= the annihilator of ene-	कृतात्मानम्	= who firmly decided
		mies		(to destroy his adver-
				saries)

लक्ष्मणम्च	= and Lakshmana	धनुष्पाणिम्	= wielding bow in his	क्षिप्रम्	= will soon
			hand		
उपागतम्	= reach	लङ्काद्वाराम्	= the entrance of Lanka	द्रक्ष्यसि	= (and) you will see
					(them).

'That Raama the annihilator of enemies, who firmly decided to destroy his adversaries and Lakshmana wielding a bow in his hand will soon reach the entrance of Lanka and you will see them.'

नख दम्ष्ट्र आयुधान् वीरान् सिम्ह शार्दूल विक्रमान् । वानरान् वारण इन्द्र आभान् क्षिप्रम् द्रक्ष्यसि सम्गतान् ।। ५-३९-४९

द्रक्ष्यसि	= you can see	क्षिप्रम्	= soon	वीरान् = the valiant monkeys
				वानरान्
नखदम्ष्ट्र	= with their claws and	सिम्ह शार्दूल	= having the prowess of	वारणेन्द्राभान् = looking like lordly ele-
आयुधान्	tusks as weapons	विक्रमान्	lions and tigers	phants
सम्गतान्	= coming together.			•

'You can see soon those valiant monkeys, with their claws and tusks as weapons, having the prowess of lions and tigers and looking like lordly elephants, coming together.'

शैल अम्बुद निकाशानाम् लन्का मलय सानुषु । नर्दताम् कपि मुख्यानाम् आर्ये यूथानि अनेकशः ।। ५-३९-५०

आर्ये	= O venerable lady!	अनेकशः = many	यूथानि	= troops
	(you shall see)			
कपि	= of excellent monkeys	शैलाम्बुदिनकाशाचाम्resembling hillls and	नर्दताम्	= thundering
मुख्यानाम्		clouds		
लङ्कामलय	= on the peaks of Malaya			
सानुषु	mountain in Lanka.			

'O venerable lady! You shall see many troops of excellent monkeys resembling hills and clouds, thundering on the peaks of Malaya mountain in Lanka.'

स तु मर्मणि घोरेण ताडितो मन्मथ इषुणा । न शर्म लभते रामः सिम्ह अर्दित इव द्विपः ।। ५-३९-५१

ताडितः	= hit	मरोनणि	= in the vitals	घोरे	= by the darts of venera-
				मन्मथेषुणा	ble Manmatha the god
					of love
सः रामः	= that Raama	न लभते	= is not obtaining	शर्म	= happiness
द्विपः इव	= as an elephant	सिम्हार्दितः	= tormented by a lion.		

'Hit in the vitals by the darts of venerable Manmatha the god of love, Raama is not obtaining happiness, as an elephant gets tormented by a lion.'

मा रुदो देवि शोकेन मा भूत् ते मनसो अप्रियम् । शची इव पथ्या शकेण भर्त्रा नाथवती हि असि ।। ५-३९-५२

देवि	= O Sita the princess!	मारुदः	= do not weep	शोकेन	= with grief
ते मनसः	= (Let) your mind	माभूत्	= be without	अप्रियम्	= unpleasantness
नाथवती भर्त्रा	= you are indeed having	शचीव	= as Shachi	पत्या शकेण	= having Indra the hus-
असिहि	Raama your husband				band as her protector.
	as a protector				

'O Sita the princess! Do not weep with grief. Let your mind be without any unpleasantness. You are indeed having Raama your husband as your protector like Shachi having Indra her husband as a protector.'

रामात् विशिष्टः को अन्यो अस्ति कश्चित् सौमित्रिणा समः । अग्नि मारुत कल्पौ तौ भ्रातरौ तव संश्रयौ ।। ५-३९-५३

कः अन्यः	= who else	अस्ति	= is there	विशिष्टः	= what so greater
रामात्	= than Raama	कश्चित्	= or any person	समः	= equal
सौमित्रिणा	= to Lakshmana?	तौ भ्रातरौ	= those two brothers	अग्नि मारुत	= equal to fire and wind
				कल्पौ	-
सम्श्रयौ	= are supportive	तव	= to you.		

'Who else is there greater than Raama or who else equal to Lakshmana? Those two brothers, like fire and wind, are supportive to you.'

न अस्मिन् चिरम् वत्स्यसि देवि देशे । रक्षो गणैः अध्युषितो अतिरौद्रे । न ते चिरात् आगमनम् प्रियस्य । क्षमस्व मत् साम्गम काल मात्रम् ।। ५-३९-५४

देवि	= O Sita the princess!	न वत्स्यिस	= you will not stay	चिरम्	= for long
अस्मिन् देशे	= at this place	अतिरौद्रे	= which is very terrific	अध्युषिते	= and occupied
रक्षोगणैः	= with multitude of	आगमनम्	= the arrival	ते प्रियस्य	= of your husband
	demons				
न चिरात्	= will not be delayed	क्षमस्व	= be patient	मत्सन्गकाल	= till the moment of my
				मात्रम्	meeting (with Raama
					my return).

'O Sita the princess! You will not stay for long at this place, which is very terrific and occupied with a multitude of demons. The arrival of your husband will not be delayed. Be patient till the moment of my meeting with Raama on my return.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकोनचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 39th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage

and the oldest epic.

40 Sarga 40 - चत्वारिशः सर्ग

Hanuma Consoles Seetha And Travels Northward

Introduction -

Sita asks Hanuma to remind Raama of how he threw a blade of grass at the crow and destroyed its right eye thereby, as a token of remembrance. She also asks to remind Raama of his having once marked on her cheek with realgar, when a mark on her forehead was defaced, as a further token of Hanuma having met her. Sita also requests Hanuma to appraise Raama of her wretched plight and finally greets him to have a happy journey ahead.

श्रुत्वा तु वचनम् तस्य वायु सूनोः महात्मनः । उवाच आत्म हितम् वाक्यम् सीता सुर सुत उपमा ।। ५-४०-१

श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the words	तस्य	= of that
महात्मनः	= high-souled	वायुसूनोः	= Hanuma	षीत	= Sita
सुरसुतोपमा	= similar to the daughter	उवाच	= spoke	वाक्यम्	= (the following) words
	of god				
आत्महितम्	= beneficial to herself.			1	

Hearing the words of that high-souled Hanuma, Sita who resembled the daughter of god, spoke the following words beneficial to herself.

त्वाम् दृष्ट्वा प्रिय वक्तारम् सम्प्रहृष्यामि वानर । अर्घ सम्जात सस्य इव वृष्टिम् प्राप्य वसुम् धरा ।। ५-४०-२

वानर	= O Hanuma!	द्य	= seeing	त्वाम्	= you
प्रियवक्तारम्	= speaking pleasant	सम्प्रहृष्यामि	= I am over-joyed	वसुम्धरा इव	= as a field
	words				
अर्थम्	= with half-sprouted	प्राप्येव	= by receiving	वृष्टिम्	= a rain.
सम्जातसस्या	crop of grain (is				
	over-joyed)				

'O Hanuma! Seeing you speaking pleasant words, I am as overjoyed, as a field with half-sprouted crop of grain is thrilled by receiving a rain.'

यथा तम् पुरुष व्याघ्रम् गात्रैः शोक अभिकर्शितैः । संस्पृशेयम् सकामा अहम् तथा कुरु द्याम् मयि ।। ५-४०-३

अहम्	= I	गत्रिः	= with my limbs	शोकाभिकर्शितैः = emaciated
सकामा	= having a desire	यथा	= how	सम्स्पृशेयम् = to touch

पुरुषव्याघ्रम्	= that Raama the tiger	तथा	= in that manner	कुरु	= oblige
	among men				
द्याम्	= your kindness	मयि	= in me.		

'With my limbs emaciated with grief, I have a desire to touch that Raama the tiger among men. Show mercy on me and fulfill my desire.'

अभिज्ञानम् च रामस्य दत्तम् हरि गण उत्तम । क्षिप्ताम् ईिषकाम् काकस्य कोपात् एक अक्षि शातनीम् ।। ५-४०-४

हरिगणोत्तम	= O Hanuma the excel-	द्याः	= Present (the story of)	इषीकाम्	= a blade of grass called
	lent one among the				Ishika
	troops of monkeys!				
अभिञानम्	= as a signet	क्षिप्ताम्	= hurled	कोपात्	= with anger
काकस्य	= and the one eye of a	रामस्य	= by Raama.		
एकाक्षिशातनीम	T crow destroyed				

'O Hanuma the excellent one among the troops of monkeys! Present the story of the blade of grass called Ishika hurled with anger and thereby one eye of the crow destroyed by Raama (as a signal remembrance).'

मनः शिलायाः तिकलो गण्ड पार्श्वे निवेशितः । त्वया प्रनष्टे तिलके तम् किल स्मर्तुम् अर्हसि ।। ५-४०-५

(O	= While a mark on my	प्रण्ष्टे	= had got effaced	मनिशिशिलायाः = a mark on my fore-
Raama!)	forehead			तिलकः head with realgar
तिलके				
निवेशितः	= was indeed painted	त्वया	= by you	गण्ड पार्श्वे = on the side of my
किल	•		• •	cheek
अर्हसि	= you ought surely	स्मर्तुम्	= to recollect	तम् = it.

'O Raama! You ought surely to recollect that while a mark on my forehead had got effaced once, another mark with realgar was indeed painted by you on the side of my cheek.'

स वीर्यवान् कथम् सीताम् हृताम् समनुमन्यसे । वसन्तीम् रक्षसाम् मध्ये महाइन्द्र वरुण उपम ।। ५-४०-६

कथम्	= How	सह् = are you as such	वीर्यवान् = the valiant one
महेन्द्र	= equal to Indra the	समनुमन्यसे = give consent to	सीताम् = Sita
वरुणोपमः	Lord of celestials and		
	Varuna the king of		
	Universe		
हृताम्	= having been taken	वसन्तीम् = and staying	मध्ये = in the middle
	away		
रक्षसाम्	= of the demons.		

'How are you, the valiant man equal to Indra the Lord of celestials and Varuna the King of Universe, ignore Sita who was taken away and now staying in the midst of these demons?'

एष चूडा मणिः दिव्यो मया सुपरिरक्षितः । एतम् दृष्ट्वा प्रहृष्यामि व्यसने त्वाम् इव अनघ ।। ५-४०-७

अनघ	= O faultless Raama!	एषः	= this	दिव्यः	= wonderful
चूडामणिः	= jewel for the head	सुपरिरक्षितः	= has been protected	मया	= by me
			well		
द्य्वा	= seeing this	व्यसने	= in my distress	प्रहृष्यामि	= I have been getting de-
	· ·		·		lighted
त्वामिव	= as though I have seen			1	-
	you.				

'O faultless Raama! This wonderful jewel for the head head has been protected well by me. Seeing this in my distress, I have been getting delighted, as though I have seen you.'

एष निर्यातितः श्रीमान् मया ते वारि सम्भवः । अतः परम् न शक्ष्यामि जीवितुम् शोक लालसा ।। ५-४०-८

एषः	= this jewel	श्रीमान्	=	which is splendid	वारिसम्भवः	=	and produced in water
निर्यातितः	= has been sent	ते	=	to you	शोक लालसा	=	absorbed in grief
न शक्ष्यामि	= I shall not be able	जीवितुम्	=	to survive	अतः परम्	=	hence forth.

'This splendid jewel, produced in water, has been sent to you. Absorbed in grief, I shall not be able to survive henceforth.'

असह्यानि च दुह्खानि वाचः च हृदयच् चिदः । राक्षसीनाम् सुघोराणाम् त्वत् कृते मर्षयामि अहम् ।। ५-४०-९

- त्वत्कृते	= for your sake	अहम्	= I		मर्षयामि	=	am enduring
असह्यानि	= (these) unbearable	दुःखानि	= tr	roubles	वाचश्च	=	and the words
राक्षसीनाम्	= of female-demons	सुघोराणाम्	= w	which are very horri-	हृदयच्छिदः	=	which pierce my heart.
			b	le			

'With a hope of your coming here at any time, I am enduring these unbearable hardships and also the words of horrible female demon; which pierce my heart.'

धारियष्यामि मासम् तु जीवितम् शत्रु सूद्न । मासात् ऊर्ध्वम् न जीविष्ये त्वया हीना नृप आत्मज ।। ५-४०-१०

शत्रुसूदन	= O annihilator of ene-	नृपात्मज	= O Raama the prince!	धारयिष्यामि	= I shall hold
जीवितम्	mies = my life	मासम्तु	= only for a month	न जीविष्ये	= I will not survive

ऊर्ध्वम्	= after a month	हीना	= left out	त्वया	= by you.
मासात					

'O Raama the prince, the annihilator of enemies! I shall hold my life only for a month. I will not survive without you, after a month.'

घोरो राक्षस राजो अयम् दृष्टिः च न सुखा मिय । त्वाम् च श्रुत्वा विपद्यन्तम् न जीवेयम् अहम् क्षणम् ।। ५-४०-११

अयम्	= this	राक्षसराजः	= Ravana the king of घोरः = is terrible	
			demons	
मयि	= in my instance	दृष्टिः	= his glance	
श्रुत्वा	= hearing	त्वाम्	= (that) you विषज्जन्तम् = are causing a dela	ay
अहम्	= I	न जीवेयम्	= will not live	nt.

'This Ravana, the king of demons, is terrible. In my instance, his glance is not pleasant. Hearing that you are causing a delay, I will not survive even for a moment.'

वैदेह्या वचनम् श्रुत्वा करुणम् स अश्रु भाषितम् । अथ अबवीन् महातेजा हनुमान् मारुत आत्मजः ।। ५-४०-१२

श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= the words	वैदेह्याः	= of Sita
भाषितम्	= spoken	करुणम्	= pitiably	साश्रु	= with tears
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	महातेजाः	= having great splen-
					dour
अथ	= thereafter	अब्रवीत्	= spoke (as follows):		

Hearing the words of Sita, spoken pitiably with tears, Hanuma the son of wind-god, with a great splendour, spoke (as follows):

त्वत् शोक विमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे । रामे शोक अभिभूते तु लक्ष्मणः परितप्यते ।। ५-४०-१३

कथंचित् भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुम् । इमम् मुहूर्तम् दुहुखानाम् अन्तम् द्रक्ष्यसि भामिनि ।। ५-४०-१४

ताव् उभौ पुरुष व्याघ्रौ राज पुत्राव् अनिन्दितौ । त्वत् दर्शन कृत उत्साहौ लन्काम् भस्मी करिष्यतः ।। ५-४०-१५

हत्वा तु समरे क्रूरम् रावणम् सह बान्धवम् । राघवौ त्वाम् विशाल अक्षि स्वाम् पुरीम् प्रापयिष्यतः ।। ५-४०-१६

देवि	= O Sita the princess!	रामः	= Raama	त्व चोक = has grown averse the
	-			विमुखः everything else caused
				by grief towards you
शपे	= I swear	ते	= to you	सत्येन = truly
रामे	= (When) Raama	दुःखाभिपन्न	= is overpowered by grief	लक्ष्मणः च = Lakshmana too
परितप्यते	= is tormented	भामिनि	= O lady!	कथम्चित् = somehow or other
भवति	= you	दृष्टा	= appeared (have been discovered)	न कालः = this is not the time
परिदेवितुम्	= to lament	द्रक्ष्यसि	= you will see	अन्तम् = the end
दुःखानाम्	= of your sorrows	इमम्मुहुर्तम्	= within this moment	तौ उभौ = those two princes
				राजपुत्रौ
पुरुष व्याघ्रौ	= the excellent among	अरिन्दमौ	= and annihilator of ene-	त्वद्दर्शनकृतोत्सहौं= and who are eager to
	men		mies	see you
लण्काम्	= will reduce Lanka to	विशालाक्षि	= O large-eyed Sita!	हत्वा = killing
भस्मी	ashes			
करिष्यतः				
क्रूरम्	= the cruel	रावणम्	= Ravana	सह = along with his real-
				बान्धवम् tives
राघव	= Raama and Laksh-	प्रापयिष्यतः	= will take	त्वाम् = you
	mana			
स्वाम् पुरीम्	= to their own city.			

'O Sita the princess! Raama has grown averse to everything else, caused by grief towards you. I sear it to you truly. when Raama is overpowered by grief, Lakshmana too gets tormented with grief.' 'O lady! Somehow or other, you have been discovered by me. This is not the time to lament. You will see the end of your sorrow shortly.' 'Those two princes, the excellent among men, the annihilator of enemies and who are eager to see you, will surely reduce Lanka to ashes. 'O large-eyed Sita! Killing the cruel Ravana along with his relatives,

Raama and Lakshmana will take you to their own city.'

यत् तु रामो विजानीयात् अभिज्ञानम् अनिन्दिते । प्रीति सम्जननम् तस्य भूयः त्वम् दातुम् अर्हिसि ।। ५-४०-१७

अनिन्दिते	= O faultless Sita!	त्वम्	= you	अर्हिस	= be pleased
दातुम्	= to give	भूयः	= again	यत्	= whichever
अभिज्ञानम्	= token of remembrance	विजानीयात्	= (Raama) will recognise	प्रीति	= and which creates will
				सम्जनम्	pleasure
तस्य	= to Raama.			,	

'O faultless Sita! Be pleased to give another token of remembrance, which Raama will recognise and which creates pleasure to him.'

सा अबवीत् दत्तम् एव इह मया अभिज्ञानम् उत्तमम् । एतत् एव हि रामस्य दृष्ट्वा मत् केश भूषणम् ।। ५-४०-१८ श्रद्धेयम् हनुमन् वाक्यम् तव वीर भविष्यति ।

सा	= Sita	अब्रवीत्	poke इति =	thus
उत्तमम्	= an excellent	अभिज्ञानम्	oken to remembrance दत्तमेव =	was indeed given
मा	= by me	द्य	rat = tl	his
मत्केशभूषणम्	= jewel	श्राधेयम्	rill become trust- रामस्य =	to Raama.
		भविष्यति	orthy	

Sita said, 'An excellent token of remembrance was indeed given by me. Seeing this jewel for my hair, Raama will trust your words.'

स तम् मणि वरम् गृह्य श्रीमान् प्लवग सत्तमः ।। ५-४०-१९ प्रणम्य शिरसा देवीम् गमनाय उपचक्रमे ।

गृह्य	= taking	तम्	= that excellent jewel सः = that
		मणिवरम्	
श्रीमान्	= illustrious	प्रवगसत्तम	= Hanuma the best प्रणम्य = offering salutation
			among monkeys
शिरसा	= by bowing his head	देवीम्	= to Sita
गमनाय	= to go.		

Taking that excellent jewel, the illustrious Hanuma, the best among monkeys, offered salutation to Sita by bowing his head and has set off to go.

तम् उत्पात कृत उत्साहम् अवेक्ष्य हिर पुम्गवम् ।। ५-४०-२० वर्धमानम् महावेगम् उवाच जनक आत्मजा। अश्रु पूर्ण मुखी दीना बाष्य गद्गदया गिरा।। ५-४०-२१

Formatted by आकु 511 ©देशराजु हनुमन्त राव

अवेक्ष्य	= seeing	तम्	= t	hat Hanuma the best	उत्पातकृतत्साह	म्⊨	possessed of energy to
		हरिपुण्गवम्	a	among monkeys			jum up
महावेगम्	= with great speed	वर्धमानम्	= a	and expanding	जनकात्मजा	=	Sita
उवाच	= spoke (as follows)	गिरा	= i	n a voice	बाष्पगद्गद्या	=	choked with tears
दीना	looking miserable	अश्रुपूर्ण	= i	n her face filled with			
		मुखी	t	ears.			

Seeing that Hanuma, the best among monkeys, possessed of energy to jump up with great speed and expanding, Sita spoke (as follows) in her voice choked with tears and looking miserable in her face filled with tears.

हनूमन् सिम्ह सम्काशौ भ्रातरौ राम लक्ष्मणौ । सुग्रीवम् च सह अमात्यम् सर्वान् ब्रूया अनामयम् ।। ५-४०-२२

हनुमन्	= O Hanı	ıma!	ब्र्याः	=	enquire	अनामयम्	=	about the health
रामलक्ष्मणौ	= of Raar	na and Laksh-	भ्रातरौ	=	the brothers	सिम्हसम्काशौ	=	bearing a resemblance
	mana							to lions
सुग्रीवम्च	= and of 9	Sugreeva	सहामात्यम्	=	together with his min-	सर्वान्	=	and all others.
					isters			

'O Hanuma! Enquire about the welfare of Raama and Lakshmana, the brothers looking like lions, of Sugreeva together with his ministers and of all other.'

यथा च स महाबाहुः माम् तारयति राघवः । अस्मात् दुहुख अम्बु सम्रोधात् तत् समाधातुम् अर्हसि ।। ५-४०-२३

त्वम् अर्हिस	= you be pleased	समधातुम्	=	to make	सः राघवः	=	that Raama
महाबाहुः	= deliver (me) in what-	अस्मात्	=	from this ocean of sor-			
	ever manner	दुःखाम्बुसम्रोधा	त्	row.			

'Be pleased to make that long-armed Raama deliver me from this ocean of sorrow.'

इमम् च तीव्रम् मम शोक वेगम् । रक्षोभिः एभिः परिभर्त्सनम् च । ब्रूयाः तु रामस्य गतः समीपम् ।

शिवः च ते अध्वा अस्तु हरि प्रवीर ।। ५-४०-२४

हरि प्रवीर	= O valiant monkey	गतः	= having gone	रामस्य	= to Raama's vicinity
ब्र्याः	= appraise (him)	मम इमम्	= about this terrific gush	समीपम् परिभर्त्सनम्च	= and about the threat-
		तीव्रम् शोकवेगम्	of my sorrow		ening attitude
एभिः रक्षोभिः	= of those female- demons	ते अध्वा	= (Let) Your journey	अस्तु	= be
शिवः	= happy.			,	

'O valiant monkey! After approaching Raama, appraise him of this terrific gush of my grief and also about the threatening attitude of these female-demons. Have a happy journey!'

स राज पुत्ऱ्या प्रतिवेदित अर्थः । किपः कृत अर्थः परिहृष्ट चेताः । तत् अल्प शेषम् प्रसमीक्ष्य कार्यम् । दिशम् हि उदीचीम् मनसा जगाम ।। ५-४०-२५

प्रतिवेदितार्थः	= having been ac-	राजपुत्ऱ्या = by Si	a the princess कृतार्थः	= hav	ing accomplished
	quainted with the			his	object
	matter				
प्रिहृष्ट चेताः	= and with his mind	प्रसमीक्ष्य = and s	eeing अल्पावशेषम्	= that	only a little re-
	filled with joy		कार्यम्	mai	ns to be done
कपिः	= Hanuma	जगाम मनसा = went	intellectually उदीचीम्	= tow	ards the northern
			दिशम्	dire	ection.

Having been appraised of the matter by Sita the princess, having accomplished his object, having his mind filled with joy and having perceived that only a little remained to be done, Hanuma intellectually sought the northern direction.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 40th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

41 Sarga 41 - एकचत्वारिशः सर्ग

Hanuma Thinks To Meet Ravana

Introduction -

Hanuma thinks within himself that he should implement the fourth strategy for success, viz. open assault with the demons, so as to meet Ravana and his ministers for knowing their designs and strengths. Accordingly, he makes up his mind to damage the royal pleasure-garden attached to the gynaecium at Lanka and then proceeds to do that task.

स च वाग्भिः प्रशस्ताभिः गमिष्यन् पूजितः तया । तस्मात् देशात् अपक्रम्य चिन्तयामास वानरः ।। ५-४१-१

तया	= by that Sita	सः वानरः	= that Hanuma गमिष्यन् = who was :	ready to go
पूजितः	= was treated well	प्रशस्ताभिः	= with commendable तस्मात् = from that	
		वाग्भिः	words	
देशात्	= place	अपक्रम्य	= (Hanuma) having चिन्तयामास = thought (i	n this way):
			gone to a distance	

Sita honoured Hanuma, who was ready to go, with good words. Hanuma, having gone to a distance from that place, thought within himself (as follows):

अल्प शेषम् इदम् कार्यम् दृष्टा इयम् असित ईक्षणा । त्रीन् उपायान् अतिकम्य चतुर्थं इह दृश्यते ।। ५-४१-२

	= this	असितेक्षणा	= black-eyed Sita হ ঘ	= has been seen
इदम्	= there is only a little	अतिक्रम्य	= transgressing त्रीन्	= the three
कार्यम् अल्प	that remains to be			
शेषम्	done			
उपायान्	= strategies viz. sowing	चतुर्थः	= the fourth strategy viz. हश्यते	= is seen
	dissension negotiation		open assault	
	and bribery			
इह	= here.		·	

'I have seen this black-eyed Sita. There is only a little that remains to be done by me. Abandoning the three strategies for success viz. sowing dissension, negotiation and bribery, I have to implement here the fourth strategy viz. open assault.'

न साम रक्षह्सु गुणाय कल्पते । न दनम् अर्थ उपचितेषु वर्तते । न भेद साध्या बल दर्पिता जनाः । पराक्रमः तु एष मम इह रोचते ।। ५-४१-३

रक्षस्सु	= in the case of demons	साम गुणाय	the strategy of negoti- न कल्पते = is not prac	ticable
			ation	
अर्थोपिचतेषु	= in the case of per-	दानम्	the strategy of bribery न युज्यते = is not appr	ropriate
	sons having abundant			
	wealth			
बल दर्पिता	= who are proud of their	न भेद	the strategy of sow- = to	
	strength	साध्याः	ing dissension is not me	
			amenable. mama	
इह	= here	पराक्रमस्त्वैव	prowess alone रोचते = is agreeab	le.

'In the case of demons, the strategy of negotiation is not practicable. For those persons having abundant wealth, the strategy of bribery is not suitable. For persons who are proud of their strength, the strategy of sowing dissension is not amenable. Prowess alone is agreeable for me here.'

न च अस्य कार्यस्य पराक्रमात् ऋते । विनिश्चयः कश्चित् इह उपपद्यते । हृत प्रवीराः तु रणे हि राक्षसाः । कथंचित् ईयुः यत् इह अद्य मार्दवम् ।। ५-४१-४

न विनिश्चयः	= no decision	कश्चित्	= whatsoever	उपपद्यते	= is adequate
अस्य	= except showing valour	अस्य	= in this task	यत्	= for
कार्यस्य		कार्यस्य			
पराक्रमात्					
ऋते					
राक्षसाः	= the demons	हत प्रवीराः	= being heroes killed	रणे	= in combat
ईयुः	= may obtain	मार्द्वम्	= weakness	अद्य	= now
इह	= and here	कथम् चित्	= somehow or other.		

'Except showing of valour, no strategy in accomplishing this task is adequate in these circumstances, for the demons can adopt a weak attitude in the ensuring combat, if their foremost heroes are somehow killed here and now.'

कार्ये कर्मणि निर्दिष्टः यो बहूनि अपि साधयेत् । पूर्व कार्य विरोधेन स कार्यम् कर्तुम् अर्हति ।। ५-४१-५

कर्मणि	= (when) a work	निर्दिष्टे	= is directed	कार्ये	= to be done
यः	= who	साधयेत्	= implements	बहून्यपि	= many tasks
पूर्व कार्या	= which are not incon-	सः	= he	अर्हति	= is worthy
विरोधेन	sistent to the initial				
	task				
कार्यम्	= of doing that work.			1	

'He alone can accomplish his purpose, who implements many (secondary) tasks even after the initial task has been carried through, without impairing the previous achievement.'

न हि एकः साधको हेतुः स्वल्पस्य अपि इह कर्मणः । यो हि अर्थम् बहुधा वेद स समर्थो अर्थ साधने ।। ५-४१-६

न हि एकः	= there is indeed no sin-	हेतुः	= manner	साधकः	= to implementn
स्वल्पस्य अपि कर्मणः	gle = even a small task	यः	= whoever	वेद	= knows
अर्थम् समर्थः	= (to do) a task = is capable	बहुधा अर्थ साधने	in many ways of promoting that task.	सः	= he alone

'There is indeed no single exclusive method to accomplish a purpose however small a task may be. On the other hand, whoever knows to do a task in many ways, he alone is capable of achieving that task.'

इह एव तावत् कृत निश्चयो हि अहम् । यदि व्रजेयम् प्लवग ईश्वर आलयम् । पर आत्म सम्मर्द विशेष तत्त्ववित् । ततः कृतम् स्यान् मम भर्तृ शासनम् ।। ५-४१-७

अहम्	= If I go	प्रवगेश्वरालयम् ः	= to the abode of Sug-	कृत निश्च्यात् =	having ascertained
व्रजेयम् यदि			reeva the Lord of mon-	परात्म समार्द	the truth as to who
			keys	विशेषतत्त्ववित्	will predominate in
					an encounter between
					the adversary and
					ourselves
इहैव तावत्	= here itself	ततः	= then	मम =	will the command of
				भर्तृशासनम्	my master
कृतम्	= be carried out.				
स्यात्					
•	= be carried out.			भतृशासनम्	my master

'If I go to the abode of Sugreeva the Lord of monkeys, having ascertained the truth as to who will predominate in an encounter between the adversary and ourselves here itself, then will the command of my master have been carried out by me.'

कथम् नु खल्व् अद्य भवेत् सुख आगतम् । प्रसह्य युद्धम् मम राक्षसैः सह । तथैव खल्व् आत्म बलम् च सारवत् । समानयेन् माम् च रणे दश आननः ।। ५-४१-८

कथम्नु	= how can	मम युद्धम्	= my combat	राक्षसैः सह	= with the demons
अद्य	= now	प्रसह्य	= will very much	सुखागतम्	= come to be a happy
					one?
तथैव	= in the same manner	आत्मबलम्	= how will my strength	सारवत्	= fruitful?
		भवेत्	become		
सः दशाननः	= (How) indeed will that	मानयेत्	= applaud	माम्	= me
	Ravana				

रणे = in battle?

'How can my combat with the demons now will prove to be a happy one? And, how will my strength become fruitful? How indeed will that Ravana applaud me in battle?'

ततः समासाद्य रणे दशाननं । समन्त्रिवर्गम् सबलप्रयायिनम् । हृदि स्थितम् तस्य मतम् बलं च वै । सुखेन मत्त्वाऽहृमितः पुनर्वजे ।। ५-४१-९

ततः	= then	समासाद्य = meeting	द्शाननम् = Ravana
समन्त्रिगणम्	= with his troop of min-	सबलप्रयायिनम् = with his army and fol-	रणे = in battle
	isters	lowers marching	
मत्त्वा	= knowing	मतम् = the opinion	स्थितम् = established
हृदि	= in his heart	बलम्च वै = and also about his	अह म = I
		strength	
पुनः व्रजे	= will go back	इतः = from here	सुखेन = happily.

'Then meeting Ravana with his troop of ministers, his army and his followers in battle as well as knowing his designs and strength, I will go back from here happily.'

इदम् अस्य नृशंसस्य नन्दन उपमम् उत्तमम् । वनम् नेत्र मनः कान्तम् नाना द्रम लता युतम् ॥ ५-४१-१०

इदम्	= this excellent	वनम्	=	grove	अस्य	= of this cruel Ravana
उत्तमम्					नृशम्सस्य	
नानाद्रुमलत	तायुतम् with various kinds of	नेत्रमनःकान्तम	म् =	and which is pleasing	नन्दनोपमम्	= is looking like Nan-
	trees and creepers			to the eyes and mind		dana Indra's paradise.

'This excellent grove of this cruel Ravana, with its various kinds of trees and creepers, which is pleasing to the eyes and the mind, is looking like Nandana, Indra's paradise.'

इदम् विध्वंसियप्यामि शुष्कम् वनम् इव अनलः । अस्मिन् भग्ने ततः कोपम् करिष्यति स रावणः ।। ५-४१-११

विध्वम्सयिष्या	म=	I will destroy	इदम्	=	this grove	अनलः इव	=	like fire
शुष्कम्	=	searching a dried up	अस्मिन् भग्ने	=	while this grove gets	दशाननः	=	Ravana
वनम्		forest			demolished			
करिष्यति	=	will get angry	ततः	=	then.			
कोपम्								

'I will destroy this grove like fire scorching a dried up forest. While this grove gets demolished, Ravana will then be angry.'

ततो महत् साश्व महारथ द्विपम् । बलम् समानेष्व् अपि राक्षस अधिपः । त्रिशूल काल आयस पट्टिश आयुधम् । ततो महत् युद्धम् इदम् भविष्यति ।। ५-४१-१२

```
ततः
            = then
                                         राक्षसाधिपः
                                                        Ravana
                                                                                  समादेस्क्ष्यति
                                                                                              will order for
                                                                                  महत् त्रिशूल
बलम
                                         साश्वमहारथ
                                                                                              = and
            = an army
                                                     = consisting of horses
                                                                                                         armed
                                                                                                                    with
                                         द्विपम्
                                                                                  कालायसपट्टिसायुधम्weapons like
                                                        great chariots
                                                                           and
                                                                                                                   great
                                                                                                  tridents and
                                                        elephants
                                                                                                                  spears
                                                                                                  made of iron
ततः
            = and then
                                         इदम्
                                                     = this
                                                                                  महत्
                                                                                              = great
                                         भविष्यति
            = combat
                                                     = will follow.
युद्धम्
```

'Thereupon Ravana will order for an army consisting of horses, great chariots and elephants and armed with weapons like great tridents and spears made of iron. Then, a great combat will follow.'

अहम् तु तैः सम्यति चण्ड विक्रमैः । समेत्य रक्षोभिः असम्ग विक्रमः । निहृत्य तत् रावण चोदितम् बलम् । सुखम् गमिष्यामि कपि ईश्वर आलयम् ।। ५-४१-१३

```
समेत्य
                                         तैः
                                                                                   रक्षोभिः
            = attacking
                                                      = those
                                                                                                = demons
चण्ड विक्रमैः
                                                      = I too
            = of terrific prowess
                                         अहम् तु
                                                                                   असह्य
                                                                                                = with an unbearable
                                                                                   विक्रमः
                                                                                                   strength
निहत्य
                                                                                   बलम्
            killing
                                         तत्
                                                        that
                                                                                                = army
रावण
                                         गमिष्यामि
                                                                                   कपीश्वरालयम्
            = incited by Ravana
                                                      = will return
                                                                                                  to the place of Sug-
चोदितम्
                                                                                                   reeva
सुखम्
            = happily.
```

'Attacking those demons of terrific prowess, I too with my unbearable prowess, will kill that army instigated by Ravana and return to the place of Sugreeva happily.'

ततो मारुतवत् कुद्धो मारुतिः भीम विक्रमः । ऊरु वेगेन महता द्भमान् क्षेप्तुम् अथ आरभत् ।। ५-४१-१४

ततः	= thereafter	मारुतिः	= Hanuma	भीम विक्रमः	= of terrific prowess
कुद्धः	= getting angry	अथ	= then	आरभत्	= started
क्षेप्रुम्	= to throw away	द्रुमान्	= trees	महता	= by a highly violent jerk
				ऊरुवेगेन	of his thighs
मारुतवत्	= like a wind.			1	

Thereafter, Hanuma of terrific prowess, getting angry, started then to throw away trees by a highly violent jerk of his thighs akin to the jerk of a wind.

ततः तद्त् हनुमान् वीरो बभन्ज प्रमदा वनम् । मत्त द्विज समाघुष्टम् नाना द्रुम लता युतम् ।। ५-४१-१५

ततः	= then	वीरः	= the valiant	हनुमान्	= Hanuma
बभङ्ग	= laid waste	प्रमदावनम्	= the royal garden at-	मत्तद्विज	= resonant with cries of
			tached to the gynae-	समाघुष्टम्	birds in heat
			cium		
नानाद्रुम	= and endowed with				
लतायुतम्	various kinds of trees				
	and creepers.				

Then, the valiant Hanuma laid waste the royal garden attached to the gynaecium resonant with cries of birds in heat and endowed with various kinds of trees and creepers.

तत् वनम् मथितैः वृक्षैः भिन्नैः च सिलल आशयैः । चूर्णितैः पर्वत अग्रैः च बभूव अप्रिय दर्शनम् ।। ५-४१-१६

<u> </u>	= with trees	मथितैः	=	damaged	सलिलाशयैः	=	with ponds
भिन्नैः	= destroyed	पर्वताग्रैश्च	=	with tops of pleasure-	चूर्णितैः	=	powdered
	•			hills			
तत् वनम्	= that grove	बभूव	=	became	अप्रियदर्शनम्	=	nasty at sight.

Hanuma damaged trees in that grove, destroyed the ponds and crushed the tops of pleasure hills to powder. Thus, that grove became nasty at sight.

नानाशकुन्तविरुतैः प्रभिन्नैः सिललाशयैः । ताम्रेः किलसयैः क्लान्तैः क्लान्तद्रुमलतायितम् ।। ५-४१-१७

न बभौ तद्वनम् तत्र दावानलहतम् यथा । व्याकुलावरणा रेजुर्विह्नला इव ता लताः ।। ५-४१-१८

क्रान्त द्रुम	= with its trees and	नाना	= with the howls of vari-	सिललाशयैः = with its ponds
लतायुतम्	creepers dried up	शकुन्तविर्तैः	ous birds	
प्रभिन्नैः	= destroyed	ताम्रैः	= with its copper-	क्कान्तैः = dried up
		किसलयैः	coloured sprouts	
तत्र	= there	तत् वनम्	= that grove	न बभौ = did not look bright
दावानलहतम्	= as if it had been de-	ताः लताः	= those creepers	व्याकुलावरणाः = with their bars of sup-
यथा	stroyed by a wild fire			port displaced
रेजुः विह्वलाः	= fell like distressed			•
इव	women.			

With its trees and creepers dried up, with the howls of various birds, with its ponds destroyed, with its coppercoloured sprouts dried up there, that grove did not look bright, as though it had been destroyed by a wild fire. Those creepers with their bars of support displaced, fell down like distressed woman. लता गृहैः चित्र गृहैः च नाशितैः । महाउरगैः व्याल मृगैः च निर्धुतैः । शिला गृहैः उन्मथितैः तथा गृहैः । प्रनष्ट रूपम् तत् अभून् महत् वनम् ।। ५-४१-१९

लताहैः	= with its arbours	चित्रगृहैः	= and picture-galleries	नाशितैः	= destroyed
महोरगैः	= its great serpents	व्य्चळमृगैश्च	= and wild animals	निरुद्धैः	= emitting cries of dis-
					tress
शिलागृहैः	= its grottos	गृहैः	= (and other) structures	=	demolished
			unmathitaiH		
तत् महत्	= that extensive grove	अभूत्	= became	प्रणष्टरूपम्	= defaced.
वनम्					

With its arbours and picture-galleries destroyed, its great serpents and wild animals emitting cries of distress, its grottos and other structures demolished, that grove became defaced.

साविह्नलाऽशोकलताप्रताना । वनस्थली शोकलताप्रताना । जाता दशास्यप्रमदावनस्य । कपेर्बलाद्धि प्रमदावनस्य ।। ५-४१-२०

सा वनस्थली	= that woody land	प्रमदा वनस्य	=	of	that	pleasure-	दशास्य	=	which afforded shelter
				gard	den		प्रमदा		to the women-folk of
							अवमस्य		Ravana
अशोक लता	= which has clusters of	जाता	=	beca	ame		शोकलताप्रतान	τ =	a jumple of creepers of
प्रताना	Ashoka creapers								sorrow
विह्वला	= for the distressed	कपेः	=	by I	- Hanuma	a's	बलात्	=	strength.
	women								

'That woody land of that pleasure-garden which afforded shelter to the women-folk of Ravana and which has clusters of Ashoka creepers became a jumble of creepers of sorrow for the distressed women by the violence of Hanuma.'

स तस्य कृत्वा जगतीपतेर्महा | न्महत् व्यलीकम् मनसो महात्मनः | युयुत्सुः एको बहुभिः महाबलैः | श्रिया ज्वलन् तोरणम् आश्रितः कपिः || ५-४१-२१

- कृत्वा	= doing	महत्	= a great	व्यलीकम्	= displeasure
मनसः	= to the mind	तस्य	= of that	महात्मनः	= high-souled
जगतीपते	= Ravana Lord of the	महाकपिः	= that Hanuma	युयुत्सः	= decided to combat
	land of Lanka				
एकः	= alone	बहुभिः	= with many	महाबलैः	= mighty demons
आस्थितः	= and stayed	ज्वलम्	= with a blazing splen-	तोरणम्	= at the entrance (of the
		श्रिया	dour		grove).

Creating a great displeasure to the mind of that high-souled Ravana, the Lord of the land of Lanka; that Hanuma decided to fight alone against many mighty demons and stayed

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 41st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 521 ©देशराजु हनुमन्त राव

42 Sarga 42 - द्विचत्वारिशः सर्ग

Female-Demons Enquires Seetha About Hanuma

Introduction -

Seeing the devastation caused to the pleasant grove by Hanuma the female-demons ask Sita who that great monkey was and wherefore he has come and talked to her. Sita replies that she knows nothing of him. Some of the female-demons go to Ravana and report to him that the pleasant grove attached to the gynaecuium has been destroyed by a mighty monkey and that the monkey went to Sita and talked to her also earlier to the devastation. They also report that Sita expressed her ignorance about him. Then, Ravana gets angry and sends some demons called Kinkaras to catch hold of Hanuma. Eighty thousand Kinkaras rush towards Hanuma to catch him. But Hanuma, with his might, kills all Kinkaras with an iron rod. Getting to know of the killings, Ravana again sends Jambumali, the son of Prahasta to catch hold of Hanuma.

ततः पक्षि निनादेन वृक्ष भन्ग स्वनेन च । बभूवुः त्रास सम्भ्रान्ताः सर्वे लन्का निवासिनः ।। ५-४२-१

पक्षिनिनादेन = at the sound of birds	वृक्षभण्ग	=	and at the sound of	सर्वे	=	all
	स्वनेन		falling trees			
लङ्कानिवासिनः = those dwelling in	ततः	=	then	बभूवः	=	became
Lanka						
त्राससम्त्रान्ताः = trembled with fear.				!		

At the screaming sound of birds and at the sound of the crash of falling trees, all the inhabitants of Lanka then became trembled with fear.

विद्रुताः च भय त्रस्ता विनेदुः मृग पक्षुणः । रक्षसाम् च निमित्तानि कूराणि प्रतिपेदिरे ।। ५-४२-२

```
विद्रताः
                                           भयत्रस्ताः
                                                                                      मृग पक्षिणः
                Made to run to-and-
                                                          and getting frightened
                                                                                                   = beasts and birds
                fro
                                                                                      निमित्तानि
विनेदुः
                                           क्रूराणि
             = began to scream
                                                           atrocious
                                                                                                   = omens
प्रतिपेदिरे
             = made their appear-
                                           रक्षसाम्च
                                                           before the demons.
                ance
```

Made to run to-and-fro and getting frightened, beasts and birds began to scream. Atrocious omens made their appearance before the demons.

ततो गतायाम् निद्रायाम् राक्षस्यो विकृत आननाः । तत् वनम् दृहशुः भग्नम् तम् च वीरम् महाकपिम् ।। ५-४२-३

ततः	= then	विकृताननाः	: = the ugly-faced	राक्षस्य	= female-demon
निद्रायाम्	= whose sleep has gone	ददृशुः	= saw	तत्वनम्	= that grove
गतायाम्					
भग्नम्	= which was demol-	तम् विरम्	F = and that grea heroic		
	ished	महाकपिम्	monkey.		

Then, the ugly-faced female-demons, whose sleep has vanished, found that grove demolished and saw that great heroic monkey.

स ता दृष्ट्व महाबाहुः महासत्त्वो महाबलः । चकार सुमहत् रूपम् राक्षसीनाम् भय आवहम् ।। ५-४२-४

द्य्वा	= seeing	ताः	= those female-demons	
महाबाहुः	= the mighty armed	महा सत्त्वः	= endowed with a great महाबलः = and night	
			courage	
चकार	= assumed	सुमहत्	= a gigantic रूपम् = form	
भयावहम्	= which created a terror	राक्षसीनाम्	= to the female demons.	

Seeing those female-demons, the mighty armed Hanuma endowed with a great courage and might, assumed a gigantic form which created a terror to the female-demons.

ततः तम् गिरि सम्काशम् अतिकायम् महाबलम् । राक्षस्यो वानरम् दृष्ट्वा पप्रच्छुः जनक आत्मजाम् ।। ५-४२-५

हङ्घा	= beholding	तम् वानरम् = the monkey	महाबलम् = endowed with a great
			strength
अतिकायम्	= and having a gigantic	गिरिसम्काशम् = looking like a moun-	राक्षस्य = the female demons
	body	tain	
ततः	= then	पप्र ~~च्~~ युः = asked	जनकात्मजम् = Sita (as follows):

Beholding that mighty monkey having a gigantic body similar to a mountain, the female-demons then asked Sita (as follows):

को अयम् कस्य कुतो वा अयम् किम् निमित्तम् इह आगतः । कथम् त्वया सह अनेन सम्वादः कृत इति उत ।। ५-४२-६

कःअयम्	= who is he?	कस्य	= whose (messenger) is	कुतः	= from where
~			he?		
किम् निमित्तम्	= and for what purpose	अयम्	= he	आगतम्	= has come
	1 2		1(1(1)	<del></del> -	
इह	= here?	उत	= and (wherefore)	सम्वादः	= a conversation
कृतः	= was held	अनेन	= by him	त्वया सह	= with you?

'Who is he? Whose messenger is he? From where and for what purpose he has come here? Wherefore a conversation was held by him with you?'

आचक्ष्व नो विशाल अक्षि मा भूत् ते सुभगे भयम् । सम्वादम् असित अपान्गे त्वया किम् कृतवान् अयम् ।। ५-४२-७

विशालाक्षि	= O large-eyed Sita!	अचक्ष्य	= tell नः = us	
मा भूत्	= let there be no	भयम्	= fear तें = for you	
सुभगे	= O fortunate lady!	असितापाङ्गे	= O lady having black किम् = what	
			outer corners of the	
			eye!	
कृतवान्	= did	अयम्	= he सम्वादम् = talk	
त्वया	= to you?		,	

'O large-eyed Sita! Tell us. Let there be no fear for you, O fortunate lady! What did he speak to you? O lady having black outer eye-corners!'

अथ अबवीत् तदा साध्वी सीता सर्व अन्ग शोभना । रक्षसाम् काम रूपाणाम् विज्ञाने मम का गतिः ।। ५-४२-८

				•	
अथ	= thereupon	सीता	= Sita	साध्वी = the virtue	ous lady
सर्वाण्ग	= having complete	तदा	= then	अब्रवीत् = spoke	•
सुन्दरी	beauty of all limbs				
का	= where is	गतिः	= ability	मम = for me	
विज्ञाने	= to know	रक्षसाम्	= about the demons	भीम = having te	errific form?
				रुपाणाम्	

Thereupon Sita the virtuous lady, having a complete beauty of all limbs, spoke as follows: 'Where is the ability for me to know about the demons of a terrific form?'

यूयम् एव अस्य जानीत यो अयम् यत् वा करिष्यति । अहिः एव अहेः पादान् विजानाति न संशयः ।। ५-४२-९

यूयमेव	= you alone	अभिजानीत	= can recognise	यः	= who	
अयम्	= he is	यद्वा	= and what	करिष्यति	= he does	
अहिरेव	= a serpent alone	विजानाति	= can know	पादान्	= the feet	
अहेः	= of a serpent	न सम्शयः	= there is no doubt.			

'You alone can recognise who he is and what he does. A serpent only can recognise the feet of another serpent. There is no doubt about it.'

अहम् अपि अस्य भीता अस्मि न एनम् जानामि को अन्वयम् । वेद्मि राक्षसम् एव एनम् काम रूपिणम् आगतम् ।। ५-४२-१०

Formatted by आकु 524 ©देशराजु हनुमन्त राव

अहम् अपि	= I am also	भीता अस्मि	= frightened	अस्य	= of him
अहम्	= I	न जानामि	= do not know	कोनु	= who
एनम्	= he is	वेद्मि	= I know	एनम्	= him
कामरूपिणम्	= who can assume any	राक्षसम् एव	= only as a demon	आगतम्	= who arrived here.
	form at his will				

'By seeing him, I too get frightened. I do not know who he is. I only know him as a demon, able to assume any form at his will, who arrived here.'

वैदेह्या वचनम् श्रुत्वा राक्षस्यो विद्रुता द्रुतम् । स्थिताः काश्चित् गताः काश्चित् रावणाय निवेदितुम् ।। ५-४२-११

श्रुत्वा	= hearing		वचनम्	= the words	वैदेह्याः	= of Sita
राक्षस्यः	= (some)	female-	विद्रुताः	= dispersed	दिशः	= to (different) quarters
	demons					
काश्चित्	= some		स्थिताः	= stayed back	काश्चित्	= and some others
यताः	= went		रावणाय	= to Ravana	निवेदितुम्	= to inform (about the
						matter).

Hearing the words of Sita some female-demons fled to different directions. Some stayed back. Some others went to Ravana to inform about the matter.

रावणस्य समीपे तु राक्षस्यो विकृत आननाः । विरूपम् वानरम् भीमम् आख्यतुम् उपचक्रमुः ।। ५-४२-१२

समीप	= in the presence	रावणस्य	= of Ravana	राक्षस्यः	= the female-demons
विकृताननः	= of ugly faces	उपचक्रमुः	= started	आख्यातुम्	= to tell
वानरम्	= about the monkey	विरूपम्	= who was monstrous	भीमम्	= and terrific.

After approaching Ravana, the female demons of ugly faces started to tell (as follows) of the monstrous and terrific monkey.

अशोक वनिका मध्ये राजन् भीम वपुः कपिः । सीतया कृत सम्वादः तिष्ठति अमित विक्रमः ।। ५-४२-१३

राजन्	= O king!	कपिः	= a monkey	भीम वपुः	having a terrific body
अमित	= and a boundless	तिष्ठति	= is stationed	अशोकवन	= in the middle of
विक्रमः	prowess			मध्ये	Ashoka grove
कृत सम्वादः	= and made a conversa-	सीतया	= with Sita.		
	tion				

'O king! A monkey having a terrific body and a boundless prowess, is stationed in the middle of Ashoka grove and made a conversation with Sita.'

न च तम् जानकी सीता हरिम् हरिण लोचणा । अस्माभिः बहुधा पृष्टा निवेदियतुम् इच्छिति ।। ५-४२-१४

पृष्टा	= (Eventhough)	ques-	बहुधा	:	in many ways	अस्माभिः	=	by us
सीता	tioned = Sita		जानकी	:	the daughter of Janaka	हरिणलोचना	=	having eyes similar to
न इच्छति	= is not inclined		निवेदयितुम्	:	= to tell	हरिम्	=	those of a doe about the monkey.

'Eventhough questioned in many ways by us, Sita, the daughter of Janaka, having eyes similar to those of a doe, is not inclined to tell about the monkey.'

वासवस्य भवेत् दूतो दूतो वैश्रवणस्य वा । प्रेषितो वा अपि रामेण सीता अन्वेषण कान्क्षया ।। ५-४२-१५

भवेत्	= He may be	दूतः	=	a messenger	वासवस्य	=	of Indra the Lord of ce-
							lestials
दूतो वा	= or the messenger	वैश्रवणस्य	=	of Kubera the king of	प्रेषितोवापि	=	or even a messenger
				riches			sent
रामेण	= by Raama	सीतान्वेषण	=	desirous of searching			
		कान्क्षया		for Sita.			

'He may be a messenger of Indra the Lord of celestials, or the messenger of Kubera the king of riches or even a messenger sent by Raama to search for Sita.'

तेन त्वत् भूत रूपेण यत् तत् तव मनो हरम् । नाना मृग गण आकीर्णम् प्रमृष्टम् प्रमदा वनम् ।। ५-४२-१६

तेन	= by him	अद्भुत रूपेण	=	having a wonderful	तव	=	your
				form			
प्रमदावनम्	= grove attached to the	यत्	=	which is	मनोहरम्	=	charming
	gynaecium						
नाना मृग	= and extensive with	प्रमृष्टम्	=	has been wiped off.			
गणाकीर्णम्	many kinds of troops						
	of animals						

'He, having a wonderful form, has wiped off your grove, attached to the gynaecium, which is fascinating and extending with many kinds of animal-flock.'

न तत्र कश्चित् उद्देशो यः तेन न विनाशितः । यत्र सा जानकी सीता स तेन न विनाशितः ।। ५-४२-१७

न कश्चित्	=	there is no place what	तत्र	=	there	यः	=	which
उद्देशः न विनाशितः	=	so ever was not destroyed	तेन	=	by him	सह	=	(only) that place
					- y			() / F

यत्र	= where	सीता	= Sita	जानकी	=	the daughter of Janka
						(was sitting)
न विनाशितः	= was not destroyed	तेन	= by him.			

'There is no place whatsoever in that grove, which was not destroyed by him. Only that place, where Sita the daughter of Janaka was sitting, was not destroyed by him.'

जानकी रक्षण अर्थम् वा श्रमात् वा न उपलभ्यते । अथवा कः श्रमः तस्य सा एव तेन अभिरक्षिता ।। ५-४२-१८

नोपलभ्यते	= It is not known	जानकीरक्षणार्थम्=	whether to protect Sita	श्रमद्वा	= or because of fatigue
		वा			
अथवा	= or else	कः =	= what	श्रमः	<pre>= fatigue (is there)</pre>
तस्य	= for him?	सैव =	she alone was	अभिरक्षिता	= was protected
तेन	= by him.				

'It is not known whether to protect Sita or because of fatigue, he has left that place undestroyed, or else, what fatigue is there for him? He has done it to protect Sita.'

चारु पल्लव पत्र आढ्यम् यम् सीता स्वयम् आस्थिता । प्रवृद्धः शिंशपा वृक्षः स च तेन अभिरक्षितः ।। ५-४२-१९

सः	= that	प्रवृद्धः	= well-grown	शिम्शुपा	= Simsupa tree
चरुपल्लव पुष्पाढ्यम्	= abounding in charming sprouts and flow-	यम्	= (under) which	वृक्षः सीता	= Sita
स्वयम् तेन	ers = herself = by him.	आस्थिता	= took shelter	अभिरक्षितः	= has been spared

'That well-grown Simsupa tree, abounding in charming sprouts and flowers, under which Sita herself took shelter, has been spared by him.'

तस्य उग्र रूपस्य उग्रम् त्वम् दण्डम् आज्ञातुम् अर्हिस । सीता सम्भाषिता येन तत् वनम् च विनाशितम् ।। ५-४२-२०

तस्य	= to that terribly looking	येन		=	by whom	सीता	= Sita
उग्ररूपस्य	monkey						
सम्भाषिता	= was spoken to		च	=	and that grove de	त्वम्	= you
		अर्हिस			stroyed		
आज्ञातुम्	= to order	उग्रम्		=	a terrible	दङ्खम्	= punishment.

मनः परिगृहीताम् ताम् तव रक्षो गण ईश्वर । कः सीताम् अभिभाषेत यो न स्यात् त्यक्त जीवितः ।। ५-४२-२१

रक्षोगणेश्वर	= O chief of the demon-	कः	=	who	अभिभाषत	=	(would dare) to talk
	troops!						
ताम्	= to that Sita	तव मनः	=	who has been men-	नस्यात्	=	not perhaps
सीताम्		परिगृहीताम्		tally accepted by you			
यः	= he who	त्यक्तजीवितः	=	is ready to abandon			
				his life.			

'O chief of the demons-troops! Who would dare to talk to that Sita, who has been mentally accepted by you, except perhaps he who is ready to abandon his life?'

राक्षसीनाम् वचः श्रुत्वा रावणो राक्षस ईश्वरः । हुत अगिः इव जज्वाल कोप सम्वर्तित ईक्षणः ।। ५-४२-२२

श्रुत्वा	= hearing	वचः	= words राक्षसीनाम् = of t	the female-demons
रावणः	= Ravana	राक्षसंश्वरः	= the lord of demons	ed up
हुताग्निरिव	= like a funeral fire	कोप	= his eyes spinning	
		सम्वर्तितेक्षणः	through anger.	

Hearing the words of the female-demons, Ravana the lord of demons flared up like a funeral fire, his eyes spinning with anger.

तस्य कुद्धस्य नेत्राभ्याम् प्रापतन्नस्रबिन्दवः । दीप्ताभ्यामिव जज्वाल कोपसंवर्तितेक्षणः ।। ५-४२-२३

तस्य कुद्धस्य = from his enraged ey	es अस्त्रबिन्दवः	= tears	प्रापतन् = dropped
नत्राणाम् स्नेहबिन्द्वः = like drops of oil	सार्चिषः दीपाभ्याम	= dripping from resplendent lamps.	

Tears dropped from Ravana's enraged eyes, like drops of oil dripping from resplendent lamps.

आत्मनः सदृशान् शूरान् किम्करान् नाम राक्षसान् । व्यादिदेश महातेजा निग्रह अर्थम् हनूमतः ।। ५-४२-२४

महातेजाः	= Ravana with a great	व्यादिदेश	= ordered (for sending)	शूरान्	= valiant demons
	splendour			राक्षसान्	
आत्मः	= equal to him	किन्करान्नाम	= called Kinkaras	निग्रहार्थम्	= in order to catch hold
सदृशान्					
हनुमतः	= of Hanuma.				

Ravana, with a great splendour, sent demons with a valiance equal to him, called Kinkaras, in order to catch hold of Hanuma.

तेषाम् अशीति साहस्रम् किम्कराणाम् तरस्विनाम् । निर्ययुः भवनात् तस्मात् कूट मुद्गर पाणयः ।। ५-४२-२५

महाउदरा महादम्ष्ट्रा घोर रूपा महाबलाः । युद्ध अभिमनसः सर्वे हनूमत् ग्रहण उन्मुखाः ।। ५-४२-२६

्यजीतिसाहस्	म् = eighty thousand	तेषाम् = of those Kinkaras तरस्विनाम् = who were strong
ગમાાતાતાહ	- eighty thousand	, ,
		किन्कराणाम्
सर्वे	= all tose Kinkaras	महोद्राः = with large bellies महाद्म्ष्ट्राः = long tusks
घोर रूपाः	= and having terrible	महाबलाः = and ones with great युद्धाभिमनसः = longing to fright
	forms	strength
कूटमुद्गर	= with iron mallets and	paaNayaH = with iron mallets and हिनुमद्रहणोद्यताः= eager to lay hold on
पाणयः		clubs in hand Hanuma
निर्ययुः	= started	तस्मात् = from that palace.
		भवनात्

He ordered for eighty thousand of those Kinkaras who were strong. All those mighty Kinkaras with their large bellies, long tusks and terrible forms, longing to fight with iron mallets and clubs in hand, in eagerness to lay hold on Hanuma, started from that place.

ते किपम् तम् समासाद्य तोरणस्थम् अवस्थितम् । अभिपेतुः महावेगाः पतन्गा इव पावकम् ।। ५-४२-२७

समासाद्य	= approaching	कपीन्द्रम्	= Hanuma	अवस्थितम्	= who was standing
					near
तोरणस्थम्	= the arched doorway	ते	= they	अभिपेतुः	= rushed towards (him)
महावेगाः	= with a great speed	पतङ्गाः इव	= like locusts	पावकम्	= (rushing towards) fire.

Approaching Hanuma who was standing near the arched doorway, they rushed towards him with a great speed, like locusts rushing towards a fire.

ते गदाभिः विचित्राभिः परिघैः कान्चन अन्गदैः । आज्ञाः वानर श्रेष्ठम् शरैः आदित्य सम्निभैः ।। ५-४२-२८

ते	= they	अजघ्नः	= banged	वानरश्रेश्ठम्	= Hanuma
गदाः	= with various kinds of	परिघैः	= with iron bludgeons	काङ्चनाण्गदैः	= plated with gold
३ रेश्च	maces = and with arrows	आदित्य सम्निभैः	= shining like the sun.		

They banged Hanuma with various kinds of maces, iron bludgeons plated with gold and arrows shining like the sun.

मुद्गरैः पट्टिसैः शूलैः प्रासतोमरशक्तिभिः । परिवार्य हनूमन्तं सहसा तस्थुरग्रतः ।। ५-४२-२९

सहसा	= quickly	परिवार्य	= surrounding	हनूमन्तं	= Hanuma
मुद्गरैः	= with clubs	पट्टिसैः	= sharp edged spears	शूलैः	= iron pikes
प्रासतोमर	= lances jaavelins and	तस्थुः	= stood	अग्रतः	= in front of him.
शक्तिभिः	swords (they)				

Quickly surrounding Hanuma with clubs, sharp edged spears, iron pikes, lances, javelins and swords, they stood in front of him.

हनूमान् अपि तेजस्वी श्रीमान् पर्वत सिन्नभः । क्षिताव् आविध्य लान्गूलम् ननाद् च महास्वनम् ।। ५-४२-३०

हनुमानपि	= Hanuma too	तेजस्वी	= with	his great splen-	श्रीमान्	=	illustriousness
			dour				
पर्वतसन्निभः	= and looking like a	आविध्य	= hurlin	g	लाण्गूलम्	=	his tail
	mountain						
क्षितौ	= on the ground	महास्वनम्	= creatii	ng a thunderous			
			noise.				

The highly splendorous and illustrious Hanuma too, looking like a mountain, hurled his tail on the ground, making a thunderous noise.

स भूत्वा सुमहाकायो हनुमान् मारुतात्मजः । धृष्टमास्फोटयामास लङ्काम् शब्देन पूरयन् ।। ५-४२-३१

सः हनुमान्	= that Hanuma	मारुतात्मजः = the son of wind-god	भूत्वा	= becoming
सुमहाकायः	= one with a very big	आस्फोटयामास = clapped on his arms	धृष्टम्	= boldly
	body			
पूरयन्	= filling	लङ्काम् = Lanka	शब्देन	= with that sound.

The highly splendourous and illustrious Hanuma too, looking like a mountain, hurled his tail on the ground, making a thunderous noise.

तस्यस्फोटितशब्देन महता सानुनादिना । पेतुर्विहङ्गा गगनादुचैश्चेदमघोयत् ।। ५-४२-३२

तस्य	= by that great sound	सानुनादिना	= together with a re-	विहण्गाः	= birds
अस्फोटित	made by Hanuma		sound		
शब्देन महता	through clapping on				
	his arms				
पेतुः	= fell down	गगनात्	= from the sky	आघोषयत्	= (He) also cried aloud
				च	

Formatted by आकु 530 ©देशराजु हनुमन्त राव

इदम् = this here उचै: = with a clamorous voice (as follows).

By that great sound made by Hanuma through clapping on his arms together with a resound, birds fell down from the sky. Hanuma also then cried aloud with a clamorous voice (as follows):

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः । राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ।। ५-४२-३३

जयति = long live अतिबलह रामः = Raama = the mighty जयति महाबलः = and the powerful लक्ष्मणश्च Lakshmana too = long live सुग्रीवः अनुपालितः राजा = the king Sugreeva = protected राघवेन = by Raama.

'Long live the mighty Raama and the powerful Lakshmana! Long live the King Sugreeva, protected by Raama!'

दासोऽहम् कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्किष्टकर्मणः । हनुमान् रात्रुसैन्यानाम् निहन्ता मारुतात्मजः ।। ५-४२-३४

अहम् निहन्ता = the killer हनुमान् am Hanuma शत्रुसैन्यानाम् = T मारुतात्मजह् and the son of wind-अहम् of army of adversaries god am the servant of Raama कोसलेन्द्रस्य दासः रामस्य = the king of Kosala kingdom अक्रिप्ट who is unwearied in कर्मणः action.

'I am Hanuma, the destroyer of the army of adversaries and the son of wind-god. I am the servant of Raama, the king of Kosala Kingdom, who is unwearied in action.'

न रावणसहस्रम् मे युद्धे प्रतिबलं भवेत् । शिलाभिस्तु प्रहरतः पादपैश्च सहस्रशः ।। ५-४२-३५

मे प्रहरतः सहस्रशः = with thousands of = to me who is striking पादपैश्च शिलाभिः rocks युद्धे in battle and trees न भवेत will not be प्रतिबलम् रावण even a thousand of Ramatching equally (with me). सहस्रम् vanas

'Even a thousand of Ravanas will not be matching equally with me, who is capable of striking with thousands of rocks and trees in battle.'

अर्दियत्वा पुरीम् लङ्कामभिवाद्य च मैथिलीम् । समृद्धार्थो गमिष्यामि मिषताम् सर्वरक्षसाम् ।। ५-४२-३६

मिषताम्	= before the eyes of	सर्व रक्षसाम्	= all the demons अर्देयित्वा = annihilating	
लङ्काम्	= the city of Lanka	अभिवाद्य च	= and offering salutation मैथिलीम् = Sita	
पुर्रिम्				
गमिष्यामि	= I will go back	समृद्धार्थः	= after having accom-	
			plished my task.	

'Here, before the eyes of all the demons, I will annihilate the City of Lanka and after offering salutation to Sita, I will go back after fully completing my task.'

तस्य सन्नाद शब्देन ते अभवन् भय शन्किताः । दृहशुः च हनूमन्तम् संध्या मेघम् इव उन्नतम् ।। ५-४२-३७

ते	= they	अभवन्	= became	भयशण्किताः = mistrustful with fear
तस्य समाद	= by his clamorous voice	दहशुश्च	= and saw	हनूमन्तम् = Hanuma
शब्देन	cried aloud			
उन्नतम्	= who was a s high	सन्ध्यामेघमिव	= as a twilight rain-	
			cloud.	

Those demons became frightened by the clamorous voice of Hanuma cried aloud and saw him to be as high as a twilight rain-cloud.

स्वामि संदेश निह्शन्काः ततः ते राक्षसाः किपम् । चित्रैः प्रहरणैः भीमैः अभिपेतुः ततः ततः ।। ५-४२-३८

स्वामि	= not feeling appre-	ते	= those	राक्षसाः	= demons
सन्देश निः	hended because of				
शङ्काः	the command by their				
	king				
ततः	= thereafter	अभिपेतुः	= rushed towards	कप्रिम्	= Hanuma
भिमैः	= with terrific	चित्रैः	= and amazing	प्रहरणैः	= weapons.

Not feeling apprehended because of the orders of their king, those demons thereafter rushed towards Hanuma, with their terrific and amazing weapons.

स तैः परिवृतः शूरैः सर्वतः स महाबलः । आससाद आयसम् भीमम् परिघम् तोरण आश्रितम् ।। ५-४२-३९

परि वृतः	= surrounded	सर्वतः	= on all sides	तैः	= by those demons
शूरैः	= who were valiant	सः	= that Hanuma	समहाबलः	= endowed with a great
					strength
आससाद	= seized	भीमम्	= a huge	आयसम्	= iron bar
				परिघम्	
तोरणाश्रित्तम्	= belong to the arched			•	
	gate.				

Surrounded on all sides by those strong demons, that Hanuma endowed with a great strength seized a huge iron bar belonging to the arched gate.

स तम् परिघम् आदाय जघान रजनी चरान् । स पन्नगम् इव आदाय स्फुरन्तम् विनता सुतः ।। ५-४२-४० विचचार अम्बरे वीरः परिगृह्य च मारुतिः ।

आदाय	= taking	तम् परिघम्	= that iron rod	सः = that Hanuma
जघान	= killed	रजनीचरान्	= demons	सः वीरः = that valiant Hanuma
				मारुतिः
विचचार	= strolled	अम्बरे	= in the sky	परिगृह्य = taking (that iron rod in
				hand)
स्फुरन्तम्	= as a moving Garuda	आदाय	= taking	पन्नगम् = a serpent (in its claws).
विनतासुतः	the eagle			
इव	-			

Taking that iron rod, Hanuma killed the demons. That violent Hanuma strolled in the sky, taking that iron rod in his hand, as Garuda the eagle would carrying a serpent in its claws.

स हत्वा राक्षसान् वीरः किम्करान् मारुत आत्मजः ।। ५-४२-४१ युद्ध आकान्क्षी पुनः वीरः तोरणम् समुपस्थितः ।

हत्वा	= killing	वीरान्	= the valiant demons	किम्करान्	= called Kinkaras
		राक्षसान्			
सः वीरः	= that Hanuma the hero	युद्धाकाङ्क्षी	= wishing fight	पुनः	= again
मारुतात्मजः					
समुपाश्रितः	= resorted to	तोरणम्	= the archy gate-way.		

Killing the valiant demons called Kinkaras, that heroic Hanuma wishing to fight again, arrived at the archy gate way.

ततः तस्मात् भयान् मुक्ताः कतिचित् तत्र राक्षसाः ।। ५-४२-४२ निहतान् किम्करान् सर्वान् रावणाय न्यवेदयन् ।

तत्ः	= then	कतिचित्	= some	राक्षसाः	= demons
मुक्ताः	= who was released (es-	तस्मात्	= from that horror	तत्र	= there
	caped)	भयात्			
न्यवेदयन्	= informed	रावणाय	= Ravana	सर्वान्	= (that) all
किम्करान्	= Kinkaras	निहतान्	= have been killed.		

Some demons, who somehow escaped from that terror, went to Ravana and informed him that all the Kinkaras have been killed.

स राक्षसानाम् निहतम् महाबलम् । निशम्य राजा परिवृत्त लोचनः । समादिदेश अप्रतिमम् पराक्रमे । प्रहस्त पुत्रम् समरे सुदुर्जयम् ।। ५-४२-४३

निशम्य	= hearing	महत् बलम्	= of large army	राक्षसानाम्	= of demons
निहतम्	having been killed	सः	= that	राजा	= Ravana
परिवृत्त	= with his eyes rolling	समादिदेश	= ordered	प्रहस्तपुत्रम्	= Jambumali the son of
लोचनः	rapidly (in anger)				Prahasta
अप्रतिमम्	= who was unequal	पराक्रमे	= in prowess	सुदुर्जयम्	= and admirably uncon-
					querable
समरे	= in battle.				

Hearing of large army of demons having been killed, that Ravana with his eyes rolling rapidly (with anger), ordered Jambumali, son of Prahasta, who was unequal in prowess and admirably unconquerable in battle.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्विचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 42nd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 534 ©देशराजु हनुमन्त राव

43 Sarga 43 - त्रिचत्वारिशः सर्ग

Hanuma Thinks Of Destroying A Sacred Sanctuary Of Demons

Introduction -

After damaging the pleasure-grove and after killing the Kinkaras dispatched by Ravana, Hanuma thinks of destroying a sanctuary which is sacred to the guardian-deity of the demons. Hanuma ascends to the top of the sanctuary and after killing the guards posted there, shows his strength by clapping on his arms and by uttering the names of Raama, Lakshmana and Sugreeva in a roaring voice. Hanuma assumes a gigantic form and uplifting a pillar in that sanctuary, he speedily whirls it around and burns the sanctuary by producing a fire, created out of its friction with the other pillars.

ततः स किम्करान् हत्वा हनूमान् ध्यानम् आस्थितः । वनम् भग्नम् मया चैत्य प्रासादो न विनाशितः ।। ५-४३-१

तस्मात् प्रासादम् अपि एवम् इमम् विध्वंसयामि अहम् । इति संचिन्त्य हनुमान् मनसा दर्शयन् बलम् ।। ५-४३-२

चैत्य प्रासादम् आम्नुत्य मेरु श्वन्गम् इव उन्नतम् । आरुरोह हरि श्रेष्ठो हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-४३-३

ततः	= then	हत्त्वा	= after killing	किम्करान् = the Kinkaras
सः हनुमान्	= that Hanuma	आस्थितः	= was absorbed	ध्यानम् = in thought (as follows)
वनम्	= the grove	भग्नम्	= was damaged	मया = by me
चैत्य प्रासादः	= the lofty palatial	न विनाशितः	= has not been de-	तस्मात् = for that reason
	mansion of the sanc-		stroyed	
	tuary (sacred to the			
	guardian-deity of the			
	demons)			
अद्य	= now	अहम्	= I	इमम् = will cause this man-
				प्रासादम् sion to crumble down
				विध्वम्सयामि
एवम्	= in the same way	इति	= thus	सम्चिन्त्य = thinking
मनसा	= in his mind	हनुमान्	= Hanuma	हरिश्रेष्ठः = the best among mon-
				keys
मारुतात्मजः	= the son of wind-god	हनुमान्	and having large jaws	दर्शयन् = showing
बलम्	= his strength	उत्स्रुत्य	= has bounced up	आरुरोह = and ascended
चैत्य	= the lofty palatial man-	उन्नतम्	= which was as high	मेरुण्गमिव = as a Meru mountain-
प्रासादम्	sion of the sanctuary			top.

Formatted by आकु 535 ©देशराजु हनुमन्त राव

After killing the Kinkaras, that Hanuma thought to himself (as follows): 'The grove was damaged by me. The lofty palatial mansion of the sanctuary (sacred to the guardian-deity of the demons) has not been destroyed. For that reason, I will cause this mansion to crumble down in the same way.' Thus thinking himself, Hanuma the best among monkeys, son of the wind-god having large jaws, by showing his strength, bounced up and ascended the lofty palatial mansion of the sanctuary, which was as high as a mountain-top of Meru.

आरुह्य गिरिसम्काशम् प्रासादम् हरियूथपः । बभौ स सुमहातेजाः प्रतिसूर्य इवोदितः ।। ५-४३-४

सः	= that Hanuma	हरियूथपः	=	an army-chief of mon-	सुमहातेजाः	=	having	very	great
				keys			splendo	ur	
आरुह्य	= ascending	प्रासादम्	=	the lofty palatial man-	गिरिसम्काशम्	=	equal to	a moun	tain
				sion					
बभो	= shone	उदितः	=	like a second rising					
		प्रतिसूर्यः इव		son.					

That Hanuma, an army-chief of monkeys, possessing a very great splendour, ascending the lofty palatial mansion similar to a mountain shone like a second rising sun.

सम्प्रधृष्य च दुर्धर्षः चैत्य प्रासादम् उन्नतम् । हनूमान् प्रज्वलस्र् लक्ष्म्या पारियात्रा उपमो अभवत् ।। ५-४३-५

सम्प्रधृष्य च	= overpowring	उत्तमम्	=	the lofty palatial man-	दुर्धर्षम्	=	which was inviolable
		चैत्य		sion of the sanctuary			
		प्रासादम्					
हनुमान्	= Hanuma	प्रज्वलन्	=	blazing	लक्ष्म्या	=	with splendour
अभवत्	= metamorphosed into	पारियात्रोपमः	=	(a towering sized)			
				body equal to that of			
				pariyatra mountain.			

Overpowering the lofty and inviolable of the sanctuary, Hanuma blazing mansion his splendour, meta morposed into a towering sized body equal to that of Pariyatra mountain.

स भूत्वा तु महाकायो हनूमान् मारुत आत्मजः । धृष्टम् आस्फोटयामास लन्काम् शब्देन पूरयन् ।। ५-४३-६

- भूत्वा	= becoming	सुमहाकायः =	one having a very big	प्रभावात्	=	by dint of his distinc-
			body			tion
मारुतात्मजः	= Hanuma	आस्फोटयामास =	clapped on his arms	धृष्टम्	=	strongly
पूरयन्	= filling	लण्खाम् =	the city of Lanka	शब्देन	=	with sound.

Enhancing his body to a very big size by dint of his distinction, Hanuma clapped on his arms strongly, filling the City of Lanka with sound.

Formatted by आकु 536 ©देशराजु हनुमन्त राव

तस्य आस्फोटित शब्देन महता श्रोत्र घातिना । पेतुर्विहङ्गमास्तत्र चैत्यपालाश्च मोहिताः ।। ५-४३-७

-				
तस्य महता	= by his great sound	श्रोत्रघातिना	= which deafened the	विहङ्गमाः = the birds
अस्फोटित	made by clapping on		ears	
शब्देन	his arms			
तत्र	= there	पेतुः	= fell down	चैत्य पालाश्च = the guards protecting
				the sanctuary also
मोहिताः	= (fell down) uncon-		'	·
	sciously.			
	•	1		

By the great deafening noise, made by clapping on his arms, the birds and also the guards protecting the sanctuary unconsciously fell down.

अस्त्रविज्ञयताम् रामो लक्ष्मणः च महाबलः । राजा जयति सुग्रीवो राघवेन अभिपालितः ।। ५-४३-८

दासो अहम् कोसल इन्द्रस्य रामस्य अक्किप्ट कर्मणः । हनुमान् शत्रु सैन्यानाम् निहन्ता मारुत आत्मजः ।। ५-४३-९

न रावण सहस्रम् मे युद्धे प्रतिबलम् भवेत् । शिलाभिः तु प्रहरतः पादपैः च सहस्रशः ।। ५-४३-१०

अर्दियत्वा पुरीम् लन्काम् अभिवाद्य च मैथिलीम् । समृद्ध अर्थो गमिष्यामि मिषताम् सर्व रक्षसाम् ।। ५-४३-११

जयताम्	= long live	रामः	= Ra	aama	अस्त्रवित्	=	skilled in shooting
महाबलः	= and the powerful	लक्ष्मणश्च	= La	akshmana too	जयति	=	long live
राजा	= the king	सुग्रीवः	= Su	ugreeva	अभिपालितः	=	protected
राघवेण	= by Raama	अहम्	= I		हनुमान्	=	am Hanuma
निहन्ता	= the killer	शत्रुसैन्यानाम्	= th	ne army of adver-	मारुतात्मजः	=	and the son of wind-
			sa	aries			god
अहम्	= I	दासः	= an	m the servant	रामस्य	=	of Raama
कोसलेन्द्रस्य	= the king of Kosala	अक्रिष्ट	$= \mathbf{w}$	ho is unwearied in	मे	=	to me
	kingdom	कर्मणः	ac	ction			
प्रहरतः	= who is striking	सहस्रशः	= w	rith thousands of	शैलाभिः	=	rocks
पादपैश्च	= and trees	युद्धे	= in	n battle	रावण	=	even a thousand of Ra-
					सहस्रम्		vanas
न भवेत्	= will not be	प्रतिबलम्	= m	natching equally	मिषताम्	=	before the eyes of
			(w	vith me)			•
सर्व रक्षसाम्	= all the demons	अर्दियत्वा	= an	nnihilating	लङ्काम्	=	the city of Lanka
				-	पुरीम्		•
		1		'			

```
अभिवाद्यच = and offering salutation | मैथिलीम् = Sita | गमिष्यामि = I will go back
समृद्धार्थः = after having accom-
plished my task.
```

'Long live Raama, skilled in archery and the powerful Lakshmana! Long lie the King Sugreeva, protected by Raama! I am Hanuma, the destroyer of the army of adversaries and the son of wind-god. I am the servent of Raama, the king of Kosala kingdom, who is unwearied in action. Even a thousand of Ravanas will not be matching equally with me, who is capable of striking with thousands of rocks and trees in battle. Here, before the eyes of all the demons, I will annihilate the City of Lanka and after offering salutation to Sita, I will go back duly completing my task.'

एवम् उत्तवा विमानस्थः चैत्यस्थान् हरि पुम्गवः । ननाद भीम निर्हादो रक्षसाम् जनयन् भयम् ।। ५-४३-१२

एवम्	= thus	उत्तवा	= speaking	चैत्यस्थान्	= to the guards protect-
हरियूथपः	Hansuma the shief of	विमानस्थः	atom din a on the consen	भीम निर्हादः	ing the sanctuary
हारयूयपः	= Hanuma the chief of	विमानस्यः	= standing on the tower	माम ।नहादः	= roaring terribly
	army of monkeys				
ननाद्	= made a noise	जनयन्	= creating bhayam	=	terror
रक्षसाम्	= to the demons.				

Thus uttering to those guards protecting the sanctuary, roared terribly, making a noise and creating a terror to the demons.

तेन शब्देन महता चैत्य पालाः शतम् ययुः । गृहीत्वा विविधान् अस्त्रान् प्रासान् खङ्गान् परश्वधान् ।। ५-४३-१३ विसृजन्तो महाक्सया मारुतिम् पर्यवारयन् ।

		1		
तेन महता	= by that loud noise	शतम्	= hundreds of	লা: = guards protecting the
शब्देन				sanctuary
यियुः	= went	गृहीत्वा	= taking विविधान	= many kinds of
अस्त्रान्	= weapons	प्रापान्	= spears खङ्गान्	= swords
परश्वथान्	= and axes	महाक्सया	= those kinkaras with पर्यवास्य	न् = surrounded
			huge bodies	
मार्तुतिम्	= Hanuma	विसृजन्तः	= discharging (those	
			weapons).	

Hearing that loud noise, hundreds of guards protecting the sanctuary went, taking many kinds of weapons, spears, swords and axes. Those Kinkaras with huge bodies surrounded Hanuma, duly discharging those weapons.

ते गदाभिर्विचित्राभिः परिघैः काञ्चनाङ्गदैः ।। ५-४३-१४ अजघ्नर्वानरश्रेष्ठं शरैश्चादित्यसन्निभैः ।

आवर्त इव गन्गायाः तोयस्य विपुलो महान् ।। ५-४३-१५ परिक्षिप्य हरि श्रेष्ठम् स बभौ रक्षसाम् गणः।

ते	= they	अज प्तः = bang	ged वानर श्रेष्ठम्	= Hanuma
विचित्राभिः	= with various kinds of	परिघैः = with	iron bludgeous	
गदा	maces			
काङ्चनान्ङ्गदैः	= plated with gold	शरैश्च = and	with arrows आदित्य	= shining like the sun.
			सम्निभैः	
स:	= that	रक्षसाम् = troo	p of demons परिक्षिप्य	= surrounding
		गणः		_
हरिश्रेष्ठम्	= Hanuma the best	बभौ = shor	ne महान्	 like a greatly extensive
	among monkeys		विपुलः	whirlpool
			आवर्त इव	•
तोयस्य	= of the water	गङ्गायाः = of R	vier Ganga.	

They banged Hanuma with various kinds of maces, iron bludgeons plated with gold and arrows shining like the sun. That troop of demons surrounding Hanuma the best among monkeys, shone like a greatly extensive whirlpool in the waters of River Ganga.

ततो वात आत्मजः क्रुद्धो भीम रूपम् समास्थितः ।। ५-४३-१६ प्रासादस्य महान् तस्य स्तम्भम् हेम परिष्कृतम् ।

उत्पाटियत्वा वेगेन हनूमान् मारुत आत्मजः ।। ५-४३-१७ ततः तम् भ्रामयामास शत धारम् महाबलः ।

ततः	= thereupon	कुद्धः	= the enraged वातात्मजः = Hanuma	
समास्थितः	= assumed	भीमम्	= a terrific रूपम् = form	
हनुमान्	= Hanuma	महान्	= possesssing a gigantic पवनात्मजः = the son of wind-goo	d
			body	
उत्पाटियत्वा	= uplifting	स्तमभम्	= a pillar	ges
हेम	= decorated with gold	प्रासादस्य	= of (that) edifice ततः = and then	
परिष्कृतम्				
भ्रामयामास	= whirled it round	वेगेन	= with speed.	

Thereupon, the enraged Hanuma assumed a terrific form. Hanuma possessing a gigantic body and the son of wind-god, uprooting a pillar with a hundred edges and decorated with gold in that edifice, then speedily whirled it around.

तत्र चाग्निः समभवत्प्रासादश्चाप्यदद्यत ।। ५-४३-१८ दह्यमानं ततो दृष्ट्वा प्रासादं हरियूथपः ।

स राक्षस शतम् हत्वा वज्रेण इन्द्र इव असुरान् ।। ५-४३-१९ अन्तरिक्ष स्थितः श्रीमान् इदम् वचनम् अबवीत् ।

अग्निः च	= fire also	समभवत्	= was generated there	प्रासादश्च	= the edifice
			(due to friction with		
			other pillars)		
ततः अद्ह्यत	= was then consumed by	दृष्ट्य	= seeing	प्रासादम्	= the edifice
	fire				
दह्यमानम्	= burning	सः हरियूथपः	= that Hanuma	हत्त्वा	= killing
राक्षस शतम्	= those hundred	इन्द्रः इव	= like Indra	असुरान्	= (killing) demons
	demons				
वज्रेण	= with his thunderbolt	स्थितः	= and staying	अन्तरिक्षे	= in the sky
श्रीमान्	= gloriously	अब्रवीत्	= spoke	इदम्	= these
वचनम्	= words.				

Fire was also generated there (due to friction with other pillars) The edifice was then consumed by fire. Seeing the edifice burning, that Hanuma killing those hundred demons, like Indra killing demons with his thunderbolt and gloriously staying in the sky, spoke (the following) words:

मादृशानाम् सहस्राणि विसृष्टानि महात्मनाम् ।। ५-४३-२० बिलनाम् वानर इन्द्राणाम् सुग्रीव वश वर्तिनाम् । अटन्ति वसुधाम् कृत्स्नाम् वयमये च वानराः ।। ५-४३-२१

सहस्राणि	= thousands		वानरेन्द्रानाम्	=	of excellent monkeys	मादृशानाम्	=	like me
महात्मनाम्	= possessing	gigantic	बलिनाम्	=	having strength	सुग्रीव	=	obeying the orders of
	bodies					वशवर्तिनाम्		Sugreeva
विसृष्टानि	= were sent		वयम्	=	we	अन्ये	=	and other
वानराश्च	= monkeys		अटन्ति	=	are roaming	कृत्स्नाम्	=	in the entire earth.
						वसुधाम्		

'Thousands of monkeys like me, possessing gigantic bodies of strength, were sent on the orders of Sugreeva. We and other monkeys are now roaming the entire earth.'

दशनागबलाः केचित्केचिद्दशगुणोत्तराः । केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः ।। ५-४३-२२

केचित्	=	some (of the monkeys)	दशनाग	=	are having a strength	केचित्	=	some
			बलाः		of ten elephants			
दशगुणोत्तराः	=	are having a strength of hundred elephants	केचित्	=	some	बभ्वुः	=	are

तुल्य	= having a	a prowess	नागसहस्रस्य	=	that of a thousand ele-
विक्रमाः	equal to				phants.

'Some of the monkeys are having a strength of ten elephants. Some are having a strength of a hundred elephants. Some are having a prowess equal to that of a thousand elephants.'

सन्ति चौघबलाः केचित्केचिद्वायुबलोपमाः । अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन् हरियूथपाः ।। ५-४३-२३

केचित्	= some	सन्ति	= are	ओघबलाः	= having the strength of
					a strong stream
केचित्	= some	वायुबलोपमा	= have strength equal to	अन्ये	= some other
			that of wind		
हरियूतपाः	= chiefs of army of mon-	तत्र	= in them	आसन्	= are
	keys				
अप्रमेय	= having strength which			•	
बलाश्च	even cannot be mea-				
	sured.				

'Some are having the strength of a strong stream. Some have strength equal to that of wind. Some other army-chiefs of monkeys even cannot be measured.'

ईदृग्विधैस्तु हरिभिर्वऋतो दन्तनखायुधैः । शतैः शत सहस्रैः च कोटीभिः अयुतैः अपि ।। ५-४३-२४ आगमिष्यति सुग्रीवः सर्वेषाम् वो निषूदनः ।

 वृतः	= surrounded by	शतैः	hundreds अयुतैः = ten thous	ands
शतसहस्रैः	= laksha	कोटीभिः	and crores ईद्दिग्वधैः = of such m	onkeys
			हरिभिः	•
दन्तनखायुधैः	= Sugreeva	निषूदनः	who is capable of de- वः = you	
सुग्रीवः	•		stroying	
सर्वेषाम्	= all	आगमिष्यति	will come.	

'Surrounded by hundreds, myriads, lakhs and crores of such monkeys having their teeth and nails as their weapons, Sugreeva, who is capable of destroying you all, will come.'

न इयम् अस्ति पुरी लन्का न यूयम् न च रावणः ।। ५-४३-२५ यस्मात् इक्ष्वाकु नाथेन बद्धम् वैरम् महात्मना ।

यस्मात्	= for what reason	वैरम्	= an enmity	बद्धाम्	= was held
महात्मना	= with the high souled	इयम्	= this	लङ्कापुरी	= City of Lanka
इक्ष्वाकुनाथेन	Raama (for that rea-				
	son)				
नास्ति	= will not be there	यूयम्	= you	न	= will not exist
रावणः चत्	= even Ravana too	न	= will not exist.		

'You hold enmity with the high souled Raama. For this, the City of Lanka will not be there. Neither you, nor even Ravana will survive.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रिचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes $43^{\rm rd}$ chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 542 ©देशराजु हनुमन्त राव

44 Sarga 44 - चतुश्चत्वारिशः सर्ग

Ravana Sends Jambumali

Introduction -

Ravana sends Jambumali, son of Prahasta, to capture Hanuma. Jambumali attacks Hanuma with his numerous arrows. Hanuma hurls a big rock towards Jambumali, but it fails to kill him. Then, Hanuma throws a big sal tree towards Jambumali and the latter succumbs to it.

संदिष्टो राक्षस इन्द्रेण प्रहस्तस्य सुतो बली । जम्बु माली महादम्ष्ट्रो निर्जगाम धनुः धरः ।। ५-४४-१

रक्त माल्य अम्बर धरः स्रग्वी रुचिर कुण्डलः । महान् विवृत्त नयनः चण्डः समर दुर्जयः ।। ५-४४-२

धनुः शक धनुः प्रख्यम् महत् रुचिर सायकम् । विस्फारयाणो वेगेन वज्र अशनि सम स्वनम् ।। ५-४४-३

जम्बुमाली = Jambumali	महादम्ष्ट्रः = the one with great	धनुर्धरः = wielder a bow
रक्तमाल्याम्बरधर≠ the one who wears crimson garlands and clothes	tusks स्रग्वी = wearing a chaplet	रुचिकुण्डलः = the one who wears charming ear-rings
महान् = having a gigantic body	वित्तनयनः = having round and open eyes	चण्ट्डः = a demon causing diseases
बर्ला = a strong demon	प्रहस्तस्य = and the so of Prahasta	सन्दिष्टः = commanded
राक्षसेन्द्रेण = by Ravana वेगेन = with rashness	सुतः निर्जगाम = started महत् धनुः = his big bow	विस्फाराणः = stretching शकधनुः = resembling a rain bow
रुचिरसायकम् = with splendourous arrows	वज्राशनिसमप्रभम् which brilliance was similar to that of light-ning and produced a sound like that of a thunder.	प्रस्यम्

Jambumali, the demon with great tusks, wielding a bow, donning crimson garlands and clothes, wearing beautiful chaplet and charming ear-rings, possessing a gigantic body, having round and open eyes, the demon causing diseases, unconquerable in battle, a strong demon and the son of Prahasta, commanded by Ravana, started stretching with rashness his big bow resembling a rain bow garnished splendorous arrows and which

brilliance was similar to that of a lightening and produced a sound like that of a thunder.

तस्य विस्फार घोषेण धनुषो महता दिशः । प्रदिशः च नभः चैव सहसा समपूर्यत ।। ५-४४-४

महता	= the tumultuous sound	तस्य धनुषः	= of that bow	सहसा	= soon	
विस्फार	out of the twanging					
घोषेण						
समपूर्यत	= filled up	दिशः	= the quarters	प्रदिशश्चैव	= the	intermediate
•	1		1		points	
નમશ્ચૈવ	= and even the sky.				Ι	

The tumultuous sound created out of the twanging of that bow, soon filled up the quarters, intermediate points and the sky.

रथेन खर युक्तेन तम् आगतम् उदीक्ष्य सः । हनूमान् वेग सम्पन्नो जहर्ष च ननाद् च ।। ५-४४-५

उदीक्ष्ये	= seeing	तम्	= him	आगतम्	= who arrived
रथेन	= by a chariot	खरयुक्तेन	= yoked with donkeys	सः हनुमान्	= that Hanuma
वेग सम्पन्नः	= endowed with swift-	जहर्ष च	= was thrilled with joy	ननादच	= and made a noise too.
	ness				

Seeing him, arriving by a chariot yoked with donkeys, that Hanuma who was endowed with swiftness, was thrilled with joy and made a noise too.

तम् तोरण विटन्कस्थम् हनूमन्तम् महाकपिम् । जम्बु माली महाबाहुः विव्याध निशितैः शरैः ।। ५-४४-६

महाबाहुः	= the long-armed	जम्बुमाली	= Jambumali	विव्याध	= transfixed
निशितैः	= sharp	शरैः	= arrows	तम्	= into that Hanuma
				हनुमन्तम्	
महाकपिम्	= the great monkey	तोरण	= who was standing or		
		विटङ्कस्थम्	the top of the archy		
			door-way.		

The long-armed Jambumali transfixed sharp arrows into that great monkey, Hanuma who was standing on the top of the archy door-way.

अर्ध चन्द्रेण वदने शिरसि एकेन कर्णिना । बाह्योः विव्याध नाराचैः दशिमः तम् किप ईश्वरम् ।। ५-४४-७

कपीश्वरम् leader of monkeys	विव्याध	= (He) transfixed	तम्	= that	Hanuma	the	वदने	= in the face	
			कपीश्वरम्	leade	r of monkey	s			

Formatted by आकु 544 ©देशराजु हनुमन्त राव

अर्घ चन्द्रेण	= with an arrow with a	शिरसि	= on the head	एकेन कर्णिना	= with an arrow with an
बाह्योः	crescent-shaped head = and in the arms	दशभिः	= with ten	वाराचैः	ear-shaped top arrows made fully of steel.

He transfixed Hanuma the leader of monkeys in the face with an arrow with a crescent-shaped head, on the head with an arrow having an ear-shaped top and in the arms with ten steel arrows.

तस्य तत् शुशुभे ताम्रम् शरेण अभिहतम् मुखम् । शरिद इव अम्बुजम् फुल्लम् विद्धम् भास्कर रिशमना ।। ५-४४-८

तत्	= that	ताम्रम्	= crimson	मुखम्	= face
अभिहतम्	= hit	शरेण	= by an arrow	રાુરાુમે	= shone
फुल्लम्	= like a full-blown lotus	विद्धम्	= penetrated	भास्कर	= by the ray of the sun
अम्बुजिमव			•	रिंगना	
शरदि	= in autumn.			I	

That crimson face of Hanuma, hit by an arrow, shone like a full-blown lotus touched by a sun's ray in autumn.

तत्तस्य रक्तम् रक्तेन रञ्जितम् शुशुभे मुखम् । यथाकाशे महापद्मं सिक्तं चन्दनबिन्दुभिः ।। ५-४४-९

तत्	= that	मुखम्	= face	तस्य	= of Hanuma
रक्तम्	= which was naturally	रङ्गितम्	= smeared	रक्तेन	= with blood
	crimson in colour				
રાુ ગુમે	= beamed	महापद्मम्यथा	= like a large louts	आकाशे	= in the sky
सिक्तम्	= sprinkled	चन्दन	= with drops of sandal.		
		बिन्दुभिः			

That face of Hanuma, which was naturally crimson in colour, smeared with blood, beamed like a large lotus in the sky sprinkled with drops of sandal.

चुकोप बाण अभिहतो राक्षसस्य महाकिपः । ततः पार्श्वे अतिविपुलाम् दद्र्श महतीम् शिलाम् ।। ५-४४-१०

<u>महाकििः</u>	= Hanuma	बाणाभिहतः	=	struck by the arrows	चुकोप	=	was enraged
राक्षसस्य	= of the demon	ततः	=	and then	ददर्श	=	saw
पार्श्वे	= by his side	अतिविपुलाम्	=	a big rock	महतीम्	=	of a very large mea-
		शिलाम्					sure.

Hanuma, struck by those arrows, was enraged with that demon and then saw by his side, a big rock of a very large measure.

तरसा ताम् समुत्पाट्य चिक्षेप बलवत् बली । ताम् शरैः दशिभः कुद्धः ताडयामास राक्षसः ।। ५-४४-११

समुत्पाट्य	= uplifting	ताम्	= that rock	तरसा	= with strength
बली	= the strong Hanuma	चिक्षेप	= hurled (it)	बलवत्	= with force
कुद्धः	= the enraged	राक्षसः	= demon	ताडयामास	= struck
ताम्	= that rock	दशिभः	= with ten	इारै ः	= arrows.

Uplifting that rock with strength, the athletic Hanuma hurled it with force. The enraged demon then struck back that rock with ten arrows.

विपन्नम् कर्म तत् दृष्ट्वा हनूमान् चण्ड विक्रमः । सालम् विपुलम् उत्पाट्य भ्रामयामास वीर्यवान् ।। ५-४४-१२

वीर्यवान्	= the powerful	हनुमान्	= Hanuma	चङ्ड	= having	terrific
				विक्रमह्	prowess	
द्वष्ट्वा	= in vain	उत्पाट्य	= and having uprooted	विपुलम्	= a very large	
सालम्	= sal tree	भ्रामयामास	whirled it around.			

Seeing that work in vain, the powerful Hanuma of terrific prowess, uprooted a very large sal tree and whirled it around.

भ्रामयन्तम् कपिम् दृष्ट्वा साल वृक्षम् महाबलम् । चिक्षेप सुबहून् बाणान् जम्बु माली महाबलः ।। ५-४४-१३

द्य	= seeing	महाबलम् कपिम्	= the mighty Hanuma	भ्रामयन्तम्	= whirling around
साल वृक्षम्	= the sal tree	महाबलः	= the exceedingly strong	जम्बुमाली	= Jambumali
चिक्षेप	= discharged	सुबहून्	= numerous	बाणान्	= arrows.

Seeing the mighty Hanuma, whirling around the sal tree, the exceedingly strong Jambumali discharged numerous arrows.

सालम् चतुर्भिः चिच्छेद् वानरम् पन्चिभः भुजे । उरिस एकेन बाणेन दशिभः तु स्तन अन्तरे ।। ५-४४-१४

चिछेद	= (He) splitted	सालम्	=	sal tree	चतुर्भिः	=	with four arrows
वानरम् भुजे	= the arms of Hanuma	पङ्गभिः	=	with five arrows	उरसि	=	in the chest
एकेन बाणेन	= with one arrow	स्तनान्तरे	=	in the space between	दशभिः	=	with ten arrows.
				the breasts			

He splitted sal tree with four arrows and struck the arms of Hanuma with five arrows, in the chest with one arrow and in the space between the breast wit ten arrows.

स शरैः पूरित तनुः कोधेन महता वृतः । तम् एव परिघम् गृह्य भ्रामयामास वेगितः ।। ५-४४-१५

सः	= Hanuma	शरैः पुरित		with his body full of	महता कोधेन	_	was highly appaged
71.	- Hallulla	रारः द्वारत	_	with his body full of	महता नगपन	_	was mgmy emaged
		तनुः		arrows			
गृह्य	= and taking	तम्	=	the same iron rod	वृतः वेगितः	=	and clasping it swiftly
	~	परिघमेव					
भ्रामयामास	= whirled it around.				1		

Hanuma, with his body full of arrows, was highly enraged and taking the same iron rod as well as clasping it swiftly, whirled it around.

अतिवेगो अतिवेगेन भ्रामयित्वा बल उत्कटः । परिघम् पातयामास जम्बु मालेः महाउरिस ।। ५-४४-१६

भ्रामयित्वा	= spinning	परिघम्	= the iron rod	अतिवेगेन	= with a great speed
बलत्कटः	= Hanuma richly en-	अतिवेगः	= and highly agitated	पातयामास	= threw (it)
	dowed with strength				
महोरसि	= on the broad chest	जम्बुमालः	= of Jamubumali.		

Spinning the iron rod with a great speed, Hanuma, richly endowed with strength and highly agitated, threw it on the broad chest of Jamubumali.

तस्य चैव शिरो न अस्ति न बाहू न च जानुनी । न धनुः न रथो न अश्वाः तत्र अदृश्यन्त न इषवः ।। ५-४४-१७

तस्य	= that Jambumali's	शिरः चैव	= head	नास्ति = was not
तत्र	= there	न	= now	जानुनी = his knees
न	= nor	धनुः	= his bow	न = nor
रथः	= his chariot	ना दृश्यन्त	ਰ = nor his horses were	न इषवः = nor his arrows.
		अश्वाः	seen	

That Jambumali's head was not there, nor his arms, nor his knees, nor his bow, nor his chariot and nor his horses were seen nor his arrows.

स हतः तरसा तेन जम्बु माली महारथः । पपात निहतो भूमौ चूर्णित अन्ग विभूषणः ।। ५-४४-१८

हतः	= (Thus) struck	तेन	by Hanuma महाबलः = the mighty	
जम्बुमाली	= Jambumali	चूर्णितान्ग	with his limbs and सहसा = was instantly	
		विभूषणः	ornaments crushed to	
			powder	
निहतः	= killed	पपात	and fell भूमौ = on the ground	l.

Thus struck by Hanuma, the mighty Jambumali, with his limbs and ornaments crushed to powder, was instantly killed and fell dead on the ground.

जम्बु मालिम् च निहतम् किम्करान् च महाबलान् । चुक्रोध रावणः श्रुत्वा कोप सम्रक्त लोचनः ।। ५-४४-१९

श्रुत्वा	=	hearing	जम्बुमालिम्च	=	Jambumali	निहतम्	=	having been killed
महाबलान्	=	as also the might kim-	रावणः	=	Ravana	चुक्रोध	=	was angry
किम्करान्श्च		baras						
कोप सम्रक्त	=	with his red enraged						
लोचनह्		eyes.						

Hearing Jambumali having been killed, as also the mighty Kimkaras, Ravana was angry with his red enraged eyes.

स रोष सम्वर्तित ताम्र लोचनः । प्रहस्त पुत्रे निहते महाबले । अमात्य पुत्रान् अतिवीर्य विक्रमान् । समादिदेश आशु निशा चर ईश्वरः ।। ५-४४-२०

महाबले	= (Since) the mighty	प्रहस्तपुत्रे	= son of Prahasta	निहते	= was killed
सः	= that Ravana	रोषसम्वर्तित	= rolling his red eyes	आशु	= immediately
निशाचरेश्वरः		ताम्र लोचनः	with rage		
समादिदेश	= ordered	अमात्य	= the sons of ministers	अतिवीर्य	= having too much of
		पुत्रान्		विक्रमान्	strength and prowess
					(to go to the battle).

Since the mighty son of Prahasta was killed, that Ravana rolling his red eyes with rage, immediately ordered the sons of ministers possessing high strength and prowess, to go to the battle.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुश्चत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 44th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

45 Sarga 45 - पञ्चचत्वारिशः सर्ग

Hanuma Kills Prahasta's Seven Sons

Introduction -

The seven sons of Prahasta surrounded by a great army rush in speedy chariots upon Hanuma, who is standing on the archy gate way. They discharge a shower of arrows on Hanuma. Then, Hanuma crushes all the enemies, using his palms, feet, fists, nails, chest and thighs only as his weapons. After killing those demons, Hanuma climbs up the archy door-way and takes up his position there again.

ततः ते राक्षस इन्द्रेण चोदिता मन्त्रिणः सुताः । निर्ययुः भवनात् तस्मात् सप्त सप्त अर्चि वर्चसः ।। ५-४५-१

महाबल परीवारा धनुष्मन्तो महाबलाः । कृत अस्त्रा अस्त्रविदाम् श्रेष्ठाः परस्पर जय एषिणः ।। ५-४५-२

हेम जाल परिक्षिप्तैः ध्वजवद्भिः पताकिभिः । तोयद् स्वन निर्घोषैः वाजि युक्तैः महारथैः ।। ५-४५-३

तप्त कान्चन चित्राणि चापानि अमित विक्रमाः ।

विस्फारयन्तः सम्हृष्टाः तिडद्वन्त इव अम्बुदाः 📙 ५-४५-४

ततः	= thereafter	ते	those		सप्त	=	seven
सुताः	= sons	मन्त्रिणः	of his ch	ief minister	सप्तार्चिरोचिषः	=	having a lustre similar
							to that of fire
महाबलपरीवार	सः= surrounded by a great	धनुष्मन्तः	wielding	their respec-	महाबलाः	=	possessing a great
	army		tive bow	s			strength
कृतास्त्राः	= well trained in archery	अस्त्रविदाम्	the best	among know-	परस्पर	=	wishing victory recip-
		श्रेष्ठः	ers of we	eapons	जयैषिणः		rocally
अमित	= and having an im-	चोदिताः	directed		राक्षसेन्द्रेण	=	by Ravana
विक्रमाः	mense prowess each						
निर्ययुः	= started	सम्हष्टाः	highly d	elighted	तस्मात्	=	from that
भवनात्	= palace	महारथैः	in great	chariots	वाजियुक्तैः	=	yoked with horses the
							chariots
तोयदस्वननिर्घो	षि= were having a noise	हेमजाल	overlaid	with aprotec-	ध्वजद्भिः	=	surmounted by ban-
	similar to that of an au-	परिक्षिप्तैः	tive arm	our of gold			ners
	tumnal cloud						
पताकिभिः	= decorated with	विस्फारयन्तः	stretchir	g	चापानि	=	their bows
	smaller flags						
	O	l		I			

Thereafter, those seven sons of his chief minister having a lustre similar to that of fire, surrounded by a great army, wielding their respective bows, possessing a great strength, well-trained in archery and the best among knower of weapons, wishing a victory reciprocally, having an immense prowess each, and as directed by Ravana, started highly delighted from that palace, in great chariots yoked with horses. Those chariots were having a noise similar to that of an autumnal cloud, overlaid with a protective armour of gold, surmounted by banners and decorated with smaller flags. They were stretching their bows inlaid with refined gold and looking colourful like clouds accompanied by flashes of lightning.

जनन्यः ताः ततः तेषाम् विदित्वा किम्करान् हतान् । बभूवुः शोक सम्भ्रान्ताः सबान्धव सुहृत् जनाः ।। ५-४५-५

ततः	= thereupon	विदित्वा	= coming to know	किम्करान्	= that Kimkaras (them-
					selves)
हतान्	= were killed	तेषाम्	= their	जन्यस्तु	= mothers on their part
स बान्धव	= together with their rel-	बभृवुः	= became	शोक	= tormented with grief.
सुहृज्जनाः	atives and friends			सम्भ्रान्ताः	

Coming to know that Kimkaras themselves were killed their mothers together with their relatives and friends were tormented with grief.

ते परस्पर सम्घर्षाः तप्त कान्चन भूषणाः । अभिपेतुः हनूमन्तम् तोरणस्थम् अवस्थितम् ।। ५-४५-६

```
ते
               those sons of chief
                                        तप्तकाण्चन
                                                    = wearing
                                                                  ornaments
                                                                                अभिपेतुः
                                                                                            = rushed
                                        भूषणाः
               minister
                                                       made of pure gold
                                        अवस्थितम्
हनुमन्तम्
               towards Hanuma
                                                      who was ready for bat-
                                                                                तोरणस्थम्
                                                                                              and who stood on the
                                                       tle
                                                                                               archy door-way mo-
                                                                                               tionless.
```

Those sons of chief minister, wearing ornaments made of pure gold, rushed towards Hanuma, who was ready for battle and who stood on the archy gate-way motionless.

सृजन्तो बाण वृष्टिम् ते रथ गर्जित निह्स्वनाः । वृष्टिमन्त इव अम्भोदा विचेरुः नैर्ऋत ऋषभाः ।। ५-४५-७

ते = those demons looking नैर्ऋताम्बुदाः like clouds	रथ गर्जित निःस्वनाः	diffusing thunder-like sounds of their chariots	1 -	= creating	
---	------------------------	---	-----	------------	--

बाणवृष्टिम्	= a shower of arrows	विचेरुः	=	moved in different di-	वृष्टिमन्तः	=	resembling	rainy
				rections	अम्भोदाः		clouds.	

Those demons looking like clouds, diffusing thunder-like sounds of their chariots and discharging a shower of arrows, moved in different directions resembling rainy clouds in the monsoon.

अवकीर्णः ततः ताभिः हनूमान् शर वृष्टिभिः । अभवत् सम्वृत आकारः शैल राड् इव वृष्टिभिः ।। ५-४५-८

ततः	= then	अवकीर्णः	= covered by	ताभिः	= those showers of ar-
				शरवृष्टिभिः	rows
हनुमान्	= Hanuma	अभवत्	= became	शैलराडिव	= like a mountain-king
सम्वृताकारः	= concealed by incessant				
	showers.				

Thus covered by those showers of arrows, Hanuma became invisible even as a mountain-king is concealed by incessant showers.

स शरान् वन्चयामास तेषाम् आशु चरः किः । रथ वेगान् च वीराणाम् विचरन् विमले अम्बरे ।। ५-४५-९

विचरन्	= roaming about	विमले	= in a cloudless	अम्बरे	= sky
सः आशुचरः	= that fast-footed	कपिः	= monkey	मोघयामास	= made useless
शरान्	= the arrows	रथ वेगम्च	= and the speed of the	तेषाम्	= of those virile demons.
			chariots	वीराणाम्	

Roaming about in a cloudless sky, that fast-footed monkey made the arrows and the speedy chariots of those virile demons, useless.

स तैः क्रीडन् धनुष्मद्भिः व्योम्नि वीरः प्रकाशते । धनुष्मद्भिः यथा मेघैः मारुतः प्रभुः अम्बरे ।। ५-४५-१०

क्रीडन्	= playing	तैः	= with those demons	धनुष्मद्भिः	= wielding a bow each		
व्योम्नि	= in the sky	सः वीरः	= that hero	प्रकाशते	= shone		
प्रभुः मारुतः	= loke the Lord of Wind	मेघैः	= (playing with) clouds	धनुष्मद्भिः	= brandishing a rain-		
					bow.		

Playing with those demons wielding a bow each in the sky, that hero shone like the Lord of Wind, playing with clouds brandishing a rain bow.

स कृत्वा निनदम् घोरम् त्रासयन् ताम् महाचमूम् । चकार हनुमान् वेगम् तेषु रक्षहुसु वीर्यवान् ।। ५-४५-११

कृत्वा	= making	घोरम्	= a terrific	निनद्म् = roa	r

वीर्यवान्	= the valiant	सः	=	Hanuma	त्रासयन्	=	and frightening
ताम्	= that	महा चमूम्	=	great army	चकार वेगम्	=	rushed
नेष ख्याच	- on those domons				'		

Making a terrific roar and frightening that great army, the valiant Hanuma rushed on those demons.

तलेन अभिहनत् कांश्चित् पादैः कांश्चित् परम् तपः। मुष्टिना अभ्यहनत् कांश्चिन् नखैः कांश्चित् व्यदारयत्।। ५-४५-१२

परम्तपः	= that Hanuma the anni-	अभ्यहनत्	= struck	काम्श्रित्	= some
	hilator of enemies				
तलेन	= with palms	काम्स्छित्	= some	पादैः	= with his feet
काम्श्रित्	= and some	मुष्टिना	= with his fists	व्यदारयत्	= (He) tore down
काम्श्रित्	= some	नखैः	= with his nails.		

That Hanuma, the annihilator of enemies, struck some with his palms, some with his feet and some others with his fists. He tore down some others with his nails.

प्रममाथ उरसा कांश्चित् ऊरुभ्याम् अपरान् किपः। केचित् तस्य एव नादेन तत्र एव पतिता भुवि।। ५-४५-१३

कपिः	= Hanuma	प्रममाथ	= crushed	काम्श्रित्	= some
उरसा	= with his chest	अपरान्	= and some others	ऊरुभ्याम्	= with his thighs
केचित्	= some	पतिताः	= fell down	भुवि	= on the ground
तत्वैव	= there itself	तस्य	= by his roar.		
		मिनादेन	-		

Hanuma crushed some with his chest and some others with his thighs. Some fell down there itself on the ground, just by the roar made by Hanuma.

ततः तेष्व् अवपन्नेषु भूमौ निपतितेषु च । तत् सैन्यम् अगमत् सर्वम् दिशो दश भय अर्दितम् ।। ५-४५-१४

तेषु	= (Seeing) those demons	उवसन्नेषु	= dying			
निपतितेषु च	= and falling	भूमौ	= on the ground	सर्वम्	= all	
तत्	<pre>= that (remaining)</pre>	सैन्यम्	= army	अगमत्	= fled	
दश दिशः	= in ten (different) direc-	भयार्दितम्	= afflicted with fear.			
	tions					

Seeing those demons dying and falling on the ground, all the remaining army, afflicted with fear, fled in ten different directions.

विनेदुः विस्वरम् नागा निपेतुः भुवि वाजिनः । भन्न नीड ध्वजच् चत्रैः भूः च कीर्णा अभवत् रथैः ।। ५-४५-१५

नागाः	= elephants	विनेदुः	= trumpeted	विस्वाम्	= with a wrong accent
वाजिनः	= Horses	निपेतुः	= fell down	भुवि	= on the ground
મૂશ્ચ	= even the earth	कीर्णा	= was filled with	रथैः	= chariots
		अभवत्			
भग्न नीड	= which had their seats			1	
ध्वजच्छत्रैः	banners and canopies				
	broken.				

Their elephants trumpeted with a wrong accent. Horses fell down on the ground. Even the earth was filled with chariots which had their seats, banners and canopies broken.

स्रवता रुधिरेणाथ स्रवन्त्यो दर्शिताः पथि । विविधैश्च स्वरैर्लङ्का ननाद विकृतम् तदा ।। ५-४५-१६

स्रवन्त्यः	= streams	स्रवता रुधिरेण	= flowing with blood	दर्शिता	= were seen
पथि लङ्का विविधैः स्वरैः	= on the way = Lanka = with various kinds of voices.	अथ ननाद	thereafter resounded	तदा विकृतम्	then horribly

Thereafter, streams flowing with blood were seen on the way. Lanka resounded with various kinds of horrible voices.

स तान् प्रवृद्धान् विनिहत्य राक्षसान् । महाबलः चण्ड पराक्रमः कपिः । युयुत्सुः अन्यैः पुनः एव राक्षसैः । तत् एव वीरो अभिजगाम तोरणम् तत् ।। ५-४५-१७

सः कपिः	= that Hanuma	वीरः	= the hero	महाबलः	= the exceedingly strong
					one
चङ्ड	= having terrible	विनिहत्य	= killing	तान्	= those
पराक्रमः	prowess				
प्रवृद्धान्	= arrogant demons	युयुत्सुः	= and being desirous of	अन्यैः	= with the other demons
राक्षसान्			a combat	राक्षसैः	
अभिजगाम	= reached	पुनरेव	= yet again	तम्	= that archy door way it-
				तोरणमेव	self.

That heroic and mighty Hanuma having a terrible prowess, killing those arrogant demons and being desirous of a combat with the other demons, again reached that archy door way itself.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पश्चचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 45th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

46 Sarga 46 - ष्इत्वारिशः सर्ग

Ravana Sends Five Army-Generals

Introduction -

Ravana sends Virupaksha, Yupaksha, Durdhara, Praghasa and Bhasakarna the five foremost army-generals so as to capture Hanuma. Ravana explains his guess, saying to those five generals that Hanuma may not be an ordinary monkey, but an evil spirit created by Indra the Lord of celestials and asks them to exert a great effort to capture him. Hanuma first kills Durdhara who initially attacks him. He then kills Virupaksha and Yupaksha, by attacking them with a sala tree. Hanuma later kills Praghasa and Bhasakarna, by hurling the top of a mountain on them. After destroying the remaining army together with horses elephants and chariots, he again in returns to the archy door way of the Ashoka groove.

हतान् मन्त्रि सुतान् बुद्धा वानरेण महात्मना । रावणः सम्वत आकारः चकार मतिम् उत्तमाम् ।। ५-४६-१

बुद्धा	= coming to know	मन्त्रिसुतान्	= that the sons of his	हतान्	= were killed
			chief minister		
महात्मना वानरेण	= by the high-souled Hanuma	रावणः	= Ravana	सम्वृताकारः	 who had cleverly con- cealed to expression of
					his face
चकार	= made	उत्तमाम्	= an excellent	मतिम्	= thought.

Coming to know that the chief minister's sons were killed by the high souled who had cleverly concealed the expression made an excellent thought.

स विरूप अक्ष यूप अक्षौ दुर्घरम् चैव राक्षसम् । प्रघसम् भास कर्णम् च पन्च सेना अग्र नायकान् ।। ५-४६-२ sz संदिदेश दशग्रीवो वीरान् नय विशारदान् । हनूमत् ग्रहणे व्यग्रान् वायु वेग समान् युधि ।। ५-४६-३

सह्	=	that Ravana	सम्दिदेश	=	ordered	पङ्ग	=	five
दशग्रीवः								
सेनाग्र	=	foremost leaders of the	विरुन्पाक्षयूपाक्षौ	=	viz. Virupaksha; Yuu-	राक्षसम् चैव	=	and even the demon
नायकान्		army			paksha			
दुर्धरम्	=	Durdhara	प्रघसम्	=	Praghasa	भासकर्णम्	=	and Bhasakarna
						च		
वीरान्	=	(all of them) brave	नयविशारदान्	=	skilled in strategy	हनुमद्गहणव्यग्र	न्=	who were eager to
		demons						capture Hanuma
वायुवेगसमान्	=	and equal to the speed	युधि	=	in battle.			
		of the wind						

That Ravana ordered (as follows) five foremost leaders of the army viz. Virupaksha, Yupaksha, Durdhara the demon, Praghasa and Bhasakarna, all of them brave demons, skilled in strategy, eager to capture Hanuma and equal to the speed of wind in battle.

यात सेना अग्रगाः सर्वे महाबल परिग्रहाः । सवाजि रथ मातन्गाः स कपिः शास्यताम् इति ।। ५-४६-४

इति	= he ordered as follows	यात	= March	सर्वे	= all of you
सेनाग्रगाः	= O generals	महाबल	 taking a large army 	सवाजिरथ	= together with horses
		परिग्रहाः		मातण्गाः	chariots and elephants
सः कपिः	= and (let) that monkey	शास्यताम्	= be punished.		

He ordered as follows: 'March, all of you O generals, taking a large army together that mokey be punished.'

यत् तैः च खलु भाव्यम् स्यात् तम् आसाद्य वन आलयम् । कर्म च अपि समाधेयम् देश काल विरोधितम् ।। ५-४६-५

आसाद्य	= approaching	तम्	= that वनालयम् = monkey	
स्यात्	= perhaps	भाव्यम्	= you ought to become विख = indeed	
यत्नैः च	= diligent	कर्मचापि	= action should be taken देश काल = which is	not out of
		समाधेयम्	by you विरोधितम् accord wi	th time and
			space.	

'Approaching that monkey, you ought to become diligent. Action should be taken by you which is not out of accord with time and space.'

न हि अहम् तम् किपम् मन्ये कर्मणा प्रतितर्कयन् । सर्वथा तन् महत् भूतम् महाबल परिग्रहम् ।। ५-४६-६

प्रतितर्कयन्	= judging (him)	कर्मणा	= by his actions अहम् = I	·
न मन्ये	= do not think	तम्	= him	
सर्वथा	= by all means	तत्	= it	
भूतम्	= evil spirit	महाबल	= putting on an extra or-	
		परिग्रहम्	dinary might.	

'Judging him by his actions, I do not think him as a mere monkey. By all means, he may be an evil spirit, putting on an extraordinary might.'

भवेत् इन्द्रेण वा सृष्टम् अस्मत् अर्थम् तपो बलात् । सनाग यक्ष गन्धर्वा देव असुर महर्षयः ।। ५-४६-७

युष्माभिः सिहतैः सर्वैः मया सह विनिर्जिताः । तैः अवश्यम् विधातव्यम् व्यलीकम् किंचित् एव नः ।। ५-४६-८

तत् एव न अत्र संदेहः प्रसद्य परिगृद्यताम् । न अवमन्यो भवद्भिः च हरिः क्रूर पराक्रमः ।। ५-४६-९

 भवेत्	= (this evil spirit) may be	सृष्टम्वा	= (some being) evolved	अस्मदर्थम्	= for our sake
इन्द्रेण	= by Indra	तपोबलात्	= with a strength of his	देवासुर	= Celestials demons
	•		askesis	महर्षयः	sages
सनागयक्षगन्ध	र्वो= along with Nagas; yakshas and Gandhar-	विमिर्जिताः	= were conquered	मया	= by me
सर्वैः युष्माभिः सह सहितैः	vas = along with you all together	किम्चिद्व	= even some	व्यळीकम्	= offensive
अवश्यम्	= surely	विधातव्यम्	= is to be effected	नः	= to us evil spirit
न सम्देहः	= there is no doubt	अत्र	= about it	पर्गृह्यताम्	= let
हरिः	= this monkey	धीर पराक्रमः	= of a great prowess	नावमान्यः	= should not be de-
भवद्भिः	= by you.				spised

'This evil spirit may be some being evolved for our sake by Indra the Lord of celestials with a strength of his askesis. Celestials, demons, sages along with Nagas the serpent-demons, Yakshas the spirits and Gandharvas the celestials musicians were conquered by my along with you all together. Even same offensive surely, will be effected to us by them. It is such an evil spirit created by Indra. There is no doubt about it. Let it be captured forcibly. This monkey of a great prowess should not be despised by you.'

दृष्टा हि हरयः शीघ्रा मया विपुल विक्रमाः । वाली च सह सुग्रीवो जाम्बवान् च महाबलः ।। ५-४६-१०

नीलः सेना पितः चैव ये च अन्ये द्विविद आद्यः । न एव तेषाम् गितः भीमा न तेजो न पराक्रमः ।। ५-४६-११

न मितः न बल उत्साहो न रूप परिकल्पनम् ।

पूर्व	= earlier	दृष्टाः हि	= were indeed seen	मया	= by me	

हरयः	= the monkeys	विपुल विक्रमाः	= of a great prowess	वालीच	= like Vali
स सुग्रीवः नीलः द्विविदादयः	along with Sugreeva Nila and so on like Dvivida	महाबलः सेनापतिः तेषाम्	the mighty the Chief of army their	जाम्बवाम्श्च ये अन्येच गति	= Jambavan = and others = scheme of perfor-
न भीमा न पराक्रमः बलोत्साहौ रूप	is not so fearful nor their prowess the capacity to change their form or energy		as this nor their intellect	न तेजः न	mance = nor their efficacy = nor
परिकल्पनम्	(at will).				

'Earlier, I saw the monkeys of a great prowess like Vali and Sugreeva, the mighty Jambavan, Nila the Chief of army and so on like Dvivida. their scheme of performance is not so fearful as this; nor their efficacy, nor their prowess, nor their intellect, nor this capacity to change their form or energy at will.'

महत् सत्त्वम् इदम् ज्ञेयम् किप रूपम् व्यवस्थितम् ।। ५-४६-१२ प्रयत्नम् महत् आस्थाय क्रियताम् अस्य निग्रहः ।

इदम् ञेयम्	= this is to be known	महत्	= as a great spirit	व्यरस्थितम्	= standing
		सत्त्वम्			
कपिरूपम्	= the firm of a monkey	आस्थाय	= employing	महत्	= a great
प्रयत्नम्	= effort	अय निग्रहः	= let its capture	क्रियताम्	= be made.

'Keeping in view that it is a great evil spirit standing in the form of a monkey, exert a great effort and capture it.'

कामम् लोकाः त्रयः स इन्द्राः ससुर असुर मानवाः ।। ५-४६-१३ भवताम् अग्रतः स्थातुम् न पर्याप्ता रण अजिरे ।

स्थातुम्	= to stand	अग्रतः	=	in from	nt		भवताम्	=	of you
रणाजिते	= in the battle-field	त्रयः	=	the th	ree		लोकाः	=	worlds
सेन्द्राः	= including Indra	स	=	togeth	ner with	celes-	न पर्याप्ताः	=	their desires are not ac-
		सुरासुरमानवाः		tials	demons	and	कामम्		complished.
				huma	n beings				

'The three worlds including Indra, celestials, demons and humans are not fit to stand before you in the battle-field.'

तथा अपि तु नयज्ञेन जयम् आकान्क्षता रणे ।। ५-४६-१४ आत्मा रक्ष्यः प्रयत्नेन युद्ध सिद्धिः हि चन्चला ।

तथापि	= even then	नयज्ञेन	= by the one who is	आकाङ्क्षता	= desirous of
			skilled in strategy		
जयम्	= a victory	रणे	= in battle	रक्ष्यः	= one is to protect

आत्मा = himself प्रयत्नेन = with effort युद्धसिद्धिः = victory in a battle चङ्कराहि = is indeed unreliable.

'Even then, the one who is skilled in strategy, desirous of a victory in a battle is to protect himself. Victory in a battle is indeed unreliable.'

ते स्वामि वचनम् सर्वे प्रतिगृह्य महाओजसः ।। ५-४६-१५ समुत्पेतुः महावेगा हुत अश सम तेजसः ।

रथैः च मत्तैः नागैः च वाजिभिः च महाजवैः ।। ५-४६-१६ शस्त्रैः च विविधैः तीक्ष्णैः सर्वैः च उपचिता बलैः ।

ते सर्वे	= all of them	महेन्जसः	= having a great
			strength समतेजसः that of fire
प्रतिगृह्य	= accepting	स्वामि	= the orders of their king उपचिताः = and (their strength)
		वचनम्	augmented
रथैः	= by chariots	मत्तैः	= by elephants in rut वाजिभिश्च = by horses of extraordi-
		मातन्गैः	महाजवैः nary swiftness
तीक्ष्णैः	= and by various kinds	समुत्पेतुः	= sallied forth महावेगाः = with a great speed.
विविधैः	of sharp weapons		
शस्त्रेः	- •		
		1	II .

All of them, having a great strength and a blaze equal to that of fire, accepting the orders of their king and augmenting their strength with chariots, elephants in rut, horses of extra ordinary swiftness and various kinds of sharp weapons, sallied forth with a great speed.

ततः तम् दृहशुः वीरा दीप्यमानम् महाकिपम् ।। ५-४६-१७ रिश्ममन्तम् इव उद्यन्तम् स्व तेजो रिश्म मालिनम् । तोरणस्थम् महावेगम् महासत्त्वम् महाबलम् ।। ५-४६-१८

ततः	= thereafter	वीराः	= those valiant demons दहराः = sav	W
तम्	= that Hanuma the great	स्वतेजोरिंग	= encircled by his rays of उदन्तम् = lik	e a rising sun
महाकपिम्	monkey	मालिनम्	splendour रिश्ममन्तमिव	
दीप्यमानम्	= shining	तोरणस्थम्	= standing on the archy महोत्साहम् = po	ssessing a great en-
			doorway	3y
महासत्त्वम्	= a strong mental dispo-	महाबलम्	= and an enormous	
	sition		strength.	

Thereafter, those valiant demons saw that Hanuma the great monkey, encircled by his rays of splendour like a rising sun, shining, standing on the archy door-way, possessing enormous energy, strong mental disposition and colossal strength.

महामितम् महाउत्साहम् महाकायम् महाबलम् । तम् समीक्ष्य एव ते सर्वे दिक्षु सर्वास्व् अवस्थिताः ।। ५-४६-१९ तैः तैः प्रहरणेः भीमैः अभिपेतुः ततः ततः ।

समीक्षैव	= Immediately on seeing	तम्	= that Hanuma	महामतिम्	= of great intellect
महावेगम्	= of great swiftness	महाकायम्	= and of a gigantic body	सर्वे	= all those demons sta-
					tioned
सर्वास्त्र दिक्षु	= in all quarters	अभिपेतुः	= attacked	तत्स्ततः	= from that and that
					place
तैः तैः	= with their respective	भीमैः	= terrific	प्रहरणैः	= weapons.

Immediately on seeing that Hanuma of great intellect, of great swiftness and of a gigantic body, all those demons, stationed in all quarters, attacked him with their terrific weapons from every side.

तस्य पन्च आयसाः तीक्ष्णाः सिताः पीत मुखाः शराः ।। ५-४६-२० शिरस्ति उत्पल पत्र आभा दुर्धरेण निपातिताः ।

पङ्ग	= five	आयसाः	= steel	श्राः	= arrows
तीक्ष्णाः	= fierce	शिताः	= sharp	पीतमुखाः	= with yellow tops
उत्पल	= and with a lustre of	निपातिताः	= were made to descend	शिरस्	= into the head
पत्राभाः	black lily-petals				
तस्य	= of Hanuma	दुर्धरेण	= by Durdhara.		

Durdhara discharged five sharp and fierce steel arrows with a lustre of black lily-petals and yellow tops to descend into Hanuma's head.

स तैः पन्चिभः आविद्धः शरैः शिरिस वानरः ।। ५-४६-२१ उत्पपात नदन् व्योम्नि दिशो दश विनादयन् ।

आविद्धः	= pierced	शिरसि	= in the head	तैः	= by those
पङ्गभिः	= five	शरैः	= arrows	वानरः	= Hanuma
नदन्	= making a sound	विनादयन्	= reverberating	दशदिशः	= in all directions
उत्पपात	= leapt	व्योम्नि	= into the sky.		

Pierced in the head by those fire arrows, Hanuma leapt roaring in the sky, making the roar reverberating in all directions.

ततः तु दुर्धरो वीरः सरथः सज्ज कार्मुकः ।। ५-४६-२२ किरन् शर शतैः नैकैः अभिपेदे महाबलः।

ततः	= then	महाबलः	= the mighty	वीरः	= and the valiant
दुर्घरः	= Durdhara	सरथः	= with his char	iot सज्यकार्मुकः	= stretching his bow
किरन्	= throwing	तीक्ष्णैः	= hundreds of	sharp ar- अभिपेदे	= attacked Hanuma.
		शरशतैः	rows		

Then the mighty and the valiant Durdhara leapt into the sky with his chariot. Stretching his bow and throwing hundreds of sharp arrows, he attacked Hanuma.

स किपः वारयामास तम् व्योम्नि शर वर्षिणम् ।। ५-४६-२३ वृष्टिमन्तम् पयोदान्ते पयोदम् इव मारुतः ।

सह् कपिः	= that Hanuma	तम्	= warded him off	शरवर्षिणम्	= from showering the
		वारयामास			arrows on him
व्योम्नि	= in the sky	मारुतः इव	= as the wind (warding	वृष्टिमन्तम्	= a rainy cloud
			off)	पयोदम्	
पयोदान्ते	= at the end of a mon-		'		
	soon.				

Hanuma warded him off from showering the arrows on him in the sky, as the wind wards off a rainy cloud from raining at the end of a monsoon.

अर्चमानः ततः तेन दुर्घरेण अनिल आत्मजः ।। ५-४६-२४ चकार निनदम् भूयो व्यवर्धत च वेगवान् ।

अर्ध्यमानः	= thus afflicted	तेन	= by that	दुर्धरेण	= Durdhara
अनिलात्मजः	= Hanuma	ततः	= then	चकार	= emitted
निनदम्	= a roar	भूयः	= again	वेगवान्	= and swiftly
व्यवर्धतः	= expanded his body.				

Thus afflicted by that Durdhara, Hanuma then emitted a roar once again and swiftly expanded his body.

स दूरम् सहसा उत्पत्य दुर्घरस्य रथे हरिः ।। ५-४६-२५ निपपात महावेगो विद्युत् राशिः गिराव् इव ।

विद्युद्राशिरिव	= like a mass of lightning	गिरौ	= on a mountain	सः हरिः	= that Hanuma
सहसा	= instantaneously	निपपात	= fell	रथे	= on the chariot
दुर्घरस्य	= of Durdhara	उत्पत्य	= by jumpin up	दूरम्	= from far above
महावेगः	with great speed.				

Like a mass of lightning on a mountain, Hanuma instantaneously fell on Durdhara's chariot, by jumping up from far above with great speed.

ततः तम् मथित अष्ट अश्वम् रथम् भग्न अक्ष कूवरम् ।। ५-४६-२६ विहाय न्यपतत् भूमौ दुर्धरः त्यक्त जीवितः ।

विहाय	= losing	रथम्	= his chariot	भग्नाक्षकूबरम्	= whose axle and pole had been broken
मथिताष्टाश्वम्	= and all his eight horses destroyed	सः दुर्घरः	= that Durdhara	ततः	= then

न्यपतत् = dropped down त्यक्तः = losing his life भूमौ = to the ground.

Losing his chariot whose axle and pole had been broken and all his eight horses destroyed, Durdhara then dropped down, losing his life, to the ground.

तम् विरूप अक्ष यूप अक्षौ दृष्ट्वा निपतितम् भुवि ।। ५-४६-२७ सम्जात रोषौ दुर्घर्षाव् उत्पेततुः अरिम् दुमौ ।

सम्जात रोषौ भुवि = engrossed in anger fallen on the ground विरूपाक्ष दुर्घषौ अरिम्दमौ = Virupaksha and Yuinviolable and annihilators of en-यूपाक्षौ paksha emies उत्पेततुः = jumped up into the air.

Engrossed in anger to see his fallen on the ground, the inviolable virupaksha and Yupaksha, the annihilators of enemies, jumped up into the air.

स ताभ्याम् सहसा उत्पत्य विष्ठितो विमले अम्बरे ।। ५-४६-२८ मुद्गराभ्याम् महाबाहुः वक्षसि अभिहतः कपिः ।

सः महाबहः विष्ठितः विमलेम्बरे = in clear sky = that long-armed mon-= standing कपिः key अभिहतः वक्षसि was struck in the chest मुद्गराभ्याम् = with clubs सहस = all of a sudden ताभ्याम् = by them = jumping up the air.

Jumping up in the air all of a sudden those two demons struck in the chest with their clubs that long-armed Hanuma standing in clear sky.

तयोः वेगवतोः वेगम् विनिहृत्य महाबलः ।। ५-४६-२९ निपपात पुनः भूमौ सुपर्ण सम विक्रमः ।

विनिहत्य	striking down	वेगम्	=	the swiftness		तयोः	=	of those demons
महाबलः	= the mighty	सुवर्ण	=	Hanuma havin	ıg	पुनः	=	again
		समविक्रमः		prowess equal to that	at			
				of Garuda the eagle				
निपपात	= descended	भूमौ	=	on to the ground.				

Striking down the swiftness of those violent demons, the mighty Hanuma whose prowess is equal to that of Garuda the eagle, again descended on to the ground.

स साल वृक्षम् आसाद्य समुत्पाट्य च वानरः ।। ५-४६-३० ताव् उभौ राक्षसौ वीरौ जघान पवन आत्मजः ।

आसाद्य	= approaching	साल वृक्षम् = a sala tree	तम् उत्पाट्य = and uprooting it
			च

सः	= that Hanuma	वानरः	= the monkey	जघान	= killed
पवनात्मजः ~~-ग~~ ्रे	the co		I	वीरौ	1:1
ता	= those	उभौ	= two	वारा	= valiant
राक्षसौ	= demons.				

Approaching a sala tree and uprooting it, that Hanuma the monkey killed those two valiant demons.

ततः तान् त्रीन् हतान् ज्ञात्वा वानरेण तरस्विना ।। ५-४६-३१ अभिपेदे महावेगः प्रसद्य प्रघसो हरिम् । भास कर्णः च सम्कुद्धः शूलम् आदाय वीर्यवान् ।। ५-४६-३२

ततः	= then	ज्ञात्वा	= getting to know	ताम् = that the mighty	
				तर्स्विना	
त्रीन्	= three	हतान्	= have been killed	वानरेण = by Hanuma	
प्रघसो	= praghasa	महावेगः	with a great alacrity	प्रसद्ध = forcefully	
अभिपेदे	= attacked (Hanuma)	वीर्यवान्	= the valiant	भासकर्णश्च = Bhasakarna too	
सम्कुद्धः	= enraged	आदाय	= taking	शूलम् = a spear in his han	ıd (at-
				tacked).	

Getting to know all those mighty three killed by Hanuma, Praghasa with a great alacrity, forcefully attacked Hanuma. The valiant Bhasakarna, highly enraged, attacked taking a spear in his hand.

एकतः किप शार्वूलम् यशस्विनम् अवस्थितौ । पट्टिशेन शित अग्रेण प्रघसः प्रत्यपोथयत् ।। ५-४६-३३ भास कर्णः च शूलेन राक्षसः किप सत्तमम् ।

अवस्थितौ	= stood	एकतः	= by the side	यशस्विनम्	= of the illustrious
				कपिशार्दूलम्	Hanuma
प्रघसः	= Praghasa	प्रत्य	= pierced	कपिसत्तमम्	= Hanuma
		योधयत्			
शिताग्रेण	= with a sharp pointed	पट्टिसेन	= spear	भासकर्णः	= and Bhasakarna
राक्षसः	= the demon (attacked)	शूलेन	= with a dart.		

The two generals stood by the side of the illustrious Hanuma. Praghasa pierced Hanuma with a sharp-pointed spear and Bhasakarna attacked him with a dart.

स ताभ्याम् विक्षतैः गात्रैः असृग् दिग्ध तन् रुहः ।। ५-४६-३४ अभवत् वानरः कुद्धो बाल सूर्य सम प्रभः ।

गात्रैः	= with his limbs	विक्षतैः = wounded	ताभ्याम् = by those two demons
सः वानरः	= that Hanuman	असृग्दिग्धतनूरुह= with his body-hair	अभवत् = became
		anointed by blood	
कुद्धः	= enraged	बाल सूर्य = having his blaze simi-	
		समप्रभः lar to that of rising sun.	

With his limbs wounded by those two demons, that Hanuma with his body-hair anointed by blood, became enraged, with his blaze similar to that of a rising sun.

समुत्पाट्य गिरेः श्वन्गम् समृग व्याल पाद्पम् ।। ५-४६-३५ जघान हनुमान् वीरो राक्षसौ कपि कुन्जरः।

समुत्पाट्य	= Having plucked up	गिरेः शृङ्गम्	= the top of a mountain	समृगव्याळ	= with its animals ser-
				पादाम्	pants and trees
वीरः	= the heroic	हनुमान्	= Hanuma	कपिकुङ्गरः	= the best among mon-
					keys
जघान	= killed	राक्षसौ	= those two demons.		

Having plucked up the top of a mountain with its various animals serpents and trees, the heroic Hanuma the best among monkeys, killed those two demons.

ततः तेष्व् अवसन्नेषु सेना पतिषु पन्चसु ।। ५-४६-३६ बलम् तत् अवशेषम् तु नाशयामास वानरः ।

तेषु पण्चसु	= (When) those five	सेनापतिषु	ny-generals अ	नवसन्नेषु = have been killed
वानरः	= Hanuma	ततः	n ना	ाशयामास = destroyed
तत्	= that	अवसेषम्	naining बर	ਲਸ् = army.

When those five army-generals have been killed, Hanuma then destroyed that remaining army.

अश्वैः अश्वान् गजैः नागान् योधैः योधान् रथै रथान् ।। ५-४६-३७ स कपिः नारायामास सहस्र अक्ष इव असुरान् ।

सहस्राक्षः इव	= like Indra thousand-	असुरानिव	= destroying	the	सः कपिः	=	that Hanuman
	eyed god		demons				
नाशयामास	= destroyed	अश्वान्	= the horses		અ શ્વૈઃ	=	(by striking them)
						,	with horses
नागान्	= the elephants	गजैः	= with elephants		योधान्	= 1	the warriors
योधैः	= with warriors	रथान्	= and the chariots		रथैः	= '	with chariots.

Like Indra the thousand-eyed god destroying the demons, Hanuma destroyed the horses by striking them with horses, the elephants with elephants, the warriors with warriors and the chariots with chariots.

हतैः नागैः च तुरगैः भग्न अक्षैः च महारथैः ।। ५-४६-३८ हतैः च राक्षसैः भूमी रुद्ध मार्गा समन्ततः ।

भूमिः	= the earth	समन्ततह्	= on all sides	रुद्धमार्गा	= had its path-ways
					blocked
नागैः	= with the elephants	तुरगैः	= and the horses	हतैः	= killed
राक्षसैः	= with the demons	हतैः	= killed	महारथैः च	= and with the big chari-
					ots

```
भग्नाश्च = which had their axles broken.
```

The earth had its path-ways blocked on all sides with the elephants and the horses killed, with the demons killed and with the big chariots which had their axles broken.

ततः किपः तान् ध्वजिनी पतीन् रणे । निहत्य वीरान् सबलान् सवाहनान् । तत् एव वीरः परिगृह्य तोरणम् । कृत क्षणः काल इव प्रजा क्षये ।। ५-४६-३९

						`		
कालः इव	=	like Yama the Time	कृत क्षणः	=	waiting for the right	प्रजाक्षयं	=	for the destruction of
		Spirit			moment			two mortals
वीरः	=	the heroic	कपिः	=	Hanuma	ततः	=	thereupon
निहत्य	=	killing	वीरान्	=	the eminent demons	तान्	=	and those
ध्वजिनीपतीन्	=	army-generals	सबलान्	=	with their army	सवाहनान्	=	and their vehicles
रणे	=	in the combat	तथैव	=	in like manner (waited	परिगृह्य	=	by laying hold of
					for the right moment)			
तोरणम्	=	the arch way.				!		

Like Yama the Time-spirit waiting for the right moment for the destruction of the mortals, the heroic Hanuma, killing the eminent demons and the army-generals with their troops and vehicles in the combat, waited for the right moment at the arch-way.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे ष्ट्वत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 46th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

47 Sarga 47 - सप्तचत्वारिशः सर्ग

Ravana Sends His Son Aksha

Introduction -

Ravana sends Aksha, his own son, to fight against Hanuma. Aksha, along with his army elephants and horses, approach Hanuma and incites him to battle by discharging three sharp arrows. As Aksha discharges his arrows, Hanuma bounces quickly to the sky and smashes Aksha, his chariot and the horses with blows. After killing Aksha, Hanuma returns again to the same archy door-way.

सेना पतीन् पन्च स तु प्रमापितान् । हनूमता सानुचरान् सवाहनान् । समीक्ष्य राजा समर उद्धत उन्मुखम् । कुमारम् अक्षम् प्रसमैक्षत अक्षतम् ।। ५-४७-१

निशम्य	= hearing	प्रमापितान्	=	and sustaining prof	पङ्ग	=	(that) the five
सेनापतीन्	= army-generals	सानुचरान्	=	along with their fol-	सवाहनान्	=	and vehicles
				lowers			
हतान्	= were disposed off	हनुमता	=	by Hanuma	राजा	=	that Ravana
प्रसमैक्षत	= looked at	अक्षम्	=	Aksha	कुमारन्	=	his son
अग्रतः	= who was sitting in	समरोद्धतोन्मुर	वम्=	who was violent in			
	front of him			combat and inclined to			
				fighting.			

Hearing and sustaining that the five army-generals along with their followers and vehicles were disposed off by Hanuma, Ravana looked at Aksha, his son, violent in combat and who was inclined to fighting as well as sitting in front of him.

> स तस्य दृष्टि अर्पण सम्प्रचोदितः । प्रतापवान् कान्चन चित्र कार्मुकः । समुत्पपात अथ सदसि उदीरितो । द्विजाति मुख्यैः हृविषा इव पावकः ।। ५-४७-२

दृष्ट्यर्पण	= goaded by obtaining	तस्य	= of Ravana सः	= that Aksha
सम्प्रचोदितः	of looks			
प्रतापवान्	= the energetic demon	अथ	= thereupon golden dot- समुत्पप	ात = sprang up quickly
			ted bow	
पावकः इव	= like a fire	उदीरतह्	= moved up	मुख्यैः = by the foremost brah-
				mins
हविषा	by offering oblations	सदिस	= in a sacrificial fire.	

Formatted by आकु 565 ©देशराजु हनुमन्त राव

Goaded by the looks of Ravana, the energetic Aksha, wielding a golden dotted bow, quickly sprang up, like a fire switched up by the foremost of brahmins in a sacrificial fire, by offering oblations to it.

ततो महत् बाल दिवा कर प्रभम् । प्रतप्त जाम्बू नद् जाल सम्ततम् । रथाम् समास्थाय ययौ स वीर्यवान् । महाहरिम् तम् प्रति नैर्ऋत ऋषभः ।। ५-४७-३

```
सामास्थाय
                                                                                  रथम
            = mounting
                                         महत्
                                                                                              = chariot
                                                       a great
                                                                                  सः वीर्यवान
बालदिवाकरप्रभम्= having a splendour of
                                                       and overlaid with a
                                                                                                 that valiant chief of
                                         प्रतप्त
                                                                                  नैर्ऋतर्षभः
                                                                                                 demons
               a newly risen sun
                                         जाम्बूनद
                                                        protective armour of
                                         जालसम्ततम्
                                                        highly refined gold
            = then
                                         ययौ
ततः
                                                     = went
                                                                                              = towards that mighty
                                                                                  तम्
                                                                                  महाहरिम्
                                                                                                 monkey.
                                                                                  प्रति
```

Mounting a great chariot, having a splendour of a newly risen sun and overlaid with a protective armour of highly refined gold, that valiant cheif of demons sallied forth towards that mighty monkey.

ततः तपः सम्ग्रह संचय अर्जितम् । प्रतप्त जाम्बू नद् जाल शोभितम् । पताकिनम् रत्न विभूषित ध्वजम् । मनो जव अष्ट अश्व वरैः सुयोजितम् ।। ५-४७-४

```
ततः
            = then (that chariot)
                                          तपः सम्ग्रह
                                                                                    प्रतप्त
                                                                                                 = shining with a protec-
                                                          was earned by many
                                          सम्चयार्जितम्
                                                                                     जाम्बूनदुजाल
                                                          kinds of his penances
                                                                                                     tive armour of highly
                                                                                    शोभितम्
                                                                                                    refined gold
                                                                                    सुयोजितम्
पताकिनम्
                                          रत्नविभूषित
                                                       = on a flag-staff studded
                                                                                                 = yoked well with
               adorned iwth a flag
                                          ध्वजम्
                                                          with gems
मनोजवाष्टाश्ववरैः= eight excellent horses
               having a speed equal
               to that of a mind.
```

Aksha's chariot was earned through many kinds of his penances. It was shining with a protective armour of highly refined gold, adorned with a flag on a flag-staff studded with gems and yoked well with eight excellent horses, having speed equal to that of a mind.

सुर असुर अधृष्यम् असम्ग चारिणम् । रवि प्रभम् व्योम चरम् समाहितम् । सत्णम् अष्ट असि निबद्ध बन्धुरम् । यथा क्रम आवेशित शक्ति तोमरम् ।। ५-४७-५

सुरासुराधृष्यम्	= (that chariot) cannot be attacked by celes-	असम्ग चारिणम्		(It) moves without hindrance	रविप्रभम्	=	It has a shining similar to the sun
व्योमचरम्	tials or demons = It can move within the sky	समाहितम्	=	well-conceived	सत्णम्	=	with a quiver
अघासि	= eight swords	निबद्ध बन्धुरम्	=	tied with bells	यथाकम अवेशित शक्ति तोमरम्		arranged well in order with spears and lances.

That chariot was unassailable by celestials or demons. It moved without hindrance to any place. It shone like a sun and could move within the sky. It was well-conceived with a quiver, eight swords and tied with bells. It was orderly arranged with spears and lances in their respective places.

विराजमानम् प्रतिपूर्ण वस्तुना । सहेम दाम्ना शशि सूर्य वर्वसा । दिवा कर आभम् रथम् आस्थितः ततः । स निर्जगाम अमर तुल्य विक्रमः ।। ५-४७-६

ततः	= then	सः	= he	अमर तुल्य	= with a prowess equal
				विक्रमः	to that of celestials
निर्जगाम	= came forth	आस्थितः	= mounting	रथम्	= the chariot
स हेम दाम्ना	= decorated with golden	शशि सूर्य	= with a brilliance of the	प्रतिपूर्ण	= filled with every right
	wreaths	वर्चसा	moon and the sun	वस्तुना	thing
विराजमानम्	= shining	दिवाकराभम्	= like rays of sun.		

Then, Aksha having a prowess equal to that of celestials, came forth, mounting that chariot decorated with golden wreaths, having a brilliance of moon and sun, filled with every right thing and shining like rays of sun.

स पूरयन् खम् च महीम् च साचलाम् । तुरम्ग मतन्ग महारथ स्वनैः । बलैः समेतैः स हि तोरण स्थितम् । समर्थम् आसीनम् उपागमत् कपिम् ।। ५-४७-७

```
सः
            = that Aksha
                                        पूरयन्
                                                                                 खम्च
                                                     = filling
                                                                                             = the sky
महीम्च
            = and the earth
                                        साचलम्
                                                       along with its moun-
                                                                                 तुरङ्ग मात्ङ्ग
                                                                                                with sounds of horses
                                                        tains
                                                                                 महारथस्वनैः
                                                                                                elephants and chariots
                                                                                 महाकपिम
बलै:
                                        उपागमत्
                                                                                             = Hanuma
              joined together with
                                                       approached
                                                                                                           the
                                                                                                                 great
समेतैः
                                                                                                monkey
               his army
समर्थम्
                                        तोरणस्थितम्
               the efficient one
                                                       who was standing at
                                                        the archy door-way.
```

Aksha, filling the sky earth and its mountains with sounds of horses elephants and chariots, together with his army, approached the efficient Hanuma the great monkey, standing at the archy door-way.

स तम् समासाद्य हरिम् हरि ईक्षणो । युग अन्त काल अग्निम् इव प्रजा क्षये। अवस्थितम् विस्मित जात सम्ब्रमः । समैक्षत अक्षो बहु मान चक्षुषा ।। ५-४७-८

समासाद्य approaching तम् हरिम् that Hanuma अवस्थितम् standing readily कालग्निम प्रजाक्षये = like a fire that is to de-सः अक्षः that Aksha to destroy mortals इव stroy the world हरीक्षणः समैक्षत the yellow-eyed विस्मितजातसम्ब्रमः was bewildered born and looked to of a surprise बहूमानचक्षुषा him with a great esteem.

Approaching that Hanuma, standing there readily to destroy mortals, similar to a fire that is to destroy the world, the yellow-eyed Aksha was bewildered, born of a surprise and looked to him with a great esteem.

> स तस्य वेगम च कपेः महात्मनः । पराक्रमम् चारिषु पाहिर्तव आत्मजः । विचारयन् खम् च बलम् महाबलो । हिम क्षये सूर्य इव अभिवर्धते ।। ५-४७-९

पार्थिवामजः सः = that Aksha महाबलः = the mighty = prince तस्य कपेः वेगम्च विधारयन् the swiftness assessing of that Hanuma महात्मनः आरिषु = the high-souled पराक्रमम्च his prowess in respect of his adversaries अभिवर्धते स्वम् च and his own बलम् strength = increased his more and more हिमक्षये सूर्य = like the sun when the frost is faded away.

That Aksha, the mighty prince, assessing the swiftness of that high-souled Hanuma and his prowess with regard to his adversaries as also his own strength, increased his body more and more like the sun when the frost is faded away.

> स जात मन्युः प्रसमीक्ष्य विक्रमम् । स्थिरः स्थितः सम्यति दुर्निवारणम् । समाहित आत्मा हनुमन्तम् आहवे ।

प्रचोदयामास शरैः त्रिभिः शितैः ।। ५-४७-१०

प्रसमीक्ष्य = seeing	विक्रमम्	= Hanuma's prowess	दुर्निवारणम्	= which was unrestrain-
				able
स्थिरम् = and stable	सम्यति	= in battle	सह्	= that Aksha
जातमन्युः = exhibiting ang	ger स्थिरः	= became stable	समाहितात्मा	= with his mind com-
				posed

```
प्रचोदयामास = incited हनुमन्तम् = Hanuma आहवे = to battle
शितैः त्रिभिः = by discharging three
शरैः sharp arrows.
```

Understanding Hanuma's prowess to be unrestrainable and stable in battle, that Aksha, exhibiting anger initially, became stable and mentally composed and incited Hanuma to battle by discharging three sharp arrows towards him.

```
ततः किपम् तम् प्रसमीक्ष्य गर्वितम् ।
जित श्रमम् शत्रु पराजयोः जितम् ।
अवैक्षत अक्षः समुदीर्ण मानसः ।
सवाण पाणिः प्रगृहीत कार्मुकः ।। ५-४७-११
```

प्रसमीक्ष्य	= recognising	तम् कपिम्	= that Hanuma	गर्वितम्	= as a haughty monkey
शत्रु	= after having gallantly	जित श्रमम्	= and accustomed to fa-	सह् अक्षः	= that Aksha
पराजयोर्जितम्	conquered his adver-		tigue		
	saries				
सबाणपाणिः	= with arrows in his	प्रग्रहीत	= and grasping the bow	अवैक्षत	= saw (him)
	hand	कार्मुकः			
समुदीर्णमानसः	= with an excited mind.		'		

Recognizing that Hanuma, as a haughty monkey, after having gallantly conquered his adversaries and accustomed to fatigue, that Aksha, graspign the bow and arrows his hand, saw him with an excited mind.

स हेम निष्क अन्गद चारु कुण्डलः । समाससाद आशु पराक्रमः कपिम् । तयोः बभूव अप्रतिमः समागमः । सुर असुराणाम् अपि सम्भ्रम प्रदः ।। ५-४७-१२

हेम	= having a golden chain	सः	=	Aksha	आशुपराक्रमः	=	of a quick prowess
निष्काङ्गदचारु	कुङ्ख्ला pair of armlets and						
	charming ear-rings						
समाससाद	= approached	कपिम्	=	Hanuma	तयोः	=	their
अप्रतिमः	= unmatched	समागमः	=	get-together in combat	अभूत्	=	became
सम्भ्रमप्रदः	= baffled	सुरासुराणामपि	=	to even the celestials			
				and demons.			

Having a glden chain, a pair of armlets and charming ear-rings, Aksha of a swift prowess, approached Hanuma. Their unmatched get-together in combat became a baffle to even the celestials and demons.

```
ररास भूमिः न तताप भानुमान् ।
ववौ न वायुः प्रचचाल च अचलः ।
कपेः कुमारस्य च वीक्ष्य सम्युगम् ।
ननाद च द्यौः उद्धिः च चुक्षुभे ।। ५-४७-१३
```

वीक्ष्य	= seeing	सम्युगम्	= the battle	कपेः = of Hanuma
कुमारस्य	= and of Aksha	भूमिः	= the earth	ररास = uproared
भानुमान्	= the sun	न तताप	= did not shine	वायुः = the wind
न ववौ	= ceased to blow	अचलः च	= the mountain	प्रचचाल = shook
द्यौ	= the sky	ननाद	= made a reverberent	उदिश्च = the ocean too
			sound	
ચુક્ષુ મે	= was agitated.		1	'

Seeing that battle between Hanuma and Aksha, the earth uproared. The sun did not shine brightly. The wind ceased to blow. The mountain shook. The sky made a reverberant sound. The ocean too was agitated.

ततः स वीरः सुमुखान् पतित्रणः । सुवर्ण पुन्खान् सविषान् इव उरगान् । समाधि सम्योग विमोक्ष तत्त्ववित् । शरान् अथ त्रीन् कपि मूर्घि अपातयत् ।। ५-४७-१४

ततः ः	= then	अथ	= and thereafter	सः वीरः	= that eminent demon
समाधिसम्योग ः	= who correctly knew	अपातयत्	= hurled	कपिमूर्धि	= on Hanuma's head
विमोक्षतत्त्ववित्	how to fix his gaze				
	on the target to fit an				
	arrow to the bow and				
	to discharge it				
त्रीन् शरान् ः	= three arrows	सुमुखान्	= well-painted	सुवर्ण	= with golden shafts
				पुण्खान्	
पतित्रणः ः	= and feathers	सविषान्	= and which resembled		
		उरगामिव	venomous serpants.s		

Then, that eminent demon, who correctly knew how to fix his gaze on the target, to fit an arrow to the bow and to discharge it, hurled on Hanuma's head, three arrows which were well-painted, having golden shafts and feathers and which resembled venomous serpants.

स तैः शरैः मूर्घि समम् निपातितैः । क्षरन्न असृग् दिग्धं विवृत्त लोचनः । नव उदित आदित्य निभः शर अंशुमान् । व्यराजत आदित्य इव अंशु मालिकः ।। ५-४७-१५

क्षरन्	= oozing the blood from	तैः शरैः = caused by those ar-	मूर्भि = descended into his
	his wounds	rows	निपातितैः head
समम्	= at the same time (by	नवोदितादित्यनिभः looking like the newly	अर्ऋग्दिग्ध = his eyes bathed in
	Aksha)	risen su	विवृत्तलोचनः blood rolling rapidly
सः	= Hanuma	व्यराजत = shone brightly	आदित्य इव = like the sun
अम्शुमालिकः	= surrounded by a circle	श्रामशुमान् = having the arrows as	
	of rays	its rays.	

Oozing the blood from his wound caused by those arrows descended into his head (by Aksha), looking like the newly risen sun, his eyes bathed in blood rolling rapidly, Hanuma shone brightly like the sun surrounded by a circle of rays, having the arrows as its rays.

> ततः स पिन्ग अधिप मित्र सत्तमः । समीक्ष्य तम् राज वर आत्मजम् रणे । उद्य चित्र आयुध चित्र कार्मुकम् । जहर्ष च आपूर्यत च आहव उन्मुखः ।। ५-४७-१६

समीक्ष्य	= seeing	रणे	= in the battle	तम् = t	that
	= Aksha the prince	उद्ग्र	= with his marvell-	•	that Hanuma
	•	चित्रायुधचित्र	lous weapons and		
		कार्मुकम्	picturesque bow		
पिङ्गाधिप	= the excellent one	ततः	= then	जहर्ष = r	rejoiced
मन्त्रि सत्तमः	among Sugreeva's				
	ministers				
आहवोन्मुखः	= and with an inclina-	अपूर्यत	= grew in size.		
	tion to fight				

Seeing in the battle that Aksha the prince, with his marvellous weapons and picturesque bow, that Hanuma the excellent one among Sugree's counsellors, was rejoiced and with an inclination to fight, grew in size.

स मन्दर अग्रस्थ इव अंशु माली | विवृद्ध कोपो बल वीर्य सम्युतः | कुमारम् अक्षम् सबलम् सवाहनम् | ददाह नेत्र अग्नि मरीचिभिः तदा || ५-४७-१७

सः	= that Hanuma	बलवीर्य	= endowed with अम्शुमालिकः = resembling the	sun
		सम्युतः	strength and prowess इव	
मन्दराग्र स्थः	= appearing on a peak of	विवृद्ध कोपः	= and whose anger was तदा = then	
	Mandara mountain		increased	
ददाह	= burnt	नेत्राग्नि	= by the rays of fire em- कुमाम् = the prince	
		मरीचिभिः	nating from his eyes	
अक्षम्	= Aksha	सबलम्	= along with his army सवाहनम् = and vehicles.	

That Hanuma, endowed with strength and prowess, resembling the sun appearing on a peak of Mandara muntain and whose anger was increased, then burnt the prince Aksha along with his army and vehicles, by the rays of fire emnating from his eyes.

ततः स बाण आसन शक कार्मुकः । शर प्रवर्षो युधि राक्षस अम्बुदः । शरान् मुमोच आशु हरि ईश्वर अचले । बलाहको वृष्टिम् इव अचल उत्तमे ।। ५-४७-१८

सः	= that demon in the form	शरप्रवर्षः	= raining down arrows	ततः = then
राक्षसाम्बुदः	of a cloud			
बाणासन	= wielding a bow in the	आशु	= soon	मुमोच = discharged
चित्रकार्मुकः	form of a rain bow			
शरान्	= arrows	हरीश्वराचले	= on Hanuma in the	वलाककः इव = like a cloud
			form of a mountain	
वृष्टिम्	= showering rain	अचलोत्तमे	= on a high mountain.	

That demon in the form of a cloud, raining down arrows, then wielding a bow in the form of a rain-bow, soon discharged arrows on Hanuma standing in the form of a mountain, like a cloud showering rain on a high mountain.

```
ततः किपः तम् रण चण्ड विक्रमम् ।
विवृद्ध तेजो बल वीर्य सायकम् ।
कुमारम् अक्षम् प्रसमीक्ष्य सम्युगे ।
ननाद हर्षात् घन तुल्य विक्रमः ।। ५-४७-१९
```

ततः	= then	प्रसमीक्ष्य	=	seeing	तम् =	that	
कुमारम्	= prince Aksha	रणचङ्ड	=	having an impetuous	विवृद्धतेजोबलवी ~~र्य~~	endowed	with en-
अक्षम्	_	विक्रमम्		valour	सम्युतम्	hanced	splendour
						strength ar	nd vigour
घनतुल्यविक्रम	म्= wandering in the sky	सम्युगे	=	in the battle	कपिः =	Hanuma	
	like a cloud						
ननाद्	= roared	हर्षात्	=	with joy.			

Seeing that Aksha the prince, possessing an impetuous valour, endowed with enhanced splendour strength and vigour with a capacity to move within the sky like a cloud, coming to the battle, Hanuma roared with joy.

स बाल भावात् युधि वीर्य दर्पितः । प्रवृद्ध मन्युः क्षतज उपम ईक्षणः । समाससाद् अप्रतिमम् रणे कपिम् । गजो महाकूपम् इव आवृतम् तृणेः ।। ५-४७-२०

000						
वीर्यदर्पितः	= boastful of his valour	युधि	= in battle	बालभावात्	 because of l 	his childish
					. ((1)	
					attitude	
सः	= that Aksha	प्रवृद्धमन्युः	= with a heightened fury	क्षतजोपमेक्षणः	= with blood-	red eves
XII.	- that i Kisha	, ,	- with a heightened rary		- Willi blood	rea cyes
समासाद	= approached	कपिम्	= Hanuma	अप्रतिमम्	= who was i	incompara-
•	11	`		`		1
					ble	
रणे	= in battle	गजः इव	= like an elephant	महाकूपम्	= (approachir	ag) a woll
(4)	- In Dattie		- like all elephant	महाशूर्यम्	– (approaciii	ig) a wen
आवृतम्	= covered	तृणैः	with heaps of grass.			
		'e'.		1		

Boastful of his valour in battle because of his childish attitude, Aksha wit an enhanced fury and red-blood eyes, approached Hanuma who was incomparable in battle, as an elephant approaching a well covered with heaps of straw.

स तेन बाणैः प्रसभम् निपातितैः । चकार नादम् घन नाद् निह्स्वनः । समुत्पपात् आशु नभः स मारुतिः ।

भुज ऊरु विक्षेपण घोर दर्शनः ।। ५-४७-२१

बाणैः	= by the arrows	निपातितैः	= descended	प्रसभम् = forcefully
तेन	= by Aksha	सः मारुतिः	= that Hanuma	चकार = made
नादम्	= a noise	नादिनःस्वनः	= like the sound of a	समुत्पपात = and jumped
			thunder	
आशु	= quickly	नभः	= to the sky	भुजोरुविक्षेपण = assuming a terrible
				घोर दर्शनः sight stretching out
				his arms and thighs.

As Aksha forcefully discharged his arrows, Hanuma roared a sound of thunder and bounced quickly to the sky assuming a terrible sight, stretching out his arms and thighs.

समुत्पतन्तम् समभिद्रवत् बली । स राक्षसानाम् प्रवरः प्रतापवान् । रथी रथ श्रेष्ठतमः किरन् शरैः ।

पयो धरः शैलम् इव अञ्चम वृष्टिभिः ।। ५-४७-२२

सः	= that Aksha	ਕ ਲੀ	= the strong one	प्रवरः	= the foremost
राक्षसानाम्	= among demons	प्रतापवान्	= the valiant one	रथी	= mounting a chariot
रथिश्रेष्ठतमः	= the best among the	समभिद्रवत्	= went chasing	उत्पतन्तम्	= (that Hanuma) flying
	car-warriors				upwards
किरन्	= sprinkling	शरैः	= arrows	पयोधरः इव	= like a cloud
अश्म	= showering hail-stones	शैलम्	= on a mountain.		
वृष्टिभिः					

That strong and valiant Aksha, the foremost among the demons, and the best among car warriors, went chasing Hanuma who was flying upwards, difusing arrows like a cloud showering hail-stones on a mountian.

स तान् शरान् तस्य विमोक्षयन् किपः । चचार वीरः पथि वायु सेविते । शर अन्तरे मारुतवत् विनिष्पतन् । मनो जवः सम्यति चण्ड विक्रमः ।। ५-४७-२३

सः हरिः that Hanuma मनोजवः चङ्डविक्रमः who has a swiftness = possessing impetuous equal to the mind valour वीरः सम्यति विनिष्पतन् in battle and a valiant one rushing forth शरान्तरे विमोक्षयन् liek wind and escaping मारुतवत् in the space between one arrow and another of Aksha चचार शरान् the arrows तस्य = moved पथि वायुसेविते = in the path visited by wind.

That valiant Hanuma, whose swiftness was equal to the mind and possessing impetuous valour in battle, rushing forth like wind in the space between one arrow and another and thus escaping Aksha's arrows, moved in the path visited by wind (the sky).

तम् आत्त बाण आसनम् आहव उन्मुखम् । खम् आस्तृणन्तम् विविधैः शर उत्तमैः । अवैक्षत अक्षम् बहु मान चक्षुषा । जगाम चिन्ताम् च स मारुत आत्मजः ।। ५-४७-२४

सः	= that Hanuma	अवैक्षत	= saw	बहुमान = with a respectful fac-
मारुतात्मजः				चक्षुषौ ulty of sight
तम्	= that	अक्षम्	= Aksha	आत्तबाणासनम् = wielding a bow
आहवोन्मुखम्	= readily inclined to	आस्तृणन्तम्	= covering	खम् = the sky
-	fight	_	Ü	j
शरोत्तमैः	= with excellent arrows	विशिखैः	= having various types	जगाम = and became
			of tops	
चिन्ताम्च	= thoughtful.		•	1

With a respectful faculty of sight, Hanuma saw that Aksha who was wielding his bow and readily inclined to fight, covering the entire sky with excellent arrows with various types of tops and became thoughful.

ततः शरैः भिन्न भुज अन्तरः किपः । कुमार वर्येण महात्मना नदन् । महाभुजः कर्म विशेष तत्त्ववित् । विचिन्तयामास रणे पराक्रमम् ।। ५-४७-२५

ततः	= then	कपिः	= Hanuma	महाभुजः = the mighty armed
कर्म विशेष	= who knew how to act	नदन्	= roaring	ਮਿਜ਼ = when pierced in the
तत्त्ववित्	under particular cir-			भुजान्तरः breast with shafts
	cumstances			
महात्मना	= by the high souled	कुमार वीरेण	= heroic Aksha	विचिन्तयामास = reflected on
पराक्रमान्	= the prowess of the ad-	रणे	= in battle.	
	versary			

Then, the mighty armed Hanuma, who knew how to act under particular circumstances, roaring when pierced in the breast with shafts by the high souled heroic, Aksha, reflected on the prowess of his adversary in battle.

अबालवत् बाल दिवा कर प्रभः । करोति अयम् कर्म महन् महाबलः । न च अस्य सर्व आहव कर्म शोभिनः । प्रमापणे मे मतिः जायते ।। ५-४७-२६

महाबलः	= the mighty	अयम्	= Aksha	बालिद्वाकरप्रभः= possessing the lustre
				of a rising sun

करोति	= is performing	महत्	= great	कर्म	= act
अबालवत्	= as a mature youth	मे मतिः	= my mind	न च जायते	= is not conceding
अत्र	= here	प्रमापणे	= to kill	अस्य	= him
सर्वाहवकर्म	= who is distinguished		'		
शोभिनः	in all acts of war fare.				

'The mighty Aksha, possessing the lustre of a rising sun, is performing a great act, as a mature youth. My mind is not conceding here to kill him, who is distinguished in all acts of war-fare.'

अयम् महात्मा च महान् च वीर्यतः । समाहितः च अतिसहः च सम्युगे । असंशयम् कर्म गुण उदयात् अयम् । सनाग यक्षैः मुनिभिः च पूजितः ।। ५-४७-२७

अयम्	= he	महात्माच	= possesses a great intel- महान् = and is prominent
वीर्यतः च सम्युगे	by his valour too in battle	समाहितः कर्मगुणोदयात्	lect = (He is) well-composed = due to eminence in his square square
तन्युग	= In Dattie		deeds and virtues
असम्शयम् सनागयक्षैः	= is undoubtedly = along with Nagas	पूजितः	= adored
	the serpent-demons and Yakshas the semi-divine beings.		

'He possesses a great intellect and is also prominent by his valour. He is well-composed and highly tolerant in battle. Due to his eminent deeds and virtues, he is undoubtedly adored by saints, Nagas the serpent-demons and Yakshas the semi-dviine being.'

पराक्रम उत्साह विवृद्ध मानसः । समीक्षते माम् प्रमुख आगतः स्थितः । पराक्रमो हि अस्य मनांसि कम्पयेत् । सुर असुराणाम् अपि शीघ्र कारिणः ।। ५-४७-२८

 स्थितः	(IIa ia) atau din a	шшыш				समीक्षते		
स्थितः	= (He is) standing	प्रमुखाग्रतः	=	very much before		समादात	=	and seeing
माम्	= me	पराक्रम्त्साह	=	straight in eyes re	as-	अस्य	=	his
		विवृद्ध		sured as he is by	his			
		मानसः		prowess and enthu	ısi-			
				asm				
शीघ्र गामिनः	= swift-moving	पराक्रमः	=	prowess		प्रकम्पयेत्	=	trembles
माम्सि अपि	= even the minds	सुरासुराणाम्	=	of celestials a	ınd			
				demons.				

'He is standing very much before me and looks me straight in the eyes, reassured as he is, by his prowess and enthusiasm. His swift-moving prowess trembles even the minds of celestials and demons.'

न खल्व अयम् न अभिभवेत् उपेक्षितः । पराक्रमो हि अस्य रणे विवर्धते । प्रमापणम् तु एव मम अस्य रोचते । न वर्धमानो अग्निः उपेक्षितुम् क्षमः ।। ५-४७-२९

```
उपेक्षितः
             = (If) neglected
                                          अयम्
                                                       = he
                                                                                     नाभिभवेत् न
                                                                                                  = would
                                                                                                               undoubtedly
                                                                                     खलु
                                                                                                     overpower me
                                                                                     वर्धते हि
             = his
                                          पराक्रमः
अस्य
                                                       = prowess
                                                                                                  = is indeed getting aug-
                                                                                                     mented
रणे
             = in battle
                                          प्रमापणम्त्वेव
                                                         killing him only
                                                                                     अद्य
                                                                                                  = now
रोचते
             = is the option
                                          मम
                                                          for me
                                                                                     नक्षमः
                                                                                                     It is not appropriate
उपेक्षितुम्
                                          वर्धमानः
                                                                                     अग्निः
             = to neglect
                                                         an augmented
                                                                                                     fire.
```

'If neglected, he would undoubtedly overpower me. His prowess is getting augmented in battle. The only option left out for me is to kill him now. It is not proper to neglect a spreadin fire.'

इति प्रवेगम् तु परस्य तर्कयन् । स्व कर्म योगम् च विधाय वीर्यवान् । चकार वेगम् तु महाबलः तदा । मतिम् च चक्रे अस्य वधे महाकपिः ।। ५-४७-३०

महाकपिः	= Hanuma	वीर्यवान्	=	the valiant one	महाबलह्	=	and the mighty one
चिन्तयन्	= reflecting	इति	=	: thus	परस्य	=	about the rapidity of
					प्रवेगम्		the adversary
विधाय	= and determining	स्वकर्मयोगम्च	=	his own couse of ac-	तदा	=	then
				tion			
चकर	= acquired	वेगम्	=	momentum	चक्रे	=	and made up
बुद्धिम्	= his mind too	अस्य	=	of his	वधे	=	killing.

The valiant and te mighty Hanuma, reflecting thus about the swiftness of the adersary and determining his own couse of action, then acquired a course of action, then acquired a momentum and also made up his mind to kill him.

स तस्य तान् अष्ट हयान् महाजवान् । समाहितान् भार सहान् विवर्तने । जघान वीरः पथि वायु सेविते । तल प्रहालैः पवन आत्मजः कपिः ।। ५-४७-३१

सः कपिः	= that Hanuma	वीरः	= the heroic	पवनात्मजः	= son of wind
जघान	= killed	तल प्रहारैः	= by the slap of his palm	तान्	= those
अष्ट	= eight	हयान्	= horses	महाजवान्	= possessing great speed
पथि	= in the path	वायुसेविते	= abounding in wind	समाहितान्	= with alertness
भारसहान्	= with a capacity bear	विवर्तने	= while turning to dif-		
	burden		ferent directions.		

That Hanuma, the heroic son of wind, killed using the blows of his palm, those eight horses posessing a great speed in the path of sky with alertness as also having a capacity to bear burden while turning to different directions.

> ततः तलेन अभिहतो महारथः । स तस्य पिन्ग अधिप मन्त्रि निर्जितः । स भग्न नीडः परिमुक्त कूबरः ।

पपात भूमौ हत वाजिः अम्बरात् ।। ५-४७-३२

ततः	= then	तस्य	= the great chariot of Ak-	अभिहतः	= struck
		महारथः	sha		
तलेण	= by the palms	पिङ्गाधिपमन्त्रि	मिर्जित subdued by Hanuma;	प्रभग्ननीडः	= with its interior bro-
			the counsellor of Sug-		ken
			reeva		
परिमुक्त	= with its carriage-pole	हतवाजिः	= and its horses dead	पपात	= and fallen
कुमुबरः	loosened				
अम्बरात्	= from the sky	भूमौ	= to the ground.		

Then, the great chariot of Aksha, thus struck by the palm and subdued by Hanuma the counsellor of Sugreeva, had its interior broken, its carriage pole loosened and its horses dead and fallen from the sky to the ground.

> स तम् परित्यज्य महारथो रथम् । सकार्मुकः खङ्ग धरः खम् उत्पतत् । तपो अभियोगात् ऋषिः उग्र वीर्यवान् । विहाय देहम् मरुताम् इव आलयम् ।। ५-४७-३३

	= leaving	रथम् = the c	hariot सः	= that Aksha
महारथः	= the great chariot- warrior	`_	his bow खङ्गधरः	= and wielding a sword
उत्पततन्	= leaping	खम् = to the	e sky उग्र वीर्यवान्	= having a terrible power of penance
विहाय	= leaving	देहम् = his be	ody ऋषिः इव	= like a sage (was seen going to)
आलयम्	= the abode	मरुताम् = of cel	lestials तपोभियोगात्	= because of his Yogic penance.

Leaving the chariot, wielding the bow and sword, that Aksha the chariot-warrior leapt to the sky. Having a terrible power of penance and leaving his body like a sage, he then was seen departing to heaven because of his Yogic penance.

> ततः कपिः तम् विचरन्तम् अम्बरे । पतित्र राजा अनिल सिद्ध सेविते । समेत्य तम् मारुत वेग विक्रमः।

क्रमेण जग्राह च पादयोः दृढम् ।। ५-४७-३४

ततः	= thereafter	कपिः = Hanuma	मारुततुल्य = with a prowess equal
			विक्रमः to that of wind
समेत्य	= approaching	तम् = Aksha	विचरन्तम् = moving
अम्बरे	= in the sky	पतित्रराजानिल = often frequented by	क्रमेण = and slowly
	•	सिद्ध सेविते Garuda the eagel the	
		wind and Siddhas the	
		ascetics endowed with	
		supernatural powers	
	_	1	
जग्राह	= grasped	हृद्धम् = firmly	तम् = his
पादयोः	= feet.		•

Thereafter, Hanuma with his prowess equal to that of wind, approaching Aksha moving in the sky, which is often frequented by Garuda the eagle, the wind and Siddhas the ascetics endowed with supernatural powers, slowly grasped his feet firmly.

स तम् समाविध्य सहस्रशः किः । महाउरगम् गृह्य इव अण्डज ईश्वरः । मुमोच वेगात् पितृ तुल्य विक्रमो । मही तले सम्यति वानर उत्तमः ।। ५-४७-३५

सः कपिः	= that Hanuma	पितृतुल्यविक्रम	T: =	having a prov	wess	वानरोत्तमः	=	and the excellent one
				equal to the wind-	-god;			among the monkeys
				his father				
समाविध्य	= spinning round	तम्	=	that Aksha		गृह्य	=	grasping
महोरगम्	= a great serpent	अण्डजेस्वरः	=	like an eagle		सम्यति	=	in the battle
		इव						
सहस्रशः	<pre>= for a thosand time</pre>	मुमोच	=	and hurled him do	own	महातले	=	to the floor
वेगात्	= rapidly.				'			

That Hanuma, with a prowess equal to that of wind-god, his father, and the excellent one among monkeys, spigning round Aksha like grasping a great serpent an eagle for a thousand times in the battle, hurled him down to the floor rapidly.

स भग्न बाहु ऊरु कटी शिरो धरः । क्षरन्न असृन् निर्मिथित अस्थि लोचनः । स भिन्न संधिः प्रविकीर्ण बन्धनो ।

हतः क्षितौ वायु सुतेन राक्षसः ।। ५-४७-३६

भग्नर्	= with his arms; thighs;	असृक्	=	blood	क्षरन्	=	dripping
बाहूरु कटी	hips and neck broken						
शिरोधरः							
निर्मिथितास्थिलं	शेचनः with his bones and	सम्भिन्नसन्धिः	=	with his joints dis-	प्रविकीर्ण	=	and with sinews shat-
	eyes crushed			placed	बन्धनः		tered
सः राक्षसः	= that demon	हतः	=	was killed	वायुसुतेन	=	by Hanuma
क्षितौ	= on the ground.				1		

With his arms, thighs, hips and neck broken, blood dripping, his bones and eyes crushed, his joints displaced and his sinews shattered, that demon was killed by Hanuma.

महाकिपः भूमि तले निपीड्य तम् । चकार रक्षो अधिपतेः महत् भयम् । महर्षिभिः चक्र चरैः महाव्रतैः । समेत्य भूतैः च सयाक्ष पन्नगैः । सुरैः च स इन्द्रैः भृश जात विस्मयैः । हते कुमारे स किपः निरीक्षितः ।। ५-४७-३७

महाल्कपिः	= Hanuma	निपीड्य = having crushed	तम् = him
भूमितले	= on the floor	चकार = created	महत् = a great
भयम्	= fear	रक्षोधिपतेः = to Ravana	कुमारे = Aksha
हते	= thus having beeing	सः कपिः = Hanuma	नीरीक्षतः = was seen
	killed		
समेत्य	= together	भृशजातविस्मयैः= with excessive astonis-	महर्षिभिः = by great sages
		ment	
चक्रचरैः	= who move every-	महाव्रतेः = having exalted voes	भूतेश्च = by spirits
	where without ob-		
	structions		
सयक्ष पन्नगैः	= alog with Yakshas the	सुरैश्च = and by celestials	सेन्द्रैः = together with Indra
	semi-divine beings		the lord of celestials.
	and Pannagas the		
	serpent-demons		
	*	1	1

Hanuma, having crushed him on the ground, created a great fear to Ravana. Aksha, thus having been killed, Hanuma was gazed on with excessive astonishment by great sages who move everywhere without obstruction and having great voes as also by spirits Yakshas the semidivine beings, Pannagas the serpent-demons and by celestials with Indra the lord of celestials.

निहत्य तम् वज्र सुत उपम प्रभम् । कुमारम् अक्षम् क्षतज उपम ईक्षणम् । तत् एव वीरो अभिजगाम तोरणम् । कृत क्षणः काल इव प्रजा क्षये ।। ५-४७-३८

निहत्य	= killing	तम् अक्षम्	= that Aksha	विज्रसुतोपम	= with a lustre equal to
				प्रभम्	that of Jayantha the son of Indra
क्षत जोपमक्षणम्	and having eyes equal to blood	वीरः	= the heroic Hanuma	अभिजगाम	= reached
तम्	= that	तोरणमेव	= archy door way agai	า कालह् इव	= like Yama the lord of death
कृतक्षणः	= expecting in a moment	प्रजाक्षये	= any mortal to be d stroyed.	e-	

Killing that Aksha, possessing a lustre equal to that of Jayanta the son of Indra the lord of celestials and having his eyes resembling blood, the heroic Hanuma reached the same archy door way again, like Yama the lord of death expecting in a moment any mortal getting destroyed by him.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तचत्वारिशः सर्गः ।।

Thus completes 47th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

48 Sarga 48 - अष्टचत्वारिशः सर्ग

Ravana Sends His Son Indrajit

Introduction -

Ravana calls Indrajit and asks him to go for a battle against Hanuma. Indrajit wielding a colourful bow quickly in a chariot to face Hanuma in combat. The arrows discharged by Indrajit are made ineffective by Hanuma, through his peculiar skill of maneuvering them like a wind-god. Realizing that Hanuma cannot be slain, Indrajit merely takes him captive by discharging the unfailing missile presided over by Brahma, the creator. Hanuma falls on the ground motionless. The demons tie him with ropes and drag him to the presence of Ravana. Hanuma yields to their operation of capture, even though capable of aborting it, eager as he was to meet Ravana.

ततस्तु रक्षोधितिर्महात्म । हनूमताक्षे निहते कुमारे । मनः समाधाय स देवकल्पम् । समादिदेशेन्द्रजितम् सरोषः ।। ५-४८-१

ततः	= thereafter	सः	= that महात्मा = the high-minded
रक्षोधिपतिः	= Ravana the king of the	कुमारे	= (when) his son अक्षे = Aksha
	demons		
निहते	= having been killed	हनूमता	= by Hanuma सरोषः = full of anger
समाधाय	= yet reconciling	मराः	= his mind समादिदेश = instructed
इन्द्रजित्	= Indrajit	देवकल्पम्	= possessing the quali-
			ties of a god.

Filled with anger on his son Aksha having been killed by Hanuma, yet reconciling his mind, the high-minded Ravana the king of demons for his part then instructed Indrajit (his eldest son) possessing the qualities of god (as follows):

त्वमस्रविच्छस्रविदाम् वरिष्ठः । सुरासुराणामपि शोकदाता । सुरेषु सेन्द्रेषु च दृष्टकर्मा । पितामहाराधनसंचितास्त्रः ।। ५-४८-२

त्वम्	= you	अस्त्रवित्	= are acquainted with	वरिष्ठः = you are the foremost
			mystic missiles	
शस्त्रविदाम्	= among those who	शोकदाता	 you are giver of grief 	सुरासुराणामपि = even to celestials and
	are conversant with			demons
	weapons			
दृष्टकर्मा	= whose actions are seen	सुरेषु	= by celestials	सेन्द्रेषु = along with Indra

```
पिता = having missiles ac-
महाराधनसम्चितास्त्रःquired by propitiating
Brahma the creator.
```

'You are well acquainted with mystic missiles. You are the foremost among those who are conversant with weapons. You cause anguish even to celestials and demons. Indra and other celestials perceived your performance with your missiles acquired by propitiating Brahma the creator.'

तवास्त्रबलमासाद्य ससुराः समरुद्गणाः । न शेकुः समरे स्थातुम् सुरेश्वरसमाश्रिताः ।। ५-४८-३

ससुराः	= accompanied by celes-	समरुद्गणाः	= together with troops of	सुरेश्वर	= joining Indra the Lord
	tials		storm-gods	समाश्रिताः	of celestials
नशेकुः	= were not able	स्थातुम्	= to endure	समरे	= in battle
आसाद्य	= encountering	तव	= your	अस्त्रबलम्	= strength of missiles.

'Celestials together with troops of storm-gods joining Indra the lord of celestials were not able to endure the strength of your missiles in battle.'

न कश्चित्तिषु लोकेषु सम्युगे न गतश्रमः । भुजवीर्याभिगुप्तश्च तपसा चाभिरक्षितः ।। ५-४८-४ देशकालविभागज्ञस्त्वमेव मतिसत्तमः ।

न कश्चित्	= no one	त्रिषु लोकेषु = in the three w	vorlds न गतश्रमः	= was not without a fa-
				tigue
सम्युगे	= in the battle (against	त्वमेव = you by yours	self मतिसत्तमः	with a great intellect
	you)			
भुजवीर्य	= and with strong arms	अभिगुप्तश्च = are protected	अभिरक्षितः	= you are even protected
तपसा	= by penance	देश्कालविभागञ⊨ you are awa	re of ap-	
		portioning p	place and	
		time.		
			place and	

'In a battle against you, every one in the three worlds gets exhausted. You are protected yourself by your great intellect and strong arms. You are guarded by your penance. You are aware of apportioning place and time properly.'

न तेऽस्त्यशक्यम् समरेषु कर्मणा । न तेऽस्त्यकार्यम् मितपूर्वमन्त्रणे । न सोऽस्ति कश्चित्तिषु सम्ग्रहेषु वै । न वेद् यस्तेऽस्त्रबलम् बलम् च ते ।। ५-४८-५

नास्ति	= there is nothing	अशक्यम्	= impossible	ते	= for you
कर्मणा	= in acts	समरेषु	= of war	नास्ति	= there is nothing

अकार्यम्	= impossible to be done	ते	= by you	मति पूर्व =	with your no one
				मन्त्रणं	whosoever
यः	= who	न वेद	= does not know	ते =	your -
अस्त्रबलम्	= force of the missiles	ते बलम्च	= and your (physical)	त्रिषु =	in the three worlds.
			strength	सम्ग्रहेषु	

'There is nothing impossible for you in your acts of war. With your purposeful thinking, everything is possible for you. There is none in the three worlds, who does not know the force of missiles as also your (physical) strength.'

ममानुरूपम् तपसो बलम् च ते । पराक्रमश्चास्त्रबलम् च सम्युगे । न त्वाम् समासाद्य रणावमर्दे । मनः श्रमं गच्छति निश्चितार्थम् ।। ५-४८-६

बलम्	= the strength	ते तपसः	= of your penance	अनुरूपम्	= is like that of
मम	= me	पराक्रमश्च	= as also your prowess	सम्युगे	= in battle
		बलम् च	and strength		
समासाद्य	= admitting	त्वाम्	= you	रणावमर्दे	= in the squeeze of battle
मनः	= my mind	न गच्छति	= does not get	श्रमम्	= weariness
निश्चित	= because of reassur-			'	
अर्थम्	ance.				

'The strength of your penance as also your prowess and strength in battle resemble mine. Admitting you in the squeeze of battle, my mind does not get fatigues because of the re-assurance.'

> निहताः किम्कराः सर्वे जम्बुमाली च राक्षसः । अमात्यपुत्रा वीराश्च पञ्च सेनाग्रयायिनः ।। ५-४८-७ बलानि सुसमृद्धानि साश्वनागरथानि च ।

सर्वे	= all	किम्कराः	= Kimkaras राक्षसश्च = a demon
जम्बुमाली	= called Jambumali	वीराः	= the heroic अमात्य पुत्राः = sons of ministers
पङ्च	= the fire	सेनाग्र	= chiefs of army निहताः = have been killed
		यायिनः	
बलानिच	= as also the army	सुसमृद्धानि	= along with highly
		साश्वनाग	abundant number of
		रथाम् च	horses elephants and
			chariots.

'All the Kimkaras, a demon called Jambumali, the heroic sons of ministers and the five chiefs of army have been killed, as also the army together with highly abundant number of horses, elephants and chariots.'

सहोद्रस्ते द्यितः कुमारोऽक्षश्च सूद्तिः ।। ५-४८-८ न हि तेष्वेव मे सारो यस्त्व य्यरिनिषूद्न ।

ते	= your	दयितः	= beloved	सहोदरः	= brother
कुमारह्	= Aksha the prince also	सूदितः	= has been killled	अर्निषूदन	= O annihilator of ene-
अक्षश्च					mies!
सारः	= the strength	यः	= which	मे	= is in me
त्विय	= and you	नहि	= is indeed not there	तेष्वेव	= in them at all.

'Your beloved brother Aksha the prince also has been killed. O annihilator of enemies! The strength which is in me or in you, is indeed not there in them at all.'

इदम् हि दृष्ट्वा मितमन् महाद्वलम् । कपेः प्रभावम् च पराक्रमम् च । त्वमात्मनश्चापि समीक्ष्य सारं । कुरुष्य वेगम् स्वबलानुरूपम् ।। ५-४८-९

मतिमन्	= O intelligent one!	द्य्वा	= seeing	इदम् = this	
महत्	= great	बलम्	= strength	प्रभावम्च = power	
पराक्रमम्च	= and power	कपेः	= of the monkey	समीक्ष्य = and keep	ing in view
आत्मनः	= your	सारम्चापि	= strength even	कुरुष्य = exhibit	
वेगम्	= your valour	स्वबलानुरूपम	म् = according to your		
			strength.		

'O intelligent one! Seeing the great strength, power and prowess of this monkey and keeping in view your own strength, exhibit your valour accordingly.'

बलावमर्दस्विय सिम्नकृष्टे । यथा गते शाम्यित शान्तशत्रौ । तथा समीक्ष्यात्मबलम् परम् च । समारभस्वास्त्रविदाम् वरिष्ठ ।। ५-४८-१०

समीक्ष्य	= keeping in view	आत्मबलम्	= your own strength	परम्च	= and of the enemy
वरिष्ठ	= O the foremost	अस्त्रविदाम्	= among those employ-	समारभस्व	= exert yourself
			ing missiles	_	
यथा तथा	= in such a way	बलावमर्दः	= that (further) destruc-	त्विय	= (the moment) you
		शाम्यति	tion of our army may		
			stop		
गते	= (whose enemies) have	त्विय	= you	सम्निकृष्टे	= have arrived near
	died				Hanuma.

'Keeping in view your own strength and of the army, O the foremost among those employing missiles, exert yourself in such a way, that further destruction of our army may stop, the moment you, whose enemies have died, have arrived near Hanuma.'

न वीरसेना गणशोच्य (प्य) वन्ति । न वज्रमादाय विशालसारम् । न मारुतस्यास्य गतेः प्रमाणम् । न चाग्निकल्पः करणेन हन्तम् ।। ५-४८-११

वीर = O hero! सेनाः = the armies न अवन्ति = cannot protect you (before)
गणशोचि = the shining monkey who is tormenting who is tormenting

they demons वज्रम् a weapon like the विसाल = of an extensive power न प्रमाणम् = there is no limit thunderbolt सारम् गतेः to the strength अस्य = of Hanuma the son of = it is not possible wind-god मारुतस्य अग्निकल्पः करणेन हन्तुम् = to kill the one resembling fire means of weapon.

'O hero! The armies cannot protect you, even if they are in multitudes. There is no use taking a weapon like a strong thunder bolt against the monkey. There is no limit to the strength of Hanuma the son of wind-god. It is not possible to kill him, who resembles fire, by means of any weapon.'

तमेवमर्थम् प्रसमीक्ष्य सम्यक् । स्वकर्मसाम्याद्धि समाहितात्म । स्मरंश्च दिव्यम् धनुषोऽस्त्रवीर्यम् । व्रजाक्षतम् कर्म समारभस्व ।। ५-४८-१२

प्रसमीक्ष्य	= perceiving	सम्यक् = wel	1 तम्	एव = that fact thus
			अर्थम्	
समाहितात्मा	= and with your mind	स्वकर्म = that	: success can be स्मरम्श्र	= and remembering
	composed by the	साम्यात् ach	ieved by your own	
	thought	effo	rt	
अस्त्रवीर्यम्	= the strength of arrows	दिव्यम् = of	your wonderful च्रज	= go
		धनुषः bov	J	
समारभस्व	= and duly proceed	कर्म = wit	h your work अक्षतम्	= without any hin-
				drance.

'Perceiving well the fact in this way and with your mind composed by the thought that success can be achieved by your own effort, and remembering the strength of arrows of your wonderful bow, go and duly proceed with your work, without any hindrance.'

न खित्वयम् मितः श्रेष्ठा यत्त्वाम् सम्प्रेषयाम्यहम् । इयम् च राजधर्माणाम् क्षत्रियस्य मितर्मता ।। ५-४८-१३

Formatted by आकु 585 ©देशराजु हनुमन्त राव

इयम् मतिः	= this thought	अहम्	= (that) I	त्वाम्	= am sending you
				सम्प्रेषयामि	
				इतियत्	
नखलु	= is not indeed	श्रेष्ठा	= the best	इयम्	= this
मता	= is said to be	राजधर्माणाम्	the duties of a king	मतिः	= and is the commenda-
					tion
क्षत्रियस्य	= of a warrior-class.			•	

'This thought of my sending you is not indeed the best option. But, this decision is said to be according to the duties of a king and is the commendation of a warrior-class.'

नानाशस्त्रेषु सम्यामे वैशारद्यमरिदम् । अवश्यमेव बोद्धव्यम् काम्यश्च विजयो रणे ।। ५-४८-१४

अरिम्दम	= O destroyer of ene-	वैशारद्यम्	= the skill	बोद्धव्यम् = is to be learnt
	mies!			
अवश्यमेव	= surely	नानाशस्त्रेषु	= in various kinds of	सम्यामे = in battle
			weapons	
विजयश्च	= victory too	काम्य	= is to be aspired	रणे = in battle.

'O destroyer of enemies! You have to learn surely the skill to employ various weapons in battle. You have to aspire for a victory too in battle.'

ततः पितुस्तद्वचनम् निशम्य । प्रदक्षिणम् कक्षसुतप्रभावः । चकार भर्तारमदीनसत्त्वो । रणाय वीरः प्रतिपन्नबुद्धिः ।। ५-४८-१५

ततः	= then	निशम्य	= hearing तत्वचनम् = that word
पितुः	= of his father	वीरः	= the strong demon In- दक्षसुत = having power similar
			drajit प्रभावः to that of gods
अदीन सत्त्वः	= with an undepressed	प्रतिपन्नबुद्धिः	= and with his intellect रणाय = for the battle
	mind		resolved
प्रदक्षिणम्	= performed a circum-	भर्तारम्	= around Ravana the
चकार	ambulation		lord.

Hearing the words of his father, Indrajit the strong demon, possessing a power similar to that of gods, with an undepressed mind and with his intellect resolved to fight, performed a circumambulation in honour of Ravana the lord.

ततसैः स्वगणैरिष्टैरिन्द्रजित् प्रतिपूजितः । यद्धोद्धतः कृतोत्साहः सम्ग्रामम् प्रत्यपद्यत ।। ५-४८-१६

प्रतिपूजितः	= Acclaimed	तैः इष्टैः स्वगणैः	=	by the beloved people of his own class	इन्द्रजित्	=	Indrajit
युद्धोद्धतः	= who was violent in battle		=	then	प्रत्यपद्यत	=	entered
सम्ग्रामम्	= the battle	कृतोत्साहः	=	with an accomplished enthusiasm.			

Acclaimed by the beloved people of his own class, Indrajit who was violent in battle then entered the battle-field with an accomplished enthusiasm.

श्रीमान् पद्मपलाशाक्षो राक्षसाधिपतेः सुतः । निर्जगाम महातेजाः समुद्र इव पर्वसु ।। ५-४८-१७

राक्षसाधिपतेः	=	Indrajit the son of Ra-	श्रीमान्	=	the illustrious	पद्मपलाशाक्षः	=	having eyes similar to
सुतः		vana						lotus-petals
महातेजाः	=	endowed with extra-	निर्जगाम	=	rushed forth	समुद्रः इव	=	like an ocean
		ordinary energy						
पर्वसु	=	on full moon days.						

Indrajit, the illustrious son of Ravana, having eyes like lotus-petals and endowed with extra ordinary energy, rushed forth like an ocean on full-moon days.

स पक्षिराजोपमतुल्यवेगै । र्व्याळेश्चतुर्भिः सिततीक्ष्णदम्ष्ट्रैः । रथम् समायुक्तमसम्गवेगम् । समारुरोहेन्द्रजिदिन्द्रकल्पः ।। ५-४८-१८

सः इन्द्रजित्	= that Indrajit	इन्द्रकल्पः	= equal to Indra the lord समारुरोह = ascended	
			of celestials	
रथम्	= a chariot	असम्ग	= with unchecked swift- समायुक्तम् = and yoked	
		वेगम्	ness	
चतुर्भिः	= with four	व्याळैः	= tigers	p teeth
			दम्ष्ट्रैः	•
पक्षिराज	= having their swiftness		1 2	
तुल्य वेगैः	equal to Garuda the			
gea an	equal to Garuda the			
	king of eagles.			

That Indrajit, alike Indra the lord of celestials, ascended a chariot with unchecked speed and yoked with four sharp-toothed tigers, having their swiftness similar to Garuda the king of eagles.

स रथी धन्विनाम् श्रेष्ठः शस्त्रज्ञोऽस्त्रविदाम् वरः । रथेनाभिययौ क्षिप्रम् हनुमान्यत्र सोऽभवत् ।। ५-४८-१९

	सः	= that Indrajit	रथी	= the chariot- warrior	श्रेष्ठहः	= the best	
--	----	-----------------	-----	------------------------	-----------	------------	--

धन्विनाम्	= among the wielders of	शस्त्रज्ञः	= skilled in the use of	वरः	= and excellent
शत्रविदाम्	bow = among those proficient in the use of	अभिययौ	weapons = went	शीघ्रम्	= swiftly
रथेन् अभवत्	missiles = in his chariot = was.	यत्र	= to where	सः हनुमन्	= that Hanuma

That Indrajit, the chariot-warrior, best among the wielders of bow, skilled in the use of weapons and excellent among those proficient in the use of missiles, went swiftly in his chariot to where Hanuma was.

स तस्य रथिनघोषम् ज्यास्वनम् कार्मुकस्य च । निशम्य हरिवीरोऽसौ सम्प्रह्ऱ्ष्टतरोऽभवत् ।। ५-४८-२०

निशम्य	= hearing	तस्य	= t	the rattling sound of	ज्यास्वनम्च	=	and a twang of bow-
		रथनिर्घोषम्	ŀ	his chariot			string
कार्मुकस्य	= of his bow	असौ	= I	Hanuma such a heroic	अभवत्	=	became
		हरिवीरः	r	monkey			
सम्प्रहृष्टतरः	= more thrilled with de-			·			
	light.						

Hearing the rattling sound of Indrajit's chariot and a twang of his bow, the heroic Hanuma became more thrilled with delight.

सुमहाचापमादाय शितशल्यांश्च सायकान् । हनुमन्तमभिप्रेत्य जगाम रणपण्डितः ।। ५-४८-२१

रणपङ्डितः	= Indrajit skilled in war-	आदाय	= taking	सुमहत्	= a very big
	fare				
चापम्	= bow	शित	= with pointed arrows	जगाम	= proceeded
		शल्यान्			
		सायकान्			
अभिप्रेत्य	= aiming towards	हनुमन्तम्	= Hanuma.		

Indrajit, skilled in warfare, taking a very big bow with pointed arrows, went aiming towards Hanuma.

तिसमंस्ततः सम्यति जातहर्षे । रणाय निर्गच्छित चापपाणौ । दिशश्च सर्वाः कलुषा बभृवु । र्मृगाश्च रौद्रा बहुधा विनेदुः ।। ५-४८-२२

ततः	=	then	तस्मिन्	=	that Indrajit	जातहर्षे	=	rejoiced
सम्यति	=	in battle	निर्गच्छति	=	was going ahead	रणाय	=	to the combat
			सति					
चापपाणौ	=	with a bow in his hand	सर्वाः	=	all	दिशः	=	the quarters
बभृवुः	=	became	कलुषाः	=	gloomy	रौद्राः	=	ferocious

मृगाश्च = animals विनेदुः = howled बहुधा = in many ways.

While that Indrajit who was energetic in battle, was going ahead to the combat, with a bow in his hand, all the quarters became gloomy and ferocious animals howled in many ways.

समागतास्तत्र तु नागयक्षा । महर्षयश्चकचराश्च सिद्धाः । नभः समावृत्य च पक्षिसम्घा । विनेदुरुचैः परमप्रहृष्टाः ।। ५-४८-२३

चक्रचराः सिद्धाश्च नागयक्षस् Nagas and Yakshas = great sages moving in = Siddhas महर्षाः astronomical circles पक्षिसम्घाः नभः and a multitude of going round the sky समागताः gathered birds समावृत्य विनेदुः उच्छैः = and clamoured = loudly तत्र there परमप्रहृष्टाः = with a great rejoice.

Nagas and Yakshas, great sages moving in astronomical circles, Siddhas and a multitude of birds going around the sky, gathered there and clamoured loudly with a great rejoice.

आयान्तम् सरथम् दृष्ट्वा तूर्णमिन्द्रिजितम् किपः । विननाद् महानादम् व्यवर्धतः च वेगवान् ।। ५-४८-२४

द्य	= seeing	इन्द्रजितम्	= Indrajit	आयान्तम्	= coming
तूर्णम्	= swiftly	सरथम्	= with the chariot	कपिः	= Hanuma
विननाद	= made a noise	महानादम्	= with great resonance	व्यवर्धत च	= and grew up his body
वेगवान्	= speedily.		C	ı	

Seeing Indrajit coming swiftly with the chariot, Hanuma made a noise with great resonance and grew up his body speedily.

इन्द्रजित्तु रथम् दिव्यमास्थितश्चित्रकार्मुकः । धनुर्विष्फारयामास तटिदूर्जितनिस्स्वनम् ।। ५-४८-२५

आस्थितः	= ascending	दिव्यम्	=	on his wonderful char-	चित्रकार्मुकः	=	and wielding a colour-
		रथन्		iot			ful bow
इन्द्रजित् तु	 Indrajit on his part 	विस्फारयामास	=	stretched	धनुः	=	his bow
तटिदूर्जितनिःस	वनम् which made a glaring			,			
	sound like that accom-						
	panying a stroke of						
	lightning.						

Ascending on his wonderful chariot and wielding a colourful bow, Indrajit on his part, stretched his bow, which made a glaring sound like that accompanying a stroke lightning.

ततः समेतावितितिक्ष्णवेगौ । महाबलौ तौ रणिनिर्विशङ्कौ । किपश्च रक्षोधिपतेस्तनूजः । सुरासुरेन्द्रनिव बद्धवेरौ ।। ५-४८-२६

ततः	= thereupon	तौ	= those (two warriors)	कपिश्च	= Hanuma
तनूजः	= and the son	रक्षोधिपते	= of Ravana	अतितीक्ष्ण वेगौ	= possessing great ve- locity
महाबलौ	= and a great strength	रण निर्विशङ्कौ	= fearless in combat	समेतौ	= confronted in battle
सुरासुरेन्द्राविव	= like Indra the Lord of celestials and the lord of demons	बद्धवेरौ	= who tightened hostil- ity with each other.		

Those two warriors, Hanuma and Indrajit, possessing great velocity and a great strength as also fearless in combat, confronted in the battle like Indra the Lord of celestials and Ravana the Lord of demons who tightened hostility with each other.

स तस्य वीरस्य महारथस्य । धनुष्मतः सम्यति सम्मतस्य । शरप्रवेगम् व्यहनत्प्रवृद्ध । श्चचार मार्गे पितुरप्रमेयः ।। ५-४८-२७

सः	= that Hanuma	अप्रमेयः	= of immeasurable प्रवृद्धः = having grown up h	nis
			strength body	
व्यहवत्	= aborted	शरप्रवेगम्	= the swiftness of ar- तस्य वीरस्य = of that Indrajit	
			rows	
महारथः	= the great chariot-	धनुष्मतः	= wielder of a bow चचार = (Hanuma) wheele	ed
	warrior		about	
मार्गे	= in the path	पितुः	= of his father the wind-	
			god.	

Hanuma, of immeasurable strength, having expanded his body, aborted the swiftness of arrows of that Indrajit, the great chariot-warrior, the wielder of a bow and well-renowned in battle. Hanuma wheeled about in the path of wind-god, his father.

> ततः श्रानायततीक्ष्णशल्यान् । सुपत्रिणः काञ्चनचित्रपुङ्खान् । मुमोच वीरः परवीरहन्ता । सुनन्नतान् वज्रनिपातवेगान् ।। ५-४८-२८

ततः	= then	वीरः	= the heroic Indrajit	परवीरहन्ता	= the destroyer of strong	
					enemies mumocha.	
					Discharged	

शरान्	= arrows	आयत तिक्ष्ण	= with long and sharp	सुपत्रिणः	= having beautiful feath-
		शल्यान्	points		ers
काङ्चन	= provided with pic-	सुसन्नतान्	with good inclination	वज्रनिपात	= and swift as lightning.
चित्रपुण्ञान्	turesque golden shafts			वेगन्	

Then, the heroic Indrajit, the destroyer of strong enemies, discharged long and sharp-pointed arrows, having beautiful feathers, provided with picturesque golden shafts, with good inclination and as swift as lightning.

ततः स तत्स्यन्दनिःस्वनम् च । मृदङ्गभेरीपटहस्वनम् च । विकृष्यमाणस्य च कार्मुकस्य । निशम्य घोषम् पुनरुत्पपात ।। ५-४८-२९

ततः	= then	निशम्य	= hearing	तत्स्यन्द्ननिःस्वनम्चthe rattling sound of
				the chariot
मृदङ्गभेरीपटह	= and the sound of	घोषम्	= and the sound	कार्मुकस्य = of the bow-string
स्वनम्च	wooden tomtoms			
	kettledrums and			
	war-drums			
विकृष्यमाणस्य	T = being plucked	सः	= that Hanuma	उत्पपात = sprang up
पुनः	= again.			

Hearing the rattling sound of the chariot and the sound of wooden tomtoms, kettledrums and war-drums as also the sound of the bow-string being plucked, Hanuma sprang up again.

शराणामन्तरेष्वाशु व्यवर्तत महाकिपः । हरिस्तस्याभिलक्ष्यस्य मोघयन् लक्ष्यसम्ग्रहम् ।। ५-४८-३०

मोघयन्	= making useless	लक्ष्य	= the totality of target	तस्य	= of Indrajit
		सम्ग्रहम्			
अभिलक्ष्यस्य	= who was skilled in hit-	हरिः	= Hanuma	महाकपिः	= the great monkey
	ting his target				
आशु	= swiftly	व्यवर्तत	= wheeled about	अन्तरेषु	= between
शराणाम्	= the arrows.				

Making the total target of Indrajit who was skilled in hitting his target useless, Hanuma the great monkey swiftly wheeled about between the arrows.

शराणामग्रतस्तस्य पुनः समभिवर्तत । प्रसार्य हस्तौ हनुमानुत्पपातानिलात्मजः ।। ५-४८-३१

हनुमन्	= Hanuma	अनिलात्मजः	-	the son of wind-god	समभिवर्तत	=	stayed
अग्रतः	= in front	तस्य	=	of his arrows	पुनः	=	again
		शराणाम्					
प्रसार्य	= and stretching out	हस्तौ	=	his hands	उत्पपात	=	(he) sprang up.

Hanuma, the son of wind-god, again stayed in front of his arrows and stretching out his hands, sprang up.

तावुभौ वेगसम्पन्नौ रणकर्मविशारदौ । सर्वभूतमनोग्राहि चक्रतुर्युद्धमुत्तमम् ।। ५-४८-३२

तौ वुभौ	= those two warriors	वेगसम्पन्नौ	= full of swiftness		
रणकर्म	= and skilled in warfare	चक्रतुः	= staged	उत्तमम्	= an excellent battle
विशारदौ				युद्धम्	
सर्वभूत मनो	= which captivated the			1	
ग्राहि	minds of all beings.				

Those two warriors, full of swiftness and skilled in their war-fare, staged an excellent battle, which captivated the minds of all beings.

हनुमतो वेद न राक्षसोऽन्त्रम् । न मारुतिस्तस्य महात्मनोऽन्तरम् । परस्परम् निर्विषहौ बभूवतुः । समेत तौ देवसमानविकमौ ।। ५-४८-३३

राक्षसः	= Indrajit	न वेद	= could not know	अन्तरम्	= the weakness
तस्य	= the weakness of the	तौ	= those two warriors	देवसमान	= who were equal in
महात्मनः	high-minded Indrajit			विक्रमौ	prowess to gods
समेत्य	= coming into collision	परस्परम्	= with each other into	बभूवतुः	= became
निर्विषहौ	= unbearable.			1	

Indrajit could not know the weakness of Hanuma, nor did Hanuma know the weakness of high-minded Indrajit. Those two warriors, who were equal in prowess to gods, coming into collision with each other, became unbearable to each other.

ततस्तु लक्ष्ये स विहन्यमाने | शरेष्वमोघेषु च संपतत्सु | जगाम चिन्ताम् महतीम् महात्मा | समाधिसम्योगसमाहितात्मा || ५-४८-३४

लक्ष्ये	= the aim (of his arrows)	विहन्यमाने	= getting aborted	अमोघेषुशरेषु	= and (even) unfailing
					arrows
सम्पतत्सु	= falling down	सह्	= that Indrajit	महात्मा	= the high-minded de-
					mon
समाधिसम्योग	= who was well known	जगाम	= got	महतीम्	= a great
समाहितात्मा	for hitting his target				
चिन्ताम्	= thought.			1	

The aim of his arrows getting aborted and even his unfailing arrows falling down, the high-minded Indrajit, who was well-known for hitting his target, got hold of a great thought.

ततो मितम् राक्षसराजसूनु । श्वकार तस्मिन् हरिवीरमुख्ये । अवध्यताम् तस्य कपेः समीक्ष्य । कथम् निगच्छेदिति निग्रहार्थम् ।। ५-४८-३५

समीक्ष्य	= keeping in view	तस्य कपेः	= of that monkey	अवध्यताम्	= being incapable of be-
					ing slain
राक्षस रज	 Indrajit Ravana's son 	ततः	= then	चकार	= formed
सृनुः					
मतिम्	= an idea	कथम् इत्	= as to how	निगच्छेत्	= to resort
निग्रहार्थम्	= to capture of	तस्मिन्	= that	हरिवीर मुख्ये	= Hanuma the chief of
					monkey-warriors.

Keeping in view of that monkey being incapable of being slain, Indrajit, Ravana's son then formed an idea as to how to resort to capture of that Hanuma the chief of monkey-warriors.

ततः पैतामहम् वीरः सोऽस्त्रमस्त्रविदाम् वरः । संद्धे सुमहातेजास्तम् हरिप्रारम् प्रति ।। ५-४८-३६

सः	= that Indrajit	वीरः	= the warrior	वरः	= excellent
अस्त्रविदाम्	= among the knowers of	सुमहातेजाः	= and possessing a great	ततः	= then
	missiles		splendor		
सम्दधे	= fitted to his bow	अस्त्रम्	= a missile	पैतामहम्	= presided over by
					Brahma the creator.

That warrior, Indrajit, excellent among the knowers of missiles and possessing a great splendor, then fitted to his bow, a missile presided over by Brahma the creator.

अवध्योऽयमिति ज्ञात्वा तमस्त्रेणास्त्रतत्त्ववित् । निजग्राह महाबाहुर्मारुतात्मजमिन्द्रजित् ।। ५-४८-३७

इन्द्रजित्	= Indrajit	अस्त्रतत्त्ववित्	who knows the true महाबाहुः = and the long	g-armed
			nature of missiles	
ज्ञात्वा	= feeling certain	इति	that अयम् = he	
अवध्यः	= was incapable of being	निजग्राह	bound तम् = that	
	killed			
मारुतात्मजम्	= Hanuma the son of	अस्त्रेण	by that missile	
	wind-god		presided over by	
			Brahama the creator.	

Indrajit, who knows the true nature of missiles, feeling certain that he was incapable of being killed, bound that Hanuma, the son of wind-god, by that presided over by Brahma the creator.

तेन बद्धस्ततोऽस्त्रेण राक्षसेन स वानरः । अभवन्निर्विचेष्टश्च पपात स महीतले ।। ५-४८-३८

ततः	= then	बद्धः	= fastened	अस्त्रेण	= with the weapon
राक्षसेन	= by the demon	सः वानरः	= that Hanuma	अभवत्	= became
निर्विचेष्टः	= motionless	सः	= He	पपात	= fell
महीतले	= on the ground.			'	

Fastened with the weapon discharged by the demon, Hanuma became motionless and fell down on the ground.

ततोऽथ बुद्धा स तदस्त्रबन्धम् । प्रभोः प्रभावाद्विगतात्मवेगः । पितामहानुग्रहमात्मनश्च । विचिन्तयामास हरिप्रवीतः ।। ५-४८-३९

अथ	= then	ततः = therefore	बुद्धा = realizing
तदस्त्रबन्धम्	= that he had been	प्रमोः = presided over by	सः हरिप्रवीरः = that Hanuma
	bound by a missile	प्रभावात् Brahma the Lord (of	
	•	creation)	
विगतात्म	= failing to keep his	विचिन्तयामास = remembered	पितामहानुग्रहम् = about the favour of
वेगः	swiftness		Brahma the Creator
आत्मनः	= to him.		1

Realizing that he had been bound by a missile presided over by Brahma the Lord of creation that Hanuma failing to keep his swiftness, considered it to be a favour of Brahma the creator done to him.

ततह् स्वायम्भुवैर्मन्नैर्बह्मस्त्रमभिमन्त्रितम् । हनुमांश्चिन्तयामास वरदानम् पितामहात् ।। ५-४८-४०

ब्रह्मास्त्रम्	= (knowing it) to be mis-	अभिमन्त्रम्	= and consecrated	मन्त्रैः	= by spells
	sile presided over by				
	Brahma the creator				
स्वायम्भुवैः	= sacred to Brahma the	हनुमन्	= Hanuma	ततः	= then
•	creator				
चिन्तयामास	= recollected	वरदानम्	= a boon got	पितामहात्	 by Lord Brahama the grand-father of the en- tire creation.

Knowing it to be a missile presided over by Brahma the creator and consecrated by spells sacred to Brahma, the creator, Hanuma then recollected a boon got by Lord Brahma, the grand father of the entire creation.

न मेऽस्त्रबन्धस्य च शक्तिरस्ति । मिमोक्षणे लोकगुरोः प्रभावात् । इत्येव मत्वा विहितोऽस्त्रबन्धो । मयात्मयोनेरनुवर्तितव्यः ।। ५-४८-४१

मे	= to me	नास्ति	= there is no	= capacity
विमोक्षणे	= to liberate	अस्त्रबन्धस्य	= of this bondage of the प्रभा	वात् = due to the power
			missile	
लोकगुरोः	= of Brahma the father of	इत्वेन	= thus मत्व	= knowing
	the world			
अस्त्रबन्धः	= the bondage through	आत्म योनेः	= presided over by विह	= imposed by the enemy
	the missile		Brahma the self born	
			creator	
अनुवर्तितव्यः	= (it) must be obeyed	मया	= by me.	

'I have no capacity to liberate from the bondage of the missile due to the power of Brahma the father of the world. Thus knowing the bondage, through the missile presided over by Brahma the self-born creator imposed by the enemy, it must be obeyed by me.'

स वीर्यमस्त्रस्य किपविंचार्य । पितामहानुग्रहमात्मनश्च । विमोक्षराक्तिम् परिचिन्तयित्वा । पितामाहाज्जनामनुवर्तते स्म ।। ५-४८-४२

विचार्य	=	thinking	वीर्यम्	=	of the potency	अस्त्रस्य	=	of the missile
पितामह	=	and the grace of	आत्मनः	=	by him	परिचिन्तयित्वा	=	and thinking
अनुग्रहम्च		Brahma the grand-						
		father of the entire						
		creation enjoyed						
विमोक्षशक्तिम्	=	about his capacity to	सः कपिः	=	that Hanuma	अनुवर्ततेस्म	=	obeyed
		liberate from it (which						
		was going to alight on						
		him after a while)						
पितामहाञाम्	=	the command of						
		Brahma the grand-						
		father of the entire						
		creation.						

Thinking of the potency of the missile and the grace of Brahma, the grandfather of the entire creation enjoyed by him, and thinking about his capacity to liberate from it (which was going to alight on him after a while) that Hanuma obeyed the command of Brahma the grand father of the entire creation.

अस्त्रेणापि हि बद्धस्य भयम् मम न जायते । पितामहम् हेन्द्राभ्याम् रक्षितस्यानिलेन च ।। ५-४८-४३

मे	= to me	रक्षितस्य	= being protected	पितामह महेन्द्राभ्याम	= by Brahma Indra
अनिलेनच बद्धस्यापि	and the wind-god eventhough fastened	भयम् अस्त्रेण	a fear by the missile.	नजायते	= does not arise

'Since I am being protected by Brahma, Indra and the wind-god, I do not have fear, eventhough I am fastened by the missile.'

ग्रहणे चापि रक्षोभिर्महन्मे गुणदर्शनम् । राक्षसेन्द्रेण सम्वादस्तस्माद्गह्णन्तु माम् परे ।। ५-४८-४४

मे	= to me	ग्रहणेचापि	= even if captured रक्षोभिः = by the demons
महत्	= there will be a great	सम्वादः	= there will be a dia- राक्षसेन्द्रेण = with Ravana
गुणदर्शनन्	advantage being fore-		logue
	seen		
तस्मात्	= therefore	परे	= (let) the enemies गृह्रन्तु = capture
माम्	= me.		, , , , , , , , , , , , , , , , , , ,

'Even if I were captured by the demons, a great advantage is foreseen. There will be a dialogue with Ravana. Therefore, let the enemies capture me.'

स निश्चितार्थः परवीरहन्ता । समीक्ष्यकारी विनिवृत्तचेष्टः । परैः प्रसह्याभिगतैनिगृह्य । ननाद तैस्तैः परिभत्स्यमानः ।। ५-४८-४५

सः	=	that Hanuma	परवीरहन्ता	=	the destroyer of his en-	समीष्य कारी	=	and who acted after
					emies			fully considering the
								pros and cons
निश्चितार्थः	=	ascertained his objec-	विनिवृत्तचेष्टः	=	and stayed motionless	अभिगतैः	=	approached
		tive						
निगृह्य	=	and captured	प्रसह्य	=	forcibly	परैः तैःतैः	=	by different enemies
परिभर्तस्यमानः	=	and frightened by	ननाद्	=	he made a loud			
		them			scream.			

That Hanuma, the destroyer of enemies and who acted after fully considering the pros and cons, ascertained his objective and stayed motionless. Approached and captured forcibly by the enemies as also frightened by them, he made a loud scream.

ततस्तम् राक्षसा दृष्ट्वा निर्विचेष्टमरिद्मम् । बबन्धुः शणवल्केश्च द्रमचीरैश्च सम्हतैः ।। ५-४८-४६

द्य	= seeing	ताम्	=	that Hanuma	अरिम्दमम्	=	the destroyer of ene-
							mies
निर्विचेष्टम्	= falling motionless	रक्षसाः	=	the demons	ततह्	=	then
बबन्धुः	= tied (him)	सम्हतैः	=	with plaited chords of	दुमचीरैश्च	=	and bark of trees.
		शणवल्कैश्च		hemp			

 Seeing that Hanuma, the destroyer of enemies falling motionless, the demons then tied him with plaited chords of hemp and bark of trees.

स रोचयामास परैश्च बन्धनम् । प्रश्य वीरेरभिनिग्रहम् च । कौरूहलान्माम् यदि राक्षसेन्द्रो । द्रष्टो व्यवस्येदिति निश्चितार्थः ।। ५-४८-४७

सः	= Hanuma	रोचयामास	= approved prasahya	=	of
					be-
					ing
					forcibly
बन्धनम्	= bound	परैः	= by the enemies	अभिनिग्रहन्च्ग	= and reviled by them
इति	= with an assured feel-	राक्षसेन्द्रः	= Ravana	व्यवस्येद्यदि	= might make an effort
निश्चितार्थः	ing that				
द्रष्टुम्	= to see	माम्	= me	कन्तूहलात्	= by curiosity.

Hanuma approved of being forcibly bound and reviled by the enemies, with an assured feeling that Ravana was curious as he was, to see him.

स बद्धस्तेन वल्केन विमुक्तोऽस्त्रेण वीर्यवान् । अस्त्रबन्धः स चान्यम् हि न बन्धमनुवर्तते ।। ५-४८-४८

					` `		
सः वीर्यवान्	= that por	werful बद्ध	=	tied	तेन वल्केन	=	with those chords of
	Hanuma						hemp and bark
विमुक्तः	= was relieved	अस्	ब्रेण =	of the missile	सः	=	(since) the bondage of
					अस्त्रबन्धः		that missile
नानुवर्तते हि	= does not indeed	l coex- । अन्	यम् =	with another bondage.			
	ist	बन्ध	यम्				

That powerful Hanuma, tied with those chords of hemp and bark, was relieved of the missile, since the bondage of that missile does not indeed coexist with another bondage.

अथेन्द्रजित्तु द्रुमचीरबद्धम् । विचार्य वीरः किपसत्तमम् तम् । विमुक्तमस्त्रेण जगाम चिन्ताम् । नान्येन बद्धो ह्यनुवर्ततेऽस्त्रम् ।। ५-४८-४९

विचार्य	= conceiving	तम्	=	that	कपिसत्त्मम्	=	Hanuma the foremost
							among the monkeys
द्रमचीरबद्धम्	= bound with the bark of	विमुक्तम्	=	as having been re-	अस्त्रेण	=	of the missile
	trees			lieved			
वीरः	= the heroic	इन्द्रजित्तु	=	Indrajit on his part	अथ	=	then
जगाम	= got hold of	चिन्ताम्	=	a thought (as follows)	बद्धः	=	a person tied

अन्येन	= with other means	नानुवर्तते हि	= cannot	indeed	be	अस्त्रम्	= by the missile.
			obliged				

Conceiving that Hanuma the foremost among the monkeys, bound with the bark of trees, as having been relieved of the missile, the heroic Indrajit, on his part, then became thoughtful as follows: 'A person tied with other means cannot indeed be bound again by the missile.'

अहो महत्कर्म कृतम् निरर्थकम् । न राक्षसैर्मन्त्रगतिर्विमृष्टा । पुनश्च मन्त्रे विहतेऽस्त्रमन्य । त्यवर्तते संशयिताः स्म सर्वे ।। ५-४८-५०

अहो	= alas!	महत्	= a great	कर्म	= exploit
कृतम्	= as been made	निरर्थकम्	= futile	मन्त्रगतिः	= the scope of the mystic
					formula
न विमृष्टा	= has not been consid-	राक्षसैः	= by the demons	मन्त्रे	= once the spell
	ered				
विहते	= has been made ineffec-	अन्यत्	= another	अस्त्रम्	= missile
	tive				
न प्रवर्तते	= cannot be operative	सर्वे	= all of us	स्म	= became
सम्शयिताह्	= jeopardised.				

'Alas! My great exploit has been rendered futile. The scope of the mystic formula has not been considered by the demons. Once the spell has been made ineffective, another missile cannot be operative. All of us became jeopardized.'

अस्त्रेण हनुमान् मुक्तो नात्मानमवबुध्यत । कृष्यमाणस्तु रक्षोभिस्तैश्च बन्धैर्निपीडितः ।। ५-४८-५१

हनुमान्	= Hanuma	मुक्तः	= liberated	अस्त्रेण	= by the missile
कृष्य माणस्तु	 being dragged away 	रक्षोभिः	= by the demons	निपीडितः	= and afflicted
बन्धैः	= by the ties of ropes	न अवबुध्यत	= could not perceive	आत्मानम्	= his own liberated from
					the missile.

Hanuma, liberated from the missile being dragged away by the demons and afflicted by the ties of ropes, could not realize that he was liberated from the missile.

हन्यमानस्ततः कूरै राक्षसैः काष्ठमुष्टिभिः । समीपे राक्षसेन्द्रस्य प्राकृष्यत स वानरः ।। ५-४८-५२

ततः	= then	सः वानरः	= that Hanuma	
काष्ठ मुष्टिभिः	= with sticks and fists	कूरैः राक्षसैः	= by the cruel demon प्राकृष्यत = was dragged	
समीपम्	= to the vicinity	राक्षसेन्द्रस्य	= of Ravana.	

That Hanuma, then being beaten with sticks and fists by the cruel demons, was dragged to the vicinity of Ravana.

अथेन्द्रजित्तम् प्रसमीक्ष्य मुक्त । मस्त्रेण बद्धम् द्रुमचीरसूत्रैः । व्यदर्शयत्तत्र महाबलम् तम् । हरिप्रवीरम् सगणाय राज्ञे ।। ५-४८-५३

अथ	= then	प्रसमीक्ष्य	= considering	तम्	= that Hanuma
बद्धम्	= tied	द्रुमचीर सूत्रैः	= with barks of trees and	मुक्तम्	= (but liberated
			ropes		
अस्त्रेण	= by the missile	इन्द्रजित्	= Indrajit	अथ	= thereupon
व्यदर्शयत्	= showed	तम्	= that mighty	हरिप्रवीरम्	= jewel among the mon-
		महाबलम्			keys
राज्ञे	= to the king	तत्र	= there	सगणाय	= along with a body of
					his attendants.

Then, recognizing that Hanuma, tied with barks of trees and ropes, but liberated by the missile, Indrajit slowed that mighty Hanuma the jewel among the monkeys, to Ravana there sitting along with a body of his attendants.

तम् मत्तमिव मातङ्गम् बद्धम् किपवरोत्तमम् । राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ।। ५-४८-५४

राक्षसाः	= the demon	न्यवेदयन्	= :	showed	राक्षसेन्द्राय	=	to Ravana the king of
					रावणाय		demons
तम् बद्धम्	= that captured Hanuma	कपिवरोत्तमम्	= 1	the jewel among the	मत्तम्	=	who was like an ele-
			i	foremost of monkeys	मातङ्गमिव		phant in rut.

The demons showed to Ravana, the king of demons that captured Hanuma, the jewel among the foremost of monkeys who looked like an elephant in rut.

कोऽयम् कस्य कुतो वात्र किम् कार्यम् को व्यपाश्रयः । इति राक्षसवीराणाम् तत्र सम्ज्ज्ञिरं कथेः ।। ५-४८-५५

राक्षसवीराणा	म् = from	the	heroic	सजि्हारे	=	were generated	तत्र	=	there
	demor	ns							
इति	= (as foll	ows)		कः	=	who	अयम्	=	is this being
कस्य	= whose	servan	t is he?	किम्	=	what	कार्यम्	=	is his pursuit?
कः	= who			व्यपाश्रयः	=	is his ally?.			

So went round the following conversations from the heroic demons there: 'Who is this being? Whose savant is he? Where has he come from? What is his pursuit? Who is his alley?'

हन्यताम् दह्यताम् वापि भक्ष्यतामिति चापरे । राक्षसास्तत्र सम्कुद्धाः परस्परमथाब्रुवन् ।। ५-४८-५६

अथ	= thereafter	अपरे	= some राक्ष	तसाः = demons
सम्कुद्धाः	highly enraged	अब्रुवत्	= said परर	स्परम् = to one another
इति	= as follows	हन्यताम्	= let this monkey be दह्य	ाताम्चापि = even roasted (alive)
			killed	
भक्ष्यताम्	= and devoured.		'	

Thereafter, some demons, highly enraged, said to one another as follows: 'Let this monkey be killed, even roasted alive and devoured.'

अत्तित्य मार्गम् सहसा महात्मा । स तत्र रक्षोधिपपादमूले । ददर्श राज्ञः परिचारवृद्धान् । गृहम् महारत्नविभूषितम् च ।। ५-४८-५७

अतीत्य	=	after crossing over	मार्गम्	=	the path	सहसा	=	swiftly
सः महात्मा	=	that high-souled	ददर्श	=	saw	तत्र	=	there
		Hanuma						
गृहम्	=	the palace	राज्ञः	=	of Ravana	महारत	=	decorated with highly
						विभूषितम्		precious stones
परिचार	=	and his elderly atten-	रक्षोधिप	=	at the feet of Ravana.			
वृद्दान्		dants	पादमूले					
			•			•		

After crossing over the path swiftly, the high-souled Hanuma saw there the palace of Ravana, decorated with highly precious stones and his elderly attendants sitting at the feet of Ravana.

स ददर्श महातेजा रावणः किपसत्तमम् । रक्षोभिर्विकृताकारैः कृष्यमाणमितस्ततः ।। ५-४८-५८

सः रावणः	= that Ravana	महातेजाः	= with a highly excited ददर्श	= saw
			energy	
कपिसत्तमम्	= Hanuma the foremost	कृष्य माणम्	= being dragged इतस्त	तः = hitter and thither
	of monkeys			
रक्षोभिः	= by demonsl	विकृताकारैः	= of ugly countenance.	

That Ravana, who was endowed with an extraordinary energy, saw Hanuma the foremost of monkeys, being dragged hither and thither by demons of ugly countenance.

राक्षसाधिपतिम् चापि ददर्श कपिसत्तमः । तेजोबलसमायुक्तम् तपन्त मिव भास्करम् ।। ५-४८-५९

कपिसत्तमः	= Hanuma the jewel	ददर्श = saw	राक्षसाधिपतुम् = Ravana the king of
च	among monkeys too		demons
तेजोबल	= charged with luster	तपन्तम् = blazing	भास्करम् = like the sun.
समायुक्तम्	and strength		इव

Hanuma the jewel among the monkeys also saw Ravana the king of demons, charged with luster and strength and blazing like the sun.

स रोषसम्वर्तितताम्रदृष्टि । र्दशाननस्तम् कपिमन्ववेक्ष्य । अथोपविष्टान् कुलशीलवृद्धन् । समादिशत्तम् प्रति मन्त्रिमुख्यान् ।। ५-४८-६०

```
= that Ravana
                                         रोषसम्वर्तित
सः द्शाननः
                                                                        red-hot
                                                                                   अन्वक्ष्य
                                                      = rolling his
                                                                                               = by seeing
                                         ताम्रदृष्टिः
                                                         eyes with rage
तम् कपिम्
            = that Hanuma
                                                      = and thereafter
                                                                                               = important ministers
कुलशील
                                         उपविष्टान
                                                      = sitting there
                                                                                   समादिशत्
                                                                                               = ordered (to know)
               who were elder by
वृद्धान्
               clan and character
तम् प्रति
            = about that Hanuma.
```

That Ravana, rolling his red-hot eyes with rage by seeing that Hanuma and thereafter seeing his important ministers who were elder to his by clan and character sitting there, ordered them to interrogate Hanuma.

यथाक्रमम् तैः स किपविंपृष्टः । कार्यार्थमर्थस्य च मूलमादौ । निवेदयामास हरीश्वरस्य । दूतः सकाशादहमागतोऽस्मि ।। ५-४८-६१

विपृष्टः	= questioned	यथाक्रमम्	= as per order	तैः	= by those ministers
कार्यार्थम्	= about the purpose of	मूलम्	= and the source	अर्थस्य	= of his act
	his operation				
सः कपिः	= that Hanuma	निवेदयामास	= informed	अद्गै	= at the outset
आगतः	= 'I came	दूतः	= from the presence of		
अस्मि		हरीश्वरस्य	Sugreeva.		
		सकाशात्			

Questioned, as per order, by those ministers as to the purpose of his operation and the motive of his act, that Hanuma at the outset informed, 'I came from Sugreeva as an envoy.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टचत्वारिशः सर्गः 🗆

Thus completes 48th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

49 Sarga - एकोनपञ्चाशः सर्ग

Hanuma Sees Well-Adorned Ravana

Introduction -

Hanuma sees well-adorned Ravana, who is seated on a well-decorated throne of crystal. He is surrounded by four ministers viz., Durdhara, Prahasta, Mahaparshva and Nikumbha. Surprised to behold the splendor and glory of Ravana, Hanuma believes that he could even rule heaven along with Indra, but for his gross unrighteousness, which pulled him down.

ततः स कर्मणा तस्य विस्मितो भीम विक्रमः । हनुमान् रोष ताम्र अक्षो रक्षो अधिपम् अवैक्षत ।। ५-४९-१

ततः	= then	सः हनुमन्	= that Hanuma	भीम विक्रमः	= with a terrific prowess
क्रोध	= was enraged and with	अवैक्षत	= saw	रक्षोधिपम्	= that Ravana
ताम्राक्षः	his red-hot eyes				
विस्मितः	= was surprised	तेन तस्य	= by that Indrait's	कर्मणा	= deed.

Then, Hanuma with a terrific prowess, was enraged (at his capture and his being dragged) and saw Ravana with his red hot eyes. He was surprised by that deed of Indrajit.

भ्राजमानम् महाअर्हेण कान्चनेन विराजता। मुक्ता जाल आवृतेन अथ मुकुटेन महाद्युतिम् ॥ ५-४९-२

र्अवन	= was endowed with a	भ्राजमानम्	=	and shone	विराजता	=	with a glittering
महाद्युतिम्	great splendor						
महार्हेण	= and precious	मकुटेन	=	diadem	काङ्चनेन	=	of gold
अथ	= and	मुक्ता	=	encircled with strings			
		जालावृतेन		of pearls.			

Ravana was endowed with a great splendor and shone with a glittering and precious diadem of gold as also encircled with strings of pearls.

वज्र सम्योग सम्युक्तैः महाअर्ह मणि विग्रहैः । हैमैः आभरणैः चित्रैः मनसा इव प्रकल्पितैः ।। ५-४९-३

```
चित्रैः हैमैः = with bright-coloured आभरणैः gold ornaments पुक्तैः वज्र सम्योग = inlaid with diamonds महाई मणि = and decorated with विग्रहैः worthy gems worthy gems though prepared with the mind.
```

That Ravana was adorned with bright-coloured gold ornaments, inlaid with diamonds and decorated with worthy gems, which appeared as though they were prepared with the mind.

महार्ह क्षोम सम्वीतम् रक्त चन्दन रूषितम् । स्वनुलिप्तम् विचित्राभिः विविधभिः च भक्तिभिः ।। ५-४९-४

महाई क्षौम	= was attired in very	रक्तचन्द्नन्नूषितम्⊨ and smeared with red	स्वनुलिप्तम्	= and well-painted
सम्वीतम्	costly silk	sandal-paste		
विविधाभिश्च	= with various	विचित्राभिः = brightly coloured	भक्तिभिः	= designs.

Ravana was attired in very costly silk and his body was smeared with red-sandal paste and well painted with various brightly coloured designs.

विपुलैः दर्शनीयैः च रक्ष अक्षैः भीम दर्शनैः । दीप्त तीक्ष्ण महादम्ष्टैः प्रलम्ब दशनच् चदैः ।। ५-४९-५

शिरोभिः दशिभः वीरम् भ्राजमानम् महाओजसम् । नाना व्याल समाकीर्णैः शिखरैः इव मन्दरम् ।। ५-४९-६

 लोकेद	= strange	दशभिः	= with his ten heads	भीमदुर्शनैः	= with terrible looking
विचित्रम्	U	शिरोभिः		,	O
दर्शनीयैः	= yet good-looking	रक्ताक्षैः	= red eyes	दीप्त तीक्ष्ण	= with brilliant sharp
	, ,		·	महादम्ष्ट्रैः	enormous teeth
प्रलम्ब	= and protruding lips	वीरम्	= a daring demon	महौजसम्	= endowed with ex-
दशनह्छदैः					traordinary vigour
भ्राजमानम्	= shining brightly	मन्दरम् इव	= as Mount Mandra	शिखरैः	= with its peaks
नाना	= and infested with			•	
व्याळसमाकीणै	snakes of different				
	varieties.				

Ravana looked strange with his ten heads, having terrible-looking yet good-looking pair of red eyes each, with brilliant sharp enormous teeth and protruding lips, like a daring demon endowed with extra ordinary vigour, shining brightly as Mount Mandara with its peaks and infested with snakes of different varieties.

नील अञ्जन चय प्रख्यम् हारेण उरिस राजता । पूर्ण चन्द्र आभ वक्रेण सबलाकम् इव अम्बुदम् ।। ५-४९-७

				उरसि	1
ऱ्अवन =	was shining	हारंण =	with a pearl necklace	उरास	= on his bosom
राजता					
नीलाङनचयप्रख् ~~यम~~ ्	looking like a mass of	पूर्णचन्द्राभवत्त∹ण⊨	but with his counte-	अम्बुद्मिव	= and appearing like a
	blue antimony		nance shining like the		cloud
			full moon		
सबालार्कम् =	illumined by the rising				
	sun.				

Ravana was having a pearl necklace casting its splendor on his bosom. He was looking like a mass of blue antimony, but with his countenance shining like the full moon and appearing like a cloud illumined by the rising sun.

बाहुभिः बद्ध केयूरैः चन्दन उत्तम रूषितैः । भ्राजमान अन्गदैः पीनैः पन्च शीर्षैः इव उरगैः ।। ५-४९-८

बाहुभिः	= Ravana was distin-	बद्ध केयूरैः	= adorned	with	चन्दनोत्तम	= smeared with excel-
	guished by (twenty)		bracelets		रूषितैः	lent sandal-paste
	arms					-
भ्राजमान	= and decked with shin-	पीनैः	= and looking l	ike large		
अङ्गदैः	ing Angadas another	पण्चशीर्षैः	five-hooded s	erpents		
	type of bracelets	उरगैरिव		_		

Ravana was distinguished by (twenty) arms, adorned with bracelets, smeared with excellent sandal-paste and decked with shining Angadas another variety of bracelets and looking like large five-hooded serpents.

महित स्फाटिके चित्रे रत्न सम्योग संस्कृते । उत्तम आस्तरण आस्तीर्णे उपविष्टम् वर आसने ।। ५-४९-९

सूपविष्टम्	= (Ravana) was comfort-	महति	= on a big	वरासने	= excellent throne
	ably seated				
स्फाटिके	= of crystal	चित्रे	 rendered picturesque 	रत्न सम्योग	= by being embedded
				सम्स्कृते	with jewels
उत्त्मास्तरण	= and overspread with			1 -	,
अस्तीर्णे	an exquisite covering.				

He was comfortably seated on a big excellent throne of crystal, rendered picturesque by being embedded with jewels and overspread with an exquisite covering.

अलम्कृताभिः अत्यर्थम् प्रमदाभिः समन्ततः । वाल व्यजन हस्ताभिः आरात् समुपसेवितम् ।। ५-४९-१०

समुपसेवितम् = He was duly w	aited आरात्	= at close quarters	समन्ततः =	on all sides
upon प्रमदाभिः = by young ladies	अत्यर्थम् अलन्कृताभिः	= well adorned	वालवजनहस्ताभिः	with whisks in their hands.

He was duly waited upon at close quarters on all sides by young ladies, well-adorned and with whisks in their hands.

Formatted by आकु 604 ©देशराजु हनुमन्त राव

दुर्घरेण प्रहस्तेन महापार्श्वेन रक्षसा । मन्त्रिभिः मन्त्र तत्त्वज्ञेः निकुम्भेन च मन्त्रिणा ।। ५-४९-११

उप उपविष्टम् रक्षोभिः चतुर्भिः बल दर्पितैः । कृत्स्नैः परिवृतम् लोकम् चतुर्भिः इव सागरैः ।। ५-४९-१२

अलगर्वितम्	= He was proud of his	चतुर्भिः	= and had four coun- उपोपविष्टम् = sitting nearby	
	might	रक्षोभिः	selors	
रक्षोभिः	= all belonging to the de-	मन्त्रतत्त्वज्ञैः	= who knew the secret of इधरेण = namely Durdha	ara
	moniacal race		good counsel	
प्रहस्तेन	= Prahasta	महापर्श्वेन	= Mahaparshva	
मण्त्रिणा	= and the counselor	निकुम्भेन	= Nikumbha कृत्स्नम् = and looked like	the en-
			लोक इव tire terrestrial g	globe
परिवृतम्	= enclosed	चतुर्भिः	= by four oceans.	
		सागरैः		
परिवृतम्	= enclosed		= by four oceans.	

He was proud of his might and had four counselors sitting nearby, all belonging to the demonical race and who knew the secret of good counsel, viz. Durdhara, Prahasta, Mahaparshva the demon and the counselor Nikumbha and looked like the entire terrestrial globe enclosed by four oceans.

मित्रिभिः मन्त्र तत्त्वज्ञैः अन्यैः च शुभ बुद्धिभिः । अश्वास्यमानम् सिचवैः सुरैः इव सुर ईश्वरम् ।। ५-४९-१३

आश्वास्यमानम्	I = He was being reas-	मन्त्रिभिः	= by counselors	मन्त्रतत्त्वज्ञैः	= knowing the secret of
	sured				good counsel
अन्यैः	= and other	रक्षोभिः	= demons	शुभबुद्धिभिः	= with
रक्षोभिः	= demons	शुभबुद्धिभिः	= with auspicious minds	सुरेश्वनम् इव	= as Indra the lord of ce-
					lestials
इस् रेस्सुरेद्	= by celestials.				
स्रैः					

He was being reassured by counselors knowing the secret of good counsel and other demons with auspicious minds, as Indra the lord of celestials is reassured by celestials.

अपश्यत् राक्षस पतिम् हनूमान् अतितेजसम् । विष्ठितम् मेरु शिखरे सतोयम् इव तोयदम् ।। ५-४९-१४

हनुमन्	= Hanuma	अपश्यत् =	saw	राक्षसपतिम्	= Ravana
अति	= with a great splendor	विष्ठितम् =	being present (on the	=	like
तेजसम्			throne) सतोयम् तोयदम्		a
			इव		rainy
					cloud
मेरुशिकारे	= on the peak of Mount			'	
	Meru.				

Hanuma saw Ravana with a great splendor, sitting on the throne, looking like a rainy cloud on the peak of Mount Meru.

स तैः सम्पीड्यमानो अपि रक्षोभिः भीम विक्रमैः । विस्मयम् परमम् गत्वा रक्षो अधिपम् अवैक्षत ।। ५-४९-१५

सम्पीड्यमानोऽ भीमविक्रमैः	though tortured of terrific prowess	रक्षोभिः गत्वा		by the demons undergoing	terrific	सः गत्वा		that Hanuman undergoing
परमम् रक्षोधिपम्	= a great = at Ravana.	विस्मयम्	=	prowess surprise		अवैक्षत	=	looked attentively

Though tortured by the demons that Hanuma, of terrific prowess, experiencing a great surprise, looked attentively at Ravana.

भ्राजमानम् ततो दृष्ट्वा हनुमान् राक्षस ईश्वरम् । मनसा चिन्तयामास तेजसा तस्य मोहितः ।। ५-४९-१६

ततः	= thereupon	द्रष्ट्वा	= seeing	भ्राजमानम्	= the glittering
राक्षसंश्वरम्	= king of demons	हनुमन्	= Hanuma	मोहितः	= was bewildered
तस्य	= by his	तेजसा	= splendor	चिन्तयामास	= thought
मनसा	= in his mind (as fol-			'	
	lows):				

Seeing the glittering Ravana, the king of demons, Hanuma was bewildered by his splendor and thought in his mind as follows:

अहो रूपम् अहो धैर्यम् अहो सत्त्वम् अहो द्युतिः । अहो राक्षस राजस्य सर्व लक्षण युक्तता ।। ५-४९-१७

अहो रूपम्	= what figure	अहो धैर्यम्	= what courage	अहो सत्त्वम्	= what strength
अहो द्युतिः	= what splendor	अहो	= and what bestowal of	अहो	= alas this king of
		सर्वलक्षण	all auspicious marks	राक्षसराजस्य	demons has.
		युक्ता			

'What figure, what courage, what strength, what splendor and what amalgam of auspicious marks, alas, this king of demons has!'

यदि अधर्मो न बलवान् स्यात् अयम् राक्षस ईश्वरः । स्यात् अयम् सुर लोकस्य सशकस्य अपि रक्षिता ।। ५-४९-१८

यदि अयम्	= (had) this lord of	न स्याद्	= not perhaps	बलवान्	= strong
राक्षसेश्वरः अधर्मः	demons = in unrighteousness	स्यात	= he would have been	रक्सिता	= a protector
314-11	- in unighteousitess	\ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \	= The Would Have been	CHACKII	- a protector

```
सुरलोकस्यापि = of even the world of सशकस्य = including Indra the celestials Lord of celestials.
```

'Had this lord of demons perhaps not strong in unrighteousness, he would have been a protector of even the world of celestials together with Indra the lord of celestials.'

अस्य क्र्रेर्नृशम् सैश्च कर्मभिर्लोककुत्सितैः । सर्वे बिभ्यति खल्वस्माल्लोकाः सामरदानवाः ।। ५-४९-१९ अयम् ह्युत्सह्ते क्रुद्धः कर्तुमेकार्णवम् जगत् ।

अस्य कर्मभिः	= by his acts	क्रूरः	= cruel	नृशम्सैश्च	= and violent
लोककुत्सित <u>ैः</u>	= despised by the world	सर्वे लोकाः	= all people	समर दानवाः	= including gods and
					demons
बिभ्यति हि	= indeed remain frigh-	अस्मात्	= of him	अयम्	= he
	teed				
कुद्धः	= if enraged	उत्सहते हि	= is indeed capable	कर्तुम्	= to turn
जगत्	= the world	एकार्णवन्	= into a single ocean.		

'By his cruel and violent acts despised by the world, all people including gods and demons indeed remain frightened of him. If enraged he is indeed capable to turn the entire world into a single ocean.'

इति चिन्ताम् बहु विधाम् अकरोन् मितमान् किपः । दृष्ट्वा राक्षस राजस्य प्रभावम् अमित ओजसः ।। ५-४९-२०

द्य	= seeing	प्रभावम्	= the power	राक्षसराजस	य = of Ravana the king of
					demons
अमितोन्जसः	= who had an unlimited	मतिमान्	= the intelliger	t हरिः	= Hanuma
	vigour				
अकरोत्	= formed	बहुविधाम्	= many kinds	चिन्ताम्	<pre>= of thought</pre>
इति	= in this way.			'	

Seeing the power of Ravana the king of demons, who possessed an unlimited vigour, the intelligent Hanuma formulated many kinds of thoughts in this way.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ।।

Thus completes 39th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

50 Sarga 50 - पङ्चाशः सर्ग

Hanuma Declares Himself To Be A Messenger Of

Introduction -

As instructed by Ravana, Prahasta his chief minister inquires of Hanuma as to who he was and also his motive in destroying the pleasure-garden as also killing the demons. In reply, Hanuma says that he destroyed the pleasure-garden in order that he might be taken captive and dragged to the presence of Ravana, whom he was eager to see and was forced in self-defense to kill those who stood in his way. Finally, he declares himself to be a messenger of Raama and adds that, though he was incapable of being bound by a missile presided over by Brahma, he surrendered to it only in order to see Ravana in person.

तम् उद्वीक्ष्य महाबाहुः पिन्ग अक्षम् पुरतः स्थितम् । रोषेण महता आविष्टो रावणो लोक रावणः ।। ५-५०-१ स राजा रोष ताम्र अक्षः प्रहस्तम् मन्त्रि सत्तमम् ।

सः रावणः	= That Ravana	महाबाहुः	= the long armed	लोकरावणः	= who causes the people
					to cry
उद्वीक्ष्य	= looking up	तम्	= at that mokey	स्थितम्	= standing
		पिङ्गाक्षम्			
पुरतः	= in front of him	महता कोपेन	F = affected with violent	शङ्काहृतमा	= with his mind seized
		आविष्टह्	anger		with suspicion
दध्यौ	= speenlated	कपीन्द्रम्	= about Hanuma the for-	आवृतम्	= who was invested
	•		most of monkeys		
तेजसा	= with splendour.		,	I	

That Ravana, the long-armed, who caused people to cry, looking up at that monkey standing in front of him, was affected with violent anger, having his mind seized with suspicion, speculated (as follows) about Hanuma, the jewel among the monkeys, who was invested with splendour.

किमेष भगवान्नन्दी भवेत्साक्षादिहागतः ।। ५-५०-२ येन शप्तोऽस्मि कैलासे मया संचालिते पुरा । सोऽयम् वानरमूर्तिः स्यात्किंस्विद्वाणो महासुरः ।। ५-५०-३

कैलासे	= (when) Mount Kailasa	सम्चालिते	= was moved	मया	= by me
किम् भवेत्	= whether (he is)	साक्षात्	= actually	भगवान्	= the divine
नन्दी	= bull	आगतः	= who came	इह	= here
येन	= and by whom	शप्तः	= I was cursed	पुरा	= long ago
		अस्मिन्			
सः अयम्	= or he	स्यात् किम्	= in whether	महासुरः	= the great demon
		स्वित्		बाणः	named Bana

Formatted by आकु 608 ©देशराजु हनुमन्त राव

'When Mount Kailasa was moved by me, is it the same Nandi the divine bull (attendant of Siva) which cursed me long ago and came here now in this form or whether he is Bana the great demon (son of Bali) came here in the form of a monkey.'

स राजा रोषताम्राक्षः प्रहस्तम् मन्त्रिसत्तमम् । काल युक्तम् उवाच इदम् वचो विपुलम् अर्थवत् ।। ५-५०-४

सः राजा	= that king	रोष ताम्	=	enraged with red-hot	उवाच	=	spoke
		राक्षः		eyes			
इदम् वचः	= these words	कालवत्	=	connected with that	अर्थवत्	=	meaningful
				time			
अविपुलम्	= and concise	प्रहस्तम्	=	to Prahasta	मन्त्रिसत्तामम्	=	his chief of ministers.

That king Ravana, becoming enraged with red hot eyes, spoke the following concise and meaningful words relevant to that occasion, to Prahasta, his chief of ministers.

दुरात्मा पृच्छ्यताम् एष कुतः किम् वा अस्य कारणम् । वन भन्गे च को अस्य अर्थो राक्षसीनाम् च तर्जने ।। ५-५०-५

पृच्छ्यताम्	= let this wicked one be	कुतः	= from where did h	e किम्	= for what reason
एषः दुरात्मा	asked		come	काणम्	
अत्र	= at this place	कः अर्थः	= and for what purpose	अस्य	= for him
तर्जने	= to frighten	राक्षसीनाम्	= the female-demons	वन भण्गेच	= in destroying the gar-
					den.

'Ask this wicked monkey from where did he come, for what reason did he come to this place and for what purpose did he frighten the female-demons in destroying our garden.'

मत्पुरीमप्रधृष्याम् वागमने किं प्रयोजनम् । आयोधने वाकिं कार्यम् पृच्छ्यतामेष दुर्मतिः ।।५-५०-६

पृच्छ्यताम्	= let this evil-minded	किम्	on what purpose	आगमने	= in coming
एषः दुर्मतिः	monkey be asked	प्रयोजनम्			
मत्पुरीम्	= to my City	अप्रधृष्याम्	= which is invincible	किम्	= and on what pursuit
				कार्यम्	
आयोधनेवा	= in doing the battle.			1	

'Ask this evil-minded monkey as to what really is his purpose in coming over to my invincible City and what pursuit he is doing this battle.'

रावणस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यम् अबवीत् । समाश्वसिहि भद्रम् ते न भीः कार्या त्वया कपे ।। ५-५०-७

श्रुत्वा	= hearing	वचः	= the words	रावणस्य	= of Ravana
ઝુ(વા	- Hearing		- the words	रावगरव	- Of Kavaria
प्रहस्तः	= Prahasta	अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= (the following) words
					(to Hanuma)
समाश्वसिहि	= take courage!	भद्रम् ते	= Happiness to you!	भीः न कार्या	= not to be frightened
त्वया	= by you!	कपे	= O monkey.		

Hearing the words of Ravana, Prahasta spoke the following words to Hanuma, 'Take courage! Happiness to you! You need not get frightened, O monkey!'

यदि तावत् त्वम् इन्द्रेण प्रेषितो रावण आलयम् । तत्त्वम् आख्याहि मा ते भूत् भयम् वानर मोक्ष्यसे ।। ५-५०-८

वानर	= O monkey!	त्वम् प्रेषितः	: = If you are sent	इन्द्रण	= by Indra
		यदि तावत्			•
रावणालयम्	= to the abode of Ravana	आख्याहि	= tell (me)	तत्त्वम्	= the truth
मा भूत्	= let there not be	भयम्	= fear	ते	= for you
मोक्ष्यसे	= you will be released.			'	

'O monkey! If Indra has sent you to the abode of Ravana, tell me the truth. Do not have fear. You will be released.'

यदि वैश्रवणस्य त्वम् यमस्य वरुणस्य च । चारु रूपम् इदम् कृत्वा ओरवुष्टो नः पुरीमिमाम् ।। ५-५०-९ विष्णुना प्रेषितो वा अपि दूतो विजय कान्क्षिणा ।

त्वम्	= you	प्रविष्टः	= the one who has en-	इमम् पुरिम् = this city
			tered	
नः	= of ours	कृत्वा	= assuming	इदम् = this
चाररूपम्	= guise of a spy	त्वम्	= (are) you	वैश्रन्वणस्य = belonging to Kubera
				the lord of riches
यमस्य	= or belonging to Yama	वरुणस्य	= or belonging to	प्रेषितोवापि = or whether sent
	the god of death		Varuna the Lord of	यदि
			the sea	
विष्नुना	= by Vishnu the lord of	दूतः	= as a messenger	विजयकाम्क्षिणा = longing for a victory?
	preservation			

'Are you, the one who has entered our city, assuming the guise of a spy, sent by Kubera the god of riches or by Yama the god of death or by Varuna the lord of the sea or whether sent by Vishnu the lord of preservation, as a messenger, longing for a victory?'

न हि ते वानरम् तेजो रूप मात्रम् तु वानरम् ।। ५-५०-१० तत्त्वतः कथयस्व अद्य ततो वानर मोक्ष्यसे ।

वानर	= O monkey!	ते	= your	रूपमद्त्रम्तु	= form alone
वानरम्	= (is that of) a monkey	तेजः	= (your) splendour	न हि	= is not indeed
वानरम्	= that of a monkey	अद्य	= Now	कथयस्व	= tell (me)
तत्त्वतः	= actually	मोक्षसे	you will be released	ततः	= thereafter.

'O monkey! Your form alone is that of a monkey. Your splendour indeed is not that of a monkey. Now, tell me the truth. Thereupon, you will be released.'

अनृतम् वदतः च अपि दुर्लभम् तव जीवितम् ।। ५-५०-११ अथवा यन् निमित्तः ते प्रवेशो रावण आलये।

तव वद्तः	= If you tell	अनृतम्	= a lie	जीवितम्	= your survival
दुर्रुभम्	= will be difficult	अथवा	= or (tell me)	यन्निमित्तम्	= for what purpose
ते प्रवेशः	= is your entry	रावणालये	= into Ravana's abode.'		

'If you tell a lie, your survival will be difficult. Or else, tell me the purpose of your entry into Ravana's abode.'

एवम् उक्तो हरि वरः तदा रक्षो गण ईश्वरम् ।। ५-५०-१२ अब्रवीन् न अस्मि शकस्य यमस्य वरुणस्य वा।

धनदेन न मे सख्यम् विष्णुना न अस्मि चोदितः ।। ५-५०-१३ जातिः एव मम तु एषा वानरो अहम् इह आगतः ।

एवन्	= thus	उक्तः	= spoken	हरिश्रेष्टः	= Hanuma the foremost
					of monkeys
तद्ा	= then	अब्रवीत्	= spoke	रक्षोगणेश्वरम्	= to Ravana the Lord of
					demons (as follows)
नास्मि	= I am not (a messenger)	शकस्य	= of Indra	यमस्य	= or of Yama
वरुणस्ये	= or of Varuna	मे	= to me	न शख्यम्	= there is no friendship
धनदेन	= with Kubera the god of	न	= nor	चोदितः	= instigated
	riches				
विष्णुना	= by Vishnu	एषा	= this	ममे एव	= is just my
जातिः	<pre>= form of existence</pre>	अहम्	= I	वानरः	= am a monkey
आगतः	= who came	इह	= here.		

Hearing the words of Prahasta, Hanuma spoke to Ravana the Lord of demons as follows, 'I am not a messenger of Indra or Yama or Varuna. I have no friendship with Kubera the god of riches, nor am I instigated by Vishnu. This is just my form of existence, by my very birth. I am a monkey who came here.'

दर्शने राक्षस इन्द्रस्य दुर्लभे तत् इदम् मया ।। ५-५०-१४ वनम् राक्षस राजस्य दर्शन अर्थे विनाशितम् ।

दर्शने	= the sight	राक्षसेन्द्रस्य	= of the king of demons	दुर्लभे	= difficult to be obtained
तैदम्	= Intent on that	दर्शनार्थे	= object of sight	राक्षसराजस्य	= of the king of demons
वनम्	= the garden	विनाशितम्	= was destroyed	मया	= by me.

'The sight of Ravana the King of demons is difficult to be obtained. Intent on that object (of sight of Ravana), the garden was destroyed by me.'

ततः ते राक्षसाः प्राप्ता बलिनो युद्ध कान्क्षिणः ।। ५-५०-१५ रक्षण अर्थम् च देहस्य प्रतियुद्धा मया रणे ।

ते बलिनः	= those strong demons	ततः	= then	प्राप्ताः	= came
राक्षसाः					
युद्ध	= with a desire to fight	रक्षणार्थम् तु	= for the protection	देहस्य	= of my body
काङ्क्षिणह्					
प्रतियुद्धाः	= they were attacked	रणे	= in battle	मया	= by me.

'Then, those strong demons came with a desire to fight with me. Just for protecting my body, I had to attack them in battle.'

अस्त्र पाशैः न शक्यो अहम् बद्धम् देव असुरैः अपि ।। ५-५०-१६ पितामहात् एव वरो मम अपि एषो अभ्युपागतः ।

अहम्	= I	न शक्यः	-	am incapable	बद्धम्	=	of being bound
अस्त्रपाद्यैः	= by missiles and nooses	देवासुरैरपि	=	even by celestials and	एषः वरः	=	this boon
				demons			
अभ्युपागतः	= came	ममापि	=	to me too	पितामहादेव	=	from Brahma only.

'I am incapable of being bound by missiles and nooses even by celestials and demons. This boon came to me also from Brahama only.'

राजानम् द्रष्टु कामेन मया अस्त्रम् अनुवर्तितम् ।। ५-५०-१७ विमुक्तो अहम् अस्त्रेण राक्षसैः तु अतिपीडितः । केवचिद्राजकार्येण सम्प्राप्तोऽस्मि तवान्तिकम् ।। ५-५०-१८

मया	= by me	द्रष्टुकामेन	= with a desire to see	राजानम्	= you the king
अस्त्रम्	= the missile was obeyed	मया	= by me	अभिपीडितः	= after being bound
अनुवर्तितम्				तु	
राक्षसैः	= by the demons	अहम्	= I	विमुक्तोहि	= was indeed released
अस्त्रेण	= from the missile	सम्प्राप्तः	= I came	तव	= to your vicinity
		अस्मि		अन्तिकम्	
केनचित्	= on some king's duty.			1	
राजकार्येण					

With a desire to see you the king, I surrendered to the missile. Soon after bound by the demons, I was indeed released from the missile. I came to your presence, prompted by some mission of Raama.'

दूतोऽहमिति विज्ञेयो राघवस्यामितौजसः । श्रूयताम् चापि वचनम् मम पथ्यमिदम् प्रभो ।। ५-५०-१९

अहम्	= I	विज्णेयः	m to be known दूताः इति = as	a messenger
राघवस्य	= of Raama	अमितोजसः	ossessing an unlim- प्रभो = O	Lord of demons!
			ed splendour	
इदम्	= let this	पथ्यम्	eneficial मम वचाम् = wo	ord of mine
श्रृजताम् च	= be heard (by you).		'	

'O, Lord of demons! Know me to be a messenger of Raama who is possessing I am unlimited splendour. I am telling you a beneficial word. Listen to it.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पङ्घाशः सर्गः ।।

Thus completes 50th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 613 ©देशराजु हनुमन्त राव

51 Sarga 51 - एकपङ्~~चराः~~ सर्ग

Hanuma Narrates The Story Of Raama

Introduction -

Hanuma narrates the story of Raama, who on command from his father, went on exile to Dandaka forest along with Sita, who was later borne away by Ravana through the sky over Rishyamuka mountain. Hanuma adds that Raama, while searching for Sita at Mount Rishyamuka, happened to meet Sugreeva and made friendship with him. Hanuma also tells the story about Raama installing Sugreeva in the throne, after killing Vali and about Sugreeva promising Raama to get Sita searched. Celebrating the glory of Raama, Hanuma points out to Ravana that if he wished to survive he should give back Sita to Raama and that he should be prepared for the worst if on the other hand he refuses to do so.

तम् समीक्ष्य महासत्त्वम् सत्त्ववान् हारि सत्तमः । वाक्यम् अर्थवत् अव्ययः तम् उवाच दश आननम् ।। ५-५१-१

समीक्ष्य	= seeing	तम्	= that	महासत्त्वम्	= highly energetic
दशाननम्	= Ravana	सत्त्ववान्	= the courageous	हरिसत्तमः	= Hanuma
उवाच	= spoke	तम्	= to him	अर्थवत्	= (the following) mean-
					ingful
वाक्यम्	= words	अव्यग्रम्	= coolly.		

Seeing that highly energetic Ravana, the courageous Hanuma coolly spoke to him the following meaningful words:

अहम् सुग्रीव संदेशात् इह प्राप्तः तव आलयम् । राक्षस इन्द्र हरि ईशः त्वाम् भ्राता कुशलम् अबवीत् ।। ५-५१-२

राक्षसेन्द्र	= O king of demons!	सुग्रीव	= by the command of	अहम्	= I
		सम्देशात्	Sugreeva		
प्राप्तः	= came	इह	= here	तव	= to your abode
				आलयम्	
हरीशः	= Sugreeva that Lord of	भ्राता	= your brother	अब्रवीत्	= enquired
	monkeys				
त्वाम्	about your welfare.				
कुशलम्					

'O king of demons! By the command of Sugreeva, I came here to your abode. Sugreeva, the Lord of monkeys, your brother, asked me to enquire about your welfare.

भ्रातुः श्रणु समादेशम् सुग्रीवस्य महात्मनः । धर्म अर्थ उपहितम् वाक्यम् इह च अमुत्र च क्षमम् ।। ५-५१-३

श्रुण	= here	वाक्यम्	= the words	समादेशम् = as an advice
महात्मनः	= of the high-souled	भ्रातुः	<pre>= your brother</pre>	क्षमम् = conducive to good
सुग्रीवस्य	Sugreeva			
इहच	= in this world	अमुत्रच	= and in the other world	धर्मार्थोपहितम् = as also endowed with
				righteousness and
				meaningfulness.

'Hear the righteous and meaningful words, as a following advice, of the high-souled Sugreeva, your brother, conducive to good in the world as well as in the other world.'

राजा दशरथो नाम रथ कुन्जर वाजिमान् । पिता इव बन्धुः लोकस्य सुर ईश्वर सम द्युतिः ।। ५-५१-४

राजा	= (there was) a king	दशरथोनाम	= named Dasaratha	रथ कुङ्गर = having chariots ele-
				वाजिमान् phants and horses
पितेव	= like a father	लोकस्य	= to the people	सुरेश्वर = and possessing a
				समद्युतिः splendour equal to
				that of Indra the Lord
				of celestials.

'There was a king named Dasaratha, having chariots, elephants and horses, like a father to the people and endowed with a splendour equal to that of Indra the lord of celestials.'

ज्येष्ठः तस्य महाबाहुः पुत्रः प्रिय करः प्रभुः । पितुः निदेशान् निष्कान्तः प्रविष्टो दण्डका वनम् ।। ५-५१-५

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया च अपि भार्यया । रामो नाम महातेजा धर्म्यम् पन्थानम् आश्रितः ।। ५-५१-६

तस्य	= his	ज्येष्ठः पुत्रः	= eldest son रामो नाम = named Raama
महाबाहुः	having mighty arms	प्रियकरः	= a bestower of affection সমু: = and our lord
निदेशात्	= by the command	पितः	= of his father अस्थितः = abiding
धर्म्यम्	= in a righteous path	निष्क्रान्तः	= went out प्रविष्टः = and entered
पन्थानम्			
दण्डकावनम्	= a forest called Dan-	भ्रात्रा	= (along with) his भार्यया = and with his wife Sita.
	daka	लक्ष्मणेन	brother Lakshmana सीतया

'His eldest son named Raama, having mighty arms, a bestower of affection and our lord, by the command of his father, abiding in a righteous path, went out on exile and entered a forest called Dandaka along with Lakshmana his brother and Sita his wife.'

तस्य भार्या वने नष्टा सीता पतिम् अनुव्रता । वैदेहस्य सुता राज्ञो जनकस्य महात्मनः ।। ५-५१-७

सीता	= Sita	तस्य भार्या	= Raama's wife	पतिम्	= devoted to her husa-
				अनुव्रता	band
सुता	and daughter	महात्मनः	= of the high-souled	राज्ञः	= king
जनकस्य	= called Janaka	वैदेहस्य	= the head of Videha	नष्टा	= got lost
			kingdom		
वने	= in the forest.		-		

'Sita, wife of Raama, devoted to her husband and daughter of the high-souled king, named Janaka, the head of Videha kingdom, got lost in the forest.'

स मार्गमाणः ताम् देवीम् राज पुत्रः सह अनुजः । ऋश्यमूकम् अनुप्राप्तः सुग्रीवेण च सम्गतः ।। ५-५१-८

सः राजपुत्रः	= Raama that prince	सहानुजः	= along with his brother मार्ग माणः = searching	
ताम् देवीम्	= that lady	अनुप्राप्तः	= reached ऋष्यमूकम् = Mount Rish	ıyamuka
समागतः	= and met	सुग्रेवण	= Sugreeva.	

'That prince, Raama together with his brother, searching that lady, reached Mount Rishyamuka and happened to meet Sugreeva.'

तस्य तेन प्रतिज्ञातम् सीतायाः परिमार्गणम् । सुग्रीवस्य अपि रामेण हरि राज्यम् निवेदितम् ।। ५-५१-९

तेन	= by that Sugreeva	सीतायाः	= looking for Sita	प्रतिज्ञातम् = was promised
		परिमार्गणम्		
तस्य	= to that Raama	रामेण अपि	= even by Raama	हरिराज्यम् = the kingdom of mon-
				keys
निवेदितम्	= was announced	सुग्रीवस्य	= to Sugreeva.	
	(promised)			

'While Sugreeva promised Raama to get Sita searched, Raama too promised to get the kingdom of monkeys to Sugreeva.'

ततः तेन मृघे हत्वा राज पुत्रेण वालिनम् । सुग्रीवः स्थापितो राज्ये हरि ऋक्षाणाम् गण ईश्वरः ।। ५-५१-१०

ततः	= thereafter	वालिनम्	=	Vali	हत्वा	=	having been killed
मृधे	= in combat	तेन राजपुत्रेण	=	by Raama	सुग्रीव	=	Sugreeva
स्थापितः	= was installed	राज्ये	=	in the kingdom	हर्यृक्षणाम्	=	of monkeys and bears
गणेश्वरः	= as a Lord of that troop.				•		

'Thereafter, killing Vali in a combat, Raama installed Sugreeva on the throne as a lord of that troop monkeys and bears.'

त्वया विज्ञातपूर्वश्च वाली वानरपुङ्गवः । रामेण निहतः संख्ये शरेणैकेन वानरः ।। ५-५१-११

वालि	= Vali	वानरपुण्गवः	he foremo	ost among	त्वया विज्ञात	=	was known to you pre-
			nonkeys		पूर्वश्च		viously
वानरः	= that Vali	निहतः	vas killed		रामेण	=	by Raama
एकेन शरेण	= with a single arrow	सम्ख्ये	n battle.				

'You may indeed know Vali, the foremost among monkeys, previously. Raama killed that Vali with a single arrow in battle.'

स सीता मार्गणे व्ययः सुग्रीवः सत्य सम्गरः । हरीन् सम्प्रेषयामास दिशः सर्वा हरि ईश्वरः ।। ५-५१-१२

सः हरीश्वरः	= that lord of monkeys	सुग्रीवः	= Sugreeva	सत्य सन्गरः	= true to his promise
व्यग्रः	= was intent on	सीतामार्गणे	= searching for Sita	सम्प्रेषयामास	= and sent
हरीन्	= his monkeys	सर्वाः	= to all	दिशः	= directions.

'Sugreeva, the lord of monkeys, true to his promise, was intent on searching for Sita and sent his monkeys to all directions.'

ताम् हरीणाम् सहस्राणि शतानि नियुतानि च । दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते अधः च उपरि च अम्बरे ।। ५-५१-१३

सहस्राणि	= thousands	शतानि	= hundreds	नियुतानि	= and lakhs
हरीणाम्	= of monkeys	मार्गन्ते	= are searching	ताम्	= for her
सर्वासु दिक्षु	= in all directions	अधश्च	= as also below	उपरि	= and above
अम्बरे च	= in the sky.		·		

'Hundreds, thousands and lakhs of monkeys are searching for her in all quarters, as also below and above in the sky.'

वैनतेय समाः केचित् केचित् तत्र अनिल उपमाः। असम्ग गतयः शीघ्रा हरि वीरा महाबलाः।। ५-५१-१४

तत्र	= in those monkeys	केचित्	= some	महाबलाः	= mighty
हरिवीराः	= virile monkeys	वैनतेय समाः	= are like Garuda the ea-	=	some
अनिलोपमाः	= are like wind	शीघाः	gle. kechit = swiftly going	अस्म्गगतयः	= with an unhindered movement.

'Among those monkeys, some mighty and virile monkeys are similar to Garuda the eagle. Some are like wind, swiftly going with an unhindered movement.'

अहम् तु हनुमान् नाम मारुतस्य औरसः सुतः । सीतायाः तु कृते तूर्णम् शत योजनम् आयतम् ।। ५-५१-१५ समुद्रम् लन्धयित्वा एव ताम् दिदृक्षुः इह आगतः ।

अहम् तु	= I am however	ओरसः सुतः	= an own son	मारुतस्य	= of wind-god
हनुमान्नाम	= and named as	आगतः	= who came	इह	= here
	Hanuma				
लङ्घयित्वैव	= even by crossing	तूर्णम्	= quickly	समुद्रम्	= the sea
शतयोजनम्	= which is a hundred yo-	सीतायाः कृते	= for the sake of Sita	दिदृक्षुः	= and wishing to see
आयतम्	janas (or eight hun-				
	dred miles) wide				
ताम्	= her.			1	

'I am, however, an own son of wind-god and named as Hanuma. I came here even by crossing quickly the ocean, which is a hundred yojanas (or eight hundred miles) wide for the sake of Sita and wishing to see her.'

भ्रमता च मया दृष्टा गृहे ते जनकात्मजा ।। ५-५१-१६ तत् भवान् दृष्ट धर्म अर्थः तपः कृत परिग्रहः । पर दारान् महाप्राज्ञ न उपरोद्धम् त्वम् अर्हिसि ।। ५-५१-१७

मया	= by me	भ्रमता	= who was strolling जनकामजा = Sita
			around
दृष्टा	= was seen	ते गृहे	= in your abode भवान् = you
दृष्टधर्मार्थः	= learnt about religious	तपः	= and performed and महाप्राज्ञ = O great intellectual!
	merit and wealth	कृतपरिग्रहः	mastered the austeri-
			ties
तत्	= that is why	त्वम् न	४ = you ought not उपरोद्धम् = besiege
		अर्हसि	
परदारान्	= the wife of another.		ı

'While strolling around in the city of Lanka, I found Sita in your abode. You know about religious merit and wealth. You performed and mastered the austerities. That is why, you ought not besiege the wife of another, O great intellectual!'

न हि धर्म विरुद्धेषु बह् अपायेषु कर्मसु । मूल घातिषु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवत् विधाः ।। ५-५१-१८

बुद्धिमन्तः	= Intellectuals	भवद्विधाः	=	like you	न सुज्जन्ते हि	=	indeed are not en-
कर्मसु	= in actions	धर्मविरुद्धेषु	=	which are antagonistic	बह्वपायेषु	=	grossed which are attended
	in actions			to righteousness	.43		with many dangers
मूलघातिषु	= and which ruin doer at						
	the roots.						

'Intellectuals like you indeed are not engrossed in acts, which are antagonistic to righteousness, which are attended with many dangers and which even ruin the doer at the roots.'

कः च लक्ष्मण मुक्तानाम् राम कोप अनुवर्तिनाम् । शराणाम् अग्रतः स्थातुम् शक्तो देव असुरेष्व् अपि ।। ५-५१-१९

कः	= who	शक्तः	=	is capable	देवासुरेष्वपि	=	even among celestials
							and demons
स्थातुम्	= to stand firmly	अग्रतः	=	in front	शराणाम्	=	of arrows
लक्ष्मणमुक्ताना	म् = discharged by	लक्ष्मण	=	discharged by Laksh-	राम	=	in the wake of the fury
		मुक्तानाम्		mana	कोपानुवर्तिनाम्		of Raama?

'Who is capable even among celestials and demons, to withstand the arrows discharged by Lakshmana, in the wake of the fury of Raama?

न च अपि त्रिषु लोकेषु राजन् विद्येत कश्चन । राघवस्य व्यलीकम् यः कृत्वा सुखम् अवाप्नुयात् ।। ५-५१-२०

राजन्	= O king!	न विद्येत	= none is known	त्रिषु लोकेषु	= in the three worlds
		कश्चन			
यः	= who	अवाप्नुयात्	= have gained	सुखम्	= happiness
कृता	= by doing	व्यळीकम्	= harm	राघवय	= to Raama.

'O king! No one is known in the three worlds, who have gained happiness, by doing harm to Raama.'

तत् त्रिकाल हितम् वाक्यम् धर्म्यम् अर्थ अनुबन्धि च । मन्यस्व नर देवाय जानकी प्रतिदीयताम् ।। ५-५१-२१

तत्	= that is why	मन्यस्व	= agree with	वाक्यम्	= my words
त्रिकालहितम	F = which are beneficial	धर्म्यम्	= legitimate	अर्थानुबन्धिच	= and resulting in afflu-
	for all the three times				ence and respectabil-
					ity
जानकी	= let Sita	प्रतिदीयताम्	= be restored	नरदेवाय	= to Raama.

'That is why, accede to my words, which are beneficial for all the three divisions of time (viz. the past, present and future), resulting in affluence and respectability as well. Let Sita be restored to Raama.'

दृष्टा हि इयम् मया देवी लब्धम् यत् इह दुर्लभम् । उत्तरम् कर्म यत् शेषम् निमित्तम् तत्र राघवः ।। ५-५१-२२

_	मा	= by me	इयम् देवी	= this princess Sita	दृष्टा हि	= has been indeed be-
						held
	यत्	= which	दुर्रुभम्	= is difficult to be	लब्धम्	= and which is achieved
				achieved		
	इह	= here	यत् कर्म	= whichever work	शेषम्	= remaining

उत्तरम्	= of future consequence	निमित्तम्	= is for	राघवः	= Raama
तत्र	= there (to decide)				

'I beheld Sita, the princess. The audience of Sita is difficult to be achieved and it is obtained here. It is for Raama there to decide his remaining task of future consequence.'

लक्षिता इयम् मया सीता तथा शोक परायणा । गृह्य याम् न अभिजानासि पन्च आस्याम् इव पन्नगीम् ।। ५-५१-२३

गृह्य	= capturing	याम्	= which Sita	पङ्गास्याम्	= akin to a five-hooded
				पन्नगीमिव	female-serpent
नाभिजानासि	= you are not able to rec-	इयम् सीता	T = this Sita	शोकपरायणा	= wholly given up to
	ognize				sorrow
लक्षिता	= was seen	मया	= by me	तथा	= in that manner.

'Capturing Sita, whom you do not recognize as a five-hooded female serpent in your abode, has been found by me in that manner, and wholly given over to sorrow.'

न इयम् जरियतुम् शक्या सासुरैः अमरैः अपि । विष संसृष्टम् अत्यर्थम् भुक्तम् अन्नम् इव ओजसा ।। ५-५१-२४

इयम्	= she	न शक्या	= is incapable	जरियतुम्	= of being devoured
ओजसा	= with one's might	अमरैरपि	= even by celestials	सासुरैः	= together with demons
अन्नमिव	= like food	अत्यर्थम्	= mixed with abundant	भुक्तम्	= is in capable of being
		विषसम्सृष्टम्	poison		consumed.

'She is incapable of being devoured with one's might even by celestials and demons, any more than food mixed with abundant poison could be digested with one's digestive power, if consumed.'

तपः सम्ताप लब्धः ते यो अयम् धर्म परिग्रहः । न स नाशयितुम् न्याय्य आत्म प्राण परिग्रहः ।। ५-५१-२५

-					
न न्याय्यः	= it is not proper	नाशयितुम्	= to lose	सः	= that
आत्म प्राण	= capacity to preserve	यः	= or which	अयम्	= is an outcome of your
परिग्रहः	your life (for excep-			धर्मपरिग्रहः	virtue
	tional longevity)				
तपः समाप	= both of which have				
लब्धः	been acquired by you				
	through the practice of				
	austerities.				

'It is not proper for you to lose your exceptional longevity and that fortune which is an outcome of your virtue, both of which have been acquired by you through the practice of austerities.'

अवध्यताम् तपोभिः याम् भवान् समनुपश्यति । आत्मनः सासुरैः देवैः हेतुः तत्र अपि अयम् महान् ।। ५-५१-२६

भवान्	= you may perceive	आत्मनः	our own immunity सासुरैः	= from demons
समनुपञ्चिस		अवध्यताम्	om death	
देवैः	= and celestials	तपोभिः	y your austerities तत्रापि	= in that matter also
अयम्	= this	महान्	reat हेतुः	= reason (exists).

You may be thinking that you are immune from death from demons and celestials, because of your austerities. But your opinion in that matter is not correct, on account of the following reason.

सुग्रीवो न हि देवो अयम् न असुरो न च मानुषः । न दानवो न गन्धर्वो न यक्षो न च पन्नगः ।। ५-५१-२७ तस्मात् प्राण परित्राणम् कथम् राजन् करिष्यसि ।

अयम्	= this Sugreeva	न हि	= is not indeed	देवः	= a god
सुग्रीवः	1 1:66		1		131 (D. 4
असुरः न	= nor Asura the chief of evil spirits	राक्षसः च	= nor a demon	दानवः न	nor a child of Danu the demons
गन्धर्वः न	= nor Gandhara; the ce-	यक्षः न	= nor Yaksha; the semi-	राजन्	= O king!
	lestial musician		divine being; pannaga		
			the serpent-demon		
कथम्	= how	करिष्यसि	= do you	प्राणपरित्राणम्	= protect your life
तस्मात्	= from him?				

'This Sugreeva is indeed neither a god, nor Asura the chief of evil spirits nor a demon nor a child of Danu the demon, nor Gandharva the celestial musician nor Yaksha the semi-divine being nor pannaga the serpent-demon. O King! How do you protect your life from him?'

न तु धर्म उपसम्हारम् अधर्म फल सम्हितम् ।। ५-५१-२८ तत् एव फलम् अन्वेति धर्मः च अधर्म नाशनः।

धर्मोपसम्हारम्	=	the fruit of righteous-	न तु	=	is not	अधर्मफलसम्हित म	close by the result of
		ness					unrighteousness
तत् फलमेव	=	that consequence of	अन्वेति	=	follows as an adherent	धर्मश्च =	righteousness
		unrighteousness alone					
अधर्म	=	destroys unrighteous-			·		
नाशनः		ness.					

'The fruit of righteousness does not exist together with the result of unrighteousness (eventhough he practices virtue). That consequence of unrighteousness alone follows him. Righteousness in abundance destroys unrighteousness.'

प्राप्तम् धर्म फलम् तावत् भवता न अत्र संशयः ।। ५-५१-२९ फलम् अस्य अपि अधर्मस्य क्षिप्रम् एव प्रपत्स्यसे ।

धर्मफलम्	= the fruit of virtue	प्राप्तम्	=	has already been ob-	भवता	=	by you
		तावत्		tained			
न सम्शयह्	= there is no doubt	अत्र	=	about it	प्रपत्स्यसे	=	you will obtain
क्षिप्रमेव	= just soon	फलमपि	=	even the fruit	अधर्मस्य	=	of unrighteousness
							also.'

'You already obtained the fruit of virtue till now. There is no doubt about it. In no time, you will obtain the fruit of unrighteousness also.'

जन स्थान वधम् बुद्धा बुद्धा वािल वधम् तथा ।। ५-५१-३० राम सुग्रीव सख्यम् च बुध्यस्व हितम् आत्मनः ।

बुद्धा	= recognizing	जनस्थान	= the killing of demons	तथा = and
		वधम्	in Janasthana-forest	
बुद्धा	= recognizing	वालिवधम्	the killing of Vali	राम सुग्रीव = and about the friend-
				संख्यम् च ship between Raama
				and Sugreeva
बुध्यस्व	= realise	आत्मनः	= your own	हितम् = interest.

'Recognizing the killing of demons in the forest of Janasthana, about the killing of Vali and about the friendship between Raama and Sugreeva, realize your own interest.'

कामम् खल्व् अहम् अपि एकः सवाजि रथ कुन्जराम् ।। ५-५१-३१ लन्काम् नाशयितुम् शक्तः तस्य एष तु विनिश्चयः।

अहम्	= I	एकोऽपि	= even alone	शक्तः खलु	= am capable indeed
नाशयितुम्	= to destroy	लङ्काम्	= Lanka	सवाजिरथ	= along with its horses
				कुङ्गराम्	chariots and elephants
कामम्	= undoubtedly	एषः तु	= However this	म	= is not
निश्चयः	= a decision	तस्य	= of Raama.		

'I am indeed, even alone, undoubtedly, destroying Lanka, along with its horses, chariots and elephants. However, this is not in accordance with the resolution of Raama.'

रामेण हि प्रतिज्ञातम् हिर ऋक्ष गण सिम्नधौ ।। ५-५१-३२ उत्सादनम् अमित्राणाम् सीता यैः तु प्रधर्षिता ।

प्रतिज्ञातम्हि	= It was indeed	रामेण = by Raama	हर्यृक्षगण = in the presence of
	promised		सम्मिधौ troops of monkeys
उत्सादनम्	= about the extermina- tion	अमित्राणाम् = of enemies	and bears = by whom

सीता = Sita प्रधर्षिता = was actually laid violent hands upon.

'For, Raama, indeed, promised in the presence of troops of monkeys and bears, about the extermination of enemies, by whom Sita was actually laid violent hands upon.'

अपकुर्वन् हि रामस्य साक्षात् अपि पुरम् दरः ।। ५-५१-३३ न सुखम् प्राप्नुयात् अन्यः किम् पुनः त्वत् विधो जनः ।

पुरम्दरः अपि	= even Indra the Lord of	साक्षात्	= in person	न प्राप्नुयात्	= cannot attain
	celestials				
सुखम्	= happiness	अपकुर्वन्	= if he does any harm	रामस्य	= to Raama
किम् पुनः	= how much more	अन्यः जनः	= to another person	त्वद्विधः	= like you?

'Even Indra the Lord of celestials, in person, cannot attain happiness if he does any harm to Raama. How much move to another person like you?'

याम् सीता इति अभिजानासि या इयम् तिष्ठति ते वशे ।। ५-५१-३४ काल रात्री इति ताम् विद्धि सर्व लन्का विनाशिनीम् ।

विद्धि	= know	या इमम्	=	her	याम्	=	whom
अभिजानासि	= you recognize	सीता इति	=	as Sita	तिष्ठति	=	and who stays
ते वशे	= in your captivity	कालरात्रीति	=	to be none else than	सर्व	=	who can destroy the
				kalaratri (the goddess	लङ्काविनाशिनी	Ą	entire Lanka.
				presiding over and re-			
				sponsible for universal			
				dissolution)			

'Know her, whom you recognize as Sita and who stays in your captivity, to be none else than Kalaratri (the goddess presiding over and responsible for dissolution), who can destroy the entire Lanka.'

तत् अलम् काल पाशेन सीता विग्रह रूपिणा ।। ५-५१-३५ स्वयम् स्कन्ध अवसक्तेन क्षमम् आत्मिन चिन्त्यताम् ।

तत् = therefore	अलम्	=	enough	कालपाशेन	= of this noose of death
सीताविग्रहरूपिण⊨ in the form of Sita's	स्वयम्	=	which has been placed	आत्मनि	= let your
personality	स्कन्धावसक्तेन		by yourself around		
			your neck		
क्षेमम् = safety	चिन्त्यतताम्	=	be thought of.		

'Therefore, have it enough of this noose of death, in the form of Sita's personality, which has been placed by yourself around your neck. Think well of your safety.'

सीतायाः तेजसा दग्धाम् राम कोप प्रपीडिताम् ।। ५-५१-३६ दह्यमनाम् इमाम् पश्य पुरीम् साट्ट प्रतोलिकाम् ।

पश्य	= See (in the immediate-	इमाम् = this	पुरीम् = city (of Lanka)
	future)		
दग्धाम्	= burnt away	तेजसा = by the effulgence	सीतायाः = of Sita
दह्यमानाम्	= and (the city too) being	सादृप्रतोळिकाम् = with its markets and	राम कोप = afflicted by the wrath
	scorched	main streets	पीडिताम् of Raama.

'See (in the immediate future), this city of Lanka, burnt away by the effulgence of Sita and the City too being scorched with its markets and main streets, afflicted by the wrath of Raama.'

स्वानि मित्राणि मन्त्रींश्च ज्ञातीन् भ्रातृन् सुतान् हितान् ।। ५-५१-३७ भोगान् दारांश्च लङ्काम् च मा विनाशमुपानय।

मा उपानय	= do not lead	विनाशम्	= to extermination	स्वानि	= your own
मित्राणि	= friends	मन्त्रीम्श्र	= counsellors	ज्ञातीन्	= kinsmen
भ्रातृन्	= brothers	सुतान्	= sons	हितान्	= well-wishers
भोगान्	= enjoyments	दाराम्श्र	= wives	लङ्काम्च	= and Lanka.

'Do not lead to extermination your own friends, counsellors, kinsmen, brothers, sons, well-wishers, enjoyments, wives and Lanka.'

सत्यम् राक्षसराजेन्द्र शृणुष्व वचनम् मम ।। ५-५१-३८ रामदासस्य दूतस्य वानरस्य विशेषतः ।

राक्षसराजेन्द्र	= O king of demons!	शृणुस्व	= listen to	मम	= my
सत्यम्	= truthful	वहनम्	= words	रामदासस्य	= (coming as it is) from
					the lips of a serpent of
					Raama
दूतस्य	= of his messenger	विशेषतः	= and particularly	वानरस्य	= of a monkey.

'O king of demons! Listen to my truthful words coming as it is from the lips of this servant of Raama, his messenger and particularly of this monkey.'

सर्वान् लोकान् सुसम्हत्य सभूतान् सचराचरान् ।। ५-५१-३९ पुनरेव तथा स्रष्टुम् शक्तो रामो महायशाः ।

महा यशाः	= the renowned Raama	शक्तः	= is capable	सुसम्हृत्य = of completely destroy-
रामः सर्वान	= all	लोकान	= the worlds	ing
सपाम्	= an	આજાન્	= the worlds	सभूतान् = together with its five elements
सचराचरान्	along with its animate and inanimate things	तथा स्रष्टुम्	= and also to create in like manner as before	पुनरेव = yet again.

'The renowned Raama is capable of totally destroying all the worlds together with its five elements, along with its animate and inanimate things and also to create yet again all the worlds in like manner as before.'

देवासुरनरेन्द्रेषु यक्षरक्षोगणेषु च ।। ५-५१-४०

विद्याधरेषु सर्वेषु गन्धर्वेषूरगेषु च । सिद्धेषु किन्नरेन्द्रेषु पतित्रेषु च सर्वतः ।। ५-५१-४१

सर्वभूतेषु सर्वत्र सर्वकालेषु नास्ति सः । योरामम् प्रतियुध्येत विष्णुतुल्यपराक्रमम् ।। ५-५१-४२

नास्ति	= there is none	सः यः =	that who	प्रतियुध्येत	= can fight against
रामम्	= Raama	विष्णुतुल्यपराक्रमः	H who is equal in	देवासुर	= among celestials
			prowess to Vishnu the	नरेन्द्रेषु	or demons or the
			lord of preservation		foremost of men
यक्षरक्षोगणेषुच	ब = or among hordes of	सर्वेषु =	or among all	विद्याधरेषु	= Vidyadharas a kind of
	Yakshas the semi-				super-natural beings
	divine beings or ogres				
गन्धर्वेषु	= or among Gandharvas	उरगेषु च =	or among Uragas the	सिद्धेषु	= or among Siddhas
	the celestial musicians		semi-divine serpents		the holy personages
					having super-natural
					powers
किन्नरेन्द्रेषु	= or among excellent	सर्वत्र =	at all places	सर्वकालेषु	= and at all times.
	Kinnaras the mythical				
	beings with a human				
	figure and the head of				
	a horse				

'The renowned Raama, who is equal in prowess to Vishnu the lord of the preservation and among celestials, demons or the foremost of men, or among hordes of Yakshas the semi-divine beings or ogres or among all Vidyadharas, a king of super-natural beings or among Gandharvas the celestials musicians or among Uragas the semi-divine serpents or among Siddhas the holy personages having super-natural powers or among excellent Kinnaras the mythical beings with human figure and head of a horse or among all types of birds or among all living beings at all places and at all times.'

सर्वलोकेश्वरस्यैवम् कृत्वा विप्रियमुत्तमम् । रामस्य राजसिम्हस्य दुर्लभम् तव जीवितम् ।। ५-५१-४३

कृत्वा	= doing	उत्तमम्	=	a great harm	एवम्	=	in this manner
रामस्य	= to Raama	विप्रियम् सर्वेलोकेश्वरस्य	T =	the lord of all the	राजसिम्हस्य	=	and the lion among
जीवितम्	= survival	दुर्लभम्	=	worlds is difficult	तव	=	kings for you.

Formatted by आकु 625 ©देशराजु हनुमन्त राव

'After doing a great harm in this manner to Raama the lord of all worlds as well as the lion among kings, your survival will be difficult.'

देवाश्च दैत्याश्च निशाचरेन्द्र । गन्धर्वविद्याधरनागयक्षाः । रामस्य लोकत्रयनायकस्य । स्थातुम् न शक्ताः समरेषु सर्वे ।। ५-५१-४४

	= O king of demons!	देवाश्च	= either celestials	दैत्याश्च	= or demons
गन्धर्व	= or Gandharvas the	सर्वे	= all of them	नशक्ताः	= are not able
विद्याधर नाग	celestial musicians				
यक्षाः	or Vidyadharas a				
	king of super natu-				
	ral beings or Nagas				
	the semi-divine ser-				
	pents or Yaksha the				
	semi-divine beings				
स्थतुम्	= to stand	समरेषु	= in combats	रामस्य	= in front of Raama
लोकत्रय	= the lord of the three			ı	
नायकस्य	worlds.				

'O king of demons! Either celestials or demons or Gandharvas the celestial musicians or Vidyadharas a king of super-natural beings or Nagas the semi-divine serpents or Yakshas the semi divine beings-all of them are not able to stand before Raama the lord of the three worlds.'

ब्रह्म स्वयमुभूश्च तुराननो वा । रुद्रित्रिणेत्रिस्त्रिपुरान्तको वा । इन्द्रो महेन्द्रः सुरनायको वा । त्रातुम् न शक्ता युधि रामवध्यम् ।। ५-५१-४५

ब्रह्मा वा	= either Brahma	स्वयम्भूः	= the self-existing	चतुराननः	= god with four faces
रुद्रा वा	= or Rudra	त्रिणेत्रः	= having three eyes	त्रिपुरान्तकः	= and destroyer of
					Tripura; the city built
					of gold; sivler and
					iron; in the sky; air
					and earth; by Maya
					for the demons and
					burnt (by Shiva)
महेन्द्रः वा	= or Mahendra	इन्द्रः	= the god of atmosphere	सुरनायकह्	= and the lord of celes-
			and sky		tials
न शक्ताः	= are not able	त्रातुम्	= to protect	रामवध्यम्	= the one to be killed by
			-		Raama
युधि	= in battle.		1	I	

'Either Brahma the self-existing god with four faces or Rudra with three eyes and the destroyer of Tripura (the city built of gold, silver and iron in the sky, air and earth, by Maya for the demons and burnt by Shiva), or Mahendra the god of atmosphere and sky as also the lord of celestials would not be able to protect the one to be killed by Raama in battle.'

स सौष्ठव उपेतम् अदीन वादिनः । कपेः निशम्य अप्रतिमो अप्रियम् वचः । दश आननः कोप विवृत्त लोचनः । समादिशत् तस्य वधम् महाकपेः ।। ५-५१-४६

निशम्य	= hearing	वचः	= the words	सौष्ठ्हवोपेतम् = endowed with ex-
	•			treme skillfulness
अप्रियम्	= which were unpleas-	अदीनवादिनः	= and spoken without	कपेः = from Hanuma
	ant		fear	
सः अप्रतिमः	= the unequalled Ra-	समादिशत्	= ordered	वधम् = the killing
द्शाननः	vana			
तस्य	= of that Hanuma.			
महाकपेः				

Hearing those unpleasant words endowed with extreme skillfulness and which were spoken without fear from Hanuma, that unequalled Ravana ordered for the killing of that Hanuma.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकपङ्कराः सर्गः ।।

Thus completes 51st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

52 Sarga 52 - द्विपञ्चादाः सर्ग

Ravana Orders Hanuma To Be Killed

Introduction -

Hearing the harsh words of Hanuma, Ravana orders him to be killed. Vibhishana, however, advises Ravana to desist from the dastardly act, pointing out that the killing of an envoy is forbiddenaccording to religious scriptures.

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा वानरस्य महात्मनः । आज्ञापयत् वधम् तस्य रावणः क्रोध मूर्चितः ।। ५-५२-१

श्रुत्वा	= hearing	तत् वचनम्	= those words	तस्य	= of that Hanuma
				वानरस्य	
महात्मनः	= the high-souled one	रावणः	= Ravana	क्रोधमूर्छितः	= excited with anger
आज्ञापयत्	= ordered	वधम्	= for the killing	तस्य	= of Hanuma.

Hearing those words of the high souled Hanuma, Ravana duly excited with anger, ordered for the killing of Hanuma.

वधे तस्य समाज्ञप्ते रावणेन दुरात्मना । निवेदितवतो दौत्यम् न अनुमेने विभीषणः ।। ५-५२-२

समाज्ञप्ते	= while it was ordered	दुरात्मना	= by the evil-natured Ra	तस्य वधे = for killing of H	Ianuma
		रावणेन	vana		
विभीषणः	= Vibhishana	नानुमेने	= did not agree	दौत्यम् = to the kill	ing of
				निवेदितवतः Hanuma wh	no was
				entrusted w	ith the
				function of a	messen-
				ger.	

While it was ordered by the evil-natured Ravana for the killing of Hanuma, Vibhishana did not agree to the killing of Hanuma, who was entrusted with the functions of a messenger.

तम् रक्षो अधिपतिम् कुद्धम् तच् च कार्यम् उपस्थितम् । विदित्वा चिन्तयामास कार्यम् कार्य विधौ स्थितः ।। ५-५२-३

विदित्वा	= looking to	तत्		=	that	कार्यम् च	=	affair (of killing an en-
उपस्थितम् कुद्धम्	that has arisen getting enraged	तम् कार्य स्थितः	विधौ		and that Vibhishana who was firm in accompanying any object	रक्षोधिपतिम् चिन्तयामास		voy) Ravana reflected upon

Seeing Ravana getting enraged and looking to that affair (of killing of an envoy) that has arisen, Vibhishana who was firm in accompanying any object, reflected upon an appropriate action to be done.

निश्चित अर्थः ततः साम्ना आपूज्य शत्रुजित् अग्रजम् । उवाच हितम् अत्यर्थम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।। ५-५२-४

ततः	= then	निश्चितार्थः	deciding about a right वाक्यविशारदः = Vibhisha	ana who was
			action skilled i	n communica-
			tion	
शत्रुजित्	= and a conqueror of en-	उवाच	spoke अत्यर्थम् = very me	aningful
	emies			
हितम्	= and useful	वाक्यम्	words पूज्यम् = to his	s venerable
			अग्रजम् brother	
साम्ना	= softly.		•	

Then, deciding about a right action, Vibhishna, who was silled in communication and a conqueror of enemies, spoke softly the following very meaningful and useful words to Ravana, his venerable borther.

क्षमस्व रोषम् त्यज राक्षसेन्द्र । प्रसीद् मद्वाक्यमिदम् शृणुष्व । वधम् न कुर्वन्ति परावरज्ञा । दूतस्य सन्तो वसुधाधिपेन्द्राः ।। ५-५२-५

राक्षसेन्द्र	= O king of demons!	क्षमस्व	= forgive
रोषम्	= anger	प्रसीद	= be gracious
इदम्	= these	मद्वाक्यम्	= words of mine सन्तः = virtuous
वसुधाधिपेन्द्राः	= kings of excellence	परावरज्ञाः	= knowing the disant न कुर्वन्ति = do not cause
			and the near
वधम्	= killing	दूतस्य	= of an envoy.

'O king of demons! Forgive and give up your anger. Be gracious and hear my words. Virtuous kings of excellence, knowing the distant and the near, do not cause killing of an envoy.'

राजन् धर्म विरुद्धम् च लोक वृत्तेः च गर्हितम् । तव च असदृशम् वीर कपेः अस्य प्रमापणम् ।। ५-५२-६

वीर	= O hero!	प्रमापणम्	= murder	अस्य कपेः = of this monkey
राजधर्म	= is antagonistic to a	गर्हितम्	= and is condemnable	लोक वृत्तेश्व = according to universal
विरुद्धम्	royal virtue			custom
असदृशम्	= It is improper	तवच	= for you too.	

'O hero! Killing of this monkey is against a royal virtue and any universal custom condemns it. Hence, it is improper for you also to do it.'

धर्मइश्च कृतइश्च राजधर्मविशारदः । परावरज्ञो भूतानाम् त्वमेव परमार्थवित् ।। ५-५२-७

त्वमेव	=	you are indeed	धर्मज्ञस्च	=	the knower of what is	कृतज्ञश्च	=	and a person of grati-
					right			tude
राजधर्म	=	you are experienced in	परावरज्ञः	=	you know both the dis-	भूतानाम्	=	in beings
विशारदः		royal virtues			tant and the near			
परमार्थवित्	=	you know the highest			·			
		truth.						

'You are indeed the knower of what is right. You are a person of gratitude. You are well-versed in royal virtues. You know both the distant and the near in beings. You know the highest truth.'

गृह्यन्ते यदि रोषेण त्वादृशोऽपि विपश्चितः । ततः शास्त्रविपश्चित्त्वम् श्रम एव हि केवलम् ।। ५-५२-८

विपश्चितोऽपि	= if even learned per-	त्वादृशः	= like you	गृह्यन्ते = are seized
यदि	sons			
रोषम्	= by anger	ततः	= then	शास्त्रविपश्चित्त्वम्= the knowledge of
				scriptures
केवलम् श्रम	= is indeed just a labour			-
एव हि	in vain.			

'If even learned persons like you are seized by anger, then the knowledge of scriptures is indeed just a labour in vain.'

तस्मात्प्रसीद शत्रुघ्न राक्षसेन्द्र दुरासद् । ततः शास्त्रविपश्चित्त्वम् श्रम एव हि केवल्म् ।। ५-५२-९

राक्षसेन्द्र	= O king of demons!	शत्रुघ्न	= O annihilator of ene-	दूरासद	= O king dangerous to
			mies!		be approached!
तस्मात्	= therefore	प्रसीद	= be greaceful	विनिश्चित्य	= determining
युक्तायुक्तम्	= about right and wrong	दूतदङ्खः	= (let) the punishment to	विधीयताम्	= be ordered.
			the envoy		

'O king of demons! O annihilator of enemies, dangerous to be approached! Therefore, be graceful. After ascertaining about right and wrong, let appropriate punishment be ordered to the envoy.'

विभीषणवचः श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः । रोषेण महताविष्टो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ।। ५-५२-१०

	1 .	<del></del>		.1 1 (77:11:			
श्रुत्वा	= hearing	विभीषण	=	the words of Vibhis-	रावणः	=	Ravana
		वचः		hana			
राक्षसंश्वरः	= the lord of demons	आविष्टः	=	was enveloped by a	अब्रवीत्	=	and spoke
		महता रोषेण		great anger			
वाक्यम्	= (the following) words	उत्तरन्	=	in reply.			

Hearing the words of Vibhishana, Ravana the lord of demons was greatly enraged and replied in the following words:

न पापानाम् वधे पापम् विद्यते शत्रुसूद्न । तस्मादेनम् वधिष्यामि वानरम् पापचारिणम् ।। ५-५२-११

शत्रु सूदन	= O annihilator of ene-	न विद्यते	= there is no sin	वधे	= in killing
	mies!	पापम्			
पापानाम्	= of sinners	तस्मात्	= therefore	वधिष्यामि	= I shall kill
एनम्	= this	वानरम्	= monkey	पापचारिणम्	= who performed sins.

'O Vibhishana, the annihilator of enemies! There is no sin, even if the sinners are killed. So, I shall kill this monkey, who performed sins.'

अधर्ममूलम् बहुदोषयुक्त । मनार्यजुष्टम् वचनम् निशम्य । उवाच वाक्यम् परमार्थतत्त्वम् । विभीषणो बुद्धिमताम् वरिष्ठः ।। ५-५२-१२

निशम्य	= hearing	वचनम् = those words	अधर्म = rooted in unrighteous-
			मूलम् ness
बहुरोषयुक्तम्	= accompanied by a	अनार्य = and practised by the	विभीषणः = Vibhishana
	great enragement	जुष्टम् dishonourable	
वरिष्ठः	= the best	बुद्धिमताम् = among those who	उवाच = spoke
		were endowed iwht	
		understanding	
वाक्यम्	= (the following) words	परमार्थतत्त्वम् = comprising of the	
		highest truth.	

Hearing those words, rooted in unrighteousness, enveloped in a great anger and accepted by the dishonourable, Vibhishana the best among those who weer endowed with understanding, spoke the following words, comprising of the highest truth.

> प्रसीद लङ्केश्वर राक्षसेन्द्र । धर्मार्थयुक्तम् वचनम् शृणुष्व । दूतानवध्यान् समयेषु राजन् । सर्वेषु सर्वत्र वदन्ति सन्तः ।। ५-५२-१३

राक्षसेन्द्र	= O king of demons!	लङ्केश्वर	= O Lord of Lanka!	प्रसीद	= be gracious enough!
श्रुणुष्व	= hear	वचनम्	= my words	धर्मार्थयुक्तम्	= endowed with righ-
					teousness and signifi-
					cance
राजन्	= O king	सन्तह्	= sages	वदन्ति	= say
दूतान्	= that envoys	अवध्यान्	= are not to be killed	सर्वेषु	= at all times
				समयेषु	
सर्वत्र	= and at all places.			,	

'O king of demons! O lord of Lanka! Be gracious enough. Hear my words endowed with righteousness and significance. O king! Sages say that messengers should not be killed at all places and at all times.'

असंशयम् शत्रुः अयम् प्रवृद्धः । कृतम् हि अनेन अप्रियम् अप्रमेयम् । न दूत वध्याम् प्रवद्नित सन्तो । दूतस्य दृष्टा बहवो हि दृण्डाः ।। ५-५२-१४

असम्शयम्	= there is no doubt	अयम् रात्रुः	= this enemy	प्रवृद्धः	= is arrogant
अप्रमेयम्	= an unlimited	अप्रियम्	= displeasure	कृतम् हि	= has indeed been done
अनेन	= by him	सन्तः	= sages	न प्रवदन्ति	= do not speak
दूत वध्याम्	= about the killing of an	बहवः	= many	दङ्डाः	= punishments
	envoy				
दृष्टाः हि	= are indeed indentified	दूतस्य	= for an envoy.		

'There is no doubt that this enemy is arrogant. He has created an unlimited displeasure to us. But, sages do not talk about the killing of an envoy There are indeed severeal punishments, intended for an envoy.'

वैरूप्याम् अन्गेषु कश अभिघातो । मौण्ड्यम् तथा लक्ष्मण सम्निपातः । एतान् हि दूते प्रवदन्ति दण्डान् । वधः तु दूतस्य न नः श्रुतो अपि ।। ५-५२-१५

वैरूप्यम्	= deforming	अङ्गेषु	= the limbs	कशाभिघातः	= striking with a whip
मौङ्ड्यम्	= shaving the head	तथा	= ad	लक्षण	= impressing marks on
			1	सन्निपातः	the body
प्रवदन्ति	= (they) say	एतान्	= these	दङ्डान्	= to be the punishments
दूते	= for the envoys	नास्ति	= It is not	श्रुतः	= heard
नः	= by us	वधस्तु	= about the killing	दूतस्य	= of a messenger.

'Some of the punishments to an envoy are-deforming the limbs, striking with a whip, shaving the head and impressing marks on the body. Indeed, we have not heard at any time of killing a messenger.'

कथम् च धर्म अर्थ विनीत बुद्धिः । पर अवर प्रत्यय निश्चित अर्थः । भवत् विधः कोप वरो हि तिष्ठेत् ।

कोपम् नियच्छन्ति हि सत्त्ववन्तः ।। ५-५२-१६

कथम्	= how	बवद्विधः	=	can a person like you	धर्मार्थ	=	holding an intellect
					विनीत बुद्धिः		trained in religious
							merit and purpose
परावर	= and who has a right	तिष्ठेत्	=	abide	कोपवशे	=	in subjection of anger
प्रत्ययनिश्चिता	र्थः judgement over cause						
	and effect						
सत्त्वन्तः	= wise persons	नियच्छन्तिहि	=	indeed contain	कोपम्	=	their anger.

'How can a person like you, holding an intellect trained in religious merit and purpose and a right judgement on cause and effect, subject to anger? Wise people indeed contain their anger.'

न धर्म वादे न च लोक वृत्ते । न शास्त्र बुद्धि ग्रहणेषु वा अपि । विद्येत कश्चित् तव वीर तुल्यः । त्वम् हि उत्तमः सर्व सुर असुराणाम् ।। ५-५२-१७

वीर = O hero! न विद्येत तुल्यः there is none = equal धर्म वादे तव = to you who can discuss about न = none the law or duty लोक वृत्ते about universal cusand none शास्त्र the capturing ग्रहणेषु tom essence of scriptures उत्तमः हि सर्व त्वम् = are indeed excellent = you = among all the celes-सुरासुराणाम् tials and demons (in these matters).

'O hero! There is no one equal to you, who can discuss about the law or duty, none about universal custom and none in capturing the essence of scriptures. You are indeed excellent among all the celestials and demons in these matter.'

शूरेण वीरेण निशाचरेन्द्र । सुरासुराणामपि दुर्जयेन । त्वया प्रगल्भाः सुरदैत्यसम्घा । जिताश्च युद्धेष्वसकुन्नरेन्द्राः ।। ५-५२-१८

निश	शाचरेन्द्र =	O king of demons!	शूरेण	=	you are valiant	वीरेण	=	you are heroic
त्वर	या =	by you	दुर्जयेन	=	who cannot be con-	सुरासुराणामपि	=	even by celestials and
					quered			demons
प्रग	ल्भाः =	proud	सुरदैत्य	=	multitude of celestials	नरेन्द्राः	=	together with their
			सम्घाः		and demons			kings
जि	तेश्च =	were conquered	युद्धेषु	=	in battles	असकृत्	=	several times.

'O king of demons! You are valiant. You are heroic. Even celestials and demons cannot conquer you. You conquered a multitude of proud celestials and demons together with their kings in battles several times'

न च अपि अस्य कपेः घाते कंचित् पश्यामि अहम् गुणम् । तेष्व् अयम् पात्यताम् दण्डो यैः अयम् प्रेषितः कपिः ।। ५-५२-१९

अहम्	= I	न पश्यामि	= do not see	कम्चित्	= any merit
				गुणम्	
घाते	= in killing	अस्य	= this	कपेः	= monkey
अयम्	= let this punishment	पात्यताम्	= be employed	तेषु	= on those
दङ्खः					
यैः	= by whom	अयम् कपिः	= this monkey	प्रेषितः	= was sent.

'I do not see any merit in killing this monkey. Let this carnal punishment be employed on those by whom this monkey was sent.'

साधुः वा यदि वा असाधुः परैः एष समर्पितः । ब्रुवन् पर अर्थम् परवान् न दूतो वधम् अर्हति ।। ५-५२-२०

एषः	= He	समर्पित:	= is a person sent	परैः	= by our enemies
साधुर्वा	= or bad	न अर्हति	= It is not worthy	वधम्	<pre>= of killing</pre>
दूतः	= him who is a messen-	परवान्	= who is dependent on	ब्रुवन्	= and who talks
	ger		others		
परार्थम्	= for the cause of others.		'		

'He is a person, sent by our enemies, whether he is good or bad. It is not worthy of killing him, who is an envoy, who is dependent on others and who talks for the cause of others.'

अपि च अस्मिन् हते राजन् न अन्यम् पश्यामि खे चरम् । इह यः पुनः आगच्छेत् परम् पारम् महाउद्धिः ।। ५-५२-२१

राजा	= O king!	अपिच = moreover	अस्मिन् = (If) he
हते	= is killed	न पश्यामि = I do not find	अन्यम् = any other person
यः खेचरम्	= who can travel	आगच्छेत् = and come	इह = here
	through sky		
पुनः	= again	परम् पारम् = to this shore	महोद्धे = of the great ocen.

'O king! Moreover, If he is killed, I do not find any other person, who can travel through the sky and come here again to this shore of the great ocean.'

तस्मान् न अस्य वधे यत्नः कार्यः पर पुरम् जय । भवान् स इन्द्रेषु देवेषु यत्नम् आस्थातुम् अर्हति ।। ५-५२-२२

Formatted by आकु 634 ©देशराजु हनुमन्त राव

पर पुरम्जय	= O conqueror of ene-	तस्मात्	= therefore	न कार्यः यतः	= do not make effort
	mies!				
वधे	= to kill	अस्य	= him	भवान्	= you
अर्हसि	= ought	आस्थातुम्	= to strengthen	यत्नम्	= your effort
देवेषु	= on celestials	सेन्द्रेषु	= including Indra.		

'O conqueror of enemies! Therefore, do not make efforts to kill him. On the other hand, you ought to strengthen such effort on celestials including indra.'

अस्मिन् विनष्टे न हि दूतम् अन्यम् । पश्यामि यः तौ नर राज पुत्रौ । युद्धाय युद्ध प्रिय दुर्विनीताव् । उद्योजयेत् दीर्घ पथ अवरुद्धौ ।। ५-५२-२३

युद्धप्रिय	= O Ravana fond of war!	अस्मिन्	= If he is dead	न पश्यामि हि	= I do not indeed find
		विनष्टे			
अन्यम्	= another	वीरम्	= her	यः	= who
उद्योजयेत्	= can incite	तौ नर	= those princes	दुर्विनीता	= who are arrogant
		राजपुत्रौ			
दीर्घ	= and who are hindered	युद्धा य	= for war.		
पथावरुद्धौ	by a long distance				

'O Ravana, who is fond of war! If he is dead, I do not find any other hero, who can incite those two arrogant princes, who are hindered by a long distance, for war.'

पराक्रम उत्साह मनस्विनाम् च । सुर असुराणाम् अपि दुर्जयेन । त्वया मनो नन्दन नैर्ऋतानाम् । युद्ध आयितः नाशियतुम् न युक्ता ।। ५-५२-२४

मनोनन्दन	= O Ravana who can	नैर्ऋतानाम्	=	of demons!	त्वया	=	by you
	gladden the hearts						
दुर्जयेन	= who are difficult to be	सुरासुराणामपि	=	by even celestials and	पराक्रमत्	=	having prowess en-
	conquered			demons	साह		ergy and courage
					मनस्विनाम्		
न युक्ता	= it is not proper	नाशयितुम्	=	to eliminate	युद्धायतिः	=	an arrival of war.

'O Ravana who can gladden the hearts of demons! It is not proper for you, who are difficult to be conquered by even celestials and demons having sufficient prowess energy and courage, to crush the arrival of a war.'

हिताः च शूराः च समाहिताः च | कुलेषु जाताः च महागुणेषु | मनस्विनः शस्त्रभृताम् वरिष्ठाः |

कोटि अग्र शस्ते सुभृताः च योधाः ।। ५-५२-२५

कोट्यग्रतः	= (There are) more than	योधाः	= of warriors	सुभृताश्च	= well-maintained
ते हिताश्च	a crore and who desire your welfare	शूराश्च	= valiant ones	समाहिताश्च	= Having
महागुणेषु	= who have colossal merits	जाताः	= who were born	कुलेषु	= in a good tribe
मनस्विनः	= who are n high spirits	वरिष्ठाः	= excellent ones	शस्त्र भृताम्	= among wielders of weapons.

'There are more than a crore of valiant warriors in your charge, well-maintained, who desire your welfare, quite devoted, having colossal merits, born in a good tribe, holding high spirits and excellent wielders of weapons.'

तत् एक देशेन बलस्य तावत् । केचित् तव आदेश कृतो अपयान्तु । तौ राज पुत्रौ विनिगृह्य मूढौ । परेषु ते भावयितुम् प्रभावम् ।। ५-५२-२६

तत्	= therefore	केचित्	= some	तव आदेश	= who follow your com-
				कृतः	mand
अभियान्तु	= go	एकदेशेन	= with a portion	बलस्य	= of your army
विनिगृह्य	= subjugating	तौ	= those	मृढ्यौ	= two stupid princes
				राजपुत्रौ	
भावयितुम्	= and to protect	ते	= your	प्रभावम्	= power
परेषु	= on the enemies.			'	

'Therefore, let some who follow your command, by talking a portion of your army, subjugate those two stupid princes, in order to make your power known to your adversaries.'

निशाचराणामधिपोऽनुजस्य । विभीषणस्योत्तमवाक्यमिष्टम् । जग्राह बुद्या सुरलोकशत्रु । र्महाबलो राक्षसराजमुख्यः ।। ५-५२-२७

महाबलः	= the mighty	राक्षसराज	= and eminent king of अधिपः = the lord	
		मुख्यः	demons	
निशाचराणाम्	= of ogres	सुरलोकशत्रुः	= and the adversary of जम्राह = understood	
			the world of celestials	
इष्टम्	= the cherished	उत्तम्	= and excellent message अम्यस्य = of Vibhishana	his
		वाक्यम्	विभीषणस्य brother	
बुद्धा	= with his presence of		'	
	mind.			

Ravana, the mighty and the eminent king of demons as also the lord of ogres and the adversary of the world of celestials, understood the cherished and excellent message of Vibhishana his brother with his due presence of mind.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ।।

Thus completes 52nd chapter in the Sundar kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

53 Sarga 53 - त्रिपश्चशः सर्ग

Later Ravana Orders To Set Fire To His Tail

Introduction -

As ordered by Ravana, the demons wrap up old rags around Hanuma's tail, pour oil to it and burn it with fire. The demons tie Hanuma with ropes and conduct ihm to walk down the entire city, proclaining to the citizens of Lanka saying that Hanuma is a spy. The female-demons inform Sita about the burning of Hanuma's tail and making him move around the city by demons. Then, Sita starts praying the fire-god to do good to Hanuma. In response to her prayers, fire-god makes Hanuma feel cool with his burnign tail. Then, Hanuma approaches the city-gate of Lanka, takes an iron-rod from the arched door of the gate and kills all the security-guards there.

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा दशग्रीवो महाबलः । देश काल हितम् वाक्यम् भ्रातुः उत्तमम् अबवीत् ।। ५-५३-१

श्रुत्वा	= hearing	तत् वचनम्	= those words	देश काल = suitable for place and
				हितम् time
तस्य	= spoken by that high-	भ्रातुः	= his brother	द्शमीवः = Ravana
महामनः	souled Vibhishana			
अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम्	= the (following) words	उत्तरम् = in reply.

Hearing those words, which were aprropriate for that place and time, spoken by that hih-souled Vibhishana, his brother, Ravana spoke the following words in reply:

सम्यग् उक्तम् हि भवता दूत वध्या विगर्हिता । अवश्यम् तु वधात् अन्यः क्रियताम् अस्य निग्रहः ।। ५-५३-२

उक्तम्हि	= It has been indeed told	सम्यक्	= well	भवता	= by you
दूतवध्या	killing of an envoy	विग्रहिता	= is forbidden	अन्यः	= another
निग्रहः	= punishment	वधात्	other than killing	अवश्यम्	= needs be certainly
				क्रियताम्	meted out
अस्य	= to him.			1	

'You have spoken well indeed that killing of an envoy is forbidden. Another punishment other than killing needs be certainly meted out to him.'

कपीनाम् किल लान्गूलम् इष्टम् भवति भूषणम् । तत् अस्य दीप्यताम् शीघ्रम् तेन दग्धेन गच्छतु ।। ५-५३-३

किल	= It is so said that	कपीनाम्	= to monkeys	भवति	= it is possible
लाङ्गूलम्	= that a tail	इष्टम्	= is a beloved	भूषणम्	= ornament
तत्	= let that tail	अस्य	= of Hanuma	दीप्यताम्	= be burnt
लाङ्गूलम्					
शीघ्रम्	= immediately	गच्छतु	= let him go	दग्धेन तेन	= with a burnt tail.

'It is said that a tail is possibly a beloved ornament for the monkeys. Let his tail be burn immediately. Let him go with a burnt tail.'

ततः पश्यन्तु इमम् दीनम् अन्ग वैरूप्य कर्शितम् । समित्रा ज्ञातयः सर्वे बान्धवाः ससुहृज् जनाः ।। ५-५३-४

ततः	= then	सर्वे = (Let) all	बान्धवाः = his relatives
समित्रज्ञाताः	= together with his	ससुहृज्जनाः = along with his amica-	पश्यन्तु = see
	friends and kinsmen	ble persons	
इमम्	= him	अङ्गवैरूप्यकर्शितचो injured iwth his de-	दीनम् = miserable.
		formed limbs	

'Let all his relatives together with his friends, kinsmen and amicable persons then see him miserably injured with his deformed limbs.'

आज्ञापयत् राक्षस इन्द्रः पुरम् सर्वम् सचत्वरम् । लान्गूलेन प्रदीप्तेन रक्षोभिः परिणीयताम् ।। ५-५३-५

राक्षसेन्द्रः	= Ravana	आज्ञापयत्	= ordered	परिणीयताम्	= that let him be carried
ਸ਼ਫ਼ੀਸ਼ੇਜ ਲਾਯਾਮੂਲੇਜ	= with his burning tail	रक्षोभिः	= by the demons	सर्वम्	around = in the entire
पुरम्	= city	सचत्वरम्	= with its cross-roads.		

Ravana ordered that let the monkey be carried around with his burning tail by the demons in the entire city around its cross-roads.'

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा राक्षसाः कोप कर्कशाः । वेष्टन्ते तस्य लान्गूलम् जीर्णैः कार्पासिकैः पटैः ।। ५-५३-६

श्रुत्वा	= hearing	तत् वचनम्	= those words		तस्य	= of Ravana
राक्षसाः	= the demons	कोपकर्कशाः	= hard-tempered	with	जीर्णैः	= with old ragged gar-
			their wrath		कार्पासकैः	ments.
					पटैः	

Hearing those words of Ravana, the demons, hard-tempered with their wrath, wrapped, up old ragged clothes around Hanuma's tail.

सम्वेष्ट्यमाने लान्गूले व्यवर्धत महाकिपः । शुष्कम् इन्धनम् आसाद्य वनेष्व् इव हुत अशनः ।। ५-५३-७

लाङ्गूले	= while his tail was	महाकपिः	= Hanuma	व्यवर्धत	= increased his body
सम्बेष्ट्यमाने	wrapped around with				
	cottong tatters				
हुताशनः इव	= like a fire	आसाद्य	= after catching	शुष्कम्	= dry wood
				इन्धनम्	
वनेषु	= in forests.			'	

While his tail was being wrapped around with cotton tatters, Hanuma proliferating, soon after catching dry wood in forests.

तैलेन परिषिच्य अथ ते अग्निम् तत्र अवपातयन् । लान्गूलेन प्रदीप्तेन राक्षसान् तान् अपातयत् ।। ५-५३-८ रोष अमर्ष परीत आत्मा बाल सूर्य सम आननः।

अथ	= then	परिषिच्य = sprinkli	ng तैलेन	= oil
ते	= they	अभ्यपातयन् = set out	अग्निम्	= fire
तत्र	= on that tail	बालसूर्यसमाननः= Hanum	a with his face रोषामर्षप	रीतात्म⊨ and with his mind
		resemb	ing a rising	filled with rage and
		sun		impatience
प्रदीप्तेन	= and with his burning	अपातयत् = threw d	own तान्	= those demons.
लाण्गूलेन	tail		राक्षसान्	

The demons sprinkled oil and set out fire on that tail. Then, Hanuma, with his face resembling a rising sun with his mind filled with anger and impatience and with his burning tail, threw those demons down.

लाङ्गूलम् सम्प्रदीप्तम् तु द्रष्टुम् तस्य हनूमतः ।। ५-५३-९ सहस्त्रीबालवृद्धाश्च जग्मः प्रीता निशाचराः ।

द्रष्टुम्	= to see	सम्प्रदीत्प्तम्	= the burning	लाङ्गूलम् =	tail
तस्य हनूमतः	= of that Hanuma	निशाचराः	= the demons	सहस्त्री बाल =	together with their
				वृद्धाश्च	women children and
					elders
जग्मुः	= went	प्रीताः	= delighted.		

To see the burning tail of that Hanuma, the delighted demons together with their women, children and elders went there.

स भूयः सम्गतैः कूरै राकसैः हरि सत्तमः ।। ५-५३-१० निबद्धः कृतवान् वीरः तत् काल सदृशीम् मतिम् ।

निबद्धः	= tied down	सम्गतैः	= coming together	सः वीरः =	that heroic Hanuma
				हरिसत्तमः	the foremost among
					the monkeys
कृतवान्	= made up	मतिम्	= his mind	तत्काल =	appropriate for that
				सदशीम्	occasion (as follows):

Tied down again by the cruel demons, coming together, the heroic Hanuma the foremost among monkeys made up his mind appropriate for that occasion (as follows):

कामम् खलु न मे शक्ता निबधस्य अपि राक्षसाः ।। ५-५३-११ चित्त्वा पाशान् समुत्पत्य हन्याम् अहम् इमान् पुनः।

निबद्धस्यापि	= though I have been	राक्षसाः = those	demons न शक्ता	: =	cannot do anything
	tied down		कामम् खलु		they wish
मे	= against me	छित्वा = break	ing पाशान्	=	the nooses
पुनः	= again	अहम् = I	समुत्पत्य	=	by jumping up
हन्याम्	= can kill	इमान् = them.			

'Though I have been tied down, those demons cannot do whatever they wish to do against me. Breaking the ties, I can fly up and kill them.'

यदिभर्तुर्हतार्थाय चरन्तम् भर्तृशासनात् ।। ५-५३-१२ बधन्त्येते दुरात्मनो न तु मे निष्कृतिः कृता।

एते दुरात्मनः	= If these evil minded	बध्नन्ति	= fasten	चरन्तम्	= me acting
यदि	demons				
हितार्थाय	= for the benefit	भर्तुः	= of Raama my lord	भर्तुः	= of Raama my lord
भर्तृशासनात्	= because of the com-	न निष्कृतिः	= no rebuff	कृता	= has been done
	mand of their lord				
मे	= to me.			•	

'If these evil-minded demons fasten me who is acting for the good of Raama my lord, because of the command by their lord, no rebuff has been done to me.'

सर्वेषाम् एव पर्याप्तो राक्षसानाम् अहम् युधि ।। ५-५३-१३ किम् तु रामस्य प्रीति अर्थम् विषहिष्ये अहम् ईदृशम् । लन्का चरियतव्या मे पुनः एव भवेत् इति ।। ५-५३-१४

अहमि	= I	पर्याप्तः	= am adequate	सर्वेषामेव	= even for all the
				राक्षसानाम्	demons
युधि	= in battle	किम्तु	= but	प्रीत्यर्थम्	= for the delight
रामस्य	= of Raama	ईदृशम्	= such	लङ्का	= Lanka
पुनरेव	= again	भवेत्	= becomes	चारयितव्या	= fit to be espionaged
इति	= for this reason	विषहिष्ये	= I am putting up with it		

'I am adequate enough to kill all these demons in battle. But, for the delight of Raama, such city of Lanka is fit to be espionaged again. For this reason, I am putting up with it.'

रात्रौ न हि सुदृष्टा मे दुर्ग कर्म विधानतः । अवश्यम् एव द्रष्टव्या मया लन्का निशा क्षये ।। ५-५३-१५

लङ्का	= Lanka	न हि सुदृष्टा	was not indeed ob- रात्रौ = during nig	ht-time
			served well	
दुर्गकर्मविधान	तः = as to the particulars	मेव	surely	een
	of specifications of the			
	fort			
मया	= by me	निशाक्षये	in the day-time.	

'Lanka was not indeed observed well as to the particulars of specifications of the fort, when it was seen by me during the night. Surely, it is to be seen by me during the day-time.'

कामम् बन्धैः च मे भूयः पुच्छस्य उद्दीपनेन च । पीडाम् कुर्वन्तु रक्षांसि न मे अस्ति मनसः श्रमः ।। ५-५३-१६

मे	= to me	बद्धस्य	= who has been tied भूयः = a	again
		_	down	
रक्षाम्सि	= let the demons	कुर्वन्तु	= torment me कामम् = a	as they wish
		पीडाम्		
उद्दीपनेनच	= by burning also	पुच्छस्य	= my tail	to my mind
नास्ति	= there will be no	श्रमः	= travail.	

'Let the demons tie me down of again and torment me as they wish, by burning my tail. There will be no travail to my mind.'

ततः ते सम्वृत आकारम् सत्त्ववन्तम् महाकिपम् । परिगृह्य ययुः हृष्टा राक्षसाः किप कुन्जरम् ।। ५-५३-१७

 ततः	= then	चे ह्या.		thac		daliahtad	2121				
ततः	= then	तं हृष्टाः	=	thos	е	delighted	ययुः	=	went		
		राक्षसाः		dem	ons						
परिगृह्य	= taking	महाकपिम्	=	Han	uma		सवृताकारम्	=	who	concealed	all
									types	of feelings	
सत्त्ववन्तम्	= who was strong	कपिकुङ्गरम्	=	and	the	foremost					
			among monkeys.								

Then, those delighted demons went, seizing Hanuma, who concealed all types of his feelings, who was strong and foremost among monkeys.

शन्ख भेरी निनादैः तैः घोषयन्तः स्व कर्मभिः । राक्षसाः क्रूर कर्माणः चारयन्ति स्म ताम् पुरीम् ।। ५-५३-१८

शण्खभेरी	= sounding couches and	घोषयन्तः	= proclaiming	स्वकर्मभिः	= the acts of Hanuma
निनादैश्च	kettle-drums				
राक्षसाः	= the demons	क्रूरकर्माणः	= performing terribl	चारयन्तिस्म	= dragged him
			deeds		
ताम् पुरिम्	= throughout that city.			•	

Sounding couches and kettle-drums and proclaining the acts of Hanuma like his damaging of the pleasure-garden, the demons performing terrible deeds, dragged Hanuma through out that city.

अन्वीयमानो रक्षोभिर्ययौ सुखमरिद्मः । हनुमान् चारयामास राक्षसानाम् महापुरीम् ।। ५-५३-१९

अन्वीयमानः	= accompanied	रक्षोभिः	= by demons	हनुमान्	= Hanuma
अरिम्दमः	= the annihilator of ene-	ययौ	= went	सुखम्	= happily
	mies				
चारयामास	= and roamed about	महापुरीम्	= in the great city	राक्षसानाम्	= of the demons.

Accompanied by demons, Hanuma the annihilator of enemies, went happily and roamed about in that great city of demons.

अथ अपश्यत् विमानानि विचित्राणि महाकिपः । सम्वृतान् भूमि भागान् च सुविभक्तान् च चत्वरान् ।। ५-५३-२०

अथ	= then	महाकपिः	= Hanuma	अपश्यत्	= saw
विचित्राणि	= wonderful	विमानानि	= houses	सम्वृतान्	= wrapped up
भूमि	= plots of land	सुविभक्तान्	= well-parted	चत्वरान्	= cross-ways.
भागाम्श्र					

Then, Hanuma saw some wonderful house some wrapped up plots of land and well parted cross ways.

वीथीश्च गृहसम्बाधाः कपिः शृङ्गटकानि च । तथा रथ्योपरथ्याश्च तथैव गृहकान्तरान् ।। ५-५३-२१ गृहांश्च मेघसम्काशान् ददर्श पवनात्मजः।

 कपिः	= Hanuma	पवनात्मजः = the son of wind-god ददर्श = saw
वीथीः		
વાયાઃ	= streets	गृहसम्बाधाः = congested with houses श्रिणगाटकानि = places where several
		roads meet
तथा	= and	रथ्योपरथ्याश्च = high-ways as also गृहकान्तरान् = small inner apart-
		approach-roads ments
गृहाम्श्च	= and palaces	मेघसम्काशान् = appearing in multi-
		tudes like clouds.

Hanuma, the son of wind-god, saw streets congested with dwellings, places where several roads meet, high-ways as also approach-roads, small inner apartments and palaces appearing in multitudes, like clouds.

चत्वरेषु चतुष्केषु राज मार्गे तथैव च ।। ५-५३-२२ घोषयन्ति कपिम् सर्वे चारीक इति राक्षसाः।

सर्वे	= all	राक्षसाः	=	the demons	घोषयन्ति	= proclaimed
चत्वरेषु	= in cross-roads	चतुष्केषु	=	four-pillared temples	तथैव च	= and
राजमार्गे	= royal high-ways	कपिम्	=	saying that Hanuma		
		चारिकः इति		was a spy.		

All the demons proclaimed in cross roads, four-pillared temples and in royal high-ways, saying that Hanuma was a spy.

स्त्रीबालवृद्धा निर्जग्मुस्तत्र तत्र कुतूहलात् ।। ५-५३-२३ तम् प्रदीपितलाङ्गूलम् हनुमन्तम् दिदृक्षवः।

स्त्रीबाल वृद्धाः	= women children and	निर्जग्मुः	= came out	तत्र तत्र	= from their respective
	old people				dwellings
कुतूहलात्	= with an eagerness	दिदृक्षवः	= to see	तम्	= that Hanuma
				हनुमन्तम्	
प्रदीपिल	= with his burnign tail.				
लाङ्ग्मुलम्					

Women, children and old people came out from their respective dwellings, with an eagerness to see that Hanuma with his burning tail.

दीप्यमाने ततः तस्य लान्गूल अग्रे हनूमतः ।। ५-५३-२४ राक्षस्यः ता विरूप अक्ष्यः शंसुः देव्याः तत् अप्रियम् ।

हनुमतः	= (while) the tip of	दीप्यमाने	= was being ignited	तत्र	= there
लाण्गुल्लाग्रे	Hanuma's tail				
ताः राक्षस्यः	= those female-demons	विरूपाक्ष्यः	= with monstrous eyes	ततः	= then
शशम्सुः	= inforemed	तत्	= that unpleasant thing	देव्याः	= to Sita the princess.
		अप्रियम्			

While the tip of Hanuma's tail was being ignited by the demons there, those female-demons with monstrous eyes then informed that unpleasant matter to Sita, the princess.

यः त्वया कृत सम्वादः सीते ताम्र मुखः कपिः ।। ५-५३-२५ लान्गूलेन प्रदीप्तेन स एष परिणीयते ।

सीते = (	O Sita!	स एषाः कपिः	=	that monkey	यः	= who
ताम्र मुखः =	was having a red face	कृत सम्वादः	=	and who had conver-	त्वया	= with you
				sation		
परिणीयते = i	is being moved	प्रदीप्तेन	=	with his ignited tail (in		
;	around	लाण्गूलेन		the city).		

'O Sita! That monkey with a red face, who had a conversation with you, is being moved around in the city, with his ignited tail.'

श्रुत्वा तत् वचनम् क्रूरम् आत्म अपहरण उपमम् ।। ५-५३-२६ वैदही शोक सम्तप्ता हुत अशनम् उपागमत् ।

श्रुत्वा	= hearing	तत् क्रूरम्	= that cruel news	आत्मापहरणोपमम् which was equal to the
		वचनम्		news of her carrying
				away (by Ravana)
वैदेही	= Sita	शोक सम्तप्ता	= was tormented with	उपागमत् = and paid homage
			grief	
हुताशनम्	= the fire-god.		-	

Hearing that cruel news, which created as much sorrow as when she was carried away by Ravana, Sita was tormented with grief and started to pay homage to the fire-god.

मन्गला अभिमुखी तस्य सा तदा आसीन् महाकपेः ।। ५-५३-२७ उपतस्थे विशाल अक्षी प्रयता हव्य वाहनम् ।

तदा	= then	सा	= she	आसीत् = was
मन्गला	= wishing for the wel-	महाकपेः	= of Hanuma	विशालाक्षि = the large-eyed Sita
अभिमुखी	fare			
प्रयता	= with her devoted self	उपतस्थे	= worshipped	ह्व्य वाह्नम् = the fire-god.

Then, the large-eyed Sita, wishing for the welfare of Hanuma, prayed the fire-god with her devoted self.

यदि अस्ति पति शुश्रूषा यदि अस्ति चरितम् तपः ।। ५-५३-२८ यदि च अस्ति एक पत्नीत्वम् शीतो भव हनूमतः ।

अस्ति यदि	= If I have done	पतिशुश्रृषा	=	any service to my hus-	अस्तियदि	=	if I have done
				band	चरितम्		
तपः	= a penance	अस्ति च यदि	=	if I am	एक	=	a faithful wife
					पत्नीत्वम्		
त्वम्	= you	भव	=	be	शीतः	=	cool
हनुमतः	= to Hanuma.			,	'		

'If I have done any service to my husband, if I have performed a penance and if I am a faithful wife, please be cool to Hanuma.'

यदि कश्चित् अनुक्रोशः तस्य मिय अस्ति धीमतः ।। ५-५३-२९ यदि वा भाग्य शेषम् मे शीतो भव हनूमतः ।

धीमतः तस्य = if the wise Raama	किम्चित्	= has even a little	अनुक्रोशः	= of Kindness	
•	`		"		
याद					

Formatted by आकु 645 ©देशराजु हनुमन्त राव

मयि	= towards me	यदि वा मे	= and if t	owards me	भाग्य शेषः	=	some good fortune is
							remaining
भव	= be	शीतः	= cool		हनूमतः	=	to Hanuma.

'If the wise Raama has even a little of kindness to me and if I have still some good fortune remaining to my credit, please be cool to Hanuma.'

यदि माम् वृत्त सम्पन्नाम् तत् समागम लालसाम् ।। ५-५३-३० स विजानाति धर्म आत्मा शीतो भव हनूमतः।

सः धर्मात्मा	= If that virtuous Raama	विजानाति	= understands माम् = me	
यदि				
वृत्तसम्पन्नम्	= as endowed with a	तत्समागम	= ardently desirous of भव = be	
	good moral conduct	लालसाम्	meeting him	
शीतः	= cool	हनुमतः	= to Hanuma.	

'If that virtuous Raama recognises me as one,, who is endowed with a good moral conduct and who is ardently desirous of meeting him, please be cool to Hanuma.'

यदि माम् तारयति आर्यः सुग्रीवः सत्य सम्गरः ।। ५-५३-३१ अस्मात् दुह्खान् महाबाहुः शीतो भव हनूमतः ।

आर्यः यदि	= (If) the venerable	सुग्रीवः	=	Sugreeva	सत्य सम्गरः	=	true to his promise
मे तारयेत्	= can make me traverse	अस्मात्	=	from this ocean of sor-	भव	=	be
		दुः खाम्बु		row			
		सम्रोधात्					
शीतः	= cool	हनूमतः	=	to Hanuma.			

'If the venerable Sugreeva, true to his promise, can make me traverse from this ocean of sorrow, please be cool to Hanuma.'

ततः तीक्ष्ण अर्चिः अव्ययः प्रदक्षिण शिखो अनलः ।। ५-५३-३२ जज्वाल मृग शाव अक्ष्याः शंसन्न इव शिवम् कपेः।

ततः	= then	अनलः	= the fire-god	शम्सन्निव	= as though informing
मृगशबाक्ष्याः	= the fawn-eyed Sita	कपेः शिवम्	= about the welfare of	जज्वाल	= sone brilliantly
			Hanuma		
तीक्ष्णार्चिः	= with sharp flames	अव्यग्रः	= undisturbed	प्रदक्षिण	= shooting out pointed
				शिखः	flames towards the
					right.

Then, the fire-god, as though informing the fawn-eyed Sita about the well-being of Hanuma, shone brightly with sharp flames, undisteurbed and shooting out pointed flames towards the right.

हनुमज्जनकश्चापि पुच्छानलयुतोऽनिलः ।। ५-५३-३३ ववौ स्वास्थ्यकरो देव्याः प्रालेयानिलशीतलः ।

अनिलः	= even wind-god	हनुमज्जनकः	= father of Hanuma	पुच्छानल	= combined with the fire
अपिच				युतः	on his tail
ववौ	= swept	प्रालेयानिल	= coolly like a snow-	स्वास्थ्यकरः	= creating a soloce
		शीतलः	breeze		
देव्याः	= to Sita.				

Even wind-god, the father of Hanuma, combined with the fire on Hanuma's tail, swept coolly like a snow-breeze, creating a solace to Sita.

दह्ममाने च लान्गूले चिन्तयामास वानरः ।। ५-५३-३४ प्रदीप्तो अग्निः अयम् कस्मान् न माम् दहति सर्वतः ।

- लङ्गूले	= (While) his tail	दह्यमाने	= was burning	वानरः	= Hanuma
चिन्तयामास	= was reflecting	कस्मात्	= why	अयम् अग्निः	= this fire
प्रदीप्तः	= which was burning	सावतः	= on all sides	न दहति	= was not burning
माम्	= him.		'		

While his tail was in flames, Hanuma was reflecting why the fire, which was blazing on all sides, was not burning him.

दृश्यते च महाज्वालः करोति च न मे रुजम् ।। ५-५३-३५ शिशिरस्य इव सम्पातो लान्गूल अग्रे प्रतिष्ठितः।

दृश्यते	= It is conspicuous	महाज्वालः	= with large flames	न करोति च	= not creating
रुजम्	= paoin	मे	= to me	इव	= as though
शिशिरस्य	= a snow-ball	प्रतिष्ठितः	= is kept	लाण्गूलाग्रे	= at the tip of my tail.
सम्घातः					

'It is conspicuous with large flames. But it is not creating any paoin to me, as if a snow-ball is kept at the tip of my tail.'

अथवा तत् इदम् व्यक्तम् यत् दृष्टम् प्लवता मया ।। ५-५३-३६ राम प्रभावात् आश्चर्यम् पर्वतः सरिताम् पतौ ।

अथव	= Or	प्रवता	while jumping over	मया	= by me
राम	= due to the power of	आश्चर्यम्	= a surprise	दृष्टम्	= was seen
प्रभावात्	Raama				
पर्वतोद्धि	= in a friendly alliance	यत् तत्	= by which	इदम्	= this
सम्गमे	with a mountain and				
	the sea				
व्यक्तम्	= is clear.			,	

'Or, while I was jumping over the ocean, a surprise-alliance was formed with Mount Mainaka and through the mountain, with the ocean, because of Raama's power. By this, the reason of the coolness is clear.'

यदि तावत् समुद्रस्य मैनाकस्य च धीमथ ।। ५-५३-३७ राम अर्थम् सम्प्रमः तादृक् किम् अग्निः न करिष्यति ।

यदि	= If	समुद्रस्य	= for the ocean	धीमतः	= and the wise Mount
				म्यनकस्य	Mainaka
तादृक्	= such an eagerness was	रामार्थम्	= for the sake of Raama	किम्	= why
सम्ब्रमः	tehre				
अग्निः	= the fire-god	नकरिष्यति	= will not do it?		

'If such an eagerness was there in the mind of the sea and the wise Mount Mainaka for the cause of Raama will not the fire-god show the same degree of eagerness in making its touch cold?'

सीतायाः च आनृशंस्येन तेजसा राघवस्य च ।। ५-५३-३८ पितुः च मम सख्येन न माम् दहति पावकः।

पावकः	= the fire	न दहति	= does not burn	
आनृशम्स्येन	= due to kindness	सीतायाः	= of Sita	
राघवस्य	= of Raama	सख्येन	= and friendship मम पितुः = of my father.	

'The fire does not burn me, due to kindness of Sita, powerfulness of Raama and friendlines of my father.'

भूयः स चिन्तयामास मुहूर्तम् किप कुन्जरः ।। ५-५३-३९ उत्पपात अथ वेगेन ननाद च महाकिपः।

सः महाकपिः	= that Hanuma	कपिकुङ्गरः	=	the foremost among	चिन्तयामास	= reflected
				mokeys		
भूयः	= again	अथ	=	and thereafter	उत्पपात	= jumped
वेगेन	= with swiftness	ननाद् च	=	and roared also.		

That Hanuma, the foremost among the monkeys, reflected agian for a monment, jumped with swiftness and roared too.

पुर द्वारम् ततः श्रीमान् शैल शृन्गम् इव उन्नतम् ॥ ५-५३-४० विभक्त रक्षः सम्बाधम् आससाद् अनिल आत्मजः ।

ततः	= then	श्रीमान्	=	the glorious	अनिलात्मजः	= Hanuma
शैल शृङ्गमिव	= like a mountain-peak	आससाद	=	approached	पुरद्वारम्	= the city-gate
उन्नतम्	= which was looking	विभक्तरक्षः	=	and stood secluded		
	high	सम्बाधम्		from the crowds of		
				demons.		

Then, the glorious Hanuma like a mountain-peak, approached the city-gate, which was looking high and stood secluded from the crowds of demons.

स भूत्वा शैल सम्काशः क्षणेन पुनः आत्मवान् ।। ५-५३-४१ ह्रस्वताम् परमाम् प्राप्तो बन्धनानि अवशातयत् ।

सः	= that prudent Hanuma	भूत्वा	= became	शैल	= similar to a mountain
आत्मवान्				सम्काशः	
क्षणेन	= and within a moment	प्राप्तः	= reached	परमाम्	= an exceedingly short
				हस्वताम्	form
अवशातयत्	= and became free	बन्धनानि	= from tethers.		

That prudent Hanuma assumed the form of a mountain and immediately within a moment, assumed an exceedingly short form, thus becoming free from his tethers.

विमुक्तः च अभवत् श्रीमान् पुनः पर्वत सिम्नभः ।। ५-५३-४२ वीक्षमाणः च दृहशे परिघम् तोरण आश्रितम् ।

श्रीमान्	= the glorious Hanuma	विमुक्तश्च	= having been free from	पुनः = again
			his tethers	
अभवत्	= assumed	पर्वतसन्निभः	= a form equal to a	वीक्षमाणश्च = and while looking
			mountain	around
दृहशे	= saw	परिघम्	= an iron rod	तोरणाश्रितम् = belonging to the
				arched door-way.

The glorious Hanuma, having been free from his bonds, again assumed the form equal to a mountain and while looking around, found and iron rod belonging to the arched door-way.

स तम् गृह्य महाबाहुः काल आयस परिष्कृतम् ।। ५-५३-४३ रक्षिणः तान् पुनः सर्वान् सूद्यामास मारुतिः।

सः महाबाहुः	= that long-armed	मारुतिः	= Hanuma	पुनः = again
गृह्य	= taking	तम्	= that rod व	कालासपरिष्कृतम्⊨ made of iron
सूदयामास	= killed	सर्वान्	= all 7	तान् रक्षिणः = tose guards.

That long-armed Hanuma, again taking taht rod made of iron, killed all those guards.

स तान् निहत्वा रण चण्ड विक्रमः । समीक्षमाणः पुनः एव लन्काम् । प्रदीप्त लान्गूल कृत अर्चि माली । प्रकाशत आदित्य इव अंशु माली ।। ५-५३-४४

सः = that Hanuma रण विक्र		possessing impetuous valour in combat	निहत्त्वा	= destroying
------------------------------	--	---------------------------------------	-----------	--------------

तान्	= them	पुनरेव =	and again	समीक्षमाणः	= looking over
लङ्काम्	= Lanka	प्रकाशत =	shone	आदित्य इव	= like the sun
अर्चिमाली	= encircled with rays	प्रदीप्त =	with the wreath of		
		लाण्गूलकृतार्चि	flames blazing on his		
		माली	tail.		

That Hanuma, having an impetuous valour in combat, destroying those demons and looking over Lanka, shone like the sun encircled with rays, with the wreath of flames blazing on his tail.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रिपञ्चशः सर्गः ।।

Thus completes $53^{\rm rd}$ chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

54 Sarga 54 - चतुःपञ्चाशः सर्ग

Hanuma Makes Up His Mind To Set Fire The City Of Lanka

Introduction -

Hanuma, with his blazing tail comes out and flits over the horses in Lanka, making up his mind to set fire to the city of Lanka which is the only work let for him to do. Hanuma burns the entire city, barring the abode of Vibhishana. All the demons were frightened o seeing the blazing fire, consuming their city with its trees, houses and a host of living beings. Surprised to see the city burning, the celestials and musicians (Gandharvas) gain a great delight.

वीक्षमाणः ततो लन्काम् किपः कृत मनो रथः । वर्धमान समुत्साहः कार्य शेषम् अचिन्तयत् ।। ५-५४-१

ततः	= then	कृत मनोरथः = after fulfilling his कपिः = Hanuma
		heart's wish
वीक्षमाणः	= looking over	लङ्काम् = Lanka अचिन्तयत् = thought
कार्य शेषम्	= about the remaining	वर्धमानसमुत्साह= with an augmented
	act to be done	energy.

Then, after fulfilling his heart's wish, Hanuma, looking over Lanka, thought about the remaining act to be done, with an augmented energy.

किम् नु खल्व् अविशिष्टम् मे कर्तव्यम् इह साम्प्रतम् । यत् एषाम् रक्षसाम् भूयः सम्ताप जननम् भवेत् ।। ५-५४-२

किम्नु	= which	कर्तव्यम्	= (is the) act	खलु	= indeed
अवशिष्टम्	= remaining	इह	= here	मे	= for me
यत्	= that	इभवेत्	= may	भूयः	= anguish
साम्प्रतम्	= now	एषाम्	= to these	रक्षसाम्	= demons?

'Which act indeed is remaing nowto be done by me here, that may further create anguish to these demons?'

वनम् तावत् प्रमथितम् प्रकृष्टा राक्षसा हताः । बल एक देशः क्षपितः शेषम् दुर्ग विनाशनम् ।। ५-५४-३

वनम्	= the garden	प्रमथितम्	= has been destroyed	प्रकृष्टाः	= excellent
		तावत्			
राक्षसाः	= demons	हताः	= have been killed	बलैकदेशः	a portion of the army
क्षपितः	= has been destroyed	दुर्ग	= the demolition of the	शेषम्	is remaining.
		विनाशनम्	fort		

Formatted by आकु 651 ©देशराजु हनुमन्त राव

'I have demolished the garden. I have killed excellent demons. I destroyed a portion of the army. The demolition of the fort is still remaining.'

दुर्गे विनाशिते कर्म भवेत् सुख परिश्रमम् । अल्प यत्नेन कार्ये अस्मिन् मम स्यात् सफलः श्रमः ।। ५-५४-४

- दुर्गे	= (While) the fort	विनाशिते	= is destroyed	कर्म	= the task
भवेत्	= will become	सुखप्रिश्रमम्	= bereft of fatigue	अल्पयत्नेन	= by a small effort
अस्मिन्	= in this task	श्रमः	= the work	स्यात्	= will become
कार्ये					
सफल:	= fruitful.			1	

'When the fort gets destroyed, the task (of Rama's battle) will be devoid of fatigue. Even with a small effort in this task, the work will become fruitful.'

यो हि अयम् मम लान्गूले दीप्यते हव्य वाहनः । अस्य सम्तर्पणम् न्याय्यम् कर्तुम् एभिः गृह उत्तमैः ।। ५-५४-५

न्यायम्	= It is justified	कर्तुम्	= to do	सम्तर्पणम्	= the act of satiating
अस्य	= to it	अयम्	= this	हर्यवाहनः	= fire
यः दीप्यते	= which is flaring up	मम लाण्गूले	= on my tail	एभिः	= with these
गृहोत्तमः	= excellent houses.				

'It is justified to satisfy this blazing flame on my tail, by feeding it to the full, with these excellent houses (in the city of Lanka).'

ततः प्रदीप्त लान्गूलः सविद्युत् इव तोयदः । भवन अग्रेषु लन्काया विचचार महाकपिः ।। ५-५४-६

ततः	= then	महाकपिः	= Hanuma	प्रतप्तलाण्गूलः	= with his burning tail
विचचार	= strolled	भवनाग्रेषु	= over the house-tops	लङ्कायाः	= in Lanka
सविद्युत्	= like a cloud charged		- '	l	
तोयदः इव	with lightning.				

Then, Hanuma, with his burning tail, strolled over the house-tops of Lanka, like a cloud charged with lightning.

गृहाद्गृहम् राक्षसानामुद्यानानि च वानरः । वीक्षमाणो ह्यसम्त्रस्तः प्रासादांश्च चचार सः ।। ५-५४-७

वीक्षमाणः	= Surveying	उद्यानानि	= the gardens	प्रासादाश्च	= and lofty palatial man- sions
सः वानरः गृहात्	that Hanuma from one house	असम्त्रप्तः गृहम्	 without fear to another house	चचार राक्षसानाम्	= wandered = of the demons.

Surveying the gardens and lofty palatial mansions, that Hanuma, without fear, passed from one house to another, of the demons.

अवस्रुत्य महावेगः प्रहस्तस्य निवेशनम् । अग्निम् तत्र स निक्षिप्य श्वसनेन समो बली ।। ५-५४-८

ततोऽन्यत्पुष्ठुवे वेश्म महापार्श्वस्य वीर्यवान् । मुमोच हनुमान् अग्निम् काल अनल शिखा उपमम् ।। ५-५४-९

अवप्रुत्य	jumping down	प्रहस्तस्य	= on Prahasta's house वीर्यवान् = the valiant	
		निवेशनम्		
सः	= Hanuma	महावेगः	= with great swiftness बली = having strength	
समः	= equal	श्वसनेन	= to wind	
अग्निम्	= fire	तत्र	= on it ततः = and from there	
पुप्रुवे	= jumped over	अन्यत्	= another वेश्म = house	
महापर्श्वस्य	= of Mahaparsva	हनुमान्	= Hanuman मुमोच = dropped	
अग्निम्	= fire	कालानल	= resembling a flame of	
		शिखोपमम्	fire that is to destroy	
			the world (on that	
			house).	

Jumping down on Prahasta's house, the valiant Hanuma, with great swiftness, having strength equal to wind, scattering fire on it, jumped over from there, to another house belonging to Mahaparsva. Hanuma, with great swiftness, having strength equal to wind, scattering fire on it, jumped over from there, to another house belonging to Mahaparsva. Hanuma scattered a fire there resembling a flame of fire that is to destroy the world.

वज्रदंष्ट्र स्य च तदा पुष्ठुवे स महाकिपः । शुकस्य च महातेजाः सारणस्य च धीमतः ।। ५-५४-१०

सः महाकपिः	= that Hanuma	महातेजा	= of great splendour	तदा	= then
पुप्नुवे	= jumped over (the	वज्रदम्ष्ट्रस्य्च	= of Vajradamshtra	शुकस्य	= of Shuka
	houses)				
धीमतः	= and of the intelligent				
सारणस्य	Sarana.				

That Hanuma, of great splendour, then leapt to the houses of Vajradamshtra, Shuka and Sarana, the intelligent.

तथा चेन्द्रजितो वेश्म ददाह हरियूथपः । जम्बुमालेः सुमालेश्च ददाह भवनम् ततः ।। ५-५४-११

रिमकेतोश्च भवनम् सूर्यशत्रोस्तथैव च । हस्वकर्णस्य दंष्ट्रस्य रोमशस्य च रक्षसः ।। ५-५४-१२

युद्धोन्मत्तस्य मत्तस्य ध्वजग्रीवस्य रक्षसः । विद्युजिह्नस्य घोरस्य तथा हस्तिमुखस्य च ।। ५-५४-१३

कराळस्य पिशाचस्य शोणिताक्षस्य चैव हि । कुम्भकर्णस्य भवनम् मकराक्षस्य चैव हि ।। ५-५४-१४

यज्ञशत्रोश्च भवनम् ब्रह्मशत्रोस्तथैव च। नरान्तकस्य कुम्भस्य निकुम्भस्य दुरात्मनः ।। ५-५४-१५

वर्जियत्वा महातेजा विभीषणगृहम् प्रति । कममाणः क्रमेणैव ददाह हरिपुङ्गवः ।। ५-५४-१६

वर्जियत्वा	= leaving	विभीषण	= the house of Vibhis- हरिपुङ्गव = Hanuma	
99119(91	- leaving	गृहम्प्रति	hana	
महातेजाः	- of great enlandour	गृहस्त्रात क्रममाणः	= went कमेणैव = successively	
-	= of great splendour			
भवनम्	= to the house	रिमकेतोश्च	= of Rashmiketu तथैव च = and	
सूर्यशत्रोः	= of surya shatru	हस्वकर्णश्च	= of Hrasvakarna दम्ष्ट्रस्य = of Damstra	
रक्षसः	= of Romasha the de-	युद्धोन्मत्तस्य	= of Yuddhaumatta	
रोमशस्य	mon			
रक्षसः	= of Dhvajagriva the de-	घोरस्य	= of the terrific Vidyujji- বিথা = and	
ध्वजग्रीवस्य	mon	विद्युजिह्नस्य	hva	
हस्तिमुखस्य	= of Hastimukha	कराहस्य	= of Karala पिशाचस्य = of Pishacha	
च				
शोणिताक्षस्य	= of Shonitaaksha	भवनम्	= the house कुम्भकर्णस्य = of Kumbhakarr	na
चैव हि				
मकराक्षस्य	= of Makaraaksha	यज्ञशत्रोश्च	= the house of Yajnasha- तथैव च = and	
चैवहि		भवनम्	tru	
ब्रह्मशत्रो	= of Bhrahmashatru	नरान्तकस्य	= of Narantaka कुम्भस्य = of Kumbha	
दुरात्मनः	= and the house of		3	
-				
निकुम्भस्य	the evil minded			
	Nikumbha.			

Leaving the house of Vibhishana, Hanuma of great splendour, went successively to the houses of Rashmiketu, Surya shatru, Hrasvakarna, Damshtra, Romasha the demon, Yuddhonmatta, Matta, Dhvajagreeva the demon, the terrific Vidyujjihva, Hastimukha, Karala, Pishacha, Shonitaaksha, Kumbhakarna, Makaraksha, Yajnashatru, Brahmashatru, Narantaka, Kumbha as also the evil-minded Nikumbha and burnt the houses.

तेषु तेषु महार्हेषु भवनेषु महायशाः । गृहेष्वृद्धिमतामृद्धिम् ददाह स महाकिपः ।। ५-५४-१७

सः महाकपिः	= that Hanuma	महायशाः	= of great fame	ददाह	= burnt away
ऋद्धिम्	= the wealth	तेषु तेषु	= in the respective	महार्हेषु	= mansions
			-	गृहेषु	
ऋद्धिमताम्	= of the rich.				

That Hanuma of great fame burnt away wealth in the mansions of the rich.

सर्वेषाम् समितकम्य राक्षसेन्द्रस्य वीर्यवान् । आससादाथ लक्ष्मीवान् रावणस्य निवेशनम् ।। ५-५४-१८

समितक्रम्य	= having passed over	सर्वेषाम्	=	all the houses	वीर्यवान्	=	the mighty
लक्ष्मीवान्	 Hanuman of glory 	अथ	=	thereafter	आससाद	=	approached
निवेशनम्	= the house	रक्षसेन्द्रस्य	=	of Ravana the king of			
				demons.			

Having passed over all the houses, the mighty and glorious Hanuma thereafter approached the house of Ravana the king of demons.

ततस्तस्मिन् गृहे मुख्ये नानारत्नविभूषिते । मेरुमन्दरसंकाशे सर्वमङ्गळशोभिते ।। ५-५४-१९

प्रदीप्तमिमुत्सृज्य लाङ्गूलाग्रे प्रतिष्ठितम् । ननाद् हनुमान् वीरो युगान्तजलदो यथा ।। ५-५४-२०

ततः	= thereafter	उत्सृज्य	=	throwing	प्रदीप्तम्	=	blazing
अग्निम्	= fire	प्रतिष्ठितम्	=	located	लङ्ग्लाग्रे	=	at the tip of his tail
तस्मिन्	= on that principal	नानारल	=	decorated with vari-	मेरुमन्दर	=	resembling Mounts
मुख्ये गृहे	house	विभूषिते		ous kinds of precious	सम्काशे		Meru and Mandara
				stones			
सर्वमण्गळ	= and embellished with	वीरः	=	the valiant	हनुमान्	=	Hanuma
शोभिते	all good work						
ननाद्	= roared	युगान्तजलदो	=	like a cloud thunder-			
		यथा		ing at noon-time in			
				rainy season.			

Thereafter, scattering a blazing fire located at the tip of his tail, on that principal house, decorated with various kinds of precious stones, resembling Mounts Meru and Mandara as also embellished with all good work, the valiant Hanuma roared like a cloud thundering at noon-time in a rainy season.

श्वसनेन च सम्योगात् अतिवेगो महाबलः । काल अग्निः इव जज्वाल प्रावर्धत हुत अश्चनः ।। ५-५४-२१

सम्योगात्	= in contact	श्वसनेन	= with the wind	हुताशनह्	= the fire
प्रावर्धत	= escalated	अतिवेगः	= with a great speed	महाबलः	= and a great intensity
जज्वाल	= blazed	कालग्निरिव	= like a fire that is to de-		
			stroy the world.		

In contact with the wind, the fire escalated with a great speed and intensity, blazing like a fire that is to destroy the world.

प्रदीप्तम् अग्निम् पवनः तेषु वेश्मसु चारयत् । अभूच्छ्वसनसम्योगादितवेगो हुताशनः ।। ५-५४-२२

पवनः	= the wind	आचारयत्	= carried	प्रदीप्तम्	= the blazing
अग्निम्	= fire	तेषु वेश्मसु	= on those houses	श्वसनम्	= by combining with the
				योगात्	wind
हुताशनः	= the fire	अभृत्	= became	अतिवेगः	= very swift.

The wind carried the blazing fire to other houses. In conjunction with the wind, the fire became very swift.

तानि कान्चन जालानि मुक्ता मणिमयानि च । भवनानि अवशीर्यन्त रत्नवन्ति महान्ति च ।। ५-५४-२३

तानि महान्ति	= those large houses	काण्चन	= with go	olden wind	ows	मुक्तामणिमयानि =	embedded with pearls
च भवनानि		जालानि				च	gems
रत्नवन्ति	= and precious stones	अवशीर्यन्त	= were	shattered	(to		
			pieces).				

Those large houses, with golden windows, embedded with pearls, gems and precious jewels were shattered to pieces.

सम्जज्ञे तुमुलः शब्दो राक्षसानाम् प्रधावताम् । स्विग्रहस्य परित्राणे भग्नोत्साहोर्जिअश्रियाम् ।। ५-५४-२४ नूनेमेषाऽग्निरायातः कपिरूपेण हा इति ।

तुमुलः = a tumı	ltuous शब्दः	= voice	सम्जइो	= was produced
इति = saying	हा	= 'Alas!	एषः अग्निः	= this fire
आयतः = has co	ne नॄनम्	= really	कपिरूपेण	= in the form of a mon-
				key!'

राक्षसानाम्	= by the demons	प्रधावताम्	= wh	o were	running	परित्राणे	= to protect
			(hi	ther and t	hither)		
स्वगृहस्य	= their houses	भग्नोत्साहोर्जित	= wł	o lost the	eir energy		
		श्रियाम्	an	d abundaı	nt wealth.		

The demons, who were running hither and thither to protect their houses and who lost their spirits and abundant wealth, created a tumultuous nose, saying 'Alas! The fire-god has come really in a form of this monkey!'

क्रन्दन्त्यः सहसा पेतुः स्तनंधयधराः स्त्रियः ।। ५-५४-२५ काश्चिरिप्रपरीतेभ्यो हर्म्यभ्यो मुक्तमूर्धजाः । पतन्त्यो रेजिरेऽभ्रेभ्यः सौदामिन्य इवाम्बरात् ।। ५-५४-२६

```
काश्चित्
                                            स्त्रियः
                                                                                        क्रन्दन्त्यः
                some
                                                                                                     = crying
                                                            women
                                            मुक्तमूर्धजाः
                                                                                        पेतुह्
स्तमम्धय
                                                                                                     felldown
             = carrying their suck-
                                                           and having their hair
धराः
                ling's
                                                             dishevelled
                                            हमेभ्यः
                                                                                        अग्निपरितेभ्यः
सहसा
             = quickly
                                                         = from their houses
                                                                                                     = enveloped by fire
रेजिरे
                                            सोदामिन्यः
                and shone
                                                                                        पतन्त्यः
                                                                                                     = falling
                                                         = like lightning's
                                            इव
अभ्रेभ्यः
             = from clouds
                                            अम्बरात्
                                                         = from the sky.
```

Some women crying and carrying their suckling's with their hair dishevelled, fell down from their houses, which were enveloped with fire, and shone like flashes of lightning falling from clouds in the sky.

वज्र विद्रुम वैदूर्य मुक्ता रजत सम्हितान् । विचित्रान् भवनात् धातून् स्यन्दमानान् ददर्श सः ।। ५-५४-२७

सः	= that Hanuma	ददर्श	= saw	स्यन्दमानान्	= molten
धातून्	= metals	वज्र विद्रुम	= mixed with diamonds;	विचिन्त्रान्	= (surging) from every
		वैदूर्य मुक्ता	corals; cat's eye gems;	भवनात्	marvellous house.
		रजत	pearls and silver		
		सम्हितान्	_		

That Hanuma saw molten metals mixed with diamonds, corals, cat's eye-gems, pearls and silver, surging from every marvellous house.

न अग्निः तृप्यति काष्ठानाम् तृणानाम् च यथा तथा । हनूमान् राक्षस इन्द्राणाम् वधं किंचिन् न तृप्यति ।। ५-५४-२८ न हनूमद्विशस्तानाम् राक्षसानाम् वसुन्धरा ।

यथा	= how	अग्निः	=	the fire	नतृप्यति	=	is not satisfied
काष्टानाम्	= with firewood	तृणानाम्	=	and dry blades of grass	तथा	=	so also
हनुमान्	= Hanuma	नतृप्यति	=	was not satisfied	किम्चित्	=	even a little
वधे	= in killing	राक्षसेन्द्राणाम्	=	of demons	वसुन्धरा	=	the earth
न	= is not wearied	राक्षसानाम्	=	with the demons	हनुमद्विशस्ताना	म =	killed by Hanuma (re-
							ceiving in her lap)

As the fire does not get satisfied with any amount of firewood and straw fed to it, Hanuma was not wearied in killing any number of demons. The earth was not then wearied in receiving the number of demons killed by Hanuma (in her lap).

कचित्किंशुकसम्काशाः कचिच्छाल्मिलसिन्नभाः ।। ५-५४-२९ कचित्कुङ्कमसम्काशाः शिखा वहेश्यकाशिरे ।

शिकाः =	flames	वहेः	= of fire	चकाशिरे	= glittered
किम्शुकसम्काशा≑	like Kimshuka (Butea	क्वित्	= at some places	शाल्मिल	= like blossoms of Shal-
	frondosa) flowers			सन्निभाः	mali tree (Salmalia
					malabarica)
क्वचित् =	at some places	कुण्कुम	= like flowers of saffron	कचित्	= at some places.
		सम्काशाः			

Flames of fire glittered like Kimshuka flowers at some places, blossoms of Shalmali tree at some places and like saffron-flowers at some other places.

हनूमता वेगवता वानरेण महात्मना । लङ्कापुरम् प्रदग्धम् तद्भद्रेण त्रिपुरम् यथा ।। ५-५४-३०

तत्	= that	लङ्कापुरम् = city of Lanka	प्रदग्धम् = was scorched
महात्मना	= by the high-souled	वेगवता = the swift monkey	त्रिपुरम् यथा = as Tripura city (was
हनूमता	Hanuma	वानरेण	scorched)
रुद्रेण	= by Rudra.		

The high souled Hanuma, the swift monkey scorched the city of Lanka, as Rudra scorched the city of Tripura.

ततस्तु लङ्कापुरपर्वताग्रे । स्मुत्थितो भीमपराक्रमोऽग्निः । प्रसार्य चूडावलयम् प्रदीप्तो । हनूमता वेगवता विसृष्टः ।। ५-५४-३१

ततः	= then	अग्निः	= the fire	भीम	= having a terrific
				पराक्रमह्	prowess
विसृष्टः	= diffused	वेगवता	= by the swift Hanuma	प्रसार्य	having stretched out
		हुनूमता			
चूडावलयम्	= a circle of flames	प्रदीप्तः	= blazed	समुत्थितः	= and rose up
लङ्कापुर	= to the summit of the			'	
पर्वताग्रे	mountain on which				
	the city of Lanka was				
	situated.				

Then, the fire having a terrific prowess, diffused by the swift Hanuma, stretching out a circle of flames, blazed and rose up to the summit of the mountain on which the city of Lanka.

युगान्तकालानलतुल्यवेगः । समारुतोऽग्निर्ववृधे दिवस्पृक् । विधूमरिश्मभवनेषु सक्तो ।

रक्षः शरीराज्यसमर्पितार्चिः ।। ५-५४-३२

अग्निः	= (that) fire	भवनेषु सक्त:	= diffused on those समारुतः = together with the w	rind
			buildings	
युगान्त	= having a speed equal	ववृद्धे	= grew taller दिविस्पृक् = touching the sky (	that
कालानल	to the fire at the time		fire was)	
तुल्य वेगः	of dissolution of the			
	world			
विधूम रििमः	= having smokeless	रक्षः	= with flames con-	
	splendour	शरीराज्य	signed to the bodies of	
		समर्पितार्चिः	demons like a ghee.	

That fire diffused on those buildings, together with the wind picked up a speed equal to that of a fire at the time of dissolution of the world. It grew taller, touching the sky with a smokeless splendour. Those flames of fire shot up, as inflamed by ghee

आदित्यकोटीसदृशः सुतेजा । लङ्काम् समस्ताम् परिवार्य तिष्ठन् । शब्दैरनेकैरशनिप्ररूडै । भिन्दन्निवाण्डम् प्रबभौ महाग्निः ।। ५-५४-३३

महाग्निः	= the great fire	परिवार्य	= persisted surrounding	समस्तान्	= the entire Lanka
सुतेजाः	= with a good splendour	तिष्ठन् आदित्य कोटीसदृशः	= equal to that of a crore of suns	लङ्काम् प्रबभौ	= blazed
अङ्डम् भिन्दन्निव अञ्चानिप्ररूढः	like a broken-up hemisphere of the world of a widely thunderbolt.	शब्दैः	= with sounds	अनेकैः	= in multitude

The great fire persisted, surrounding the entire Lanka, having a good splendour equal to that of millions of suns and blazed like a broken-up hemi-sphere of the world, creating many sounds of a wide-spread thunder-bolt.

तत्राम्बरादग्निरतिप्रवृद्धो । रूक्षप्रभः किंशुकपुष्पचूडाः । निर्वाणधूमाकुलराजयश्च ।

नीलोत्पलाभाः प्रचकाशिरेऽभ्राः ।। ५-५४-३४

-	तत्र	= there	रूक्षप्रभः	=	with	a	harsh	splen-	अग्निः	=	the fire
					dour						

अतिप्रवृद्धः	= extended fully	अम्बरात्	=	to the sky	किम्शुकपुष्प	=	having a crest like
					चूड		kimshuka flowers
							(shooting flomes)
अब्रवाः	= the clouds	नीलोत्पलाभाः	=	bearing the colour of	प्रचकाशिरे	=	shone
				blue lotuses			
निर्वाण धूम	= as covered by smoke				I		
कूलराजयः	formed out of extin-						
	guished fire.						

The fire with a fierce splendour there, extended fully to the sky, shooting flames like Kumshuka flowers. The clouds, bearing the colour of blue lotuses, shone as covered by smoke formed out of the extinguished fire.

वज्री महेन्द्रस्त्रिद्शेश्वरो वा । साक्षाद्यमो वा वरुणोऽनिलो वा । रुद्रोग्निरर्को धनदश्च सोमो । न वानरोऽयम् स्वयमेव कालः । ५-५४-३५

अयम्	= he	न	= is not	वानरः =	a monkey
(He is)	= either Indra	वज्रा	= wielding a thunder-	साक्षात् =	or Yama the lord
महेन्द्रः वा			bolt	यमोवा	of death appearing
					before the eyes
वरुणः	= or Varuna the lord of	अनिलोवा	= or the wind-god	अग्निः =	or the fire
	water				
रुद्र:	= seated in the third eye	अर्कः	= or the sun-god	धनदश्च =	or Kubera the lord of
	of Lord Shiva				riches
सोमह्	= or the moon-god	स्वयमेव	= he may be Kala (the		
		कालः	Time-spirit) himself.		

'He is not a monkey. He is either Indra the Lord of celestials wielding a thunderbolt, or Yama the lord of death of water, or the wind-god or the fire seated in the third eye of Lord Shiva or the sun-god or Kubera the lord of riches or the moon-god. He may be Kala (the Time-spirit) himself.'

किम् ब्रह्मण सर्विपतामहस्य । सर्वस्य धातुश्चतुराननस्य । इहागतो वानररूपधारी । रक्षोपसम्हारकरः प्रतापः ५-५४-३६

किम्	= whether	चतुराननस्य =	the rage of four-faced	सर्व	= the grand father of all
		ब्रह्मणः	Brahama	पितामहस्य	
		प्रतापः			
सर्वस्य धातुः	= and the creator of all	उपायतः =	= has arrived	इह	= here
वानर रूप	= in the guise of a mon-	रक्षोपसम्हारकरः =	playing the role of a		
धारी	key		destroyer of demons?.		

'Whether the rage of four-faced Brahma, the grand father of all and the creator of all has arrived here in the guise of a monkey, playing the role of a destroyer of demons?'

किम् वैष्णवम् वा कपिरूपमेत्य । रक्षोविनाशाय परम् सुतेजः । अनन्तमव्यक्तमचिन्त्यमेकम् । स्वमायया साम्प्रतमागतम् वा ५-५४-३७

किम् वा	= or whether	परम्	= a supreme	सुतेजः	bright energy
वैष्णवम्	= of Vishnu the lord of	अचिन्त्यम्	= unthinkable	अव्यक्तम्	= unmanifest
	maintenance of the				
	Universe				
अनन्तम्	= infinite	एदम्	= and peerless	आगतम्	= arrived
एत्य	= assuming the form of a	रक्षोविनाशाय	= for the destruction of	साम्प्रतम्	= now
कपिरूपम्	monkey		demons		
स्वमायया	= by virtue of Her extra			•	
	ordinary power?				

'Or whether a supreme bright energy of Vishnu, the lord of maintenance of the Universe, unthinkable, unmanifest, infinite and pearless, arrived now, assuming the form of a monkey for the destruction of demons, by virtue of Her extraordinary power?'

इत्येवमूचुर्बहवो विशिष्टा । रक्षोगणास्तत्र समेत्य सर्वे । सप्राणिसम्घां सगृहाम् सवृक्षाम् । दग्धाम् पुरीम् ताम् सहसा समीक्ष्य ।। ५-५४-३८

इत्येवम्	= thus	ऊचुः =	: spoke	सर्वे	= all
विशिष्टाः	= those excellent troops	बहवः =	in multitude	समेत्य	= gathering together
राक्षोगणाः	of demons				
तत्र	= there	समीक्ष्य =	on seeing	ताम् पुरीम्	= the city
दग्धाम्	= burnt	सहसा =	so soon	सप्राणिसम्घाम्	= with its host of living
					beings
सगृहाम्	= along with houses	सवृक्षाम् =	as also trees.		, and the second

Thus spoke all those excellent troops of demons in multitude, gathering together there, on seeing that city scorched so soon, with its host of living beings, houses and trees.

ततस्तु लङ्का सहसा प्रदग्धा । सराक्षसा साश्वरथा सनागा । सपक्षिसम्घा समृगा सवृक्षा । रुरोद दीना तुमुलम् सशब्दम् ।। ५-५४-३९

ततः	= then	लङ्का	= Lanka	प्रदग्धा	= having been scorched
सहसा	= suddenly	सराक्षसा	= with its demons	साश्व रथा	= horses; chariots
स नागा	= elephants	सिप्क्षिसम्घा	= multitude of birds	समृगा	= animals
सवृक्षा	= and trees	रुरोद	= cried	दीना	= pitiably
सशब्दम्	= with tumultuous			1	
तुमुलम्	noise.				

Then, Lanka having been scorched with its demons, horses, chariots, elephants, multitude of birds, animals and trees, cried pitiably with tumultuous noise.

हा तात हा पुत्रक कान्त मित्र । हा जीवितम् भोगयुतम् सुपुण्यम् । रक्षोभिरेवम् बहुधा ब्रुवद्भिः । शब्दः कृतो घोररवः सुभीमः ।। ५-५४-४०

```
सुभीमः
            = a very terrific
                                         शब्दः
                                                     = noise
                                                                                  कृतः
                                                                                              was made
घोररवः
                                        ब्रुवद्भिः
               with a dreadful sound
                                                     = spoken
                                                                                  बहुधा
                                                                                              = in many ways
रक्षोभिः
            = by demons
                                         एवम्
                                                     = thus
                                                                                  हा तात
                                                                                                O my dear father!
हा पुत्रक
            = O my beloved son!
                                                                                 मित्र
                                                                                                 O my friend!
                                        कान्त
                                                       O my beloved hus-
                                                        band!
हा सुपुण्यम्
                                        भोगयुतम्
            = O my very auspicious
                                                     = filled
                                                                 with
                                                                        enjoy-
जीवितम्
               life
                                                        ments.
```

Making a very terrific noise with a dreadful sound, the demons cried in various ways as follows: 'O my dear beloved son! O my beloved husband! O my friend! O my very auspicious life, filled with enjoyments!'

हुताशनज्वालसमावृता सा | हतप्रवीरा परिवृत्तयोधा | हनूमतः क्रोधबलाभिभूता | बभूव शापोपहतेअ लङ्का || ५-५४-४१

सा लण्खा	= that Lanka	बभूव	= appeared	शापोपहतेव	= as afflicted by a curse
क्रोध	= defeated by a strong	हनूमतः	= of Hanuma	हुताशन	= enveloped by flames
बलाभिभूता	fury			ज्वाल	of fire
				समावृता	
हत प्रवीरा	= with its distinguished	परिवृत्तयोधान्	ान् = with its warriors re-		
	heroes killed		treated.		

That Lanka appeared as though afflicted by a curse, as defeated by a strong fury of Hanuma, enveloped by flames of fire, with its distinguished heroes killed and with its warriors in retreat.

स सम्भ्रामत्रस्तविषण्णराक्षसां । समुज्ज्वलज्ज्वालहुताशनाङ्किताम् । ददर्श लङ्काम् हनुमान् महामानाः । स्वयम्भुकोपोपहृतामिवावनिम् ।। ५-५४-४२

```
Hanuma
हनुमान्
                                          महामनाः
                                                       = with his great mind
                                                                                    ददशे
                                                                                                    saw
लङ्काम्
             = Lanka
                                          ससम्भ्रमत्रस्त
                                                                                    समुज्ज्वल
                                                       = with
                                                                its
                                                                       confused;
                                                                                                    marked by blazing
                                          विषण्ण
                                                                                    हुताशनाङ्किताम्
                                                          frigtened and dejected
                                                                                                    flames of fire
                                          राक्षसाम्
                                                          demons
अवनिम् इव
             = appearing
                             like
                                          स्वयम्भु
                                                       = afflicted by the fury of
                                          कोपहताम्
                earth
                                                          Brahama; the creator
                                                          of the universe.
```

Hanuma, with his great mind, saw Lanka with its dazed, frightened and dejected demons, marked by blazing flames of fire and afflicted by the fury of Brahma the creator of the universe.

भम्त्तवा वनम् पादपरत्नसम्कुलम् । हत्वा तु रक्षांसि महान्ति सम्युगे । दग्ध्वा पुरीम् ताम् गृहरत्नमालिनीम् । तस्थौ हनूमान् पवनात्मजः कपिः ।। ५-५४-४३

भम्त्तवा	= Breaking	वनम्	= the garden	पाद्परत्न = which was full of ex-
				सम्कुलम् cellent trees
हनूमान्	= Hanuma	पवनात्मजः	= the monkey and son of	हत्वा = (after) killing
		कपिः	wind-god	
महान्ति	= great	रक्षाम्सि	= demons	सम्युगे = in the battle
दग्ध्वा	= and scorching	ताम् पुरिम्	= that city	गृहरत्नमालिनीम् = endowed with a series
				of excellent houses
तस्थौ	= stood at ease.			

After demolishing the garden which was full of excellent trees, killing great demons in battle and burning that city endowed with a series of excellent houses, Hanuma the monkey and the son of wind-god, stood at ease.

त्रिकूटशृङ्गाग्रतले विचित्रे । प्रतिष्ठितो वानरराजसिम्हः । प्रदीप्तलाङ्गूलकृतार्चिमाली । व्यराजतादित्य इवांशुमाली ।। ५-५४-४४

प्रतिष्ठितः = standing विचिन्त्रे	= on the wonderful flat	वानर राज = Hanuma the foremost
त्रिकूट	summit of Mount	सिम्हः leader of the monkeys
श्रन्गाग्रतले	Trikuta	
प्रदीप्त = having a garland of व्यराजत	= shone	आदित्यः इव = like the sun
लाण्गूल flames formed by his		
कृतार्चिमाली blazing tail		

Standing there on the wonderful flat summit of Mount Trikuta, Hanuma the foremost leader of the monkeys, having a garland of flames formed by his blazing tail, shone like the sun having a garland of rays.

स राक्षसांस्तान् सुबहूंश्च हत्वा | वनम् च भम्त्तवा बहूपादपम् तत् | विसृज्य रक्षोभवनेषु चाग्निम् | जगाम रामम् मनसा महात्मा || ५-५४-४५

हत्वा	= killing	तान् = those several	राक्षसान् = demons
		सुबभून्	
भत्तवा	= demolishing	तत् वनम्च = that garden also	बहुपाद्पम् = endowed with several
			trees
विसृज्य	= and throwing	अग्निम् = fire	रक्षोभवनेषु = on the houses of
	· ·		demons
सः महात्मा	= that high souled	मनसा = mentally	जगाम = went
	Hanuma		
रामम्	= to Rama.		

Killing those multitudes of demons, demolishing that garden endowed with several trees and scattering fire on the houses of demons, the high-souled Hanuma sought Rama with his mind.

ततस्तु तम् वानवीरमुख्यम् । महाबलम् मारुततुल्यवेगम् । महामतिम् वायुसुतम् वरिष्ठम् । प्रतुष्टवुर्देवगणाश्च सर्वे ।। ५-५४-४६

ततः	= then	सर्वे = all	देवगणाः = the multitude of celes-
			tials
प्रतुष्टुबुः	= enlogised	तम् = that Hanuma	वानर वीर = the principal warrior
		वायुसुतम्	मुख्यम् of the monkeys
महाबलम्	= possessing great	मारुततुल्य = and swiftness equal to	महामितम् = greatly intelligent
	strength	वेगम् the wind	
वरिष्ठम्	= and the most excellent.	· ·	'

Then, all the multitude of celestials enlogised that Hanuma, the principal warrior of the monkeys, possessing great strength and swiftness similar to the wind, greatly intelligent and the most excellent.

भम्त्तवा वनम् महातेजा हत्वा रक्षांसि सम्युगे । दग्ध्वा लङ्कापुरीम् रम्याम् रराज स महाकपिः ।। ५-५४-४७

भन्त्तवा	= demolishing	वनम्	= the garden	हत्वा	= killing
रक्षाम्सि	= the demons	सम्युगे	= in battle	महातेजाः	= greatly splendoured

Formatted by आकु 664 ©देशराजु हनुमन्त राव

महाकपिः	= Hanuma	रराज	= shone	दग्ध्वा	= after burning
2121111	- the beautiful	- स्टामीम	- City of Lamba		

Demolishing the garden, killing the demons in battle, Hanuma of great splendour shone brightly, after burning the beautiful City of Lanka.

तत्र देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्ष्यः । दृष्ट्वा लङ्काम् प्रदुग्धाम् ताम् विस्मयम् परमम् गताः ।। ५-५४-४८

द्य	= seeing	ताम्	= that city of Lanka दग्धाम् =	burnt
		लण्खाम्		
		पुर्रिम्		
तत्र	= there	देवाः	= celestials सिद्धाश्च =	saints
पर मर्षयः	= and great sages	सगन्धर्वाः	= along with celestial गताः =	got
			musicians	
परमम्	= a colossal	विस्मयम्	= surprise.	

Seeing that city of Lanka burnt there, celestials, saints and great sages along with celestial's musicians, got a colossal surprise.

तम् दृष्ट्वा वानरश्रेष्ठम् हनुमन्तम् महाकिपम् । कालाग्निरिति संचिन्त्य सर्वभूतानि तत्रसुः ।। ५-५४-४९

द्वा	= seeing	तम्	=	that Hanuma	वानरश्रेष्ठम्	=	the foremost among
		हनुमन्तम्					the monkeys
महाकपिम्	= and a great monkey	सर्व भूतानि	=	all the created beings	तत्रसुः	=	were frightened
सम्चिन्त्य	= thinking him	कालाग्नि रिति	=	to be a fire that is to de-			
				stroy the world.			

Seeing that Hanuma, the foremost among the monkeys and a mighty monkey, all the created beings were frightened, thinking of him as a fire that is to destroy the world.

देवाश्च सर्वे मुनिपुङ्गवाश्च । गन्धर्वविद्याधरनागयक्षाः । भूतानि सर्वाणि महान्ति तत्र । जग्मुः पराम् प्रीतिमतुल्यरूपाम् ।। ५-५४-५०

तत्र	= there	सर्वे	all देवाश्च = the celestials	3
मुनिपुङ्गवाश्च	= excellent sages	गन्धर्व	Gandharvas the ce- सर्वानि = all	
		विद्याधर	lestials musicians;	
		नागयक्षाः	Vidyaadharas the	
			supernatural beings;	
			Nagas the celestial	
			serpents and Yakshas	
			the spirits	

महान्ति	= great living beings	जग्मुः	= got	पराम्	= a great
भूतानि अतुल्य	= peerless	प्रीतिम्	= delight.		
रूपाम्					

There, all the celestial musicians, Vidyadharas the supernatural beings, Nagas the celestial serpents, Yakshas the spirits and all great living beings attained a great joy.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ।।

Thus completes 54th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 666 ©देशराजु हनुमन्त राव

55 Sarga 55 - पञ्चपञ्चाशः सर्ग

Hanuma Doubts Whether Seetha Dies In The Fire

Introduction -

Making out that the whole of Lanka is reduced to ashes and conjecturing that Sita too thus might have lost her life, Hanuma begins to reproach himself for his unrestrained exhibition of anger. Hanuma regrets that if Sita dies now in this fire of Lanka, Raama and his brothers on hearing that report will not survive. While reflecting thus, Hanuma sees some good omens and asserts himself that Sita can survive from the harsh forces of fire by her virtues of penance and devotion to Raama. In the meantime, he hears of her safety from the lips of Charanas (celestial bards) and feels consoled. Hanuma makes up his mind to return only after seeing her again.

संदीप्यमानाम् विध्वस्ताम् त्रस्त रक्षो गणाम् पुरीम् । अवेक्ष्य हानुमास्र् लन्काम् चिन्तयामास वानरः ।। ५-५५-१

आवेक्ष्य	= seeing	लङ्काम्	=	the city of Lanka	सम्दीप्यमानाम् = blazing
~		पुर्रिम्			
वित्रस्ताम्	= and frightened	त्रस्त	=	1	हनुमान् = Hanuma
		रक्षोगणाम्		demons getting	
				alarmed	
वानरः	= the monkey	चिन्तयामास	=	became thoughtful.	

Seeing the city of Lanka blazing, and frightened with its multitude of demons getting alarmed, Hanuma the monkey became thoughtful.

तस्य अभूत् सुमहान् त्रासः कुत्सा च आत्मिन अजायत । लन्काम् प्रदहता कर्म किंस्वित् कृतम् इदम् मया ।। ५-५५-२

सुमहान्	= a great	त्रासः	= anxiety अभूत् = occurred
तस्य	= to him	कुतसच	= an expression of con- अजायत = was taken
			tempt also
आत्मनि	= on himself	किम्स्मित्	= I wonder why इदम् = this
कर्म	= act	प्रदहता	= of burning তত্ত্বাम্ = Lanka
कृतम्	= has been done	मया	= by me.

A great anxiety entered his mind and there arose in him a feeling of self-contempt. He said to himself 'What an admonitory act has bee done by me in burning Lanka.'

धन्याः ते पुरुष श्रेष्ठ ये बुद्धा कोपम् उत्थितम् । निरुन्धन्ति महात्मानो दीप्तम् अग्निम् इव अम्भसा ।। ५-५५-३

दीप्तम्	= as a burning fire	अम्भसा	= is extinguished with $\dot{\vec{a}}$ = those
अग्निम् इव			water
महात्मनः	= great-souled	पुरुष श्रेष्ठाः	= excellent men येत् = who
निरुन्धति	= restrain	उत्थितम्	= their elevated anger वुद्या = by their wisdom
		कोपम्	
धन्याः	= are fortunate.		ı

'As a burning fire is extinguished with water, blessed indeed are those great-souled men of excellence, who in their wisdom, restrain their elevated fury.'

कुद्धः पापम् न कुर्यात्कः कुद्धो हन्याद्गुरूनिप । कुद्धः परुषया वाचा नरः साधूनिधिक्षिपेत् ।। ५-५५-४

कः	= which	कुद्धः	= enraged man	न कुर्यात्	= would not incur
पापम्	$= \sin?$	कुद्धः	= an enraged man	हन्यात्	= kills
गुरूनपि	= even elders	द्रुद्धः	= an enraged	नरः	= man
अधिक्षिपेत्	= insults	साधून्	= virtuous men	परुषया वाचा	= with harsh words.

'Which enraged man would not incur a sinful act? An enraged person may even kill his elders. An enraged person may insult virtuous men with harsh words.'

वाच्यावाच्यम् प्रकुपितो न विजानाति कर्हिचित् । नाकार्यमस्ति कुद्धस्य नावाच्यम् विद्यते क्वचित् ॥ ५-५५-५

प्रकुपितः	= an agitated person	कर्हिचित् न	=	does not ever know	वाच्यावाच्यम्	=	fit words and forbid-
		विजानाति					den words
कुद्धस्य	= for an enraged person	न अस्ति	=	there is no	अकार्यम्	=	improper at
न विद्यते	= nor is there	क्वित्	=	ever	अवाच्यम्	=	an improper word to
							be uttered.

'An agitated person ever does not know which appropriate words are and which are forbidden words to be uttered. For enraged persons, there is neither an improper act nor ever an improper word to be spoken.'

यः समुत्पतितम् क्रोधम् क्षमयैव निरस्यति । यथोरगस्त्वचम् जीर्णाम् स वै पुरुष उच्यते ।। ५-५५-६

उरगः यथा	= as a serpent	जीर्णाम्	= its slough यः = whoever	
निरस्यति	= casts aside	त्वच समुत्पतितम्	= an intense anger क्षमयैव = by endurance al	lone
सः वै	= he verily	क्रोधम् उच्यते	sprung up suddenly = is said	nt man

'As a serpent casts off its slough, whoever casts aside an intense anger sprung up in him suddenly by virtue of his endurance, he verily is said to be an excellent man.'

धिगस्तु माम् सुदुर्भिद्धम् निर्लज्जम् पापकृत्तमम् । अचिन्तयित्वा ताम् सीतामग्निदम् स्वामिघातकम् ।। ५-५५-७

माम् धिक्	= shame be upon me	पापकृत्तमम्	=	the greatest sinner	सुदुर्बिद्धिम्	=	with utter foolishness
अस्तु न्ऱ्लजम्	= and impudence	अग्निदम्	=	who became of fire-	अचिन्तयित्वा	=	without giving
				brand			thought
ताम्	= to that Sita	स्वामि	=	and became hurtful to			
सीताम्		घातुकम्		me master.			

'Shame be upon me, the greatest sinner with utter foolishness and impudence, who became a fire-brand without giving thought to that Sita and became hurtful to my master.'

यदि दग्धा तु इयम् लन्का नूनम् आर्या अपि जानकी । दग्धा तेन मया भर्तुः हतम् कार्यम् अजानता ।। ५-५५-८

इयम् लङ्का	= if this Lanka has been	आर्या	= the venerable	जानक्यपि	= Sita also
दग्धायदि	burnt				
नूनम् दग्धा	= has surely been burnt	तेन	= in this manner	अजानता	= inadvertently
भर्तुः	= the lord's	कार्यम्	= purpose	हतम्	= has been spoilt
मया	= by me.			•	

'If this whole Lanka for its part has been burnt, the worshipful Sita too has surely been burnt. Thus, I have spolt the purpose of my lord inadvertently.'

यत् अर्थम् अयम् आरम्भः तत् कार्यम् अवसादितम् । मया हि दहता लन्काम् न सीता परिरक्षिता ।। ५-५५-९

यदर्थम्	= for which purpose	अयम्	= is its	आरम्भः	= effort
तत् कार्यम्	= the purpose	अवसादितम्	= has been spoilt	मया	= by me
दहता	= who has been burning	लङ्काम्	= Lanka	सीता	= Sita
न परिरक्षिता	= has not been saved in-		·	'	
हि	deed.				

'That purpose for which all this effort was taken, has been spoilt. At the time of burning the city, I have not saved Sita indeed.'

ईषत् कार्यम् इदम् कार्यम् कृतम् आसीन् न संशयः । तस्य क्रोध अभिभूतेन मया मूल क्षयः कृतः ।। ५-५५-१०

इदम् = this	कार्यम्	= task		आसीत्	= became	
कृतम् = fulfilled	ईषत्कार्यम्	= and	was completed	मया	= by me	
		with	only a small			
		effor	t			

'This task (of burning Lanka) has been fulfilled by me and it has been completed only with a small effort. Overpowered as I was with anger, the very root of that fulfillment has been destroyed by me. There is no doubt.'

विनष्टा जानकी व्यक्तम् न हि अद्ग्धः प्रदृश्यते । लन्कायाः कश्चित् उद्देशः सर्वा भस्मी कृता पुरी ।। ५-५५-११

<u>लङ्कायाम्</u>	= In Lanka	न उद्देशः	= no place कश्चित् = whatsoever	
प्रदृश्यते	= is seen indeed	अदग्धः	= not being burnt सर्वा = the entire	
पुरी	= city	भस्मीकृता	= has been reduced to जनकी = Sita	
			ashes	
नृनम्	= surely	विनष्टा	= has been lost.	

'The entire Lanka has been reduced to ashes. No place is seen unburnt in this City. Therefore, Sita also must have been surely lost.'

यदि तत् विहतम् कार्यम् मया प्रज्ञा विपर्ययात् । इह एव प्राण सम्यासो मम अपि हि अतिरोचते ।। ५-५५-१२

विहतम् यदि	= If that act has been	मम	=	due to my perverted	रोचते	=	it is appropriate
तत् कार्यम्	spoiled	प्रज्ञाविपर्ययात्		intelligence			
ममापि	= even to me	अद्य	=	now	इहैव	=	and here itself
प्राण	= to give up my life.						
सम्यासह्							

'If this task has been spoiled due to my perverted intelligence, it is appropriate even for me, here and now itself, to give up my life.'

किम् अग्नौ निपतामि अद्य आहोस्वित् वडवा मुखे । शरीरम् आहो सत्त्वानाम् दिद्य सागरं वासिनाम् ।। ५-५५-१३

निपतामि	= shall I jump	अग्नौ	= into fire	अद्य	= now?
आहोस्वित्	= or else	बडबामुखे	= into the mouth of a	आहो	= or
			submarine fire?		
दिद्म	= shall I give up	शरीरम्	= my body	सत्त्वानाम्	= to the animals
सागरवासिनाम	<pre>[= dwelling in the sea?</pre>		·		

'Shall I jump into fire now or into the mouth of a submarine fire? Or shall I give up my body as a feed to the marine animals?'

कथम् हि जीवता शक्यो मया द्रष्टुम् हिर ईश्वरः । तौ वा पुरुष शार्दूलौ कार्य सर्व स्व घातिना ।। ५-५५-१४

मया	= by me	कार्य सर्व	=	who has spoiled the	कथम् वा	= how
		स्वघातिना		entire task		
शक्यः	= can I	जीवता	=	surviving	द्रष्टुम्	= see
हरीश्वरः	= Sugreeva	तौ वा	=	or even those two	पुरुष शार्दूलौ	= the best among men?
				brothers Raama and		
				Lakshmana		

'By me who has ruined the entire task, how can I, even while remaining alive, see Sugreeva the Lord of monkeys or Raama and Lakshmana the best of men?'

मया खलु तत् एव इदम् रोष दोषात् प्रदर्शितम् । प्रथितम् त्रिषु लोकेषु कपितम् अनवस्थितम् ।। ५-५५-१५

रोषदोषात्	= due to culpability of	इदम्	= this	कस्वम् = apishness
	my anger			
तत्	= that	प्रथितम्	= is famous	अनवस्थितम् = for instability
प्रदर्शितम्	= was indeed shown	मया	= by me.	
खलु				

'Due to culpability of my anger, I have indeed shown this apishness that is famous for instability in the three worlds.'

धिग् अस्तु राजसम् भावम् अनीशम् अनवस्थितम् । ईश्वरेण अपि यत् रागान् मया सीता न रक्षिता ।। ५-५५-१६

धिक् अस्तु	= Let there be shame	राजसम्	=	the passionate way of	अनीशम्	=	which is helplessness
	upon	भावम्		thinking			
अनवस्थ्तम्	= and instability	यत्	=	for	ईश्वरेणापि	=	eventhough capable
सीता	= Sita	न रक्षिता	=	could not be saved	मया	=	by me
रागात्	= due to my exciting				'		
	passion of anger.						

'Let there be shame upon the passionate way of my thinking, which breeds helplessness and instability. fir, eventhough capable as I am, Sita could not be saved by me due to my exciting passion of anger.'

विनष्टायाम् तु सीतायाम् ताव् उभौ विनिशिष्यतः । तयोः विनाशे सुग्रीवः सबन्धुः विनिशिष्यति ।। ५-५५-१७

तयोः विनाशे	= If their death happens	सुग्विः	= Sugreeva	सबन्धुः	=	along with his asso-
						ciates
विनशिष्यति	= will die					

'If Sita dies, those two princes, Raama and Lakshmana will die. If their death occurs, Sugreeva along with his associates will also die.'

एतत् एव वचः श्रुत्वा भरतो भ्रातृ वत्सलः । धर्म आत्मा सह शत्रुघ्नः कथम् शक्ष्यति जीवितुम् ।। ५-५५-१८

कथम्	= how	धर्मात्मा	= the virtuous	भरतः	= Bharata
सहशत्रुघ्नः	= together with Sha-	भातृवत्सलः	= who are affectionate to	शक्ष्यत्	= will be able
	trughna		his brother		
जीवितुम्	= to survive shrutvaa	=	afte्षतदेव	=	this
			hear-		
			ing		
वचः	= news?			'	

'How can the virtuous Bharata together with Shatrughna, who are affectionate to his brother, survive after hearing this news?'

इक्ष्वाकु वंशे धर्मिष्ठे गते नाशम् असंशयम् । भविष्यन्ति प्रजाः सर्वाः शोक सम्ताप पीडिताः ।। ५-५५-१९

धर्मिष्ठे	= (when) the virtuous	नाशम्	= perishes	सर्वाः	= all
इक्ष्वाकु वंशे	Ikshvaku dynasty				
प्रजाः	= the people	असम्शयम्	= undoubtedly	भविष्यन्ति	= will become
शोकसम्ताप	= tormented by anguish			·	
पीडिताः	and affliction.				

'When the virtuous Ikshvaku dynasty perishes, all the people will undoubtedly be tormented with anguish and affliction.'

तत् अहम् भाग्य रहितो लुप्त धर्म अर्थ सम्ग्रहः । रोग दोष परीत आत्मा व्यक्तम् लोक विनाशनः ।। ५-५५-२०

तत्	= there	fore	अहम्	=	I			भाग्यरहितः	=	the unfortunate
लुप्तधर्मार्थ	= depr	ived of the values	रोषदोष	=	having	g my mind fi	illed	व्यक्तम्	=	clearly
सम्ग्रहः	of du	ity and interest	परीतात्मा		with	culpability	of			
					anger					
लोकविनाशनः		me the destroyer e world.					·			

'Therefore, I, the unfortunate being, deprived of the values of duty and interest, with my mind filled with culpability of anger, clearly became the destroyer of the world.'

इति चिन्तयतः तस्य निमित्तानि उपपेदिरे । पूरम् अपि उपलब्धानि साक्षात् पुनः अचिन्तयत् ।। ५-५५-२१

तस्य	= that Hanuma	इति	= thus	चिन्तयतः	= thinking
निमित्तानि	= the omens	उपलब्धानि	= as obtained	पूर्वमपि	= even before
उपपेदिरे	= came	साक्षात्	= clearly	पुनह्	= and again
अचिन्तयत्	= thought (as follows)		· ·	•	

While thinking thus, Hanuma clearly saw some omens, whose welcome-results had already been directly experienced by him and again thought (as follows)

अथवा चारु सर्व अन्गी रक्षिता स्वेन तेजसा। न नशिष्यति कल्याणी न अग्निः अग्नौ प्रवर्तते ।। ५-५५-२२

अथवा	= or else	कल्याणी	= Si	a the	auspicious	चारुसर्वाण्गी	=	having	completely
			la	ły				charming	glimbs
रक्षिता	= protected	स्वेन तेजसा	= by	her ow	n effulgence	न नशिष्यति	=	does not	get destroyed
अग्निः	= fire	न प्रवर्तते	= dc	e no do	injury	अग्नौ	=	into fire.	

'Or else, Sita the auspicious lady, who is completely charming of her limbs and protected by her own effulgence, does not get destroyed. Fire does not indeed destroy fire!'

न हि धर्मात् मनः तस्य भार्याम् अमित तेजसः । स्व चारित्र अभिगुप्ताम् ताम् स्प्रष्टुम् अर्हति पावकः ।। ५-५५-२३

पावकः	= fire	नाहिति हि = to touch	ताम् = her
		स्प्रष्टुम्	
भार्याम्	= the wife	तस्य = of that Raama	धर्मात्मनः = the virtuous man
अमित	= having unlimited	स्वचारित्राभिगुप्ताम् and protected by her	
तेजसः	splendour	own good conduct.	

नूनम् राम प्रभावेन वैदेह्याः सुकृतेन च । यन् माम् दहन कर्मा अयम् न अदहद्त् हव्य वाहनः ।। ५-५५-२४

यत्	= that	इयम्	=	this	हव्यवाहनः	=	fire
दहनकर्मा	= having burning as its	नादहति	=	is not igniting	माम्	=	me
	act						
नूनम्	= surely (it is due to)	राम प्रभावण	=	the power of Raama	सुक्रुतेन	=	benevolence
वैदेह्याः	= of Sita.						

'If this fire with its burning nature is not igniting me, it is surely due to the power of Raama and the benevolence of Sita.'

त्रयाणाम् भरत आदीनाम् भ्रातृऋणाम् देवता च या । रामस्य च मनः कान्ता सा कथम् विनशिष्यति ।। ५-५५-२५

कथम्	= how	सा	= that Sita	या	= who
देवताच	= is a godhead	त्रयाणाम्	<pre>= for the three</pre>	भरतादीनाम्	= beginning with
					Bharata
मनः कान्ता	= and dear to the heart	रामस्य	= of Raama	विनशिष्यति	= can perish?

'How should that Sita, who is a godhead for the three brothers (of Raama) starting with Bharata and who is dear to the heart of Raama perish?'

यत् वा दहन कर्मा अयम् सर्वत्र प्रभुः अव्ययः । न मे दहति लान्गूलम् कथम् आर्याम् प्रधक्ष्यति ।। ५-५५-२६

यद्वा	= or	इयम् दहन = th	nis fire	सर्वत्र प्रभुः	=	which is a spread ev-
		कर्मा				erywhere
अव्ययः	= and imperishable	नदहति = is	not burning	मे	=	my tail
				लाण्गूलम्		
कथम्	= how	प्रधक्ष्यति = ca	an it burn	आर्याम्	=	the venerable Sita?

'This fire, which spreads everywhere without any hindrance, is not burning my tail. How can it burn the venerable Sita?'

पुनश्चाचिन्तयत्तत्र हनुमान्विस्मितस्तदा । हिरण्यनाभस्य गिरेर्जलमध्ये प्रदर्शनम् ।। ५-५५-२७

हनुमान्	= Hanuma	तदा	= then	अचिन्तयत्	= recalled
पुनः	= again	विस्मितः	= with wonder	प्रदर्शनम्	= the sight
हिरण्यनाभस्य	= of Mount Mainaka	जल मध्ये	= in the midst of sea-	तत्र	= there.
गिरेः	(having gold in its		water		
	cavities)				

Hanuma then recalled with wonder the sight of Mount Mainaka (having gold in its cavities) in the midst of sea-water there.

तपसा सत्य वाक्येन अनन्यत्वाच् च भर्तरि । अपि सा निर्देहेत् अग्निम् न ताम् अग्निः प्रधक्ष्यति ।। ५-५५-२८

सा	= that Sita	निर्दहेत् अपि	= can even burn away	अग्निम्	= the fire
तपसा	= by her penance	सत्यवाक्येन	= by her true speech	अनन्यत्वाचच	= and by her undivided
भर्तारि ताम्	towards her husband her.	अग्निः	= fire	न प्रधक्ष्यति	attention = does not ignite

Formatted by आकु 674 ©देशराजु हनुमन्त राव

'That Sita can even burn away the fire by her penance, true utterances and undivided devotion towards her husband. Fire does not ignite her.'

स तथा चिन्तयन् तत्र देव्या धर्म परिग्रहम् । शुश्राव हनुमान् वाक्यम् चारणानाम् महात्मनाम् ॥ ५-५५-२९

सः हनुमान्	= that Hanuma	चिन्तयन्	= who was thinking	तत्र	= there
तथा	= in that way	धर्म	= about the overpower-	देव्याः	= of Sita
		परिग्रहम्	ing virtue		
शुश्राव	= heard	वाक्यम्	= the words	महात्मनाम्	= of the high-souled
चारणानाम्	= charanas (heavenly				
	bards).				

Hanuma, who was thus thinking there about the overpowering virtue of Sita, happened to hear the words of the high-souled charanas (heavenly bards).

अहो खलु कृतम् कर्म दुर्विषद्यम् हनूमता । अग्निम् विसृजता अभीक्ष्णम् भीमम् राक्षस सद्मनि ।। ५-५५-३०

अहो	= Alas!	हनुमता	= by Hanuma	विसृजता	= who hurled
अभीक्ष्णम्	= very	भीमम्	= terrific	अग्निम्	= fire
राक्षसवेश्मनि	= into Ravana's house	कृतम् खलु	= has been done indeed	दुष्करम् कर्म	= a difficult act.

'Alas! Hanuma, who hurled a very terrific fire into Ravana's house, has indeed done a difficult act.'

प्रपलायितरक्षः स्त्रीबाल वृद्धसमाकुला । जनकोलाहलाध्माता क्रन्दन्तीवाद्रिकन्दरैः ।।३१

प्रपलायित	= (the city of Lanka)	जन = and fil	led with an up- क्रन्दन्निव	= appears like weeping
रक्षह्	full of demons; their	कोलाहलाधमाता roar of	people	
स्त्रीबाल वृद्ध	wives; children and			
समाकुला	elders running (hither			
	and thither)			
		अद्रिकन्दरैः = throug	h its mountain-	
		caves.		

'The city of Lanka, full of demons their wives, children and elders running hither and thither, as also filled with an uproar of people, appears as if it weeping through its mountain-caves.'

दग्धा इयम् नगरी लन्का साट्ट प्राकार तोरणा । जानकी न च दग्धा इति विस्मयो अद्भुत एव नः ।। ५-५५-३२

विस्मयः एव	= it is just so surprising	अद्भुतः	= a marvel	नः	= to us
इति	= that	इयम्	= this	सर्वा सर्वा	= entire

Formatted by आकु 675 ©देशराजु हनुमन्त राव

नगरी	= city	साट्ट	= with its market-places; दग्धा = was burnt
		प्राकारतोरणा	ramparts and arched
			door-ways
जानकीच	= but Sita alone	न दग्धा	= was not burnt.

'It is just so surprising a marvel to us that the entire City with its market-places, ramparts and arched doorways, was burnt, but Sita alone was not burnt.'

स निमित्तैः च दृष्ट अर्थैः कारणैः च महागुणैः । ऋषि वाक्यैः च हनुमान् अभवत् प्रीत मानसः ।। ५-५५-३३

— सः हनुमान्	= that Hanuma	अभवत्	= bec	ame	ู่ ห์	प्रीत मानस 	=	delighted in his mind
निमित्तैः	= by the omens	दष्टार्थैः	= wit	h their app	parent म	महाम्रणैः	=	with very high quali-
			adv	antages				ties
कारणैश्च	= of their origins	ऋषिवाक्यैश्च	= and	by the wor	rds of			
			the	sages.				

That Hanuma became delighted in his mind, by seeing the omens, with their apparent advantages in them and very high qualities of their origin as also the words of those sages.

ततः किपः प्राप्त मनो रथ अर्थः । ताम् अक्षताम् राज सुताम् विदित्वा । प्रत्यक्षतः ताम् पुनः एव दृष्ट्वा । प्रतिप्रयाणाय मतिम् चकार ।। ५-५५-३४

ततः	= then	कपिः = Hanuma	সাম = having fulfilled his ob-
			मनोरथार्थः ject of desire
विदित्वा	by learning	ताम् राज = that Sita the princess	अक्षताम् = remains uninjured
		सुताम्	
मतिम्	= made up his mind	प्रतिप्रयाणाय = to return	हञ्चा = after seeing
चकार			
ताम्	= her	प्रत्यक्षतः = personally	पुनरेव = yet again.

Then, Hanuma, having fulfilled his object of desire by learning that Sita the princess remains uninjured, made up his mind to return only after seeing her personally yet again.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ।।

Thus completes 55th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

56 Sarga 56 - ष्ट्रश्चाराः सर्ग

Hanuma Again Visits Ashoka Garden And Sees Seetha

Introduction -

Hanuma again visits Ashoka garden and sees Sita once more. He consoles Sita that Raama along with his forces of monkeys and bears will come soon and after conquering the enemies in battle, will take her back. After bidding adieu to Sita, he ascends Mount Arishta and enlarges his body making himself ready to leap across the ocean.

ततः तु शिंशपा मूले जानकीम् पर्यवस्थिताम् । अभिवाद्य अब्रवीत् दिष्ट्या पश्यामि त्वाम् इह अक्षताम् ।। ५-५६-१

ततः	= thereafter	अभिवाद्य	= having offered is salu- जानकीम् = to Sita	
			tation	
पर्युपस्थिताम्	= who was present	शिम्शुपामूले	= at the foot of Ashoka अन्नवीत् = spoke (as follow	vs)
			tree (Hanuma)	
दिष्ट्या	= thank Heaven!	पश्यामि	= I am seeing	
इह	= here	अक्षताम्	= uninjured.	

Thereafter, having offered his salutation to Sita, who was present at the foot of Ashoka tree, Hanuma spoke: 'Thank heaven! I am seeing you uninjured here!'

ततः तम् प्रस्थितम् सीता वीक्षमाणा पुनः पुनः । भर्तृ स्नेह अन्वितम् वाक्यम् हनूमन्तम् अभाषत ।। ५-५६-२

ततः	= then	पुनः पुनः	=	again and again	वीक्षमाणा	=	beholding
तम्	= that Hanuma	प्रस्थितम्	=	starting out (for his	सीता	=	Sita
हनूमन्तम्				return-journey)			
अभाषत	= spoke	वाक्यम्	=	(the following) words	भर्तृस्नेहान्वितम्	=	endowed with affec-
							tion towards her hus-
							band.

Then, beholding again and again, that Hanuma, who had made ready for his return journey, Sita spoke the following words, filled with affection towards her husband.

कामम् अस्य त्वम् एव एकः कार्यस्य परिसाधने । पर्याप्तः पर वीरघ्न यशस्यः ते बल उदयः ।। ५-५६-३

परवीरघ्न	= O Hanuma the annihi-	कामम्	= surely	त्वम्	= you
एक:	lator of enemies! = alone	पर्याप्तः	= are enough	परिसाधने	= in achievement

Formatted by आकु 677 ©देशराजु हनुमन्त राव

अस्य = of this task ते = your बलोद्यः = elevated energy

यशस्य

= is creditable.

'O Hanuma, the annihilator of enemies! You are yourself surely sufficient single-handed completion of this task. Your elevated energy is creditable indeed.

शरैस्तुः सम्कुलाम् कृत्वा लन्काम् पर बल अर्दनः । माम् नयेत् यदि काकुत्स्थः तस्य तत् सादृशम् भवेत् ।। ५-५६-४

तु	= but	तत् भवेत्	= it will be सदद्यम् = appropriate	
तस्य	= of him Raama	परबलार्दनः	= who destroys the army नयेद्यदि = if he takes	
काकुत्थसः			of adversaries	
माम्	= me	कृत्वा	= after making लङ्काम् = Lanka	
सम्कुलाम्	= upset	शरैः	= with his arrows.	

'But, it will be appropriate for Raama, who destroys the hostile forces, to take me with him, after routing Lanka with his arrows.'

तत् यथा तस्य विकान्तम् अनुरूपम् महात्मनः । भवति आहव शूरस्य तत्त्वम् एव उपपादय ।। ५-५६-५

तत्	= therefore	त्व	= you	उपपादय	= act
यथा तथा	= in such a way that	महात्मनः	= the high-souled	आहवशूरस्य	= valiant in battle
भवति			Raama		
विक्रान्तम्	= (may exhibit) prowess	तस्य	= worthy of him.		
		अनुरूपम्			

'Therefore, you act in such a way that the high-souled Raama, valiant in battle, may exhibit prowess worthy of him.'

तत् अर्थ उपहितम् वाक्यम् प्रश्रितम् हेतु सम्हितम् । निश्चम्य हनुमान् तस्या वाक्यम् उत्तरम् अबवीत् ।। ५-५६-६

निशम्य	= hearing	तत्	= those	वाक्यम्	= words
प्रश्रितम्	= which were humble	हेतुसम्हितम्	= endowed with reason	अर्थोपहितम्	= and meaningful
तस्याः	= of her	हनुमान्	= Hanuma	अब्रवीत्	= spoke
वाक्यम्	= (the following) words	उत्तरम्	= in reply.		

 $Hearing\ those\ humble, reasonable\ and\ meaningful\ words\ of\ Sita, Hanuma\ spoke\ the\ following\ words\ in\ reply.$

क्षिप्रम् एष्यति काकुत्स्थो हिर ऋक्ष प्रवरैः वृतः । यः ते युधि विजित्य अरीन् शोकम् व्यपनयिष्यति ।। ५-५६-७

काकुथ्सः	= Raama	वृतः	= surrounded	हर्यृषप्रवरैः	= with leaders of	mon-
					keys and bears	
एष्यति	= will come	क्षिप्रम्	= immediately	यः	= who	
विजित्य	= after conquering	अरीन्	= the enemies	युधि	= in battle	
व्यपनयिष्यति	= will take away	ते	= your	शोकम्	= grief.	

'Raama, accompanied by the leaders of monkeys and bears, will come soon and after conquering the enemies in battle, will take away your grief.'

एवम् आश्वास्य वैदेहीम् हनूमान् मारुत् आत्मजः। गमनाय मतिम् कृत्वा वैदेहीम् अभ्यवादयत्।। ५-५६-८

हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजह्	=	the son of wind-god	एवम्	=	thus
आश्वास्य	= consoling	वैदेहीम्	=	Sita	कृत्वा	=	and making up
मतिम्	= his mind	गमनाय	=	to go	वैदेहीम्	=	saluted Sita with rev-
					अभ्यवादयत्		erence.

Hanuma, the son of wind-god, thus consoling Sita and making up his mind to go, saluted Sita with reverence.

ततः स किप शार्दूलः स्वामि संदर्शन उत्सुकः । आरुरोह गिरि श्रेष्ठम् अरिष्टम् अरि मर्दनः ।। ५-५६-९

ततः	= thereafter	सः	=	that	कपिशार्दूलः	=	Hanuma the foremost
							among the monkeys
अरिमर्दनह्	= the annihilator of ene-	स्वामि	=	with an anxious desire	आरुरोह	=	ascended
	mies	सम्दर्शनोत्सुकः	:	to see his lord			
गिरिश्रेष्ठम्	= (that) mountain of ex-	अरिष्ठम्	=	called Arishta.			
	cellence						

Thereafter, that Hanuma the foremost among the monkeys, and the annihilator of enemies, with an anxious desire to see his lord, ascended the Mount Arishta of excellence.

तुन्ग पद्मक जुष्टाभिः नीलाभिः वन राजिभिः । सोत्तरीयमिवाम्भोदैः श्रम्गान्तरविलम्बिभिः ।। ५-५६-१०

नीलाभिः	= (that mountain) was	वनराजिभिः = rows of gardens	तुङ्गपद्मकजुष्टाभिः= inhabited by towering
	covered as it were with		elephants with red
	dark green		spots on their skin
अम्भोदैः	= with clouds	शृणगान्तरविलम्बिभेः hanging between its	सोत्तरीयमिव = as with an upper gar-
		summits	ment.

That mountain was covered as it were with dark green rows of gardens inhabited by towery elephants with red spots on their skin and with its clouds hanging between its summits, as with an upper garment.

बोध्यमानमिव प्रीत्या दिवाकरकरैः शुभैः । उन्मिषन्तिमिवोद्धूतैर्लोचनैरिव धातुभिः ।। ५-५६-११

धातुभिः	= by metals	उद्भृतैः	= scattered here and	लोचनैरिव	=	looking like eyes
			there			
उन्मिषन्तमिव	= drawing up the eye	=	lids(the mountain)	बोध्यमानमिव	=	looked like being
						awakened as it were
प्रीत्या	= with love	શુમૈઃ	= by the bright rays of			
		दिवाकरकरैः	the sun.			

By metals scattered here and there, looking like eyes drawing up the eye-lids, the mountain looked like being awakened, as it were, with love by the bright rays of the sun.

तोयौघनिस्वनैर्मन्द्रैः प्राधीतमिव पर्वतम् । प्रगीतमिव विस्पष्टैर्नानाप्रस्रवणस्त्रै ।। ५-५६-१२

पर्वतम्	= the mountain	प्राधीतमिव	= looked like the one	विस्पष्टेः = clearly
			who has started recit-	
			ing the scriptures	
मन्द्रैः	= in the form of the deep	प्रगीतमिव	= singing as it were at a	नाना = in the form of roaring
तोयौघनिस्वनैः	sound of running		high pitch	प्रस्रवणस्वनैः sound of various cas-
	streams of water			cades.

The mountain looked resembling the one which has started reciting the scriptures clearly in the form of the deep sound of running streams of water, singing as it were at a high pitch, in the form of roaring sound of various cascades.

देवदारुभिरत्युचैरूर्ध्वबाहुमिव स्थितम् । प्रपातजलनिर्घोषैः प्राकृष्टमिव सर्वतः ।। ५-५६-१३

स्थितम्	= (the mountain) stood	ऊर्घ्वबाहुम्	= as it were with up-	अत्युचैः = in the form of very
		इव	lifted arms	देवदारुभिः high deodars
प्राकृष्टमिव	= and which started cry-	सर्वतः	= on all sides	प्रपातजलनिर्घोषैः= on all sides
	ing loudly as it were			
प्रपातजल	= in the form of the			
निर्घोषैः	sound of its cascades.			

The mountain stood as it were with uplifted arms in the form of very lofty deodars and which started crying loudly as it were, on all sides, in the form of the sound of its cascades.

वेपमानिमव श्यामैः कम्पमानैः शरद्वनैः । वेणुभिर्मारुतोद्धूतैः कूजन्तिमव कीचकैः ।। ५-५६-१४

Formatted by आकु 680 ©देशराजु हनुमन्त राव

वेपमानमिव	= (The mountain)	कम्पमानैः	= in the form of waving शामैः	= dark
	seemed to be trem-			
	bling			
शरद्वनैः	= antomnal groves	वेणुभिः	= which was piping as it विचकैः	= in the form of hollow
			were	bamboos
मारुतोद्धूतैः	= shaken up by the wind	कूजन्तमिव	= and as though	
			whistling.	

The mountain seemed to be trembling in the form of waving dark automnal groves, which was piping as it were, in the form of hollow bamboos shaken up by the wind and whistling.

निःश्वसन्तमिवामर्षाद्धोरैराशीविषोत्तमैः । वीहारकृतगम्भीरैर्ध्यायन्तमिव गह्वरैः ।। ५-५६-१५

 निः	= (the mountain) was	आशीविषोत्तमैः = in the form of its ter- ध्यायन्तमिव	= which sat absorbed in
श्वसन्तमिव	hissing as it were with	rible and most poi-	meditation as it were
	fury	sonous snakes	
गुह्ररैः	= in the form of its caves	नीहार कृत = which were deep and	
		गर्म्भारैः covered with mist.	

The mountain was hissing as it were with fury, in the form of its terrible and most poisonous snakes and which sat absorbed in meditation as it were, in the form of its deep caves covered with mist.

मेघपादिनभैः पादैः प्रक्रान्तिमव सर्वतः । जृम्भमाणिमवाकाशे शिखरैरभ्रामालिभिः ।। ५-५६-१६

प्रकान्तमिव	= (the mountain) seems	सर्वतः	= on all four sides	पादैः	= with the feet of that
	to be setting out on a				mountain
	journey				
मेघपादनिभैः	= looking like rising	शिखरैः	= which with its peaks	अभ्र	= having a lining of
	clouds			मालिभिः	clouds
जृम्भमाणमिव	= seemed to stretch its	आकाशे	= in the sky.		
	limbs				

The mountain seems to be setting out on a journey on all four sides, with feet of the mountain, looking like rising clouds, which with its peaks having a lining of clouds, seemed to stretch its limbs in the sky.

कूटैश्च बहुधा कीर्णै शोभितम् बहुकन्द्रैः । साल ताल अश्व कर्णैः च वंशैः च बहुभिः वृतम् ।। ५-५६-१७

ठे मोन्तैन्	= was embellished with	क्टैश्च	= number of summits	बहुकन्दरैः	= and adorned with nu-
शोभितम्					merous caves
बहुधाकीणैः	= scattered at many	वृतम्	= and endowed with	बहुभिः	= many
	places				

साल = sal; palmyrah; karna तालाश्वकर्णेश्च and bamboo trees.

The mountain was embellished with a number of summits and adorned with numerous caves scattered at many places and endowed with many sal, palmyrah, karna and bamboo trees.

लतावितानैर्विततैः प्ष्यवद्भिरलम्कृतम् । नानामृगगणाकीर्णम् धातुनिष्यन्दभूषितम् ।। ५-५६-१८

(The	= was adorned	लतावितानैः	=	with clusters of creep-	विततैः	=	having plenty of flow-
moun-				ers	पुष्पवद्भिः		ers
tain)							
अलम्कृतम्							
ना	= filled with many	धातुनिष्यन्द	=	and embellished with			
मृगगणाकीर्णम्	troops of animals	भूषितम्		gushes of liquid min-			
				erals.			

The mountain was adorned with clusters of creepers having plenty of flowers, filled with a number of summits and adorned with numerous caves scattered at many places and endowed with many sal, palmyrah, karna and bamboo trees.

बहुप्रस्रवणोपेतम् शिलासंचयसम्कटम् । महर्षियक्षगन्धर्वकिन्नरोरगसेवितम् ।। ५-५६-१९

(The	= was	endowed	with	शिलासम्चय	=	crowded	together	महर्षियक्षगन्धरव=	and frequer	nted	by
moun-	man	y cascades		सम्कटम्		with heaps	of rocks	किन्नरोरगसेवितम्	great sages;	yaksł	nas;
tain)									Gandharvas;	Kinna	ıras
बहुप्रस्रवणोपेत	T								and celestial s	erper	nts.

The mountain was endowed with many cascades, crowded together with heaps of rocks and frequented by great sages, Yakshas, Gandharvas, Kinnaras and celestial serpents.

लतापादपसम्घातम् सिम्हाध्युषितकन्दरम् । व्यायसम्घसमाकीर्णम् स्वादुमूलफलद्भमम् ।। ५-५६-२०

(The	= was exquisite with	सिम्हाध्युषि = having caves inhab-	व्याघ्रसम्घसमार्किर्माम्filled with a number of
moun-	creepers and trees	कन्दरम् ited by lions	tigers
tain)			
लतापाद			
सम्घातम्			
स्वादुमूल	= and having sweet		
फल द्रमम्	roots and fruit-trees.		

The mountain was exquisite with creepers and trees, having caves inhabited by lions, spread over with a number of tigers and endowed with sweet roots and fruit-trees.

तम् आरुरोह हनुमान् पर्वतम् पवनात्मजः । राम दर्शन शीघ्रेण प्रहर्षेण अभिचोदितः ।। ५-५६-२१

हनुमान्	= Hanuma	पवनात्मजह्	=	the son of wind-god	रामदर्शन	=	in	a	hurry	to	see
					शीघ्रेण		Raa	ıma	ı		
आरुरोह	= ascended	तम्पर्वतम्	=	that mountain	अभिचोदितः	=	exc	itec	d as he v	was	
प्रहर्षेण	with an extreme joy.										

Hanuma, the son of wind-god, in a hurry to see Raama, ascended that mountain, excited as he was with an extreme joy.

तेन पाद तल आक्रान्ता रम्येषु गिरि सानुषु । सघोषाः समशीर्यन्त शिलाः चूर्णी कृताः ततः ।। ५-५६-२२

ततः	= then	शिलाः	= the rocks	रम्येषुगिरिसानुसु = in the charming table-
				land of the mountain
तेन पाद	= on which the soles of	सम शीर्यन्त	= were crushed	सघोषाः = with sounds
तलाक्रान्ताः	his feet lied heavily			
चूर्णीकृताः	= and fallen to pieces.			

Then, the rocks in the charming table-land of the mountain, on which the soles of Hanuma lied heavily, were crushed with noise and fallen to pieces.

स तम् आरुह्य शैल इन्द्रम् व्यवर्धत महाकिपः । दक्षिणात् उत्तरम् पारम् प्रार्थयम्ल लवण अम्भसः ।। ५-५६-२३

प्रार्थयन्	= desirous (of reaching)	उत्तरम्	= the northern shore	दक्षिणात्	= from the southern
		पारम्			shore
लवणाम्भसः	= of the ocean	महाकपिः	= Hanuma	आरुह्य	= ascending
तम्	= that mountain	व्यवर्धत	enlarged in his body.		
शैलेन्द्रम्					

Desirous of reaching the northern shore from the southern shore of that ocean, Hanuma ascended that mountain and enlarged his body.

अधिरुद्य ततो वीरः पर्वतम् पवन आत्मजः । ददर्श सागरम् भीमम् मीन उरग निषेवितम् ।। ५-५६-२४

ततः	= then	वीरः	= the valiant	पवनात्मजः = Hanuma
अधिरूद्य	= ascending	पर्वतम्	= the mountain	ददर्श = saw
भीमम्	= the terrific	सागरम्	= ocean	मीनोरगनिषेवितम् inhabited by fishes
				and water-snakes.

Then, the valiant Hanuma after ascending the mountain, saw the terrific ocean inhabited by fishes and watersnakes.

स मारुत इव आकाशम् मारुतस्य आत्म सम्भवः । प्रपेदे हिर शार्दूलो दक्षिणात् उत्तराम् दिशम् ।। ५-५६-२५

सः	= that foremost among	आत्मसम्भवः = the son	मारुतस्य = of the wind-god
हरिशार्दूलः	the monkeys		
प्रपेदे	= entered	आकाशम् = the sky	उत्तराम् = towards northern di-
			दिशम् rection
दक्षिणात्	= from southern direc-	मारुतः इव = like a wind.	
	tion		

Hanuma, the foremost among the monkeys and the son of the wind-god, entered the sky towards northern direction, like a wind, from southern direction.

स तदा पीडितः तेन किपना पर्वत उत्तमः । ररास सह तैः भूतैः प्राविशत् वसुधा तलम् ।। ५-५६-२६ कम्पमानैः च शिखरैः पतद्भिः अपि च दुमैः ।

पीडितः	= pressed	तदा	= then	तेन कपिना	= by that Hanuma
सः	= that excellent moun-	प्रविशन्	= entering	वसुधातलम्	= the earth
पर्वतोत्तमः	tain				
तैः भूतैः सह	= along with the various	ररास	= made a noise	कम्पमानैः	= with its shaking sum-
	living beings			बिख्यरै ः	mits
पतद्भिः द्रुमैः	= and toppling trees.			I	

Pressed at that moment by Hanuma, that excellent mountain sank into the bowels of the earth along with the various living beings and made a noise with its shaking summits and toppling trees.

तस्य ऊरु वेगान् मथिताः पादपाः पुष्प शालिनः ।। ५-५६-२७ निपेतुः भू तले रुग्णाः शक आयुध हता इव ।

मथिताः	= shaken	ऊरुवेगात्	the impetus o	of the तस्य	= of that Hanuma
			ighs		
पादपाः	= trees	पुष्पशालिनः	ndowed with	blos- रुग्णाः	= were broken
		_	oms		
निपेतुः	= and fell down	भूतले	n earth	शोकायुध	= as struck by a thunder-
				हता इव	bolt.

Shaken by the impetus of the thighs of Hanuma, trees in blossom were broken and fell down on earth, as though struck by a thunder-bolt.

कन्दर उदर संस्थानाम् पीडितानाम् महाओजसाम् ।। ५-५६-२८ सिम्हानाम् निनदो भीमो नभो भिन्दन् स शुश्रुवे ।

सः भीमः	= that roaring sound	महौजसाम्	= of the lions of great	कन्द्रान्तर = dwelling in the midst
निनदः		सिम्हानाम्	prowess	सम्स्थानाम् of the caves
पीडितानाम्	= were tormented	शुश्रवे	= (and that sound) was	भिन्दन् = piercing
			heard	
उभः	= the sky.			

When the lions of great prowess dwelling in the midst of caves were tormented and roared terribly, that roaring noise was heard as it was piercing the sky.

त्रस्त व्याअविद्ध वसना व्याकुली कृत भूषणा ।। ५-५६-२९ विद्याधर्यः समुत्पेतुः सहसा धरणी धरात् ।

विद्याधर्यः	= the females of Vidyad-	त्रस्त व्याविद्ध	=	with their raiments in	व्याकुलीकृत	=	and their ornaments
	hara class of supernat-	वसनाः		disorder through fear	भूषणाः		fallen off
	ural beings						
समुत्पेतुः	= went up	सहसा	=	(all of a sudden	धरणीधरात्	=	from the mountain.

The females of Vidyadhara class of supernatural beings, with their raiments in disorder through fear and their ornaments fallen off, went up all of a sudden from the mountain.

अतिप्रमाणा बलिनो दीप्त जिह्वा महाविषाः ।। ५-५६-३० निपीडित शिरो ग्रीवा व्यवेष्टन्त महाहयः ।

महाहयः	= large serpents	अतिप्रमाणाः	= of immense size	बलिन:	= possessing vigour
दीप्त जिह्वाः	= having fiery tongues	महाविषाह्	= very poisonous	निपीडित	= with their hoods and
	0 , 0	`	7 1	शिरोग्रीवाः	necks severely pressed
व्यचेष्टन्त	= lay coiled.				

Large poisonous serpents of immense size, possessing vigour and having fiery tongues with their hoods and necks severely pressed lay coiled.

किन्नर उरग गन्धर्व यक्ष विद्या धराः तथा ।। ५-५६-३१ पीडितम् तम् नग वरम् त्यक्तवा गगनम् आस्थिताः ।

तदा	= then	त्यक्तवा = leaving	तम् = that tormented
			पीडितम्
नगवरम्	= mountain of excel-	किन्नरोरगगन्धर्व = kinnaras; Nagas;	आस्थिताः = ascended
	lence	यक्षविद्याधराः Gandharvas; Yakshas	
		and Vidyadharas	
गगनम्	= to the sky.		

Then, leaving that tormented mountain of excellence; Kinnaras, Nagas, Gadharvas, Yakshas and Vidyadharas ascended to the sky.

स च भूमि धरः श्रीमान् बलिना तेन पीडितः ।। ५-५६-३२ सवृक्ष शिखर उद्ग्राः प्रविवेश रसा तलम् ।

पीडितः	= pressed down	तेन बलिना	= by the strong Hanuma सः श्रीमान् = that beautiful	
भूमिधरश्च	= mountain	सवृक्ष	= having its elevated प्रविवेश = entered	
		शिखरोदग्रः	summits crowned	
			with trees	
रसातलम्	= the bowels of the		'	
	earth.			

Pressed down by that strong Hanuma, that beautiful mountain having its elevated summits crowned with trees, entered the bowels of the earth.

दश योजन विस्तारः त्रिंशत् योजनम् उच्छितः ।। ५-५६-३३ धरण्याम् समताम् यातः स बभूव धरा धरः ।

सः धराधरः	= that mountain	दशयोजनविस्तार⊭	with a width of ten Yo-	त्रिम्शत्	= and height of thirty
			janas (or eighty miles)	योजनम्	Yojanas (two hundred
				उच्छितः	and forty miles)
बभूव	= became	यातः =	completely	समताम्	= in sameness of level
धरण्याम्	= with the earth.			1	

That mountain, with a width of ten yojanas (or eighty miles) and a height of thirty yojanas (or two hundred and forty miles) got level with the earth.

स लिलङ्क्षियभींमम् सलीलम् लवणार्णवम् ।। ५-५६-३४ कल्लोलास्फालवेलान्तमुत्पपात नभो हरिः।

लिलङ्घयिषुः	=	with a desire to cross	सलीलम्	=	easily	भीमम्	=	the terrific ocean
						लवणार्णवम्		
कछोल	=	whose shores were be-	सः हरिः	=	that Hanuma	उत्पपात	=	jumped up (into the
स्फालवेलान्तम	Ţ	ing lashed by its waves						sky).

With a desire to cross easily the terrific ocean, whose shores were being lashed by its waves, which Hanuma jumped up into the air.

इति वाल्मीिक रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे ष्दञ्चाशः सर्गः ।।

Thus completes 56th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 686 ©देशराजु हनुमन्त राव

57 Sarga 57 - सप्तपञ्चशः सर्ग

Hanuma Leaps From Lanka And Touches Mount Mainaka

Introduction -

Hanuma leaps from the coast of Lanka and touches Mount Mainaka, which he came across in the way. He advances further and roars at the top of his voice at the Mount Mahendra, so as to bring jubiliation to the monkeys awaiting his return there. Jambavan tells the monkeys, who moved by jumps with joy on hearing Jambavan, that Hanuma has returned successfully, from his expedition as way evident from his jubilant roar. Having greeted Jambavan, Angada and others on alighting on the summit of Mount Mahendra, Hanuma narrates to them briefly the story of his discovery of Sita. Applauding Hanuma, prince Angada, who was eager to hear the story, sits down on a rock along with all others.

सचन्द्र कुमुद्रम् रम्यम् सार्क कारण्डवम् शुभम् । तिष्य श्रवण कदम्बम् अभ्र शैवल शाद्वलम् ।। ५-५७-१

पुनर्वसु महामीनम् लोहित अन्ग महाग्रहम् । ऐरावत महाद्वीपम् स्वाती हंस विलोडितम् ।। ५-५७-२

वात सम्घात जात ऊर्मिम् चन्द्र अंशु शिशिर अम्बुमत् । भुजम्ग यक्ष गन्धर्व प्रबुद्ध कमल उत्पलम् ।। ५-५७-३

हनुमान् मारुतगतिर्महानौरिव सागरम् । अपारमपरिश्रान्तः पुष्लुवे गगनार्णवम् ।। ५-५७-४

हनुमान्	=	Hanuma	मारुतगतिः	=	with a rush equal to	अपरिश्रान्तः	=	withaut a fatigue
					that of wind			
पुप्नुवे	=	leapt across	अपारम्	=	the baundless	गगनार्णवम्	=	sea analogaus to sky
महानौः इव	=	like a large ship	सागरम्	=	crossing the ocean	रम्यम्	=	pleasant
सचन्द्र	=	having the moon for a	सार्ककारङ्ख्व	T =	the sun for a water-	शुभम्	=	auspiciaus
कुमुदम्		white water-lily			fowl			
तिष्यश्रवणका	दम्बम	having the constella-	अभ्रशैआलशा	द्रत्स्रम्	the clauds for its duck-	पुनर्वसुमहामीन	म्=	the twin constella-
		tions known by the			weeds			tions; the Punarvasus;
		names of Pushya and						for its large fish
		Shravana for swans						
लोहिताङ्ग	=	the planet Mars for its	ऐरावत	=	Airavata (Indra's ele-	स्वातिहंसविलो	ळित	मgraced with a swan in
महाग्रहम्		large alligator	महाद्वीपम्		phant) for a large is-			the form of the constel-
					land			lation Shati

वात =	having	gales	for	its	चन्द्रांशुशिशिराम्बुमत्and the moonbea.ns	भुजङ्ग यक्ष	= with the Nagas Yak-
सम्घातजातोर्मि	waves				for its cool water	गन्धर्व प्रबुद्ध	shas and Gandharvas
						कमलोत्पलम्	for its full-blown lo-
							tuses and water-lilies.

Hanuma, with a rush equal to that of wind, without a fatigue, leapt across the baundless sea looking analogaus to sky, like a large ship crossing the ocean. In that pleasant and auspiciaus sky-like sea, shone the moon as a white water-like sea, shone having the constellations known by the names of Pushya and Shravana as swans, the clauds as its duck-weeds; the twin constellations the Punarvasus as its large fish, the planet Mars as its large alligator, a large island as Airavata (Indra's elephant), graced with a swan in the form of the constellation, Shwati, having gales as its waves, the moon bea.ns as its cool water and with the Nagas, yakshas and Gandharvas as its full blown lotuses and water-lilies.

ग्रासमान इव आकाशम् तारा अधिपम् इव आलिखन् । हरन्न् इव सनक्षत्रम् गगनम् सार्क मण्डलम् ।। ५-५७-५

मारुतस्य आलयम् श्रीमान् किपः व्योम चरो महान् । हनूमान् मेघ जालानि विकर्षन्न् इव गच्छति ।। ५-५७-६

व्योमचरः	= while moving in the	हनुमान्	= Hanuma	मारुतस्यात्मजः = the son of wind-god
श्रीमान्	sky = the illustrious	महानु कपिः	= great monkey	ग्रसमानः इव = appeared like swal-
-			= great monkey	lowing
व्योमचरः	= the sky	उल्लिखन्निव	= like scratching the	हरन्निव = like carrying off
			moon	
गगनम्	= the sky	सनक्षत्रम्	= with its stars	सार्कमङ्ख्लम् = and the disc of the sun
गच्छति	= and was going	विकर्षन्निव	= as though dragging	मेघजालानि = a mass of clouds.
			asunder	

While moving in the sky, the illustrious Hanuma, the son of wind-god and the great monkey, appeared as if swallowing the sky, scratching the moon and carrying off the sky with its stars and the disc of the sun and was going as though dragging asunder, a mass of clouds.

पाण्डुर अरुण वर्णानि नील मान्जिष्ठकानि च । हरित अरुण वर्णानि महाअभ्राणि चकाशिरे ।। ५-५७-७

महाभ्राणि	= dense clauds	पाङ्डरारुण	=	with white and red co-	नीलमाङ्गिष्ठकानि =	with blue and yellow
		वर्णानि		laurs	च	colaurs
हरितारुण <del></del>	= with green and red-	चकाशिरे	=	shone brightly.		
वर्णानि	dish brown colaurs					

Dense clauds, with white and red colaurs, blue and yellow colaurs as also green and reddish brown colaurs shone brightly in the sky.

प्रविशन्न अभ्र जालानि निष्कमन् च पुनः पुनः । प्रच्छन्नश्च प्रकाशः च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ।। ५-५७-८

पुनः पुनः	= time and again	प्रविशन्	= etering निष्पतम्श्र =	and coming out
अभ्रजालानि	= of the clusters of	लक्ष्यते	= was perceived चन्द्रमाः इव =	as the moon
	clouds (Hanuma)			
प्रच्छन्नश्च	= covered (invisible)	प्रकाशः च	= and coming to light	
			(visible).	

Time and again, entering and coming out of the clusters of clouds, Hanuma appeared like the moon becoming visible and invisible again and again.

विविधाभ्राघनासन्नगोचरो धवळाम्बरः । दृश्यादृश्यतनुर्वीरस्तदा चन्द्रयतेऽम्बरे ।। ५-५७-९

		T .				
वीरः	= the heroic Hanuma	धवलाम्बरः	=	who was clad in white	विविधाभ्रघनासन्न=	having faund his way
				clothes	गोचरः	into variaus kinds of
						dense clauds (and en-
						erging again)
दृश्यादृश्य	= and having his body	चन्द्रायते	=	shone like the moon	अम्बरे =	in the sky.
तनुः	becoming visible and					
	invisible					

The heroic Hanuma, who was clad in white clothes, having faund his way into various kinds of dense clauds (and energing again) and having his personlaity becoming visible and invisible, shone like the moon in the sky.

तार्क्ष्यायमाणो गगने बभासे वायुनन्दनः । दारयन्मेघबृन्दानि निष्पतंश्च पुनः पुनः ।। ५-५७-१०

दारयन्	= tearing asunder	मेघ	= the clusters of clouds	पुनः पुनः	= again and again
निष्पतम्श्च	= as also coming out of them	ब्र्६इन्दानि महता	= with big	नादेन	= noise
वायुनन्द्नः	= hanuma the son of wind-god	मेघस्वन मेहास्वनः	= making a thunderous great sound	बभासे	= shone
तार्क्यायमाणह्	= flying like Garuda the eagle	यगने	= in the sky.		

Tearing asunder the clusters of clouds again and again as also energing from them and roaring with a big noise, Hanuma the son of wind-god, making a thunderous great sound, shone flying like Garuda the eagle, in the sky.

नद्न नादेन महता मेघ स्वन महास्वनः । प्रवरान् राक्षसान् हत्वा नाम विश्राव्य चात्मनः ।। ५-५७-११

आकुलाम् नगतीम् कृत्वा व्यथयित्वा च रावणम् । अर्दयित्वा बलम् घोरम् वैदेहीमभिवाद्य च ।। ५-५७-१२

आजगाम महातेजाः पुनः मध्येन सागरम् ।

हत्वा	= killing	प्रवरान्	= the foremost of विश्राव्य = becoming famous
		राक्षसान्	demons
आत्मनः	= by his	नाम	= name आकुलाम् = making Lanka per-
			नगरीम् plexed
			कृत्वा
व्यथयित्वा	= causing anguish	रावणम्	= to Ravana अर्देगित्वा = tormenting
घोरम्	= the terrible army	अभिवाद्यच	= and offering salutation वैदेहीम् = to Sheetha
बलम्			
महातेजाः	= Hanuma returned	सागरम्	= flying over the middle
पुनः		मध्येन	of the sea.
आजगाम			

Killing the foremost of demons, becoming famous by is name, making Lanka perplexed, causing anguish to Ravana by tormenting his terrible army, and bidding his adieu to Sheetha, Hanuma returned by flying over the middle of the sea.

पर्वत इन्द्रम् सुनाभम् च समुपस्पृश्य वीर्यवान् ।। ५-५७-१३ ज्या मुक्त इव नाराचो महावेगो अभ्युपागतः ।

समुपस्पृश्य	= touching	सुमाभम्च	= mainaka पवतेन्द्रम् = the foremost m	oun-
वीर्यवान्	= the victorious Hanuma	अभ्युपागतः	tain = came	d
नाराचः इव	= like an iron arrow	ज्यामुक्तः	= discharged from a bow-string.	

Touching Mount Mainaka, the victorious Hanuma came with a great speed resembling an iron arrow discharged from a bow-string.

स किंचित् अनुसम्प्राप्तः समालोक्य महागिरिम् ।। ५-५७-१४ महाइन्द्र मेघ सम्काशम् ननाद् हरि पुम्गवः।

Formatted by आकु 690 ©देशराजु हनुमन्त राव

अनुसंप्राप्तः	= approaching	किंचित्	= a little	समालोक्य	= and observin
महेन्द्रम्	= Maunt Mahendra	महागिरिम्	= the great mauntain	मेघसंकाशम्	= looking like a dense
			•		claud
सः हरिपुङ्गवः	= that Hanuma	ननाद्	= made a great noise.		

Approaching a bit near and observing Maunt Mahendra, the great mauntain looking like a dense claud, that Hanuma made a laud noise.

स पूरयामास किपर्दिशो दश समन्ततः ।। ५-५७-१५ नदन्नदेव महता मेघस्वनमहास्वनः ।

स कपिः	= that Hanuma	मेघस्वन	=	emitting a great roar	नदन्	=	while making sound
		महास्वनः		like that of rumbling of			
				cloud			
पूरयामास	= filled	समस्ततः	=	the whole space	दश दिशः	=	on all quarters
नादेन	= with the noise.				•		

Emitting a great roar, that Hanuma, whole loud noise resembled the rumbling of a cloud, filled the whole space in all directions with the noise.

स तम् देशमनुप्राप्तः सुहृदर्शनलालसः ।। ५-५७-१६ ननाद हरिशार्दूलो लाङ्गूलम् चाप्यकम्पयत् ।

अनुप्राप्तः	= having reached	तम् देशम्	= that place	सुहुद्दर्शन	= aredently desiraus of
				लालसः	seeing his friends
सः	= that Hanuma	ननाद्	= roared	अकंपयच	= and waved
हरिशार्दूलः					
लाङ्गुलम्	= his tail.			1	

Having reached that place, Hanuma who was ardently desiraus of seeing his friends, roared and waved his tail.

तस्य नानद्यमानस्य सुपर्णचरिते पथि ।। ५-५७-१७ फलतीवास्य घोषेण गगनम् सार्कमण्डलम् ।

गगनम्	= the sky	सार्कमङ्डलम्	=	with the disc of the sun	फलतीव	=	began to crack as it
अस्य घोषेण	= due to his roar	नानद्यमानस्य	=	even as he repeatedly	पथि	=	on the path of the sky
सुपर्ण चरिते	= as followed by Garuda the eagle endowed with charming wings.						

The sky, with the disc of the sun, began to crack as it were, due to his roar, even as he repeatedly roared on the path of the sky as followed by Garuda, the eagle endowed with charming wings.

ये तु तत्रोत्तरे तीरे समुद्रस्य महाबलाः । ५-५७-१८ पूर्वम् सम्विष्ठिताः शूरा वायुपुत्रदिदृक्षवः ।

महतो वातनुन्नस्य तोयदस्येव गर्जितम् ।। ५-५७-१९ शुश्रुवुस्ते तदा घोषमूरुवेगम् हनूमतः।

ते	= those	महाबलाह्	= mighty
ये	= who	सम्विष्थिताः	= were waiting पूर्वम् = already
उत्तरे तीरे	= on the northern shore	समुद्रस्य	= of the sea वायुपुत्र = with an eagerness to
			दिदृक्षवः see Hanuma
शुश्रृवुः	= heard	तत्र	= there तदा = at that time
घोषम्	= the sound	हनुमतः	= produced by the गर्गितम् इव = which resmebled the
		ऊरुवेगम्	sweeping motion of roar
			Hanuma's thighs
महत:	= of a huge claud	वातनुन्नस्य	= propelled by the wind.
तोयदस्य			

Those mighty heroes who were waiting already on the northern shore of the sea, with an eagerness to see Hanuma, heard there at that time, the sound produced by the sweeping motion of Hanuma's thighs, which resembled the reoar of a huge claud propelled by the wind.

ते दीनमनसः सर्वे शुश्रुवुः काननौकसः ।। ५-५७-२० वानरेन्द्रस्य निर्घोषम् पर्जन्यनिनदोपमम् ।

	= all	ते		those	काननौकसः	_	monkeys
_					_		,
दीन मनसः	= who were distressed	शुश्रुवुः	=	heard	वानरन्द्रस्य	=	hanuma's
	in mind (for not hav-						
	ing heard the news of						
	Seetha hitherto)						
निर्घोषम्	= roar	पर्जन्य	=	similar to the roar of a			
		निनदोपमम्		rumbling cloud.			

All those monkeys, who were distressed in mind (for not having heard the news of Sita hitherto), heard Hanuma's roar similar to the roar of a rumbling cloud.

निशम्य नदतो नादम् वानराः ते समन्ततः ।। ५-५७-२१ बभूवुः उत्सुकाः सर्वे सुहृत् दर्शन कान्क्षिणः ।

निशम्य = hearing	नादम्	= the roar (of Hanuma)	नदतः	= who was making the
				sound

ते	सर्वे	= all those monkeys	समन्ततः =	stationed there in all	बभ् वुः = became
वानराः				directions	
उत्सुकाः	:	= anxiausly	सुहृद्दर्शन =	desiraus of seeing	
			काण्ट्रिषणः	their friend.	

Hearing that roar of Hanuma, who was making the sound, all those mokeys stationed there in all directions, became anxiausly desiraus of seeing their friend.

जाम्बवान् स हरि श्रेष्ठः प्रीति सम्हष्ट मानसः ।। ५-५७-२२ उपामन्त्र्य हरीन् सर्वान् इदम् वचनम् अबवीत् ।

सः	= that Jambavan	हरिश्रेष्ठः	= the foremost among	प्रीतिसम्हष्ट = with his mind thrilled
जाम्बवान्			monkeys and bears	मानसः iwth joy
उपामन्त्ऱ्य	= summoning	सर्वान्	= all	हरिन = the monkeys
अब्रवीत्	= spoke	इदम्	= these	वचनम् = words.

The Jambavan, the foremot among the monkesy and bears, with his mind thrilled with joy, having summoned all the monkeys, spoke the following words:

सर्वथा कृत कार्यो असौ हनूमान् न अत्र संशयः ।। ५-५७-२३ न हि अस्य अकृत कार्यस्य नाद एवम् विधो भवेत् ।

असौ	= this	हनुमान्	= Hanuma	कृतकार्यः	= has accoMplished his
					assignment
सर्वथा	= in all ways	अस्य	= his	नादः	= sound
न भवे हि	= will not indeed be	एवम् विधः	= in this manner	अकृत कार्यः	= if his task has not been
					fulfilled
नात्र संशयः	= there is no daubt in			'	
	this matter.				

'This Hanuma has accoMplished his assignment in all ways. His sound will not indeed be like this, if he has not fulfilled his task. There is not daubt in this matter.'

तस्या बाहु ऊरु वेगम् च निनादम् च महात्मनः ।। ५-५७-२४ निशम्य हरयो हृष्टाः समुत्पेतुः ततः ततः ।

निशम्य	= hearing	निनादम्च	= the sound	बहूरुवेगम्च	= of the dashing move-
					ment of arms and
					thighs
तस्य	= of that high-souled	हरयः	= the monkeys	हृष्टाह्	= with joy
महात्मनः	Hanuma				
समुत्पेतुः	= moved by jumps	ततः ततः	= from their respective		
			places.		

Hearing the sound of the dashing movement of the high souled Hanuma's arms and thighs, the monkeys moved by jumps with joy from their respective places.

ते नग अग्रान् नग अग्राणि शिखरात् शिखराणि च ।। ५-५७-२५ प्रहृष्टाः समपद्यन्त हनूमन्तम् दिदृक्षवः ।

ते	= those monkeys	प्रहृष्टाः	= with joy दिदृक्षवः = longing to see	
हनूमन्तम्	= Hanuma	समपद्यन्त	= took off नगाम्रात् = from top of one tre	ee
नगाग्राणि	= to the tops of other	शिखरात्	= as also from one शिखराणिच = to the other summ	its.
	trees		mauntain-summit	

Those monkeys with joy, longing to see Hanuma, took off from the top of one tree to the tops of other trees as also from one mauntain-summit to the other summits.

ते प्रीताः पादप अग्रेषु गृह्य शाखाः सुपुष्पिताः ।। ५-५७-२६ वासांसि इव प्रकाशानि समाविध्यन्त वानराः ।

ते वानराः	= those monkeys	गृह्य	= graspoing
पादपाग्रेषु	= at the tops of trees	सुविष्ठिताः	= and standing there प्रीतः = joyously waved
			well समाविध्यन्त
प्रशाखाः	= the twigs	वासाम्सीव	= as if they are their rai-
			ments.

Those monkeys, grasping the boughs at the tops of trees, and standing there firmly, joyously waved the twigs, as if they are their raiments.

गिरिगह्वरसष्ठीनो यथा गर्जित मारुतः ।। ५-५७-२७ एवम् जगर्ज बलवान् हनुमान्मारुतातमजः।

बलवान्	= the mighty	हनुमान्	= Hanuma the son of जगजे = roared	
		मारुतत्मजः	wind-god	
एवम् यथा	= as so	मारुतः	= the wind	
गिरिगह्रर	= while entering the		·	
सम्रीनः	caves of mauntains.			

The mighty, Hanuma the son of wind-god, roared as thaugh the wind roars while it enters the caves of mauntains.

तम् अभ्र घन संकाशम् आपतन्तम् महाकपिम् ।। ५-५७-२८ दृष्ट्वा ते वानराः सर्वे तस्थुः प्रान्जलयः तदा ।

<u> </u>	= seeing	तम् = tha	at Hanuma	तदा	= then
आपतन्तम	= descending quickly	महाकपिम् अभ्रघनसम्काशम्⊨ीki	e a dense cloud	सर्वे ते	= all those

वानराः = monkeys तस्थुः = stood प्राङ्गलयः = joining their palms in salutation.

Seeing that Hanuma then rushing like a dense cloud, all those monkeys stood there, joining their palms in salutation.

ततः तु वेगवान् तस्य गिरेः गिरि निभः कपिः ।। ५-५७-२९ निपपात महाइन्द्रस्य शिखरे पादप आकुले ।

वेगवान्	= the swift hanuma	गिरिनिभः	=	looking like a maun-	ततः	=	then
कपिः				tain			
निपपात	= descended	शिखरे	=	on the summit	तस्य	=	of that Maunt Mahen-
					महेन्द्रस्य		dra
पादपाकुले	= thick with trees.				'		

The swift Hanuma, looking like a mauntain, then descended on the summit of that Maunt mahendra, thick with trees.

हर्षेणापूर्यमाणोऽसौ रम्ये पर्वतिनर्घरे ।। ५-५७-३० चिन्नपक्ष इवाकाशात्पपात धरणीधरः ।

असौ	= this Hanuma	आपूर्यमाणः	=	filled	हर्षेण		=	with j	oy	
पपात	= fell	आकाशात्	=	from the sky	रम्ये	पर्वत	=	into	a	charming
					निर्झर			moun	tain-t	torrent
धरणीधरः	= like a mountain	छिन्नपक्षः	=	having its wings torn						
इव				off.						

Hanuma like a mountain with its wings torn off, thrilled with joy, fell from the sky into a charming mountaintorrent.

> ततः ते प्रीत मनसः सर्वे वानर पुम्गवाः ।। ५-५७-३१ हनूमन्तम् महात्मानम् परिवार्य उपतस्थिरे । परिवार्य च ते सर्वे पराम् प्रीतिम् उपागताः ।। ५-५७-३२

तत:	= then	सर्वे	= all	ते	= the foremost of those
				वानरपुङ्गवाः	monkeys
प्रीत मनसः	= having their minds	उपतस्थिरे	= stood	परिवार्य	= surraunding
	pleased				
महात्मानम्	= the high-sauled	हनुमन्तम्	= hanuma	ते सर्वे	= all of them
परिवार्य	 having encircled him 	उपागताः	= obtained	पराम्	= a supreme
प्रीतिम्	= joy.			'	

Then, all the foremost of those monkeys, with their pleasing hearts, stood surraunding the high-sauled Hanuma. Having encircled Hanuma, all of them obtained a supreme joy.

प्रहृष्ट वदनाः सर्वे तम् अरोगम् उपागतम् । उपायनानि च आदाय मूलानि च फलानि च ।। ५-५७-३३ प्रत्यर्चयन् हरि श्रेष्ठम् हरयो मारुत आत्मजम् ।

सर्वे हरयः	= all those monkeys	प्रहृष्ट वद्नाः	=	with their delighted	आदाय	=	taking
				faces			
मूलानिच	= roots	फलानिच	=	and fruits	उपायनानि	=	as gifts
प्रत्यर्चयन्	= honoured	मारुतात्मजम्	=	hanuma	हरिश्रेष्ठम्	=	the excellent one
							among the monkeys
उपागतम्	= who came	अरोगम्	=	healthily.			

All those mokeys with their delightful faces, taking roots and fruits as their presents, honured Hanuma, the foremost among the monkeys, who came back hale and healthy.

हनूमान् तु गुरून् वृद्धान् जाम्बवत् प्रमुखान् तदा ।। ५-५७-३४ कुमारम् अन्गदम् चैव सो अवन्दत महाकपिः ।

तदा	= then	महाक्कपिः	-	Hanuma the foremost	अवन्दत	=	offered his salutation
		हनुमांस्तु		among the mokeys on			
				his part			
गुरून्	= venerable persons	वृद्धान्	=	and elders	जाम्बवत्प्रमुखान्	_	like Jambavan in the
							first place
अण्गदम्	= as also Angada	कुमारम्	=	the prince.			
चैव							

Then, Hanuma the excellent one among the monkeys, on his part, offered his salutation to venerable persons and elders like Jambavan in the first place, as also Angada, the prince.

स ताभ्याम् पूजितः पूज्यः किपिभिः च प्रसादितः ।। ५-५७-३५ दृष्टा देवी इति विकान्तः संक्षेपेण न्यवेदयत् ।

सः	= that Hanuma	विक्रान्तः	= the victorious one पूज्यः = and the venerable	one
पूजितः	= was honoured	ताभ्याम्	= by that Jambavan and प्रसादितः = He was also made	e gra-
कपिभिः	= by the other monkeys	न्यवेदयत	Angada cious = (Hanuma) informed सम्क्षेपेण = briefly	
	- by the other morneys	113112	them	
इति	= that	सीता	= Sita = was seen (by him)	).

Jambavan and Angada honoured that victorious and venerable Hanuma. The other monkeys also made him gracious. Hanuma informed them briefly that he had seen Sita.

निषसाद च हस्तेन गृहीत्वा वालिनः सुतम् ।। ५-५७-३६ रमणीये वन उद्देशे महाइन्द्रस्य गिरेः तदा।

तदा	= then	गृहीत्वा	= seizing	हस्तेन	= the hand
वालिनः	= of Angada; Vali's son;	निषसादच	= sat down	रमणीये	= at a distinct spot in the
सुतम्	(Hanuma)			वनोद्देश	charming forest
महेन्द्रस्य	= of Maunt Mahendra.			'	
गिरेः					

Then, seizing the hand of Angada, Vali's son, Hanuma sat down at a distinct spot in the charming forest of Mount Mahendra.

हनूमान् अब्रवीद्त् हृष्टः तदा तान् वानर् ऋषभान् ।। ५-५७-३७ अशोक वनिका संस्था दृष्टा सा जनक आत्मजा।

रक्ष्यमाणा सुघोराभी राक्षसीभिः अनिन्दिता ।। ५-५७-३८ एक वेणी धरा बाला राम दर्शन लालसा।

उपवास परिश्रान्ता मलिना जटिला कृशा ।। ५-५७-३९

तद्ा	= then	हृष्टः	= the pleased	हनुमान् = Hanuma
अब्रवीत्	= spoke	तान्	= to those foremost ones	सा = that Sita the daughter
		वानरर्षभान्	among the monkeys	जानकात्मजा of Janaka
			(as follows)	
अशोक	= who was staying in	रक्ष्यमाणा	= guarded	अनिन्दिता = unblemished
वनिका	Ashoka garden			
सम्स्था				
सुघोराभिः	= by very dreadful	एकवेनीधरा	= wearing a single braid	ৰান্তা = young woman
राकसीभिः	female-demons			
राम दर्शन	= longing to see Raama	उपवास	= thoroughly fatigued	मिलना = wearing soiled clothes
लालसा		परिश्रान्ता	due to fasting	
कृशा	= and looking emaciated	दृष्टा	= was seen (by me).	

Then, the pleased Hanuma spoke the following words to those excellent monkeys: 'I saw that Sita, the duaghter of Janaka, who was staying in Ashoka garden, guarded unblemished by highly dreadful female-demons and wearing a single braid, young woman, as she was, longing to see Raama, thoroughly fatigued due to her fasting, with her hair twisted together, wearing soiled clothes and looking emaciated.'

ततो दृष्टा इति वचनम् महाअर्थम् अमृत उपमम् ।। ५-५७-४० निशम्य मारुतेः सर्वे मुदिता वानरा भवन् ।

निशम्य	= hearing	महार्थम्	= the iMportant	अमृतोपमम्	= and nectar-like
वचनम्	= word	मारुतेः	= of Hanuma	इति	= saying
दृष्टा	= 'seen (by me)'	सर्वे	= all	वानराः	= the monkeys
अभवन्	= became	मुदिताः	= delighted.		

Hearing from Hanuma that important and nectar like word to the effect that Sheetha had been seen all the monkeys became delighted.

क्ष्वेडिन्त अन्ये नदिन्त अन्ये गर्जिन्त अन्ये महाबलाः । चकुः किल किलाम् अन्ये प्रतिगर्जिन्ति च अपरे ।। ५-५७-४१

अन्ये	= some mighty monkeys	क्ष्वेहन्ति	= made a lion's roar	अन्ये	= some others
महाबलाः					
नदन्ति	= were making a sound	अन्ये	= some	गर्जन्ति	= were making a sound
	of approbation				of thunder
अन्ये	= some others	चकुः	= produced	किल	cries expressing joy
				किलाम्	
अपरे	= some others	प्रतिगर्जन्ति	= were roaring in return.		

Some mighty monkeys made a lion's roar. Some were making a sound of approbation. Some were making a sound of thunder. Some others proudced cries expressing joy. Some others were roaring in return.

केचित् उच्छित लान्गूलाः प्रहृष्टाः कपि कुन्जराः । अन्चित आयत दीर्घाणि लान्गूलानि प्रविव्यधुः ।। ५-५७-४२

केचित्	= some	कपिकुण्जराः = eminent monkeys	সম্ভয়: = with joy
उच्छित	= and with their tails	प्रविव्यधुः = waved	आयताङ्गित = their distended long
लाङ्ग्लानि	lifted up		दीर्घाणि curved
ਲਾਜਾ੍ਰਲਾਜਿ	= tails.		

Shome eminent monkeys, with joy and with their tails lifted up, waved their distended curved tails.

अपरे तु हनूमन्तम् वानरा वारण उपमम् । आप्नुत्य गिरि शृन्गेभ्यः संस्पृशन्ति स्म हर्षिताः ।। ५-५७-४३

आप्रुत्य	= descending	गिरिशृणगेभ्य	= from the mountain-	अपरे = some other
		_	tops	
वानराः	= monkeys	हर्षिताः	= with delight	सम् = fondingly touched
				स्पृशन्ति स्म
हनूमन्तम्	= Hanuma	वारणोपमम्	= who resembled an ele-	
			phant.	

Descending from the mountain-tops; some other monkeys, with delight, fondingly touched Hanuma who resembled an elephant.

उक्त वाक्यम् हनूमन्तम् अन्गदः तु तदा अब्रवीत् । सर्वेषाम् हरि वीराणाम् मध्ये वाचम् अनुत्तमाम् ।। ५-५७-४४

Formatted by आकु 698 ©देशराजु हनुमन्त राव

अथ	= thereafter	अङ्गदः	= Angada	उक्त वाक्यम्	=	having teh words spo-
<del></del>	les III access	27777	1			ken
हनूमन्तम्	= by Hanuma	अबवीत्	= spoke	उत्तमम् वचनम्	=	(the following) excel- lent words
मध्ये	= in the midst	हरिवीराणाम <u>्</u>	= of the eminent mon-	प पगम्		lett words
			keys.			

After hearing the words of Hanuma, Angada spoke the following excellent words in the midst of those eminent monkeys.

सत्त्वे वीर्ये न ते कश्चित् समो वानर विद्यते । यत् अवस्नुत्य विस्तीर्णम् सागरम् पुनः आगतः ।। ५-५७-४५

वानर	= O Hanuma!	यत्	= since	पुनः आगतः	= you returned (here)
अवप्रुत्य	= crossing	विस्तीर्णम्	= the extensive	सागरम्	= ocean
न कश्चित्	= none	विद्यते	= is	समः	= equal
ते	= to you	सत्त्वे	= in strength	वीर्ये	= and prowess.

'O Hanuma! Since you returned here crossing the extensive ocean, none stands equal to you in strength and prowess.'

अहो स्वामिनि ते भक्तिरहो वीर्यमहो धृतिः । दिष्ट्या दृष्टा त्वया देवी राम पत्नी यशस्विनी ।। ५-५७-४६ दिष्ट्या त्यक्ष्यति काकुत्स्थः शोकम् सीता वियोगजम् ।

अहो	= what amazing	ते	= yaur		भक्तिः	=	devotion
स्वामिनि	<pre>= to the lord!</pre>	अहो	= what	a wonderful	वीर्यन्	=	prowess!
अहो	= what a surprising	धृतिः	= caura	nge!	दिष्ट्या	=	by aur good fortune
यशस्विनी	= the illustriaus	देवी	= Shee	tha	राम पत्नी	=	Raama's consort
द्या	= thank heven!	काकुत्थ्सः	= Raan	na	त्यक्ष्यति	=	can give up
शोकम्	= his sorrow	सीतावियोगजम	(= born	aut of Sheetha's			
			sepa	ration.			

'What amazing is yaur devotion to the Lord! What a wonderful prowess! What a surprising caurage! By aur good fortune, yau saw the illustriaus Sheetha, Raama's consort. Thank heaven! Raama can give up his sorrow born aut of Sheetha's separataion.'

ततो अन्गदम् हनूमन्तम् जाम्बवन्तम् च वानराः ।। ५-५७-४७ परिवार्य प्रमुदिता भेजिरे विपुलाः शिलाः ।

प्रमदिताः	= very much delighted	वानराः	= the monkeys	ततः	= then
भेजिरे	= got hold of	विपुलाः	= extensive flat	शिलाः	= rocks
परिवार्य	= encircling	अङ्गदम्	= Angada	हनूमन्तम्	= Hanum
जाम्ववन्तम्च	= and Jambavan.			•	

Very much delighted, the monkeys then sat on extensive flat rocks encircling Angada, Hanuma and Jambavan.

श्रोतु कामाः समुद्रस्य लन्घनम् वानर उत्तमाः ।। ५-५७-४८ दर्शनम् च अपि लन्कायाः सीताया रावणस्य च । तस्थुः प्रान्जलयः सर्वे हनूमत् वदन उन्मुखाः ।। ५-५७-४९

श्रोतु कामाः	= longing to hear	लङ्घनम् =	abaut crossing	समुद्रस्य	= of ocean
दर्शंचापि	= and the seeing	लङ्कायाः =	of Lanka	सीतायाः	= of Sheetha
रावणस्य च	= and of Ravana	सर्वे =	all	वानरोत्तमाः	= those excellent mon-
					keys
तस्थुः	= waited	हनुमद्वचनोन्मुखा⊨	in expectation of	प्रङ्गलयः	= with their joined
			Hanuma's words		pal.ns.

Longing to hear abaut crossing of ocean and the seeing of Lanka, Sheetha and Ravana, all those excellent monkeys waited with their joined pal.ns, in anctipation of Hanuma's words.

तस्थौ तत्र अन्गदः श्रीमान् वानरैः बहुभिः वृतः । उपास्यमानो विबुधैः दिवि देव पतिः यथा ।। ५-५७-५०

श्रीमान्	= the auspicious	अङ्गद	= Angada	तस्थौ	= waited
देवपतिर्यथा	= like Indra the Lord of	उपास्यमानः	= waited upon	विबुधैः	= by celestials
	celestials		•		·
दिवि	= in heaven	वृतः	= encircled	बहुभिः	= by many mokes
				वानरैः	
तत्र	= there.			1	

The auspicious Angada encircled by many monkeys there, waited like Indra the lord of celestials, who was waited upon by celestials in heaven.

> हनूमता कीर्तिमता यशस्विना । तथा अन्गदेन अन्गद बद्ध बाहुना । मुदा तदा अध्यासितम् उन्नतम् महन् । मही धर अग्रम् ज्वलितम् श्रिया अभवत् ।। ५-५७-५१

तदा	= then	उन्नतम् = the high	महत् = large
महीधराग्रम्	= uppermost part of the	अध्यासितम् = on which were seated	मुदा = with delight
	mauntain		
कीर्तिमता	= by the illustriaus	तथा = and yashasvinaa	= the
हनूमता	Hanuma		famaus
अङ्गदेन	= Angeda	अङ्गद बद्ध = with bracelets worn on	अभवेत् = became
		बाहुना his upper ar.ns	
ज्वलितम्	= stood blazed	श्रिया = with splendaur.	

The high and large summit of the mauntain, on which were seated then with delight, the illustriaus Hanuma and the famaus Angada, with bracelets worn on his upper ar.ns, stood blazed with splendaur.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे सप्तपञ्चशः सर्गः ।।

Thus completes 57th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

58 Sarga 58 - अष्टपंचाशः सर्ग

Jambavan Requests Hanuma To Narrate Clearly The Happenings

Introduction -

Jambavan, seated along with the monkey-troops, requested Hanuma to narrate clearly whatever has occurred. Hanuma narrates in detail how he saw Mount Mainaka in the course of his journey to Lanka and how he escaped on the way from the clutches of Surasa, a great serpent living in the ocean. Hanuma also narrated about his killing of Simhika, a female demon on the way and also about defeating another female demon (Lanka-incarnate) who was guarding the City of Lanka. Hanuma explains to Jambavan, how he beholds Sita in Ashoka garden after a thorough search in the City of Lanka and how he introduces himself as an envoy sent by Raama and Sugreeva. Hanuma informs Jambavan that he hands over a finger-ring of Raama as a token of remembrance to Sita and that he further asks for a return-token of remembrance from her, to be handed over to Raama. Hanuma then narrates about Sita having delivered to him an excellent jewel for her head, as a token of remembrance. He further narrates about the demolition of the garden attached to Ravana's gynaecium and about killing of Aksha, Ravana's son. Hanuma further informs about his capture by Indrajit, Ravana's son and his tail being burnt by demons on receiving the orders of Ravana. He further informs about his setting fire of the City of Lanka. He finally narrates about his re-visit to Sita and his return to Mount Mahendra.

ततः तस्य गिरेः श्वन्गे महाइन्द्रस्य महाबलाः । हनुमत् प्रमुखाः प्रीतिम् हरयो जग्मुः उत्तमाम् ।। ५-५८-१

ततः	= thereafter	महाबलाः	=	the mighty	हरयः	=	monkeys
हनुमत्	= headed by Hanuma	जगाम	=	obtained	उत्तमाम्	=	a great
प्रमुखाः	and others						
प्रीतिम्	= joy	तस्य	=	on that summit of			
		महेन्द्रस्यगिरेः		Mount Mahendra.			

Thereafter, the mighty monkeys, headed by Hanuma and others, experienced a great joy on that summit of Mount Mahendra.

तम् ततः प्रतिसम्हृष्टः प्रीतिमन्तम् महाकपिम् । जाम्बवान् कार्यं वृत्त अन्तम् अपृच्छत् अनिल आत्मजम् ।। ५-५८-२

ततः	= then	जाम्बवान्	= Jambavan	प्रीतिसम्हष्टः	= thrilling with rapture
अपृच्छत्	= asked	प्रीतिमन्तम्	= the delighted	महाकपिम्	= the great monkey

Formatted by आकु 702 ©देशराजु हनुमन्त राव

```
तम् = about the particulars
कार्यवृत्तान्तम् of that actual occur-
rence (of seeing Sita)
as follows.
```

Then, Jambavan, thrilling with rapture, asked the delighted Hanuma, the great monkey about the particulars of that actual occurrence (of seeing Sita) as follows

कथम् दृष्टा त्वया देवी कथम् वा तत्र वर्तते । तस्याम् वा स कथम् वृत्तः क्रूर कर्मा दृश आननः ।। ५-५८-३

कथम्	= how	देवी	= was Sita	दृष्टा	= seen
त्वया	= by you?	कथम् वा	= how	वर्तते	= was she
तत्र	= there?	कथम् वृत्तः	= of what behavior	तस्याम्	= towards her
सः दशाननः	= was that Ravana	क्रूर कर्म	= having terrible deeds?		

'How did you see Sita? How was she there? How was that Ravana of terrible deeds behaving towards her?'

तत्त्वतः सर्वम् एतन् नः प्रब्रूहि त्वम् महाकपे । श्रुत अर्थाः चिन्तयिष्यामो भूयः कार्य विनिश्चयम् ।। ५-५८-४

```
= O Hanuma!
                                                                                       प्रब्रुहि
                                                                                                     = tell
महाकपे
                                            त्वम्
                                                         = you
                                                                                       सर्वम
नः
                                            एतत्
                                                                                                     = entirely
             = 118
                                            श्रुतार्थाः
                                                                                       चिन्तियष्यामः = we shall think
तत्त्वतः
             = in this
                                                           ascertained by having
                                                            the matter
कार्यविनिश्चयम् = about a mutual resolve
                                           भुयः
                                                           again.
                to do something
```

'O Hanuma! Tell us entirely, in truth whatever has occurred. Ascertaining the truth, from you, we shall again think about what decision to be taken further.'

यः च अर्थः तत्र वक्तव्यो गतैः अस्माभिः आत्मवान् । रक्षितव्यम् च यत् तत्र तत् भवान् व्याकरोतु नः ।। ५-५८-५

```
गतैः
                                                                                   अस्माभिः
                                                                                               = by us
            = gone
                                                      = there
                                                                                  व्याकरोतु
भवान्
            = you
                                         आत्मवान
                                                      = having prudence
                                                                                               clearly tell
                                                                                  अर्थः
नः
                                                        which
                                                                                               = matter
            = us
तत
            = that
                                         वक्तव्यः
                                                      = can be disclosed
                                                                                   यत
                                                                                                 and which
रक्षितव्यम्
            = is to be kept off.
```

'When we go there (to the presence of Raama), having prudence, tell us clearly which matter is to be disclosed and which matter is to be kept off from him.'

स नियुक्तः ततः तेन सम्प्रहृष्ट तनू रुहः । नमस्यन् शिरसा देव्ये सीताये प्रत्यभाषत ।। ५-५८-६

नियुक्तः	= thus commanded	तेन	=	by that Jambavan	सः	=	that Hanuma
ततः	= then	सम्प्रहृष्टतनूरुहः	=	with his hair thrilling	प्रणम्य	=	offering salutation
				in rapture			
देव्यै सीतायै	= to Sita the princess	शिरसा	=	(by bowing) his head	प्रत्यभाषत	=	replied (as follows):

Thus commanded by Jambavan, Hanuma, with his hair standing on end mentally offered his salutation to Sita, the princess, by bowing his head and replied as follows:

प्रत्यक्षम् एव भवताम् महाइन्द्र अग्रात् खम् आप्नुतः । उद्धेः दक्षिणम् पारम् कान्क्षमाणः समाहितः ।। ५-५८-७

- काण्क्षमाणः	= desirous	समाहितः	= and intent upon	उद्धेः ः	= (reaching) the south-
			•	दक्षिणम्	ern shore of the ocean
				पारम्	
आप्रुतः	= I leapt	खम्	= into the sky	महेन्द्राग्रात् ः	= from the summit of
					Mount Mahendra
भवताम्	= just before your pres-				
प्रत्यक्षमेव	ence indeed!				

'With an intention to reach the southern shore of the ocean, I leapt into the sky, indeed before your presence, from the summit of Mount Mahendra.'

गच्छतः च हि मे घोरम् विघ्न रूपम् इव अभवत् । कान्चनम् शिखरम् दिव्यम् पश्यामि सुमनो हरम् ।। ५-५८-८

मे	= to me	गच्छतः	= who was going	घोरम्	= a terrific
विघ्नरूपमिव	= hindrance-like thing	अभवत्	= occurred	पश्यामि	= I saw
काङ्गनम्	= a golden mountain-	दिव्यम्	= which was charming	सुमनोहरम्	= and so fascinating.
शिखरम्	peak				

'While I was going, a terrific hindrance occurred in my way as it was. I saw a golden mountain-peak which was so charming and fascinating.'

स्थितम् पन्थानम् आवृत्य मेने विघ्नम् च तम् नगम् । उपसम्गम्य तम् दिव्यम् कान्चनम् नग सत्तमम् ।। ५-५८-९ कृता मे मनसा बुद्धिः भेत्तव्यो अयम् मया इति च ।

मेने	= I considered	तम् नयम्	= that mountain	स्थितम् = staying
आवृत्य	= turned round towards	पन्थानम्	= the path	विघ्नम् = as a hindrance
उपसम्गम्य	= approaching	तम्	= that excellent moun-	दिव्यम् = which was charming
		नगसत्तमम्	tain	
काण्चनम्	= and golden-coloured	बुद्धिः	= a thought	कृता = was formed
मे मनसा	= in my mind	अयम्	= that the mountain	मया = by me.
		भेत्तव्यः इति	should be demolished	

'I accounted that mountain staying turned towards the path, as an impediment. Approaching that excellent charming and golden mountain, I made up my mind to shatter it.'

प्रहतम् च मया तस्य लान्गूलेन महागिरेः ।। ५-५८-१० शिखरम् सूर्य सम्काशम् व्यशीर्यत सहस्रधा ।

प्रहतम् शिखरम्	= struck = the mountain-peak	मया महागिरेः	by me of that large mountain	लाण्गूलेन सूर्य	 with my tail resembling the sun
				सम्काशम्	
व्यशीर्यत	= was broken	सहस्रधा	= into a thousand pieces.		

'As I struck it with my tail, the mountain-peak of that great hill, resembling the sun, was broken into a thousand pieces.'

व्यवसायम् च मे बुद्धा स ह उवाच महागिरिः ।। ५-५८-११ पुत्र इति मधुराम् बाणीम् मनः प्रह्लादयन्न् इव ।

बुद्धा	= understanding	तम्	that intentio	n सः महागिरिः	= that great mountain
		व्यवसायम्			
उवाच ह	= spoke	मधुराम्	sweet	वाणीम्	= words
पुत्र इति	= saying 'O my son!'	मनः	as though i	it was re-	
		प्रह्लादयन्निव	freshing my	mind.	

'Understanding my purpose, that great mountain spoke the following sweet words saying, 'O my son!', As though it was refreshing my mind (once more to proceed further).'

पितृव्यम् च अपि माम् विद्धि सखा अयम् मातरिश्वनः ।। ५-५८-१२ मैनाकम् इति विख्यातम् निवसन्तम् महाउद्धौ ।

विद्धि	= know	माम्	= me	विख्यातम्	= to be generally called
म्य्नाकमिति	= as Mynaka	निवसन्तम्	= dwelling	महा दधौ	= in the great ocean
सखाय	= as a companion	मातरिश्वनः	= of the wind-god	पितृव्यमोहापि	= and even as your fa-
					ther's brother.

'Know me to be generally called as Mynaa dwelling in this great ocean, as a companion of the wind-god and even as your father's brother'.'

पक्ष्ववन्तः पुरा पुत्र बभूवुः पर्वत उत्तमाः ।। ५-५८-१३ चन्दतः पृथिवीम् चेरुः बाधमानाः समन्ततः ।

पुत्र	= O my son!	पुरा	= long ago	पर्वतोत्तमाः	=	foremost	among
						mountains	
बभूवुः	= used to	पक्षवन्तः	= have wings	चेरुः	=	they used to v	vander
समन्ततः	= the entire	पृथिवीम्	= earth	छन्दतः	=	freely	

बाधमानाः = hurting the people.

'O my son! Long ago, the foremost among the mountains used to have wings. They used to wander the entire earth freely, hurting the people!'

श्रुत्वा नगानाम् चरितम् महाइन्द्रः पाक शासनः ।। ५-५८-१४ चिच्छेद् भगवान् पक्षान् वज्रेण एषाम् सहस्रशः ।

	= hearing	चरितम्	=	the behaviour	na-	भगवान्	=	the venerable Indra
•	O	,		gaanaam of mountains	the	महेन्द्रः		the lord of celestials
पाक शासनः	= the destroyer of the de- mon called Paka	चिच्छेद	=	chopped		एषाम् पक्षान्	=	their wings
सहस्रशः	= into thousand pieces	वज्रेण	=	by his thunderbol	t.	,		

' 'Hearing that behaviour of those mountains, the venerable Indra the lord of celestials, the destroyer of a demon called Paka, chopped their wings into a thousand pieces by using his thunderbolt.'

अहम् तु मोक्षितः तस्मात् तव पित्रा महात्मना ।। ५-५८-१५ मारुतेन तदा वत्स प्रक्षिप्तो अस्मि महाअर्णवे ।

वत्स	= O child!	अहम् तु	= I, on my part	प्रक्षिप्तः = was hurled
_				अस्मि
महार्णवे	= into the great ocean	महात्मना	= by the high-souled	तव पित्रा = your father
		मारुतेन	wind-god	
मोक्षितः	= and was liberated	तदा	= then	तस्मात् = (from the clutches) of
				that Indra.

'O child! I, on my part, was hurled into the great ocean by the high-souled wind-god, your father and was liberated from the clutches of Indra.'

रामस्य च मया साह्ये वर्तितव्यम् अरिम् दम ।। ५-५८-१६ रामो धर्मभृताम् श्रेष्ठो महाइन्द्र सम विकमः ।

अरिन्दम	= O Hanuma the annihi-	वर्तितवयम्	= It s to be behaved	मया	= by me in such a way
	later of enemies!				
रमस्य साह्ये	= to help Raama	रामः	= Raama similar to the	श्रेष्ठः	= is excellent
		महाइन्द्र सम	prowess of Indra		
		विक्रमः			
धर्म भृताम्	= in supporting righ-				
	teousness.				

'O Hanuma the annihilator of enemies! I have to behave in such a way as to help Raama. For, Raama, having a prowess equal to that of Indra; is indeed excellent in supporting righteousness."

Formatted by आकु 706 ©देशराजु हनुमन्त राव

एतत् श्रुत्वा मया तस्य मैनाकस्य महात्मनः ।। ५-५८-१७ कार्यम् आवेद्य तु गिरेः उद्धतम् च मनो मम। तेन च अहम् अनुज्ञातो मैनाकेन महात्मना ।। ५-५८-१८

श्रुत्वा	= hearing	वचः	= the words	तस्य	= of that high-souled
				महात्मनः	Mynaka
				म्य्नाकस्य	
आवेद्य	= and informing	कार्यम्	= my purpose	मम	= my
मनः	= mind	उद्यतम्	= was prepared for the	अहम्	= I
			travel		
अनुज्ञातश्च	= was allowed to depart	तेन	= by that high-souled	म्य्नाकेन च	= Mynaka also.
	-	महात्मना	•		-

'Hearing the words of that high-souled Mynaka and after informing my purpose, my mind was prepared for a further travel. The high-soled Mynaka also allowed me to depart.'

स चाप्यन्तर्हितः शैलो मानुषेण वपुष्मता । शरीरेण महाशैलः शैलेन च महोदधौ ।। ५-५८-१९

सः	= that	शैलः	= mountain	अन्तर्हितः	= vanished
मानुषेण	= in a beautiful form of a	महाशैलः	= that large mountain	शैलेन	= in the form of the body
वपुष्मता	human being			शरीरेण	of a mountain
अन्तर्हितः	= vanished	महोदधौ	= into the great ocean.		

'That Mynaka mountain vanished in the guise of a beautiful form of a human being. That large mountainous form also later drowned into the great ocean.'

उत्तमम् जवम् आस्थाय शेषम् अध्वानम् आस्थितः । ततो अहम् सुचिरम् कालम् वेगेन अभ्यगमम् पथि ।। ५-५८-२०

ततः	= thereafter	आस्थाय	= employing	उत्तमम्	= an excellent
जवम्	= speed	आस्थितः	= and existing	शेषम्	= in the remaining
पन्थानम्	= path	अहम्	= I	अभ्यागमम्	= went
पथि	= in that path	वेगेन	= with speed	सुचिरम्	= for a very long time.
				कालम्	

'Thereafter, employing an excellent speed and continuing on my course, I proceeded in that path speedily for a long time.'

ततः पश्यामि अहम् देवीम् सुरसाम् नाग मातरम् । समुद्र मध्ये सा देवी वचनम् माम् अभाषत ।। ५-५८-२१

ततः	= thereafter	अहम्	= I	पश्यामि	= saw
सुरसाम्	= Surasa	नागमातरम्	= the mother of serpents	समुद्रमध्ये	= in the midst of the sea

सा देवी = and that goddess अभाषत = spoke वचनम् = (the following) words माम् = to me.

'Thereafter, I saw Surasa, the mother of serpents in the midst of the sea. That goddess spoke the following words to me.

मम भक्ष्यः प्रदिष्टः त्वम् अमारैः हरि सत्तमम् । ततः त्वाम् भक्षयिष्यामि विहितः त्वम् चिरस्य मे ।। ५-५८-२२

- हरिसत्तम	= O the excellent of mon-	त्वम्	=	you -	प्रदिष्टः	=	have been shown
	keys!						
मम भक्षः	= as my eatable	अमरैः	=	by the celstials	अतः	=	therefore
भक्षयिष्याम्	= I will eat	त्वाम्	=	· you	त्वम्	=	you
विहितः	= have been arranged	मे	=	to me	चिरस्य	=	after a long time.

'O excellent of monkeys! The celestials have shown you as my eatable. Therefore, I will eat you since you have been bestowed to me by gods after a long time.'

एवम् उक्तः सुरसया प्राञ्जिलः प्रणतः स्थितः । विवर्ण वदनो भूत्वा वाक्यम् च इदम् उदीरयम् ।। ५-५८-२३

एवम् उक्तः	= thus spoken	सुरसया	= by Surasa	स्थितः	= I stood
प्रणतः	 offering my salutation 	भूत्वा	= becoming	विवर्णवद्नः	= pale-faced
प्राञलिः	with joined palms to				
	her				
उदीरयम्	= I spoke	इदम्	= these	वाक्यम् च	= words too.

'Hearing Surasa's words, I stood there, offering salutation with my joined palms to her. Becoming pale-faced, I spoke the following words:

रामो दाशरिथः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डका वनम् । लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया च परम् तपः ।। ५-५८-२४

रामः	= Raama	दाशरथिः	=	the son of Dasaratha	श्रीमान्	=	the splendid man
परम्तपः	= the tormentator of en-	भ्राता	=	together with Laksh-	सीतायाच	=	and Sita
	emies	लक्ष्मणेन सह		mana; his brother			
प्रविष्टः	= entered	दङ्डकावनम्	=	the forest of Dandaka.			

'Raama, the son of Dasaratha the splendid man and the tormentator of enemies, together with Lakshmana, his brother and Sita entered the forest of Dandaka."

तस्य सीता हृता भार्या रावणेन दुरात्मना । तस्याः सकाशम् दूतो अहम् गमिष्ये राम शासनात् ।। ५-५८-२५

दुरात्मना	= by the evil-minded Ra-	सीता	=	Sita	तस्य भार्या	=	Raama's wife
रावणेन	vana						
हृता	= was taken away	रामशासनात्	=	by the orders of Raama	अहम्	=	I
गमिष्ये	= can go	तस्याः	=	near to her	दूतः	=	as an envoy.
		सकाशम्					

' 'The evil-minded Ravana took away Sita, Raama's wife. By the orders of Raama, I am going to her as an envoy.' '

कर्तुम् अर्हिस रामस्य साह्यम् विषय वासिनि । अथवा मैथिलीम् दृष्ट्वा रामम् च अक्किष्ट कारिणम् ।। ५-५८-२६ आगमिष्यामि ते वक्रम् सत्यम् प्रतिशृणोति मे ।

सती	= you staying	विषये	= in Raama's country अर्हिस = ought	
कर्तुम्	= to do	साहाय्यम्	= a help	
अथवा	= or else	द्य	= after seeing	
रामम्च	= and Raama	अक्रिष्ट	= who is unwearied in आगमिष्यामि = I will come	
		कारिणम्	action	
ते	= to your	वकाम्	= mouth प्रतिशृणोमि = I am doing a promi	ise
ते	= to you	सत्यम्	= in truth.	

"You, abiding in Raama's country, ought to do a help to Raama. Otherwise, after seeing Sita and Raama, who is unwearied in action, I will come to your mouth. I am thus promising you in truth.'

एवम् उक्ता मया सा तु सुरसा काम रूपिणी ।। ५-५८-२७ अब्रवीन् न अतिवर्तेत कश्चित् एष वरो मम।

एवम्	= thus	उक्ता	= spoken	मया	= by me
सा सुरसा	= that Surasa	काम रूपिणी	= who can assume any	अब्रवीत्	= spoke (as follows)
			form at will		
न क्ष्चित्	= no one	अतिवर्ते त	= can violate (me by un	एषः	= this
			faithfulness)		
मम वरः	= is my boon.			,	

Hearing my words, that Surasa who can assume any form at her will said: 'No one can violate me by unfaithfulness. I have this boon with me.'

एवम् उक्तः सुरसया दश योजनम् आयतः ।। ५-५८-२८ ततो अर्घ गुण विस्तारो बभूव अहम् क्षणेन तु ।

एवम्	= thus	उक्तः = spoken	सुरसया = by Surasa
अहम्	= I	आयतः = as tall as	दशयोजनम् = ten Yojanas (eighty
			miles)

क्षणेन	= within a moment	बभूव	= became	अर्घगुणविस्तारः =	half as much in size
					(fifteen yojanas or one
					hundred and twenty
					miles).

'Hearing the words of Surasa, I, as tall as ten Yojanas (eighty miles), within a moment, grew half as much in size (fifteen Yojanas or one hundred twenty miles).'

मत् प्रमाण अनुरूपम् च व्यादितम् तन् मुखम् तया ।। ५-५८-२९ तत् दृष्ट्वा व्यादितम् तु आस्यम् ह्रस्वम् हि अकरवम् वपुः । तिस्मन् मुहूर्ते च पुनः बभूव अन्गुष्ठ सिम्मतः ।। ५-५८-३०

मुखम्	= the mouth	व्यादितम्	= was opened wide मत्त्रमाणानुरूपम्= corresponding to	the
			size of my body	
तया	= by her	द्रष्ट्वा	= seeing तत् = that expanded	
			व्यादितम्	
आस्यम्	= mouth	अकरवम्	= i made वपुः = my body	
हस्वम्	= small	तस्मिन्	= at that; muhuurte; mo- बभूव = I became	
			ment	
रेदुचेद् पुनः	= still	अङ्गुष्ठमात्रकः	= is to the size of a hu-	
			man thumb.	

'She opened her mouth so wide as to correspond to the size of my body. Seeing her expanded mouth, I assumed a dwarfish form. At that moment, I still became reduced to the size of a human thumb.'

अभिपत्य आशु तत् वऋम् निर्गतो अहम् ततः क्षणात् । अब्रवीत् सुरसा देवी स्वेन रूपेण माम् पुनः ।। ५-५८-३१

अभिपत्य	= after entering	तद्वऋम्	= her mouth	आशु	= quickly
अहम्	= I	ततः	= then	निर्गतः	= came out
क्षणात्	= instantly	देवी	= the divine	सुरसा	= Surasa
स्वेन रूपेण	= in her native form	अब्रवीत्	= spoke	माम्	= to me
पुनः	= again (as follows):			'	

'After entering her mouth quickly, I then came out instantly. The divine Surasa, in her native form, spoke to me again, as follows:

अर्थ सिद्धे हिर श्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथा सुखम् । समानय च वैदेहीम् राघवेण महात्मना ।। ५-५८-३२ सुखी भव महाबाहो प्रीता अस्मि तव वानर ।

सौम्य	= O gentle monkey!	हरिश्रेष्ठ	= O the foremost among	गच्छ	= go
यथा सुखम्	= happily	अर्थ सिख्यै	monkeys! = for the fulfillment of your purpose	समानय	= bring back

वैदेहीम्	= Sita	महात्मना	=	to the magnanimous	महाबाहो	=	O the mighty armed
		राघवेण		Raama	वानर		monkey!
भव सुखी	= be happy	प्रीतास्मि	=	I am pleased	तव	=	with you.

"O gently monkey! O the foremost among monkeys! Go happily for the fulfillment of your purpose. Bring back Sita to the magnanimous Raama. O mighty armed monkey! Be happy. I am pleased with you."

ततो अहम् साधु साध्वी इति सर्व भूतैः प्रशंसितः ।। ५-५८-३३ ततो अन्तरिक्षम् विपुलम् स्नुतो अहम् गरुडो यथा।

ततः	= then	अहम्	= I	प्रशम्सितः = was praised
सर्व भूतैः	= by all living beings	साधु साध्विति	= saying 'Good! Well done! Bravo!'	নন: = thereupon
अहम्	= I	प्रुतः	= leapt	विपुलम् = into the extensive sky अन्तरिक्षम्
गरुडो यथा	like Garuda the ea- gle the carrier of Lord Vishnu.			1

'Then, all living beings praised me! Saying Good! Well done! Bravo! Thereupon, I leapt into the extensive sky, like Garuda the eagle, the carrier of Lord Vishnu.'

चाया मे निगृहीता च न च पश्यामि किंचन ।। ५-५८-३४ सो अहम् विगत वेगः तु दिशो दश विलोकयन् । न किंचित् तत्र पश्यामि येन मे अपहृता गतिः ।। ५-५८-३५

मे	= my	छाया	= shadow	निगृहीता	= was held fast
न च पश्यामि	I did not perceive	किम्चन	= anything	विहत वेगः	= my speed having been
					blocked
सः अहम्	= I	विलोकयन्	= surveyed	दश दिशः	= all the ten directions
न च पश्यामि	= I could not discover	तत्र	= there	येन	= any object by which
				किम्चित्	
गतः	= my movement	अपहृता	= was blocked.		

'In the meanwhile, my shadow was held fast. Yet, I did not perceive anything. My speed having been blocked, I surveyed all the ten directions. But I could not discover there, any object by which my movement was blocked.'

ततो मे बुद्धिः उत्पन्ना किम् नाम गमने मम। ईटशो विघ्न उत्पन्नो रूपम् यत्र न टश्यते ।। ५-५८-३६

ततः	= then	मे	= to me	बुद्धिः	= the thought
उत्पन्ना	= arose	यत्र	= where	गमने	= in my journey
न रूपम्	no configuration	न दशः	= is being seen	किम् नाम	= what is it?
ईहराः	= such	विघ्नः	= a hindrance	उत्पन्नः	= arose?

'Then, the thought arose in me: 'How I wonder has such a hindrance arose in my journey, although no concrete configuration is being seen here?'

अधो भागेन मे दृष्टिः शोचता पातिता मया । ततो अद्राक्षम् अहम् भीमाम् राक्षसीम् सिलले शयाम् ।। ५-५८-३७

शोचता	= while it was thus being	मया	=	by me	मे	=	my
	thought						
द्दष्टिः	= sight	पातिता	=	: has fallen	<u> અધોમાગેન</u>	=	downward
ततः	= then	अहम्	=	: I	अद्राक्षम्	=	saw
भीमाम्	= a terrible	राक्षसीम्	=	female-demons	सलिलेशयाम्	=	lying in water.

'While I was thinking thus, my sight has fallen downward. There, I saw a terrible female-demon lying in water.'

प्रहस्य च महानादम् उक्तो अहम् भीमया तया । अवस्थितम् असम्भ्रान्तम् इदम् वाक्यम् अशोभनम् ।। ५-५८-३८

तया	= by her	भीमया	who was terrible aham = I	
उक्तः	= was spoken	इदम्	these अशोभनम् = bad	
वाक्यम्	= words	प्रहस्य	heartily laughing with अवस्थितम् = firmly	
		महानादम्	a great noise	
असम्प्रान्ताम्	= and without bewilder-		· ·	
	ment.			

'Heartily laughing with a great noise, that terrific woman, spoke to me the following inauspicious words, firmly and without any bewilderment (as follows):

क असि गन्ता महाकाय क्षुधिताया मम ईप्सितः । भक्षः प्रीणय मे देहम् चिरम् आहार वर्जितम् ।। ५-५८-३९

महाकाय	= O gigantic monkey!	क	= where	असि	= are you
गन्ता	= going?	मम	= to me	क्षुधितायाः	= who is hungry
प्रीणय	= gratify	मे देहम्	= my person	चिरम्	= which has remained
				आहारवर्जितम्	without sustenance for
					long
ईप्सितः भक्षः	= as my required food.			1	-

'O gigantic monkey! Where are you going? You are my requisite food, hungry as I am. Gratify my person, who has remained without sustenance for long.'

बाढम् इति एव ताम् वाणीम् प्रत्यगृह्णाम् अहम् ततः । आस्य प्रमाणात् अधिकम् तस्याः कायम् अपूरयम् ।। ५-५८-४०

Formatted by आकु 712 ©देशराजु हनुमन्त राव

बाडम् इत्येव	= saying 'Amen'	अहम्	=	I	प्रत्यगृह्णाम्	=	actually accepted
ताम्	= those words	ततः	=	thereupon	अपूरयन्	=	I expanded
वाणीम्				_			_
देहम्	= my body	अधिकम्	=	to a size larger than the			
		तस्याः		capacity of her mouth.			
		आस्यप्रामाणात	Į				

'Saying 'Amen', I actually accepted those words. Thereupon, I expanded my body to a size larger than the capacity of her mouth.'

तस्याः च आस्यम् महत् भीमम् वर्धते मम भक्षणे । न च माम् सा तु बुबुधे मम वा विकृतम् कृतम् ।। ५-५८-४१

तस्याः	= her	महत्	=	large	भीमम्	=	terrific
आस्यम् च	= mouth too	वर्धते	=	began to grow	मम भक्षणे	=	to devour me
न बुबुधे	= she could not under-	साधु	=	well	मम वा	=	either about me
	stand						
		मम कृतम्	=	or about the change			
		विकृतम्		subsequently gone			
				through by me (in			
				the shape of a minute			
				form)			

'Her terrific large mouth too began to grow to devour me. She could not understand well about me or about the change subsequently gone through by me (in the shape of a minute form)'

ततो अहम् विपुलम् रूपम् सिम्क्षप्य निमिष अन्तरात् । तस्या हृदयम् आदाय प्रपतामि नभः तलम् ।। ५-५८-४२

ततः	= then	सम्क्षिप्य	= having contracted	विपुलम् =	my large body
				रूपम्	
निमिषन्तरात्	= within another mo-	अहम्	= I	आदाय =	having taken off
	ment				
हृदयम्	= her heart	प्रपतामि	= leapt	नभस्थलम् =	into the sky.

'Then, having contracted my large body within another moment, I extracted her heart and leapt back into the sky.'

सा विसृष्ट भुजा भीमा पपात लवण अम्भसि । मया पर्वत सम्काशा निकृत्त हृदया सती ।। ५-५८-४३

निकृत्तहृदया	= when her heart has	मया	= by me	भीमा	= the terrific
सती	been cut off				
से	= simhika	पर्वतसम्काशा	= looking like a moun-	पपात	= fell
			tain		

लवणाम्भसि = into the ocean विसृष्ट भुजा = with her arms allowed to flow in it.

'When her heart has been cut off by me, that terrific Simhika looking like a mountain, fell into the ocean with her arms emanating from it.'

शृणोमि ख गतानाम् च सिद्धानाम् चारणैः सह । राक्षसी सिम्हिका भीमा क्षिप्रम् हनुमता हृता ।। ५-५८-४४

श्रणोमि	= I heard	सिद्धानाम्	= great sages	चारणैः सह	= along with the wan-
					dering celestial singers
खगतानाम्	= moving in the sky	सिम्हिका	= Simhika	भीमा राक्षसी	= the dreadful female-
	(saying that)				demon
क्षिप्रम् हता	= was instantly killed	हनुमता	= by Hanuma.		

'I heard great sages along with wandering celestial singers, moving in the sky, saying that Simhika the dreadful demon was instantly killed by Hanuma.'

ताम् हत्वा पुनः एव अहम् कृत्यम् आत्ययिकम् स्मरन् । गत्वा च महत् अध्वानम् पश्यामि नग मण्डितम् ।। ५-५८-४५ दक्षिणम् तीरम् उद्धेः लन्का यत्र च सा पुरी ।

हत्वा	= after killing	ताम्	= her	पुनरेव	= and again
स्मरन्	= recollecting	कृत्यम्	= the task	आत्ययिकम्	= to be done quickly
गत्वा	= travelling	महत्	= a great distance	अहम्	= I
		अध्वानम्			
पश्यामि	= saw	दक्षिणम्	= the southern shore	उदधह्	= of the ocean
		तीरम्			
यत्र	= where	सा	= that	लङ्कापुरी	= City of Lanka
नग	= was adorned with				
मण्डितम्	trees.				

'After killing her and again recollecting the task to be performed quickly, I travelled for a long distance and saw the southern shore of the ocean, where that City of Lanka, adorned with its trees, was situated.'

अस्तम् दिन करे याते रक्षसाम् निलयम् पुरीम् ।। ५-५८-४६ प्रविष्टो अहम् अविज्ञातो रक्षोभिः भीम विक्रमेः।

दिनकरे	= while the sun was set-	अहम्	= I	अविज्ञातः	= without being noticed
अस्तम् याते	ting				
रक्षोभिः	= by the demons	भीम विक्रमैः	of dreadful prowess	प्रविष्टः	= entered
पुरम्	= the City of Lanka	निलयम्	= the abode	रक्षसाम्	= of demons.

'While the sun was setting, I, without being noticed by the demons of dreadful prowess, entered the city of Lanka, the abode of demons.'

तत्र प्रविशतश्चापि कल्पान्तघनसन्निमा ।। ५-५८-४७ अदृहासम् विमुञ्चन्ती नारी काप्युत्थिता पुरः ।

~~पुरः~~	= in front	प्रविशतः	of me	entering	तत्र	=	that city
कापि नारी	= a woman	कल्पान्त घन	resemb	oling a cloud at	उत्थिता	=	rose
		सन्निभा	the tim	ne of dissolution			
			of the	world			
विमुङ्गन्ती	= emitting	अट्टहासम्	a loud	laughter.			

'While I was entering the City, a woman, resembling a cloud at the time of dissolution of the world, stood up in front of me, emitting a loud laughter.'

जिघांसन्तीम् ततस्ताम् तु ज्वलद्ग्निशिरोरुहाम् ।। ५-५८-४८ सव्यमुष्टिप्रहारेण पराजित्य सुभैरवाम् । प्रदोषकाले प्रविशम् भीतयाहम् तयोदितः ।। ५-५८-४९

ततः	= then	पारजित्य	= defeating
ज्वलदग्निशिरं	रोरुहम्म् having her hair look-	सुभैरवाम्	= and very terrific जिघाम्सन्तीम् = desirous of killing me
	ing like a blazing fire		
सव्यमुष्टि	= with a blow of the fist	प्रविशम्	= and entered (the land) प्रदोष काले = at the dusk of early
प्रहारेण	of my left hand		night
अहम्	= I	उदितह्	= was spoken (as fol- तया = by her
			lows)
भीतया	duly frightened.		·

Then defeating that woman, having her hair looking terrific like a blazing fire and who was trying to kill me, by striking her with a blow of the fist of my left hand and entered the land of Lanka at the dusk of early night. she, being frightened, spoke to me as follows:

अहम् लङ्कापुरी वीर निर्जिता विक्रमेण ते । यस्मात्तरमाद्विजेतासि सर्वरक्षांस्यशेषतः ।। ५-५८-५०

वीर	= O hero!	अहम्	= I am	लङ्कापुरी	= the City of Lanka
यस्मात्	= therefore	ते विक्रमणे	= by your prowess	निर्जिता	= which conquered me
तस्मात्					
विजेतासि	= you can defeat	अशेषतः	= completely	सर्व रक्षाम्सि	= all the demons.

'O hero! I am (the personified) City of Lanka. Therefore, by the same prowess you conquered me, you can defeat all the demons here completely.'

तत्र अहम् सर्व रात्रम् तु विचिन्वन् जनक आत्मजाम् । रावण अन्तः पुर गतो न च अपश्यम् सुमध्यमाम् ॥ ५-५८-५१

विन्चिन्वा	= searching	तत्र	=	there	जनकात्मजम्	=	for Sita
सर्व रात्रम्	= the whole night	रावणान्तः	=	after going to Ravana's	अहम्	=	I
		पुरगतः		gynaecium			
न अपश्यम्	= could not find	सुमध्यमाम्	=	that Sita the slender-			
च				waisted lady.			

'Searching there for Sita that whole night in Ravana's gynaecium, I could not find that Sita, the slender-waisted lady.'

ततः सीताम् अपश्यन् तु रावणस्य निवेशने । शोक सागरम् आसाद्य न पारम् उपलक्षये ।। ५-५८-५२

अपश्यम्स्तु	= unable to find	सीताम्	= Sita	रावणस्य	= in Ravana's dwelling
				निवेशने	
आसाद्य	= and reaching	शोकसागरम्	= a sea of sorrow	न उपलक्ष्यते	= I could not perceive
पारम्	= its other shore	ततः	= then.		

'Unable to find Sita in Ravana's dwelling and facing a sea of sorrow, I could not then perceive its other shore.'

शोचता च मया दृष्टम् प्राकारेण समावृतम् । कान्चनेन विकृष्टेन गृह उपवनम् उत्तमम् ।। ५-५८-५३

मया	= by me	शोचता	= who was bemoaning	उत्तमम् = an excellent
गृहोपवनम्	= grove near the house	समावृतम्	= concealed	विकृष्टेन = by a prolonged fence
				प्राकारेण
काण्चनेन	= of golden colour	दृष्टम्	= was seen.	

'While bemoaning, I saw an excellent grove near that gynaecium, concealed by a prolonged fence painted with golden colour.'

स प्राकारम् अवप्रुत्य पश्यामि बहु पाद्पम् । अशोक वनिका मध्ये शिंशपा पादपो महान् ।। ५-५८-५४ तम् आरुह्य च पश्यामि कान्चनम् कदली वनम् ।

अवप्रुत्य	= crossing	प्राकारम् = the fence	सः = I as such
पश्यामि	= saw	बहुपाद्पम् = that grove having co-	अशोकवनिकामध्ये amidst that Ashoka
		pious trees	garden
महान्	= was a large	आरुह्य = ascending	तम् = it
शिम्शुपा	Shimshupa tree		
पादपह्			
पश्यामि	= I saw	काङ्चनम् = yellow-pigmented	
		कद्ळीवनम् thicket of banana	
		plants.	

Crossing the fence, I saw that grove having copious trees. Amidst that Ashoka garden, I saw a large Shimshupa* garden. After ascending it, I beheld an yellow-pigmented thicket of banana plants.'

comment: Botanical name: Delbergia sissoo.

अदूरात् शिंशपा वृक्षात् पश्यामि वन वर्णिनीम् ।। ५-५८-५५ श्यामाम् कमल पत्र अक्षीम् उपवास कृश आननाम् ।

तदेकवासः संवीताम् रजोध्वस्तिशिरोरुहाम् ।। ५-५८-५६ शोकसन्तापदीनाङ्गीम् सीताम् भर्तृहिते स्थिताम् ।

राक्षसीभिः विरूपाभिः कूराभिः अभिसम्वृताम् ।। ५-५८-५७ मांस शोणित भक्ष्याभिः व्याघ्रीभिः हरिणीम् यथा।

 अदूरात्	= not far	शिम्शुपा	=	from Shimshupa tree	पश्यामि	=	I saw
• •		वृक्षात्		1			
सीताम्	= Sita	श्यामाम् वर	=	of youthful complex-	कमल	=	with eyes like louts
		वणिनीम्		ion	पत्राक्षीम्		petals
उपवासकृशानन	नाम् with her face emaci-	तदेक वासः	=	clad in a single piece of	रजोध्वस्त	=	with her hair soiled
	ated by fasting	सम्विताम्		cloth	शिरोरुहाम्		with dust
शोक सम्ताप	= her limbs afflicted	स्थिताम्	=	devoted to the good of	अभिसम्वृताम्	=	surrounded on all
दीनाङ्गीम्	with grief and agony	भर्तृहिते		her lord			sides
हरिणीमिव	= as a doe	व्याघ्रीभिः	=	encircled by tigresses	राक्षसीभिः	=	by female-demons
विरूपाभिः	= who were ugly	क्रूराभिः	=	and who were cruel	माम्स	=	living on flesh and
					शोणित		blood.
					મક્ષામિઃ		

'Not far from that Shimshupa tree. I saw Sita, of youthful complexion, with eyes looking like lotus-petals, with her face emaciated by fasting, clad in a single piece of cloth, her hair soiled with dust, her limbs afflicted with grief and agony, devoted as she was to the good of her lord and surrounded on all sides by ugly and cruel female-demons living on flesh and blood, as a doe encircled by tigresses.'

सा मया राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्महुः ।। ५-५८-५८ एकवेणीधरा दीना भर्तृचिन्तापरायणा ।

भूमिशय्या विवर्णाङ्गी पिद्मनीव हिमागमे ।। ५-५८-५९ रावणाद्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतिश्रया । कथंचिन्मृगशाबाक्षी तूर्णमासादिता मया ।। ५-५८-६०

सा	= she	तर्ज्यमान	= who was being fright-	मुहुर्मुहुः =	again and again
एकवेणीधरा	= putting on a single braid of hair	दीना	ened = looking depressed	भर्तृचिन्तापरायण⊨	wholly devoted to the thought about her lord

भूमिशय्य	= with floor as her bed-	विवर्णाङ्गी	= pale-limbed	पद्मिनीव	= like a lotus-stalk
हिमागमे	stead = in a cool season	विनिवृत्तार्था	= turning away the re-	रावणात्	= from Ravana
मर्तव्य कृतनिश्चया	= being determined to	आसादिता	quest = was found	मया	= by me
कृतानश्चया राक्षसीमध्ये	die = amidst female-	मृगशाबाक्षी	= Sita with her eyes like	आसादिता	= was found
कथम्चित्	demons = somehow	तूर्णम्	those of a deer = quickly	मया	= by me.

'Sita, who had eyes like those of a deer, was somehow quickly found by me looking depressed in the amidst of female-demons, frightened (as she was by them) again and again, putting on a single braid of hair (as a mark of desolation), wholly devoted to the thought of her lord, having floor as her bedstead, pale-limbed like a lotus-stalk in a cool season, turning away the request of Ravana, and determined to die.'

ताम् दृष्ट्वा तादृशीम् नारीम् राम पत्नीम् अनिन्दिताम् । तत्र एव शिंशपा वृक्षे पश्यन्न् अहम् अवस्थितः ।। ५-५८-६१

द्य	= seeing	ताम्	=	that	यशस्विनीम्	=	illustrious
रामपत्नीम्	= consort of Raama	नेरीम्	=	the woman	तादृशीम्	=	in such a state
अहम्	= I	अवस्थितः	=	stayed	तत्र	=	there
पश्यन्	= looking (at her)	शिम्शुपावृक्षे	=	in the same Simsupa			
		एव		tree.			

'Seeing that illustrious woman, the consort of Raama in such a state, I stayed perched on the same Simsupa tree, looking at her.'

ततो हलहला शब्दम् कान्ची नूपुर मिश्रितम् । श्रणोमि अधिक गम्भीरम् रावणस्य निवेशने ।। ५-५८-६२

ततः	= then	श्रणोमि	= I heard	अधिकगम्भीरम् = an exceedingly roar-
				ing
हल	and halloing sound	काङ्घीनूपुर	= mixed with sounds of	of रावणस्य = in the abode of Ra-
हलाशब्दम्		मिश्रितम्	girdles and anklets	निवेशने vana.

'Meanwhile, I heard an exceedingly roaring and hallooing sound, mixed with sounds of girdles and anklets in the abode of Ravana.'

ततो अहम् परम उद्विग्नः स्वरूपम् प्रत्यसम्हरम् । अहम् च शिंशपा वृक्षे पक्षी इव गहने स्थितः ।। ५-५८-६३

_	ततः	=	then	अहम्	= I	परमोद्विग्नः	=	was very much fright-
								ened
	प्रत्यसम्हरम्	=	and contracted	स्वम् रूपम्	= my physique	अहम् तु	=	I for my part

स्थितः = remained पक्षीव = like a bird गहने = hidden in the dense शिम्शुपावृक्षे Simsupa tree.

'Then, I was very much frightened and contracted my physique. I, on my part, remained hidden like a bird in that Simsupa tree dense with foliage."

ततो रावण दाराः च रावणः च महाबलः । तम् देशम् समनुप्राप्ता यत्र सीता अभवत् स्थिता ।। ५-५८-६४

रावणश्च ततः = then महाबलह = the mighty = Ravana रावण दाराश्च and Ravana's wives समनुप्राप्ताः तम् that reached सीता देशम् यत्र Sita place where अभवत् was situated. स्थिता

'Then, the mighty Ravana and his wives reached that place where Sita was staying.'

तम् दृष्ट्वा अथ वराअरोहा सीता रक्षो गण ईश्वरम् । सम्कुच्य ऊरू स्तनौ पीनौ बाहुभ्याम् परिरभ्य च ।। ५-५८-६५

that Ravana अथ दष्ट्वा तम् = thereupon seeing सीता रक्षोगणेश्वरम् वरारोहा Sita with an excellent waist the cheif of a troop of demons परिरभ्य च सम्कुच्य (sat) compressing ऊरू her thighs and enclosing पीनौ स्तनौ = her swollen breasts with her arms. बाहुभ्याम्

'Thereupon, seeing that Ravana the chief of a troop of demons, Sita with her lovely waist, sat compressing her thighs enclosing her swollen breasts with her arms.'

वित्रस्ताम् परमोद्विग्नाम् वीक्षमाणामितस्ततः । त्राणम् किंचिदपश्यन्तीम् वेपमानाम् तपस्विनीम् ।। ५-५८-६६

ताम् उवाच दशग्रीवः सीताम् परम दुह्खिताम् । अवाक् शिराः प्रपतितो बहु मन्यस्व माम् इति ।। ५-५८-६७

दशग्रीवः	= Ravana	आवाकिरा	= bowing his head	प्रपतितः	= and coming down
उवाच	= spoke	ताम्	= to that Sita	वित्रस्ताम्	= who was frightened
		सीताम्			
परमोद्विग्नानि	= very much grieving	वीक्षमाणानि	= who was glancing	ततस्ततः	= hither and thither
	for her lord				
अपश्यन्तीम्	= not seeing	किम्चित्	= any	त्राणम्	= protection
वेपमानाम्	= trembling	तपस्विनीम्	= distressed	परम	= and extremely sorrow-
				दुःखिताम्	ful
इति	= saying	माम्	= 'Treat me with re-		
		बहुमन्यस्व	spect'.		

'Ravana, bowing his head and coming down, spoke (as follows) to that Sita who was frightened, very much grieving for her lord, glancing hither and thither, not finding any protection for her, trembling, distressed and extremely sorrowful saying, 'Treat me with respect.''

यदि चेत् त्वम् तु माम् दर्पान् न अभिनन्दिस गर्विते । द्वौ मास अनन्तरम् सीते पास्यामि रुधिरम् तव ।। ५-५८-६८

गर्विते	= O arrogant lady!	सीते	= O Sita!	त्वम् न = I you refuse
				अभिनन्दिस
				यद्चित्
न	= If you refuse	माम्	= me	दर्पात् = by your arrogance
अभिनन्दसि				
यदिचचेत्				
पास्यामि	I will be drinking	तव रुधिरम्	= your blood	द्रौ मासौ = after a period of two
				अन्तरम् months.

^{&#}x27;O arrogant lady! O Sita! If you refuse me by your arrogance, I will be drinking your blood after a period of two months."

एतत् श्रुत्वा वचः तस्य रावणस्य दुरात्मनः । उवाच परम कुद्धा सीता वचनम् उत्तमम् ।। ५-५८-६९

<u>श</u> ुत्वा	= hearing	एतत्	= these	वचः	= words
तस्य	= of that Ravana	दुरात्मनः	= the evil-minded	सीता	= Sita
रावणस्य					
परम कुद्धा	= very much irritated	उवाच	= spoke	उत्तमम्	= excellent
वचनम्	= words (as follows):				

'Hearing those words of the evil-minded Ravana, Sita was very much irritated and spoke the following excellent words:

राक्षस अधम रामस्य भार्याम् अमित तेजसः । इक्ष्वाकु कुल नाथस्य स्नुषाम् दशरथस्य च ।। ५-५८-७० अवाच्यम् वदतो जिह्ना कथम् न पतिता तव ।

कथम्	= how	तव जिह्ना	= did your tongue	न पतिता	= not fall off
राक्षसाधम्	= O the worst demon	वदतः	= by speaking	अवाच्यम्	= such words not to be
					uttered
रामस्य	= to the consort of	अमित	= of boundless glo	ry सूषाम्च	= and the daughter-in-
भार्याम्	Raama	तेजसः			law
दशरथस्य	= of Dasaratha	इक्ष्वाकु	= the lord of Iksl	nvaku	
		कुलनाथस्य	dynasty?		

Formatted by आकु 720 ©देशराजु हनुमन्त राव

'How did your tongue not fall of, O the worst demon, by speaking such words not to be uttered, to the consort of Raama, of boundless glory, and the daughter-in-law of Dasaratha the lord of Ikshvaku dynasty?'

किंस्वित् वीर्यम् तव अनार्य यो माम् भर्तुः असिम्नधौ ।। ५-५८-७१ अपहृत्य आगतः पाप तेन अदृष्टो महात्मना ।

अनार्य	= O ignoble soul!	पाप	= O sinful one!	ਮਰ੍ਹੰ: = during the absence of
				असिम्नधौ my husband
यः आगतः	= when you came	अदृष्टः	= without being noticed	महात्मना = by that great soul
				तेन
अपहृत्य	= abducting	माम्	= me	किम्चित् = of what account
तव वीर्यम्	= is your prowess?		'	'

'O ignoble soul! Of what account is your prowess, when you came unnoticed during the absence of my lord, that great soul and abducted me, O sinful one?'

न त्वम् रामस्य सदृशो दास्ये अपि अस्या न युज्यसे ।। ५-५८-७२ यज्ञीयः सत्य वाक् चैव रण श्लाघी च राघवः ।

त्वम्	= you	न सदृशः	= have no similarity	रामस्य	= to Raama
न युज्यसे	= you are not fit	दास्येऽपि	= even to do service	अस्य	= to him
राघवः	= Raama	यज्ञीयः	performs sacrifices	सत्य वादी	= speaks only truth
रणश्चाघीच	= and praise-worthy in battle.		,	'	

^{&#}x27; 'You have no similarity with Raama. You are unfit even to do service to Raama. Raama performs sacrifices. He speaks only truth. He is a lover of battle'.'

जानक्या परुषम् वाक्यम् एवम् उक्तो दश आननः ।। ५-५८-७३ जज्वाल सहसा कोपाच् चितास्थ इव पावकः ।

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	परुषम्	= harshly
जानक्या	= by Sita	दशाननः	= Ravana	सहसा	= at once
जज्वाल	= was ablaze	कोपात्	= with anger	पावकः इव	= like a fire
चितास्थः	= in a pile of wood.				

'Hearing these harsh words from Sita, Ravana was at once ablaze with anger, as a fire blazes in a pile of wood.'

विवृत्य नयने कूरे मुष्टिम् उद्यम्य दक्षिणम् ।। ५-५८-७४ मैथिलीम् हन्तुम् आरब्धः स्त्रीभिः हाहा कृतम् तदा।

विवृत्य	= rolling	क्रूरे नयने	his cruel eyes he began	उद्यम्य	= and lifting
दक्षिणम्	= his right fist	आर्ब् <u>यः</u>		हन्तुम्	= to kill
मुष्टिम् मैथिलीम्	= Sita	तदा	= then	हाहाकृतम्	= an alarm was raised

स्त्रीभिः = by the women.

''Rolling his cruel eyes and lifting his right fist, Ravana was about to kill Sita. Then, an alarm was raised by a women there'.'

स्त्रीणाम् मध्यात् समुत्पत्य तस्य भार्या दुरात्मनः ।। ५-५८-७५ वरा मन्द उदरी नाम तया स प्रतिषेधितः ।

वरा	= a royal woman	मन्डोदरी	= named Mandodari	भार्य	= the wife
		नाम			
तस्य	= of that evil-minded	समुत्पत्य	= springing up	मध्यात्	= from the midst
दुरात्मनः	Ravana				
स्त्रीणाम्	= of the woman	सह्	= he	प्रतिषेदितह्	= was restrained
तया	= by her.				

'Springing up from the midst of those women, a royal woman named Mandodari, the wife of that evil-minded Ravana, ran to him. He was restrained by her.'

उक्तः च मधुराम् वाणीम् तया स मदन अर्दितः ।। ५-५८-७६ सीतया तव किम् कार्यम् महाइन्द्र सम विक्रम ।

सः	= Ravana	मदनार्दितः = tormented with love	उक्तश्च = was spoken
मधुराम्	= sweet	वाचम् = words	तया = by her (as follows)
महेन्द्र	= O the one having a	किम् = of what need	सीतया = is with Sita
समविक्रम	prowess equal to that	कार्यम्	
	of Indra!		
तव	= to you?		·

'She spoke to Ravana, smitten with love, the following sweet words: 'O Ravana having a prowess similar to that of Indra! Of what need is with Sita to you?'

देव गन्धर्व कन्याभिः यक्ष कन्याभिः एव च ।। ५-५८-७७ सार्धम् प्रभो रामस्य इह सीतया किम् करिष्यसि ।

प्रभो	= O Lord!	रामस्य = enjoy yourself	इह = here
देव गन्धर्व	= with daughters of	यक्षकन्याभिरेवच= and Yakshas the semi	किम् = what will you do
कन्याभिः	gods Gandharvas the	सार्घम् divine beings	करिष्यसि
	celestial musicians		
सीतया	= with Sita?		'

'O lord! Enjoy yourself with the daughters of gods, Gandharvas the celestial musicians and Yakshas the semi-divine beings. What will you do with Sita?"

ततः ताभिः समेताभिः नारीभिः स महाबलः ।। ५-५८-७८ उत्थाप्य सहसा नीतो भवनम् स्वम् निशा चरः।

ततः	= thereupon	सः महाबलः	= that mighty	निशाचरः	= Ravana
प्रसाद्य	= was propitiated	ताभिः	= by those women	समेताभिः	= joined together
		नारिभिः			
नीतः	= and was taken	सहसा	= quickly	स्वम्	= to his palace.
			• •	भवनम्	•

'Thereupon, those women together propitiated that mighty Ravana and quickly took him to his palace.'

याते तस्मिन् दशयीवे राक्षस्यो विकृत आननाः ।। ५-५८-७९ सीताम् निर्भर्त्सयाम् आसुः वाक्यैः क्रूरैः सुदारुणैः ।

तस्मिन् = when that Ravana left	विक्रुताननाः	=	the ugly-faced	राक्षस्यः	=	female-demons
दशयीवे याते				۵		
निर्भर्तस्यामासुः = frightened	सीताम्	=	Sita	कूरैः	=	with their cruel and
				सुदारुनैः वाक्यैः		very dreadful words.

'When that Ravana left, the ugly-faced female-demons frightened. Sita with their cruel and very dreadful words.'

तृणवत् भाषितम् तासाम् गणयामास जानकी ।। ५-५८-८० तर्जितम् च तदा तासाम् सीताम् प्राप्य निरर्थकम् ।

जानकी	= Sita	गणयामास	=	reck	oned		भाषितम्	=	the utterance
तासाम्	= of those women	तृणवत्	=	as a	blade of	grass	तदा	=	at that time
गर्जितम्	= the roaring	तासाम्	=	of	those	female-	प्राप्य	=	reached
				dem	ions				
सीताम्	= Sita	निनर्थकम्	=	in va	ain.				

'Sita reckoned the utterance of those women as a blade of grass. At that time, the roaring of those femaledemons reached Sita in vain.'

वृथा गर्जित निश्चेष्टा राक्षस्यः पिशित अश्चनाः ।। ५-५८-८१ रावणाय शशंसुः ताः सीता अव्यवसितम् महत् ।

वृथागर्जितनिश्चेष्टा≑	being helpless as their	ताः राक्षस्यः	=	those female-demons	पिशिताश्ननाः	=	eating raw flesh
	raoring became waste						
शशम्सुः =	reported	तत्	=	that	महत्	=	great
सीताध्यवसितम् =	determination of Sita	रावणाय	=	to Ravana.			

'As their roaring frittered away, those flesh-eating female-demons became helpless and reported that great resolve of Sita to Ravana.'

ततः ताः सहिताः सर्वा विहत आशा निरुद्यमाः ।। ५-५८-८२ परिक्षिप्य समन्तात् ताम् निद्रा वशम् उपागताः ।

ततः	= thereafter	सर्वाः	= all	ताः	= those women
सहिताः	= joined together	विहताशाः	= warded off their hopes	निरुद्यमाः	= held back their effort
समन्तात्	= and in the end	उपागताः =	= and in the end	उपागताः	= entered to a condition
		समन्तात्			
निद्रावशम्	= overpowered with	परिक्षिप्य	= encircling	ताम्	= Sita.
	sleep				

'Thereafter, all those women joined together, warded off their hopes and held back their effort. In the end, they encircled Sita and were overpowered with sleep.'

तासु चैव प्रसुप्तासु सीता भर्तृ हिते रता ।। ५-५८-८३ विलप्य करुणम् दीना प्रशुशोच सुदृह्खिता ।

तासु	= when those women	सीता	= Sita	रता	= intent upon
प्रसुप्तासु भर्तृहिते	went to sleep the welfare of her husband	प्रशुशोच	= was deeply aggrieved	दीना	= miserable
सुदुःखित	= and sore distressed as she was	विलप्य	= lamenting	करुणम्	= pitifully.

'When those women went to sleep, Sita, intent upon the welfare of her husband, was deeply aggrieved, miserable and sore depressed as she was, lamenting pitifully.'

तासाम् मध्यात्समृत्थाय त्रिजटा वाक्यमब्रवीत् ।। ५-५८-८४ आत्मानम् खादत क्षिप्रम् न सीता विनिशिष्यति । जनकस्यात्मजा साध्वी स्नुष दशरथस्य च ।। ५-५८-८५

त्रिजट	= TrijaTa	समुत्थाय	= rising	मध्यात्	= from the midst
तासाम्	= of those female-	अब्रवीत्	= spoke	वाक्यम् ः	= (the following) words
	demons				
खादत	= devour	आत्मानम्	= yourself	ख्हिप्रम् ः	= quickly
सीता	= Sita	आत्मजा	= the daughter	जनकस्य ः	= of Janaka
साध्वी	= a virtuous woman	स्रुषा	= and the daughter-in-	दशरथस्य	= of Dasaratha
			law		
न विनश्यति	= does not get de-				
	stroyed.				

'Trijata, rising from the midst of those female-demons, spoke the following words; 'Feed on yourself quickly rather than on Sita, the daughter of Janaka, a virtuous woman and the daughter-in-law of Dasartha who des not get destroyed'.'

स्वप्नो ह्यद्य मया दृष्टो दारुणो रोमहर्षणः । रक्षसाम् च विनाशाय भर्तुरस्या जयाय च ।। ५-५८-८६

दारुणः	= A dreadful	स्वप्नः	= dream	रोमहर्षणः	= causing my hair to
					stand erect
द ष्टः	= has been seen	मया	= by me	अद्य	= now
विनाशायच	<pre>= for the ruin</pre>	रक्षसाम्	= of demons	जयायच	= and for the victory
अस्याः	= of her	भर्तुः	= husband.		

"Now, I have seen a dreadful dream, causing my hair to stand erect. It is pointing towards the ruin of our demons and the victory of her husband."

अलमस्मात्परित्रातुम् राघवाद्रक्षसीगणम् । अभियाचाम वैदेहीमेतद्धि मम रोचते ।। ५-५८-८७

अभियाचाम	= we will pray	वैदेहीम्	= Sita	अलम्	= (who is) enough
परित्रातुम्	= to protect	राक्षसीगणम्	= our female-demons	अस्मात्	= from this Raama
				राघवात्	
एतत्	= this	रोचते हि	= is indeed agreable	मम्	= to me.

^{&#}x27;We will pray Sita, who is capable of protecting all our female-demons from Raama. I feel that it is batter for us'.'

यस्या ह्येवम्विधः स्वप्नो दुःखितायाः प्रदृश्यते । सा दुःखैर्विविधेर्मुक्ता सुखमाप्नोत्यनुत्तमम् ।। ५-५८-८८ प्रणिपातप्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा ।

एवम् विधः	= (when) such a dream	प्रदृश्यते = is seen	यस्याः = while a woman is
स्वप्नः			दुःखितायाः weeping
सा	= that woman	विमुक्ताः = being relieved	विविधैः = from many kinds of
			दुःखैः sorrows
आप्नोति	= will obtain	अनुत्तमम् = utmost happiness	मैथिली = Sita
		सुखम्	
जनकात्मजा	= the daughter of Janaka	प्रणिपातप्रसन्ना = indeed gets pleased	d on
		हि receiving a salutat	tion
		indeed gets pleased	don
		receiving.	

^{&#}x27;When such a dream is seen while a woman is weeping, that woman gets relieved of many kinds of sorrows and will obtain happiness. Sita, the daughter of Janaka, indeed will be pleased on receiving a salutation'.'

ततह् सा हीमती बाला भर्तुर्विजयहर्षिता ।। ५-५८-८९ अवोचद्यदि तत्तथ्यम् भवेयम् शरणम् हि वः।

विजय हर्षिता	=	delighted at (hearing	भर्तुः	=	of her lord	सा बाला	=	that girl Sita
		of) the victory						
ततः	=	then	ह्रीमति	=	bashfully	अवोचत्	=	spoke
तत्	=	If it is true	भवेयम्	=	I will be	शरणम् हि	=	indeed a refuge
तथ्यम्यदि								
वः	=	to you.						

'Delighted at hearing the victory of her lord, that girl Sita then basfully spoke: 'If it is true, I will be protecting you all'.'

ताम् च अहम् तादृशीम् दृष्ट्वा सीताया दारुणाम् दृशाम् । चिन्तयामास विश्रान्तो न च मे निर्वृतम् मनः ।। ५-५८-९०

विश्रान्तः	= taking rest	द्य	= and seeing	
दारुणाम्	= dreadful	दशाम्	= situation ताहशीम् = as such	
अहम्	= I	चिन्तयामस	$=$ reflected upon it $\dot{\mathbf{H}}$ $=$ my	
मनः	= mind	न निर्वृतम्	= could not satisfy itself.	

'Taking rest for some time and seeing such a dreadful state of Sita, I reflected upon it. My mind could not satisfy itself.'

सम्भाषण अर्थे च मया जानक्याः चिन्तितो विधिः ।। ५-५८-९१ इक्ष्वाकु कुल वंशः तु ततो मम पुरः कृतः ।

विधुः	= a means	सम्भाषणार्थम्	=	for doing a conversa-	जानक्याः	=	with Sita
				tion			
चिन्तितः	= was thought of	मया	=	by me	ततः	=	then
इक्ष्वाकूणाम्	= Ikshvaku's dynasty	पुरस्कृतः	=	was placed in front	मम	=	by me.
वम्शस्तु							

'Thinking about a means for starting a conversation with Sita, I started to describe the history of Ikshvaku's dynasty.'

श्रुत्वा तु गदिताम् वाचम् राज ऋषि गण पूजिताम् ।। ५-५८-९२ प्रत्यभाषत माम् देवी बाष्यैः पिहित लोचना ।

श्रुत्वा	= hearing	वाचम्	= the words	गदिताम्	= spoken by me
राजर्षिगण	= adored by assemblies	देवी	= Sita the princess	बाष्यैः पिहित	= with her eyes filled
पूजिताम्	of royal sages		-	लोचना	with tears
प्रत्यभाषत	= spoke	मा	= to me (as follows)		

'Hearing the words spoken by me, which are adored by the assemblies of royal sages, Sita the princess, with her eyes filled with tears, spoke to me, as follows:'

कः त्वम् केन कथम् च इह प्राप्तो वानर पुम्गव ।। ५-५८-९३ का च रामेण ते प्रीतिः तन् मे शंसितुम् अर्हसि ।

वानर पुङ्गव	= O the foremost among	कः	= who	त्वम्	= are you?
	the monkeys!				
केन	= why	कथम्	= and how	प्राप्तः	= did you come
इह	= here?	का	= what	प्रीतिः	= friendship

ते	= to you	रामेण	= with Raama?	अर्हसि	= you ought
शम्सितुम्	= to tell	तत्	= it	मे	= to me.

'O the foremost among the monkeys! Who are you? Why did you come here? How did you come? What type of friendship do you have with Raama? You ought to tell me all this?'

तस्याः तत् वचनम् श्रुत्वा अहम् अपि अब्रुवम् वचः ।। ५-५८-९४ देवि रामस्य भर्तुः ते सहायो भीम विक्रमः । सुग्रीवो नाम विकान्तो वानर इन्दो महाबलः ।। ५-५८-९५

श्रुत्वा	= Hearing	तत् वचनम्	= those words	
अहम् अपि	= I	अब्रुवत्	= spoke वचः = (the following) wo	rds
देवि	= O princess!	विक्रान्तः	= the courageous वानरेन्द्रः = king of monkeys	
सुग्रीवो नाम	= by name Sugreeva	महाबलह्	= a mighty सहायः = companion	
भर्तुः	= to your husband	भीम विक्रमः	= having a terrific	
			prowess.	

'Hearing those words of Sita, I spoke the following words: 'O princess! There is a courageous king of monkeys, by name Sugreeva, who is a mighty companion to your husband, possessing a terrific prowess.'

तस्य माम् विद्धि भृत्यम् त्वम् हनूमन्तम् इह आगतम् । भर्त्रा अहम् प्रहितः तुभ्यम् रामेण अक्किष्ट कर्मणा ।। ५-५८-९६

त्वम्	= you	विद्धि	= know	माम्	= me
आगतम्	= who came	इह	= here	हनुमन्तम्	= as Hanuma
तस्य भृत्यम्	= a servant of that Sug-	अहम्	= I	प्रेषितः	= was sent
	reeva				
तुभ्यम्	= for you	रामेण	= by Raama	भर्त्रा	= your husband
अक्रिष्टकर्मणा	= who is unwearied in				
	action.				

'Know me, who came here, as Hanuma, a servant of that Sugreeva, Raama, you husband, who is unwearied in his actions, sent me here for your sake.'

इदम् च पुरुष व्याघ्रः श्रीमान् दाशरथिः स्वयम् । अन्गुलीयम् अभिज्ञानम् अदात् तुभ्यम् यशस्विनि ।। ५-५८-९७

यशस्विनि	= O illustrious lady!	दाशरथिः	= Raama	पुरुषव्याघ्रः	= the foremost among
					men
श्रीमान्	= and the glorious man	अदात्	= gave	इदम्	= this
अङ्गुलीयम्	= finger-ring	स्वयम्	= personally	तुभ्यम्	= to you
अभिञानम्	= as a token of remem-				
	brance.				
अङ्गुलीयम्	= finger-ring = as a token of remem-		e		

'O illustrious lady! Raama, the foremost among men and the glorious man, gave this finger-ring personally to you as a token of remembrance.'

तत् इच्छामि त्वया आज्ञप्तम् देवि किम् करवाणि अहम् । राम लक्ष्मणयोः पार्श्वम् नयामि त्वाम् किम् उत्तरम् ।। ५-५८-९८

देवि	= O princess!	तत्	= for that reason	इच्छामि	= I wish to have
आञप्तम्	= a command	त्वया	= by you	किम् अहम्	= what, am I, to do?
				करवाणि	
नयामि	= I shall take	त्वाम्	= you	पार्श्वम्	= to the proximity
रामलक्ष्मणयोः	= of Raama and Laksh-	किम्	= what	उत्तरम्	= is your reply?
	mana				

'O princess! For that reason, I wish to have a command from you. What am I to do? I shall take you to the proximity of Raama and Lakshmana. What do you say?'

एतत् श्रुत्वा विदित्वा च सीता जनक निन्दिनी । आह रावणम् उत्साद्य राघवो माम् नयतु इति ।। ५-५८-९९

श्रुत्वा	= hearing	एतत्	= 1	these words	विदित्वाच	=	and understanding
							them
सीता	= Sita	जनकनन्दिनी	= 1	the daughter of Janaka	आह	=	said
इति	= as follows	राघवः	= (	(Let) Raama	नयतु	=	take me
उत्साद्य	after killing	रावणम्	=]	Ravana.			

'Hearing my words and understanding them, Sita the daughter of Janaka said as follows: 'Let Raama take me back, after killing Ravana'.'

प्रणम्य शिरसा देवीम् अहम् आर्याम् अनिन्दिताम् । राघवस्य मनो ह्लादम् अभिज्ञानम् अयाचिषम् ।। ५-५८-१००

प्रणम्य	= bowing my head in	देवीम्	= to Sita	
शिरसा	salutation			
आर्याम्	= the noble	अनिन्दिताम्	= and irreproachable अयाचिषम् = I asked for	
			woman	
अभिञानम्	= a token of remem-	मनोह्रादम्	= gladdening the heart राघवस्य = of Raama.	
	brance			

'Bowing my head in salutation to the noble and irreproachable Sita, I asked for a token of remembrance which would gladden the heart of Raama.'

अथ मामब्रवीत्सीता गृह्यतामयम्त्तमः । मणिर्येन महाबाह्र रामस्त्वाम् बहुमन्यते ।। ५-५८-१०१

अथ	= then	सीता	= Sita	अब्रवीत्	= spoke
माम्	= to me (as follows)	अयम्	= (Let) this best jewel	गृह्यताम्	= be taken
		उत्तमः मणिः			
येन	= by which	महाबाहुः	= the long armed	रामः	= Raama
बहुमन्यते	= will be having a high	त्वाम्	= you.		
	opinion of				

'Then, Sita spoke to me as follows: 'Let this foremost jewel, be taken, by which the long-armed Raama will be having a high opinion of you'.'

एवम् उक्ता वराअरोहा मणि प्रवरम् उत्तमम् । प्रायच्छत् परम उद्विया वाचा माम् संदिदेश ह ।। ५-५८-१०२

उत्तवा	= uttering	इति	= in this way	वरारोहा	= Sita having fine hips
प्रायच्छत्	= gave	अद्भुतम्	= the wonderful	मणिप्रवरम्	= and the foremost jewel
परमोद्विग्ना	= highly sorrowful	सम्दिदेश ह	= she gave a message too	वाचा	= in words
माम्	= to me.				

'Speaking thus, Sita having fine hips, gave that wonderful and the foremost jewel. Highly distressed, she gave a message also in words to me.'

ततः तस्यै प्रणम्य अहम् राज पुत्न्यै समाहितः । प्रदक्षिणम् परिकामम् इह अभ्युद्गत मानसः ।। ५-५८-१०३

ततः	= then	प्रणस्य	offering salutation	तस्यै	= to that princess
				राजपुत्रयै	
समाहितह्	= with steadfest devo-	अहम्	= I	परिक्रामम्	= circumambulated her
	tion			प्रदक्षिणम्	from left to right
इह अभ्युद्गत	= with my mind setting			•	
मानसः	out to come here.'				

'Then, offering salutation to Sita the princess in utmost devotion, I circumambulated her from left to right, of course with my mind setting out to come here.'

उत्तरम् पुनः एव आह निश्चित्य मनसा तदा । हनूमन् मम वृत्त अन्तम् वक्तम् अर्हसि राघवे ।। ५-५८-१०४

निश्चित्य	= determining	(some-	मनसा	=	in mind		अहम्	= I
	thing)							
उक्तः	= was spoken		पुनरेव	=	again		तया	= by her
हनुमन्	= O Hanuma!		अर्हिस	=	you ought		वक्तुम्	= to tell
राघवे	= Raama		मम	=	about my ta	ale (of		
			वृत्तान्तम्		woes).			

'Determining something in mind, she spoke to me again as follows: 'O Hanuma! You ought to tell Raama about my tale of woes occurring here'.'

यथा श्रुत्वा एव निचरात् ताव् उभौ राम लक्ष्मणौ । सुग्रीव सहितौ वीराव् उपेयाताम् तथा कुरु ।। ५-५८-१०५

~~कुर~~	= act	यथा तथा	= so that	उभौ	= both
तौ	= those	वीरौ	= heroes	राम लक्ष्मणौ	= Raama and Laksh-
					mana
सुग्रीव सहितौ	= together with Sug-	उपेयाताम्	= arrive (here)	न चिरात्	= quickly
	reeva				
श्रुत्वैव	= soon after hearing (my			!	
	tale).				

^{&#}x27;'Act so that both those heroes Raama and Lakshmana together with Sugreeva quickly arrive here, soon after hearing my tale'.'

यदि अन्यथा भवेत् एतत् द्वौ मासौ जीवितम् मम। न माम् द्रक्ष्यति काकुत्स्थो म्रिये सा अहम् अनाथवत् ।। ५-५८-१०६

अन्यथा	= If it proves to be other-	मम	= my	जीवितम्	= survival
भवेद्यदि	wise				
द्वौ मासे	= will be for two moths	काकुत्थ्सः	= Raama	न द्रक्ष्यति	= cannot see
	only				
माम्	= me(thereafter)	सा अहम्	= I as such	म्रिये	= will die
अनाथवत्	= like helpless woman.				

[&]quot;If proves to be otherwise, my survival will be only for two months. Raama cannot see me thereafter. As such, I will be dying like a helpless woman'."

तत् श्रुत्वा करुणम् वाक्यम् क्रोधो माम् अभ्यवर्तत । उत्तरम् च मया दृष्टम् कार्य शेषम् अनन्तरम् ॥ ५-५८-१०७

श्रुत्वा	= hearing	तत्	= that	करुणम् = miserable	
वाक्यम्	= sentence	क्रोधः	= anger	अभ्यवर्तत = turned towards	3
माम्	= me	उत्तरम्	= thereafter	अनन्तरम् = the remaining	action
				कार्यशेषम् subsequently	to be
				done	
दृष्टम्	= was seen	मया	= by me.		

'Hearing those miserable words, I became angry. Thereafter, I thought of my remaining successive action to be done.'

ततो अवर्धत मे कायः तदा पर्वत सिम्नभः । युद्ध कान्क्षी वनम् तच् च विनाशियतुम् आरभे ।। ५-५८-१०८

Formatted by आकु 730 ©देशराजु हनुमन्त राव

ततः	= thereafter	मे	=	my	कायः	=	body
अवर्धत	= grew up	पर्वतसिम्नभः	=	to a size equal to that	तदा	=	then
				of a mountain			
आरभे	= I started	विनाशयितुम्	=	to destroy	तत्	=	that
वनम्	= garden	युद्ध काण्की	=	longing for a battle.			

'Thereafter, my body grew up to a size equal to that of a mountain. Then, I started destroying that garden, thereby longing for a combat.'

तत् भग्नम् वन षण्डम् तु भ्रान्त त्रस्त मृग द्विजम् । प्रतिबुद्धा निरीक्षन्ते राक्षस्यो विकृत आननाः ।। ५-५८-१०९

राक्षस्यः	= the female-demons	विकृताननाः	= with their ugly faces	प्रतिबुद्धाः	= woke up
निरीक्षन्ते	= and saw	तत्	= that	वनषङ्डम्	= thicket of garden
भग्नम्	= being broken	भ्रान्तत्रस्तमृग	द्विजम् and with its fright-		
			ened animals and		
			birds moving about		
			unsteadily.		

'The female-demons; with their ugly faces woke up and saw that thicket of garden being broken and with its frightened animals and birds moving about unsteadily.'

माम् च दृष्ट्वा वने तस्मिन् समागम्य ततः ततः । ताः समभ्यागताः क्षिप्रम् रावणाय आचचक्षिरे ।। ५-५८-११०

समाग्मय	= coming	ततस्ततः	=	from their respective	द्य	=	and seeing
				places			
माम्	= me	तस्मिन् वने	=	in that garden	ताह्	=	those female-demons
क्षिप्रम्	= quickly	समाभ्यागताः	=	went	आचचिक्षरे	=	and reported
रावणाय	= to Ravana.						

'Coming from their respective places and seeing me in that garden, those female-demons quickly went and reported the matter to Ravana (as follows):'

राजन् वनम् इदम् दुर्गम् तव भग्नम् दुरात्मना । वानरेण हि अविज्ञाय तव वीर्यम् महाबल ।। ५-५८-१११

महाबलः	= O mighty king!	हि	= indeed	अविञाय	= not knowing
राजन्					
तववीर्यम्	= your prowess	वानरेण	= by the monkey	दुरात्मना	= an evil-minded
इदम् तव	= your garden of this	दुर्गम्	= which is inaccessible	भग्नम्	= has been destroyed.
वनम्					

'O mighty king! Indeed not knowing your prowess, an evil-minded monkey ahs demolished your inaccessible garden.'

दुर्बुद्धेः तस्य राज इन्द्र तव विप्रिय कारिणः । वधम् आज्ञापय क्षिप्रम् यथा असौ विलयम् व्रजेत् ।। ५-५८-११२

राजेन्द्र	= O emperor!	आञापय	= giver oders	क्षिप्रम्	= quickly
त्स्य वधम्	= for killing him	यथा	= so that	असौ दुर्बुद्धेः	= the evil-minded mon-
तव विप्रिय कारिनः	= who casued offence to you	व्रजेत्	= will get	विलयम्	key = destroyed.

'O emperor! Give orders quickly for killing him, so that the evil-minded monkey, who caused offence to you, will get destroyed.'

तत् श्रुत्वा राक्षस इन्द्रेण विसृष्टा भृश दुर्जयाः । राक्षसाः किम्करा नाम रावणस्य मनो अनुगाः ।। ५-५८-११३

श्रुत्वा	= hearing	तत्	= those words	राक्षसाः	= demons
किम्करानाम	by name kinkaras	मनोनुगाः	= adapted to the mind	रावणस्य	= of Ravana
भृशदुर्जयाः	= and very much invin-	विसृष्टाः	= were sent	राक्षसेन्द्रण	= by Ravana.
	cible				

'Hearing those words, Ravana sent invincible demons called Kinkaras, who were adapted to the mind of Ravana.'

तेषाम् अशीति साहस्रम् शूल मुद्गर पाणिनाम् । मया तस्मिन् वनोद्देश परिघेण निष्दितम् ।। ५-५८-११४

तस्मिन्	= In that	वनोद्देश	=	portion of the garden	अशीतिसाहस्राम्= eight thousand
तेषाम्	= of them	शूल मुद्गर	=	having darts and ham-	निषूद्तिम् = were destroyed
		पाणिनाम्		mers in their hands	
मया	= by me	परिघेण	=	by an iron rod.	

'In that portion of the garden, I destroyed with an iron rod, eight thousand kinkaras, having darts and hammers in their hands.'

तेषाम् तु हत शेषा ये ते गता लघु विक्रमाः । निहतम् च मया सैन्यम् रावणाय आचचक्षिरे ।। ५-५८-११५

	= taking quick steps	तेषाम्	= those	ये	= who
हतशेषाः	= have survived	गत्वा	= going	आचिक्षरे	= reported
रावणाय	= to Ravana	महत्	= of the large army	निहतम्	having been killed (by
		सैन्यम्			me)
		I		ı	

'Taking quick steps, those few who have survived, went and reported the news to Ravana, of their large army having been killed by me.'

ततो मे बुद्धिः उत्पन्ना चैत्य प्रासादम् आक्रमम् । तत्रस्थान् राक्षसान् हत्वा शतम् स्तम्भेन वै पुनः ।। ५-५८-११६ ललाम भूतो लन्काया मया विध्वंसितो रुषा ।

ततः	= then	बुद्धिः	= an idea	उत्पन्ना	= arose
मे	= to me	आक्रमम्	= I occupied	चैत्य	= lofty palatial mansion
				प्रासादम्	of sanctuary
हत्वा	= killing	पुनः	= again	शतम्	= hundred demons
				राक्षसान्	
तत्रस्थान्	= staying there	स्तम्भेन	= with pillar	सः	= that mansion
ललामभूतः	= being an eminent dec-	लङ्कायाः	= of Lanka.		
	oration				

'Then, an idea came to me. Occupying a lofty palatial mansion of a sanctuary which was an eminent ornament of Lanka. I killed again a hundred demons stationed there with a pillar.'

ततः प्रहस्तस्य सुतम् जम्बु मालिनम् आदिशत् ।। ५-५८-११७ राक्षसैर्बहुभिः सार्थम् घोररूपैर्भयानकैः।

ततः	= then	आदिशत्	= (Ravana) dispatched	जम्बुमालिन्	= Jambumali
सुतम्	= the son	प्रहस्तस्य	= of Prahasta	बहुभिः	= together with many
				राक्षसैः	demons
				सार्थम्	
घोररूपैः	= having terrific forms	भयानकैः	= and fearful.		

'Then, Ravana dispatched Jambumali, the son of Prahasta together with numerous dreadful demons having terrific forms.'

तम् अहम् बल सम्पन्नम् राक्षसम् रण कोविदम् ।। ५-५८-११८ परिघेण अतिघोरेण सूदयामि सह अनुगम् ।

सूदयामि	= I destroyed	तम्	=	that demon	महाबलसम्पन्नम् =	(though)	endowed
		राक्षसम्				with a grea	t strength
रणकोविदम्	= and skilled in warfare	सहानुगम्	=	along with his follow-	घोरेण =	with my to	errific iron
				ers	परिघेण	bar itself.	

'I destroyed that demon, though endowed with a great strength and skilled in warfare, along with his followers, with my terrific iron bar itself.'

तत् श्रुत्वा राक्षस इन्द्रः तु मन्त्रि पुत्रान् महाबलान् ।। ५-५८-११९ पदाति बल सम्पन्नान् प्रेषयामास रावणः।

Formatted by आकु 733 ©देशराजु हनुमन्त राव

तच्छुत्वा	= hearing of it	रावणः	= Ravana	राक्षसेन्द्रः	= the king of demons
प्रेषयामास	= dispatched	मन्त्रिपुत्रान्	= the son of his minister	महाबलान्	= endowed with great
					strength
पदातिब्लसम्प	সা ~~ৰ~~ andstrengthened with			1	
	a regiment of infantry.				

'Hearing of it, Ravana, the king of demons, dispatched the son of his minister, endowed with great strength and strengthened with a regiment of infantry.'

परिघेण एव तान् सर्वान् नयामि यम सादनम् ।। ५-५८-१२० मन्त्रि पुत्रान् हतान् श्रुत्वा समरे लघु विक्रमान् । पन्च सेना अग्रगान् शूरान् प्रेषयामास रावणः ।। ५-५८-१२१

नयामि	= I fetched	तान् सर्वान्	= all of them	यमसादनम्	= to the abode of Death
परिघेणैन	= by the iron bar itself	श्रुत्वा	= hearing	मन्त्रिपुत्रान्	= of the minister's sons
लघु	= who were quick in ex-	समरे	= in battle	हतान्	having been killed
विक्रमान्	hibiting their valour				
रावणः	= Ravana	प्रेषयामास	= dispatched	पङ्च	= five
शूरान्	= valiant	सेनाग्रगान्	= generals.		

'I killed all of them also by that iron bar itself. Hearing of the minster's sons, who were quick in exhibiting their valour in battle, having been killed, Ravana dispatched five valiant generals.'

तान् अहम् सह सैन्यान् वै सर्वान् एव अभ्यसूद्यम् । ततः पुनः दशग्रीवः पुत्रम् अक्षम् महाबलम् ।। ५-५८-१२२ बहुभी राकसैः सार्धम् प्रेषयामास रावणः ।

अहम्	= I	अभ्यसृदयम्	=	got all of those min-	ततः	=	thereafter
		तान् सर्वान्		ister's sons together			
		सह सैन्यान्		with their army de-			
				stroyed			
रावणः	= Ravana	दशय्रीवः	=	the ten-headed mon-	प्रेषयामास	=	sent
				ster			
महाबलम्	= his mighty son	अक्षम्	=	Aksha	बहुभिः	=	together with a multi-
पुत्रम्					राक्षसैः		tude of demons.
					सार्थम्		

'I got all the minster's sons together with their army destroyed. Then, Ravana, the ten-headed monster, sent his mighty son, Aksha together with a multitude of army for the combat.'

तम् तु मन्द उदरी पुत्रम् कुमारम् रण पण्डितम् ।। ५-५८-१२३ सहसा खम् समुत्क्रान्तम् पादयोः च गृहीतवान् । चर्म असिनम् शत गुणम् भ्रामयित्वा व्यपेषयम् ।। ५-५८-१२४

सहसा	= I suddenly caught	पादयोः	=	by the feet	तम्	=	that prince
ग्रहीतवान्					कुमारम्		
मङ्डोदरीपुत्रम	I = son of Mandodari	रणपङ्डितम्	=	who was skilled in	उत्क्रान्तम्	=	and who was jumping
				warfare			
खम्	= into the sky	चर्मासिनम्	=	with sword and shield	भ्रामयित्वा	=	whirled him round
शतगुणम्	= a hundred times	व्यपेषयम्	=	and crushed him.			

'I suddenly caught by the feet, that prince, son of Mandodari, who was skilled in warfare and who was jumping into the sky with his sword and shield. I whirled him round a hundred times and crushed him.'

तम् अक्षम् आगतम् भग्नम् निशम्य स दश आननः । तत इन्द्रजितम् नाम द्वितीयम् रावणः सुतम् ।। ५-५८-१२५ व्यादिदेश सुसम्कुद्धो बलिनम् युद्ध दुर्मदम् ।

निशम्य	= hearing	भग्नम्	= of the death	अक्षम् = of Aksha
आगतम्	= who came for combat	सः दशाननः	: = that ten headed Ra-	सुसम्कृद्धः = was very much en-
		रावणः	vana	raged
ततः	= and then	व्यादिदेश	= dispateched	द्वितीयम् = his second son
				सुतम्
इन्द्रजितम्	= by name Indrajit	बलिनम्	= who was strong	युद्ध दुर्मदम् = but foolishly arrogant
नाम				in battle.

'Hearing of the death of Aksha in combat, that ten-headed Ravana was very much enraged and thereupon dispatched his second son, by name Indrajit, who was strong but foolishly arrogant in battle.'

तस्य अपि अहम् बलम् सर्वम् तम् च राक्षस पुम्गवम् ।। ५-५८-१२६ नष्ट ओजसम् रणे कृत्वा परम् हर्षम् उपागमम् ।

कृत्वा	= by making	नष्टौजसम् = lusterless	सर्वम् तत् = all that army
			ਕਲਮੁਕ
तम्	= and that Indrajit	रने = in battle	उपागमम् = I experienced
राक्षसपुण्गवम्	the foremost among		
च	demons		
परम् हर्षम्	= a great joy.		•

'By conquering all that army in battle and making that Indrajit the foremost among demons; lusterless, I experienced a great joy.'

महता हि महाबाहुः प्रत्ययेन महाबलः ।। ५-५८-१२७ प्रेषितो रावणेन एष सह वीरैः मद् उत्कटैः ।

मदोत्कटैः = excited with their arro- gance प्रेषितः = were dispatched महताप्रत्ययेन = with a great confi- dence	महाबलः	= that mighty Indrajit	महाबाहुः	= the long-armed	वीरैः सह	= along	with valiant
						demo	ns
gance dence	मदोत्कटैः	= excited with their arro-	प्रेषितः	= were dispatched	महताप्रत्ययेन	= with	a great confi-
ļ ļ		gance				dence	

रावणे नैव = by Ravana himself.

'Ravana himself dispatched, with a great confidence, that long-armed and mighty Indrajit along with valiant demons excited with their arrogance.'

सोऽविषद्यम् हि माम् बुद्धा स्वम् बलम् चावमर्दितम् । ब्राह्मेण अस्त्रेण स तु माम् प्रबध्नाच् च अतिवेगतः ।। ५-५८-१२८

<u>बुद्धा</u>	= knowing	माम्	= me	अविषद्यम्	= to be irresistible
स्वम् बलम्च	= and his own army	अवमर्दितम्	= to be destroyable	सः	= that Indrajit
अतिवेगितः	= with a great haste	प्रबंधात्	= captured	माम्	= me
ब्राह्मेणास्त्रेण	= with a Brahma missile.				

'Knowing me to be irresistible and his own army being perishable, that Indrajit with a great haste, captured me with a Brahma-missile.'

रज्जूभिः अभिबध्नन्ति ततो माम् तत्र राक्षसाः ।। ५-५८-१२९ रावणस्य समीपम् च गृहीत्वा माम् उपानयन् ।

ततः	= then	राक्षसाः	= the demons	अभिबध्नन्ति	= tied
माम्	= me	तत्र	= there	रज्जुभिः	= with ropes
गृहीत्वा	= taking	माम्	= me	उपानयन्	and carrying me away
					to
रावणस्य	= Ravana's presence.			'	
समीपम्					

'Then, the demons, after capturing me, tied me there with ropes and carried me away to Ravana's presence.'

दृष्ट्वा सम्भाषितः च अहम् रावणेन दुरात्मना ।। ५-५८-१३० पृष्टः च लन्का गमनम् राक्षसानाम् च तत् वधम् ।

अहम्	= I	द्य	= being seen	दुरात्मना	= by the evil-minded Ra-
				रावणेन	vana
सम्भाषितश्च	= was spoken	पृष्टश्च	= I was asked	लङ्कागमनम्	= about my coming to
					Lanka
तम् वधम्	= and about that killing	राक्षसानाम्	= of demons.		

'Seeing me, the evil-minded Ravana spoke to me. He asked, why did you come to Lanka? 'Why did you kill the demons?''

तत् सर्वम् च मया तत्र सीता अर्थम् इति जल्पितम् ।। ५-५८-१३१ अस्य अहम् दर्शन आकान्क्षी प्राप्तः त्वत् भवनम् विभो। मारुतस्य औरसः पुत्रो वानरो हनुमान् अहम् ।। ५-५८-१३२

जल्पितम्	= It was spoken	तत्र	= there	मया	= by me
इति	= thus	सर्वम्	= all	तत्	= that
सीतार्थम्	= was for Sita's sake	vibho	= O king of demons!	प्राप्तः	= I came
त्वद्भवनम्	= to your abode	तस्याः दर्शन	= desirous of seeing Sita	अहम्	= I
		काण्क्षी			
मारुतस्य	= am the own son of	वानरः	= a monkey	हनुमान्	= by name Hanuma.
ओरसपुत्रः	wind-god				

'I answered 'I have done all these acts for the sake of Sita. O king of demons! I came to your abode with a desire to see Sita. I am the offspring of wind-god and a monkey by name Hanuma'.'

राम दूतम् च माम् विद्धि सुग्रीव सचिवम् किपम् । सो अहम् दौत्येन रामस्य त्वत् समीपम् इह आगतः ।। ५-५८-१३३

विद्धि	= know	माम्	=	me	कपिम्	=	to be a monkey
राम दूतम्	= an envoy of Raama	सुग्रीव	=	and a minister of Sug-	रामस्य	=	on a function as
		सचिवम्		reeva	दोन्त्येन		Raama's messenger
सः अहम्	= I as such	आगतह्	=	came	इह	=	here
त्वत्सकाशम्	= to your presence.				•		

^{&#}x27; 'Know me to be a monkey, an envoy of Raama and a minister of Sugreeva. As Raama's messenger, I sought your presence here!'

सुग्रीवश्च महातेजाः स त्वाम् कुशलमब्रवीत् । धर्मार्थकामसहितम् हितम् पथ्यमुवाच च ।। ५-५८-१३४

सः सुग्रीवश्च	= that Sugreeva	महातेजः	=	of great splendour	अब्रवीत्	=	enquired
त्वाम्	= you	कुशलम्	=	about your welfare	उवाच	=	(He) spoke
हितम्	beneficiary words	धर्मार्थ काम	=	endowed with righ-	पथ्यम्	=	appropriate (for you).
		सहितम्		teousness; wealth and			
				pleasure			

^{&#}x27;That Sugreeva of great splendour enquired about your welfare. He told you (the following) beneficiary words, endowed with righteousness wealth and pleasure, appropriate for you'.'

वसतो ऋष्यमूके मे पर्वते विपुल द्भुमे । राघवो रण विक्रान्तो मित्रत्वम् समुपागतः ।। ५-५८-१३५

मे	= to me		वसतः	-	who was dwelling	ऋश्यमूके	=	in Moun	Rishy	amuka
विपुलद्भमे	= having	numerous	राघवः	=	= Raama	रणविकान्तः	=	having	a	great
	trees							prowess	in batt	le
समुपागतः	= obtained		मित्रत्वम्	=	= my friendship.					

' 'While I was dwelling in Mount Rrishyamuka, abounding with numerous trees, Raama having a great prowess in battle became a friend to me'.'

तेन मे कथितम् राजन् भार्या मे रक्षसा हृता । तत्र साहाय्य हेतोः मे समयम् कर्तुम् अर्हिस ।। ५-५८-१३६

कथितम्	= It was told	मे	= to me	तेन	= by him
राञा	= the king	मे भार्या	= 'my wife	हृता	= was taken away
रक्षसा	= by a demon	साहाय्यम्	= a help	कार्यम्	= has to be done
त्वया	= by you	अस्माकम्	= to me	तत्र	= in that matter
सर्वात्मना	= in all ways.		·	'	

^{&#}x27; 'The king Raama told me that his wife had been taken away by a demon and that I had to help him in that matter by all means'.'

मया च कथितम् तस्मै वालिनश्च वधम् प्रति । तत्र साहय्यहेतोर्मे समयम् कर्तुमर्हिस ।। ५-५८-१३७

- कथितम्	= It was told	तस्मै	= to him	मया	= by me too
वधम्प्रति	= about the killing	वालिनः	= of Vali	अर्हिस	= you ought
कर्तुम्	= to do	समयम्	= a mutual agreement	साहाय्य	= for helping
				हेतोः	
मे	= me	तत्र	= in that matter.		

^{&#}x27;I also told him about the killing of Vali and requested him to come to a mutual agreement for helping me in that matters'.'

वालिना हृत राज्येन सुग्रीवेण सह प्रभुः । चक्रे अग्नि साक्षिकम् सक्यम् राघवः सह लक्ष्मणः ।। ५-५८-१३८

राघवः	= Raama	महाप्रभुह्	=	the great lord	सह लक्ष्मणः	=	along	with	Laksh-
							mana		
चके	= made	सख्यम्	=	friendship	सुग्रीवेण	=	with St	ıgreeva	
हृत राज्येन	= whose kingdom was	अग्निसाक्षिकम्	=	taking Agni the fire-					
वालिना	taken away by Vali			god for a witness.					

^{&#}x27; 'Raama, the great lord along with Lakshmana made friendship with Sugreeva, (whose kingdom was taken away by Vali) taking Agni the fire-god for a witness.'

तेन वालिनम् उत्साद्य शरेण एकेन सम्युगे । वानराणाम् महाराजः कृतः सम्प्लवताम् प्रभुः ।। ५-५८-१३९

उत्पाट्य	= tearing out	वालिनम्	= Vali	एकेन शरेण	= by a single arrow
सम्युगे	= in combat	तेन	= by that Raama	सः	= that Sugreeva

Formatted by आकु 738 ©देशराजु हनुमन्त राव

तस्य साहाय्यम् अस्माभिः कार्यम् सर्व आत्मना तु इह । तेन प्रस्थापितः तुभ्यम् समीपम् इह धर्मतः ।। ५-५८-१४०

इह	= now	साहाय्यम्	= a help	कार्यम्	= is to be done
तस्य	= to him	अस्माभिः	= by us	सर्वात्मना	= by all means
तेन	= therefore	प्रस्थापितः	= (he) was sent	तुभ्यम्	= to your presence
				समीपम्	
धर्मतह्	= rightly.			ı	

^{&#}x27; 'Now we have to extend help to that Raama in all ways. Therefore, I am sending Hanuma rightly to your presence'.'

क्षिप्रम् आनीयताम् सीता दीयताम् राघवस्य च । यावन् न हरयो वीरा विधमन्ति बलम् तव ।। ५-५८-१४१

यावत् न	= even before	वीराः हरयः	= the heroic monkeys	विधमन्ति	= destroy
ता बलम्	= your army	आनीयताम्	= let Sita be brought	क्षिप्रम्	= quickly
		सीता			
दीयताम्च	= and given back	राघवाय	= to Raama.		

^{&#}x27;Even before the heroic monkeys destroy your army, bring Sita quickly and give her back to Raama'.'

वानराणाम् प्रभवो हि न केन विदितः पुरा । देवतानाम् सकाशम् च ये गच्छन्ति निमन्त्रिताः ।। ५-५८-१४२

केन	= to whom	प्रभावः	= is this strength	वानराणाम्	= of the monkeys
न विदितः	= not already known	गच्छन्ति	= who go	सकाशम्	= to ther presence
देवतानाम्	= of gods	ये	= who	निमन्त्रिता	= when invited?

^{&#}x27;To whom is this strength of the monkeys not already known, who go even to the presence of gods, when invited by them for help?"

इति वनर राजः त्वाम् आह इति अभिहितो मया। माम् ऐक्षत ततो रुष्टः चक्षुषा प्रदहन्न् इव।। ५-५८-१४३

अभिहितः	= spoken	मया	= by me	इति	= thus
वानरराजः	= (about) Sugreeva the	इति	= thus	आह	= saying
	king of monkeys				
त्वाम्	= to you	कुद्धः	= (he) was enraged	ततः	= then
ऐक्षत	= and looked on	माम्	= me	प्रदहन्निव	= as though burning
					(me)

^{&#}x27;Killing Vali by a single arrow in combat, Raama made Sugreeva (lord of monkeys) an emperor of monkeys'.'

चक्षुषा = with his eyes.

'Sugreeva the king of monkeys has sent the foregoing message to you. 'When spoken by me in these words, Ravana was enraged and looked on me, as though he was going to reduce me to ashes with his very looks.'

तेन वध्यो अहम् आज्ञप्तो रक्षसा रौद्र कर्मणा । मत्यभावमविज्ञाय रावणेन दुरात्मना ।। ५-५८-१४४

दुरात्मना तेन	= by that evil-minded	रक्षसा रौद्र = th	ne demon doing ter-	अविञाय	= without knowing
रावणेन	Ravana	कर्मणा rif	fic acts		
मत्ञ्पभावम	= my glory (in the form	अहम् = I		आञप्तः	= was ordered
	of my immunity to				
	death)				
वध्यः	= to be killed.		!		

'Without knowing my glory (in the form of my immunity to death), the evil-minded Ravana, the demon doing terrific acts, ordered for my killing.'

ततो विभीषणो नाम तस्य भ्राता महामतिः । तेन राक्षस राजो असौ याचितो मम कारणात् ।। ५-५८-१४५

ततः	= then	तस्य भ्राता	= (there is) the brother of	विभीषणो	= by name Vibhishana
			that Ravana	नाम	
महामतिः	= with a great intelli-	तेन	= by him	असौ	= this
	gence				
राक्षसराज:	= king of demons	याचितः	= was entreated	मम	= for my cause.
				कारणात्	

'Then, there is the brother of that Ravana, called Vibhishana having a great intelligence. He entreated Ravana, the king of demons, on my behalf (as follows)'

नैवम् राक्षसशार्दूलं त्यज्यतामेष निश्चयः । राजशास्त्रव्यपेतो हि मार्गः संसेव्यते त्वया ।। ५-५८-१४६

राक्षस शार्दूल	= O the foremost among	न एवम्	=	no	such	attempt	एषाः निश्चयः	= let this design be aban-
	the demons!			shou	ld be ma	ade in this	त्यज्यताम्	doned
				way				
त्वया	= you are indeed follow-	मार्गः	=	a pat	th		राजशास्त्र	= contrary to the states-
सम्सेव्यते हि	ing						व्यपेतः	manship.

'O Ravana the foremost among the demons! No such attempt should be made in this way. Let this design be abandoned forthwith. Your are indeed following a path which is contrary to the statesmanship.'

दूत वध्या न दृष्टा हि राज शास्त्रेषु राक्षस । दूतेन वेदितव्यम् च यथा अर्थम् हित वादिना ।। ५-५८-१४७

राक्षस	= O Ravana!	न दृष्टाहि	= It is not indeed seen	राजशास्त्रेषु	= in states' policies
दूत वध्या	of killing an envoy	यथार्थम्	= the real truth is to be	दूतेन	= from an envoy
		वेदितव्यम्	known		
हितवादिना	= speakinga good coun-			•	
	sel.				

'O Ravana! It is not indeed found in states' policies of killing an envoy. The real truth is to be known from an envoy speaking a good counsel.'

सुमहति अपराधे अपि दूतस्य अतुल विक्रमः । विरूप करणम् दृष्टम् न वधो अस्ति इह शास्त्रतः ।। ५-५८-१४८

अतुल विक्रम	= O Ravana of un-	सुमहति	= even if a very high of- दूतस्य = of an envoy	
	equalled prowess!	अपराधे अपि	fence is committed	
दृष्टम्	= it was seen in states	विरूपकरणम्	= an act of disfiguring नास्ति = not	
	policies			
वधः	= killing	शास्त्रतः	= as per the political	
			treatise.	

'O Ravana of great prowess! Even if a very high offence is committed by an envoy, an act of disfiguring the person is mentioned in a treatise of state-policy and not of killing.'

विभीषणेन एवम् उक्तो रावणः संदिदेश तान् । राक्षसान् एतत् एव अद्य लान्गूलम् दह्यताम् इति ।। ५-५८-१४९

एवम् उक्तः	= thus spoken	विभीषनेन	= by Vibhishana	रावणः	= Ravana
सम्दिदेश	= ordered	तान्	= those demons	अस्य एतत्	= that let this tail of him
		राक्षसान्		लाण्गूलम्	
				इति	
दह्यताम्	= be burnt by fire.			1	

'Hearing the words of Vibhishana, Ravana ordered those demons to burn my tail by fire.'

ततः स्तस्य वचः श्रुत्वा मम पुच्छम् समन्ततः । विष्टितम् राण वक्षैः च पटैः कार्पासकैः तथा ।। ५-५८-१५०

ततः	= thereupon	श्रुत्वा	= hearing	तस्य वचह्	= his words
मम पुच्छम्	= my tail	समम्ततम्	= in its entirety	वेष्टितम्	= was wrapped up
शणवल्कैः	= with bark of hemp	जीर्णैः	= and torn	पटैः	= clothes
कार्पासजैः	= made of cotton.			1	

'Thereupon, hearing Ravana's words; the demons wrapped up my entire tail with bark of hemp and torn cotton-clothes.'

राक्षसाः सिद्ध सम्नाहाः ततः ते चण्ड विक्रमाः ।

तत् आदीप्यन्त मे पुच्छम् हनन्तः काष्ठ मुष्टिभिः ।। ५-५८-१५१

बद्धस्य बहुभिः पाशैः यन्त्रितस्य च राक्षसैः ।

ततः	= thereafter	राक्षसाः	= the demons	चङ्डविक्रमाः	= of terrible prowess
सिद्ध सम्नाहाः	= who completed their	निघनन्तः	= striking me	काष्ठमुष्टिभिः	= with their wooden
	arrangements				staffs and fists
तद्ा	= then	अद्द्यन्त	= burnt	मे पुच्छम्	= my tail
बद्धस्य	= (eventhough) I was	बहुभिः	= paashaih	=	with
	bound				many
					ropes
यन्त्रितस्य	= I (maintained) re-			'	
	straint.				

'Thereafter, the demons of terrible prowess, who completed their arrangements, striking me with their wooden staffs and fists, burnt my tail. Eventhough I was bound with many ropes, I maintained restraint.'

ततः ते राक्षसाः शूरा बद्धम् माम् अग्नि सम्वृतम् ।। ५-५८-१५२ अघोषयन् राज मार्गे नगर द्वारम् आगताः ।

ततः	= then	आगताः	- having reached	नगरद्वारम्	=	the ci	ty-gate	
शूराः	= those strong	राक्षसाः	= demons	अघोषयन्	=	made	a proclama	tion
राजमार्गे	= in the principal streets	बद्धम्	= bound	अग्निसम्वृतम्	=	and	presence enveloped es (as I was).	in

'Then, having reached the city-gate, those strong demons made a loud proclamation of my presence in the principal streets, bound and enveloped in flames as I was.'

ततो अहम् सुमहत् रूपम् सम्क्षिप्य पुनः आत्मनः ।। ५-५८-१५३ विमोचियत्वा तम् बन्धम् प्रकृतिस्थः स्थितः पुनः । आयसम् परिघम् गृह्य तानि रक्षांसि असूदयम् ।। ५-५८-१५४

ततः	= then	सम्क्षिप्य	= after contracting	आत्मनः	= my gigantic form
				सुमहत्	
				रूपम्	
पुनः	= again	विमोचियत्वा	= and releasing	तम् बन्धम्	= my bondage
स्थितः	= I stood	पिनः	= again	प्रकृतिष्थः	= in my native form
गृह्य	= seizing	आयसम्	= an iron bar	असूदयम्	= I killed
		परिघम्			
तानि	= those demons.			1	
रक्षामिसि					

'Then, after contracting my gigantic form once more and releasing my bondage, I stood in my native form again. Seizing an iron bar, I killed those demons.'

ततः तन् नगर द्वारम् वेगेन आष्ठुतवान् अहम् । पुच्छेन च प्रदीप्तेन ताम् पुरीम् साट्ट गोपुराम् ।। ५-५८-१५५ दहामि अहम् असम्ब्रान्तो युग अन्त अग्निः इव प्रजाः ।

ततः = then अहम् = I = jumped आप्रुतवान् वेगेन असम्प्रान्तः = without set fire quickly = on to that city-gate तत् द्वारम् ताम् पुरिम् प्रदीप्तेन by my tail inflamed = that city with its attics ramparts पुच्छेन प्राकारगोपुरम् and gates युगान्ताग्निः even as a fire at the end burns all living creaof the world इव tures.

'Then, I quickly jumped on to that city-gate and without any bewilderment, I set fire that city with its attics, ramparts and gates with my tail inflamed, even as a fire at the end of the world, burns all living creatures.'

विनष्टा जानकी व्यक्तम् न ह्यदंग्धः प्रदृश्यते ।। ५-५८-१५६ लङ्कायाम् कश्चिदुदेशः सर्वा भस्मीकृता पुरी ।

दहता च मया लन्काम् दृघ्दा सीता न संशयः ।। ५-५८-१५७ रामस्य हि महत्कार्यम् मयेदम् वितथीकृतम् ।

लङ्कायाम्	= In Lanka	न उद्देशः	= no plac	e	कश्चित्	=	whatsoever
प्रदृश्यते	= is seen indeed	अदग्धः	= not bei	ng burnt	सर्वा	=	the entire
पुरी	= city burnt	भस्मीकृता	= has be	en reduced to			
			ashes				
जानकी	= Sita	नूनम्	= surely		विनष्टा	=	has been lost.

'The entire Lanka has been reduced to ashes. No place is seen unburnt in this City. Therefore Sita also must have been surely burnt.'

इति शोकसमाविष्टश्चन्तामहमुपागतः ।। ५-५८-१५८ अथ अहम् वाचम् अश्रौषम् चारणानाम् शुभ अक्षराम् । जानकी न च दग्धा इति विस्मय उदन्त भाषिणाम् ।। ५-५८-१५९

इति	= thus	शोकमाविष्टः	= filled with grief	अहम्	= I
उपागतः	= came about	चिन्ताम्	= to reflect (as above)	अश्रोषम्	= (meanwhile) I heard
शुभाक्षराम्	= the auspiciously	वाचम्	= utterance	चारणानाम्	= of Charanas the celes-
	worded				tial singers
विस्मयोदन्त्	= who were naraating a	इति	= saying that	जानकी	= Sita
भाषणम्	tale of ashtonishment				
न चद्ग्धा	= has not been burnt.			,	

'Thus filled with grief, I came about to reflect as above. Meanwhile, I heard the auspiciously worded utterance of charanas the celestial signers who were narrating a tale of astonishment saying that Sita has not been burnt.'

ततो मे बुद्धिः उत्पन्ना श्रुत्वा ताम् अद्भुताम् गिरम् । अदग्धा जानकीत्येवम् निमित्तैश्चोपलक्षिता ।। ५-५८-१६०

श्रुत्वा	= hearing	ताम्	= those	surprising	बुद्धिः	= (the following)
		अद्भुताम्	words			thought
		गिरम्				
ततः	= then	उत्पन्ना	= arose		मे	= in me
इत्येवम्	= that	जानकी	= Sita		अदग्धा	<pre>= was not burnt</pre>
उपलक्षिता	= It was understood by	निमित्तैश्च	= because	of good		
	implication		omens to	00.		

'After hearing those surprising words, a thought arose in me that Sita escaped being burnt. This indicated by the following good omens:

दीप्यमाने तु लाङ्गूले न माम् दहित पावकः । हृदयम् च प्रहृष्टम् मे वाताः सुरभिगन्धिनः ५-५८-१६१

लाणगूले	= (even though) my tail	दीप्यमाने	= is burning	पावकः	= the fire
न दहित	= is not burning	माम्	= me	मे	= my
हृदयम्च	= heart too	प्रहृष्टम्	= is delighted	वाताः	= the winds
सुराभिगन्धिनः	= are sweet-smelling.			•	

'In the first place, even though me tail is burning, the fire is not burning my body. My heart too is delighted. The winds are sweet-smelling.'

> तैर्निमित्तेश्च दृष्टार्थैः कारणैश्च महागुणैः । ऋषिवाक्येश्च सिद्धार्थैरभवम् हृष्टमानसः ।। ५-५८-१६२

अभवम्	= I became	हृष्टमानसः	=	delighted in mind	तैः	=	by those
निमित्तैः	= good omens	दृष्टार्थेंह्	=	having their fruits ap-	कारणश्च	=	by the reasons
				parent			
महागुणैः	 of high characteristics 	ऋषिवाक्येश्च	=	by the words of sages	सिद्धार्थेंह्	=	who were efficacious.

'My heart was delighted by seeing those good omens having their fruits apparent, by looking into the their fruits apparent, by looking into the reasons of high characteristics and by hearing the words of accomplished sages.'

पुनः दृष्टा च वैदेही विसृष्टः च तया पुनः । ततः पर्वतमासाद्य तत्ररिष्तमहम् पुनः ।। ५-५८-१६३

प्रतिप्लवनमारेभे युष्मद्दर्शनकांक्षया ।

दृष्टवा	= seeing	वैदेहीम्	= Sita	पुनः	= once more
विसृष्टः	= relieed	तया	= by her	पुनः	= again

ततः	= and then	आसाद्य	= reaching	अरिष्टपर्वतम्	= Mount Arishta
पुनः	= again	तत्र	= there	अहम्	= I
आरभे	= started	प्रतिप्लवनम्	= leaping back	युष्मद्दर्शन	= with a longing to see
				काङ्क्षया	you.

'Seeing Sita once more, relieved by her again and then reaching the Mount Arishta there again, I started leaping back (over the sea) with a longing to see you (all).'

ततः पवनचन्द्रकं सिद्धगन्धर्व सेवितम् ।। ५-५८-१६४ पन्थानमहमाकम्य भवतो दृष्टवानिह ।

ततः	= then	आक्रम्य	= treading upon	पन्थानम्	= the path of the sky
पवन चन्द्रार्क	= frequented by the	अहम्	= I saw	भवतह्	= you (all)
सिद्धगन्धर्व	wind; the moon; the	दृष्टवान्			
सेवितम्	sun; Siddhas the				
	semi-divine beings				
	and Gandharvas the				
	celestial musicians				
इह	= here.			'	

'Then, treading upon the path of the sky, frequented by the wind, the moon, the sun, Siddhas the semi-divine beings and Gandharvas the celestial musicians, I saw you all here.'

राघवस्य प्रभावेन भवताम् चैव तेजसा ।। ५-५८-१६५ सुग्रीवस्य च कार्य अर्थम् मया सर्वम् अनुष्ठितम् ।

सर्वम्	= all the task	अनुष्ठितम्	= was performed	मया	= by me
कार्यार्थम् च	= for accomplishing the	सुग्रीवस्य	= of Sugreeva	प्रभावेण	= by the power
	purpose				
राघवस्य	= of Raama	भवाम्	= and by your brilliance.		
		तेजसा चैव			

'I performed all tasks for accomplishing the purpose of Sugreeva, by the grace of Raama and also through your energy.'

एतत् सर्वम् मया तत्र यथावत् उपपादितम् ।। ५-५८-१६६ अत्र यन् न कृतम् शेषम् तत् सर्वम् क्रियताम् इति ।

सर्वम्	= all	एतत्	= this	उपपादितम्	= has been performed
मया	= by me	तत्र	= there	यथावत्	= properly
यत्	= that which	शेषम्	= is remaining	नकृतम्	= undone
अत्र	= in this task	क्रियताम्	= is to be done	सर्वम्	= entirely (by you).

'I have done all this properly there. Do accomplish that which remains undone in this task by me and complete it.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टपंचाशः सर्गः ।।

Thus completes 58th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

59 Sarga 59 - एकोनषष्टितमः सर्ग

Hanuma Describes The Plight Of Seetha To His Fellow Monkeys

Introduction -

Describing the plight of Sita to his fellow monkeys, Hanuma expresses his feeling that it behoved them all to see Raama only after restoring Sita from Lanka. Hanuma says that even single-handed, he is capable of destroying that City of Lanka with its troops of demons, and killing Ravana, much more so when accompanied by heroic, mighty and powerful monkeys. Then, he recounts the past heroic exploits of Jambavan, Angada, Neela, Panasa, Mainda and Dvivida. Hanuma thus incites them all to decide consciously of a war against Lanka.

एतत् आख्यानम् तत् सर्वम् हनूमान् मारुत आत्मजः । भूयः समुपचकाम वचनम् वक्तुम् उत्तरम् ।। ५-५९-१

आख्याय	= after informing	सर्वम्	= all	तत् एतत्	= this
हनुमन्	= Hanuma	मारुत	= the son of wind-god	समुपचकाम	= started
		आत्मजः			
वक्तुम्	= to tell	भूयः	= more	उत्तरम्	= of the following
				वचनम्	words.

After informing all this, Hanuma the son of wind-god started telling more of the following words.

सफलो राघव उद्योगः सुग्रीवस्य च सम्ब्रमः । शीलम् आसाद्य सीताया मम च प्रवणम् मनः ।। ५-५९-२

```
सीतायाः
                                                        = of the virtuousness of
                                                                                                    = Raama's effort
आसाद्य
                getting the influence
                                                                                       राघव
                                                                                      उद्योगः
                                           शीलम्
                                                            Sita
सुग्रीवस्य
                                                                                      मम
             = and Sugreeva's zeal
                                           सफलः
                                                          get fulfilled
                                                                                                    = my
सम्भ्रमः च
मनश्च
             = mind also
                                           प्रवाम्
                                                        = is devoted (to her).
```

'By the power of virtuousness of Sita, Raama's effort and Sugreeva's zeal are getting fulfilled. My mind too is devoted to her.'

तपसा निर्दहेल्लोकान् सुद्धो वा निर्दहेदपि । सर्वधातिप्रवृद्धोऽसौ रावणो राक्षसाधिपः ।। ५-५९-३

असौ	= this	रावणः	= Ravana	राक्षसाधिपः = the king of demons
अतिप्रवृद्धः	= who is strong	सर्वधा	= in all ways	निर्दहेत् = can burn away
लोकान्	= the worlds	तपसा	= by his penance	कुद्धोवापि = even if he is enraged

Formatted by आकु 747 ©देशराजु हनुमन्त राव

'Ravana, the king of demons, who is strong in all ways, can burn away the three worlds by the power of his penance. Even if he is enraged, he can scorch away his adversaries.'

तस्य ताम् स्पृशतो गात्रम् तपसा न विनाशितम् । न तदिग्नशिखा कुर्यात्संस्पृष्टा पाणिना सती ।। ५-५९-४ जनकस्य सुता कुर्याद्यत्कोधकलुषीकृता ।

तस्य	= his	गात्रम् = body	स्पृशतः	= which touched
ताम्	= that Sita	= was not d	lestroyed तपसा	= because of his penance
		विनाशितम्		
अग्निशिखा	= even a flame	सम्स्पृष्टा सती = when full	y touched पाणिना	= with one's hand
न कुर्यात्	= cannot do	तत् = that	यत्	= which
जनकस्य	= Sita Janaka's daughter	क्रोध = if stirred l	oy anger.	
आत्मजा	(would)	कलुषीकृता		

'His body, which touched Sita the daughter of Janaka, was not destroyed because of his askesis. Even a flame, when fully touched with one's hand, cannot do that which Sita would, if stirred by anger.'

जाम्बवत्प्रमुखान् सर्वाननुज्ञाप्य महाहरीन् ।। ५-५९-५ अस्मिन्नेवम् गते कार्ये भवताम् च निवेदिते । न्याय्यम् स्म सह वैदेह्या द्रष्टुम् तौ पार्थिवात्मजौ ।। ५-५९-६

अस्मिन्	= This	कार्ये	=	work (of mine in the	निवेदिते	_	which has been in-
				form of Sita's discov-			formed
				ery)			
भरताम्	= to you	एवम् गते	=	in this way	न्याय्यम्स्म	=	it is indeed proper
द्रष्टुम्	= to see	तौ	=	those two princess	वैदेह्यासह	=	along with Sita
		पार्थिवात्मजौ		(Raama and Laksh-			
				mana)			
समनुञाप्ये	= after taking leave	सर्वान्	=	of all the great mon-	जाम्बात्	=	headed by Jambavan.
		महाहरीन्		keys	प्रमुखान्		

'This work (of mine in the form of Sita's discovery) has been informed to you in this way. It is indeed proper to see those two princes (Raama and Lakshmana) along with Sita, after taking permission from all the great monkeys headed by Jambavan.

अहमेकोऽपि पर्याप्तः सराक्षसगणाम् पुरीम् । ताम् लङ्काम् तरसा हन्तुम् रावणम् च महाबलम् ।। ५-५९-७

अहम्	= I	पर्याप्तम्	= an sufficient	एकोऽपि	= even alone	

हन्तुम्	= to destroy	ताम्	= that City of Lanka	सराक्षसगणाम् = together with those
		लङ्काम्		troops of demons
		पुरीम्		
महाबलम्	= and the mighty Ra-	तरसा	= rapidly.	
रावणम् च	vana			

'I am sufficient, even alone; to destroy rapidly that City of Lanka together with those troops of demons as also the mighty Ravana.'

> किम् पुनः सहितो वीरैर्बलविद्धः कृतात्मिभः । कृतास्त्रेः प्रवगैः शूरैर्भविद्धिर्विजयैषिभिः ।। ५-५९-८

भवद्भिः	together with you	बलवद्भिः	= who are strong	कृतात्मभिः	= whose spirit is disci-
सहितः					plined
कृतास्त्रेः	= who are proficient in the use of arms	शू रैः	= who are valiant	विजयैषिभिः	= longing for victory
प्रवङ्गैः	and who are moving by jumps	किम् पुनः	= how much more so?		

'When accompanied by you, who are strong, whose spirit is disciplined, who are proficient in the use of arms, valiant, longing for victory and moving by jumps, how much more is required?'

अहम् तु रावणम् युद्धे ससैन्यम् सपुरःसरम् । सहपुत्रम् वधिष्यामि सहोदरयुतम् युधि ।। ५-५९-९

 युद्धे	= in the battle	अहम् तु	=	I on my p	art		वधिष्यामि	= will kill
रावणम्	= Ravana	स सैन्यम्	=	along with	h his arr	ny	स पुरः सरम्	= and forerunners
सपुत्रम्	= his sons	सहोदरयुतम्	=	together	with	his		
				brothers.				

'In the battle, I on my part will kill Ravana along with his army, his forerunners, his sons and his brothers.'

ब्रह्ममैन्द्रम् च रौद्रम् च वायव्यम् वारुणम् तथा । यदि शकजोतोऽ स्त्रणि दुर्निरीक्षाणि सम्युगे ।। ५-५९-१० तान्यहम् विधष्यामि हनिष्यामि च रावणम् ।

सम्युगे	= in th	he battle	विधमिष्यामि	=	I can blow out	ब्राह्मम्	=	missiles presided over
	T 1	.1 1 6 1			.11 .1 .1			by Brahma the creator
एन्द्रम्च	= Indi	ra the god of celes-	रोद्रम् च	=	the missiles presided	वायुव्यम्	=	Vayu the wind-god
	tials	s; missiles presided			over by Rudra; the god			
	ove	r by Indra the god			of destruction			
	of c	elestials						
तथा	= and		तानि	=	and those	अस्त्राणि	=	missiles
दुर्निरीक्षाणियरि	दें = evei	n if they are diffi-	शक्रजितः	=	employed by Indrajit (	हनिष्यामि	=	I can kill
	cult	to be looked at			Ravana's eldest son)			
राक्षसान्	= the	demons.						

'In the battle, I can blow out the missiles presided over by Indra the lord of celestials, Brahma the creator, Rudra the god of destruction, Vayu the wind-god, Varuna the god of water and even those missiles even if they are difficult to be looked at, employed by Indrajit (Ravana's eldest son).

भवतामभ्यनुज्ञातो विक्रमो मे रुणिद्ध तम् ।। ५-५९-११ मयातुला विसृष्टा हि शैलवृष्टिर्निरन्तरा। देवानिप रणे हन्यात्किम् पुनस्तान्निशाचरान् ।। ५-५९-१२

मे	= my	विक्रमः	= prowess	अभ्यनुञातः = when permitted
भवताम्	= by you	रुणिद्ध	= will frustrate	तम् = that Ravana
				रावणम्
शैलवृष्टिः	= the shower of rocks	अल्ला	= which will be un-	निरन्तरा = and incessant
			equalled	
विसृष्टा	= discharged	मया	= by me	हन्यात् = can kill
देवान् अपि	= even celestials	रणे	= in battle	किम् पुनः = how much more
तान्	= those	निशाचरान्	= demons?	

'My prowess, when permitted by you, will frustrate that Ravana. The shower of rocks, which will be unequalled and incessant, discharged by me, can kill even celestials. How much more those demons?'

सागरोऽप्यतियाद्वेलाम् मन्दरः प्रचलेदिप । न जाम्बवन्तम् समरे कम्पयेदिरवाहिनी ।। ५-५९-१३

सागरः	= the ocean	अतियादपि	= may overflow वेलाम् = its shore
मन्द्रः	= Mount Mandara	प्रचलेदपि	= may more from its po- उत् समर = in battle
			sition
अरिवाहिनी	= an army of adversaries	न कम्पयेत्	= cannot stagger जाम्बवन्तम् = Jambavan.

'The ocean may overflow its shore. Mount Mandara may move from its position. But, in battle, no army of adversaries can stagger Jambavan.'

सर्वराक्षससम्घानाम् राक्षसा ये च महात्मनः । अलमेको विनाशाय वीरो वालिसुतः कपिः ।। ५-५९-१४

वीरः	= the heroic	कपिः	= Angada	वालिसुतः	= the son of Vali
एकः	= alone	अलम्	= is sufficient	विनाशाय	= to destroy
सर्व राक्षस	= all the troops of	ये पुन्ञ्वकाः	= and even the demons		
सम्घानाम्	demons		who were their pro-		
			genitors.		

'The heroic Angada, the son of Vali alone, is sufficient to destroy all the troops of demons and even the demons who were their progenitors.'

पनसस्योरुवेगेन नीलस्य च महात्मनः । मन्दरोऽप्यवशीर्येत किम्पुनर्युधि राक्षसाः ।। ५-५९-१५

- ऊरुवेगेन	= by the rapid move-	महात्मनः	= of the high-souled पनसस्य = and of Panasa
	ment of the thighs	नीलस्य	Nila
मन्दरोऽपि	= even Mount Mandara	अवशीर्येत	= can be shattered किम् पुनः = How much more
राक्षसाः	= the demons	युधि	= in battle?

'By the rapid movement of the thighs of the high-souled Neela and of Panasa, even Mount Mandara can be shattered. How much more, the demons in battle?'

सदेवासुरयक्षेषु गन्धर्वौरगपक्षिषु । मैन्दस्य प्रतियोद्धारम् शंसत द्विविदस्य वा ।। ५-५९-१६

शम्सत	= tell (me)	प्रतियोधारम्	= the one who can fight मैन्दस्य = Mainda	
			against	
द्विविद्स्य वा	= or Dvivida	गन्धर्वोरग	= among Gandharvas सदेवासुर = or the celestial	ls or
		पक्षिषु	the celestial singers or यक्षेषु demons or Ya	kshas
			Uragas the snakes or the semi-divine	be-
			Pakshis the birds ings.	

'Tell me any one who can fight against Mainda or Dvivida, among Gandharvas the celestial singers or Uragas the serpents or Pakshis the birds or the celestials or the demons or Yakshas the semi-divine beings.'

अश्विपुत्रौ महाभागावेतौ प्लवगसत्तमौ । एतयोः प्रतियोद्धारम् न पश्यामि रणाजिरे ।। ५-५९-१७

एतौ	= these two illustrious	अश्विपुत्रौ	=	the sons of Ashvini ku-	प्रवगसत्तमौ	=	are	the	foremost
महाभागौ	Mainda and Dvivida			maras			amoı	ng the r	monkeys
रणाजिरे	= in the battle-field	न पश्यामि	=	I do not find	प्रतियोद्धारम्	=	any o	one wh	o can fight
							agair	nst	
एतयोः	= these two monkeys.				'				

'These two illustrious sons of Ashvini Kumaras, Mainda and Dvivida are the foremost among the monkeys. In the battle-field, I do not find anyone who can fight against these two monkeys.'

पितामहवरोत्सेकात्परमम् दर्पमास्थितौ । अमृतप्राश्चनावेतौ सर्ववानरसत्तमौ ।। ५-५९-१८

पितामह	= proud of having re-	आस्थितौ	= and abiding	परमम्	= in a supreme pride
वरोत्सेकात्	ceived boons from			दर्पम्	
	Brahma the creator				
	and their grand-father				
एतौ	= these	सर्व वानर	= two foremost among	अमृतप्राशिनौ	= live on Amrita the nec-
		सत्तमौ	all the monkeys		tar.

'Proud of having received boons from Brahma the creator and their grandfather and abiding in a supreme haughtiness, these two foremost among all the monkeys live on Amrita the nectar.'

अश्विनोर्माननार्थम् हि सर्वलोकपितामहः । सर्वावध्यत्वमतुलमनयोर्दत्तवान् पुरा ।। ५-५९-१९

पुरा	= long ago	सर्वलोकपितामह	र्≔	Brahma the grandfa-	दत्तवान्	=	gave
				ther of all the worlds			
अतुलम	= an unequal boon	अनयोः	=	to them	माननार्तम्	=	in honour
अश्विनौ	= of Ashivinikumaras	सर्वावध्यत्वम्	=	regarding their invio-			
				lability.			

'Long ago, Brahma the grandfather of all the worlds gave an unequal boon to them in honour of Ashvini Kumaras regarding their inviolability.'

वरोत्सेकेन मत्तौ च प्रमथ्य महतीम् चमूम् । सुराणाममृतम् वीरौ पीतवन्तौ प्रवम्गमौ ।। ५-५९-२०

वरोत्सेकेन	= by the pride of the	वीरौ प्लवङ्गमौ	= these two heroic mon- मत्तो	च = excited with joy
	boons		keys	
प्रमध्य	= harassing	महतीम्	= a great army सुराण	ाम् = of celestials
		चामूम्		
पीतवन्तौ	= drank up	अमृतम्	= the nectar.	

'By the pride of those boons, those two heroic monkeys harassed a great army of celestials and thereupon drank up nectar, excited as they were with joy.'

एतावेन हि सम्कुद्धौ सवाजिरथकुम्जराम् । लङ्काम् नाशयितुम् शक्तौ सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ।। ५-५९-२१

सर्वे	= (Let) all	वानरः	= monkyes	तिष्ठन्तु	= stand apart
सम्कृद्धौ	= even these Mainda	शक्तौ	= are capable	नाशयितुम्	= to destroy
एतावेव	and Dvividva for their				
	part				
लङ्काम्	= the city of Lanka	सवाजिरथ	= along with its horses		
		कुम्जराम्	chariots and ele-		
			phants.		

'Let all the other monkeys stand aside. Even these Mainda and Dvivida on their part are capable of destroying the entire city of Lanka together with its horses, chariots and elephants.'

मयैव निहता लङ्का दग्धा भस्मीकृता पुनः । राजमार्गेषु सर्वत्र नाम विश्रावित मया ।। ५-५९-२२

मयैव	= by me alone	निहता	= was destroyed	लङ्का	= the City of Lanka
सर्वत्र	= in all	राजमार्गेषु	= the royal high-ways	नाम	= the name
विशवितम्	= was made heard	मया	= by me (as follows).		

'I alone burnt and destroyed the City of Lanka. In all its royal high-ways, the name (of Raama and others) was proclaimed by me as follows:

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः । राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ।। ५-५९-२३

अहम् कोसलराजस्य दासः पवनसम्भवः । हनुमानिति सर्वत्र नाम विश्रावितम् मया ।। ५-५९-२४

जयति	= Victorious	रामः	= (is) Raama अतिब्लः	= the exceedingly strong
महाबलह्	= and the mighty	लक्ष्मणश्च	= and the mighty लक्ष्मणश्च	= Lakshmana too
जयति	= victorious	राजा सुग्रीवः	= is King Sugreeva अभिपालित	= protected
राघवण	= by Raama	अहम्	= I हनुमान्	= am Hanuma
दासः	= a servant	कोसल	= of Raama पवन सम्भव	= and the son of the
		राजस्य		wind-god
इति	= in this way	नाम	= the name (of Raama विश्रावितम्	= was heralded
			and others)	
मया	= by me	सर्वत्र	= everywhere.	

"Victorious is Raama, the exceedingly strong and the mighty Lakshmana too! Victorious is King Sugreeva, protected by Raama. I am Hanuma, a servant of Raama and the son of wind-god'. In this way, the name (of Raama and others) was heralded by me everywhere.'

अशोक वनिका मध्ये रावणस्य दुरात्मनः । अधस्तात् शिंशपा वृक्षे साध्वी करुणम् आस्थिता ।। ५-५९-२५

राक्षसीभिः परिवृता शोक सम्ताप कर्शिता। मेघ लेखा परिवृता चन्द्र लेखा इव निष्प्रभा।। ५-५९-२६

अचिन्तयन्ती वैदेही रावणम् बल दर्पितम् ।

अशोकवनिकामध्ये	in the midst of	दुरात्मनः	=	of the evil-minded Ra-	अधस्तात्	=	and underneath
	Ashoka-garden	रावणस्य		vana			
शिम्शुपावृक्षे =	Shimshupa tree	साध्वी	=	the virtuous woman	वैदेही	=	Sita
आस्थिता =	is staying dejected	परिवृता	=	encircled	राक्षभीः	=	with female-demons
करुणम्							
	agonised with grief	निष्प्रभा	=	lustreless	चन्द्रलेखेव	=	like a digit of the moon
सम्तापकर्शिता	and anguish						
मेघ लेखा =	encircled by a line of	अचिन्तयन्ती	=	and disregarding	बलदर्पितम्	=	Ravana who is arro-
परिवृता	clouds				रावणम्		gant of his strength.

'In the midst of Ashoka garden of the evil-minded Ravana and underneath a Shimshupa tree, the virtuous Sita was seen staying dejected, encircled as she was with female-demons, agonized with grief and anguish, lusterless like a digit of the moon encircled by a line of clouds and disregarding that Ravana who is arrogant of his strength.'

पित व्रता च सुश्रोणी अवष्टब्या च जानकी ।। ५-५९-२७ अनुरक्ता हि वैदेही रामम् सर्व आत्मना शुभा । अनन्य चित्ता रामे च पौलोमी इव पुरम् दरे ।। ५-५९-२८

जानकी	= Sita	पति व्रता	= a devoted and virtu-	सुश्रोणी	= having beautiful hips
			ous wife		
अवष्टब्या	= has been placed under	ગ્રુમો	= the auspicious	वैदेही	= Sita
	restraint				
अनुरक्ता	= who is devoted	रामम्	= to Raama	सर्वात्मना	= in all ways
अनन्य चित्ता	= giving her undivided	रामे	= to Raama	पौलोमीव	= like Shachi the god-
	thought				dess
पुरम् दरे	= in the concern of Indra				
	the destroyer of strong				
	holds.				

'Sita, a devoted and virtuous wife, having charming hips, has been placed under restraint. The auspicious Sita is devoted to Raama in all ways, giving her undivided thought to Raama like Shachi the goddess, giving her concern to Indra the destroyer of strong holds.'

तत् एक वासः सम्वीता रजो ध्वस्ता तथैव च । शोक सम्ताप दीन अन्गी सीता भर्तृ हिते रता ।। ५-५९-२९

सीता	= Sita	तत् एक	=	wearing that sin	ngle	तथैव	=	and even
		वासः		piece of cloth				
रजो ध्वस्ता	= covered with dust	सम्वीता शोक सम्ताप	_	with her body looki	(in a	रता	_	devoted as she is
रजा अस्सा	- covered with dust	दीन अण्गी	_	miserable with gr	0	X(II	_	devoted as site is
				and anguish				
भर्तृ हिते	= to the welfare of her							
	husband.							

'Weaving that single piece of cloth, which she had on her person even while being borne away by Ravana, and likewise covered with dust, she was seen by me in a miserable condition with her grief and anguish, devoted as she was to the welfare of her husband.'

सा मया राक्षसी मध्ये तर्ज्यमाना मुहुः मुहुः । राक्षसीभिः विरूपाभिः दृष्टा हि प्रमदा वने ।। ५-५९-३०

एक वेणी धरा दीना भर्तृ चिन्ता परायणा । अधः शय्या विवर्ण अन्गी पद्मिनी इव हिम आगमे ।

रावणात् विनिवृत्त अर्था मर्तव्य कृत निश्चया ।। ५-५९-३१

तर्ज्यमाना	= (Sita) was being fright-	मुहुः मुहुः = time and again	विरूपाभिः	, 0,
	ened		राक्षसीभिः	demons
सा	= that Sita	एक वेणी धरा = wearing a single b	aid दीना	= looking depressed
		of hair		
भर्तृ चिन्त	= fully engaged in think-	अधः शय्या = sleeping on	the पद्मिनीव	= and looking like a lo-
परायणा	ing about her lord	ground		tus
विवर्णान्गी	= with a discoloured fig-	हिम अगमे = on the arrival	of विनिवृत्त	= having averted to the
	ure	winter-season	अर्था	object of Ravana
			रावणात्	
मर्तव्य कृत	= and having deter-	द्रष्टा = was seen	मया	= by me
निश्चया	mined to die			
प्रमदा वने	= in a royal pleasure-	राक्षसी मध्ये = amidst fen	ale-	
	garden	demons.		

'I saw Sita in a royal pleasure garden, amidst some female-demons. Sita was being frightened time and again by those ugly female-demons. That Sita, wearing a single braid of hair and looking depressed, was fully engaged in thinking about her lord. Looking like a lotus with a discoloured figure in winter, she had determined to die, utterly averting to do anything with Ravana.'

कथंचिन् मृग शाव अक्षी विश्वासम् उपपादिता ।। ५-५९-३२ ततः सम्भाषिता चैव सर्वम् अर्थम् च दर्शिता । राम सुग्रीव संख्यम् च श्रुत्वा प्रीतिम् उपागता ।। ५-५९-३३

मृगशाबाक्षी	= Sita the fawn-eyed	उपपादिता	= was given	विश्वासम् = confidence	
कथम्चित्	woman = with a great difficulty	ततः	= thereupon	सम्भाषिताचैव = she was conv with	ersed
सर्वम् अर्थम्	= and the entire thing	दर्शिता	= explained	उपागता = (She) came to	
प्रीतिम्	= delight	श्रुत्वा	= after hearing	रामसुग्रीव = the companio संख्यम् between Raama Sugreeva.	

'With great difficulty, I created confidence in that fawn-eyed Sita. Thereafter, I talked to her and explained everything to her. She was delighted to hear the companionship cropped up between Raama and Sugreeva.'

नियतः समुदाचारो भक्तिः भर्तरि च उत्तमा । यन् न हन्ति दशग्रीवम् स महात्मा कृतागसम् ।। ५-५९-३४

महात्मा सा	= that high-souled Sita	न हन्ति = does not kill Ravana	कृतागसम् =	who has committed an
		द्शग्रीवम्		offence (by subjecting
				him to a curse)
इतियि्लयतः	= because she conducts	उत्तमा = supreme	भक्तिः =	is her devotion
समुदाचारः	herself well with re-			
	straint			
भर्तरि	= to her lord.		!	

'That high-souled Sita does not kill Ravana who has committed an offence because she conducts herself well with restraint and since supreme is her devotion to her lord.'

निमित्त मात्रम् रामः तु वधे तस्य भविष्यति । सा प्रकृत्यैव तन्वङ्गी तद्वियोगाच्छ कर्शिता ।। ५-५९-३५ प्रतिपत्पाअठशीलस्य विद्येव तनुताम् गता ।

रामस्तु	= Raama on his part	निमित्त	= will become a mere in-	वधे	= in killing
		मात्रम्	strument		
		भविष्यति			
तस्य	= of that Ravana	सा	= that Sita	तन्वण्गी	= who is a delicate-
					limbed woman
प्रकृत्येव	= just by her nature	कर्शिताच	= was emaciated	तद्वियोगात्	= by the separation from
					her lord
गता	= has grown	तनुताम्	= thin	प्रतिपत्पाठ	= like the learning of a
				शीलस्य	scholar continuing his
				विद्यैव	studies even on the
					first day of a lunar
					fortnight (which must
					be observed as a com-
					plete holiday by stu-
					dents).

'Raama, on his part, will become mere instrument in killing that Ravana. That Sita, who is by her own nature, on delicate-limbed woman, was emaciated because of separation from her lord. She had grown thin like the learning of a scholar continuing his studies even on the first day of lunar fortnight (which must be observed as a complete holiday by students.'

एवम् आस्ते महाभागा सीता शोक परायणा ।। ५-५९-३६ यत् अत्र प्रतिकर्तव्यम् तत् सर्वम् उपपाद्यताम् ।

एवम्	= thus	महाभागा	= the illustrious	सीता	= Sita
शोकपरायण	T = remains immersed in	अत्र	= here	तत् सर्वम्	= let all that
	grief				

Formatted by आकु 756 ©देशराजु हनुमन्त राव

उपपाद्यताम् = be done यत् = which प्रति = requires to be counter-कर्तव्यम् acted by way of a relief अत्र = in this matter.

'Thus, the illustrious Sita remains immersed in grief. Let all that be done, which requires to be counteracted by way of a relief in this matter.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 59th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

60 Sarga 60 - षष्टितमः सर्ग

Jambavan's Wise Guidelines

Introduction -

Angada suggest with enthusiasm that Sita must be restored by them only, after conquering Lanka. But Jambavan replies that it is not proper for them to do like that without enquiring about Raama's intention.

तस्य तत् वचनम् श्रुत्वा वािल सूनुः अभाषत । अयुक्तम् तु विना देवीम् दृष्ट्वद्भिश्च वानराः ।। ५-६०-१ समीपम् गन्तुमस्माभी राघवस्य महात्मनः ।

श्रुत्वा	= hearing	तत् वचनम्	= those words	तस्य	= of Hanuma
वालिसृनुः	= Angada the son of Vali	अभाषत	= spoke (as follows)	दृष्टद्भिः	= even after Sita was
					seen
अस्माभिः	= by us	अयुक्तम्च	= it is not proper	गन्तुम्	= to go
महात्मनः	= to the vicinity of the	देवीम् विना	= without the princess	वानराः	= O monkeys.
राघवस्य	high-souled Raama				
समीपम्					

Hearing those words of Hanuma, Angada the son of Vali spoke as follows: 'Even after our seeing of Sita, it is not proper for us to approach the high-souled Raama without taking Sita with us.'

दृष्टा देवी न च आनीता इति तत्र निवेदनम् ।। ५-६०-२ अयुक्तम् इव पश्यामि भवद्भिः ख्यात विक्रमैः ।

पश्यामि	= I perceive it	अयुक्तम् इव	= as improper	निवेदनम्	= to inform
तत्र	= there	इति	= that	देवी	Sita the princess
दृष्टा	= though seen	भवद्भिः	= by you	ख्यात विक्रमैः	= of renowned prowess
स आमीता च	= has not been brought			ı	
	(here).				

'I perceive it as improper to inform there that Sita the princess, though seen by you of renowned prowess, has not been brought here.'

न हि वः प्रवते कश्चिन् न अपि कश्चित् पराक्रमे ।। ५-६०-३ तुल्यः सामर दैत्येषु लोकेषु हरि सत्तमाः।

हरि सत्तमाः	= O the best of monkeys!	न कश्चित्	= no one	तुल्यः	= is equal
नः	= to us	पराक्रमेऽपि	= even in prowess	न हि कश्चित्	= nor indeed any one
प्रवने	= in leaping	लोकेषु	= in the worlds	सामर दैत्येषु	= comprising of celes-
					tials or demons.

'O the best of monkeys! No one is equal to us even in our prowess nor indeed anyone who can leap like us in the worlds either of celestials or demons.'

तेष्व एवम् हत वीरेषु राक्षसेषु हनूमता ।। ५-६०-४ किम् अन्यत् अत्र कर्तव्यम् गृहीत्वा याम जानकीम् ।

तेषु	= those	राक्षसंषु	= demons	हतवीरेषु	= whose warriors have
					been killed
एवम्	= thus	हनूमता	= by Hanuma	किम्	= what else
				अन्यत्	
कर्तव्यम्	= can be done	अत्र	= in this matter?	याम	= we shall go
गृहीत्वा	= after taking	जानकीम्	= Janaki.		

'Hanuma indeed thus killed all the warriors among the demons. What work is remaining to be done by us? We will go, after taking Janaki.'

तम् एवम् कृत सम्कल्पम् जाम्बवान् हरि सत्तमः ।। ५-६०-५ उवाच परम प्रीतो वाक्यम् अर्थवत् अर्थवित् ।

जाम्बवान्	= Jambavan	हरिसत्तमः = the foremost among	अर्थवित् = understanding the
		the forest-animals	sense
परम प्रीतः	= was very much	उवाच = and spoke	अर्थवत् = (the following) mean-
	pleased		वाक्यम् ingful words
तम्	= to that Angada	एवम् कृत = who thus formed a res-	
		सम्कल्पम् olution.	

Jambavan, the foremost among the forest-animals, understanding the sense, was very much pleased and spoke the following meaningful words to that Angada, who thus formed a resolution.

न तावत् एषा मितः अक्षमा नो । यथा भवान् पश्यित राज पुत्र । यथा तु रामस्य मितः निविष्टा । तथा भवान् पश्यतु कार्य सिद्धिम् ।। ५-६०-६

राज पुत्र	= O prince!	एषा = this	मतिः = thought
भवान् यथा	= you thus perceive	अक्षमा न = is not in competent	नः = of us
पश्यति		तावत्	
तु	= but	भवान् = you	पश्यत् = see
याथा तथा	= in which way	रामस्य मितः = Raama's inclination	निविश्ट = will be
कार्य	= for the fulfillment of		
सिद्धिम्	the object.		

'O prince! This thought you thus perceive is not incompetent of us. But, you must see the way in which Raama's inclination would be, for the accomplishment of the object.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 60th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

61 Sarga 61 - एकषष्टितमः सर्ग

Monkeys Took Halt At Madhuvana

Introduction -

Leaving Mount Mahendra and leaping ahead towards Kishkindha, the monkeys on their way halt at Madhuvana, a protected grove abounded in honey which was dear to Sugreeva and guarded by the monkey, Dahimukha. When the monkeys started to enjoy drinking of honey in the grove with the permission of Prince Angada, Dahimukha hinders in their way. The monkeys bruise Dadhimukha with their nails and teeth.

ततो जाम्बवतो वाक्यम् अगृह्णन्त वन ओकसः । अन्गद प्रमुखा वीरा हनूमान् च महाकपिः ।। ५-६१-१

ततः	= thereupon	वीराः	= the heroic	वनौकसौ	= monkeys
अङ्गद	= like Angada and oth-	हनुमाम्श्र	= and Hanuma	महाकपिः	= the great one among
प्रमुखाः	ers				the monkeys
अगृह्णन्त	= accepted	वाख्यम्	= the words	जाम्बवतः	= of Jambavan.

Thereupon, the heroic monkeys like Angada and others as also Hanuma, the great one among the monkeys accepted the words of Jambavan.

प्रीतिमन्तः ततः सर्वे वायु पुत्र पुरः सराः ।

महाइन्द्र अग्रम् परित्यज्य पुष्ठुवुः प्रवग ऋषभाः ।। ५-६१-२

मेरु मन्दर सम्काशा मत्ता इव महागजाः ।

चाद्यन्त इव आकाशम् महाकाया महाबलाः ॥ ५-६१-३

सभाज्यमानम् भूतैः तम् आत्मवन्तम् महाबलम् । हनूमन्तम् महावेगम् वहन्त इव दृष्टिभिः ।। ५-६१-४

राघवे च अर्थ निर्वृत्तिम् भर्तुः च परमम् यशः । समाधाय समृद्ध अर्थाः कर्म सिद्धिभिः उन्नताः ।। ५-६१-५

प्रिय आख्यान उन्मुखाः सर्वे सर्वे युद्ध अभिनन्दिनः । सर्वे राम प्रतीकारे निश्चित अर्था मनस्विनः ।। ५-६१-६

```
सर्वे
                                                                                    प्रवग ऋषभाः
                                                       = all
ततः
             = then
                                                                                                 = excellent monkeys
                                          मत्ताः गजाः
                                                       = like elephants in rut
                                                                                    छादयन्तः इव
मंरु
     मन्दर
               resembling
                               Mounts
                                                                                                    as if covering
सम्काशाः
                Meru and Mandara
                                          इव
                                          महाकायाः
आकाशम्
             = the sky
                                                                                    महाबलाः
                                                                                                 = and colossal strength

    having huge bodies
```

Formatted by आकु 761 ©देशराजु हनुमन्त राव

वायु पुत्र पुरः सराः	= keeping Hanuma in their front	परित्यज्य	= leaving	महेन्द्राद्रिम्	= Mount Mahendra
·	*	<del></del>	1 1: 1 .6 11		
पुप्रुवुः	= (went ahead) leaping	प्रीतिमन्तः	= delightfully	वहन्तः इव	= as though conducted
दृष्टिभिः	= by the minds eyes	हनूमन्तम्	= of Hanuma	सभाज्यमानम्	= who is adored
મૃતૈઃ	by living beings	आत्मवन्तम्	= having good sense	महाबलम्	= mighty
महावेगम्	= with stupendous	समाधाय	= having resolved	अर्थ	= to fulfill the purpose
	swiftness		Ü	निर्वृत्तिम्	• •
राघवे	= of Raama	कर्तुम्	= and to attain	परमम् यशः	= a great glory
समृद्ध अर्थाः	= having accomplished	उन्नताः	= and determined	कर्म	= to complete the act
	their purpose			सिद्धिभिः	•
सर्वे	= all of them	प्रिय	= were looking up at	युद्ध	= taking delight in war
		आख्यान	narrating the pleasant	अभिनन्दनः	
		उन्मुखाः	tidings		
सर्वे	= all of them in high	राम प्रतीकारे	= the vengeance of		
मनस्स्वनः	spirits		Raama.		
	-	I .		1	

Then, the excellent monkeys, resembling Meru and Mandara mountains, like elephants in rut, as if covering the sky, having huge bodies and colossal strength, keeping Hanuma in their front, leaving Mount Mahendra, went ahead leaping delightfully. They looked as though conducted by the mind's eyes of Hanuma, who is adored by living beings as having good stupendous swiftness, they having resolved to fulfill the purpose of Raama and to attain a great glory, having accomplished the purpose and duly determined to complete the task. All of them were looking up at narrating the previous pleasant tidings and taking delight in war. All of them, in high spirits, were judging rightly the vengeance of Raama against the evil-minded Ravana.

प्लवमानाः खम् आप्लुत्य ततः ते कानन ओक्सकः। नन्दन उपमम् आसेदुः वनम् द्रुम लता युतम्।। ५-६१-७

ततः	= then	ते	= those	कानन	= monkeys
				ओक्सकः	
आप्रुत्य	= leaping	खम्	= into the sky	प्रवमानाः	= and floating in the air
आसेदुः	= reached	वनम्	= a garden	ननदनोपमम्	= looking like Nandana-
					vana the divine grove
द्रुम लता	= filled with trees and			•	
युतम्	creepers.				

Then, those monkeys, leaping into the sky and floating in the air, reached a garden looking like Nandanavana the divine grove filled with trees and creepers.

यत् तन् मधु वनम् नाम सुग्रीवस्य अभिरक्षितम् । अधृष्यम् सर्व भूतानाम् सर्व भूत मनो हरम् ।। ५-६१-८

तत् मधु	= (they reached) that	अभिरक्षितम् = which was a protected	अधृष्यम् = unapproachable
वनम् नाम	Madhuvana; the	grove	
	garden of honey; by		
	name		
सर्व	= for all living beings	सर्व भूत मनो = and looking fascinated	
भूतानाम्		हरम् for all beings.	

They reached, that Madhuvana by name, the garden abounded with honey, which was protected grove, unapproachable for all and looking fascinated to the soul of all beings.

यत् रक्षति महावीर्यः सदा दिध मुखः किः । मातुलः किप मुख्यस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।। ५-६१-९

महावीर्य	= a very powerful mon-	दधिमुखः	= called Dadhimukha	यत्	= who was
कपिः	key				
महात्मनः	= a high-souled	कपिः मुखस्य	= eminent monkey	मातुलः	= and the maternal uncle
सुग्रीवस्य	= of Sugreeva	सदा	= always	रक्षति	= protects (that garden).

A very powerful monkey called Dadhimukha, who was a high-souled eminent monkey and the maternal uncle of Sugreeva always protected that garden.

ते तत् वनम् उपागम्य बभूवुः परम उत्कटाः । वानरा वानर इन्द्रस्य मनः कान्ततमम् महत् ।। ५-६१-१०

उपागम्य	= reaching	तत्	= th	nat	महत्	= great
वनम्	= garden	मनः	$= \mathbf{w}$	hich was very dear	वानरेन्द्रस्य	= of Sugreeva
		कान्ततमम्	to	the heart		
ते वानराः	= those monkeys	बभूवः	= be	ecame	परम	= highly excessive.
					उत्कटाः	

Reaching that huge grove, which was very dear to the heart of Sugreeva, those monkeys became highly excessive in their behaviour.

ततः ते वानरा हृष्टा दृष्ट्वा मधु वनम् महत् । कुमारम् अभ्ययाचन्त मधूनि मधु पिन्गलाः ।। ५-६१-११

ततः	= then	द्रष्ट्वा	= seeing	महत्	= the large
मधु वनम्	= Madhuvana the gar-	ते वानराः	= those monkeys	मधु पिङ्गलाः	= whose colour was as
	den which abounded				yellow as honey
	in honey				
हृष्टाः	= were delighted	अभ्ययाचन्त	= and solicited	कुमारम्	= Angada the prince
मधूनि	= for tastes of honey.			'	

Then, seeing that large Madhuvana, the garden abounded in honey, those monkeys, whose colour was as yellow as honey, were delighted and solicited Angada the prince for permission to taste the honey.

ततः कुमारः तान् वृद्धान् जाम्बवत् प्रमुखान् कपीन् । अनुमान्य ददौ तेषाम् निसर्गम् मधु भक्षणे ।। ५-६१-१२

ततः	= thereupon	कुमारः	= Angada the prince	अनुमान्य	= taking approval from
तान्	= those	वृद्धान्	= elder forest-animals	जाम्बवत्	= like Jambavan and
		कपीन्		प्रमुखान्	others
ददौ	= gave	तेषाम्	= them	निसर्गम्	= a liberty
मधु भक्षणे	= to drink honey.			•	

Thereupon, Angada the prince, taking approval from those elders like Jambavan and others, gave the monkeys a liberty to drink honey there.

ततः च अनुमताः सर्वे सम्प्रहृष्टा वन ओकसः । मुदिताः च ततः ते च प्रनृत्यन्ति ततः ततः ।। ५-६१-१३

ततः	= thereafter	सर्वे वनौकसः	= all those monkeys	अनुमता	= (thus) permitted
सम्प्रहृष्टाः	= were exceedingly	तदा	= then	प्रेरिताः	= the excited monkeys
	pleased				
मुदिताः	= were glad	अभवन्	= and became	प्रनृत्यन्तः	= gesticulated in danc-
					ing.

Thereafter, all those monkeys, thus permitted to drink honey, were exceedingly pleased. Then, those excited monkeys felt glad and began dancing.

गायिन्त केचित् प्रणमिन्त केचिन् । नृत्यिन्ति केचित् प्रहसिन्ति केचित् । पतिन्ति केचित् विचरिन्ति केचित् । स्रविन्ति केचित् प्रलपिन्ति केचित् ।। ५-६१-१४

त् = some	गायन्ति	= were singing	केचित्	= some
ान्ति = were offer	ng saluta- केचित्	= some	नृत्यन्ति	= were dancing
tions				
त् = some	प्रहसन्ति	= were laughing lo	oudly केचित्	= some
त्तं = were falling	gdown केचित्	= some	पतन्ति	were falling down
त् = some	विचरन्ति	= were moving in o	differ- केचित्	= some
		ent directions		
त्तं = were jumpi	ng up केचित्	= some	प्रलपन्ति	= were talking incoher
				ently.
tions त = some त = were falling त = some	प्रहसन्ति ; down केचित् विचरन्ति	= were laughing lo = some = were moving in o ent directions	oudly केचित् पतन्ति differ- केचित्	= some = were falling dow = some = were talking inc

Some were singing. Some were offering salutations. Some were dancing. Some were laughing loudly. Some were falling down. Some were moving in different directions. Some were jumping up. Some were talking incoherently.

परस्परम् केचित् उपाश्रयन्ते । परस्परम् केचित् अतिब्रुवन्ते । परस्परम् केचिदुपब्रुवन्ते । परस्परम् केचिदुपारमन्ते ।। ५-६१-१५

केचित् = some उपाश्रयन्तं were leaning against परस्परम् = one another केचित उपाक्रमन्ते were falling upon केचित = some some केचित उपब्रुवन्ते उपारमन्ते = were disputing with some were playing with.

Some were leaning against one another. Some were falling upon one another. Some were disputing with one another. Some were playing with one another.

द्रुमात् द्रुमम् केचित् अभिष्ठवन्ते । क्षितौ नग अग्रान् निपतन्ति केचित् । मही तलात् केचित् उदीर्ण वेगा । महाद्रुम अग्राणि अभिसम्पतन्ते ।। ५-६१-१६

केचित्	= some	अभिद्रवन्ते = were running	द्भमात् = from one tree
द्रुमम्	= to another tree	केचित् = some	निपतन्ति = were falling down
क्षितौ	= to the ground	नगाम्रात् = from the top of the	केचित् = some
	-	trees	
उदीर्णवेगाः	= with a missile-like	अभिसम्पतन्ति = were flying towards	महाद्रुमाग्राणि = the top of gigantic
	speed		tress
महीतलात्	= from the ground.		1

Some were running from one tree to another. Some were falling down to the ground from the tree-tops. Some, with a missile-like speed, were flying towards the tops of gigantic trees from the ground.

गायन्तम् अन्यः प्रहसन्न् उपैति । हसन्तम् अन्यः प्रहसन्न् उपैति । रुदन्तम् अन्यः प्ररुदन्न् उपैति । नुदन्तम् अन्यः प्रणुदन्न् उपैति ।। ५-६१-१७

गयन्तम्	= while one was singing	अन्यः	= another	उपैति	= approached him
प्रहसन्	= laughing	हसन्तम्	= while one was laugh-	अन्यः	= another
			ing		
उपैति	= approached him	प्ररुद्न्	= weeping	रुदन्तम्	= while one was weep-
					ing
अन्यः	= another	उपैति	= approached him	प्रणुदन्	= pushing
अन्यः	= another	उपैति	= approached him	प्रणद्न्	= roaring.

While one was singing, another approached him laughing. While one was laughing, another approached him weeping. While one was weeping, another approached him pushing. While one was pushing, another

approached him roaring.

समाकुलम् तत् किप सैन्यम् आसीन् । मधु प्रपान उत्कट सत्त्व चेष्टम् । न च अत्र कश्चिन् न बभूव मत्तो । न च अत्र कश्चिन् न बभूव तृप्तो ।। ५-६१-१८

तत्	= that	किप सैन्यम् = army of	monkeys मधु प्रपान	= moving in excessively
			उत्कट सत्त्व	honey-drunken state
			चेष्टम्	
आसीत्	= became	समाकुलम् = highly e	xcited न कश्चित्	= none
अत्र	= in that army	मत्तः बभूण = was not	drunk न कचिचित्	= now
		इति न		
अत्र	= in that army	तृप्तः बभूव = was not	satiated.	
	·	इति न		

That army of monkeys, moving in excessively honey-drunken state, became highly excited. None in that army was not drunk. None in that army was not satiated.

ततो वनम् तत् परिभक्ष्यमाणम् । द्रुमान् च विध्वंसित पत्र पुष्पान् । समीक्ष्य कोपात् दिध वक्र नामा । निवारयामास कपिः कपीन् तान् ।। ५-६१-१९

समीक्ष्य	= seeing	तत्	=	that	वनम्	=	grove
परिभक्ष्यमाणम	= being consumed	द्रमाम्श्र	=	and the trees	विध्वम्सित	=	stripped off their
					पत्र पुष्पान्		leaves and flowers
कपिः	= the monkey	द्धि वऋ	=	named Dadhimukha	ततः	=	then
		नामा					
कोपात्	= by anger	निवारयामास	=	interrupted	तान् कपीन्	=	those monkeys.

Seeing that grove, being consumed and the trees stripped off their leaves and flowers the monkey named Dadhimukha (who was incharge of the grove) then angrily interrupted those monkeys.

स तैः प्रवृद्धैः परिभर्त्स्यमानो । वनस्य गोप्ता हरि वीर वृद्धः । चकार भूयो मतिम् उग्र तेजा । वनस्य रक्षाम् प्रति वानरेभ्यः ।। ५-६१-२०

परिभर्त्स्यमानः = threatened	तैः = by those monkeys	प्रवृद्धेः = who were behaving
उग्रते जाः = Dadhimukha en- dowed with terrible energy	वनस्य गोप्ता = the care-taker of the grove	excessively हरि वीर वृद्धः = and an elderly hero of the monkeys

भूयः	= further	चकार	= contemplated means	रक्षाम्प्रति	= about the protection
		मतिम्			
वनस्य	<pre>= of the grove</pre>	वानरेभ्यः	= from the monkeys.		

Threatened by those monkeys who were behaving excessively, Dadhimukha who was endowed with a terrible energy, the care-taker of the grove and an elderly hero of the monkeys further contemplated the means to protect that grove from the monkeys.

उवाच कांश्चित् परुषाणि धृष्टम् । असक्तम् अन्यान् च तलैः जघान । समेत्य कैश्चित् कलहम् चकार । तथैव साम्ना उपजगाम कांश्चित् ।। ५-६१-२१

उवाच	= he spoke	परुषाणि	= harsh words	काम्श्रित्	= with some
जघान	= and struck	अन्याम्श्र	= some other	धृष्टम्	= courageously
तलैः	= with his palms	असक्तम्	= uninterrupted	चकार	= created
कलहम्	= a quarrel	कैश्चित्	= with some	समेत्य	= coming into collusion
					with them
तथैव	= in like manner	उपजगाम	= he approached	काम्श्रित्	= some
साम्ना	= in a conciliatory way.				

He spoke harsh words with some and courageously struck some others with his palms uninterruptedly, created a quarrel by coming into collusion with some, and approached some in a conciliatory manner.

स तैः मदाच् च अप्रतिवार्य वेगैः । बलाच् च तेन अप्रतिवार्यमाणैः । प्रधर्षितः त्यक्त भयैः समेत्य । प्रकृष्यते च अपि अनवेक्ष्य दोषम् ।। ५-६१-२२

सः	= that Dadhimukha	प्रधर्षितः	= was overpowered	तैः = by those monkeys
अप्रतिवार्य	= with unrest rained	मदात्	= arising out of their in-	अप्रतिमाण्यमाणै≒ those who were hin-
वेगैः	emotion		toxication	dered
बलात्	= forcefully	तेन	= by him	त्यक्तभयैः = abandoning their fear
प्रकृष्यते च	= he was also dragged	समेत्य	= after coming into col-	अनवेक्ष्य = disregarding
			lusion by them	
दोषम्च	= any bad consequence.		-	1

That Dadhimukha was dragged, after coming into collusion with him by those monkeys, who were being forcibly hindered by him, eventhough those monkeys overpowered him with unrestrained emotion arising out of their intoxication, those who had abandoned their fear disregarding any bad consequence of their act.

नखैः तुदन्तो दशनैः दशन्तः । तलैः च पादैः च समाप्नुवन्तः । मदात् कपिम् तम् कपयः समग्रा ।

महावनम् निर्विषयम् च चक्रः ।। ५-६१-२३

- तुदन्त	= bruising	नखैः	=	with their nails	दशन्तः	=	biting
दशनैः	= with their teeth	मदात्	=	because of their inebri-	समापयन्तः	=	and making short
				ety			work
तम् कपिम्	= of that Dadhimukha	तलैश्च पादैश्च	=	with their palms and	समग्राः	=	all those monkeys
				feet	कपयः		
चकुः	= made	महावनम्	=	that large grove	निर्विषयम्	=	bereft of its range of
							flowers fruits and
							honey.

Bruising with their nails, biting with their teeth on account of their inebriety and making short work of that Dadhimukha with their palms and feet, all those moneys made that large grove, divested of its flowers, fruits and honey.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः 🗆

Thus completes 61st chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

62 Sarga 62 - द्विषष्टितमः सर्ग

Dadhimukha Departs To Kishkindha

Introduction -

The monkeys enter Madhuvana and partake the honey in plenty, as permitted by Hanuma and Angada. Singing and dancing as if in a drunken state, the monkeys were obstructed by those guarding the grove. The terrific monkeys warded off the guards, nay, they even dragged them by their knees and tossed them up in the air. The guards then went to Dadhimukha, the chief of the garden-guards and complained him of the matter. Dadhimukha along with his followers appears on the scene and invade the monkeys with trees and rocks. Angada thrashed Dadhimukha with his arms and made him fall on the ground. Dadhimukha along with his followers then proceed to Kishkindha to report the matter to him. Dadhimukha bows down and touches Sugreeva's feet as a mark of salutation.

तान् उवाच हरि श्रेष्ठो हनूमान् वानर ऋषभः । अव्यय्य मनसो यूयम् मधु सेवत वानराः ।। ५-६२-१ अहमावारियष्यामि युष्माकम् परिपन्थिनः ।

हनुमान्	= Hanuma	वानरर्षभः	=	like a bull among the	हरि श्रेष्ठ:	=	and	the	foremost
				monkeys			amon	g them	l
उवाच	= spoke	तान्	=	to them (as follows)	वानराः	=	O mo	nkeys!	
यूयम्	= you	सेवत	=	cherish	मधु	=	the ho	oney	
अव्यग्रमनसः	= with a cool mind	अहम्	=	I	आवारियष्यामि	=	will k	eep off	f
युष्माकम्	= your	परिपन्थिनः	=	opposer who is stand-					
				ing in your way.					

Hanuma, like a bull among the monkeys and the foremost among them spoke to them as follows: 'Cherish the honey with a cool mind, O monkeys! I will keep off your opposer who is standing in your way.'

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यम् हरीणाम् प्रवरो अन्गदः ।। ५-६२-२ प्रत्युवाच प्रसन्न आत्मा पिबन्तु हरयो मधु ।

श्रुत्वा	= hearing	वाक्यम्	= the words	हनुमतः	= of Hanuma
प्रसन्नात्मा	= the gracious minded	अङ्गदः	= Angada	प्रत्युवाच	= repeated the following
					words
हरयः	= (Let) the monkeys	पिबन्तु	= drink	मधु	= the honey.

Hearing the words of Hanuma, the gracious minded Angada the principal among the monkeys repeated the words: 'Let the monkeys drink the honey.'

Formatted by आकु 769 ©देशराजु हनुमन्त राव

अवश्यम् कृत कार्यस्य वाक्यम् हनुमतो मया ।। ५-६२-३ अकार्यम् अपि कर्तव्यम् किम् अन्ग पुनः ईदृशम् ।

वाक्यम्	= the words	अकार्यम्	= though improper	कृत कार्यस्य	= who has accomplished
		अपि			his work to be obliged
अवश्यम्	= certainly	मया	= by me	किम् अङ्ग	= wherefore then
ईदृशम् पुनः	= moreover	on such			
		an occa-			
		sion?			

'The words, though improper of Hanuma who had accomplished his task, are to be obliged certainly by me. Wherefore then, moreover, on such an occasion?'

अन्दगस्य मुखात् श्रुत्वा वचनम् वानर ऋषभाः ।। ५-६२-४ साधु साध्व् इति सम्हृष्टा वानराः प्रत्यपूजयन् ।

		1			
श्रुत्वा	= hearing	वचः	= the words	मुखात्	= coming from the
					mouth
अङ्गदस्य	= of Angada	वानराः	= those monkeys	वानर्षभाः	= who were like bulls
					among the monkeys
सम्हष्टाः	were delighted	प्रत्य पूजयन्	= and answered with	साधु साध्व्	= saying 'good good!'
	-		reverence	इति	

Hearing the words coming from the mouth of Angada, those monkeys who were like bulls among the monkeys were delighted and answered with reverence, saying 'good, good!'

पूजियत्वा अन्गदम् सर्वे वानरा वानर ऋषभम् ।। ५-६२-५ जग्मुः मधु वनम् यत्र नदी वेग इव द्वतम् ।

पूजियत्वा	= reverencing	अङ्गदम्	= A	Angada	वानरा	=	the foremost among
					ऋषभम्		the monkeys
सर्वे वानराः	= all the monkeys	जग्मुः	= w	vent	यत्र	=	to the place where
मधु वनम्	= Madhuvana the grove	नदी वेगः इव	= lil	ke rush of a river	द्रुमम्	=	towards a tree.
	abounding in honey						
	was there						

Reverencing Angada the foremost among the monkeys, all the monkeys rushed towards Madhuvana, the grove abounding in honey, like the rush of a river towards a tree.

ते प्रहृष्टा मधु वनम् पालान् आक्रम्य वीर्यतः ।। ५-६२-६ अतिसर्गाच् च पटवो दृष्ट्वा श्रुत्वा च मैथिलीम् । पपुः सर्वे मधु तदा रसवत्फलमाददुः ।। ५-६२-७

दृष्ट्वा	= (because Hanuma)	श्रुत्वा	= and others had heard	अतिसर्गाच	= and because of grant
	had seen Sita		of her	च	of permission from
					Angada
ते सर्वे पटवः	= all those gifted mon-	प्रहृष्टाः	having entered	मधुवनम्	 Madhuvana the grove
	keys		-		-
आक्रम्य	= and overpowering	वीर्यतः	= with their prowess	वपुः	= drank
पालान्	themselves over the				
	guards				
मधु	= the honey	तदा	= then	आद्दुः	= took
रसवत्	= juicy fruits.				
`	juicy ir ureer				
फलम्					

Because Hanuma had seen Sita and others had heard of her and because of the grant of permission from Angada, all those gifted monkeys entered Madhuvana the grove, overpowered the guards with their prowess, drank honey and the partook juicy fruits there.

उत्पत्य च ततः सर्वे वन पालान् समागताः । ताडयन्ति स्म शतशः सक्तान् मधु वने तदा ।। ५-६२-८

तदा	= then	सर्वे	= all those monkeys	उत्पत्य	= having jumped
वनपालान्	= on the guards of the	समागतान्	= who came	सक्तान्	= together
	grove				
शतशः	= in hundreds	ततः	= and then	ताडयन्ति	banged them.

Then, all those monkeys jumped on the guards of the grove, who came there in hundreds together and banged them.

मधूनि द्रोण मात्राणि बहुभिः परिगृह्य ते । पिबन्ति सहिताः सर्वे भक्षयन्ति तथा अपरे ।। ५-६२-९

सर्वे	= all those monkeys	सहिताः	=	together	परिगृह्य	=	taking
द्रोने मात्राणि	= vessels of honey	बाहुभिः	=	in their arms	पिबन्ति	=	drank them
मधूनि							
अपरे	= some others	निघ्नन्ति स्म	=	banged (those who ob-			
				structed them).			

All those monkeys together took vessels of honey in their arms and drank them. Some others banged those who obstructed them.

comment:rona = A wooden vessel containing 1024 Mushtis/fists of honey.

केचित् पीत्वा अपविध्यन्ति मधूनि मधु पिन्गलाः । मधु उच्चिष्टेन केचिच् च जघ्नुः अन्योन्यम् उत्कटाः ।। ५-६२-१०

केचित्	= some monkeys	मधु पिङ्गलाः	= with their skin-colour पीत्वा = having drunk	
			as yellow as honey	
मधूनि	= vessels of honey	प्रविध्यन्ति	= were throwing (some केचिच = some others	
			honey) away	
मधु	= with remnant of honey	जग्मुः	= whipped up अन्योन्यम् = one another	
उच्छिष्ठेन	after drinking			
उत्कटाः	= with excessive intoxi-			
	cation.			

Some monkeys, with their skin-colour as yellow as honey, after drinking vessels of honey, also threw some honey away. Some others, with the remnant of honey in their arms, after drinking, whipped up one another with their excessive intoxication.

अपरे वृक्ष मूलेषु शाखाम् गृह्य व्यवस्थितः । अत्यर्थम् च मद् ग्लानाः पर्णानि आस्तीर्य शेरते ।। ५-६२-११

अपरे	= some others	गृह्य	= seizing	शाखाम् =	a branch of a tree
व्यवस्थिताः	= settled	वृक्ष मूले	= at the foot of a tree	अत्यर्थम् =	those who were highly
शेरते	= laid down	आस्तीर्ण पर्णानि	= spreading leaves.	मद् ग्लानाः	intoxicated

Some others, seizing a branch of a tree, stood rooted at the foot of a tree. Some, who were highly intoxicated, laid down spreading leaves on the ground.

उन्मत्त भूताः प्रवगा मधु मत्ताः च हृष्टवत् । क्षिपन्ति अपि तथा अन्योन्यम् स्खलन्ति अपि तथा अपरे ।। ५-६२-१२

प्रवगाः	= monkeys	मधु मत्ताः	= intoxicated with the	उन्मत्त भूताः = became inebriated
			drinking of honey	
क्षिपन्ति	= and were pushing	अन्योन्यम्	= one another	हृष्टवत् = cheerfully
तथा	= and	अपरे	= some others	स्वलन्ति च = began to stumble.

Those monkeys, who were intoxicated by drinking the honey, became inebriated and started pushing one another cheerfully and some others began to stumble.

केचित् क्ष्वेडान् प्रकुर्वन्ति केचित् कूजन्ति हृष्टवत् । हरयो मधुना मत्ताः केचित् सुप्ता मही तले ।। ५-६२-१३

केचित्	= some	प्रकुर्वन्ति	=	were making	क्ष्वेडान्	=	lion's roars
केचित्	= some	हृष्टवत्	=	with joy	कूजन्ति	=	whistled like birds
केचित्	= some	मधुना	=	with honey	सुप्ताः	=	slept
हरयः							
मही तले	= on the floor.				'		
	0-1 0-10 0-1						

Some were roaring like lions. Some, with joy, whistled like birds. Some monkeys, inebriated as they were by drinking honey, simply slept on the floor.

कृत्वा केचिर्धसन्त्यन्ये केचित्कुर्वन्ति चेतरत् । कृत्वा केचिद्वदन्त्यन्ये केचिद्वध्यन्ति चेतरत् ॥ ५-६२-१४

कृत्वा	= doing something or	केचित्	= some	हसन्ति	= were laughing
	other				
अन्ये केचित्	= some others	कुर्वन्ति	= were doing	इतरत्	= something else
केचित्	= some	वदन्ति	= were telling	कृत्वा	= what they were doing
अन्ये केचित्	= some others	बुध्यन्ति	= were understanding	इतरत्	= something else.

Doing something or other, some were laughing. Some others were doing something else. Some were telling what they were doing, while some others were understanding some things else.

ये अपि अत्र मधु पालाः स्युः प्रेष्या दिध मुखस्य तु । ते अपि तैः वानरैः भीमैः प्रतिषिद्धा दिशो गताः ।। ५-६२-१५

मधु पालाः	= the honey-keepers	ये	= who	स्युः	= were there
प्रेष्याः	= as messengers	द्धिमुखस्य	= of Dadhimukha	तेऽपि	= they also
अत्र	= in that Madhuvana	प्रतिषिद्धाः	= were warded off	भीमैः वानरैः	= by the terrific mon-
					keys
गताः	= and went	दिशः	= towards different di-		
			rections.		

The honey-keepers, who were there as messengers of Dadhimukha in that Madhuvana, were warded off by the terrific monkeys and they fled to different directions.

जानुभिः च प्रकृष्टाः च देव मार्गम् च दर्शिताः । अब्रुवन् परम उद्विमा गत्वा दिध मुखम् वचः ।। ५-६२-१६

```
जानुभिः
                                                                                    प्रदर्शिताः
प्रकृष्टाः
               dragged
                                                         by their knees
                                                                                                    those honey-keepers
                                                                                                    who were shown
देव मार्गम्
                                          परम उद्विग्नाः
             = the air
                                                                                    गत्वा
                                                                                                 = and having gone
                                                       = were very much de-
                                                          pressed
द्धिमुखम्
               to Dadhimukha
                                                         spoke the (following)
                                          अब्रुवन्
                                                          words.
```

Dragged by their knees and tossed up in the air by the monkeys, those honey-keepers were very much depressed, went to Dadhimukha and complained as follows:

हनूमता दत्त वरैः हतम् मधु वनम् बलात् । वयम् च जानुभिः कृष्टा देव मार्गम् च दर्शिताः ।। ५-६२-१७

दत वरैः	= by the monkeys as	मधु वनम्	= Madhuvana	हतम्	= was destroyed
हनूमता	they were granted a				
	boon by Hanuma				
बलात्	= violently	वयम्च	= we	कृष्टाः	= were dragged
जानूभिः	= by our knees	दर्शिताः	= and were shown	देव मार्गम्	= the air.

'The monkeys, as permitted by Hanuma, violently destroyed Madhuvana. We were dragged by our knees and further tossed up in the air.'

ततो दिध मुखः कुद्धो वनपः तत्र वानरः । हतम् मधु वनम् श्रुत्वा सान्त्वयामास तान् हरीन् ।। ५-६२-१८

श्रुत्वा	= hearing	मधु वनम्	= (that) Madhuvana	हतम्	= was damaged
दिधमुखः	= Dadhimukha	वनपः	= the grove-protector	तत्र	= there
क्रुद्धः	= was enraged	ततः	= and thereafter	सान्त्वयामास	= consoled
तान् हरीन्	= those monkeys.			,	

Hearing that Madhuvana was damaged, Dadhimukha, the grove-protector there was enraged and thereafter consoled those monkeys (as follows):

इह आगच्छत गच्छामो वानरान् अतिदर्पितान् । बलेन आवारियष्यामो मधु भक्षयतो वयम् ।। ५-६२-१९

आगच्छत	= come here	गच्छाम	= let us go	वारियष्यामः	= let us prevent
इह बलेन	= by our force	वानरान्	= the monkeys	बलदर्पितान्	who are proud of their strength
भक्षयतः	= and who are consuming	मधु	= the honey.		

'Come here let us go there and prevent by our force, the monkeys who are arrogant of their strength and are consuming the honey.'

श्रुत्वा दिध मुखस्य इदम् वचनम् वानर ऋषभाः । पुनः वीरा मधु वनम् तेन एव सहिता ययुः ।। ५-६२-२०

श्रुत्वा	= hearing	इदम्	=	these	वचनम्	=	words
द्धिमुखस्य	= of Dadhimukha	वानर	=	the foremost among	वीराः	=	who display heroism
		ऋषभाः		the monkeys			
सहसा	= quickly	ययः	=	went	पुनः	=	again
मधु वनम्	= to Madhuvana	तेन एव	=	along with that Dad-			
				himukha.			

Hearing these words of Dadhimukha, the foremost of those monkeys who displayed their heroism, quickly went again to madhuvana along with him.

मध्ये च एषाम् दिध मुखः प्रगृह्य सुमहातरुम् । समभ्यधावत् वेगेना ते च सर्वे प्लवम्गमाः ।। ५-६२-२१

प्रगृह्य	= grasping	तरुम्	= a tree	द्धिमुखः ः	= Dadhimukha
समभ्यधावत्	= ran	वेगेना	= with speed	एषाम् मध्ये :	= towards the middle of
सर्वे	= all	ते	= those	प्रवङ्गमाः च ः	those monkeys = monkey-followers too
X	- un		- those	@ mp in a	(ran).

Grasping a tree, Dadhimukha speedily took up his position in the middle of those monkeys in Madhuvana. All his follower-monkeys also ran with him.

ते शिलाः पादपान् च अपि पाषाणान् च अपि वानराः । गृहीत्वा अभ्यागमन् कुद्धा यत्र ते कपि कुन्जराः ।। ५-६२-२२

ते कुद्धाः	= those	enraged	mon-	गृहीत्वा	=	taking	शिलाः	=	rocks
वानराः	keys								
पादपन् च	= trees			पर्वताम्श्चापि	=	and even mountains	अभ्यागमन्	=	went
अपि									
यत्र	= were			ते	=	those	कपि	=	foremost of monkeys
							कुण्जराः		(were there).

Those enraged monkeys, taking rocks, trees and even mountains, went to the place wehre those foremost of monkeys were there.

ते स्वामि वचनम् वीरा हृदयेष्व् अवसज्य तत् । त्वरया हि अभ्यधावन्त साल ताल शिला आयुधाः ।। ५-६२-२३

ते	= those	वीराः	=	heroic monkeys	अवसज्य	=	keeping
हृदयेषु	= the words of their mas-	त्वरया	=	briskly	अभ्यधावन्त	=	ran
तत् स्वामि	ter in mind						
वचनम्							
		साल ताल	=	with Sala trees palm			
		शिला		trees and rocks as their			
		आयुधाः		weapon.			

Those heroic monkeys, keeping the words of their master in mind, briskly ran with Sala trees, palm trees and rocks as their weapons.

वृक्षस्थान् च तलस्थान् च वानरान् बल दर्पितान् । अभ्यकामन्त ते वीराः पालाः तत्र सहस्रशः ।। ५-६२-२४

तत्	= then	वीराः	= the valiant	पालाः	= guards of the grove
सहस्रशः	= running in thousands	अभ्यकामन्	= invaded	वानरान्	= the monkeys
वृषस्थान् च	= who were on trees	तलस्थान् च	= at the foot of the trees	बल दर्पितान्	= and who wee arrogant
					of their strength.

Then, the valiant guards of the grove running in thousands invaded the monkeys who were on trees, at the foot of the trees and who were arrogant of their strength.

अथ दृष्ट्वा द्धि मुखम् कुद्धम् वानर पुम्गवाः । अभ्यधावन्त वेगेन हनूमत् प्रमुखाः तदा ।। ५-६२-२५

अथ	= thereupon	दृष्ट्वा	= seeing दिधमुखम् = Dadhimukha	
कुद्धम्	= enraged	हनुमत्	= Hanuma eminent तदा = then	
		प्रमुखाः	monkeys	
अभ्यधावन्त	= ran towards him	वेगेन	= with speed.	

Seeing Dadhimukha coming with anger, Hanuma along with eminent monkeys ran towards him with speed.

तम् सवृक्षम् महाबाहुम् आपतन्तम् महाबलम् । आर्यकम् प्राहरत् तत्र बाहुभ्याम् कुपितो अन्गदः ।। ५-६२-२६

 कुपितः	= the enraged	अण्गदः = Angada	নর = there
प्राहरत्	= struck	बाहुभ्याम् = with his arms	तम् = that Dadhimukha
आर्यकम्	= the maternal uncle of	महाबलम् = who was endowed	महाबाहुम् = having long arms
	his father	with extraordinary	
		night	
आपतन्तम्	= and rushing with	सवृक्षम् = with a tree in hand.	
	speed		

The enraged Angada struck there with his arms, that long-armed Dadhimukha the maternal uncle his father, who was endowed with extraordinary might and who was rushing with speed with a tree in his hand.

मद् अन्धः अ न वेद् एनम् अयम् मम इति सः । अथ एनम् निष्पिपेष आशु वेगवत् वसुधा तले ।। ५-६२-२७

मद् अन्धः च	= Blinded with arro-	सः	= that Angada	न वेद	= could not remember
	gance				
एनम्	= that being	इति	= as	अयम्	= he (who was)
मम आर्यक:	= the maternal uncle of	अथ	= then	निष्पिपेष	= (he) crushed
	is father				
एनम्	= him	आशु	= quickly	वेगवत्	= and with speed
वसुधातले	= on the ground.			1	

Blinded with arrogance, that Angada did not show any mercy to him on the score of his being the maternal uncle of his father and caused him at once to fall down and began to crush him against the ground.

स भग्न बाहुः विमुखो विह्वलः शोणित उक्षितः । मुमोह सहसा वीरो मुहूर्तम् किप कुन्जरः ।। ५-६२-२८

सः वीरः	= that valiant	कपि	= elephant among the विह्रलः = who was afflicted	ed
		कुङिजरः	monkeys	
सभग्न	= with his broken arms;	शोणितो	= and drenched in blood सहसा = soon	
बाहूरुभुजः	thighs and shoulders	क्षितः		
मुमोह	= lost his consciousness	मुहूर्तम्	= for a moment.	

That Dadhimukha, the valiant elephant among the monkeys, who was afflicted with his broken arms, thighs and shoulders, drenched as he was in blood, lost his consciousness for a moment.

स समाश्वस्य सहसा सम्कुद्धो राजमातुलः । वानरान्वारयामास दण्डेन मधुमोहितान् ।। ५-६२-२९

सः	= that Dadhimukha	सहसा	= quickly	समाश्वस्य	= recovering his breath
राजमातुलः	Sugreeva's maternal				
	uncle				
सम्कुद्ध	= was enraged	वारयामास	= resisted	वानरान्	= those monkeys
मधुमोहितान्	= who were infatuated	दङ्डेन	by a reprimand.		
	because of drinking of				
	honey				

That Dadhimukha, Sugreeva's maternal uncle, quickly recovering his breath, was enraged and resisted those monkeys, who were highly intoxicated because of drinking of honey, by a proper reprimand.

स कथंचित् विमुक्तः तैः वानरैः वानर ऋषभः । उवाच एक अन्तम् आगम्य भृत्यान् तान् समुपागतान् ।। ५-६२-३०

कथम्चित्	= somehow	विमुक्तः	= released	तैः वानरैः	= by those monkeys
सः वानर	= that foremost among	आश्रित्य	= took shelter	एकान्तम्	= at a solitary place
ऋषभः	the monkeys				
उवाचम्	= and spoke	स्वान्	= to his	भृत्यान्	= messengers
समुपागतान्	= who came there.			1	

Somehow released by those monkeys that Dadhimukha the foremost among the monkeys, went to a solitary place and spoke to his messengers who came there (as follows):

एते तिष्ठन्तु गच्छामो भर्ता नो यत्र वानरः । सुग्रीवो विपुल ग्रीवः सह रामेण तिष्ठति ।। ५-६२-३१

एते तिष्ठन्तु	= let these monkeys stay	गच्छामः	= we will go	यत्र	= to the place where
	here				
सुग्रेवः	= Sugreeva	नः	= our	भर्ता	= lord
वानरः	= the monkey	विपुल ग्रीवः	= having a thick neck	रामेण सह	= along with Raama

'Let these monkeys stay here. We will go to the place where the thick-necked Sugreeva, our lord of the monkeys stays together with Raama.'

सर्वम् चैव अन्गदे दोषम् श्रावियष्यामि पार्थिव । अमर्षी वचनम् श्रुत्वा घातियष्यति वानरान् ।। ५-६२-३२

पार्थिवे	= I will make the king	सर्वम्	= all	दोषम्	= the misdeed
श्रावियष्यामि	hear				
अङ्गद	= of Angada	श्रुत्वा	= hearing	वचनम्	= my words
वानरान्	= the king enraged				
घातियष्यति	will get the monkeys				
अमर्षी	killed.				

'I will make known to the king, all the misdeed of Angada. Hearing my words, the enraged king will get the monkeys killed.'

इप्टम् मधु वनम् हि एतत् सुग्रीवस्य महात्मनः । पितृ पैतामहम् दिव्यम् देवैः अपि दुरासदम् ।। ५-६२-३३

एतत्	= this Madhuvana	इष्टम् हि	= is indeed cherished	महात्मनः	= by the high-souled
मधुवनम्				पार्थिवस्य	king Sugreeva
पितृ पैतामहम्	= and it derived from his father and grand- father		= (It is) so charming	दुरासदम्	and is dangerous to be approached
देवैः अपि	= even by celestials.				

'This Madhuvana is indeed cherished by our high-souled king, Sugreeva and it derived from his father and grand father. It is so charming, but is dangerous to be approached even by celestials.'

स वानरान् इमान् सर्वान् मधु लुब्धान् गत आयुषः । धातियध्यति दण्डेन सुग्रीवः ससुहृज् जनान् ।। ५-६२-३४

सः सुग्रीवः	= that Sugreeva	घतयिष्यति	= can get all these mor	- दङ्डेन	= as a punishment thus
		इमान्	keys together wi	n	monkeys are
		सर्वान्	their companion	s	
		वानरान्	killed		
		ससुहृज्			
		जनान्			
मधुलुभान्	= lustful of honey			गत आयुषः	and their longevity got reduced.

'The longevity of these monkeys got reduced, as they were very much lustful of honey. That Sugreeva can get these monkeys together with their companions, killed as a matter of punishment.'

वध्या हि एते दुरात्मानो नृप आज्ञा परिभाविनः । अमर्ष प्रभवो रोषः सफलो नो भविष्यति । ५-६२-३५

एते	= these	दुरात्मनः	= evil-minded beings	नृप आज्ञा = who disregarded the
				परिभाविनः royal command
वध्याः हि	= are fit to be capitally	नः रोषः	= our anger	अमर्षे प्रभवः = springing from our
	punished			impatience
भविष्यति	= will become	सफलः	= fruitful.	

'These evil-minded beings, who disregarded the royal command, are fit to be capitally punished. Our wrath, springing from our impatience, will indeed become fruitful.'

एवम् उत्तवा दिध मुखो वन पालान् महाबलः । जगाम सहसा उत्पत्य वन पालैः समन्वितः ।। ५-६२-३६

एवम्	= thus	उत्तवा = speaking	वनपालन् = to the garden-guards
महाबलः	= the mighty	द्धिमुखः = Dadhimukha	सहसा = quickly
जगाम	= went	उत्पत्य = springing up all at	समन्वितः = together
		once	
वन पालैः	= with the garden-		
	guards.		

Thus speaking to the garden-guards, the mighty Dadhimukha quickly springing up all at once, went (to Kishkindha) together with the garden-guards.

निमेष अन्तर मात्रेण स हि प्राप्तो वन आलयः । सहस्र अंशु सुतो धीमान् सुग्रीवो यत्र वानरः ।। ५-६२-३७

सः वन	= that Dadhimukha	=	theप्राप्तः	=	reached
आलयः			mon-		
			key		
यत्र	= where	धीमान्	= that intelligent mon-	निमेष अन्तर	= within an interval of
		सुग्रीवः	key sugreeva (was	मात्रेण	only a moment.
		वानरः	there)		

That Dadhimukha, the monkey, reached the place where that Sugreeva, the intelligent monkey was there, within an interval of only a moment.

रामम् च लक्ष्मणम् चैव दृष्ट्वा सुग्रीवम् एव च । सम प्रतिष्ठाम् जगतीम् आकाशान् निपपात ह ।। ५-६२-३८

हट्घा	= seeing	रामम् च = Raama	लक्ष्मणम् = Lakshmana
			चैव

सुग्रीवम् एव = and Sugreeva	निपपात	= (Dadhimukha)	de-	सम	= to	a	well-leveled
च		scended		प्रतिष्ठाम् जगतीम्	gro	ound	
आकाशात् = from the sky.				and the state of t			

Seeing Raama, Lakshmana and Sugreeva, Dadhimukha descended to a level ground, from the sky.

स निपत्य महावीर्यः सर्वैः तैः परिवारितः । हरिः दिधमुखः पालैः पालानाम् परम ईश्वरः ।। ५-६२-३९

स दीन वदनो भूत्वा कृत्वा शिरिस च अञ्जलिम् । सुग्रीवस्य शुभौ मूर्घा चरणौ प्रत्यपीडयत् ।। ५-६२-४०

सः दधिमुखः	= that Dadhimukha	महावीर्यः	= the monkey of a great	परिवारितः = surrounded
		हरिः	prowess	
सर्वैः तैः	= by all those garden-	परम ईश्वाः	= and the supreme lord	पालानाम् = of those guards
पालः	guards			
भूत्वा	= keeping a sad face	कृत्वा	= making respectful	शिरसि = with his head
दीनवदनः		अङ्गलिम्	salutation	
सम्निपत्य	= falling down	पर्यपीडयत्	= touched	मूर्भो = with his head
शुभे चरणौ	= the auspicious feet	सुग्रीवस्य	= of Sugreeva.	

That Dadhimukha of a great prowess, the supreme lord of the guards, surrounded by all those garden-guards keeping a sad face, made a respectful salutation to Sugreeva with his head, by falling down and touching with his head, the auspicious feet of Sugreeva.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 62nd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

63 Sarga 63 - त्रिषष्टितमः सर्ग

Dadhimukha Reports Madhuvana Destruction To Sugreeva

Introduction -

Dadhimukha comes to Sugreeva and reports that Madhuvana, the grove abounding in honey, has been damaged by monkeys headed by Angada and Hanuma. When Lakshmana in the vicinity enquires Sugreeva about the matter, Sugreeva says that by hearing about the jubilation of the monkeys, it can be concluded that Sita has been traced out. Assuaging Dadhimukha, Sugreeva asks him to send without delay, Hanuma, Angada and others to him, so as to hear about their efforts in tracing out Sita.

ततो मूर्झा निपतितम् वानरम् वानर ऋषभः । दृष्ट्वा एव उद्विम्न हृदयो वाक्यम् एतत् उवाच ह ।। ५-६३-१

<u> </u>	= just after seeing	वानरम्	Dadhimukha निपतितम् = who fell	
मूर्झा	= touching the head (on	वानरम्	Sugreeva the chef of ततः = there	
	his feet)	ऋषभः	monkeys	
उवाच	= spoke	एतत्	these वाक्यम् = words	
उद्विम्न हृदयः	= with an agitated mind.		•	

Just on seeing Dadhimukha, who fell touching his feet with his head, Sugreeva the chief of monkeys, with an agitated mind, spoke the following words:

उत्तिष्ठ उत्तिष्ठ कस्मात् त्वम् पादयोः पतितो मम । अभयम् ते भवेत् वीर सत्यम् एव अभिधीयताम् ।। ५-६३-२

```
वीर
                                          उत्तिष्ठ उत्तिष्ठ
             = O valiant monkeys!
                                                                                     कस्मात्
                                                                                                  = for what reason
                                                          stand up rise!
त्वम्
                                          पतितः
                                                                                     मम पादयोः
            = have you
                                                          fallen
                                                                                                 = on my feet?
                                          सर्वमेव
तं अभयम्
             = I grant you immunity
                                                         Let the entire truth be
                                          अभिधीयताम्
                from fear
                                                          spoken!.
```

'O valiant monkey! Stand up, rise! Why have you fallen on my feet? I grant you immunity from fear. Let the entire truth be spoken!'

स तु विश्वासितः तेन सुग्रीवेण महात्मना । उत्थाय च महाप्राज्ञो वाक्यम् द्धि मुखो अबवीत् ।। ५-६३-३

विश्वासितः	= thus inspired with	महात्मना = by that high-souled	सः सुमहा = that vastly intelligent
	confidence	तेन सुग्रेवण Sugreeva	प्राञः Dadhimukha
			दिधमुखः
उत्थाय	= rising up	अब्रवीत् = spoke	वाक्यम् = (the following) words:

Thus inspired by the high-souled Sugreeva with confidence, that highly intelligent Dadhimukha, rising up, spoke the following words:

न एव ऋक्ष रजसा राजन् न त्वया न अपि वालिना। वनम् निसृष्ट पूर्वम् हि भक्षितम् तत् तु वानरैः।। ५-६३-४

राजा	= O king!	वनम्	= Madhuvana	नैव निस्पृष्ट = was not indeed set free
				पूर्वम् हि previously at any time
न ऋक्ष	= nor by Riksharajas	त्वया	= by you	न वालिना = nor by Vali even
राजसा	your father			अपि
तच	= It	भक्षितम्	= has been consumed	वानरैः = by the monkeys.

'O king! Madhuvana was indeed not set free previously at any time by Riksharajas, your father, or by you, or by even Vali. That Madhuvana has been consumed away by the monkeys.'

एभिः प्रधर्षिताः च एव वारिता वन रक्षिभिः । मधूनि अचिन्तयित्वा इमान् भक्षयन्ति पिबन्ति च ।। ५-६३-५

वानराः	= the monkeys	प्रधर्षिताः च	=	when frightened	एभिः	वन	=	by these guards of the
		एव			रक्षिभिः			grove
अचिन्तयित्वा	= disregarding	इमान्	=	then	भक्षयन्ति	Ŧ	=	(they) continue to eat
								(the fruits)
पिबन्ति च	= and drink	मधूनि	=	the honey.				

'When these guards of the grove obstructed the monkeys, they disregarded the guards and continue to eat the fruits and drink the honey too.'

शिष्टम् अत्र अपविध्यन्ति भक्षयन्ति तथा अपरे । निवार्यमाणाः ते सर्वे भ्रुवौ वै दर्शयन्ति हि ।। ५-६३-६

अपविध्यन्ति	= some are throwing	शिष्टम्	= the remnant (after সঙ্গর = there
	away		drinking) of the honey
तथा	= and	अपरे	= some others
• •		, ,,	remnant)
निवार्यमाणाः	= (when) prevented (by	ते सर्वे	= all of them दर्शयन्ति हि = are indeed showing
	us)		
भ्रुवः	= their eye-brows.		

'Some are throwing away a remnant of honey, after drinking it there and some others are consuming that remnant. When prevented by us, all of them are indeed exhibiting their eye-brows to us (in anger).'

इमे हि सम्रब्धतराः तथा तैः सम्प्रधर्षिताः । वारयन्तो वनात् तस्मात् क्रुद्धैः वानर पुम्गवैः ।। ५-६३-७

इमे	= (when) these guards of	सम्रब्धतराः	= are more angry	तथा	= and
	the grove			_	
वारयन्तः	= keeping them off	तस्मात्	= from that grove	सम्प्रधर्षिताः	= they were threatened
		वानात्			
तैः कुद्धैः	= by those enraged mon-				
वानरपुङ्गवैः	keys.				

'When these guards of the grove became angry and tried to keep them off from the grove, those enraged monkeys threatened them.'

ततः तैः बहुभिः वीरैः वानरैः वानर ऋषभाः । सम्रक्त नयनैः क्रोधादुत् हरयः सम्प्रचालिताः ।। ५-६३-८

वानर	= O chief of monkeys!	तैः वीरैः	ः = eyes by those valiant सम्रक्त नयनैः = having red-eyes
ऋषभाः	•	बहुभिः	monkeys in large
		वानरैः	numbers
हरयः	= these monkeys	ततः	= then प्रविचालिताः = were driven away
क्रोधात्	= with anger.		

'O chief of monkeys! Then, those valiant monkeys in large numbers, having their red eyes in anger, drove away these monkeys.'

पाणिभिः निहताः केचित् केचिज् जानुभिः आहताः । प्रकृष्टाः च यथा कामम् देव मार्गम् च दर्शिताः ।। ५-६३-९

केचित्	= some	निहताः	= were struck down	पाणिभिः	= with their hands
केचित्	= some	आहताः	= were beaten	जानुभिः	= with their knees
प्रकृष्टाः	= being dragged	यथा कामम्	= as liked by them	दर्शिताः च	= they were tossed into
देव मार्गम्	= air.		·	ı	-

'Those monkeys struck some of the guards with their hands. They beat some of them with their knees. They dragged some of them and tossed them into air.'

एवम् एते हताः शूराः त्विय तिष्ठति भर्तरि । कृत्स्नम् मधु वनम् चैव प्रकामम् तैः प्रभक्ष्यते ।। ५-६३-१०

त्विय तिष्ठति	= while you are in the	एते	= these	शूराः = valiant guards
भर्तरि	position of a king			
हताः	= were beaten	तैः	= by those monkeys	कृत्स्नम् = the entire
मधु वनम्	= Madhuvana too	प्रकामम्	= is being eaten com-	
चैव		प्रभक्ष्यते	pletely.	

'While you are in the position of a king, those monkeys have beaten these valiant guards and are eating away the entire Maduvana too.'

एवम् विज्ञाप्यमानम् तु सुग्रीवम् वानर ऋषभम् । अपृच्छत् तम् महाप्राज्ञो लक्ष्मणः पर वीरहा ।। ५-६३-११

तम्	= to that Sugreeva	वानर षभम्	= the excellent of mon-	विज्ञाप्यमानम् = who was being re-
सुग्रीवम्			keys	ported
एवम्	= thus (by Dadhimukha)	लक्ष्मणः	= Lakshmana	पर वीरहा = the killer of hostile
				heroes
महाप्राज्ञः	= and a very wise man	अपृच्छत्	= asked (as follows):	

Lakshmana, the killer of hostile heroes and a very wise man, asked that Sugreeva, the excellent of monkeys (as follows) while Dadhimukha was thus reporting to him:

किम् अयम् वानरो राजन् वनपः प्रत्युपस्थितः । कम् च अर्थम् अभिनिर्दिश्य दुह्खितो वाक्यम् अबवीत् ।। ५-६३-१२

राजम्	= O king!	किम्	= why	अयम्	= has this monkey
				वानरः	
वनपः	= the garden-protector	प्रत्युपस्थितः	= come (here)?	अभिनिर्दिश्य	= pointing out
कम्	= what	अर्थम्	= matter	दुःखितः	= has this monkey in
					grief
अब्रवीत्	= spoken	वाक्यम्	= some words (to you)?		

'O king! Why has this monkey the garden-protector, come here?' Pointing out what matter has this monkey in grief, spoken these words to you?'

एवम् उक्तः तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना । लक्ष्मणम् प्रत्युवाच इदम् वाक्यम् वाक्य विशारदः ।। ५-६३-१३

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	महात्मना	= by the high souled
				लक्ष्मणेन	Lakshmana
सुग्रीवः	= the eloquent Sugreeva	प्रत्युवाच	= replied	लख़्ब्मणम्	= to Lakshmana
वाक्यम्					
विशारदः					
इदम्	= these	वाक्यम्	= words.		

Hearing the words of the high-souled Lakshmana, the eloquent Sugreeva replied to him as follows:

आर्य लक्ष्मण सम्प्राह वीरो दिध मुखः किः । अन्गद प्रमुखेः वीरैः भक्षितम् मधु वानरैः ।। ५-६३-१४

विचित्य दक्षिणामाशामागतैर्हरिपुङ्गवैः।

आर्य लक्ष्मण	=	O esteemed	Laksh-	द्धि मुखः	= Dadhimukha	वीरः	=	the valiant
कपिः	=	mana! monkey		सम्प्राह	= is informing	हरि पुङ्गवैः	=	that by the foremost of monkeys

आगतैः	= who returned	विचित्य	= having searched	(for दक्षिणाम्	= from southern direc-
			Sita)	आशाम्	tion
अङ्गद प्रमुखैः	= accompanied by	An- मधु	= honey	भक्षितम्	= was consumed.
वीरैः	gada and other h	eroes			

'O esteemed Lakshmana! Dadhimukha, the valiant monkey is informing that the foremost of monkeys, who returned from the southern direction, after searching for Sita as also Angada and other heroes consumed honey.'

न एषाम् अकृत कृत्यानाम् ईदृशः स्यात् उपक्रमः ।। ५-६३-१५ आगतेश्च प्रमथितम् यथा मधुवनम् हि तैः । धर्षितं च वनम् कृत्स्नमुपयुक्तम् च वानरैः ।। ५-६३-१६

यथा	= in which manner	तैः आगतैः =	by those returned	वानरैः	= monkeys
कृत्स्नम्	= the entire grove	प्रमथितम् =	was destroyed	धर्षितम्	= overpowered
वनम्					
उपयुक्तम्	= and used	तथा =	seeing that manner)	एषाम्	= these monkeys
न स्यात्	= would not have in-	ईदशः =	in such an exploit	अकृत	= had they not accom-
	dulged	उपक्रमः		कृत्यानाम्	plished my purpose.

'By seeing the manner in which these returned monkeys overpowered, destroyed and behaved towards Madhuvana, we can deduce that the monkeys would not have indulged in such an exploit, had they not accomplished my purpose.'

वनम् यथा अभिपन्नम् तैः साधितम् कर्म वानरैः । दृष्टा देवी न संदेहो न च अन्येन हनूमता ।। ५-६३-१७

यदा	= when	ते	= those monkeys	अभिपन्नाः	= have overpowered
अनम्	= Madhuvana (then)	कर्म	= the task	साधितम्	= has been accom-
					plished
वानरैः	= by the monkeys	देवी	= Sita	दष्टा	= was found
न सन्देहः	= there is no doubt	न	= none	अन्येन	= other
हनुमता	= than Hanuma.			1	

'When those monkeys have overpowered Madhuvana, then it means that our task has been accomplished by the monkeys. Sita was found. There is no doubt. None other than Hanuma must have seen Sita.'

न हि अन्यः साधने हेतुः कर्मणो अस्य हनूमतः । कार्य सिद्धिः हनुमति मतिः च हरि पुम्गव ।। ५-६३-१८ व्यवसायः च वीर्यम् च श्रुतम् च अपि प्रतिष्ठितम् ।

न हि अन्यः	= there is indeed none	हनूमतः	= than Hanuma	हेतुः	= who is the executor in
	other				accomplishing

अस्य कर्मणः = this work	तस्मिन् वानरपुङ्गवे	= In that Hanuma the foremost among the accordance and any o	nplishment of bject
		monkeys	
मितः च इव = intelligence	व्यवसायाः च	= strenuous effort वीर्यम् च = vigou	r
श्रुतम् च = and learning	प्रतिष्ठितम्	= are well established in	
अपि		his life.	

'There is none other than, Hanuma who is the executor in accomplishing this work. In that Hanuma, the foremost among the monkeys, capacity to accomplish any object; intelligence; strenuous, vigour effort; and learning are well established in his life.'

जाम्बवान् यत्र नेता स्यात् अन्गद्स्य बल ईश्वरः । हनूमान् च अपि अधिष्ठाता न तस्य गतिः अन्यथा ।। ५-६३-१९

यत्र	= where	जाम्बवान्	= Jambavan नेता स्यात् = is a leader
महाबलः	= the mighty	अङ्गदश्च	= Angada also (is a हनुमाम्श्र = and Hanuma
			leader)
अधिष्ठाता	= is an administrator	गतिः	= the progress तस्य = of that work
न अन्यथा	= cannot be otherwise.		

'Where Jambavan as well as Angada are leaders and Hanuma is an administrator, the progress of that work cannot be as otherwise.'

अन्गद् प्रमुखैः वीरैः हतम् मधु वनम् किल् ।। ५-६३-२० वारिताः सहिताः पालाः तथा जानुभिः आहताः ।

मधुवनम्	= It is so reported that	वीरैः	= by the heroes	अङ्गद प्रमुखैः	= with Angada as the
हतम् किल	Madhuvana has been				chief
	destroyed				
वारयन्तः च	= the garden guards	सहिताः	= together	तदा	= then
	who wee preventing it				
आहताः	= were beaten up	जानुभिः	= with knees.		

'It is so reported that Madhuvana has been destroyed by the heroes with Angada as the chief and the gardenguards who were together preventing the damage, were beaten up with knees.'

एतत् अर्थम् अयम् प्राप्तो वक्तम् मधुर वाग् इह ।। ५-६३-२१ नाम्ना दिध मुखो नाम हिरः प्रख्यात विक्रमः ।

वक्तुम्	= to tell	एतत् अर्थम्	=	this matter	मधुर वाक्	= in sweet words			
हरिः	= the monkeys	दधिमुखो	=	renowned by Dad-	प्रख्यात	=	with	a	celebrated
		नाम नाम्ना		himukha by name	विक्रमः		prowe	ss	
प्राप्तः	= has come	इह	=	here.					

'To tell this matter in sweet words, the monkey renowned by Dadhimukha by name, with his celebrated prowess, has come here.'

दृष्टा सीता महाबाहो सौमित्रे पश्य तत्त्वतः ।। ५-६३-२२ अभिगम्य यथा सर्वे पिबन्ति मधु वानराः ।

महाबाहो	= O the long-armed	सौमित्रे	= Lakshmana!	सीता	= Sita
दृष्टा	= was found	पश्य	= perceive	तत्त्वतः	= the truth
पश्य	= see (it)	तथा	= and	सर्वे	= all
वानराः	= the monkeys	अभिगम्य	= meeting together	पिबन्ति	are drinking
मधु	= honey.				

'O the long-armed Lakshmana! Perceive the truth that Sita has been seen and see that all monkeys, getting together, are drinking honey.'

न च अपि अदृष्ट्वा वैदेहीम् विश्रुताः पुरुष ऋषभ ।। ५-६३-२३ वनम् दात्त वरम् दिव्यम् धर्षयेयुः वन ओकसः ।

पुरुष ऋषभ	= O Lakshmana the fore-	विश्रुताः	= (if) the renowned	वन ओकसः	= monkeys
	most among men!				
अदृष्ट्वा	= have not seen	वैदेहीम्	= Sita	न धर्षयेयुः	= (they) would not have
					abused
वनम्	= the grove	दत्त वरम्	= which was granted as	दिव्यम्	= and is charming.
			a boon		

'O Lakshmana, the foremost among men! If the renowned monkeys have not seen Sita, they would not have abused the charming grove; which was granted as a boon.'

ततः प्रहृष्टो धर्म आत्मा लक्ष्मणः सह राघवः ।। ५-६३-२४ श्रुत्वा कर्ण सुखाम् वाणीम् सुग्रीव वदनाच् च्युताम् । प्राहृष्यत भृशम् रामो लक्ष्मणः च महायशाः ।। ५-६३-२५

ततः	= then	धर्म आत्मा	= the righteous	लक्ष्मणः	= Lakshmana
सह राघवः	= together with Raama	प्रहृष्टः	= felt delighted	श्रुत्वा	= hearing
वाणीम्	= the words	च्युताम्	= coming	सुग्रीव	= from the mouth of
				वदनात्	Sugreeva
कर्ण सुखाम्	= pleasant for the ears	रामः	= Raama	प्राहृष्यत	= was rejoiced
महाबलः	= the mighty	लक्ष्मणः च	= Lakshmana too	भृशम्	= was very much
प्राहृष्यते	= rejoiced.			'	

Then, the righteous Lakshmana, together with Raama, felt delighted. Hearing the words coming from the mouth of Sugreeva, which were pleasant for the ears, Raama was rejoiced. The mighty Lakshmana too was very much rejoiced.

श्रुत्वा दिध मुखस्य इदम् सुग्रीवः तु प्रहृष्य च । वन पालम् पुनः वाक्यम् सुग्रीवः प्रत्यभाषत ।। ५-६३-२६

श्रुत्वा	= hearing	इदम्	= these words	द्धिमुखस्य = of Dadhimukha
सुग्रीवः	= Sugreeva with a	सम्प्रहृष्य	= was very much	पुनः = and further
	charming neck		pleased	
प्रत्यभाषतः	= spoke	वाक्यम्	= the following words	वन पालम् = to the guardian of the
				grove.

Hearing those words of Dadhimukha, Sugreeva with a charming neck, was very much pleased and further spoke to Dadhimukha, the guardian of the grove (as follows):

प्रीतो अस्मि सौम्य यत् भुक्तम् वनम् तैः कृत कर्मभिः । मर्षितम् मर्षणीयम् च चेष्टितम् कृत कर्मणाम् ।। ५-६३-२७

सः अहम्	= I	प्रीतः अस्मि	u = am pleased	यत् = that
वनम्	= Madhuvana	भुक्तम्	= has been enjoyed	तैः = by those monkeys
कृत कर्मभिः	= who have accom-	चेष्टितम्	= the act (damage to the	কুব = done by those mon-
	plished their act		grove)	कर्मणाम् keys who have accom-
				plished their purpose
मर्षणीयम्	= is fit to be forgiven	मर्षितम्	= and it is pardoned.	

'I am happy that Madhuvana has been enjoyed by those monkeys, who have accomplished their act. Since the act (damage to the grove) done by those monkeys, who have accomplished their purpose is fit to be forgiven, I pardon them.

इच्छामि शीघ्रम् हनुमत् प्रधानान् । शाखा मृगान् तान् मृग राज दर्पान् । द्रष्टुम् कृत अर्थान् सह राघवाभ्याम् । श्रोतुम् च सीता अधिगमे प्रयत्नम् ।। ५-६३-२८

राघवाभ्याम्	= I along with Raama	शीघ्रम्	= soon	इच्छमि = desire
सह	and Lakshmana			
द्रष्टुम्	= to see	तान्	= those	शाखा = monkeys
				मृगान्
हनुमत्	= with Hanuma as their	मृग राज	= having the pride of a	कृत अर्थान् = and who attained their
प्रधानान्	chief	दर्पान्	lion	object
श्रोतुम् च	= and to hear	प्रयत्नम्	= about their effort	सीता = in finding out Sita.
				अधिगमे

'I, together with Raama and Lakshmana, soon desire to see those monkeys, with Hanuma as their chief, who having acquired the pride of a lion and who attained his purpose; and also to hear about their effort in finding out Sita.'

प्रीतिस्फीताक्षौ सम्प्रहृष्टौ कुमारौ । दृष्ट्वा सिद्धार्थौ वानराणाम् च राजा । अङ्गैः सम्हृष्टैः कर्मसिद्धिम् विदित्वा । बाह्वोओरासन्नाम् सोऽतिमात्रम् ननन्द् ।। ५-६३-२९

द्रष्ट्वा	= seeing	कुमारौ	= these princes प्रीतिस्फीताक्षौ = with their delighted
			expansive eyes
सम्प्रहृष्टौ	= who are thrilled with	सिद्धार्थौ	= and who accom- ₹: = that
	joy		plished their aim
वानराणाम्	= king of the monkeys	अतिमात्रम्	= was very much विदित्वा = knowing
राजा		ननन्द	pleased
कर्मसिद्धिम्	= that accomplishment	आसन्नाम्	= is coming close बाह्वाः = to their hands
	of their work		
अङ्गैः	= and with his limbs	सम्हष्टैः	= thrilled with joy.

Seeing Raama and Lakshmana with their eyes filled with ecstatic delight, the princes, who were thrilled with joy and who accomplished their aim, Sugreeva that king of the monkeys was very much delighted, knowing that accomplishment of their work is coming close to their hands and his limbs were thrilled with joy.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 63rd chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

Formatted by आकु 789 ©देशराजु हनुमन्त राव

64 Sarga 64 - चतुःषष्टितमः सर्ग

Hanuma Apprises Of The Discovery Of Seetha

Introduction -

Coming back to Madhuvana as instructed by Sugreeva, and craving forgiveness of Angada, Dadhimukha submits to him that he along with the other monkeys is urgently required by Sugreeva. Angada and other monkeys including Hanuma spring forward into the air towards Kishkindha. Even before the arrival of those monkeys, Sugreeva explains to Raama the valid reasons for concluding that Sita has since been found. Angada, Hanuma and other, monkeys approach Sugreeva. Then, Hanuma apprises Raama of the discovery of Sita. Hearing the news, Raama and Lakshmana were thrilled with joy and looked on Hanuma with a high esteem.

सुग्रीवेण एवम् उक्तः तु हृष्टो द्धि मुखः किः । राघवम् लक्ष्मणम् चैव सुग्रीवम् च अभ्यवादयत् ।। ५-६४-१

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	सुग्रीवेण	= by Sugreeva
द्धि मुखः	= Dadhimukha	कपिः	= the monkey	हष्टः	= was rejoiced
अभ्यवादयत्	= and offered his saluta-	राघवम्	= to Raama	लक्ष्मणम्	= Lakshmana
	tion with reverence			चैव	
सुग्रीवम् च	= and Sugreeva.			1	

Hearing the words of Sugreeva, Dadhimukha the monkey was pleased and offered his salutation with reverence to Raama, Lakshmana

स प्रणम्य च सुग्रीवम् राघवौ च महाबलौ । वानरैः सहितैः शूरैः दिवम् एव उत्पपात ह ।। ५-६४-२

प्रणम्ये	= after offering saluta-	सुग्रीवम्	= to Sugreeva	महाबलौ	= and to the mighty
	tion			राघवौ च	Raama and Laksh-
					mana
सः	= that Dadhimukha	सहितः	= together	शूरैः वानरैः	= with the valiant mon-
					keys
उत्पपात	= sprang	दिवम् एव	= into the air.		

After offering salutation to Sugreeva and to the mighty Raama and Lakshmana, that Dadhimukha accompanied by his valiant monkeys, sprang into the air.

स प्रविष्टो मधु वनम् द्दर्श हरि यूथपान् । विमदान् उद्धतान् सर्वान् मेहमानान् मधु उदकम् ।। ५-६४-३

सः	= that Dadhimukha	प्रविष्टः	= who entered	मधु वनम्	= Ma	dhuvana	
ददर्श	= saw	सर्वान्	= all	हरि यूथपान्	= the	chiefs of monke	ys
विमदान्	= who were free from in-	मदात्यये	= having passed off the	वेपमानान्	= and	l who were	in-
	toxication		honey		wa	rdly excited.	

That Dadhimukha, after entering Madhuvana, saw all the chiefs of monkeys, who were free from their intoxication, having passed off the honey and who were inwardly excited.

स तान् उपागमत् वीरो बद्धा कर पुट अञ्जलिम् । उवाच वचनम् श्रक्ष्णम् इदम् हृष्टवत् अन्गदम् ।। ५-६४-४

बद्धा कर पुट	= with his hands joined	सः वीरः	= that	valiant	Dad-	उपागमत्	=	approached
अङ्गलिम्	for salutation		him	ıkha				
तान्	= them	हृष्टवत्	= and	cheerfully		उवाच	=	spoke
इदम्	= these gentle words	अङ्गदम्	= to A	ngada.				
श्रक्ष्णम्								
वचनम्								

With his hands joined together for salutation, that valiant Dadhimukha approached them and cheerfully spoke the following gentle words to Angada.

सौम्य रोषो न कर्तव्यो यत् एभिः अभिवारितः । अज्ञानात् रक्षिभिः कोधात् भवन्तः प्रतिषेधिताः ।। ५-६४-५

सौम्य	= O gentle sir!	न रोषः	= no anger	न कर्तव्यः	= should be felt (by you)
यत्	= about the obstruction	एतत्	= (made) in this way	भवन्तः	= you
परिवारितम्					
प्रतिषेदिताः	= were prevented	रक्षिभिः	= by the guards	अज्ञानात्	= due to their ignorance
क्रोधात्	= and anger.			'	

'O gentle sir! Due to their ignorance, these guards in anger obstructed you to enter the grove. No resentment should be harboured by you about this obstruction.'

युव राजः त्वम् ईशः च वनस्य अस्य महाबल । मौर्ख्यात् पूर्वम् कृतो दोषः तत् भवान् क्षन्तुम् अर्हति ।। ५-६४-६

महाबल	= O exceedingly strong	त्वम्	= you	युव राजः	= are the prince
	Angada!				
ईश: च	= and also the master	अस्य वनस्य	= of this grove	दोषः	= a mistake
कृतः	= was done	पूर्वम्	= formerly	मौर्खात्	= due to our foolishness
भवान्	= you	अर्हति	= mighty	क्षन्तुम्	<pre>= to forgive</pre>
तम्	= it.				

'O exceedingly strong Angada! You are the prince and also the master of this grove. We have done a mistake

आख्यातम् हि मया गत्वा पितृव्यस्य तव अनघ । इह उपयानम् सर्वेषाम् एतेषाम् वन चारिणाम् ।। ५-६४-७

अनघ	= O faultless Angada!	आख्यातम्	= it was indeed in-	तव = to your uncle
		हि	formed	पितृव्यस्य
गत्वा	= after going there	उपयातम्	= of the coming	सर्वेषाम् = of all
एतेषाम्	= these	वन	= monkeys	इह = here.
		चारिणाम्		

'O faultless Angada! After going there, I indeed informed your uncle about the arrival of all these monkeys here.'

स त्वत् आगमनम् श्रुत्वा सह एभिः हरि यूथपैः । प्रहृष्टो न तु रुष्टो असौ वनम् श्रुत्वा प्रधर्षितम् ।। ५-६४-८

श्रुत्वा	= hearing	त्वत्	= your arrival	एभिः हरि	= along with these lead-
		आगमनम्		यूथपैः सह	ers of monkeys
सः	= your uncle	प्रहृष्टः	= was exceedingly	तु	= but
			pleased		
श्रुत्वा	= on hearing	वनम्	= that the grove	प्रधर्षितम्	= was attacked
असौ	= he	न रुष्टः	= was not enraged.		

'Hearing your arrival along with these leaders of monkeys, your uncle was exceedingly pleased. Even after hearing of Madhuvana having been attacked, he did not develop any anger.'

प्रहृष्टो माम् पितृव्यः ते सुग्रीवो वानर ईश्वरः । शीघ्रम् प्रेषय सर्वान् तान् इति ह उवाच पार्थिवः ।। ५-६४-९

- सुग्रीवः	= Sugreeva	ते पितृव्यः	= your uncle	वानर ईश्वरः = the lord of monkeys
पार्थिवः	= and the king	प्रहृष्टः	= was pleased	उवाच ह = and told me
				माम्
इति	= saying	प्रेषय	= send	तान् सर्वान् = all those monkeys
शीघ्रम्	= immediately.			

'Sugreeva, your uncle, the lord of monkeys and the king was pleased and told me, 'send all the monkeys here'.'

श्रुत्वा दिध मुखस्य एतत् वचनम् श्रक्ष्णम् अन्गदः । अबवीत् तान् हरि श्रेष्ठो वाक्यम् वाक्य विशारदः ।। ५-६४-१०

श्रुत्वा	= hearing	इदम्	= these smooth	वचनम्	= words
•		श्रक्ष्णम्			
द्धिमुखस्य	= of Dadhimukha	अङ्गदः	= Angada	हरि श्रेष्ठः	= the foremost among
					the monkeys
वाक्य	= who was skilled in	अब्रवीत्	= spoke	तान्	= to those monkeys
विशारदः	speech				
वाक्यम्	= (the following) words:				

Hearing these smooth words of Dadhimukha, the eloquent Angada, the foremost among the monkeys, spoke to those monkeys as follows:

शन्के श्रुतो अयम् वृत्त अन्तो रामेण हिर यूथपाः । तत् क्षमम् न इह नः स्थातुम् कृते कार्ये परम् तपाः ।। ५-६४-११

हरि यूथपाः	= O the foremost of	परम् तपाः	= the tormentators of en-	शङ्के	= I assume
	monkeys		emies!		
अयम् वृत्त	= (that) this occurrence	श्रुतः	= was heard	रामेण	= by Raama
अन्तम्					
तत्	= that is why	न क्षमम्	= it is not proper	नः	= for us
स्थातुम्	= to remain	इह	= here	कृते कार्ये	= when the act has been
					accomplished.

'O the foremost of monkeys, the tormentators of enemies! I assume that Raama might have heard the news (of our arrival). Hence, it is not proper for us to remain here any longer, now that our work has been accomplished.'

पीत्वा मधु यथा कामम् विश्रान्ता वन चारिणः । किम् शेषम् गमनम् तत्र सुग्रीवो यत्र मे गुरुः ।। ५-६४-१२

वन चारिणः	= the monkeys	विश्रान्ताः	= rested	पीत्वा	= after drinking
मधु	= the honey	यथा कामम्	= as much as they liked	किम् शेषम्	= what is there remain-
					ing
गमनम्	= (except) going	यत्र	= to the place where	सुग्रीवः	= Sugreeva
मे गुरुः	= my uncle	तत्र	= is there.		

'The monkeys are taking, rest, after drinking the honey to their heart's content. What is there remaining, except to go to the place where Sugreeva my uncle is there?'

सर्वे यथा माम् वक्ष्यन्ति समेत्य हरि यूथपाः । तथा अस्मि कर्ता कर्तव्ये भवद्भिः परवान् अहम् ।। ५-६४-१३

 यथा	= whatever	सर्वे	= all	हरि यूथपाः	= the leaders of mon-
					keys
समेत्य	= together	वक्ष्यन्ति	= can tell	माम्	= me
कर्ता अस्मि	= I am the doer	अहम्	= I	परवान्	= am obedient
भवद्भिः	= to you	कर्तव्ये	= in what ought to be		
			done.		

'I shall do whatever all the leaders of monkeys together tell me. I am obedient to you, in the matter of what ought to be done.'

न आज्ञापियतुम् ईशो अहम् युव राजो अस्मि यदि अपि । अयुक्तम् कृत कर्माणो यूयम् धर्षियतुम् मया ।। ५-६४-१४

 अहम्	= I	न ईशः	= am not the master	आज्ञापयितुम्	= to command (you)
अस्मि यदि	= even though I am a	अयुक्तम्	= It is not befitting	मया	= for me
अपि युव	prince				
राजः					
धर्षयितुम्	= to violate	यूयम्	= you	कृत कर्माणः	= who have accom-
					plished the act.

'I am not the master to command you, eventhough I am the crown prince. It is not befitting for me to play the lord over you, who have accomplished the task.'

ब्रुवतः च अन्गदः च एवम् श्रुत्वा वचनम् अव्ययम् । प्रहृष्ट मनसो वाक्यम् इदम् ऊचुः वन ओकसः ।। ५-६४-१५

श्रुत्वा	= hearing	अव्ययम् = the indeclinable words	बुवतः = spoken
		वचनम्	
एवम्	= thus	अङ्गदस्य = of Angada	वन ओकसः = the monkeys
प्रहृष्ट मनसः	= with their pleased	ऊचुः = spoke	इदम् = these words:
	minds		

Hearing the indeclinable words spoken thus by Angada, the monkeys with their pleased minds, spoke to him (as follows:

एवम् वक्ष्यित को राजन् प्रभुः सन् वानर ऋषभ । ऐश्वर्य मद् मत्तो हि सर्वो अहम् इति मन्यते ।। ५-६४-१६

राजन्	= O king	वानर ऋषभ	= the foremost of mon-	कः	= who
			keys!		
वदति	= speaks	एवम्	= like this	प्रभुः सन्	= while he is the lord?
सर्वः	= every one	मन्यते हि	= indeed thinks	ऐश्वर्य मद	= of one's supremacy
			Į.	मत्तः	with excited arrogance
अहम् इति	= and says 'I'		'		

'O prince, the foremost of monkeys! Who would speak like this, while he is the lord? Every one indeed thinks one's supremacy with an excited arrogance and says 'I, I'.'

तव च इदम् सुसर्दशम् वाक्यम् न अन्यस्य कस्यचित् । सम्नतिः हि तव आख्याति भविष्यत् शुभ भाग्यताम् ।। ५-६४-१७

सुसदृशम्	= It is so worthy	तव च	= of you alone	इदम्	= (that you have spoken)
				वाक्यम्	these words
न कस्य चित्	= none else (can speak	तव	= your	सम्नितिः	= humility
	like this)				

आख्याति	= is telling	भविष्यत्	= of your future suit-
		ગુમ	ableness for prosper-
		योग्यताम्	ity.

'It is so worthy of you alone that you have spoken such words. None else can utter like this. Your humility itself is telling of your future suitableness for prosperity.'

सर्वे वयम् अपि प्राप्ताः तत्र गन्तुम् कृत क्षणाः । स यत्र हरि वीराणाम् सुग्रीवः पतिः अव्ययः ।। ५-६४-१८

सर्वेऽपि	= all of us who reached	कृत क्षणाः	= are waiting for the गन्तुम् = to go	
वयम् प्राप्ताः	here		right moment	
तत्र	= to that place	यत्र	= where सः सुग्रीवः = that Sugr	eeva
अव्ययः	= the imperishable king			
पतिः हरि	of the heroic monkeys			
वीरानाम्	(is).			

'All of us, who reached here, are waiting for the right moment to go to that place where Sugreeva, the imperishable king of the heroic monkeys, is.'

त्वया हि अनुक्तैः हरिभिः न एव शक्यम् पदात् पदम् । कचित् गन्तुम् हरि श्रेष्ठ ब्रूमः सत्यम् इदम् तु ते ।। ५-६४-१९

हरि श्रेष्ठ	= O the excellent of mon-	हरिभिः	= for the monkeys	अनुक्तैः	= who are not ordered
	keys!				
त्वया	= by you	न शक्यम्	= it is not possible	पदात् पदम्	= to go even a step for-
				गन्तुम्	ward
कचित्	= anywhere	ब्र्मः	= we are speaking	इदम्	= this truth
				सत्यम्	
ते	= to you.			•	

'O the excellent of monkeys! Without your command, it is not possible for the monkeys anywhere, even a step forward. We are speaking this truth to you.'

एवम् तु वदताम् तेषाम् अन्गदः प्रत्यभाषत । बाढम् गच्छाम इति उत्तवा उत्पपात मही तलात् ।। ५-६४-२०

तेषाम्	= while they were severe	एवम्	= thus अङ्गदः = Angada	
पदताम्	speaking			
प्रत्युवाच ह	= replied	बाढम्	= let us surely go	
		गच्छाम		
उत्तवा	= speaking	महाबलाः	= those mighty monkeys उत्पेतुः = sprang	
खम्	= into the air.			

While they were thus speaking; Angada replied, 'Let us go.' The mighty monkeys then sprang into the air.

उत्पतन्तम् अनूत्पेतुः सर्वे ते हिर यूथपाः । कृत्वा आकाशम् निराकाशम् यज्ञ उत्क्षिप्ता इव अनलाः ।। ५-६४-२१

सर्वे	= all	ते	हरि	=	those	lea	ders	of	अचलाः इव	=	like stones
		यूथपाः			monk	,	ops				
यन्त्रोत्क्षिप्ताः	= shot from a catapult	कृत्वा		=	makir	ıg			आकाशम्	=	the space
निराकाशम्	= space-less	अनूत्पेतुः	:	=	follow	ved .	Ang	gada			
		उत्पतन्त	म्		who	was	sprin	ging			
					forwa	rd.					

All those leaders of monkey-troops, like stones shot from a catapult, making the space space-less, followed Angada, who was springing forward.

ते अम्बरम् सहसा उत्पत्य वेगवन्तः प्लवम्गमाः । विनदन्तो महानादम् घना वात ईरिता यथा ।। ५-६४-२२

ते प्रवङ्गमाः	= those monkeys	वेगवतः	= with swiftness	विनदन्ताः	= sounding forth
महानादम्	= a loud noise	सहसा	= quickly	उत्पत्य	= sprang
अम्बरम्	= into the sky	घनाः यथा	= like clouds	वातेरिताः	= driven by the wind.

Those monkeys with speed, sounding forth a loud noise, sprang into the sky, like clouds driven by the wind.

अन्गदे हि अननुप्राप्ते सुग्रीवो वानर अधिपः । उवाच शोक उपहतम् रामम् कमल लोचनम् ।। ५-६४-२३

अननुप्राप्ते	= without the landing	अङ्गद	= Angada	सुग्रीसः	= Sugreeva
वानराधिपः	= the king of monkeys	उवाच	= spoke	कमल	= to the lotus-eyed
				लोचनम्	
रामम्	= Raama	शोक	= afflicted with grief.		
		उपहतम्			

Even before Angada landed there, Sugreeva, the king of monkeys spoke to the louts-eyed Raama, who was afflicted with grief (as follows):

समाश्वसिहि भद्रम् ते दृष्टा देवी न संशयः । न आगन्तुम् इह शक्यम् तैः अतीते समये हि नः ।। ५-६४-२४

समाश्वसिहि	1	<del></del>	The service and the service	देवि	(1
समाश्वासाह	= be pacified!	तं भद्रम्	= happiness to you!	् दाव	= the princess
दृष्टा	= has been scan	न सम्शयः	= there is no doubt	नः समये	= when the time fixed by
				अतीते	us goes beyond limit
न शक्यम्	= it is not possible	तैः	= for them	आगन्तुम्	= to come
इह	= here.				

'Be pacified! Happiness to you! The princess has been seen. There is not doubt. When the time earlier fixed by us exceeds beyond limit, it is not possible for them to come here.'

न मत् सकाशम् आगच्छेत् कृत्ये हि विनिपातिते । युव राजो महाबाहुः स्रवताम् प्रवरो अन्गदः ।। ५-६४-२५

अङ्गदः	= Angada	महाबाहुः	= the long-armed	युव राजः	= prince
प्रवरः	= and the most excellent	प्रवताम्	= of monkeys	न आगच्छेत्	= does not make his ap-
मत्सकाशम्	= before my vicinity	कृत्ये विनिपातिते	= if the work is ruined.		pearance

'Angada, the long-armed prince and the most excellent of monkeys does not make his appearance before my vicinity, if the work is ruined.'

यदि अपि अकृत कृत्यानाम् ईरशः स्यात् उपक्रमः । भवेत् तु दीन वदनो भ्रान्त विष्ठुत मानसः ।। ५-६४-२६

यदि अपि	= even if	ईहराः	= such	उपक्रमः = an exploit (may be
स्यात्				possible)
अकृत	= by these monkeys	सः	= that Angada	भवेत् दीन = would have worn a
कृत्यानाम्	who have not accom-			वदनः sad face
	plished their work			
भ्रान्त विप्नुत	= and felt perplexed and			
मानसः	scattered in mind.			

'Even if such an exploit may be possible by these monkeys who have not been able to accomplish their work, Angada would have worn a sad face and felt perplexed and scattered in mind.'

> पितृ पैतामहम् च एतत् पूर्वकैः अभिरक्षितम् । न मे मधु वनम् हन्यात् अहृष्टः प्लवग ईश्वरः ।। ५-६४-२७ कौसल्या सुप्रजा राम समाश्वसिहि सुव्रत ।

अहृष्टः प्लवग	= if Angada the lord	नहन्यात्	= he would not have	मे मधुवनम् = my Madhuvana
ईश्वरः	of monkeys is not		damaged	
	rejoiced			
पितृ	= which belongs to my	अभिरक्षितम्	= and protected	पूर्वकैः = by my forebears
पैतामहम्	father and grandfather			
समाश्वसिहि	= get consoled well!	राम	= O Raama	कौसल्या = the splendid son of
				सुप्रजाः Kausalya
सुव्रत	= the virtuous.			-

'If Angada the lord f the monkeys is not rejoiced, he would not have damaged my madhuvana, which belongs to my father and grandfather as well as protected by my forbears. Get consoled well, O virtuous Raama, the splendid son of Kausalya!'

दृष्टा देवी न संदेहो न च अन्येन हनूमता ।। ५-६४-२८ न हि अन्यः कर्मणः हेतुः साधने तत् विधो भवेत् ।

देवी	= Sita	दृष्टा	= was seen	न सम्देहः	= there is no doubt
न	= none	अन्येन	= other	हनूमता	= than Hanuma
न हि अन्यः	= there is indeed none	हनूमतः	= than Hanuma	हेतुः	= who is the executor
	other				
साधने	= in accomplishing	अस्य कर्मणः	= this work.		

'Sita was seen. There is no doubt. None other than Hanuma must have seen Sita. There is indeed none other than Hanuma, who is the executor.'

हनूमित हि सिद्धिः च मितः च मित सत्तम ।। ५-६४-२९ व्यवसायः च वीर्यम् च सूर्ये तेज इव ध्रुवम् ।

मति सत्तम	= O Raama having a	हनूमति	= in Hanuma	सिद्धिः च	= capacity to accomplish
	very good under-				any object
	standing!				
मतिः च	= intelligence	व्यवसायः च	= strenuous effort	वीर्यम् च	= and vigour
ध्रुवम्	= are unchangeable	तेजः इव	= like a splendour	सूर्ये	= in the sun.

'O Raama, having a very good understanding! In Hanuma, qualities like capacity to accomplish any object, intelligence, strenuous effort and vigour are unchangeable, like a splendour in the sun.'

जाम्बवान् यत्र नेता स्यात् अन्गदः च बल ईश्वरः ।। ५-६४-३० हनूमान् च अपि अधिष्ठाता न तस्य गतिः अन्यथा ।

यत्र	= where	जाम्बवान्	=	Jambavan	नेतास्यात्	=	is a leader
अङ्गदश्च	= Angada	बल ईश्वरः	=	the commander of the	हनूमान् च	=	and hanuma
				troops			
अधिष्ठाता	= the administrator	गतिः	=	the progress	तस्य	=	of that work
न अन्यथा	= cannot be otherwise.						

'Where Jambavan is a leader; Angada as the commander of troops and moreover Hanuma as the administer, the progress of that work cannot be as otherwise.'

मा भूः चिन्ता समायुक्तः सम्प्रति अमित विक्रम ।। ५-६४-३१ ततः किल किला शब्दम् शुश्राव आसन्नम् अम्बरे ।

हनूमत् कर्म दृप्तानाम् नर्दताम् कानन ओकसाम् ।। ५-६४-३२ किष्किन्धाम् उपयातानाम् सिद्धिम् कथयताम् इव ।

अमित	= O Raama of unlimited	माभूः चिन्ता	= do not encounter trou-	सम्प्रति	= now!	
विक्रमः	prowess!	समायुक्तः	bled thoughts			

ततः	= thereupon	कानन	= (while) the monkeys	हनुमत् कर्म = who are proud of
		ओकसाम्		द्वप्तानाम् Hanuma's perfor-
				mance
नर्दताम्	= who are making noise	कथयताम्	= as though telling	सिद्धिम् = the accomplishment of
		इव	about	their act
उपयातानाम्	= and approaching to-	किष्किन्धाम्	= Kishkindha	शुश्राव = was heard
	wards			
किल किला	= certain sounds ex-	आसन्नम्	= in the proximity	अम्बरे = of the sky.
शब्दम्	pressing joy			

'O Raama, of unlimited prowess! Do not encounter troubled thoughts now!' Meanwhile, when the monkeys, who are proud of Hanuma's performance and who are making noise as though they are proclaiming about the accomplishment of their act are approaching Kishkindha Sugreeva heard certain sounds expressing joy, in the vicinity of the sky.'

ततः श्रुत्वा निनादम् तम् कपीनाम् कपि सत्तमः ।। ५-६४-३३ आयत अन्चित लान्गूलः सो अभवद्त् हृष्ट मानसः ।

ततः	= then	श्रुत्वा	= hearing	तम् = that clamour
				निनादम्
कपीनाम्	= of the monkeys	सः कपि	= that Sugreeva the chief	अभवत् = became
		सत्तमः	of monkeys	
हृष्ट मानसः	= rejoiced in mind	आयत	= duly stretching and	
		अण्चित	curling up his tail.	
		लाण्गूलः		

Then, hearing that clamour of the monkeys, Sugreeva the chief of the monkeys became rejoiced at heart, duly stretching and curling up his tail (in joy).

आजग्मुः ते अपि हरयो राम दर्शन कान्क्षिणः ।। ५-६४-३४ अन्गदम् पुरतः कृत्वा हनूमन्तम् च वानरम् ।

कृत्वा	= keeping	अङ्गदम्	=	: Angada	हनूमन्तम्	= and Hanuma
वान्नम्	= the monkey	पुरतः	=	in front of them	ते हरयः अपि	= those monkeys too
आजग्मुः	= came	राम दर्शन	=	with their eagerness or		
		काङ्क्षिणः		see Raama.		

Keeping Angada and Hanuma in front of them, those monkeys too arrived with their eagerness to see Raama.

ते अन्गद प्रमुखा वीराः प्रहृष्टाः च मुदा अन्विताः ।। ५-६४-३५ निपेतुः हरि राजस्य समीपे राघवस्य च ।

ते वीराः = those heroes	अङ्गद प्रमुखाः	= having Angada a their chief	as प्रहृष्टाः च	= exceedingly pleased
-------------------------	-------------------	----------------------------------	-----------------	-----------------------

मुदा = and filled with joy निपेतुः = landed समीपे = at the vicinity अन्विताः हिर राजस्य = of Sugreeva राघवस्य च = and Raama.

Those heroes, having Angada as their chief, exceedingly pleased as they were and filled with joy, landed at the vicinity of Sugreeva and Raama.

हनूमान् च महाबहुः प्रणम्य शिरसा ततः ।। ५-६४-३६ नियताम् अक्षताम् देवीम् राघवाय न्यवेदयत् ।

ततः	= thereafter	महाबाहुः	= the mighty armed	हनुमान्	= Hanuma
प्रणस्य	e offering salutation	शिरसा	= by bending his head	न्यवेदयत्	= reported
			low		
देवीम्	= that Sita the princess	नियताम्	= is constant in devotion	अक्षताम्	= and sound in body.
	•		to her husband		·

Thereafter, the mighty armed Hanuma, offering his salutation in bending his head low, informed Raama that Sita the princess is constant in devotion to Raama and sound in body.

दृष्टा देवीति हनुमद्वदनादमृतोपमम् ।। ५-६४-३७ आकर्ण्य वचनम् रामो हर्षमाप सलक्ष्मणः।

आकर्ण्य	= hearing	वचनम् = the words	अमृतोपमम् = which were nectar-like
देवी दृष्टा इति	= saying Sita was found'	हनुमद्वानात् = from the month of	रामः = Raama
		Hanuma	
सलक्ष्मणः	= along with Laksh-	आप = obtained	हर्षम् = joy.
	mana		

Hearing the nectar-like words, saying 'Sita was found' from the mouth of Hanuma, Raama and Lakshmana felt happy.

निश्चित अर्थम् ततः तस्मिन् सुग्रीवम् पवन आत्मजे ।। ५-६४-३८ लक्ष्मणः प्रीतिमान् प्रीतम् बहु मानात् अवैक्षत ।

ततः	= thereupon	लक्ष्मणः	= Lakshmana	प्रीतिमान् = with love
अवैक्षत	= looked at	प्रीतम्	= the joyful	सुग्रीवम् = Sugreeva
बहु मानात्	= with reverence	निश्चित	= who decidedly ap-	तस्मिन् = about the aforesaid
		अर्थम्	prised	पवन Hanuma (having
			;	आत्मजे accomplished his
				work).

Thereupon, Lakshmana with love looked with reverence on the joyful Sugreeva, who earlier decidedly apprised about the aforesaid Hanuma, having accomplished the task.

प्रीत्या च रममाणो अथ राघवः पर वीरहा ।। ५-६४-३९ बहु मानेन महता हनूमन्तम् अवैक्षत ।

राघवः	= Raama	पर वीरहा	= the annihilator of hos-	उपेतः	= who obtained
			tile heroes		
परया	= a great	प्रीत्या	= joy	अवैक्षत	= looked at
हनुमन्तम्	= Hanuma	महता	= with a high esteem.		
		बहुमानेन			

Raama, the annihilator of hostile heroes, who obtained a great joy, looked on Hanuma with a high esteem.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ।।

Formatted by आकु 801 ©देशराजु हनुमन्त राव

65 Sarga 65 - पञ्चषष्टितमः सर्ग

Hanuma Conveys Seetha's Message To Raama

Introduction -

Angada, Hanuma and other monkeys approach Raama, Lakshmana and Sugreeva at Mount Prasravana. When monkeys start narrating the news of Sita, Raama asks further details of Sita. Then, the monkeys request Hanuma to explain the occurrences to Raama in detail. Then, Hanuma appraises Raama of Sita's presence at the foot of a Simsupa tree in the midst of female-demons. After narrating the incidents related by her and delivering to Raama the jewel for the head, earlier handed-over by Sita as a token, Hanuma conveys her message to Raama.

ततः प्रस्रवणम् शैलम् ते गत्वा चित्र काननम् । प्रणम्य शिरसा रामम् लक्ष्मणम् च महाबलम् ।। ५-६५-१

युव राजम् पुरः कृत्य सुग्रीवम् अभिवाद्य च । प्रवृत्तम् अथ सीतायाः प्रवक्तम् उपचक्रमुः ।। ५-६५-२

पुरः कृत्य युव	= keeping Angada the	ते	= those monkeys	ततः	= then
राजन्	prince in their front				
गत्वा	= going	प्रस्रवणम्	= to Mount Prasravana	चित्र	= with forests of varie-
		शैलम्		काननम्	gated appearance
प्रणस्य	= offering their saluta-	शिरसा	= by bowing their heads	रामम्	= to Raama
	tion				
महाबलम्	= and the mighty Laksh-	अभिवाद्य च	= and respectfully salut-	सुग्रीवम्	= Sugreeva
लक्ष्मणम्च	mana		ing		
अथ	= and then	उपचक्रमः	= started	प्रवक्तुम्	= to narrate
प्रवृत्तिम्	= the news	सीतायाः	= of Sita.		

Keeping Angada the prince in their forefront those monkeys, on reaching Mount Prasravana having forests of variegated appearance, offered their salutation by bowing their heads in reverence to Raama and the mighty Lakshmana, greeting Sugreeva respectfully. Then, they started narrating the news of Sita.

रावण अन्तः पुरे रोधम् राक्षसीभिः च तर्जनम् । रामे समनुरागम् च यः च अपि समयः कृतः ।। ५-६५-३ एतत् आख्यान्ति ते सर्वे हरयो राम सिन्नधौ ।

सर्वे	= all	ते हरयः	= those monkeys	आख्यान्ति	= were narrating
रामे सम्निधौ	= in the presence of	एतत्	= all this	रोधम्	= about restraining
	Raama				(Sita)
रावण अन्तः	= in Ravana's gynae-	राक्षसीभिः	= by the female-demons	तर्जनम् च	= frightening her
पुरे	cium				

Those monkeys started to narrate, in the presence of Raama, about, the female-demons, and frightening Sita in Ravana's gynaecium, her complete affection towards Raama and the time-limit of two months given by Ravana.

वैदेहीम् अक्षताम् श्रुत्वा रामः तु उत्तरम् अब्रवीत् ।। ५-६५-४ क सीता वर्तते देवी कथम् च मिय वर्तते । एतन् मे सर्वम् आख्यात वैदेहीम् प्रति वानराः ।। ५-६५-५

	= hearing vaidehiim	=	of अक्षताम्	=	being
3			Sita		alive
रामतु	= Raama on his part	उत्तरम् अबवीत्	= replied	क	= where
वर्तते	= is	देवी सीता	= Sita the princess?	कथम्	= how
वर्तते	= is she disposed	मयि	= towards me?	वानराः	= O monkeys!
आख्यात	= tell	मे	= me	सर्वम्	= all
एतत्	= this	वैदेहीम् प्रति	= about Sita.		

Hearing of Sita being alive, Raama on his part replied, 'Where is Sita, the princess? How is she disposed towards me? O monkeys! Tell me all that about Sita.'

रामस्य गदितम् श्रुत्व हरयो राम सिम्नधौ । चोदयन्ति हनूमन्तम् सीता वृत्त अन्त कोविदम् ।। ५-६५-६

श्रुत्वा	= hearing	गदितम् = the words	रामस्य = of Raama
हरयः	= the monkeys	चोदयन्ति = urged Hanuma to tell	राम सन्निधौ = in the presence of
		हनुम न्तम्	Raama
सीता	= (since) Hanuma	· ·	
वृत्त अन्त	knows all the inci-		
कोविदम्	dents about Sita.		

Hearing the words of Raama, the monkeys urged Hanuma to tell, in the presence of Raama, all the incidents because he knew them better, about Sita.

श्रुत्वा तु वचनम् तेषाम् हनूमान् मारुत आत्मजः । प्रणम्य शिरसा देव्यै सीतायै ताम् दिशम् प्रति ।। ५-६५-७ उवाच वाक्यम् वाक्यज्ञः सीताया दर्शनम् यथा ।

श्रुत्वा	= hearing	तेषाम्	= their words	वाक्यज्ञः	= eloquent
		वचनम्			
हनुमान्	= Hanuma	मारुतात्मजः	= the son of wind-god	प्रणम्य	= saluting
शिरसा	= with his head	ताम् दिशम्	= towards that direction	देव्यै सीतायै	of Sita the princess
		प्रति			

Hearing the words of those monkeys, the eloquent Hanuma, the son of wind-god saluting towards the direction of the Sita the princess by bowing his head, spoke the following words, explaining how he saw Sita.

समुद्रम् लन्चयित्वा अहम् शत योजनम् आयतम् ।। ५-६५-८ अगच्छम् जानकीम् सीताम् मार्गमाणो दिदृक्षया ।

दिदृक्षया	= with a wish to see Sita	अहम्	= I	आगच्छम्	= '	went	
लङ्घयित्वा	= crossing	समुद्रम्	= the ocean	शत	= 0	of a width of one h	nun-
				योजनम्	(	dred Yojanas	
				आयतम्			
मार्गमाणः	= searching	सीताम्	= Sita	जानकीम्	= 1	the daughter	of
					]	Janaka.	

'Having gone across the ocean, a hundred Yojanas wide, I reached the southern shore looking in search of Sita, Janaka's daughter, with a wish to see her.'

तत्र लन्का इति नगरी रावणस्य दुरात्मनः ।। ५-६५-९ दक्षिणस्य समुद्रस्य तीरे वसति दक्षिणे ।

तत्र	= there	दक्षिण तीरे	t the southern shore दक्षिण	स्य = of the southern ocean
			समुद्रस	य
वसति	= there is	नगरी	ı city लण्की	ते = called Lanka
दुरात्मनः	= of the evil-minded Ra-			
रावणस्य	vana.			

'There at the southern shore of the southern ocean, there is city called Lanka of the evil-minded Ravana.'

तत्र दृष्टा मया सीता रावण अन्तः पुरे सती ।। ५-६५-१० सम्प्रस्य त्विय जीवन्ती रामा राम मनो रथम् ।

राम	= O Raama!	तत्र	= there
मया	= by me	रावणान्तः	= in Ravana's gynae- सीता = Sita
		पुरे	cium
रामा	= the lady	सती	= and the virtuous wife जीवन्ती = living
सम्यस्य	= placing	मनो रथम्	= heart's desire

'O Raama! There, living in Ravana's gynaecium in the city, I saw the lady Sita, your virtuous wife, centering here heart's desire in you.'

दृष्टा मे राक्षसी मध्ये तर्ज्यमाना मुहुः मुहुः ।। ५-६५-११ राक्षसीभिः विरूपाभी रक्षिता प्रमदा वने ।

प्रमदावने	= In the pleasure-garden	दृष्टा	= was seen	मे	= by me
	(that Sita)				•
राक्षसीमध्ये	= in the midst of female demons	रक्षिता	= guarded	विरूपाभिः	= by ugly-faced
राक्षभिः	= female-demon	तर्ज्यमाना	= and threatened	मृहुः मृहुः	= again and again (by them).

'In that pleasure garden, I saw Sita sitting in the midst of female demons, guarded by those ugly-faced femaledemons as also time and again being threatened by them.'

> दुःखम् आपद्यते देवी तव अदुह्ख उचिता सती ।। ५-६५-१२ रावण अन्तः पुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ।

एक वेणी धरा दीना त्विय चिन्ता परायणा ।। ५-६५-१३ अधः शय्या विवर्ण अन्गी पिद्मनी इव हिम आगमे ।

रावणात् विनिवृत्त अर्था मर्तव्य कृत निश्चया ।। ५-६५-१४ देवी कथंचित् काकुत्स्थ त्वन् मना मार्गिता मया।

वीर	= O hero!	त्वया	= Sita who deserves to	आपद्यते	= is obtaining
		सुखोचिता देवी	live happily with you		
दुःखम्	= grief	काकुत्थ्स	= O Raama!	कथम्चित्	= somehow
मार्गिता	= searched through	मया	= by me	देवी	= that princess
एकेणीधरा	= wearing a single plait	दीना	= miserable	त्विय	= remaining absorbed in
	(as a mark of desolation)			चिन्तापरायणा	your thought
अदः शय्या	= reposing n the floor	विवर्णाण्गी	= having discoloured limbs	पद्मिनीव	= like a louts
हिमागमे	= in the winter-season	विनिवृत्तार्था	= turning back the wish	रावणात्	= from Ravana
मर्तव्यकृत	= having determined to	त्वन्मनाः	= and thinking of you.		
निश्चया	die				

'O hero! Sita, who deserves to live happily with you, is obtaining grief. O Raama! I somehow searched that princess, Sita wearing a single plait (as a as a mark of desolation), looking miserable, remaining absorbed in your thought, reposing on the floor, having discoloured limbs like a lotus in winter, turning back the wish from Ravana, having determined to die, but thinking of you alone.'

इक्ष्वाकु वंश विख्यातिम् शनैः कीर्तयत अनघ ।। ५-६५-१५ स मया नर शार्दूल विश्वासम् उपपादिता ।

अनघ	= O faultless	नरशार्दूल	= tiger among men!	सा	= that Sita
उपपादिता	= was established	विश्वासम्	= confidence	मया	= by me

 शनैः = in slowly mentioning | इक्ष्वाकु कुल = the fame of Ikshvaku कीर्तयता | विख्यातिम् dynasty.

'O faultless tiger among men! Sita established confidence in me, after I slowly described to her the fame of Ikshvaku dynasty.'

ततः सम्भाषिता देवी सर्वम् अर्थम् च दर्शिता ।। ५-६५-१६ राम सुग्रीव संख्यम् च श्रुत्वा प्रीतिम् उपागता । नियतः समुदाचारो भक्तिः च अस्याः तथा त्विय ।। ५-६५-१७

	= thereafter	देवी	= Sita the princess	सम्भाषिता	= was spoken
दर्शिता	= and explained	सर्वम्	= about all the signifi-	श्रुत्वा	= on hearing
		अर्थम्	cance (of my arrival)		
राम	= about the friendship	उपागता	= she obtained	प्रीतिम्	= satisfaction
सुग्रीवसख्यम्	between Raama and				
	Sugreeva				
अस्याः	= her	समुदाचारः	= right practice of con-	नियतः	= is constant
			duct		
तथा	= and	भक्तिश्च	= her devotion	त्विय	= in you is also constant.

'Thereafter, I spoke and explained to Sita, about the entire significance of my arrival there. On hearing about the alliance between Raama and Sugreeva, she was quite pleased. Her morality as well as her devotion in you are steadfast.'

एवम् मया महाभागा दृष्टा जनक निन्दिनी । उग्रेण तपसा युक्ता त्वत् भक्त्वा पुरुष ऋषभ ।। ५-६५-१८

पुरुषर्षभ	= O foremost of men!	महाभागा	=	the illustrious	जनकनन्दिनी	=	Sita
षिटा	= was seen	एवम्	=	thus	मया	=	by me Seeta
युक्ता उग्रेण	= was endowed with se-	त्वद्भक्त्या	=	and devotion towards			
तपसा	vere penance			you.			

'O, the foremost of men! I thus saw that illustrious Sita, endowed with severe penance and devotion towards you.'

अभिज्ञानम् च मे दत्तम् यथा वृत्तम् तव अन्तिके । चित्र कूटे महाप्राज्ञ वायसम् प्रति राघव ।। ५-६५-१९

राघव	= O Raama	महाप्राज्ञ	= of great intelligence!	अभिज्ञानम्	= a token of remem-
					brance
दत्तम्	= was given	मे	= to me	यथा वृत्तम्	= a previous event
वायसम् प्रति	= about a crow	तव अन्तिके	= at your vicinity	चित्रकूटे	= in Mount Chitrakuta.

'O Raama, of great intelligence! To me, she gave as a token of remembrance, a previous event of a crow occurred at your vicinity in Mount Chitrakuta.'

विज्ञाप्यः च नर व्याघ्रो रामो वायु सुत त्वया । अखिलेन इह यत् दृष्टम् इति माम् आह जानकी ।। ५-६५-२०

जानकी	= Sita	सह	= spoke	माम्	= to me
इति	= saying	वायुसुत्	= 'O Hanuma!	रामः	= Raama
नर व्याघ्रः	= the foremost of men	विज्ञाप्य	= is to be informed	अखिलेन	= all
यत्	= of which	दृष्टम्	= seen	त्वया	= by you
इह	= here.'				

'Sita spoke to me saying, 'O Hanuma! Inform Raama, the foremost among men, all that you have seen here.'

अयम् च अस्मै प्रदातव्यम् यत्नात् सुपरिरक्षितम् । ब्रुवता वचनानि एवम् सुग्रीवस्य उपशृण्वतः ।। ५-६५-२१

सुग्रीवस्य	= (while) Sugreeva	उपशृण्वतः	= is hearing	ब्रुवता	= and while you are
					telling
वचनानि	= the words	एवम्	= in this way	अयम् च	= (let) this jewel
सुपरिक्षितः	= well-guarded deliber-	प्रदातव्यः	= be given	अस्मै	= to this Raama.
यत्नात्	ately	अयम् च			

'While Sugreeva is hearing nearby and while you are telling the words in this way, let this jewel, which is deliberately well-guarded, be given to Raama.'

एष चूडा मणिः श्रीमान् मया ते यत्न रक्षितः । मनः शिलायाः तिकलः तम् स्मरस्व इति च अबवीत् ।। ५-६५-२२ त्वया प्राष्टे तिम्के तम् किल स्मर्तुमर्हसि ।

```
चूडा मणिः
एष:
                                          श्रीमान्

    beautiful

               this
                                                                                                  = jewel for the head
                                                                                     अर्हिस
सुपरिरक्षितः
            = has been well-guarded
                                                       = by me
                                                                                                  = you ought
स्मर्तुम्
                                          निवेशितः
               to recall
                                                       = a mark indeed painted
                                                                                     त्वया
                                                                                                  = by you (by a slip)
                                          किल तिलकः
गङ्डपार्श्वे
             = on the curve of my
                                          तिलके
                                                       = when my former mark
                                                                                     प्रणष्टे
                                                                                                  = got effaced.
                cheek; orange-red
                                                          on my forehead
```

'This beautiful jewel for the head has been well-guarded by me. You also ought to recall a mark indeed painted by you (by slip) on the curve of my cheek with powder of an orange-red rock, when my former mark on my forehead got effaced.'

एष निर्यातितः श्रीमान् मया ते वारि सम्भवः ।। ५-६५-२३ एतम् दृष्ट्वा प्रमोदिष्ये व्यसने त्वाम् इव अनघ ।

	.1.1			1.11	22		1 1
एषः श्रीमान्	this beautiful jewel	वारि सम्भवः	=	which has its origin in	निर्यातितः	=	has been sent
				sea-water			
ते	= to you	द्य्वा	=	seeing	एतम्	=	this
vyasahe	= in my grief	प्रमोदिष्ये	=	I am feeling happy	त्वानीव	=	as though I am seeing
							you.

'This beautiful jewel, which has its origin in sea-water, has been sent to you. Seeing this in my grief, I am feeling always happy as though I am seeing you.'

जीवितम् धारियष्यामि मासम् द्शरथ आत्मज ।। ५-६५-२४ ऊर्ध्वम् मासान् न जीवेयम् रक्षसाम् वशम् आगता ।

दशरात्मज	= O Raama!	धारियष्यामि	= I shall be sustaining	जीवितम्	= my life
मासम्	= for a mouth	आगता	= having come into	वशम्	= the control
रक्षसाम्	= of demons	न जीवयम्	= I cannot survive	ऊर्ध्वम्	= above
मासात्	= one month.				

'O Raama! I shall be sustaining my life for a month. Having come into the control of demons, I cannot survive beyond one month.'

इति माम् अब्रवीत् सीता कृश अन्गी धर्म चारिणी ।। ५-६५-२५ रावण अन्तः पुरे रुद्धा मृगी इव उत्फुल्ल लोचना ।

सीता	= Sita	कृश अण्गी	= with her emaciated धर्म चारिणी = practising virtue
			body
रुद्धा	= confined	रावणान्तः	= in Ravana's gyna- বন্ধস্ত = with her wide-open
		पुरे	ceium लोचना eyes
मृगीव	= like that of a doe	अब्रवीत्	= spoke
माम्	= to me.		·

'Sita, with her emaciated body, practicing virtue, confined in Ravana's gynaecium and with her wide-open eyes like that of a doe, spoke to me the following words:

एतत् एव मया आख्यातम् सर्वम् राघव यत् यथा ।। ५-६५-२६ सर्वथा सागर जले सम्तारः प्रविधीयताम् ।

राघव	= O Raama!	एतत्	= this	सर्वम् एव	= exactly in its entirety
ख्यातम्	= has been narrated	मया	= by me	यत् यथा	= as it occurred
सम्तारः	= let a bridge by con-	सर्वथा	= by all means	सागर जले	= in the waters of the
प्रविधीयताम्	structed				ocean.

'O Raama! I have narrated to you whatever has occurred, in its entirety. Let a bridge be constructed, by all means, across the waters of the ocean.'

तौ जात आश्वासौ राज पुत्रौ विदित्वा । तच् च अभिज्ञानम् राघवाय प्रदाय । देव्या च आख्यातम् सर्वम् एव आनुपूर्व्यात् । वाचा सम्पूर्णम् वायु पुत्रः शशंस ।। ५-६५-२७

विदित्वा	= coming to know	तौ राज पुत्रौ	= that the two princes; जात = have become	confi-
			Raama and Laksh- आश्वासौ dent	
			mana	
प्रदाय	= and having given	तत्	= that token of remem- राघवाय = to Raama	
		अभिज्ञानम्	brance	
वायुपुत्रः	= Hanuma	शशम्स	= apprised वाचा = in words	
सम्पूर्णम्	= completely	अनुपूर्व्यात्	= in regular succession सर्वमेव = all that	
आख्यातम्	= was conveyed	देव्या	= by Sita the princess.	

Coming to know that the two princes, Raama and Lakshmana have become confident and having given that token of remembrance to Raama, Hanuma apprised completely in so many words, in regular succession, all that was conveyed by Sita, the princess.

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 65th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

66 Sarga 66 - षद्दष्टितमः सर्ग

Urges Hanuma, To Repeat The Words Spoken By Seetha.

Introduction -

Raama, presses the jewel for the head, dispatched by Sita on his bosom and speaks to Sugreeva, telling him that by seeing that excellent jewel he obtains the sight of Sita, her father and father-in-law. Raama urges Hanuma, to repeat the words spoken by Sita.

एवम् उक्तो हनुमता रामो दशरथ आत्मजः । तम् मणिम् हृदये कृत्वा प्ररुरोद सलक्ष्मणः ।। ५-६६-१

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	हनुमता	= by Hanuma
रामः	= Raama	दशरथ	= the son of Dasaratha	सलक्ष्मणः	having Lakshmana by
		आत्मजः			his side
कृत्वा	= pressing	तम् मणिम्	= that jewel	हृद्ये	= on his bosom
प्ररुरोदः	= began to weep.			•	

Hearing the words of Hanuma, Raama the son of Dasaratha, having Lakshmana by his side, pressing that jewel on his bosom, began to weep.

तम् तु दृष्ट्वा मणि श्रेष्ठम् राघवः शोक कर्शितः । नेत्राभ्याम् अश्रु पूर्णाभ्याम् सुग्रीवम् इदम् अब्रवीत् ।। ५-६६-२

हष्ट्वा	= seeing	तम् मणि	= that excellent jewel	राघवः	= Raama
		श्रेष्ठम्			
शोक कर्शितः	= emaciated with grief	नेत्राभ्याम्	= with his eyes	अश्रु	= filled with tears
				पूर्णाभ्याम्	
अब्रवीत्	= spoke	इदम्	= these words	सुग्रीवम्	= to Sugreeva.

Seeing that excellent jewel, Raama emaciated with grief, having his eyes filled with tears, spoke to Sugreeva as follows:

यथैव धेनुः स्रवित स्नेहात् वत्सस्य वत्सला । तथा मम अपि हृदयम् मणि रत्नस्य दर्शनात् ।। ५-६६-३

यथिव	= even as	धेनुः	= a cow	वत्सला	= who is affectionate to-
					wards her offspring
स्रवति	= gushed forth milk	स्नेहात्	= due to her love	वस्तस्य	= at the very sight of her
	(from her teats)				calf
मम हृदयम्	= so does my through	मणि रत्नस्य	= of the excellent jewel.		
अपि तथा	the sight				

'Even as a cow, who is affectionate towards her offspring, gushes forth the milk (from her teats) due to her love at the very sight of her calf, so does my heart too melt through the sight of this excellent jewel.'

मणि रत्नम् इदम् दत्तम् वैदेह्याः श्वशुरेण मे । वधू काले यथा बद्धम् अधिकम् मूर्घ्नि शोभते ।। ५-६६-४

इदम्	= this	मणि रत्नम्	= excellent jewel	दत्तम्	= was presented
मे श्वशुरेण	= by my father-in-law	वैदेह्याः	= to Sita	वधू काले	= when she had become
आबद्धम्	= and was tied	मूर्धि	= to her head	यथा	a bride = in such a way (as it
					looked)
अधिकम्	= additionally beautify-			•	
शोभते	ing.				

'This excellent jewel was presented by my father-in-law to Sita when she had become a bride and was tied to her head in such a way that it looked additionally beautifying.'

अयम् हि जल सम्भूतो मणिः प्रवर पूजितः । यज्ञे परम तुष्टेन दत्तः शकेण धीमता ।। ५-६६-५

अयम् मणिः	= this jewel	जल सम्भूतः	=	which was born in wa-	सज्जन	=	and re	ecomme	nded by
				ter	पूजितः		the go	od	
दत्तः	= had been presented (to	धीमता	=	by the intelligent Indra	परम तुष्टेन	=	who	was	highly
	him)	शकेण		the lord of celestials			please	d	
यञे	= in Yaina sacrificial rite				'				

'The jewel, which was found in the waters and recommended by the good, had been presented to him earlier by the intelligent Indra the lord of celestials, who was highly pleased in Yajna, a sacrificial rite (intended to propitiate him).'

इमम् दृष्ट्वा मणि श्रेष्ठम् तथा तातस्य दर्शनम् । अद्य अस्मि अवगतः सौम्य वैदेहस्य तथा विभोः ।। ५-६६-६

सौम्य	= O gentle Sugreeva!	दृष्ट्व	= seeing	इमम् मणि = excellent jewel श्रेष्ठम्
अद्य	= now	अवगतः अस्मि	= I am considering it	यथा तथा = as surely as
दर्शनम् वैदेहस्य	obtaining the sight of Janaka	तातस्य विभोः	of my father the king of Videha.	तथा = and

'O gentle Sugreeva! Seeing now this excellent jewel, I am considering it as surely as obtaining the sight of my father as well as Janaka, the king of Videha.'

Formatted by आकु 811 ©देशराजु हनुमन्त राव

अयम् हि शोभते तस्याः प्रियाया मूर्ध्नि मे मणिः । अस्य दर्शनेन अहम् प्राप्ताम् ताम् इव चिन्तये ।। ५-६६-७

अयम् मणिः	= this jewel	शोभते हि	= indeed looks splendid	मूर्धि	= on the head
मे प्रियायाः	= of my beloved	दर्शनेन	= by seeing	अस्य	= this
अद्य	= now	चिन्तये	= I am considering	प्राप्तामिव	= as if I obtained
ताम्	= her.		'		

'This jewel indeed looks splendid on the head of my beloved Sita. By seeing this now, I am considering as though I obtained the sight of Sita herself.'

किम् आह सीता वैदेही ब्रूहि सौम्य पुनः पुनः । पिपासुम् इव तोयेन सिन्चन्ती वाक्य वारिणा ।। ५-६६-८

-7		_			_		
सौम्य	= O gentle one!	ब्रूहि पुनः	=	repeat again and again	किम्	=	what
	<u> </u>	पुनः					
सीता	= Sita	वैदेही	=	the daughter of king of	आह	=	said to you
				Videha			,
				videna			
सिण्चन्ति	= sprinkling (me)	वाक्य वारिणा	=	with water of words	तोयेन इव	=	like offering water
पिपासुम्	= to a thirsty person.				'		

'O gentle one! Repeat again and again, what Sita the daughter of Videha's king said to you, sprinkling me with your stream of words, like offering water to a thirsty person.'

इतः तु किम् दुह्खतरम् यत् इमम् वारि सम्भवम् । मणिम् पश्यामि सौमित्रे वैदेहीम् आगतम् विना ।। ५-६६-९

सौमित्रे	= O Lakshmana!	किम्	= what	दुःखतरम्	= could be more painful
इतः	= than (the fact)	यत् पश्यामि	= that I am seeing	इमम्	= this jewel
				मणिम्	
वारि	= found in waters	आगतम्	= without the arrival	वैदेहीम्	= of Sita?
सम्भवम्		विना			

'O Lakshmana! What could be more painful than the fact that I am seeing this jewel found in waters, without the arrival of Sita?'

चिरम् जीवति वैदेही यदि मासम् धरिष्यति । क्षणम् सौम्य न जीवेयम् विना ताम् असित ईक्षणाम् ।। ५-६६-१०

सौम्य	= O gentle one!	वैदेही	= if Sita can survive	मासम्	= for a month
		धरिष्यति			
		यदि			
चिरम्	= it means she is surviv-	सौम्य	= O gentle one!	ताम् असित	= without that Sita with
जीवति	ing for long!			ईक्षणाम्	her dark eyes
				विना	

न जीवेयम् = I cannot survive | क्षणाम् = for even a moment.

'O gentle one! If Sita can survive for a month, it means that she is surviving for long. O gentle one! Without that black-eyed Sita, I cannot survive for even a moment.'

नय माम् अपि तम् देशम् यत्र दृष्टा मम प्रिया । न तिष्ठेयम् क्षणम् अपि प्रवृत्तिम् उपलभ्य च ।। ५-६६-११

नय	= take	माम् अपि	= me too	तम् देशम्	= to that place
यत्र	= where	मम प्रिया	= my beloved Sita	द्य	= has been seen
न तिष्ठेयम्	= I cannot halt	क्षणम् अपि	= even for a moment	उपलभ्य च	= after getting the news
				प्रवृत्तिम्	(of her whereabouts).

'Take me too to that place where my beloved Sita has been seen. I cannot halt even for a moment, after receiving the news of her location.'

कथम् सा मम सुश्रोणि भीरु भीरुः सती तदा । भय आवहानाम् घोराणाम् मध्ये तिष्ठति रक्षसाम् ।। ५-६६-१२

कथम्	= how	मम सती	=	does my virtuous wife	भीरु भीरुः	= who is very shy
		सुश्रोणी		Sita with charming		
				limbs		
तिष्ठति	= stay	सदा	=	all the time	रक्षसाम्	= with demons
भय	= who are terrific	घोराणाम्	=	and cruel?		
आवहानाम्						

'How does Sita, my virtuous wife with her charming limbs, who is very shy, stay all the time with demons who are terrific and cruel?'

शारदः तिमिर उन्मुखो नूनम् चन्द्र इव अम्बुदैः । आवृतम् वदनम् तस्या न विराजित राक्षसैः ।। ५-६६-१३

 तस्याः	= her	वदनम्	=	countenance	नूनम्	=	surely
शारदः चन्द्रः	-	तिमिर		(though) liberated of	आवृतम्		but screened by clouds
	- like autumnai moon		_		-	_	but screened by clouds
इव		उन्मुखः		darkness	अम्बुद्दैः		
न विराजति	= does not shine	साम्प्रतम्	=	at present.			

'Her countenance, surely like automnal moon, though liberated of darkness, but screened by clouds, does not shine at present.'

किम् आह सीता हनुमन् तत्त्वतः कथयस्व मे । एतेन खलु जीविष्ये भेषजेन आतुरो यथा ।। ५-६६-१४

हनुमान्	= O Hanuma!	किम्	सीता	=	what	did	Sita	tell?	=	tell	
		आह			katha	ya					

```
में = me अद्य = now तत्त्वतः = in truth जीविष्ये खलु = I shall surely survive एतेन = (by hearing) this आतुरः इव = like a sick man(survives)
```

'O Hanuma! Tell me now, correctly what Sita told you. I shall surely survive, by hearing her words, even as a sick man would with the help of a medicine.'

मधुरा मधुर आलापा किम् आह मम भामिनी । मत् विहीना वराअरोहा हनुमन् कथयस्व मे ।। ५-६६-१५

कथयस्व	= tell	मे	= me	किम् = what
मम भामिनी	= my beautiful consort	मधुरा	= who is sweet-natured	मधुर = who utters sweet
	•			आलापा words
वरारोहना	= having fine hips	मत् विहीना	T = and has been sepa-	आह = said to you.
			rated from me	

'Tell me, what my beautiful consort, who is sweet-natured, and who utters sweet words, having fine hips and has been separated from me, said to you.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे षद्वष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 66th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

67 Sarga 67 - स्प्तषष्टितमः सर्ग

Hanuma Narrates An Incident Connected With A Crow

Introduction -

Hanuma narrates at length an incident connected with a crow that occured during the sojourn of Sita with Raama at Chitrakuta, which was related by Sita by way of a token of remembrance. Sita then describes her miserable state to Hanuma and requests him to ask Raama, Lakshmana and Sugreeva to came to Lanka to destroy Ravana together with his army. Hanuma consoles Sita, saying that Raama and Lakshmana would reduce Lanka to ashes and take her back to Ayodhya. When Hanuma further requests Sita to give a token of remembrance to be handed over to Raama, she gives him a jewel for the head as a token.

एवम् उक्तः तु हनुमान् राघवेण महात्मना । सीताया भाषितम् सर्वम् न्यवेदयत राघवे ।। ५-६७-१

एवम्	= thus	उक्तः	= spoken	महात्मना	= by the high-souled
राघवेण	= Raama	हनुमान्	= Hanuma	न्यवेदयत	= reported
राघवे	= to Raama	सर्वम्	= all	भाषितम्	= the words
सीतायाः	= of Sita.			1	

Hearing the words of the high-souled Raama, Hanuma reported to Raama, all the words spoken by Sita.

एवम् उक्तवती देवी जानकी पुरुष ऋषभ । पूर्व वृत्तम् अभिज्ञानम् चित्र कूटे यथा तथम् ।। ५-६७-२

पुरुषर्षभ	= O Raama the foremost	जानकी	= Sita	ncess
	of men!			
उक्तवती	= spoke	यथा तथम्	= a detailed account of पूर्ववृत्तम् = that o	occured previ-
			an event ously	
चित्रकूटे	= in Mount chitrakuta	अभिञानम्	as a token of recollec-	
			tion.	

'O Raama the foremost of men! Sita, the princess, spoke a detailed account of an event which occurred long ago in Mount Chitrakuta, as a token of recollection.'

सुख सुप्ता त्वया सार्धम् जानकी पूर्वम् उत्थिता । वायसः सहसा उत्पत्य विरराद स्तन अन्तरे ।। ५-६७-३

जानकी	= Sita	सुख सुप्ता	=	who slept happily	त्वया सार्थम्	=	with you
उत्थिता	= got up	पूर्वम्	=	before you	वायसः	=	a crow
उत्पत्य	= coming down	सहसा	=	quickly	विददार	=	tore the flesh

```
स्तनान्तरे = at an area in the midst
of her breasts (with its
beak).
```

'Sita, who slept happily by your side (at one instance) got up before you. A crow coming down quickly, tore her flesh at an area in the midst of her breasts (with its beak).'

पर्यायेण च सुप्तः त्वम् देवि अन्के भरत अग्रज। पुनः च किल पक्षी स देव्या जनयति व्यथाम् ॥ ५-६७-४

भरत अग्रज	= O Raama!	त्वम्	= you	सुप्तः	= slept
पर्यायेण	= in your turn	देवि अन्के	= on the lap of the	सः पक्षी	= that crow
			princes		
पुनः च	= again	जनयति किल	= began to torment	देव्याः	= the princess.
		व्यथाम्			

'O Raama! You slept in your turn on the lap of the princess. That crow again began to torment the princess.'

पुनः पुनरुपागम्य विरराद भृशम् किल । ततः त्वम् बोधितः तस्याः शोणितेन समुक्षितः ।। ५-६७-५

उपागम्य	= coming near	पुनः पुनः	= again and again	विद्दारिकल = it tore (her breast)
भृशम्	= severely	ततः	= thereafter	समुक्षितह् = dampened
तस्याः	= by her blood	त्वम्	= you	बोधितः किल = were awakened (by
शोणितेन				her).

'Coming near again and again, it tore her breast severely. Dampened by her blood, you then were awakened by her.'

वायसेन च तेन एव सततम् बाध्यमानया । बोधितः किल देव्याः त्वम् सुख सुप्तः परम् तप ।। ५-६७-६

परम् तप	= O tormentator of ene-	देव्या	= by Sita the princess	बाध्यमानया	= who was being tor-
	mies!				mented
सततम्	= ceaselessly	ते वायसेनैव	= by that crow	त्वम्	= you
सुखसुप्तः	= who were sleeping	बोधितः किल	were awakened.		
	happily				

'O tormentator of enemies! Though lying happily asleep, you were awakened by Sita the princess, who was being ceaselessly tormented by the crow.'

ताम् तु दृष्ट्वा महाबाहो रादिताम् च स्तन अन्तरे । आशी विष इव कुद्धो निह्श्वसन्न् अभ्यभाषथाः ।। ५-६७-७

महाबाहो	= O Raama with long	दृष्ट्वा	= seeing ताम् = her	
	arms!			
दारिताम्	= who was lacerated	स्तन अन्तरे	= at the midst of her कुदः = you were enrage	d
			breasts	
निश्वसन्न्	= like a hissing snake	अभ्यभाषथाः	= spoke (to her as fol-	
आशी विश			lows):	
इव				

'O long-armed Raama! Seeing her, who was lacerated at the midst of her breasts, you were enraged like a hissing snake and spoke to her as follows.'

नख अग्रैः केन ते भीरु दारितम् तु स्तन अन्तरम् । कः क्रीडित सरोषेण पन्च वक्रेण भोगिना ।। ५-६७-८

भीरु	= O bashful one!	केन	= by whom	ते स्तन =	was your mid-area of
				अन्तरम्	your breasts
दारितम्	= lacerated	नख अग्रैः	= with nail-points?	कः क्रीडित =	who is playing
सरोषेण	= with an angry	पन्च वक्रेण	= five-hooded	भोगिना =	= serpent?

'O bashful Sita! By whom was the middle of your breasts lacerated with nail-points? Who is playing with an angry five-hooded serpent?'

निरीक्षमाणः सहसा वायसम् समवैक्षताः । नखैः सरुधिरैः तीक्ष्णैः माम् एव अभिमुखम् स्थितम् ।। ५-६७-९

निरीक्षमाणः	= looking around	समवैक्षताः	= you saw	सहसा = suddenly
वायसम्	= a crew	स्थितम्	= which perched	तामेव = in front of her
			_	अभिमुखम्
तीक्ष्णैः नखैः	= with its sharp nails	सरुधिरैः	= stained with blood.	

'Looking around, you suddenly saw a crow, which perched in front of Sita, with its sharp nails stained with blood.'

सुतः किल स शकस्य वायसः पतताम् वरः । धरा अन्तर चरः शीघ्रम् पवनस्य गतौ समः ।। ५-६७-१०

सः वायसः	= that crow	वरः = the foremost	पतताम् = among the birds
शकस्य पुत्रः	= was indeed the son of	धर अन्तर = dwelling in the middle	समः = and equal
किल	Indra the lord of celes-	चरः of the mountains	
	tials		
शीघ्रम् गतौ	= in speed	पवनस्य = to wind.	

'That crow, foremost of the birds was indeed the son of Indra the lord of celestials; dwelling in the middle of the mountains and equal in speed to the wind.'

ततः तस्मिन् महाबाहो कोप सम्वर्तित ईक्षणः । वायसे त्वम् कृत्वाः कूराम् मतिम् मतिमताम् वर ।। ५-६७-११

महाबाहो	= O great armed one!	मतिमताम्	= O excellent among the		= with your eyes rolling
		वर	wise!	सम्वर्तित	with anger
				ईक्षणः	
त्वम्	= you	ततः	= then	कृथाः	= harboured
क्र्राम्	= a cruel	मतिम्	= intention	तस्मिन्	= against that crow.
				वायसे	

'O great armed Raama, the excellent among the wise! With your eyes rolling with anger, you then harboured a cruel intention against that crow.'

स दर्भम् संस्तरात् गृह्य ब्रह्म अस्त्रेण न्ययोजयः । प्रदीप्त इव काल अग्निः जज्वाल अभिमुखः खगम् ।। ५-६७-१२

गृह्य	= taking	दर्भम्	= a blade of grass सम्स्तरात्	= from you bed of the sa-
				cred grass
अयोजयः	= you charged it	ब्राह्म अस्त्रेण	= with the potency of सः दीप्तः	= that flaming blade
			Brahma missile	
जज्वाल	= blazed forth	काल अग्निः	= like the fire of univer- खगम्	= with its end facing that
		इव	sal dissolution अभिमुखः	bird.

'Taking a blade of grass from your bed of the sacred grass, you charged it with the potency of Brahma missile. That flaming blade blazed forth like the fire of universal dissolution, with its end facing the bird.'

क्षिप्तवांस्त्वम् प्रदीप्तम् दर्भम् तम् वायसम् प्रति । ततः तु वायसम् दीप्तः स दर्भो अनुजगाम ह ।। ५-६७-१३

त्वम्	= you	क्षिप्तवान्	= hurled	तम् प्रदीप्तम् = that flaming blade of
				दर्भम् grass
वायसम् प्रति	= towards the crow	ततः	= then	सः दीप्तः = that flaming blade of
				दर्भः grass
अनुजगाम	= followed	वायसम्	= the crow.	

'You hurled that flaming blade of grass towards the crow. Then that flaming blade of grass for its part followed the crow.'

स पित्रा च परित्यक्तः सुरैः सर्वैः महर्षिभिः । त्रीन् लोकान् सम्परिकम्य त्रातारम् न अधिगच्छति ।। ५-६७-१४

पर्तियक्तः	= forsaken	सुरैस्ः च	= by all the celestials	पित्रा च	= its father Indra
स महर्षिभिः	= and the sages also	सः	= (that crows)	न	= did not find
				अधिगच्छति	

त्रातारम्	= a protector	सम्परिकम्य	= after going round	त्रीन्	= the	e three	worlds
				लोकान्	(h	eave earth	and the
					lo	ver regions	s).

'Forsaken by all the celestials, Indra, its father and the sages too, that crow did not find a protector even after going round all the three worlds (heaven, earth and the lower regions).'

पुनरेवागतस्त्रस्तस्त्वत्सकाशमरिदम । स तम् निपतितम् भूमौ शरण्यः शरणा गतम् ।। ५-६७-१५ वध अर्हम् अपि काकुत्स्थ कृपया परिपालयः ।

अरिन्दम	= O destroyer of ene-	त्रस्तः	= frightened (the crow)	आगतः	= came
	mies!			,	
त्वत्सकाशम्	= to your presence	पुनरेव	= once again	वधाहम्	= though fit to be killed
_	d (D		CC 1: 1 1.	अपि 	1
सः स्राक्तस्याः	= that Raama	शरण्यः	= affording shelter	पयपालयः	= protected
काकुत्थ्सः कृपना	= with mercy	तम्	= to that crow	निपतितम्	= which had fallen
•	- with mercy	रान्	- to that crow	ग्गनातातम्	- Willer Hau Talleri
भूमौ	= flat on the ground	शरणागतम्	= and who sought your		
			protection.		

'O destroyer of enemies! Being frightened the crow came to your presence once again and sough your protection. Though fit to be killed, you on your part, affording shelter, in mercy to the crow, protected that crow which had fallen flat on the ground.'

मोघम् अस्त्रम् न शक्यम् तु कर्तुम् इति एव राघव ।। ५-६७-१६ भवांस्तस्यक्षि काकस्य हिनस्ति स्म स दक्षिणम् ।

राघव	= O Raama!	इत्येव	= because	न शक्यम्	= it is not possible
कर्तुम्	= to make	अस्त्रम्	= the missile	मोघम्	= a waste
भवान्	= you	हिनन्ति स्म	= destroyed	दक्षिनम्	= the right eye
				अक्षि	
काकस्य	= of the cow.				

'O Raama! Since it is not possible to make the missile a waste, you destroyed the right eye of the crow.'

राम त्वाम् स नमः कृत्वा राज्ञो दशरथस्य च ।। ५-६७-१७ विसृष्टः तु तदा काकः प्रतिपेदे खम् आलयम् ।

पर्तियक्तः	= forsaken	सुरैस्ः च	= by all the celestials	पित्रा च	= its father Indra
स महर्षिभिः	= and the sages also	सः	= (that crows)	na adhi-	= did not find
त्रातारम्	= a protector	सम्परिकम्य	= after going round	gacchati त्रीन् लोकान्	= the three worlds (heave earth and the lower regions).

'O Raama! Then, that crow, having been discharged by you, went back to its own habitation, after offering salutation to you and to king Dasaratha.'

एवम् अस्त्रविदाम् श्रेष्ठः सत्त्ववान् शीलवान् अपि ।। ५-६७-१८ किम् अर्थम् अस्त्रम् रक्षद्सु न योजयिस राघव ।

राघव	= O Raama!	किम् अर्थम्	= why	न योजयसि = are you not employing
अस्त्रम्	= the missile	एवम्	= thus	रक्षस्य = on the demons
श्रेष्ठः अपि	= though foremost	अस्त्रविदाम्	= among the wielders	शीलवान् = and possessed of good
			courageous	disposition.

'O Raama! Why are you not employing the same type of a missile on the demons, though you are the foremost among the wielders of missiles, though courageous and possessed of good disposition?'

न नागा न अपि गन्धर्वा न असुरा न मरुत् गणाः ।। ५-६७-१९ न च सर्वे रणे शक्ता रामम् प्रतिसमासितुम् ।

नागाः	= Nagas the celestials	न शक्ताः = are not capable	न गन्धर्वाः = Nor even Gandharvas
	serpents		अपि the celestial musicians
न मरुत्	= nor the troops of	थे न सर्वे = nor all of them put to-	प्रतिसमासितुम् = of fighting
गणाः	maruts	gether	
रामम् प्रति	= against Raama	रणे = in battle.	

'Neither the Nagas the celestials serpents nor even Gandharvas the celestial musicians nor the demons nor the troop of Maruts the host of gods, nor all of them joined together are capable of fighting with Raama.'

तस्य वीर्यवतः किचन् मिय यदि अस्ति सम्भ्रमः ।। ५-६७-२० क्षिप्रम् सुनिशितैः बाणैः हन्यताम् युधि रावणः ।

यदि	= If	वीर्यवतः	= to	that	powerful	सम्ब्रमः	=	there is eagerness
		तस्य	Ra	ama		अस्ति		
मयि	= in my matter	हन्यताम्	= let	Ravana l	oe killed	युधि	=	in battle
		रावणः						
क्षिप्रम्	= quickly	सुनिशितैः	= wi	th very	sharp ar-			
		बाणैः	ro	WS.				

'If that powerful Raama is eager to save me, let him kill Ravana in battle quickly with his exceptionally sharp arrows.'

भ्रातुः आदेशम् आदाय लक्ष्मणो वा परम् तपः ।। ५-६७-२१ स किम् अर्थम् नर वरो न माम् रक्षति राघवः ।

किम् अर्थम् = why	सः लक्ष्मणो = even that Lakshmana	परम् तपः =	the annihilator of ad-
	वा		versaries

नरवरः	= the foremost among	राघवः	= born in Raghu dynasty	न रक्षति	= is not saving
	men				
माम्	= me	आञाय	= with permission	आदेशम्	= (by way of) an order
भ्रातः	= of Raama his brother?				

'Why even that Lakshmana, the annihilator of adversaries and the foremost of men born in Raghu dynasty is not saving me, by taking orders from Raama his brother?'

शक्तौ तौ पुरुष व्याघ्रौ वाय्व अग्नि सम तेजसौ ।। ५-६७-२२ सुराणाम् अपि दुर्घर्षौ किम् अर्थम् माम् उपेक्षतः।

किम् अर्थम्	= wherefore	तौ शक्तौ =	those two competent	वाय्व अग्नि =	having their splen-
			brothers Raama and	सम तेजसौ	dour similar to that of
			Lakshmana		wind and fire
पुरुष व्याघ्रौ	= and the excellent	दुर्धर्षौऽपि =	even though they can	सुराणाम् =	the celestials
	among men		conquer		
उपेक्षतः	= are ignoring	माम् =	= me?		

'Wherefore those two competent brothers Raama and Lakshmana, with their splendour equal to that of air and fire, and excellent among men, even though they can conquer the celestials, are ignoring me?'

मम एव दुष्कृतम् किंचिन् महत् अस्ति न संशयः ।। ५-६७-२३ समर्थी सहितौ यन् माम् न अपेक्षेते परम् तपौ ।

किम्चित्	= some	महत्	= great	दुष्कृतम् = impure act
अस्ति	= was there	ममैव	= on my part	न सम्शयः = there is no doubt
यत्	= for which reason	तौ	= those two brothers	परम् तपौ = who torment the ene-
			Raama and Laksh-	mies
			mana	
समर्थावपि	= eventhough capable	न अवेक्षते	= are not paying atten-	माम् = to me.
			tion	

'There is no doubt that I had done some big impure act, for which reason those two brothers Raama and Lakshmana, who torment the enemies, even though capable, are not paying attention to me.'

वैदेह्या वचनम् श्रुत्वा करुणम् साश्रु भाषितम् ।। ५-६७-२४ पुनः अपि अहम् आर्याम् ताम् इदम् वचनम् अब्रुवम् ।

श्रुत्वा	= hearing	करुणम्	= the miserable	वचनम्	= words
वैदेह्याः	= of Sita	साश्रु	= spoken with tears	अहम्	= I
		भाषितम्			
पुनः अपि	= again	अब्रुवम्	= spoke	ताम्	= to that venerable Sita
				आर्याम्	
इदम्	= the following words:				
वचनम्					

Hearing the miserable words of Sita spoken with tears, I again spoke to that venerable Sita the following words:

त्वत् शोक विमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे ।। ५-६७-२५ रामे दुह्ख अभिभूते च लक्ष्मणः परितप्यते ।

देवि	= O Sita the princess!	रामः	= Raama	त्वत	् शोक	=	has grown indifferent
				विस्	र वः		because of grief born
							of separation from you
शपे	= I swear	ते	= to you	सत	ये न	=	truly
रामे	= Raama	दुह्ख	= being overco	me with ਲ	मणः च	=	Lakshmana too
		अभिभूते	grief				
परितप्यते	= is feeling pain.			ı			

^{&#}x27;O Sita the princess! Raama has grown indifferent because of grief born of separation from you. I swear it to you truly. Raama, being overwhelmed with grief, Lakshmana too is feeling pain.'

कथंचित् भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुम् ।। ५-६७-२६ अस्मिन्मुहूर्तम् दुह्खानाम् अन्तम् द्रक्ष्यिस भामिनि।

अनिन्दिते	= O faultless one!	भवती	= you	दृष्टा	= have been seen
कथम्चित्	= somehow	न कालम्	= this is not time	देवितुम्	= to lament
द्रक्ष्यसि	= you will see	अन्तम्	= the end	दुह्खानाम्	= of your sorrows
इमम्	= during this very mo-				
मुहूर्तम्	ment.				

^{&#}x27;'O faultless one! You can give now, a token of recollection, which Raama can recognize and which can beget happiness to him.'

ताव् उभौ नर शार्दूलौ राज पुत्राव् अरिम् दमौ ।। ५-६७-२७ त्वत् दर्शन कृत उत्साहौ लन्काम् भस्मी करिष्यतः।

उभौ तौ रज	= those two princes	नर शार्दूलौ	= the foremost among	अनिन्दितौ	= and the faultless ones
पुत्रौ			men		
तवत् दर्शन	= who are eager to see	लङ्काम्	= can reduce Lanka to		
कृत उत्साहौ	you	भस्मी	ashes.		
		करिष्यतः			

^{&#}x27; 'Those two princes, the foremost among men and the faultless ones are eager to see you. They can reduce Lanka to ashes'.'

हत्वा च समरे रौद्रम् रावणम् सह बान्धवम् ।। ५-६७-२८ राघवः त्वाम् महाबाहुः स्वाम् पुरीम् नयते ध्रुवम् ।

वरारोहे	= O lady with charming	हत्वा च	= killing	
	hips!			
रावणम्	= Ravana	सह	= together with his rela- समरे = in battle	
		बान्धवम्	tives	
राघवः	= Raama	नयते	= will take	
स्वाम् पुरीम्	= to his City of Ayodhya	ध्रुवम्	= It is certain.	

^{&#}x27;O lady with charming hips! Killing the terrific Ravana together with his relatives in battle, Raama will certainly take you to his City of Ayodhya'.'

यत् तु रामो विजानीयात् अभिज्ञानम् अनिन्दिते ।। ५-६७-२९ प्रीति सम्जननम् तस्य प्रदातुम् तत्त्वम् अर्हिस ।

अनिन्दिते	= O faultless one!	त्वम्	= you	अर्हिस = ought
दातुम्	= to give	इह	= now	अभिञानम् = a token of recollection
यत्	= which	रामः	= Raama	विजानीयात् = can recognize
प्रीति	= and which can beget	तस्य	= to him.	
सम्जननम्	happiness			

^{&#}x27;O faultless one! You can give now, a token of recollection, which Raama can recognize and which can beget happiness to him.'

सा अभिवीक्ष्य दिशः सर्वा वेणि उद्रथनम् उत्तमम् ।। ५-६७-३० मुक्त्वा वस्त्रात् ददौ मह्यम् मणिम् एतम् महाबल ।

महाबल	= O mighty Raama!	अभिवीक्ष्य	= having surveyed सर्वाः = all
दिशः	= the directions	मुत्तवा	= and untying वस्त्रात् = from the end of her
			garment
एतम्	 this excellent jewel 	वेणुद्धिथतम्	= which was being सा = the Sita
उत्तमम्			strung together in her
मणिम्			hair
ददौ	= gave it	मह्यम्	= to me.

'O mighty Raama! Having surveyed all the directions and having untied from the end of her garment, this excellent jewel which was being strung together in her hair that Sita gave it to me.'

प्रतिगृह्य मणिम् दिव्यम् तव हेतो रघु उत्तम ।। ५-६७-३१ शिरसा सम्प्रणम्य एनाम् अहम् आगमने त्वरे ।

-	रघूद्वह	= O Raama!	प्रतिगृह्य	= taking		दिव्यम्	= 1	that wonderful je	ewel
						मणिम्			
	तव हेतोः	= for your sake	प्रणम्य	= and offe	ring my salu-	शिरसा	= 1	by bowing my he	ead
				tation					
	आर्याम्	= to that venerable Sita	अहम्	= I		त्वरे	= 1	was seized wi	ith a
	ताम्						]	haste	

आगमने = to come back.

'O Raama! Taking that wonderful jewel for your sake from her, and offering my salutation by bowing my head to that venerable Sita, I was seized with a haste to come back.'

गमने च कृत उत्साहम् अवेक्ष्य वर वर्णिनी ।। ५-६७-३२ विवर्धमानम् च हि माम् उवाच जनक आत्मजा ।

अवेक्ष्य	= seeing	माम्	= me	कृत = who was in a hurry
				उत्साहम्
गमने	= to come back	विवर्धमानम्	= and augmenting my	जानक = Sita
		च	body abundantly	अत्मजा
वरवर्णिनी	= having a beautiful	उवाच	= spoke.	
	complexion			

'Seeing me who was in a hurry to come back and augmenting my body abundantly, Sita having a beautiful complexion spoke to me.'

अश्रु पूर्ण मुखी दीना बाष्य संदिग्ध भाषिणी ।। ५-६७-३३ ममोत्पतनसम्बान्ता शोकवेगसमाहता ।

अश्रु पूर्ण = with her eyes filled	दीना =	looking miserable	बष्प सम्दिग्ध	= with	ambiguous
मुखी with tears			भाषिणी	words	coming out of
				her cho	oked throat
मम उत्पतन = bewildered as she was	शोकवेग =	afflicted with a gush a			
सम्प्रान्ता that I was going to fly	समाहता	grief.			
away (she spoke to me					
as follows)					

With her eyes filled with tears, looking miserable, with her words ambiguously coming out of her coked throat, bewildered as she was, at the though of my flying away and afflicted with a gush of grief; (she spoke to me as follows):

हनुमन् सिम्ह सम्काशौ ताव् उभौ राम लक्ष्मणौ ।। ५-६७-३४ सुग्रीवम् च सह अमात्यम् सर्वान् ब्रूया अनामयम् ।

हनुमान्	= O Hanuma!	ब्र्याः	= a	ask	तौ उभौ राम	=	those	two	brothers
					लक्ष्मणौ		Raama	and	Laksh-
							mana		
सुग्रीवम् च	= Sugreeva	सह	= te	together with his min-	सर्वान्	=	and all	others	3
		अमात्यम्	is	sters					
अनामयम्	= about their well-being.			,					

'O Hanuma! Inquire those two brothers Raama and Lakshmana looking like lions, Sugreeva together with his ministers and all others about their welfare.'

यथा च स महाबाहुः माम् तारयित राघवः । अस्मात् दुहुख अम्बु सम्रोधात् तत् समाधातुम् अर्हसि ।। ५-६७-३५

इमम् च तीव्रम् मम शोक वेगम् । रक्षोभिः एभिः परिभर्त्सनम् च । ब्रयाः तु रामस्य गतः समीपम् ।

शिवः च ते अध्वा अस्तु हरि प्रवीर ।। ५-६७-३६

एतत् तव आर्या नृप राज सिम्ह | सीता वचः प्राह विषाद पूर्वम् | एतच् च बुद्धा गदितम् मया त्वम् | श्रद्धत्स्व सीताम् कुशलाम् समग्राम् || ५-६७-३७

त्वम्	= you	अर्हिस	= ought समाधातुम् = to clear up difficulties
सः महाबाहुः	= for that mighty armed	यथा तारयति	ते = so that he can help me अस्मात् = this
रमः	Raama		to cross
दुःखाम्बुसम्रोधा	ন্= ocean of sorrow	हरिप्रवीर	= O best of heroes गतः = having one
			among monkeys!
रामस्य	= to the vicinity of	ब्र्याः	= tell
समीपम्	Raama		
इमम्	= this	तीव्रम्	= horrible शोकवेगम् = gush of grief
परिभर्त्सनम्च	= and the threatening	एभिः रक्षोभिः	: = by these female- সম্বা = (let) your trave
	· ·		demons
अस्तु	= be	शिवः	= happy नृपराज सिम्ह = Oillustrious prince the
			protector of men!
आर्या	= the venerable	सीता	= Sita विषादपूर्वम् = filled with sorrow
आह	= spoke	तव	= to you
बुद्धा	= understanding	एतत्	= this matter यतितम् = spoken mayaa by me
श्रद्धत्स्व	= believe	सीताम्	= Sita समग्राम् = is completely
कुशलाम्	= safe.		' '

'You ought to clear up difficulties for that mighty armed Raama, so that he can help me to cross this ocean of sorrow. O best of heroes among monkeys! Approaching Raama, tell this horrible gush of my grief and the threats of these female-demons. Have a happy journey!' 'O illustrious princes, the protector of men! The venerable Sita filled with sorrow spoke these words to be conveyed to you. Comprehending this matter spoken by me, believe that Sita is completely safe.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे स्प्तषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 67th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.

68 Sarga 68 - अष्टषष्टितमः सर्ग

Seetha Expressed Her Grave Doubt

Introduction -

Hanuma informs Raama how Sita expressed her grave doubt as to how monkeys and bears can leap across a vast sea, as well as her appeal to Raama to destroy Ravana along with his entire army in Lanka and take her back to Ayodhya. Hanuma further informs Raama, how he resolved her doubt by explaining the prowess of the troops of monkeys and bears, commanded by Sugreeva as also how he brought solace and peace to her from her worries.

अथ अहम् उत्तरम् देव्या पुनः उक्तः ससम्भ्रमम् । तव स्नेहान् नर व्याघ्र सौहार्यात् अनुमान्य च ।। ५-६८-१

नरव्याघ्र	= O the excellent among	अथ	= thereafter अनुमान्य =	having shown respect
	men!			for me
तव स्नेहात्	= out of affection	सौहार्द्रात्	= and good-heartedness तव =	for you
अहम्	= I	ससम्ब्रमम्	= who was in a haste (to उक्तः =	was spoken to
			go)	
पुनः	= again	देव्या	= by Sita the princess उत्तरम् =	about the future.

'O excellent among men! Having shown respect for me out of her affection and good-heartedness for you, I, who was in a haste to go, was spoken to again by Sita the princess about the further course of action.'

एवम् बहु विधम् वाच्यो रामो दाशरिथः त्वया । यथा माम् आप्नुयात् शीघ्रम् हत्वा रावणम् आहवे ।। ५-६८-२

रामः	= Raama	दाशरथिः	= the son of Dasaratha	वाच्यः	= is to be informed
एवम्	= thus	त्वया	= by you	बहुविधम्	= in several ways
शीघ्रम् हत्वा	 for quickly killing 	रावणम्	= Ravana	आहवे	= in battle
यथा तथा	= and as to how	माम्	= he can get me back.		
		आप्रुयात्			

'Raama, the son of Dasaratha, is to be informed by you thus in several ways, for quickly killing Ravana in battle and also as to how he can get me back.'

यदि वा मन्यसे वीर वस एका अहम् अरिम् दम । कस्मिंश्चित् सम्वृते देशे विश्रान्तः श्वो गमिष्यसि ।। ५-६८-३

वीर	= O hero	अरिम्दम	= the an	nihilator of ene-	मन्यसे यदि	= if you deem it fit
			mies!			
वस	= stay	एकाहम्	= for a d	lay	सम्वृते देशे	= in a secret place

गमिष्यसि = you can go श्वः = tomorrow विश्रान्तः = after taking rest.

'O hero the annihilator of enemies! If you deem it fit, stay for a day in a secret place. You can go tomorrow after taking rest'.'

मम च अपि अल्प भाग्यायाः साम्निध्यात् तव वानर । अस्य शोक विपाकस्य मुहूर्तम् स्यात् विमोक्षणम् ।। ५-६८-४

वीर्यवन्	= O the valiant one!	तव	= because of your pres-	अस्य	= the termination of my
		साम्निध्यात्	ence	मम शोक	full-flown grief
				विपाकस्य	
				विमोक्षणम्	
स्यात्	= may proceed	मुहूर्तम्	= for a while.		

"O the valiant one! Because of your presence, the termination of my full-blown grief may continue for a while'."

गते हि त्विय विकान्ते पुनः आगमनाय वै । प्राणानाम् अपि संदेहो मम स्यान् न अत्र संशयः ।। ५-६८-५

त्विय	= (when) you	विक्रान्ते	= the courageous one	गते	= go
पुनरागमनाय	= for coming back	स्यात्	= there is	सन्देहः	= an uncertainity
मम	= even to my life	न सन्देहः	= there is no doubt	अत्र	= about this.
प्राणामपि					

"When you, the courageous one, have actually left to come back, there will be a danger even to my life. There is no doubt about this'.'

तव अदर्शनजः शोको भूयो माम् परितापयेत् । दुहुखात् दुहुख पराभूताम् दुर्गताम् दुहुख भागिनीम् ।। ५-६८-६

पराभूताम्	= being overcome	दुःखात्	= from one sorrow	दुःखम्	= after another sorrow
दुर्गताम्	= being miserable	दुःख	= being overcome with	शोकः	= sorrow
		भागिनीम्	grief		
अदर्शनजः	= born of your disap-	परितापयेत्	= will torment me	भूयः	= further.
	pearance				

"The sorrow born of your disappearance will further torment me, who is overtaken by one sorrow after another, miserable and doomed to grief as I am'.'

अयम् तु वीर संदेहः तिष्ठति इव मम अग्रतः । सुमहान् त्वत् सहायेषु हर्यृक्षेषु असंशयः ।। ५-६८-७

हरीश्वर	= O best among mon-	वीर	= the valiant one!	हर्यृक्षेषु	= in the matter of mon-
	keys				keys and bears

त्वत्सहयेषु	= who are helpmates to	अयम्	=	this	सुमहान्	= a very grave
	you					
सन्देशः	= doubt	तिष्ठतीव	=	stands	अग्रतः	= before me.

"O best among the monkeys! O valiant one! In the matter of monkeys and bears who are your helpmates, this very grave doubt stands before me'."

कथम् नु खलु दुष्पारम् तरिष्यन्ति महाउद्धिम् । तानि हरि ऋक्ष सैन्यानि तौ वा नर वर आत्मजौ ।। ५-६८-८

कथम्रु	= how	खलु	= indeed	तानि	= those
हर्यृक्षसैन्यानि	= troops of monkeys and	तौ	= or those two princes	तरिष्यन्ति	= can cross
	bears	नरवरात्मजौ			
		वा			
दुष्पारम्	= the insurmountable	महोदधिम्	= great ocean?		

"How indeed can those troops of monkeys and bears or Raama and Lakshmana can cross that great insurmountable ocean?"

त्रयाणाम् एव भूतानाम् सागरस्य अस्य लन्धने । शक्तिः स्यात् वैनतेयस्य वायोः वा तव वा अनघ ।। ५-६८-९

त्रयाणाम्	= only three	भूतानाम्	= beings	वैनतेयस्यवा	= viz. Garuda the eagle
तव वा	= or yourself	मारुतस्यवा	= or the wind-god	स्यात्	= have
शक्तिः	= the capacity	लङ्घने	= in crossing	अस्य	= of this
सागरस्य	= ocean.				

"Three beings viz. Garuda the eagle, or yourself or the wind-god only have the capacity of crossing this ocean'."

तत् अस्मिन् कार्य नियोगे वीर एवम् दुरतिक्रमे । किम् पश्यिस समाधानम् ब्रुहि कार्यविदाम् वर ।। ५-६८-१०

वीर	= O valiant monkey!	तत्	= that is why किम् = what	
समाधानम्	= strategy	पश्यसि	= are you visualizing	
दुरतिक्रमे	= which is so difficult to accomplish	एवम्	= thus?	
वरः हिस्	= are indeed excellent	कार्यविदाम्	= of those who know how to accomplish any work.	

"O valiant monkey! That is why, what strategy are you visualizing to fulfill this act, which is so difficult to accomplish thus? You are indeed excellent of those who know how to accomplish any work'."

कामम् अस्य त्वम् एव एकः कार्यस्य परिसाधने ।। पर्याप्तः पर वीरघ्न यशस्यः ते बल उदयः ।। ५-६८-११

पर वीरघ्न	= O Hanuma the anni-	त्वम्	= you	एक एव	= as one alone
	hilator of strong ene-				
	mies!				
पर्याप्तः	= are accomplisher of	परिसाधने	of fulfilling	अस्य	= this task
कामम्	desires			कार्यस्य	
ते	= your	फलोदयः	= fulfillment of result	यशस्यः	= is famous.

'O Hanuma the annihilator of hostile enemies! You, as one alone, are capable of fulfilling this task. Your act of fulfilling this task your act of fulfilling the result is well-known.'

बलैः समग्रैः यदि माम् हत्वा रावणम् आहवे । विजयी स्वाम् पुरीम् रामो नयेत् तत् स्यात् यशः करम् ।। ५-६८-१२

तत्	= it	स्यात्	= would	यशः करम्	= result in his glory
यदि रामः	= if Raama	हत्वा	after killing	रावणम्	= Ravana
समग्रैः बलैः	= along with his entire	विजयी	= and being victorious	नयेत्	= takes
	army				
माम्	= me	स्वाम् पुरीम्	= to his city.		

"It would result in his glory, if Raama, after killing Ravana along with his entire army, takes me to his city in his victory'."

यथा अहम् तस्य वीरस्य वनात् उपिधना हृता । रक्षसा तत् भयात् एव तथा न अर्हति राघवः ।। ५-६८-१३

राघवः	= Raama	नार्हति	= ought not (to take me	तद्भयादेव	= by fearing that Ravana
			back)		
यथा तथा	= in the same manner as	अहम्	= I	हता	was taken away
वनात्	= from the forest	रक्षसा	= by Ravana the demon	उपधिना	by a cheating
वीरस्य	= of the heroic Raama.			•	

"Raama ought not to take me back for fear that Ravana, in the same manner as Ravana the demon took me away from the forest in the absence of Raama by cheating that heroic Raama.'

बलैः तु सम्कुलाम् कृत्वा लन्काम् पर बल अर्दनः । माम् नयेत् यदि काकुत्स्थः तत् तस्य सदृशम् भवेत् ।। ५-६८-१४

यदि	= If Raama	पर बल	=	the destroyer of army	कृत्वा	=	making
काकुत्स्थ्सः		अर्दनः		of adversaries			
लङ्काम्	= Lanka	सम्कुलाम्	=	filled	शरैः	=	with arrows
माम् नयेत्	= takes me home	तत्	=	that	सदृशम्	=	will be worthy
					भवेत्		
तस्य	= of him.				!		

If Raama, the destroyer of rival army, fills the entire Lanka with arrows and takes me home, it will be quite worthy of him.'

तत् यथा तस्य विकान्तम् अनुरूपम् महात्मनः । भवति आहव शूरस्य तथा त्वम् उपपादय ।। ५-६८-१५

तत्	= for that reason	त्वम्	= you	उपपादय	= act	
यथा	= in such a way	तथा	= that	महात्मनः	= the	high-souled
					Raaı	ma
आहव शूरस्य	= valiant in battle	भवेत्	= may exhibit	विक्रान्तम्	= the p	prowess
अनुरुम्पम्	= worthy	तस्य	= of him.			

'For that reason, you act in such a way, that the high-souled Raama, valiant in battle, exhibits the prowess befitting of him.'

तत् अर्थ उपहितम् वाक्यम् प्रश्रितम् हेतु सम्हितम् । निशम्य अहम् ततः शेषम् वाक्यम् उत्तरम् अब्रुवम् ।। ५-६८-१६

निशम्य	= hearing	तत्	= that	वाक्यम्	= appeal (of Sita)
अर्थोपहितम्	= that was somewhat	प्रश्रितम्	= courteous	हेतु	= and furnished with
	good in fits meaning			सम्हितम्	reasons
अहम्	= I	अब्रुवम्	= spoke	ततः	= then
वाक्यम्	= (the following) words	शेषम्	= remaining	उत्तरम्	= as a reply.

'Hearing that appeal (of Sita), that was somewhat good in its meaning, courteous and duly furnished with reasons, I gave then my remaining reply (as follows):

देवि हरि ऋक्ष सैन्यानाम् ईश्वरः प्लवताम् वरः । सुग्रीवः सत्त्व सम्पन्नः तव अर्थे कृत निश्चयः ।। ५-६८-१७

देवि	= O Sita the princess!	सुग्रीवः	= Sugreeva ईश्वरः = the lord	
वानर भल्लुक	= of the armies of mon-	प्लवतम् वरः	= excellent among the सत्त्व सम्पन्नः = and endowed w	ith
सैन्यानाम्	keys and bears		monkeys strength	
कृत निश्चयः	= is firmly determined	त्व अर्थे	= in your cause.	

"O Sita the princess! Sugreeva, the lord of the troops of monkeys and bears, excellent among the monkeys and endowed with strength, is firmly determined to rescue you."

तस्य विक्रम सम्पन्नाः सत्त्ववन्तो महाबलाः ।

मनः सम्कल्प सम्पाता निदेशे हरयः स्थिताः ।। ५-६८-१८

येषाम् न उपरि न अधस्तान् न तिर्यक् सज्जते गतिः। न च कर्मसु सीदन्ति महत्स्व् अमित तेजसः।। ५-६८-१९

हरयः	= the monkeys	विक्रम	= endowed with सत्त्ववन्तः = perseverance
		सम्पन्नाः	prowess
महाबलाः	= great strength	मनः	= and who can rush to स्थिताः = are intensely commit-
		सम्कल्प	any place as they wish ted
		सम्पाताः	
तस्य	= to Sugreeva's com-	येषाम्	= whose गतिः = movement
	mand		
उपरि	= on the sky	अधस्तात्	= or on the ground न सज्जते = has no hindrance
न	= has no hindrance	तिर्यक्	= (even) horizontally अमित = are not indolent
			(those monkeys) तेजसः
महत्सु	= (to perform) great		·
कर्मसु	tasks.		

'So many monkeys, endowed with prowess, perseverance great strength and who can rush to any place as they wish, are intensely committed to Sugreeva's command. There is no hindrance to their movement either in the sky or the ground or in a horizontal region between the sky and the ground. Those monkeys with unlimited splendour are not indolent in performing any great task.'

असकृत् तैः महाभागैः वानरैः बल सम्युतैः । प्रदक्षिणी कृता भूमिः वायु मार्ग अनुसारिभिः ।। ५-६८-२०

तैः महाभगैः	=	by th	ose	illustrious	बल दर्पितैः	=	proud o	of their strength	वायुमार्गानुसारिभ्ः	and	who	follow	the
वानरैः		monke	ys							path	of win	nd	
भूमिः	=	the ear	th		प्रदक्षिणी	=	was	circumambu-					
					कृता		lated.						

'Those illustrious monkeys, proud of their strength and following the path of wind, circumambulated the entire earth several times.'

मत् विशिष्टाः च तुल्याः च सन्ति तत्र वन ओकसः । मत्तः प्रत्यवरः कश्चिन् न अस्ति सुग्रीव सिम्नधौ ।। ५-६८-२१

अहम् तावत् इह प्राप्तः किम् पुनः ते महाबलाः । न हि प्रकृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्ते हि इतरे जनाः ।। ५-६८-२२

तत्र	= in them	वन ओकसः	= (some of) the monkeys	मद्विशिष्टाश्च	= are superior to me
तुल्याश्च	= and some even equal	सन्ति	= are there	कश्चित्	= no one
	to me			नास्ति	
सुग्रीव	= in the vicinity of Sug-	प्रत्यवरः	= is inferior	मत्तः	= to me
सन्निधौ	reeva				
अहम्	= I myself	अनुप्राप्तः	= has come	इह	= here
तावत्					
किम् पुनः	= why to talk	ते	= about them	महाबलाः	= who are mighty?
प्रकृष्टाः	= the superior ones	न प्रेष्यन्ते हि	= are not sent (for er-	इतरे	= other
			rands)		

जनाः = persons | प्रेष्यन्ते हि = are indeed sent.

"In them, some of the monkeys are superior to me and some are even equal to me. No one in the vicinity of Sugreeva is inferior to me. When I have arrived here, why to talk about those mighty ones? Generally, superior ones are not sent for errands. Only others are indeed sent'.'

तत् अलम् परितापेन देवि मन्युः व्यपैतु ते । एक उत्पातेन ते लन्काम् एष्यन्ति हरि यूथपाः ।। ५-६८-२३

देवि	= O Sita the princess!	तत्	= that is why	अलम्	= enough
परितापेन	= of your lamentation	ते शोकः	= (Let) your sorrow	व्यपैतु	= be removed
ते	= those	हरि यूथपाः	= leaders of monkeys	एष्यन्ति	= will reach
लङ्काम्	= Lanka	एक उत्पातेन	= by one single leap.		

"O Sita the princess! Enough of your lamentation. Take away your sorrow. Those leaders of monkeys will reach Lanka by one single leap'."

मम पृष्ठ गतौ तौ च चन्द्र सूर्याव् इव उदितौ । त्वत् सकाशम् महाभागे नृ सिम्हाव् आगमिष्यतः ।। ५-६८-२४

तौ नृसिम्हौ	= those two lions among	महासत्त्वौ = of great strength	मम पृष्ठ गतौ = sitting on my shoul-
	men Raama and		ders
	sakaasham too		
आगमिष्यतः	= can come	त्वत् = to you	उदितौ चन्द्र = like the rising sun and
		सकाशम्	सूर्याव् इव the moon.

'Raama and Lakshmana, those two lions among men, also of great strength, ascending on my shoulders, can come to you, like the rising sun and the moon.'

अरिघ्नम् सिम्ह सम्काशम् क्षिप्रम् द्रक्ष्यसि राघवम् । लक्ष्मणम् च धनुष् पाणिम् लन्का द्वारम् उपस्थितम् ।। ५-६८-२५

राघवम्	= Raama	अरिघ्नम्	=	the annihilator of ene-	सिम्ह	=	similar to a lion
				mies	सम्काशम्		
लक्ष्मणम् च	= and Lakshmana	धनुष्	=	wielding or bow in his	क्षिप्रम्	=	will soon
		पाणिम्		hand			
उपास्थितम्	= approach	लङ्का द्वारम्	=	the entrance gate of	द्रक्ष्यसि	=	and you will see
				Lanka			(them).

'Raama, the annihilator of enemies, similar to a lion, and Lakshmana wielding a bow in his hand, will surely approach the entrance-gate of Lanka and you will see them soon.'

नख दम्ष्ट्र आयुधान् वीरान् सिम्ह शार्दूल विक्रमान् । वानरान् वानर इन्द्र आभान् क्षिप्रम् द्रक्ष्यसि सम्गतान् ।। ५-६८-२६

द्रक्ष्यसि	= you can see	क्षिप्रम्	= soon	वीरान्	= the valiant monkeys
				वानरान्	
नख दम्ष्ट्र	= with their claws and	सिम्ह शार्दूल	= having the prowess of	वारणेन्द्र	= looking like lordly ele-
आयुधान्	tusks as weapons	विक्रमम्	lions and tigers	भान्	phants
सम्गतान	= coming together.				

"You can see soon those valiant monkeys, with their claws and tusks as weapons, having the prowess of lions and tigers and looking like lordly elephants, coming here together'."

शैल अम्बुदन् निकाशानाम् लन्का मलय सानुषु । नर्दताम् कपि मुख्यानाम् अचिरात् शोष्यसे स्वनम् ।। ५-६८-२७

श्रोष्यसि	= you will hear	अचिरात्	= within a short time	स्वनम् =	= the sound
कपि	= of the excellent of	नर्दताम्	= resonating	लङ्का मलय =	on the mountain-
मुख्यनाम्	monkeys			सानुषु	peaks of Mount
					Malayaa in Lanka
शैल्	= like mountains and			1	
अम्बुदन्	clouds.				
निकाशानाम्					

"You will hear within a short time, the clamour of the excellent of monkeys resonating like a mountains and clouds, on the peaks of Mount Malaya in Lanka'."

निवृत्त वन वासम् च त्वया सार्धम् अरिम् दमम् । अभिषिक्तम् अयोध्यायाम् क्षिप्रम् द्रक्ष्यसि राघवम् ।। ५-६८-२८

द्रक्ष्यसि	= you will see	राघवम्	= Raama	अरिम्	= the annihilator of ene-
				दमम्	mies
निवृत्त वन	= returned from his exile	अभिषिक्तम्	= and getting anointed	अयोध्ययाम्	= in Ayodhya
वासम्			to the crown		
त्वया	= along with you	क्षिप्रम्	= soon.		
सरिधम्					

"You will see Raama, the annihilator of enemies, returning from exile, and getting anointed to the crown in Ayodhya, along with you soon'."

ततो मया वाग्भिः अदीन भाषिणी । शिवाभिः इष्टाभिः अभिप्रसादिता । जगाम शान्तिम् मम मैथिल आत्मजा । तव अपि शोकेन तथा अभिपीडिता ।। ५-६८-२९

ततः	= thereafter	तव शोकेन	I = though	tormented	अभिपीडिता	= the tormented	
		अपि	with tho	ught of your			
			sorrow to	00			

मैथिल	= Sita	अभिप्रसादित	= was soothened	मया	= by me
आत्मजा अदीन	= through comforting	मम वाग्भिः	= and by my words	शीवाभिः	= which were well dis-
भाषिणी	words spoken				posed
इष्टाभिः	= and agreeable	जगाम	= obtained	शान्तिम्	= peace of mind.

'Thereafter, soothened by me with comforting, well-disposed and agreeable words, Sita, though tormented with thought of your grief, obtained peace of mind.'

इति वाल्मीकि रामायणे आदि काव्ये सुन्दरकाण्डे अष्टषष्टितमः सर्गः ।।

Thus completes 68th chapter in the Sundara Kanda of the glorious Raamayana of Valmiki, the work of a sage and the oldest epic.